STATE LIBRARY OF PENNSYLVANIA
3 0144 00376310 9

S-R
CLASS 876.2 BOOK P7142
VOLUME 4

PENNSYLVANIA
STATE LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
This project is made possible by a grant from the Institute of Museum and Library Services as administered by the Pennsylvania Department of Education through the Office of Commonwealth Libraries

https://archive.org/details/vol4cpliniisecun00plin

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

VOL. IV.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

EX EDITIONE GABRIELIS BROTIER

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN QUARTUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1826.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM VII.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. I. *Magna sæva mercede contra tanta sua munera*] Ita Reg. 1. 2. Paris. aliique omnes Mss. Tenebras orationi Plinianæ offudere editores, inserta præpostere particula, *Magna et sæva mercede*. Unde Rhenano suspicio, legi oportere, *Magna usa mercede*. Ceterum totus hic de naturæ acerbitate locus acceptus est a Lucretio, sic v. 223. ut cetera alia, divinitus canente: 'Tum porro puer, ut sævis projectus ab undis Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni Vitai auxilio, cum primum in luminis oras Nixibus ex alvo matris Natura profudit: Vagituque locum lugubri complet, ut æquum est Cui tantum in vita restet transire malorum. At variæ crescunt pecudes, armenta, feræque, Nec crepitacula eis opu' sunt,' &c.

2. Ibid. *Itaque feliciter natus jacet*] Colb. 1. 2. *Idque feliciter natus*. Paris. *Atque feliciter natus*. Nos aliquando ex conjectura, *Itaque infeliciter natum*, scribi non incommode posse censebamus. Retineri tamen prior lectio potest, ut sit ironia. Animal istud, inquit, hujuscemodi felicitatis auspiciis in lucem editum, hoc est, homo ipse jacet, &c.

3. Ibid. *Alia pernicitatem usurpare, alia præpetes volatus, alia nare*] In libris hactenus editis, *alia vires, alia nare*, legebatur. Sed cum duæ illæ voces, *alia vires*, neque extent in Reg. 1. 2. Paris. aliisque, et alioqui natæ videantur ex inepta repetitione sequentium, et, quod caput est, perquam eæ ibi otiosæ sint; cum terrestria animalia pernicitate, aves volatu præpeti, natatu pisces apposite et abunde satis indicentur; nos eas idcirco expunximus, ac repudiavimus. Expressum id est ex eo Tullii loco Nat. Deor. lib. II. pag. 99. 'Jam vero alia animalia gradiendo, alia serpendo ad pastum accedunt, alia volando, alia nando,' &c. Latius in editione Elzeviriana, *alia ire, alia nare*, scripsit: perinde ac si non ea vox, *ire*, communis foret et iis quorum pernicitas laudatur, et iis quibus volare, nare, vel denique serpere, natura concessit.

4. Cap. II. *Ac Sicilia et Italia fuisse gentes hujus monstri, Cyclopas et Læstrygonas*] Ita quidem Colb. 1. 2. et

78773

Paris. At Reg. 1. et 2. Chiffl. his vocibus carent, *et Italia*, quas ego suspicor e margine libri irrepsisse in contextum, vel quod *medio orbe terrarum* Italia indicetur, quam XXXVII. 4. ult. inter ortus occasusque mediam ait esse, vel quod Læstrygonum sedes Italia, ut Cyclopum Sicilia, fuerit, uti dictum est III. 9.

5. Ibid. *Gescliton*] Ita Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. aliique. Turnebus *Gesclithron* legit, quasi γῆς κλεῖθρον, id est, *terræ claustrum:* quasi vero Scythicæ vocis originationem e Græciæ fontibus repeti oporteat, aut omnino fas sit.

6. Ibid. *Mantelibus*] Nihil Cælium Rhodig. moror, qui Antiq. Lect. XVI. 10. pag. 731. mantelia interpretatur pænulæ genus, quo se ut lorica munirent. Certum est loci sententiam esse, (ut ab epulis non discedendum sit,) quemadmodum in iis ossa humanorum capitum præbebant Anthropophagis pocula: sic cum capillo cutem inde resectam, eorundemque pectori appensam, mappas suggessisse tergitorias.

7. Ibid. *Marsorum genus*] Ita Paris. cod. et Chiffl. Gellius XVI. 11. p. 895. 'Gens in Italia Marsorum orta esse fertur a Circæ filio: propterea Marsis hominibus.... vi quadam genitali datum est, ut serpentium virulentorum domitores sint, et incantationibus, herbarumque succis, faciant medelarum miracula.' Hinc Pliniani libri hactenus editi *Marsorum gentis* præ se ferunt.

8. Ibid. *Iratis præcipue*] Tolet. cod. *irritatis.* Male. Gellius IX. 4. p. 464. 'Traditurque esse homines in Illyriis, qui interimant videndo, quos diutius irati viderint.'

9. Ibid. *Eorum malum facilius sentire puberes*] *Pueros*, vel *impuberes*, magis probat Rhenanus. At reclamant codices Mss. ac prodigium significari hoc loco simile veri est diversum a superiore, in quo emori infantes laudantium fascinatione dictum est. Nam Thibios, de quibus Plinius post disserit, non infantibus modo, sed et adultis visu nocere, docet Plutarchus, ut ibi diximus.

10. Ibid. *Notabilius esse quod pupillas binas in oculis singulis habeant*] Multo magis probaverim cum eodem Rhenano, *Notabiles esse:* hoc est, nota illa insignes esse, internoscique ab aliis. Nam paulo post de Thibiis quoque, 'Quorum notas,' inquit, &c. Favere videtur emendationi Gellius, cum post adducta paulo ante verba subjungit: 'eosque ipsos mares, fœminasque, qui visu tam nocenti sunt, pupulas in singulis oculis binas habere.'

11. Ibid. *Hirpi*] Ita rescripsimus, ex codd. Reg. 1. 2. et Paris. Solinus, cap. 2. *Quos Hirpos vocant.* Ab Hirpinis Italiæ populis, de quibus III. 16. hæ familiæ longe situ magis dissitæ, quam appellatione dissimiles: hæ enim in Faliscorum agro Etruriæ: illi Samnitium vicini, et Lucanorum.—'Parmensis editio aliæque habent *Hirpiæ.*' Ed. sec.

12. Ibid. *Quorundam corpori partes nascuntur ad aliqua mirabiles*] Ita omnes codices Mss. Nec tamen assentior Rhenano ac Pellicerio, qui legi sic jubent: *corpori partes adnascuntur, alioqui mirabiles:* ut sit hæc loci sententia: extraordinaria quoque membra, quæ inutilia plerumque sunt ac supervacanea, legitimis ceteris præstantiora interdum deprehendi, et admirabiliora. Nam ut illud omittam, nullis eam lectionem codicibus defendi posse, Plinio ipsi adversari plane affirmo, qui de legitimis agit, qualis fuit Pyrrhi pollex, in quo exemplum statuitur: de agnatis hoc loco verbum nullum facit.

13. Ibid. *Ut sagittis superjaci nequeant*] Ita reposuimus, ex codd. Reg. 1. 2. Paris. et Chiffl. quod et Turnebus, et Salmasius pag. 1015. probant. Solinus item, cap. 52. pag.

81. 'Indorum,' inquit, 'nemora in tam proceram sublimantur excelsitatem, ut transjaci ne sagittis quidem possint.' Antea *superari* legebatur.

14. Ibid. *Monocoli*] Sive *Monocoli* legas, sive Μονοσκελεῖς, perinde est. Sed codices Reg. 1. 2. Paris. et Chiffl. secuti sumus: ac Turnebum in Adversariis, a quo descripsit et Salmasius in Exerc. pag. 1006. et in Hist. Aug. p. 118.

15. Ibid. *Tum quadrupedes, tum recte currentes, humana effigie*] In Salmant. et Paris. cod. item in edit. Parm. *tanquam quadrupedes, tam recte currentes.* Unde Pintianus emendat, approbatque Pellicerius: *quanquam quadrupedes, tamen recte currentes.* Sed videntur ii mihi nimium indulgere conjecturæ suæ. De Satyris inter simiarum genera libro sequente Plinius. His præter effigiem nihil esse humani abunde hic locus declarat, cum 'humana effigie' Satyros esse prodit. Quadrupes fera igitur cum sit Satyrus, interdum pedibus uti posterioribus tantum potest, dum currit: prioribus, quos vice manuum natura ei tribuit, cum reliquo corpore elatis: quo fiat, ut arduus, hominum more, rectusque feratur: quod incessus cursusque genus simiis quoque ipsis videmus esse familiarissimum: interdum etiam pronus idem potest, sicut ceteræ quadrupedes, ingredi.

16. Ibid. *Choromandarum*] Ita codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. et editi omnes. At vetus codex Dalec. *Choraneorum*, ex quo forte eruere liceat *Choramnæorum*, si gens est ea sylvestris, cui velocitatem præterea Ctesias attribuit Hist. lib. x. apud Steph. pag. 725. Χωραμναῖοι, ἔθνος Περσικὸν .... οὕτω δὲ ταχύς ἐστιν ὁ ἄγριος ἄνθρωπος, καὶ διώκων τὰς ἐλάφους καταλαμβάνειν, *ea velocitate est, ut cervas cursu assequatur.*

17. Ibid. *Scyritas*] Ita Mss. omnes, et editiones vetustæ ante Hermolaum, qui recte se reponere credidit *Syrictas*, ex Solini testimonio, quod vir magnus cursim raptimque percurrens, nec vidit ad Astomos pertinere, de quibus postea, et ad gentem, qua de agimus, prave detorsit. Nec sane felicior Salmasius fuit, qui *Syrtas* legit, ἀπὸ τοῦ σύρειν τῶ πόδε. Neque enim Indicæ vocis ulla e Græco fonte petenda derivatio est: et cuivis attente Plinii mentem indaganti, naribus carentes, hoc est ἄῤῥινας sive ἀμύκτηρας, ut Strabo vocat, lib. xv. p. 711. voluisse eum describere hoc loco, constabit: cum et sequentes, quia ore careant, Astomos appellavit.

18. Ibid. *Extrema in parte montium Trispithami, Pygmæique*] In editis, *Spithamæi Pygmæi.* At codices R. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. aliique constantissime, *Spithami Pygmæique.* Nos, ultima præcedentis vocis litera *m* repetita, *III spithami*, hoc est *trispithami* reposuimus. Potuit enim facile a librariis omitti hæc nota *III*, quid hic ea ageret, non sentientibus. At de Trispithamis et Pentaspithamis Strabo non semel meminit, libro inprimis xv. pag. 711. ex eo ipso Megasthene, quem hoc loco Plinius auctorem sequitur. Gellius quoque hunc locum transcribens, *trispithamos* legit: 'Pygmæos,' inquit, 'haud longe ab his nasci: quorum qui longissimi sint, non longiores esse, quam pedes duo et quadrantem:' hoc est, ternas spithamas, seu ternos dodrantes, ut Plinius ait. Denique Plinius ipse trispithamos diserte notat, cum subjicit statim, ut Pintianus animadvertit, ternas eos spithamas habere longitudine.

19. Ibid. *Mandorum nomen iis dedit Clitarchus et Megasthenes*] Ita Mss. plane omnes: neque Pintiano assentior, qui *Pandarum* legi jubet: quanquam de Pandarum gente, qua de egimus vi. 23. eadem prodidit Arrianus Exped. Alex. lib. vii. Potuit enim vel gens eadem, vel huic vici-

na et affinis, a Clitarcho et Megasthene, quos Plinius nunc in partes vocat, Mandorum nomine designari.

20. Ibid. *Oritas*] Mss. omnes, *Soritas*, et paulo post, *Arabis*. Hermolaus *Oritas* emendat, et *Arbis*. Pintianus *Oritas* probat, damnat *Arbis*. Strabo lib. xv. p. 720. in Ariana ait Ἄρβιες habitare, quibus ab Arbi fluvio nomen sit impositum. Arabim Ptolem. vi. 21. et Arrianus lib. vii. appellitant, et Mss. omnes: accolas, Arabitas. Utramque appellationem esse legitimam Stephanus innuit. Nam p. 96. Ἄραβις, ποταμὸς Ἰνδικῆς. Et postea, Ἄρβις ποταμὸς τῆς Ἰνδικῆς, ἔθνος Ἄρβιος, ἢ Ἀρβῖται. De Oritis Ichthyophagis, vi. 25.

21. Ibid. *Syrbotas vocari gentem eam. Nomadum Æthiopum, &c.*] Ab his postremis vocibus novæ periodi ducendum esse initium, ex ipso Plinio didicimus, qui vi. 35. Syrbotas docet a Nomadibus fuisse diversos: Nomadasque eos appellat, qui Cynocephalorum lacte vivant, qui mos est horum Nomadum, qui Menismini appellantur.

22. Ibid. *Astragum*] Ita R. 1. 2. Colb. 1. 4. Chiffl. aliique, et vetustæ editiones omnes ante Gelenium, qui *Astapum*, hoc est, Nilum, obtrusit, quod is Æthiopas medios secare dicatur v. 10. Sed a fide codicum primitivorum temere desciscere, religio est.

23. Cap. iii. *Annis proximis, supremis Divi Augusti*] Cod. R. 1. Colb. 1. 2. Paris. et Chiffl. ita legunt: *fetifer potu Nilus amnis. Proxime, supremis Divi Augusti*, hoc est, sub excessum Divi Augusti. Defendi utcumque ea lectio potest, primum ex ipso Plinio, xvi. 86. 'circa suprema Neronis principis,' iterum dicente; tum ex Solino, cap. 1. p. 5. ubi de Augusto: 'Hujus tamen,' inquit, 'suprema quasi lugeret sæculum, penuria insecuta est frugum,' &c. Hæc fames est, de qua Plinius hoc loco agit. —'Libri quidam editi perperam habent: *pestifer potu Nilus. Annis proximis, supremis Divi Augusti.* Neque enim supremos Augusti annos Plinius annos proximos appellaret.' *Ed. sec.*

24. Ibid. *Quinos quater enixa*] Codices ad unum omnes miro consensu, ac vetustæ editiones, *binos* legunt. Quinos tamen, uti posterius editum est, scribi oportere evincimus Aristotelis testimonio Hist. vii. 5. pag. 822. ubi vicenos ait quarto partu editos, unoquoque quinos: μία δέ τις ἐν τέταρσι τόκοις ἔτεκεν εἴκοσιν· ἀνὰ πέντε γὰρ ἔτεκε, καὶ τὰ πολλὰ αὐτῶν ἐξετράφη, quæ verba Plinius ad verbum ferme transtulit. Pauli item Jurisc. in Pandect. Justin. lib. v. tit. 4. cum 'mulierem Peloponnesiam' prodidit 'quinquies quaternos enixam esse fœtus,' idque tradidisse 'non leves auctores.' Ubi ejusmodi nobis argumenta suppetunt, tum vero ab omnium exemplarium vetustorum fide desciscere, nulla religio est.

25. Ibid. *Alcippe elephantum*] Idem de Glaucippe ait Tatianus, in Orat. contra Græcos, pag. 182. ἡ Γλαυκίππη ἐκύησεν ἐλέφαντα, κ. τ. λ. idque ærea statua expressum a Nicerato Atheniensi scribit. Cum eandem utrobique signari fœminam verisimile, tum in alterutro contextu nomen illius in mendo cubare. Illud vero esse arbitror, quod Livius lib. xxvii. pag. 303. et Val. Max. i. 6. 5. pag. 40. inter ostenta referunt, puerum cum elephantino capite natum Videtur ea porro quæ peperit fœmina cum elephanto, ut Semiramis olim cum equo, concubuisse: quemadmodum dicetur viii. 64. Simile prodigium in Hungaria accidisse, ex relatu virorum fide dignissimorum, ait Aldrov. de Monstris, pag. 430. Iconem exhibet, pag. 431.

26. Ibid. *Ex Ægypto*] Hic ille est, quem Phlegon Trallianus de Rebus Mirab. cap. 34. pag. 97. accurate ac diligenter describit: Εὑρέθη ἐν

Σαύνῃ, τῆς Ἀραβίας πόλει, ἱπποκένταυρος, ἐπὶ ὄρους μάλα ὑψηλοῦ.... τὸν δὲ ἱπποκένταυρον συλλαβὼν ὁ βασιλεὺς ζῶν, ἀποπέμπει σὺν ἑτέροις πρὸς Καίσαρα εἰς τὴν Αἴγυπτον, τροφὴ δὲ ἦν αὐτοῦ, κρέα· οὐ φέρων δὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀέρος, τελευτᾷ. Καὶ οὕτως ὁ ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου ταριχεύσας, ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην. Καὶ πρῶτον ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεδείχθη· τὸ μὲν πρόσωπον ἀγριώτερον τοῦ ἀνθρωπίνου ἔχων· χεῖρας δὲ καὶ τοὺς τούτων δακτύλους τετριχωμένους..... ὁπλαὶ δὲ ἦσαν αὐτῷ ἵππου στερεαί, κ. τ. λ. Inventum ait in Arabiæ urbe Sauna, vivumque captum a Rege, missum in Ægyptum ad Cæsarem: carnibus solitum vesci: sed aëris mutati impatientia obiisse. Conditum deinde, a Præfecto Ægypti missum in Urbem, primumque in palatio esse monstratum: faciem ei humana truculentiorem: manus ac digitos pilis vestitos, ungulas equi more solidas, jubam subfulvam, &c.

27. Ibid. *Casini puerum factum ex virgine*] Cum hunc Plinii locum Gellius exscriberet, C. *Asinii* videtur legisse: sed sane perperam. Loca enim et oppida Plinius diligenter notat, ubi singula contigere, quæ commemorat. Casini exemplum primum, quod Italiæ oppidum est: alterum Argis, in Græcia: tertium, Smyrnæ, quod Asiæ est: Thysdri denique, quod in Africa, quartum.

28. Ibid. *Ipse in Africa vidi mutatum in marem..... civem Thysdritanum*] Post eam vocem, ex Gellio ipsa Plinii verba referente, desiderantur ista: *Vivebatque cum proderem hæc.* Sed absunt ea ab omnibus etiam codicibus manu exaratis. Spectavit porro hunc Plinii locum Ausonius Epigrammate non ineleganti LXVIII. cui titulum fecit: 'QVÆ SEXVM MVTARINT:' 'Valle Banæ res nota, et vix credenda poëtis: Sed quæ de vera promitur historia. Fœmineam in speciem convertit masculus ales: Pavaque de pavo constitit ante oculos. Cuncti admirantur monstrum: sed mollior agna Astitit in tenerum de grege versa marem. Quid stolidi ad speciem notæ novitatis hebetis? An vos Nasonis carmina non legitis? Cænea convertit proles Saturnia Consus: Ambiguoque fuit corpore Tiresias: Vidit semivirum fons Salmacis hermaphroditum: Vidit nubentem Plinius Androgynum. Nec satis antiquum, quod Campana in Benevento Unus epheborum virgo repente fuit,' &c.

29. Ibid. *Fœminas gigni celerius quam mares*] Legit Pintianus, *fœminas juvenescere.* Pellicerius, in notis Mss. *Fœminas gignere*, hoc est, generationi idoneas citius fieri. Nam Festus: *Pubes, et qui pubem generare potest, incipit esse a XIV. annis: fœmina, a XII. viri potens, seu patiens.* Sed nostra interpretatio Aristotelicæ menti, quam Plinius hoc loco expressit, et codicibus Mss. editisque libris multo est affinior.

30. CAP. IV. *Ad initia decimi*] In Reg. 1. 2. Chiffl. legitur tantum, *ad initia undecimi.* At cod. Paris. et editiones omnes vetustæ cum vulgata conspirant: sed et Arist. ipse, cujus verba Plinius refert, Hist. Anim. VII. 4. pag. 819. Καὶ γὰρ ἑπτάμηνα, καὶ ὀκτάμηνα, καὶ ἐννεάμηνα γίνονται, καὶ δεκάμηνα τὸ πλεῖστον· ἔνιαι δ' ἐπιλαμβάνουσι καὶ τοῦ ἑνδεκάτου μηνός. Hinc illud Sacrorum Codicum, Sap. VII. 2. 'In ventre matris figuratus sum caro decem mensium tempore.' Undecimum porro mensem, inquit Censorinus cap. 7. pag. 45. Aristoteles solus recipit: ceteri universi improbarunt. Varro tamen etiam probavit Rerum Divin. lib. XIV. teste Gellio III. 16. pag. 253. qui de toto hoc argumento ibi accurate disputat: animadvertitque, 'quamvis Decemviri, in legibus duodecim tabularum, in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo scripsissent; Divum Hadrianum decrevisse in undecimo quoque mense

partum edi posse: idque se statuere requisitis veterum Philosophorum et Medicorum sententiis.' Schenckius Observat. lib. IV. quinto, sexto, septimo, octavo, nono, decimo, et undecimo mense natos refert, eosque vitales. Vide et Jac. Fontanum Medicum, parte I. Universæ Artis Med. Physiol. 5. 16.

31. Ibid. *Septimo semper mense genuit*] Ita restituimus secuti codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. aliosque. Eruditi ex ea voce, *semper*, *Sempronium* temere confinxerunt. Varietatem partus in una eademque fœmina auctor proponit: quæ primum quatuor partus continuos, septimo semper mense: mox et alium undecimo, septimo deinde et alterum, postremum denique octavo ediderit.

32. Ibid. *In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor*] Ita Mss. omnes, librique editi: neque hunc locum tamen concoquere potuerunt Pintianus, in Observ. et Pellicerius in notis Mss. Ille inversa interpunctione sic legit, *iniquo mensium numero. Genitis, intra, &c.* Iste pro iis reponit, *in universum vero genitis, &c.* atque adeo omnino eas voces induci censet oportere: quippe quas ille ex margine, ubi olim quispiam, ut fit, annotasset, *In quo mensium numero geniti forent vitales*, in ordinem mox irrepsisse credat. Fugit utrumque scilicet, arreptum hoc placitum Plinianum, ut alia pleraque, ab Hippocrate: sententiamque ejus loci esse, patere quidem plurimis morbis fœtus recens editos in lucem, intra quadragesimum ortus sui diem: potissimum vero octimestres. Vide Hippocr. de Septimestri partu, sub finem.

33. Cap. V. *Inguinis levis tumor*] Ita Colb. 1. 2. Paris. et Chiffl. At Reg. 1. 2. et codex Pintiani habent, *inguinis levi tumor:* quos Pellicerius secutus in notis Mss. emendat, *Et inguinis lævi tumor*, hoc est, sinistri: quoniam, sicuti a Plinio dictum est sect. 3. mares in dextris uteri partibus, feminæ in sinistris plerumque gestantur. Unde intelligi perfacile queat, gerenti fœminam lævum inguen, magis quam dexterum, intumescere: quippe quod fœtus ipsius onere magis etiam prægravetur, ac laboret. Ego vero a Mss. fide discedere religioni duco: tum quod illud ipsum repetere, quod plane paulo ante dixit, de fœmellæ prolis motu in læva parte, frigidiusculum videatur, tum quod aliud plane ab ipso nunc significari putem: tumorem scilicet, non ab ipsa fœtus mole profectum, sed a mucis superfluis, quibus in crura, et inguina, et reliquam carnem dilapsis, tota quæ inferne est intumescat. Hæc enim Philosophi verba reddit, ex Hist. Anim. VII. 4. pag. 815. Καὶ πολλαῖς περὶ τὰ σκέλη οἰδήματα, καὶ ἐπάρσεις γίνονται τῆς σαρκός. *Plerisque etiam crura circum intumescunt, et caro protuberascit.*

34. Ibid. *Adeoque incessus*] Sane refert, quomodo incedat gravida: si enim cadat, abortionis periculum est. Non fuit hoc sensu, qui sane obvius unicuique est, contentus Salmasius: qui pag. 30. Exercit. in Solin. ut novum excogitaret, novum excudit in Latina lingua vocabulum, *inesus*, pro *esus:* esum vero deinde pro cibo accepit: de quo, cujusmodi is esse debeat, statim a Plinio animadverteretur, cum salsiorem vetat a prægnantibus adhiberi: sed diversum quiddam nunc a se indicari, quod cavere pariter prægnantes oporteat, haud obscure significat.

35. Ibid. *Tinctoria*] Editi hactenus libri habent, *Tu cujus semper in victoria est mens:* quam lectionem nullum plane exemplar manu exaratum, paulo vetustius, approbat. Reg. 2. *Tu tamen cujus semper victoria est mens.* At Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl.

et quos videre Rhenanus ac Turnebus, ita habent omnino, ut edi curavimus: quanquam id Rhenano non placuit, sed maximo labore, ut ipse ait, successu admodum infelici, ut nos putamus, clausulam hanc sic emendat, *Tu tamen cura pertinaci æstuans.* Nec magis apte Vossius in Melam, pag. 114. *Tu cujus semper cinctoria mens est.* Tinctoriam mentem dixit Plinius, eo plane sensu quo Terentius, 'gladiatorium animum.' Isidori glossæ: *Tinctorium, gladius.*— 'Quæ glossæ cum sint per elementorum seriem digestæ atque compositæ, qui *cinctorium* reponunt, confidenter nimium facere nobis videntur.' *Ed. sec.*

36. Ibid. *Senator Prætor*] Ita constanter Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliique codd. Pintianus tamen ex suo emendat: *Senator, poto in lactis haustu uno pilo.* Suspicatur Cujacius in vet. cod. scriptum fuisse: *Senator P. R.* hoc est, Senator Populi Romani: quibus in verbis haud levem energiam latere ait Lælius Bisciola Horar. Subcisiv. II. 22. pag. 154. perinde ac si dicat, Tantus vir, et unus ex tam nobili populo Princeps: eo enim miserius est id lethi genus, quo cui illud accidit, nobilior vir fuit.

37. Cap. VI. *In pedes procedere nascentem, contra naturam est*] Ita Colb. 1. 2. Paris. et Solinus ipse, ac vetustæ editiones omnes. At Reg. 1. 2. et Chiffl. *procidere:* fortassis aptius: cadere enim, ac decidere fœtus ex utero olim dicebatur: unde Statius, 'cadentem Excepi gremio.' Lucanus IX. 899. 'In terram parvus cum decidit infans.'

38. Ibid. *Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri*] Ita codices Mss. omnes, et editi. Forte rectius tamen: *Ritus naturæ capite hominem gigni: mos est, pedibus efferri.* Mos enim, qui hominum et arbitrii, non naturæ, esse videtur, ad elatos tunc, non ad nascentes, aptissime pertinebit. Hunc porro situm eleganter Persius describit Sat. III. 'Tandemque beatulus alto Compositus lecto, crassisque lutatus amomis, In portam rigidos calces extendit.' Mos erat veterum, ut mortuus facie pedibusque esset ad januam versis.

39. Cap. VII. *Primusque Cæsarum a cæso matris utero dictus*] Ita omnes plane codices. Male porro Solinus hoc loco, et juniores quidam, *Primusque Cæsar* legerunt: unde priorem Scipionem Africanum primum Romanorum dictum esse Cæsarem tradiderunt. Id quod Salmasius, post Hermolaum, merito reprehendit, quanquam eodem quo vir ille summus, sed falso illo quidem ac plane nullo, argumento usus. 'Ante bellum Samniticum,' inquit Salmas. in Exerc. ad Solin. pag. 32. et Hermolaus in Castig. Plin. 'Claudius quidam Cæsar extitit.' Quis ille fuerit, planum facere nititur Hermolaus ex inscriptione vetere, Caes. Ap. Clavdivs. Sed hujus vitium ex Tabulis Capitolinis restituere pronum fuit: ibi enim recte scribitur, Cens. Ap. Clavdivs.

40. Ibid. *Et Manilius*] Ita Mss. omnes editionesque vetustæ ante Hermolaum, qui *Manlium* scribendum pronuntiat, ex omnibus historicis. Qui vero illi sint, fateor me nescire: æque atque quem Manlium ipse intelligat. Manium Manilium interim certus sum hoc loco significari, qui cum M. Censorino Consul notatur in Fastis, anno primo belli Punici tertii, U. C. 605. quo auctore ac duce populus Romanus, ut ait Florus II. 15. pag. 83. aggressus tertium cum Africa bellum, quo tandem Carthago finita est.

41. Cap. IX. *Utrumque perfertur*] Ita Reg. cod. 2. Chiffl. cod. Tolet. et Colbert. 1. 2. pariter *utrumque.* Reg. 1. et Paris. *Utrumque perfectus.* Editi vulgo, *uterque profertur.* Rectius *utrumque*, ut ad puerperium referatur: et *perfertur*, uti explicuimus. Adju-

vant hanc lectionem codices, in quibus legitur *perfectus*. Sic infra Plinius cap. 11. 'Quædam non perferunt.' Neque tamen omnino displicet *profertur*, hoc est, editur in lucem. Verbis enim Philosophus usus est, quæ utrique voci respondeant: ἐὰν δὲ ἐγγὺς ἡ σύλληψις ἐγένετο, τὸ ἐπικυηθὲν ἐξήνεγκαν, καὶ τίκτουσιν, uterque fœtus gestatur, sive perfertur, et gignitur, seu profertur in lucem.

42. Cap. x. *Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Lugd. et Chiffl. Est apud Aristotelem simile quiddam Hist. vii. 9. pag. 830. Ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτων τι καὶ διὰ τριῶν· οἷον ἔχοντός τινος στίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς οὐκ ἐγένετο, ὁ δὲ υἱιδοῦς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συγκεχυμένον μέλαν. *Jam vero tale quiddam repræsentatum est etiam tertia prole. Cum enim haberet quidam in brachio punctum seu notam, ejus filius non habuit: sed nepos eodem in loco atrum confusum.* Hæc ille: quæ si reddere hoc loco Plinius voluit, minime obscurum est, *Dacorum* vocem nihil huc pertinere. Budæus *decorum*, vel *dedecorum*, conatus est olim reponere: *aliquorum*, Barbarus: Pintianus, *avorum*. Pellicerius in notis Mss. permutatis ita syllabis, ut quæ in ea voce, *dacorum*, prior est, rejiciatur in posteriorem locum, *corundam*, pro *quorundam*, agnoscit: atque item *tertio*, non *quarto* partu, et *reddita* quoque magis quam *redditur*. *Nota* porro *originis* nunc ea est, quæ a patribus, avo, majoribusve accepta sit. Solinus cap. 1. pag. 8. 'Parvuli modo nævos, modo qualescumque originis suæ notas ferunt, ut in Lepidis.' Salmasius pag. 39. sic emendat, *Dacorum uriginis nota:* etsi Solinus *originis* legerit, idque ipsa orationis series postulare videatur. Uriginis notam vocat, quam Daci sibi inurunt: quod ut ait Plinius xxii. 2. 'Mares etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt.'

43. Ibid. *Similitudinum quidem in mente reputatio est: et in qua credantur multa fortuita pollere*] Scribit Pellicerius in notis Mss. repugnantibus licet omnibus exemplaribus, *Similitudinum quidem immensa reputatio est;* scilicet, late patet similitudinum consideratio: quippe in qua multa fortuita, quæ plurimum in his posse existimentur, attendere oporteat. Quare libentius quoque agnoscit, *ut in quo*, id est, in qua re, quam, *in qua*, similitudinum scilicet reputatione.

44. Ibid. *Scipioni, Serapionis: is erat suarii negotiatoris vile mancipium*] Accurata interpunctione sua huic loco sententia uti constaret, effecimus.— '*Et Scip.*] Hunc locum sic emendarant eruditi: *Cognomen imposuit, jam Strabonis a specie oculorum habenti, vitium imitata, et in servo: Scipioni Serapionis; is erat suarii negotiatoris vile mancipium, &c.* Cum vero ex hoc loco expedire se Salmasius vix posset, sic locum immutavit p. 40. Exercitt. in Solin. *Scipioni Serapioni inerat suarii negotiatoris vile mancipium, &c.* At Rom. editio a. 1470. et Parmens. a. 1470. locum hunc sic exhibent: *Qualis causa, patri quoque ejus Mænogenis coci sui cognomen imposuit Strabonis a specie oculorum nomen habentis vitium imitata. Et Scipioni in servo Serapione, Victimarii negotiatoris vili mancipio. Ejusdem familiæ Scipioni post Cneum cognomen Salunto mimus dedit.* Lectionem hanc veterem recentiorum emendationi prætulimus, quoniam illa Valerium Max. suffragatorem habet.' *Ed. sec.*

45. Ibid. *Ejusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio mimus dedit*] In Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. *Salvitto*, vel, *Salvitio* legas. 'Salutionem' Suetonius appellat in Julio, cap. 59. Σαλάττωνα Dio lib. xlii. Quid si illud opprobrii cognomen Salacio fuerit, a salace, hoc est, libidinoso: ut a sene fit Senecio? Verum obstat, ne quid immutem, Plutarchus in

Cæsare, pag. 732. Σκιπίων ἐκαλεῖτο Σαλλουτίων. Hæc auctorum Græcorum testimonia Gronovius si vidisset, non fixisset crucem ipse sibi, ut tandem portentosum nescio quod *Salpittonis* vocabulum, ab hoc certe loco alienum, obtruderet.

46. Ibid. *Sicut Spinther secundarum, tertiarumque Pamphilus*] In Edit. Parm. *secundarius, retiariusque:* inepte. Val. Max. quem Plinius laudat in Auctorum hujus libri nomenclatura, et a quo hæc accepta sunt, IX. 14. 4. pag. 460. ' Generosissimum Consulatus collegium Lentuli et Metelli fuit: qui ambo in scena, propter similitudinem histrionum, propemodum spectati sunt. Sed alter ex quodam secundarum cognomen Spintheris traxit: alter, nisi Nepotis a majoribus accepisset, Pamphili tertiarum, cui simillimus esse ferebatur, habuisset.' Retiarii certe nomen ad gladiatores pertinet, non ad histriones, de quibus hic sermo.

47. Ibid. *Cassio Severo celebri oratori, armentarii Mirmillonis objecta similitudo est*] Salmasius in Solinum, p. 39. ait Armentarium fuisse nomen proprium illius mirmillonis, id est, gladiatoris. Ego vero non magis armentarium proprium esse nomen agnosco, quam suarium, de quo proxime ante dictum est: altera voce designari hominem censeo, cujus in armentis, altera, cujus in suibus, tota opera industriaque versatur. Fuisse certe id aliquando nomen, nescio: cognomen, scio. Sex. Aurelius Victor, de Galerio Armentario: ' Ortus est,' inquit, ' parentibus agrariis, pastor armentorum: unde ei cognomen Armentarius fuit.'

48. Ibid. *Toranius mango, Antonio jam Triumviro*] Ita rescripsimus ex Reg. 1. 2. Paris. et Chiffl. cod. astipulante Pintiano: cum antea legeretur, *Toranius M. Antonio*, hoc est, *Marco Antonio.* Plinius ipse paulo post: ' Respondit versutus ingenii mango,' &c.

49. Cap. XI. *Neptis suæ nepotem... M. Silanum*] M. Silani stemma ex Julia sic deducimus: in quo explicando Pintianus valde infelix fuit:

Julia Augusti F. nupsit M. Agrippæ.

|

Julia Agrippæ filia, ex Julia Augusti. Nupsit L. Æmilio Paulo. Sueton. in Aug. cap. 64.

|

Æmilia Lepida, proneptis Augusti. Sueton. in Claud. cap. 26. Nupsit Ap. Junio Silano, Hispaniæ Proconsuli, quem Suetonius Claudii consocerum vocat: quod alter ejus filius, L. Silanus, Octaviam Claudii filiam duxerat. A Claudio is occisus est. Ejus liberi duo,

M. Silanus, Juliæ neptis Augusti nepos.	L. Silanus Claudii gener.

—' *Neptis suæ nepotem ... M. Silanum*] In libris hactenus editis prave *M. Syllanum* legebatur.' *Ed. sec.*

50. Ibid. *Sex liberos*] Dalecampius *quatuor liberos, IV.* non *VI.* permutatis numeris, scribendum monet, ex cap. 45. libri hujus. Verum præter quatuor filios, Prætorem unum, et tres Consulares, quibus, ut ibi dicitur, est illatus rogo, generos habuit duos Consulares, quorum Plutarchus

meminit de Fort. Rom. p. 318. immo et Plinius ipse hoc loco. Quare filias duas in liberorum numero censet, ut sex numerentur: alteram Servilii Isaurici matrem, Scipionis alteram: Cæciliam utramque appellatam.

51. Ibid. *Prolata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse*] Chifflet-iani codicis lectionem ceteris antetulimus. In Reg. 1. et 2. *prælata*. In Paris. *prælata*, ut vulgo editi libri habent. Parm. editio, *prælta*. Pellicerii conjectura lector hoc loco fraudandus non est, qui Plinii textum sic emendat: *Prælata pompa tum omnibus, in Capitolio immolasse;* idque sic interpretatur: pompam illam tot liberorum, nepotum, neptium, pronepotumque, in Capitolium simul ascendentium, quibuslibet aliis pompis, tunc habitam insigniorem: raræ id enim felicitatis exemplum.

52. Cap. xii. *Liciniani*] Operæ pretium fuerit Catonum stemma breviter oculis hoc loco subjicere, quatenus id instituti nostri ratio postulat.

M. Porcius Cato censorius, vulgo Cato Major.

Ex Licinia,
M. Porcius Cato Licinianus.
|
M. Cato, Orator et Consul, de quo Plutarch. pag. 352.
|
M. Cato. Post Præturam in Gallia Narbonensi decessit.

Ex Salonia,
M. Porcius Cato Salonianus.
|
M. Porcius Cato. Uxor Livia, Drusi F.
|
M. Cato Uticensis.

53. Ibid. *Genitum post LXII. annum*] Numerum hunc corruptum autumo: passim enim generat hujuscemodi ætas: ideoque *LXXII.* libentius agnoverim, cum Pellicerio: uti mox *LXXV.* non *LXXXV.* ex Reg. 1. 2. Paris. et Chiffl. rescripsimus. Est in exemplis apud Schenkium Observ. Medic. lib. iv. pag. 616. mulier altera, quæ anno ætatis lxvii. legitimum partum ediderit: altera, quæ septuagesimo ex vehementiore concitatu rhedæ abortum fecerit.

54. Cap. xiii. *Et ut partus, alias letalis, alias senescens*] Scribendum suspicatur Pellicerius, *ut et partus:* quod partu, hoc est, conceptu, sisti menses, norunt omnes. Sed refragantur Mss. omnes: ipsaque loci sententia, quæ hujusmodi est: edi molam eam aliquando partus instar, seu fœtus, mortisque inde discrimen haud leve impendere mulieri: aliquando non edi, sed sine pernicie una cum muliere senescere.

55. Ibid. *Æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus*] Parm. editio, *corrumpit*. Minus recte. Solinus cap. 1. pag. 6. ‘ Ferrum rubigo corripiet: nigrescent æra.’ Paulo post, ubi libri hactenus editi habent. *odorque dirus aëra*, postremam hanc vocem expunximus, quam non agnoscunt probati codices Reg. 1. 2. Tolet. aliique.

56. Ibid. *Ad omnem contactum adhærens, præterquam filo, quod tale virus infecerit*] A Mss. non discedo latum unguem: etsi Salmasius, pag. 27. Exercit. in Solin. legi vult, *præterquam fili*, vel, *filorum quæ*. Rem Solinus explicat cap. 1. pag. 6. ‘ Bitumen in Judæa,’ inquit, ‘ Asphaltites lacus gignit, adeo lentum mollitie glutinosa, ut a se nequeat separari . . . scindique non potest: quoniam in quantum ducatur, extenditur: sed ubi admota fuerunt cruore illo polluta fila, sponte dispergitur,’ &c. Lotio tamen aspersum scindi quoque solere auctor est Josephus Belli Jud. lib. iv.

57. Ibid. *Abjicique gestatas fruges,*

nec postea repeti] Editi hactenus, *gustatas fruges*. At Reg. 1. et Paris. cum edit. vetustis, *abjicique gestatas fruges*. Quam lectionem defendimus cum Pellicerio adversus Hermolaum; nam ad res gestatas proprie pertinet abjici. Sententia est, Formicam, cum primum olfecerit, abjicere statim quas gerebat fruges, nec postea repetere. Quo sensu tolerabilis quoque lectio est Regii 2. et Chiffl. cod. *vastatas fruges*, hoc est, quas formicæ diripuerunt.

58. Ibid. *Idem lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur*] Hoc vero esse falsissimum experientia ipsa docet, et Galenus de Sanit. Tuend. I. 9. pag. 54. tom. VI. Ἀφροδισίων τε παντάπασιν ἀπέχεσθαι κελεύω τὰς θηλαζούσας παιδία γυναῖκας· αἵτε γὰρ ἐπιμήνιοι καθάρσεις ἐρεθίζονται μιγνυμέναις ἀνδράσι, καὶ οὐκ εὖῶδες ἔτι μένει τὸ γάλα, κ. τ. λ. *A Venere omnino abstinere jubeo omnes mulieres, quæ pueros lactant: nam et menses consuetudine viri excitantur, et lac odoris gratiam in deterius mutat, &c.* Quam rem ita se habere subodoratus auctor, caute admodum contrariæ sententiæ Nigidium appellat vadem.

59. Cap. XV. *Multoque primum in aliquibus deficiunt*] Ita Mss. omnes. Sed probabilior lectio forte cuipiam videri possit, *multique primum*: ut sit ea hujus loci sententia, multos in aliquibus dentes non usu atteri, sed priusquam atterantur deficere. Vel, *Multi quamprimum in aliquibus deficiunt*, quod Pellicerius quoque non improbat.

60. Ibid. *Serieque structuræ, atque magnitudine mutilantes, mollientesve, aut hebetantes verba: et cum defuere, explanationem omnem adimentes*] Ita correximus, ex Reg. 1. 2. et Paris. cod. cum in editis hactenus libris perperam legeretur, *seriemque*, perinde quasi hæc vox ad verborum, non ad dentium potius ordinem referri oporteret. Et mox, ex iisdem Mss. *mollientes* rescripsimus, pro *molientes*: Item, *et cum defuere*, pro *defluxere*, tum ex ante laudatis, tum ex Chiffl. et Colb. 1. 2.

61. Cap. XVI. *In trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram futuræ certum est*] Ita conspirante consensu omnes codices Mss. Pintianus tamen ex Aristotele mutat, *in quimatu*. Nos scripturam, quæ vulgo est recepta, defendimus, ex Basilio, vel Nysseno, aut quisquis demum est auctor Homiliæ X. in Hexaëm. pag. 38. ex recensione Andr. Schotti. 'Trimusne,' inquit, 'hic pusio est? Ex eo pater futuræ proceritatis admetitur mensuram. Novit plane duplam illi justæ staturæ proceritatem deesse. Quantus enim triennis deprehenditur puerulus, bis tanto est evasurus procerior, compos factus plenitudinis augmenti, aut certe denuo tantus.' Ex Reg. porro cod. 1. 2. Chiffl. et Paris. *futuræ* rescripsimus, pro *statuere*, vel, ut alii legebant, *staturæ*.

62. Ibid. *In Creta terræ motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI. cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse arbitrantur*] Tota hæc sententia de Orionis, sive Osii corpore abest a codicibus Reg. 1. et 2. At extat integra, in Colb. 1. 2. et Paris. in quibus *Osii* pro *Oti* legitur. Addit Solinus, cap. 1. pag. 9. L. Flaccum Legatum, Metellum quoque ipsum, quod auditu refutaverant, oculis potitos miraculo: Gigantis nomen non appellat: cubitum trium ac tricenum fuisse ait. Simile est quod Phlegon refert, de Mirab. in Cimmerio Bosporo terræ motu rupto colle, rejecta ossa, quæ corporis magnitudinem fuisse cubitorum XL. testarentur.

63. Ibid. *In conditorio Sallustianorum asservabantur hortorum*] Pellicerio assentior, qui *asservantur* magis probat, ex Solino, scribente cap. 1. pag. 9. 'Quorum reliquiæ adhuc in conditorio Sallustianorum videntur.' At-

que horum ipsorum verborum admonitu, spuria forte etiam habenda est vox illa *hortorum:* eritque Sallustianorum conditorium, locus in quo libertorum Sallustiæ gentis, vel adoptatorum ex ea gente in aliam, cineres condebantur.—'Ulpian. Dig. l. xxx. tit. 1. de leg. 39. 'Si vero Sallustianos hortos, qui sunt Augusti,'' &c. *Ed. sec.*

64. Ibid. *Conopas*] Ita Mss. omnes. Tamen Hermolaus legi putat posse *Scopas:* ob illud Athenæi, 'Ανθρωπάρια μικρὰ καὶ τοὺς σκοπαίους, ὥς φησιν ὁ Τίμων, τοὺς καλουμένους παρά τισι στίλπωνας.

65. Cap. xvii. *Ipsi non pridem vidimus.... in filio Cornelii Taciti*] Cum Trajani principatu, post excessum Divi Nervæ, historias suas exorsum se ipse Tacitus profiteatur, hoc est, annis circiter post Plinii obitum quinque et viginti, atque etiam tum idem de Trajano dicere, senectuti reservet; juvenem fuisse necesse est, cum Plinius hæc scriberet: atque adeo non pridem ab auctore visum esse ejusdem filium: falsoque scriptum in libris ad hunc diem editis,' *Nos pridem vidimus.* Et vero *non pridem* habent R. 1. 2. Paris. Chiffl. &c.

66. Ibid. *Nec id unquam in fœminis. Mares præstare pondere, &c.*] Referenda hæc esse ad priorem illam orationis partem, quæ ait quibusdam esse vires æquas utraque manu, non ad posteriorem, quæ præcipuas læva quibusdam adjudicat, ipsa evincit experientia rerum. Læva enim magis, quam dextra, pollere quasdam fœminas, passim deprehenditur. Ambidextras autem esse negavit ante Plinium Hippocrates, Aphorismo isto, Γυνὴ ἀμφιδέξιος οὐ γίνεται: cujus rationem investigat Galenus, Comment. 7. Aphorism. 43. pag. 315. tomo ix. Nec me fugit Platonem de Legibus lib. vii. pag. 795. scripsisse mulieres fieri quoque ambidextras, idque deprehendi passim, sed usu id comparatum ex exercitio, non a natura datum. Neque Sabellicum audio, qui emendat: *nec id unquam vi:* Neque Pellicerium, qui in hunc modum: *Nec id dubium. Fœminis mares, &c.* Reclamant enim omnia ad unum exemplaria, tum edita, tum manu exarata.

67. Cap. xviii. *Sed hæc parva naturæ insignia*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. probatque Salmasius, pag. 34. Magna quædam scilicet naturæ insignia narravit adhuc auctor, ut nunquam risisse, nunquam vultum mutasse: hæc modo parva, nunquam spuisse, nunquam ructasse. Ad hunc diem in editis legebatur, *sed hæc pravæ naturæ, &c.*

68. Cap. xix. *Corpore vesco, sed eximiis viribus, &c.*] Hoc capitis hujus sectionisque exordium superioribus annectendum esse ex Solino monet Pellicerius: intelligendumque, quibus natura concreta sint ossa, cujusmodi raro admodum inveniuntur, eosdem corneos appellari, corpus quidem vescum habentes, sed et eximias vires. Verum ex Solini verbis attente perpensis contrarium plane efficitur: pertinere ea scilicet ad Tritannum, qui licet vescum corpus haberet, viribus tamen polleret eximiis, quod nervis constaret oppido firmis densisque. 'Maximam virium substantiam,' inquit, cap. 1. pag. 7. 'nervos facere certissimum est: quantoque fuerint densiores, tanto propensius augescere firmitatem. Varro in relatione prodigiosæ fortitudinis annotavit Tritannum gladiatorem natura Samnitem fuisse, qui et rectis et transversis nervis,' &c.

69. Ibid. *Samnitium armatura celebrem*] Solinus loc. proxime citato, Tritannum hunc gladiatorem natura Samnitem fuisse scribens, natale illius solum perperam Samnium credidisse videtur. Samnitium gladiatorum, ut diximus, meminit Horatius carmine illo, ii. Epist. ii. 98. 'Lento Samnites ad lumina prima duello.'

Dicti autem a splendidissima Samnitium, cum quibus tot olim bella gessere Romani, armatura. De ea copiose Livius lib. IX.

70. Ibid. *Inermi dextra uno digito superatum, et postremo correptum in castra translatum*] Legendum Pintianus admonet ordine inverso: *Inermi dextra superatum, et uno digito postremo correptum in castra, &c.* idque etiam Pellicerius approbat, ex Solino, cujus hæc paraphrasis, cap. 1. pag. 8. 'Ejus filium, militem Cn. Pompeii, pari modo natum, ita sprevisse hostem provocantem, ut et inermi eum dextra superaret, et captum digito uno in castra imperatoris sui reportaret.' Favemus et nos ei conjecturæ.

71. Ibid. *A. Junius*] In omnibus Mss. *At Vinnius Valens.* Sane mendose: est enim Valens Juniæ gentis cognomen, non Viniæ. Gruteri inscriptio, pag. 549. Q. IVNIVS. Q. F. IVLIA. VALENS.—'*At Vinius*] Sic in omnibus Mss. *At Vinnius Valens.* Libri omnes editi nihilominus habent, *A. Junius Valens*, satis audaci emendatione: tametsi hæc apud Gruterum legitur inscriptio,' &c. *Ed. sec.*

72. Ibid. *Ideo M. Varro .... Mulum suum tollebat Fusius: Salvius duo centenaria, &c.*] Locum hunc interpunctionis vitio laborantem sanavimus: cum prius scriberetur: *Mulum suum tollebat. Fusius Salvius, &c.* perinde quasi nomen ejus, qui mulum suum tolleret, librariorum vitio, desideraretur: ac non essent duarum familiarum diversa hæc nomina, Fusius, Salviusque, Fusiæ, Salviæque gentis.

73. Ibid. *C. Milonem athletam, &c.*] Ita plane Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. vet. Dalec. editique ante Gelenium, qui *Crotoniatam* scripsit, ex Solino, credo, qui et Crotoniensem vocat, cap. 1. pag. 8. et 'Tarquinii Prisci temporibus emicuisse' ait.

74. CAP. XX. *MCXL. stadia*] Miror placuisse Barbaro Solini lectionem, *MCCXL.* refragantibus omnibus Mss. et vetustis editionibus, Parmensi, &c. quibus certe libri nostri consentiunt, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Cum præsertim majus aliquod spatium paulo post pollicitus auctor, mille tantum et ducenta stadia præstet.

75. CAP. XXI. *Idem fuisse qui perviderat CXXXV. M. passuum*] Cic. Acad. Quæst. lib. IV. pag. 61. ubi hoc ipsum refert: 'Mille et octingenta stadia,' inquit, 'quod abesset, videbat.' Ea sunt passuum CCXXV. millia. Verum ex Plinio Cicero emendandus, scribendumque: *mille et octoginta*, quæ plane efficiunt, *CXXXV. millia passuum*, ut habent Pliniani libri omnes, tum manu exarati, tum etiam impressi.

76. CAP. XXII. *Visus et numinum*] Ita Mss. omnes. Tamen admonet Pintianus videri Didaco Covarruvias, legi oportere negatione addita: *non visus, sed numinum.* At falso id sane. Nam, uti insinuavimus interpretati hunc locum, *visus et numinum* idem valet atque 'visus quidem, sed et numinum.' Et sane Florus III. 3. p. 106. de Cimbrica victoria: 'Hunc tam lætum,' inquit, 'nuntium, non per homines, ut solebat, populus Rom. accepit, sed per ipsos, si credere fas est, Deos: quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris et Pollucis, juvenes laureati,' &c.

77. CAP. XXIII. *Anaxarchi*] Sequitur Valerium Max. qui III. 3. p. 164. 'Talis patientiæ æmulus,' inquit, 'Anaxarchus, cum a Tyranno Cypriorum Nicocreonte torqueretur, nec ulla vi inhiberi posset, quominus amarissimorum eum maledictorum verberibus invicem ipse torqueret; ad ultimum amputationem linguæ minitanti: Non erit, inquit, effœminate adolescens, hæc quoque pars corporis mei tuæ ditionis: protinusque dentibus abscissam et commanu-

ducatam linguam in os ejus ira patens exspuit,' &c. Sed Plinium Maximus in fraudem impulit, cum Anaxarcho id attribuit, quod Zenoni Eleatæ ceteri scriptores: Cic. Tusc. Quæst. lib. II. p. 360. Laërtius lib. IX. p. 244. Clemens Alex. Strom. lib. IV. p. 496. aliique. Similem quidem Anaxarchi pœnam refert Laërtius lib. IX. p. 252. sed ex incerto rumore vulgi id recitat, nec fidem obstringit suam: et cum similem pœnæ causam haud afferat, confundi ac misceri omnia ab iis a quibus id accepit, satis declarat.

78. Cap. XXIV. *Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit*] Acceptum et istud a Val. Max. VIII. 7. p. 391. 'Utriusque industriæ laudem,' inquit, 'duo reges partiti sunt: Cyrus omnium militum suorum nomina, Mithridates duarum et viginti gentium, quæ sub regno ejus erant, linguas ediscendo. Ille, ut sine monitore exercitum salutaret: hic, ut eos quibus imperabat, sine interprete alloqui posset.' Cyrum Latini scriptores omnes tradiderunt tenuisse omnium militum nomina: sed hoc semper veritus sum, cum Mureto Var. Lect. III. 1. p. 56. quam considerate atque explorate tradidissent. Xenophon enim, a quo illi vel uno, vel præcipue, quæ de Cyro dicebant, accipere potuerunt, istud tam incredibile non dicit; sed tantum eum tenuisse nomina *τῶν ὑφ' αὑτὸν ἡγεμόνων*, *Præfectorum militiæ, qui sub ipso ducebant ordines:* quod ut in Imperatore laudabile est, ita non excedit fidem. Locus, si quis requirit, est Παιδείας lib. V. p. 132. Fieri autem potest, ut Latinorum aliquis, qui locum illum Xenophontis male accepisset, alios postea auctoritate sua in errorem induxerit.

79. Ibid. *Charmadas*] Ita plane Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. Paris. &c. quos Turnebus approbat. Idem valet nihilominus *Charmidas*, quod in vulgatis legitur. Nam ex Χάρμις, Χαρμίδας· Χάρμας, Χαρμάδας· Χάρων, Χαρώνδας· Διάγων, Διαγώνδας· Διδάσκαλος, Διδασκαλώνδας· Ἐπαμείνων, Ἐπαμεινώνδας, Bœotorum seu Thebanorum more inflectitur. Charmadas etiam vocatur apud Macrob. Saturn. VII. 1. p. 575. unde corrigendus Cic. Tusc. Quæst. lib. I. pag. 311. apud quem *Carneades* perperam scribitur.

80. Ibid. *Metrodoro*] Viros aliquot ab insigni memoria Tullius commendans, loco proxime appellato: 'Quanta,' inquit, 'qui modo fuit, Scepsius Metrodorus:' quibus verbis illum a se visum agnitumque antea, Orator significat, aut certe haud ita pridem antea vixisse. Qui venit igitur in mentem Solino, cum hunc Plinii locum transcriberet, cap. 1. pag. 10. trecentis ferme annis hunc Metrodorum antiquiorem facere, quem Diogenis Cynici temporibus ait vixisse? 'Memoriam,' inquit, 'et arte fieri palam factum est, sicut Metrodorus philosophus, qui temporibus Diogenis Cynici fuit, in tantum se meditatione assidua provexit, ut a multis simul dicta, non modo sensuum, sed etiam verborum ordinibus detineret.' Vide quæ de Metrodoro dicemus in Auctorum Syllabo.

81. Ibid. *Amputatur*] Ita Chiffl. Tolet. Pint. et vetus Dalec. quam lectionem et Salmasius approbat, p. 50. In Reg. 1. et 2. *amputat* pro *amputatur*. In libris hactenus vulgatis inepte, *computat*.

82. Cap. XXV. *Arbitror genitum Cæsarem*] Ita restituimus, secuti codices R. 1. 2. Paris. et Tolet. Pintiani. Antea legebatur: *arbitror C. Cæsarem*, voce *genitum* in *Caium* mutata.

83. Ibid. *Scribere aut legere, simul dictare et audire solitum accepimus*] Editi in hunc diem libri: *Scribere et legere simul, dictare, &c.* Corrigendum censuimus, ex Reg. 1. 2. Paris. &c. uti edidimus, mutata paululum interpunctione. Fieri enim potest, ut

scribens aut legens, simul quis dictet et audiat: simul vero legere et scribere minime licet. Solinus c. 1. p. 10. 'Nullus celerius scripsit, nemo velocius legit.'—'Simile porro est quod de Hadriano Spartianus refert p. 10. 'Libros statim lectos, et ignotos quidem plurimis, memoriter reddidit. Uno tempore scripsit, dictavit, audivit, et cum amicis fabulatus est.'' *Ed. sec.*

84. Ibid. *Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis, &c.*] Hic locus in Reg. 1. et 2. et in Rigaltiano, quem Salmasius vidit, ita exprimitur: *Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter dictare. Idem signis, &c.* omissis ceteris, quæ interjecta sunt: unde haud levis suspicio sit, esse supposititia. Astipulatur etiam Solinus, loco allato: 'Quaternas etiam epistolas,' inquit, 'simul dictasse perhibetur:' nihil de septenis subjicit.

85. Cap. xxvii. *Et majore animo Sertorium tacuit*] Ita constantissime Mss. omnes. Unde mirari subit qua confidentia Parmensis editio substituere maluerit: *Sertorium domuit*, aliena plane a Scriptoris mente sententia: ait enim fuisse in Pompeio majoris animi argumentum, tacuisse ac suppressisse, in tropæi illius titulis, victoriam de Sertorio, quam annotasse: quandoquidem longe præclarius est aversari civilis belli gloriam, quam appetere: id quod et Cæsarem imitatum esse dictum est superiori sectione, bellorum civilium strage celata. Ex hoc Plinii contextu, uti diximus, depravato, concinnavit confinxitque inscriptionem, quam pro vetusta ac germana venditavit Gabriel Symeonis, libro Illustr. Observ. Antiq. p. 51.

86. Ibid. *In delubro Minervæ*] Monet Pintianus videri Gellium affirmare x. 1. delubrum hoc non Minervæ fuisse, sed Victoriæ. At Gellio inde forsan aio errorem oblatum, quod in Minervæ delubro Victoriæ statuam Pompeius consecravit.

87. Ibid. *A. d. tertium Kalendas Octobres*] At idem xxxvii. 6. non a. d. tertium, sed *pridie* Kal. Octobris, actum esse triumphum scribit. Ad biduum nempe, pompa prolata est, ut Plutarchus in Pompeio docet.

88. Ibid. *Summa summarum in illa gloria fuit*] Frustra nititur Pintianus emendare: *Summa, summa res.* Usitata probatis scriptoribus est hæc loquendi formula: Plauto in Trucul. i. 1. 4. 'Quam penes amantum summa summarum redit.' Summa summarum est, cum in rationibus multa nomina et capita in unam summam rediguntur: ac sic multis summis factis, omnia tandem in unam, quæ ceteras æquat et complectitur, consummantur: nam ut capita in summam, sic summæ in summam summarum rediguntur. Ita fere Turnebus. Scripsimus porro, *Summa summarum in illa gloria*, non, *in illo*, secuti codices omnes Mss. R. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c.

89. Cap. xxix. *T. Cæcilium Dentrem*] Prius *Teucrum* legebatur: sed refragantibus licet omnibus libris, cur *Denter* scriberemus, satis habuimus argumenti. Sane *Denter* Cæciliorum esse cognomen Livius sæpe admonet: libro inprimis tricesimo nono, pag. 504. et lib. xlii. pag. 532. *Teucer* autem in ea familia qui cognominatus sit, neminem extitisse unquam, quovis pignore contenderim. Anno porro cccclxx. Dolabella et Domitio Coss. ut testatur Orosius iii. 22. L. Cæcilius, Prætor, cum imperio profectus contra Gallos, ad Aretium cecidit, fuso exercitu. Is anno superiore Consul fuerat, quem male Cassiodorus Cælium vocat: sed errore quoque haud paulo graviore Cæcilium Metellum cognominant, nullo scriptoris antiqui testimonio freti, Onuphrius, Cuspinianus, Pigh-

ius, aliique, qui Dentona, vel Dentrem dicere debuissent: est enim Græcis Δέντων, qui Latinis Denter. Fasti, qui Siculi vulgo appellantur, hoc ipso fere anno, hoc est, Olymp. CXXIII. anno quarto Δέντωνα vocant. De eo Epitome Livii lib. XII. 'Cum legati Romanorum a Gallis Senonibus interfecti essent, L. Cæcilius Prætor cum legionibus ab iis cæsus est.' Λεύκιον Στρατηγὸν appellat quoque Polybius lib. II. pag. 150. ubi hanc pugnam describit. Hujus fratri, in eadem acie pugnanti, ut promtum est ex Plinio intelligere, Titi prænomen fuisse eodem Plinio prodente scimus.

90. Ibid. *L. Siccius*] Sicinium tamen vocant Val. Max. III. 2. Solinus cap. 1. p. 10. Fulgentius, de Prisco Sermone, ex Varrone; Festus verbo 'obsidionalis:' et est gens Sicinia inter Romanas notissima, ut ex nummis apparet, quos Patinus exhibet, pag. 263. Ex ea L. Sicinius fuit, qui primus Tribunus plebis creatus est, ut auctor est Asconius Pedianus, in Orat. pro Corn. de Majest. pag. 36. Nihilominus L. Siccium malui, ut Rhenanus emendavit: cum et Mss. omnes R. 1. 2. Colb. 1. 2. Thuan. Paris. Chiffl. aliique, et nobilissimi scriptores Gellius ac Dionysius ita scribant, et apud P. Victorem, in descriptione Urbis Romæ, Regione XIV. 'Vicus statuæ Siccianæ' ponatur, et mox, 'Statua' ipsa 'Sicciana.'

91. Ibid. *A. Aterio*] Ita rescripsimus ex certissimis conjecturis. Nam primum quidem ita Solinus cap. 1. pag. 10. et lapis Capitolinus, teste Brissonio: et Ateria gens Romæ notissima: et Ateria lex apud Gell. XI. 1. pag. 577. eadem Tarpeia dicta ab altero Collega. Fuere enim collegæ, Sp. Tarpeius Montan. Capitolinus, et A. Aterius Fontinalis, anno U. C. CCC. In R. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *A. Aternio;* in editis, *Æternio;* Dionys. Halic. lib. X. p. 673. Θερμήνιον; omnes mendose.

92. Ibid. *Fisco æris*] Hac parte munerum, quibus Sicinius donatus est, a scriptoribus ceteris silentio prætermissa, nulla est in iis subsidii relicta spes, ad hunc emendandum illustrandumve locum, ubi exemplaria inter se mire dissident. Nam Reg. 2. *Fisco æris decem captivis et viginti similibus;* Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. et vet. Dalec. *captivis et viginti millibus:* quam lectionem præ se ferunt editiones omnes vetustæ, ante Sigism. Gelenium, qui hanc lectionem commentus est, quam posteriores deinde amplexati sunt: *captivis et XX. simul bubus.* Ut ut est, vel Gelenium potius, vel editionum veterum fidem sequar, quam, iis neglectis, Salmasio assentiar, qui pag. 48. sic emendat, *e fisco æris X. capti æris XX. millibus.*

93. Ibid. *T. Romilio*] Ita libri omnes Mss. et Dionysius Halic. Τίτον Ῥωμίλιον vocat. Livius tamen Romulium.

94. Ibid. *Quas Trebia*] Hunc Plinii locum male Solinus intellexisse deprehenditur, cap. 1. pag. 10. de eodem Sergio scribens: 'A Trasymeno, Trebia, Ticinoque coronas civicas retulit. Cannensi quoque prælio, de quo refugisse eximium opus virtutis fuit, solus accepit coronam.' At in istis præliis, nec Sergio, nec alteri cuipiam contigisse civicam coronam, Scriptoris haud dubie, ut diximus, sententia est.

94. CAP. XXX. *Aristotelis Philosophi patriam condidit*] Locum hunc aiunt conatum esse Longolium sic emendare: *Aristotelis Philippus patriam condidit.* Vet. codex Dalecampii: *Aristotelis Philosophi patriam, suam credidit.* Nihil vero mutari oportere admonet Tzetzes Chiliad. VII. vs. 442. ubi excisam a Philippo quidem Stagiram scribit, et ab eodem instauratam denuo, sed Alexandri precibus, ut clare significat, et interventu: Ἡ

Στάγειρα τῶν πόλεων μία τῶν τῆς Ὀλύνθου Τοῦ Φιλοσόφου δὲ πατρὶς Ἀριστοτέλους αὕτη. Κατέσκαψε δὲ Φίλιππος, ἐχθρὰν οὖσαν, σὺν ἄλλαις· Ἀριστοτέλης δ' ὕστερον Ἀλέξανδρον αἰτεῖται, Καὶ πάλιν ἀνακτίζουσιν, ὡς δι' αὐτὸν, τὴν πόλιν.

96. Ibid. *Archilochi Poëtæ interfectores Apollo arguit Delphis*] Corrigit Pintianus *interfectorem*, quoniam unicum fuisse historiæ tradunt. Verum ut hoc ita sit, mos est tamen usu receptus multitudinis numero in similibus abuti. Unde Solinus hunc locum transcribens, 'Percussores,' inquit, 'Archilochi poëtæ Apollo prodidit, et latronum facinus Deo coarguente detectum.' Œnomaus, inter Græcos scriptor haud ignobilis, referente Eusebio, ita ferme prodidit: 'Quare qui Archilochum occidit, Archias, a templo quasi scelestus exire ab Apolline jussus est: Musarum enim amicum occiderat.' Apollinis carmen refert Galenus in Suasoria, tom. II. cap. 9. pag. 10. Μουσάων θεράποντα κατέκτανες· ἔξιθι νηοῦ, *Musarum famuli occisor, templo procul esto.* Alii non Archiam hunc interfectorem, sed Calondam Coracem appellant.

97. Cap. XXXI. *Quadrigis albis*] Ita cod. Paris. et editiones omnes vetustæ. Nodum quærere in scirpo videtur Pintianus, cum legendum suspicatur: *Ipse Acradine egrediens.* Quin enimvero Solinum legit, qui hunc locum exscribens, 'Ipse,' inquit, 'cum albis quadrigis egredientem in littore occurrens honoratus est?'

98. Ibid. *Et fasces literarum januæ summisit*] Etsi libri editi omnes præ se ferant, *fasces lictorios januæ*, ita edi tamen curavimus, admoniti fide exemplarium Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. atque adeo Solini ipsius, cujus hæc verba cap. 1. pag. 11. 'Summissisque fascibus, quamlibet confecto Mithridatico bello, et Orientis victor, sententia propria cessit januæ literarum.'

99. Ibid. *Reliquis animi bonis*] Ab his verbis exordium capitis sequentis, nempe XXXI. olim in libris ad hunc diem editis, sumebatur: nos ad calcem hujus XXX. capitis revocanda censuimus, unde distracta perperam ac divulsa fuisse, tum codex Reg. 1. admonuit, tum ipsa, quod caput est, loci sententia: quæ et implicata est quam maxime, ut omnes fatentur, si attexta legitime sunt capiti sequenti, neque consuta temere: et huic loco si restituantur, planissimum habent expeditumque intellectum. Est enim sensus, lauream, quam Tullius est consecutus, tanto majorem esse ac digniorem omnium aliorum triumphorum laurea, quanto plus est ingenii Romani famam tam longe lateque ejus eloquentia promotam esse, quam imperii majestatem reliquis animi bonis, fortitudine videlicet, legum sanctitate, &c.

100. Cap. XXXIV. *Bis repulsa*] De duplici repulsa Plinium vehementer falli, ausus est calumniari Rich. Streinnius, in familia Cornelia: alteramque harum avi esse, sive Scipionis illius, qui Optimus a Senatu judicatus est, in petitione Censuræ: nepotis alteram, hoc est, ejus qui Serapion est cognominatus, in ædilitate. Fugit eum scilicet prior avi repulsa, dum Consulatum ambiret; quam nos in prioribus Notis observavimus. De tergemino isto Scipione, Optimo, Corculo, et Serapione, diximus jam antea cap. 10.

101. Cap. XXXV. *Præceptis*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. quam vocem cum parum intelligerent quæ vis subesset ei, Plinii editores in *præcipuis* immutarant.

102. Cap. XXXVII. *Cleombroto Ceo*] Parm. editio, aliæque vetustæ, legunt *Theombroto*, ut sit fortassis Θεόμβροτος gloriosum Erasistrati nomen: de quo idem refert Plinius ipse XXIX. 3. 'Erasistratus,' inquit, 'Chrysippi discipulus, Aristotelis filia genitus, Antiocho rege sanato,

centum talentis donatus est a Rege Ptolemæo filio ejus.' Nam et e Cea insula oriundus Erasistratus fuit, ut in Auctorum Indice dicemus.

103. Ibid. *Ne medicus crederetur*] Habent hæc verba codices omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. etsi ea supposititia putat esse P. Pithœus Advers. I. 18.

104. Cap. xxxviii. *Ctesiphon*] Mire variant in hoc edendo nomine exemplaria. Vetustæ editiones, *Ctesiphon;* Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. ac Chiffl. *Crissipon;* Reg. 2. *Cresimphon;* Plinius ipse xxxvi. 21. cum Strab. lib. xiv. pag. 640. *Chersiphron*, Χερσίφρων, quod mihi magis placet tum hoc loco scribi, tum apud Vitruv. iii. 1. et alibi.

105. Ibid. *Athenis armamentario mille navium*] Strabo quadringentas tantum dixit: neque vero capaciorem esse Piræeum, locupletissimorum testium relatu constat. Quin et scriptores alii, Thucydides, Æschines, Aristides, Cicero, trecentarum duntaxat meminerunt: atque adeo apud Strabonem forte pro τετρακοσίαις legi satius fuerit ταῖς τριακοσίαις. Ac mendi etiam fortasse origo in Pliniano contextu repetenda erit ex similitudine numerorum, a *CCC.* ad *CIↃ.* facili lapsu. Nisi pluribus navibus instruendis asservarentur in armamentario instrumenta, quam quot portus unus ille semel caperet.

106. Cap. xxxix. *Picturam.... haud mediocris spatii, pari rependit auro*] Detraxere hanc negandi vocula*m haud* Plinii editores, quæ tamen in Mss. omnibus extat apertissime; quam et loci sententia exigit: spatium picturæ, magnitudo est, ex eaque pondus tabulæ depictæ. Ait igitur vel pari pondere, vel tanto nummorum numero repensam esse, quantum tabulæ spatium foret.

107. Cap. xl. *Grammaticæ artis Daphni, Gnatio Pisaurense vendente*] In omnibus Mss. quos vidi, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. legitur, *Daphni natio,* ex quo *Gnatio* scribendum potius conjeci, quam, ut editi omnes habent, *Cn.* pro *Cneio;* ratus dici Gnatium potuisse pro Egnatio, quæ familia Romæ notissima fuit, uti Egnatiam Italiæ civitatem, de qua iii. 16. Horatius Gnatiam appellat.

108. Ibid. *IIi. DCC. licente*] Prius in editis legebatur, *III. M. DCC. sestertiis.* At quemadmodum edi curavimus, ita totidem plane apicibus repræsentant hunc locum codices Mss. omnes, R. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliique. Porro in priscis exemplaribus monumentisque, ipso etiam attestante Budæo, nec diffitente Hotomanno, (quanquam uterque hunc Plinii locum copiose exagitat, ac demum contra exemplarium fidem immutat:) tribus hujuscemodi characteribus IIi. ex re ipsa sestertius, duabus libris æris et semisse æstimatus, unde illi etiam nomen est, annotatur. Perfacile autem tertius ille character, qui semissis index, et quem geminis prioribus minorem aliquanto esse oportuit, par illis a librario indiligente productus, originem vitio præbuit, *millia* mox adjicientibus de suo iis, qui tribus illis unitatis notis, non ipsa sestertia, sed tria potius monstrari autumarunt. Proinde *IIi. DCC.* sunt septingenta sestertia. De sestertiis autem neutri generis hoc in loco agi, satis indicant annua Roscii sestertia quæ sequuntur. Horum quodlibet sestertios valere millenos, docturi sumus abunde alibi, doctique consentiunt. At non tantum hujus ipsius servi pretium fuisse, alio licitante ac vendente, docet Suetonius lib. de Illustr. Gramm. cap. 3. pag. 120. 'Pretia,' inquit, 'Grammaticorum tanta, mercedesque tam magnæ, ut constet Lutatium Daphnidem ducentis millibus nummum Quinto Catulo emtum.' Nisi forte vocem hanc 'nummum' pro denariis accipi hoc loco velis:

quod probatis scriptorum testimoniis fieri posse alias docebimus: tunc enim pretium servi foret DCCC. sestertiorum, seu librarum Gallicæ monetæ 80000.

109. Ibid. *IIs. D.*] In hac sestertiorum forma signanda, secuti sumus codices prælaudatos, cum vulgo exhiberi in hunc modum soleant, *H S.* Ad summam quod attinet, de quingentis omnes Mss. cum editis libris consentiunt. Sed pro *D.* forte *DC.* reponenda sunt ex Ciceronis Oratione illa, qua Roscium hunc Comœdum defendit, pag. 100. 'Decem his annis proximis HS. (hoc est, sestertium) sexagies honestissime consequi potuit: noluit.' Quo palam fit, publicam mercedem annuam, quam is recusavit, sestertium sexcentorum fuisse: quæ summa decies multiplicata efficit sex mille sestertia, sive quod idem est, sexagies sestertium, subintellige centena millia: monetæ nostræ, 600000. libras Gallicas.

110. Ibid. *IIs. CXXX. manumisit*] In hac summa sic exprimenda, mira est omnium fere exemplarium, Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. editionumque vetustarum consensio: cum recentiores *CXX.* duntaxat exhibeant, addiderintque perperam millenarii numeri notam, *CXX. M.* ex voce sequenti excisam, *manumisit.* Lineolam vero superposuimus, Budæo hac in re potius assentientes, quam Salmasio, qui pag. 41. *HS. CXXX.* simpliciter legit, interpretaturque sestertia centum et triginta: quæ summa multis partibus minor est quam superiores: cum tamen hanc utramque summam, Neroniani dispensatoris, et spadonis Sejaniani, multo illis prioribus graviorem esse oportere, ipsa, ut diximus, orationis textura declaret.

111. Ibid. *Pæzontem*] Ita plane Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliique, a quibus desciscere Budæum oportuit, scribentem, *Peronetomi:* quoniam ei qui exsectis genitalibus sit infibulatus aptari queat hujuscemodi vox Græcorum, περονήτομος.

112. Ibid. *Sejani, IIs. D.*] Prisca forma rursum signavi sestertia, eorundem codicum admonitu. Hic libri editi *III. M. D.* præferunt, imperitis scilicet librariis, ut jam monuimus, arbitrantibus ejuscemodi notis *IIs.* non sestertia, sed tria signari: quare *millia* addiderunt. Porro cum in recensendis horumce pretiorum summis Pliniana semper crescere oratio debeat, ut jam monuimus; haud assentimur Salmasio, qui loco jam appellato, *HS. D.* quingenta sestertia ait esse: sed superposita, ut moris erat, lineola, *HS. D.* sestertium quingenties interpretati sumus.

113. Ibid. *C. Lutorio*] In libris omnibus perperam *Sutorio.* Hic ille est Eques Romanus, C. Lutorius Priscus, Γάϊος Λουτώριος Πρίσκος, de quo multa leges apud Dionem lib. LVII. in Tiberio, pag. 616.

114. CAP. XLI. *Gentium*] Hactenus editi libri hoc capiti huic lemma præfigunt, *De præstantia gentium:* quod quidem unde hauserint, adhuc mihi incompertum est. Neque enim in Pliniano Indice apparet: et sane quod capitis sequentis lemma esse voluerunt *De felicitate summa,* ibi præpostere omnino positum, huc plane referri oportuit.

115. Ibid. *Abunde agitur, atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui jure dici non infelix potest*] In editis, *abunde igitur.* At Mss. omnes, *agitur:* et mox, *deciditur,* in codd. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. &c. ut legendum censeam: *Abunde agitur, atque indulgente fortuna deciditur cum eo, &c.*

116. Ibid. *More Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos pro experimento cujusque diei in urnam condit*] Erasmus, Chiliad. I. Cent. 5. Adag.

54. 'Creta notare,' secutus Hermolaum Barbarum, hunc morem Cretensibus ascripsisse putavit Horatium illo carmine, I. Od. 36. 'Cressa ne careat pulchra dies nota:' Nisi *Thressa* inquit, 'hoc loco satius legi foret.' Hos deinde, ut fit, omne vulgus interpretum secutum est. At Cressa nota significari ab Horatio jam alias docuimus, ab amicis rogati, non album lapillum, sed vinum Creticum, quod in maximo pretio habitum Clemens Alexandr. Pædag. lib. II. pag. 156. aliique permulti docuerunt. Et sane id sententia hujus loci requirit: ait enim ob amici adventum paraturum se epulas, in quibus pretiosum primo vini genus sit apponendum: deinde, neque illud quidem parce et avare ministrandum: tertio denique, choreas secuturas: 'Cressa ne careat pulchra dies nota: Neu promtæ modus amphoræ, Neu morem in Salium sit requies pedum.' Quod imitatus ille mihi ex Tibullo videtur, ita pariter canente: 'Vina diem celebrent: non festa luce madere Est pudor: errantes et male ferre pedes.' Cressam porro notam pro vino Cretico dixit Horatius, qua forma idem II. Od. 3. 'Seu te in remoto gramine per dies Festos reclinatum bearis Interiore nota Falerni.' Et I. Sat. 10. 'Ut Chio nota si commixta Falerni est.' Adde Cic. in Bruto, n. 83. 'Ut si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis Consulibus velit natum: nec rursus ita vetere, ut Opimium aut Anicium Consulem quærat. Atqui hæ notæ sunt optimæ. Credo: sed nimia vetustas,' &c. Ut vina Falerna idem Horatius alibi, et Falernas vites, sic Falerni notam, hoc est, agri Falerni, notamque Falernam pro Falerno vino, Creticamque notam, sive Cressam, pro Cretico vino, priores dixere: pro lapillis albo colore distinctis, (nam lapillos adhibuere Thraces, Plinio teste, qui calculos: Persioque, qui lapillum dixit:) sed pro lapillis, inquam, albis Cressam notam dixisse neminem, quavis ego sponsione contenderim. Cretam vero, hoc est, terram albam in insula cognomine effodi, quæ nunc Candia dicitur, aut ab ea traxisse nomen, somnium est otio abutentium. Nec Cressam notam igitur etiam pro creta Latinæ aures ullæ ferant. Plura jam in eam rem diximus in Ephemeridibus Eruditorum, anno 1681.—'Sed illud nescio quo casu ibi prætermissum, quod plane rem evincit, ac Lyrici vatis mentem omnino apertam ac planam facit: moris id ei nempe fuisse, ut quovis bono, hoc est, festo ac læto et pulchro die vinum adhiberet optimum, ad lætitiam utique vel significandam, vel augendam: quod cum passim facit, tum vero luculenter III. Od. 21. qua Consulatum triumphumque Messalæ gratulaturus, amphoram suam sic compellat: 'O Nata mecum Consule Manlio, Seu tu querelas, sive geris jocos, Seu rixam et insanos amores, Seu facilem, pia testa, somnum; Quocumque lectum nomine Massicum Servas, moveri digna bono die, Descende, Corvino jubente, Promere languidiora vina.' Sic Plin. XIX. 43. de genere luxuriaque carduorum: 'Condiuntur aceto, melle diluto . . . ne quis dies sine carduo sit.' Qui porro nuper in Horatium scribens, cum ne nostrum hoc commentum probaret, eo se inprimis argumento duci significavit, quod 'Cressi nota,' ut 'nota Falerni,' dicendum a vate putaret, non 'Cressa nota;' egregie est hallucinatus, et solœcismum admisit: neque enim 'Cressi' dixeris Latine, sed 'Cretis,' vel 'Cretici,' vel denique 'Cressii:' cum sit 'Cressa' fœminea vox, a 'Cres' masculina, non 'Cressus.' *Ed. sec.*

117. Cap. XLII. *Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos*] Fuit Rullianus Ambusti F.

In Chiffl. cod. *Rulliani filius*, inepte: nam Rulliani filius ipse Fabius Gurges est, nepos Ambusti.

M. Fabius Ambustus, Trib. Milit. anno Urbis 374. et 385. Ter Consul, 394. 396. et 398. et Dictator.

|

Q. Fabius Max. Rullianvs, M. F. Magister Eq. Dictator, et quinquies Consul, an. 432. 444. 446. 457. et 459.

|

Q. Fabius Gurges, Q. F. M. N. bis Consul, an. 462. et 478.

118. Cap. xliii. *M. Fidustium*] Ita Mss. omnes. Verum Dio lib. xlvii. pag. 333. L. Filuscium appellat: Τὸ δέ τι ἀστάθμητον, inquit, τοῦ βίου, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐτεκμηριώθη, ὅτι Λούκιος μὲν Φιλούσκιος ὑπό τε τοῦ Σκύλλου πρότερον ἐπικηρυχθεὶς, καὶ διαφυγὼν, ἔς τε τὸ λεύκωμα αὖθις τότε ἐσεγράφη, καὶ ἀπέθανε, *Incertitudinem vero humanæ vitæ L. Philuscius demonstravit, qui ante a Sylla proscriptus, cum periculum evasisset, tum denuo proscriptus ab Antonio, et occisus est.*—' Paulo post, *annis XXXIII.* pro *XXXVI.* Regium vetustissimum manuscriptum codicem, et nostrum, qui est haud inferioris ætatis, et idem integerrimus, aliumque, quem laudat Dalecampius, secuti rescripsimus, et mox, *sed usque ad Antonium*: ex iisdem. Inde intelliges Syllanam proscriptionem incidisse in A. U. C. dclxxiii.' *Ed. sec.*

119. Cap. xlv. *Qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho*] Consentiunt hic mirifice exemplaria omnia. Pintianus tamen emendat, *qui plurimos;* quod ante Metellum, in triumpho duxisse elephantos Manius Curius legatur, viii. 6. Verum in Tarentini belli tempora triumphus ille Curii incidit, bellumque Punicum octo circiter antecessit: nec primus omnium egisse in triumpho elephantos Metellus dicitur, sed primus primo bello Punico. Admonendus interim eruditus lector, spuriam mihi videri, concinnatamque ex integra Plinii oratione inscriptionem veterem, quæ extat apud Gruterum, pag. 377.

S. P. Q. R.
L. Metell. Pont. II. Cos. Dict.
Mag. Eq. XVvir. ag. dand.
Qvi. primvs. Elephantos. primo. Pvnico
Bello. dvxit. in. trivmpho
Primarivs. Bellator. optvmvs. orator
Fortissimvs. Imperator. Avspicio. svo. Maximas. Res
Gessit. Maximo. vsvs. Honore. svmma. sapientia
Maximvs. Senator. Partam. ex. Æqvo
Pecvniam. Magnam. singvlis. Liberis. Reliqvit
Tribvtvm. ei. vt. qvoties. in. Senatvm. iret
Cvrrv. veheretvr. in. Cvriam
Qvod. a. condito. Ævo. nvlli. alii. contigit.

120. Ibid. *Prætorio*] In libris, *Prætore.* At Val. Max. vii. 1. Prætorium vocat: quem secuti sumus.

121. Ibid. *C. Attinio*] Hactenus editi, *Cattinio*, ex adhæsu scilicet literarum, quas disjungi oportuit. Epitome Livii, lib. lix. ' C. Attinius Labeo Trib. pl. Q. Metellum Censorem, a quo in Senatu legendo præteritus erat, de saxo dejici jussit: quod ne fieret, ceteri Tribuni plebis auxilio quam maxime fuerunt.'

122. Ibid. *A damnato suo*] Ita Reg. 1. 2. Chiffl. Paris. aliique omnes Mss.

codices: ubi editi perperam habent, *a damnatu suo.* Nec sane feliciter conjecit hoc loco Pellicerius in notis Mss. qui legendum censuit, *ac damnatus voto.* Perinde ac si voti alicujus reus bona ipse sua Metellus sponte consecrarit: quæ ab inimico suo C. Attinio consecrata docet apertissime Tullius, a quo hæc accepisse Plinius videtur, ex Orat. pro Domo sua ad Pontif. n. 123. 'Atqui C. Attinius,' inquit, 'patrum memoria, bona Q. Metelli, qui eum ex Senatu Censor ejecerat, avi tui, Q. Metelle, et tui, P. Servili, et proavi tui, P. Scipio, consecravit, foculo posito in Rostris, adhibitoque tibicine,' &c.

123. Ibid. *Et Diadematis*] In libris omnibus hactenus editis, legitur: *et Creticis, et Diadematis.* Sed absunt hæ voces, *et Creticis*, a Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. aliisque Mss. et vero abesse debent: nihil enim hic Cretico opus Metello. Qui enim Metelli Macedonici filii nunc appellantur, iidem nepotes sunt Q. Cæcilii Metelli, de quo cap. sup. dictum est: qui vero Cretici nomen adeptus est, is patrem habuit ejusdem Cæcilii abnepotem, ex Metello Calvo Metelli Macedonici fratre. Ingens est ἀνιστορησία Flori, qui III. 8. pag. 119. Metellum Balearicum Cretici fratrem facit. *Diadematis* porro ut *Dalmaticis* anteferremus, quanquam idem Metellus Dalmaticus fuerit, qui et Diademati cognomen accepit, fecit exemplarium vetustorum conspirans consensio, ut monuimus in prioribus Notis.

124. Cap. XLVI. *Proscriptionis invidia, collegium in Triumviratu pessimorum civium*] Meliore paulo Solinus, quam Plinius, ordine digessisse hæc videtur, cum ait cap. 1. pag. 5. 'Mox Triumviratus collegium, prægravi potestate Antonii. Inde proscriptionis invidia.' Neque enim proscriptio Triumviratum antecessit, sed secuta est: atque in Triumviratu obstitisse diu Augustum, ne qua proscriptio fieret, auctor est Suetonius.

125. Ibid. *In palude ægroti, et.... aqua subter cutem fusa turgidi, latebra*] In libris editis, *in palude latebræ ægroti.* Sed hanc vocem, *latebræ*, hoc loco non agnoscunt Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. ullusve, quod sciam, alius. Mox vero, ubi *turgida latera* iidem libri editi exhibent, quod sane perabsurdum est, (quis enim aqua subter cutem fusa turgescere latera dixit?) Mss. supra laudati omnes, uti edidimus, *turgidi, latebra*, præ se ferunt.

126. Ibid. *Jam in navali fuga urgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: solicitudo martis Actiaci, &c.*] Hanc vocem, *Proculeio*, constantissime Mss. omnes agnoscunt: etsi quidam, qui sincerum vas cupiunt incrustare, legi velint, *pro periculo mortis admotæ.* Præter Horatium, cujus hæc II. Od. 2. 'Vivet extento Proculeius ævo,' &c. meminit Plinius ipse, XXXVI. 59. C. Proculeii, qui 'Augusti Cæsaris familiaritate subnixus, in maximo stomachi dolore gypso poto,' dicitur 'conscivisse sibi mortem.' Γάϊον Προκουλήϊον ἱππέα, *Equitem R.* appellat Dio, lib. LI. pag. 450. Et Suetonius in Augusto, cap. 67. 'Proculum,' inquit, 'ex acceptissimis libertis mori coëgit, compertum adulterare matronas.' Atque hujus quidem posterioris loci admonitu, fuit aliquando cum Plinianæ orationis interpunctionem mutari vellem, ac longe secus interpretarer, quam a me factum est in Notis prioribus: nempe in hunc modum: *Jam in navali fuga, urgente hostium manu, preces: Proculeio mortis admotæ cura: Perusinæ contentiones: solicitudo, &c.* Cura mortis admotæ, solicitudinem aliquam doloremve animi signari tum putabam, ob necem acceptissimo sibi liberto illatam. Sed vetat Solinus cap. 1. pag. 5. quominus quicquam moveam,

cum integra de Proculeio clausula neglecta, (de qua quid statueret, non habebat,) vocem hanc, *curam*, Perusinæ contentioni annectit affigitque, a recepta lectione haud visus abscedere. Ut ut est, navalis fuga, de qua nunc sermo, ea videtur esse quam idem Suetonius describit in Augusto cap. 16. 'Trajecto,' inquit, 'in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppressus ex improviso a Demochare et Apollophane, præfectis Pompeii, uno demum navigio ægerrime effugit.'

127. Ibid. *Pannonicis bellis ruina e turri*] Ita rescripsimus, *pro Pannonici belli*, ex Mss. ante laudatis, et ex Vet. cod. Dalec. Quod vero sequitur, *ruina e turri*, quæ eorundem codicum est consentiens admodum scriptura, Parmensis editio, aliæque vetustæ ante Sigism. Gelenium, *ruinæ pontis*, exhibent: quæ sane lectio non pœnitenda Tranquilli testimonio stabiliri egregie videtur, de Augusto ita scribentis, c. 20. 'Dalmatico bello etiam vulnera excepit: una acie dextrum genu lapide ictus; altera autem, et crus et utrumque brachium ruina pontis consauciatus,' &c. Sed nimirum subsecuti Plinii editores, qui quæ vis huic voci *pons* subesset, haud plane perciperent, refingere Plinii textum ex Suetonio voluerunt, neglecta veteri scriptura. At pontem illi apud Suetonium intelligere debuerunt, machinam bellicam, qualem describit Vegetius IV. 21. his verbis: 'Exostra,' inquit, 'dicitur pons, qui de turri in murum protruditur.' Hujus pontis ruinam, *ruinam e turri* cui is innitebatur, recte Plinius appellavit. Dio similiter lib. XLIX. p. 412. *Αὐτόν τε ἐκεῖνον ἀπὸ πύργου τινὸς ξυλίνου ἐπιβῆναι τοῦ περιβόλου πειρώμενον κατέτρωσαν, Cæsarem e lignea turri murum conscendere conantem graviter sauciaverunt.* Sed rem multo expressius uberiusque Appianus explanat, de Bellis Illyr. p. 764. quem consule.— 'In Ms. nostro legitur, *Pannonici;* et secunda manu, *Pannonicique belli:* deinde, *ruinæ in curru.*' Ed. sec.

128. Ibid. *Fames sitisque Italiæ*] Hanc vocem *sitisque* Salmasius p. 23. jubet expungi: quam tamen exhibent Reg. 2. Paris. et vetustæ editiones omnes. Et vero de Augusto Tranquillus idem, cap. 42. 'Querentem,' inquit, 'de inopia et caritate vini, populum severissima coërcuit oratione: satis provisum a genero suo Agrippa perductis pluribus aquis, ne homines sitiant.' Unde liquet, de vini penuria hanc sitim accipiendam esse: quanquam, ut nihil dissimulem, nihil Chiffl. cod. et Reg. 1. nihil Solinus ipse de siti. Idem tamen, quod Seneca, Dio refert lib. LIV. p. 529.

129. Ibid. *Xenophon in Periplo, Thyniorum insulæ regem*] Habent Mss. codices, R. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. constantissime, *Xenophon in Periplulutiniorum insulæ regem.* Parmensis editio, *in petripulutiniorum insulæ regem.* Codex Lugd. *in petropulutiniorum insulæ regem.* Ab his Gelenius confidenter sane discessit, ut *in Periplo, maritimorum regem* scriberet. Salmasius *Latmiorum* reponit. Sed mons est Cariæ Latmus, cum urbe cognomine, non insula. Nos priore syllaba vocis *Lutiniorum*, quam ex superiore *periplu* amanuenses perperam repetierunt, expuncta, *Thyniorum* insulam agnoscimus eam, qua de egimus v. 44.

130. Ibid. *Filium ejus DCCC.*] Salmasius lib. de annis Climact. p. 749. post Pintianum in notis, Plinium ait hallucinatum videri, cum hæc exscriberet: annos patris filio transcripsisse: filii vicissim, patri. At certe non est ovum ovo similius, quam quod Valerius, et quod ex Valerio Plinius recitat. Ille enim VIII. 13. pag. 407. 'Sed multo liberalius Xenophon,' inquit, 'cujus *περίπλους* legitur: insulæ enim Lachmiorum regem octin-

gentis annis donavit: (hunc regis filium Plinius appellat: Valerius regem, qui regno utique paterno successit:) ac ne pater ejus parum benigne acceptus videretur, ei quoque sexcentos assignavit.' De patre Plinius priore loco egit, Valerius posteriore. Cetero inter se consentiunt. Nihil certe in numeris esse vel leviter immutandum, ex Augustino scimus, qui hunc Plinii locum summa fide transcripsit, ut diximus, in prioribus Notis.

131. Ibid. *Ofilii*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. Chiffl. *Ofelli;* Val. Max. *Aufilii.* Unde Longolius conjicit legi oportere, *Auli Filia.* Sane perperam: quis enim filiam de solo patris prænomine demonstrari abunde putet, cognoscique posse, si nomen cognomenve absit? Recepta lectio sola est sincera. Aulum Ofilium inter clarissimos ævi sui Jureconsultos Pomponius refert lib. I. Dig. tit. 2. de Ordine Juris, § 44. Fuit is Q. Ælii Tuberonis JC. præceptor, qui Q. Ligarium, Cicero defendente, accusavit: teste eodem Pomponio.

132. Ibid. *Emboliaria*] Ita Reg. 1. Paris. &c. R. 2. *Embolaria.* Non placet Salmasio vocis hujus interpretatio, quam a viris summis acceptam tradidimus, cum tamen de scenicis mulieribus, *mimisque, quæ pronuntiare solerent in scena,* agere se hoc loco Plinius contestetur. Aliam ipse comminiscitur in notis ad Hist. Aug. p. 384. ac legi primum jubet *Empolaria:* scenicamque interpretatur, et quæstuariam: scenicas enim omnes mulieres ait corpore quæstum fecisse: Empolam autem esse capturam, vel quæstum. Nicolaus Alemannus, in notis ad Hist. Arcan. Procopii, c. 9. p. 33. haud paulo felicius conjecisse se existimat, cum ait, Emboliarias mulieres dictas esse ab ἐμβόλοις, hoc est, *Porticibus.* Nam quæ Hesychio Milesio Τρωαδικοὶ ἔμβολοι appellantur, Porticus Troadenses vocat Auctor Descriptionis Urbis CP. in regione duodecima. Quemadmodum igitur a Porticuum fornicibus Fornicariæ mulieres nomen invenerunt: unde illud Juvenalis Sat. III. 156. 'Lenonum pueri quocumque in fornice nati.' Sic a Porticibus ipsis sive Embolis, Embolarias ille pronuntiat fuisse ab aliis appellatas. Id sane si vel uno scriptoris idonei calculo comprobet, haud invitus eruditæ huic conjecturæ faveam. Sed vereor ut ullo vel modice probabili argumento suaderi possit, jam tum Plinii temporibus, ac non potius multo post sequiore ævo, hanc vocem ἔμβολος, *Porticum, fornicemve* significasse: aut omnes scenicas mulieres, fornicarias fuisse.

133. Ibid. *C. Poppæo*] Ita Mss. omnes, R. 1. 2. Paris. &c. In editis perperam, *Cn. Pompeio.* Anno U. C. DCCLXII. toto fere sexennio ante Augusti obitum, cujus ludis votivis hi Consules dicuntur fuisse, leguntur in Fastis Q. Sulpicius Camerinus, C. Poppæus Sabinus.—'Apud Occonem p. 53. ex nummo vetere: A. POPPÆVS SABINVS ÆD. CVR. Inde Poppæa conjux Neronis.' *Ed. sec.*

134. Ibid. *Nonaginta unum*] Mirari satis non possum cur Dalecampius in editione sua a recepta lectione, tum codicum Mss. (nam Reg. 1. et Colb. 2. habent *XCI.* Colb. 1. et Paris. sine numeralibus notis, *nonaginta unum:*) tum etiam omnium exemplarium ante se editorum, quæ eandem plane lectionem repræsentant, unus discesserit, scripseritque, *nonaginta novem:* cum id Chronologicæ rationi, serieique Consulum plane adversetur.

135. CAP. L. *Epigenes CXII.*] In libris hactenus editis, *Epigenes CXXII.* addita perperam denarii nota, contra omnium exemplarium fidem, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. atque adeo contra Censorinum ipsum, qui hunc Plinii locum visus est transcripsisse, c. 17. 'Epigenes,' inquit,

'in CXII. annis longissimam vitam constituit: Berosus autem in CXVI.' Quo ex loco mendose legi constat in Chiffl. cod. aliisque, *Berosus excedit CXVII.* cum potius verum sit negare illum excedi *CXVII.* vel *CXVI.*

136. Ibid. *Solisque*] Salmasius de Annis Climact. p. 300. et Pellicerius in notis Mss. hanc vocem plane expungunt: negat hic fas esse arbitrari perinde ac ceterorum siderum, Solis similiter radiis, cœlestium utique omnium benigni maxime ac benefici, vim inesse maleficam. Ille vero sic locum emendat, *aut etiam radiis eorum solis;* ut sit intellectus, non sola conjunctione, sive corpore toto, sed et quando conspiciunt, conjiciuntque radios, tunc esse malefica sidera. Verum, ut omittam omnia prorsus exemplaria, sive scripta manu, sive impressa, emendationi huic utrique refragari: non reliquis modo sideribus, sed et Soli ipsi, ut Pellicerio primum respondeam, hanc quoque vim inesse ad fata hominum acceleranda Firmicus docet, vir in ea disciplina et exercitatione in paucis accuratus ac diligens: 'Sol,' inquit Mathes. IV. 103. 'si cum domino genituræ hac, qua diximus, fuerit radiatione conjunctus, . . . mortis exitus in peregrinis locis violentos, publicosque decernit,' &c. Et II. 8. p. 21. 'In summa tamen dicendum videtur, quod omnibus stellis noceat vicinitas Solis,' &c. Quod vero Salmasius commentus est, legi posse commodius, *radiis eorum solis*, vix Plinianum puto.

137. Ibid. *Schola rursus Æsculapii secuta*] Ita omnium codicum scriptura consentiente scripsimus, cum in libris impressis prius ederetur, *Rursus Æsculapii secta*, inducta priore voce *Schola*, postremaque una sui literula deminuta. Est hæc familiaris Plinio formula, ut XX. 34. 'Erasistrati,' inquit, 'schola clamat.' Vana porro est Pintiani hæsitatio, dubitantis num *Asclepiadæ* potius quam *Æsculapii* sit legendum. Meminit enim hujus scholæ Julius Firmicus Matheseos IV. 1. pag. 45. 'Mundi itaque genituram hanc esse voluerunt,' de Petosiri Necepsoque loquitur, 'secuti Æsculapium,' &c. Et pag. 46. 'Secundum hanc itaque genituram, et secundum has conditiones stellarum . . . . etiam hominum volunt fata disponi, sicut in illo libro Æsculapii continetur, qui Μυριογένεσις appellatur.'

138. Ibid. *Momentis horarum insignibus, Lunæ dierum, ut VII. atque XV.*] Hunc locum, quemadmodum nos edi curavimus, exhibent totidem plane syllabis, apicibusque, codices Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. aliique omnes, a quibus descivisse se fatetur Hermolaus, ut ita reponeret, *Momentis horarum insignibus Lunæ dierumve VII. atque IX. &c.* quo ex verborum intextu, et numerorum immutatione, elici nulla probabilis sententia potest: etsi in eo nodo solvendo non parum se Barbarus ipse, et Pellicerius in notis Mss. sed frustra, torquent.

139. Ibid. *M. Mucius, M. Filius, Galeria, Felix*] Ita R. 1. Colb. 1. 2. Paris. vetus cod. Dalec. aliique, *Galeria:* quam vocem imperiti editores masculino more ac sono deformarunt: ignari scilicet tribuum nomina solita sic efferri. Ita Cicero Orat. II. in Verrem: 'Fortem amicum Q. Verrem Romilia.' Quem in locum Asconius Pedianus, pag. 62. 'Verrem,' inquit, 'nomen est proprium. Romilia, nomen est tribus, ablativi casus, ut sit, ex Romilia. Tribus enim urbanæ rusticæque omnes XXXV. numerantur . . . . . Sic alibi ait, L. Claudium Palatina.' Scilicet, Orat. IV. in Verrem: 'C. Claudius, C. F. Palatina,' hoc est, ex Palatina tribu. Et in Antonium: 'Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus.' Sexcenta sunt hujusmodi apud Tullium, quæ cuique sunt obvia. Et apud Gruterum, pag. 525. L. AVFVSTIVS L. F. PALATINA SERENVS. Ac similia passim pluri-

ma.—' Ita nos olim hunc locum exposuimus. At ex nominibus gentium Romanarum, præsertim vero insigniorum, qualis Galeria fuit, appellatas fuisse, aut ex singulis conflatas tribus integras, nunc plane nobis absurdum videtur et incredibile. Tribus ex plebe fuisse Plinius docet, et quæ earum nomina quondam fuerint, XVIII. 3. In his urbanas ignominiosiores fuisse, quam rusticas, quæ rura haberent. Igitur matrem Mucii Galeriam hic verius designari credimus; quæ nata ex majoribus affinitate junctis cum gente Sullana, ex iisdem traxerit Felicis cognomen, quod sibi Sylla imposuerat. Quoniam vero invidiosa admodum ex causa illud cepisset, alii ex illa gente Galeria illud dimisisse videntur; Commodus autem Imperator, qui Anniæ Galeriæ Faustinæ filius fuit, laudabili occasione illud recepisse, quod decori fuit deinceps posteris. Itaque genus hoc Commodi Augusti a Sylla Felice fuisse hic Plinii locus subindicat.

L. Cornelius Sylla FELIX:
|
Cornelia FELIX — nubit Galerio
|
Galerius FELIX. — Galeria FELIX nubit Annio ex cujus abnepote — Galeria FELIX nubit M. Mucio
|
Anna Galeria FELIX Faustina, nubit Antonino Pio — C. Mucius M. F. Galeria FELIX
|
Faustina Pia FELIX. — nubit Marco
|
M. Commodus Antoninus Pius FELIX.

Deinceps a Commodo Pio Felice genus traxere, quotquot Augusti Pii Felices et Piæ Felices Augustæ cognominantur, si fides est nummis antiquis; paucis admodum exceptis, quibus ascripti ii duo tituli sunt, at non ad posteros transmittendum. Ea cognomina Augustæ semper, quæ eadem haberent a majoribus, in liberos transfuderunt: in maritos interdum, ut: Ulpia Aurelia Severina Pia Felix ex Ulpio Pio Felice patre in Aurelianum Imp. maritum suum. Nam et ipsa in singulari nummo æris minimi e cimelio D. de Sorbeck: SEVERINA P. F. AVG. inscribitur. .)(. CONCORDIA AVG. Severina altior, quoniam esset e gente multo clariore, siquidem Pia Felix, et in sinistra nummi parte, quæ magis est honorifica: Aurelianus minor, sed laureatus; jungunt dextras. Et Aurelianus in paucis admodum ex auro nummis a conjuge Ulpia Aurelia Severina Pia Felice, ut Aurelianus, sic enim Pius Felix scribitur. In Felicis cognomine ludit ingeniose nummus singularis ex ære maximo, apud P. de Grainville, Societatis Jesu Rotomagi: M. COMMODVS ANT. PIVS FELIX AVG. BRIT. Capite laureato .)(. Commodus stans ad aram, rem sacram Neptuno stanti pariter e regione facit. Inscriptio: SEC. IMP. OMNIA FELICIA. Hoc est, ' Salvo Exercitu Commodi IMPeratoris OMNIA FELICIA,' Felix Imperator, Felix Imperium, Felix Exercitus, Felix navalis Expeditio, reduce nimirum ex aliqua transmarina regione et sospite exercitu. TR. POT. XV. IMP.

VIII. Infra cos. VI. P. P. Pertinet hic nummus ad annum Christi CXC.' *Ed. sec.*

140. CAP. LI. *Corn. Rufinus*] In omnibus libris *Rufus* quidem legitur, sed ex Consularibus fastis Valerioque Max. II. 9. 4. et Epitome Liviana libri XIV. haud dubie *Rufinus* scribendum.

141. Ibid. *Pheræus Jason*] In libris editis, *Phalereus tum.* In Mss. Reg. 1. 2. Paris. &c. *Phalereus jacum.* In Chiffl. *Phalereuscacum.* Emendavimus, *Pheræus Jason,* ut Turnebus ante nos censuit, Advers. XXIX. 18. pag. 1055. Emendationem Tullii astipulatu corroboramus, a quo hæc Plinius videtur hausisse: ' Nec prodesse voluit Pheræo Jasoni,' inquit ille de Nat. Deor. lib. III. pag. 145. 'is qui gladio vomicam ejus aperuit, quam sanare medici non poterant.' Valerii quoque Max. I. 8. pag. 72. ' Divinæ fortunæ vulnus Pheræo Jasoni quidam exitii ejus cupidus intulit,' &c. Hunc Prometheum Thessalum vocat Plutarch. de Capienda ex Inimicis Utilitate, pag. 89. Ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν Θεσσαλὸν Προμηθέα κτεῖναι διανοηθεὶς, ἔπαισε τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διεῖλεν οὕτως ὥστε σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον, κ. τ. λ.

142. Ibid. *Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori*] Fuit superiore sæculo inter egregia aliquot eruditorum ingenia, præsertim in Bætica, et Medicorum inprimis, magno ardore incensa contentio, cum de loci hujus intellectu inter se disceptarent. Horum ego indicem in præfatione prioris voluminis proposui: scripta nec vidi: nec vidisse credo operæ pretium futurum. Mercurialis Var. cap. 20. de phrenesi exposuit: quem secutus Dalecampius censuisse videtur legendum in Plinio: *desipientem mori*, hoc est, delirum, φρενιτίζοντα: Pliniumque male dixisse videri pronuntiat. Pintianus et Rhenanus, in hoc nodo solvendo, ne γρῦ quidem. Alii ad morum arborem retulerunt, quam Plinius XVI. 41. sapientissimam arborum vocat. Alciatus Parergon Juris, II. 16. fol. 109. tom. 6. operum, ita legit, *Atque etiam morbus est aliquantisper sapientiam mori.* Conqueritur Plinius, inquit, homines tot morbis affectos esse, non corporis solum, sed etiam animi: morique sapientiam ad tempus, ut in his qui certis intervallis ἀπὸ νοῦ, hoc est, *a mente* cadunt. Eo fere recidit Laurentii Ramirez conjectura, aientis Pliniana verba perperam trajecta, sic restitui oportere: *Atque morbus est aliquis sapientiam præmori.* Joannes de Pineda, cum Schotto: *Atque morbus est aliquis per sapientiam morosis:* unde *mori* a scribis imperitis per compendium factum. Μώρωσις porro *fatuitas* est. Multo vendibilius, quod ait Lælius Bisciola, Horar. Subcesiv. XVIII. 12. pag. 1378. hunc loci istius esse intellectum: Atque etiam hoc ipsum, quod per sapientiam, atque industriam naturæ moriamur, genus quoddam morbi est: quam sapientiam certis illis atque ordinatis febrium periodis, qui deinde explicantur, natura demonstrat. Lud. de la Cerda, in Georg. IV. pag. 520. sententiam ait hanc esse, quod in senibus a sapientia mors incipiat. Nihil affert in eam rem novi Salmasius Epist. I. 36. et 40. ad Joan. Beverovicium: sed ubi multa dixit ad stabiliendam, quacumque ratione potest, Dalecampii et Mercurialis conjecturam, qui φρενῖτιν hunc sapientiæ morbum intelligi putaverunt, negat demum in eo loco versando agitandoque adhuc se sibi fecisse satis. Audivi demum qui sic interpretaretur: Adeo esse omnia in homine morbis obnoxia, ut sapientiæ ipsius morbus quidam sit, sapientiæ famam sectando, vitæque contemtu, mortem sibi consciscere. Interpretatione nos usi sumus et minus astuta, nec repetita tam longe, et, uti remur, ad Scriptoris mentem accommodatiore.

143. Cap. lii. *Aviola Consularis*] Onuphrius in Fastis hunc putat esse Aviolam, qui Claudii principatu Consul fuit, anno Urbis 806. cui cave hac in parte credas: cum Val. Max. qui ante Claudii tempora obiit, in hoc enarrando prodigio, auctori nostro præiverit, i. 8. 12. pag. 71. 'Aliquid admirationis,' inquit, 'civitati nostræ Acilii etiam Aviolæ rogus attulit, qui et a medicis, et a domesticis mortuus creditus, cum aliquandiu humi jacuisset, elatus, postquam ignis corpus ejus corripuit, vivere se proclamavit, auxiliumque pædagogi sui, (nam is solus ibi remanserat,) invocavit. Sed jam flammis circumdatus, fato subtrahi non potuit.' Suffectum fuisse Consulem, et extraordinarium necesse est: neque enim signatur nomen ejus in Fastis.

144. Ibid. *C. Ælium Tuberonem*] Ex Ælia gente Tuberones fuisse cum sit certissimum, cave Patinum audias, qui in Familiis Romanis Heliam gentem statuit cognomine Tuberonis, ex nummo cui hæ literæ sunt inscriptæ: L. H. tvb. Legere enim eum oportuit, non *L. Helvius Tubero*, sed *L. Hostilius Tubulus*, de quo Cicero ad Attic. xii. 5. pag. 359. et Asconius in Orat. pro Scauro.

145. Ibid. *XXviro se*] Ita libri omnes Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. ex qua lectione apparet Vigintivirum fuisse M. ipsum Varronem ei agro dividendo. Hujus vocis usum paulo reconditioris Grammaticæ Plinii editores cum minime intelligerent, scripsere, *XXviris agros dividentibus*; sed hunc ediscere vel ex Gruteri inscriptionibus variis potuere: pag. 372. avrelio. victori xv. viro. &c. Meminit porro hujus agrariæ divisionis Frontinus, de coloniis: 'Capua colonia,' inquit, 'muro ducta, Julia Felix, jussu Imp. Cæsaris, a XXviris est deducta.' Et Velleius Paterc. ii. 44. 'Cæsar in Consulatu primo legem tulit, ut ager Campanus plebi divideretur, suasore legis Pompeio. Ita circiter xx. millia virum eo deducta,' &c.

146. Ibid. *Quendam qui efferretur, foro domum remeasse pedibus*] Prius legebatur: *cum efferretur feretro, domum remeasse*. Nos lectionem sinceram restituimus, ex Reg. 1. 2. Chiffl. Paris. et aliorum codicum admonitu. 'Efferri' enim propria vox funeris est, et est 'feretri' vocabulum ibi otiosum.

147. Cap. liv. *C. Aufustius*] Hoc familiæ Romanæ nomine parum sibi cognito, neque admodum in libris obvio, perterriti Plinii editores, contra fidem Mss. omnium, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. vet. Dalec. &c. *C. Aufidium* reponere ausi sunt. At extat frequens Aufustiæ familiæ mentio in Inscriptionibus vetustis apud Gruterum, cujusmodi illa est, pag. 525. L. Avfvstivs. L. F. Palatina Serenvs.

148. Ibid. *Dum vadimonium*] Codices manu exaratos a vitio omni feliciter sanavere ii qui Plinium primo ediderunt: nullum enim vidi, in quo hac parte mendum non jaceret: dum alii *Babylonium, Babilium* alii, alii *Babylonium vadimonium* repræsentant.

149. Ibid. *L. Tuccius Valla medicus*] Editi hactenus libri, *Durius*, et *Dutius* exhibent. At Reg. 1. codex, *Tunccius*; Reg. 2. et Tolet. *Tuscius*; Colb. 1. 2. et Chiffl. *Tuncius*; Paris. *Tunctius*. Nos *Tuccius* restituimus. Est enim Tuccia familia inter plebeias Romæ notissima. Sed cum in laudatis codicibus scriptum sit inverso ordine: *L. Tuccius medicus Valla, dum, &c.* quid si legatur: *L. Tuccius medicus, calidam dum mulsi, &c.*

150. Ibid. *Haterius*] Et hoc prænomen rursum sanavimus, cum gentis nomine. Perperam enim in editis legitur, *T. Ætherius*, cum manu exarati codices habeant, *V. Etherius*, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. aliique omnes, pro *Quintus Haterius*,

quæ gens Romæ notissima: ex qua Haterius Rufus Eques Rom. de quo Val. Max. I. 7. Q. Haterius Antoninus Consul extremis Claudii temporibus, aliique. Quid plura? Valerius idem, unde hæc sumsit Plinius, IX. 12. p. 454. Haterium vocat, sed perperam Titi prænomen addidit. 'Cornelius Gallus Prætorius,' inquit, 'et T. Haterius Eques Rom. inter usum Veneris absumti sunt.'

151. Ibid. *Pantomimo Mythico*] In codd. Mss. *Mystico*, mendose. Sed aberrat a vero longissime Salmasius in Hist. Aug. pag. 504. ubi legi oportere contendit *Mithæco:* idque nomen Græcum esse et proprium illius Pantomimi: afferri aliud nihil posse quod non sit μυθικώτατον. At certe non μυθικώτατον solum, sed prodigii ac portenti simile est, existimare harum vocum altera, *pantomimo*, actorem significari, altera proprium nomen exprimi. Nam quæ tandem, amabo, ut cetera sileam, textura totius orationis erit, si erit hujuscemodi, uti esse necesse est? Duo equestris ordinis in eodem actore mimo obiere? Μίθαικον esse pistoris nomen apud Athenæum scio, lib. III. pag. 112. sed nihil istud ad præsens negotium.—'Epigramma vetus haud invenuste sane conclusum, inter ea quæ collecta sunt a Pithœo, lib. IV. pag. 156. quæ fuerint Pantomimi partes explanat: 'PANTOMIMUS. Mascula fœminea derivans pectora sexu, Atque aptans lentum sexum ad utrumque latus, Ingressus scenam populum saltator adorat, Solerti pendet prodere verba manu. Nam cum grata chorus diffundit cantica dulcis, Quæ resonat cantor, moribus ipse probat. Pugnat, ludit, amat, bacchatur, vertitur, astat, Illustrat verum, cuncta decore replet. Tot linguæ, quot membra viro: mirabilis ars est, Quæ facit articulos ore silente loqui.'' *Ed. sec.*

152. Ibid. *Quem divortii*] Ita reposuimus ex codd. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. et Pintiani: in quibus *diverti* legitur. In editis corrupte, *quem eventi.* Adjuvat emendationem locus ille Plinii superior, cap. 36. quo nunc respicit: 'M. Lepidus,' inquit, 'Apuleiæ uxoris caritate post repudium obiit.' Hunc angore animi periisse, cum in uxoris scrinio amatorias epistolas reperisset, auctor est Plutarchus in Pompeio, p. 627.

153. CAP. LV. *Sepultus vero intelligatur*] Ita Reg. Colb. Paris. Chiffl. ubi vulgati libri, *Sepultus intelligitur.*

154. CAP. LVI. *Variæ Manium*] Ita Reg. 1. Tolet. et Salmant. At Reg. 2. et Paris. *aliæ manium.* Perperam editi repetita voce, *aliæ atque aliæ.* Varias ambages exponit statim, varias de immortalitate, transfiguratione, similibusque, conjectationes atque sententias.

155. Ibid. *Quod autem corpus animæ per se? quæ materia?.....aut qui tangit*] Ingentes huic loco tenebras offuderunt Plinii editores, cum a fide omnium codicum discedentes, ita scripserunt, *Quod autem corpus animæ persequitur materiam?* Lucem restituimus admonitu codicum Reg. 1. 2. et Paris. in quibus totidem pæne apicibus ea lectio repræsentatur, uti et in Toletano ante nos animadvertit Pintianus. Et mox, *aut qui tangit* non ex codd. solum Mss. sed et ex Parm. aliisque vetustis editionibus: non, *aut quid agit?*

156. CAP. LVII. *Et alia in Sicilia*] Ita Mss. Reg. 1. 2. Paris. aliique. Libri hactenus editi, *Italia et Sicilia:* sane mendose. Italos enim Ceres nunquam legitur adiisse. Errorem librariorum plane parem indicabimus XVIII. 13. *Italica* pro *et alica* scribentium.

157. Ibid. *CCCCLXX. annorum M.*] Reclamantibus licet libris omnibus, quos vidi, qui *DCCXX. annorum* tantum legunt, quovis ego pignore contenderim corruptum esse numerum, restituendumque, uti est a me restitutus. Cicero enim, a quo Pli-

nius hæc, ut alia multa, accepit, de Divin. lib. I. p. 171. 'Contemnamus,' inquit, 'Babylonios, et eos qui ex Caucaso cœli signa servantes, numeris et motibus stellarum cursus persequuntur: condemnemus, inquam, hos aut stultitiæ, aut vanitatis, aut imprudentiæ, qui *CCCCLXX.* millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent,' &c. Et lib. II. ejusdem operis, p. 250. 'Nam quod aiunt quadringenta et septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicumque essent nati, Babylonios posuisse, fallunt,' &c. Proinde hic etiam scribi oportuit, *CCCCLXX. annorum M.* Certe *annorum millia* locus ipse postulare videtur, non *annos.*— '*DCCXX. annorum*] Ita libri omnes Mss. et editi; neque quicquam mutandum est; tametsi Cicero prima fronte legentibus aliud statuere videatur, de Divin. lib. I. pag. 171. 'Contemnamus,' &c. . . . . At Tullius eo loci mendaces irridet: Plinius hic auctorem sequitur inprimis gravem, Epigenem, aliosque non contemnendos. Plinii sententia hæc est, quam neque alii qui hunc locum ante nos expenderunt, neque reprehensores nostri, neque nos ipsi primum animadvertimus. Ante papyri usum vel ceris scribebatur, vel aliis modis, quos Plinius enumerat diligenter, XIII. 13. ubi et pugillarium usum fuisse ex Homero docet ante Trojanum bellum. Ergo priusquam hi modi scribendi in usu fuissent, hoc est, ante bellum ipsum Trojanum, etiam in coctilibus laterculis, quæ rudior est scribendi ratio, scripsisse Babylonii observationes siderum a se factas per annos *DCCXX.* ut quidem refert Epigenes, gravis auctor inprimis, vel, ut minimum, per annos *CCCCXC.* ut Berosus prodidit, et Critodemus. Coquere lateres cœperunt Babylonii, teste Mose, Gen. XI. 3. quo tempore facta confusio linguarum est, hoc est, anno, ut cum citissime, CLII. post diluvium. Ac si primam siderum observationem factam Babylone fuisse ponamus anno circiter CLX. hunc in coctilibus laterculis scribendi morem tenuisse dicendi sunt usque ad annum Mosis circiter sexagesimum, calculo Epigenis: calculo autem Berosi et Critodemi, usque ad tempus, quo Jacob in Ægyptum descendit. Ex quo liquet perspicue, probos illos tres sincerosque scriptores esse; et quod Plinius colligit, 'ex eo apparere æternum literarum usum,' non hunc sensum habet, ex omni æternitate esse hunc usum. Nam si non *annos DCCXX.* sed ipsa *millia annorum septingenta* scripsisset Plinius, ut libris omnibus invitis Critici haud satis acuti volunt, insulsus esset, qui vel ex tot annorum numero id colligeret. Plinianum illud, 'Ex quo apparet æternum literarum usum,' recte Gallicus vertit Interpres: *En quoi on voit l'usage des lettres avoir été de tout tems.* Qua loquendi forma quis aliud intelligat, quam tempus ab omni memoria propter vetustatem remotum; et usum, non ab omni profecto æternitate, sed ab omni ævo initio incomperto, ex quo cœpit, receptum? Quando autem Babylonii vel siderum observationes cœperint, vel easdem coctilibus laterculis inscribere desierint, scriptores a Plinio allati non definiunt.' *Ed. sec.*

158. Ibid. *Ut Aristoteles, Cyclopes: Tirynthii, ut Theophrastus*] Hunc Plinii locum quando Polydorus exscripsit, dormitasse videtur, de Invent. Rer. III. 9. p. 182. 'Muros Thrason,' inquit, 'fecit primus omnium. Turres, ut Aristoteles ait, Cyclopes invenerunt: ut Theophrastus, Phœnices.' Pro Tirynthiis Phœnices perperam apposuit.

159. Ibid. *Inficere lanas*] Subintellige, invenerunt: etsi Mss. plerique legant *infecere.* Hygini locum, fab.

274. hinc emendabis, 'Lydis surculis,' inquit, 'lanam fecerunt:' lege, 'Lydi Sardibus lanam infecerunt.'

160. Ibid. *Sutrinam Tychius Bœotius*] In libris hactenus editis, *sutrinam Boëthius.* At in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Tolet. Paris. Chiffl. &c. *sutrinam Tibus Bœotius.* Unde nos germanam lectionem expressimus, *Tychius Bœotius.* Hunc enim Tychium patria Bœotium sutrinæ inventorem laudant Græci pariter ac Latini scriptores. Homerus in primis Iliad. H. 221. ubi de scuto Ajacis septemplici, ἑπταβοείῳ, Ὃ οἱ Τυχίος κάμε τεύχων Σκυτοτόμων ὄχ' ἄριστος, Ὕλῃ ἔνι οἰκία ναίων. Est porro Hyle urbs Bœotiæ, ut monet Strab. lib. IX. p. 408. hoc ipsum carmen ex Homero recitans. Ovidius item astipulatur Fast. III. 823. 'Nec quisquam invita faciet bene vincula plantæ Pallade, sit Tychio doctior ille licet.' Nonnus denique, Dionys. lib. XIII. p. 354. ubi catalogum texens oppidorum Bœotiæ, Καί οἱ λάχον εὔβοτον Ὕλην Σκυτοτόμου Τυχίοιο τανυκνήμιδα τιθήνην. Fuit hic Tychius σκυτεὺς hospes Homeri, teste Herodoto in Homeri Vita, n. 9. pag. 561.

161. Ibid. *A Chirone Saturni et Philyræ filio*] Hunc Philyræ filium, non uti habent libri editi, *Phylliræ*, scribi oportuit: teste Hygino fab. 138. 'Saturnus,' inquit, 'Jovem cum quæreret per terras, in Thracia cum Philyra Oceani filia, in equum conversus concubuit, quæ ex eo peperit Chironem Centaurum, qui artem medicam primus invenisse dicitur. Philyra in arborem philyram, hoc est, tiliam, commutata est.' Græcis est Φίλυρα.

162. Ibid. *Thoas et Eaclis in Panchaia*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Hunc Plinii locum Hyginus cum exscriberet, fab. 274. misere deformavit, *Thoas* in *Thaso* immutans, et, quod viri nomen est proprium, monti assignans: ac denique *Eaclis* in *Sacus* transfigurans. Sic enim ille: 'Sacus Jovis F. in Panchaia in monte Taso aurum primus invenit.'

163. Ibid. *Plumbum.... primus apportavit Midacritus*] Portentum hoc nominis, si codices aliqui Mss. faveant, libenter immutarim, ut legatur, *Midas Phrygius.* Hyginus enim, loco citato: 'Midas rex,' inquit, 'Cybeles filius, Phryx, plumbum album, et nigrum primus attulit.' Item Cassiodorus Var. Epist. III. 31. 'Æs enim Ionos Thessaliæ Rex, plumbum Midas regnator Phrygiæ reperunt.'

164. Ibid. *Popularem Attici, post Theseum. Tyrannus primus fuit Phalaris, &c.*] Vitiosa interpunctione locus hic hactenus laboravit, cum subsequenti periodo hæc verba sic annecterentur, *Post Theseum tyrannus primus, &c.* cum ad superiorem clausulam ea pertineant: sitque sententia, post Theseum, hoc est, pulso Theseo, popularem civitatem, sive Δημοκρατίαν, primos Atticos instituisse. Theseum enim pulsum Athenis in Scyrum insulam concessisse, ibique ex mœrore obiisse, non sine ingratæ patriæ detestatione, quam per pagos divisam sub regni sui primordium unum in corpus civitatis contraxerat, testantur Plutarchus, in ejus Vita, et Arundelliana marmora.

165. Ibid. *Pilum Penthesileam Amazonem: securim, Pisæum: venabula, &c.*] In editis hactenus libris adjecta perperam est vocula connectens, *pilumque.* Nos eandem sustulimus optimorum codicum admonitu, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. atque inde vitiosam interpunctionem sanavimus: pili inventione Penthesileæ, securis Pisæo, venabulorum Cretensibus attributa: cum prius sic legeretur: *Hastas velitares Tyrrhenum, pilumque: Penthesileam Amazonem, securim: Pisæum venabula, &c.* At certe primos venatores Cretas

fuisse, primosque usos esse et sagacitate canum constat, et sagittis, venabulis, aliisque ad hujus studii structionem spectantibus, ut loquitur Jul. Firmicus, Mathes. VIII. 9. pag. 219. Quanquam Dercylo Amyclæo venabuli inventionem assignat Gratius in Cyneg. pag. 6. 'Et Lacedæmoniæ primum vidistis Amyclæ Per non assuetas metantem retia valles Dercylon. . . . Ille etiam valido primus venabula dente Induit,' &c. Cretenses igitur venabula invenerunt: primus ea valido dente Dercylus armavit, sive ferreo.

166. Ibid. *Catapultam Syros: Phœnices ballistam, et fundam*] Ita Mss. omnes: etsi quidam conjunctim *Syrophœnicas* legant, sed perperam: nulli tamen Turnebi conjecturæ favent, qui Advers. XXIX. 18. *Sicilios* vel *Siculos* reponit: propterea solum, quia Ælianus a Dionysio in Sicilia tyranno catapultam inventam refert.

167. Ibid. *Frænos et strata equorum Pelethronium*] Hunc fuisse Chironem nonnemo fortassis existimet, quia ipse ita est appellatus. Phavorinus: Πελεθρόνιος ὁ Χείρων, ἀπὸ τοῦ Πελεθρόνου, ἐν ᾧ ἐτράφη. *Pelethronius est Chiron dictus, a Pelethrono, ubi educatus est.* Habet eadem Hesychius. Verum Chironem invenisse fræna, veterum nemo prodidit. Deinde ante Trojana tempora, quibus Chiron Achillis magister vixit, in usu frequentissimo fræna fuerunt. Postremo Virgilius non Pelethronium unum, sed Pelethronios Lapithas, gentem notam, hujus rei facit auctorem, Georg. III. 115. 'Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosque dederunt.' Lapithæ Thessali sunt: dicti Pelethronii, a Pelethronio oppido Thessaliæ, sicut Servius est auctor. Plinii Pelethronium existimo fuisse regem vetustiorem, illius oppidi conditorem. Ipsius meminit solus Philargyrius ad dictum Poëtæ locum: 'Pelethronios,' inquit, 'Lapithas ideo appellavit, quia sunt Thessali, Pelethronium antrum est, ubi Achillem Chiron erudivit. Alii Pelethronium regem Lapitharum volunt.' Ex Plinio sumsit Hyginus, fab. 274. 'Pelethronius frænos et stratum equis primus invenit.'

168. Ibid. *Septem chordis additis Terpander*] Ita Mss. omnes. Solus Chiffl. codex, *Septem chordis primum cecinit, tribus ad quatuor primas additis:* quod sane est verius: sed emendatoris potius alicujus, quam scriptoris stylum sapere id videtur. Magis ego probarim expungi vocem *additis.* Etenim sensus est, non septem chordas prioribus addidisse Terpandrum, sed ad septem usque earum numerum perduxisse. Ideoque sequitur, *Octavam Simonides addidit.* Ita et Plutarchus de Musica, pag. 1141.

169. Ibid. *Cum tibiis canere voce Trœzenius Ardalus instituit*] In libris omnibus, etiam Mss. *Trœzenius Dardanus*, sed vitio librariorum haud dubio. Dardanum Trœzenium nemo veterum novit: Ardalum Trœzenium tibiis cum voce canere, sive tibicinam Musicam instituisse auctor, est locupletissimus Plutarchus de Musica pag. 1133. Ἄλλοι δέ τινες τῶν συγγραφέων Ἄρδαλόν φασι Τροιζήνιον πρότερον τὴν αὐλῳδικὴν συστήσασθαι μοῦσαν. Fuit hic Ardalus Vulcani F. a quo Musæ Ardalides nuncupatæ, apud Pausaniam in Corinthiacis.

170. Ibid. *Gyges Lydus picturam in Ægypto*] In Reg. 1. 2. aliisque, *Cyges Ludus.* Tolet. *Cynges luctus*, unde Pintianus expressit, *Cynges Lyctius*, ab urbe Lycto: sed Cretensis urbs Lyctus est, non Ægyptiaca. Indigenam vero potius, quam externum hominem picturæ in Ægypto auctorem primum fuisse verisimile est: cum præsertim, ut Plinius ipse animadvertit XXXV. 5. Ægyptii sex millibus annorum apud ipsos inventam,

priusquam transiret in Græciam, affirmarent.

171. Ibid. *In mari rubro inter insulas a rege Erythra*] Erythram regem e Perside in insulam Rubri maris transmisisse, deductisque in proximas insulas coloniis, pelagus de suo nomine vocitasse, auctor est Strabo, lib. XVI. pag. 779. Insulam priorem istam Τυρρίνην vocari : ibi regni sedem Erythram posuisse. Unde cuipiam suboriri suspicio possit, num hoc Plinii loco *in Tyrrhine insula* potius legendum sit, quam *inter insulas*. Mihi vero magis placet codicum omnium constantissimam consensionem sequi, quam conjecturæ videri favere plus æquo.

172. Ibid. *Ctesias Semiramim*] Portenta quædam vocum his perperam interjecta expunximus, cum ea nulli veterum Mss. agnoscant. Sic enim libri vulgo editi habent: *Ctesias Samyram, Saphanus Semiramim.* At Chiffl. cod. quem secuti sumus, *Ctesias Semiramim.* Reg. tamen, 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. *Ctesiasapanusmiramim.*

173. Ibid. *Quinqueremem Mnesigiton Salaminios : sex ordinum Xenagoras Syracusios : ab ea ad decemremem Mnesigiton Alexandrum Magnum ferunt instituisse : Ad XII. ordines, Philostephanus Ptolemæum Soterem : ad quindecim, Demetrium Antigoni : ad XXX. Ptolemæum Philadelphum : ad XL. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est*] Quæ fuerit opera nostra in hoc loco emendando plane constabit, si quam maculose editus in hunc usque diem fuerit, subjiciemus oculis: in hunc scilicet modum: *Quinqueremem instituit Nesichton Salaminius : sex ordinum Xenagoras Syracusius : ab ea ad decemremem Mnesigeton. Alexandrum Magnum ferunt instituisse ad XII. ordines. Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim. Demetrium Antigoni ad XXX. Ptolemæum Philadelphum ad XL. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est, ad L.* Quæ non vitiosa modo interpunctione laborant, verum etiam turpi nominum deformatione, atque emendatorum interpolatione depravantur. Nam prior illa vox *instituit*, postremaque illa, *ad L.* in nullis plane codd. Mss. leguntur, Reg. 1. 2. aliisve, nec ullum earum vestigium est. Deinde in Auctorum Indice hujus libri Mnesigiton et Xenagoras nominantur, cum ceteris qui, quo ordine appellantur illic, rursum eo ipso hic repetuntur. Præterea quindeciremem ad Demetrium Antigoni pertinere testis est locuples Plutarch. in ejus Vita, pag. 897. Ad XL. ordines Ptolemæum Philopatorem instituisse navim, auctor Callixenus de Alexandria lib. I. apud Athen. lib. V. pag. 203. τὴν τεσσαρακοντήρη ναῦν κατεσκεύασεν ὁ Φιλοπάτωρ, κ. τ. λ. Denique vel ipsa orationis structura clamat, ut Aristotelem de Carthaginiensibus, ita Mnesigitonem de Salaminis, de Syracusiis Xenagoram, de aliis alios, quid invenerint, literis consignasse. Observandum porro hic obiter Ptolemæi Tryphonis cognomen, nec alibi temere obvium, nec inventu promtum. Nam qui Ptolemæum Lagi F. primum Ægypti dynastam, Soterem cognominarint, nummos habemus scriptoresque plurimos. Ptolemæum vero quartum, sive Philopatorem, qui Tryphonem appellarit, neque nummis adhuc, neque monumentis aliis consignatum vidimus. Ad Demetrium Antigoni quod attinet, Poliorceten illum signari manifestum est, Antigoni Coclitis F. qui primus Asiæ rex post Alexandrum fuit.

174. Ibid. *Bidentem Anacharsis*] Locum hunc vitiosa interpunctione laborantem sanavimus, non harpagonas Anacharsidi, sed bidentem anchoram tribuentes, a Strabone edocti, lib. VII. p. 303. Καὶ τὸν Ἀνάχαρσιν δὲ ἄνθρωπον σοφὸν καλῶν ὁ Ἔφορος, . . .

εὑρήματα αὐτοῦ λέγει τὴν ἀμφίβολον ἄγκυραν, κ. τ. λ.

175. Cap. lviii. Ναυσικράτης] Hanc inscriptionem ita existimat insculptam fuisse Scaliger, in Animadv. ad Euseb. p. 104. NAVSIKPATES TISAMENO ATHENAIOS, ac posteriores iis notis id expressisse, quibus usi sumus. In codd. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. ita fere legitur, AΔΥCIKPA INCANEΘETO INΔIOC KOPTYNΔE KATΔNHΔΔE ξIO AΔIO NOoNΔE. Ac mihi diligenter vestigia literarum rimanti, inquit Turnebus xxix. 18. pag. 1054. scriptum a Plinio fuisse videtur, Ἀδυσικράτης ἀνέθετο τῇ Διὸς κόρῃ δεκάτην, ἥδε δέξατο ἥδιον τήνδε. Ac principium sane horum verborum audacter affirmare posse videor: de clausula paululum addubito: sed nihil comminisci potui, quod propius ad literarum ductus accederet. Ita ille: cujus laudandus sane conatus, neque pœnitendus admodum successus.

176. Cap. lix. *P. Ticinio Mena*] Chiffl. cod. *Thinnio*, refragante Varrone, apud quem *Ticinio*. Multo malim nihilominus legi, *Titinio Mæna*. Est enim Romanorum haud postrema Titinia gens: *Mæna* cognomen in Inscriptionibus Gruteri, p. 866.

177. Cap. lx. *Cum a Curia*] In editis hactenus, *cum Curio*. Mss. omnes, *cum auguria*. Unde feliciter Turnebus, et Pellicerius in notis Mss. *cum a Curia*, elicuerunt. Nam tria hæc loca contermina sibi fuisse, in regione Urbis octava, præter P. Victorem, Varro edocet de Ling. Lat. lib. iv. p. 37. 'Curiæ duorum generum,' inquit, 'nam et ubi curarent Sacerdotes res divinas, ut Curiæ veteres, et ubi Senatus humanas, ut Curia Hostilia .... Ante hanc Rostra .... sub dextra hujus a Comitio locus substructus, ubi nationum subsisterent legati, qui ad Senatum essent missi: is Græcostasis appellatur,' &c. Vide quæ dicenda sunt de situ Græcostasis, xxxiii. 6. In Pliniano textu paulo post cum legeretur olim, *Prospexisset talem Solem*, hanc vocem *talem* induximus ceu spuriam, quod nullum ejus vestigium in Mss. appareat.

178. Ibid. *A columna Mænia*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. aliique, quos Turnebus secutus est Advers. xxix. 18. pag. 1054. Columnæ Mæniæ Cicero in Verrem meminit, et Asconius. Hinc et Mæniana ædificia apud Festum. Libri editi hoc loco perperam, *a columna ænea*.

179. Ibid. *Ante undecim annos, quam cum Pyrrho bellatum est*] Prius editi *duodecim* legunt, sed reclamantibus Mss. Reg. 1. Chiffl. aliisque, in quibus diserte sine numerorum compendiis *undecim* scriptum reperias. Atque id sane ratio temporum postulat. Nam cum Pyrrho bellatum esse anno cccclxxii. ex Plinio ipso constat viii. 6. Consulem vero Papirium Cursorem fuisse anno cccclxi. Fasti docent: scribendum igitur *undecim* fuit, non, uti Salmasius jubet, p. 649. *tredecim*, qui quibus auctoribus probare queat bellum cum Pyrrho initum anno modo cccclxxv. haud divinare licet.

180. Ibid. *A. U. CCCCLXXXXI.*] Ita reclamantibus licet Mss. editisque libris fidenter rescripsimus, pro *CCCCLXXVII.* non solum Fastorum auctoritate permoti, sed et ipsius Plinii admonitu, qui undecentum annis post deportatum e Sicilia horologium alterum (quod factum est post triginta a Papirii Consulatu annos, qui Consulatus incidit in annum, ut diximus, cccclxi.) tertium hoc solarium diligentius ordinatum scribit, hoc est, anno dxc. quo ipso anno in Fastis Censuram gessisse produntur L. Æmilius Paulus, Q. Marcius Philippus, lustrumque fecisse liii.

NUMISMATUM DUORUM

QUÆ SUNT INSCRIPTA

LITERIS, UT VOCANT, SAMARITICIS,

INTERPRETATIO,

Ad ea Plinii verba, VII. 57. 'Literas semper arbitror Assyrias fuisse.'

[Ex Ed. sec.]

Ex omnibus numismatibus, quæ vulgo dicuntur Samaritica, quæque visa sunt hactenus, nulla tanti arbitramur esse momenti ad eruditionem, quanti sunt duo e Cimelio D. de Boze in hac civitate Parisiensi; quamvis a nemine, quem quidem noverim, commemorentur eorum, qui de nummis Samariticis ab annis jam amplius centum quinquaginta aliquid scripto prodiderunt.

Prius est ex ære mediocri: ex una parte palmam exhibet Judææ symbolum, cum hac epigraphe trium vocabulorum totidem versibus, nec rectis quidem, sed incurvis. Hæc vocabula totidem isthic literis Hebraicis repræsento, quippe quarum eadem ac Samariticarum vis et potestas est, tantum forma dispar: sed Hebraicarum notior hæc legentibus

שמערן
נשיא
ישראל

hoc est, *Simeon Princeps Israël.* Duæ priores cujusque nominis literæ ad palmæ arboris lævam, reliquæ ad dexteram sunt positæ. Inferius sinistrorsum adjecta est præterea litera ש: id quod hujus numismatis proprium ac peculiare est, ut infra dicemus. In parte nummi postica est pampinus, symbolum regionis in qua percussum numisma est, hoc est, regni Juda, quod fuit vini ferax, ut in ipso Jacobi vaticinio dicitur, Gen. XLIX. 11. Epigraphe in ambitu has duntaxat voces ac literas exhibet:

. . . . חת לגאלת ישראל

Desunt tres priores literæ, quas typus aberrans non expressit: sed quæ priores leguntur hic literæ duæ, certissime indicant, integram hanc fuisse epigraphen:

שנת אחת לגאלת ישראל.

quemadmodum integra ipsa legitur in alio numismate ex Gaza Regia. Sententia est, *Anno primo redemtionis Israël.*

Nihilo levius momentum in altero numismate est, quod ex ære minime formæ est, sed nitidissimum, et omnis expers vitii. Ex una parte palma arbor est, ut in priore: sed epigraphe versus duos facit, ignotis prorsus characteribus. Posticam nummi aream uva occupat. Epigraphe constat literis, ut vocant, Samariticis, prorsus eadem atque in priore numismate:

שנת אחת לגאלת ישראל.

Anno primo redemtionis Israël. Quid ignoti isti valeant characteres, probabiliter indicare, hic labor est. Nam si de illis judicium feras ex similitudine aliqua vel affinitate cum literis similibus, erunt inanes eæ ac futiles conjecturæ. Firmioribus ad probandum indiciis vel argumentis opus. Nobis quidem ignota hæc epigraphe duo priora duntaxat prioris numismatis vocabula videtur exhibere: שמעון נשיא *Simeon Princeps.* Nam ut ita existimemus, his argumentis adducimur. 1. Quod ut in illo numismate, sic et in isto, versus duos voces hæ duæ efficiunt. 2. Quod idem numerus literarum utrobique est: nimirum quinque, quæ nomen *Simonis*, et, quæ *Principem* significent, quatuor. Nam quod inde sequeretur literam *nun* in hac scribendi forma ignota biformem fuisse, et literam *sin* diversam a *schin*, nihil istud mirum videri debet: cum apud Arabes ipsimet hi characteres, pro vario situ, dissimilis formæ sint. 3. Denique numismata omnia, quorum inscriptio est ex una parte, *Libertatis Jerusalem, Redemtionis Israël, Redemtionis Sion*, vel, ut in novem numismatibus vidimus apud D. de Boze, *Libertatis*, sive *Liberationis, Sion;* hæc, inquam, omnia numismata ex altera parte nomen *Simonis* vel solum exhibent, vel, adjecto titulo, *Principis Israël;* aut annum saltem, 'quo ablatum est jugum gentium ab Israël,' ut scriptor sacer loquitur, I. Macc. 13. 41. Annon igitur simillimum veri est, cum jam annus istius liberationis perspicue sit in posteriore hujus nummi parte annotatus, ut est in posteriore pagina nummi prioris, epigraphen quoque partis anticæ ad eam accedere proxime quæ legitur in priore, cum præsertim eadem quoque fere in ambobus symbola sint?

Quæcumque vero re ipsa potestas ac significatio sit harum literarum, quæ tantopere discrepant a Samariticis ex adverso positis, nobis eæ esse Babyloniæ videntur: quæ vero Samariticæ vulgo nuncupantur, ASSYRIÆ sunt, quibus utebantur Cuthæi: quæque quot sunt et apud Hebræos, in numismatibus deprehenduntur præter quinque. Præbere huic conjecturæ locum ipsamet videtur Scriptura Sacra, IV. Reg. 17. 24. ubi rex Assyriæ dicitur, cum in ditionem suam Israëlitas transtulisset, misisse in Samariam colonos de Babylone, et de Cutha, ac de tribus aliis locis: sed sunt priores hæ duæ regiones spectabiliores, et (ut apparet) inter se vicinæ: nam eas dignitatis ordine appellasse Scriptor Sacer videtur. Ut cum Judæis atque Israëlitis Babylonii isti Cuthæique jungerent commercium, potuere decursu temporis, salvo nihilominus patrio sermone, linguam Hebræam perdiscere. Sic enim Abraham ipse quoque tunc didicit, cum in terra Chanaan domicilium collocavit rerum suarum, ubi lingua Noë et ipsiusmet Adami, hoc est, Hebræa ipsa quam legimus, integra perstiterat, cum Hebræis simul characteribus: eo quod Chananæi hanc regionem occuparant, ante confusionem linguarum, quæ in Babel contigit, quo se Chananæi non contulerant, ut in Tract. de Paradiso terrestri ostendimus, ex Gen. x. 18. 25.

Sic Babylonii Cuthæique suum quique morem scribendi servarunt: quoniam haud facile possent adduci coloniæ integræ, ut hunc mutarent, alienum asciscerent: cum jus in eos, præterquam regi suo, nemini esset. Nam neque Sacerdos ille, quem ad eos Salmanaser rex Assyriorum misit, qui ritum eos doceret colendi veri numinis; neque is, inquam, illis scribendi aut legendi præceptor fuit: idem illis sermo, eadem scriptura, ac prius. Ipse ille eorundem lingua apud eos verba faciebat: moram quippe in Assyria egerat is satis diuturnam ad linguam eam percallendam. Cum tota Samariæ potestas eorum esset, Israëlitæ verius, qui singulatim vere ac vix manipulatim ex Assyria eo remigrabant, scribendi morem asciscere cogebantur eum fortassis, quem novi incolæ adduxissent in eam regionem, ac multitudini cedere.

Non eadem conditio Judæorum fuit, quos abduxit Nabuchodonosor in Babylonem. Cum enim turmatim redituros se esse universos in patriam post annos septuaginta ex oraculo divino pro certo haberent, veterem scribendi modum, patriique sermonis consuetudinem, constantissime tenuerunt. Neque vero fuit Esdras auctoritate aliqua conspicuus, quæ vel unum aliquem privatum hominem, nedum gentem universam, discedere cogeret a vetusto scribendi more. Ac præter Judæos, ceteri quoque Israëlitæ, tum e decem tribubus, qui ex Assyria revertebantur, tum qui degebant in provinciis, rerum novarum molitorem eum esse inclamassent, si receptos a Mose et Abrahamo ipso characteres, quos Patriarchæ ac Prophetæ pro sacris habuissent, et quos Deus ipsemet scriptis Decalogi tabulis consecrasset, hos Esdras ad profanos usus dejicere, aut ad falsorum numinum cultores, quales erant Cuthæi, ablegare decrevisset. Veterem scripturam illi e contrario, Judæi æque atque Israëlitæ, in Libris Sacris præsertim, omnes summa religione tenuerunt; etiam ii, qui dudum ante Esdræ ætatem erant per universum orbem dispersi: qua nimirum religione eandem etiamnum obfirmate retinent, ubicumque gentium degant.

Post reditum igitur Israëlitarum fuere duo scribendi genera diversa inter se, in Samaria proprie dicta, quam subditis suis popularibus rex Assyriorum colendam dederat: non tamen extra eam regionem: nam in reliquis Terræ Sanctæ partibus Hebræa scribendi forma fuit una fere in usu usque ad Seleucidas. Fuere illa scribendi genera duo, Assyrium et Babylonium: nec fere aliud præterea ex Assyria potuit proficisci. Nam quod Rabbini aiunt, Hebræum characterem, qui nunc quoque in usu est, Assyrium esse, non ita accipiendum est, quasi ex Assyriis profluxerit; sed quod dici Assyrius possit, hoc est, beatus, quippe quem Deus ipse consecrarit, dum in scribendis Decalogi tabulis eundem adhibuit: quoniam quæ vox *beatum* Hebraice, eadem Assyrium significat. Ita certe dictum istud Maimonides, aliique permulti accipiunt. Quod vero Judæus alter prodidit in suis super Mischna commentariis, id est multo verius certiusque: characterem scilicet, quem Samariticum plerique vocant, reipsa Cuthæum esse. Hebraica enim nomina Cuthæi suo, hoc est, Assyrio charactere scribere consueverant, quo plane modo Græci hodie Turcica nomina Græce scribunt.

In magnam certe gloriam cedebat summo Sacerdoti et magno duci gentis Israëliticæ, quod numismata cuderentur honori suo, gentium duarum scrip-

tura, quæ genti suæ fuissent olim infensissimæ: haberetque sibi subjectos ex utraque ea gente colonos; nempe Babylonios, Cuthæosque ex Assyria. Hoc vero illud ipsum est, nostra quidem sententia, quod horumce duorum numismatum posterius exhibet. Sic ille triumphum agebat de linguis duabus ex tribus illis, quas hactenus sibi infestissimas Judæi erant experti. Nam *lingua tertia* lingua sive gens Græcorum fuit, ut in Commentariis nondum prælo editis ad cap. XXVIII. Ecclesiastici diximus.

Haud ægre certe assentientur ii, qui aliquam numismatum peritiam habent, ignotum hujusce nummi characterem ei fuisse magistratui familiarem, cujus est jussu percussus: quemadmodum in aliis, qui Samaritici dicuntur, pars illa certissime potior est, in qua nomen est Principis scriptum. Hic vero magistratus non fuisse Israëlita videtur, hoc est, non ex Jacobi posteris, aut religione Judæus. Enimvero eam ob causam, si recte quidem conjecimus, *Simeon Princeps* duntaxat scripsit, non adjecit *Israël*, quæ vox in ceteris perpetuo legitur, in quibus *Simeon Princeps* est; quoniam alterutro charactere satis fuit Principem Israël nuncupari. Fuit nimirum Simeoni obnoxius ille magistratus, nec tamen iisdem addictus sacris, aut ex eadem gente oriundus; quamvis erat fortassis ex eorum numero gentilium, qui Hierosolymam 'ascendebant ut adorarent in die festo' Paschæ, teste Joh. XII. 20. Erat enim is magistratus unius e tribus oppidis Samariæ, quæ Demetrius Syriæ rex Jonathæ sacerdoti Simonis fratri ac decessori donaverat: uti narratur I. Macc. X. 30. et XI. 34. Itaque noluit is in ea numismatis parte scribere, *Simeon Princeps Israël;* cum ipse character aliam ab Israëlitica gentem designet, quamvis et ipsam principatui Simonis obnoxiam: præsertim cum alterius partis epigraphe Principis gentem ac religionem satis conspicue designet, posito nimirum *anno primo redemtionis Israël.*

Ne Samaritanus quidem oppidorum horum magistratus verius fuit, quam Turcicus præfectus, qui juri dicundo præest in civitatibus Græciæ, appellatus est aut appellandus aliquando Græcus. Quin immo recentes isti Samariæ incolæ secernuntur a Samaritanis IV. Reg. XVII. 29. 'Hic stultus populus ille est, qui habitat in Sichimis:' ut quidem scripsit Ecclesiasticus, annis circiter XXVI. ante percussa hæc duo numismata; sed Samaritanum non appellat. Neque enim Samaritani fuere alii, præter Israëlitas a Judæis schismate divisos, qui Hierosolymis adorare Deum nollent cum reliqua gente: nec alios Scriptura Sacra in Evangelio aut alibi Samaritanos agnovit, præter istos. Itaque non sunt ista numismata, si quidem proprie loquimur, Samaritica: neque enim sunt ea a Samaritanis percussa: quamvis Samaritica, si lubet, eo nomine possint appellari, quod ex Samaria prodierunt. Cuthæi videlicet, Babyloniique, qui in ea regione consederant, ea percusserunt Principis illius jussu, cujus sub potestate essent, quique inscriptum esse nomen suum in nummis percuperet, regum more, qui cum imperio præerant vicinis provinciis. Id vero impetrare neque a Judæis Hierosolymitanis potuerat; nec magis posset a Samaritanis Israëlitis, quibus utique haud minor religio, hac certe in parte, quam Judæis, foret.

Non est arbitratus Simon sacerdos se legem perfringere, si rerum a Deo creatarum effigies in nummis insculpi ab alienigenis juberet: sed postquam annis ipsis quatuor populo obstitisset, cedere demum coactus est. Nam

ultra annum quartum numismata, quæ dicuntur Samaritica, nulla visuntur, aut conspecta unquam alicui fuere: quamvis Spanhemius asserat, sed sine teste, et ex falso certe rumore, annum quoque sextum in aliquo numismate esse consignatum. Hierosolymorum certe rudera potuere sæpenumero excuti: numquid effossum ibi numisma quodpiam sincerum est, alterius nomine, quam Simonis, aut ultra annum quartum ipsius, inscriptum? Cur, præter illum, neminis alterius nomen in nummis illius gentis apparet? Ut Davidem sileamus et Salomonem, regesque tum Juda, tum Israël, ad unum omnes, cur nullus Johannis saltem nomen nummus præfert, cum fuerit is tum Sacerdotio post patrem Simonem inclytus, tum rebus gestis commendatissimus, ut Sacri Libri produnt? Cur neque cujusquam nomine posterorum ejus nummus visus adhuc est?

Nulli quidem ambigimus, quin reverentia legis, prohibentis ubique ne similitudo quæpiam fieret rei a Deo creatæ in privatos usus, Judæos cohibuerit, ne nummos ipsimet aliqua effigie consignarent. Sed alia præterea firmissima certe causa Simonem Pontificem adegit, ut ad percussuram propriam numismatis cum suo nomine faciendam alienigenarum operam adhiberet, eorum scilicet qui sibi subjecti forent: alii enim in circuitu infensi admodum ei fuere. In causa fuit populus ipse Judaicus, maximopere tenax sui juris, ac suæ libertatis. Fuit enim Hierosolymorum, æque ac ceterarum Terræ sanctæ urbium, regimen Democraticum, ut initio Commentariorum in Ecclesiasticum diximus: ex quo nimirum suprema clade regum Juda et Israël visus est præpotens Deus reges ibi esse nolle usque ad adventum Messiæ, qui futurus erat Rex regum, et Dominus dominantium. Docet istud historia Bethuliæ obsessæ in libro Judith: primus liber Macc. XII. 6. XIII. 36. XIV. 20. XV. 2. Et secundus, I. 10. Matth. XXVII. 20. Marc. XV. 15. Joh. I. 19. Act. II. 14. 23. præter alia multa Scripturæ Sacræ loca. Quantumvis igitur plurimum sibi a Judæis tribuendum esse Simon Pontifex non nesciret; nam ipse cum fratribus collapsam restituerat rem; veritus tamen nec temere est, ne si jus sibi sumeret summorum dominorum, nempe si suo nomine nummos percuti juberet, more Syriæ Ægyptique regum, impatientem regiæ potestatis populum offenderet, cui et ea res esset hactenus inaudita, nec servitium ullum tolerabile. Certo Sacri Libri, qui 'populum Israël' narrant 'scripsisse in tabulis et gestis publicis, Anno primo sub Simone summo sacerdote, magno Duce, et principe Judæorum;' de nummis plane silent: quod idem esse atque eos improbasse credimus. Tanta populi quidem fuit erga Simonem et fratres ejus reverentia, ut nomen ipsorum suo præponi sineret in literis, quæ Reipublicæ Judaicæ nomine scriberentur. Ut I. Macc. VIII. 10. 'Judas Maccabæus, et fratres ejus, et populus Judæorum.' XII. 6. 'Jonathas summus sacerdos, et Seniores gentis, et reliquus populus Judæorum.' XV. 17. 'Simon princeps Sacerdotum, et populus Judæorum.' Sed mox jus suum et locum populus recepit, quo privatum quemlibet, etiam sacerdotii summi dignitate conspicuum, anteibat. Itaque quod in tribus istis fratribus ferendum utcumque populo visum est, ad posteros non est transmissum. Certe summus Sacerdos Judas, Simonis nepos, in Epistola anno post avi obitum undecimo scripta, post populum et post Senatum, qui pars populi fuit, iste postremus, ut privatus quilibet, appellatur,

II. Macc. 1. 10. 'Populus qui est Hierosolymis, et in Judæa, Senatusque, et Judas.' Neque tunc amplius, ut sub Simone factitatum fuerat, anni scribebantur summorum pontificum in tabulis gestisque publicis.

Hæc igitur ratio verisimillime Simonem adegit, ut demum populo cederet, abstineretque post annum quartum a percussura proprii numismatis: certe nullum simile apud Judæos ulla visum ætate est. Nam quæ nec Simonis habent nomen, nec annum notatum, sed pretii notam duntaxat, adeo perspicuum est, esse ea ejusdem officinæ, (nam id omnino suadet indiscreta fabricæ similitudo,) ut obstinatæ pertinaciæ sit, eo tantum argumento contendere, alio tempore potuisse ea cudi, quoniam nullum certum habent annum notatum.

Ceterum non fuit hæc Simonis Pontificis pecunia in usu extra ditionem ipsius, aut extra ipsammet Samariam. Et regi Antiocho Evergetæ id summopere displicuit; quippe qui beneficiario jure obstrictam sibi Judæam esse credi vellet; unde et ipse, et ante ipsum Alexander Antiochi Dei filius, Evergetæ nomen accepit. Quoniam autem e re sua esse intelligeret mitius cum Simone agere, voluit saltem id sibi eum veluti clientem debere. Itaque cum jam ante annos tres id juris sibi Simon sumsisset, edicto ei concessit, ut pecuniam publicam cuderet, sed quæ in Judææ usu tantum esset. 'Permitto tibi,' inquit, 'facere percussuram proprii numismatis in tua regione.' I. Macc. 15. 6.

Denique quod ex ignoto hujusce numismatis charactere potissimum ac perspicue colligitur, istud est, non fuisse illud Hierosolymis percussum, idque extra omnem dubitationem esse. Neque ipse igitur character alter, qui Samariticus dicitur, et in altera legitur nummi pagina, Hierosolymis quoque cusus est; neque alii proinde, qui nummi vulgo Samaritici nuncupantur. Fuit ergo Judæis peregrina utraque forma scribendi; nec fuit unquam Samaritica ab ipsis recepta, sive in usu sacro, sive in usu communi. An enim Judæi patienter ferrent in uno eodemque numismate cum profanis alienigenarum characteribus conjungi sacrum suum sive sermonem, sive characterem? Sunt itaque hi duo diversi characteres unius civitatis, in qua gentes duæ degerent ita concordes, ut suum tamen avitumque scribendi morem quæque servaret. Sic numismata multa videmus inscripta Græce simul et Latine. Græca literatura civitatem ibi seu veteres incolas denotat. Latina Romanum Imperatorem, vel magistratum, coloniamve eo deductam. Ejusdem formæ est eximius ex auro nummus, quem Uredus affert p. 27. Balduini I. qui Latine ex una parte titulum Imperatoris exhibet, ex altera Despotæ titulum Græce. Non igitur Hierosolymis percussa ea numismata sunt: quandoquidem Hebræus character, quem in Bibliis legimus, solus ibi fuit in usu. Nisi forte quis existimat, etiam quod Hebraice scribi in titulo Crucis jussit Pilatus, eo charactere scriptum fuisse, quem in Simonis Pontificis nummis cernimus, annis ante Pilatum CXXX. Extat Herodis regis, cujus principatu Christus natus est, Græcum numisma; et illud in Judæa quidem, et Cæsareæ a Græcis percussum, non a Judæis Hierosolymis.

Non alia igitur causa quærenda est, quamobrem Simonis Pontificis peregrinis characteribus percussa numismata sint, nisi quia percussa in Samaria: quemadmodum haud alia est inquirenda causa cur plurima Romanorum Im-

peratorum numismata inscripta sint Græce, quam quia cusa in Græcia sunt. Præsertim cum Samaritanæ scripturæ vestigium, Simonis numismatibus antiquius nullum sit, aut constare ullo argumento possit, vetustiorem eam in Terra sancta esse, quam sint deductæ in Samariam coloniæ Cuthæorum. Phœnicia certe ea scriptura non est: nam Phœniciæ literæ, quæ visuntur in nummis Tyri et Sidonis, earum similitudinem habent quas Samariticas vocant, ut Græcæ habent Arabicarum.

Ducit ergo nos in cognitionem rei dignæ scitu ille ipse qui ignotus nobis est character nummi posterioris. Sed priorem maxime commendat, quod ipsam exhibet notatam perspicue civitatem Samariæ: in qua percussi nummi fuere, quos Samariticos vocant. Nam litera ש quæ in ima parte prioris areæ latere sinistro conspicitur, non alio fine ibi potuit collocari, quam ut civitatem designaret, ubi percussus nummus est. *Sichem* nimirum ipsa est, caput Samariæ, ubi 'stultus' ille 'populus' fuit, 'qui habitabat in Sichimis,' ut dictum est superius: hoc est, addictus cultui inanium Deorum: qui tunc saltem plus ibi poterat, cum ita Sacer Auctor scriberet. Imitari præfectus monetæ in hoc numismate voluit formam nummorum, quos percuti jubebant vicini reges, inprimis vero Syriæ. Nam in his ea ætate sola litera A. Antiochiam denotabat, et quidem eo interdum loco vel situ collocata, quo istic conspicitur litera ש. Qui character igitur Samariticus vulgo nuncupatur, is primæva origine proprius gentis fuit cultricis Idolorum, æque atque alter, qui in aversa alterius nummi area ei conjungitur. Is demum est, quem ex Assyria Cuthæi detulerunt, qui Sichimam occuparunt; hæ 'Assyriæ literæ,' quas 'fuisse semper' Plinius 'arbitratur:' ut hæc nostra super ea re disputatio, ni fallimur, perspicue docet.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER VIII.

Majorum animalium genera et naturæ.

I. (I.) Ad reliqua transeamus animalia, et primum terrestria. Maximum est elephas, proximumque humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrii,[a] et imperiorum obedientia,[1] officiorumque,[b] quæ didicere, memoria: amoris, et gloriæ voluptas: immo vero, (quæ etiam in homine rara,) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque siderum, Solisque[c] ac Lunæ veneratio. Auctores sunt,[d] in Mauritaniæ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo,[e] nitescente Luna nova, greges eorum descendere: ibique se purificantes solenniter aqua circumspergi, atque ita salutato

Cap. I. 1 Cod. Dalec. *et imprimis obedientia;* Chiffl. *et imperiorum obedien-*

NOTÆ

[a] *Sermonis patrii*] Refert hoc Ælianus de Indicis elephantis Hist. Anim. XI. 14.

[b] *Officiorumque*] Hoc est, obsequiorum officiorumque memores, ad quæ præstanda edocti institutique sunt. Vide Notas et Emend. num. 1.

[c] *Solisque*] De hac siderum veneratione Plutarchus lib. de Solertia Animal. p. 972. Ælianus Hist. Anim. VII. 44. et IV. 10.

[d] *Auctores sunt*] Ex Plinio mutuatus hæc Solinus c. 25. p. 46.

[e] *Amilo*] Ita Mss. omnes. Idem fortassis cum eo cui nomen est Valo apud Ptolem. IV. 1. quique ex montibus iis egredi fertur, quos septem Fratres diximus appellari V. 1. Non placet conjectura Rhodigini, legentis *Annulo*, eamque vocem ex Græca ἀείναος deducentis, Antiq. Lect. XIII. 18. p. 593.

sidere[f] in sylvas reverti, vitulorum[g] fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoque[h] religionis[2] intellectu, creduntur maria transituri non ante naves conscendere, quam invitati rectoris jurejurando de reditu. Visique sunt fessi ægritudine, (quando et illas moles infestant morbi,) herbas supini[i] in cœlum jacientes,[3] veluti tellure precibus allegata. Nam quod[j] ad docilitatem attinet, regem adorant, genua summittunt, coronas porrigunt. Indis arant[k] minores, quos[4] appellant nothos.[l]

11. (11.) Romæ juncti[a] primum subiere currum Pompeii

tiæ. Salmasius legit: *et in priorum obedientia officii, eorum quæ, &c.*—2 Vet. Dalec. *regionis.*—3 Vet. Dalec. *per herbas supini in cœlum jacentes.* Chiffl. habet etiam, *jacentes.* Mox, *precibus alligata* cod. Dalec. *precibus ablegata* Vet. Dalec. et Sabellicus.—4 *Indi arant minoribus, quos* margo edd. Dalec. et Gronov. *Indicis Arabici minores, quos* exemplar Parmense.

NOTÆ

[f] *Salutato sidere*] Salutata Luna, ut quidem interpretor. Solinus tamen de Sole accipit: 'Luna nitescente,' inquit, 'gregatim amnes petunt: mox aspersi liquore, Solis exortum motibus, quibus possunt, salutant: deinde in saltus revertuntur.'

[g] *Vitulorum*] Fœtus majorum animalium vitulos passim vocat. Sic de balænis IX. 5. 'Irrumpunt orcæ in secreta, et vitulos earum lancinant morsu.' Vide Indicem.

[h] *Alienæ quoque*] Non modo, inquit, suam habent elephantes religionem, sicuti ex supradicta Solis ac novæ Lunæ veneratione constat, sed, quod majoris admirationis est, intelligere alienam quoque videntur; quandoquidem non antea navem creduntur conscendere, quam suo jurejurando rector eorum ad reducendos eos sese obstrinxerit.

[i] *Herbas supini*] Ægritudinis impatientia jaciunt supini interdum in cœlum herbas, ceu Deorum opem, tellure ipsa in partem et subsidium precum assumta atque adhibita, ita implorantes. Vide Notas et Emend. num. 2.

[j] *Nam quod*] Id quoque Arist. Hist. Anim. IX. 72.—'Et Martial. in Spect. Epigr. 17. 'de Supplice Elephante:' 'Quod pius et supplex elephas te, Cæsar, adorat, Hic modo qui tauro tam metuendus erat; Non facit hoc jussus, nulloque docente magistro; Crede mihi, numen sentit et ille tuum.' *Ed. sec.*

[k] *Indis arant*] Arat India, inquit, minoribus elephantis. Sic VI. 22. de iisdem: 'Iis arant, iis vehuntur.' Vide Notas et Emend. num. 3.

[l] *Nothos*] Solinus cap. 25. pag. de elephantis: 'Duo eorum genera sunt: nobiliores indicat magnitudo: minores nothos vocant.'

[a] *Romæ juncti*] Refert idipsum Plutarchus in Pompeio, pag. 626. Alii quidem ante Pompeium elephantos in triumpho duxisse leguntur: junxisse vero, qui currum subirent, ante Pompeium nemo.

Magni Africano triumpho: quod prius India[b] victa, triumphante Libero patre, memoratur. Procilius negat potuisse Pompeii triumpho junctos egredi porta.[1 c] Germanici Cæsaris[d] munere gladiatorio, quosdam etiam inconditos[2] motus edidere, saltantium modo. Vulgare[e] erat, per auras arma jacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciviente pyrrhiche[3 f] colludere: postea et per funes[g] incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas[h] imitantes: plenisque[i] homine[4]

Cap. II. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Ed. pr. Venett. Rom. Parm. Brux. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ingredi porta* Vet. Dalec. *ingredi portam* Herm. Barb. Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. et Gronov.—2 Ita codd. Harduini, Salmant. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quosdam inconditos*, omisso *etiam*, edd. vett. et Gronov.—3 Cod. Dalec. Vet. ejusdem, Parm. Venett. al. antiq. *pernicitate*. Mox, Tolet. *collidere* pro *colludere*. Paulo post, cod. Dalec. *lecticas e.f. q. singulas*; al. ap. Dalec. *lecticis e.f. q. singulas*, ut intelligamus elephantes fœminas.—4 Cod. Dalec. *plerisque hominum*; Gronov. et al. ante Harduin. *plenisque hominum*. Mox, pro *accubitum iere*, quod habent codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *accubitu, iere* legitur in edd. vett. et Gronov. Deinde, pro *potantium* cod. Dalec. *portantium*. Margo edd. Dalec. et Gronov. *structorum, ministrorum fercula et epulas ferentium*; quod est interpretamentum verbi *portantium*.

NOTÆ

[b] *Quod prius India*] Vide Notas et Emend. num. 4.

[c] *Egredi porta*] Vide Notas et Emend. num. 5.

[d] *Germanici Cæsaris*] Fuit ἀδελφιδοῦς Τιβερίου, Tiberii ex Druso fratre nepos, ut ait Ælianus, qui hosce elephantorum ludos in Germanici munere editos, fuse describit, Hist. Anim. II. 11. Martial. I. 105. 'Et molles dare jussa quod choreas Nigro bellua nil negat magistro;' Æthiopi scilicet ductori.'

[e] *Vulgare*] Familiare illis fuit ea arte, atque solertia, in altum arma jacere, ut eadem deinde decidentia exciperent, uti nos pilas solemus, nec vento quidem auferente ea. Simile illud est quod refert cap. 7. de elephante quodam: 'Arrepta scuta jaciens in sublime, quæ decidentia spectantibus voluptati erant, in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ jacerentur.' Similes et nos quoque ludos edi vidimus non sine ingenti voluptate in regio nemore nuperrime, ab elephante eximiæ magnitudinis.

[f] *Pyrrhiche*] Saltatione armata, de qua dictum est libro superiore. Vide Notas et Emend. num. 6.

[g] *Per funes*] De funambulis elephantis, Seneca in Epistolis, Sueton. in Galba, Vopiscus in Vita Carini, Dio in Nerone, &c. Visum a se, qui saltaret, et pila luderet, elephantum scribit Busbequius, Epist. I. fol. 27.

[h] *Puerperas*] Quaterni eorum, inquit, lecticis singulos gestaverunt elephantes, qui puerperarum instar a

tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis vestigiis, nè quis potantium attingeretur.

III. (III.) Certum est [a] unum tardioris ingenii in accipiendis quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu [b] repertum. Mirum maxime, et adversis quidem funibus subire,[a] sed regredi magis utique pronis. Mucianus ter consul auctor est, aliquem ex his et literarum ductus Græcarum [c] didicisse, solitumque præscribere ejus linguæ verbis: 'Ipse ego [d] hæc scripsi, et spolia Celtica dicavi.' Itemque se vidente Puteolis, cum advecti e nave [1] egredi cogerentur, territos spatio pontis procul a continente [2] porrecti, ut sese longinquitatis [3] æstimatione fallerent, aversos retrorsus isse.

IV. Prædam ipsi in se expetendam [1] sciunt solam esse in armis suis, quæ Juba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, et consuetudo melius,[e] dentes. Quamobrem

[a] *Ascendere.*

CAP. III. 1 Cod. Dalec. *advecti nave;* Vet. ejusdem, *advecti de nave.*— 2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *procul in continentem.*—3 Vet. Dalec. *ut sese in longinquitatis.*

CAP. IV. 1 Vet. Dalec. *expectandam.*—2 *Hoc solum ebur. Cæterum iis qui-*

NOTÆ

partu recentium, in iis lecticis jacebant.

[i] *Plenisque*] Cum in theatri arena, inquit, strata triclinia essent, eaque cœnantium hominum confertissimo cœtu plena, venere tamen elephantes in partem convivii, accubitumque simul iere cum hominibus, ita libratis vestigiis, ut ne quis hominum compotantium vel leviter attingeretur. Ita fere Ælianus loco proxime appellato, unde lux maxima orationi Plinianæ accessit. Vide Notas et Emend. num. 7. Elephanti lychnuchos quoque gestitant, apud Sueton. in Julio, cap. 37.—[6] Et Dio, lib. XLVIII. Πολλῶν δὲ ἐλεφάντων λαμπάδας φερόντων ἐκομίσθη, *Multis autem elephantis faces ferentibus deductus est.*' Ed. sec.

[a] *Certum est*] Romæ hoc accidisse narrat Plutarchus de Solert. Anim. pag. 968. ubi plura subjungit elephantum docilitatis exempla.

[b] *Noctu*] Ad Lunam. Plutarchus: Ὤφθη νυκτὸς αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν Σελήνην ἀναταττόμενος τὰ μαθήματα, καὶ μελετῶν, *Noctu sua sponte ad Lunam deprehensus est se exercere, ac veluti meditari.*

[c] *Græcarum*] Et Latinarum, Ælianus Hist. Anim. II. 11.

[d] *Ipse ego*] Quæ verba si Græce scribantur, versus heroicus constituitur hoc modo: Αὐτὸς ἐγὼ τάδ' ἔγραψα, λάφυρά τε Κέλτ' ἀνέθηκα.

[e] *Consuetudo melius*] Melius sane:

deciduos casu aliquo, vel senecta defodiunt.[f] Hoc solum ebur est: cetero,[g] et in his quoque, qua corpus intexit, vilitas ossea.[2] Quanquam nuper[3] ossa etiam in laminas secari cœpere penuria.[b] Etenim rara amplitudo jam dentium, præterquam ex India, reperitur: cetera in nostro orbe cessere luxuriæ.[h] Dentium candore[i] intelligitur juventa. Circa hos belluis[4] summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit præliis hebes: alterius operario usu fodiunt radices, impellunt moles: circumventique a venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi,[j] ne tanti prælium putetur: postea fessi, impactos[k] arbori frangunt, prædaque se redimunt.

[b] *Penuria eboris.*

bus corpus intexitur vilitas ossea Vet. Dalec. Alii ap. Dalec. *cæteris quibus quoque corpus, &c.* Alii ap. eundem, *Ceterum in iis quibus corpus, &c.* Chiffl. *vilitas osse.*—3 *Aliquaque nuper* cod. Dalec. et mox in eodem codice, *amplitudo jam dentibus.*—4 *Circa alios belli* Chiffl. *Circa hos belli* codd. Dalec. et Vet. ejusdem.

NOTÆ

cornua enim exterius per frontem exeunt, et in ea protuberant: at dentes et ebur per os exeunt, et in gingivis radices habent. Deinde cornu translucet, si per tenues laminas secetur et levigetur: ebur non translucet. Cornu per ebullitionem in aqua fervente mollescit, et fit ductile: ebur minime. De eodem argumento concertationem habet elegantem Philostratus de Vita Apoll. II. 6. pag. 70. et 71. Herodoto Plinioque Aristoteles suffragatur, de Hist. Anim. II. 11. pag. 194. atque alibi passim. Alicubi tamen Plinius ipse, ut Rhinocerotis, ita elephanti cornua appellat.

[f] *Defodiunt*] Invidia scilicet, odioque nostri: ne quod cum tanta eorum injuria quærimus, assequamur.

[g] *Cetero*] Præbent ebur, inquit, tantummodo dentes, quanquam nec ipsi etiam toti ebore constant: quandoquidem qua parte latent obducti ipso belluæ corpore maxillaque tecti, ostei ac viles hi quidem sunt, nec eboris pretium obtinent.

[h] *Cessere luxuriæ*] Luxuria nostra, inquit, absumsit omne ebur hujus nostri orbis: adeo ut jam id ex India petere propemodum necesse sit.

[i] *Dentium candore*] Hæc totidem fere verbis, de candore curaque dentium, Plutarch. lib. de Solert. Anim. pag. 966. Solinus item hunc locum transcribens, c. 25. p. 47. 'Candore dentium intelligitur juventa: quorum alter semper in ministerio est: alteri parcitur, ne hebetatus assiduo repercussu, minus vigeat, si fuerit dimicandum.' Ita etiam Ælianus Hist. Anim. VI. 56.

[j] *Quibus sunt minimi*] Quibus sunt dentes exigui.

[k] *Impactos*] Solinus loco cit. 'Cum venatu premuntur, pariter affligunt

v. (IV.) Mirum in plerisque animalium,[1] scire quare petantur: sed et per cuncta[a] quid caveant.[a] Elephas[b] homine obvio forte in solitudine, et simpliciter oberrante, clemens placidusque etiam demonstrare viam traditur. Idem vestigio hominis animadverso prius quam homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circumspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum[c] proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili usque ad extremum: et tunc agmen circumagi, et reverti, aciemque dirigi: adeo omnium[d] odori durare virus illud,[b] majore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic et tigris etiam feris ceteris truculenta, atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia, hominis viso[e] transferre dicitur protinus catulos.[2] Quonam modo agnito? ubi ante[3] conspecto illo, quem

[a] *Mirum est, animalium pleraque intelligere quare petantur: cuncta vero scire, quid sibi sit cavendum.* [b] *Adeo elephantorum omnium olfactum percellit virus illud ab hominis vestigio profectum.*

Cap. v. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *animalia.* Mox, Salmasius *fere* pro *per;* quod in textum recepit Gesnerus. 'Ms. inter *sed* atque *per* lacunam habet; unde suspicor forte legendum, *sed super cuncta.*' Laet.—2 Alii: *atque ipsa elephantum quoque spernens, vestigio hominis viso transferre dicitur protinus catulos;* ita Vet. Dalec. aliique codd. et Plinius ipse mox, 'Sane mirentur ipsam vestigii raritatem,' &c. *homine viso* Gronov. et al. ante Harduin. qui ex codd. suis et Chiffl. lectionem nostram recepit; eumque secuti recentt. 'Ms. *hominis,* sc. vestigio, quod melius convenit cum præcedentibus.' *Laet.*—3 Cod. Dalec. *ubi autem;* Vet. ejusdem, *aut ubi.*—4 'Tolet. *timendi.*

NOTÆ

utrosque, ut ebore damnato non requirantur: hanc enim sibi causam inesse periculi sentiunt.'

[a] *Sed et per cuncta*] Vide Notas et Emend. num. 8.

[b] *Elephas*] Hæc quoque Solinus ex Plinio c. 25. p. 47. Sed *homini* malim, et *oberranti* legi, quam *homine* et *oberrante.*

[c] *Sed erutum*] Vestigium subintellige: hoc est, herbam, aliamve rem similem, cui hominis planta institerit. Vide Notas et Emend. num. 9.

[d] *Adeo omnium*] In tantum viget, inquit, virus illud humani vestigii, ut a priore ad extremos usque, ceu per manus traditum, nares omnium juxta infestet: quodque magis mirari conveniat, non nudi pedis plerumque id vestigium est, sed calceati: a quo minoris efficientiæ odor dubio procul emittitur.

[e] *Hominis viso*] Subintellige, vestigio. Vide Notas et Emend. num. 10.

timet? Etenim tales sylvas minime frequentari certum est. Sane mirentur ipsam vestigii raritatem: sed unde sciunt timendum[4] esse? Immo vero cur vel ipsius conspectum paveant, tanto viribus, magnitudine, velocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum, hæc potentia ejus, sævissimas ferarum maximasque nunquam vidisse quod debeant timere, et statim[5] intelligere cum sit timendum.

(v.) Elephanti[f] gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem[g] transituri minimos præmittunt, ne majorum ingressu atterente alveum, crescat gurgitis altitudo. Antipater auctor est, duos Antiocho regi in bellicis usibus, celebres etiam cognominibus, fuisse: etenim novere ea.[c] Certe Cato, cum imperatorum nomina Annalibus detraxerit,[6] [h] eum qui[d] fortissime præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Ajax,[i] alioquin dux agminis semper.[j] Tum pronuntiatum, ejus fore principatum, qui transisset: ausumque Patroclum, ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, et reliquo omni primatu donavit.[7] Ille, qui nota-

[c] *Novere sua quisque cognomina.* [d] *Eum elephantem, qui, &c.*

Lego, *timendi causam esse.* Dalec. Mox, Tolet. *cur vel ipsum;* Vet. Dalec. *cur vel sæpius.*—5 Vet. Dalec. *quæ nunquam vidissent quod debeant timere statim.* Mox, *cur sit timendum* Gronov. et al. vett. ante Harduin. qui ex codd. suis et Chiffl. lectionem nostram restituit.—6 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *annalibus describeret* Gronov. et edd. vett. ' Loco Nepotis Cat. III. ' atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit,' egregie confirmatur Harduini emendatio.'

NOTÆ

[f] *Elephanti*] Hæc iisdem verbis Solinus cap. 25. p. 47. Plutarch. de Solert. Animal. pag. 968. Ælian. Hist. Anim. VII. 15.

[g] *Amnem*] Præter auctores laudatos, hoc etiam Philostr. notat, de Vita Apollonii, II. 8. p. 75. et 76.

[h] *Annalibus detraxerit*] Vide Notas et Emend. num. 11.

[i] *Renuit Ajax*] Id elephanto nomen fuit: cujusmodi fuisse et illi qui pro Rege Poro adversus Alexandrum pugnavit, Philostratus est auctor, de Vita Apollonii, II. 6. p. 70.

[j] *Agminis semper*] Mallet Pellicerius in Mss. *dux agminis, præire.* Sed nulli ei codices favent.

batur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus namque pudor est, victusque vocem[k] fugit victoris: terram ac verbenas[l] porrigit.

Pudore nunquam[m] nisi in abdito coëunt: mas quinquennis,[n] fœmina decennis. Initur autem biennio,[8][o] quinis (ut ferunt) cujusque anni diebus, nec amplius: sexto, perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria[p] novere: nullave propter fœminas inter se prælia, ceteris animalibus pernicialia:[9] non quia desit illis amoris vis: namque traditur[q] unus amasse quandam in Ægypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter electam putet,[10] mire gratam[r] Aristophani,[s] celeberrimo in arte grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis juventæ in exercitu Ptolemæi, desiderium ejus, quoties non videret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Juba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium a conspectu, blanditiæque inconditæ, stipesque,[t] quas populus dedisset,

Gesner.—7 Dalec. *donatum.*—8 *Initur a triennio* conj. Pintian.—9 Cod. Dalec. *pernitiosa.*—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Elz. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *dilectam putet* Gronov. et al. vett. Mox, pro *mire gratam*, quod servant codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *miretur gratam* exhibent Gronov. et al. *mire tum gratam* al. ap. Dalec. ' *Electam putet, mire tum gratam*] Ita correxi Chiffl. et alios secutus, cum ante legeretur: *dilectam putet, miretur gratam*, quæ nullum sensum habent commodum.' *Laet.* Deinde, *Aristopha-*

NOTÆ

[k] *Victusque vocem*] Arist. Hist. IX. 2. p. 1010. οὐχ ὑπομένει τοῦ νικήσαντος φωνήν.

[l] *Terram ac verbenas*] Quo ritu solent et homines herbam victi porrigere, ut dicetur inferius XXII. 4.

[m] *Pudore nunquam*] Acceptum hoc ex Arist. Hist. V. 2. p. 524. Refert etiam Ælianus Hist. Anim. VIII. 17. et de camelis item, VI. 60.

[n] *Mas quinquennis*] Ex Arist. Hist. Anim. V. 13. p. 566. Plinius: e Plinio Solinus c. 25. p. 47.

[o] *Initur autem biennio*] Post biennium. Vide Notas et Emend. num. 12.

[p] *Nec adulteria*] Solinus loc. cit.

[q] *Namque traditur*] Hæc quoque Plutarch. de Solert. Anim. p. 972. et Ælian. Hist. Anim. I. 38.

[r] *Electam putet, mire gratam*] Ita rescripsimus codicum omnium admonitu, Reg. 1. 2. Chiffl. &c. cum prius in editis legeretur: *dilectam putet, miretur gratam.*

[s] *Aristophani*] Ἀριστοφάνει τῷ Βυζαντίῳ, Ælian. loco citato.

[t] *Stipesque*] Hujusce moris, ero-

servatæ, et in sinum[u] effusæ. Nec mirum esse amorem, quibus sit memoria. Idem namque tradit, agnitum in senecta, multos post annos, qui rector in juventa fuisset. Item divinationem quandam justitiæ. Cum Bocchus rex triginta elephantis totidem,[e 11] in quos sævire instituerat, stipitibus alligatos objecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent,[f] non potuisse effici,[12] ut crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

VI. (VI.) Elephantos[a] Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, et boves Lucas[b] appellavit, in Lucanis visos, anno Urbis quadringentesimo septuagesimo secundo : Roma autem in triumpho,[c] septem annis[d] ad superiorem numerum

[e] *Totidem elephantos.* [f] *Inter elephantos procursantibus viris qui eos lacesserent.*

nico Vet. Dalec.—11 'Sc. maleficos capitis damnatos. Harduinus intelligit 'elephantos;' minus recte: nam si hoc voluisset Plinius, addidisset certe *alios, ejusdem generis,* vel simile quid.' *Gesner.* Mox, *sævirent stipitibus* cod. Dalec.—12 Chiffl. *nec potuisse effici.*

NOTÆ

gandi nummos, conjiciendique in elephantorum proboscidem, vestigia extant apud Sueton. in Augusto, c. 53. ubi quendam corripuisse joco Augustus dicitur, 'quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem,' hoc est, cum pavore ac formidine. Quod Macrobius sic expressit Saturn. II. 4. p. 331. 'Augustus cum ei quidam libellum trepidus offerret, et modo proferret manum, modo retraheret, Putas, inquit, te assem elephanto dare?'

[u] *Et in sinum*] In illius sinum, quem elephas diligeret.

[a] *Elephantos*] Hæc ad verbum Solinus c. 25. p. 47. Epitome Livii, lib. XIII. 'Valerius Levinus Consul parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit: elephantorum maxime inusitata facie territis militibus.'

[b] *Et boves Lucas*] Hæc Varro accuratius de Ling. Lat. lib. VI. p. 72. 'Luca bos, elephas. Cur ita sit dicta, duobus modis inveni scriptum. Nam et in C. Ælii Commentario erat, a Libycis Lucas: et in Vergidii commentario, ab Lucanis Lucas: ab eo quod nostri cum maximum quadrupedem, quem ipsi haberent, vocarent bovem, et in Lucanis Pyrrhi bello primum vidissent apud hostes elephantos, ... Lucam bovem appellasse,' &c. Boves Lucas appellant quoque Lucret. lib. V. et Auson. Epist. 15.

[c] *In triumpho*] Manii Curii Dentati, Pyrrho devicto, triumphum agentis. Seneca de Brevit. Vitæ cap. 13. pag. 734. 'Primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos.' Idem habet Eutropius lib. II. pag. 745. Pugnam, victoriam, triumphum, eleganter inprimis Florus describit, I. 18. de bello Tarentino.

[d] *Septem annis*] Anno CCCCLXXIX.

additis. Eadem plurimos anno quingentesimo[e] secundo, victoria L. Metelli pontificis in Sicilia[1] de Pœnis captos. Centum[f] quadraginta duo fuere (aut, ut quidam, CXL.)[2] transvecti ratibus,[g] quas doliorum consertis ordinibus imposuerat.[3][h] Verrius eos pugnasse in Circo, interfectosque jaculis tradit penuria consilii:[4] quoniam neque ali placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in Circum, atque ut contemtus eorum incresceret, ab operariis[5][i] hastas præpilatas habentibus per Circum totum actos. Nec quid deinde iis[6] factum sit, auctores explicant, qui non putant interfectos.

VII. (VII.) Clara est unius e Romanis dimicatio adversus elephantum, cum Hannibal captivos nostros dimicare inter sese coëgisset.[1] Namque unum qui supererat objecit elephanto: et ille, dimitti pactus, si interemisset solus in arena[2] congressus, magno Pœnorum dolore, confecit. Han-

CAP. VI. 1 Verba, *in Sicilia*, non leguntur in cod. Dalec.—2 Ita codd. Regg. Brot. Tolet. Salmant. et Editio princeps. Verba, *aut ut quidam CXL.* desunt in edd. Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. et al. ante Brotier.—3 Gronov. et al. ante Harduin. *imposuerant.*—4 Cod. Dalec. *consulum.*—5 Lipsius in Tacit. Annal. I. pag. 32. legit, *ab operis.*—6 *Nec quid dein his* Chiffl. *Nec dein quid de iis factum sit, auctoris explicat, qui non putat, &c.* Tolet. Quatuor postrema verba, *qui non putant interfectos,* huc aliunde irrepsisse putat Pintianus.

CAP. VII. 1 Ita ex codd. emendavit Harduinus, eumque secuti recentt. *se coëgisset* Gronov. et edd. vett.—2 Vet. Dalec. *et illum dimitti pactus si in-*

NOTÆ

Sex annis in Italia bellum a Pyrrho gestum, scribit Plutarchus in ejus Vita p. 400.

[e] *Quingentesimo*] Vide Notas et Emend. num. 13.

[f] *Centum*] Florus II. 2. p. 53. 'Centum circiter.' Epitome Livii lib. XIX. 'Centum et viginti.' Totidem Seneca loco mox appellato.

[g] *Ratibus*] Rates asseres sunt prælongi, doliorum, ut Plinius ait, consertis ordinibus impositi, atque inter se nexi, trahæ instar. Harum usus est hodieque in Sequana amne frequens. His ligna, equi, armenta imponuntur, ut per amnem ea vehantur. Galli vocant, *des radeaux.* Paulus ex Festo: 'Rates vocant ligna colligata, quæ per aquam aguntur.'

[h] *Imposuerat*] Metellus scilicet. Ita Mss. Editi frustra, *imposuerant.*

[i] *Ab operariis*] Ita Mss. omnes. Lipsius tamen in Tacit. Ann. I. p. 14. mavult, *ab operis.* Quoniam 'operæ Theatrales' apud Tacitum eo loci notæ: apud Tullium, 'Operæ Clodianæ:' denique apud Gruterum, p. 467. OPERÆ. VETERES. A. SCÆNA.

nibal, cum famam ejus dimicationis contemtum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem[3] eorum facillime amputari, Pyrrhi præliorum[a] experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit[b] primum omnium in Circo, Claudii Pulchri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Postumio coss. anno Urbis[c] sexcentesimo quinquagesimo quinto.[4] Item post annos XX. Lucullorum[d] ædilitate curuli adversus tauros. Pompeii quoque altero consulatu,[e] dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo viginti, aut, ut quidam tradunt, XVII.[5][f] Gætulis ex adverso jaculantibus, mirabili unius[a] dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas, abrepta[6] scuta jaciens in sublime, quæ decidentia volupta-

[a] *Unius elephantis.*

teremisset. Solus ergo in harena.—3 *Promuscidem* cod. Dalec. et Vet. ejusdem.—4 Chiffl. *CLV.*—5 Seneca de Br. Vitæ *XVIII.* quod recepit Harduinus in editione prima.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin.

NOTÆ

[a] *Pyrrhi præliorum*] In altero tertioque cum Pyrrho congressu: de quo Florus I. 18. pag. 37. 'In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, Curio, Fabricioque Coss. Jam quippe belluarum terror exoleverat, et C. Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscissa, mori posse belluas ostenderat. Itaque et in ipsas pila congesta sunt,... Et sic eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversia tradidere.' Meminit et Vegetius III. 24. p. 104.

[b] *Fenestella tradit*] Vide Notas et Emend. num. 14.

[c] *Anno Urbis*] Plane incidere horum Consulatum in hunc ipsum annum Urbis efficitur ex aliis similibus epochis, quæ toto hoc opere dispersæ leguntur.

[d] *Lucullorum*] Lucii et Marci, fratrum, quos simul Ædiles curules fuisse auctor est Plutarchus in L. Luculli Vita, pag. 492.

[e] *Altero Consulatu*] Collega M. Lic. Crasso item secundum Consule, anno Urbis DCC. Meminit horum ludorum Ascon. Pedianus in Orat. Cic. in Pison. pag. 7. Templi Veneris Victricis a Pompeio dedicati Plutarchus in ejus Vita, pag. 655. Ἀφροδίτης νικηφόρου ἱερόν.—'Venus Victrix, comitas est, humanitasque Principis, quæ vel bellum cohibet, vel exarmat hostes, aut in Republica seditiosos. Quamobrem in nummo Faustinæ Marci Venus pingitur apprehendens Martem ac sistens, cum hoc titulo: VENERI VICTRICI.' *Ed. sec.*

[f] *XVII.*] Vide Notas et Emend. num. 15.

ti spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ jacerentur. Magnum et in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum autem[7] sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Universi eruptionem tentavere, non sine vexatione populi, circumdati clathris[8] ferreis.[g] Qua de causa Cæsar dictator, postea simile spectaculum editurus, euripis arenam[9][h] circumdedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca[i] addens. Sed Pompeiani[j] amissa fugæ spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes supplicavere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac

1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in catervas, arrepta* Gronov. et al. ante Harduin. *in catervas* non legitur in cod. Dalec. Mox, in eodem codice, *volubilitate;* Vet. Dalec. *volubilitate spectantibus voluptati erant.*—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. et edd. recentt. *autem* omittunt Gronov. et al. ante Harduin.—8 Chiffl. *circumdatis clastris.*—9 Vet. Dalec. *euripos harenæ;* et mox in eodem

NOTÆ

[g] *Clathris ferreis*] Clathri, seu clathra, crates dicuntur, quibus transversis aliquid munimus, sepimusve, ut fenestras, quæ ob id clathratæ dicuntur. *Treillis de fer.* Horatius in Arte: ‘ Objectos caveæ valuit si frangere clathros.’ Cavea dicebatur area in medio theatri, e qua populus ludos spectare solebat.

[h] *Euripis arenam*] Fossis amphitheatri caveam circumdedit. Euripi enim fossæ erant in ludis circumdatæ pro septis, quorum loco temporaria prius claustra fuerunt. Amphitheatri caveam *arenam* vocabant, quod arena spargi ea solebat. Ita Martialis, Spectac. Epigr. 4. ‘ Nec cepit arena nocentes.’ Hoc est, non sunt puniti in Amphitheatro, aut commissi cum feris, delatores. ‘ Fatalis arenæ Munera,’ dixit pariter Lucan. IV. 708.

[i] *Equiti loca*] Ad Augusti ævum in Circo Senatus, Eques, Plebs, indiscreti sedebant. Corn. Cinna, Valerio Messala Coss. anno DCCLVIII. mutavit Augustus, ut Dio tradit, lib. LV. pag. 563. sed ita ut juberet quidem seorsim spectare Senatum, seorsim Equitem: nec tamen loca illis certa stataque assignaret. Claudius Imp. Senatui attribuit certam mansuramque sedem, teste Tranquillo, in ejus Vita, cap. 21. pag. 72. ‘ Circo maximo, marmoreis carceribus, aureisque metis exculto, propria Senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.’ Equiti deinde Nero: quod Plinius hoc loco docet: et Tranquillus in Nerone, cap. 11. pag. 80. ‘ Circensibus loca Equiti secreta a ceteris tribuit.’ Tacitus denique, Annal. XV. pag. 250. ‘ Eodem anno Cæsar (Nero) Equitum Rom. locos sedilibus plebis anteposuit ante Circum:’ decimo nempe sui principatus anno, Urbis 816. Memmio Regulo, Verginio Rufo Coss.

[j] *Sed Pompeiani*] Elephantes a Pompeio in Circum emissi.

munificentiæ honori suo exquisitæ, flens universus consurgeret, dirasque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur.[k] Pugnavere et Cæsari dictatori tertio consulatu ejus, viginti contra pedites quingentos:[10 l] iterumque totidem turriti[m] cum sexagenis[11] propugnatoribus eodem, quo priores,[12] numero peditum, et pari equitum ex adverso dimicante: postea singuli,[13 n] principibus Claudio et Neroni, in consummatione gladiatorum.[b] Ipsius animalis[o] tanta narratur[14] clementia contra minus validos,[15] ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod[16] obterat imprudens: nec nisi lacessiti noceant, ideoque gregatim semper ambulent, minime ex omnibus solivagi. Equitatu[p] circumventi, infirmos aut fessos, vulneratosve, in medium agmen

[b] *In dimissione gladiatorum.*

codice, *equiti loca accommodans.*—10 Sueton. Julio, *quinquagenos;* Vet. Dalec. *quinquaginta.* Mox, pro *iterumque totidem,* quod servant codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *iterum totidem* exhibent Gronov. et edd. vett.—11 ' Vel distributivum positum est pro primitivo, *sexaginta;* vel propugnatores sunt ii, qui circa elephantos erant; vel legendum, *senis.*' Gesner.—12 Tolet. et Chiffl. *quo priore.*—13 Codd. Dalec. Chiffl. et Vet. Dalec. *singulis.*—14 Cod. Dalec. *ista narratur.*—15 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *valida* Gronov. et edd. vett.—16 Pro *ne quod,* Vet. Dalec. habet *quid.* Mox, margo Dalec. et Gronov. *nocent. i. g. s. ambulant;* Tolet. *noceant. Hique congregatim semper.* ' Salmant. rectius, *Itaque cum gregatim semper;* atque ita

NOTÆ

[k] *Imprecaretur*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[l] *Pedites quingentos*] Vide Notas et Emend. num. 17.

[m] *Turriti*] Coacti nimirum, et assuefacti, ut cecinit Juvenal. Sat. XII. 109. ' Dorso ferre cohortes, Partem aliquam belli, et euntem in prælia turrem.'

[n] *Postea singuli*] Singulari quoque certamine elephanti cum gladiatoribus illis pugnarunt, qui, egregiæ fortitudinis hujuscemodi specimine edito, rude donari cupiebant. Sicuti enim consummati milites hi erant, qui legitimis peractis stipendiis militiæ onere absolvebantur, quos emeritos etiam appellabant; sic consummati gladiatores hi erunt, quos ob debita virtutis experimenta pugnandi immunes donatio rudis efficiebat, et publica mercede alebat. Favent huic interpretationi Turneb. Advers. XXX. 33. pag. 1126. Rhodigin. XI. 11. pag. 495. aliique. Dalecampium contra sentientem nil moror.

[o] *Ipsius animalis*] Expressit hæc Solinus ad verbum ex Plinio cap. 25. pag. 47.

[p] *Equitatu*] Solinus loc. cit.

recipiunt: ac velut imperio ac ratione[17] per vices subeunt. Capti celerrime mitificantur hordei succo.[q]

VIII. (VIII.) Capiuntur[a] autem in India unum ex domitis agente rectore: qui deprehensum, solitarium, abactumve a grege, verberet[1] ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa[b] foveis capit, in quas deerrante aliquo, protinus ceteri congerunt ramos, moles[2] devolvunt, aggeres construunt, omnique vi conantur extrahere. Antea[3] domitandi gratia greges equitatu cogebant in convallem manu factam, et longo tractu fallacem: cujus inclusos ripis[4][c] fossisque, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus.[a] Nunc dentium causa pedes eorum jaculantur, alioquin mollissimos. Troglodytæ[5][d] contermini Æthiopiæ, qui hoc solo

[a] *Argumento erat abunde domitos fame, mansuetioresque factos esse, si ramum homine porrigente clementer acciperent.*

Chiffl.' *Dalec.*—17 Vet. Dalec. *aut ratione.* Mox, Chiffl. *et capti.*

CAP. VIII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *verberat* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Tolet. *congregantur, ramos, moles;* et mox in eodem codice, *omnesque vi;* Vet. Dalec. *omnesque vivum.*—3 *Ante* Chiffl. Mox, pro *greges,* Vet. Dalec. habet *regis;* codex ejusdem *reges.*—4 Pintianus legit, *inclusos euripis,* quod recepit Gesnerus.—

NOTÆ

[q] *Hordei succo*] Cocta ex hordeo ptisana, Gallice, *de l'orge mondé:* vel hordeo certe aqua calida macerato. Vide Notas et Emend. num. 18.

[a] *Capiuntur*] Acceptum hoc ex Arist. Hist. Anim. IX. 2. p. 1010. Albertus M. de Anim. VIII. 1. 3. p. 248. 'Equitat,' inquit, 'homo elephantem domesticum in sylva, quærendo alios elephantes, et cum invenerit sylvestres, incitat domesticos contra sylvestres, ut percutiant eos promuscidibus: et cum vicerint eos, eo quod fortiores sunt domestici, quam sylvestres, propter bonum et abundantem pastum, saltat super sylvestrem rector elephantem, et percutit eum fortiter flagro duro... et tunc subito quiescit,' &c.

[b] *Africa*] Hæc ferme totidem verbis Plutarch. de Solert. Anim. pag. 972. et Ælianus multo prolixius, Hist. Anim. VI. 61. et VIII. 10. et 15.

[c] *Inclusos ripis*] Pintianus legit *euripis:* de quibus egimus superiore cap. non pœnitenda sane conjectura.

[d] *Troglodytæ*] Reliquum caput plane ad verbum acceptum ab Agatharchide, cap. 25. cujus Græca extant apud Photium in Bibl. cod. 250. pag. 1353. Eadem refert et Diodorus Siculus Bibl. lib. III. pag. 160. ubi hos Troglodytas ἐλεφαντομάχους ab ea re vocat.

venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis novissimum speculati, extremas in clunes desiliunt. Læva apprehenditur[6] cauda: pedes stipantur[e] in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit præacuta bipenni: hoc crure[7] tardato profugiens, alterius poplitis nervos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus juvenes continent: alii connixi pari conatu contendunt,[8 f] ac prætereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigiis[9] sequuntur.[g] Elephantorum[h] generis fœminæ multo pavidiores.

IX. (IX.) Domantur autem rabidi, fame[a] et verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem[1 b] catenis coërceant: et alias circa coitus[c] maxime efferantur, et stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarumque pecuaria separant, quæ haud alio modo,

5 *Trogodytæ* cod. Dalec.—6 Idem codex, *deprehenditur*. Mox, *in sinistro femore*.—7 Codd. Chiffl. et Dalec. *cædit, ac præacuta bipenni hoc crure*.—8 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *pari conatu tendunt* Gronov. et al. ante Harduin.—9 Vet. Dalec. et Chiffl. *vestigia*.

CAP. IX. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. e Strabone: *capti, &c. admotis et rectoribus, qui tumultuantes*. Mox, *et* ante *alias* non legitur in cod. Dalec.

NOTÆ

e *Pedes stipantur*] Connituntur in sinistrum femur, *τοῖς ποσὶ δὲ πρὸς τὸν μηρὸν τὸν ἀριστερὸν ἐπιβαίνουσι*, inquit Agatharchides.

f *Contendunt*] Ita Mss. omnes. Editi, *tendunt*.

g *Vestigiis sequuntur*] Subintellige, feras.

h *Elephantorum*] Ex Arist. Hist. Anim. IX. 1. pag. 995.

a *Rabidi, fame*] *Τῇ ἀτροφίᾳ καὶ λιμῷ*, *victus tenuitate et fame*, domari, feros, scribit Ælianus Hist. Anim. X. 10. Strabo quoque lib. XV. pag. 704. macerari eos fame docet.

b *Qui tumultuantem*] Magis probarim, *quo tumultuantem*.

c *Circa coitus*] Hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. VI. 17. p. 716. Sed addere ex eodem oportuit, aliter domari rabidos, hoc est, subito aliquo correptos furore, aliter efferatos ex coituritione; illos, ut dictum est, fame, hos pabulo largiore: ut illorum, inopia cibi, vires frangantur; istorum natura distrahatur ad concoctionem a venere. Arist. *Ἐξαγριαίνονται δὲ καὶ οἱ ἐλέφαντες περὶ τὴν ὀχείαν .... φασὶ δὲ καὶ τὴν τῆς τροφῆς δαψίλειαν πρᾳοτέρους αὐτοὺς παρέχειν.*

quam armentorum, habent. Domiti militant, et turres armatorum in hostes ferunt,[2] magnaque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo[d] suis stridore terrentur, vulneratique et territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum Afri pavent, nec contueri audent: nam et major Indicis[e] magnitudo est.

X. (X.) Decem annis[f] gestare[1] in utero vulgus existimat: Aristoteles[g] biennio, nec amplius quam singulos:[h] vivere ducenis[i] annis, et quosdam trecenis.[j] Juventa eo-

—2 Idem codex, *in dorsis ferunt*.

Cap. x. 1 *Decem annis gestari* cod. Dalec. Mox, Tolet. *nec amplius quam singulos juventa eorum;* Chiffl. *nec amplius quam semel gignere pluresque, &c.* cod. Dalec. *nec amplius quam singulos semel gignere: pluresque vivere ducentis annis, et quosdam trecentis;* Gronov. et al. vett. ante Harduin. *nec amplius quam semel*

NOTÆ

[d] *Iidem minimo*] Refert Ælianus Hist. Anim. I. 38. hac arte a Romanis Pyrrhi elephantos esse fugatos, suibus immissis: Antipatri item Macedonis a Megarensibus, XVI. 36. Vide Notas et Emend. num. 19.

[e] *Major Indicis*] Solinus cap. 25. pag. 47. 'Indicos elephantos Mauri timent: et parvitatis suæ conscii aspernantur ab his videri.' Philostr. de Vita Apollonii, II. 6. pag. 69. Τῶν ἐκ Λιβύης ἐλεφάντων οἱ Ἰνδοὶ μείζους. Consentit et Polybius Histor. lib. v. pag. 593. Indicos ad novem cubitorum altitudinem accedere, auctor est Ælianus Hist. Anim. XIII. 8.

[f] *Decem annis*] Inde nata parœmia, cujus Plinius meminit in præfatione ad Titum, pag. 11. 'Celerius elephanti pariunt.' Lusit in hanc sententiam festive Plautus, Stich. I. 3. 'Famem fuisse suspicor matrem mihi: Nam postquam natus sum, satur nunquam fui: Sed quam ego matri meæ retuli invitissimus, Eam mihi nunquam retulit mater gratiam. Nam me illa in alvo menses gestavit decem, At ego illam in alvo gesto plus annos decem. Atque illa puerum me gestavit parvulum, Quo minus laboris illam cepisse existimo: At ego non pauxillulam in utero gesto famem, Verum hercle multo maximam et gravissimam. Audivi sæpe hoc vulgo dicier, Solere elephantum gravidam perpetuos decem Esse annos: ejus ex semine hæc certo est Fames: Nam jam complures annos utero hæret meo.'

[g] *Aristoteles*] Hist. Anim. v. 13. pag. 566.

[h] *Quam singulos*] Vide Notas et Emend. num. 20.

[i] *Vivere ducenis*] Sic Arist. Hist. Anim. VIII. 12. p. 908. Τὸν δὲ ἐλέφαντα ζῆν φασὶν οἱ μὲν περὶ ἔτη τριακόσια· οἱ δὲ διακόσια. Idem tamen in nono, cap. 72. pag. 1160. 'Vivere,' inquit, 'elephantos mares, alii annos ducenos, alii tantum et viginti aiunt: fœminas etiam fere totidem.' Ζῆν δέ φασι τὸν ἐλέφαντα, οἱ μὲν ἔτη διακόσια·

rum[k] a sexagesimo incipit. Gaudent amnibus[l] maxime, et circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris[m] impatientes: maximum hoc malum: inflationemque et profluvium alvi, nec alia[n] morborum genera, sentiunt.[a] Olei potu[o] tela, quæ corpori eorum inhæreant,[2] decidere invenio: a sudore autem facilius adhærescere. Et terram edisse his[3]

[a] *Flatuosæ ægritudines elephantos infestant, et alvi profluvium: sed non alia, præter ista, morborum genera sentiunt.*

gignere, pluresve quam singulos: vivere ducenis annis, &c.—2 Cod. Dalec. *inhæserant;* Vet. Dalec. *inhæserunt;* Chiffl. *inhærebant.*—3 Ita codd. Harduini et

NOTÆ

οἱ δὲ, ἑκατὸν εἴκοσι· καὶ τὴν θήλειαν ἴσα σχεδὸν τῷ ἄῤῥενι.—' Ob eam rem in nummis Augustorum plurimis, qui sunt inscripti ÆTERNITAS AVG. vel AVGG. ad significandam perpetuitatem domus Augustæ, quæ per annos saltem ducenos floruisset, vel trecentos, pro symbolo elephanti pinguntur currum vehentes, vel quibus sessor insidet. In nummis utriusque Faustinæ, inscriptis, ÆTERNITAS, elephanti duo cum suis sessoribus currum trahunt, in quo Faustinæ sedentis effigies est: ad significandam æternitatem domus Cæsareæ et Galeriæ, unde Faustina genus traxit: quæ domus per annos jam amplius ducenos floruerat, et in Commodo Augusto propagabatur.' *Ed. sec.*

[j] *Trecenis*] Hoc est, trecentis.

[k] *Juventa eorum*] Statum juventæ potius, quam initia, ætati huic annorum sexaginta Philosophus attribuit: φασὶν, inquit Hist. Anim. IX. 72. pag. 1160. ἀκμάζειν περὶ ἔτη ἑξήκοντα. Ælianus quoque Hist. Anim. IV. 31. ἀκμὴ δὲ ἐλέφαντος ἑξήκοντα ἔτη γεγονέναι. *Flos ætatis elephanti est annus sexages imus.* Quinetiam timide, atque ex aliorum relatu id a se prodi Aristoteles ipse profitetur: φασὶ, inquit: ne quis in hoc defendendo placito fidem ejus putet obstrictam.

[l] *Gaudent amnibus*] Quæ sequuntur, usque ad ea verba, ' Truncos quidem,' &c. ex Aristotele fideliter sunt tradita, Hist. Anim. VIII. 31. pag. 976. et 977. Aristotelem expressit quoque totidem fere verbis Albertus M. de Anim. VII. 3. 2. pag. 233.

[m] *Iidem frigoris*] Id quoque Ælianus loco citato proxime.

[n] *Nec alia*] Alia tamen morborum genera, quibus vexantur, refert Albertus loc. cit.

[o] *Olei potu*] Arist. loc. cit. pag. 977. Ἔλαιον δὲ οἱ μὲν πίνουσι, οἱ δ' οὐ, τῶν ἐλεφάντων. Κἂν τύχῃ σιδηρίον τι ἐν τῷ σώματι ἐνὸν, τὸ ἔλαιον ἐκβάλλει, ὅταν πίωσιν, ὥς φασι. *Elephanti non omnes oleum bibunt: at qui bibunt, si quid in corpus ab hostibus adactum est, olei potu ejici prædicant.* Mira certe olei natura, ut lubricet etiam tela, etiam intro sumtum. Vide etiam Ælian. Hist. Anim. II. 18. Ad ferrum haustum, non ad impactum retulit hanc medicinam Albertus loc. cit. ' Quando elephanti,' inquit, ' potant oleum, si in eorum ventre est ferrum, extrahitur per oleum.' Butyro hanc vim attribuit Strab. lib. XV. pag. 705.

tabificum est, nisi sæpius[p] mandant. Devorant autem et lapides. Truncos quidem[q] gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt,[r] ac ita jacentium absumunt fructum.[4] Mandunt ore:[s] spirant et bibunt, odoranturque haud improprie appellata[5] manu. Animalium maxime odere murem:[t] et si pabulum in præsepio positum attingi ab eo videre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgo cœpisse appellari[u] adverto. Hæc ubi in ipso animæ canali[6][v] se fixit, intolerando afficit dolore.

Durissimum dorso tergus,[w] ventri molle,[7] setarum[x] nullum tegumentum: ne in cauda[y] quidem præsidium abigen-

Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et Franz. *edisse iis* Gronov. et edd. vett.—4 Vet. Dalec. *assumunt frictu;* Tolet. *absumunt frictu.*—5 Cod. Dalec. *dicta.*—6 Chiffl. *amne canalis.*—7 Cod. Dalec. *ventres molles.*—8 Margo edd.

NOTÆ

[p] *Nisi sæpius*] Albertus: 'Et quando terram comederit, morietur: nisi ad hoc fuerit a generatione assuetus.'

[q] *Truncos quidem*] Hæc quoque de truncorum, palmarumque cibatu, Ælian. Hist. Anim. IX. 56. et Solinus cap. 25. pag. 47.

[r] *Fronte prosternunt*] In Reg. 2. *tractu prosternunt;* forte pro *fractu:* Sed nihil mutandum, auctore Philosopho IX. 2. pag. 1010. Τοὺς δὲ φοίνικας τῷ μετώπῳ, κ. τ. λ.

[s] *Mandunt ore*] Et quidem ad mandendum bibendumque ministerio proboscidis abutuntur, quam ori admovent: eandem pro manibus habent: ea, dum aquas transmittunt, respirant. Ita Philosophus Hist. Anim. II. 2. p. 750. et de Partib. Anim. II. 16. pag. 995.

[t] *Odere murem*] Solinus ex Plinio hæc transcribit, cap. 25. pag. 47. Vide Notas et Emend. num. 21.

[u] *Cœpisse appellari*] Itaque Plinii ævo sanguisuga a suctu sanguinis cœpta est appellari. Qui certe scriptores antea vixerunt, hirudinem constanter vocant. Horatius: 'Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.'

[v] *Animæ canali*] Hoc est, in arteria et spiritus meatu. In Chiffl. cod. perperam scribitur, *amne canalis.*

[w] *Tergus*] Tergus pro corio aut cute. Ita Solinus agnovit, cap. 25. pag. 47. 'Durissimum dorso tergus est, ventri mollius,' &c. Osseam cutem Cassiodorus vocat, Var. Form. X. 30.

[x] *Setarum*] Solinus, 'Setarum hirsutiæ nullæ.' Arist. Hist. Anim. II. 5. pag. 163. Ὁ δὲ ἐλέφας ἥκιστα δασύς ἐστι τῶν τετραπόδων. *Inter quadrupedes elephantus minime hirtus est.* Est sane corpore toto glaber, sed habet extrema in cauda pilos, sive setas: unde ipse Plinius XXXVII. 20. perforatos ab Indis beryllos elephantorum setis religari scribit.

[y] *Ne in cauda*] Non negat in cauda pilos esse: sed in cauda præsidium esse muscis abigendis negat.

do tædio muscarum, (namque id et tanta vastitas sentit,) sed cancellata[z] cutis, et invitans id genus animalium odore. Ergo cum extenti[a] recepere examina, arctatis[8] in rugas repente cancellis, comprehensas enecant. Hoc iis pro cauda, juba, villo est.[9]

Dentibus ingens pretium, et Deorum simulacris lautissima[10 b] ex iis materia. Invenit luxuria commendationem et aliam, expetiti[c] in callo manus saporis,[11] haud alia de causa, credo, quam quia ipsum ebur sibi mandere videtur.[a] Magnitudo dentium[d] videtur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, qua confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domiciliis præbere: sepesque in iis[e] et pecorum stabulis, pro palis,[12] elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Gulussa[f] regulo.

[a] *Excogitavit luxuria quid aliud commendaret in elephante, nempe callosam proboscidem, quam saporis esse inter epulas expetiti credit, &c.*

****

Dalec. et Gronov. *cum exire cœpere examina, artatis.*—9 Vet. Dalec. *pro juba, pro villo.* Tolet. *Hoc illis pro cauda juvamen est. Dentibus, &c.*—10 Ita codd. Harduini, Salmant. Chiffl. et Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *laudatissima* Gronov. et edd. vett. Mox, cod. Dalec. et Vet. ejusdem: *commendationem: et aliam expedit.*—11 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. cum edd. recentt. *expedit in callo manus vim saporis* Gronov. et al. ante Harduinum.—12 Cod. Dalec. *sepesque . . . propalam;* Vet. Dalec. *sedesque iis et pecorum stabulis palos.* Mox, pro *tradidit,* quod habent codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *tradit* legitur in edd. vett. et Gronov. Deinde, Vet. Dalec. *auctore Gaulussa.*

NOTÆ

[z] *Sed cancellata*] Ulcerosis vallibus exaratam dixit Cassiodorus x. 30.

[a] *Ergo cum extenti*] Vel *extenta,* cute scilicet.

[b] *Lautissima*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. Salmant. &c. Editi, *laudatissima.*

[c] *Expetiti*] Præter jam dictam, inquit, eboris commendationem, aliam quoque saporis invenit luxuria, proboscidis manusve elephantinæ callo lautiores inter epulas expetito, arbitrata tum ipsum ebur se mandere. Vide Notas et Emend. num. 22.

[d] *Magnitudo dentium*] Vidimus Deppæ, Galliæ portu emporioque inprimis nobili, in officinis eborariorum, dentem unum cujus pondus esset centum amplius librarum, septenum fere pedum longitudo.

[e] *Sepesque in iis*] Sepes, inquit, quas pecorum stabulis circumdant, in extremis illis Africæ partibus, non minoribus e ligno palis, ut alibi, fieri consuevere: sed eorum vice, elephantinis dentibus contexi, ob eorum ibi vilitatem et copiam.

[f] *Gulussa*] Colb. 1. 2. et Paris. *Gaulusa,* forte pro *Golusa.* Nam Polybio in Excerptis, de Virtutibus et

XI. (XI.) Elephantos[1] fert Africa ultra Syrticas solitudines, et in Mauritania: ferunt Æthiopes et Troglodytæ, ut dictum est:[g] sed maximos India, bellantesque[h] cum iis perpetua discordia dracones, tantæ magnitudinis et ipsos, ut circumplexu facili[2] ambiant, nexuque nodi præstringant.[a] Commoritur[i] ea dimicatio: victusque[j] corruens complexum elidit[3] pondere.[b]

XII. (XII.) Mira animalium pro se cuique solertia est, ut his[k] una. Ascendendi in tantam altitudinem difficultas draconi: itaque[1] iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore injicit. Scit ille[l] imparem sibi luctatum contra nexus: itaque[2] arborum aut rupium attritum quærit. Cavent hoc dracones, ob idque gressus[m] primum alligant cau-

[a] *Velut illigatos nodo præstringant.*
[b] *Victusque elephas corruens draconem complexum elidit suo pondere.*

CAP. XI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Elephantes* Gronov. et edd. vett.—2 Ita ex codd. emendavit Harduinus, eumque secuti recentt. *tantæ magnitudinis, ut et ipsos circumflexu facili* Gronov. et edd. vett.—3 Cod. Dalec. *corruens complexus decidit.*

CAP. XII. 1 Ita ex codd. suis emendavit Harduinus; ita quoque edd. recentt. Gronov. et al. habent: *ut iis una scandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaque.* 'Cl. Salmasius totum hunc locum ita legit: *ut hic una, scandendi in tantum altitudinem difficultas Draconi, itaque tritum iter, &c.* optimo sensu.' *Laet.* Vid. Not. Varr.—2 'Manuscriptus: *luctari contra. Nexus*

NOTÆ

Vitiis, ex libro 31. Historiarum, p. 1473. scribitur, ὁ Γολοσσῆς τῶν Νομάδων βασιλεύς. Asdrubalis, et Scipionis Africani, captæque Carthaginis temporibus suppar.

[g] *Ut dictum est*] Cap. 8.

[h] *Bellantesque*] De hac re Ælian. Hist. Anim. VI. 21.

[i] *Commoritur*] Salmasius, *Commorituris.* Utriusque nece, inquit Plinius, finitur ea dimicatio.

[j] *Victusque*] Rectius, *victus namque.*

[k] *Ut his*] Quanta sit animalibus, pro se cuique, solertia, hoc unum, inquit, in his, elephanto scilicet, et dracone, exemplum declarat. Primum enim in hac dimicatione difficultas est draconi maxima ascendendi in tantam altitudinem, quanta est elephas, cum ipse humi serpat. Itaque speculatus iter qua elephantus ad pabula progreditur, &c. Vide Notas et Emend. num. 23.

[l] *Scit ille*] Elephas. Hæc quoque Solinus cap. 25. p. 47.

[m] *Ob idque gressus*] Solinus: 'Ac primum pedes nodis illigant, ut laqueatis cruribus impediant gradiendi facultatem; nam elephanti, nisi præventi hac spirarum mora, vel arboribus se, vel saxis applicant, ut pon-

da. Resolvunt illi[n] nodos manu. At hi in ipsas nares[3 o] caput condunt, pariterque spiritum præcludunt, et mollissimas lancinant partes : iidem obvii deprehensi, in adversos erigunt se, oculosque maxime petunt. Ita fit ut plerumque cæci, ac fame et mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, nisi naturam,[p] spectaculum sibi ac paria componentem ?[4] Est et alia[q] dimicationis hujus fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem : ob id æstu torrente præcipue a draconibus expeti. Quamobrem in amnibus[r] mersos[5] insidiari bibentibus : arctatisque[s] illigata manu in aurem morsum defigere :[a] quoniam is tantum locus[t] defendi non possit manu. Dracones esse tantos, ut totum[6] sanguinem capiant. Itaque

[a] *Vinctisque elephantis illigata proboscide in aurem morsum infigere.*

itaque. Lego: *imparem se luctari contra nexus. Itaque.'* Dalec.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in ipsa nare* edd. vett. et Gronov. Mox, *lanians partes* cod. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. ita quoque Lipsius, et ante eum, qui in hunc auctorem margin. annotat. scripserat, sic et Chiffl. nisi quod *natura* habet; item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nisi natura spect. sibi ac paria componens* margo edd. Dalec. et Gronov. *nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis* edd. vett. et Gronov.—5 Ita ex codd. emendavit Harduinus, eumque secuti recentt. *in amnes mersos* edd. vett. et Gronov. Mox, *arctatosque* cod. Dalec. *contractosque* Chiffl. *attractisque* al. ap. Dalec.—6 Cod. Dalec. *ut tantum.*

NOTÆ

dere nitibundo attritos necent angues.'

[n] *Resolvunt illi*] Elephantes proboscide nodos resolvunt.

[o] *In ipsas nares*] Ita Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. At editi, *in ipsa nare.*

[p] *Nisi naturam*] Vide Notas et Emend. num. 24.

[q] *Est et alia*] Reliquum hoc caput exscripsit ad verbum fere Solinus loco proxime appellato. Hoc vero fabulosum esse censet Albertus M. de Animal. XXII. 2. 1. pag. 587.

[r] *In amnibus*] Ita Reg. 2. Alii, *in amnes.*

[s] *Arctatisque*] Vide Notas et Emend. num. 25.

[t] *Is tantum locus*] Solinus: 'Quod is tantum locus defendi non potest promuscide.' Itaque invadunt elephantum aurem dracones, quoniam locus ille defendi eorum manu non potest. Prius tamen manum eandem apprehendunt, illigantque intortu suo, ne ejus ope ac ministerio, si partem aliam corporis illigent, aut ipsi proboscide verberentur, aut nodi solvantur, ut superius dictum est. Solino vetustisque exemplaribus Pellicerius adversatur, cum legi fidentius jubet: *Quoniam is tantum locus defendi non possit, nisi manu.*

elephantos ab iis ebibi, siccatosque concidere: et dracones inebriatos opprimi, commorique.

XIII. (XIII.) Generat eos et Æthiopia[1] Indicis pares, vicenum cubitorum.[u] Id modo mirum, unde cristatos Juba[v] crediderit. Asachæi vocantur Æthiopes, apud quos maxime nascuntur.[w] Narratur in maritimis[2] eorum quaternos quinosque, inter se cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

XIV. (XIV.) Megasthenes scribit, in India[a] serpentes in tantam magnitudinem adolescere, ut solidos hauriant cervos taurosque. Metrodorus,[b] circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut supervolantes quamvis alte perniciterque alites haustu raptas absorbeant. Nota est,[c] in Punicis bellis ad

CAP. XIII. 1 *Generat dracones Æthiopia* cod. Dalec.—2 *Narrantque in maritimis* Chiffl.

NOTÆ

[u] *Vicenum cubitorum*] Vide Philostorgium III. 11. et Ælian. Hist. Anim. II. 21. Alia veterum scriptorum testimonia, qui ampliorem etiam draconibus molem assignant, profert Samuel Bochartus, parte II. de Animal. III. 13. p. 430.

[v] *Juba*] Sint sane alii cristati dracones, cujusmodi a nobis etiam nuper visus est unus: hos vero Æthiopicos, qui cum elephantis dimicant, cristatos esse nemo veterum scriptorum affirmat, quanquam in iis describendis accurati ac diligentes: inprimis Ælianus loc. cit. et Lucanus IX. 727. Tamen inter dracones marem crista, quemadmodum inter cervos cornibus, insignem incedere scribit idem Ælian. XI. 62. ὁ μὲν δράκων ὁ ἄῤῥην τὸν λόφον ἔχει. Indicos, quibus Plinius Æthiopicos pares facit, cristatos esse Philostratus scribit de Vita Apoll. III. 2. pag. 113.

[w] *Maxime nascuntur*] Aliis *maximi* magis placet. Plinius extremo cap. 9. de elephantorum forma: 'Nam et major Indicis magnitudo est.'

[a] *In India*] Hæc Solinus ad verbum e Plinio c. 52. p. 80. Plinius ex Megasthene, ut fatetur, a quo et Aristoteles hausit Hist. Anim. VIII. 33. p. 984. Sed eo nomine mendacii incusatur a Strabone Megasthenes, lib. II. p. 70. immerito, ut quidem arbitramur.

[b] *Metrodorus*] Et ex Metrodoro, ut apparet, prolixe recitat eadem Ælianus Hist. Anim. II. 21.

[c] *Nota est*] Historiam hanc egregie narrant Florus II. 2. pag. 52. Seneca Epist. LXXXII. p. 358. Val. Max. I. 8. pag. 77. ex Livio. Livius ipse in Epitome lib. XVIII. Silius Ital. lib. VI. Denique Gellius VI. 3. p. 368. ex Ælii Tuberonis historiis, quo ex fonte, adeo sunt verba paria, hausisse Plinius ipse videatur.

flumen Bagradam a Regulo [d] imperatore ballistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnata serpens CXX. pedum longitudinis. Pellis ejus maxillæque usque ad bellum Numantinum duravere Romæ in templo. Faciunt his [e] fidem in Italia appellatæ boæ: [1] [f] in tantam amplitudinem exeuntes, ut, Divo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. Aluntur primo [2] [g] bubuli lactis succo, unde nomen [h] traxere. Ceterorum animalium, quæ modo convecta undique, Italiam [3] [i] contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulose referre.

XV. (XV.) Paucissima Scythia gignit, inopia fruticum: [j] pauca contermina illi Germania: insignia tamen boum ferorum genera, [k] jubatos bisontes, [l] excellentique [m]

CAP. XIV. 1 Codd. Chiffl. et Laet, *appellatæ bovæ*.—2 Pintiani codd. Tolet. et Salmant. aliique apud Harduinum, *Aluntur trimo;* Salmasius conjectabat, *Aluntur privo*.—3 *Italia* omnes codd. Harduini; unde ille (*Italiā*) *Italiam* edidit, cum antea in impressis libris legeretur *Italiæ*. Mox, *contigit videre sæpius* margo edd. Dalec. et Gronov.

CAP. XV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *inopia fructum*.—2 ' Lege:

NOTÆ

[d] *A Regulo*] Attilius ille Regulus fuit, quem aiunt a Carthaginiensibus illigatum in machina, resectis palpebris, vigilando necatum, bello Punico primo.

[e] *Faciunt his*] Solinus iisdem verbis, c. 2. p. 15. Faciunt vero præter ista his monstris fidem immani illa vastitate serpentes, quas hodieque in Brasilia et circumjacente tractu terrarum passim degere, non ex historicis modo accepimus, sed eorum etiam fide, qui oculis usurparunt, omnino credimus.

[f] *Boæ*] Ita Solinus appellat. Festus quoque: ' Boa serpens est aquatilis, quem Græci ὕδρον vocant, a qua icti obturgescunt.' Aldrovandus de Serp. et Drac. lib. I. p. 295. ait esse hydri speciem, qui Germanice *Vnck* appelletur. Hieronymus in Vita D. Hilarionis: ' Siquidem draco miræ magnitudinis, quos gentili sermone Boas vocant, ab eo quod tam grandes sint, ut boves glutire soleant, omnem late vastabat provinciam: et non solum armenta, et pecudes, sed agricolas quoque et pastores tractos ad se vi spiritus absorbebat.'

[g] *Aluntur primo*] Vide Notas et Emend. num. 26.

[h] *Unde nomen*] Vide Notas et Emend. num. 27.

[i] *Italiam*] Vide Notas et Emend. num. 28.

[j] *Inopia fruticum*] Unde his animantibus Scythicis cibatus est gratus inprimis, ut de toto caprarum genere Varro docet, de Re Rust. II. 1.

[k] *Genera*] Duo scilicet, bisontes, et uros: quanquam bisontes non ita sunt inter feros censendi, ut, quod Solinus ait cap. 20. pag. 40. hunc locum transcribens, ' capti assuescere manu'

vi et velocitate uros,[n] quibus imperitum vulgus [o] bubalorum nomen imponit, cum id gignat Africa,[p] vituli potius cervique [q] quadam similitudine.[2]

XVI. Septemtrio [a] fert et equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia et Africa: præterea alcem,[b] ni proceritas

vituli potius mansuetudine. Septentrio cervi quadam similitudine fert et equorum.' Dalec. Pro *cervique*, Harduini conjectura, quam exhibent edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cervive* reposuit Hermolaus Barbarus, et sic Venett. 1496. 1497. 1499. Brix. 1498. Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Elz. et Gronov. *cervice* Ed. pr. Venett. 2. 3. 4. Parm. Rom. et Brix. 1496.

NOTÆ

omnino non possint: sed quod ægre possint. Alioqui haud inusitatum esse cecinit Martial. I. 105. 'Turpes esseda quod trahunt bisontes.'

[1] *Jubatos bisontes*] 'Quos *Elg* appellant Suizzeri,' sive Helvetii, inquit Scaliger, Exerc. 206. pag. 660. Hos pulcherrime delineat Calpurnius, quanquam tacito bisontis nomine, Eclog. VII. p. 213. 'Vidimus et tauros, quibus aut cervice levata Deformis scapulis torus eminet, aut quibus hirtæ Jactantur per colla jubæ, quibus aspera mento Barba jacet, tremulisque rigent palearia setis.' Bisontis iconem exhibet Aldrovandus, de Quadrup. Bisulc. I. 3. p. 355. ex Volfgango Lazio, et Gesnero.

[m] *Excellentique*] Vide Notas et Emend. num. 29.

[n] *Uros*] Uri sunt boves, ut verbis Alberti M. utar, de Animal. XXII. 2. 1. p. 609. 'quos Germanice *Visent* vocamus, cornua ingentia duo gestantes, per quæ capere possint multum liquorem,' &c. In sola Mazovia reperiri nunc scribit Aldrov. loc. cit. cap. 2. pag. 346. aliique apud ipsum.

[o] *Imperitum vulgus*] Vulgi sententiam secutus Agathias, lib. I. p. 15. *Ταῦρος ὑλονόμος καὶ ὄρειος, καὶ τοῖς κέρασι τὸ ἀντίπαλον διαφθείρων. Βουβάλους, οἶμαι, τόδε τὸ γένος καλοῦσι.*

[p] *Africa*] Strabo lib. XVII. de Mauritania, p. 827. *Δορκάδων, καὶ βουβάλων, καὶ τῶν παραπλησίων ζώων . . . τροφὸς ἡ χώρα ἐστί. Capreas, bubalos, et similia animalia nutrit hæc regio.* Hausit ab Herod. lib. IV. p. 285.

[q] *Cervique*] Vide Notas et Emend. num. 30. Bubalum interim, qui hic describitur, statuo cum Aldrov. loco cit. cap. 14. p. 735. a vulgari, quem Romæ et Florentiæ *Bufalo*, Galli *Buffle* nominant, longe esse diversissimum.

[a] *Septemtrio*] In Prussia Erasmus Stella, Olaus Magnus apud Moscovitas, alii in regionibus aliis, nasci equos agrestes affirmant. Vide Aldrov. de Quadrup. I. 1. p. 19.

[b] *Alcem*] Solinus c. 20. p. 40. 'Est et alces mulis comparanda,' &c. Pausaniæ in Bœot. lib. IX. pag. 573. est *ἀλκή*. Cæsar de Bello Gall. lib. VI. p. 74. magnitudine paulo capras antecedere tradit. Scaliger, paulo ante laudatus, esse id animal putat, quod a Germanis *Ellend* vocatur. Verum Albertus M. de Animal. XXII. 2. alcen secernit ab Equicervo, quem *Ellend* nominari sæpe pronuntiat: neque sane huic animali congruit Alces ea forma, quam Cæsar, nummique veteres repræsentant, uti dicemus in Notis et Emend. num. 33.

aurium et cervicis distinguat, jumento similem. Item natam[1 c] in Scandinavia insula, nec unquam visam, in hac urbe,[d] multis tamen narratam, achlin,[2 e] haud dissimilem illi, sed nullo[f] suffraginum flexu:[a] ideoque non cubantem, sed acclinem[3 g] arbori in somno, eaque incisa ad insidias, capi, alias velocitatis memoratæ.[h] Labrum ei[i] superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. Tradunt[j] in Pæonia feram, quæ bonasus[k] vocetur, equina juba, cetera tauro[l] similem, cornibus ita in se flexis,[4 m] ut non sint utilia pugnæ: quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea[n] fimum, interdum et

[a] *Sed nullum habent crura flexum.*

CAP. XVI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. et sic conj. Salmasius. *notam* edd. ante Harduin. Mox, pro *in hac urbe*, quod servant Regg. Brot. et al. ap. Laet. *in hoc orbe* legitur in Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, al. ante Brotier. *in hac urbe* conj. etiam Salmasius.—2 Ita codd. Harduini, Chiffl. Tolet. aliique; item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *machlin* edd. ante Harduin. 'Fortassis *aclin*, quod non cubet.' *Dalec.* Mox, *haud d. illis* cod. et Vet. Dalec.—3 Chiffl. *et adclivem.* Mox, quidam legunt, *alias v. memorandæ.*—4 Cod.

NOTÆ

[c] *Item natam*] Vide Notas et Emend. num. 31.

[d] *In hac urbe* [*hoc orbe*] Romani imperii. Reg. 1. et 2. *in hac urbe.*

[e] *Achlin*] Vide Notas et Emend. num. 32.

[f] *Sed nullo*] Similem ait esse achlin alci præterquam cruribus, quæ achli rigent, alcibus inflectuntur. Solinus: 'Scandinavia insula emittit animal, quale alces: sed cujus suffragines, ut elephantis, flecti nequeunt.' Vide Notas et Emend. num. 33.

[g] *Sed acclinem*] Ita rescripsi, secutus Reg. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. Prius editi perperam, *acclivem.*

[h] *Memoratæ*] Hoc est, excellentis, insignis, celebratæ: vel qualis est uris, quorum ante facta mentio. Codicum fidem spernunt, qui *memorandæ* reponunt. Auctor libri de mensura orbis terræ, de achli: 'Nam in illo rigore poplitum incomprehensibili fuga pollet.'

[i] *Labrum ei*] Vide Notas et Emend. num. 34.

[j] *Tradunt*] Solinus hæc mutuatus a Plinio, cap. 40. pag. 70. Plinius ex Aristot. Hist. Anim. IX. 71. pag. 1156. Vide Notas et Emend. num. 35.

[k] *Bonasus*] Βόνασσος Aristoteli loco cit. Βόλινθος et Μόναπος auctori libri de Mirab. Auscult. pag. 1150.

[l] *Cetera tauro*] Quod ad molem vocemque pertinet, μεγέθος καὶ φωνὴν, inquit Philosophus.

[m] *Ita in se flexis*] Vide Notas et Emend. num. 36.

[n] *Reddentem in ea*] Hoc est, in ea

trium jugerum [o] longitudine:[5] cujus contactus sequentes [p] ut ignis aliquis amburat.

XVII. Mirum pardos, pantheras, leones,[a] et similia, condito in corporis vaginas [1] [b] unguium mucrone,[a] ne refringatur hebeteturve, ingredi: aversisque falculis [c] currere, nec nisi appetendo protendere.[b] [2]

(XVI.) Leoni præcipua generositas, tunc cum colla armosque vestiunt jubæ. Id enim ætate [d] contingit leone conceptis.[3] Quos vero pardi [e] generavere, semper insigni hoc carent: simili modo fœminæ.[f] Magna iis libido coitus,

[a] *Condito inter cutis rugas, instar vaginæ, unguium mucrone.*
[b] *Depressis unguibus currere: nec eosdem protendere, nisi cum prædam appetit.*

Dalec. *ita inflexis.*—5 ' Ita quidem libri omnes scripti et editi. At Aristoteles, a quo hæc mutuatus videtur Plinius, ait Hist. Animal. IX. 71. *εἰς τέσσαρας ὀργυιάς*; et ipse Plinius v. 9. orgyas de passibus accepit. Ergo pro *trium jugerum* hic intelligendum *trium passuum longitudine.*' Brotier.

CAP. XVII. 1 Quidam ap. Dalec. *pedum vaginas;* Chiffl. *corporis vagina.* Mox cod. Dalec. et Vet. ejusdem, *refringantur hebetenturque;* Chiffl. *refringatur hebetenturve.*—2 Vet. Dalec. *prætendere.*—3 Ita codd. Harduini et

NOTÆ

fuga: nempe, ut Philosophus ait paulo explanatius, cum inter fugiendum defectus viribus consistere cogitur, tum vero descendit ad illud extremum præsidium, hoc est, ad egerendam alvum.

[o] *Trium jugerum*] Vel, quod multo similius esse veri videtur, passuum quatuor. Vide Notas et Emend. num. 37.—' *Trium jugerum*] Dum fugit, fimum egerit, donec jugerum trium spatium fugiendo percurrerit.' *Ed. sec.*

[p] *Sequentes*] Sive canes insequentes, ut Philosophus loc. cit. et Antigonus Carysius, Hist. Mirab. cap. 58. sive etiam homines, ut Ælianus censuit.

[a] *Leones*] De leonibus idem quoque referunt Solinus cap. 27. pag. 50. Plutarch. de Solert. Anim. pag. 966.

[b] *In corporis vaginas*] Intra rugas cancellatæ cutis: alias enim vaginas, in quas condat ungues, leo nullas habet, uti monent ii qui in Bibliotheca Christianissimi Regis leonem dissecuerunt, anno 1667. Sed ita sunt articuli digitorum compositi, aptique, ut ungues arrigere ac protendere, cum lubet, queant: eosdemque reductos atque demissos inter digitos condere, ne ingressu hebetentur aut refringantur.

[c] *Falculis*] Sic ungues vocat, a similitudine cum falce.

[d] *Id enim ætate*] Non statim ab ortu leone quoque genitis legitime catulis jubæ contingunt, sed tempore, ætatisque progressu.

[e] *Quos vero pardi*] Solinus hæc item e Plinio, cap. 27. pag. 50. Hos vero leopardos vocant, quasi ex lea et pardo genitis.

[f] *Simili modo fœminæ*] Scilicet, ju-

et ob hoc maribus ira. Africa hæc[g] maxime spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: varie fœminis cujusque generis mares aut vi[4] aut voluptate miscente. Unde etiam vulgare Græciæ dictum:[h] 'Semper aliquid novi Africam afferre.' Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in pœnam. Idcirco ea culpa[5] flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem[i] edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles[j] diversa tradit, vir quem in iis magna secuturus[6] ex parte, præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina[7] viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parere jussa,[k] omnium quos venatus, aucupia, piscatusque alebant: quibusque vivaria, armenta,[8] alvearia, piscinæ, aviaria in cura erant: ne quid usquam genitum[9][l] ignoraretur ab eo: quos percunctando, quinquaginta[m] ferme volumina illa præclara de animalibus condi-

Chiffl. cum edd. recentt. *e leone conceptis* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *mare se aut vi.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Idcirco aut culpa* Gronov. et edd. vett.—6 Cod. Dalec. *sequutus.*—7 Vet. Dalec. *scientia.* Mox, *hominum totius* cod. Dalec. omissa præpositione.—8 Cod. Dalec. *quibusque varia armenta.*—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

ba carent. Arist. Hist. II. 31. p. 777. οὐκ ἔχει δὲ ἡ λέαινα χαίτην, κ. τ. λ.

[g] *Africa hæc*] Plinius hæc mutuatus ab Arist. Hist. Anim. VIII. 33. p. 985. ubi ea totidem ferme verbis.

[h] *Græciæ dictum*] Ab Aristotele sic expressum, ὅτι ἀεὶ φέρει τι Λιβύη καινόν.

[i] *Semel autem*] Creditum hoc Herod. lib. III. n. 108. p. 205. Refert id etiam ex vulgi opinione Basilius Homil. IX. in Hexaëm. pag. 118.

Aristoteles] Refellit hoc commentum Philosophus Hist. Anim. VI. 31. pag. 776. Ælian. item Hist. Anim. IV. 34. Gellius ex variis Homeri locis, XIII. 7. Philostratus de Vita Apoll. I. 16. Ipsique adeo Prophetæ, qui in paginis sacris plures catulos uni leænæ attribuunt.

[k] *Parere jussa*] Magis probarim, *parere ei jussa.*

[l] *Usquam genitum*] Ita Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Editi prave, *gentium.*

[m] *Quinquaginta*] Etiam LXX. de

dit: quæ a me collecta in arctum, cum iis quæ ignoraverat, quæso ut legentes boni consulant, in universis rerum naturæ operibus, medioque clarissimi regum omnium desiderio, cura nostra breviter peregrinantes.[c] Is ergo tradit,[n] leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus:[10] ab uno sterilescere. Informes[o] minimasque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres vix[p] ingredi posse, nec nisi bimestres[11] moveri.

[c] *Dum inter res infinitas, quas clarissimus regum nosse percupivit, beneficio operaque nostra peregrinantur.*

ne quid usquam gentium edd. ante Harduin.—10 Codd. Dalec. et Laet, *singulos minus*, quod probat Laet; *singulis minus* Tolet.—11 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *bimestrem* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

animalibus libros ab eo editos auctor est Antigonus Carystius, cap. 66. Intercidisse igitur multos necesse esse, quos ne Laërtius quidem ipse recenset inter Philosophi opera, lib. v. pag. 120. cum vix xxx. et unum ejus argumenti enumeret. Fecit ex his epitomen Aristophanes Byzantius, teste Hierocle in Proœmio Operis Hippiatrici, sive de Re Veterinaria: Ἀριστοφάνης οὖν, inquit, ὁ Βυζάντιος τὰ περὶ φύσεις ζώων ἐπιτεμνόμενος ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου, φησὶν ἔτη ζῆν δύνασθαι ἵππον πεντήκοντα καὶ πρός. Hallucinantur autem, qui libros Philosophi novem decemve, quos 'de Historia Animalium' inscriptos habemus, hanc ipsam esse Aristophanis epitomen, non genuinum Aristotelis fœtum, arbitrantur: id quod vel hoc argumento uno persuasum iri cordatis viris putamus, nec litium amantibus: quod Plinius noster, qui magna ex parte sequi se Philosophum ipsum profitetur, in partem hanc operis sui, quæ de animalibus agit, hos ipsos illius libros, cujusmodi nunc plane extant, ex verbo integros ferme transtulit.

[n] *Is ergo tradit*] De Generat. Anim. III. 1. pag. 1096. Plinii paraphrastes Solinus cap. 27. pag. 50. 'Leænæ fœtu primo catulos quinque edunt: deinde per singulos partus numerum decoquunt annis insequentibus. Sed postremo cum ad unum materna fœcunditas recidit, sterilefiunt in æternum.' Vide Notas et Emend. num. 38.

[o] *Informes*] Ἀδιάρθρωτα καὶ τυφλὰ, *inarticulatos et cæcos*, inquit Arist. de Gener. Anim. IV. 6. pag. 1129. quemadmodum ursa, vulpes, &c.

[p] *Semestres vix*] At bimestres ingredi, et Aristotelis auctoritate, et certissimo constat experimento. Aristotelis verba sunt Hist. Anim. VI. 31. pag. 776. Τίκτει δὲ καὶ ὁ λέων πάνυ μικρὰ οὕτως, ὥστε δίμηνα ὄντα μόλις βαδίζειν. Aristotelem sequitur Ælianus Hist. Anim. IV. 34. Forte locum alium Philosophi respexit, ex iis libris quos deperditos diximus.

In Europa[q] autem inter Acheloum tantum Nestumque[r] amnes leones esse: sed longe viribus præstantiores iis, quos Africa aut Syria gignant.

XVIII. Leonum[a] duo genera: compactile[1] et breve, crispioribus jubis.[b] Hos pavidiores esse, quam longos[2][c] simplicique villo: eos contemtores vulnerum. Urinam[d] mares crure sublato[3] reddere, ut canes, gravem odore,[4][e] nec minus halitum:[f] raros in potu: vesci alternis[g] diebus: a saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida devorare: nec capiente aviditatem alvo,

CAP. XVIII. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *compactum*.—2 Ita, ex conjectura Dalecampii, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *longo* Gronov. et edd. vett.—3 Cod. Dalec. *sullato*.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *gravem odore* Gronov. et edd.

NOTÆ

[q] *In Europa*] Hæc Aristoteles Hist. Anim. VI. 31. pag. 776. et VIII. 33. pag. 985.

[r] *Nestumque*] Ita Mss. omnes, cum Herod. lib. VII. pag. 422. Aristoteles, τοῦ Νεσσοῦ. Negat hic Plinius cum Herodoto, aut ad ortum Solis ultra Nestum amnem, aut ad occasum cis Acheloum, visum leonem in Europa ullum.—' Interpres Italus hoc loco recte Plinii mentem est assecutus, Christ. Landinus, anno 1476. *In Europa non sono se non tra Acheloo et Neso fiume. Ma molto più robusti sono quegli che nascono in Africa et in Syria.*' Ed. sec.

[a] *Leonum*] Arist. Hist. Anim. lib. IX. 69. pag. 1154. et Solinus cap. 27. pag. 50.

[b] *Crispioribus jubis*] Aristoteles, quem Plinius sequitur, οὐλοτριχώτερον· ubi τρίχας recte pro χαίτας accipi Plinius intellexit, non pro pilo seu villo proprie appellato. Solinus item, loco cit. ' Breviores, et jubis crispi, plerumque ignavi sunt, et imbelles: longiores, et coma simplici, acres magis ac potentes: at hi, quos creant pardi, in plebe remanent, jubarum inopes.'

[c] *Quam longos*] Subintellige, *leones*, qui compactis et brevibus opponuntur. Vide Notas et Emend. num. 39.

[d] *Urinam*] Arist. Hist. Anim. VIII. 9. pag. 901.

[e] *Gravem odore*] Urinam scilicet. Vide Notas et Emend. num. 40.

[f] *Nec minus halitum*] Dicemus ea de re, XI. 115.

[g] *Vesci alternis*] In Aristotelis operibus, quæ nunc extant, nusquam leonem tradidit altera die cibum sumere, altera abstinere: sed id solum, quod statim subjicitur, biduo triduove jejunium ferre, quoniam assuevit is scilicet in dies plures crapulari. Solinus autem pessime, alternis diebus potum, alternis cibum leones capere, in hujus loci paraphrasi tradidit, cap. 27. pag. 50.

conjectis[5] in fauces unguibus extrahere, ut, si fugiendum in satietate,[h] abeant.[6] Vitam iis[i] longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius, Æmiliani[j] comes, in senecta[k] hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant.[7] Tunc obsidere Africæ urbes: eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa.

XIX. Leoni tantum[a] ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: et ubi sævit, in viros potius,[1] [b] quam in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya[2] [c] intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certe Gætuliæ reducem audivi, multorum in sylvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam[3] dicere se fœminam,

vett.—5 Cod. Dalec. *nec capiente alvo, conjectis et.* Heinsius Adv. I. 13. p. 137. ex membranis castigandum putat: *nec capiente alvo, conjectis in, &c.*— 6 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sit non in satietatem abeant* Gronov. et al. ' Al. *non satietate habeant.* Ms. *in satietate habeant;* unde Cl. Salmasius, *aut si fugiendum in satietate habeant.* Quid si legas? *non insatiati abeant.*' Laet.—7 Cod. Dalec. *suppetant.*

CAP. XIX. 1 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in viros prius* edd. vett. et Gronov. Mox, Sabellicus: *fœminas. Permittit infantes, &c.*—2 *Credit Juba* quidam e Solone.

NOTÆ

[h] *In satietate*] Ut si fugiendum sit, cum æquo largius expleta est ventris cupiditas, vel sic exonerata ad cursum alias tardante crapula, securius faciliusque abeant. Vide Notas et Emend. num. 41.

[i] *Vitam iis*] Ex Aristotele Hist. Anim. IX. 69. pag. 1153.

[j] *Æmiliani*] Polybius, de quo nos agemus in Scriptorum Indice, Cornelii Scipionis Africani Æmiliani in Africana expeditione comes fuit. Testis Ammianus l. XXIV. scribens, 'Æmilianum Scipionem cum historiarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, et XXX. millibus, portam Carthaginis impetu simili suffodisse.' Ex Epist. Ciceronis ad Lucceium Famil. lib. V. Polybium scimus singulari opere de bello Numantino privatim scripsisse, quod idem Scipio Æmilianus gessit, qui Carthaginem delevit.

[k] *In senecta*] Hoc etiam refert Aristoteles loc. cit.

[a] *Leoni tantum*] Solinus hæc pariter, cap. 27. pag. 50.

[b] *In viros potius*] Vide Notas et Emend. num. 42.

[c] *Credit Libya*] Vide Notas et Emend. num. 43. Refert quiddam plane simile de Gætula muliere Solinus loc. cit. idque ex Jubæ libris accepisse se profitetur: Plinius non id recitat, quod ex Juba hauserit, sed quod ipse tum oculis, tum auditione didicerit.

profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, ceterisque imperitantis,[4] indignam ejus gloria prædam. Varia circa hoc[5] opinio, ex ingenio cujusque, vel casu, mulceri alloquiis feras: quippe obvium,[d] serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, verum falsumne sit, vita non decreverit.[a] [6]

Leonum animi index cauda,[e] sicut et equorum aures. Namque et has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientique similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia. Ejus in principio,[7] terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa[f] in pectore. Ex omni vulnere, sive ungue impresso, sive dente, ater profluit[g]

[a] *Quandoquidem res maxime obvia, facilisque experimenti, quæ vulgo jactatur, serpentes extrahi cantu, et ad pœnas vocari, verum falsumne sit, homines nondum decreverint.*

—3 Vet. Dalec. *ausa in;* Chiffl. *ausæ.*—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *imperantis* edd. vett. et Gronov.—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *circa hæc* Gronov. et al.—6 Ita codd. Harduini et edd. recentt. Dalecampii codex: *quippe cum jam, &c. vita decreverit;* al. *quippe cum etiam;* al. ap. Dalec. *quippe obviam, &c.* Chiffl. etiam, *verum falsumne.* Gronov. et al. ante Harduin. *quippe ubi etiam serpentes e. c. c. in p. verum falsumve, &c.* Salmasius etiam delet *non* ante *decreverit.*—7 Ita codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *placido, clementi blandi. uti, quod . . . . iracundia ejus. In, &c.* Tolet. *placido clemens blandienti, quod rarum est. Crebrior enim iracundia, cujus in principio.* Gronov. et al. *placidus, clemens blandientique similis, quod rarum est: cre-*

NOTÆ

[d] *Quippe obvium*] An mulceantur, inquit, nostris alloquiis feræ, nihil mirum inter homines ambigi: cum res maxime obvia, cujus veritas tam facile quotidianis experimentis deprehendi potest, serpentium scilicet excantatio, verane an falsa sit, nondum satis constet, nondum communis hominum consensus sanxerit. Vide Notas et Emend. num. 44.

[e] *Index cauda*] Addidit et frontem Solinus de suo, loc. cit. scribens: 'Animos leonum frons et cauda indicant, sicut motus equini de auribus intelliguntur. Dedit enim has notas,' &c.

[f] *Vis summa*] Solinus: 'Vis summa in pectore, firmitas in capite præcipua.' Quod ex Arist. hausit, loc. cit. κεφαλὴν ἔχει ἰσχυράν.

[g] *Ater profluit*] Arist. Hist. Anim. IX. 9. p. 1155. Ὅσα δ' ἂν δάκῃ, ἢ τοῖς ὄνυξιν ἑλκώσῃ, ἐκ τῶν ἑλκῶν ἰχῶρες ῥέουσιν ὠχροὶ σφόδρα, κ. τ. λ. *Quæcumque momorderit, aut unguibus vulneraverit, ex iis vulneribus sanies fluit*

sanguis. Iidem satiati,[h] innoxii sunt. Generositas in periculis maxime deprehenditur: non in illo tantummodo, quod spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi[8 i] testatur: cooriturque non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentiæ iratus.[j] Illa nobilior[j] animi significatio: quamlibet magna canum et venantium urgente vi, contemtim restitansque[k] cedit in campis, et ubi spectari potest: idem ubi virgulta sylvasque penetravit, acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco.[9] Dum sequitur, insilit saltu quo in fuga non utitur. Vulneratus[l] observatione mira percussorem novit, et in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum rotatumque[10 m] sternit, nec vulnerat. Cum pro catulis[n] fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat. Cetero[11 o] dolis carent et suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum

[h] *Veluti se ad iracundiam, non sponte, sed aliena malitia, cogi contestatur: initque pugnam, non tanquam periculum metuat, sed provocantium amentiæ iratus.*

brior enim iracundia ejus. In, &c.—8 Longol. *ac velle cogi.* Mox, cod. Dalec. *cogiturque non . . . . amentia.* Spuria hæc Pintian. censet. Vide Nott. Varr.—9 Cod. Dalec. *velut deputans absconsam turpitudinem. Dum, &c.* Chiffl. *velut deputans a. turpitudine, &c.*—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *correptum raptatumque* Gronov. et al.—11 Ita codd. Harduini et Chiffl. *Ceterum*

NOTÆ

pallida valde, &c. Addit eorum vulnerum curam eandem esse atque morsus rabidi canis.

[h] *Iidem satiati*] Arist. loc. cit. pag. 1151. ubi et id extat, quod subjicitur, de generositatis specimine.

[i] *Velut cogi*] Salmasii non placet emendatio, pag. 327. *ac velut cogitat statum.*

[j] *Illa nobilior*] Totidem verbis Arist. et Solinus locis citatis.

[k] *Contemtim restitansque*] *Sensim pedatimque recedit*, inquit Arist. *crebro subsistens atque respectans, βάδην ὑποχωρεῖ καὶ κατὰ σκέλος, καὶ κατὰ βραχὺ ἐπιστρεφόμενος.*

[l] *Vulneratus*] Arist. Hist. Anim. IX. 69. p. 1153. Ælianus Hist. Anim. lib. VII. 23. &c.

[m] *Rotatumque*] Ita Mss. omnes, non, ut editi, *raptatumque.*

[n] *Cum pro catulis*] Solinus cap. 27. pag. 50.

[o] *Cetero*] Sic Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. non *ceterum.* Hoc porro tradunt similiter Arist. et Solinus locis citatis.

est, a moriente humum morderi, lacrymamque[p] leto dari. Atque hoc tale, tam sævum[12] animal, rotarum orbes[q] circumacti, currusque inanes, et gallinaceorum cristæ, cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes. Ægritudinem fastidii tantum sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lascivia simiarum. Gustatus deinde sanguis[r] in remedio est.

XX. Leonum simul[s] plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scævola P. filius in curuli[1] ædilitate. Centum autem[t] jubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea dictator fuit, in prætura. Post eum Pompeius Magnus in Circo DC. in iis[2] jubatorum CCCXV. Cæsar dictator CCCC.

XXI. Capere eos, ardui erat quondam operis, foveisque maxime.[a] Principatu Claudii casus rationem docuit, pu-

Gronov. et al. ante Harduin.—12 Codd. Dalec. *tanquam sævum.*

CAP. XX. 1 Cod. Dalec. *dedit Scævola præfectus in curuli.*—2 Cod. Dalec. *ac in iis.*

NOTÆ

[p] *Lacrymamque*] Fuit Isidori sententia solius equi inter animalia esse id peculiare, ut lacrymam ederet. At Claudianum cecinisse sic memini: 'Lacrymis torvi maduere leones:' Lucretiumque similiter. Et a Mauritaniæ asinis effundi lacrymas prodidit Ælianus.

[q] *Rotarum orbes*] His pariter rebus terreri leones scribunt Aristoteles, Phile, pag. 80. Solinus, Senec. Ælianus Hist. Anim. VI. 22. aliique. Cur gallinaceos præsertim reformident, causas Lucretius investigat, IV. 711. Id vero fabulosum esse recentiores aiunt: ac non modo non esse pavori leonibus gallinaceos, ut hos, cum facultas est, leones invadant, et cum gallinis pariter vorent: id quod se vidisse Vossius confirmat de Idol. III. 53.

[r] *Gustatus deinde sanguis*] Earundem simiarum, credo. Certe simiarum esu ab ægritudine fastidii seniique sanari leonem, Manuel Phile prodidit, p. 128.

[s] *Leonum simul*] Solinus iisdem verbis loco cit. Q. Mucius Scævola P. F. is est qui Consulatum postea gessit anno Urbis DCLIX.

[t] *Centum autem*] Hoc leonum spectaculum a Sylla editum describens Seneca de Brevitate Vitæ, cap. 13. pag. 734. ait tum primum datos in Circo leones solutos, cum alioquin alligati exhiberentur: simul missis a rege Boccho jaculatoribus, qui leones sagittis conficerent. Præturam hanc Sylla gessit anno Urbis DCLXI.

[a] *Foveisque maxime*] Virgultis foveæ ac levi terra tegebantur: accommodatum fraudi inventum: dum enim pro solida terra foveas calcabant leones, decidebant in cavum.

dendam pæne talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum objecto: quod spectaculum in arenam protinus translatum est,[a] vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamvis levi injectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum sit,[1] a Lysimacho [b] Alexandri jussu simul incluso strangulatum leonem.

Jugo subdidit eos, primusque Romæ ad currum junxit M. Antonius,[c] et quidem civili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis [2] campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus [d] jugum subire illo prodigio significante: nam quod ita vectus est cum mima Cytheride, supra monstra [3] etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, et os-

[a] *Claudio Imperatore, casu quodam leones capiendi inventa ratio est, indigna propemodum talis feræ nomine: nam pastor Gætulus, sagum suum leonis in se ingruentis oculis objiciens, omnem ejus impetum fregit: quod genus spectaculi deinde et in theatrum transiit.*

Cap. xxi. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Quo m. m. fit* Gronov. et edd. vett.— 2 *Pharsaliis* Chiffl. Mox, cod. Dalec. *ostento quodam tempore ille generosos jugum subire prodigio.* Chiffl. habet et *tempore.*—3 Chiffl. *super monstra.*—

NOTÆ

Egregie Claudianus, in Sec. Consul. Stilic. vs. 339. de leonum venatu: 'Non illos tædæ ardentes, non strata superne Lapsuro virgulta solo, non vocibus hœdi Pendentis stimulata fames, non fossa fefellit.'

[b] *A Lysimacho*] Hanc historiam describunt Plutarchus in Demetrio, Pausanias in Atticis, pag. 15. Seneca de Ira, III. 17. pag. 593. et de Clem. I. 25. pag. 628. Justin. XV. 3. At Curtius lib. VIII. fictam esse censet, commentitiamque fabulam.

[c] *M. Antonius*] Petrus Victorius in suis Var. Lect. ex hoc Plinii loco legi putat oportere apud Tullium, Philip. II. 'Sequebatur rheda cum leonibus, comites nequissimi.' Ubi vulgo 'lenonibus' legitur. Atque hæc quidem animadversio Nic. Abraamo non displicet, qui Plutarchum præterea adjicit Plinio suffragari, de curru leonibus juncto ab Antonio.—'Suffragantur et nummi veteres Antonii Triumviri, in quibus leo pingitur, anteriore pede pugionem tenens: eo quod leones ad currum junxisset, post victoriam bello partam, suscepto pro libertate tuenda.' *Ed. sec.*—De Helagabalo item Lampridius, pag. 110. 'Junxit sibi et leones.'

[d] *Generosos spiritus*] Romanos, qui prius libera Republica usi, post bellum Pharsalicum Cæsari servierunt.

tendere mansuefactum, Hanno[e] e clarissimis[4] Pœnorum traditur: damnatusque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur: et male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas.

Sunt vero et fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor[f] Syracusanus in Syria leone obvio suppliciter volutante, attonitus pavore, cum refugienti undique fera opponeret sese, et vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede ejus tumorem vulnusque, et extracto surculo liberavit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elphis Samius natione, in Africam delatus nave, juxta littus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre invocato: quoniam tum præcipuus votorum locus est, cum spei nullus est. Neque[5] profugienti, cum potuisset, fera institerat: et procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu avidiore inhæserat dentibus, cruciabatque inedia, tum pœna[g] in ipsis ejus telis, suspectantem,[b] ac velut mutis precibus orantem:[6] dum fortuitu[h] fidens non est contra

[b] *Cruciabatque leonem inedia primum, mox etiam dolor, ex osse quod in ipsis ejus telis, hoc est, dentibus, inhæserat: interim suspectabat ille hominem arbori insidentem, &c.*

4 *Hanno clarissimus* cod. Dalec.—5 *Sed neque* cod. Dalec.—6 Ita codd. Harduini, et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tum pœnam . . . suspectante . . . orante* cod. Dalec. *tum pœnæ vim immensis ejulatibus testantem ac velut, &c. orantem diu contuitus, videns os id contra feram,* (vel, *diu contuitus fidentior it contra feram,*) *&c. cessatum est. Ægre tandem os evellit præbenti* Pintian. *tum pene in ipsis, &c.* Gronov. et edd. vett. 'Locus videtur cor-

NOTÆ

[e] *Hanno*] Quem leonibus ad sarcinarum vectiones usum esse Ælianus est auctor Hist. Anim. v. 39.

[f] *Mentor*] Simile est quod de Androcle Gellius refert v. 14. pag. 343. et Ælianus Hist. Anim. VII. 48.

[g] *Tum pœna*] Vide Notas et Emend. num. 45. Grati istud animi exemplum: ingrati, quod suggerit in simili fere casu lupus apud Phædr. lib. I. 'Os devoratum fauce cum hæreret lupi, Magno dolore victus cepit singulos Illicere pretio, ut illud extraherent malum. Tandem persuasa est jurejurando Gruis; Gulæque credens colli longitudinem, Periculosam fecit medicinam lupo,' &c.

[h] *Dum fortuitu*] Nihil codices Mss. discrepant: critici, dum immutare variis modis student, nodum in scirpo quærunt.

feram, multo diutius miraculo, quam metu, cessatum est.[c] [7] Degressus tandem evellit præbenti, et quam maxime opus esset accommodanti. Traduntque quamdiu navis ea in littore steterit, retulisse gratiam venatus[d] aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacravit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου [8] [i] appellavere. Miremur [9] [j] postea vestigia hominum intelligi a feris, cum etiam auxilia ab uno animalium sperent? Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

(XVII.) Æque memorandum et de panthera tradit Demetrius physicus, jacentem in media via hominis desiderio, repente apparuisse patri cujusdam Philini, assectatoris sapientiæ: illum pavore cœpisse regredi, feram vero circumvolutari non dubie blandientem, seseque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foveam delapsis. Primum ergo, miserationis [10] fuit non expavescere: proximum, ei curam intendere: secutusque, qua trahebat vestem unguium levi injectu, ut causam doloris intellexit, simulque salutis suæ mercedem, exemit catulos: eaque cum iis prosequente,[11] usque

[c] *Dum temere non audet se feræ committere, etiam mansuetudinem præ se ferenti, multo diutius distulit operam ei suam accommodare novitate ac miraculo mansuetudinis illius attonitus, quam prius distulerat metu profugiens in arborem.*

[d] *Prædam e venatione.*

ruptus, neque adhuc video quo pacto restitui possit.' *Laet.*—7 Alii ap. Dalec. *contra vero dum feræ fidere non est ausus fortuitu, &c. cessatum;* alii ap. eundem, *at dum forte intuitus est confidentius contra feram, multo, &c.* Vet. Dalec. *at dum forte contra feram jam fidens intuitus est, multo, &c. metu cessavit, aggerendo.*—8 ' Lectio hujus loci, a Gelenio primum ex vestigiis codd. eruta, confirmatur loco Æliani Hist. Anim. lib. VII. cap. ult. fin. sed corrupto, ubi cum Androcli de leone historia conjungitur clara Sami et Διονύσου κεχηνότος mentio.' *Gesner.* Vet. Dalec. *facto Gr.* σωτῆρος νάον Διονύσου. Pintian. *effectu G.* ἀρχενόστου Διονύσου. Vide Not. et Emend.—9 *Ne miremur* Chiffl.—10 Cod. Dalec. *mirationis.*—11 Chiffl. *catulos eam prosequentes.*

NOTÆ

[i] Κεχηνότος Διονύσου] Hoc est, *Hiantis Dionysi*, ob illum oris leonini hiatum, a quo Bacchi nomine ac numine invocato illæsus evaserat. Vide Notas et Emend. num. 46.

[j] *Miremur*] Vide supra cap. 5.

extra solitudines deductus, læta atque gestiente: ut facile appareret gratiam referre, et nihil invicem imputare: [e] quod etiam in homine rarum est.

XXII. Hæc fidem et Democrito afferunt, qui Thoantem [a] in Arcadia [1] servatum a dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: parensque,[2] [b] serpentis naturam et magnitudinem metuens, in solitudines tulerat, in quibus circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, subvenit. Nam quæ de infantibus [c] ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris [d] a lupa, magnitudini fatorum accepta ferri [3] [e] æquius, quam ferarum naturæ arbitror.

XXIII. Panthera et tigris macularum varietate prope solæ bestiarum spectantur: ceteris unus ac suus cujusque [f]

[e] *Nec suum vicissim beneficium imputare.*

CAP. XXII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *etiam Democrito* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec. *qui Dathen in Arcadia.* Vet. ejusdem, *qui Thoantem in Achaia.*—2 Ita codd. Harduini, et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. Gesner. et Franz. *pavensque* Gronov. et edd. vett.—3 Chiffl. *magnitudine f. a. fieri.*

NOTÆ

[a] *Thoantem*] Rem prolixe narrat Ælian. Hist. Anim. VI. 63. et Arcadem ipse puerum facit. Exempla eorum complura, quos dracones pariter adamarint, refert Scaliger in Arist. lib. II. pag. 240.

[b] *Parensque*] Vide Notas et Emend. num. 47.

[c] *Nam quæ de infantibus*] De Atalanta ursæ uberibus enutrita Ælianus Var. Hist. XIII. 1. De Habide, cui canes, sues, cervæ, ubera obtulerunt, auctor est Trogus apud Justin. XLIV. 4. pag. 327. De Mileto Apollinis F. quem lupi in sylvis per vices lactarunt, Antoninus Liberalis, fab. 30. pag. 237. ex lib. II. ἑτεροιουμένων Nicandri. Nam quod Cyrum a cane educatum dixerunt, fictum esse ac commentitium agnoscit Herod. lib. I. pag. 53.

[d] *Conditoribus nostris*] Remo ac Romulo. Sed id perinde fabulis accensendum monet Dionysius Halic. Antiq. Rom. lib. I. pag. 65. et 71. Et Livius lib. I. pag. 3. 'Sunt qui Laurentiam,' inquit, 'vulgato corpore Lupam inter pastores vocatam putent: inde locum fabulæ ac miraculo datum.'

[e] *Accepta ferri*] Mss. Reg. Colb. Chiffl. *accepta fieri*, quæ locutio et alibi sæpius occurrit in vetustis codicibus.

[f] *Suus cujusque*] Vel *cuique* potius, atque adeo *suus cuique generi*, ut quidam Mss. habent.

generis[1] color est. Leonum tantum in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi.[a] Ferunt odore[g] earum[2] mire solicitari[b] quadrupedes cunctas, sed capitis torvitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine invitatas corripiunt. Sunt qui tradant[3] in armo iis similem Lunæ esse maculam, crescentem in orbes, et cavantem pari modo cornua. Nunc varias,[h] et pardos qui mares sunt,[4] appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaque. Quidam ab iis[5] pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differentiam inveni.

XXIV. Senatusconsultum fuit vetus, 'ne liceret Africanas[i] in Italiam advehere.' Contra hoc[j] tulit ad populum Cn. Aufidius[k] tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importare. Primus autem Scaurus[l] ædilitate sua varias

[a] *Pantheris candidus colos, in quo breves oculi, ceu maculæ, sparsi.*
[b] *Allici.*

CAP. XXIII. 1 Tolet. *ac suus unicuique generis;* cod. Dalec. *ac suus cuique generis;* Chiffl. *ac suus cujusque generi.*—2 Codd. Dalec. et Chiffl. *colore earum.* —3 Ita codd. Harduini et Dalec. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tradunt* Gronov. et edd. vett.—4 Chiffl. *qua mares sunt.* Paulo post, *creberrimo* deest in cod. Dalec.—5 *Quidam ab his* vulgg. ante Dalec.

NOTÆ

[g] *Ferunt odore*] Vide Notas et Emend. num. 48.

[h] *Nunc varias*] Variæ sunt pantheræ, pardique: nam hi, ut statim subditur, a pantheris solo sexu, vel solo colore discrepant. Sunt enim pardi mares. A macularum varietate ducta Variarum appellatio est. Pardos Galli *leopards* appellamus: Pantheras, *panteres.* Glossæ: *Varia, ποικίλη, πάρδαλις.* Græcis autem πάρδαλις et πάνθηρ voces utrique sexui promiscue communes. Vide Bochartum, parte prima, de Animal. III. 8. pag. 800. et 801. Ad hoc variarum vocabulum Plautus allusit, in Epidico, I. 1. 15. idemque pantherarum id esse proprium admonet. 'EP. Quid ais? perpetuon' valuisti? TH. Varie. EP. Qui varie valent, Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.'

[i] *Africanas*] Eo nomine pardos, pantherasque, intelligebant. Unde Africam ipsam pardi pelli similem esse veteres dixere, quorum testimonia idem Bochartus colligit, loc. cit. cap. 7. pag. 787.

[j] *Contra hoc*] Subintellige, Senatusconsultum.

[k] *Cn. Aufidius*] Anno Urbis DCLXX. gessit Tribunatum plebis.

[l] *Scaurus*] Ædilis curulis, anno DCXCVI. L. Calpurnio Pisone, A. Gabinio Coss. Vide XXXVI. 24. num. 7.

centum quinquaginta universas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Divus Augustus quadringentas viginti.

XXV. Idem Q. Tuberone,[m] Paulo Fabio Maximo coss. IV. Nonas Maias, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus[n] omnium Romæ ostendit in cavea mansuefactum: Divus vero Claudius simul quatuor.

(XVIII.) Tigrin Hyrcani et Indi ferunt animal velocitatis tremendæ, et maxime cognitæ, dum capitur totus ejus fœtus,[o] qui semper numerosus est. Ab insidiante[p] rapitur,[1] equo quam maxime pernici, atque in recentes[2] [q] subinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit fœta, (maribus enim cura non est sobolis,) fertur præceps, odore vestigans. Raptor,[r] appropinquante fremitu, abjicit unum e catulis.

CAP. XXV. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita codd. Harduini, et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller.

NOTÆ

[m] *Q. Tuberone*] Q. Ælium Tuberonem, Paulum Fabium Maximum Consules Dio prodit anni ab Urbe condita DCCXLIII.

[n] *Tigrin primus*] Suetonius in Augusto, cap. 20. Post Augustum Helagabalus apud Lampridium, 'Junxit et tigres, Liberum sese vocans.' Alias rara tigris mansuefacta est, ut cecinit Martialis in Spectac. Epigr. 18. 'Lambere securi dextram consueta magistri, Tigris ab Hyrcano gloria rara jugo.'

[o] *Totus ejus fœtus*] Vide Notas et Emend. num. 49.

[p] *Ab insidiante*] Minore impendio, minore periculo hodie tigrides capiuntur, laqueis et muscipulis, attestante Euseb. Nierembergio Hist. Natur. IX. 15. pag. 166. Lusit egregie Martialis in vetustum illum morem, VIII. 26. cujus lemma, 'Ad Cæsarem Domitianum, de tigribus quas in arena exhibuerat:' 'Non tot in Eois timuit Gangeticus arvis Raptor, in Hyrcano qui fugit albus equo; Quot tua Roma novas vidit, Germanice, tigres; Delicias potuit nec numerare suas. Vicit Erythræos tua, Cæsar, arena triumphos, Et victoris opes, divitiasque Dei: Nam cum captivos ageret sub curribus Indos, Contentus gemina tigride Bacchus erat.'

[q] *Atque in recentes*] Recentes equos subinde conscendit. Galli vocant, *des relais: chevaux de relais.*

[r] *Raptor*] Hæc Plinius ex Mela III. 5. pag. 54. ex Plinio Solinus cap. 17. pag. 37. Eadem Philostr. refert, de Vita Apoll. II. 7. pag. 74.

Tollit illa morsu, et pondere etiam ocyor[3] acta remeat,[s] iterumque consequitur, ac subinde: donec in navim[4] regresso irrita feritas sævit in littore.

XXVI. Camelos inter armenta pascit Oriens, quarum duo genera, Bactriæ et Arabiæ:[1 a] differunt, quod illæ bina habent tubera in dorso, hæ[2] singula: sub pectore[b] alterum, cui incumbant. Dentium[c] superiore ordine, ut boves, carent in utroque genere. Omnes autem jumentorum ministeriis[d] dorso funguntur, atque etiam equitatu[e] in præliis.[3] Velocitas inter equos,[4 f] sed sua cuique mensura,[g] sicuti

Bipont. et Franz. *recentem* Gronov. et al.—3 Vet. Dalec. *ocyus.*—4 Ita codd. Harduin. et Dalec. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *navem* Gronov. et al. Mox, *irritata feritas* Vet. Dalec.

CAP. XXVI. 1 Codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *quorum d. g. Bactriæ et Arabiæ;* ita quoque Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quorum d. g. Bactriani et Arabici* Gronov. et al. ante Harduinum. *quarum d. g. Bactriani et Arabici* Tolet.—2 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. *illi bina h. t. in d. hi* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *sub p. a. c. incubant* cod. Dalec. *sub p. a. c. incumbunt* Vet. Dalec. *et in pectore, &c.* margo edd. Dalec. et Gronov.—3 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *jumentorum in iis terris dorso funguntur atque etiam equitantur in prœliis.* Cod. Dalec. *equitatus.*—4 *Veloci-*

NOTÆ

[s] *Acta remeat*] Reg. 2. et Tolet. *remittit:* hoc est, ut ait Pintianus, restituit, reponitque in cubili catulum.

[a] *Bactriæ et Arabiæ*] Vide Notas et Emend. num. 50. Accepit hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. II. 6. pag. 164. Διαφέρουσι δ' αἱ Βάκτριαι τῶν Ἀραβίων· αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβους· αἱ δ' ἕνα μόνον. Hoc vero discrimen utriusque generis camelorum Solinus perperam invertit, 'Arabici,' inquit ille, 'bina tubera in dorso habent, singula Bactriani.'

[b] *Sub pectore*] Hoc vero tuber alterum, in ima pectoris parte positum, non proprium modo Arabiarum est, sed ad utrumque camelorum genus pertinet, admonente Philosopho loco cit. Ἄλλον δ' ἔχουσιν ὕβον τοιοῦτον οἷον ἄνω ἐν τοῖς κάτω, ἐφ' οὗ ὅταν κατακλιθῇ, εἰς γόνατα ἐστήρικται τὸ ἄλλο σῶμα. Quæ Gaza sic reddidit: *Sunt etiam omnibus singula, parte ima, quale in dorso, tubera: quibus incumbat reliquum corpus et firmetur, quoties in genua inclinentur.* Vide Notas et Emend. num. 51.

[c] *Dentium*] De ea re dicemus XI. 62.

[d] *Ministeriis*] Vide Notas et Emend. num. 52.

[e] *Equitatu*] Arabes quidem in Xerxis exercitu, apud Herod. lib. VII. pag. 411. Ἤλαυνον δὲ πάντες καμήλους, ταχυτῆτι οὐ λειπομένας ἵππων. Bactriani vero apud Pollucem X. 8. Βάκτριοι δὲ μάχονται ἐπὶ τῶν καμήλων. De aliis gentibus Vegetium lege, III. 23. pag. 103.

[f] *Inter equos*] Vide Notas et Emend. num. 53.

vires:[a] nec ultra[h] assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium[i] adversus equos gerunt naturale. Sitim[j] et quatriduo tolerant: implenturque, cum bibendi occasio est, et in præteritum, et in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Vivunt[k] quinquagenis annis, quædam et centenis. Utcumque rabiem[l] et ipsæ[5] sentiunt. Castrandi[m] genus, etiam fœminas, quæ bello præparentur, inventum est: fortiores ita fiunt coitu negato.

XXVII. Harum[1] aliqua similitudo in duo transfertur[n]

[a] *Omnes in utroque genere cameli dorso exhibent ministeria eadem, gestandis sarcinis, quæ apud nos jumenta: et sunt præterea vice equitatus in prœliis. Velocitas par camelis et equis, sed propria utrique ei generi, camelis et equis, sicuti et vires.*

tas Nisæorum equorum margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. Hist. Anim. lib. IX. cap. ult. Mox, pro *sua cuique mensura*, quod exhibent edd. ante Harduinum, *suæ cuique mensuræ* legitur in codd. Harduini et Tolet. item in edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, Tolet. *procedunt s. n. p. i. o. recipiunt.*—5 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. *quidam et centenis. U. r. et ipsi* Gronov. et al. ante Harduin. *ipsi* etiam Franzius.

CAP. XXVII. 1 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. *Horum* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *similitudo in aliud transfertur animal* margo edd. Dalec. et Gronov. Deinde, *Nabuna* codd. Dalec. et Chiffl. *Nabin* Gronov. et al. ante

NOTÆ

[g] *Sed suæ cuique mensuræ*] Alia equorum, inquit, camelorum alia velocitas est: ut sunt dispares amborum dissimilesque vires. Itineris longitudine, quod conficiendum sit, cameli, in breviore cursu, equi celeritate præstant. Aristotelem vide Hist. Anim. IX. 79. pag. 1176.

[h] *Nec ultra*] Quæ deinceps de camelis narrantur, ea Solinus hausit a Plinio cap. 49. pag. 76.

[i] *Odium*] Arist. Hist. Anim. VI. 17. pag. 716. Ælian. Hist. Anim. III. 7.

[j] *Sitim*] Arist. Hist. Anim. VIII. 11. pag. 907. Didymus in Georgicis Geopon. cap. 22. pag. 433. triduo sitim tolerare ait, μέχρι τριῶν ἡμερῶν. Etiam diebus ipsis novem durare sine potu refert Tavernerius, testis αὐτόπτης, tom. I. Itiner. pag. 117. etiam, tempore coitus, sine ullo cibo ac potu, quadragenis.

[k] *Vivunt*] Arist. Hist. Anim. VI. 26. pag. 765. et VIII. 12. pag. 908.

[l] *Utcumque rabiem*] Hæc de Veneris rabie Solinus intellexit: quem abire sinit impune Salmasius. Nos ad morbum, quo et canes vexantur, referimus: Aristotele, Hist. Anim. VIII. 27. pag. 966. camelum eadem, qua canes, rabie vexari admonente.

[m] *Castrandi*] Arist. Hist. Anim. IX. 79. pag. 1176. Ælian. Hist. Anim. IV. 55. et Albertus M. de Animal. VIII. 5. 3. pag. 279.

[n] *In duo transfertur*] Cameli similitudo, inquit, duobus aliis animalibus nomen fecit: camelopardali scilicet,

animalia: Nabun[o] Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, unde appellata Camelopardalis,[p] dictatoris Cæsaris[q] Circensibus ludis primum visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quam feritate, conspicua: quare etiam ovis feræ[2 r] nomen invenit.

XXVIII. (XIX.) Pompeii Magni primum ludi ostenderunt Chama,[1 s] quem Galli Rufium vocabant, effigie lupi,

Harduin.—2 Tolet. et Chiffl. *quare etiam oviferæ.*

CAP. XXVIII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Chaum* Gronov. et edd. ante Harduin. item Chiffl. a m. pr. Mox, pro *Rufium*, quod servat idem Chiffl. *rhaphium* ha-

NOTÆ

et struthocamelo. De isto inter aves dicetur: illud Nabun Æthiopes vocant, &c. Vide Notas et Emend. num. 54.

[o] *Nabun*] Solinus hæc totidem verbis, cap. 30. pag. 56. Italis *Giraffa* vocatur, ex Arabico *Zurapha*, ut videre est apud Bochartum, parte prima, de Animal. III. 21. pag. 906. ubi et *Nabun* ab Arabico *Naba* deducit, quod *eminere* significat, quoniam ea fera sublato collo reliquas antecellit. Vide Notas et Emend. num. 55.

[p] *Camelopardalis*] Ex camelo et pardali sive panthera conflato nomine, unde Horatius: 'Diversum confusa genus panthera camelo.' Varro de Ling. Lat. pag. 26. 'Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit, ab Alexandria Camelopardalis adducta, quia erat figura ut camelus, maculis ut panthera.' Iconem exhibet Aldrov. de Quadrup. Bisulc. I. 35. pag. 931. Describitur accurate a Philostorgio, lib. Hist. Eccles. III. 11. pag. 40.

[q] *Cæsaris*] Anno scilicet DCCVIII. triennio ante ejus necem, ipso tertium, M. Æmilio Lepido Coss. His ludis exhibitam camelopardalim Dio quoque scriptis prodidit, lib. XLIII. pag. 225.

[r] *Ovis feræ*] Ovis a mansuetudine morum, fera διακριτικῶς, ut a nostratibus discernatur. Constantius a Bocharto laudatus, pag. 907. 'Licet fera nuncupetur,' inquit, 'nullam tamen feritatem, aut sævitiam novit. Et est adeo mansueta, ut nullum justius quam ovis nomen invenerit. Vidimus eam sese ad manus puellarum, ac pæne infantium summittentem, cum ei panem, fœnum, pomum, ac cæpam offerrent,' &c. Fera igitur hoc loco peregrinam et externam sonat, seu alio veluti orbe natam. Hinc feras Julius Capitolinus in Gordiano tertio, pag. 165. alias ait esse mansuetas, alias efferas. Sic in Plauti Captivis, I. 2. vox ea accepta: 'Liber captivus avis feræ consimilis est: Semel fugiendi si data est occasio, Satis est: nunquam post illam possis prendere.'

[s] *Chama*] Lupum cervarium intellige. Sunt enim huc referenda ea, quæ mox cap. 34. de lupis dicentur: 'Sunt in eo genere qui cervarii vocantur, qualem e Gallia in Pompeii M. arena spectatum diximus.' Cum

pardorum maculis. Iidem[t] ex Æthiopia, quas vocant κήπους,[2 u] quarum pedes posteriores, pedibus humanis et cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal postea Roma non vidit.

XXIX. (XX.) Iisdem ludis[v] et rhinoceros, unius in nare cornus,[1 w] qualis sæpe visus.[x] Alter hic[y] genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione alvum maxime petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breviora, color buxeus.

bent edd. ante Harduin.—2 Chiffl. *cæphus;* Gronov. et edd. ante Harduin. *cephos.*

CAP. XXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cornu* edd. ante Harduin.

NOTÆ

vero lupum cervarium audis, cave putes sortitum id nominis, quod ex lupo cervaque nascatur: id enim falsum: sed quod lupo aviditate par, et cervis idem sit infensus, ut docet Oppian. Halieut. II. 615. inde cervarii lupi appellatio. Vide Notas et Emend. num. 56.

[t] *Iidem*] Subintellige, ludi. Hæc Solinus iisdem verbis cap. 30. pag. 56.

[u] Κήπους] In Mss. *cephus.* Peregrinum hoc genus ex Æthiopia semel tantum Romam advectum describunt Strab. lib. XVI. pag. 775. ex Artemidoro: Diod. Bibl. lib. III. pag. 168. Ælianus Hist. Anim. XVII. 8. ex Pythagoræ libro de Mari rubro. Κῆπον, hoc est, *hortum,* appellari apposite aiunt, quod tanquam hortus variis distinguatur coloribus. Cave autem κήπους cum κήβοις confundas, de quibus Aristot. Hist. Anim. II. 13. pag. 197. qui nihil aliud sunt quam caudatæ simiæ, seu cercopitheci: ἔστι δ' ὁ μὲν κῆβος, inquit, πίθηκος ἔχων οὐράν. Hoc autem genus, nihilo minus quam simiæ ipsæ, vulgare, visum Romæ esse duntaxat semel, haud facile mihi persuaserim.—' Leonem facie, corpore pantheram, more dorcadem imitatur hæc fera, si Agatharchidi credimus, apud Phot. in Bibl. cod. CCL. 39. p. 1364. 'Ο δὲ κῆπος ἔχει τὸ μὲν πρόσωπον λέοντι, τὸ δὲ σῶμα πάνθηρι, τὸ δὲ μέγεθος δορκάδι, κ. τ. λ.' *Ed. sec.*

[v] *Iisdem ludis*] Totum hoc caput Solinus ad verbum expressit e Plinio, cap. 30. pag. 56. Plinius ex Agatharchide de Rubro Mari, cap. 36. cujus Græca extant apud Photium in Bibl. cod. 250. pag. 1361. vel ex Diodoro Sic. Bibl. lib. III. pag. 167.

[w] *Unius in nare cornus*] Ita Mss. omnes. Impressi, *cornu.* Vide Notas et Emend. num. 57.

[x] *Sæpe visus*] Augusti triumpho de Cleopatra, visum esse Rhinocerotem Dio scribit lib. XV. pag. 460. Domitiani temporibus, uti ex Martiali discimus: Antonini Pii et Gordiani, ex Capitolino: Elagabali, ex Lampridio: etiam et Trajani, ut nummi docent apud Occonem, quinto ejus Consulatu.

[y] *Alter hic*] Post draconem, uti

XXX. (XXI.) Lyncas [a] vulgo frequentes et sphingas,[b] fusco pilo, mammis in pectore geminis, Æthiopia generat, multaque alia monstri[1] similia: pennatos equos, et cornibus armatos, quos Pegasos [c] vocant: Crocottas,[2] [d] velut ex cane [e] lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusque devorata conficientes ventre: Cercopithecos [f] nigris capitibus, pilo asinino,[3] et dissimiles ceteris voce:

Indicos boves [g] unicornes, tricornesque: Leucrocotam [4] [h] pernicissimam feram, asini fere [i] magnitudine, cruribus cer-

CAP. XXX. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *monstra* cod. Dalec. et Vet. ejusdem; *monstro* Gronov. et al. ante Harduin. *pinnatos equos* Chiffl.—2 Gronov. et al. ante Harduinum, *crocutas*. Vide Not. et Emend. Mox, *conceptas* Chiffl.—3 Chiffl. *pilo asini*.—4 'Alii legunt *Leocrocutam*, tum ex eo quod sequitur, 'collo, cauda, pectore leonis:' tum quia infra cap. 45. crocutæ quoddam genus facit ex leæna conceptum. Quam eorum conjecturam adjuvat Chiffl. in quo *leucocrotam* legitur.'

NOTÆ

dictum est cap. 11. et 12.

[a] *Lyncas*] Non Æthiopicum modo, sed et Indicum animal, attestante Ovid. Met. XV. 413. 'Victa racemifero Lyncas dedit India Baccho.' Pantheræ simile esse ex Æliano apparet, qui Hist. XIV. 6. lyncas cum pantheris conferens, eas ait παρδαλέως μὲν ἔτι καὶ πλέον σιμὰς, ἄκρα γε μὴν τὰ ὦτα λασίους, *panthera magis esse simas, et summis hirsutas auribus*. Rem pluribus stabilit argumentis Bochartus parte prima, de Animal. III. 8. pag. 796. Ubi falli recte monet eos qui lyncas in luporum genere collocant. Habuisse se ex Assyria lyncem inprimis φιλάνθρωπον, Busbequius refert, Epist. III. pag. 64. quem vide.

[b] *Et sphingas*] Simiarum genus Æthiopicarum. Vide Notas et Emend. num. 58.

[c] *Quos Pegasos*] Vide Notas et Emend. num. 59.

[d] *Crocottas*] Vide Notas et Emend. num. 60.

[e] *Velut ex cane*] Crocottam ex cane lupoque hybridam esse docet etiam Artemidorus apud Strab. lib. XVI. pag. 775. Κροκούττας δ' ἐστὶ μίγμα λύκου καὶ κυνός. Astipulatur et Agatharchides apud Photium, et Diodor. Bibl. lib. III. pag. 168.

[f] *Cercopithecos*] Simias caudatas, a πίθηκος et κέρκος. Galli *marmots* et *marmousets* vocant. Sed hi Æthiopici a vulgaribus tum pilo, tum voce discrepant.

[g] *Indicos boves*] In Æthiopia quoque hi generantur: sicut alia multa, quæ Indiæ quondam peculiaria et propria fuerunt.

[h] *Leucrocotam*] Ita Mss. omnes: Κροκόττας vocatur a Ctesia in libris de rebus Indicis, in fine operum Herodoti, pag. 667. atque adeo ab ipso Plinio cap. 45. hujus libri, ubi ex hyæna concipi et leæna Æthiopica dicitur. Hæc porro Solinus iisdem verbis cap. 52. pag. 80.

[i] *Asini fere*] Nisi subsit in Solini

vinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium,[5 j] bisulca ungula, ore ad aures usque rescisso, dentium loco osse perpetuo. Hanc feram[k] humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem[6 l] et quæ vocatur eale, magnitudine equi fluviatilis, cauda elephanti, colore nigra vel fulva:[7] maxillas apri, majora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna[m] in pugna sistit, variatque infesta aut obliqua, utcumque ratio monstravit. Sed atrocissimos habet[n] tauros sylvestres, majores agrestibus,[o] velocitate ante omnes,[p] colore fulvos, oculis cœruleis, pilo in contrarium[q] verso, rictu ad aures dehiscente, juxta cornua[r] mobilia: tergori

Dalec. Mox, *perniciosissimam* codd. Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec.—5 *Camelino* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Strabone. Cod. ap. Laet *cameli*, et ita Solinus.—6 *Apud eos* cod. Dalec. Mox, *equi fluvialis*.—7 Vox *fulva* abun-

NOTÆ

contextu mendum, quod quidem subesse suspicor, legi oporteret, *asini feri*, et *clunibus cervinis*.

j *Capite melium*] Est, inquit, leucrocotæ ea capitis figura, qualis est melibus, de quibus dicetur cap. 58.

k *Hanc feram*] Hoc vero crocotæ, de qua proxime habita mentio est, Agatharchides ascribit, apud Photium, cod. 250. pag. 1364.

l *Apud eosdem*] Æthiopas scilicet, ut ea quæ subjicientur inferius, demonstrabunt. De hac porro Eale nihil usquam legere me memini, nisi apud Solinum hæc eadem transcribentem, cap. 52. pag. 80.

m *Quæ alterna*] Solini hæc paraphrasis, de cornibus Eales: 'Non rigent,' inquit, 'sed moventur, ut usus exigit præliandi: quorum alterum, quo cum pugnat, protendit: alterum replicat: ut si nisu aliquo fuerit alterius acumen obtusum, acies succedat alterius.'

n *Sed atrocissimos habet*] Æthiopia scilicet: dictio enim hæc succurrit una, cui verbum istud respondeat. Et sane de tauris Æthiopiæ eadem cum Plinio refert Diodor. Bibl. lib. III. pag. 168. et Agatharchides apud Photium, loco cit. ut ex alterutro hausisse hæc Plinius videatur, et Indiæ Solinus temere ascripsisse, loc. cit.

o *Majores agrestibus*] Agrestes pro mansuetis nunc accipimus, quibus agros vulgo aramus: agri enim hac in re sylvis apposite satis opponi videntur. Et sane Agatharchides, qui Plinio præivit, loco cit. hos quos agrestes Plinius vocat, ἡμέρους appellat, mansuetos et domesticos. Strabo lib. XVI. pag. 775. tauros Æthiopicos ἀγρίους vocat, sive *sylvestres*, quos nostris opponit, τοῖς παρ' ἡμῖν. Igitur *agrestis* hoc Plinii loco, ut Glossæ monent, non ἄγριος est, sed ἄγροικος et χωρικὸς, *in agris et rure versans*.

p *Velocitate ante omnes*] Vide Notas et Emend. num. 61.

q *Pilo in contrarium*] Pilo ad caput verso.

r *Juxta cornua*] Hoc est, tauro æque atque ei quæ vocatur eale, de

duritia silicis, omne respuens vulnus. Feras[8] omnes venantur: ipsi non aliter, quam foveis capti, feritate semper[s] intereunt. Apud eosdem[t] nasci Ctesias scribit, quam mantichoran[u] appellat, triplici dentium ordine pectinatim coëuntium, facie et auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentem: vocis, ut si misceatur fistulæ et tubæ concentus: velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipue appetentem.

XXXI. In India[a] et boves solidis ungulis, unicornes: et feram nomine axin, hinnulei[1] pelle,[b] pluribus candidioribusque maculis, sacrorum[c] Liberi patris.[2] Orsæi[3] Indi[d]

dare videtur e Solino. Mox, *maxillis* codd. Dalec. et Chiffl.—8 Dalec. *feri.* Mox, Vet. Dalec. *appellant, t. d. o. p. coeunti.*

CAP. XXXI. 1 Chiffl. *inulei;* Gronov. et al. ante Harduin. *hinnuli.* Mox, *candidioribus maculis* cod. Dalec.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sacram Liberi Patris* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3.

NOTÆ

qua dictum est proxime. Solinus item in paraphrasi loci hujus, postquam scripsit de eale, de tauris hæc deinde subnectit: 'Hi quoque,' inquit, 'circumferunt cornua flexibilitate qua volunt,' &c.

[s] *Feritate semper*] Quoniam delapsi in foveas, aliove capti dolo, iræ impotentia se præfocant, inquit Diodorus Bibl. lib. III. pag. 168.

[t] *Apud eosdem*] Æthiopas scilicet: nam Æthiopici quoque cœli animal mantichoram esse, Juba admonuit, ut Plinius refert cap. 46. hujus libri. Quanquam in excerptis Ctesiæ quæ nunc extant, Indiæ illud ascribitur: quod et Ctesiæ librum eum secutus facit et Aristoteles, Hist. Anim. II. 11. Pausanias lib. IX. pag. 573. Ælian. Hist. Anim. IV. 21. Solinus cap. 52. pag. 80. aliique. Ctesiæ Græca extant apud Photium in Bibl. cod. 73. pag. 146. Καὶ περὶ τοῦ Μαρτιχόρα τοῦ ἐν αὐτοῖς (de Indis proxime ante mentio) ὄντος θηρίου· ὡς τὸ πρόσωπον ἐοικὸς ἀνθρώπῳ· μέγεθος μέν ἐστιν ὥσπερ λέων, καὶ χρόαν ἐρυθρὸς ὡς κιννάβαρι· τρίστιχοι δὲ ὀδόντες, κ. τ. λ. quæ totidem fere verbis Plinius transtulit, ceterique scriptores proxime appellati suis pariter intexuere libris.

[u] *Mantichoran*] Ita Mss. omnes, ipseque Aristot. Hist. Anim. II. 11. pag. 189. Μαντιχώραν vocat. Ctesias ante laudatus, nisi error librariorum est, Μαρτιχόραν, eamque vocem id Indis sonare ait, quod Græcis ἀνθρωποφάγος. Philostratus de Vita Apoll. III. 14. pag. 150. Μαρτιχώραν.

[a] *In India*] Hactenus de Æthiopia: nunc ad quadrupedes Indico sub cœlo genitas transilit oratio. Boves Indiæ unicornes laudat etiam Solinus loc. cit.

[b] *Hinnulei pelle*] Vide Notas et Emend. num. 62. Porro de Axi hac Æthiopica nihil adhuc compertum.

[c] *Sacrorum*] Hoc est, ejus Dei sa-

simias candentes[e] toto corpore venantur. Asperrimam autem feram monocerotem,[f] reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duum[g] eminente. Hanc feram[h] vivam negant capi.

XXXII. Apud Hesperios Æthiopas fons est Nigris, ut plerique existimavere, Nili caput: argumenta,[1] quæ diximus,[i] persuadent. Juxta hunc fera appellatur catoblepas,[j] modica alioquin,[2] ceterisque membris iners,[k] caput tantum

Miller. Bipont. et Franz. *Orsei* Gronov. et edd. vett.

CAP. XXXII. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ut argumenta* Gronov. et al.—2 Chiffl. *alioqui*. Mox, *caput ejus tantum* Vet. Dalec.

NOTÆ

cris privatim dicatam. Vide Notas et Emend. num. cit.

[d] *Orsæi Indi*] Indos Nysæos hoc loco intelligendos esse putat Aldrov. de Quadruped. lib. I. pag. 405. idque ex Ligorii nummo colligit, cujus epigraphen legit ΝΥΣΣΕΩΝ, cum monocerote ex aversa parte. Viri errorem in hac epigraphe legenda detegit Spanhemius, in dissert. de Usu Numism. pag. 138. post Reines. Var. Lect. XI. 2.

[e] *Simias candentes*] De hoc simiarum genere multa Philostr. de Vita Apoll. III. 1. pag. 111.

[f] *Monocerotem*] Diversa plane hæc fera est ab asino Indico, quanquam et ipse monoceros sive unicornis est, et solidipes: non, ut ista, elephantinis pedibus. Diversam utriusque animalis descriptionem habet Manuel Phile de propr. Animal. pag. 86. et 90. Hanc vero quam Plinius refert, totidem verbis mutuatus est ab eo Solinus cap. 52. pag. 80. Rhinocerotem porro cum monocerote cave confundas: gestat in nare cornu ille, iste in fronte. Monocerotem in superioris Æthiopiæ jugis crebro reperiri Marmolius est auctor, a quo ea fera describitur accurate, I. 23. pag. 65. Nostris, *la Licorne*.

[g] *Cubitorum duum*] Vide Notas et Emend. num. 63.

[h] *Hanc feram*] De asino Indico, qui pariter monoceros est, id quoque Ctesias refert loc. cit. et ex Ctesia Ælian. Hist. Anim. XVI. 20.

[i] *Quæ diximus*] Lib. V. cap. 10.

[j] *Catoblepes*] Iisdem fere verbis totus hic locus a Solino repetitur, cap. 30. pag. 56. Hæc fera capitis immodici pondere prægravatur adeo ut nunquam non humi despiciat: unde et illi nomen: nam *κάτω deorsum* est, et *βλέπειν aspicere*.

[k] *Iners*] Vide Notas et Emend. num. 64. Hanc hujus feræ descriptionem sumsisse Plinius mihi videtur ex Alexandro Myndio, qui de ea multa prolixe scripsit lib. II. de pecudibus et quadrupedibus, ut auctor est Athenæus lib. V. pag. 221. Accuratior paulo ea est quam tradit Ælian. Hist. Anim. VII. 5.

prægrave ægre ferens : id dejectum semper in terram : alias internecio humani generis, omnibus qui oculos ejus videre confestim expirantibus.

XXXIII. Eadem et basilisci serpentis[1] est vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodenum non amplius[m] digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insignem.[1] Sibilo omnes[n] fugat serpentes : nec flexu multiplici, ut reliquæ,[2] corpus impellit, sed celsus et erectus in medio incedens.[o] Necat frutices, non contactos modo, verum et afflatos : exurit herbas,[3] rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam,[p] ex equo occisum hasta, et per eam subeunte[4] vi, non equitem modo, sed equum quoque absumtum.[a] Atque[5] huic tali monstro (sæpe enim enectum concupivere reges videre) mustelarum[q] virus exitio est : adeo naturæ nihil placuit esse sine pari.[b] 6 Injiciunt eas[7] cavernis facile cognitis soli

[a] *Creditum olim, basiliscum ab homine ex equo occisum hasta : ac statim subeunte per hastam veneno, cum equo equitem simul absumtum.* [b] *Sine æmulo.*

CAP. XXXIII. 1 Cod. Dalec. *diademate insigne ;* Vet. Dalec. *diademate insigni ;* Margo edd. Dalec. et Gronov. *diadematis insigni.*—2 Chiffl. *ut reliqua.* Mox, *e medio* margo edd. Dalec. et Gronov. e Solino.—3 *Necat frutices : non contactas . . . . et afflatus exurit herbas* cod. Dalec. *Necat frutices : non contactas . . . . et afflatos : exurit herbas* Vet. Dalec.—4 Chiffl. *occisum hasta, et per eam subeuntem.* Vet. Dalec. etiam *occisum ;* Gronov. et al. *occiso, &c.*—5 *Atque* deest in codd. Dalec. et Chiffl. Mox, pro *enectum* codd. Dalec. habent *erectum ;* quidam *erutum.*—6 Chiffl. *pare.*—7 *Interficiunt eos* cod. Dalec. *Interficiunt has* Chiffl. Mox, Vet. Dalec. *soli tabe : necant illi ;* Chiffl. *soli tabe : n. illæ.* Deinde, alii ap. Dalec. *simul naturali odore, morituræque ;* cod. Dalec. *et perituræ naturæ pugnam conficiunt ;* Vet. Dalec. *moriunturque, et interituræ pugnam conficiunt.*

NOTÆ

[1] *Basilisci serpentis*] Hunc iisdem verbis Solinus describit, cap. 27. pag. 53. et Nicander in Theriacis, pag. 28.

[m] *Duodenum non amplius*] Vide Notas et Emend. num. 65.

[n] *Sibilo omnes*] Ælianus id quoque, Hist. Anim. II. 7. ex Archelao. Lucanus eleganter, IX. 724. ‘ Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes, Ante venena nocens, late sibi summovet omne Vulgus, et in vacua regnat basiliscus arena.’

[o] *In medio incedens*] Solini paraphrasis : ‘ Cum movetur, media corporis parte serpit, media arduus est et excelsus.’

[p] *Creditum quondam*] Vide Notas et Emend. num. 66.

[q] *Mustelarum*] Gallis, *Belettes.* Pariter hæc Solinus habet, cap. 27. pag. 53.

tabe:[c] [r] necant illæ [s] simul odore, moriunturque, et naturæ pugna conficitur.

XXXIV. (XXII.) Sed in Italia [a] quoque creditur luporum [b] visus esse noxius: vocemque homini, quem priores contemplentur,[1] adimere ad præsens. Inertes hos parvosque Africa et Ægyptus gignunt: asperos trucesque, frigidior plaga. Homines in lupos [c] verti, rursumque [2] restitui sibi, falsum esse [d] confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot sæculis comperimus. Unde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledic-

[c] *Ex squalenti specie telluris circumpositæ.*

CAP. XXXIV. 1 Vet. Dalec. *contemplantur.*—2 Chiffl. *rursusque.*—3 Chiffl.

NOTÆ

[r] *Soli tabe*] Hoc est, non herbida lætave tellure, sed exesa squalentique, ob virulentum incolæ serpentis afflatum. Vide Notas et Emend. num. 67.

[s] *Necant illæ*] Serpentes incerti sunt generis: varieque idcirco, nunc virili, muliebri nunc quoque sexu efferuntur.

[a] *Sed in Italia*] Hoc ita Solinus accepit, perinde ac si foret lupis Italiæ cœlo genitis peculiare ac proprium, non commune cum ceteris, cap. 2. pag. 15. 'Italia lupos habet,' inquit, 'et quod cum ceteris simile non sit: homo, quem prius viderint, conticescit,' &c.

[b] *Creditur luporum*] Credatur id sane vel ab imperita plebe, vel a credulis nimium vatibus: negant certe hac ætate Philosophi non mediocris notæ, id ratione ulla, ullove experimento comprobari. Quanquam Servius ad eum Maronis versum, Ecl. IX. 'Vox quoque Mœrim Jam fugit ipsa, lupi Mœrim videre priores:' 'Hoc etiam physici confirmant,' inquit, 'quod voce deseratur is quem prior viderit lupus. Unde etiam proverbium hoc natum est, 'Lupus est in fabula:' quoties supervenit ille de quo loquimur, et nobis sua præsentia amputat facultatem loquendi.' Quanquam et hoc ipsum ex Platone ἐν ταῖς πολιτείαις refert Geopon. auctor XV. 1. pag. 403. Vide Scalig. Exercit. 344. pag. 1074. Fortun. Licetum, &c.

[c] *Homines in lupos*] Λυκάνθρωποι dicuntur ii, qui ludificationibus dæmonum, magicisque artibus in luporum se vertunt imagines. Id contigisse prope Coloniam Ubiorum, exusto sententia judicum eo qui lupi effigiem, cum luberet, sic induebat, ante decem annos quam scriberet Martinus Delrio, ipse testatur ex judicialibus actis, Disquis. Mag. II. 18. pag. 99. ubi de eo argumento plura. Vide et Olaum Magnum, lib. XVIII. tribus postremis capitibus totis.

[d] *Falsum esse*] Melam Pomponium carpit, qui II. 1. pag. 38. sic scripsit: 'Neuris statum singulis tempus est, quo, si velint, in lupos, iterumque in eos qui fuere, mutentur.'

tis versipelles [e] habeat,[3] indicabitur. Evanthes inter auctores Græciæ non spretus, tradit Arcadas [f] scribere, ex gente Anthi [4] [g] cujusdam, sorte familiæ lectum, ad stagnum quoddam regionis ejus duci, vestituque in quercu suspenso transnatare,[5] atque abire in deserta, transfigurarique in lupum, et cum ceteris ejusdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reverti ad idem stagnum: et cum transnataverit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito novem annorum senio. Id quoque Fabius,[6] [h] eandem recipere vestem. Mirum est quo procedat Græca credulitas! Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaque Agriopas, qui Olympionicas [7] [i] scripsit, narrat Demænetum [j]

sunt fama in t. ut maledictis in versipelles abeat; Margo edd. Dalec. *et f. in t. ut in m. versipellis abeat;* Vet. Dalec. *habeant.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Antæi* edd. vett. et Gronov. Mox, Vet. Dalec. *cujusdam familiaque alectum.*—5 Ita codd. Harduini et Tolet. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tranare* Gronov. et al. vett. Mox in iisdem vett. *tranaverit;* codd. Harduini et Tolet. cum edd. recentt. *transnataverit.* Deinde, cod. Dalec. *effigiem recuperare.*—6 'In libris est: *Id quoque Fabius;* quod nomen cum huc non conveniat, varia comminiscuntur viri docti, quorum conjecturis hanc nostram: *Id quoque in fabulis,* non inferiorem, lectoribus autem nostris facilitate commendabilem, arbitramur.' *Gesner.* Mox, *Mirum est quam* Vet. Dalec.—7 *Isa Copas*

NOTÆ

[e] *Versipelles*] Versipelles dicti sunt, quolibet genere se commutantes, inquit Nonius cap. 1. pag. 503. ubi et illud Plautinum adducit, ex Prologo in Amphitr. vs. 123. 'Ita versipellem se facit, quando lubet.' Et in Bacchid. IV. 4. 10. 'Nullus frugi esse potest homo, nisi qui et bene et male facere tenet: Improbis cum improbus sit, harpaget: furibus furetur quod queat: Versipellem frugi convenit esse hominem, pectus cui sapit, Bonus sit bonis, malus malis: utcumque res sit, ita animum habeat.' Unde versipelles dicti, qui mores, ceu pellem, vertunt mutantque, instar τῶν λυκανθρώπων. Hæc vox et apud Petron. extat in fragm. pag. 240. ubi de homine, qui magica arte lupi formam induerat: 'Intellexi,' inquit, 'illum versipellem esse, nec postea cum illo panem gustare potui: non, si me occidisses.' In Reg. 1. 2. Colb. Paris. *ut maledictis versipelles habeat.* Vide Busbeq. Epist. I. fol. 30.

[f] *Tradit Arcadas*] Tradit hoc ipsum D. August. ex Varronis relatu, de Civit. XVIII. 17.

[g] *Ex gente Anthi*] Sensus est, gentem Anthiam ex familia sua sortito elegisse, qui duceretur ad stagnum. Vide Notas et Emend. num. 68.

[h] *Id quoque Fabius*] Vide Notas et Emend. num. 69.

[i] *Olympionicas*] Olympia sunt ipsa certamina: Olympionicæ vero, cer-

Parrhasium[k] in sacrificio, quod Arcades Jovi Lycæo[l] humana etiam tum[m] hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, et in lupum se convertisse:[8 n] eundem decimo anno restitutum athleticæ,[o] certasse in pugilatu, victoremque Olympia[p] reversum. Quin et caudæ[q] hujus animalis creditur vulgo inesse amatorium virus exiguo in villo, eumque, cum capiatur, abjici,[9] nec idem pollere, nisi viventi direptum. Dies, quibus coëat,[r] toto anno non amplius

qui Olympionicas cod. Dalec. *Itaque Copas qui Olympionica* Vet. ejusdem. Mox, *etiam cum hostia* in eodem Vet.—8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in lupum convertisse* edd. vett. Mox, *restitisse i. p. victoremque victoria Olympica* codd. Dalec. et Vet. ejusdem; sic etiam Chiffl. nisi quod habet, *restituisset.* Dalecampius legit: *restitutum, athletico certamine in pugilatu, victorem Olympiis reversum.* Harduini conjecturam: *restitutum, athletice certasse in pugilatu,* recepit Gesnerus.—9 Cod. Dalec. *qui capiantur abjicere.* Salmasius legit *captatur.*—10 Ita Salma-

NOTÆ

taminum victores: *οἱ ὀλυμπιονίκαι.* Horum nomina vide apud Eusebium Scaligeri, p. 347.

Demænetum] Totidem plane verbis recitat hæc Augustinus loco citato, ut ex eodem Varrone Plinius hausisse videatur. Ex quibus Pausanias emendandus, qui Demarchum hunc pro Demæneto nuncupat.

[k] *Parrhasium*] Ex Parrhasia Arcadiæ oppido, de quo IV. 10. p. 420.

[l] *Jovi Lycæo*] August. de Civit. lib. XVIII. 17. 'Nec Varro,' inquit, 'propter aliud arbitratur in Arcadia tale nomen affictum Pani Lycæo, et Jovi Lycæo, nisi propter hanc in lupos hominum mutationem, quod eam nisi vi divina fieri non putarent. *Lupus* enim Græce *λύκος* dicitur, unde *Λυκαίου* nomen apparet inflexum.'

[m] *Humana etiam tum*] Hoc est, nondum immanitate illa, quæ postea mitescentibus sæculis exolevit, abolita.

[n] *Se convertisse*] *Se* addidimus ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. &c. Augustinus, 'in lupum fuisse mutatum.'

[o] *Restitutum athleticæ*] Vide Notas et Emend. num. 70.

[p] *Victoremque Olympia*] Vel id oppidi nomen, de quo IV. 6. vel *Olympia,* dictum pro *Olympiis,* ludis scilicet, ac certaminibus: qua de forma loquendi plura dicemus XXXV. 40. n. 32.

[q] *Quin et caudæ*] Hæc Solinus transcripsit a Plinio totidem verbis, cap. 2. p. 15. 'Spectatissimum illud est,' inquit, 'caudæ animalis hujus villus amatorius inest perexiguus, quem spontivo damno amittit, cum capi metuit: nec habet potentiam, nisi viventi detrahatur.' Amatorium simpliciter, vel cum adjecto, virus amatorium, poculumve dicitur, quod ad amoris impellit insaniam. Inter ea quæ disputari solent, ponit Quintilianus, VII. 4. et 9. ac VIII. 5. an amatorium venenum sit, necne.

[r] *Dies, quibus coëat*] Subintellige, ex superiore periodo, 'vulgo creditur:' id enim pro incomperto et fabuloso ipse refert, Aristotelem secutus, qui Hist. Anim. VI. 35. p. 783.

duodecim. Eundem in fame vesci terra.[s] Inter auguria, ad dexteram commeantium præciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum ominum [10] præstantius. Sunt in eo genere, qui cervarii [t] vocantur, qualem e Gallia in Pompeii Magni arena spectatum diximus. Huic quamvis [u] in fame mandenti, si respexerit,[a v] oblivionem cibi subrepere [11] aiunt, digressumque quærere aliud.

[a] *Si retro aspexerit.*

sius et Harduin. 1. *id ore f. nullum omnium* Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *odore f. nullum omnium* cod. Dalec. *id ore f. nullum homini* Tolet. et Vet. Dalec. *id ore f. nullum hominum* Chiffl. *id ore f. mullum* al. ap. Dalec. *id o. f. nullum omnino* al. ap. eundem.—11 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *respexit, o. c. surripere* Gronov. et al. *subrepere* etiam cod. Dalec. Paulo post, Dalecampius, *quærere alium.*

NOTÆ

Fertur, inquit, *de lupi partu, ad fabulam proxime, lupos omnes intra duodecim dies parere:* Λέγεται δέ τις περὶ τοῦ τόκου λόγος πρὸς μῦθον συνάπτων· φασὶ γὰρ ἅπαντας τοὺς λύκους ἐν δώδεχ' ἡμέραις ἐνιαυτοῦ τίκτειν. Quod autem de partu Aristoteles prodidit, id de coitu refertur a Plinio: satis apposite: nam si certa sint statutaque his tempora utero ferendi, si duodecim dierum spatio pariunt, totidem diebus coire necesse est. At Solinus pro comperto et indubitato narrat, quod ceteri fabulosum putarunt: 'Coëunt lupi,' inquit, loco cit. 'toto anno non amplius dies XII.' Solinum sequitur Albertus M. lib. XXII. de Animal. II. 1. p. 601. Non ita porro rem accepit Ælianus, quemadmodum ceteri: sed lupas dixit ægre partu solvi, diebusque ac noctibus continuis duodecim parere, Hist. Anim. IV. 4. Οὐ ῥᾳδίως οἱ λύκοι τὴν ὠδῖνα ἀπολύουσιν, ἀλλ' ἐν ἡμέραις δώδεκα, καὶ νυξὶ τοσαύταις.

[s] *Vesci terra*] Solinus: 'Vescuntur in fame terram.' Aristotelis verba, unde hæc emanarunt, ita se habent, Hist. Anim. VIII. 9. p. 899. Τοὺς λύκους φασὶν, ὅταν πεινῶσιν, ἐσθίειν τινὰ γῆν, μόνον δὴ τοῦτο τὸ ζῶον, *Lupos aiunt esurientes certam terram devorare, idque huic uni evenire animali.* Plinius, ejusque simia Solinus, illud τινὰ neglexit. Expressit vero Albertus loco proxime citato: 'Famelici lupi,' inquit, 'aliquando terra satiantur, quæ glis vocatur.' Glossæ Isidori: 'Glis, glitis, humus tenax.'—'Quod ad augurium spectat, ex occursu lupi, felicissimum id olim habitum scilicet, eo certe respexisse Petrus Blesensis videtur, Ep. 65. 'Qui de jocundo,' inquit, 'gloriantur hospitio, si eis lupus occursaverit, aut columba,' &c.' *Ed. sec.*

[t] *Qui cervarii*] *Loups cerviers.* De his egimus, cap. 19.

[u] *Huic quamvis*] Solinus c. 2. p. 15. 'At hi, quos cervarios dicimus, quamvis post longa jejunia repertas ægre carnes mandere cœperint, ubi quid casu respiciunt, obliviscuntur, et immemores præsentis copiæ, eunt quæsitum, quam reliquerant, satietatem.'

[v] *Si respexerit*] Ita rescripsimus ex Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. et mox *subrepere* ex iisdem, pro *respexit*, et *surripere.*

XXXV. (XXIII.) Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem ejus[a] plerasque terræ habere,[a] in qua[1] occultentur. Innumera esse genera. Cerastis[b] corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato,[c] solicitent ad se aves. Geminum caput amphisbænæ,[d] hoc est, et a cauda,[2] tanquam parum esset uno ore fundi venenum. Aliis squamas[3][e] esse, aliis picturas: omnibus exitiale virus. Jaculum[f] ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantum pavendas[4] serpentes,[g] sed et missili volare tormento.[b] Colla aspidum[h] intumescere,

[a] *Colorem ejus terræ plerasque serpentes habere, &c.*
[b] *Sed et volare instar missilis tormenti.*

CAP. XXXV. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *earum plerasque terrarum, in quas* Vet. Dalec. *colorem plerosque terræ habere, qua* Gronov. et edd. ante Harduin. Paulo post, Chiffl. *corpore occulto.*—2 Ita codd. Harduini, Salmas. Tolet. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *hoc est ad caput et ad caudam* edd. vett. et Gronov.—3 *Aliis squamam* cod. Dalec.—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cavendas* edd. vett. et Gronov. Mox,

NOTÆ

[a] *Colorem ejus*] A terris, inquit, in quibus lateant, colorem pleræque serpentium mutuantur. Plinio astipulatur Nicander in Theriac. p. 27. de amphisbæna, cui cutis æmula terræ, χροιή γε μὲν ἤϋτε γαίης.

[b] *Cerastis*] Ex Plinio eadem Solinus, c. 27. p. 51. Plinius ex Nicandro, in Theriacis, p. 19. Εὖ δ' ἂν καὶ δολόεντα μάθοις ἐπιόντα κεραστὴν, Ἤϋτ' ἔχιν· τῷ γάρ τε δομὴν ἰνδάλλεται ἴσην· Ἤτοι ὁ μὲν κολὸς ἐστιν· ὁ δ' αὖ κεράεσσι πεποιθὼς, Ἄλλοτε μὲν πιτύρεσσι, τότ' ἐν δοιοῖσι Κεραστής. Hoc est, Gorræo interprete: *Nunc facile agnoscas instructum fraude cerasten: Viperea hic forma est, et imagine cretus eadem. Sed tamen hæc mutila est: is fretus sæpe quaternis Cornibus, aut binis, atque hoc discrimine notus.*

[c] *Occultato*] Vel, ut Mss. *occulto.* Solinus: 'Reliqua corporis de industria arenis tegunt.'

[d] *Amphisbænæ*] Lucan. IX. 719. 'Et gravis in geminum surgens caput Amphisbæna.' Vide Notas et Emend. num. 71.

[e] *Aliis squamas*] Solinus loco cit.

[f] *Jaculum*] Solinus: 'Jaculi arbores subeunt, e quibus vi maxima turbinati, penetrant animal quodcumque obvium fortuna fecerit.' Lucan. IX. 822. 'Ecce procul sævus sterilis se robore trunci Torsit, et immisit (Jaculum vocat Africa) serpens: Perque caput Pauli, transactaque tempora fugit,' &c. Ἀκοντίας Græcis, quod in modum jaculi se mittit, Ælianо teste Hist. Anim. VI. 18. Latinis *Jaculus* dicitur. De eo Galenus de Theriac. cap. 8. p. 940.

[g] *Pavendas serpentes*] Ita Mss. omnes: ubi editi, *cavendas.*

[h] *Colla aspidum*] Tum scilicet, cum

nullo ictus [i] remedio, præterquam si confestim partes contactæ amputentur. Unus huic [j] tam pestifero animali sensus, vel potius affectus est. Conjugia [k] ferme vagantur:[e] nec nisi cum pari [5] vita est: itaque alterutra interemta, incredibilis alteri ultionis cura. Persequitur interfectorem, unumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala, an remedia genuerit. Jam primum hebetes oculos huic malo dedit: eosque non in fronte ex adverso cernere,[6] [l] sed in temporibus: itaque excitatur pede sæpius [m] quam visu.[7]

(XXIV.) Deinde internecinum [n] bellum cum ichneumone.[o]

[e] *Mas cum fœmina ferme vagantur.*

legendum opinabatur Laet: *ictu, nullo remedio.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *nisi cum compari* cod. Dalec. *nisi cum compare* Gronov. et al. ante Harduinum.—6 Vet. Dalec. *aut ex adverso cernere;* Salmasius, *ne ex adverso cerneret.*—7 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *excitatur sæpius auditu quam visu* edd. vett. et Gronov. *excitatur sed sæpius* cod. Dalec. *excitatur sed sæpius quam visu* Chiffl. Mox, *Habet deinde* edd. ante Gronovium. ' Delevi *Habet*, quod veteres codd. non agnoscant, et adjectum sit ab iis qui capita distinxere.' *Laet.*

NOTÆ

meditantur ictum, tum intumescunt. Nicander in Theriac. pag. 12. Ψαφαρὸς δ' ἀναπίμπλαται αὐχὴν Ἄκριτα ποιφύσσοντος, ὅτ' ἀντομένοισιν ὁδίταις Ἄϊδα προσμάξηται, ἐπιζαμενὲς κοτέουσα, *Cum vero incanduit ira, Et lethum minitans venientibus obvia sævit, Squalida colla tument, et lato sibilat ore.*

[i] *Nullo ictus*] Sic Ælian. Hist. Anim. I. 54. Negat idem VI. 38. eos qui ab aspide morsi sint, ultra horam quartam vivere. Assentiuntur et Galenus de Theriaca ad Pison. cap. 8. pag. 941. et Phile, pag. 114. Aceto tamen succursum esse huic malo non semel, Plinius ipse admonet XXIII. 27. Tum vero insanabilem esse morsum prodidit Plinius alter de Re Medica lib. III. cap. ult. si morsum aspidis secutus est sanguis. Verum non de quavis, sed de Ægyptia solum aspide, Plinius noster hic agit, ut mox dicemus.

[j] *Unus huic*] Solinus loco cit.

[k] *Conjugia*] Hoc est, paria ipsa, marisque cum fœmina conjugationes, quas Græci συζυγίας appellant. Vide Notas et Emend. num. 72.

[l] *Ex adverso cernere*] Ita Reg. 2. At Reg. 1. *cerneret.* Paris. *ne ex adverso cerneret.*

[m] *Pede sæpius*] Vide Notas et Emend. num. 73.

[n] *Deinde internecinum*] Vide Notas et Emend. num. 74.

[o] *Ichneumone*] Quem Ægyptii ho-

XXXVI. Notum est animal hac gloria maxime, in eadem natum Ægypto.[a] Mergit se limo sæpius, siccatque Sole. Mox ubi pluribus eodem modo se coriis[a] loricavit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens,[1] ictus irritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

XXXVII. (XXV.) Crocodilum[b] habet Nilus, quadrupes malum, et terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre linguæ usu caret.[c] Unum[d] superiore mobili maxilla imprimit morsum, alias terribilem, pectinatim[e]

[a] *Crustis e luto.*

CAP. XXXVI. 1 Cod. Dalec. *cauda se attollens.*

NOTÆ

die murem Pharaonis, seu murem Ægypti vocant, Bellonio teste, a quo describitur luculenter, Observ. II. 22. Allatum ex Ægypto ichneumonem qui viderunt, forma esse dicunt, qualis est ictidis, ut cecinit Nicander, in Theriacis, pag. 15. Μορφὴ δ' ἰχνεύταο κινωπέτου, οἷον ἀμυδρῆς Ἴκτιδος, ἥτ' ὄρνοισι κατοικιδίῃσιν ὄλεθρον Μαίεται, ἐξ ὕπνοιο καθαρπάζουσα πετεύρων, Ἔνθα λέχος τεύχονται ἐπ' ἴκριον, ἢ καὶ ἀφαυρὰ Τέκνα τιθαιβώσσουσιν ὑπὸ πλευρῇσι θέρουσαι. Quibus verbis describit poëta, quem vulgo *Furetum* vocamus: cujus insidiæ sunt gallinis periculosissimæ: ut recte Gorræus interpres: *Mustelæ hic parvæ, vero quam nomine dicunt Ictida, persimilis, quæ villæ in corte volucres Somno irretitas tabulata per ardua rimans, Dum recubant, tepidoque fovent sub pectore pullos, E nidis raptas scelerata fraude trucidat.*

[a] *In eadem natum Ægypto*] Non igitur de quavis aspide hæc sunt accipienda, sed de Ægyptia tantum, quæ quidem, ut Strabo ait lib. XVII. pag. 823. peculiare quiddam habet præter alias alibi natas. Et vero pugnam aspidis cum ichneumone describens Nicander in Theriacis, pag. 12. de sola Ægyptia aspide loqui se profitetur. Nicandrum sequitur laudatque Strabo loco cit. Arist. Hist. Anim. IX. pag. 1024. Plutarch. de Solert. Anim. pag. 966. Ælian. Hist. Anim. III. 23. alibique passim: Phile, pag. 144. et alii multi.

[b] *Crocodilum*] Solinus iisdem verbis, cap. 32. pag. 60. Eadem fere Diodorus habet Bibl. lib. I. pag. 31. Herod. lib. II. pag. 115. aliique.

[c] *Linguæ usu caret*] Vide Notas et Emend. num. 75.

[d] *Unum*] Unum scilicet e terrestribus animalibus, uti dicetur XI. 60. Nam ex avibus superiorem rostri partem movet phœnicopterus. Sed de crocodilo quoque ipso negant anatomici quidam recentiores id esse verum.

[e] *Pectinatim*] Dentes serratos esse ait, Herod. loc. cit. χαυλιόδοντας, hoc

stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerumque duodeviginti [f] cubita. Parit ova quanta anseres:[g] eaque extra eum locum semper [1] incubat, prædivinatione [h] quadam, ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud [i] animal ex minori origine in majorem crescit magnitudinem. Et unguibus hic armatus est, contra omnes ictus [j] cute invicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis [2] utrumque [k] ratione. Hunc saturum [l] cibo piscium, et semper esculento ore,[a] in littore somno datum, parva avis, quæ trochilos ibi vocatur, rex avium [m] in Italia, invitat ad hiandum [n] [3] pabuli sui gratia, os primum ejus

[a] *Ore esca oppleto.*

CAP. XXXVII. 1 Vet. Dalec. *eum locum transferens semper.* ' Alii: *aquarum locum.* Quidam: *udum locum.*' Dalec. Mox, cod. Dalec. *summo actu eo anno.* Al. ap. Dalec. mox, *egressurus est Nilus.*—2 ' Cod. *temporis,* id est, opportunæ stationis et moræ.' *Dalec.*—3 Tolet. *ad hiatum.* Mox, cod. Dalec. *os p. ejus*

NOTÆ

est, instar serræ divisos, atque disjunctos. A Plinio, quod eodem recidit, pectinatim juncti dicuntur, cum dentium ordo superior inferiori non imprimitur modo, sed etiam inseritur. Sic manus junctæ pectinatim, cum digiti alii inter alios inseruntur.

[f] *Duodeviginti*] Vide Notas et Emend. num. 76.

[g] *Quanta anseres*] Subintellige, quanta anseres pariunt. Sic Herod. et Solinus loc. cit. Arist. Hist. Anim. v. 28. pag. 635. Ὧν οὔκ ἐστι μεῖζον χηνείου.

[h] *Prædivinatione*] Solinus loc. cit. Id vero non crocodilis modo, sed etiam testudinibus, cancris, et aspidibus commune esse scribit Ælian. Hist. Anim. v. 52.

Nec aliud] Notat Ælian. Hist. Anim. IX. 58. tria hæc e minima origine, in ingentem crescere magnitudinem: ex aquatilibus, crocodilum: struthiocamelum, ex volucribus: e quadrupedibus, elephantum.

[j] *Contra omnes ictus*] Recentiores, inquit Scaliger Exercit. 196. pag. 636. etiam pilulis sclopetorum prædicant imperviam cutem eam esse.

[k] *Teporis utrumque*] Quoniam interdiu aër, aqua noctu tepidior quam aër serenus et roscidus. Θερμότερον γὰρ δή ἐστι τὸ ὕδωρ τῆς τε αἰθρίης, καὶ τῆς δρόσου, inquit Herod. loc. cit. Quam causam quoque Aristoteles repetit, Hist. Animal. II. 14. pag. 205. An vero potius veritus insidias crocodilus, munitiore tum subter aquam loco consistat, aliis cogitandum relinquo.

[l] *Hunc saturum*] Hæc totidem verbis Herod. loc. cit. Arist. Hist. Anim. IX. 8. pag. 1024. Plutarch. de Solert. Animal. pag. 980. Ælian. Hist. Anim. III. 11. Phile, pag. 142. Solinus, cap. 32. pag. 60. aliique.

[m] *Rex avium*] Vide Notas et Emend. num. 77.

[n] *Ad hiandum*] Reg. 2. et Tolet. *ad hiatum.*

assultim repurgans, mox dentes, et intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quam maxime hiantes: in qua voluptate[o] somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, ut telum aliquod, immissus,[4] erodit alvum.

XXXVIII. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos,[p] contra venena præcipuus antidotis:[1] item ad inflammandam virorum Venerem. Verum in crocodilo major erat pestis, quam ut uno esset ejus hoste natura contenta. Itaque et delphini[q] immeantes Nilo, quorum dorso tanquam ad hunc usum cultellata inest spina,[2][r] abigentes eos præda, ac velut in suo tantum amne regnantes, alioqui impares viribus ipsi, astu interimunt: callent enim in hoc cuncta animalia, sciuntque non sua modo commoda, verum et hostium adversa: norunt sua tela, norunt occasiones, partesque dissidentium imbelles.[3] In ventre mollis est tenuisque cutis crocodilo: ideo se, ut territi, mergunt delphini, subeuntesque alvum illa secant spina. Quin et gens[s] hominum est huic belluæ adversa[4] in ipso Nilo Tentyritæ, ab insula, in qua habitat, appellata. Mensura eorum parva, sed præsentia animi[5] in hoc tantum usu[t] mira. Terribilis hæc contra fugaces bellua est,

ad saltum.—4 Idem codex, *aliquod immissum.*

CAP. XXXVIII. 1 Vet. Dalec. *præcipuum antidotum.* Mox, cod. Dalec. *et idem ad inflammandum, &c.*—2 Ita Longol. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *penna* Vet. Dalec. *pinna* Gronov. et edd. vett. *alioquin* in iisdem vett.—3 Vet. Dalec. et Chiffl. *dissidentium in bellis.* Paulo post pro *illa* Vet. Dalec. habet *mollem.*—4 ' Alias, *genus hominum huic belluæ adversum.* Sic paulo post, ' olfactuque ejus generis hominum fugantur.' *Dalec.*—Mox, cod. Dalec. *et a Tentyra insula, &c.*—Chiffl. *a Tintyra insula, in qua habitant.*—5 Chiffl. *præsentis animi;* cod. Dalec. *præsentia hominum.* Mox, Salmasius,

NOTÆ

[o] *In qua voluptate*] Solinus loc. cit. Diodor. Bibl. lib. I. pag. 78. Oppian. Cyneget. III. 420. &c.

[p] *Scincos*] Græcis σκίγκος. De eo dicemus opportunius, XXVIII. 30. ubi hæc rursum a Plinio repetuntur.

[q] *Et delphini*] De hoc naturali et insito delphinis astu adversus crocodilos, egit et Seneca Natur. Quæst. IV. 2. pag. 886. Solinus loc. cit.

[r] *Inest spina*] Vide Notas et Emend. num. 78.

[s] *Quin et gens*] Seneca et Solinus loc. cit. Ælian. Hist. Anim. X. 21.

[t] *In hoc tantum usu*] Ita libri omnes. Salmasius pag. 453. in Solin. *In hoc tanto ausu.*

fugax contra insequentes :[6] sed adversum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsoque[u] equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os clava, dextra[7] ac læva tenentes extrema ejus utrimque, ut frænis in terram agunt captivos: ac voce[8] etiam sola territos, cogunt evomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque uni ei insulæ crocodili non adnatant:[9] olfactuque ejus generis hominum, ut Psyllorum[v] serpentes, fugantur. Hebetes oculos[w] hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuorque menses hyemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc unum[x] quamdiu vivat, crescere arbitrantur: vivit autem longo tempore.

XXXIX. Major altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis binis,[1 a] quales bubus, dorso equi, et juba, et hinnitu, rostro resimo,[b] cauda et dentibus aprorum aduncis, sed minus noxiis: tergoris ad scuta galeas-

in hoc tanto ausu.—6 Ita Harduin. 1. et edd. vett. *fugientes . . . . insequentes* Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fugaces . . . . serpentes* cod. Dalecampii; unde ille conjectabat: *fugaces b. est, f. c. sequentes.* Mox, *Quin et flumini* cod. Dalec.—7 Codd. Dalec. et Chiffl. *a dextra.*—8 Cod. Dalec. *a voce.* —9 Chiffl. *non adnant.*

CAP. XXXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *ungulis bifidis* edd. vett. et Gronov. Paulo post, Vet. Dalec. *cauda torta et d. a. aduncis.* Deinde

NOTÆ

[u] *Dorsoque*] Crocodilorum videlicet, quos captivos in terram agunt.

[v] *Ut Psyllorum*] Dictum est de iis VII. 2.

[w] *Hebetes oculos*] Herod. et Solinus, locis citatis, eadem de oculorum hebetatione, et inedia quatuor mensium narrant.

[x] *Quidam hoc unum*] Arist. Hist. Anim. v. 28. pag. 635.

[a] *Ungulis binis*] Hoc est, bifidis. Sed *binis* maluimus, omnium codicum mira consensione in ea voce, quam *bifidis*, quod glossema videbatur, edere. Herod. lib. II. pag. 116. Diodorus Sic. lib. I. pag. 31. et Arist. Hist. Anim. II. 12. pag. 196. ex quibus hæc emanarunt, δίχηλον παραπλησίως τοῖς βουσὶν aiunt, *ungulis bifidis quales bubus.* Solinus hanc hippopotami descriptionem transtulit in opus suum, cap. 30. pag. 61. Aldrovandus rejicit de Quadrup. Digit. I. 12. pag. 182. quod equidem miror, cum non tot scriptorum modo testimoniis, sed nummorum etiam veterum auctoritate firmetur: Philippi nimirum Imp. et Otacillæ, in quibus expressa hippopotami figura, qualis ab his auctoribus delineatur.

[b] *Rostro resimo*] Sursum versus reducto. Sic Columella VI. 1. nares resimas dixit, pro simis.

que impenetrabilis,[2] [c] præterquam si humore madeat. Depascitur [d] segetes, destinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, et ex agro ferentibus [3] vestigiis, ne quæ revertenti insidiæ comparentur.

XL. (XXVI.) Primus eum [e] et quinque crocodilos Romæ ædilitatis suæ ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus [f] in quadam medendi parte etiam magister extitit.[1] Assidua namque satietate obesus exit in littus, recentes arundinum cæsuras speculatum:[2] [g] atque ubi acutissimam videt stirpem,[3] imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atque ita profluvio sanguinis morbidum alias corpus exonerat, et plagam limo rursus obducit.

XLI. (XXVII.) Simile quiddam et volucris in eadem Ægypto monstravit quæ vocatur ibis: [h] rostri aduncitate

Chiffl. *sed m. noxius.*—2 Cod. Dalec. *tergore, &c. impenetrabili.* Mox, pro *in diem,* Salmas. conj. *indidem;* Laet, *in die,* aut, *interdiu.*—3 Nonnulli e Solino, *fallentibus.* Mox, *ne aliqua revertenti, &c.* Chiffl.

CAP. XL. 1 Codd. Dalec. et Chiffl. *existit.*—2 Ita codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *speculatus* Gronov. et al. ante Harduinum; *recenti harundinum cæsura speculatum* codd. Tolet. et Chiffl.—3 Ita edd. ante Harduinum; *acutissimam vidit stirpem* Chiffl. *acutissimam videt stipitem* Vet. Dalec. *acutissimum videt stirpem* Harduin. Miller. Bipont. et Franz. Mox, cod. Dalec. *in cute vulnerat.*

NOTÆ

[c] *Impenetrabilis*] Verisimilius id multo, quam quod ab Herodoto et Aristotele proditum, tam crassum videlicet illud esse corium, ut ex eo hastilia fieri, venabula, pilaque missilia possent, ὥστε δόρατα ποιεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ.

[d] *Depascitur*] Non segetes, inquit, depascitur, in quascumque forte inciderit, sed de die in diem antea observatas: sic enim nec locorum imperitia, neque rursus assuetarum segetum repetitione, intercipi periclitatur. Quin et aversus destinatos agros intrat, ut observanti vestigia egressus inde, non ingressus, existimetur. Ita fere Solinus cap. 32. pag. 61. Diodor. Bibl. lib. I. pag. 31. Ælian. Hist. Anim. v. 53. Miror Salmasium, in Solin. pag. 456. *indidem* emendare, pro *in diem,* reclamantibus Mss.

[e] *Primus eum*] Totum hoc caput ex verbo fere transcripsit Solinus cap. 32. pag. 61.

[f] *Hippopotamus*] Idcirco repertor detrahendi sanguinis appellatus, XXVIII. 31.

[g] *Speculatum*] Ita rectius, ex codd. Reg. 1. 2. Paris. &c. quam *speculatus,* ut est hactenus editum.

[h] *Ibis*] His terris ignota avis, non habet in Europa nomen, inquit Al-

per eam partem se perluens,[1] qua reddi ciborum onera maxime salubre est. Nec hæc sola a multis [2 i] animalibus reperta sunt, usui futura et homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis cervi monstravere,[j] percussi eo telo, pastuque ejus herbæ ejecto.[3 k] Iidem percussi[l] a phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est et ad serpentium [4 m] ictus præcipua, qua se lacerti,[n] quoties cum his conseruere pugnam,

Cap. xli. 1 Vet. Dalec. *proluens*.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sola a mutis* edd. vett. ante Harduinum.—3 Chiffl. *electo*.—4 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *serpentum* edd. vett. et Gronov. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov.

NOTÆ

drov. de ibide agens, Ornithol. xx. 3. pag. 312. Esse ‘ ciconiam totam nigram in dorso’ ait Albertus M. de Animal. viii. 2. 2. pag. 251. De ibide vero, immittendi per inferiorem partem, purgandi gratia, medicamenti magistra, Plinio suffragantur Plutarch. de Iside, pag. 381. et Solert. Animal. pag. 972. Phile de Propr. Animal. cap. de ibi, pag. 48. Ælian. Hist. Anim. ii. 35.

[i] *A multis*] Vide Notas et Emend. num. 79.

[j] *Cervi monstravere*] Idem repetit xxv. 53. Solinus item de cervis agens, cap. 19. pag. 39. ‘ Dictamnum,’ inquit, ‘ ipsi prodiderunt, dum ex eo pasti excutiunt accepta tela.’ Feris tamen capris, non cervis, dederunt hoc Aristot. Hist. Anim. ix. 8. pag. 1023. Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1150. Theophrast. hist. ix. 16. Antigonus Carystius, Dioscorides. Et e nostris quoque, Cic. de Nat. Deor. lib. ii. pag. 101. et Virgilius, qui in dictamni historia cecinit,‘ Non illa feris incognita capris Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.’ Verum utrisque Apuleius, cap. 62. tit. 3. ‘ Si caprea vel cervus in venatione telo percussus fuerit, cum pervenerit ad herbam dictamnum, et ea pascitur, mox telum excutitur e plaga,’ &c. Et sane sunt ambo congeneres, formaque ac moribus ferme pares. De dictamno dicemus xxv. 53.

[k] *Ejecto*] Vide Notas et Emend. num. 80.

[l] *Iidem percussi*] Arist. Hist. Anim. ix. 6. pag. 1021. De phalangio dicetur xi. 28.

[m] *Est et ad serpentium*] Condrillen hac circuitione verborum, ut quidem remur, intelligit, de qua idem ipse xxii. 45. ‘ Condrillon, sive condrille . . . dividitur in pastillos, contra serpentes, argumento probabili: siquidem mures agrestes, læsi ab his, hanc esse dicuntur.’

[n] *Qua se lacerti*] Hæc de lacerto viridi accipienda sunt, qui propterea ὀφιομάχος, et ὀφιονίκος dicitur. Pandectarius: Ofionicos Græce, id est lacerta. Erasmus in Dialogo de Amicitia: ‘ Italia magnas habet lacertas et virides . . . Quodam die vidi prægrandem, et mire viridem, in ostio cavi decertantem cum serpente . . . Paulo post venit ad nos lacerta, velut os-

vulnerati refovent. Chelidoniam[o] visui saluberrimam hirundines monstravere, vexatis pullorum oculis illa medentes.

Testudo cunilæ,[p] quam bubulam vocant, pastu vires contra serpentes[q] refovet: mustela rutæ,[5 r] in murium venatu cum iis[a] dimicatione conserta: Ciconia origano,[6 s] hedera apri in morbis sibi medentur, et cancros[t] vescendo, maxime mari ejectos. Anguis hyberno[u] situ membrana corporis[7] obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidusque vernat.[b] Exuit autem a capite primum, nec celerius quam uno die ac nocte[8] replicans, ut extra fiat[v]

[a] *Cum serpentibus.* [b] *Nitet, ut nitere omnia verno tempore solent.*

ictus Calaminthæ præcipua, ex Æliano, Hist. Anim. IX. 26.—5 Cod. Dalec. *mustela serpyllo;* Vet. Dalec. et Chiffl. *mustela ruta.* Mox, pro *in murium*, Pintian. ex Aristot. legit *in anguium.*—6 *Ciconia vulneri admoto* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. Mox, *et cancris . . . . ejectis* Vet. Dalec. *cancris* etiam cod. Dalec.—7 Vet. Dalec. *corpori.*—8 Chiffl. *et nocte.*—9 *Draco hiber-*

NOTÆ

tendens sua vulnera, ac remedium flagitans,' &c. Est enim, ut idem paulo ante dixit, hoc animal natura et amicum homini, et serpentibus inimicum.

[o] *Chelidoniam*] Dicemus de chelidonia, XXV. 50. et 91. Rem eandem narrat Basilius in Hexaëm. Homil. VIII. pag. 145. Ælianus item Hist. Anim. III. 25.

[p] *Testudo cunilæ*] De cunila XX. 61. Origanum agreste vocat Albertus M. de Animal. VIII. 2. 2. pag. 251.

[q] *Contra serpentes*] Ad pugnam cum serpentibus ineundam. Vide Notas et Emend. num. 81.

[r] *Mustela rutæ*] Rutæ pastu, inquit, vires suas adversus serpentes mustela confirmat: persæpe enim, dum eundem murium venatum serpentes mustelæque exercent, congrediuntur ac dimicant inter se. Vide Notas et Emend. num. 82. Mustela hæc domestica est scilicet, Græcis γαλῆ nominata, Gallis *une belette.* Repetit hoc Plinius iterum XX. 51.

[s] *Ciconia origano*] Hæc ex Arist. Hist. Anim. IX. 8. p. 1025. Eadem refert et Ælian. Hist. Anim. V. 46. Id vero ambo non ciconiæ proprium ac peculiare, sed et cum aliis multis avibus commune esse aiunt, ut vulneribus cunilam bubulam imponant: eandem enim herbam nunc Latino *cunilæ*, nunc Græco ὀριγάνου vocabulo, uti mox alteram modo fœniculi, modo marathri nomine repræsentat.

[t] *Et cancros*] Cancrorum certe fluviatilium esu mederi sibi sues in capitis doloribus auctor est Plutarch. Quæst. Natur. p. 918.

[u] *Anguis hyberno*] Hac de re opportunius, uberiusque XX. 95. Accepta hæc porro ex Arist. Hist. Anim. VIII. 23. p. 941. et 942. Secuti sunt Plutarch. de Solert. Animal. p. 972. et Ælian. Hist. Anim. IX. 16.

[v] *Ut extra fiat*] Nova cute, quæ

membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra visu obscurato, marathro herbæ[w] sese affricans, oculos inungit ac refovet: si vero squamæ obtorpuere,[c] spinis juniperi se scabit. Draco vernam[9][x] nauseam sylvestris lactucæ[y] succo restinguit. Pantheras[z] perfricata carne aconito (venenum id est) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellavere quidam. At fera contra hoc excrementis hominis sibi mede-

[c] *Si squamæ duriores oculos obtexere.*

nam Dalec. Mox, Vet. Dalec. *succo restringit.* Paulo post, cod. Dalec. *Panthera per carnes fricatas aconito veneno iidem barbari;* Vet. Dalec. *P. per carnis frecatas aconito venantur iidem barbari;* Chifft. *P. perfricatas carnes, &c.*

NOTÆ

nata jam subtus est, extra prodeunte, semota ea penitus, quæ ante exterior erat. Aristotelis verba loco cit. hæc sunt: Ἐν νυκτὶ δὲ καὶ ἡμέρᾳ πᾶν ἀποδύεται σχεδὸν τὸ γῆρας, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀρξάμενον μέχρι τῆς κέρκου. Γίνεται δὲ ἐκδυομένου τὸ ἐντὸς ἐκτός. Quæ Plinius fideliter reddidit.

[w] *Marathro herbæ*] Græca nunc voce, ut diximus, abutitur, ut quod fœniculum Latine prius appellavit, id esse Græcorum μάραθρον obiter indicet. Hæc porro similiter referunt auctores proxime laudati, secuti, ut videtur, Aristot. et Nicandr. initio Theriacῶn p. 3.

[x] *Draco vernam*] Similem fere medicinam in dissimili morbo adhiberi a dracone, auctor est Aristot. Hist. Anim. IX. 8. p. 1025. Ὁ δὲ δράκων, inquit, ὅταν ὀπωρίζῃ, τὸν ὀπὸν τῆς πικρίδος ἐκφορεῖ. *Draco, ubi fructuum esu gravatur, picridis succum haurit.* Ælianus quoque Hist. Anim. VI. 4.

[y] *Sylvestris lactucæ*] Locis proxime laudatis Aristoteles et Ælianus dixere πικρίδα. Est autem πικρὶς mox sylvestre intubum, sive cichorium, ut Dioscoridi placet, et Aëtio, verbo Σέρις. Hanc picridem Maro signasse videtur, scribens, 'Et amaris intyba fibris.' Interdum vero etiam πικρὶς est genus lactucæ sylvestris, Plinio XIX. 38. et Apuleio in Herbario, cap. 30. cui titulus, 'De lactuca sylvestri:' 'Græcis, inquit, θρίδαξ ἀγρία dicitur ... aliquibus πικρὶς.' Hinc D. Hieronymus, in Exodo et Numeris, Græcum ἐπὶ πικρίδων reddidit, *cum lactucis agrestibus.* Ab amaritudine nomen herba utraque sortita est: quippe major in ipsis est, quam in sativis ejusdem generis.

[z] *Pantheras*] Hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. IX. 8. p. 1023. Ex Plinio Solinus c. 17. p. 38. Ex Aristotele rursum, auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1151. Ælian. Hist. Anim. IV. 48. E nostris Cic. de Nat. Deor. II. p. 101. Quid quod hodieque homines ipsi in insula orientalis Indiæ, quæ Java dicitur, veneni vim a suis corporibus vel sic depellunt? Nam ad ictus telorum, quæ solent hostes veneno inficere maxime letali, excremento suo sibi quisque statim medetur, arefacto, tritoque in pulverem, et ex aqua cyathi unius mensura po-

tur: et alias tam avida eorum, ut a pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius, quam ut queat saltu attingere, jaculando se appetendoque deficiat, et postremo[10] exspiret: alioqui vivacitatis adeo lentæ, ut ejectis interaneis diu pugnet.[d][11] Elephas,[a] chamæleone concolori frondi[12] devorato, occurrit oleastro huic veneno suo.[e] Ursi,[b] cum mandragoræ mala gustavere, formicas lambunt. Cervus herba cinare[c] venenatis pabulis resistit. Palumbes, graculi,[d] merulæ, perdices, lauri folio annuum fastidium[e] purgant: columbæ,[13] turtures, et gallinacei herba quæ vocatur helxine: anates, anseres, ceteræque aquaticæ herba siderite: grues, et similes, junco palustri. Corvus, occiso chamæleone,[14] qui etiam victori nocet, lauro infectum virus extinguit.

XLII. (XXVIII.) Millia præterea,[f] utpote cum plurimis animalibus eadem natura rerum,[a] cœli quoque observationem et ventorum, imbrium, tempestatum[1] præsagia, aliis

[d] *Alioqui id animal vitæ est adeo tenacis, ut vel ejectis intestinis diu adhuc luctetur, priusquam efflet animam.*

[e] *Elephas chamæleonem aliquando devorat, incaute, quod ejusdem coloris chamæleo est cum fronde quam elephas in pastum quærit: occurrit autem huic veneno suo oleastri esu.* [a] *Natura rerum effectrix.*

—10 Vet. Dalec. *eaque appetendo defatigato, postremo.* Cod. Dalec. etiam, *eaque appetendo.*—11 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Vocem *diu* non legitur in edd. vett. et Gronov.—12 Cod. Dalec. *fronte.*—13 Dalec. *merulæ lauri, f. a. f. purgant: perdices, columbæ.* Mox, pro *turtures*, Chiffl. habet *totis.*—14 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *chamæleonte* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *lauru infectum* Chiffl.

CAP. XLII. 1 Harduin. 2. 3. Bipont. et Franz. *et ventorum, et imbrium, et*

NOTÆ

to. Auctor Tavernerius, in Relationibus.

[a] *Elephas*] Solini paraphrasis cap. 25. pag. 47. 'Si quis casu chamæleontem devoraverit, vermem elephantis veneficum, oleastro sumto pesti medetur.'

[b] *Ursi*] Solinus c. 26. p. 48. et Plutarch. Quæst. Natur. pag. 918. et de Solertia Animal. p. 972. De hac re iterum XXIX. 39.

[c] *Herba cinare*] De hac cinare nihildum compertum cuiquam est. Vide Notas et Emend. num. 83.

[d] *Graculi*] De his dicemus XI. 35.

[e] *Annuum fastidium*] Sic paulo antea nauseam vernam dixit. Vide Notas et Emend. num. 84.

[f] *Millia præterea*] Rectius fortassis, *millia prætereo.* Tamen X. 41. 'Multa

alia dederit, quod persequi immensum est, æque scilicet quam reliquam cum singulis hominum societatem.[g] Siquidem et pericula præmonent, non fibris modo extisque, circa quod magna mortalium portio hæret, sed alia quadam significatione. Ruinis[h] imminentibus musculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria[i] quidem artem fecere apud Romanos: et sacerdotum[2] collegium vel max-

tempestatum. Mox, Chiffl. *alia alio modo.*—2 Cod. Dalec. *artem periculis facere.*

NOTÆ

præterea similia, quæ prudens subinde omitto,' &c.

[g] *Hominum societatem*] In eo posita societas animantium cum hominibus videtur, quod hominum pericula extis illæ, fibrisque, aliaque aliæ via prænuntiant. Quibusdam *ominum* magis placet, hoc est, auguriorum, quam *hominum* legi.

[h] *Ruinis*] Et id observat Ælian. Hist. Anim. VI. 41. XI. 19. et Var. Hist. I. 11.

[i] *Auguria*] Observationes, inquit, ab avibus aliisque animalibus sumtæ, id fidei sibi vendicarunt apud Romanos, ut Augurum disciplinam Romæ intulerint, solenneque his collegium ibidem institutum sit atque sacratum.—'Auguratus certe potissima apud Romanos superstitio fuit. Inde in nummis antiquis Augures inscribuntur, Cæsar Dictator, M. Antonius, C. Cæsar, qui postea Augustus est dictus, Vespasianus, et alii. Nummus a Segnino vulgatus, e plumbo tertiæ magnitudinis, p. 21. secundæ edit. virum exhibet nudum, pileo Narbonensi urbano tectum, gerentem sinistra lituum auguralem, dextra caput cum collo alicujus animalis, ut videtur. Epigraphe est: SILVANI. Lege. 'Saluti Imperatoris Ludi Voto Augurum Narbonensium Instituti.' Sic apud Plinium legas VII. 49. 'Ludis pro salute Augusti votivis.' In parte aversa, Ara est cum igne, symbolum religionis, quam tutari se velle Augures profitentur. Inscriptio, HERMEROTIS. Sententia est: 'Haud Erit Religioni MEtuendum Romani Orbis, Trajano Imperatore Salvo.' Docet hic nummus sane præclarus, et plumbum istud auro emendum, jam tum suæ religioni in provincia Narbonensi metuisse Augures a Christiana Religione, et Trajanum Imperatorem falsorum numinum cultui fuisse addictissimum. Convenit certe cum pictura egregie nostra tituli utriusque interpretatio. Titulum Auguris etiam in Græcis nummis primi deprehendimus; in nummo perpulchro scilicet, neque antea in his terris viso, ex ære maximo, de quo jam diximus ad v. 22. Est ille nummus Alenorum in Cilicia. Priore parte caput est juvenile laureatum; epigraphe ΔΗΜΟΣ. ΑΛΗΝΩΝ. *Populus Alenorum.* Parte altera Deam Annonam exhibet, cum temone et cornucopiæ. Epigraphe: ΕΠΙ ΑΛ. Μ. Κ. ΑΡΧΟΝΤΟΣ. Δ. ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Μάντιος καὶ Ἀρχοντος δ'. *Sub Alexandro Augure et Archonte quartum.* Qui nummi dicuntur a Spanhemio, T. II. p. 85. sub Tito et Domitiano habere Οἰωνιστὴς pro *Augure*, ii Golziani sunt, hoc est, ficti.' *Ed. sec.*

ime solenne est. In Thracia[3 j] locis rigentibus et vulpes, animal alioqui solertia dirum:[b k] amnes gelatos, lacusque non nisi ad ejus itum reditumque[4 l] transeunt.[c] Observatum, eam aure ad glaciem apposita conjectare[m] crassitudinem gelus.

XLIII. (XXIX.) Nec minus clara exitii documenta sunt etiam ex contemnendis[1] animalibus. M. Varro auctor est, a cuniculis suffossum in Hispania oppidum, a talpis in Thessalia: ab ranis[n] civitatem in Gallia pulsam, ab locustis[o] in Africa: ex Gyaro[p] Cycladum insula incolas a muribus fugatos, in Italia[q] Amyclas a serpentibus deletas. Citra

[b] *Cujus solertia ceteris alioqui animalibus exitiosa est.*
[c] *Accolæ amnium eorum transeunt.*

Apud Romanos sacerdotum.—3 *Interea* codd. Dalec. et Chiffl. *Inter ea* codd. ap. Laet. Mox, pro *solertia dirum*, quod testantur codd. Harduini et Chiffl. *solerti auditu* legitur in edd. ante Harduinum.—4 Ita codd. Harduini, Tolet. et Salmant. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nonnisi ad passus ituræ redituræque* Gronov. et edd. vett.

CAP. XLIII. 1 Chiffl. *etiam contemnendis*, omissa præpositione *ex*.—2 Gro-

NOTÆ

[j] *In Thracia*] Vide Notas et Emend. num. 85.

[k] *Solertia dirum*] Subintellige, pericula præmonent. Vide Notas et Emend. num. 86.

[l] *Ad ejus itum reditumque*] Vide Notas et Emend. num. 87.

[m] *Conjectare*] Et quidem, si Plutarcho credimus eadem referenti, de Solert. Animal. pag. 969. ratiocinatione hac fere adhibita, ubi admota aure sentit aquam subter glaciem labi, ac sonitum edere: 'Quod sonitum edit, movetur: quod movetur autem, non congelavit: quod gelu non concrevit, humidum est: ubi vero humidum est, ne quod superstat, subsidat, periculum est.'

[n] *Ab ranis*] Sic Autariatarum gentem, circa Pæones Dardanosque positam, ab ranis coactos cedere patria, auctor est Diod. Sicul. lib. III. pag. 164. et ex Trogo Justin. XV. 2. et Ælianus Hist. Anim. XVII. 41. aliique.

[o] *Ab locustis*] Quantam olim stragem in Ægypto Judæaque ediderint, prolixa disputatione explicat Samuel Bochartus, parte prima de Animal. IV. 3. et 4. pag. 460.

[p] *Ex Gyaro*] Id rursum repetitur, cap. 82. De Cleonis oppido in monte Atho narrat eadem Heraclides in Politiis. De quibusdam circa Trojam incolis Plinius ipse X. 85.

[q] *In Italia*] Hæc quoque Solinus ex Plinio, cap. 2. pag. 15. Sotion ex Isigono cives inde pulsos affirmat ab hydrorum multitudine, in opusc. de fluminibus et paludibus, pag. 142. Περὶ δὲ Ταῤῥακίναν τῆς Ἰταλίας φησὶν Ἰσίγονος λίμνην εἶναι Ἀμυκλαίαν καλουμένην, καὶ παρ' αὐτῇ πόλιν ἔρημον· ἧς τοὺς ἐνοικοῦντας στερηθῆναι τῆς πόλεως διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὕδρων.

Cynamolgos[r] Æthiopas late deserta regio est, a scorpionibus et solipugis[2 s] gente sublata: et a scolopendris abactos Rhœtienses,[3 t] auctor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

XLIV. (XXX.) Hyænis[a] utramque esse naturam, et alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare,[b] vulgus credit, Aristoteles negat. Collum et juba[c] continuitate[1] spinæ porrigitur, flectique, nisi circumactu totius

nov. et al. ante Harduinum, *et solpugis.*—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *abactas Etruriæ res* cod. Dalec. *abactos Eretrienses* Chiffl. *abactos Trerienses* vulgg. ante Harduin. Mox, pro *redeamus*, cod. Dalec. *transeamus;* Chiffl. *redeamus.*

CAP. XLIV. 1 'Variant hoc loco codd. antiqui: Chiffletianus, *collum et jubam et unitatem:* tum pro *nequit, non quit.* Alius codex, (cod. Dalec.) collo et juba et unitate; unde Salmasius Exercit. Plin. pag. 238. *collum et jubam ei unitatem spinæ porrigitur;* insistens credo Solini vestigiis, cap. 27. Sed jubam hyænæ veterum nemo assignavit, multo minus quæ per omnem dorsi decurrat spinam. Quare inhærens Chiffletiano codici quam proxime corrigebam, *collum ei in tubum continuatæ spinæ porrigitur.*' Heins. Adv. I. 8. p. 81.

NOTÆ

[r] *Citra Cynamolgos*] Æthiopiæ populi hi fuere versus austrum ultimi, de quibus VI. 35.

[s] *Et solipugis*] Animalibus mediæ cujusdam inter formicam araneumque formæ. Vide Notas et Emend. num. 88.

[t] *Rhœtienses*] Vide Notas et Emend. num. 89.

[a] *Hyænis*] Hæc Æliani Hist. Anim. I. 25. hæc vulgi apud Oppian. Cyneget. III. 289. hæc Herodori Heracleotæ opinio fuit, referente Philosopho de Gener. Anim. III. 6. existimantis hyænæ duplex genitale esse, alterum masculum, fœmineum alterum, 'ac marem et fœminam,' ut Tertullianus ait, lib. de pallio, cap. 3. 'alternare:' quod Philosophus tum eo loco refellit, tum Hist. Anim. VI. 32. pag. 778. Plura veterum testimonia, qui in eadem hæresi fuerunt, collegit Bochartus, parte prima de Animal. III. 11. pag. 834.

[b] *Parere sine mare*] Quod fœminæ utramque vim, hoc est, non concipiendi solum, sed et alteram cum qua coëant implendi, potestatem sortitæ a natura existimentur: id quod de leporum genere credidisse Archelaum Plinius admonet, cap. 81. 'Archelaus auctor est,' inquit, ... 'utramque vim singulis inesse, ac sine mare æque gignere.' Neque vero venire in suspicionem quenquam oportet, librariorum vitio excidisse hic voculam *trochon,* qui seipsum inire dicitur, legendumque esse, *trochon parere sine mare:* cum et exemplaria plane consentiant, et ipsa refragetur orationis series, in qua cujusvis alterius animalis, præter hyænam, importuna nimis mentio fuerit. Nam quæ sequuntur: 'Collum et juba,' &c. ad trochum referri tum necesse foret, quod abhorret a vero.

[c] *Collum et juba*] Arist. Hist. Anim. lib. VIII. 899. hyænæ ait jubam inesse,

corporis, nequit. Multa præterea[d] mira traduntur. Sed maxime sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nomenque alicujus addiscere, quem evocatum foras laceret.[2 e] Item vomitionem[f] hominis imitari, ad solicitandos canes, quos invadat. Ab uno[g] animali sepulcra erui, inquisitione corporum. Fœminam[h] raro capi. Oculis mille esse varietates, colorumque mutationes. Præterea[i] umbræ ejus contactu canes obmutescere. Et quibusdam[j] magicis artibus omne animal, quod ter lustraverit, in vestigio hærere.

XLV. Hujus generis coitu leæna Æthiopica parit corocottam,[1 k] similiter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei[l] perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis,[2]

—2 Cod. Dalec. *assimilare n. a. addiscere, q. e. foris laceret;* Chiffl. *assimulare, n. a. addisci, q. e. foris laceret.*

CAP. XLV. 1 Ita Regg. Hard. 1. 2. Par. et Chiffl. *crocutam* edd. ante Brotier.—2 Pintian. e Solino: *Acies ei perpetua in utroque orbe, oris nullis gingivis.* Gronov. et al. ante Harduin. *Acies ei perpetua in utraque parte oris, nullis gingivis.*

NOTÆ

sicut equo: sed et setas ipsas tum duriores, tum densiores: continuarique toto dorso, καὶ δι' ὅλης τῆς ῥάχεως. Quæ de continuato cum spina colli rigore Plinius adjicit, et illius deinde transcriptor Solinus, ab alio quopiam scriptore, quam a Philosopho, accepta esse necesse est. Esse nihilominus vera, testis αὐτόπτης prodidit Busbequius Epist. I. pag. 33. est enim id feræ genus in Phrygia frequens, ab incolis *Zirtlan* nuncupatum.

d *Multa præterea*] Quæ Solinus ad verbum transcripsit ex Plinio, loc. cit.

e *Foras laceret*] Mss. *foris.*

f *Item vomitionem*] Ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 9. pag. 899. Solinus loc. cit. Phile pag. 100. Ælian. Hist. Anim. VII. 22.

g *Ab uno*] Arist. loc. cit. Solinus cap. 27. pag. 51.

h *Fœminam*] Aristot. de Gener. Anim. III. 6. Ἁλίσκονται οἱ ἄρρενες μᾶλλον, *magis capiuntur mares.* Solinus: 'Promtius est marem capere: fœminis enim ingenita est callidior astutia.'

i *Præterea*] Solinus loc. cit. Auctor libri de Mirab. Auscult. inter Aristotelis opera, pag. 1166. Ælian. Hist. Anim. III. 7. et VI. 14.

j *Et quibusdam*] Solinus loc. cit. Et in amatoriis quidem vim ei Turcæ maximam tribuunt, teste Busbequio Epist. I. p. 33.

k *Parit corocottam* [*crocutam*] Reg. 1. 2. Chiffl. Paris. indexque hujus operis, *corocottam.* Hæc Leucrocota est, de qua diximus, cap. 21. quæ Κροκόττας Ctesiæ vocatur, Æliano Hist. Anim. VII. 22. Κοροκόττας. Imitari vero voces humanas, Diodorus falsum putat: laborat Ælianus ut affirmet.

l *Acies ei*] Vide quæ adversus Sal-

dente continuo :[a] qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari et mantichoram[m] in Æthiopia, auctor est Juba.

XLVI. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ et asinorum sylvestrium[n] multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, et ideo gravidas custodiunt, morsuque natos mares castrant. Contra gravidæ latebras petunt, et parere furto[b] cupiunt,[1] gaudentque copia libidinis.

XLVII. Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri,[o] periculo urgente, ob hoc se peti gnari : castoreum id vocant medici : alias animal horrendi morsus,[1] arbores[p] juxta flumina, ut ferro, cædit : hominis parte comprehensa, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsus resolvit. Cauda piscium iis,[q] cetera species[2] lutræ.[r] Utrumque aquaticum : utrique mollior pluma[s] pilus.

[a] *Nunquam connivet aciem oculorum : in utraque parte oris nullæ gingivæ, sed dens perpetuus inest.* [b] *Occulte.*

CAP. XLVI. 1 Vet. Dalecampii, *et parere furtim cupiunt.*
CAP. XLVII. 1 Vet. Dalecampii, *morsum.*—2 Dalec. *Cauda piscium fibris. Cetero species.*

NOTÆ

masium dicturi sumus in Notis et Emend. ad lib. XI. num. 88.

[m] *Mantichoram*] De qua superius cap. 30.

[n] *Asinorum sylvestrium*] De his eadem repetit Solinus cap. 27. pag. 51. Describuntur a Philostorgio III. 11.

[o] *Amputant fibri*] Vulgi errorem nunc recitat, quem ipse refellit XXXII. 13. Sextium secutus, diligentissimum, ut vocat, medicinæ auctorem. Sunt enim parvi castoribus, substrictique, ut in sue, testes, inquit Diosc. II. 26. et adhærentes spinæ : (ut quibusdam placet, etsi alii pernegant :) unde revelli dentibus nulla ratione possunt. At habent iidem in inguinibus geminos tumores sive folliculos, membrana sua contectos, quos inter extat τὸ αἰδοῖον. Ex his liquor pinguis exsudat, quem castor sæpe admoto ore lambit et exsugit : postea hoc veluti oleo, quas potest corporis partes contingere, oblinit. Hinc erroris ansa oblata imperitis. Similes tumores cum in omnibus leporibus vulgus observasset, lepores omnes mares simul et fœminas esse credidit. Ita fere Rondelet de Amphib. cap. 8. et post eum Saracenus in notis ad Diosc. II. 26. Fiber Gallis est *Biévre, ou Castor*, animal in Polonia finitimisque provinciis, et in Nova Francia notissimum. His adde quæ Plinius affert XXXII. 13.

[p] *Arbores*] Vide Notas et Emend. num. 91. Transcripsit hæc Solinus cap. 13. p. 33.

XLVIII. (XXXI.) Ranæ quoque rubetæ,[t] quarum et in terra, et in humore [u] vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea assidue [r] ac resumere a pastu dicuntur, venena tantum semper sibi reservantes.

XLIX. Similis et vitulo marino victus, in mari ac terra: simile fibris [r] et ingenium. Evomit fel suum, ad multa medicamenta utile: item coagulum,[2] [v] ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens.[a] Theophrastus [w] auctor est,

[a] *Marini vituli victus similis est rubetis, in mari ac terra: ingenium vero simile fibris: nam ut sibi testes amputant fibri, sic ille fel evomit... et coagulum... ob ea se peti gnarus.*

CAP. XLVIII. 1 Codex Dalecampii, *deponere ea assidue*, ut in textu; *deponere ea quotidie* edd. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.
CAP. XLIX. 1 Codex Dalecampii et Chiffl. *simile fibris.*—2 Chiffl. *coaglum.*

NOTÆ

[q] *Cauda piscium iis*] Nempe fibris. Vidimus et nos squamosam, latam semipede, sesquipede ipso longam.

[r] *Lutræ*] *La loutre* Gallis dicitur. E fibrorum genere, inquit Plinius XXXII. 53.

[s] *Mollior pluma*] Geminus fibro pilus est: alter longior, duriorque: interior alter, spissior, brevior, molliorque: Galli *duvet* vocant: unde pileis pretiosioribus concinnandis materies aptissima, quibus a castoribus nomen est.

[t] *Rubetæ*] A Græcis φρύνους vocari, idem Plinius scribit, XXXII. 18. Errant, qui bufonem putant, quem Galli *crapaud* nominant: neque enim Pliniana descriptio libri XXXII. cum bufone congruit: aut Aëtiana, de qua mox. Ranæ genus est venenatæ, a rubis et vepribus, in quibus degunt, nomen sortitum. In notis quæ Tironi falso ascribuntur, apud Gruterum, p. 182. 'Ranorubeta.'

[u] *Et in humore*] Et quidem in humore seu aqua primum, post in terra, rubisque, unde ei tum rubetæ nomen. Aëtius Serm. XIII. 36. p. 258. 'Rubeta ranæ species est, quæ palustris vitæ conditionem in terrestrem mutavit: unde et rubeta appellatur,' &c.

[v] *Item coagulum*] Ex Theophrasto hæc petita, libro περὶ τῶν ζώων ὅσα λέγεται φθονεῖν, et ex auctore libri de Mirab. Auscult. p. 1155. Dioscorides quoque II. 85. phocæ, seu vituli marini coagulum, pares castorio vires habere, credique comitialibus plurimum prodesse, testatur: et Ælian. Hist. Anim. III. 19.

[w] *Theophrastus*] Loco antea appellato. Sed recte is monet, neque vitulum marinum, dum coagulum emittit, neque stellionem, dum corium vorat, invidia id facere: sed illum metu evomere, hunc innato instinctu, quo canes, sues, et quadrupedes fere omnes secundas a partu vorant. Theophrastus magistrum secutus est, Hist. Anim. VIII. 23. pag. 941. Utrumque Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1155. et Ælianus Hist. Anim. III. 17.

anguis modo et[3] stelliones senectutem exuere, eamque protinus devorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse[x] in Sicilia.

L. (XXXII.) Cervis quoque est sua malignitas,[a] quanquam placidissimo animalium. Urgente vi canum, ultro confugiunt ad hominem. Et in pariendo[b] semitas minus cavent, humanis vestigiis tritas, quam secreta ac feris opportuna.[1] Conceptus earum post Arcturi sidus.[c] Octonis[d] mensibus ferunt partus, interdum[2] et geminos. A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæviunt: fodiunt scrobes.[3] Tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliqui[4 e] abluant imbres. Fœminæ autem ante partum pur-

—3 'Manuscriptus: *angues eo modo, et.* Fortassis, *eodem modo*, ut in Vet.' *Dalec.*

CAP. L. 1 'Manuscriptus: *quam quæ secretæ, ac feris opportunæ:* Tolet. tamen vulgatam sequitur.' *Dalec.*—2 Chiffl. *interim.*—3 Vet. Dalec. *fodiunt-*

NOTÆ

[x] *Innoxios esse*] Dissidet igitur discipulus a magistro, a quo scimus accepisse auctorem libri de Mirab. Auscult. pag. 1166. quæ sic tradidit: Καὶ ἐν Σικελίᾳ δέ φασι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς γαλεώτας θανάσιμον ἔχειν τὸ δῆγμα. Ipse certe Aristoteles Hist. Anim. VIII. 33. p. 987. in Italia stellionum morsus docet esse lethales.

[a] *Sua malignitas*] Sua quoque cervis, inquit, invidia est, qualis fibro, phocæ, ac stellioni: nam cornu suum, ut infra dicetur, ceu medicamento aliquo præditum, cum decidit, occultant, nobisque præripiunt: alioqui animal placidissimum est: quippe urgente vi canum, &c.

[b] *Et in pariendo*] Arist. Hist. Anim. VI. 29. pag. 768. et IX. 6. pag. 1018. Plutarch. de Solert. Animal. pag. 971. Causam vero hujus instituti repetit Ælian. Hist. Anim. VI. 11. non ex placiditate morum, sed ex ingenii solertia magis: quod insidias nimirum sibi catulisque strui a feris timet, quibus se viribus imparem novit: homines autem celeritatis ac pedum confidentia nihil reformidat.

[c] *Post Arcturi sidus*] Ita Solinus cap. 19. pag. 39. Accuratius tempus Aristoteles signavit, scribens Hist. Anim. lib. VI. p. 768. Ὀχεία γίνεται μετ' Ἀρκτοῦρον, περὶ τὸν Βοηδρομιῶνα καὶ Μαιμακτηριῶνα. *Coëunt post Arcturum, &c.* Coitum cervorum nostri Ruttum vocant, *le Rut.* Duos ferme menses perdurat. Incipit post Arcturi exortum, quem oriri diebus undecim fere ante Æquinoctium vernum Plinius tradit XVIII. 74. Itaque incipit circa Boëdromionis finem, qui Septembri nostro respondet: toto Pyanepsione durat, qui Octobri: et in Mæmacterionis initium, qui November est, omnino protenditur.

[d] *Octonis*] Quæ sequuntur, magnam partem hausta ex Arist. loc. cit. p. 769. et 771.

gantur herba quadam, quæ seselis[f] dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas,[g] quæ[5] aros et seselis[h] appellantur, pastæ, redeunt ad fœtum: illis imbui[i] lactis primos volunt succos, quacumque de causa. Editos partus[j] exercent cursu, et fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltumque[k] demonstrant. Jam mares soluti desiderio libidinis, avide petunt pabula. Ubi se præpingues[l] sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et alias semper[m] in fuga acquiescunt, stantesque respiciunt:[6] cum

que scrobes.—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *donec aliquando* Gronov. et edd. vett.—5 Ita codd. Harduin. et edd. recentt. *A partu duas habent, quæ* cod. Dalec. *A partu duas habent herbas, quæ* Gronov. et edd. vett. *A partu duas, quæ et anno et siselicis appellantur* Chiffl. *amo et siselias* cod. ap. Laet. Salm. legit *Tamos et sideritis.* Mox, *fetus illos imbui lactis primo nolunt succo* cod. Dalec. *fetum: illius imbui lactis primo volunt succo* Pintian. ex Solino.—6 Cod. Dalec. *stantesque resipis-*

NOTÆ

[e] *Donec aliqui*] Ita Mss. omnes: editi *aliquando.* Rostrorum porro nigredinem imbribus elui delerique, Plinius tradere videtur: Aristoteles vero sensisse, exagitatos libidinis rabie cervos inedia laboribusque se conficere, faciem nigrescere, exsudantibus guttis, sibi quemque seorsum scrobem fodere, nec prius hujuscemodi furorem exuere, quam supervenerint imbres: tunc enim primum, tanquam Veneris igne refrigerato, ad sanitatem pabulumque reverti.

[f] *Quæ seselis*] A Cicerone, ut quidem videtur, accepit: is enim de Nat. Deor. lib. II. pag. 101. 'Cervæ,' inquit, 'paulo ante partum perpurgant se quadam herbula, quæ seselis dicitur.' Dioscorides quoque III. 60. semen seselis menses et fetus ex utero ducere præfatus, mox idipsum, ut partus adjuvet, capris quadrupedibusque aliis bibendum esse, subjecit. Sibique adeo constans Plinius XX. 18. utilia et seselis folia esse dixit, ut quæ partus adjuvent, etiam quadrupedum, parituraque ideo cervas eo pasci. Adde et Ælian. Var. Hist. III. 35.

[g] *A partu duas*] Vide Notas et Emend. num. 92.

[h] *Quæ aros et seselis*] De his suo loco dicetur in herbarum volumine. Vide Notas et Emend. num. 93.

[i] *Illis imbui*] His herbis, inquit, cervæ lac primum, quod fœtui tradituræ sunt, condiri perpurgarique a partu statim, aliqua nobis ignota vi ac ratione, satagunt. Dioscorides certe loc. cit. concoctiones adjuvare potum seselis semen, testatum reliquit.

[j] *Editos partus*] Arist. Hist. Anim. VI. 29. pag. 770.

[k] *Saltumque*] Lustrum, seu cubile. Gallis, *le fort.* Vide Notas et Emend. num. 94.

[l] *Ubi se præpingues*] Arist. Hist. Anim. IX. 6. pag. 1018.

[m] *Et alias semper*] Non utuntur

prope[n] ventum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus.[o] Fugiunt autem latratu canum audito secunda semper aura, ut vestigia[p] cum ipsis abeant. Mulcentur fistula[q] pastorali et cantu: [7] cum erexere[r] aures, acerrimi auditus: cum remisere, surdi. Cetero[s] animal simplex, et omnium rerum miraculo stupens: in tantum, ut equo aut bucula accedente propius, hominem juxta venantem non cernant: aut si cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. Maria tranant[8 t] gregatim nantes porrecto ordine, et capita imponentes præcedentium clunibus, vicibusque[u] ad terga redeuntes. Hoc maxime notatur a Cilicia Cyprum[v] trajicientibus. Nec vident[9] terras, sed in odore earum natant. Cornua mares[w]

cunt.—7 Chiffl. *ex cantu.* Mox, cod. Dalec. et Vet. ejusdem: *auditus, cum demisere, surdi. Ceterum;* Chiffl. *sunt auditus, &c.*—8 *Maria trameant* Chiffl. *Maria transnatant gregatim natantes* Tolet.—9 *Non vident* cod. Dalec. Mox, pro *sed in odore,* quod habent codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *sed in odorem* legitur in edd. vett. et Gronov. Paulo post, cod. ap. Da-

NOTÆ

perpetua, sed interrupta fuga: mox sistunt se, aversi tamen: respiciunt enim donec venator superveniat: tum fugam redintegrant. Arist. Hist. Anim. VI. 29. pag. 772. totidem plane verbis, intermissionem cursus, et causam, explicat.

[n] *Cum prope*] Cum prope est, qui eas insectatur: *ἕως ἂν πλησίον ἔλθῃ ὁ διώκων.*

[o] *Rumpatur intus*] Exteriore interim corio salvo atque integro, *τοῦ δέρματος ὑγιοῦς ὄντος.*

[p] *Ut vestigia*] Vestigia pro odore dixit. Unde paraphrastes Solinus cap. 19. p. 39. 'Acceptis canum latratibus, secundo vento vias dirigunt, ut odor cum ipsis recedat.' Nec leves ego causas illas præterea duco, ut celeritatem ventus addat, et ut ne spiritus occludatur.

[q] *Mulcentur fistula*] Vide Notas et Emend. num. 95.

[r] *Cum erexere*] Arist. Hist. Animal. IX. 6. pag. 1022.

[s] *Cetero*] Solinus cap. 19. pag. 39.

[t] *Maria tranant*] Solinus loc. cit. Mss. melius, *trameant.* Solinus tamen, *tranant.*

[u] *Vicibusque*] Vices ita servant, ut primus qui ducebat agmen, defessus, in postremum agmen remigret, recreetque cervices lassas.

[v] *A Cilicia Cyprum*] Ælian. Hist. Anim. V. 56.

[w] *Cornua mares*] Accepta hæc omnia, quæ mox sequuntur, ex Aristot. Hist. Anim. IX. 6. p. 1019. et 1020. Idque antea liquido affirmaverat, Hist. Anim. IV. 11. p. 502. scribens, *κέρατα ἔλαφος θήλεια οὐκ ἔχει.* Sunt auctores tamen visam esse olim in Gallia cervam cornutam, atque ejus hodieque cornua asservari. Pinda-

habent, solique animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quam maxime invia petunt. Latent[x] amissis velut inermes: sed et hi bono suo invident.[a] [10] Dextrum cornu[y] negant inveniri, ceu medicamento aliquo præditum: idque mirabilius fatendum est, cum et in vivariis[z] mutent omnibus annis: defodi ab iis putant. Accensi autem[a] utriuslibet odore comitiales[11] morbi deprehenduntur. Indicia quoque[b] ætatis in illis gerunt, singulos[12] annis adjicientibus ramos usque ad sexennes. Ab eo tempore similia revivescunt:[13] nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos,[c] alioqui ante frontem prominere solitos junioribus. Non decidunt[d] castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem[e] renascentibus tuberibus primo aridæ cutis similia.

[a] *Sed et hi, ut fiber et vitulus marinus, bonum suum nobis invident.*

lec. *ideo sub stata.*—10 Salmasius legit, *sed et heic bonum suum invident.* Gronov. et al. ante Harduin. *invidentes.*—11 Ita codd. Harduini, Tolet. et Salmant. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Accensa autem utriusque liberat odore et comitiales* Chiffl. *Accensis autem utrislibet, odore serpentes fugantur, et comitiales* Gronov. et al. ante Harduinum.—12 Vet. Dalec. *singulis.* — 13 Gronov. *reviviscunt.* Mox, Vet. Dalec. *ætas iis discerni.*—

NOTÆ

rus, Anacreon, Sophocles, etiam et fœminis cornua esse scripserunt, inquit Ælian. Hist. Anim. VII. 39.

[x] *Latent*] Arist. loc. cit. et Ælian. Hist. Anim. VI. 5.

[y] *Dextrum cornu*] Hoc vero non ex Aristotele desumtum; is enim loc. cit. sinistrum habet: sed ex Theophrasto, in fragmento, De animalibus quæ dicuntur invidere: καὶ ὁ ἔλαφος τὸ δεξιὸν κατορύττει κέρας, κ. τ. λ. Subscribit Ælianus Hist. Anim. III. 17. In Epiro etiam cervos dextrum cornu defodere, scribit auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1156. De sinistro vero consentit Aristoteli Albertus M. de Animal. VIII. 2. 1. p. 250.

[z] *In vivariis*] De his dicemus cap. 78.

[a] *Accensi autem*] Vide Notas et Emend. num. 96. Hac de re iterum XXVIII. 63.

[b] *Indicia quoque*] Arist. Hist. Anim. IX. 6. p. 1019. Solinus c. 19. p. 39. et Albert. M. loc. cit.

[c] *In cornibus imis ramos*] Propugnacula rectius appellasset cum Philosopho, ἀμυντῆρας. Sunt autem ἀμυντῆρες nutantes prorsum partes cornuum, quibus pugnant: has porro vetuli non habent.

[d] *Non decidunt*] Solinus loc. cit.

[e] *Erumpunt autem*] Luxuriose prorsus ac poëtice dum sibi Plinius nimis

Eadem teneris[14] increscunt ferulis, arundineas in paniculas molli plumata lanugine.[b] Quamdiu carent[f] iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: ubi placuit[15] robur, in aperta prodeunt. Captique jam sunt,[g] hedera in cornibus viridante ex attritu arborum, ut in aliquo ligno, teneris, dum experiuntur, innata.[16] Fiunt[17] aliquando et candido colore,[h] qualem fuisse tradunt Q. Sertorii cervam, quam esse fatidicam[i] Hispaniæ gentibus persuaserat. Et iis est[j] cum[18] serpente pugna. Vestigant[k] cavernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare[19][l] abigendis serpentibus, odor adusto cervino cornu. Contra morsus vero præcipuum remedium ex coagulo hinnulei[20] in matris utero occisi. Vita cervis[m] in confesso longa, post centum

[b] *Erumpunt autem cornua in hunc modum: sunt enim similia primo tuberibus cutis aridæ renascentibus: crescunt eadem teneris similia ferulis, molli lanugine vestita, quales sunt fere arundinum comæ.*

14 *Ejusdem generis* Tolet. Mox, Vet. Dalec. *in p. m. plumosa.*—15 Cod. Dalec. *ubi placuerit.*—16 Hæc verba, *ut in a. l. t. d. e. innata*, non leguntur in cod. Dalec.—17 *Sunt* Tolet. *Fuit* Chiffl. *Fit* cod. Dalec.—18 *Est iis cum* Tolet. *Est et iis* Vet. Dalec. *Et his cum* cod. Dalec. Mox, *Investigant cavernas* cod. Dalec. et Vet. ejusdem.—19 *Ideo singularis* Vet. Dalec.—20 Gronov. et

NOTÆ

indulget, Aristotelis verba hæc interpretatus videtur, loc. cit. pag. 1020. *Φύεται δ' ὥσπερ ἐν δέρματι τὸ πρῶτον, καὶ γίνονται δάσεα. Inchoantur primum quasi cute obducta, et quasi hirsuta.*

[f] *Quamdiu carent*] Arist. iisdem verbis loc. cit.

[g] *Capti jam sunt*] Arist. ibidem.

[h] *Candido colore*] Philostr. de Vita Apoll. III. 3. p. 116. In Reg. 1. et 2. legitur, *Fuit aliquando et candido colore.*

[i] *Esse fatidicam*] Appianus Bell. Civil. lib. I. p. 419. Gellius XV. 22. p. 837. 'Cerva,' inquit, 'alba eximiæ pulchritudinis, et vivacissimæ celeritatis, a Lusitano quodam, Sertorio dono data est. Hanc sibi oblatam divinitus, et instinctam Dianæ numine colloqui secum, monereque, et docere, quæ utilia factu essent, persuadere instituit,' &c. Præivit his omnibus Val. Max. I. 3. de simulata religione.

[j] *Et iis est*] Solinus c. 19. p. 39. iisdem fere verbis, reliquum hoc totum caput in suum opus transtulit.

[k] *Vestigant*] Ælian. Hist. Anim. II. 9. Plinius ipse XXVIII. 9. 42. Forte ex Xenophonte, quem laudat Auctor Geopon. XIX. 5. p. 467.

[l] *Ideo singulare*] Ælian. Hist. Anim. IX. 20. aliique.

[m] *Vita cervis*] Hoc quidem Aristoteles, loco proxime appellato, hominum fama ac sermone circumferri,

annos [n] aliquibus captis [21] cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate. Febrium morbos [o] non sentit hoc animal, quin et medetur huic timori.[22] [p] Quasdam modo [q] principes [23] fœminas scimus omnibus diebus matutinis [r] carnem eam degustare solitas, et longo ævo caruisse febribus: [s] quod ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit.

(XXXIII.) Eadem est [24] specie, barba tantum et armorum villo distans, quem τραγέλαφον [t] vocant, non alibi, quam juxta Phasin [u] amnem, nascens.

LI. Cervos Africa [a] propemodum sola non gignit: at

edd. vett. *hinuli.*—21 Chiffl. *a quibusdam captis.*—22 Idem codex, *timor.*—23 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quasdam nos principes* Gronov. et edd. vett. Mox, *et* ante *longo*, quod habet Chiffl. deest in edd. ante Harduinum.—24 *Est eadem* codd. Dalec. et Vet. ejusdem.

NOTÆ

ait: constare, non affirmat.

[n] *Post centum annos*] Refert Guaguinus Hist. Franc. IX. 3. Caroli Sexti temporibus prope Sylvanectum, *Senlis*, canum latratibus excitatum esse cervum, compulsumque in retia, qui torquem æneum in collo gestaret. Erat in torque Latinis literis inscriptum, *Hoc me Cæsar donavit*, interpretantibus nonnullis, inquit, id de Julio Cæsare accipiendum esse.

[o] *Febrium morbos*] Solinus loc. cit. Martialis eo alludit VI. 31. 'in lenonem uxoris suæ:' quod omnes hactenus interpretes latuit. 'Vis sine febre mori,' inquit: hoc est, cervorum vis ritu vivere ac mori: qui et cornua habent, et febri carent. Hac de re dicemus iterum in transcursu, XXVIII. 66.

[p] *Huic timori*] Vide Notas et Emend. num. 97.

[q] *Quasdam modo*] Ita Mss. omnes: editi, *quasdam nos.*

[r] *Matutinis*] Horis scilicet, ut persæpe alias, subauditis.

[s] *Caruisse febribus*] Tamen Avicenna II. 2. de carne, pag. 28. carne cervorum quartanas febres excitari scribit. Damnat eandem Galenus, tom. VI. de Alim. Facult. III. 2. pag. 373. quod et vitiosum succum generet, et difficilis sit ad concoquendum.

[t] Τραγέλαφον] Hoc est, hircocervum, ab hircina barba: idem ab equina juba hippelaphus a Philosopho appellatur, Hist. Anim. II. 5. pag. 162. Salmasius in Solin. pag. 229. verum tragelaphum Lutetiæ a se visum affirmat, quem 'Hircum Barbariæ' nominabant ii, qui circumferebant. Albertus M. de Animal. XX. 2. 1. pag. 597. Equicervum hunc ab Equicervo Germanorum, quem *Elend* ii appellant, diversum esse admonet, ut sane est. Solinus porro locum hunc transcribit iisdem verbis, cap. 19. pag. 39.

[u] *Juxta Phasin*] Et in Arabia, ut Diodorus est auctor Bibl. lib. II. pag. 134.

[a] *Cervos Africa*] Arist. Hist. Anim.

chamæleonem et ipsa, quanquam frequentiorem Indiæ.[1] Figura [b] et magnitudo erat lacerti,[2] nisi crura [c] essent recta et excelsiora. Latera ventri [d] junguntur, ut piscibus, et spina simili modo eminet.[e] Rostrum,[3] ut in parvo, haud absimile suillo:[f] cauda prælonga in tenuitatem desinens, et implicans se viperinis orbibus: ungues adunci: motus tardior, ut testudini: corpus asperum, ceu crocodilo:[g] oculi in recessu cavo, tenui [h] discrimine prægrandes,[a] et corpori concolores: nunquam eos [i] operit: nec pupillæ motu,[j] sed

[a] *Tenui discreti inter se spatio, et iidem prægrandes.*

Cap. li. 1 Cod. Dalec. *India.*—2 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. et Editio princeps; *lacertæ* ceteræ edd. ante Brotier.—3 Gronov. et al. ante Harduin-

NOTÆ

viii. 33. pag. 981. post Herod. lib. iv. p. 286. Et tamen cervis socios refecit Æneas, apud Maronem, in conspectu fere Carthaginis ipsius. Cervos Libycos laudat et Oppianus Cyneget. ii. 259. Sed poëtis credere intutum.

[b] *Figura*] Integram hanc de chamæleone narrationem, tum ab aliis accepit Plinius, tum vero inprimis ab Arist. Hist. Anim. ii. pag. 205. et 206. A Plinio Solinus cap. 40. p. 71.

[c] *Nisi crura*] Satis integra fide Aristotelis verba reddidisse Plinius videtur. Μετεωρότερος δ' ἐστὶ τῇ ἀπὸ τῆς γῆς ἀποστάσει, τῶν σαύρων· τὰς δὲ καμπὰς τῶν σκελῶν, καθάπερ οἱ σαῦροι, ἔχει· *Excelsiore habitu est a terra, quam lacertus: inflexus crurum, ut illi.*

[d] *Latera ventri*] Planiora sunt Aristotelica verba: Τὰ δὲ πλευρὰ κάτω καθήκει, συνάπτοντα πρὸς τὸ ὑπογάστριον, καθάπερ τοῖς ἰχθύσι. *Costæ demissiores* quam lacerto, *quæ sub ventrem, sicut in piscibus, coëunt.*

[e] *Simili modo eminet*] Vide Notas et Emend. num. 98.

[f] *Suillo*] Vide Notas et Emend. num. 99.

[g] *Ceu crocodilo*] Sed squamis tamen multo minoribus, lævioribusque, quam crocodilo.—[i] Perperam hic inscitiæ Plinius arguitur, in libro inscripto, *Mélanges d'Histoire et de Littérature*, tom. i. p. 212.' *Ed. sec.*

[h] *Tenui*] Hoc esse verum Parisienses Anatomici admonent, opere singulari de chamæleone edito: aiunt enim sese oculos proxime contingere, in interiori parte, qua cerebrum adeunt.

[i] *Nunquam eos*] Nunquam totos operit: nam etsi prægrandes per se, et iidem cute obducti sunt, tenue tamen foramen, locusve in meditullio oculi situs, unde id animal cernit, nunquam ea cute obtegitur: οὐδέποτε δὲ τῷ δέρματι ἐπικαλύπτει τοῦτο.

[j] *Nec pupillæ motu*] Deprehenditur, inquit, in ceteris animalibus, immotis palpebris pupillæ motus: hoc motu pupillæ chamæleo caret, nec nisi totius oculi, cum ipsis simul palpebris, seu obtegente cute, circumspicit, oculis etiam in orbem versatis: Στρέφει δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς κύκλῳ, κ. τ. λ.

totius oculi versatione[4] [k] circumaspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo[1] nec potu alitur,[5] nec alio quam aëris alimento: circa caprificos [m] ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior: mutat namque eum subinde, et oculis, et cauda, et toto corpore, redditque semper quemcumque proxime attingit, præter rubrum [n] candidumque. Defuncto [o] pallor est. Caro in capite et maxillis et ad commissuram caudæ admodum exigua, nec alibi[6] toto corpore: sanguis in corde,[p] et circa oculos tantum: viscera sine splene.[q] Hybernis mensibus latet, ut lacerta.[7]

LII. (XXXIV.) Mutat colores et Scytharum [r] tarandus,[a]

num: *et spina simili modo. Eminet rostrum.*—4 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *oculi versione* Gronov. et edd. vett.—5 Vet. Dalec. *nec potu semper aliter.*—6 Vet. Dalec. *nec alicubi.*—7 Ita codd. Dalec. *ut lacertæ* edd. ante Brotier.

CAP. LII. 1 Cod. Dalec. *Mutat colores Scytharum*, omissa conjunctione *et.*

NOTÆ

[k] *Versatione*] Ita Mss. omnes fere. Editi, *versione.*

[1] *Nec cibo*] Falsum hoc, neque ab Aristotele proditum: etsi aliorum eruditorum animis hæc opinio dudum insedit. Ælian. Hist. Animal. IV. 33. pugnare interdum cum serpente chamæleonem, cibi inopia, ex Alexandro Myndio testatum reliquit. Joan. Brodæus Miscellan. VI. 21. et Anatomici Parisienses, anno 1669. operis sui pag. 33. linguam ei testantur inesse prælongam, in extrema parte glutinosam, cujus repentino jaculatu muscas, culices, formicas, vermes captet, attrahatque in os: aiuntque ea a se in ventriculo chamæleonis dissecti esse reperta.

[m] *Circa caprificos*] Circa dies Caprificiales, seu Caniculares, quibus sub Caprifico sacra faciebant Vulcano: inde nomen. Vide Notas et Emend. num. 100.

[n] *Præter rubrum*] Facit cum Arist. et Solino, locis citatis, Theophrastus in fragmento, de animalibus quæ colorem mutant. Ælianus tamen Hist. Anim. II. 14. et Anatomici Parisienses album etiam colorem in eo animadversum testantur.

[o] *Defuncto*] Arist. et Solinus locis cit.

[p] *Sanguis in corde*] Arist. loc. cit. Parisienses tamen Anatomici, pag. 33. toto corpore sanguinem esse fusum aiunt.

[q] *Viscera sine splene*] Splenis vestigium nullum vidisse se iidem Anatomici fatentur, pag. 23. Non esse conspicuum potius, quam omnino deesse splenem, Aristotelis sententia esse videtur, scribentis, σπλῆνα δ' οὐδαμοῦ ἔχει φανερόν. *Viscera* porro nunc interiora significant, et quicquid sub corio est: quo sensu Maro, 'Et viscera nudant.'

[a] *Tarandus*] Hesychio, Τάρανδος, ζῶον ἐλάφῳ παραπλήσιον, *cervi simile.*

nec aliud ex iis quæ pilo vestiuntur, nisi in Indiis lycaon,[b] cui jubata traditur cervix. Nam thoës [c] (luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini) habitum,[d] non colorem mutant, per hyemes [2] hirti, æstate nudi. Tarando [e] magnitudo, quæ bovi: caput majus cervino, nec absimile: cornua ramosa, ungulæ bifidæ,[3] villus magnitudine ursorum. Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit, in quibus latet, metuens, ideoque raro capitur. Mirum esset[f] habitum corpori [4] tam multiplicem dari, mirabilius et villo.[a] [5]

[a] *Haberet satis magnum admirationem, tam diversos colores cutem seu corpus mutare: at mirabilius villo tot colores dari.*

—2 Harduin. 2. 3. Bipont. et Franz. *per hiemem.*—3 Cod. Dalec. *ungula bifida.*—4 Ita codd. Harduini, item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *corpore* edd. vett. et Gronov.—5 Vet. Dalec. *et villum.*

NOTÆ

Tauro magnitudine et dorso parem facit Ælian. Hist. Anim. II. 16. τὰ νῶτα παραπλήσιος ταύρῳ καὶ τὸ μέγεθος. De tarando pariter scripsere Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1152. Theophrastus, de iis quæ colorem mutant, Phile de Propr. Animal. pag. 102. Stephanus pag. 203. &c. Vulgo *le Ranger* appellari in Germania, ab eruditis existimatur.

[b] *Lycaon*] Vide Notas et Emend. num. 101.

[c] *Nam thoës*] Accepta hæc ex Aristot. Hist. Animal. VI. 35. pag. 785. Explosa jampridem eorum sententia est, qui thoas volunt esse lupos cervarios. Consule ea de re, si vacat, Hermolaum in Plinianis notis, Aldrovand. de Quadrup. Digit. I. 3. pag. 90. aliosque. Thoas esse Papiones, tota Asia frequentes, quos describit Albertus M. de Animal. XXII. 2. 1. pag. 606. Bellonius item Singular. II. 108. qui parvos lupos appellat: idoneis argumentis probat Samuël Bochartus, parte prima de Animal. III. 12. pag. 844. et seq.

[d] *Habitum*] Pellis, inquit, ornatum mutant, non solum villi aut pili colorem: nam æstate glabri, pilosi sunt hyeme, τοῦ μὲν θέρους λεῖοι γίνονται, τοῦ δὲ χειμῶνος, δασεῖς, inquit Philosophus Hist. Anim. IX. 70. pag. 1156.

[e] *Tarando*] Totidem verbis Theophrastus loc. cit. et Solinus cap. 30. p. 57.

[f] *Mirum esset*] Explanatior paulo Solini paraphrasis: 'Hunc tarandum,' inquit, 'affirmant habitum metu vertere, et cum delitescat, fieri assimilem cuicumque rei proximaverit ... Faciunt hoc idem in mari po-

LIII. (XXXV.) Hystrices[g] generat India et Africa spina contectas,[h] herinaceorum genere:[1] sed hystrici longiores aculei, et cum intendit cutem, missiles. Ora urgentium figit[2][i] canum, et paulo longius jaculatur. Hybernis[j] autem se mensibus condit: quæ natura multis, et ante omnia[k] ursis.

LIV. (XXXVI.) Eorum coitus[a] hyemis initio:[b] nec vulgari[c] quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. Deinde secessus[1] in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die, plurimum quinos.[d] Hi sunt candida[e] informisque caro, paulo muribus major, sine

CAP. LIII. 1 Vet. Dalec. *generis.*—2 *Ora u. fugit* codex Dalecampii.
CAP. LIV. 1 *Dein* codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Deinde secessus* edd. vett. et Gronov. *Deinde recessus* cod.

NOTÆ

lypi, in terra chamæleontes. Sed et polypus et chamæleon glabra sunt, ut sit pronius cutis lævitatem proximanti æmulari: in hoc novum est ac singulare, hirsutiam pili colorum vices facere.'

g *Hystrices*] Totum hoc caput ex verbo transcripsit fere Solinus cap. 30. pag. 57. Adi et Ælian. Hist. Anim. I. 31. et XII. 26. Græci Ὑστρίχες scribunt: Forte ab ὗς, *sus*, et θρὶξ, *pilus*, quod suis pilos habet. Elegans est Claudiani de hystrice carmen XLV. Hystricem Galli vocant *Porcépic*, sive, ut quidam efferunt, *Porépi*.

h *Spina contectas*] In Mss. *Spinea*. Forte, *spinea cute tectas*. Solinus, 'spinis tergum hispida.' Salmasius certe minus apte, *spinea cum tecta*: et *tectam* dici jubet pro tergoris tegmine.

i *Figit*] Mss. quidam male *fugit*. Solinus: 'Assiduis aculeorum nimbis canes vulnerat ingruentes.'

j *Hybernis*] Arist. Hist. Anim. VI. 30. pag. 775. et VIII. 22. pag. 937.

k *Et ante omnia*] Et ex his, inquit, præcipui sunt ursi. Sequuntur deinde mures, herinacei, &c.

a *Eorum coitus*] Ursorum. Ex Aristot. Hist. Anim. VI. 30. p. 773. Plinius hæc accepit: ex Plinio Solinus cap. 26. pag. 48. Vide quæ dicturi sumus X. 83.

b *Hyemis initio*] Circa Idus Novembres. Vide Notas et Emend. num. 102.

c *Nec vulgari*] Solinus paraphrastes: 'Coëunt non itidem quo quadrupedes aliæ: sed apti amplexibus mutuis, velut humanis conjugationibus copulantur.'

d *Plurimum quinos*] Hoc est, cum plurimum, quinos. Arist. Τίκτει δὲ καὶ ἓν, καὶ δύο· τὰ δὲ πλεῖστα, πέντε.

e *Hi sunt candida*] *Candida* de suo Plinius addidit: Aristotelis sunt cetera omnia. Pervulgata hæc apud veteres opinio fuit, ursas parere massam rudem, membrisque indiscretis informem, quam postea lambendo figurarent perficerentque. Causa fabulæ fuisse hæc videtur: quod ursæ

oculis, sine pilo, ungues tantum prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquam [f] rarius, quam parientem videre ursam. Ideo mares [g] quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis [h] mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos. Primis diebus [i] bis septenis tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contraque capilli [j] defluvium tenaces. Ab iis diebus resident,[2] [k] ac priorum pedum [l] suctu vivunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fovent, non alio incubitu, quam ad ova [3] [m] volucres.[a] Mirum dictu, credit Theophrastus,[n] per id

[a] *Credas vel eo incubatu fovere catulos suos ursas, ut volucres ova.*

Dalec.—2 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *residunt* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quam quo ova* Vet. Dalec. *quam ova* Gronov. et al. ante Harduinum. Alii in marg. ed. Dalec. *non aliter quam incubitu ova v.*—

NOTÆ

pariunt catulos suos crassissimis secundinis involutos, qui vel sic contecti, carnis informis speciem præferunt. Has autem secundinas mater dentibus rumpere et avellere solet, fœtumque suum a sordibus lambendo purgare, quod et aliis quoque animalibus in more est.

[f] *Nec quicquam*] Vide Notas et Emend. num. 103.

[g] *Ideo mares*] Hæc Philosophi verba Hist. Anim. VIII. 22. pag. 938. Τὸ δ' ἐλάχιστον φωλεῖ περὶ τετταράκοντα ἡμέρας, de ursis maribus a Plinio recte intellecta esse, probat erudite Petavius Var. Dissert. in Uranol. VI. 7. pag. 238.

[h] *Fœminæ quaternis*] Solin. loc. cit. ipseque Aristoteles, ut dicturi sumus in Notis et Emend. num. 102.

[i] *Primis diebus*] Arist. Hist. Anim. VIII. 22. pag. 938. et Solinus cap. 26. pag. 48.

[j] *Contraque capilli*] Ea de re dicemus XXVIII. 46.

[k] *Resident*] Hoc est, non ut antea jacent, sed sedentium speciem præbent, in clunes ideo resident. Sic sect. seq. 'Similiter resident in clunes.'

[l] *Priorum pedum*] Anteriorum. Oppianus Halieut. II. 250. Ælian. Hist. Animal. VI. 3. ipsique nos ab iis qui videre, didicimus.

[m] *Quam ad ova*] Ita Mss. omnes: editi, *quam ova*. Solini paraphrasis: 'Interdum ad pectora fovent, ut assiduo incubatu calfactæ animalem trahant spiritum.'

[n] *Credit Theophrastus*] Credit et Albertus M. l. XXII. de Animal. II. 1. p. 608. Id tamen nusquam, quod quidem extet, de coctis carnibus prodidit Theophrastus, sed de adipe solum

tempus coctas quoque ursorum carnes, si asserventur, increscere. Cibi nulla[4 o] tunc argumenta, nec nisi humoris minimum in alvo inveniri: sanguinis[p] exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares præpingues: cujus rei[5] causa non promta est: quippe nec somno quidem saginatis,[q] præter quatuordecim dies, ut diximus.[r] Exeuntes herbam quandam aron nomine[6 s] laxandis intestinis alioqui concretis devorant, circaque surculos dentium prædomantes[7 t] ora.[b] Oculi eorum[u] hebetantur:[8] qua maxime causa favos expetunt,[v]

[b] *Circa surculos arborum dentium extremitates diuturna cessatione torpentes excitant.*

4 Ita codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cibi tunc nulla* Gronov. et al. ante Harduin. Mox. Dalec. *circa cor.*—5 Cod. Dalec. *cui rei.*—6 *Carum nomine* Salmasius.—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quasi dentiunt, prædomant* Vet. Dalec. *sentiunt prædomantes* Gronov. et edd. ante Harduin.—8 Edd. vett. et Gronov. *hebetantur crebro.* Vox *crebro* non legitur

NOTÆ

in vasis condito, de Odoribus, pag. 196. quod et auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1155. Λέγουσι δὲ καὶ τὸ τῆς ἄρκτου στέαρ, ὅταν διαπεπηγὸς ᾖ διὰ τὸν χειμῶνα, καθ' ὃν ἂν χρόνον ἐκείνη φωλεύῃ, αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπεραίρειν τὰ ἀγγεῖα ἐν οἷς ἂν ᾖ, *Ursæ adipem aiunt hyeme, quo tempore somno indulget, frigore concretam excrescere, supraque vasa attolli, in quibus fuerat conditus.*

[o] *Cibi nulla*] Sic Theophrasti quoque magister Aristot. Hist. VIII. 22. *Hoc*, inquit, *tempore nihil eos comedere patet: nusquam enim exeunt: ac si forte capti fuerint, cum ventre intestina simul inania inveniuntur*, Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ φανερόν ἐστιν ὅτι οὐδὲν ἐσθίουσιν· οὔτε γὰρ ἐξέρχονται· ὅταν δὲ ληφθῶσι, κενὰ φαίνονται ἥ τε κοιλία, καὶ τὰ ἔντερα.

[p] *Sanguinis*] Hoc iterum repetit idem XI. 91. Theophrasti opus, unde hæc sumsit, intercidit. Auctores alios, bui id pariter tradiderint, adhuc desideramus.

[q] *Saginatis*] Rectius *saginati.*

[r] *Ut diximus*] Proxime antea his verbis, 'Primis diebus bis septenis,' &c.

[s] *Aron nomine*] De ea dicemus XXIV. 92. Vide Notas et Emend. num. 104. Aron autem idcirco vorant, ut intestinum, quod nonnihil coaluerat, dum cibo dudum omni abstinuere, absistat ac dilatetur.

[t] *Dentium prædomantes*] Vide Notas et Emend. num. 105.

[u] *Oculi eorum*] Vide Notas et Emend. num. 106.

[v] *Favos expetunt*] Solinus cap. 26. pag. 48. quanquam is causam, cur favos expetant, non attigit. Nempe, ut gravedine leventur ea, quam affert copia sanguinis, quo tum maxime caput oppletum habent: emittitur autem is apibus os crebro pungentibus.

ut convulneratum ab apibus os levet sanguine gravedinem illam. Invalidissimum urso caput, quod leoni fortissimum:[9 w] ideo urgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto[10] jaciuntur: ac sæpe in arena colapho infracto[x] exanimantur.[c] Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt, occisorumque in spectaculis capita cremant, testato,[11] quoniam potum in ursinam rabiem agat.[d] Ingrediuntur et bipedes.[y] Arborem aversi[z] derepunt.[e 12] Tauros,[a] ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi,[13] pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia[14 b] solertior. Annalibus[c] notatum est, M. Pisone, M.

[c] *Ac sæpe in theatro vel uno impacto colapho, fracto capite exanimantur.*
[d] *Cum sit res maxime pervulgata, poto eo sanguine in ursinam rabiem hominem agi.* [e] *Ex arbore aversi descendunt.*

in codd. Harduini et Dalec.—9 Chiffl. *firmissimum.*—10 Idem codex aliusque ap. Dalec. *manibus cooperto.* Paulo post, cod. Dalec. *in arena collapsi exanimantur;* Vet. Dalec. *in arena colaphis inflictis exanimantur.*—11 Vet. Dalec. et Longol. *in sp. cremantur testato;* alii ap. Dalec. *in sp. cremant testa.*—12 Chiffl. *et in pedes arborem. Aversi derepunt;* al. ap. Dalec. *et bipedes. In arbores adversi erepunt;* cod. Dalec. *diripiunt.*—13 Dalec. *pedibus manibus suspensi.* ‘Alii, *pedibus manibusque suspensi.* Paulo ante tribuit Plinius ursis manus.’ *Laet.*—14 Cod. Dalec. *in malitia astutia;* Salmant. et Vet. Dalec. habent

NOTÆ

[w] *Quod leoni fortissimum*] Pollicaris calvariæ crassitudo in fronte est, ut docent Anatomici recentiores. Quam ob rem apud Theocritum Idyll. XXV. caute admodum Hercules, non interemtum a se Nemeæum leonem ictu clavæ in caput inflictæ ait, sed consternatum modo: ipso deinde irruente manibus præfocatum.

[x] *Colapho infracto*] In theatro, inquit, sive Circo, sæpe colapho, id est, pugno, visi sunt ursi contuso perfractoque capite exanimati.

[y] *Et bipedes*] Vide Notas et Emend. num. 107.

[z] *Arborem aversi*] Hoc est, non proni, sed posterioribus primum pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes, ne ruant, dueunt se deorsum de arbore, ut verbis Plautinis utar, in Aulul. IV. 8. Sic præeuntibus clunibus, quasi retrogradi, descendunt ab arbore: atque in hoc quoque hominem imitantur, præter aliorum quadrupedum morem. Plinius XI. 34. de scarabæis: ‘E fimo ingentes pilas aversi volutant.’

[a] *Tauros*] Ælian. Hist. Anim. VI. 9. Solini paraphrasis cap. 26. pag. 48. ‘Si quando tauros adoriuntur, sciunt quibus potissimum partibus immorentur, nec aliud quam cornua aut nares petunt: cornua, ut pondere defatigentur: nares, ut acrior dolor sit in loco teneriore.’

[b] *Stultitia*] Nulli major in vasta tardaque mole solertia. An legi commode posset, *astutia solertior?*

[c] *Annalibus*] Solinus hæc iisdem verbis loc. cit. De his Coss. dictum

Messala coss. a. d. XIV. Kalendas Octobr. Domitium Ahenobarbum[15] ædilem curulem ursos Numidicos centum, et totidem venatores Æthiopas in Circo dedisse. Miror adjectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursum[16 d] non gigni constet.

LV. (XXXVII.) Conduntur[e] hyeme et Pontici mures, hi[1] duntaxat albi: quorum palatum in gustu sagacissimum, auctores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur et Alpini,[f] quibus magnitudo melium[g] est:[2] sed hi pabulo ante in specus convecto, cum quidam narrent alternos marem ac fœminam, supra se complexo fasce herbæ, supinos, cauda mordicus apprehensa, invicem detrahi ad specum,[3] ideoque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares[h]

etiam *astutia*. Al. ap. Dalec. *in maleficia stultitia*.—15 *Ænobarbum* Gronov. et edd. vett. ante Harduin. Mox, *Æthiopas* deest in cod. Dalec.—16 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *leones* Fulv. Ursin. *ursos* Gronov. et edd. vett.

CAP. LV. 1 Pronomen *hi* non legitur in cod. Dalec.—2 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *media est*.—3 Cod. Dalec. *se trahere ad specum;* Vet. Dalec.

NOTÆ

est VII. 27. De Ahenobarbo dicemus XVII. 1.

d *In Africa ursum*] Ita rursus ipse testatur cap. 58. Et est sane verissimum. Tota Libya, ne in Atlante quidem, ubi nix, frigusque perpetuum, nulli gignuntur ursi: quanquam gigni veteres permulti scriptis prodiderunt. Ex commutatione vocis Λιγυκοὶ in Λιβυκοὶ forte natus error, de ursis Libycis, sive Numidicis, cum revera Ligyci sive Ligustici essent. Ursos vero Domitii Ahenobarbi Numidicos meros fuisse leones, viri docti asseverant, inter quos Lipsius Vossiusque. Romani scilicet priscæ illius ac simplicis antiquitatis elephantos Boves Lucas vocarunt; camelopardalim, ovem feram, ut superius ipse Plinius animadvertit, cap. 6. et 27. Pantheras, mures Africanos, apud Comicum vatem in Pœnulo, v. 2. 51. Sic et leones, ursos Numidicos.

e *Conduntur*] Acceptum hoc ex Arist. Hist. Anim. VIII. 22. pag. 939. Pontici mures *hermines* Gallis vocantur. Sed est et aliud genus quo Sacerdotes ordinarii in templis utuntur, neque est totum candidum, sed ventre tantum, dorso fusco. Veneti vocant Varium: Galli *Menuver*. Ita fere Scaliger in Arist. VIII. 22. pag. 940.

f *Et Alpini*] Vulgo *Marmonts* vocant. De his Aldrov. de Quadrup. lib. II. p. 445.

g *Melium*] Sive *Melis*, ut Turnebus legit, Advers. XXIV. 19. p. 892. De melibus dicetur cap. 58.

h *Sunt his pares*] Magnitudine scilicet. Hæc Plinius ex Theophr. libro, 'De animalibus quæ repente apparent,' pag. 474. aut ex Arist.

et in Ægypto: similiterque[i] resident[4] in clunes, et binis pedibus gradiuntur, prioribusque, ut manibus utuntur.

LVI. Præparant[j] hyemi et herinacei cibos: ac volutati supra jacentia poma[k] affixa spinis, unum amplius[1 l] tenentes ore, portant in cavas arbores. Iidem mutationem[m] Aquilonis in Austrum,[2] condentes se in cubile, præsagiunt. Ubi vero[n] sensere venantem, contracto ore pedibusque, ac parte omni inferiore, qua raram et innocuam habent lanuginem,[a] convolvuntur[3 o] in formam pilæ, ne quid comprehendi

[a] *Qua parte raros habent pilos, et aculeorum expertes.*

detrahere ad specum.—4 Ita codd. Harduini, et Dalec. cum edd. recentt. *residunt* Gronov. Mox, Chiffl. *in binis pedibus.*

CAP. LVI. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *unum non amplius* Gronov. et edd. vett. 'Negatio videtur redundare.' *Dalec.*—2 *Aquilonis et Austri* Pintian. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *condentes cubile*, ex Aristot. Hist. Anim. IX. 6. —3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *confluunt* Gronov.

NOTÆ

Hist. Anim. VI. ult. p. 788. ex quo et Ælianus accepit, Hist. Anim. XV. 26. Hos mures Ægyptios putat Gesnerus esse, quos vulgus Sciuros Africanos appellat.

[i] *Similiterque*] Hoc est, perinde atque Alpini, de quibus est dictum proxime. Plinius X. 85. 'Ægyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis: iidem bipedes ambulant, ceu Alpini.'

[j] *Præparant*] Ælianus Hist. Anim. III. 10. Herinaceus Gallis *Un hérisson.*

[k] *Jacentia poma*] Ælianus, ficus ad siccandum expositas, *τῶν ἰσχάδων, κ. τ. λ.* Sed et de ficu pomum dicitur, ut suo loco monebimus.

[l] *Unum amplius*] Præter poma spinis affixa, unum præterea ore deferunt. Vide Notas et Emend. num. 108.

[m] *Iidem mutationem*] Aquilonis scilicet et Austri, ut Aristoteles scripsit, Hist. Anim. IX. 9. p. 1026. *βορέων καὶ νότων.* Cujus mentem multo felicius Plutarchus expressit de Solert. Animal. pag. 972. et Basilius Homil. IX. in Hexaëm. p. 115. Festiva simplicitate Albertus M. de Animal. VIII. 2. 2. pag. 252. 'Hericii,' inquit, 'præsentire dicuntur ventos Aquilonares et Austrinos: quoniam ante hos ingrediuntur cavernas, et obstruunt os cavernæ versus partem unde venit ventus, timentes lædi a vento. Cujus signum est, quod quidam civium Constantinopolitanorum fertur habuisse hericium, cujus absconsiones et proditiones ipse solus intellexit, et per illum prædixit ventos nautis, et factus est dives.' De sciuris idem narrat Plinius cap. 58.

[n] *Ubi vero*] Ælian. Hist. Anim. VI. 54. Phile de Propr. Anim. cap. de herinaceo, p. 108.

[o] *Convolvuntur*] Ita libri omnes Mss. editique ante Dalecampium, qui *confluunt* de suo maluit.

possit præter aculeos. In desperatione vero, urinam ex se[4 p] reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc[q] se capi gnari. Quamobrem exinanita prius urina venari, ars est. Et tum[5 r] præcipua dos tergori, alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si vivat subtractus fuga: ob id non nisi in novissima[6] spe maleficio eo perfunditur: quippe et ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi, terminumque supremum opperientes, ut ferme ante captivitas occupet. Calidæ postea aquæ aspersu resolvitur[7] pila:[b] apprehensusque pede altero e posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere, et tergori parcere. Ipsum animal, non ut remur[s] plerique, vitæ[8] hominum supervacuum est: si non sint illi aculei,[t] frustra vellerum mollitie in pecude mortalibus data: hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus et ibi lucrum monopolio[9 u] invenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nulloque non principe adito querimoniis provincialibus.[10]

[b] *Herinaceus in pilam convolutus.*

et al. ante Harduin.—4 Ita edd. antiquiss. item Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ‘ Malui tamen retinere lectionem Gelenianam, *in se*, quia id videtur significare voluisse Plinius, herinaceum ipsum sua se urina conspergere. *Ἐχῖνος ἐνουρεῖ τῷ δέρματι.*’ *Gesner. in se* Chiffl.—5 *Et cum* Gronov.—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non nisi novissima* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *odore insitum veneficium* cod. Dalec. —7 Idem codex, *aspersura solvitur.* Mox, in eodem et Chiffl. *pes alter e posteriorib. suspendiosa fame necat.*—8 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *non verentur aliqui dicere vitæ* edd. ante Harduinum omnes. Salmasius e codd. delet *dicere*, et legit *ut rentur.* Mox, al. ap. Dalec. *supervacuum est. Si enim desint illius a. f. v. mollities i. p. m. d. Hujus cute, &c.* Al. ap. eund. *s. esse, si desint illius, &c.* Gronov. et al. vett. habent, *mollitie in pecore;* Chiffl. et codd. Harduini, *mollitie in pecude;* cod. Dalec. *mollities in pecude data. Hujus, &c.*—9 ‘ Manuscriptus noster et Chiffl. *monopolium.* Leg. *fraude et ibi lucrum monopolium.*’ Dalec.—10 Tolet. *pernicialibus.*

NOTÆ

[p] *Urinam ex se*] Theophr. in fragmento, ‘ De animalibus quæ invident,’ p. 475. Ælian. Hist. Anim. IV. 17.

[q] *Propter hoc*] Tergoris causa, seu corii. *Ἐχῖνος ἐνουρεῖ τῷ δέρματι, καὶ διαφθείρει*, Theophrast.

[r] *Et tum*] Ita Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Editi male, *Et cum.*

[s] *Non ut remur*] Vide Notas et Emend. num. 109.

[t] *Si non sint illi aculei*] Quibus panni poliantur.

[u] *Monopolio*] Ex herinaceorum mo-

LVII. (XXXVIII.) Urinæ et e duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon[1 a] accipimus vocari parvum, nec aliubi nascens, quam ubi leo gignitur: quo gustato[b] tanta illa vis, ut ceteris quadrupedum imperitans, illico expiret. Ergo corpus[c] ejus adustum[2] aspergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necantque etiam cinere.[d] Tam contraria est pestis.[3] Haud immerito igitur odit leo, visumque frangit, et citra morsum exanimat. Ille[e] contra urinam spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem.

Lyncum[f] humor ita redditus, ubi gignuntur,[g] glaciatur arescitve in gemmas carbunculis similes, et igneo colore

CAP. LVII. 1 *Urina et duobus aliis a. ratione mira Leontoph.* cod. Dalec. Mox, pro *ut ceteris*, quod servant codd. Regg. Brot. et Editio princeps, *ac ceteris* habent aliæ edd. ante Brotier.—2 Alii ap. Dalec. *exustum.* Alii ap. eundem, *alituris* pro *aliis.*—3 Cod. Dalec. *cinere tam contrario feris.*—4 Margo

NOTÆ

nopolio: cum ditiores mercatores ea sibi coria coëmerent, et foro intercepto apud se haberent, caritatemque per fraudem inferrent annonæ, cum tenuiores non paterentur in usum commodumque suum similiter mercari. Extat in Codice, lib. IV. tit. 59. de Monopoliis, simile Zenonis edictum: 'Jubemus,' inquit, 'ne quis cujuscumque vestis, vel piscis, vel pectinum forte, aut echini ..... monopolium audeat exercere.' Ubi pectinem et echinum nomina piscium esse, perperam Gothofredus aliique interpretes existimarunt.

[a] *Leontophonon*] Λεοντοφόνον, quasi leonicidam dixeris. Refert hæc quoque Solinus cap. 27. p. 50. et Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1166. ubi in Syria vivere id animal prodit.

[b] *Quo gustato*] Ælian. Hist. Anim. IV. 18. Vide Notas et Emend. num. 110.

[c] *Ergo corpus*] Leontophoni videlicet. Vide Auctores supra memoratos.

[d] *Etiam cinere*] Exusto, ut dictum est, corpore, et asperso aliis carnibus. Ita Mss. omnes, quorum securus nimis Salmasius, pag. 328. in Solin. legit, *etiam in hora*, quod est hoc loco ψυχρότατον.

[e] *Ille*] Λεοντοφόνος scilicet. Κακοῖ γὰρ, inquit auctor libri de Mirab. Auscult. προσουροῦν τὸν λέοντα τοῦτο τὸ ζῶον. Plinius supra cap. 49. 'Ob ea se peti prudens.'

[f] *Lyncum*] Solinus cap. 2. pag. 15. ex Plinio: Plinius ex Theophr. lib. περὶ λίθων. Hac de re iterum XXXVII. 2. Meminit et Sextus Platon. Pyrrh. Hypot. I. 14. pag. 17. et Phile de Propr. Anim. pag. 109.

[g] *Ubi gignuntur*] In Æthiopia, Indiave, ut diximus cap. 30. Ovid. Met. XV. 413. 'Victa racemifero Lyncas dedit India Baccho: E quibus, ut memorant, quicquid vesica remisit, Vertitur in lapides, et congelat aëre tacto.' Vide Notas et Emend. num. 111.

fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino a plerisque ita generari prodito.[a] [4] Novere hoc,[h] sciuntque lynces, et invidentes urinam terra operiunt, eoque celerius solidatur illa.

LVIII. Alia solertia in metu melibus:[i] sufflatæ cutis distentu[1] [j] ictus hominum et morsus canum arcent.[b] Pro-

[a] *Succinum .... proditur.*

[b] *Inflata cute, atque ita distenta, ut neque hominum ictus, nec morsus canum nocere queat.*

edd. Dalec. et Gronov. *succinum .... proditum.*

CAP. LVIII. 1 Cod. Dalec. *sufflata cute distentæ.* Vid. Nic. Heins. Adv. I. 6.

NOTÆ

[h] *Novere hoc*] Theophr. in fragm. 'De animalibus quæ invident.' Auctor libri Mirab. Auscult. pag. 1156. Ælian. Hist. Anim. IV. 17. Carmine id Marbodeus expressit de Lapid. Pret. cap. 41. fol. 40. 'Vertitur in lapidem, qui stillat ab inguine lyncis: Lyncurium dicunt: lapis est tamen hic pretiosus. Nam credunt ipsas hoc præsentiscere lynces, Quæ mox egressum properant operire liquorem, Desuper accumulant congestæ pondus arenæ, Scilicet invidia, ne nostros cedat in usus. Electro similem Theophrastus habere colorem Hunc ait, et simili paleas adducere pacto.' Similius vero nihilominus videtur, fieri id natura magistra, ne lotii odor prætereuntes, quibus insidiatur, abigat: qua ratione feles, domesticum animal, stercus pulvere contegunt.

[i] *Melibus*] Meles, animal somniculosum. Terra conditur, ut vulpes, vineas populatur. Tassum vocat Italia, Vasconia *Taisson:* Francia, *Blereau.* Dentibus pugnacissimum, horrido pilo, invicto pluviis. Addunt rustici eos ad anum tot habere foramina, quot annos nati sunt. Nec quicquam Salmasium moror, qui a ceteris omnibus, ut fere solet, dissidens, pag. 1009. in Solin. melem veterum esse quam vulgus *Fouinam* vocat, conatur ex Varrone astruere. Gesnero magis assentior, et Scaligero in Comment. ad Arist. Hist. Anim. lib. II. p. 260. aliisque universis, qui sunt in eo argumento cum laude versati. Præivit his omnibus priscus auctor Theodemarus Abbas, Epist. ad Carolum M. de melote pellicula: 'Quod tegumentum,' inquit, 'ideo sic appellatum est, quia solebant antiquitus de illius animantis pelle fieri, quod Meles propter rotunditatem sui corporis appellatur, quod genus bestiolæ a nonnullis Tacsus appellatur.' Et Ebrardus Betun. cap. 12. 'Est arbor Taxus, si dicas, hæc; animalque, Hic si præcedat: etiam melota vocatur. Dicitur a multis etiam sub nomine pellis.'

[j] *Sufflatæ cutis distentu*] Ut rana illa apud Phædr. lib. I. quæ 'rugosam inflavit pellem:' et mox 'rursus intendit cutem.' Plautus in Bacchid. IV. 2. 21. 'Sufflatus ille huc veniet. PI. Diruptum velim.'

vident [2] tempestatem et sciuri: [k] obturatisque, qua spiraturus est ventus, cavernis, ex alia parte aperiunt fores: de cetero [l] ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis provisum [m] pabulum, aliis pro cibo [n] somnus.

LIX. (XXXIX.) Serpentium vipera [o] sola terra dicitur condi: ceteræ arborum aut saxorum cavis. Et alias vel annua fame durant,[1] algore modo demto.[c] Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt.

Simili modo [p] et cochleæ.[q] Illæ quidem iterum et æstatibus, adhærentes maxime saxis: aut etiam injuria resupinatæ avulsæque, non tamen exeuntes.[d 2] In Balearibus vero insulis cavaticæ appellatæ, non prorepunt e cavis terræ: neque herba vivunt, sed uvæ modo inter se cohæ-

[c] *Hyeme excepta.*
[d] *Aut etiam si vi resupinentur et avellantur, non tamen exeunt e testa sua.*

p. 66.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. Miller. Bipont. et Franz. *Prævident* Gronov. et al. ante Harduinum. Mox, pro *de cetero* Vet. Dalec. habet *detectis.* Parm. *aperiunt fores decretas.*

CAP. LIX. 1 Vet. Dalec. *fame edurant.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ut etiam . . . non tamen*

NOTÆ

[k] *Et sciuri*] Joach. Camerarius, in auctario Manuelis Philes, pag. 172. de sciuro: Οὐρᾷ πτερωτὸν, μαντικόν τε ζῳδίον, Πρὸς τῶν ἀητῶν τὰς ὀπὰς κλεῖσαν πνοάς. *Caudaque pennatum, et futurorum sagax, Euri procellam adversus obdens ostia.*

[l] *De cetero*] Defendunt se in cavernis, inquit, a procellis ventisque, qua ratione dictum est: alioqui, hoc est, extra cavernas, villosæ caudæ tegmine se tutantur: et inde nomen ἀπὸ τῆς σκιᾶς, *umbra,* et οὐρὰ, *cauda.* Gallis, *un écureuil.*

[m] *Aliis provisum*] Ut Alpinis muribus, et herinaceis, de quibus cap. sup.

[n] *Aliis pro cibo*] Ursis, videlicet, qui veterno pinguescunt, ut dictum est cap. 54. Palam fit ex eo loco non fuisse ab auctore ipso distributum in capita opus, sed perpetuo quasi contextu ductam historiam.

[o] *Serpentium vipera*] Vide Notas et Emend. num. 112.

[p] *Simili modo*] Subintellige, latent: neque hyeme solum, sed etiam æstate: ut Plinio quidem Plautus omnino concinit, Capt. I. 1. 12. 'Quasi cum caletur, cochleæ in occulto latent, Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit.'

[q] *Cochleæ*] Gallis, *Escargots.* Aristoteli, Hist. Anim. VIII. 17. pag. 927. unde hæc emanarunt: οἱ χερσαῖοι κοχλίαι, ἔχοντες ἐπιπολῆς ἐπικάλυμμα.

rent. Est et aliud genus[r] minus vulgare, adhærente operculo ejusdem testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ,[3] et circa maritimas tantum Alpes quondam effossæ, cœpere jam erui et in Veliterno.[s] Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula.

LX. Lacertæ, inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem[t] vitam excedere. Lacerti Arabiæ[u] cubitales, in Indiæ vero Nysa monte,[1 v] XXIV. in longitudinem pedum, colore fulvi, aut punicei, aut cœrulei.

LXI. (XL.) Ex his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimumque ante[1] omnia homini canis,[w] atque equus. Pugnasse adversus

exeant Gronov. et edd. vett.—3 Parm. *vulgare. Adhærent o. e. t. s. operientes, obrutæ terra semper. Hæ.*

CAP. LX. 1 Vet. Dalec. *in India vero Nysæorum monte;* Chiffl. *in Indiæ vero Nyso monte;* alii ap. Dalec. *in Indiæ Mere Nysæorum monte.* Mox, pro *in longitudinem,* quod præferunt Chiffl. et edd. recentt., aliæ edd. ante Harduin. habent *in longitudine.*

CAP. LXI. 1 Parm. *digna. Fidelissimi ante.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec.

NOTÆ

[r] *Est et aliud genus*] Cochlearum.

[s] *In veliterno*] Prope Velitras Italiæ oppidum, de quo III. 9. Sed magis placet lectio Reg. 1. et 2. cod. *In Literno,* quod oppidum est Campaniæ maritimum, Scipionis Africani majoris exilio nobile, ut ait Strab. lib. V. pag. 243.

[t] *Semestrem*] Arist. Hist. Anim. V. 29. pag. 635. Lacerti, *Lézards.*

[u] *Lacerti Arabiæ*] Μείζους πηχυαίων, *cubito majores,* hos esse Philosophus prodidit Hist. Anim. VIII. 33. pag. 984.

[v] *Nysa monte*] Vide Notas et Emend. num. 113.

[w] *Fidelissimumque ante omnia homini canis*] Etiam in symbolis propterea pingitur servatæ religiose fidei in munere officii exequendo. Insigne exemplum est in tumulo Thomæ I. Domini Sabaudiæ, et Comitis Imperii, qui decessit anno 1233. Tumulus Augustæ visitur, *à Aoûte,* in ecclesia cathedrali, qualis a Guichenonio depingitur, p. 251. Imposita tumulo effigies est ipsius Thomæ, galeati et cataphracti, Equitum more. Ad pedes, canis molossus assidet, *un dogue,* ore hianti: adeo ut leonem videatur sculpsisse sculptor errans, teste Guichenonio, loco citato. In pectore scutum gerit Sabaudiæ gentilitium; nempe crucem argenteam in area rubra, et simul collare, in quo sunt pictæ literæ quatuor istæ, FERT. Gothico charactere, ut quidem ait Guichenonius, p. 141. Nullum est isto vetustius monumentum, in quo hæ literæ appareant; sed nec ullum potest esse illustrius, sive quod lucis plus afferat, ad genuinum illarum sensum perspiciendum. Primus illius lemmatis auctor ipse ille Thomas hac pictura indicatur. 'Fides Equitum,' inquit, 'Religionem Tuetur.'

latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres et feras abigentem. Ab alio in Epiro[a] agnitum in conventu[b] percussorem domini, laniatuque, et latratu coactum[2] fateri scelus. Garamantum[3] [c] regem canes ducenti ab exilio reduxere, præliati contra resistentes. Propter bella[d] Colophonii, itemque Castabalenses, cohortes canum habuere: hæ primæ[4] dimicabant in acie nunquam detrectantes: hæc erant fidelissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendere Cimbris

et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *domini, ut laniatu et latratu cogerentur* Vet. Dalec. *d. laniatu et latratu coactum* edd. vett. et Gronov. Al. ap. Dalec. *adactum ut cogeretur.*—3 Chiffl. *Garamanta.* Mox, *præliantes contra* cod. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *eæ primæ* edd. vett. et Gronov.—

NOTÆ

'Fidem' certe canis molossus significat: 'Equitum' Ordinem, Thomas cataphractus, cum gemino ense et clypeo: 'Religionem,' Crux Sabaudica: denique 'Tutamen,' canis molossi Crucem gestantis, horrificus hiatus, similis latranti. Ex collari isto molossi canis cepit occasionem Amedeus Comes Viridio, hujus Thomæ abnepos, Ordinem a se institutum appellandi, Ordinem Collaris Sabaudici, anno 1362. Denique profert Guichenonius p. 141. nummum, quem percussum fuisse arbitramur sæculo decimo quarto exeunte, postquam in valles Pedemontii Valdenses hæretici se recepissent. Scriptæ in eo literæ hæ ex una parte, TSHI cum scuto Sabaudico; in altera, istæ quatuor jam memoratæ, FERT. Has vero aliter alii hodie interpretantur; nemo sat feliciter. Nos sic opinamur accipi oportere: T. 'Terra,' S. 'Sabauda,' H. 'Hæresim,' I. 'Ignorat.' F. 'Fides,' E. 'Equitum,' R. 'Religionem,' T. 'Tuetur.' Egimus de hoc argumento prolixius in lucubratione singulari, De primis Sabaudiæ Comitibus, et de literis F. E. R. T.' *Ed. sec.*

[a] *Ab alio in Epiro*] Hæc Solinus ex Plinio, cap. 15. pag. 34. Huc respexit Petrus Quiqueranus Episc. Senec. de Laud. Provinc. lib. II. fol. 33. 'Nihil hic,' inquit, 'canis ille Plinianus, qui in Epiro percussorem domini verbis quibus licuit reum facit. Alioqui tale aliquid, aliquantoque splendidius, nimirum duello ipso cum sicario inito, in Gallia accidit, non adeo multi sunt anni, fidejubente pictura, quam continuo, exque eventu rei exaratam, ad hunc diem conspici audio in arce oppidi, cui nomen Montargis.' Canem hunc Epirotam, de quo Plinius, Pyrrhi Regis fuisse, auctor est Tzetzes Chiliad. Hist. IV. 131. vs. 211.

[b] *In conventu*] Solinus, *in cœtu.*

[c] *Garamantum*] Solinus loc. cit.

[d] *Propter bella*] Solinus hæc quoque loco cit. Eadem Pollux refert de Magnetibus juxta Mæandrum positis, v. 5. pag. 236. De Hyrcanis et Magnesiis, Ælian. Hist. Anim. VII. 38. De Gallis ipsis Strab. lib. IV. pag. 200.

cæsis[e] domus eorum plaustris impositas.[5] Canis, Jasone[f] Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaque consumtus est. Is vero, cui nomen Hyrcani reddidit Duris,[g] accenso regis Lysimachi[h] rogo, injecit se flammæ: similiterque Hieronis regis. Memorat et Pyrrhum Gelonis[6 i] tyranni canem Philistus. Memoratur et Nicomedis Bithyniæ regis, uxore ejus Consingi[j] lacerata, propter lasciviorem cum marito jocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cascellium[7 k] jus civile docuit, asturcone e suburbano redeuntem, cum advesperavisset, canis a grassatore defendit. Item Cælium[l] senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec prius ille vulneratus est, quam cane interemto. Sed super omnia in nostro ævo actis populi Romani testatum, Appio Junio[m] et P. Silio coss. cum animadverteretur ex causa Neronis[n] Germanici filii, in Titium[8] Sabinum,[o] et servitia ejus, unius ex his canem nec a carcere abigi

5 Vet. Dalec. *Cimbros cæsis dominis e. p. impositi.*—6 *Pyrrhi et Gelonis* al. ap. Laet. Mox, *Philistis* cod. Dalec. *Phylistus* Gronov.—7 Ita codd. Harduini, et edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nobilem, qui Ceselium* Gronov. et al. ante Harduinum; *nobilem virum, qui Ceselium* Vet. Dalec. *nobilem, qui Carcellium* codd. Chiffl. et Dalec.—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum

NOTÆ

[e] *Cimbris cæsis*] In Cimbrorum clade illa, inquit, domicilia eorum, quæ plaustris, uti gentis ejus mos est, ferebantur, canes itidem defenderunt.

[f] *Canis Jasone*] Solinus loc. cit.

[g] *Duris*] Historicus, de quo nos agemus in Auctorum Indice.

[h] *Regis Lysimachi*] Meminit Solinus, loc. cit. Ælian. Hist. Anim. VI. 25. Hyrcani nomen fuisse ei cani, testatur quoque Plutarch. de Solert. Anim. pag. 970.

[i] *Gelonis*] De cane Gelonis Syracusiorum tyranni, Tzetzes Chiliad. IV. vs. 266. Ælian. Hist. Anim. VI. 62. et Var. Hist. I. 13.

[j] *Consingi*] Vide Notas et Emend. num. 114.

[k] *Cascellium*] Vide Notas et Emend. num. 115.

[l] *Item Cælium*] Refert hoc ipsum Plutarch. de Solert. Anim. pag. 969. tacito tamen Senatoris nomine, quem Ælian. Hist. Anim. VII. 10. Κάλβον vocat, fortasse pro Καίλιον.

[m] *Appio Junio*] Urbis anno DCCLXXXI. Tiberii XV. Id quoque recitat Solinus ex Plinio, cap. 15. pag. 34.

[n] *Ex causa Neronis*] Cum Neronem et Drusum, Germanici liberos, Senatus, Tiberio criminante, hostes judicavit, ut scribit Tranquillus in Caligula cap. 7. pag. 55. et in Tiberio cap. 54. pag. 49.

[o] *Titium Sabinum*] Vide Notas et Emend. num. 116.

potuisse, nec a corpore recessisse abjecti in gradibus Gemitoriis,[9 p] mœstos edentem ululatus, magna populi Romani corona: ex qua cum quidam ei cibum objecisset, ad os defuncti tulisse. Innatavit idem cadaver in Tiberim abjecti[10] sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem.

Soli dominum[q] novere: et ignotum[r] quoque, si repente veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamvis longa, meminere. Nec ulli præter hominem memoria major. Impetus eorum et sævitia mitigatur ab homine considente[11] humi.

Plurima alia in his quoque[12] vita invenit. Sed in venatu[13 s] solertia et sagacitas præcipua est. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem[t] loro trahens: qua visa quam silens et occulta,[u] quam

edd. recentt. *Titum* Gronov. et al. ante Harduin.—9 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *abjectis in g. Gemoniis* cod. Dalec. *abjecti in g. Gemoniis* Chiffl. *abjecto in g. Gemoniis* edd. vett. et Gronov.—10 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *corona circumstante: ex qua, &c. Tiberim abjecto* Gronov. et edd. vett. Mox, *spectandam* codd. Dalec. et Chiffl.—11 Codd. Dalec. et Chiffl. *concedente.*—12 Cod. Dalec. *his quotidie.*—13 Chiffl. *Sed in venatus.*—14 Codd.

NOTÆ

p *In gradibus Gemitoriis*] Ita constanter Mss. omnes, etsi in editis *Gemoniis* legitur, quod perinde esse mihi nunc videtur. Gemonii enim dicti sunt gradus, vel scalæ Gemoniæ, quod locus esset gemitus et calamitatum: non ab auctore Gemonio, ut quidam fabulantur. Erant eæ in Regione Urbis XIII. P. Victore teste. Locus fuit, quo corpora noxiorum, in carcere necatorum, unco per dedecus tracta, adjiciebantur. Ipsum porro Titium Sabinum in Gemonias scalas abjectum, scribit Dio lib. LVIII. pag. 621. Non ipsi Titio, sed uni ex servitiis ejus pariter in eas abjecto, exhibitum a cane obsequium Plinius refert: aut cum *unius ex his* ait, Titium ipsum servitiaque complectitur.

q *Soli dominum*] Columella VII. 12. pag. 274. et Cic. de Nat. Deor. lib. II. pag. 114. multa præclare in eam sententiam.

r *Et ignotum*] Vel, alienis vestibus dissimulatum dominum norunt, quod de Ulyssis cane legitur apud Homerum: vel, ignotum externumque hominem, etsi improvisus adsit, distinguere statim norunt a domesticis, ac internoscere odio latratuque canes. 'Canum,' inquit Cicero, 'tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos,' &c.

s *Sed in venatu*] Mss. *in venatus.*

t *Inquisitorem*] Venatorem.

u *Et occulta*] Fractæ ad summum

significans [14] demonstratio est, cauda primum, deinde rostro![v] Ergo etiam senecta fessos, cæcosque, ac debiles sinu ferunt, ventos et odorem captantes, prodentesque [w] rostro cubilia.[15] E tigribus [x] eos Indi volunt concipi: et ob id in sylvis coitus tempore alligant fœminas. Primo [y] et secundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem e lupis [z] Galli, quorum greges suum

Dalec. et Vet. ejusdem: *trahens: quamvis aquam transiliens se occultasset. Significans.*—15 Chiffl. *protendentesque rostra ac cubilia.*—16 ' Vet. *ductorem et*

NOTÆ

vocis elisione testatus sua gaudia, dum, ut Ennius eleganter, ' Animusque in pectore latrat, Lustrum si forte ex nare sagaci sensit.' Lucanus IV. 440. ' Venator tenet ora levis clamosa Molossi, Spartanos, Cretasque ligat: nec creditur ulli Sylva cani, nisi qui presso vestigia rostro Colligit, et præda nescit latrare reperta, Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.' Ἰχνευτικὴν describit, quæ canum silentio peragenda est: non πολεμικὴν, quæ latratu. Vide Notas et Emend. num. 117.

[v] *Deinde rostro*] Gratius in Cyneget. vs. 237. ' Aut effecta levi testatur gaudia cauda, Aut ipsa infodiens uncis vestigia plantis Mandit humum, celsasve apprensat naribus auras.'

[w] *Prodentesque*] Eadem sententia, Reg. 1. 2. Chiffl. et Paris. *protendentesque rostra ad cubilia.*

[x] *E tigribus*] Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 786. Diodorus Bibl. lib. XVII. pag. 561. Solinus cap. 15. pag. 34. aliique.

[y] *Primo*] Lucem affert huic loco Ælian. Hist. Anim. VIII. 1. dum ex Indicarum rerum scriptoribus ait, canem Indicam ex tigride primum tigrim parere: qui deinde cum cane fœmina mixtus tigrim iterum procreat: at tertius demum fœtus degenerans, canem. Non Indis solum, sed et Hyrcanis hunc esse morem Gratius declarat, in Cyneg. vs. 161. ' Sed non Hyrcanæ satis est vehementia genti Tanta: suis petiere ultro fera semina sylvis. Dat Venus accessus, et blando fœdere jungit. Tunc et mansuetis tuto ferus errat adulter In stabulis, ultroque gravis succedere tigrim Ausa canis, majore tulit de sanguine fœtum.'

[z] *Hoc idem e lupis*] Procreantur, inquit, e lupis quoque canes in Gallia, sicuti apud Indos e tigribus. Aristoteles loc. cit. Cyrenensium, non Gallorum, esse hujuscemodi canum genus, docet. Sunt qui legant: *Hoc idem e lupis alii. Gallicorum greges*, canum scilicet, male: etsi in Reg. 2. cod. legitur, *Gallicorum greges.* De Gallicorum canum præstantia supra ceteros finitimarum gentium, etsi Britanni corporum robore et audacia hoc ævo, Corsici astu et dexteritate pugnandi vincere vulgo credantur, vide Petrum Quiqueranum de Laud. Provinc. lib. II. fol. 33. De cane porro hujuscemodi, non e cane fœmina, et lupo, sed ex mare et lupa genito, carmen extat medio ævo in Galliis scriptum, apud Janum Ulitium, in Cyneget. Gratii, pag. 203.

quisque ductorem [a] e canibus et ducem [16] habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Namque inter se exercent etiam magisteria. Certum est [b] juxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occasionem præbeant. Indiam petenti [c] Alexandro Magno, rex Albaniæ [d] dono dederat inusitatæ magnitudinis unum: cujus specie delectatus jussit ursos, mox apros, et deinde damas emitti, contemtu immobili jacente eo. Qua segnitie [17] tanti corporis offensus imperator generosi spiritus, eum interimi jussit. Nuntiavit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in leone, elephantove. Duos sibi fuisse: hoc interemto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Postea elephantum jussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus.[18] Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit: [e] moxque increvit [a] [f] assultans,[19] contraque belluam exsurgens hinc et

[a] *Moxque increvere animi.*

c canib. ducem. Lego, *pastorem.*' Dalec.—17 Ita codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *contemptim immobili jacente eo. Qua segnitie* Vet. Dalec. *contemptim immobili jacenti eo. Qua segnitie* Chiffl. *contemptu immobili jacente. Eaque segnitie* Gronov. et edd. vett. *jacenti* etiam cod. Dalec. *segnitia* margo edd. Dalec. et Gronov.—18 Tolet. *haud alio spectaculo lætatus magis.*—19 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inso-*

NOTÆ

[a] *Ductorem*] Ductorem itineris, pugnæ ac venationis ducem. Ita vulgo fieri et in Narbonensi Provincia notat ad hunc locum Dalecampius. Vide Notas et Emend. num. 118.

[b] *Certum est*] Ælianus Hist. Anim. VI. 53. et Var. Hist. I. 4. Solinus item cap. 15. pag. 34. Phædr. lib. I. 'Canes currentes bibere in Nilo flumine, A crocodilis ne rapiantur, traditum est: Igitur cum currens bibere cœpisset canis, Sic crocodilus: Quamlibet lambe otio, Accede, pota leniter, et noli dolos, Inquit, vereri. At ille: Facerem mehercule, Nisi esse scirem carnis te cupidum meæ.'

[c] *Indiam petenti*] Diodor. Bibl. lib. XVII. pag. 561. Strab. lib. XV. pag. 700. Plutarch. de Solert. Anim. p. 197. Ælian. Hist. Anim. VIII. 1. Solinus cap. 15. p. 34. aliique.

[d] *Rex Albaniæ*] Vide Notas et Emend. num. 119.

[e] *Intonuit*] Alii *insonuit.* Solinus de Canibus Albanis, 'Terrificis latratibus ultra rugitus insonantes.'

[f] *Moxque increvit*] Vide Notas et Emend. num. 120.

illinc, artifici dimicatione, qua maxime opus esset, infestans atque evitans, donec assidua rotatam vertigine[20] afflixit, ad casum ejus tellure concussa.

LXII. Canum generi[g] bis anno partus.[1] Justa ad[h] pariendum annua ætas. Gerunt uterum[i] sexagenis diebus. Gignunt cæcos:[j] et quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt: non tamen unquam ultra vicesimum primum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo: idemque in singulos adjici,[2] totidemque esse tarditatis ad lucem dies: Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, faunos[k] cerni.[3] Optimus in fœtu qui novissimus cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta.[a]

LXIII. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera,[1] ut

[a] *Quæ peperit.*

nuit, mox in cervicem assultans cod. Dalec. *intonuit: mox increvit assultans* Chiffl. *intonuit: mox ingruit assultans* Gronov. et edd. vett.—20 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *assidua rotarum vertigine* edd. ante Harduinum.

CAP. LXII. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Canum generibus annui partus* edd. ante Harduin. *Canum generibus anno partus* Regg. Hard. 1. 2. ceterique omnes Harduini codd. Mox, *Gerunt utero* codd. Dalec.—2 Cod. Dalec. *in singulos ædi.*—3 'Vet. *citius cerni;* manuscriptus, *clunos cerni,* nullo sensu: lego, *plenius cerni,* vel, quod magis placet, *die nocteque cerni.*' Dalec. Mox, pro *novissimus,* quod testantur codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *novissime* habent edd. ante Harduinum; *citius* vet. Dalec.

NOTÆ

[g] *Canum generi*] Vide Notas et Emend. num. 121.

[h] *Justa ad*] Arist. Hist. Anim. v. 13. pag. 561.

[i] *Gerunt uterum*] Ita Reg. 1. Paris. &c. Sic Columella, de vaccis, de Re Rust. VI. 24. pag. 231. 'Decem mensibus ventrem perferunt.' Et hæc quoque Plinius ex Arist. loc. cit.

[j] *Gignunt cæcos*] Arist. Hist. Anim. VI. 20. pag. 736. et 737.

[k] *Faunos*] Passim vagantes et in se irruentes formas: quales quæ Ephialtæ vocantur. Plin. XXV. 10. de Pæonia: 'Hæc medetur et Faunorum in quiete ludibriis.' Vide quæ ibi dicturi sumus. Tamen in Mss. Reg. 1. et Paris. *Clunos;* in Reg. 2. *Flunos.*

[l] *Homini pestifera*] Arist. Hist. Anim. VIII. 27. pag. 965. ubi quæ rabiosi canes momorderint, agi pariter in rabiem scripsit, unum excepit hominem, πλὴν ἀνθρώπου. Id quod experientiæ pugnat ipsi: nam et is rabit, et mordet, et interit: et qui ab eo morsi sunt, eundem morbum contrahunt. Canum rabiem homini esse pestiferam dictum est supra VII. 13.

diximus, ita morsis[1] letali aquæ metu.[m] Quapropter obviam itur per XXX. eos[n] dies, gallinaceo maxime fimo immixto[2] canum cibis: aut si prævenerit morbus, veratro.

(XLI.) A morsu[3] vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum,[o] radix sylvestris rosæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella[p] auctor est, si quadragesimo die, quam sit natus, castretur morsu cauda, summusque ejus articulus auferatur, sequenti nervo[4] exemto,[b] nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum,[q] in prodigiis (quod equidem annotaverim) accepimus: et serpentem latrasse, cum pulsus est regno Tarquinius.

LXIV. (XLII.) Eidem Alexandro[a] et equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, sive ab aspectu torvo,

[b] *Nervo, qui sequetur articulum demorsum, exemto.*

CAP. LXIII. 1 *Rabies canum Sirio ardente, ut diximus, homini pestifera: ira morsis* Vet. Dalec. Mox, Parm. *letalis aquæ metus.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fimo misto* edd. vett. et Gronov.—3 *Ad morsum* cod. Dalec. Mox, Tolet. *nuper invento repertum.*—4 Chiffl. *sequi nervum.*

NOTÆ

[m] *Letali aquæ metu*] Celsus v. 7. de canis rabiosi morsu: 'Solet,' inquit, 'ex eo vulnere, ubi parum occursum est, aquæ timor nasci: ὑδροφοβίαν Græci appellant: miserrimum genus morbi, in quo simul æger et siti et aquæ metu cruciatur: quo oppressis in angusto spes est. Sed unicum tamen remedium est, nec opinantem in piscinam non ante ei provisam projicere,' &c. Vide quæ dicturi sumus XXIX. 32.

[n] *Per XXX. eos*] De Canicularium dierum numero, quantum veteres dissiderent Calendariographi, aliis XXX. aliis XXXIV. aliis XL. aliis etiam plures statuentibus, vide apud Keppler. lib. III. Epitomes Astron. Copern. p. 395.

[o] *Nuper repertum*] Narratur historia prolixiori oratione XXV. 6.

[p] *Columella*] Locus est VII. 12. pag. 277. 'Catulorum caudas, post diem XL. quam sint editi, sic castrare conveniet. Nervus est, qui per articulos spinæ prorepit usque ad ultimam partem caudæ. Is mordicus comprehensus, et aliquatenus eductus abrumpitur: quo facto, neque in longitudinem cauda fœdum capit incrementum: et (ut plurimi pastores affirmant) rabies arcetur, lethifer morbus huic generi.'

[q] *Canem locutum*] Refert Julius Obsequens cap. 103. pag. 54. C. Mario, C. Flacco Coss. Arimini canem locutum.

[a] *Eidem Alexandro*] Hæc quoque Solinus cap. 45. pag. 73. aliique, ex Plinio.

sive ab insigni taurini capitis, armo impressi. Tredecim talentis[1] [b] ferunt ex Philonici Pharsalii grege emtum, etiam tum puero[a] capto ejus decore. Neminem hic[c] alium, quam Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim recipiens.[2] [d] Idem in præliis memoratæ cujusdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa præterea ejusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: urbemque[e] tumulo circumdedit nomine ejus. Nec Cæsaris[f] dictatoris quenquam alium recepisse dorso equus traditur: idemque humanis[3] similes[g] pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante Veneris Genitricis ædem. Fecit et divus Augustus equo tumulum, de quo[4] Germanici[h] Cæ-

[a] *Alexandro tum puero.*

Cap. lxiv. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller, Bipont. et Franz. uti et Budæus e Gellio, v. 2. et Plutarch. in Alex. *Sedecim talentis* edd. vett. et Gronov. *XVI. talentis* Regg. Brott. et Editio princeps. Mox, *ex Philonico* Parm.—2 Ita codd. Harduini, Laet, et Tolet. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *alios passim rejiciens* edd. ante Harduin. Salmasius legit, *alias passim recipiens*, id est, cum regio non esset instauratus ornatu.—3 Cod. Dalec. *hominis.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *Veneris ædem.*—4 Cod.

NOTÆ

[b] *Tredecim talentis*] Atticis videlicet, quorum singula sex denarium millia complectuntur; Gallicas libras 2400. Itaque talenta tredecim Gallicæ monetæ libras efficiunt 31200. Vide Notas et Emend. num. 122.

[c] *Neminem hic*] Plutarch. de Solert. Anim. pag. 970. Solinus cap. 45. pag. 73. de eo: 'Cum ab equario suo alias etiam molliter sederetur, accepto regio stratu neminem unquam alium, præter dominum, vehere dignatus est.'

[d] *Passim recipiens*] Hoc est, vulgariter instratus quemlibet equitem perpetiebatur. At regio vestitus ornatu, unum Alexandrum. Vide Notas et Emend. num. 123.

[e] *Urbemque*] De qua dictum est vi. 23.

[f] *Nec Cæsaris*] Solinus loc. cit.

[g] *Humanis similes*] Suetonius in Julio cap. 61. 'Utebatur autem equo insigni, pedibus prope humanis, et in modum digitorum ungulis fissis: quem natum apud se, cum aruspices imperium orbis terræ significare domino pronuntiassent, magna cura aluit: nec patientem sessoris alterius, primus ascendit: cujus etiam instar pro æde Veneris Genitricis postea dedicavit.' Inscriptiones veteres, et nummi, Veneri. Genetrici.

[h] *Germanici*] Qui Caligulæ Imp. pater, a Tiberio patruo adoptatus.—'Qui Caii Cæsaris Aug. Germanici Imp. pater.' *Ed. sec.*

saris carmen est. Agrigenti[i] complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum[j] a Semiramide usque in coitum,[5] Juba auctor est. Scythici[k] quidem equitatus[b] equorum gloria strepunt. Occiso regulo[6][l] ex provocatione dimicante, hostem cum victor ad spoliandum venisset, ab equo ejus ictibus morsuque confectum. Alium detracto[m] oculorum operimento, et cognito cum matre coitu, petiisse prærupta, atque exanimatum. Equæ eadem[n] ex causa[7] in Reatino agro laceratum prorigam[c] invenimus. Namque et cognationum intellectus in iis est: atque in grege[8] prioris anni sorore libentius[o] etiam, quam matre,

[b] *Scythici quidem equites.* [c] *Equarum admissorem.*

Dalec. *in quo.*—5 Ita Regg. Brot. 1. 2. et Editio princeps; *usque ad coitum* edd. aliæ ante Brotier. Mox, *Scythæ quidem equitatus et equorum* Gronov. et al. ante Harduinum, qui e codd. suis et Chiffl. lectionem nostram restituit.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Occiso denique regulo* cod. Dalec. *Occiso denique ipsorum regulo* edd. vett. et Gronov. Mox, *dimicantem hostem cum ad spolia* Chiffl. *dimicantem cum ad spolia* cod. Dalec.—7 *Æqua ex causa* Chiffl.—8 Ita codd. Harduini, Dalec.

NOTÆ

[i] *Agrigenti*] Solinus loc. cit. Miltiaden pariter, et Evagoram Laconem, equos Olympiæ victores tumuli honore affecisse auctor est Ælianus, Hist. Anim. XII. 40. Vide et Herod. lib. VI. pag. 367. et 368.

[j] *Equum adamatum*] Vide Notas et Emend. num. 124. Stultitiæ in eo genere singulare specimen Caius Caligula edidit, ut refert Tranquillus, cap. 55. 'Nam præter equile marmoreum, et præsepe eburneum, præterque purpurea tegumenta, ac monile e gemmis, demum etiam et familiam, et supellectilem dedit: Consulatum quoque traditur destinasse.'

[k] *Scythici*] Arist. IX. 73. pag. 1162. Vide Notas et Emend. num. 125.

[l] *Occiso regulo*] Solinus cap. 45. pag. 73.

[m] *Alium detracto*] Arist. et Solinus locis citatis. Ælianus Hist. Animal. IV. 7.

[n] *Equæ eadem*] Pari ex causa, inquit, laceratum in Reatino agro equarum admissorem fuisse comperimus: etenim is quoque filio matrem eadem fraude submiserat. Ex Varr. de Re Rust. II. 7. pag. 88. Plinius hæc accepit. Idem Varro paulo ante, pag. 87. 'Proriga' (sic enim legendum est, non, ut passim legitur, *Peroriga*) 'appellatur quisquis admittit.' Sicut 'arrigere' et 'erigere,' ita et 'prorigere' a verbo 'rigendi,' quod exolevit, deducitur. 'Prurigam' Scaliger somniavit, ab admissuræ prurigine. Quod porro de equa Varro narrat, id Philosophus de camelo, Hist. Anim. IX. 73. pag. 1161. et auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1150.

[o] *Sorore libentius*] Ut cui cognationis suæ non minor sit ratio, quam ma-

equa comitatur. Docilitas tanta est, ut universus Sybaritani[p] exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur. Iidem præsagiunt pugnam, et amissos lugent[q] dominos, lacrymasque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede[r] rege equus ejus inedia vitam finivit. Phylarchus refert Centaretum[9 s] e Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo ejus conscendisse ovantem. At illum indignatione accensum[10] domitis frænis,[t] ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatumque una. Philistus[u] a Dionysio relictum in cœno hærentem, ut sese evellisset,[11] secutum vestigia domini, examine apum jubæ inhærente: eoque ostento tyrannidem a Dionysio occupatam.

LXV. Ingenia eorum[a] inenarrabilia: jaculantes obsequia[b] experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nisuque invi-

et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *itaque in grege* edd. vett. et Gronov. Mox, Vet. Dalec. *sorore l. e. matres, equarum pulli comitantur.*—9 ' *Citare tum* Vet. sicque Longol. ex Historiogr. Alii: *Centareto... Antiochum potitum.*' Dalec.—10 Tolet. *succensum.*—11 Chiffl. *ut se velisset;* et mox in eodem, *juba inhærente.*

NOTÆ

ternæ educationis. Passive comitandi verbum Plinius rursum usurpat IX. 55. de conchis: 'In alto quoque comitantur marinis canibus.' Et Virgil. 'Fido comitatus Achate.'

p *Sybaritani*] Athenæus lib. XII. pag. 520. at non in exercitu tamen, sed inter epulas a Sybaritis id factum ait: 'Ὡς καὶ παρὰ τὰς εὐωχίας τοὺς ἵππους ἐθίσαι πρὸς αὐλὸν ὀρχεῖσθαι.

q *Amissos lugent*] Solinus cap. 45. pag. 74. Fundi lacrymas ab equis superius annotavimus, cap. 19. nota 16.

r *Nicomede*] Solinus loc. cit.

s *Centaretum*] Vide Notas et Emend. num. 126.

t *Domitis frænis*] Evictis subactisque. Solini paraphrasis: 'Isque adeo sprevit lupatos.'

u *Philistus*] Hanc historiam, ex eodem auctore Philisto, Cicero recitat paulo uberius, de Divin. lib. I. pag. 187.

a *Ingenia eorum*] Digna sunt memoratu quæ de Turcicis equis Busbequius refert, Epist. 3. p. 69. ' Amant Turcæ,' inquit, ' assuefactos equos habere, ut jussi procumbant in genua, et sessorem ita recipiant: bacillum, clavam, aut ensem mordicus humo attollant, insidentique domino porrigant: quæ ubi perdidicerunt,' &c. Ex ipsis fontibus repetere reliqua, a quibus exscribendis supersedemus, fuerit operæ pretium.

b *Jaculantes obsequia*] Vide Notas et Emend. num. 127.

tantium.[1] Jam tela humi collecta equiti porrigunt.[a] Nam in Circo[c] ad currus juncti non dubie intellectum adhortationis et gloriæ fatentur. Claudii Cæsaris sæcularium[d] ludorum Circensibus, excusso in carceribus auriga Albato Corace,[e] occupavere prima: tum obtinuere, opponentes,[b] effundentes, omniaque contra æmulos, quæ debuissent[2]

[a] *Ingenium eorum inenarrabile, qui jacula mittunt, ex obsequio quod ipsis equi præstant, intelligunt: nam et difficiles jaculantium conatus corpore et nisu adjuvant: et tela humi collecta equiti porrigunt, &c.*

[b] *Occupavere priora curriculi spatia: tum ea jugiter toto curriculi spatio tenuere, opponentes sese, &c.*

Cap. lxv. 1 Ita codd. Regg. Hard. 1. 2. et Par. *obsequio, &c.* edd. ante Brotier. Vide Not. et Emend. n. 126. 'Non puto, me vim fecisse Plinio, cum ex vulgato *inenarrabilia*, conjectura ductus, ultimam literulam expunxi, et pro *invitantium* ex cod. quem indicat Harduin. posui *juvantium.*' Gesner.—2 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *auriga albati equi palmam occupare, primatum o. opposita e. omnia quæ c. æ. debuissent, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. *equo carace* Chiffl. sed ab al. m. *corace.* Cod. Dalec. *curatem;* Vet. Dalec. *metam.* 'Lego: *qui occupato cursu primatum obtinuere. Nam opposita, &c.* (Vide Nott. Varr.) '*præmium obtinuere.* Cetera mutare nil est necesse.' *Jac. Fab. Agonist.* ii. 18. pag. 203. *et omnia contra* Vet. Dalec.

NOTÆ

[c] *Nam in Circo*] Solinus cap. 45. p. 74. Plura in eam rem veterum dicta colligit Bochartus parte prima de Animal. i. 8. p. 130. Sed eximium prætermisit Sidonii locum, qui rem graphice delineat Carm. xxiii. 'Micant colores, Albus, vel Venetus, Virens, Rubensque, Vestra insignia continent ministri: Ora et lora, manus, jubasque tortas, Cogunt flexilibus latere nodis: Hortanturque obiter, juvantque blandis Ultro plausibus, et voluptuosum Dictant quadrupedantibus furorem,' &c. Et mox: 'Raucus corda ferit fragor faventum, Atque ipsis pariter viris equisque,' &c.

[d] *Sæcularium*] Quos Claudius edidit, quasi anticipatos ab Augusto, legitimo tempori reservatos, inquit Suetonius in Claudio cap. 21.

[e] *Auriga Albato Corace*] Proprium non equi, ut putavit Salmasius in Solin. pag. 895. sed aurigæ nomen *Corax* hic notatur, ut mox alterius *Ratumena.* Estque sententia, priora curriculi spatia occupavisse equos in Circo ad currum junctos, excusso statim in carceribus Albatæ factionis auriga Corace: indeque ea tutatos esse, ac jugiter retinuisse, opponendo sese insequentibus, effundendoque. Vide Notas et Emend. num. 128. Nec sum tamen nescius Circensibus equis indita olim nomina fuisse: qua de re uberrime Gothofredus, in Cod. Theod. lib. xv. tit. 9. pag. 390. Et nos Honorii nummum ex ære vidimus, majori forma, in Cimelio Colbertino, qui in aversa parte effigiem haberet aurigæ insidentis quadrigis, et regentis equos quatuor. In ora vero in orbem erant nomina aurigæ et equorum. Evgenivs: id aurigæ nomen: equorum cetera: Achillevs. Siderevs. Speciosvs. Dignvs. Sed nihil ista ad præsens negotium.

peritissimo auriga insistente, facientes : cum puderet hominum artem[3] ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam stetere.[f] Majus augurium[g] apud priscos, plebeiis Circensibus excusso auriga, ita ut si staret, in Capitolium cucurrisse equos, ædemque[4] ter[h] lustrasse : maximum vero eodem pervenisse ab Veiis cum palma et corona, effuso Ratumena,[i] qui ibi vicerat: unde postea nomen portæ est.

Sarmatæ, longinqua itinera acturi,[5] inedia pridie præparant eos, potum exiguum[j] impertientes:[6] atque ita per centena millia et quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Vivunt annis[k] quidam quinquagenis, fœminæ minore[l] spatio: eædem quinquennio[m] finem crescendi ca-

omniaque contra æ. quæ, &c. Chiffl.—3 Gronov. *artes.* Mox, pro *cretam*, quod ex codd. restituit Harduinus, edd. vett. et Gronov. *metam;* Chiffl. *credam.*—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sedemque* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, Parm. *pervenisse habenas cum palma, &c.*—5 Tolet. et Chiffl. *longinquo acturi.*—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *exiguum tantum*

NOTÆ

[f] *Ad cretam stetere*] Addit Solinus ad rem apposite, ‘ velut victoriæ præmium postularent,’ ad metam stetere. Vide Notas et Emend. num. 129. ubi et de plebeiis Circensibus dicturi sumus.

[g] *Majus augurium*] Forte rectius, *Majus augurio*, in hanc sententiam: Re modo jam narrata majus adhuc est quod de Romana quadriga lustrante Capitolium sequitur, augurii, quod præ se tulit, ratione. Nullum enim in superiore spectaculo apparet augurium. Ita fere Pellicerius in Notis Mss.—‘ De ludis plebeiis Circensibus, vide quæ alibi diximus ad nummum illum Cæsaris Augusti, C. C. AVGUSTI. ‘ Circensibus Cæsaris Augusti.’ Et ad illum Hadriani Aug. ANN. DCCCLXXIV. NAT. VRB. P. CIRC. CON. ‘ Natali Urbis, Plebeii Circenses Constituti.’ *Ed. sec.*

[h] *Ædemque ter*] Ita Mss. at editi *sedem*, minus sincere. Solini paraphrasis, cap. 45. pag. 74. ‘ Nec ante substitit, quam Tarpeium Jovem terna dextratione lustraret.’ Idem tamen Solinus duo hæc diversa inter se spectacula, Capitolinæ quadrigæ, et Veientanæ, simul confudisse deprehenditur.

[i] *Effuso Ratumena*] Solinus: ‘ Excusso auriga, quem Ratumenam nominabant.’ Rem narrant multo prolixius Plutarchus in Poplicola, pag. 103. et Festus, verbo ‘ Ratumena.’

[j] *Potum exiguum*] Ita Mss. omnes. Editi, *exiguum tantum potum.*

[k] *Vivunt annis*] Arist. Hist. Anim. VI. 22. pag. 751.

[l] *Fœminæ minore*] Nulla enim LXXV. vitæ annum, uti mox de mare dicetur, proditur attigisse. Solini paraphrasis: ‘ In hujusce animalis genere æ-

piunt,[7] mares anno addito. Forma equorum,[n] quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio [o] vate absoluta est. Sed et nos diximus in libro de jaculatione equestri condito: et fere inter omnes constare video. Diversa autem [p] Circo ratio quæritur. Itaque cum bimi in alio subigantur [8 q] imperio,[c] non ante quinquennes ibi certamen accipit.

LXVI. Partum in eo [a] genere undenis mensibus ferunt, duodecimo [b] gignunt. Coitus verno [c] æquinoctio, bimo utrimque,[d] vulgaris: sed a trimatu [e] firmior partus. Generat mas [f] ad annos triginta tres, utpote cum a Circo [g] post vicesimum annum mittantur ad sobolem. Opunte et ad [h]

[c] *Ad alia domantur ministeria.*

potum impartientes Gronov. et al. ante Harduin.—7 Chiffl. *femina m. s. eadem q. f. c. capit.*—8 Cod. Dalec. *subjunguntur.* Mox, Vet. Dalec. *ibi c. accipiunt.*

NOTÆ

tas longior maribus: nam legimus equum ad usque annos LXX. vixisse.' Confer cum istis ea quæ Philosophus habet, loc. cit.

[m] *Eædem quinquennio*] Arist. p. 752.

[n] *Forma equorum*] Describitur egregie a Columella, VI. 29. pag. 237. Varrone de Re Rust. II. 7. Xenophonte, περὶ ἱππικῆς, κ. τ. λ.

[o] *Virgilio*] Georgic. III. 72.

[p] *Diversa autem*] Colorem hunc dicendi mutuatur a Marone, ita canente: 'Sin ad bella magis studium, turmasque feroces, Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ Et Jovis in luco currus agitare volantes; Primus equi labor est, animos atque arma videre Bellantum, lituosque pati.'

[q] *In alio subigantur*] Vel, *in alia subigantur imperia.* Columella VI. 26. 'Est generosa materies, quæ Circo sacrisque certaminibus equos præbet.' Et cap. 28. 'Equus bimus ad usum domesticum reste domatur: certaminibus autem expleto triennio: sic tamen ut post quartum demum annum labori committatur.'

[a] *Partum in eo*] Arist. Hist. Anim. VI. 22. pag. 748. Apsyrtus in Geopon. XVI. 1. pag. 420.

[b] *Duodecimo*] Columella VI. 26. Varro de Re Rust. II. 7. pag. 87. et Arist. loc. cit.

[c] *Coitus verno*] Columella, et Apsyrtus, locis cit. et Arist. pag. 747.

[d] *Bimo utrimque*] Mare ac fœmina, bimis. Sic X. 83. 'Laconicæ canes octavo mense utrimque generant.' Arist. loc. cit. Ἵππος δ' ἄρχεται ὀχεύειν, ὁ μὲν ἄῤῥην, διετής· ἡ δὲ θήλεια, διετὴς ὀχεύεσθαι.

[e] *Sed a trimatu*] Arist. Colum. VI. 28. pag. 237.

[f] *Generat mas*] Arist. Hist. Anim. VI. 13. pag. 562.

[g] *Cum a Circo*] Vide Notas et Emend. num. 130.

[h] *Opunte et ad*] Vide Notas et Emend. num. 131.

quadraginta durasse tradunt,[1] adjutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum[i] paucis animalium minor fertilitas: qua de causa per intervalla[j] admissuræ dantur: nec tamen quindecim initus[k] ejusdem anni valet tolerare. Equarum libido[l] extinguitur juba tonsa. Gignunt[m] annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuaginta quinque[n] annos proditur. In hoc genere[o] gravida stans parit, præterque ceteras fœtum diligit. Et sane[2] equis amoris innasci veneficium,[a p] hippomanes[q]

[a] *Et sane equis innasci id quo veneficæ utantur ad artes amatorias.*

Cap. lxvi. 1 Ita omnes codd. Harduini, et Chiffl. a m. pr. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *iccirco post, &c.* Chiffl. a m. sec. *a Circo . . . mittantur ad sobolem. Et ad quadraginta durasse tradunt* Gronov. et al. ante Harduin.—2 'Quid si legas, *Est sane?*' Harduin. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *carica minus,* ex Aristot.

NOTÆ

[i] *Sed ad generandum*] Arist. Hist. Anim. vi. 22. pag. 755.

[j] *Per intervalla*] Arist. Ἵππος μὲν οὖν διαλείπουσα τίκτει, loc. cit. Non continuatur admissura, inquit, sed quædam ei conceduntur intervalla. Dissentire Varro videtur de Re Rust. ii. 7. scribens, 'Admittere oportet, cum tempus anni venerit, bis die, mane, et vespere.'

[k] *Quindecim initus*] Non quindecim coitus, sed impletiones, ut ita dixerim, equarum intelligit. Non possunt, inquit, eodem anno equæ quindecim ab eodem admissario impleri. Hujus interpretationis vades auctores exhibeo, quos Plinius est secutus. Columella, de eodem admissario, vi. 27. 'Verumtamen nec minus quam quindecim, nec rursus plures quam viginti, unus debet implere.' Denas singulis Varro loc. cit. equas dedisse videtur. Aristoteles vero usque ad tricenas. Qui et alibi de impletionis modo agens, 'Non certo dierum numero,' inquit, 'equus implet: sed aliquando die una, duabusve aut tribus, aliquando pluribus.' Hist. Anim. vi. 22. pag. 748. Πληροῖ δ' ὁ ἵππος οὐκ ἐν τεταγμέναις ἡμέραις, ἀλλ' ἐνίοτε μὲν ἐν μιᾷ, ἢ δυσὶν, ἢ τρισίν· ἐνίοτε δὲ πλείοσιν.

[l] *Equarum libido*] Arist. Hist. Anim. vi. 17. p. 721. Ælianus Hist. Anim. xi. 18. Solinus cap. 45. p. 74. Albertus M. ex Aviceuna de Animal. vi. 3. 2. pag. 211.

[m] *Gignunt*] Arist. Hist. Anim. v. 13. pag. 562.

[n] *Septuaginta quinque*] Solinus *LXX.* sed perperam. Nam Arist. loc. cit. Ἤδη δέ τις ἐβίωσεν ἵππος καὶ ἑβδομήκοντα πέντε ἔτη.

[o] *In hoc genere*] Arist. Hist. Anim. vi. 22. p. 751.

[p] *Amoris innasci venef.*] Hoc est, quod veneficæ colligant ad artes amatorias. Αἱ φαρμακίδες ζητοῦσι, καὶ συλλέγουσιν. Arist. pag. 756.

[q] *Hippomanes*] Hæc totidem verbis Philosophus, loc. cit. pag. 756. et Solinus cap. 45. p. 74. De hippo-

appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim[r] edito partu devorat fœta, aut partum[s] ad ubera non admittit. Si quis præreptum[t] habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parente[u] in grege armenti, reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quam sit genitus, negant posse. Quo quis acrior,[v] in bibendo profundius nares mergit. Scythæ[w] per bella fœminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant.

LXVII. Constat in Lusitania[a] circa Olisiponem[1] oppidum et Tagum amnem equas Favonio flante obversas[b] ani-

Cap. LXVII. 1 *Olyssipone* Gronov. Paulo post, Chiffl. *adversus animalem.*—

NOTÆ

mane, quid id sit, magna Physicorum dissensio est. Aristotelis Pliniique sententiam experimento se comprobasse testatur Car. Raygerus, Anno 8. Ephemerid. German. seu Miscell. Curios. Observ. 57. ubi allatum sibi ait anno 1676. mense Februario, hippomanes hujuscemodi recens a fronte nati pulli avulsum, et adhuc calens, quod ipse accurate describit, pag. 96. Esse porro et aliud, quod equæ furibundæ ex sese ejiciant, hippomanes pariter vocatum, expetitumque veneficiis, auctor est Arist. Hist. Anim. VI. 17. p. 718. Aliud rursum hippomanes quoque dictum, quod ex equis effluat, pag. 719. Vide Ælian. Hist. Anim. XIV. 18.

[r] *Quod statim*] Arist. loc. cit. Ælian. Hist. Anim. XIII. 17.

[s] *Aut partum*] Arist. loc. cit. Ælian. Hist. Anim. XIV. 18.

[t] *Si quis præreptum*] Arist. loc. cit. Vide Notas et Emend. num. 132.

[u] *Amissa parente*] Arist. Hist. Anim. XI. 55. pag. 1017. Ælianus Hist. Anim. III. 8. Tzetzes Chil. IV. Hist. 124. vs. 108.

[v] *Quo quis acrior*] Solinus cap. 45. pag. 74.

[w] *Scythæ*] Solini paraphrasis: 'Mas ad bella nunquam producitur apud Scythas: eo quod fœminæ exonerare vesicas etiam in fuga possunt.'

[a] *Constat in Lusit.*] Hæc Solinus transcripsit ex Plinio, cap. 23. pag. 43. Præter Virgilium, quem poëticæ licentiæ defendit excusatio, gravissimus auctor M. Varro de Re Rust. II. 1. et Columella VI. 27. p. 235. hoc ipsum attestari posteris nihil dubitaverunt. Adeo nullum est tam impudens mendacium, ut dictum est a Plinio verissime, superius cap. 34. quod teste careat. Quanto consultius ex Trogo Justinus XLIV. 3. 'In Lusitanis, juxta fluvium Tagum, vento equas concipere multi auctores prodidere: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, et gregum multitudine natæ sunt: qui tanti in Gallæcia et Lusitania, ac tam pernices visuntur, ut non immerito vento ipso concepti videantur.'

[b] *Favonio flante obversas*] Alii *adversas* legunt, eodem intellectu: obversas enim equas contrario situ stantes intelligo: ut quæ, non natu-

malem concipere spiritum, idque partum fieri, et gigni pernicissimum ita: sed triennium[c] vitæ non excedere. In eadem[2] Hispania Gallaica gens est, et Asturica: equini generis (hi sunt quos thieldones[d] vocamus, minori forma appellatos asturcones)[e] gignunt, quibus[a] non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis tolutim[f] carpere incursus[g] traditur[3] arte. Equo fere,[h] qui homini morbi, præterque, vesicæ conversio,[i] sicut omnibus in genere veterino.[j]

LXVIII. (XLIII.) Asinum CCCC. millibus[1 a] nummum[b]

[a] *In equino genere Gallæcia Asturiaque gignunt eos, quibus, &c.*

2 *Indeque* Dalec. Mox, *Gallica gens, et Asturica, equini generis, quos thieldones vocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt* edd. vett. Gronov. et Gesner. Lectio nostra debetur Harduino. Chiffl. *gens est et.* Cod. Dalec. *Asturica equini generis. Hi sunt, quos, &c.* Dalec. *vocamus. Minori forma appellati asturcones gignuntur, quibus, &c.*—3 Codd. Dalec. et Chiffl. *capere in cursu traditur.*

Cap. LXVIII. 1 Cod. Dalec. *nummis.* Budæus e Varrone, *quadringentis millibus emptum.* Mox, codd. Dalec. et Chiffl. *geruli munifica;* Gronov. et al.

NOTÆ

ralibus locis, sed ore, animalem illum Zephyri flatum excipiant. Virgilius: 'Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis, Exceptantque leves auras, et sæpe sine ullis Conjugiis, vento gravidæ,' &c.

[c] *Sed triennium*] Varro et Columella laudati. Solinus cap. 45. p. 74.

[d] *Thieldones*] Vide Notas et Emend. num. 133.

[e] *Asturcones*] Martial. XIV. 199. 'Hic brevis, ad numerum rapidos qui colligit ungues, Venit ab auriferis gentibus Astur equus.' Nonius: 'Asturco, gradarius equus est, molli gradu, et sine succussatione nitens.' Gallis, *haquenée: haquenée d'Espagne.*

[f] *Tolutim*] Quasi volutim, et volubiliter: Gallica lingua, *l'amble.* Plautus, in Asinar. act. III. sc. ult. 'Demam hercle tibi de hordeo, tolutim ni badizas:' hoc est, numeratim, ac molliter. Incessum hunc tolutarem Vegetius ambulaturam vocat: unde vox Gallica, *l'amble.* Vide Du-Cangium Glossario.

[g] *Carpere incursus*] Mss. omnes, *Capere in cursu.* Mallem, *capere incessum.*

[h] *Equo fere*] Arist. Hist. Anim. VIII. 29. pag. 972.

[i] *Vesicæ conversio*] Cujus mali signum est, inquit Arist. cum nequeunt urinam facere, τὸ μὴ δύνασθαι οὐρεῖν.

[j] *Veterino*] Veterina animalia dicuntur, ad vecturam idonea: equi, asini, muli.

[a] *CCCC. millibus*] Mss. omnes, *CCCC. nummum*, neglecta, ut semper fere, *M.* millenarii numeri nota. Citatus nunc a Plinio Varronis locus de Re Rust. III. 2. pag. 96. emtum ab Axio asinum quadraginta millibus scribit: sed ex hoc Plinii loco castigandus, ut *quadringentis millibus* legatur, astipulante Budæo. Et vero

emtum Q. Axio senatori, auctor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo. Opera sine dubio generi mirifica,[c] arando quoque,[d] sed mularum[e] maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis[f] in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal[g] frigoris maxime impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec

NOTÆ

apud ipsum Varronem II. 8. pag. 89. tricenis ac quadrigenis, hoc est, tricenis supra quadringenta millibus nummum admissarii aliquot asini veniisse leguntur. Et cap. 1. ejusdem libri, centum millibus unum emtum scribit. Insigne quidem, et quod fidem prope excedat asini pretium illud est, *CCCC. millium:* sed cujusmodi esse necesse est, ut quemadmodum Plinius ait, omnium pretium animalium vincat. Efficiunt tot nummorum, sive sestertiorum millia, libras monetæ Francicæ, 40000. Quadraginta vero millia nummum, libras 4000. quam summam in coëmendis equis sæpe hac ætate excedunt, quibus id genus cordi est. Equos in Arabia præstantes tricenis librarum Gallicarum millibus æstimari in eo tractu, scribit Tavernerius, tom. I. Itiner. lib. I. pag. 157. De mularum pariter immani pretio, Martial. III. 62. 'Aurea quod fundi pretio carruca paratur, Quod pluris mula est, quam domus emta tibi.'

[b] *Nummum*] Nummus ubique Plinio ceterisque Latinis scriptoribus pro sestertio usurpatur: qui denarii quarta pars est. Binis Gallicæ monetæ assibus æstimatur: denarius octonis. Nummum et pro denario aliquando sumi, ex Varrone et Plauto didicimus: sed, ut arbitror, καταχρηστικῶς.

[c] *Generi mirifica*] Asinorum generi: ut cap. 66. de equis: 'Partum in eo genere undenis mensibus ferunt.' Et postea, 'In hoc genere gravida stans parit,' &c. Vide Notas et Emend. num. 134. Mirifica porro ea, quam præstat asinus, opera dicitur, quoniam, ut ait Columella VII. 1. pag. 248. quem locum exscripsisse mihi Plinius videtur: 'Plurima hujus animalis ac necessaria sunt opera: cum et facilem terram, qualis in Bætica, totaque Libye sit, levibus aratris proscindat, et non nimio pondere vehicula trahat. Sæpe etiam, ut celeberrimus poëta memorat, 'Tardi costas agitator aselli Vilibus aut onerat pomis,'' &c.

[d] *Arando quoque*] Columella loc. cit. Varro Rei Rust. I. 20. II. 6. 'Plerique deducuntur ad molas, aut ad agriculturam, ubi quid vehendum est: aut etiam ad arandum, ubi levis est terra, ut in Campania.' Plinius idipsum de Africa XVII. 3. Judæis quoque usitatum fuit arare asinis. Isai. cap. 30.

[e] *Sed mularum*] Vide Colum. VI. 37. pag. 245.

[f] *Arcadicis*] Varro de Re Rust. II. 1. 'Asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini.' Plautus in Asinar. II. 2. 67. 'Meministin' asinos Arcadicos mercatori Pellæo Nostrum vendere atriensem?'

[g] *Ipsum animal*] Herod. lib. IV. pag. 265. quem secuti, Arist. Hist. Anim. VIII. 30. pag. 975. et de Gener. Anim. II. 8. Strabo lib. VII. pag. 307. aliique. In Arvernia Galliæ provincia maxima sunt frigora: et asini tamen eximii, nec Reatinis minores. Vide Albertum de Anim. VII. 2. pag. 233.

æquinoctio verno, ut cetera pecua,[2] [h] admittitur, sed solstitio.[i] Mares [j] in remissione operis deteriores. Partus [k] a tricesimo mense ocyssimus, sed a trimatu legitimus: totidem, quot equæ,[1] et eisdem mensibus, et simili modo: sed incontinens uterus urinam genitalem [3] [m] reddit, ni cogatur in cursum verberibus a coitu. Raro geminos [n] parit: paritura [o] lucem fugit, et tenebras quærit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quæ est ei [p] ad tricesimum annum. Partus caritas summa, sed aquarum tædium majus.[4] Per ignes ad fœtus tendunt: eædem, si rivus minimus intersit, horrent ita, ut pedes omnino caveant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, quæ sunt [5] in pecuariis,[q] atque ita

ante Harduin. *geruli mirifica.*—2 Vet. Dalec. *ut cetera pauca;* margo ed. Dalec. *ut cetera pecuaria.*—3 Vet. Dalec. *virus genitale.* Mox, Chiffl. *ac coitu raro. Geminos.*—4 Vet. Dalec. *magis;* et paulo post in eodem Vet. *eæ item, si ritus, &c.*—5 Ita ex codd. Harduinus, cum antea legeretur, *qui sunt.*—6 To-

NOTÆ

[h] *Pecua*] Festus: 'Pecuum Cato dixit, genitivum pluralem, ab eo quod est pecu.'

[i] *Sed solstitio*] De æstivo tantum solstitio apud Plinium hæc fere vox intelligitur, et apud plerosque alios Latinitatis probatos scriptores. Varro de Re Rust. II. 6. de asinis: 'Admittitur ante solstitium, ut eodem tempore alterius anni pariant. Duodecimo enim mense conceptum semen reddunt.' Columella tamen VII. 3. pag. 253. hybernum quoque solstitium dixit.

[j] *Mares*] Varro, loc. cit. apertius: 'Prægnantes,' inquit, 'opere levant: venter enim labore nationem reddit deteriorem. Marem non disjungunt ab opere, quod remissione laboris fit deterior.' Sic Plinius cap. seq. mares fatigatos ait melius implere.

[k] *Partus*] Arist. Hist. Anim. V. 13. pag. 562. et VI. 23. pag. 757. Apsyrtus in Geopon.

[l] *Quot equæ*] De quibus dictum est cap. 66. 'Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt.' Subscribit Varro de Re Rust. II. 8. pag. 89. post Arist. Hist. Anim. VI. 22. pag. 748. et VI. 23. pag. 758. Gestare uterum asinam menses duodecim scribit Apsyrtus in Geopon. XVI. 21. pag. 432. Κυοφορεῖ δὲ ἡ ὄνος μῆνας ιβ'.

[m] *Urinam genitalem*] Hoc est, genituram ipsam ac semen cum urina reddit. Ita Mss. omnes. Et Arist. Hist. Anim. VI. 23. pag. 757. Ἐξουρεῖ δὲ, ὅταν ὀχευθῇ, τὴν γονὴν, ἐὰν μὴ κωλύηται· διὸ τύπτουσι μετὰ τὴν ὀχείαν εὐθὺς, καὶ διώκουσι. Juvenalis pariter urinam dixit pro semine, Sat. XI. 'Auribus atque oculis concepta urina movetur.'

[n] *Raro geminos*] Arist. pag. 758.

[o] *Paritura*] Arist. pag. 759.

[p] *Quæ est ei*] Arist. pag. 760.

[q] *Quæ sunt in pecuariis*] Asinæ sci-

ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes[6] transeunt, per raritatem eorum[r] translucentibus fluviis.[a] Mirumque dictu, sitiunt: et si immutentur aquæ, ut bibant cogendæ exorandæve sunt. Nec nisi spatiosa incubitant laxitate: varia[7] namque somno visa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiæ clauditatem illico affert. Quæstus ex iis opima prædia exsuperant. Notum est, in Celtiberia singulas quadringentena millia[s] nummorum enixas.[8] Ad mularum[t] maxime partus,[9] aurium referre in his et palpebrarum pilos aiunt. Quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mæcenas instituit, multum eo tempore prælatos onagris:[u] post eum interiit auctoritas saporis. Asino moriente[v] viso, celerrime id genus deficit.[10]

[a] *Per rimas eorum si fluvii aquæ transluceant.*

let. *pontos;* unde Dalec. *pontones.* Mox, Chiffl. *pro raritate horum, &c.* et paulo post, *et si mutentur.* Deinde Vet. Dalec. *cogendæ exonerandæve.*—7 Vet. Dalec. et al. antiq. *spatiose incubant, alias atteruntur. Varia.* Budæus sicut legitur castigavit. Paulo post, *qui nisi per inane emicuit* Chiffl.—8 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quadringentena millia nummum enixas* Chiffl. *quadragena millia, &c.* cod. Dalec. *quadragenis millibus nummorum emi* Vet. Dalec. *quadragenis millibus nummorum enixas* Gronov. et al. ante Harduin.—9 Chiffl. *maxime partu;* cod. Dalec. *maxime partum.* —10 Longol. *id genus defecit.*

NOTÆ

licet, quæ in armento ad prolem reparandam degunt. Vide Notas et Emend. num. 135.

[r] *Per raritatem eorum*] Per pontium rimas, præsertim si asseribus compacti sint pontes ii, quos transeunt. Ita Mss. omnes.

[s] *Quadringentena millia*] Ita Reg. 2. et Chiffl. non, ut editi, *quadragenis millibus.* Sententia est, singulas in Celtiberia asinas, fœcunditate sua, prolisque præstantia, in tantum aliquando profecisse, ut inita cunctorum partuum ratione, cccc. nummum seu sestertium millia, ex unius ventre, dominus sit consecutus: quæ summa libras efficit Gallicas, ut paulo ante signavimus, 40000.

[t] *Ad mularum*] Colum. VI. 37. pag. 245. 'Quemadmodum arietum, quæ sunt in linguis et palatis maculæ, plerumque in velleribus agnorum deprehenduntur, ita si discolores pilos asinus in palpebris aut auribus gerit, sobolem quoque frequenter facit diversi coloris,' &c.

[u] *Prælatos onagris*] Apud Theophyl. Simocattam, IV. 7. pag. 209. Chosroës Hormisdæ patri captivo inter delicias regias mittebat ὄνων ἀγρίων τῶν μελῶν τὰ ἐπίσημα, *onagrorum membra præcipua.*

LXIX. (XLIV.) Ex asino et equa mula[1] gignitur[a] mense tertiodecimo,[b] animal viribus in labores eximium. Ad tales partus[c] equas neque quadrimis minores, neque decennibus majores legunt: arcerique[d] utrumque genus ab altero narrant, nisi in infantia ejus generis, quod ineat,[2] [e] lacte hausto. Quapropter surreptos pullos[f] in tenebris equarum uberi, asinarumve equuleos admovent. Gignitur autem[3] mula[g] ex equo et asina, sed effrænis, et tarditatis indomitæ: lenta omnia eis,[h] ut vetulis.[4] Conceptum[i] ex equo, secutus asini coitus, abortu perimit: non item ex asino equi.[5] Fœminas a partu[j] optime septimo die impleri, observatum est: mares fatigatos[k] melius implere. Quæ non

CAP. LXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. Tolet. et Salmant. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *mulus* Gronov. et edd. vett. Mox, pro *tertio decimo*, quod testantur codd. Dalec. et Chiffl. *XII.* legitur in edd. vett. Deinde, *in labore* Parm. *et labore* Vet. Dalec.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *quod ineant* edd. vett. ante Harduinum. Paulo post, Vet. Dalec. *surreptos statim pullos.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *Gignitur etiam* Gronov. et al. ante Harduinum.—4 Hanc clausulam, *lenta omnia, &c.* expungit Pintianus. Gronov. et al. vett. habent, *Lenta omnia esse vetulis.*—5 Chiffl. *item asini*

NOTÆ

[a] *Asino moriente*] Præsenti socii obitu adeo afficitur commoveturque asinus, ut mox ipse quoque mœrore intereat. *Id genus* familiaris locutio Plinio, de equino, ceteroque veterino genere, ut initio cap. hujusce monuimus. Vide Notas et Emend. num. 136.

[a] *Mula gignitur*] Vide Notas et Emend. num. 137.

[b] *Mense tertiodecimo*] Vide Notas et Emend. num. 138.

[c] *Ad tales partus*] Colum. VI. 36. pag. 243.

[d] *Arcerique*] Aristot. Hist. Anim. VI. 23. pag. 761. Οὐ προσδέχεται δὲ οὔτε ἡ ἵππος τὸν ὄνον, οὔτε ἡ ὄνος τὸν ἵππον, ἐὰν μὴ τύχῃ τεθηλακὼς ὁ ὄνος ἵππον, *Non admittit aut equa asinum, aut equum asina, nisi asinus vel fœmina equam suxerit.*

[e] *Quod ineat*] Scilicet, utrumque genus. Ita Mss. omnes: editi, *ineant.*

[f] *Surreptos pullos*] Asininos, inquit, pullos matribus surreptos, equarum uberi in tenebris admovent: equinos vero uberi asinarum. Arist. loc. cit. Columella VI. 37. pag. 245.

[g] *Gignitur autem mula*] Ita Mss. omnes. Editi, *Gignitur etiam.*

[h] *Lenta omnia eis*] Vide Notas et Emend. num. 139.

[i] *Conceptum*] Totidem verbis Arist. loc. cit. pag. 758.

[j] *Fœminas a partu*] Arist. pag. 759. Asinas intellige.

[k] *Mares fatigatos*] Lucem affert huic concisæ nimis orationi Colum. VI. 37. 'Est et alterum genus admissarii,' inquit, 'furentis in libidinem, quod nisi astu adhibeatur, affert gregi perniciem. Nam et sæpe vinculis

prius,[l] quam dentes, quos pullinos[m] appellant, jaciat,[6] conceperit, sterilis intelligitur, et quæ non primo initu generare cœperit. Equo et asina[n] genitos mares, hinnulos[7][o] antiqui vocabant: contraque mulos, quos asini et equæ generarent. Observatum, e duobus diversis generibus nata, tertii generis fieri, et neutri parentum esse similia: eaque ipsa, quæ sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere:[p] idcirco mulas non parere.[q] Est in annalibus[r] nostris, peperisse sæpe: verum prodigii[s] loco habitum. Theophrastus[t] vulgo parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis.[a][u] Mulæ calcitratus[v] inhibetur

[a] *Generis proprii ac singularis.*

equus.—6 Idem codex, *jacitat.*—7 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. et Editio princeps, aliæque edd. ante Harduinum; *hinulos* in quibusdam; *hinnos* Harduin.

NOTÆ

abruptis gravidas inquietat, et cum admittitur, cervicibus dorsisque fœminarum imprimit morsus. Quod ne faciat, paulisper ad molam vinctus amoris sævitiam labore temperat, et sic Veneri modestior admittitur.'

[l] *Quæ non prius*] Arist. pag. 759.

[m] *Pullinos*] Græci γνώμονας vocant, quibus ætas dijudicatur.

[n] *Equo et asina*] Expressum id ex Varrone de Re Rust. II. 8. 'Ex equa et asino fit mulus: contra ex equo et asina hinnus.' Colum. VI. 37. p. 245. 'Qui ex equo et asina concepti generantur, quamvis a patre nomen traxerint (hoc est, ab equi hinnitu,) quod hinni vocantur, matri per omnia magis similes sunt.'

[o] *Hinnulos* [*hinnos*] Vide Notas et Emend. num. 140.

[p] *In omni animalium genere*] Sunt qui in confesso id esse quidem velint, de animalibus iis, quorum in coitu ac generatione vis imbecillior: de ceteris, negent. Vide quæ de canum Indicorum conceptu dicta sunt a nobis superius, cap. 61. nota 25.

[q] *Mulas non parere*] Hinc nata parœmia, apud Sueton. in Galba cap. 4. p. 91. 'Cum mula pepererit.' Juvenal. Sat. XIII. 61. 'Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri Hoc monstrum puero, et miranti jam sub aratro Piscibus inventis, et fœtæ comparo mulæ.'

[r] *Est in annalibus*] Varro de Re Rust. II. 1. Livius lib. XXVI. pag. 288. et lib. XXXVII. pag. 450.

[s] *Verum prodigii*] Herod. III. 153. pag. 221. Inter Cæsarem et Pompeium exorta bella mulæ partu edito significata, L. Paulo, C. Marcello Coss. prodidit Julius Obsequens cap. 125. pag. 68. Mulam Romæ peperisse, anno 1518. qui annus Lutheri defectione insignis fuit, narrat Pierius Valerianus: ætate sua bis peperisse Romæ, Scaliger in Arist. pag. 762.

[t] *Theophrastus*] Et auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1155. si non is ipse Theophrastus est. In Syria etiam Aristot. Hist. Anim. I. 7. pag. 57. VI. 24. pag. 762. et cap. 36. pag. 785.

vini crebriore potu.[8] In plurium Græcorum est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocaverint ginnum,[9 w] id est, parvum mulum. Generantur[x] ex equa et onagris mansuefactis mulæ veloces in cursu, duritia eximia pedum, verum strigoso[b] corpore, indomito animo. Sed generator,[y] onagro[10] et asina genitus, omnes antecellit.[c] Onagri in Phrygia et Lycaonia præcipui. Pullis eorum, ceu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones[z] appellant. Mulum LXXX.[a] annis vixisse, Atheniensium monumentis apparet. Et gavisi namque, cum[11] templum[b] in arce facerent, quod derelictus senecta,[c] scandentia[12 d] jumenta comi-

[b] *Macilento.* [c] *Sed admissarius onagro et asina genitus omnes antecellit ad sobolem reparandam.*

1. 2. 3. Miller, Bipont. et Franz.—8 Cod. Dalec. *celebriore potu.*—9 Ita Pintian. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *innum* Chiffl. *ninum* cod. Dalecampii, unde ille *nanum*, id est, pumilionem. Gronov. et edd. vett. *hinnum.* —10 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *indomito animo, sed generoso. Onagro* Gronov. et al. ante Harduin.— 11 Tolet. *apparet. Gavisi namque cum ;* Chiffl. *apparet. Gavisi, cum ;* et mox in eodem, *quod d. senectus.*—12 Ita codd. Harduini, et Turnebus ; item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cedentia* Budæus et Tolet. *ascen-*

NOTÆ

In Africa quoque, Varro, Dionysius, et Mago, ut auctor est Colum. VI. 37.

[u] *Sui generis*] Non mulini generis, quale apud nos est, sed similitudine tantum aliqua ad illud accedentis, Arist. loc. cit.

[v] *Mulæ calcitratus*] Hanc rem iterum repetit XXX. 53.

[w] *Ginnum*] Ita cum Pintiano reposuimus, non *hinnum*, Aristotele ipso admonente, Hist. Anim. VI. 24. pag. 762. Καὶ ἤδη ἐγένετο γίννος, ὅταν ἀναβῇ ἐφ' ἵππον θήλειαν, κ. τ. λ. Ut sit Græcorum *Ginnus* Aristotelis auctoritate, parvus nanusque partus, cum muli, ut nunc Plinius interpretatur, tum etiam equi ex equa, ab hinno hinnulove Columellæ et Varronis diversus, cum is ex equo tantum asinaque nascatur.

[x] *Generantur*] Colum. VI. 37. pag. 244.

[y] *Sed generator*] Vide Notas et Emend. num. 141. Generatorem admissarium vocat.

[z] *Lalisiones*] De his Martial. XIII. 97. 'Dum tener est onager, solaque lalisio matre Pascitur, hoc infans, sed breve nomen habet.'

[a] *Mulum LXXX.*] Arist. Hist. Anim. VI. 24. pag. 763. Plutarchus de Solert. Anim. pag. 970.

[b] *Cum templum*] Accurante opus Pericle, ut auctor est Plutarchus in ejus Vita, pag. 159.

[c] *Quod derelictus senecta*] Rem narrat etiam Ælian. Hist. Anim. VI. 49. et VII. 13.

[d] *Scandentia*] Vide Notas et Emend. 142.

tatu[e] nisuque exhortaretur, decretum fecere, 'ne frumentarii[13] negotiatores ab incerniculis[f] eum arcerent.'

LXX. (XLV.) Bubus Indicis[g] camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis[h] laus maxima, a Pyrrhi[i] (ut ferunt) jam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimatum[j] ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, et hodieque reliquiæ stirpium durant.[1] At nunc anniculæ[k] fœcunditatem[2 l] poscuntur, tolerantius tamen bimæ: tauri generationem,[m] quadrimi. Implent singuli denas[n] eodem anno.

dentia j. c. visuque Parm. *cadentia* Gronov. et al. vett.—13 Ita codd. Harduini, Tolet. et Salmant. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *decretum fecere, quo caveretur, ne, &c.* edd. vett. et Gronov.

CAP. LXX. 1 Chiffl. *vocando prægrandes. Itaque fere, et hodie quæ reliqua stirpium durant.*—2 Gronov. et al. ante Harduin. *ad fœcunditatem.*—3 Ita Har-

NOTÆ

[e] *Comitatu*] Συναμπρεύων, καὶ παραπορευόμενος παρώξυνε τὰ ζεύγη πρὸς τὸ ἔργον. Arist. Συναμπρεύειν est, quod carrucarii faciunt, quoties jumenta trahere nequeunt: subjectis scilicet tum humeris adjuvant. Itaque more carrucariorum, armos armis adaptabat, quasi annixurus, adjunctus fortasse eorum lateri, qui ex utraque temonis parte carrucas vehebant.

[f] *Ab incerniculis*] Arist. ἀπὸ τῶν τηλιῶν, *a cumeris.* Est autem cumera, arca in qua reponitur frumentum ad usum victumque diurnum. Incerniculum vero dici cribrum videtur, ab incernendo, qua voce Cato usus, cap. 129. quoniam cribro farina ac pollen excernitur, hoc est, cribratur: aut idem est plane cum cumera.

[g] *Bubus Indicis*] Ælian. Hist. Anim. III. 34.

[h] *Epiroticis*] Arist. Hist. Anim. III. 16. pag. 391. Ἠπειρωτικαὶ βόες αἱ μεγάλαι. Varro de Re Rust. II. 5. pag. 85. Colum. VI. 1. p. 209. Vaccis Epiroticis plurimum lactis esse scribit Ælian. Hist. Anim. III. 33.

[i] *A Pyrrhi*] Arist. loc. cit. ubi de bubus Epiroticis, oves quoque Pyrrhicas, ab Epirotarum Rege Pyrrho cognominatas laudat, τὰ πρόβατα τὰ καλούμενα Πυῤῥικὰ, τὴν ἐπωνυμίαν ἔχοντα ταύτην ἀπὸ Πύῤῥου τοῦ βασιλέως. Et Hist. Anim. VIII. 10. pag. 906. laudat ἐν τῇ Ἠπείρῳ τὰς καλουμένας Πυῤῥίχας βοῦς. Sed a colore potius rufo, πυῤῥὸς, quam a Rege, traxisse id nomen, simile veri videtur.

[j] *Non ante quadrim.*] Ita libri omnes. *Ante novennium* scribendum fuisse jam vidit Piutianus, ex Aristotele hæc eadem narrante, Hist. Anim. VIII. 10. pag. 906.

[k] *At nunc anniculæ*] Arist. Hist. Anim. V. 13. et VI. 21. pag. 743.

[l] *Fœcunditatem*] Vide Notas et Emend. num. 143.

[m] *Tauri generationem*] Subintellige, poscuntur. Colum. VI. 24. pag. 231. 'Qui quadrimis minores sunt, majoresque quam duodecim annorum, prohibentur admissura,' &c.

[n] *Singuli denas*] Immo quindenas, si Columellæ credimus, loc. cit. pag.

Tradunt autem,[o] si post coitum[3] ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse: si in lævam, fœminas. Conceptio[p] uno initu peragitur: quæ si forte pererravit,[q] vigesimum post diem[4] marem fœmina[r] repetit. Pariunt mense[s] decimo: quicquid ante genitum, inutile est. Sunt auctores,[t] ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro[u] geminos. Coitus[v] a Delphini exortu a. d. pridie[w] Nonas Januarias,[5] diebus triginta:[x] aliquibus et autumno:[y] gen-

duin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Tauri generationem quadrimi implent, et singulis denæ eodem anno traduntur. Si autem post coitum* Gronov. et edd. ante Harduin. *singuli denas eodem anno tradunt. Si autem coitu in* Chiffl. *Tauri g. q. implent, et singulis denæ eodem anno traduntur. Si autem ad dextram partem habeant, &c.* cod. Dalec. Vide Not. Var.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *pererravit XX. post diem* Chiffl. *erravit, vigesimo post die* Gronov. et edd. vett. Paulo post, Vet. Dalec. *ipsa c. d. m. duos parere nunc raro geminos.*—5 Edd. ante Harduin.

NOTÆ

232. Si Varroni, etiam plures.

[o] *Tradunt autem*] Columella loc. cit. Varro de Re Rust. I. 5. et Africanus in Geopon. XVII. 6. pag. 438. totidem verbis.

[p] *Conceptio*] Arist. Hist. Anim. VI. 21. pag. 742.

[q] *Pererravit*] Ita Mss. omnes. Editi, *erravit.*

[r] *Marem fœmina*] Vide Notas et Emend. num. 144.

[s] *Pariunt mense*] Varro in Geopon. XVII. 10. pag. 439. et de Re Rust. II. 5. Colum. VI. 24. pag. 231. quibus præivit Arist. p. 744.

[t] *Sunt auctores*] Arist. loc. cit. Ἔνιοι δὲ διϊσχυρίζονται δέκα μῆνας κύειν ἡμερῶν ὀλίγων, *Sunt auctores, qui decem totos menses, paucis diebus demtis, ferre uterum affirment.*

[u] *Gignunt raro*] Arist. loc. cit.

[v] *Coitus*] Varro de Re Rust. II. 5. 'Maxime idoneum tempus ad concipiendum a Delphini exortu, usque ad dies quadraginta, aut paulo plus.'

[w] *A. d. pridie*] Cum prius *ad pridie* legeretur, nos *a. d. pridie* rescripsimus: hoc est, *ante diem pridie:* quod genus loquendi agnoscit Cicero ad Attic. II. 14. pag. 58. 'Ni te in Formiano commodissime expectari viderem duntaxat a. d. pridie Nonas Maii,' hoc est, ipso die qui Maii Nonas antecedit. Livius item lib. XLV. pag. 573. 'Latinæ edictæ Feriæ a Consule sunt in ante quartum, et tertium, et pridie Idus Novemb.' Neque vero sententia hujus loci esse potest, coitum taurorum a Delphini exortu fieri usque ad pridie Nonas Jan. cum ipso illo die pridie Nonas Januarii Delphinus exoriatur, ut Plinius idem auctor est XVIII. 64.

[x] *Diebus triginta*] In omnes Mss. At si Varronem secutus est, loc. cit. scribere *quadraginta* oportuit.

[y] *Aliquibus et autumno*] Arist. Hist. Anim. VI. 21. pag. 746. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιαι καὶ μέχρι τοῦ μετοπώρου κυΐσκονται, *Aliquæ ante autumnum non implentur.*

tibus quidem, quæ lacte vivunt, ita dispensatus,[6 z] ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non[a] sæpius, quam bis die, ineunt. Boves animalium soli, et retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas[b] quidem haud aliter. Vita fœminis,[c] quindenis annis longissima: maribus, vicenis.[7] Robur in quinquennatu.[d] Lavatione[e] calidæ aquæ traduntur pinguescere, et si quis incisa cute spiritum arundine in viscera adigat. Non degeneres[f] existimandi[8] etiam minus laudato aspectu. Plurimum lactis Alpinis,[g] quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non cervice, junctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber[h] in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi visu, tubere

ad pridie nonas Januarii. Chiffl. et edd. recentt. *a. d. p. n. Januarias.* Mox pro *d. triginta* alias *quadraginta* Tol. et Varro R. R. II. 5.—6 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *dispensatis* cod. Dalec. *dispensantibus* Parm. *dispensatur* Gronov. et al.—7 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps; *quindenis a. l. m. tricenis* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *XX. a. l. m. XX.* Gronov. et edd. vett. ‘ Mox, *in quinquennatu* Mss. Reg. Nec aliter editio princeps, licet habeat, *in V. natu.* Perperam in recentioribus editioni-

NOTÆ

z *Ita dispensatus*] Coitus scilicet vaccarum ita vario ac multiplici anni tempestate dispensatur, ut gentibus iis lac nunquam desit, quæ lacte vivunt: quales Scythæ. In editis hactenus, *dispensatur.* At Mss. R. 1. Paris. &c. *dispensatus,* rectius.

a *Tauri non*] Contra Arist. loc. cit. pag. 743.

b *Apud Garamantas*] Ὀπισθονόμους idcirco appellatos in Libya boves scribit Alexander Myndius de Quadrup. lib. II. apud Athen. lib. V. pag. 221. Sed huic rei Athenæus ipse temere derogat fidem, quasi a vetusto scriptore alio tradita non sit. Meminit enim Herod. lib. IV. pag. 283. atque ejus fidem deinde secuti, Aristoteles, qui ἀναχωροῦντας πάλιν πυγηδὸν vocat: Ælian. Hist. Anim. XVI. 33. Phile de Propr. Anim. pag. 124. atque e Latinis Mela I. 8. ‘ Apud Garamantes,’ inquit, ‘ jam armenta sunt, eaque obliqua cervice pascuntur: nam pronis directa in humum cornua officiunt.’

c *Vita fœminis*] Arist. pag. 744.

d *Robur in quinquennatu* [*quimatu*] Reg. 1. 2. et Paris. rectius, *in quinquennatu.* Arist. ἀκμάζει δὲ μάλιστα πενταετῆς ὤν.

e *Lavatione*] Geminum hunc opimandi boves, et saginandi modum docet Arist. Hist. Anim. VIII. 10. pag. 905. Locum tu consule.

f *Non degeneres*] Colum. VI. 1. ‘ Apenninus durissimos progenerat boves, omnemque difficultatem tolerantes, nec ab aspectu decoros.’

g *Alpinis*] Vide Notas et Emend. num. 145.

h *Sed gibber*] Aliud quiddam refert de iis Philosophus Hist. Anim. VIII. 33. pag. 982. Ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ οἱ βόες, ὥσπερ οἱ κάμηλοι, καμπὰς ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων, *Boves Syri, sicut cameli, flexuras habent in summis armis.*

super armos a cervicibus eminente, luxatis[i] cornibus, excellentes in opere narrantur: cetero[9] nigri[j] coloris candidive, ad laborem[k] damnantur.[a] Tauris minora[l] quam bubus cornua, tenuioraque. Domitura[m] boum in trimatu: postea sera, ante præmatura. Optime cum[n] domito juvencus imbuitur. Socium enim[o] laboris agrique culturæ habemus hoc animal,[10] tantæ apud priores curæ, ut sit inter exempla[p] damnatus a populo Romano,[11] die dicta, qui

[a] *Ad laborem parum idonei.*

bus, *quimatu;* quæ vox ne Latina quidem est.' *Brotier.*—8 *Nec d. existimandi* Vet. Dalec. *Non d. existimari* cod. Dalec. Paulo post in eodem cod. *plus laboris.*—9 Cod. Dalec. *laxatis . . . ceteri.*—10 Vet. Dalec. *habemus. Hoc animal.* —11 Cod. Dalec. *apud p. R.*—12 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1.

NOTÆ

[i] *Luxatis*] Hoc est, ut quidem reor, non cohærentibus capiti, sed mobilibus, qualia sunt Phrygiæ armentis, uti dicetur XI. 45.

[j] *Cetero nigri*] Varro de Re Rust. II. 5. boum formam prædicans: 'Colore potissimum nigro,' inquit, 'dein rubeo: tertio, helvo: quarto albo. De mediis duobus prior, quam posterior, melior: utrique pluris, quam nigri et albi.'

[k] *Ad laborem*] Deteriores in arando habentur, ac vituperantur.

[l] *Tauris minora*] Arist. Problem. X. 56.

[m] *Domitura*] Colum. VI. 2. pag. 210.

[n] *Optime cum*] Colum. loc. cit. pag. 211. 'Ubi plaustro aut aratro juvencum consuescimus, ex domitis bubus valentissimum, eundemque placidissimum cum indomito jungimus, qui et procurrentem retrahat, et cunctantem producat,' &c.

[o] *Socium enim*] Hæc Plinius ex Colum. lib. VI. in Proœm. pag. 209.

[p] *Ut sit inter exempla*] E Val. Max. VIII. 1. hoc decerptum: 'Non supprimenda,' inquit, 'illius quoque damnatio, qui pueruli sui amore corruptus, rogatus ab eo ruri ut omasum in cœnam fieri juberet, cum bubulæ carnis in propinquo emendæ nulla facultas esset, domi bove occiso, desiderium ejus implevit; eoque nomine, publica quæstione afflictus est: innocens, nisi tam prisco sæculo natus fuisset.' Colum. loc. cit. 'Bovis tanta fuit apud antiquos veneratio, ut tam capitale esset bovem necasse, quam civem.' Varro de Re Rust. II. 5. de bove: 'Hic socius hominum in rustico opere, et Cereris minister. Ab hoc antiqui manus ita abstineri voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset. Qua in re testis Attica, testis Peloponnesus.' Et apud Phryges mos ille obtinuit, teste Æliano Hist. Anim. XII. 34. et Stobæo Serm. 42. Plura in eam rem vide apud Gothofred. in Cod. Theod. tom. I. pag. 225. tit. 30. de pignoribus.

concubino procaci rure omasum[q] edisse se negante, occiderat bovem,[b] actusque in exilium, tanquam colono suo interemto.

Tauris in aspectu[r] generositas, torva fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus. Stat ira[12 s] gliscente[c] alternos replicans, spargensque in alvum arenam, et solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus ex imperio[13 t] dimicantes, et ideo monstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque resurgere, modo jacentes ex humo tolli, bigarumque etiam curru citato,[14] velut aurigas, insistere. Thessalorum gentis inventum est, equo juxta quadrupedante cornu intorta[u] cervice tauros necare:[15]

[b] *Qui ut omasum præberet puerulo concubino, qui ex eo gustasse unquam se negabat, bovem occiderat, ut omasum inde ei pararet.*

[c] *Stat ipse, cum ira gliscit, &c.*

2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat: ira, &c.* edd. vett. et Gronov. Pro *stat ira* Vet. Dalec. habet *statim.* Margo edd. Dalec. et Gronov. *stat. Ira g. a. replicat, spargitque i. a. h. et solus a. e. s. ardescit.* Chiffl. *replicans orbes spargensque, &c.*—13 *Edit.* Dalec. *Vidimus de imperio.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *ideo se demum stratos rotare, cornibus c. e. i. r. mox jacentes ex h. a. bigasque etiam ac currus citatos vel ab aurigis sistere.* 'Alii: *dimicare et ideo.* Alii: *bigarumque etiam cursui citato vel ab aurigis obsistere.* Alii: *mox jacentes humo attolli.* Alii: *iterumque mox resurgere, et jacentes humo attolli.* Lego: *dimicantes, ideo se demum stratos rotare: corn. cad. exc. iterumque mox resurgere, et jacentes humo attolli, bigarumque etiam cursui cituto vel ab aurigis, obsistere.*' Dalec. Gronov. et al. vett. *et ideo demonstratos, &c.*—14 Ita codd. Harduini, Vet. Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cursu citato* Gronov. et al. ante Harduin.—15 'Leg. *equo juxta cornua quadrupedante intorta cervice,*' *&c.* Dalec.—16

NOTÆ

[q] *Omasum*] Frixum intestinum, maxime bubulum, cibus plebeius, et vilis. Gallis, *des tripes.* Horat. I. Epist. 15. 34. 'Patinas cœnabat omasi Vilis, et agnini, tribus ursis quod satis esset.'

[r] *Tauris in aspectu*] Egregie describitur optima taurorum forma a Magone Carthaginiensi, apud Colum. VI. 1. pag. 209.

[s] *Stat ira*] Vide Notas et Emend. num. 146.

[t] *Vidimus ex imperio*] Vidimus, inquit, jussos dimicare tauros, imperata fecisse: atque idcirco quod jussis morem gererent, in Venationum ludis et Circo, spectaculi vice populo Rom. monstratos, et exhibitos. Vide Notas et Emend. num. 147.

[u] *Cornu intorta*] Cornu taurum apprehendere, et cervice sic torta necare. Sueton. in Claudio, cap. 21. pag. 72. 'Thessalos equites, qui feros tauros per spatia Circi agunt, insi-

primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar dictator. Hinc victimæ opimæ,[16 v] et lautissima Deorum placatio. Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatæ, ut ceteris, mensuræ: crescit uni,[w] donec ad vestigia ima perveniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, ut articulum suffraginis contingat: breviore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare,[x] sicut nec claudicante, nec aliena[y] hostia Deos placari, nec trahente se[z] ab aris. Est frequens[a] in prodigiis priscorum, bovem locutum: quo nuntiato, senatum sub dio[17] haberi solitum.

LXXI. (XLVI.) Bos in Ægypto[b] etiam numinis vice coli-

Chiffl. *optumæ*; cod. Dalec. et Parm. *optima*.—17 Chiffl. *sub diu*, et ita semper.

NOTÆ

liuntque defessos, et ad terram cornibus detrahunt.' Dio lib. LXI. in Nerone, pag. 693. Ἐν δέ τινι θέᾳ ἄνδρες ταύρους ἀπὸ ἵππων, συμπαραθέοντές σφισι, κατέστρεφον.

v *Hinc victimæ opimæ*] Hoc est, ex taurorum genere. Ita Virgil. Georg. II. 146. 'Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa Deum duxere triumphos.' Mss. omnes et Parmensis editio *optimæ* vel *optumæ* legunt.

w *Crescit uni*] Rectius fortasse, *crescit enim*. Inde paræmia apud Petron. in Sat. pag. 159.

x *Non fere litare*] Ita Mss. Forte *litari*, uti mox, *placari*.

y *Nec aliena*] Quæ Deo suo non convenit. Nam, ut ait Atteius Capito apud Macrob. Saturn. III. 10. p. 408. 'Jovi tauro, verre, ariete, immolare non licet. Si quis forte tauro Jovi fecerit, piaculum dato.' Contra vero, ut ex Labeone et Virgilio refert idem, 'Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo:' taurum et Marti licet immolari.

z *Nec trahente se*] Macrob. Saturn. III. 5. p. 394. 'Observatum est a sacrificantibus, ut si hostia quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendissetque se invitam altaribus admoveri, amoveretur: quia invito Deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari æstimabant.'

a *Est frequens*] Val. Max. I. 6. 5. et 9. et Livius, lib. XXXV. pag. 427. bovem dixisse referunt: 'Cave, Roma.' Exempla amplius duodecim collegit Bochartus, parte I. Hist. Anim. II. 14. pag. 198. quæ cum apud optimæ notæ historicos tam crebro occurrant, nemo commentitia omnia esse dixerit. Itaque hac in parte præstitit se cacodæmon Dei simiam, quo efficiente Balaami asinam in humana verba prorupisse sacræ paginæ contestantur.

b *Bos in Ægypto*] Plinius hæc ab Herodoto mutuatus, lib. III. n. 28. p. 172. A Plinio caput ferme integrum Solinus transcripsit, cap. 32. pag. 60.

tur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis. Nodus sub lingua,[c] quem cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: et donec invenerint, mœrent, derasis etiam[d] capitibus: nec tamen unquam[1 e] diu quæritur. Inventus deducitur Memphim a sacerdotibus. Delubra ei gemina,[2] quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa privis[3 f] dat, e manu consulentium cibum capiendo. Germanici[g] Cæsaris manum aversatus est, haud multo postea extincti.[4] Cetero secretus, cum se proripuit in cœtus, incedit summotu lictorum,[a h] grexque puerorum comitatur, carmen honori ejus canen-

[a] *Reliquo tempore secreto custoditus, ubi se in cœtum proripuit, summoventibus turbam lictoribus magistratuum more incedit.*

Cap. lxxi. 1 Vet. Dalec. *nec tamen usque.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sunt delubra ei gemina* Gronov. et edd. vett.—3 Gronov. et al. ante Harduin. *privatis.* Mox, *Cæsaris manus* cod. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *post exstincti* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *secretius cum se prorupuit* Parm. *secretus cum prorupit* Vet. Dalec. *secretus cum prorumpit* cod. Dalec. Deinde,

NOTÆ

De Api præterea Mela i. 9. pag. 13. Ammianus, lib. xxii. Ælian. Hist. Anim. xi. 10. aliique.

[c] *Nodus sub lingua*] Nigra ea macula fuit, scarabæi specie, quem *κάνθαρον* Græci appellant. Porphyr. de Abstin. Carn. apud Euseb. auctor est Ægyptios bovem, quem Apim nominant, Lunæ dedicasse, nigrum præ ceteris, et signa Solis ac Lunæ habentem: Solis symbolum, et coloris esse nigredinem, quandoquidem Solis ardor nigriora reddat humana corpora: et qui sub lingua sit, scarabæum. Vide quæ dicturi sumus xxx. 30.

[d] *Derasis etiam*] Lucian. de Sacrificiis, pag. 187.

[e] *Nec tamen unquam*] Opera dæmonum similem mortuo bovem reperiri scribit S. Aug. de Civit. xviii. 5. Ridet hoc idem de Civit. vi. 10. et Minutius Felix, in Octavio.

[f] *Responsa privis*] Hoc est, singulis, ad differentiam populorum, quibus augurium lætum unum id erat, cum ex thalamis geminis alterum intrasset: in alterum ingressus dira portendebat. Vide Notas et Emend. num. 148.

[g] *Germanici*] De hac profectione Germanici in Ægyptum, quæ ei origo et caput exitii fuit, Tacitus Annal. ii. p. 61. et Suetonius in Tiberio, cap. 52.

tium: intelligere videtur, et adorari velle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt.[5] Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis et ipsa insignibus, quanquam aliis: semperque eodem die et inveniri eam, et extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem a figura vocant Phialam: omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergunt[6] iis diebus[i] quos habent natales Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos[j] a crocodilis attingi: octavo post horam diei sextam, redire belluæ feritatem.

LXXII. (XLVII.) Magna et pecori[a] gratia, vel in placamentis Deorum, vel in usu vellerum. Ut boves victum hominum[1 a] excolunt, ita corporum[b] tutela pecori debetur. Generatio bimis[c] utrimque[d] ad novenos[e] annos: quibusdam et ad decimum.[2 f] Primiparis[3 g] minores fœtus. Coitus omnibus ad Arcturi occasum,[h] id est, a tertio[4] Idus

[a] *Ovibus.*

submoto strepitu lictorum Vet. Dalec. et Turn.—5 Chiffl. *procinunt.*—6 Dalec. *Phialam. Omnibus ... mergunt.* Gronov. et al. ante Harduin. *Phialam, omnibus ... mergentes diebus, q. habet, &c.* Chiffl. *quos habent.*

CAP. LXXII. 1 Codd. Dalec. Chiffl. et Vet. *sumtum hominum.*—2 Cod. Dalec. *et ad decem;* Chiffl. *et ad X.*—3 *Primipares* Vet. Dalec. et Chiffl.—4 To-

NOTÆ

[h] *Summotu lictorum*] Vide Notas et Emend. num. 149.

[i] *Mergunt iis diebus*] Magis ea lectio structuræ convenit, quam quæ in libris hactenus inoleverat, *mergentes diebus.*

[j] *Per eos*] Per eos dies natales. Solinus, 'quibus diebus,' &c.

[a] *Victum hominum*] Agros, unde victus homini. Mss. Reg. 1. Chiffl. et Paris. *Sumtum hominum* legunt, eodem intellectu.

[b] *Ita corporum*] Expolit hanc sententiam egregie Colum. VII. 2. pag. 249.

[c] *Generatio bimis*] Didymus Geopon. XVIII. 3. pag. 450.

[d] *Utrimque*] Hoc est, maribus ac fœminis. Dissidet Colum. VII. 3. pag. 252. 'Ætas,' inquit, 'ad progenerandum optima est trima: nec tamen inhabilis usque in annos octo. Fœmina post bimatum maritari debet,' &c.

[e] *Ad novenos*] Columella, Didymus, locis cit. et Arist. Hist. Anim. v. 13. pag. 563. ad octo, μέχρις ἐτῶν ὀκτώ.

[f] *Et ad decimum*] Ita Mss. omnes. Arist. tamen, et ad undecim, si bene curentur, tractenturque, ἐὰν δὲ θεραπεύεται καλῶς, καὶ μέχρις ἕνδεκα.

[g] *Primiparis*] Primiparæ sunt matres, quæ primo genuerunt. Sic XI. 84. 'Primiparæ sues.' Didymus in Geopon. XVIII. 3. pag. 451. Τὰ δὲ ἐκ τῶν πρωτογόνων ἀπαλλοτριοῦν χρὴ, ὡς ἀνεπιτήδεια πρὸς διαμονήν, *Ovicu lasex primiparis natas secernere oportet, velut ineptas ad diuturnitatem.*

[h] *Ad Arcturi occasum*] Hoc est, circiter Arcturi occasum matutinum,

Maias, ad Aquilæ occasum in x. Kal.[5] [i] Aug. Gerunt partum [j] diebus centum quinquaginta: postea concepti [k] invalidi. Cordos vocabant [l] antiqui post id tempus natos. Multi hybernos [m] agnos præferunt vernis, quoniam magis intersit ante solstitium quam ante brumam firmos esse, solumque hoc animal utiliter bruma nasci.[6] Arieti [n] naturale agnas fastidire, senectam ovium consectari: et ipse senecta [o] melior, mutilus quoque [p] utilior.[7] Ferocia [q] ejus

let. *ad tertium.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ad A. occasum, X. Cal.* Gronov. et al. ante Harduinum.—6 Dalec. *nasci putant.*—7 Ita codd. Harduini, et Chiffl. cum edd. recentt. *melior illis et utilior* cod. Dalec. *melior illis et virilior* Vet. Dalec. *me-*

NOTÆ

qui incidit in ante diem quintum Idus Maias, ut ipse Plinius auctor est XVIII. 67. Vide Notas et Emend. num. 150.

[i] *In X. Kal.*] Ita Mss. omnes. Editi, *X. Kal.* Plinius XVIII. 69. 'Item XIII. Kalendas Augusti, cum Aquila occidit, usque in X. Kalendas ejusdem.' Itaque admissuræ tempus ad Aquilæ occasum pertinere sic ait, ut ultra triduum adhuc protrahatur, in X. scilicet Kalendas Aug.

[j] *Gerunt partum*] Ita Varro de Re Rust. II. 2. pag. 29. Nec dissidet ab utroque Florentinus in Geopon. XVIII. 1. pag. 448. cum partum gerere ait mensibus quinque, *μῆνας ἑ κυοφορεῖ.*

[k] *Postea concepti*] Matres hujuscemodi fœtibus debilitari, non ipsos, Varronis, quem Plinius sequi videtur, sententia est: 'Tempus optimum ad admittendum,' inquit, 'ab Arcturi occasu ad Aquilæ occasum: quod quæ postea concipiunt, fiunt vegrandes atque imbecillæ.'

[l] *Cordos vocabant*] Varro de Re Rust. II. 1. 'Dicuntur agni chordi qui post tempus nascuntur, et remanserunt in vulvis intimis, *χορίον* vocant, a quo chordi appellati.' Erunt chordi igitur, non ex initu seriore concepti, sed qui ultra legitima partus tempora, hoc est ultra CL. dies in utero fuerint.—'Sic apud Festum: 'Corda frumenta, quæ sero maturescunt: ut fœnum cordum.'' *Ed. sec.*

[m] *Multi hybernos*] Bis gravidæ pecudes, ut Maro cecinit Georg. II. æstate, et hyeme. Cornelium Celsum, quem de Agricultura etiam scripsisse monebimus in Auctorum Indice, Columellamque Plinius signat, scribentem VII. 3. pag. 253. 'Melior est autumnalis verno, sicut ait verissime Celsus: quia magis ad rem pertinet, ut ante æstivum hybernum solstitium convalescat, solusque ex omnibus animalibus bruma commode nascitur,' &c. Tenerioribus agnis majora instare ab æstu quam a frigore damna planissime ex his efficitur.

[n] *Arieti*] Arist. Hist. Anim. V. 13. pag. 564. Didymus Geopon. XVIII. 3. pag. 450. *Οἱ κριοὶ μᾶλλον τὰς πρεσβυτέρας διώκουσι θᾶττον ὀχευομένας καὶ ὕστερον τὰς νέας.*

[o] *Et ipse senecta*] Arist. pag. 559. non dixit vetulos præstantiores esse, sed vetulos *τῷ ὕστερον ἔτει*, hoc est, anno ætatis secundo, nam de priore

cohibetur, cornu juxta aurem terebrato. Dextro teste[r] præligato fœminas generat, lævo mares. Tonitrua[8 s] solitariis[b] ovibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, ut cœtu juventur. Aquilonis[t] flatu mares concipi dicunt, Austri fœminas: atque in eo genere arietum maxime spectantur ora: quia cujus coloris[u] sub lingua[9] habuere venas, ejus et lanicium est in fœtu; variumque, si plures fuere: et mutatio aquarum[v] potusque variat. Ovium summa genera duo, tectum et colonicum:[w] illud mollius, hoc in

[b] *Cum seorsim a grege vagantur.*

lior, illis quoque utilior Gronov. et al. ante Harduin.—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Tonitrus* Gronov. et edd. ante Harduin.—9 Chiffl. *sub linguas.*—10 Vet. Dalec. *hoc in p. elegantius.*

NOTÆ

antea egerat. Et Columella teste, ipsaque adeo experientia exploratum est, trimos hircos, et arietes, esse ad admissuram præstantiores, eorumque sobolem nitidiorem esse, robustiorem, et grandiorem.

[p] *Mutilus quoque*] Cornibus mutilatus. Vide Notas et Emend. num. 151.

[q] *Ferocia*] Africanus in Geopon. XVIII. 5. pag. 451. Colum. VII. 3. pag. 251. ex Epicharmo Syracusano.

[r] *Dextro teste*] Democritus apud Colum. VI. 28. et VII. 3. p. 253. Palladius quoque, lib. IV. in Martio, tit. 11. pag. 102. Didymus loc. cit. Sed convellit hoc placitum idoneis sane rationibus Aristot. de Gener. Anim. IV. 1. pag. 1116.

[s] *Tonitrua*] Explanatius Aristoteles Hist. Anim. IX. 4. pag. 1016. 'Instituuntur,' inquit, 'ab opilionibus oves, ut strepitum cienti congregentur. Nam tonante cœlo si qua prægnans seorsim deprehendatur, neque concurrat, abortum facit: *ἐὰν γὰρ βροντήσαντος, ὑπολείφθῃ τις, καὶ μὴ συνδράμῃ, ἐκτιτρώσκει, ἐὰν τύχῃ κύουσα.*

[t] *Aquilonis*] Arist. Hist. Anim. VI. 19. pag. 732. Didymus in Geopon. loc. cit. Ælian. Hist. Anim. VII. 27. Columella ex Arist. VII. 3. pag. 253. Palladius item, lib. VIII. in Julio, tit. 4. pag. 131. et Albertus M. lib. VI. de Animal. III. 2. pag. 209.

[u] *Quia cujus coloris*] Democritus in Geopon. XVIII. 6. pag. 451. Arist. loc. cit. pag. 733. Albertus loc. cit. Columella item, pag. 250. ex Virgilio, scribente in Georgicis: 'Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse, Nigra subest udo tantum cui lingua palato, Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis Nascentum.'

[v] *Mutatio aquarum*] Varro de Re Rust. II. pag. 79. 'Quamdiu admissura fit, eadem aqua uti oportet: quod commutatio et lanam facit variam, et corrumpit uterum.'

[w] *Tectum et colonicum*] Tecti meminit Colum. VII. 4. pag. 257. Idem cap. 2. pag. 250. tectum, molle; colonicum, hirsutum vocat: Varro, pellitum, illud: istud, hirtum. Tectum id genus ovium est, quod propter lanicii elegantiam, in ejus tutelam, pel-

pascuo delicatius,[10] quippe cum tectum[x] rubis vescatur. Operimenta ei[11 y] ex Arabicis[z] præcipua.

LXXIII. (XLVIII.) Lana autem[a] laudatissima Apula, et quæ in Italia Græci pecoris[b] appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ[c] oves obtinent. Apulæ breves villo, nec nisi pænulis[d] celebres. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. In Asia vero eodem genere[e] Laodiceæ.[f] Alba Circumpadanis[g] nulla præfertur, nec libra centenos nummos[h] ad hoc ævi excessit ulla. Oves non ubique tondentur: durat quibusdam in locis vel-

—11 Ita codd. Harduini, Reg. Brot. 1. et edd. Harduin. 2. 3. Bipont. et Franz. *Operimenta eis* edd. vett. cum Gronov. et Harduin. 1.

NOTÆ

libus integebatur. Unde Horat. II. Od. 6. 10. 'Dulce pellitis ovibus Galesi Flumen.' Columella de injuria veprium ruborumque in pascendo, VII. 3. 'Molle vero pecus,' inquit, 'etiam velamen quo protegitur, amittit, atque id non parvo sumtu reparatur.' Ovibus præcipue Græcis, seu Tarentinis, id tegumen imponi solitum ait idem cap. 4. Ovis colonicæ rursum Plinius meminit XXVI. 62.

x *Quippe cum tectum*] Illud, inquit, quod tectum vocatur, non tam delicate pascitur: vescitur enim et rubis: colonicum delicatius, solo gramine.

y *Operimenta ei*] Tecto scilicet ovium generi, ut diximus plane modo. Ita Mss.

z *Ex Arabicis*] De Arabicis ovibus, Ælian. Hist. Anim. X. 4. Quod tam longe petita ex earum pellibus operimenta fierent, idcirco non parvi sumtus esse ea Columella pronuntiavit, loc. cit.

a *Lana autem*] Colum. VII. 2. pag. 249. 'Generis eximii Milesias, Calabras, Apulasque, nostri existimabant, earumque optimas Tarentinas,' &c.

b *Græci pecoris*] Colum. VII. 4. 'Græcum pecus, quod plerique Tarentinum vocant.' Est Tarentum scilicet, Magnæ Græciæ, ut vocabant, quæ pars est Italiæ, oppidum.

c *Milesiæ*] De his Tzetzes Chiliad. X. vs. 349. Apollonius in Hist. Comment. cap. 20. Columella, loc. cit.

d *Pænulis*] Pallii genus est ad arcendas pluvias idoneum, pænula.

e *Eodem genere*] Hoc est, et breviore villo, et pænulis idoneo.

f *Laodiceæ*] De Laodicenis ovibus ac lanis, egregie Strab. lib. XII. pag. 578. Laodicea Cariæ hæc est, Lyco flumini imposita, de qua V. 29.

g *Circumpadanis*] Altinates et Parmenses signat, Columella scribente, VII. 2. pag. 249. 'Nunc lanæ Gallicæ pretiosiores habentur, earumque præcipue Altinates.' Fuit enim quondam Altinum in Padi paludibus. Et Martial. XIV. Ep. 155. cui lemma inscriptum, 'Lanæ albæ:' 'Velleribus primis Apulia, Parma secundis Nobilis; Altinum tertia laudat ovis.'

h *Centenos nummos*] Sive sestertios. Efficit ea summa monetæ Gallicæ, libras, ut aiunt, seu florenos decem.

lendi mos.[i] Colorum plura genera: quippe cum desint etiam nomina eis. Quas nativas[j] appellant, aliquot modis Hispania: nigri velleris præcipuas habet Pollentia[k] juxta Alpes: jam Asia rutili,[1][l] quas Erythræas vocant; item Bætica:[m] Canusium[2] fulvi:[n] Tarentum et suæ pulliginis.[o]

Cap. lxxiii. 1 Edd. ante Harduin. *eis, quas ... modis. Hispania nigri v. p. habet: Pollentia juxta Alpes cani. Asia rutili.* Dalec. *quos nativos.* Vide Not. et Emend. 152.—2 *Canusiam* Gronov.—3 Ita codd. Harduini,

NOTÆ

[i] *Vellendi mos*] Varro de Re Rust. ii. 11. 'Lanam demtam ac conglobatam alii vellera, alii velumina appellant: ex quorum vocabulo animadverti licet, prius lanæ vulsuram, quam tonsuram inventam. Qui etiamnunc vellunt, ante triduo habent jejunas,' &c. Isidorus xix. 27. 'A vellendo vellus, quod prius lanæ vellerentur, non tonderentur.'

[j] *Quas nativas*] Quas oves, inquit, nativas appellat Hispania, eæ aliquot modis diversæ, seu in varia distribui genera possunt, pro velleris colorumque discrimine: sunt enim aliæ pullæ, flavæ aliæ, &c. De pullis, Nonius Marcell. cap. 16. n. 13. pag. 795. 'Pullus color est, quem nunc Hispanum, vel nativum dicimus.' De flavis, Martial. ix. 62. 'In Tartessiacis domus est notissima terris, Qua dives placidum Corduba Bætin amat. Vellera nativo pallent ubi flava metallo, Et linit Hesperium bractea viva pecus,' &c. Lanam Hispaniensem inprimis commendat Strab. lib. iii. pag. 144. Vide Notas et Emend, num. 152.

[k] *Pollentia*] Martial. xiv. Ep. 157. cujus lemma, 'Lanæ Pollentinæ:' 'Non tantum pullo lugentes vellere lanas, Sed solet et calices hæc dare terra suos.' Silius Ital. lib. viii. p. 375. 'Fuscique ferax Pollentia villi.' Et ante hos Colum. vii. 2. p. 249. unde pleraque accepta a Plinio esse non dubitem: 'Sunt etiam,' inquit, 'suapte natura pretio commendabiles pullus atque fuscus, quos præbet in Italia Pollentia,' &c.

[l] *Asia rutili*] Colum. loc. cit. 'Nec minus Asia rutilos, quos vocant ἐρυθρούς.'

[m] *Item Bætica*] Subintellige, rutili: nec forte de tota Bætica accipiendum. Plinio Martialis videtur patrocinari, scribens v. 38. pag. 277. ad Erotium puellam: 'Quæ crine vincit Bætici gregis vellus, Rhenique nodos, aureamque nitellam.' Rutilas certe Germanorum comas, qui Rhenum accolunt, scribit Tacitus de Moribus German. pag. 125. et Seneca de Ira iii. 26. pag. 596. 'Non est Æthiopis inter suos insignitus color: nec rufus crinis, et coactus in nodum apud Germanos.' Sed planius apertiusque aurea, ξανθὰ, Bæticæ vellera Martialis commendat, xii. 100. 'Bætis olivifera crinem redimite corona, Aurea quæ nitidis vellera tingis aquis.' Adde et xiv. Ep. 133. cui lemma, 'Lacernæ Bæticæ.'

[n] *Canusium fulvi*] Fuscas tamen, rufasque Canusinas laudat Martialis idem xiv. 127. et 129. ut non unius tantum generis color ovium in iis regionibus, sed multiplicis, fuisse videatur.

[o] *Suæ pulliginis*] Hoc est, non Pol-

Succidis[p] omnibus medicata vis.[3] Istriæ Liburniæque pilo propior,[4] quam lanæ, pexis[q] aliena vestibus, et quam Salacia[r] scutulato textu[s] commendat in Lusitania. Similis circa Piscenas[t] provinciæ Narbonensis: similis et in Ægypto, ex qua vestis detrita usu pingitur,[5] [u] rursusque ævo durat.[a] Est et hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: jam certe priscos iis usos, Homerus[v] auctor est.

[a] *Qua ex lana, vestis quæ detrita usu est, iterum acu pingitur.*

Vet. Dalec. et Chiffl. *succidis omnibus usus medicatus* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *lino propior.* Mox, *et quam sola ars scutulato* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cingitur* Vet. Dalecampii,

NOTÆ

lentinæ illi, Hispaniensique communis, sed peculiari quadam nota discretæ.

[p] *Succidis*] Quæ porro præstent remedia lanæ succidæ, dicetur XXIX. 9. Quænam vero succidæ sint, edocuit Varro de Re Rust. II. 11. 'Tonsuræ tempus,' inquit, 'inter æquinoctium vernum, et solstitium, cum sudare cœperint oves, a quo sudore recens lana tonsa, succida est appellata.'

[q] *Pexis*] Pexa vestis, ἡ μαλλωτὴ ἐσθῆς, divitum erat, eminentiore longioreque villo, cui rasa tritave opponebatur. Martial. II. 58. 'Pexatus pulchre rides mea, Zoile, trita.' Horatius quoque, I. Epist. 1. 95. 'Si forte subucula pexæ Trita subest tunicæ.'

[r] *Et quam Salacia*] Vide Notas et Emend. num. 153.

[s] *Scutulato textu*] Orbiculato, vel quadrato. Scutulata vestis a scutulis nomen habet, hoc est, a σκυτάλη, quæ vox in Glossis habetur: non a voce *scutum.* Nam et in scutulata prima brevis est: in voce *scutum* producta. Scutula autem segmentum est aliquod quadratum, vel orbiculatum, vel cuneatum. Scutulata itaque sunt crebris laterculis, quadris, orbiculisve distincta, divisa: quale fere in retibus, reticulatisque operibus cernimus. Sic aranearum scutulatum rete Plinius appellat, XI. 28. De scutulatis, Juvenal. Sat. II. 97. 'Cœrulea indutus scutulata, aut galbana rasa.' Infra quoque Plinius tapetium intextum significans, 'Instituit,' inquit, 'scutulis dividere Gallia.' Papias in Vocabulario: 'Scutulata, genera vestimentorum, dicta quod orbiculos quosdam habent in similitudinem scutulorum.' Igitur et orbiculis quoque constat textus scutulatus, κύκλῳ ὑφασμένος. At plerumque forma est quadrata et oblonga: *Lausangias* Galli vocant, a foliorum lauri similitudine, quasi *Laurangias: des lozanges.*

[t] *Piscenas*] *Pezenas.* In Notitia Imperii legitur, cap. 42. 'Procurator Baphii Narbonensis, et Telonensis Galliarum.' Piscenis videtur sedem is habuisse.

[u] *Detrita usu pingitur*] Vide Notas et Emend. num. 154.

[v] *Homerus*] Odyss. Δ. 427. Καὶ ῥήγεα καλὰ Πορφύρε' ἐμβαλέειν, στορέσαι δ' ἐφύπερθε τάπητας.

Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ et per se coactam[6] vestem[w] faciunt: et si addatur acetum, etiam ferro resistunt: immo vero etiam ignibus novissimo sui purgamento, quippe aënis polientium extractæ, in tomenti usum[x] veniunt, Galliarum, ut arbitror, invento: certe

unde ille legit, *tegitur*. Gronov. *tingitur*.—6 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *coactatæ* Vet. Dalec. *coactam* Jac. Fab. Semest. XI. 1. *coactæ* Gronov. et edd. vett. Mox, nonnulli ap. Dalec. *ignibus. Noviss. sui p. quibusdam alienis potientium uncis tractæ in tomenti usum veniunt.* Al. ap. eundem: *novissimo quinetiam sui purgamento ahenis, &c.* Vet. Dalec. *quippe ahenis colentium extractæ in tomenti.* Chiffl. et Fab. Semest. XI. 5. etiam, *in tomenti.* Cod. Dalec. *indumentis usu vœneunt.* 'De hoc loco doctus noster Ferrarius plenum ineptiis caput exstruxit. Ait autem ἀντὶ τοῦ *polientium* in Mss. esse *coquentium*. De quo silet, post quem ille certe hic silere potuisset ad Solinum. Nos scribimus, *Novissimo sui purgamento quoque hamis polientium extracta.* Aut certe, *e lanis polientium extracta.* Nam pro *ahenis* olim legebatur *alienis*. Sed si *coquentium* est in Mss. ut ait Ferrarius, non explicandum est, sed amplius corrigendum, in *cogentium*. De illis igitur verbis velim consulas Mss. codd. bibliothecæ vestratis.' *Gronovius Heinsio, Syllog. Epist.* tom. III. p. 127. 'Venio nunc ad Plinii locum, non quod sperem me facem ei afferre posse, conclamato prorsus ac deposito, sed ne tibi quicquam videar negare. Primo hoc dictum velim, nugas maximas esse vocem *ahenis*. Nihil enim tomentis cum alieno, quæ constabant ex lana non fucata. *Coquentium* agnoscit Gelenius, sed monet *polientium* ex libris scriptis legendum. Cum Ferrarium legerem, vestigia priscæ lectionis *ahenis* vel *alienis* secutus conjiciebam legendum, *qua limis*. Duabus prioribus literis in τῷ *qua* repetitis ex voce *quippe*. *Novissimo sui purgamento, quippe qua limis polientium extractæ, in tomenti usum veniunt.* Limam autem verisimile est instrumentum quoque lanificum fuisse, non absimile ab eo, quod rasorium aut pectinem vocant alii .... Sed ne hic quidem mihi satisfeci, quare ad bibliothecam publicam me contuli, inspecturus cod. Ms. qui illic adhuc superest, alterum enim melioris illum notæ nondum mihi reddidit Isaacus noster. Hoc pretium nimii erga amicos officii fero. In eo ergo codice sic locum scriptum offendi: *imo etiam ignibus novissimo sui purgamento, quippe ejus* (vel *enis*) *pollencium extracta indumentis usu veniunt.* Sed Gelenius recte correxit: *in tomenti usum*, quod sequentia satis confirmant. De ceteris plane hæreo. Venit tamen mihi in mentem nimio abbreviandi studio a librariis hic peccatum, atque adeo literas tres quatuorve omissas. Deinde posteriorem syllabam in voce *quippe* repetendam, ut pro *quippe enis* scribatur *quippe pectenibus*, id est, *pectinibus*. Tuas tamen emendationes magis probo.' *Nic. Heinsius Gronovio, Syllog. Epist.*

NOTÆ

[w] *Coactam vestem*] *Coactam vestem* Reg. 1. 2. Paris. &c. magno consensu defendunt. Alii, *Lanæ et per se coactæ*, legunt. Vestem coactam faciunt coactilia, Græcis πιλήματα dicta, Gallis, *du feutre*. Ipsa quoque 'coactilis' appellatur, in notis Tironis, apud Gruter. pag. 157. inter vestium species. Vide Constantinum in Lexico, v. πίλημα.—'Opifices in eo genere LANARII COACTORES in vetustis lapidibus appellantur, et LANARII COACTILIARII, apud Gruterum, pag. 648.' *Ed. sec.*

[x] *In tomenti usum*] Tomentum hoc loco lana est, quæ ex pannis, seu tex-

Gallicis hodie nominibus discernitur :[b] 7 [y] nec facile dixerim, qua id ætate cœperit. Antiquis enim torus e stramento erat, qualiter etiam nunc in castris. Gausapa [z] patris mei memoria cœpere : amphimalla, nostra :[a] sicut villosa etiam 8 ventralia :[b] nam tunica lati clavi [c] in modum gausapæ 9 [d] texi nunc primum incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus,[e] in conchyliis marinis, aut herbarum natura.

[b] *Immo vero etiam resistunt ignibus, ubi sunt ultimo expurgatæ : extractæ enim ex aënis eorum qui eas purgant ac poliunt, pro tomento adhibentur, Galliarum, ut arbitror, invento : sunt enim varia apud Gallos tomenti nomina.*

tom. III. p. 132.—7 Vet. Dalec. *inventum .... discernuntur;* et paulo post in eodem, *in castris gausapinis.* Gronov. et al. ante Harduinum : *etiam nunc in castris gausape. Patris mei memoria cepere amphimalla nostra.* Vide Not. Var. item Not. et Emend. n. 155.—8 Vet. et cod. Dalec. *villosa et etium.*—9 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *gausape* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

tis laneis extrahitur, ab iis qui ea poliunt, ut deinde ea culcitæ farciantur. Gallis, *Bourre-lanice : laine-bourre.* Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 40. ‘ Posteaquam transierunt ad culcitas, quod in ea sagum aut tomentum, aliudve quid calcabant, ab inculcando Culcita dicta.’

[y] *Gallicis ... discernitur*] Sane tomentum Lingonicum Martialis eximie commendat, XIV. 160. et Cadurcum, seu culcitam Cadurcam cum tomento, Juvenal. Sat. VI. 538. ac Plinius ipse XIX. 2.

[z] *Gausapa*] Gausapina indumenta plurimo longiore muniebantur villo, hybernisque ideo adversus frigora expetebantur. Hinc Martial. XIV. 145. cui titulus : ‘ Pœnula gausapina :’ ‘ Is mihi candor inest, villorum gratia tanta est, Ut me vel media sumere messe velis.’ Vide Notas et Emend. num. 155.

[a] *Amphimalla, nostra*] Nostra, inquit, memoria cœpere in usum venire amphimalla texta, hoc est, ex utraque parte villosa. Ea Nonio et Lucilio ‘ Amphitapæ ’ dicuntur : ejusmodi sunt quas hodie vulgus *Couvertures de Catalogne,* et *Cappes de Bearn,* de regionis nomine, ubi præcipue texuntur, appellat.

[b] *Ventralia*] Ventrale bulgam appellari Vossius ait in Etymol. quia ad ventrem præcincta : male. Ventrale zonæ genus est, quod ventri apponitur : unde nomen. Quod Plinio XXVII. 28. ventrale dicitur, hoc Apuleio, cap. 100. tit. 4. semicinctium appellatur. Vide quæ de semicinctii voce erudite collegit V. Cl. Du Cangius in Glossario.

[c] *Lati clavi*] Quid sit latus clavus, quid angustus, dicemus libro seq. cap. 63.

[d] *In modum gausapæ*] Hoc est, longiore villo texi, qualis est in gausapinis indumentis.

[e] *Suis locis dicemus*] Lib. IX. cap. 62. et seqq. ac XXI. 22.

LXXIV. Lanam in colo[1] [f] et fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia [g] vocata est, in templo Sanci[2] [h] durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat usus. Inde factum,[i] ut nubentes virgines comitaretur colus comta, et fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicam,[j] quales cum toga pura [k] tirones[3] induuntur, novæque

CAP. LXXIV. 1 Ita omnes codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in colu* Chiffl. *cum colo* Gronov. et al. ante Harduinum. —2 'In Mss. Reg. *Sancus*. Reperta Romæ anno 1574. Inscriptio: SEMONI SANCO. DEO. FIDIO. SACRUM. Hercules, aut Sancus, teste Festo, idem est Deus. Perperam recentiores editiones, *Sangi*.' Brotier. Cod. Dalec. *Anci*; Chiffl. *Sancus*. Mox, *togam r. ungulatam* cod. Dalec. Deinde in Parm. *fortunæ asservatam, qua Ser. &c.*—3 Chiffl. et al. *tyrones*.—4 Margo edd. Dalec.

NOTÆ

[f] *Lanam in colo*] Ita Mss. omnes. Editi, *cum colo*.

[g] *Caia Cæcilia*] Festus: 'Caia Cæcilia appellata est, ut Romam venit, quæ antea Tanaquil vocitata erat, uxor Tarquinii Prisci Regis Romanorum,' &c. Verius Plutarchus, in Quæst. Rom. pag. 271. uxorem ait fuisse unius e Tarquinii liberis: eidem in templo Sanci statuam priscis temporibus positam, cum sandaliis et fuso, quæ domi actæ vitæ, industriæque argumento essent. *Διὰ Γαΐαν Καικιλίαν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γυναῖκα, τῶν Ταρκυνίου παίδων ἑνὶ συνοικήσασαν, ἧς ἐν τῷ τοῦ Σάγκτου ἱερῷ χαλκοῦς ἀνδριὰς ἕστηκεν· ἔκειτο δὲ πάλαι καὶ σανδάλια, καὶ ἄτρακτοι, τὸ μὲν οἰκουρίας αὐτῆς, τὸ δὲ ἐνεργείας σύμβολον.* Sic filiæ Ottonis M. Imp. sepulcro fusum appensum Ditmarus docet, lib. II. pag. 25.

[h] *In templo Sanci* [*Sangi*] Vulgata inscriptio a P. Ciacconio Romæ reperta, an. 1574. SEMONI. SANCO. DEO FIDIO. SACRUM. Quid Semo sit, explicat Fulgentius de Prisco Serm. n. XI. 'Semones dici voluerunt Deos, quos neque cœlo dignos ascriberent, ob meriti paupertatem, sicut sunt Priapus, Hippona, Vertumnus, neque terrenos eos deputare, pro gratiæ veneratione.' Hujus Semonis Sangi meminit Livius, lib. VIII. pag. 144. *Σάγκτος* a Plutarcho scribitur, loc. cit. Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 19. Sanctum Sabina lingua, Herculem esse Græca putat. Et Festus: 'Propter viam fit sacrificium, quod est proficiscendi gratia, Herculi aut Sanco, qui scilicet idem est Deus.' Vide S. August. de Civit. XVIII. 19. Ovid. Fast. VI. 213. Sangi sacellum in septima Urbis regione locat P. Victor: 'Sacellum Genii Sangi.'

[i] *Inde factum*] Plutarch. Quæst. Rom. pag. 271.

[j] *Rectam tunicam*] Festus: 'Rectæ, appellantur vestimenta virilia, quæ patres liberis suis conficienda curant, ominis causa: ita appellata, quod a stantibus et in altitudinem texuntur.' Et alio loco: 'Regillis, tunicis albis, et reticulis luteis, utrisque rectis, textis sursum versum a stantibus, pridie nuptiarum diem, virgines indutæ cubitum ibant, ominis causa, ut etiam in togis virilibus dandis observari solet.'

[k] *Cum toga pura*] Toga pura, viri-

nuptæ. Undulata[l] vestis prima e laudatissimis fuit:[4] inde sororiculata[m] defluxit. Togas rasas[n] Phryxianasque[5 o] Divi Augusti novissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella. Crebræ[p] papaveratæ[q] antiquiorem habent originem,

et Gronov. *Ungulata vestis prima lautissimis fuit;* Gronov. et edd. ante Harduinum, *Undulata vestis primo e lautissimis fuit.* Mox, pro *sororiculata*, quod servant codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *soriculata* legitur in edd. vett. et Gronov.—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

lis, libera, eadem erat, inquit Manutius, lib. I. de quæsitis per epist. Pura vocabatur, quia nulla diversi coloris fascia prætexeretur. Dabatur in exitu anni sextidecimi. Antea prætexta induebantur: mos tamen ille non semper obtinuit. Ea vestis initium virilis ætatis indicabat: propterea virilis etiam dicebatur. Qui vero eam sumebant, tirones appellabantur: uti tum ex hoc Plinii loco apparet, tum ex illo Suetonii, de Caio, cap. 10. pag. 56. 'Uno atque eodem die togam sumsit, barbamque posuit, sine ullo honore, qualis contigerat tirocinio fratrum ejus.' Liberam quoque vocitabant, quia pueris toga pura initium quoddam libertatis erat, cum antea custodirentur a pædagogis.

[l] *Undulata*] Ab undis seu fluctibus. Gallice, *Ondé : fait en ondes.* Nonius cap. 2. n. 926. 'Undulatum, nove positum, purum. Varro de vita populi Rom. lib. I. Et a quibusdam dicitur esse virginis Fortunæ simulacrum, eo quod duabus undulatis togis est opertum: proinde ut olim Reges nostri undulatas et prætextas togas soliti sint habere.' Vide Notas et Emend. num. 156.

[m] *Sororiculata*] Ita Mss. omnes. Editi, *soriculata.* Utrinsque vocis incerta originatio, inexplorata adhuc vis et significatio est. Vide Turneb. Advers. XXIV. 19. pag. 831. In Notis Tironis, apud Gruter. pag. 159. 'Sororeclatum' inter pannorum genera censetur, quod huc sane pertinet.

[n] *Togas rasas*] Ξεστὰς ἐσθῆτας. Sed quid si *Rallas* legatur, a texturæ genere, ut *crebris* statim subsequentibus opponantur? In Mss. *raxas.* Nonius, cap. 14. n. 14. 'Ralla vestis dicta a raritate. Plautus Epidico: ''Tunicam rallam, tunicam spissam.'' Accepisse aliter Papias videtur in Vocabulario: 'Ralla vestis est,' inquit, 'quæ vulgo Rasilis dicitur. Rasile, acutum, vel bene rasum.'

[o] *Phryxianasque*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. Editi perperam, *Phrygianas.* Vestes sunt, quæ Phryxæi velleris crispos et eminentes villos imitantur: Gallis, *de la frise*, inquit Turnebus loc. cit. post Pellicerium. In notis Tironis apud Gruter. tom. II. pag. 159. 'Phrixenum,' inter genera vestium diversa.

[p] *Crebræ*] Dense textæ, et multo subtemine fartæ: quæ res pexitatem plerumque floccorum facit. Sic XI. 28. 'crebratæ pexitas telæ.'

[q] *Papaveratæ*] De papaveratis vestibus multa Vossius in Etymol. verbo 'Papaver:' multa Salmasius pag. 1127. in Solin. Neuter ad rem quic-

jam sub Lucilio poëta in Torquato notatæ. Prætextæ[r] apud Etruscos originem invenere. Trabeis[s] usos accipio reges: pictas vestes jam apud Homerum[t] fuisse, unde triumphales[u] natæ. Acu facere[v] id Phryges invenerunt,

NOTÆ

quam apposite. Ille tenuem ex bysso linoque subtili (μήκων Hesychio dicitur, quæ vox et papaveri communis est) vestem interpretatur; iste ex pinnarum papavere textam: cum structura ac series orationis Plinianæ ipsa per se liquido probet, se de lanis tantum in præsenti, laneisque vestimentis, agere. Vir Cl. D. du Cange, in Glossario, verbo 'Papaver,' veteris chartæ fragmentum recitat, ex Joan. Scheffero ad Chronicon Upsaliense, pag. 152. in qua casula Dalmatica, cappæ duæ, dorsale, antependium, panni duo, omnia de papavere facta dicuntur. Sed quid papaver sit, inde non liquet. Fuisse olim papaveris quoddam genus scimus, ex quo splendorem candoremque lina traherent: quidni et lanæ? ut papaveratæ vestes existimentur eæ, quæ eo papaveris genere tersæ nitorem eum accepissent. Plin. XIX. 4. 'Est et inter papavera genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt.' Et XX. 78. 'Alterum e sylvestribus genus heraclion vocatur... ..Ex hoc lina splendorem trahunt æstate.'

[r] *Prætextæ*] Togæ albæ purpureo in ima ora prætextæ limbo: quas qui gestabant, prætextati dicebantur. Anno, ut diximus, XVII. ætatis una cum bulla has deponebant. Vide quæ congessit Aldus de prætexta, in Quæsitis per epistolam. Est et 'Prætexta,' ut ait Nonius, cap. 14. pag. 29. 'insigne Romanum, quod supra tunicas honorati quique sumunt.' Ea primum Etruscis devictis usum esse Tullum, Plinius est auctor libro seq. cap. 63.

[s] *Trabeis*] Romulum intelligit, de quo libro seq. cap. 63. 'Purpuræ usum Romæ semper fuisse video: sed Romulo in trabea.' Etiam ante Romanorum Reges, Aboriginum, sive Latinorum, Principem Picum eo ornatu Maro describit Æneid. VII. 188. 'Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat Succinctus trabea.' Nisi poëtica prolepsi sive anticipatione usus sit. Trabea toga fuit, communis, sive albi, coloris, multis fasciis, virgisque purpureis, instar trabium, transversis ac discurrentibus ornata, iisque vel intextis, vel assutis.

[t] *Apud Homerum*] Iliad. Γ. 125. ubi Helena purpuream vestem texens inducitur, in eaque Græcorum ac Trojanorum pugnas intertexens: Ἡ δὲ μέγαν ἱστὸν ὕφαινε, Δίπλακα, πορφυρέην, πολέας δ' ἐνέπασσεν ἀέθλους Τρώων θ' ἱπποδάμων, καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων. Ubi Eustathius ἐμποικίλλειν et ζωγραφεῖν, *variare*, et *pingere*, illud ἐμπάσσειν interpretatur.

[u] *Unde triumphales*] Eædem pariter purpureæ, et pictæ nuncupatæ, quod erant ex purpura auro picta. Plin. IX. 60. Festus: 'Picta quæ nunc toga dicitur, antea purpurea vocitata est, eaque erat sine pictura. Ejus rei argumentum est gemina pictura in æde Vertumni et Consi, quarum in altera M. Fulvius Flaccus, in altera C. Papirius Cursor, triumphantes ita picti sunt.' Eædem et postea palmatæ dictæ, propriæque Consulum. Cassiodor. Var. Form. VI. 1. 'Nos habemus labores Consulum, et vos gaudia dignitatum: Palmatæ siquidem vestræ, nostræ probantur esse victoriæ,' &c.

[v] *Acu facere*] Facere id, hoc est, pingere, seu pictas vestes facere acu,

ideoque Phrygioniæ appellatæ [w] sunt.[6] Aurum intexere in eadem Asia invenit Attalus rex: unde nomen Attalicis.[x] Colores diversos picturæ intexere Babylon maxime [y] celebravit, et nomen imposuit. Plurimis vero liciis [z] texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit: scutulis [a]

Phrygianasque edd. vett. et Gronov.—6 Ita omnes codd. Harduini et edd.

NOTÆ

Phryges instituerunt. Nonius, cap. 1. n. 10. pag. 486. 'Phrygia vestis picta est: ejus artifices Phrygiones appellantur. Titinius in Barbato: Phrygio fui primum, beneque id opus scivi: reliqui acus aciasque hero atque heræ nostræ.' Isidorus Orig. IX. 22. 'Acu picta vestis, aut textilis, aut acu ornata: eadem et Phrygia: hujus enim artis periti Phrygii omnes dicuntur: sive quia in Phrygia inventa est: unde et artifices qui id faciunt, Phrygiones dicuntur.' Gallis, *Brodeurs.*

[w] *Phrygioniæ appellatæ*] Ita Mss. omnes: et sane id nomen ad vestes referri, postulat orationis ipsa structura. Forte, *Phrygianæ* rectius. Editi, *Phrygiones appellati*, mendose: nam de opificio, non de opificibus instituta oratio est.

[x] *Attalicis*] Attalicarum vestium, aulæorum Attalicorum, Attalici tori, crebra apud Propertium mentio. Plinius, XXXIII. 29. 'Attalicis jampridem aurum intexitur, invento regum Asiæ.' Silius Ital. lib. XIV. 'Quæque Attalicis variata per artem Aulæis scribuntur acu.'

[y] *Babylon maxime*] Unde Babylonica dicebantur. Martial. VIII. 28. 'Non ego prætulerim Babylonica picta superbe Texta, Semiramia quæ variantur acu.' Babylonicæ porro picturæ argumentum fuit, venatio tantum, præliumve. Ammianus lib. XXIV. pag. 278. Juliani Aug. in agro Ctesiphontino mansionem describens, 'Diversorium,' inquit, 'opacum et amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, Regis bestias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud, præter varias cædes, et bella.' Acu porro ea pictura peragebatur: quare insui perinde atque intexi dicebatur. 'Babylonica peristromata, consuta tapetia,' Plauto.

[z] *Plurimis vero liciis*] Filis diversi coloris in longum transversumque ductis, uti hodie fit, a polymitariis nostris, quos tapetiarios vocamus, *Tapissiers.* Non enim acu id fiebat, sed pectine: ac vere, ut Plinius ait, texebant: sed ea industria, ut Babylonica interdum opera superarent Martial. XIV. 150. cujus lemma, 'Cubicularia polymita:' 'Hæc tibi Memphitis tellus dat munera: victa est Pectine Niliaco jam Babylonis acus.' Ipsa tamen Babylonica in Glossis aliquando πολύμιτα pariter appellantur: hoc est, *multilicia*: μίτος enim *licium* est. In polymitis Alexandrinis, æque atque in Babylonicis, belluarum imagines fingebantur: unde belluata ea a Plauto nuncupantur in Pseud. I. 2. 14. 'Neque Alexandrina belluata conchyliata tapetia.'

[a] *Scutulis*] Orbiculis, in macularum plagularumque modum pingere, seu distinguere. De ea re egimus paulo ante, cap. 73. Adjicere corollarii vice hic modo lubet, etiam et pravi-

dividere, Gallia. Metellus[b] Scipio tricliniaria[c] Babylonica sestertium[7][d] octingentis millibus venisse jam tunc, posuit in Catonis[e] criminibus, quæ Neroni principi quadragies[f] sestertio[8] nuper stetere. Servii Tullii prætextæ, quibus signum Fortunæ[g] ab eo dicatæ coopertum erat, duravere

recentt. *Phrygiones appellati sunt* edd. vett. et Gronov.—7 Codd. Dalec. et Chiffl. *sestertiis.* Mox, pro *Catonis,* quod testantur omnes Harduini codd. *Capitonis* habent edd. vett. et Gronov.—8 Budæus de Asse lib. II. *quadringen-*

NOTÆ

menta 'ex scutulis,' ob similem formam laterculorum a Palladio commendari, I. 9. sub finem: inde et scutulato equorum colori, de quo idem in Martio cap. 15. quem nos *Pommelé* dicimus, factum nomen esse.

[b] *Metellus*] Fuit is Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio, Trib. plebis, Julio Cæsare et Bibulo Coss. cuju sacres ac vehementes in Tribunatu adversus Catonem Uticensem declamationes Plutarchus commemorat, in Catone Minore, pag. 771. Idem postea Pompeii socer, et in ejusdem tertio Consulatu Collega.—'*Metellus*] Fuit is Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio, Pompeii socer; unde Pompeio jam Magno cognomen alterum 'Pius' fuit. Hinc in nummis antiquis est MAGNus PIVS IMP. nunquam Pompeius. At Metelli nomine nummus est singularis ex argento, in Gaza Regia; qui pictum exhibet caput Neptuni laureatum, symbolum victoriæ mari reportatæ .)(. Vir gestat dextra Palladium, sinistro humero senem. Cave hic Æneam et Anchisen cogites: an enim Metellus etiam ab Ænea traxit originem? Metellus hoc symbolo dicitur ædem Palladi sacram excipiendis militibus infirmis exædificasse: *un Hôtel des Invalides:* unde PIVS cognominatus sit. Sic in familia Herennia, apud Patinum, p. 120. vir nudus ægrum humero portat in Xenodochium: et retro Pietatis caput pingitur, adjecto lemmate, PIETAS. Sic in Julio Cæsare, apud eundem Patinum, p. 124. vir dextra Palladium tenet, humero sinistro ægrum defert in ædem Metellianæ similem; nullo sequenti Iulo. Pars antica nummi hujus Metelliani hanc habet epigraphen: Q. METEL. PIVS. Pagina aversa, CRAESAR. Sententia est, a nemine adhuc tentata: 'Quintus METELlus PIVS, Classis Rector, Africam Et Siliciam Asseruit Reipublicæ.' Fuit hic nummus ad gratificandum Cn. Magno Pio Metelli Pii genero, ipsius Magni Pii ætate percussus.' *Ed. sec.*

[c] *Tricliniaria*] Stragula, quibus lecti tricliniares sternebantur: ut cubicularia stragula appellat cap. 83.

[d] *Sestertium*] Ita Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Sestertium octingenta millia, sive, quod idem est, sestertia octingenta, efficiunt monetæ Gallicæ libras 80000.

[e] *In Catonis*] Vide Notas et Emend. num. 157.

[f] *Quadragies*] Ita Mss. laudati. Summam efficiunt Gallicarum librarum, 400000. Si *quadringenties* legas cum Budæo, excedet id pretium fidem omnem: erit enim librarum 4000000. seu quatuor, ut aiunt vulgo, millionum.

[g] *Quibus signum Fortunæ*] Non Fortunæ quidem, sed ipsius Servii in Fortunæ templo, quod dedicarat, po-

ad Sejani exitum.[h] Mirumque fuit nec defluxisse eas, nec teredinum[i] injurias sensisse annis DLX.[9] Vidimus jam et

ties sestertio. Mox, codd. Dalec. et Chiffl. *nuper extitere;* Dalec. *nuper constitere.*—9 Chiffl. *quingentis.* Mox, Vet. Dalec. *et bidentum vellera.*—10 Ita

NOTÆ

situm simulacrum, togis superpositis velatum scribit Ovid. Fast. VI. 569. 'Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque, locusque: Sed superinjectis quis latet æde togis? Servius est, id constat enim: sed causa latendi Discrepat, et dubium me quoque mentis habet,' &c. Et dubius idcirco mihi animus quoque fuit, num in mendo cubaret hic Plinii locus: legendumne foret, *Quibus juxta signum Fortunæ ab eo dicatæ coopertus erat, &c.*—'Cave tamen quicquam propterea immutandum putes in hac Plinii sententia. Hanc signi Fortunæ dedicationem a Servio Tullio rege factam Livius prætermisit.' *Ed. sec.*

[h] *Sejani exitum*] Qui Tiberii octavo decimo principatus anno contigit: a Servii obitu, omnino sexagesimo supra quingentesimum.—'*Sejani exitum*] Quo anno Sejanus perierit, non satis liquet. Decimo septimo Tiberii anno id evenisse vulgo creditur. Quod si verum est, necesse est Servium Tullium regem non ante A. U. CCXXV. obiisse. Sejano nomen Ælii fuit, ut nummi docent Bilbili in Hispania percussi. Sejani cognomen a Seia deductum est, vel matre, vel conjuge: quæ ob hæreditatem opimam, quam pro dote afferret, marito nomen dedit, desinens in *janus*, et idem filio natu majore ex eo conjugio. M. Seii non semel Plinius meminit, nec semel in nummis Seia Augusta legitur. Similis originis est 'Trajanus' a Trajo. Hujus est simul atque Hadriani qui Ælius, ut Sejanus, fuit, nummus singularis ex auro, apud D. de Clesues, Parisiis, hac epigraphe: IMP. CAES. NER. TRAI. OPTIM. AVG. GERM. DAC. 'Imperator Cæsar Nerva Trajanus Optimus Augustus, Germanicus, Dacicus.' Caput Trajani laureatum, in Orientem conversum. In parte aversa: HADRIANO TRAIANO CAESARI. Caput laureatum Hadriani, converso pariter vultu in Orientem. Cusus hic nummus est, antequam Trajanus appellaretur Parthicus, cum jam tamen scriberetur cognomine 'Optimus.' Ergo anno ipsius decimo septimo; quo tamen ipso anno jam tum et Trajanus et Cæsar fuit Hadrianus. Ergo Hadrianus ab Hadria conjuge, Trajanus a Trajano patre, patruele fratre Trajani Augusti: Cæsar ex matre, Ælia Plotina Nervæ Cæsaris Augusti filia: unde in nummis Latinis et Græcis 'Nervæ nepos' sæpissime appellatur. Itaque prius ab uxore Hadria dicitur Hadrianus, ob dotem amplam ei allatam ex eo conjugio: deinde Trajanus ex patre, qui esset homo privatus, neque adeo dives, neque Cæsar. Verum cum post triennium fere a Trajano Aug. per adoptionem institutus hæres esset omnium ipsius bonorum; cum jam potior esset illa hæreditas, non deinceps 'Hadrianus Trajanus,' sed 'Trajanus Hadrianus' in nummis suis omnibus est cognominatus: haud dubie non indigne latura priore illa conjuge Hadria, si viveret, prælatum suo nomini nomen Augusti. Sed illa dudum obierat. Sabina nupserat jam Hadriano.' *Ed. sec.*

[i] *Teredinum*] Vermium vestes erodentium.

viventium vellera, purpura, cocco, conchylio, sesquipedalibus libris [10 j] infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria.

LXXV. In ipsa ove satis generositatis ostenditur brevitate crurum,[a] ventris [1] vestitu: quibus nudus esset, apicas [b] vocabant, damnabantque. Syriæ cubitales [c] ovium caudæ plurimumque in ea parte lanicii. Castrari agnos, nisi quinquemestres, præmaturum existimatur.[2]

(XLIX) Est et in Hispania, sed maxime Corsica,[d] non

codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *sesquipedalibus labris* Vet. Dalec. *sesquipondialibus* alii ap. Dalec. *sesquilibris* Gronov. et edd. vett.

CAP. LXXV. 1 Cod. Dalec. *generositas his o. b. crurum et ventris;* Chiffl. *generositatis o. b. crurum. Ventris vestitus quibus, &c.* Mox, cod. Dalec. *damnabantur.*—2 Cod. Dalec. *existimant.*—3 Cod. Dalec. *musmonium;* Chiffl. vero

NOTÆ

j *Sesquipedalibus libris*] Ita Mss. plane omnes: non, ut editi mutile, *sesquilibris.* Quid porro sint sesquipedales libræ, negat Budæus se intelligere, lib. II. de Asse, fol. 51. negat et Pellicerius in notis Mss. Dalecampius vocem *libris* de corticibus accipit. Nos qui nihil astute cogitamus, sic interpretamur: Cura industriaque hominum sic distributas esse trium istorum colorum vices, purpuræ, cocci, conchyliique, dum vellera, quæ viventi adhuc pecori adhærerent, necdum essent decussa tergo, iis coloribus tingerentur, ut quilibet color semipedale spatium in quadrum occuparet; tres semipedes densi admodum velleris, libram pondere adæquarent: quæ libra idcirco sesquipedalis merito appellaretur. Canem eo modo variatum pictumque nuper in hac urbe vidimus.

a *Brevitate crurum*] Varro de Re Rust. II. 2. pag. 78. 'Esse oportet ovem cruribus humilibus: caudis observare, ut sint in Italia prolixis, in Syria brevibus.'

b *Apicas*] Varro loc. cit. 'Ovem esse oportet corpore amplo... ventrem quoque habeat pilosum. Itaque quæ id non habuerint, majores nostri Apicas appellabant, ac rejiciebant.' Hunc Plinii locum prorsus ἀτόπως citat Erasmus in adagio, 'Tricæ, Apinæ,' Chiliad. I. Centur. 2. Adag. 43. pag. 70.

c *Syriæ cubitales*] Latitudine addendum fuit ex Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 982. ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ τὰ πρόβατα τὰς οὐρὰς ἔχει τὸ πλάτος πήχεως. Alioqui cubitalis esse longitudinis perperam intelligemus. Idem de Libycis ovibus tradit Albertus de Animal. lib. VII. pag. 234. Et in Asia minore testis αὐτόπτης Busbequius prodidit Epist. I. pag. 32. 'Frequens esse genus illud ovium, quod pinguem et ponderosam caudam trahit, quæ decem interdum librarum sit: quin immo in eam aliquando magnitudinem excrescat in ovibus paulo vetustioribus, ut duas rotulas cum media tabella subjici necesse sit, in quam illa recumbat: ut oves trahant, quod ferre non possunt.'

d '*Sed maxime Corsica*] Est apud Patin. in Famil. pag. 93. nummus ex argento inscriptus, Q. CORNVFICI.

maxime absimile pecori, genus musmonum,[3] [e] caprino villo, quam pecoris [a] velleri, propius. Quorum e genere et ovibus natos prisci Umbros vocarunt.[4] [f] Infirmissimum pecori caput, quamobrem aversum a Sole [g] pasci cogendum.[5] Quam stultissima [h] animalium lanata. Qua timuere [i] ingredi, unum cornu raptum sequuntur.[b] [6] Vita longissima [j] anni X. in Æthiopia XIII. Capris eodem loco XI. in reliquo orbe plurimum octoni. Utrumque genus intra quartum coitum impletur.

[a] *Ovium.* [b] *Unum ex iis, si cornibus rapiatur, sequuntur.*

ceterique codd. *musmonum.*—4 Chiffl. *Priscumbres vocaverunt.*—5 Dalec. *cogi pascendo.*—6 Chiffl. *raptu sequuntur.*

NOTÆ

AVGVR. IMP. 'Quintus Cornuficius Augur Imperator.' Ipse togatus stans, lituum Auguralem dextra tenet, et versus occidentem incedit. Pone sequens Corsica provincia est, ad occasum (ut notum est,) sita: coronam imponit Imperatori, clypeumque gestat, ut tutatus eam esse adversus prædones maritimos mediterraneosve Cornuficius intelligatur. Non Africa certe ea est; quoniam nec versa illa ad occasum Urbis Romæ est; nec tegmen capitis ex pelle quasi caprina, vel arietina potius, Africam denotat, sed Corsicam potius. Testis hoc loco Plinius. Adde quod nulla Trajani Imp. qui restituisse Cornuficium in simili nummo dicitur, in Africa expeditio fuit. Neque ulla igitur Cornuficii in Africa fuisse hoc numismate perhibetur. .)(. Pars hujus nummi aversa, caput Jovis cum cornu arietino exhibet; quod est symbolum Naturæ in Corsica arietum, quos Plinius laudat, altricis. In eo vero nummo, quo Cornuficium Trajanus restituisse fertur, hoc est, singulari edito egregio facinore repræsentasse, caput Concordiæ est.' *Ed. sec.*

[e] *Genus musmonum*] Strabo lib. V. pag. 225. de Sardinia: *Γίνονται δ' ἐνταῦθα οἱ τρίχα φύοντες αἰγείαν ἀντὶ ἐρείας κριοὶ, καλούμενοι δὲ Μούσμονες, Nascuntur ibi arietes, qui lanæ loco pilum ferunt caprinum: et vocantur Musmones.* Vetus Epigramma, de ambiguis: 'Tityrus ex ovibus oritur, hircóque parente: Musimonem capra ex vervegno semine gignit.'

[f] *Umbros vocarunt*] Hoc est, spurios, hybridas, a Græco *ὀμβρίας.* Vide Vossium in Etymol. verbo 'Campus' et 'Musmones.'

[g] *Aversum a Sole*] Varro de Re Rust. II. 2. Colum. VII. 3. pag. 256. Palladius lib. XII. in Novemb. tit. 13. pag. 171. Plinius ipse XVIII. 76. Vide Notas et Emend. num. 158.

[h] *Quam stultissima*] Arist. Hist. Anim. VI. 4. pag. 1014. et Albertus M. de Animal. VIII. 2. 1. pag. 249.

[i] *Qua timuere*] Simile ac plane par stoliditatis ovium exemplum affert Philosophus loco citato.

[j] *Vita longissima*] Reliqua, quæ hoc cap. continentur, excerpta ad verbum ex Arist. Hist. Anim. VI. 19. pag. 730. et 731.

LXXVI. (L.) Capræ[k] pariunt et quaternos, sed raro admodum. Ferunt[l] quinque mensibus, ut oves. Capræ pinguitudine[1] sterilescunt. Ante trimas[m] minus utiliter generant, et in senecta ultra quadriennium. Incipiunt[2] septimo mense, adhuc lactentes.[n] Mutilum[o] in utroque sexu utilius. Primus in die[p] coitus non implet: sequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Novembri mense, ut Martio pariant turgescentibus[a q] virgultis, aliquando anniculæ, semper bimæ,[3] in trimatu inutiles.[r] Pariunt octonis annis.[s] Abortus[t] frigori obnoxius. Oculos suffusos capra junci puncto[u] sanguine exonerat,[4] caper rubi. Solertiam ejus animalis Mucianus visam sibi prodidit in ponte prætenui, duabus obviis e diverso: cum circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in

[a] *Germinantibus.*

Cap. LXXVI. 1 Cod. Dalec. *pinguedine.* Mox, pro *Ante trimas minus,* quod habent codd. Harduini et edd. recentt. *Trimæ minus* exhibent edd. vett. et Gronov.—2 *Coire incipiunt* Dalec. et mox in eodem et Chiffl. *lactantes,* id est, lac præbentes, nutrientes.—3 Vet. Dalec. *sæpe bimæ.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *annis, ad abortus frigore obnoxiæ. Oculos suffusos sanguine capra*

NOTÆ

[k] *Capræ*] Arist. loc. cit. Etiam et in Ægypto quinos pariunt, ut auctor est Ælian. Hist. Anim. III. 33. ob fœtiferum potu Nilum.

[l] *Ferunt*] Arist. loc. cit. Florentinus quoque in Geopon. XVIII. 9. pag. 452. Κυοφορεῖ δὲ ἑ μῆνας, ὥσπερ τὰ πρόβατα.

[m] *Ante trimas*] Quæ nondum trimæ sunt, et quæ quadriennium jam excesserunt, non tam utiles partus edunt, quam in ætate intermedia constitutæ. Priores quidem, quia nondum confirmatæ ætatis: sequentes, quia jam in senium vergentibus annis labefactatæ. Vide Notas et Emend. num. 159.

[n] *Adhuc lactentes*] Vide Notas et Emend. num. 160.

[o] *Mutilum*] A cornibus. Colum. VII. 9. pag. 265. 'Quoniam cornuti fere perniciosi sunt propter petulantiam.'

[p] *Primus in die*] Arist. Hist. Anim. VI. 19. pag. 730.

[q] *Turgescentibus*] Columella: 'Ut propinquante vere, gemmantibus frutetis, cum primum sylvæ nova germinant fronde, partus edatur.'

[r] *In trimatu inutiles*] Vide Notas et Emend. num. 161.

[s] *Pariunt octonis*] Arist. loc. cit. pag. 731. Palladius in Novemb. lib. XII. tit. 13. pag. 172.

[t] *Abortus*] Colum. loc. cit.

[u] *Junci puncto*] Magis probarim, *punctu.* Refert hoc quoque Ælian. Hist. Anim. VII. 14.

exilitate cæca,[b] torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatæ[5] supergressam. Mares quam maxime simos, longis auribus[v] infractisque, armis[6] quam villosissimis probant. Fœminarum generositatis insigne, laciniæ[w] corporibus[7] a cervice binæ dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his et indicia annorum per incrementa nodorum.[8] Mutilis[c x] lactis major ubertas. Auribus[y] eas spirare, non naribus, nec unquam febri[z] carere, Archelaus auctor est: ideo fortassis anima his, quam ovibus, ardentior, calidioresque concubitus. Tradunt et noctu non minus cernere, quam interdiu: ideo si[a] caprinum jecur vescantur,[9] restitui

[b] *Nec retrogrediendi locus esset, propter longitudinem pontis, conjunctam exilitati, ob quam ubi pedem poneret, capra non videret.*

[c] *Quibus exsecta cornua.*

junci punctu exonerat. Alii ibid. *junco punctos, &c.*—5 Dalec. *proculcando.*—6 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. cum edd. recentt. *auriculis infractis armis* Gronov. et al. ante Harduin. Vox *simos* non legitur in Chiffl. Mox, Vet. Dalec. *villosissimos.*—7 Margo edd. Dalec. et Gronov. *pro palearibus.* Alii ibid. *pectoribus.*—8 Chiffl. *intrimenta nodorum.*—9 Tolet. *ideo capri-*

NOTÆ

[v] *Longis auribus*] Ita Mss. omnes: editi male, *auriculis.* Sunt autem infractæ aures, non erectæ, sed deciduæ, quas recte flaccidas et prægravantes Colum. nuncupat, VII. 6.

[w] *Laciniæ*] Non eæ quidem e villis seu pilis factæ, sed e corporibus ipsis et cute enatæ, atque e cervice pendentes. Varro de Re Rust. II. 3. p. 80. ubi de eligenda caprarum forma: 'Sub rostra,' inquit, 'duas ut mammulas pensiles habeant, quod eæ fœcundiores sint,' &c. Verruculas appellat Colum. VII. 6. p. 264.

[x] *Mutilis*] Colum. loc. cit. ubi de caprino genere: 'Hanc pecudem,' inquit, 'mutilam parabimus, quieto cœli statu; nam procelloso atque imbrifero cornuta semper. Nam et omni regione maritos gregum mutilos esse oportebit, quoniam cornuti fere perniciosi sunt,' &c.

[y] *Auribus*] Phile de Propr. Anim. pag. 102. Varro loc. cit. 'De capris Archelaus scribit, non, ut reliqua animalia, naribus, sed auribus spiritum ducere solere.' Ab Alcmæone id proditum, non ab Archelao, scribit Aristot. Hist. Anim. I. 9. pag. 73. idque ipse verum esse pernegat. Certe naribus sternutant: igitur et spirant. Utraque parte, auribus naribusque spirare, ex pecuariorum relatu, affirmat Ælian. Hist. Anim. I. 53.

[z] *Nec unquam febri*] Varro, loc. cit. 'Capras sanas sanus nemo promittit: nunquam enim sine febri sunt.' Florentinus in Geopon. XVIII. 9. pag. 453.

[a] *Ideo si*] De hac re dicturi sumus, XXVIII. 47.

vespertinam aciem his, quos nyctalopas[b] vocant. In Cilicia,[c] circaque Syrtes[10][d] villo tonsili vestiuntur. Capras in[e] occasum declivi[11] Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed aversas jacere: reliquis autem horis adversas, et inter cognationes.[12] Dependet[f] omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc si quis apprehensam ex grege unam trahat, ceteræ stupentes spectant. Id etiam[g] evenire, cum quandam herbam[h] aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis.[13] Olivam lambendo quoque sterilem faciunt, eaque ex causa[i] Minervæ non immolantur.[14][j]

num jecur vescentibus; cod. Dalec. *et ideo si, &c.*—10 *Syrias* Vet. Dalec.—11 Chiffl. *declini.*—12 ' Vet. *cognitiores.* Lego, *conjunctiores.*' Dalec.—13 Chiffl. *est exitialis.*—14 *Minervæ immolantur,* omisso *non,* cod. et Vet. Dalec.

NOTÆ

[b] *Nyctalopas*] Lusciosos, qui vesperi non vident, ut ait Varro apud Nonnium cap. 2. n. 512. De ea voce dicemus uberius XXVIII. 47.

[c] *In Cilicia*] Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 982. Varro de Re Rust. II. 11. sub finem: ' Ut fructum ovis e lana ad vestimentum, sic capra pilos ministrat ad usum nauticum .... Neque non quædam nationes harum pellibus sunt vestitæ, ut in Gætulia, et in Sardinia .... Tondentur, quod magnis villis sunt, in magna parte Phrygiæ: unde cilicia et cetera ejus generis ferri solent. Sed quod primum ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adjecisse scribunt.'—' Ciliciorum occasione, quæ ex villo caprarum fieri solerent, lusit satis festive Augustin. Ep. 81. ubi de Eustasio, Caprariæ insulæ monacho, qui diem suum obierat: ' Ibi eam requiem præcessit,' inquit, ' quæ nullis fluctibus sicut insula tunditur: nec Caprariam desiderat, quia nec Cilicio jam quærit indui.' *Ed. sec.*—Ælian. Hist. Anim. XVI. 30. ἐν Λυκίᾳ quoque, ex Callisthene Olynthio refert, ut oves, sic tonderi capras, eoque pilo nauticos rudentes contexi. Busbequius Epist. I. fol. 31. visas a se refert in minore Asia capras illas, quarum ex vellere sive pilo pannus ille texitur, quem undulatum vocant *les Camelots:* ' Est earum,' inquit, ' tenuissimus mireque nitens pilus, ad terram usque propendens .... nec multum serico pulchritudine cedit,' &c.

[d] *Circaque Syrtes*] Vide Notas et Emend. num. 162.

[e] *Capras in*] Transcripsit hunc locum Plinius ex Arist. Hist. Anim. IX. 4. pag. 1016.

[f] *Dependet*] Arist. loc. cit. p. 1015. Aruncum Philosophus ἤρυγγον vocat.

[g] *Id etiam*] Postulare videtur orationis structura, *id aiunt evenire,* vel istud, *aiunt,* subintelligendum.

[h] *Cum quandam herbam*] Eryngion scilicet. Theophr. in fragmento De animalibus quæ invident. Plutarch. de Sera Numinis Vindicta, pag. 558. Nicandri Scholiastes, in Theriac. pag. 30. atque e recentioribus Marcellus Virgilius in Diosc. III. 23. de eryngio: ubi multa præfatus de ab-

LXXVII. (LI.) Suilli pecoris[a] admissura a Favonio ad æquinoctium vernum: ætas,[1][b] octavo mense: quibusdam in locis etiam quarto, usque ad octavum[2][c] annum. Partus bis[d] anno: tempus utero[e] quatuor mensium: numerus fœcunditatis[3] ad vicenos:[f] sed educare[g] tam multos nequeunt. Diebus decem circa brumam statim dentatos nasci,[4] Nigidius tradit. Implentur[h] uno coitu, qui et geminatur propter facilitatem aboriendi.[5][i] Remedium, ne prima subatione,[j] neque ante flaccidas aures coitus fiat.

CAP. LXXVII. 1 Codd. Dalec. et Chiffl. *vernum. Ætas;* Gronov. et edd. vett. *vernum, ætatis octavo, &c.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *septimum* edd. vett. et Gronov.—3 Chiffl. *fœcunditati.*—4 Vet. Dalec. *dentes nasci.*—5 Ita omnes codd.

NOTÆ

ditis rerum causis, hoc miraculum ex Plutarcho refert.

[i] *Eaque ex causa*] Ceu ingratum sibi animal pro hostia etiam in sacris oblatum aversetur, atque abhorreat. Baccho tamen eandem immolari, propterea quod similiter vitem erodat, scribit Ovid. Fast. I. 360.

[j] *Non immolantur*] Vide Notas et Emend. num. 163.

[a] *Suilli pecoris*] Varro de Re Rust. II. 4. pag. 82. Florentinus in Geopon. XIX. 6. pag. 468.

[b] *Ætas*] Ita Mss. omnes: non *ætatis.* Arist. Hist. Anim. V. 13. pag. 560. et Varro loc. cit.

[c] *Usque ad octavum*] Vide Notas et Emend. num. 164.

[d] *Partus bis*] Varro loc. cit. p. 83.

[e] *Tempus utero*] Arist. Hist. Anim. VI. 18. pag. 277. et Alb. M. de Animal. VI. 3. 1. pag. 209. Florentinus et Varro, locis citatis. Colum. VII. 9. pag. 269.

[f] *Ad vicenos*] Atqui sus Æneæ Lavinii triginta porcos peperit albos, teste Varr. loc. cit. et post Varronem Marone Æn. VIII. 43. 'Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus, Triginta capitum fœtus enixa, jacebit, Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.'

[g] *Sed educare*] Arist. et Albertus locis cit. Colum. pag. 271. de lactentibus fœtibus suum: 'Non debet,' inquit, 'octo capitum numerum excedere. Non quin ignorem fœcunditatem scrofarum majoris esse numeri, sed quia celerrime fatiscit, quæ plures educat,' &c. Ita etiam Varro loc. cit. At Palladius lib. III. in Febr. tit. 26. pag. 80. ut plurimum sex nutriri debere, expertus asseverat, Columellamque idcirco, quem laudat, deserit.

[h] *Implentur*] Ex Arist. Hist. Anim. VI. 18. pag. 728. *si nempe urgeat veneris impetus,* ἂν δὲ ὀργῶσαν βιβάσῃ. Alias non unus initus satis est, ut paulo ante Philosophus idem admonuit.

[i] *Aboriendi*] Ita Mss. non *abortiendi.* Ita et Varro apud Nonium cap. 2. n. 24. 'Vinum quod ibi natum sit in quodam loco, si prægnans biberit, fieri ut aboriatur.'

[j] *Subatione*] Festus in Fragm. verbo 'suillum pecus:' 'Immundissimi

Mares non[k] ultra trimatum generant. Fœminæ,[l] senectute fessæ, cubantes coëunt. Comesse[m] fœtus his, non est prodigium. Suis fœtus sacrificio die quinto[6 n] purus est,[o] pecoris die octavo, bovis tricesimo. Coruncanus[p] ruminales[q] hostias, donec bidentes[r] fierent,[7] puras negavit. Suem oculo[s] amisso putant cito extingui: alioqui vita[8 t] ad quindecim annos, quibusdam et vicenos. Verum efferantur, et alias obnoxium genus morbis, anginæ[u] maxime, et

Harduini et edd. recentt. *abortiendi* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Quidam ex Varrone II. 4. legunt, *die decimo.* Mox, pro *die octavo,* Chiffl. *die septimo;* codd. Dalec. *die sexto.*—7 Vet. Dalec. *donec bidentes forent.*—8 Cod. Dalec.

NOTÆ

sunt sues,' inquit, 'ex omni mansueto pecore, et ardentissimæ libidinis: ita ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare et subire dicuntur.'

[k] *Mares non*] Transcriptus hic locus ex Arist. Hist. Anim. v. 13. pag. 564. Colum. pag. 269. 'Mares ab annicula ætate commode progenerant, dum quadrimatum agant: possunt tamen etiam semestres,' &c. Sed tum ex Arist. tum ex Columella, ascribere Plinium oportuit, *non ultra trimatum generant utiliter,* aut *commode:* quandoquidem generant omnino verres ultra trimatum: sed proles illa haud satis probabilis, et generosa: *τῶν δὲ πρεσβυτέρων χείρω τὰ ἔκγονα.*

[l] *Fœminæ*] Arist. loc. cit. non sua, sed verrium senectute fatigatas, cubantes coire fœminas prodit.

[m] *Comesse*] Arist. loc. cit. Ælian. Hist. Anim. x. 16. Colum. VII. 11. pag. 274. 'Illud autem quod pertinet ad religionem patris familias, non reticendum putavi. Sunt quædam scrofæ, quæ mandunt fœtus suos: quod cum fit, non habetur prodigium. Nam sues ex omnibus pecudibus impatientissimæ famis sunt,' &c.

[n] *Die quinto*] Vide Notas et Emend. num. 165.

[o] *Purus est*] Hoc est, ad sacrum faciendum idoneus.

[p] *Coruncanus*] E gente Junia.

[q] *Ruminales*] Eorum, quæ ruminent, animalium.

[r] *Donec bidentes*] 'Bidental,' inquit Festus, 'dicebant quoddam templum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur. Bidentes autem sunt oves duos dentes longiores ceteris habentes.' Sed aliis etiam animalibus communis bidentium appellatio fuit: unde illud ejusdem, 'Bovem bidentem a dentium numero dicunt appellari.'

[s] *Suem oculo*] Arist. Hist. Anim. VI. 18. pag. 729. sed familiari adhibita cautione, *φασὶν, aiunt.* Albertus M. de Animal. VI. 3. 1. pag. 209. 'id quidem frequenter,' ait, 'ita contingere, sed non semper.' Nos plures unoculos vidimus sues.

[t] *Alioqui vita*] Arist. loc. cit. Albertus, XXV. ut plurimum annos vivere pronuntiat.

[u] *Anginæ*] Nonius cap. 1. n. 150. 'Angina, genus morbi, eo quod angat, et Græce *συνάγχη* appellatur.' Aris-

strumæ.[v] Index suis[9] invalidæ, cruor in radice setæ dorso evulsæ, caput obliquum[w] in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, et primo fœtu minus sunt numerosæ.[10] In luto[x] volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare,[11] [y] in dexterum quam in lævum, detorta. Pinguescunt[z] LX. diebus, sed magis tridui inedia saginatione[a] orsa.[12] Animalium hoc maxime brutum, animamque[b] ei pro sale datam non illepide existimabatur.[13] Compertum[c] agnitam vocem suarii furto abac-

extingui. Aliquibus vita.—9 *Inde sues* cod. Dalec. Mox, pro *obliquum*, Merula super Enn. p. 433. *obstipum.*—10 Vet. Dalec. *mammosæ.*—11 Idem codex, *facilius jacere;* Chiffl. *facilius latere.* Mox, cod. Dalec. *detorto;* Vet. Dalec. *detortam.*—12 Vet. Dalec. *ante saginationem orsa.*—13 Vet. Dalec. *existimatur;* et mox in eodem et cod. Dalec. *agnita voce s. f. abactos merso na-*

NOTÆ

toteli Hist. Anim. VIII. 26. pag. 960. βράγχος id morbi genus vocatur. Suariis in Gallia, *le tac.* Plautus in Trinum. II. 4. 139. 'Sues moriuntur angina hic acerrima.' Vide de angina in hominibus quæ dicenda sunt XIX. 3.

[v] *Et strumæ*] Scrofulas intelligit, τὰς χοιράδας. Colum. VII. 10. p. 272. de morbis suum: 'Strumosis sub lingua sanguis mittendus est.'

[w] *Caput obliquum*] Vide Notas et Emend. num. 166.

[x] *In luto*] Arist. Hist. Anim. VIII. 9. pag. 903. *cœnosa lavatione pinguescere sues* docet: τὰς δὲ ὗς καὶ τὸ λούεσθαι ἐν πηλῷ πιαίνει. Varro de Re Rust. II. 4. pag. 82. 'Volutantur in luto, quæ est illorum requies, ut lavatio hominis.' Hinc Poëtis dicitur, 'Amica luto sus.' Adde et Ælian. Hist. Anim. V. 45.

[y] *Facilius litare*] Hoc est, expeti ad sacrificia sues detorta in dexterum potius, quam in lævum cauda: ut quas facilius litare sit observatum.

[z] *Pinguescunt*] Arist. loc. cit.

[a] *Saginatione*] Magis pinguescunt, inquit, si a tridui inedia inceperit saginatio: quemadmodum alia fere melius pinguescunt, fame affecta prius quam macerentur: Πιαίνεται δὲ προλιμοκτονηθεῖσα ἡμέρας τρεῖς, σχεδὸν καὶ τὰ ἄλλα πάντα προλιμοκτονούμενα πιαίνεται. Arist. loc. cit.

[b] *Animamque*] Ne putisceret, inquit Cicero de Nat. Deor. II. pag. 115. qui hujus verbi haud insciti Chrysippum Philosophum auctorem facit: uti et Porphyrius de Abstin. lib. III. pag. 123. Idipsum et a Varrone sic repetitur, de Re Rust. II. 4. pag. 82. 'Suillum pecus dicunt a natura datum ad epulandum: itaque iis animam datam pro sale, qui carnem servaret.'

[c] *Compertum*] Eandem historiam fusius persequitur Ælian. Hist. Anim. VIII. 19. Narrat enim piratas ad Tyrrhenum littus appulsos, gregem suillum inde raptum navi imposuisse, et ab ora enavigare cœpisse: suarios vero, qui conticuerant, dum piratæ astarent, ubi eos recedere a terra senserunt, clamore assueto sues ad

tis, mersoque navigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin et duces[a] in urbe forum nundinarium domosque petere[14] discunt: et feri sapiunt[d] palude confundere urinam, fugam levare.[15] [e] Castrantur[f] fœminæ quoque, sicuti cameli, post bidui inediam[g] suspensæ[h] pernis prioribus,[16] vulva recisa:[i] celerius ita[j] pinguescunt.

Adhibetur et ars jecori fœminarum, sicut anserum,[k]

[a] *Sues ii qui toti gregi præunt.*

vigio.—14 *Quin et in urbe f. n. reducesque domos petere* Pintian. et Tolet.—15 'Ita bene Mss. Reg. 1. et 2. Male editio princeps, *fuga levare.* Unde in recentioribus editionibus emendatum, *in fuga levare.* Nempe feri sues, *les sangliers,* urinam palude confundunt, ne ejus odore agnoscantur, et exonerata vesica leviores alacrioresque fiunt; sic fugam levant.' *Brotier. et feri sapiunt vestigia palude confundere, urinam in fuga levare* Harduin. 1. *et feri sapiunt palude confundere urinam, in fuga levare* Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et feri sapiunt vestigia palude confundere, urina fugam levare* edd. vett. et Gronov. Mox, cod. Dalec. *sic quoque uti et cameli, &c.* Chiffl. *sic quoque uti cameli.*—16 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *primoribus* Gronov. et al.

NOTÆ

se revocasse: easque, dominorum agnita voce, statim in alterum navis latus, qua clarius vox ea exaudiebatur, simul concurrentes navim pessumdedisse: quo factum sit ut debitas furto pœnas naufragio piratæ persolverint, incolumes vero sues ad suarios enatarint.

[d] *Et feri sapiunt*] Discunt aliena disciplina mansuetæ sues assueta loca repetere: sapiunt vero, hoc est, suapte prudentia norunt apri, urinam, quam in fuga reddunt, cum paludis aqua confundere, ne ab observantibus, seu venatoribus, agnoscatur, &c. Hac voce usus Cicero, cum illud protulit: 'Qui sibi semitam non sapiunt, aliis monstrant viam.' Vide Notas et Emend. num. 168.

[e] *Fugam* [*in fuga*] *levare*] Leviores se ad fugam reddere, vesica urinæ pondere exonerata. Hac de re iterum XXVIII. 60.

[f] *Castrantur*] Colum. VII. 9. de suibus: 'Fœminis quoque vulvæ ferro exulcerantur, et cicatricibus clauduntur, ne sint genitales.' Sed uberius Philosophus Hist. Anim. IX. 79. pag. 1175. unde Pliniana hæc emanarunt.

[g] *Post bidui inediam*] Ut vacua sint intestina.

[h] *Suspensæ*] Et quidem prioribus pernis, si librariorum Plinii oscitantiæ fides: nam Albertus M. de Animal. VIII. 5. 3. pag. 278. suspendi jubet 'posterioribus pedibus sursum,' idque res ipsa postulat, 'ut intestina retrahantur,' inquit, 'a matrice,' nec deorsum decidant. Aristoteles, ex quo uterque hausit, loc. cit. κρεμάσαντες τῶν ὀπισθίων σκελῶν.

[i] *Vulva recisa*] Ingressu matricis, et quasi vestibulo.

[j] *Celerius ita*] Arist. et Albert. locis cit.

[k] *Sicut anserum*] Jecora suum fico saginatarum, et anserina, laudat Jul. Pollux VI. 9. pag. 282. Vide quæ dicturi sumus X. 27.

inventum M. Apicii,[1] fico arida [17 m] saginatis ac satietate [18 n] necatis repente mulsi [o] potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta prope sapores, cum ceteris singuli. Hinc censoriarum legum paginæ, interdictaque cœnis abdomina, glandia,[p] testiculi, vulvæ, sincipita verrina,[q] ut tamen Publii[r] mimorum poëtæ[s] cœna,

ante Harduin.—17 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fico carica* Gronov. et edd. vett.—18 'Ita Ms. Reg. 2. et editio princeps. In recentioribus editionibus, *ac satie.* Latine quidem dicitur *satias;* sed *saties*, aut *satie*, nulla nititur auctoritate.' *Brotier. ac satie* Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ac siti* cod. Dalec. *a satietate repente mulsi* Vet. Dalec. *siti enectis* Fulv. Ursin. Ap-

NOTÆ

[1] *M. Apicii*] Tres Roma tulit Apicios, gulæ studio omnes infames. Hic, de quo Plinius modo, medius illorum ætate fuit: majore fama, quam ut pluribus sit nobis indicandus. Tiberii principatu vixisse, *κατὰ τοὺς Τιβερίου χρόνους*, narrat Athenæus I. pag. 7. Seneca item, in Consolat. ad Matrem, et Plinius ipse XIX. 41. De ejus ganea librum scripsit Apion Grammaticus, ut dicemus in Auctorum Indice.

[m] *Fico arida*] Ita Mss. omnes. Editi, *fico carica.*

[n] *Ac satietate* [*satie*] Sunt qui malint, *ac a satie necatis*, hoc est, post satietatem. Fulv. Ursinus, in Append. ad Petr. Ciacon. de Triclinio, pag. 90. mavult, *ac siti enectis:* nobis neutrum arridet. Vide quæ de anserum jecore dicenda sunt, X. 27.

[o] *Repente mulsi*] Alii *tepente* legunt libris invitis. *Repente necatis* magis placet, nempe post mulsi potum: quo augeri corpora dicetur XXII. 53.

[p] *Glandia*] Partes in sue callosæ, a glandium duritie ac figura cognominatæ. Quantum conjicere licet ex serie atque ordine rerum hic appellatarum, ex intestinis aut inguinibus glandia petebantur. Partem intestinorum esse ait Priscianus. Alii e cervice peti volunt, quam Colum. VII. 9. in describenda forma suum, glandulosam commendat. E gutture alii, quod in sue glandulæ appellentur, ut Plinius admonet XI. 66. quæ tonsillæ in homine. Vide quæ de ea voce rursum dicturi sumus, XXXVI. 2.

[q] *Sincipita verrina*] Quid? Sincipita? At in verrino capite nihil sapidi præter rostrum, et aurem. Illud nimirum est: sinciput, quasi scissum caput esse: sive dimidium capitis, non vero partem anteriorem: neque tam occipiti, ut Grammatici somniarunt, quam toti capiti integro contrarium habere significatum. Magnum certe ex antiquorum usu argumentum est, quod iis in adagio fuit, 'Frons occipitio prior.' Quin sinciput occipitio prius dixere, si contraria sunt?

[r] *Publii*] Fuit hic Publius Syrus Mimus, cujus jocos et sales Macrobius refert, Saturn. II. 7. pag. 344. ac Gellius XVII. 14. pag. 966. Augusto Cæsari gratissimus mimos ævi sui superavit omnes, in quibus et Laberium Mimographum. Vide XXXV. 58.

[s] *Mimorum poëtæ*] Hoc est, qui mimos scriptitavit. Mimus est, lasci-

postquam servitutem[t] exuerat,[19] nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito.

LXXVIII. Placuere autem et feri sues. Jam Catonis censoris[1] orationes aprugnum exprobrant callum.[a] In tres[b] tamen partes diviso, media ponebatur, lumbus aprug-

pend. ad Ciac. p. 90. Tolet. *tepente* pro *repente*.—19 Janus Dousa super Arbit. I. 17. *servitute exierat*.

CAP. LXXVIII. 1 Cod. et Vet. Dalec. *et feri vesicæ Catonis Censoris;* Pin-

NOTÆ

vum poëma. Ovid. Trist. II. 1. 515. 'Scribere si fas est imitantes turpia mimos.'

[t] *Servitutem*] Ita Mss. omnes. Salibus et ingenio libertatem promeruisse a patrono suo, scribit Macrobius loc. cit.

[a] *Callum*] Plautus in Pseud. I. 2. 32. 'Nam mihi hodie natalis dies est: decet eum omnes vos concelebrare: Pernam, callum, glandium, sumen facito in aqua jaceant.' Callum Plautus a sumine, a lumbo Plinius diversum facit. Vide XI. 84.

[b] *In tres*] In tres partes diviso olim apro, earum præstantissimam veteres, quæ ex re ipsa lumbus aprugnus appellabatur, cœnæ apponebant.—'Fuit Servilius Rullus, de quo Plinius hoc loco agit, e gente plebeia, quandoquidem pater is fuit P. Servilii Rulli Tribuni plebis, qui Ciceronis Consulatu legem Agrariam promulgavit. Servilia gens tamen patricia fuit, ut patet ex Consulatu M. Servilii, quem Plinius commemorat, X. 60. ac fortassis etiam ex Magisterio Equitum, cujus idem meminit, VII. 19. Non fuit igitur Rullus Tribunus plebis, nisi ex patris matre, 'Servilius:' ex avo paterno plebeio 'Rullus:' cum Tribunus plebis non nisi plebeius esse potuerit. Hoc itaque istius Tribuni plebis genus fuit:

Rullus—Servilia conjux
|
P. Servilius Rullus.
|
P. Servilius Rullus, Tribunus pl.'

Nomen autem Servilii idcirco cognomini Rulli præponitur, quoniam nobilius illud est, quippe patriciæ gentis. Est in Museo nostro, et apud Patin. in Fam. p. 237. n. 7. alicujus ex ea gente nummus argenteus: cujus pars una Victoriam in bigis exhibet, quæ palmam tenet. Infra, P. SERVILI. M. F. P. 'Servilius Marci Filius,' Triumvir Monetalis scilicet, Triumviri filius. Parte altera caput Romæ galeatum est: retro, RVLLI. Non est autem hic RVLLI cognomen: nam si foret, RVLLVS scriberetur, non RVLLI. Cum RVLLI scribitur, 'Rullius' legi oporteret, ut hic SERVILI. 'Servilius' est: alibi, SERGI. 'Sergius,' et sexcenta similia. Sententia est, primis tantum literis singularum vocum expressa: 'Raphanæ Vespasianus LLegiones Imposuit.' Raphana urbs est e præcipuis regionis Decapolitanæ. Ibi Vespasianus, cum in Judæa Decapoli proxima res ageret, legiones præsidiarias collocavit. Litera LL. geminatur, ad pluralem numerum significandum. Nummus alter a Patino allatus ibidem, n. 8. priori fere similis est, nisi quod incusum currui bijugo, quem

nus appellata.[2] Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Servilius Rullus, pater ejus Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agrariam promulgavit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei est. Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus non tota quidem[3] [c] cœna, sed in principio, bini ternique pariter manduntur apri.

(LII.) Vivaria[d] horum,[4] ceterorumque sylvestrium, primus togati generis invenit Fulvius Lupinus,[5] [e] qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, et Q. Hortensius.[f]

Sues feræ[g] semel anno gignunt. Maribus in coitu[h] plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes

tian. e Tolet. *et feri vesicæ. In Catonis Censoriis.*—2 Vet. Dalec. *tantum partes dirisa apro media ponebant, lumbus aprugnus appellata.*—3 Edd. vett. Gronov. et al. ante Harduin. *quibus notæ quidem.* Mox, *ea cœna, sed, &c.* Vet. Dalec. *cœna sed principio, b. t. p. manduntur, mandebantur;* Chiffl. etiam, *manduntur;* Gronov. et al. ante Harduin. *mandantur.*—4 *Vivaria eorum* Chiffl.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *Hirpinus* Parm. *Lippinus* Gronov.

NOTÆ

regit Victoria, nomen Vespasiani est, IMP. VES. literis colligatis. Id vero nostram de voce RVLLI interpretationem egregie constabilit.' *Ed. sec.*

[c] *Non tota quidem*] Vide Notas et Emend. num. 168.

[d] *Vivaria*] Gellius II. 20. p. 155. 'Vivaria, quæ nunc dicuntur,' inquit, 'septa quædam loca sunt, in quibus feræ vivæ pascuntur.' Græcis θηριοτροφεῖον, Gallis *un parc.* Alias tria distinguit idem scriptor eo ipso capite vivariorum genera: ornithonas, *les volieres:* leporaria, *les garennes:* piscinas, *les étangs.* Aprorum vero ceterorumque sylvestrium vivaria Varro auctor est leporaria quoque olim esse appellata, teste eodem Gellio: 'Quem emisti fundum Tusculanum,' inquit, 'a M. Pisone, in leporario apri fuere multi.'

[e] *Lupinus*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. In Parmensi editione, *Hirpinus.* At Hirpinum a Lupino voce potius quam re ipsa differre, Festus admonet, scribens: 'Irpini appellati nomine lupi, quem irpum dicunt Samnites: eum enim ducem secuti agros occupavere.' Hæc porro Plinius ex Varrone accepit, de Re Rust. III. 12. apud quem Fulvius Lippinus perperam scribitur.

[f] *Q. Hortensius*] De quo vide quæ in eo luxuriæ genere Varro eleganter admodum narrat, de Re Rust. III. 13. pag. 107.

[g] *Sues feræ*] Causam Plutarchus investigat, in Quæst. Natur. pag. 917. cur sues domesticæ sæpe pariant, alio tempore: feræ semel, et sub idem omnes ferme tempus: ineunte nimirum æstate.

[h] *Maribus in coitu*] Arist. Hist. Anim. VI. 17. pag. 715.

attritu arborum costas,[6] lutoque se tergorantes.[a] [i] Fœminæ in partu[j] asperiores, et fere similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus nonnisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex rostro,[7] totidem a fronte, ceu vituli cornua, exeunt. Pilus[k] æreo similis agrestibus, ceteris[8] niger. At in Arabia[l] suillum genus non vivit.

LXXIX. (LIII.) In nullo genere æque facilis[a] mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas[b] vocabant, ceu semiferos:[1] ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in consulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus autem tantum,[2] sed in omnibus quoque animali-

[a] *Lutoque tergora incrustantes.*

et al. ante Harduin.—6 Margo edd. Dalec. et Gronov. *arborum sicas.* Mox, codd. Dalec. Tolet. et Salmant. *lutoque se stercorantes.*—7 Chiffl. *a rostro.*—8 Dalec. *similis. Agrestibus ceteris.*

CAP. LXXIX. 1 Vet. Dalec. *hybridas sues vocabant semiferos.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *suibus tantum*, omisso *autem*, edd. vett. et Gronov. Mox, Vet. Dalec.

NOTÆ

[i] *Tergorantes*] Ita Reg. 1. aliique: Arist. θωρακίζοντες ἑαυτοὺς, καὶ ποιοῦντες τὸ δέρμα ὡς παχύτατον, κ. τ. λ. Frustra alii *stercorantes* legunt.

[j] *Fœminæ in partu*] Ὅταν ἐκτέκωσιν, *Ubi pepererint*, Arist. Albertus M. de Animal. VIII. 1. pag. 245. 'Hoc autem accidit omnibus fœminis animalium, quod tempore catulorum ferociores sunt maribus: et hoc facit affectus filiorum.'

[k] *Pilus*] Apris Indicis nimirum.

[l] *At in Arabia*] De India hoc prodidit Aristot. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 981. et Photius in Bibl. cod. 73. pag. 148. Ctesia parum fide digno, ut Philosophus ait, teste citato, neque cicurem ibi ullum esse, neque ferum suem. Ælianus item Hist. Anim. XVI. 37. De Æthiopia Porphyrius: ἐν Αἰθιοπίᾳ φασὶν οὐχ ὁρᾶσθαι τὸ ζῶον τοῦτο. At Solinus, haud dubie Plinianam orationem paraphrasi amplificans, c. 33. pag. 62. de Scenitis Arabibus: 'Præterea suillis carnibus prorsus abstinent: sane hoc animalis genus, si invectum illo fuerit, moritur illico. Hanc Arabiam Græci Eudæmonem, nostri beatam nominaverunt.'

[a] *Æque facilis*] Ac in suibus.

[b] *Hybridas*] Alii Ibridas scribi malunt, quod Umbros antiqui, aut Imbros, Ibrosque, spurios appellarunt, uti monuimus cap. 75. Hinc hybridæ canes nati mixto genere venaticorum et gregariorum, teste Porphyrione, carmen illud Horatii interpretante, I. Sat. 7. 2. 'Hybrida quo pacto sit Persius ultus.' Id porro Antonio inditum cognomen videtur, quod ex diversæ gentis sortisve parentibus ortus sit: διγενῆ Græci vocant.

bus, cujuscumque generis ullum est placidum, ejusdem invenitur et ferum, utpote cum hominum etiam sylvestrium tot genera[c] prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ,[d] sunt rupicapræ,[e] sunt ibices[f] pernicitatis[3] mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus[g] gladiorumque vaginis: [a h] in hæc[4] se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum e monte

[a] *Quæ sint gladiorum vaginis similia.*

sed in o. q. animalium—3 *Sunt capreæ, sunt ibices, sunt rupicapræ pernicitatis* margo edd. Dalec. et Gronov.—4 Vet. Dalec. et Longol. *in his.* Mox, idem Vet. *rotati, in petris potissimum e m. a. in a. t. cupientes; atque r. pernici, &c.*—

NOTÆ

[c] *Tot genera*] Lib. VII. cap. 2.

[d] *Sunt capreæ*] Gallis, *Chevreuils.* Græcis αἶγες ἄγριοι. Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 981.

[e] *Rupicapræ*] *Bouquetins* Galli vocant, quasi hircos sylvestres. Animal est in Alpibus iis, quibus a Sabaudia dispescitur Delphinatus, maxime frequens: summos vertices incolit rupium, unde nomen: atque ut cecinit Præses de Boissieu, in Alpe, pag. 85. 'Juga devia semper Incolit, Alpinis tantum fera cognita saxis: Et tanquam rapido flagrans a fulmine, dura Concretas glacie cautes et cana pruinis Saxa petit.'

[f] *Sunt ibices*] Ab *ibex*, quod casus singularis nomen. Paradino assentior, aienti, in eo opere quod inscripsit, de Galliæ montibus, ibicem Plinii esse *le Chamois*, genus in Vapincensi Delphinatus agro frequentissimum: quamvis D. de Boissieu ei generi quod *bouquetin* nominatur, rupicaprasque esse diximus, ibicum nomen attribuit: et Bochartus item de Animal. parte I. cap. 23. pag. 920. sed perperam: harum enim ferarum, quas *chamois* vocamus, proprium ac singulare esse, neque commune cum iis quas *bouquetins* appellitant, id quod de ibicibus Plinius refert, testis est oculatus Nic. Chorier de Hist. Delphin. lib. I. pag. 64. Ut e rupe nimirum una editissima in aliam haud exiguo dissitam intervallo se librent, ceu tormento aliquo actæ ac rotatæ: neque in pedes quidem, ut ceteræ, sed in cornua ipsa, quibus affixæ petris adhærescunt primo, tum inde revulsæ sponte, incredibili vi quadam, quo libuit, demum exsiliunt.

[g] *Vastis cornibus*] Hoc est, latis, quanquam exiguis: neque sunt ea ibicibus, ut rupicapris, in dorsum rejecta: sed in adversum, hoc est, anteriorem partem projecta, et adunca: qua aduncitate affigunt se petris, in quas insiliunt.

[h] *Gladiorumque vaginis*] Sic Mss. omnes incredibili consensu: nequicquam refingere hæc verba aliter contendente Rhenano. Gladiorum vaginæ ea cornua vocitantur, quoniam vaginarum similitudinem referant, intus cava, in mucrone concreta.

aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu[i] pernicius, quo libuerit, exultant. Sunt et oryges,[j] soli quibusdam dicti[k] contrario pilo vestiri, et ad caput verso. Sunt et damæ,[l] et pygargi,[m] et strepsicerotes,[n] multaque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes,[o] hæc[p] transmarini situs mittunt.[5]

LXXX. (LIV.) Simiarum quoque genera hominis figuræ[a] proxima, caudis inter se[b] distinguuntur. Mira solertia:[c] visco[d] inungi, laqueisque[e] calceari imitatione venantium

5 Idem Vet. *transmarini fluctus mittunt.*

NOTÆ

[i] *Atque recussu*] Inde se ipsi revellentes, unde cornibus adhæserant.

[j] *Sunt et oryges*] Herodotum transcribere Plinius nunc videtur, de Libya hæc prodentem, lib. IV. pag. 285. hominum ibi sylvestrium genera multa conspici, ferarumque pariter in hoc orbe penitus ignotarum: quales sunt πύγαργοι, καὶ ζορκάδες, καὶ βουβάλιες.... καὶ ὄρυες... μέγεθος δὲ τὸ θηρίον τοῦτο κατὰ βοῦν ἐστιν, κ. τ. λ. Orygum Libycorum picturam exhibet Bochartus, de Animal. lib. III. pag. 955. quam secum communicatam ait a V. Cl. Dan. Huëtio. Africanam esse feram, tum hoc loco, tum X. 94. Plinius admonet. Fallitur Bellonius, qui orygem veterum putat esse, quam vulgo *Gazellam* vocant. Nam Gazellæ bina sunt cornua in se recurrentia: oryx vero unicornis est, auctore Plinio XI. 106. post Arist. a nobis ibi laudandum.

[k] *Soli quibusdam dicti*] Cum alii tauros sylvestres asseverent in Æthiopia esse pilo similiter in contrario verso, ut dictum est cap. 30.

[l] *Sunt et damæ*] Africanæ nimirum, ζορκάδες Herodoti, a nostris, quas Galli *Daims* nuncupant, longe diversissimæ. Describit illas Λιβυστίνας δορκάδας Ælianus Hist. Animal. XIV. 14.

[m] *Et pygargi*] A clunibus albis nomen. E caprearum Libycarum genere.

[n] *Strepsicerotes*] Vide quæ dicturi sumus XI. 45.

[o] *Illa Alpes*] Capreas, rupicapras, ibices.

[p] *Hæc*] Oryges, damas, ceteraque, quæ gignunt transmarinæ regiones, hoc est, Africa, Libyaque.

[a] *Hominis figuræ*] Ut Ennius, inquit Cicero de Nat. Deor. lib. I. p. 42. 'Simia quam similis, turpissima bestia, nobis.' De eo argumento prolixius toto cap. 100. libri undecimi. Simiarum genera indolemque describit satis curiose Scaliger Exercit. 213. pag. 679. et 680.

[b] *Caudis inter se*] Aliæ enim cauda carent, quas πιθήκους Græci vocant: caudatæ aliæ, quas cercopithecos. Unde apud Martial. XIV. 102. simius loquitur: 'Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.'

[c] *Mira solertia*] Acumen ingenii in quibusdam apte imitandis.

[d] *Visco*] Imitari venantes solet simiarum quoddam genus: quare visco se ipsæ inungunt: calceosque inducunt, quos exuere deinde nequeant. Strabo in Indica Historia, lib. XV. pag. 699. Ἡ δὲ θήρα τοῦ ζώου διττή, κ. τ. λ. Duplex, inquit, animalis

tradunt: Mucianus et latrunculis lusisse, fictas cera icones[f] usu distinguente:[1] Luna cava[g] tristes esse, quibus in eo genere cauda sit, novam exultatione adorare:[2] nam defectum siderum et ceteræ pavent quadrupedes. Simiarum[h] generi præcipua erga fœtum affectio.[3] Gestant catulos, quæ[4] mansuefactæ intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes.[a 5] Itaque magna ex parte complectendo necant.[6] Efferatior[i] cynocephalis[j] natura, sicut satyris.[k] Callitri-

[a] *Videntur intelligere dum catulos suos tractamus, quod sibi de tam festiva prole gratulemur.*

Cap. lxxx. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Latrunculis lusisse fictis cera, nuces visu distinguere* Gronov. et edd. vett.—2 Pintian. *novam exsultationem oboriri;* codd. Dalec. et Salmant. *novam exsultationem adoriri;* Vet. Dalec. *novam exsultantes adorare;* Chiffl. *nova exsultatione adoriri.*—3 Cod. Dalec. *affectatio.*—4 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *quos* Gronov. et edd. vett.—5 Ita codd. Harduini, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *gaudent tractatu gratulationem intelligentes similes* Vet. Dalec. *tractarique gaudent, similes gratulationem intelligentes* Gronov. et al. ante Harduin. *tractarique g. g. i. similis* codd. Chiffl. et Dalec.—6 Cod. Dalec. *conflectendo necant.*—7 Codd. Dalec.

NOTÆ

hujus venatio est: quippe quod naturæ instituto visa imitari, fugaque se ad arbores recipere maxime consueverit. Quocirca venatores, cum insidentem arbori simiam viderint, posito in conspectu illius cum aqua catino, suos oculos ea inungunt: deinde pro aqua, visci catino supposito, recedentes in insidiis se procul collocant. At ubi desiliens ex arbore simia se visco inunxerit, connivendoque palpebræ cohæserint, accedentibus illis excipitur, &c.

[e] *Laqueisque*] Ælian. Hist. Anim. xvii. 25. Εἰ θεάσαιτό τινα ὑποδήματα τοῖς ποσὶ, κ. τ. λ. Imitatur quoque simia, inquit, si quem calceos induentem viderit: ideoque graves ex plumbo calceos pro his venatores supponunt, tum laqueos subjiciunt, ut intrare quidem pes valeat, sed firmo interim vinculo teneatur.

[f] *Fictas cera icones*] Amicas ab hostilibus effigies, ex ipsa ludi ratione, hoc est, ex ipso latrunculorum motu, usu magistro distinguunt. Vide Notas et Emend. num. 169. De simia cum Carolo v. Imp. latrunculis colludente, nota historia est.

[g] *Luna cava*] Senescente ante coitum. Hæc quoque Solinus cap. 27. pag. 53.

[h] *Simiarum*] Solinus loc. cit.

[i] *Efferatior*] Reliquum caput Solinus transcripsit, loc. cit.

[j] *Cynocephalis*] De hoc simiarum genere, cui factum nomen a canina capitis figura, egit Arist. Hist. Anim. ii. 13. pag. 197. aliique. Bellonius, Palmerius, ac Salmasius illud esse existimant, quod Galli *magot* appellant.

[k] *Sicut satyris*] Vide Notas et Emend. num. 170. De eo genere si-

ches[7] toto pæne aspectu differunt: barba est in facie, cauda late fusa primori parte.[8] Hoc animal negatur vivere in alio quam Æthiopiæ,[9] quo gignitur, cœlo.

LXXXI. (LV.) Et leporum[a] plura sunt genera: in Alpibus candidi,[b] quibus hybernis mensibus pro cibatu nivem credunt[c] esse: certe liquescente ea rutilescunt[d] annis omnibus: et est alioqui[e] animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt et quos Hispania cuniculos[f] appellat, fœcunditatis innumeræ,[1] famemque Balearibus insulis, populatis messibus[g] afferentes. Fœtus ventri exsectos,[h]

et Chiffl. *natura, sicut Satyris Callitriches;* Gronov. et edd. vett. *natura, sicut mitissima Satyris, et Sphingibus.*—8 Vet. Dalec. *priori parte.*—9 Codd. Dalec. *esse nisi in Æthiopiæ.*

CAP. LXXXI. 1 Codd. Dalec. *fœcunditatis innumeratæ.*—2 Cod. Dalec. *aliud*

NOTÆ

miarum hæc Solini paraphrasis: 'Sunt et quas vocant Satyros, facie admodum grata, gesticulatis moribus inquietæ.'

[a] *Et leporum*] Sicuti caprarum, et simiarum, inquit, ita et leporum.

[b] *In Alpibus candidi*] Quales vidisse se in Alpium tractu, qui Delphinatum attingit, Vapincensi agro, scribit locupletissimus testis, Nic. Chorier, Hist. Delphin. lib. I. pag. 65. In iisdem Alpibus esitasse lepores, perdicesque albas, Scaliger Exercit. 59. pag. 213. Scefferus Upsalensis, in Ephemerid. Eruditorum, 1667. pag. 22. lepores, vulpes, sciurosque candidos, hyeme visos a se refert. In Norvegia, teste Th. Bartholino, de nivis usu, cap. 19. ursi, lepores, corvi, aquilæ, milvi, accipitresque albi. Hæc porro Plinius accepit ex Varrone de Re Rust. III. 12. pag. 107.

[c] *Nivem credunt*] Sed temere credunt: neque enim in eo cibatu causa candoris est posita. Domestica animalia, inprimisque anseres, nivibus avide vesci observavit idem Bartholinus, quanquam variis ea pennis essent. Assiduus nivium conspectus afferre potest matricum phantasiæ speciem coloris hujus.

[d] *Rutilescunt*] Nativi coloris pilo vestiuntur.

[e] *Et est alioqui*] Vide Notas et Emend. num. 171.

[f] *Hispania cuniculos*] Falli Varronem, Plinium, Ælianum, Galenum, alios, qui cuniculum vocem Hispanam esse velint, Menagius ait in Amœnit. Juris Civil. cap. 38. pag. 167. A Græca voce *κύων, κυνὸς*, originationem mavult deduci, unde *cunicus* primum, deinde *cuniculus* effictum sit. De reliquis alii sane viderint: quod vero Plinium et Varronem in hoc album referat, immerito facit, quippe qui absint ab ea mente longissime, ut mox dicemus. Æliano interim Hist. Anim. XIII. 15. *κόνιλος*. Polybio lib. XII. pag. 911. *κύνικλος*. Gallis *lapin*.

[g] *Populatis messibus*] Strab. lib. III. pag. 144.

[h] *Ventri exsectos*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. rectius quam editi, *ventre*.

vel uberibus ablatos, non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum est,[i] Balearicos adversus proventum eorum auxilium militare a divo Augusto petiisse. Magna propter venatum eum viverris[j] gratia est. Injiciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde et nomen[k] animali; atque ita ejectos superne capiunt. Archelaus[l] auctor est, quot sint corporis cavernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utramque[m] vim singulis inesse, ac sine mare æque gignere. Benigna[n] circa hoc natura, innocua et esculenta animalia fœcunda generavit. Lepus omnium prædæ[o] nascens, solus[p] præter dasypodem[q] superfœtat, aliud educans, aliud in utero pilis vestitum,[z]

deducens, aliud in utero pilis jam vestitum. Mox, Salmant. *aliud impile.* Deinde,

NOTÆ

Mox etiam fortassis verius, *repurgatos.*

[i] *Certum est*] Strab. lib. III. pag. 144. et 168.

[j] *Viverris*] Strabo loc. cit. pag. 144. hoc ipsum refert, γάλας ἀγρίας vocat ἃς ἡ Λιβύη φέρει, hoc est, *mustelas sylvestres ex Africa importatas.* Galli, *des furets.* Sub terra tanta est hujus animalis ferocia, ut decuplo majorem se cuniculum superet, atque interficiat: extra latebras, deponit hanc ferociam.

[k] *Unde et nomen*] 'Ab eo quod,' ut Varronis verbis utar, de Re Rust. III. 12. 'sub terra cuniculos ipsi facere soleant, ubi lateant in agris.' Non igitur Varro, Pliniusve, vocem Hispanam 'cuniculum' esse voluerunt: sed in Hispania primum a Latinis colonis eo deductis, ex foraminum, quæ animalia ista sub terra fodiunt, similitudine, ipsis attributam, mox donatam civitate et Latio.

[l] *Archelaus*] Et Jul. Pollux V. 12. pag. 243. et Ælian. Hist. Anim. II. 2. Archelaum in eam rem citat, et Varro, loco proxime appellato.

[m] *Idem utramque*] Hoc est, cunctis fœminis non modo concipiendi, sed implendi etiam potestatem esse. Hausit hoc Archelaus ex Democrito, cujus verba extant Geopon. XIX. 4. pag. 466. Negat merito Aristoteles, negat experientia. Vulgati erroris causam aperuimus cap. 47. hujus libri, cum de fibris seu castoribus ageremus.

[n] *Benigna*] Hæc Plinius ex Herod. lib. III. n. 108. pag. 204. ubi totidem plane verbis extant.

[o] *Omnium prædæ*] Quem *omnia venantur*, inquit Herod. *fera, ales, homo,* ὁ λαγὼς ὑπὸ παντὸς θηρεύεται, θηρίου, καὶ ὄρνιθος, καὶ ἀνθρώπου.

[p] *Solus*] At equas et mulieres quoque superfœtare certum est, idque Ælian. docet Hist. Anim. IV. 11. ac Plinius ipse VII. 9. at superfœtare tam numerosa sobole, hæc vero est unius leporis peculiaris ac propria dos.

aliud implume,[r] aliud inchoatum gerens pariter. Necnon et vestes leporino pilo facere tentatum est, tactu non perinde molli, ut in cute, propter brevitatem pili dilabidas.[3 s]

LXXXII. (LVI.) Hi mansuescunt[1 a] raro, cum feri dici jure non possint: complura namque sunt nec placida, nec fera, sed mediæ inter utrumque naturæ, ut in volucribus,[a] hirundines, apes:[b] in mari, delphini.[2]

(LVII.) Quo in genere multi et hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Arrosis Lanuvii[3 c] clypeis argenteis, Marsicum

[a] *In iis quæ volant.*

Vet. Dalec. *inchoata gerens partu.*—3 Vet. Dalec. *pilo labili;* Regg. Brot. Editio princeps, Parm. *pili dilabi;* Tolet. *dilabi lassi;* al. *pili delebilis usu.* 'Non satis certa Latinitatis vox, *dilabidas.*' Brotier.

CAP. LXXXII. 1 *Damæ mansuescunt* codd. Dalec. Vet. ejusdem, Parm. et Venett. Mox, cod. Dalec. *nec flaccida.*—2 Cod. Dalec. *aper in campo, in mari Delphini.*—3 *Lavinii* Gronov. et vett. edd. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *fu-*

NOTÆ

[q] *Præter dasypodem*] Hoc vero Plinius Herodoti verbis adjecit. Quid vero dasypodis nomine intelligat, haud ita proclive est statuere. Leporis epithetum δασύπους videtur, a villosis pedibus sic cognominati. Et a lepore tamen nunc diversum facit: a cuniculo pariter, et a lepore, tum hoc loco, tum x. 83. Hæsitasse ipse videtur VII. 9. cum ait: 'Præter mulierem pauca animalia coitum novere gravida. Unum quidem omnino, aut alterum superfœtat.' Leporem enim, dasypodemque intelligit, quæ num inter se discrepent, dubitare enm ex ea loquendi formula, 'unum aut alterum,' forsan apte colligas.

[r] *Aliud implume*] Ita Mss. omnes. Translate dictum pro depili. Hæc iisdem fere verbis, Herod. loc. cit. Oppianus Cyneg. IV. 522. Ælian. Hist. Anim. II. 12.

[s] *Dilabidas*] Vestes nimirum: vel *dilabidam*, ut habent Reg. 1. et Colb. 1. 2. quod ad brevitatem pili referri potest.

[a] *Hi mansuescunt*] Lepores scilicet, de quibus proxime dictum est: non damæ, uti ex postrema superioris cap. syllaba, huc perperam translata, effingere conati sunt Parmensis editionis auctores.

[b] *Apes*] Ita Mss. omnes. Varro de Re Rust. III. 16. apes in feras et cicures dividit: 'Feras dico,' inquit, 'quæ sylvestribus locis pascitant: cicures, quæ in cultis.' Feræ certe dici non possunt, præsertim eæ quæ assiduo hominum interventu, qui alvearia curant, fuerint delinitæ: placidorum enim animalium in morem inter homines degunt. Sed neque placidæ omnino: quandoquidem facto examine aliquando abscedunt: aculeis sæviunt, hominumque contactum fugiunt. Paria feritatis ac placiditatis delphines hirundinesque argumenta præbent.

portendere bellum: Carboni[d] imperatori apud Clusium fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione: alii lata fronte, alii acuta, alii herinaceorum[e] genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor est, in Gyaro[f] insula cum incolas fugassent,[4] ferrum quoque rosisse eos, id quod natura quadam et ad Chalybas facere[5] in ferrariis officinis. Aurariis quidem[g] in metallis, ob hoc alvos eorum excidi, semperque furtum[6] id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Venisse murem cc. denariis,[7][h] Casilinum obsidente Hannibale; eumque qui vendiderat fame interiisse, emtorem vixisse, Annales tradunt. Cum candidi provenere, lætum faciunt ostentum. Nam soricum[i] occentu dirimi auspicia, Annales refertos habemus. Sorices et ipsos[8] hyeme condi, auctor est Nigidius: sicut glires,[j] quos censoriæ leges, prin-

gaverunt; Chiffl. *fugaverint.*—5 ' Vet. *rosisse. Constat id, quodque jacturam quidam et ad Chal. fecere.* Parm. *Constat id quod jacturam, &c.* Lego: *rosisse. Constat id natura quadam et apud Chalybas facere.*' Dalec.—6 Tolet. et Salmant. *in furtum;* Pintian. *infartum.*—7 *Vænisse m. CC. nummis* Gronov. et ceteræ edd. omnes ante Harduin.—8 *Mures et ipsos* codd. Dalec.—9 Vet.

NOTÆ

[c] *Arrosis Lanuvii*] Vide Notas et Emend. num. 172. De bello Marsico diximus II. 85.

[d] *Carboni*] Vide Pighii annales, ad Urbis annum DCXXXIV.

[e] *Alii herinaceorum*] Alii, inquit, herinaceis similes. Arist. Hist. Anim. lib. VI. cap. ult. pag. 788. Οἱ δ' ἐν Αἰγύπτῳ μῦες, σκληρὰν ἔχουσι τὴν τρίχα, σχεδὸν ὥσπερ οἱ χερσαῖοι ἐχῖνοι.

[f] *In Gyaro*] Theophrastus in libro de animalibus, quæ repente apparent. Antigonus Carystius, in Mirabil. cap. 21. ex quo Stephanus et Suidas acceperunt, verbo Γύαρος. Ælian. Hist. Anim. V. 14. ἐν τῇ Πάρῳ, mendose, pro ἐν Γυάρῳ.

[g] *Aurariis quidem*] Cumis in æde Jovis aurum a muribus corrosum refert Livius lib. XXVII. pag. 308. Antii coronam auream lib. XXX. p. 353.

[h] *CC. denariis*] Vide Notas et Emend. num. 173. Ducenti denarii monetæ Gallicæ libras efficiunt octoginta.

[i] *Nam soricum*] Val. Max. I. 1. 5. ' Occentus autem soricis auditus Fabio Maximo Dictaturam; C. Flaminio Magisterium Equitum deponendi causam præbuit.' Ausonius: ' Quadrupes oscinibus quis jungitur auspiciis? Mus.' Refert in eam rem lepidum Catonis dictum Augustinus de Doctr. Christ. lib. II.

[j] *Sicut glires*] Glis, *un loir.* De quo vulgatum illud Martialis XIII. 59. ' Tota mihi dormitur hyems, et pinguior illo Tempore sum, quo me nil

cepsque[k] M. Scaurus[9] in consulatu,[l] non alio modo cœnis ademere, quam conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Semiferum et ipsum animal, cui vivaria in doliis idem, qui apris,[m] instituit. Qua in re notatum,[10] non congregari, nisi populares ejusdem sylvæ: et si misceantur alienigenæ, amne vel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate. Senium finitur[n] hyberna quiete. Conditi[o] enim et hi cubant: rursus æstate juvenescunt: simili et nitelis[p] quiete.[11]

LXXXIII. (LVIII.) Mirum,[1 a] rerum naturam non solum alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia[b] sylva Italiæ,

[b] *Senium ipsis est hyberna quies, et ea quiete finitur: .... rursus æstate, quæ subsequitur, juvenescunt.*

Dalec. et codd. ejusdem, *legis princeps Q. Scaurus.* Parm. tantum, *in consulatu.* Mox, Gronov. *conchilia.*—10 *Quo in genere notatum* Vet. Dalec.—11 Margo edd. Dalec. et Gronov. *similis et nitelis quies;* Parm. *simili et mustellis quiete;* al. ap. Dalec. *simili et nitedulis quiete.*

NOTÆ

nisi somnus alit.' Inter cœnarum fercula locum habuisse haud postremum idem docet III. 58. 'Somniculosos ille porrigit glires,' &c. Plura dicemus ea de re, XXXVI. 2.

[k] *Princepsque*] Princeps non pro primo hic accipiendus, ut Gelenio visum est: sed pro Senatus Principe. Plinius II. 55. 'Scauro Consule, qui mox Princeps fuit.'

[l] *In consulatu*] Anno Urbis DCXXXIX. Meminit hujus legis sumtuariæ, sive cibariæ, ab Æmilio Scauro latæ, auctor libri de Viris Illustribus.

[m] *Idem, qui apris*] Fulvius Lupinus, de quo dictum est cap. 78. Varro de Re Rust. III. 12. 'In eodem consepto fere habere solent de animalibus cochlearia, atque alvearia, atque etiam dolia, ubi habeant conclusos glires.'

[n] *Senium finitur*] Pintianus hunc locum frustra solicitat, ut *somnum* pro *senio* reponat.

[o] *Conditi*] Arist. Hist. Anim. VIII. 22. p. 939. Martialis loc. cit. et alii.

[p] *Et nitelis*] Hoc est, cum sit similis et nitelis quies. Nitedulæ Ciceroni dicuntur, pro Sestio: 'Cum id etiam civitatis fatum fuit, ut illa ex vepreculis extracta nitedula Rempubl. conaretur arrodere.' Mus agrestis est nitela, sive nitedula, quem Græci μῦν ἀρουραῖον, Galli *mulot* appellitant, rubeo colore, cui nomen videtur a pilorum nitore factum. Parmenses editores priscam lectionem everterunt, ut *mustelis* legerent, reclamantibus libris Mss. De colore nitelino Plinius XVI. 69.

[a] *Mirum*] Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 979.

[b] *In Mæsia*] De qua Livius lib. I. pag. 13. 'Sylva Mæsia Veientibus

non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades[c] non transeunt montes Syris vicinos: onagri montem, qui Cappadociam a Cilicia dividit. In Hellesponto[d] in alienos fines non commeant cervi: et circa Arginusam Elaphum[2][e] montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Poroselene[f] insula viam[3] mustelæ non transeunt: in Bœotiæ Lebadia[g] illatæ solum ipsum fugiunt, quæ juxta in Orchomeno tota arva subruunt, talpæ, quarum e pellibus cubicularia vidimus stragula: adeo ne religio quidem a portentis summovet delicias. In Ithaca[h] lepores illati moriuntur extremis[4] quidem in littoribus: in Ebuso,[i] in littoribus, cuniculi: scatent juxta in Hispania, Balearibusque.[5]

Cap. LXXXIII. 1 *Sic mirum* codd. Dalec.—2 Ita Longol. e Strab. et Ptolem. item edd. Parm. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Elafum* codd. Harduini; *Elatum* Gronov. et al. ante Harduin. Pro *Arginusam*, quod habent codd. Regg. Brot. et Editio princeps, *Arginussam* legitur in edd. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Arsinusam* Brotier in Notis, operarum forte lapsu. Gr. est Ἀργινούσῃ.—3 *In portu Selene insulam vicinam* cod. Dalec. *In Pordoselene insula viam* Vet. ejusdem. *In Pordoselene insula viciniam* Parm. Mox, *in Bœotia Lebadiæ* cod. Dalec.—4 Vet. Dalec. *externis*.—5 Ita codd. Harduini, item Venett. Rom. Brix. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hisp. Balearibusque* Herm. Barbarus. et vett. deinceps edd. *in E. in litoribus cuniculi scatent, juxta Hispaniam Balearesque Cyrenis* Parm. *in E. cuniculi scatent juxta Hispaniam Balearibusque*

NOTÆ

ademta: usque ad mare imperium prolatum: in ore Tiberis Ostia urbs condita.'—[6] Nunc vulgo appellitant *Bosco di Baccano*, a vicino oppido: nono fere ab Urbe lapide, ad occasum æstivum.' *Ed. sec.*

[c] *In Lycia dorcades*] Δορκὰς ἀπὸ τοῦ δέρκειν nomen sortita, quoniam sit acutissimi visus. A prisca lectione discedit Pintianus, cum *Lyciam* mutare in *Ciliciam* conatur. Galli damam vocant, *un daim*: sequiore sexu, *une daine*.

[d] *In Hellesponto*] Ælian. Hist. Anim. VI. 16.

[e] *Elaphum*] Arist. Hist. Anim. VI. Vide Notas et Emend. num. 174. A Græca voce ἔλαφος, quæ cervum sonat, factum id ei monti nomen.

[f] *In Poroselene*] Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 980.

[g] *In Bœotiæ Lebadia*] Arist. loc. cit. At auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1163. ἐν Κορωνείᾳ τῆς Βοιωτίας: quem Antigonus Carystius sequitur, Hist. Mirab. cap. 11. et Stephanus, verbo Κορώνεια. Aristoteli vero præter Plinium subscribit Ælian. Hist. Anim. XVII. 10.

[h] *In Ithaca*] Arist. pag. 981. Mortui, inquit, reperiuntur juxta mare, reversi in eam partem, qua fuerant in insulam importati.

[i] *In Ebuso*] Subintellige, *moriuntur*, verbo ex præcedenti sententia repetito. Quo magis mireris, inquit, cuni-

Cyrenis[j] mutæ fuere ranæ, illatis e continente vocalibus durat genus earum. Mutæ sunt[k] etiam nunc in Seripho insula.[6] Eædem alio translatæ[7] canunt: quod accidere et in lacu Thessaliæ Sicendo[l] tradunt. In Italia muribus araneis venenatus est morsus: eosdem ulterior Apennino[8] regio non habet. Iidem ubicumque sint, orbitam si[m] transiere, moriuntur. In Olympo[n] Macedoniæ monte non sunt lupi, nec in Creta[o] insula. Ibi quidem[p] non vulpes,[9] ursive, atque omnino nullum maleficum[q] animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco.[r] Mirabilius,[s] in eadem insula cervos, præterquam in Cydoniatarum[t] regione, non esse: item apros, et attagenas,[10 u] heri-

margo edd. Dalec. et Gronov.—6 Parm. *nunc cicadæ in Seripho insula.*—7 Cod. Dalec. *allatæ.* Mox Chiffl. *in l. T. Sicandro tradunt.*—8 *Apennina* cod. Dalec. —9 Chiffl. *nec vulpes.* Paulo post, in eodem Chiffl. *aranei id g. dicemus,* omisso *de quo.*—10 ' Avis *attagen, l'attagas.* Sed hic non agitur de avibus, at de ter-

NOTÆ

culos in Ebuso illatos, cum primum littus attigerint, interire. Hispaniæ, Baleariumque loca, non admodum ab Ebuso dissita, incredibiliter iis scatent. Vide Notas et Emend. num. 175.

j *Cyrenis*] Arist. loc. cit. Auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1155. Ælian. Hist. Anim. III. 35.

k *Mutæ sunt*] Arist. et auctor libri mox citati. Ælianus item cap. 37. In nimiam aquarum frigiditatem ranarum silentii causam refundit Tzetzes, Chiliad. VIII. Hist. 167. vs. 95.

l *Sicendo*] Mss. *Sicandro.* Juxta Pierum, Thessaliæ oppidum, lacum hunc statuit Ælianus, eadem referens loco cit. Sed lacus nomen non appellat.

m *Orbitam si*] Nicander in Theriac. pag. 59. Phile de Propr. Anim. cap. de mure araneo, pag. 110. Ælian. Hist. Anim. II. 37.

n *In Olympo*] Ælian. Hist. Anim. III. 33. ex Theophrasto.

o *Nec in Creta*] Ælian. loc. cit. et Solinus cap. 11. pag. 30.

p *Ibi quidem*] Diodorus Bibl. lib. IV. pag. 225. Solinus, loc. cit. Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1157.

q *Nullum maleficum*] Ælian. Hist. Anim. V. 2. et Solin. loc. cit. In Delphinatu, e Gratianopoli milliari uno, Turris est, quam vocant incolæ, *La Tour sans Venin,* ' Quo nulli subeunt impune dracones, Nullaque suspensis discurrit aranea telis, Nulla venena latent.' Ita cecinit Præses de Boissieu de Septem Mirac. Delphin. pag. 45. Nec serpentes, nec araneas, nec bufones, nec stelliones ibi ullos esse, sed et aliunde allatos statim interire, testis est oculatus Nicol. Chorier Hist. Delphin. lib. I. pag. 46.

r *Dicemus suo loco*] Lib. XI. 28. et XXIX. 27.

s *Mirabilius*] Solinus loc. cit.

t *In Cydoniatarum*] Hinc illud Senecæ, in Hippolyto: ' Tua Cretæas

naceos. In Africa autem nec apros,[v] nec cervos, nec capreas,[w] nec ursos.

LXXXIV. (LIX.) Jam quædam animalia indigenis innoxia advenas interimunt: sicut serpentes parvi in Tirynthe:[1] [a] quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis[b] maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiamsi calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis[2] cujuscumque gentis infesti, avide et cum cruciatu exanimantes: quamobrem et Syri non necant eos. Contra in Latmo[3] [c] Cariæ monte Aristoteles tradit a scor-

restribus animalibus. Nec spes est emendationis in codd. Regg. qui habent *uttagenas*. Editio princeps, *artagenas*.' Brotier. 'Pintian. delet *attagenas*; et certe hic non videntur habere locum.' *Laet.*

CAP. LXXXIV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *pareant in Myrinthe*. 'Tiryntha quidem olim fuisse prope Mycenas, observavit supra Plinius IV. 9. Ergo jam non erat. In Mss. Regg. et Editione principe *Mirinthe*, vel *Myrinthe*, qui locus est ignotus. Conjiciebat eruditus Harduinus, *in Minthe*. Mons est Straboni lib. VIII. pag. 344. prope Pylum.' *Brotier*.—2 Cod. Dalec. *alios*.—3 *Contra in Aletenio* Parm.

NOTÆ

sequitur cervas,' &c. Et ab Achaia, Cretæ oppido, cervas Achaineas appellatas laudat Apollonii scholiastes, ad lib. IV. ut dicemus in Notis et Emend. ad lib. XI. num. 93.

[u] *Et attagenas*] Vide Notas et Emend. num. 176.

[v] *Nec apros*] Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 981. Africæ non ademit ursos: sed apros tantum, cervos, caprasque sylvestres. De cervis et apris eadem prior Herod. IV. 192. pag. 286. Deinde Ælian. Hist. Anim. XVII. 10. De cervis diximus cap. 51. De ursis Plinio astipulatur Albertus M. de Animal. XXII. 2. 1. pag. 600. 'Nec cervi,' inquit, 'nec capræ, nec capreæ, nec ursi vivunt in Africa.' Vide tamen quæ diximus cap. 54. libri hujus.

[w] *Nec capreas*] Arist. loc. cit. *αἶγας ἀγρίους*. Gallis *des chevreuils*.

[a] *In Tirynthe*] Mss. omnes, *in Mirinthe*. Editores *Tirynthe* scripserunt, quod id oppidi nomen sit prope Mycenas, quod olim intercidisse Plinius et Strabo narrant. Sed cum regionis, montisve potius nomen, quam oppidi, hic locus poscere videatur, libentius scripserim, *in Minthe*. Est enim in Peloponneso, prope Pylum, Μίνθη mons Straboni lib. VIII. pag. 344.

[b] *Circa Euphratis*] Auctor libri de Mirab. Auscult. Apollonius Hist. Comm. cap. 12. pag. 17. Περὶ Βαβυλῶνα δὲ, διαβάντι τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὀφίδια γίγνεται· καὶ τοὺς μὲν ξένους τύπτει· τοὺς δὲ ἐντοπίους οὐκ ἀδικεῖ. Item Ælian. Hist. Anim. IX. 29.

[c] *In Latmo*] Antigonus Hist. Mirab. cap. 18. Apollonius Dyscolus Hist. Comment. cap. 11. ex Aristotelis opere, cui titulus, Νόμιμα Βαρβα-

pionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, et præterea terrestrium,[d] dicemus genera.

NOTÆ

ρικά. Aristoteles ipse Hist. Anim. VIII. 39. Denique Ælian. Hist. Animal. v. 14.

[d] *Præterea terrestrium*] Ita Mss. omnes. Editi perperam: *et præter terrestria, indicemus genera.* Tempus est jam, inquit, reliqua animalium genera dicere, indeque terrestria alia, cujusmodi sunt arbores, herbæ, fruges, lapides, ac metalla.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM VIII.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. I. *Et imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere memoria*] Ita omnes ad unum codices manu exarati, librique impressi: ut mirari satis non sit, cur Salmasius in Solin. pag. 305. mutari hæc in hunc modum malit: *et in priorum obedientia officii, eorum quæ didicere memoria:* ut elephantes dicat suis prioribus, hoc est, ut quidem arbitror, natu majoribus obedientiam præstare. Operæ pretium porro visum est, ceteris quæ subsequentur notis præmittere non invenustum Joannis Passeratii Carmen, ante annos omnino centum exaratum; cum mera simplexque sit orationis Plinianæ de elephantorum natura ingenioque paraphrasis, quæ commentarii vice esse ipsa possit.

ELEPHAS.

Kal. Jan. M.D.LXXXIV.

Parva quidem primis, sed non ingrata, Kalendis,
Hactenus obtulerit tenui tibi Musa libello:
At nunc ingenti magnum te munere donet,
Aonidum decus et columen, rerumque mearum.
Pande fores, Memmi, penitusque reclusa dehiscant
Limina, quo celsis valeat succedere tectis
Arma virosque ferens turrito bellua tergo.
Dum loquor, ecce tuos intrat mansueta penates:
Accede, et vastam propius mecum inspice molem.
Multa hic invenies naturæ arcana sagacis,
Forsan et humanos elephantum in corpore sensus.
Imbuti pietate animos, cultuque Deorum,
Æquoreis lustrantur aquis, et supplice gestu
Curva renascentis venerantur cornua Lunæ.

Sidera suspiciunt ægri, tacitisque supini
Cœlum onerant votis, et lumina Solis adorant,
Purus ubi Eois rutilum caput exerit undis.
  Post domitos thyrsis ortus, Gangemque subactum,
Mite ultro subiere jugum currusque Lyæi.
  Summissis genibus, porrectisque arte corollis,
Purpureos reges augustaque sceptra salutant.
  Non obtusa gerunt, doctisve aliena Camœnis
Pectora, sed memori retinent sibi tradita mente.
Sermoni auscultant patrio, parentque monenti.
Observant nutus, et herilia jussa capessunt.
Quod si forte sui ediscunt præcepta magistri
Tardius, hæc secum noctu meditata requirunt.
Credimus? an falso narrat scripsisse vetustas,
Argivisque notis signata dicasse tropæa?
  In numerum ludunt, et flectunt mollia certis
Membra modis, unctæque cient simulacra palæstræ.
Threicios memorem, veluti moderante lanista,
Congressus? aut ut celeres jactata per auras
Martia tela cadant, clypeique rotentur in orbem?
  Addo per extentum solitos incedere funem,
Sublimesque gradus librare per aëra, vulgo
Attonito, frustraque graves metuente ruinas.
  Quid quod et ingressos plenis convivia mensis,
Accubitum perhibent spondas transisse per omnes,
Nec tamen e cœtu quenquam strinxisse frequenti,
Cum summis suspensa toris vestigia ferrent?
  Procedunt quoties motis ad pabula castris,
Maximus agmen agit, cogit qui proximus ævo:
Ignotoque acies nunquam committitur amni:
Quin rapidi explorant vada gurgitis ante minores.
  Si quis in occultam fraudem delapsus, et altis
Inciderit foveis; tum sedula turba profundam
Congestis properat ramis æquare lacunam,
Incolumem ut sociis tandem solertia reddat.
  Nilus adhuc celebrat miros unius amores,
Exarsit Phariæ qui perditus igne puellæ,
Certavitque suis rivalem expellere donis.
Nam modo collatos trepidanti a plebe quadrantes,
Poma modo involvens gremio furtiva reducto,
Per causam, roseas ausus tractare papillas.
Concepere alii Paphiæ quoque semina flammæ:
Huic acres siquidem tulit unguentaria curas:
Illi Sicanius florenti ætate Menander:
Cujus et aspectu præsentis lætus, et alvo
Absentis desiderium testatus inani.
  Errantem solis hominem deducere sylvis,

Ac monstrare viam pueris, et parcere norunt,
Justa lacessitos licet exstimulaverit ira.
Lanigeros angusta greges cum semita tantos
Egit in occursus, pecori clementia prudens
Consulit infirmo, teneros et dimovet agnos.
Contenti modico vivunt, minimumque sopori
Indulgent: ideo paucis obnoxia morbis
Corpora Nestoreæ veniunt ad fata senectæ.
Educunt similes natos: connubia turpis
Nescia adulterii: et Veneris cum fœdera jungunt,
Nulla nisi in tenebris, quamvis concessa, voluptas.
Otia sectantur: sed si est ad prælia ventum,
Palmæ ardent studio, flagrantque cupidine laudis,
Argentum, et phaleras, clarique insignia facti,
Vel media de morte petunt: et nomine gaudent
Docta quod æternis includat pagina chartis:
Surus ut Hannibalis: fortis Patroclus, et Ajax
Antiochi, prærepta sibi qui præmia lugens
Tabuit, et tristem jejunia duxit ad orcum.
Spectaclo innocuum jussi præbere cruorem,
Implorasse fidem populi, stratique feruntur
Barritu querulo totum implevisse theatrum.
Acceptæ voces lacrymis, et dira precati
Muneris auctori consurrexere Quirites.
Ergo istuc tu, Magne, scelus, meritumque luebas
Supplicium, caderes Libyca cum truncus arena.
Quid referam dentes, seu dicere cornua mavis,
Phidiacæ famam artis, ebur signum unde Tonantis,
Oraque Cecropio fecit spirantia cœlo?
Hos simul exhaustæ nequeunt defendere vires,
Insidiæque urgent, et spicula densa latronum;
Arboris impingunt trunco, fractosque relinquunt,
Castoreo ut redimant usuram luminis astu.

2. Ibid. *Herbas supini . . . . tellure precibus allegata*] Ita Reg. 2. aliique. At Reg. 1. et Paris. ac vetustæ editiones omnes ante Gelenium, *alligata*, quæ vox satis probabilem sententiam habere potest: ceu tellure sibi irata, et tanquam obstructa, surdaque ad eorum preces, Deos ita invocent. Ælianus, a quo hæc eadem referuntur, Hist. Anim. v. 49. nihil fere adjuvat: ait hunc morem iis esse, ut herbas in cœlum seu pulverem projiciant, cum ex accepto vulnere morti se proximos sentiunt, tanquam Deos ob ea quæ tum injuste patiuntur ita obtestantes: *Ὥσπερ οὖν τοὺς Θεοὺς μαρτυρόμενοι ἐφ' οἷς ἐκδίκως τε καὶ ἐκνόμως ὑπομένουσιν.* Sabellicus legit, *ablegata*, eodem plane intellectu, hoc est, remota alienaque ab eorum precibus tellure.

3. Ibid. *Indis arant minores*] Parmensis editio, aliæque vetustæ, *Indicis Arabici minores.* At Sigism. Gelenius, codicum Mss. fidem secutus, sinceram lectionem restituit: quam nos rursum ex Solino defendimus. Sic enim ille cap. 52. de Indis, pag.

78. ‘ Elephantos venantur, quibus perdomitis ad mansuetudinem, aut arant, aut vehuntur.’ Et vero quis Arabicorum aliquando elephantum meminit?

4. Cap. ii. *Quod prius India victa, triumphante Libero*] Qui currui elephantos junxisse Bacchum scripserint, adhuc auctores desidero. Diodorus Sic. lib. iv. pag. 211. nihil de vehiculo, nihil de pluribus elephantis: tantum egisse primum omnium triumphum super Indico elephanto, cui is insideret, testatur: *πρῶτον τῶν ἁπάντων θρίαμβον ἐπ' ἐλέφαντος Ἰνδικοῦ καταγαγεῖν.* Nonnus pariter lib. xxvi. pag. 696. Bacchum ex Indica expeditione reducem, sublimium elephantum cervicibus insidentem, repræsentat: *Ἠλιβάτων λοφίῃσιν ἐφεδρήσσων ἐλεφάντων.*—‘ Sed auctorum vice, qui desiderantur, haud paulo luculentius monumentum in nummis extat, quo currui junctos a Libero patre elephantos credamus. Vidimus enim in Cimelio Christianissimi Regis Antonini Pii et Commodi numismata duo, quibus Nicæenses curru vectum signavere Bacchum, quo urbis suæ conditore gloriabantur, subeuntesque currui quatuor elephantos, adjecta epigraphe, ΤΟΝ ΚΤΙΣΤΗΝ ΝΙΚΑΙΕΩΝ.’ *Ed. sec.*

5. Ibid. *Procilius negat potuisse Pompeii triumpho junctos egredi porta*] Sic Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. aliique omnes, atque vetustæ editiones ante Hermolaum, qui *ingredi portam* reposuit. Nos lectionem tot testimoniis confirmatam repudiare ausi non sumus. Portæ enim angustias declarat, quæ fuere ejuscemodi, ut cum in Urbem ingressi singuli elephanti fuissent, juncti curru, bigarum instar, egredi porta nequiverint.

6. Ibid. *Aut lasciviente pyrrhiche colludere*] Qui *pernicitate* reposuere in editione Parmensi aliisque, lapsi sunt in errorem codicum nonnullorum vitio, in quibus *pernice* legitur, ut in Reg. 1. Colb. 1. 2. et Paris. pro *pirrice*, ut in Reg. 2. scribitur: quam vocem primi editores Plinii haud satis videntur percepisse. Quid porro magis ab elephantium tarditate abhorrens, quam ipsa pernicitas? Haud ita vero aspernanda vocis sequentis lectio, quam Reg. 2. et Tolet. exhibent: *collidere*, nimirum, quod verbum armatæ illi saltationi, quam Pyrrhichen vocabant, perquam accommodatum videtur. At in Reg. 1. et Paris. qui melioris notæ, *colludere.*

7. Ibid. *Plenisque homine tricliniis accubitum iere*] Exarati manu libri, quotquot vidimus, cum Chiffl. et Dalec. codice vetere, hanc lectionem exhibent, quam nos edi curavimus: non uti vulgo impressi, *Plenisque hominum tricliniis accubitu;* etsi hanc postremam vocem Pellicerius in notis Mss. improbat, mavultque *accumbentium.* Nobis autem religio fuit a vetere lectione, non tot codicum modo testimoniis, sed et Æliani ipsius auctoritate corroborata discedere: cum præsertim loci hujusce sententiam vel unius voculæ immutatio labefactet. *Plenis homine* dictum a Plinio, ut a Marone, ‘ Late loca milite complet.’

8. Cap. v. *Sed et per cuncta*] Ita Paris. cod. et editi omnes. Reg. 1. *Sed per cuncta.* Reg. 2. *Sed cuncta.* Salmasius pag. 306. *Sed et fere cuncta.* Si quid juvat indulgere conjecturæ, mallem, *sed super cuncta,* quam *fere cuncta*, quoniam ad vestigia veteris scripturæ propius id accedat.

9. Ibid. *Sed erutum alteri tradere*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. &c. Quanquam nonnulli *cretum* malunt, hoc est, visum vestigium alteri subsequenti referre ac nuntiare. Sed ii sunt qui obsoleta verba sectantur, et dictionis obscuræ ambagibus oblectantur. Expressit rem eximie Ælianus Hist. Anim. ix. 9. scribens, agmen elephantum ordine procedere, et ab ejus agminis duce, ubi narium

sagacitate herbam ante pedes positam senserit humanis calcatam esse vestigiis, eam evelli, eique qui a tergo est proximus olfaciendam porrigi, atque ita deinceps, dum ad extremum, qui claudit agmen, pervenerit: is enim simul atque olfecit, barritum ingentem edere, quasi receptui canat, et ad fugam hortetur, &c.

10. Ibid. *Hominis viso*] Secuti sumus codices Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. spreta librorum editorum lectione, *homine viso*, haud dubie vitiosa. Sic extremo capite, cum prius legeretur: *et statim intelligere cur sit timendum*, eorundem codicum admonitu, atque ad Plinii mentem apposite: *cum sit timendum*.

11. Ibid. *Cum Imperatorum nomina annalibus detraxerit*] Auctoris mentem assequi cum minime possent Plinii editores, hanc postremam vocem corruptam rati scripsere: *cum Imperatorum nomina annalibus describeret*, contra fidem codicum Reg. 1. 2. ceterorumque melioris notæ, a scriptoris mente longissime aberrantes, cujus hæc sententia est: Cato, inquit, Imperatorum Punicorum nomina annalibus suis apponere neglexit: idem tamen, quod nomen elephanti esset, qui tunc fortissime præliatus, referre operæ pretium duxit.

12. Ibid. *Initur autem biennio*] Visum est Pellicerio in notis Mss. post Pintianum, scribi oportere, *Initur a triennio*. Credo, quod Philosophus ita sensisse videatur de Hist. Anim. v. 13. pag. 566. Πάλιν δὲ βαίνει μετὰ τὴν ὀχείαν διὰ τρίτου ἔτους, *Tertio post anno coitum repetit*. Codices tamen repugnant, et Solinus cap. 25. pag. 47. 'Biennio coëunt, quinis nec amplius in anno diebus, non prius ad gregarium numerum reversuri, quam vivis aquis abluantur.'

13. Cap. vi. *Anno quingentesimo quarto*] Nihil me libri hoc loco movent, in quibus legitur *DII*. Confidenter enim *DIV*. scribi oportere pronuntio, ex Consularibus Fastis, in quibus L. Cæcilium Metellum Procos. animadverti de Pœlanis et Siculis triumphasse, anno ante Consulatu perfunctum. Incidisse autem ejus Consulatum in annum Urbis DIII. Plinius ipse comprobat sexcentis locis, in quibus institutam a nobis susceptamque temporum rationem, ac designationem annorum Urbis conditæ, certissimis notis argumentisque corroborat. Ac ne persequar omnia, quod esset infinitum, instar omnium illud esse potest, quod sectione proxime subsequente ait, M. Antonium, A. Postumium Consules fuisse anno DCLV. Id enim stare nequaquam potest, ut cuivis Consulatus ad calculum revocanti facile patebit, nisi Metelli Consulatus ei anno, quem signavimus, ascribatur. —'*Quingentesimo secundo*] Consentientibus libris omnibus, tum editis, tum manu exaratis, nihil hic audemus mutare, quantumvis ab hoc calculo dissidere possint videri quidam, qui circumferuntur, Fasti Consulares.' *Ed. sec.*

14. Cap. vii. *Fenestella tradit*] Non igitur verum est quod tradit Asconius Pedianus, in Orat. Cic. in Pison. pag. 7. Cn. Pompeium iis ludis, quibus theatrum a se factum dedicavit, elephantorum pugnam primum omnium dedisse in Circo. Nisi forte legendum sit, *XX. elephantorum*, ex Plinio. Tantum enim elephantorum numerum, ante hos Pompeii ludos, pugnasse in Circo, non est ullis, quod sciam, monumentis proditum.

15. Ibid. *XVIII.*] *XVII.* tantum exhibent libri omnes, sed transcriptorum vitio: nam Seneca de Brevit. Vitæ cap. 13. pag. 734. 'Num et Pompeium,' inquit, 'primum in Circo elephantorum duodeviginti pugnam edidisse, commissis more prælii noxiis hominibus, ad ullam rem bonam pertinet?' Mox *abrepta scuta*,

reposuimus ex Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. pro *arrepta*. Ac paulo post, *Pilum autem*, vocula hac posteriore addita, ex iisdem codd.—'*XVII.*] Hunc numerum tantum exhibent libri omnes: itaque nil mutamus; tametsi Seneca,' &c. *Ed. sec.*

16. Ibid. *Dirasque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur*] In libris editis, *pœnas imprecaretur*. Nos illud *pœnas* expunximus, veterum omnium codicum fide: est enim indubitatum glossema: absque quo, *diras imprecari* ac *luere*, a bonis auctoribus usurpatur.

17. Ibid. *Pedites quingentos*] Lectio ea est omnium codicum plane consentiens. *Quinquagenos* tamen legendum esse ex Suetonio Hermolaus censuit, et Pellicerius in notis Mss. Verum Tranquilli locus ab illis citatus, longe diversum ab hoc spectaculum, in quo paria omnia utrimque essent, haud dubie signat. 'Venationes editæ,' inquit, 'per dies quinque, ac novissime pugna divisa in duas acies, quinquagenis pedibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus, hinc inde commissis.' Astipulantur autem receptæ lectioni ea quæ mox sequuntur. Nam si totidem turriti elephantes, hoc est, XX. cum sexagenis propugnatoribus, adversus eundem peditum equitumque numerum, qui superius notatus est, dimicarunt, quinquagenario illum majorem fuisse omnino necesse est, aut iniquum admodum certamen fuisse.

18. Ibid. *Capti celerrime mitificantur hordei succo*] Plinii quoque transcriptor Solinus cap. 25. pag. 47. 'Cum captivitate venerint in manus hominum, mansuescunt hausto hordei succo.' Sed sunt qui utrumque hoc loco hallucinatum velint; affirmentque hordei succum nunc esse Zythum, sive cervisiam, qua cum tractabilem fieri τὸν ἐλέφαντα Græci dicunt, ebur hoc nomine intelligunt, non ipsum animal elephantem. Testis Dioscor. II. 109. de Zytho: Εὐεργὴς δὲ καὶ ὁ ἐλέφας γίνεται βρεχόμενος αὐτῷ. Et Plutarchus, in fine libri, *Num improbitas sufficiat ad infelicitatem*, pag. 499. Τὸν ἐλέφαντα τῷ ζύθῳ μαλακὸν γινόμενον καὶ χαλῶντα κάμπτουσι, κ. τ. λ. Censet ita sane Salmasius, gloriaturque de hac animadversione, quam in suum illud opus inseruit, cui titulum fecit, 'Judicium de Plinio,' pag. 106. Admonitus, credo, a Samuele Bocharto, qui parte prima de Animal. I. 26. pag. 261. id ante eum annotavit, miraturque a Salmasio in Plinianis Exercitationibus ad eum Solini locum fuisse prætermissum. Bocharto ipsi præivit Interpres Plinii Gallicus, Anton. Pinetus, in suis marginalibus notis. Accepit id denique Pinetus ab Anton. Saraceno, cujus sunt eruditæ in Dioscoridem notæ, ad eum locum quem proxime appellavimus. Sed quid ego verear ab istorum suspicione et conjectura discedere, et omnem inconsiderantiæ notam depellere a Plinio, cum sit extra controversiam positum, hordeum quadrupedum fere cibum esse, ut Plinius affirmat XVIII. 14. idque usus ipse quotidianus approbat, eas hoc genere cibi inprimis delectari? Hordei certe haustibus placari elephantes captos, agnoscit etiam Scaliger in Arist. Hist. Anim. IX. 2. pag. 1011. et multo ante, Ælianus Hist. Anim. X. 10. Τροφὴ δὲ ἡμερουμένοις τοῖσδε τοῖς ζώοις, ἄρτοι τε οἱ μέγιστοι, καὶ κριθαί, κ. τ. λ. Hordei succum Plinius pro hordeo usurpat fere, ut c. 14. 'lactis bubuli succum,' pro bubulo lacte.—'Denique egregie favet, id quod Plinius animadvertit, XXII. 51. cum ait, non animantium modo, sed 'nullius non hominis quoque iram, luctumque, tristitiam, et omnem animi impetum, cibo molliri.' *Ed. sec.*

19. CAP. IX. *Iidem minimo suis stridore terrentur*] Nihil invitis libris immuto: etsi cuipiam venire in mentem possit *minimi suis* legi oportere,

propterea quia in Geopon. xv. 1. pag. 402. Zoroastres affirmet porcelli recens nati grunnitum elephantem horrescere : Μάνθανε οὖν ὅτι ἐλέφας φρίττει νέου δέλφακος φωνήν.

20. Cap. x. *Nec amplius quam singulos*] In libris hactenus editis ita legitur : *Nec amplius quam semel gignere, pluresve quam singulos.* Sed verba illa : *quam semel gignere, pluresve,* admonitu meliorum codicum expunximus : desunt enim illa in Reg. 1. 2. Paris. Tolet. aliisque : et vero superfluunt, cum undique absoluta sit periodus, iis inductis. Nec moveor, quod lectionem impressam Solinus agnoverit, scribens, cap. 25. pag. 47. *Non annis decem, ut vulgus existimat, sed biennio, ut Aristoteles definit, utero gravescunt, nec amplius quam semel gignunt, nec plures quam singulos.* Aristotelis enim, quem Plinius hoc loco transcribit, hæc verba sunt, e Hist. Anim. v. 13. pag. 556. Κύει δὲ ἔτη δύο, τίκτει δὲ ἕν. *Biennio utero gestat : parit autem singulos.* Parit quidem singulos, sed non semel.

21. Ibid. *Animalium maxime odere murem*] Non murem, sed suem odisse ait Dalecampius ex Rob. Constantino : deceptumque Plinium affinitate vocum ὗς et μῦς pronuntiat. Tamen a Plinio facit Albertus M. de Animal. xxii. 2. 1. pag. 586. ‘ Dicitur autem hoc animal,’ inquit ille de elephante, ‘ timere murem, et abhorrere grunnitum porcorum, ita ut aliquando fugiat ex his.’ Facit et Basilius Homil. ix. in Hexaëm. pag. 120. Οὐ μᾶλλον ἄγαμαι τὸν ἐλέφαντα τοῦ μεγέθους, ἢ τὸν μῦν ὅτι φοβερός ἐστι τῷ ἐλέφαντι. *Non elephantem admiror magis propter magnitudinem, quam murem quia formidolosus est elephanto.*

22. Ibid. *Expetiti in callo saporis*] Hæc vetus est et incorrupta codicum Mss. lectio Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. &c. quam Plinii emendatores ita corruperant, *expedit in callo manus vim saporis.* Elzevir. editio, *expetit .... vim saporis.*

23. Cap. xii. *Ut his una: ascendendi in tantam altitudinem difficultas draconi, itaque iter, &c.*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. sed iidem *arcessendi* legunt, mendose, ut suspicor, pro *ascendendi* vel *scandendi,* ut editi habent, vel *lacessendi,* ut Salmasius, pag. 307. et 308. *Draconi* certe, non *draco,* etiam in suis codicibus legit Pintianus.

24. Ibid. *Nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem*] In editis : *nisi naturæ spectaculum sibi paria componentis.* In Reg. 1. et 2. *nisi natura spectaculum sibi paria componentem.* In Paris. et Tolet. ac Parm. edit. *natura spectaculum sibi ac paria.* Pellicerius in notis Mss. *nisi naturam, spectaculum sibi, paria componentem :* ut hæ duæ voces, *spectaculum sibi,* sit parium quæ natura componat quædam appositio.

25. Ibid. *Arctatisque*] Corrupta haud dubie ea vox est, cum Reg. 1. legat *morsusque.* Reg. 2. *motusque :* alii, *mortusque :* quorum admonitu, nos, qui priscarum lectionum vestigiis in hoc castigandi genere tribuimus plurimum, scribendum cum Pellicerio censemus, *intortuque,* hoc est, spirarum volumine, si faveant eruditi huic conjecturæ. Salmasius pag. 308. legit *arctiusque,* nimis, ut puto, frigide.

26. Cap. xiv. *In Italia appellatæ boæ .... occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. Aluntur primo boæ bubuli lactis succo*] Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Salm. Tolet. &c. *aluntur trimo :* sed, ut reor, mendose. Favet certe receptæ lectioni Solinus cap. 2. pag. 15. hunc locum transcribens : ‘ Captat primo greges bubulos, et quæ plurimo lacte rigua bos est, ejus se uberibus innectit,’ &c. Ego *primo* vel *plurimo* magis probarim, quam *trimo. Privo* autem, quod Salmasio placet, pag. 87. obsoletius est, quam ut arridere hoc loco possit. Sed hic de bois serpentibusque sermo, quæ alites homines-

que haustu absorbeant, in memoriam revocat Tertulliani locum de Corona, cap. 10. pag. 106. 'Draco etiam terrenus,' inquit, 'de longinquo homines spiritu absorbet.' Ubi Rigaltius: 'Draco terrenus, nempe Satanas infernus, spiritu et afflatu suo homines absorbet, etiam de longinquo.' Immo argumentatur Tertullianus a terreno dracone ad infernum, ut fugiendam longissime doceat idololatriam. Draco etiam terrenus de longinquo nocet, multo magis infernus.

27. Ibid. *Unde nomen traxere*] Falsa hæc ἐτυμότης Salmasio videtur, pag. 87. in Solin. neque enim hoc proprium Boæ, sed omnium serpentium esse, ut bubuli lactis succo alantur. At non omnium sane esse arbitror, id quod Solinus ait Plinii paraphrastes, esse peculiare boæ, ut, quoniam avida bubuli lactis est, boum se idcirco uberibus innectat, suctuque continuo se saginet. Inde videlicet nomen. Mihi certe neque auctoritate tanta, neque tam idoneo constabilita argumento videtur sententia Salmasii, ut in eam pedibus eam, ac potius existimem a βύης Æolico pro δύης deduci Boæ vocem oportere.

28. Ibid. *Italiam contigere sæpius*] Mss. omnes, *Italia*. Impressi, *Italiæ*. Nos *Italiam*, ut sit sententia: quæ animalia deportata aliunde, attigere Italiam, salvaque ad nos pervenerunt, &c.

29. Cap. xv. *Excellentique vi et velocitate Uros*] Hanc vim ac velocitatem, quam Uris Plinius cum Cæsare dedit, male bisontibus Solinus attribuit, cap. 20. pag. 40. sive codicum interpunctione præpostera, sive legendi festinatione inductus in fraudem. Cæsaris verba sunt de Bello Gall. lib. vi. pag. 74. 'Uri sunt magnitudine paulo infra elephantos, specie, et colore, et figura tauri. Magna vis est eorum, et magna velocitas: neque homini, neque feræ, quam conspexerint, parcunt: hos studiose foveis captos interficiunt.'

30. Ibid. *Vituli potius, cervique quadam similitudine*] Mss. et editi ante Hermolaum, *cervice:* ipse *cervive* reposuit: nos, *cervique:* ut aliquid utriusque bubali habuisse intelligantur, cervi faciem, magnitudinem vituli. Apud vetustos scriptores, Strabonem citatum in prioribus notis hujusce sectionis, Arist. Hist. Anim. iii. 6. pag. 323. aliosque, bubali cervis, damis, capreis, tanquam congeneribus bestiis copulantur. Unde Hesychius: Βούβαλος, δορκάδιον. Solinus Plinium transcribens, loco cit. 'Cum bubali pæne ad cervinam faciem in Africa procreentur.' Ut intelligas quantum fidei hac in parte Bellonio tribuendum sit, qui Observ. ii. 50. bubalum dicat a se visum, qui nihil a bove discreparet. Nos eam esse potius feram arbitramur, quam Anatomici Parisienses opere singulari delineant ac describunt, appellantque Vaccam Barbaricam, *Vache de Barbarie.*

31. Cap. xvi. *Item natam in Scandinavia*] Ita rescripsimus, ex codd. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Prius impressi libri, *notam.* At Solinus loco cit. 'Scandinavia insula emittit animal, quale alces.' Quibus verbis, ut id annotemus obiter, Barbarum demiramur, in insula illa septemtrionali, non achlin, ut Plinio placet, sed ipsam alcen nasci a Solino proditum credidisse: cum is Plinium, ut solet, secutus, aptissime ab alce achlin, suppresso quidem ejus nomine, sed similes inter se prodendo, distinxerit.

32. Ibid. *Multis tamen narratam achlin*] Habent impressi libri, *narratam machlin*, sed Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. aliique, *narratam achlin*, uti nos edidimus. Confirmat hanc emendationem Albertus M. qui ubi de Alce dixit, ad Achlin deinde pergit, quanquam permutatis literis id nomen perperam apud eum scribatur: *Alci*, pro *Achli:* sed ita tamen, ut alphabeti series, quam in descri-

bendis animalibus ac recensendis sequitur, ab A litera hujusce vocis initium ducendum declaret: ‘ Alci,’ inquit, ‘ a Plinio dicitur esse animal mulo propemodum simile, carens flexura poplitum in anterioribus cruribus, in quo convenit cum elephanto: et ideo non cubat in terra ad dormiendum, sed innititur arbori,’ &c. Nugantur autem qui vocis hujus, quæ mere est barbara, et propria ejus gentis, apud quam id animal nascitur, originationem e fontibus Græcis petunt, quod non cubet: quoniam Græcis κλίνω sit *cubo:* aut alcem pariter ab ἀλκή, quod robur sonat, derivant.

33. Ibid. *Sed nullo suffraginum flexu*] Quæ Plinius de rigore crurum achli assignat, alcibus Cæsar attribuit de Bello Gall. lib. VI. pag. 74. ‘ Crura,’ inquit, ‘ sine nodis articulisque habent, neque quietis causa procumbunt, neque si quo afflictæ casu conciderint, erigere sese aut sublevare possunt. His sunt arbores pro cubilibus: ad eas se applicant, atque ita paulum modo acclinatæ quietem capiunt,’ &c. Confundit Cæsar alcen cum achli: nec diversa prodere vetustos scriptores de fera sibi haud satis explorata mirum debet videri, cum de obviis etiam sæpenumero inter se dissideant. Alces certe decem a Philippo Imp. ludis sæcularibus exhibitas fuisse testatur Julius Capitolinus in Gordiano tertio, pag. 164. Figuram nummi repræsentant, quibus signatæ eæ feræ, ad perennem celebritatis recordationem. Nam in uno ex iis nummis, quem in Cimelio Parisiensi nostro servamus, cujus similem alterum profert Erizzo, pag. 542. ubi animalis incerti, hirco similis, iconem ibi signari dixit, nos Alcem esse cælatam idcirco contendimus, quod ad aliam nullam ex iis feris, quas Capitolinus enumerat, referri merito ea forma possit. Est autem, ut Cæsar dixit, consimilis capris figura, easdem magnitudine antecedens: sunt aures proceræ, sunt crura, cum nodis et articulis, ut de alce Plinius, non de achli censuit.—‘ Non alcem esse cælatam putamus; sed eam potius, quam Aldrovandus damam veterum appellat, depingitque pagina 729.’ *Ed. sec.*

34. Ibid. *Labrum ei superius prægrande*] Prave Solinus paraphrastes, ut furta sua dissimularet, hæc transcribens, prægrande illud labrum superius, cujus causa retrogradi in pascendo achlis Pliniana cogitur, discessione facta a Plinio, alcibus assignavit: et qui Solinum sequi se in alce describenda præ se fert Albertus M. de Animal. XXII. 2. 1. pag. 578. ‘ Alce,’ inquit, ‘ secundum Solinum, animal est figura, colore, et quantitate, muli prætendens similitudinem: sed labium superius adeo habens protensum, quod nisi retrograde incedens herbas in terra capere non possit.’

35. Ibid. *Tradunt in Pæonia*] Solinus, ‘ circa Lydiam Phrygiamque,’ quasi non *Pæoniam* apud Plinium, sed *Mæoniam* legerit. At ex Aristot. Hist. Anim. IX. 71. pag. 1156. *Pæonia* retinendum. Ὁ δὲ Βόνασσος γίνεται μὲν ἐν τῇ Παιονίᾳ, ἐν τῷ ὄρει Μεσσαπίῳ, ὃ ὁρίζει τὴν Παιονικὴν καὶ τὴν Μαιδικὴν χώραν.

36. Ibid. *Ita in se flexis*] Vetus Dalec. codex, *ita inflexis.* Prave: Aristoteles enim receptam lectionem tuetur: Κέρατα δὲ καμψὰ, κεκαμμένα πρὸς ἄλληλα, καὶ ἄχρηστα πρὸς τὸ ἀμύνεσθαι. *Cornua autem curva, et adverso inter se flexu curva, atque inutilia ad pugnam.*

37. Ibid. *Trium jugerum longitudinem*] Librariorum potius fidem, quam Plinii judicium, eruditionemque, hoc loco desidero. Aristoteles enim, loc. cit. pag. 1159. quem haud dubie Plinius nunc interpretatur, Bonasum hunc refert quatuor orgyiarum spatio, εἰς τέσσαρας ὀργυιὰς, hujuscemodi ventris proluviem ejaculari. Græco-

rum autem ὀργυιὰς nostratibus passibus pares esse Plinius ipse intellexit, qui v. 9. altitudinem Mœridis paludis dixit esse quinquaginta passuum, quam Herod. II. 149. pag. 148. pronuntiavit esse πεντηκοντόργυιον. Prave igitur Plinianam scripturam, *III orgyarum*, librarii cum minus perciperent, in *III jugerum* immutarunt: quandoquidem nullo siphone, ac ne tormento quidem bellico, nedum feræ alvo emissa proluvies, vix tantum spatii transmittere valeat. Inolevit tamen jam ætate Solini in codicibus Plinianis hic error: 'Proluvie citi ventris,' inquit, 'fimum egerit per longitudinem trium jugerum,' &c. Rectius vero Albertus M. de Anim. VIII. 5. 1. pag. 276. sive sinceriores Plinii codices nactus, sive Philosophi orgyias, ut par est, interpretatus, hæc scribens de eadem fera: 'Contra venatorem ejicit stercus ad quatuor passus.' Sed est alia tamen majorum orgyiarum mensura, de qua dicemus XVI. 76.—'*Trium, &c.*] Ita constanter, et recte quidem, ut nostra suadet interpretatio, libri omnes, etiam Mss. Itaque frustra Interpretes et Critici Plinii judicium eruditionemque hoc loco desiderant: tametsi Aristoteles l. c. pag. 1159. Bonasum hunc refert quatuor orgyiarum spatio, εἰς τέσσαρας ὀργυιὰς, hujuscemodi ventris proluviem ejaculari. Græcorum ὀργυιὰς nostratibus passibus pares esse Plinius ipse intellexit, qui v. 9. altitudinem Mœridis paludis dixit esse quinquaginta passuum, quam Herod. II. 149. pag. 148. pronuntiavit esse πεντηκοντόργυιον. Jam ætate Solini in codicibus Plinianis sic legebatur: 'Proluvie citi ventris,' inquit, 'fimum egerit per longitudinem trium jugerum,' &c. Albertus M. de Animal. VIII. 5. 1. pag. 276. non Plinium secutus, sed Aristotelem, orgyias, ut par est, interpretatus, hæc scripsit de eadem fera,' &c. *Ed. sec.*

38. Cap. XVII. *Is ergo tradit*] Abuti testimonio Aristotelis Plinius nunc visus est Salmasio in Solin. pag. 325. et Pellicerio in notis Mss. Neque enim in eo loco quem signari a Plinio putarunt, libro scilicet VI. Hist. Anim. pag. 777. communem hujusmodi partum cunctis esse leænis credidit, ut Plinio visum, sed earum tantummodo proprium quas Syria generat. Οἱ δ' ἐν Συρίᾳ λέοντες, inquit, τίκτουσι πεντάκις· τὸ πρῶτον, πέντε· εἶτα ἀεὶ ἑνὶ ἐλάττονα· μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι οὐδὲν τίκτουσιν, ἀλλ' ἄγονοι διατελοῦσι. Nam quod ad universum earum genus pertinet, paulo supra idem, pag. 776. Ὀχεύει δὲ καὶ τίκτει οὐ πᾶσαν ὥραν, καθ' ἕκαστον μέντοι τὸν ἐνιαυτόν. Τίκτει μὲν οὖν τοῦ ἔαρος. Τίκτει δ' ὡς ἐπιτοπολὺ δύο, τὰ μέντοι πλεῖστα ἕξ· τίκτει δ' ἐνίοτε καὶ ἕν. *Coit paritque, non quovis tempore, quanquam quotannis. Parit autem vere. Binos fere parit, neque plures senis: interdum etiam unum.* Verum de toto genere Plinio nostro astipulantur, Oppianus Cyneget. III. 38. Manuel Phile de Propr. Animal. cap. de leæna, p. 78. Ælianus Hist. Anim. IV. 34. et quod rem plane conficit, ipsemet Aristot. de Gener. Anim. III. 1. pag. 1096. quem locum a Plinio nunc signari satius est idcirco putare, quam superiorem. Alteram Salmasii emendationem, qua hunc locum ita legit: *per singulos annos minus ab uno sterilescere*, nec orationis perspicuitas, nec Aristotelis verba, nec Pliniani codices ferunt.

39. Cap. XVIII. *Hos pavidiores esse, quam longos, simplicique villo*] Dalecampio assentimur *longos* reponenti, literula ex subsequente voce repetita, cum prius *longo* tantum ederetur. Sic enim Solinus cap. 27. pag. 50. legisse se agnoscit in Plinio: 'Longiores,' inquit, 'et coma simplici, acres magis ac potentes.' Et Aristoteles lib. IX. unde Plinius hæc accepit: Γένη δ' ἐστὶ λεόντων δύο· τούτων δ' ἐστὶ τὸ μὲν στρογγυλώτερον, καὶ οὐλοτριχώτερον, καὶ

δειλότερον· τὸ δὲ μακρότερον, καὶ εὐθύτριχον, ἀνδρειότερον.

40. Ibid. *Gravem odore*] Ita rescripsi ex eo Aristotelis loco, quem Plinius nunc spectat Hist. Anim. VIII. 9. p. 901. καὶ τὸ οὖρον ἔχον ὀσμήν. Accidit et auctoritas vetusti cod. Dalec. Editi prius, *gravem odorem*.

41. Ibid. *In satietate, abeant*] Librorum hactenus editorum lectio est, *ut (si fugiendum sit) non in satietatem abeant*. At Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. *aut si fugiendum, in satietatem*, (Tolet. *in satietate*,) *habeant*. Unde nos lectionem sinceram elicuimus, quam et Solinus confirmat, cap. 27. pag. 50. 'Sane et cum fugiendum est in satietate,' inquit, 'idem faciunt:' ubi tamen hæc Aristoteles dixerit, in iis quæ extant operibus nondum invenimus.

42. Cap. XIX. *In viros potius*] In editis, *prius*. At Reg. 1. 2. Chiffl. Paris. Tolet. &c. *potius*. Ita Solinus loc. cit. Potius autem in viros sævit, veluti admonente natura, 'Nullum memorabile nomen Fœminea in pœna esse.'

43. Ibid. *Credit Libya*] Ita Mss. omnes: quam lectionem egregie confirmat Ælian. Hist. Anim. III. 1. ubi leones Libycos, et increpatorios hominum ac mulierum sermones precesque intelligere, plurimis experimentis probat. Itaque Salmasius non audiendus, qui pag. 325. in Solin. emendat, *Tradit Juba* .... et mox, *reducem audivisse*. Nec Solinus ipse, quo duce erravit: cum id quod de Gætula muliere inaudivisse se ævo suo Plinius prodit, ad Jubam tanto vetustiorem refert.

44. Ibid. *Quippe obvium, serpentes extrahi cantu .... verum falsumne sit, vita non decreverit*] Mendosam librorum editorum lectionem ex Mss. codicum fide restituimus. Editi, *quippe ubi etiam, &c.* Salmasius in Solin. p. 325. contrario plane sensu, vel potius nullo: *quippe ubi jam .... vita decreverit*, expuncta negandi vocula quam exhibent Mss. codd. Reg. 1. 2. Paris. aliique omnes, in quibus etiam legitur, *Quippe obviam serpentes, &c.* unde nos sinceram lectionem eruimus.

45. Cap. XXI. *Cruciabatque inedia, tum pœna in ipsis ejus telis*] Hæc sane sincera lectio hujus loci est, quam contra fidem veterum codicum omnium, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. atque Parm. edit. et aliarum, Barbarus immutavit, ut *tum pœne* scriberet: nec quicquam tamen, quod fieri sane oportuit, aut de emendandi causis, aut de germano loci ita castigati intellectu disputat.

46. Ibid. Κεχῃνότος Διονύσου] A priscæ scripturæ vestigiis minime omnium aberrat recepta hæc dudum Sigism. Gelenio restituente lectio: nam in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. *echenotos Dionysu legitur*. Aberrant autem maxime aliorum conjecturæ: Barbari, reponentis σωτῆρος νέως Διονύσου. Pintiani, ἀρχενόστου Διονύσου. Non templum, sed simulacrum ἄγαλμα κεχῃνότος Ἀπόλλωνος in Elide coli scribit Clemens Alexandr. in Protrept. pag. 24. Hujus vero κεχῃνότος Διονύσου meminit etiam Ælianus lib. VII. ult. quanquam mutila narratio facti hujus in Græco exemplari depravataque sit.

47. Cap. XXII. *Parensque serpentis naturam, et magnitudinem metuens*] Ita restituimus ex codd. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. cum antea frigide admodum scriberetur *pavens*, cui voci par altera statim subjicitur, *metuens* scilicet. Deportatum certe in sylvas draconem, non ab ipso puero, sed clam ipso atque insciente, a necessariis et proximis docet pariter Ælian. Hist. Anim. VI. 63.

48. Cap. XXIII. *Ferunt odore earum mire solicitari quadrupedes cunctas*] Mirum est profecto codices omnes Mss. sed mendose id quidem, *colore* præ se ferre. Nam Aristoteles, quem Plinius, ut mos est ei, sequitur, Hist.

Anim. IX. 8. pag. 1024. τῇ ὀσμῇ, inquit, αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία. Ælianus item Hist. Anim. v. 40. Εὐωδίας τινὸς θαυμαστῆς τὴν πάρδαλιν μετειληχέναι φασὶ, ... καὶ τὰ ἄλλα ζῶα συνεπίσταται τοῦτο τῇ παρδάλει, κ. τ. λ. Solinus quoque in paraphrasi hujus loci, cap. 17. pag. 37. Plinius ipse denique, id quod omnem controversiam dirimit, hunc locum respiciens XXI. 18. 'Animalium,' inquit, 'nullum odoratum, nisi de pantheris quod dictum est, credimus.'

49. CAP. XXV. *Dum capitur totus ejus fœtus, qui semper numerosus est*] Ab impressorum librorum lectione discessimus, Mss. codicum fidem secuti. Illi, *totus enim fœtus*, inversa etiam interpunctione: hi, nempe Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. hanc orationis partem cum superiore connectunt, uti nos edidimus. Solinus ex Plinio hæc transcribens, cap. 17. pag. 37. de tigribus: 'Ac maxime,' inquit, 'potentia earum probatur, cum maternis curis incitatur. Cum catulorum insistunt raptoribus,' &c.

50. CAP. XXVI. *Bactriæ et Arabiæ*] Quoniam consilium nobis est a codicum fide ne latum quidem unguem discedere, negleximus impressorum librorum lectionem, edentium, *Bactriani et Arabici*, ut Regia exemplaria, 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. Tolet. aliaque sequeremur. Nec nescii sumus virili quoque genere Bactrianos Arabicosque camelos Solinum protulisse, cap. 49. pag. 76. Plinius tamen genere fœmineo camelos ubique vocat: sic XI. 62. 'Camelus una ex iis quæ non sunt cornigera,' &c.

51. Ibid. *Et sub pectore alterum*] Ita Mss. plane omnes: sane ita rectius illi, ut videtur, quam editi, *et in pectore*. Aristoteles, uti monuimus, ἐν τοῖς κάτω dixit, hoc est, *in partibus inferioribus*.

52. Ibid. *Omnes autem jumentorum ministeriis dorso funguntur*] Prius legebatur, *jumentorum in iis terris dorso funguntur*. At Romanæ aures *dorso fungi* quæ tandem ferant? Admonuit erroris, impulitque nos ad hanc emendationem Solinus, in paraphrasi hujus loci, ministerii voce abutens, cap. 49. pag. 76. 'Habentur,' inquit, 'cameli in duplex ministerium: sunt alii oneri ferundo accommodati, alii perniciores,' &c.

53. Ibid. *Velocitas inter equos, sed suæ cuique mensuræ, sicuti vires*] Ita Paris. cod. et impressi omnes. Reg. tamen 1. et 2. *Velocitas in equis*. Eosdem secuti mox codices scripsimus: *sed suæ cuique mensuræ*, non *sua*, ut editi.

54. CAP. XXVII. *Harum similitudo in duo transfertur animalia*] Hunc Plinii locum Dalecampius assequi cum minime posset, suspicabatur olim legi oportere: *in aliud transfertur animal*, reclamantibus licet exemplaribus omnibus, tum impressis, tum manu exaratis, ipsoque, ut interpretatio nostra palam facit, Plinio.

55. Ibid. *Nabun Æthiopes vocant*] Mss. *Nabuna*, adjecta ex voce sequenti literula. Deterius Albertus, 'Anabula,' inquit, '(pro *Nabun*) bestia est Æthiopiæ.... Est autem capite cameli.... unam harum secum temporibus nostris habuit Fridericus Imp. in partibus nostris.' Lectu digna est epistola Antonii Constantii ad Galeottam Manfredum Faventinorum Principem, data Fani XVII. Kal. Januar. an. 1487. in qua describit per quam accurate eam camelopardalim, qua Laurentium Medicæum donaverat Sultanus Ægyptius. Ex ea epistola decerpsit optima quæque Samuel Bochartus parte prima de Animal. III. 21. pag. 906. et 907.

56. CAP. XXVIII. *Pompeii Magni primum ludi ostenderunt chama, quem Galli Rufium vocabant*] Secuti sumus Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. ex quibus mox *Rufium* quoque correximus. Prius legebatur *chaum*, et *rhaphium*.

Adjuvat Albertus de Anim. XXII. 2. 1. pag. 583. 'Chama,' inquit, 'bestia est, alio nomine Rufinus dicta, in Æthiopia sub æstivo Tropico habens generationem. Est autem ad modum lupi in figura, maculis albis per totum respersa: ludis apta, eo quod disciplinæ multum est perceptibilis.' Videtur tamen ille nec quid ludi essent hoc loco probe intellexisse, et Plinii contextum præpostera interpunctione vitiatum legisse eo fere modo: *Ludi ostenderunt chama, quem alii Rufinum vocabant, effigie lupi, pardorum maculis, ex Æthiopia.* Nihilominus in indice hujus loci, *de chao*, libri omnes legunt.

57. CAP. XXIX. *Unius in nare cornus*] Unico in nare cornu hanc feram esse præditam docent veteres Domitiani nummi, ac scriptores antiqui: quos inter præcipuus Strabo lib. XVI. pag. 774. oculatus testis, nec pœnitendus auctor: atque e recentioribus, inprimis Damianus de Goës, quinta parte Chronici rerum gestarum Emmanuelis Regis Lusit. cap. 18. fol. 276. auctor est, anno 1517. mense Februario, ludis Olisipone ab eo Rege exhibitis, pugnasse cum elephante Rhinocerotem, cui unicum in nare cornu, sesquipalmi longitudine, crassitudine ima in parte palmi unius esset. Hunc accurate delineatum aiunt ab Alb. Durero, insigni ejus ævi pictore: ectypa deinde per totam Europam sparsa. Grammaticorum nunc tricas ac lites expedire mihi nec otium, nec animus est, super Martialis Epigr. XXII. libri Spectacul. ubi geminum huic feræ cornu videtur tribuere: cum id corruptum esse vel ex ipso Martiali constet, qui unicum alibi agnoscit. Eruditorum ea de re dissensiones Bochartus collegit, parte prima de Animal. III. 26. pag. 931.

58. CAP. XXX. *Sphingas*] Non omnino fabulis sphingas accenseri oportere, ut multi putant, non Agatharchides modo suadet apud Photium, et Strabo lib. XVII. pag. 812. aliique veteres, sed et iis recentior, oculatusque testis Philostorgius, qui inter varia simiarum genera sphingem a se visam commemorat, Hist. Eccles. III. 11. pag. 41. Καὶ μὲν ἡ σφὶγξ γένος ἐστὶ πιθήκων, (αὐτὸ γὰρ θεασάμενος γράφω,) ἧς τὸ μὲν ἄλλο σῶμα λάσιόν ἐστιν, ὡς τοῖς ἄλλοις πιθήκοις, τὸ δὲ στέρνον ἄχρι γε αὐτοῦ τοῦ τραχήλου ἐψίλωται, μάζους δὲ γυναικὸς ἔχει.... πρόσωπον ἐνεστρογγύλωται μᾶλλον, καὶ εἰς γυναικείαν ἕλκει μορφήν. Quæ Gothofredus interpres sic vertit: *Sphinx simiæ genus est, id quod conspicatus scribo, cujus quidem reliquum corpus hirsutum est, ut aliarum simiarum, pectus vero ad collum ipsum usque glabrum est: mammas muliebres habet... facies vero rotunda plusculum est, et in muliebrem formam vergit.* Plura de eo argumento Spanhemius de Præst. Numism. pag. 210.

59. Ibid. *Quos pegasos*] Nominum similitudine Solinus deceptus videtur, scribens cap. 30. pag. 57. Æthiopici cœli alitem pegasum esse, cui equini nihil præter aures sit. Hæc enim ad Scythicum alitem pertinent, quem Plinius fabulosum esse pronuntiat X. 70. Æthiopicus pegasus, de quo nunc sermo, quadrupes est, non ales: neque aliud, quam de terrestribus animalibus, institutum ac susceptum hujusce voluminis argumentum est.

60. Ibid. *Crocotas*] Prius editi *Crocutas.* Nos ita rescripsimus ex Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. et, quod certius est, ex Agatharchide de Rubro Mari cap. 39. cujus Græca totidem ferme verbis Plinius reddidit. Extant ea apud Photium, cod. 250. pag. 1364. Ὅτι κατὰ τὴν Αἰθιοπίαν κροκόττας ἐστὶ μὲν ὀνομαζόμενος, ὡς ἐκ λύκου καὶ κυνὸς σύνθετον, ἀμφοῖν δὲ ἀγριώτερον, καὶ πολλῷ βαρύτερον,...ὀδοῦσι δὲ καὶ κοιλίᾳ δυνατώτατον τῶν ἄλλων, κ. τ. λ. Hesych. item, Κροκόττας, pag. 562. Describitur et a Dione lib. LXXVI. pag. 860. Straboni tamen lib. XVI. p. 775. nisi mendum est, Κροκούττας.

61. Ibid. *Velocitate ante omnes*] Solini paraphrasis cap. 52. pag. 80. 'Indicis tauris volucris pernicitas.' Inde conficere nititur Pintianus Pliniana verba refingi sic oportere: *Velocitate ante aves.* Sed vereor ut impetret fidem. Volucrem Plinius pro celeri dixit. Et Agatharchides, quem Plinius auctorem est secutus, τάχει δὲ ὑπερβάλλον, *genus hoc*, inquit, *taurorum pernicitate antecellit.* Hoc tantum.

62. Cap. xxxi. *Hinnulei pelle,.... sacrorum Liberi Patris*] Ita Mss. omnes, non, ut editi, *hinnuli.* Ita Horatius ipse, 'Vitas hinnuleo me similis Chloë.' Mox item, *Sacrorum Liberi Patris* rescripsimus, eorundem Mss. et Parmensis, aliarumque vetustarum editionum, admonitu: quas neglexit Hermolaus, ut *sacram* scriberet: qua castigatione recepta *Libero Patri* scribendum fuit, non *Liberi Patris:* neque enim Rob. Stephanum moror, quem Barbarus in fraudem impulit, ut in Thesauro Latinæ linguæ copulari recte affirmaret, 'Sacer cum genitivo:' idque hujus unius loci, sed depravati, ut vidimus, auctoritate stabiliret.

63. Ibid. *Uno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente*] Male Solinus hanc cornus longitudinem quatuor pedibus emensus est, cap. 52. pag. 80. perinde quasi cubitus duos pedes contineret. Nam sesquipedi par est cubitus, auctore Vitruvio iii. 1. pag. 39. hoc est, pedem cum dimidio æquat, colligens digitos quatuor et viginti, cum pes ipse sedecim constet.

64. Cap. xxxii. *Modica alioqui, ceterisque membris iners*] Mallet Pellicerius in notis Mss. *non iners*, ut sententia foret, cetera quidem hujus feræ membra esse modica, sed eorum tamen ministerio satis agiliter et commode uti, excepto capite. Verum huic conjecturæ repugnant Solinus, et libri omnes.

65. Cap. xxxiii. *Duodenum non amplius digitorum magnitudine*] Consentit Nicander in Theriac. pag. 28. ubi basiliscus describitur: ἐπὶ τρία δῶρα φέρων μῆκός τε καὶ ἰθὺν, *cui mensura modusque tripalmis.* Doron enim palmus est: habet autem palmus quatuor digitos, ut ait Vitruvius iii. 1. pag. 40. Palmus, inquam, non major, qui σπιθαμὴ a Græcis vocatur, de quo nos agemus ix. 17. Sed minor, qui παλαιστὴ, hoc est, mensura, ut diximus, quatuor digitorum, ut sunt in manu, conjunctorum, sine pollice. Unde Aëtius xiii. 33. παλαιστῶν τριῶν longitudinem basilisco tribuit, hoc est, *palmorum trium*, sive 12. digitorum. Ut in corruptos Plinii codices incidisse Solinum necesse sit, ac *VII.* legisse pro *XII.* cum de eodem basilisco scribens, cap. 27. p. 52. 'Pæne,' inquit, 'ad semipedem longitudinis.' Quatuor enim palmis, hoc est, digitis xvi. ut paulo ante monui, pes ipse constat: unde semipes viii. digitos, non xii. colliget.— 'In Ms. Paris. *duodecim.* In aliis omnibus libris, *XII.* At in corruptos Plinii codices incidisse Solinum necesse est non confiteri, eo quod cum de eodem basilisco scribens, cap. 27. p. 52. 'Pæne,' inquit, 'ad semipedem longitudinis.' Duodecim enim digitis pes ipse constat: unde semipes vi. colliget.

66. Ibid. *Creditum quondam*] Scripsimus ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. *Creditum quondam ex equo occisum*, subintellige, basiliscum: prius *occiso* legebatur: quod quidem tolerari utcumque potuit, præsertim si legeretur, uti olim conjiciebamus, *quodam ex equo occiso.* Sed priore emendatione recepta, fides gemina hac voce, *creditum*, exprimitur: prior ad simplicem historiæ narrationem pertinet: sequens, ad miraculum.

67. Ibid. *Injiciunt eas cavernis facile cognitis soli tabe*] Impressi ad hunc diem libri, *sola tabe.* Nos ex

Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. Pintianoque ipso favente, *soli tabe*, hoc est, exusta tellure. Nam, ut Solinus paraphrastes ait, animal id est 'non hominum tantum aliorumve animalium exitio datum, sed terræ quoque ipsius, quam polluit et exurit, ubicumque ferale sortitur receptaculum.'

68. Cap. xxxiv. *Ex gente Anthi*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. non, ut libri editi ad hunc diem, *Antæi*. Ita sane legisse videtur interpolator Plautinæ fabulæ, cui Amphitruo nomen est, act. iv. Scena, 'Di vestram fidem,' versu tertio, ubi ad hoc alludens, 'Jam veru'st,' inquit, 'quod olim est auditum Fabularier, mutatos Anticos in Arcadia homines,' &c. Mox etiam ex iisdem codd. præter Chiffl. et ex Tolet. scripsi, *transnatare*, et *transnataverit*, pro *tranare* et *tranaverit*.

69. Ibid. *Id quoque Fabius .... Mirum est quo procedat Græca credulitas*] Mira hoc loco consensio codicum quos vidimus. Verum cum Latini scriptoris nomen locum hunc non admittere Pellicerius suspicetur in Notis Mss. ob ea quæ de Græca credulitate subjiciuntur, legi putat oportere: *Addit quoque fabulosius*, idem Evanthes scilicet. Nos, si faveant alii codices, scripserimus libentius, *id quoque additur*, vel, *id quoque falsius*. In Parmensi editione, et vetustis aliis ante Gelenium, legitur, *Addit quoque Fabius*. Quid si legendum quispiam suspicetur, *Addit quoque fabulis?* quia sequitur: *Mirum, quo procedat Græca credulitas*.

70. Ibid. *Eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu*] Ita Reg. 1. aliique. At numquid rectius, *restitutum*, humanitati scilicet pristinæ, *athletice certasse in pugilatu?*

71. Ibid. *Geminum caput amphisbænæ, hoc est, et a cauda*] Secuti sumus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. Tolet. &c. Et certe satis fuit ita dicere: nam si et a cauda quoque caput habet, et alterum suo loco, ut Solinus ait, fuisse intelligitur. Et parum apta oratio alioqui foret: *Geminum ei caput, alterum ad caput*: quid enim est, *caput ad caput?* Et tamen impressi libri sic habent: *hoc est, ad caput et ad caudam*. Id porro serpentis genus amphisbænæ sortitur nomen, non quod geminum reapse caput habeat, ut plerisque veterum visum est, Nicandro inprimis, quem Plinius est secutus: is enim in Theriacis, pag. 27. ἀμφικάρηνον vocat: sed quod utraque perinde parte nitibunda serpat, ut Solinus ait, hoc est, non capite modo adverso ingrediatur, ut cetera, verum etiam, cum lubet, et a cauda gressum incipiat, utrimque sic æque gradiens, sive serpens, ἀπὸ τοῦ ἀμφὶς, quod *utrimque* sonat, et βαίνειν, quod *incedere*. Sic enim illa, dum hac modo, modo illa parte adversa ingreditur, geminum habere caput videtur, unde motus initium in ceteris serpentibus ducitur. Hoc præ ceteris Hesychius animadvertit: pag. 83. Ἀμφίσβαινα, inquit, εἶδος ὄφεως μακροκέφαλον, ἰσόπηχυ, τὴν οὐρὰν κολοβὴν ἔχων, καὶ ταύτῃ πολλάκις τὴν πορείαν ποιούμενον, ὥστε τινὰς ἀμφισβητεῖν μὴ δύο κεφαλὰς ἔχειν.

72. Ibid. *Conjugia ferme vagantur: nec nisi cum pari vita est*] In editis, *conjuga*. At in Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. *conjugia*. Et mox, *cum pari:* non vero, *cum compare*. Plinius idem de delphinis ix. 7. 'Vagantur fere conjugia.' Et x. 15. de corvis: 'Itaque parvis in vicis non plusquam bina conjugia sunt.' Solinus cap. 27. pag. 51. conjuges dixit: 'Habent,' inquit, 'affectus: non temere nisi conjuges evagantur: capto altero, vel occiso, uter superfuerit efferatur.'

73. Ibid. *Itaque excitatur pede sæpius, quam visu*] Editi hactenus, *excitatur sæpius auditu*. Atque ita sane

videtur legisse Solinus cap. 27. pag. 51. 'Raro,' inquit, 'in adversum contuentur: nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus: adeo ut citius audiant, quam aspiciant.' At mihi potior est priscorum exemplarium auctoritas quovis alio testimonio: in his vero vox illa *auditu* nuspiam extat. Reg. 2. Colb. 1. 2. Paris. et Chiffl. *sed sæpius quam visu.* Reg. 1. *Sed sæpedius quam visu.* Unde reponere nihil dubitavi, *Pede sæpius quam visu:* ut sit sententia, hebetium oculorum incommodo situ effici, ut aspis pede sæpius, pressus calcatusque videlicet, quam ipso aspectu hominis, ad injuriam excitetur. Hinc illud Maronis: 'Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem Pressit humi nitens.' Solinus aliquid librariorum vitio prætermissum ratus, auditum visui recte opponi hoc loco censuit. Salmasius in Solin. pag. 344. se fidenter lecturum asseverat: *Itaque ex auditu sentit citius quam visu.*

74. Ibid. *Deinde internecinum bellum cum ichneumone*] Addidere impressi libri voculam: *Habet deinde:* ut ex ea voce commodius capitis initium duceretur: sed hæc a superioribus perperam esse divulsa, ut Pintianus vidit, tum Mss. omnes testantur, quorum nullus hanc vocem agnoscit, tum orationis textura significantis, hoc alterum remedium dedisse naturam adversum aspidis malum, bellum scilicet internecinum cum ichneumone.

75. Cap. xxxvii. *Linguæ usu caret*] Caute admodum, non lingua omnino, sed linguæ usu carere dixit. Non ita multi e scriptoribus aliis: ut Herod. ii. 68. pag. 115. γλῶσσαν δὲ μοῦνον θηρίων οὐκ ἔφυσε, *linguam non habet innatam.* Solinus cap. 32. pag. 60. 'Crocodilus linguam non habet.' Ammianus lib. xxii. 'Lingua caret.' Accuratius certe inspicienti, in crocodilo quoque lingua conspecta est, quæ multos latuerat ob exiguitatem: ut quodammodo lingua insit ei, naturæ beneficio: non insit, quia nullus sit usus. Amphibiæ hoc naturæ argumentum est: piscis enim aliquo modo et ipse est: unde qualem pisces habent, sortitus est linguam, ut Philosophus animadvertit, Hist. Anim. ii. 14. pag. 203. hoc est, inexplicatam, ut cyprini, *les carpes,* οὐκ ἀπολελυμένην ἔχουσι τὴν γλῶτταν. Et vero Plinius ipse auctor est xi. 65. crocodilis esse linguam palato totam adhærentem. Non vacat autem Salmasium nunc coarguere, qui in Solin. pag. 442. Plinium hoc loco sane non merito reprehendit.

76. Ibid. *Duodeviginti cubita*] Solinus loc. cit. 'Plerumque ad viginti ulnas magnitudinis evalescit:' ex hoc Plinii loco emendandum, *ad duodeviginti,* siquidem, ut Salmasius ait, pag. 442. Solino ulnæ sunt, quæ cubita Plinio. Ab Herodoto hoc acceptum, qui crocodilum ultra xvii. cubita excrescere liquido affirmat lib. ii. pag. 115. Aristoteles quoque Hist. Anim. v. 28. pag. 635. et Antigonus, qui Aristotelem ubique sequitur, hanc mensuram statuunt. Diodorus sedecim tantum. Vidisse se crocodilum longitudine decem et octo cubitorum contestatur Albertus M. de Animal. lib. xxiv. pag. 652.

77. Ibid. *Rex avium in Italia*] Valde vereor ut hæc verba Pliniana sint, ac non glossema potius sapiant alicujus conjectoris, huc translatum ex x. 95. ubi trochilum nostratem regem avium Plinius interpretatur. Nam etsi is quem regulum vocamus, *un roitelet,* τροχίλου nomen habet apud Philosophum, diversus tamen est a regulo nostro trochilus hic peregrinus, sive Niliacus, ut quidem consentiunt rerum naturalium scriptores: quibus Scaliger suffragatur, Exercit. 196. pag. 636. 'Non est fabula,' inquit, 'de avicula, quam trochilum Græci nominarunt. Eam quoniam

Plinius regulum nostrum existimavit, describenda est, ut ex hac narratione veritas deprehendatur. Candidam aiunt, turdi magnitudine, cristata pluma, acuta, plicatili, quam surrigit, ut belluæ palatum figat, si claudatur intus.' Prolixam disputationem Aldrovandus instituit Ornithol. XIX. 64. pag. 288. ut eam avem esse probet quam Itali *Corrira* vocant.

78. Cap. XXXVIII. *Quorum dorso... cultellata inest spina*] Sic ipse Plinius mox in eodem habitans argumento, et hunc ipsum locum respiciens, 'subeuntes,' inquit, 'alvum illa secant spina.' Quamobrem nos hic quoque *spina* reposuimus, etsi libri fere omnes *pinna* legant. Astipulatur et Seneca rem eandem narrans eo quem diximus loco: 'Balbillus,' inquit, 'virorum optimus, in omni literarum genere rarissimus, auctor est, cum ipse Præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico ostio Nili, quod est maximum, spectaculo sibi fuisse delphinorum a mari occurrentium, et crocodilorum a flumine adversum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morsuque innoxiis victos. His superior pars corporis dura, et impenetrabilis est etiam majorum animalium dentibus: at inferior mollis ac tenera: hanc delphini spinis, quas dorso eminentes gerunt, summersi vulnerabant, et in adversum enixi dividebant. Recisis hoc modo pluribus, ceteri velut acie versa refugerunt. Fugax animal audaci, audacissimum timido.'

79. Cap. XLI. *Nec hæc sola a multis animalibus reperta sunt*] Sincera hæc lectio, quam exhibent Mss. omnes, vetustæque editiones, ipso Aristotelis contextu, quem hoc loco Plinius transtulit, stabilitur. Hæc enim Philosophi verba respexit, Hist. Anim. IX. 8. pag. 1022. unde idem ille argumentum orditur: Πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν τετραπόδων ποιεῖ πρὸς βοήθειαν ἑαυτοῖς φρονίμως. *Multas præterea ceterarum quadrupedum sibi prudenter opem ferre constat. A mutis* tamen, ut vulgo editi præferunt libri, defendi utcumque potest, ut sit sententia, multa nos doceri ab animalibus, quæ sermone tamen eo careant, quo doceri nos ea oporteat.

80. Ibid. *Pastuque ejus herbæ ejecto*] Chiffl. cod. *electo*, perperam. Respondent enim hæc Philosophi verbis, ὅταν γὰρ φάγωσιν, εὐθὺς ἐκβάλλουσι τὰ τοξεύματα, *ejus pastu tela e corpore ejiciunt.*

81. Ibid. *Testudo cunilæ, quam bubulam vocant, pastu vires contra serpentes refovet*] Pellicerius in Notis Mss. et Salmasius in Solin. pag. 1277. interpretis partes haud satis fideliter obiisse Plinium aiunt: accepta enim hæc putant ab Aristot. Hist. Anim. IX. 8. pag. 1025. ubi sic ait: Ἡ δὲ χελώνη, ὅταν ἔχεως φάγῃ, ἐπεσθίει τὴν ὀρίγανον, κ. τ. λ. Sed aliud est quod Plinius, aliud quod Philosophus hoc loco tradit: ille ad pugnam capessendam vires suas origano munire testudinem scribit; iste, si viperæ forte cadavere pasta fuerit, pro antidoto veneni ejus, origano uti: id quod et a Plutarcho quoque in Nat. Quæst. pag. 918. repetitur, et a Basilio, Homil. IX. in Hexaëm. pag. 115. et ab auctore Geopon. XV. 1. pag. 404. E Latinis vero et ab Alberto M. de Animal. VIII. 2. 2. pag. 251. Ex alio igitur Philosophi volumine, cujusmodi multa de animalibus ab eo scripta intercidisse diximus, cap. 17. hausta hæc esse necesse est: ex quo et Ælianus accepit, qui Hist. Anim. VI. 12. testudinem ait, depasto origano, διατραγοῦσαν ὀριγάνου, viperæ pugnam non expavescere: si desit origanum, adversus eandem ruta præsumta periculum amoliri.

82. Ibid. *Mustela rutæ, in murium venatu*] Hunc locum Pintianus non

intellexit, qui contra omnium exemplarium fidem legi voluit, *in anguium venatu*, non *in murium*. Repugnat certe Aristoteles, quem Plinius est secutus, Hist. Anim. IX. 9. pag. 1026. ubi mustelam ait cum serpentibus murium venatricibus dimicare, veluti de communi præda certantes, propterea quod ipsa quoque mures venatur: Μάχεται δὲ ἡ γαλῆ καὶ τοῖς ὄφεσι τοῖς μυοθήραις, διὰ τὸ καὶ αὐτὴν τοῦτο τὸ ζῶον θηρεύειν. Eadem habet Ælian. Hist. Anim. IV. 14. Adde his et quæ dicemus XXIX. 16. Mustelam certe solitam esse vi pariter et astu mures venari, Phædrus ipse est auctor, IV. I. 'Non semper ea sunt quæ videntur: decipit Frons prima multos: rara mens intelligit Quod interiore condidit cura angulo, Hoc ne locutus sine mercede existimer, Fabellam adjiciam de mustela et muribus. Mustela cum annis et senecta debilis Mures veloces non valeret assequi, Involvit se farina, et obscuro loco Abjecit negligenter. Mus escam petens Assiluit, et compressus occubuit neci. Alter similiter, deinde periit tertius: Aliquot secutis, venit et retorridus, Qui sæpe laqueos et muscipula effugerat, Proculque insidias cernens hostis callidi, Sic valeas, inquit, ut farina es quæ jaces.'

83. Ibid. *Cervus herba cinare venenatis pabulis resistit*] Solini hæc paraphrasis est, cap. 19. pag. 39. ubi de cervis scribit: 'Herbam quoque, quam cinarem vocant, contra noxia edunt gramina.' Quæ loquendi forma peculiare quoddam herbæ genus videtur præ se ferre, non eam, quæ nota est omnibus, cinaram, quam Galli *articactum* vocant, *artichaut*, quæ pomum habet, sive capitulum squamatim compactum ad instar nucis pineæ, et aculeatum. Neque Salmasio in Solin. pag. 225. neque Pellicerio in notis Mss. assentior, qui de hoc altili carduo locutum hic Plinium volunt: cum neque reliquo opere universo, ubi de eo sermo est, cinaræ vocabulum usquam usurpet: neque hic hortensis carduus ac domesticus sylvestri feræ promta satis et facilis medicina videatur.

84. Ibid. *Lauri folio annuum fastidium purgant*] Prohibuit unanimis exemplarium omnium consensus, quominus hic quicquam moverem: alioquin haud gravate sic emendaturus, *annuum fascinum purgant*. Memini enimvero apud Philen me legere, Ἀνθίσταται δὲ πρὸς τὸ βάσκανον πάθος Δάφνην φαγοῦσα φάττα. Et Ælian. Hist. Anim. I. 35. auctor est palumbos ad fascinationis amuletum laurinos tenues ramos colligere, atque ad pullorum munimen in nidos imponere. Sed alia Plinii mens est, ut apparet.

85. Cap. XLII. *In Thracia locis rigentibus et vulpes, &c.*] Chiffl. cod. *Interea*, quod ineptum est. Probat tamen Salmasius, in Solin. p. 440. Damnat Plutarch. de Solert. Anim. p. 968. et 969. qui apud Thraces id evenire docet: Οἱ δὲ Θρᾷκες, inquit, &c. Et Ælianus Hist. Anim. VI. 24. iisdem verbis.

86. Ibid. *Animal alioqui solertia dirum*] Ita restituimus secuti veteres codices, Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. quod editores Pliniani in *solerti auditu* perperam transmutarunt. Est enim loci sententia, Vulpem, animal alioqui ceteris sua solertia noxium ac metuendum, hominum tamen pericula præmonere. De documentis enim agi, quæ varia ferarum genera nobis dederint, certissime superiora declarant.

87. Ibid. *Ad ejus itum reditumque*] Nihil est sane exploratius, quam ad rigentium locorum incolas, non ad vulpes, transitum illum gelatorum amnium lacuumque referri oportere: hoc enim loci sententia postulat, ubi de documentis agitur, quæ ab animalibus homini tribuuntur. Itaque sequi maluimus fidem vetustorum

codicum, Reg. 1. 2. Paris. Tolet. et Salmant. quos Pintianus laudat, quam editorum emendationem præposteram, *nonnisi ad pastus ituræ redituræque.*

88. Cap. xliii. *Et solipugis*] Sive *solipugis* scripseris, ut habet Regius codex 2. cum Parmensi, vetustisque aliis editionibus, sive *solpugis*, cum aliis, perinde est: id enim contractum est a 'Solipunga' nomen, quod genus est, inquit Festus, 'bestiolæ maleficæ, quod acrius concitatiusque fit fervore Solis: unde etiam nomen traxit.' Atque ita Lucanus scripsit ix. 837. 'Quis calcare tuas timeat, Solpuga, latebras?' Nec aliter apud Ciceronem legerim, auctoresque probatiores: Solini Salmasiique Solifuga, quod Solem fugiat, explosa penitus atque damnata: quam nec ipsa Lucaniani metri ratio patitur. Araneorum generi solpugas accensent Diodorus lib. iii. pag. 164. Strabo lib. xvi. pag. 772. et Ælian. Hist. Anim. xvii. 40. qui hæc pariter de iis narrant. Formicis ascribit Plinius lib. xxix. ubi de iis rursum. Nempe inter araneos sive φαλάγγια genus est quoddam, a formicæ similitudine μυρμήκιον appellatum, quemadmodum suo loco dicemus: ut plane mediæ formæ inter araneum formicamque fuisse solpuga videatur.

89. Ibid. *Rhætienses*] Libri fere omnes aut *Trerienses* habent, aut *Eretrienses*. Nos *Rhætienses* scripsimus, Æliani admonitu, cujus hæc verba Hist. Anim. xi. 8. σκολόπενδραι δὲ, Ῥοιτιεῖς subintellige ἀνέστησαν ex superioribus: quod ille haud dubie, ut Plinius, ex Theophrasto accepit. Idem xv. 26. Λέγουσι δὲ ὑπὸ σκολοπενδρῶν ἐξαναστῆναι Ῥυτιεῖς, ubi Ῥυτιεῖς pro Ῥοιτιεῖς, ut puto, mendose. Sed ut ut est, emendatio nostra utriusque loci auctoritate stabilitur. Rhytium Plinio iv. 20. et Stephano, Cretæ; Ῥοιτιεῖον, Troadis oppidum est.

90. Cap. xliv. *Et quibusdam magicis artibus*] Hanc lectionem ipse Solinus agnoscit, cap. 27. pag. 51. scribens: 'Hyæna quodcumque animal ter lustraverit, movere se non potest: quapropter magicam scientiam inesse ei pronuntiaverunt.' Scribendum nihilominus arbitratur Pellicerius in notis Mss. *Et ut quibusdam*, hoc est, non vere magicis artibus, cum id de fera suspicari minime liceat, sed tanquam magicis.

91. Cap. xlvii. *Arbores*] Etsi arbores morsu cædere, non fibro Aristoteles, sed lataci attribuit, Hist. Anim. viii. 9. pag. 901. quæ causa Pintiano fuit, et Pellicerio deinde in Notis Mss. cur locum hunc sic immutarent: *Latax animal horrendi morsus, arbores juxta flumina, ut ferro, cædit: homine lutra comprehenso, &c.* Pliniumque securitatis, negligentiæ, supinitatisque arguerent: de fibro tamen ipso id quoque experientia comprobat, quam cepere oculis ii, a quibus nos et hanc morsus vim prope incredibilem, et alia quæ castori a Plinio ascribuntur, tam esse vera didicimus, quam quæ verissima. Hæc dudum scriptis prodidit Albertus M. qui se ab iis accepisse profitetur, qui, ut ait, 'erant experti valde circa Castores.' 'Castor,' inquit de Animal. vii. 1. 5. pag. 221. 'habet dentes fortes valde, et sæpe exit de nocte de caveis riparum, et amputat ramos arborum qui sunt circa fluvios, et construit sibi casas ex eis.... Caudam autem habet latam et squamosam, quia per illam natat insequendo pisces: et testes ejus sunt id quod vocatur castorium. Dentes autem habet fortes, et est animal mordax, aliquando mordens homines: et dicunt quidam morsum illum non sanari, nisi læsus audiat fracturam ossium castoris..... Et abundant ista animalia valde in partibus Alemanniæ quibusdam, et in

terris Sclavorum, Poloniæ, et Prussiæ, et Russiæ.' Eadem iterum repetit XXII. 2. 1. pag. 584. Quibus sunt ea consentanea maxime, quæ de fibris sive castoribus narrant ii a quibus frequenter visos accepimus: nam et arbores ab iis morsu fractas, exstructasque ex arte casas ipsi visas a se referunt. Castoris dentes aliquando et nos tractavimus, duritiei prope incredibilis: frangi vix ut ulla vi queant. Λάταξ porro, cujus Aristoteles meminit, animal est amphibium, lutræ fibroque congener: cui vis proinde par inesse possit.

92. CAP. L. *A partu duas*] Libri omnes editi, *A partu duas habent herbas;* sed voculæ duæ postremæ absunt a Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Referuntur enim hæc verba, *A partu duas*, ad dictionem subsequentem, *pastæ*. Duas, inquit, a partu herbas pascuntur, ut ante partum unam. Ita Virgil. Georg. IV. apes pasci arbuta dixit.

93. Ibid. *Quæ aros et seselis*] Mira hic eruditorum dissensio de utraque hac herbula. Posterior Salmasio non placet, qui *sideritin* reponit, in Solin. p. 224. Priorem improbant Pellicerius in notis Mss. et Bochartus parte prima de Anim. III. 17. pag. 891. Arbitrantur hi nimirum Pliniana hæc accepta esse ab Aristotele Hist. Anim. IX. 6. pag. 1018. cujus verba hæc sunt: Καὶ ὅταν τέκῃ, ἐσθίει τὸ χορίον πρῶτον· καὶ ἐπὶ τὴν σέσελιν δὲ τρέχουσι, καὶ φαγοῦσαι, οὕτως ἔρχονται πρὸς τὰ τέκνα πάλιν, *A partu statim, χορίον edit, indeque accurrunt ad seselin, eaque depasta sic rursus ad catulos redeunt.* Addunt χορίον Aristotelis, qua voce Græci membranaceam tunicam, qua in utero fœtus obvolvitur, significarunt, herbæ cujusdam nomen Plinium arbitratum esse: atque a partu duabus purgari, quæ chorion et seselis appellarentur, somniculosum alterius vocis interpretem nobis reddidisse. Inde emendatores haud satis peritos pro *chorion, quæ aros* rescripsisse. At seselis certe nomen retinendum esse, adversus Salmasium evincit apertissime hic Philosophi locus. Quid si ex eodem colligam et *aron* non defendi modo posse, sed et oportere? Secundas enim statim a partu vorari ait. Quid si ad vim veneni depellendam, quam illæ continent, pasci a cerva *aron*, sive draconteam, (nam herba est eadem:) ex probato idoneoque scriptore ostendero? annon palam fiet ab Aristotele Plinium non discrepare: sed quæ ille neglexit, explicatius tradidisse? servandamque *aron*, quam recepta dudum lectio exhibet, manuque scripti libri permulti: etsi in quibusdam legitur, *quæ tamo et siselicis appellantur?* Auctor is est doctior multo, quam elegantior, Albertus M. de Animal. VIII. 2. 1. pag. 250. 'Cum,' inquit, 'fœmina cervi peperit primo, si potest, comedit herbam, quæ drancontea vocatur, vel aliam, quæ similem virtutem habet contra venenum secundinæ, quam semper cerva partam comedit, et tunc redit ad partum.' Et paulo post: 'Amplius autem, quando parit cerva, subito comedit secundinam, antequam comedat super terram, et cum adhuc adhæret partui. Et est opinio quorundam, quod secundina sit venenosa, propter quod comedit draconteam.' Quin etiam alios ad usus draconteam a cerva mandi docet idem, p. 251. nempe ad dentes exacuendos. Hoc vero eum aut certo didicisse experimento necesse est, aut ab iis hausisse scriptoribus, ex quibus Plinius sua concinnavit: qui XXIV. 92. aron commendat ipse pro antidoto contra venena.

94. Ibid. *Saltumque demonstrant*] Absurda Solini paraphrasis, cap. 19. p. 39. 'Et assuescunt salire per abrupta.' Saltus hic lustrum est, et cu-

bile, ut Turnebus admonuit Advers. III. 22. Aristoteles, tum loco cit. tum Hist. Anim. VI. 29. pag. 770. σταθμοὺς vocat: Εἴθισται δὲ ἄγειν τοὺς νεβροὺς ἐπὶ τοὺς σταθμούς· ἔστι δὲ τοῦτο τὸ χωρίον αὐταῖς καταφυγή, πέτρα περιῤῥαγεῖσα μίαν ἔχουσα εἴσοδον, οὗ καὶ ἀμύνεσθαι εἴωθεν ἤδη τοὺς ἐπιτιθεμένους, *Assuescit hinnuleos petere lustra: quem locum pro profugio habet: saxum illud est præruptum, uno aditu: ubi etiam pugnare solet adversus eos qui se adoriuntur.*

95. Ibid. *Mulcentur fistula pastorali, et cantu*] Negat Salmasius in Solin. pag. 220. de fistula Aristotelem esse locutum: sed de sibilo, qui solo ore editur, συρίττειν accipiendum esse. Tamen eum Philosophi locum, quem Plinius nunc reddit, IX. 6. pag. 1021. interpretatus Scaliger, ἁλίσκονται δὲ θηρευόμεναι αἱ ἔλαφοι συριττόντων καὶ ᾀδόντων, ita vertit, *Capiunt venatores cervos fistula et cantu.* Et qui plus in ea lite dijudicanda momenti habet, de fistula haud dubie Plutarchus accepit de Solert. Animal. pag. 961. Κηλοῦνται μὲν ἔλαφοι, inquit, καὶ ἵπποι σύριγξι καὶ αὐλοῖς, καὶ τοὺς παγούρους ἐκ τῶν χηραμῶν ἀνακαλοῦνται βιαζόμενοι ταῖς φώτιγξι, *Illiciuntur ac deliniuntur cervi et equi fistulis atque tibiis: et paguros e saxorum cavernis vi eliciunt lotinæ fistulæ cantu.* Xenophon item in Geopon. XIX. 5. pag. 467. Αὐλῶν δὲ καὶ συρίγγων ἐμμελῶν ἐπακούσασαι, οὐκ ἀποφεύγουσι, ἀλλ' ἡδόμεναι παραμένουσι, καὶ οὕτως θηρῶνται, *Tibias et fistulas concinnas audientes non aufugiunt, &c.*

96. Ibid. *Accensi autem utriuslibet odore comitiales morbi deprehenduntur*] In editis ad hunc diem libris, scriptum est: *Accensis autem utrislibet, serpentes fugantur.* Nos admonitu codicum Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. et Salmant. quos Pintianus laudat, has postremas voces expunximus, quoniam ejus rei fit postea mentio: prioresque sanavimus. Solinus tamen agnovisse et illas hoc loco videtur, scribens cap. 19. p. 39. 'Si fugare angues gestias, utrum velis, uras: quæ ustrina præterea nidore vitium aperit ac detegit, si cui inest morbus comitialis.' Sed ex dicendis postea huc antevertit.

97. Ibid. *Quin et medetur huic timori*] Chiffl. cod. *timor.* Perperam sane: timori febrium mederi dixit, quod efficeret id morbi genus ne metueretur. Ita Solinus accepisse videtur, cap. 19. pag. 39. 'Patuit nunquam eos febrescere: quam ob causam confecta ex eorum medullis unguina sedant calores hominum languentium.'

98. Cap. LI. *Et spina simili modo eminet. Rostrum, ut in parvo, &c.*] Interpunctionem hujus loci sanavimus, cum Pintiano, ab Aristotele admoniti, cujus hæc verba, e Hist. Anim. II. 14. pag. 205. Καὶ ἡ ῥάχις ἐπανέστηκεν ὁμοίως τῇ τῶν ἰχθύων, sic reddi debent: *Et dorsum* (melius quam *spina*) *piscium modo eminet.* Prius legebatur: *et spina simili modo. Eminet rostrum, &c.*

99. Ibid. *Suillo*] Simiæ suillæ dixit Aristoteles: Τὸ δὲ πρόσωπον ὁμοιότατον τῷ τοῦ χοιροπιθήκου. Verum quid si pro χοιροπιθήκου in Aristotele scribi oportuerit, κερκοπιθήκου? Nam caudata simia nihil vulgatius: de porcaria nihil legere me memini. Sed re ipsa chamæleonis rostrum, nec simiarum rostro simile esse, nec suillo, docent Anatomici, qui chamæleonem ante annos quindecim Lutetiæ dissecuere: sed quale fere piscium est.

100. Ibid. *Circa Caprificos*] De caprifico arbore hoc accipiendum putarunt Claimondus nescio quis, et Anatomici Parisienses: cumque intelligerent nihil ferociæ accessisse chamæleoni, ex arboris hujus vicinitate atque ascensu, Plinii placitum falsum esse pronuntiarunt. *Circa Capricornum* ille reposuit: isti placidissi-

mum eo tempore id animal esse deprehenderunt, nedum feritate præcipua, ut Plinius asseverat. Nos Caprificiales dies interpretati sumus de quibus Plin. XI. 15. 'Æstivi mellis vindemiæ Attici signum dederunt Caprificialem diem Vulcano sacrum.' Hæc porro Volcanalia celebrari solita decimo Kal. Septemb. hoc est, sub finem Canicularium dierum, testatur Romanum Calendarium vetus apud Gruterum, pag. 133. et 134.

101. CAP. LII. *Lycaon*] Ut furta, credo, sua dissimularet Solinus cap. 30. pag. 57. hoc animal Indicum, unaque tarandum, Plinii, Æliani, aliorumque testimonio Scythicum, Æthiopiæ dedit. 'Eadem Æthiopia,' inquit, 'mittit Lycaonem: lupus est cervice jubatus, et tot modis varius, ut nullum illi colorem dicant abesse. Mittit et tarandum,' &c.

102. CAP. LIV. *Eorum coitus hyemis initio*] Exercuit hic locus summa ingenia, dum verbis Philosophi, unde hæc accepta sunt, medicinam facere voluerunt. Aristotelis hæc oratio est Hist. Anim. VI. 30. pag. 773. Τὴν δὲ ὀχείαν ποεῖται τοῦ μηνὸς τοῦ ἐλαφηβολιῶνος, κ. τ. λ. quem locum egregie emendavit Petavius noster Var. Dissert. in Uranol. VI. 7. pag. 238. Legendum enim admonuit: Τὴν δὲ ὀχείαν ποιεῖται τοῦ Ποσειδεῶνος· καὶ φωλεύει μέχρι τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος. *Coit mense Novembri; latet autem usque ad Martium.* Incipiebat nempe Posideon circa XXV. Novembris: Elaphebolion, circiter XXII. Februarii. Cui emendationi mire favent ea, quæ tum Philosophus, tum Ælianus, Pliniusque, de ursorum secessu, partu, egressuque narrant. Plinius enim coire hyemis initio scripsit, quod quidem circa Idus Novembres statuit ipse II. 47. Ælian. Hist. Anim. VI. 3. τοῦ χειμῶνος ἀποτίκτειν, hyeme parere, tricesimo scilicet, ut Plinius ait, post coitum die: nec ante tres menses a partu catulos, frigoris metu, educit e latebris, inquit Ælianus idem, οὐδ' ἂν πρὶν ἢ πληρωθῆναι τρεῖς μῆνας ἐξαγάγοι ποτὲ τὰ βρέφη. Hoc est, tertio post brumam mense, verno jam tempore, ut ait Aristot. Hist. Anim. VIII. 22. p. 938. καὶ φωλεῖ, ἕως ἂν ἐξάγειν ὥρα ᾖ τοὺς σκύμνους. Τοῦτο δὲ ποιεῖ τοῦ ἔαρος, περὶ τρίτον μῆνα ἀπὸ τῶν τροπῶν. Sic quaternis omnino mensibus, quod Plinius mox ait, fœminæ latent: nec legendum, *fœminæque ternis*, ut Salmasius putat, in Solin. pag. 317. sed *fœminæ quaternis;* ut libri fere omnes habent.

103. Ibid. *Nec quidquam rarius quam parientem videre ursam*] Vero mihi propius videtur, quod Plinius, quam quod Philosophus narrat Hist. Anim. VI. 30. pag. 773. Κύουσαν δὲ ἄρκτον ἔργον ἐστὶ λαβεῖν. *Prægnans ursa non sine negotio capitur.* Rursusque VIII. 22. pag. 938. Κύουσα δ' ἄρκτος ἢ ὑπ' οὐδενὸς, ἢ πάνυ ὑπ' ὀλίγων εἴληπται. *Prægnans ursa aut a nullo, aut a paucis capta fuit.* Mirum enim prorsus est, ursam prægnantem non capi, cum tamen id fieri tam facile queat, somno ea tamdiu capta.

104. Ibid. *Exeuntes herbam quandam aron nomine*] *Caram* ex suis Mss. Salmasius reponit, in Solin. pag. 225. Defendunt *aron*, non solum nostri codices, et editiones antiquæ, sed et Arist. Hist. Anim. VIII. 22. pag. 938. et IX. 7. pag. 1022. τὸ ἄρον ἐσθίουσιν. Plutarchus item de Solert. Anim. p. 974. Ἡ δὲ ἄρκτος, ὅταν ἐκ τοῦ φωλεοῦ παρέλθῃ, τὸ ἄρον ἐσθίουσα πρῶτον τὸ ἄγριον. Et Ælian. Hist. Anim. VI. 3. ὅταν προέλθῃ, τοῦ καλουμένου ἄρου τοῦ ἀγρίου ἐσθίει.

105. Ibid. *Dentium prædomantes ora*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. et vetustæ editiones omnes. Ex Aristot. IX. 7. pag. 1022. castigavit Barbarus: *cum dentiunt, prædomantes ora.* Græca Philosophi hæc sunt: Καὶ τὰ ξύλα διαμασσῶνται, ὥσπερ ὀδοντοφυοῦσαι, *ligna mandunt, tanquam dentiant.* Quare

agnoscendum potius fuit cum Pintiano: *circaque surculos, ac si dentiant:* sive: *ceu dentiant, prædomant ora.* Posset etiam legi, *dentium prædomant oras;* ut esset intellectus, torpentes diuturna cessatione dentium extremitates excitare arborum surculis ursos, et ad vescendum veluti reparare. Minus apte alii ediderunt, *circaque surculos sentium.* Abscedit longius paulo a Mss. codicum vestigiis Pellicerius in notis Mss. dum legit, *dentium prædomant stuporem.*

106. Ibid. *Oculi eorum hebetantur*] Editi hactenus libri, *Oculi eorum hebetantur crebro.* Nos illud *crebro* expunximus: abest enim a codd. Reg. 1. 2. Paris. vet. Dalec. ceterisque. Solini paraphrasis: ‘ Latent quaternis mensibus: mox egressæ in diem liberum, tantam patiuntur insolentiam lucis, ut putes obsitas cæcitate.’

107. Ibid. *Ingrediuntur et bipedes*] Chiffl. cod. *Ingrediuntur et in pedes arborem.* Inepte. Albertus M. de Animal. VII. 1. 5. pag. 221. de urso: ‘ Aliquando etiam pugnans ambulat, et stat erectus super pedes posteriores,’ &c.

108. Cap. LVI. *Unum amplius*] Libri impressi: *unum non amplius:* addita perperam negatione, quam non agnoscunt Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c.

109. Ibid. *Non ut remur plerique, vitæ hominum supervacuum est*] Pintianus ex suis codd. *Non ut rentur aliqui.* Editi ad hunc diem interpolato contextu, *Non verentur aliqui dicere.* Nos secuti sumus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Ita mox, *in pecude,* ubi editi *in pecore* habent, reponi jussimus ex iisdem Mss. et Chiffletiano.

110. Cap. LVII. *Quo gustato tanta illa vis, ac ceteris quadrupedum imperitans*] In Mss. codd. legitur, *ut ceteris.* Unde scribendum fortassis fuerit: *quo gustato tantillo ea vis est, ut ceteris, &c.* Solinus enim transcriptor, cap. 27. pag. 50. ‘ Leontophonas vocari accipimus bestias modicas, quæ captæ exuruntur, ut earum cineris aspergine carnes pollutæ, jactæque per compita concurrentium semitarum, leones necent, si quantulumcumque ex illis sumserint.’

111. Ibid. *Lyncum humor ita redditus, ubi gignuntur*] Lynces subintellige. Salmasius in Solin. pag. 88. emendat, *ubi gignitur,* perinde quasi urina gigni Latine dicatur, ac non ad lynces id referendum sit, librorum plane omnium astipulante consensu, ut proxime antea Plinius hoc ipso cap. dixit, ‘ ubi leo gignitur.’

112. Cap. LIX. *Serpentium vipera sola terra dicitur condi: ceteræ arborum aut saxorum cavis*] Voces hæ, *vipera sola,* et *ceteræ,* permutasse sedem videntur, si non aliunde Plinius hæc accepit, quam ex Aristotele, qui contrario plane sensu scripsit, VIII. 19. pag. 930. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ὄφεις ἐν τῇ γῇ φωλεύουσιν· αἱ δὲ ἔχιδναι ὑπὸ τὰς πέτρας κρύπτουσιν ἑαυτάς. *Ac ceteræ quidem serpentes in terram conduntur: viperæ autem sub saxis abdunt sese.* Et Aristoteli quidem experientia ipsa astipulatur, et Charasius de Vipera, pag. 7. Ne quid tamen in Pliniano contextu immutem, codicum omnium consensus vetat.—‘ Et de hyemali fortassis latebra duntaxat Plinius sermonem habet.’ *Ed. sec.*

113. Cap. LX. *In Indiæ vero Nysa monte*] Codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Nyso monte,* pro *Nysa.* Nam apud Arrianum, in Indicis, pag. 509. Nysa mons prope Nysam oppidum collocatur. Ut inutilis jam videatur Pintiani conjectura, scribentis, *In India Mero Nysæ monte:* Pellicerii quoque emendantis, *Indiæ Paropamiso monte.*

114. Cap. LXI. *Nicomedis Bithyniæ regis, uxore ejus Consingi lacerata*] Portentum id nominis sane videtur, sed ut refingam aliter, codicibus omnibus Mss. *Cosingi* exhibentibus, equidem laboro. Alio tamen nomine video

hanc Nicomedis uxorem appellari a Tzetze Chiliad. III. Hist. 115. vs. 965. nempe *Ditizelem*, tum in libris editis, tum in perantiquo nostro exemplari manu exarato: 'Ο Νικομήδης ῥηθεὶς μέγιστον εἶχε κύνα, Ἐκ γένους ὄντα μολοσσῶν, πιστότατον ἐκείνῳ. Οὗτος ποτὲ τὴν δέσποιναν σύζυγον Νικομήδους, Μητέρα τοῦ Προυσίου δὲ, Ζιήλου, καὶ Λυσάνδρας, Τὴν Διζιτήλην κλῆσιν μὲν, ἀπὸ Φρυγῶν δὲ γένους, Συμπαίζουσαν τῷ βασιλεῖ, νομίσας πολεμίαν, Ἐσπάσατο περιχανὼν τὸν δεξιὸν τὸν ὦμον, κ. τ. λ.

115. Ibid. *Cascellium*] In libris editis, *Ceselium*. In Mss. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. Dalec. *Carcellium*, haud ita aberrante scriptura a vero nomine, *Cascellium*, quod frequens occurrit in Inscriptionibus Gruteri. Macrob. Saturn. II. 6. p. 341. 'Cascellius Jurisconsultus urbanitatis miræ, libertatisque.' Ubi temere glossatores *Cæcilium* in notis conantur reponere. Horat. in Arte Poët. vs. 371. 'Nec scit quantum Cascellius Aulus, Sed tamen in pretio est.' Hunc Pomponius lib. I. Dig. tit. 2. de Orig. Juris § 45. in Jurisconsultorum celebrium albo ponit: 'Aulus Cascellius,' inquit, 'Q. Mucii Volosii (scribo *Volcatii*, ex Plinio,) auditor: qui deinde in illius honorem testamento Publium Mucium nepotem ejus reliquit hæredem. Fuit autem Quæstorius, nec ultra proficere voluit, cum illi etiam Augustus Consulatum offerret.' Hinc emendabis Val. Max. qui II. 2. 'A. Cæsellium, virum juris civilis scientia clarum' appellat, (lege, 'A. Cascellium') qui multa de partibus Cæsaris (sic enim emendo, cum vulgo legatur, 'de temporibus Cæsaris') liberius loquebatur.'

116. Ibid. *Titium Sabinum ..... magna populi Rom. corona*] Ita rescripsimus, admonitu Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. et Chiffl. ipsiusque adeo Taciti Annal. IV. pag. 123. 'Junio Silano,' inquit, 'et Silio Nerva Coss. fœdum anni principium incessit, tracto in carcerem illustri Equite Rom. Titio Sabino, ob amicitiam Germanici,' &c. Prius in libris vulgatis: *T. Sabinum*, hoc est, *Titum*. Mox ubi editi legebant: *Magna Populi Rom. corona circumstante*, vocabulum *circumstante*, ceu glossema expunximus, quod abest a Mss. omnibus. Ex iisdem paulo ante *abjecti* pro *abjecto* rescripsimus.

117. Ibid. *Quam silens et occulta, quam significans demonstratio est*] In Mss. *et occultasset:* unde legendum forte: *et occultans se, et quam significans, &c.* Audacior certe emendatio Jani Ulitii legentis: *quamvis aquam transiliens se occultasset*, contra omnium Mss. fidem.

118. Ibid. *Ductorem e canibus et ducem*] Janus Ulitius in Cyneg. Gratii, pag. 202. inanis tautologiæ vitio haud carere putat *ductoris* et *ducis* repetitionem. Perperam profecto, ut interpretatio nostra declarat. Addit vidisse Gesnerum in quibusdam Mss. pro duabus his voculis, *et ducem*, legi *Lintiscum:* unde ipse *Lyciscam* effingit. Suspecta mihi Gesneri fides. Subjicit Ulitius, scripsisse Servium et Isidorum, Lyciscos dici auctore Plinio, qui ex lupis et canibus nati: illum Ecloga III. istum XII. 3. Videri porro id hausisse ex hoc ipso loco, unde librariorum culpa interciderit. At cur hinc potius, quam ex libris Dubii Sermonis, sive Etymologiarum, quorum nos meminimus alias, quosque non semel veteres Grammatici laudant?

119. Ibid. *Rex Albaniæ*] Non tamen fuit canis iste Albanus. Indicum facit Strabo lib. XV. pag. 500. Unde Solinum redarguas, et si qui alii sunt, qui hunc Plinii locum ad Albanos canes detorserint. Paulo post, cum in libris editis legeretur: *immobili jacente. Eaque segnitie, &c.* nos codicum meliorum admonitu, Reg. 1. 2. Chiffl. Paris. ita scripsimus, distinximusque: *Jacente eo. Qua segnitie, &c.*

120. Ibid. *Moxque increvit*] Ita Reg. 2. et Chiffl. Nam Reg. 1. et Paris. mendose, *moxque in cervicem.* Sed adhuc deterius editi, *mox ingruit.* Solinus transcriptor: 'Mox viso elephanto,' inquit, 'notabiliter exultans, belluam primum astu fatigavit.' Notabiliter dixit, quia increvit animis. Nec multo post, *rotatam* scripsimus, belluam scilicet, pro *rotatum.*

121. Cap. lxii. *Canum generi bis anno partus*] Prius legebatur in omnibus editis, *Canum generibus annui partus.* At Reg. 1. 2. ceterique omnes Mss. *Canum generibus anno partus.* Unde nos partim ex codicum vestigiis, partim ex reipsa intrepide scripsimus, *Canum generi bis anno partus.* Quinetiam verba Aristot. a quo cuncta fere hæc Plinius mutuatur Hist. Anim. v. 13. pag. 561. et vi. 20. pag. 736. de cane paria fere sunt: Τεκοῦσα δὲ πάλιν ὀχεύεται ἕκτῳ μηνὶ, καὶ οὐ πρότερον. *A partu,* inquit, *sexto mense rursus implentur, nec prius.* Ac Plinius demum ipse x. 83. 'Ineuntur a partu sexto mense.'

122. Cap. lxiv. *Tredecim talentis*] Etsi libri omnes *XVI.* sive *sedecim* legant, cum tamen, ut alias monuimus, a *XIII.* ad *XVI.* proclivis admodum usitatusque librariorum lapsus in hoc opere sit, probatos auctores, qui *tredecim talenta* scriptis prodiderunt, sequi nunc maluimus, quam imperitorum amanuensium errorem errare. 'Equus Alexandri Regis,' inquit Gellius, qui hausit a Plinio nostro, v. 2. p. 319. 'et capite et nomine Bucephalus fuit. Emtum Chares scripsit talentis tredecim .... æris nostri summa est, sestertia cccxii.' Plutarchus in Alexandro, pag. 667. Ἐπὶ δὲ Φιλονείκου τοῦ Θεσσαλοῦ τὸν Βουκέφαλον ἀγαγόντος ὤνιον τῷ Φιλίππῳ τρισκαίδεκα ταλάντων. Tzetzes Chiliad. iv. 490. Ἥπερ τῷ Βουκεφάλῳ δὲ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας Τὸν ὕνπερ ὠνησάμενος τρισκαίδεκα ταλάντων Ὁ Θετταλὸς Φιλόνεικος χαρίζεται Φιλίππῳ.

123. Ibid. *Alios passim recipiens*] Secuti sumus codices Reg. 1. 2. Paris. Tolet. &c. ipsumque Pintianum: cum in editis perperam legeretur, *passim rejiciens.* Emendationem certe nostram, et interpretationem mire Solinus adjuvat, in prioribus Notis ad hanc sectionem, n. 3. Sed et paulo ante magis probat, *regio instratu ornatus,* Pellicerius in notis Mss. quam, *regio instratus ornatu.*

124. Ibid. *Equum adamatum ...usque ad coitum*] In Mss. *usque in coitum.* Quid si legas, *usque in rogum?* Nam Hyginus Fab. 243. 'Semiramis,' inquit, 'in Babylonia equo amisso in pyram se conjecit.'

125. Ibid. *Scythici quidem equitatus equorum gloria strepunt. Occiso regulo, &c.*] Prius legebatur: *Scythæ quidem equitatus et equorum gloria strepunt. Occiso denique ipsorum regulo.* Nobis vero a Mss. fide desciscere, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. religio fuit: cum præsertim sincerior ea, quam exhibent, lectio videatur.

126. Ibid. *Centaretum*] Male invertit omnem hanc historiam Solinus, cap. 45. pag. 74. scribens: 'Cum prælio Antiochus Galatas subegisset, Centareti nomine ducis, qui in acie ceciderat, equum ovaturus insiluit,' &c. Plinio enim Ælianus astipulatur, Hist. Anim. vi. 44. Καὶ τὸν Ἀντιόχου δὲ ἵππον τὸν τιμωρήσαντα τῷ δεσπότῃ, καὶ ἀποκτείναντα τὸν Γαλάτην, ὡσπεροῦν ἀπέσφαξε τὸν Ἀντίοχον ἐν τῇ μάχῃ· ὄνομα δὲ τῷ Γαλάτῃ Κεντοαράτης ἦν, ἐῶ καὶ τοῦτον. Ælianum a Salmasio neglectum miror, qui pag. 894. in Solinum, Plinium ex ejus transcriptore, cujus fidem et eruditionem sæpe ipse desiderat, castigare hoc loco nihil veretur.

127. Cap. lxv. *Ingenia eorum inenarrabilia jaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuque invitantium*] Etsi defendi recepta lectio potest, tamen admonitu codi-

cum Reg. 1. 2. Paris. &c. distingui legique satius videtur: *Ingenia eorum inenarrabilia: Jaculantes obsequia experiuntur.... nisuque injuvantium*, vel *juvantium*.

128. Ibid. *Excusso in carceribus auriga Albato Corace, occupavere prima: tum obtinuere, opponentes, effundentes omniaque contra æmulos, quæ debuissent peritissimo auriga insistente, facientes*] Locum hunc editores Plinii, verbis partim detractis, partim immutatis, partim etiam temere adjectis egregie interpolarant, in hunc modum: *Excusso in carceribus auriga albati equi palmam occupavere, primatum obtinuere, opposita effundentes, omnia quæ, &c.* Nos uti edidimus, ex codicibus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. nullo fere apice neglecto, vel immutato, expressimus.—' Vox ' occupare' per se, nullo alio adjecto vocabulo, et ' primum locum obtinere,' in Circo quadrigarumque certamine familiares ac propriæ: apud Gruterum, p. 337. DIOCLES. AGITATOR..... OCCVPAVIT. ET. VICIT. DCCCCXV. SVCCESSIT. ET. VICIT. LXVII..... ERIPVIT ET. VICIT. DII. PRASINIS. CCXVI. VENETIS. CCV. ALBATIS. LXXXI. &c. Et infra: PRIMVM. LOCVM. OBTINERE. VIDETVR. PONTIVS.' &c. *Ed. sec.*

129. Ibid. *Ad cretam stetere*] Ita nos restituimus, ex codd. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Interpolatores *metam* scripserant. Creta pro meta sumitur, quoniam signare metam in Circo creta solebant, ut esset conspicua. Seneca Epist. 108. pag. 469. ' Hanc, quam nunc in Circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.' Isidorus Orig. XVIII. 34. ' Septem spatia quadrigæ currunt, quorum finis est creta.' Plinius ipse XXXV. 58. ' Est et vilissima (de creta loquitur) qua circum præducere ad victoriæ notam instituerunt majores.' De Circensibus ludis perstringere hoc loco quiddam obiter operæ pretium visum est fore: atque a Circo quidem, in quo fiebant, traxisse nomen, pervulgatum est: at duum generum eos fuisse, haud ita obvium: patricios scilicet, plebeiosque: illos per patres agi solitos, per plebem istos: inde petitam appellationem: illos ab Imperatoribus, Consulibus, Ædilibusque curulibus: illos ab Ædilibus plebis: Patricios in Circo maximo, in Flaminio plebeios: illos varia anni tempestate, atque occasione: hos stato die, a. d. XIII. Kal. Novemb. per triduum, ut veteres Fasti testantur. Plebeiorum Circensium præter Plinium hoc cap. meminere Livius passim, Val. Max. I. 7. 4. aliique. Asconius Pedianus Orat. II. in Verr. plebeios ludos appellatos ait, ' quos exactis regibus pro libertate plebis fecerunt, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum.'

130. CAP. LXVI. *Generat mas ad annos triginta tres: utpote cum a Circo post vicesimum annum mittantur ad sobolem*] Ita Mss. omnes. Solinus certe nihil de Circo, cap. 45. pag. 74. ' In annum tertium,' inquit, ' et tricesimum generant, utpote qui etiam post vicesimum mittantur ad sobolem reficiendam.' Eam ob rem aliis placet, *utpote cum iccirco*. Mihi certe non placet: cum enim paulo ante aperuerit, qui Circo equi quærantur, nunc idem qua ætate a Circo abeant, et veluti manumittantur, ac rudem accipiant, aperit.

131. Ibid. *Mittantur ad sobolem. Opunte et ad quadraginta durasse tradunt*] Plinii editores, hanc vocem *Opunte* nihili esse arbitrati, locum hunc sic interpolarant: *mittantur ad sobolem reparandam. Et ad quadraginta, &c.* Sed hanc vocem *reparandam* nulli agnoscunt codices. Reg. 1. 2. Paris. et Tolet. quem Pintianus habet, *Opunte* exhibent: confirmatque Philosophus, a quo hæc petuntur, Hist. Anim. VI. 22. pag. 754. Ἐν Ὀποῦντι δὲ ὁ Φορβίου ἵππος ὄχευεν ἐτῶν ὢν τεσσαράκοντα· ἔδει δὲ τὰ πρόσθια

σκέλη συνεπαίρειν. Agnovit hanc Opuntis lectionem Solinus cap. 45. pag. 74. etsi male is oppidi nomen, quod in Locris Epicnemidiis fuit, qua solet supinitate in equum ipsum transtulit. 'Notatum etiam advertimus,' inquit, 'Opuntem nomine equum ad gregariam venerem durasse in annos quadraginta.'

132. Ibid. *Si quis præreptum habeat, &c.*] Conjunxit hæc cum præcedentibus Solinus ea transcribens, conjunxere et Plinii editores, in hunc modum: *Quod statim edito partu devorat feta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur.* Sequentibus nos annectimus, cum Pintiano, unica periodo ea pariter includentes, ex Aristotele, cujus locus hic est in sexto volumine de Hist. Anim. cap. 22. pag. 756. Τοῦτο ἐάν τις φθῇ λαβὼν, καὶ ὀσφρῆται ἡ ἵππος, ἐξίσταται καὶ μαίνεται πρὸς τὴν ὀσμήν. *Hoc si quis præveniens auferat, odore ejus solicitata equa, surgit: atque ubi olfecit, furit.*

133. Cap. LXVII. *Hi sunt quos thieldones vocamus, &c.*] Ita Mss. omnes. Nihilominus *Thiellones* potius, sive *Thellones* libentius agnoscit Lud. Carrio Emend. I. 17. quod hodieque Germanica lingua Asturcones equi *Telleners* appellentur. Pellicerius in notis Mss. *Tollutones* magis probat, scribente Seneca, 'Asturconibus, et Tollutaribus mannis.' Ex Mss. codicum fide, et Pintianum quoque secuti, voculas hasce duas, *hi sunt*, adjecimus, quæ in editis desiderabantur.

134. Cap. LXVIII. *Generi mirifica*] Sincera hæc lectio, quam exhibent libri omnes manu exarati, non item ea, quam vulgati præ se ferunt, *geruli:* nec quam Pellicerius in Mss. notis reponit, *ruri mirifica:* nec quam Salmasius ex corrupto codice probat, pag. 338. in Solin. *munifica.*

135. Ibid. *Nec nisi assuetos potant fontes, quæ sunt in pecuariis*] Editi ad hunc diem libri, *qui sunt.* Nos ex Reg. 1. cod. et Paris. *quæ*, ut ad asinas referatur, quæ in armento degunt. Nam gerulas in itinere, quaslibet his aquas locus obtulerit, bibere quis nescit?

136. Ibid. *Asino moriente viso*] Constans hæc est omnium codicum Mss. lectio, si unum alterumve excipias, in quo *visu* legitur: unde suspicari quis possit, num ea loci sententia sit: Deficiente in asino oculorum visu, non longe post ipsos quoque deficere. Consimile est illud cap. 77. hujusce voluminis: 'Suem amisso oculo putant cito extingui.' Risu digna plane ac sibilo Marii Mattii conjectura Opin. II. 15. pag. 84. existimantis ex sympathia communi non asino solum, sed homini etiam, et multis aliis animantibus, quæ viso compare meiente, meiunt et ipsa, restituendam huic loco integritatem suam eo pacto: *Asino meiente viso, ceterum genus idem facit.* Subtilior autem multo, quam verior, meo quidem judicio, Bocharti emendatio de Animal. II. 13. pag. 191. quam ex Salmasio didicit, pag. 338. in Solin. iste ex Nic. Rigaltio, Rigaltius ex Pellicerio hausit, eandem referente in Notis Mss. Censent, inquam, ii legendum: *Lalisionum oriente usu, celerrime id genus defecit*, hoc est, recessit a mensis. Sed præter constantem codicum omnium consensionem, ab ea emendatione suscipienda multa me deterrent. Primum, quod de lalisionibus sequente cap. Plinius agit, tanquam ab se tum primum, nec antea nominatis. Et Africæ quidem unius, non Italiæ, peculiarem hunc fuisse cibum monet. Deinde locus hic ipsa vitiosa tautologia laborabit: quid enim tunc erit aliud: *Id genus defecisse* in mensis, quam *interiisse auctoritatem saporis?* quod verbis proxime superioribus dictum est a Plinio. Denique *orientem usum* boum, ovium-

ve, pro esu eorum animalium recepto tum primum in mensis dici, Latini sermonis consuetudo non patitur.

137. Cap. lxix. *Ex asino et equa mula gignitur*] Ita codices omnes Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. Salmant. &c. Editores Plinii, cum paulo inferius scriptum cernerent, *Gignitur autem mula ex equo et asina*, variari sexum arbitrati, istic mulum, mulam illic de suo scripserunt. Verum ex utrisque uterque oritur, ut Columella observavit, et nemini non est probe compertum. 'Mula autem,' inquit ille, vi. 37. pag. 244. 'non solum ex equa et asino, sed ex asina et equo, itemque onagro et equa generatur.'

138. Ibid. *Mense tertiodecimo*] In editis, *mense XII.* Nos cum iisdem Mss. atque adeo cum Columella vi. 36. *XIII.* defendimus. 'Concepta,' inquit, agens de mulis, 'semina diutius in partum adolescunt, ut quæ, peracto anno, mense tertiodecimo vix eduntur,' &c.

139. Ibid. *Lenta omnia eis*] Expungenda omnino hæc clausula visa est Pintiano, cui ego ut assentiar laboro: revocant enim libri omnes, etiam manu exarati, probatæque fidei, qui pariter exhibent, *lenta omnia esse vetulis:* quod ita nos refingere ausi sumus: *lenta omnia eis, ut vetulis.* Ut sit sensus, mulas has ex equo et asina editas, materna insita quadam socordia, tanquam confectas senio, lente pigreque omnia semper agere. Adjuvat Columella vi. 37. pag. 245. ex equo et asina generatos matri per omnia similes esse testatus.

140. Ibid. *Hinnos*] *Hinnos* rescripsi, non *hinnulos*, ex illis ipsis antiquis scriptoribus, quos Noster in partes vocat, Columella et Varrone. Adde et Hesychium: Γίννος, οὗ ὁ πατὴρ ἵππος, ἡ δὲ μητὴρ ὄνος. Et pag. 466. Ἰννὸς, ὁ πῶλος ὁ ἐξ ἵππου πατρὸς, καὶ μητρὸς ἡμιόνου. Hinnulos tamen et glossarium vetus approbat, *Hinnulus*, ὁ ἐξ ἵππου καὶ ὄνου.

141. Ibid. *Sed generator onagro et asina genitus omnes antecellit*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Refertur enimvero hæc vox ad superiora: Generantur, inquit, ex equa et onagris mulæ veloces: sed generator, hoc est, admissarius, onagro et asina genitus omnes antecellit ad sobolem reparandam. Palladius lib. iv. in Martio, tit. 14. pag. 106. 'Creantur,' inquit, 'ex equo et asina, vel onagro et equa .... Utiles tamen admissarii nascentur ex onagro et asina, qui post in sobole secutura agilitatem fortitudinemque restituat.' Plinii editores, quos ea vox paulo insolentior terruit, scripsere, *sed generoso*, et ad superiorem sententiam id retulere in hunc modum: *indomito animo, sed generoso. Onagro et asina genitus omnes antecellit.* Verum hanc generositatis notam ac dotem ei mularum generi nec Plinius attribuit, nec Columella vi. 37. pag. 244. quem locum Plinius hic exscripsit: 'Neque tamen ullum est,' inquit, 'in hoc pecore, aut animo, aut forma præstantius, quam quod seminabit asinus, quanquam possit huic aliquatenus comparari, quod progenerat onager: nisi et indomitum, et servitio contumax, sylvestri more, strigosum patris præferat habitum. Itaque ejusmodi admissarius nepotibus magis quam filiis utilis est. Nam ubi asina et onagro natus admittitur equæ, per gradus infracta feritate, quicquid ex eo provenit, paternam formam et modestiam, fortitudinemque et celeritatem avitam præfert.'

142. Ibid. *Scandentia jumenta comitatu nisuque exhortaretur, decretum fecere, ne frumentarii, &c.*] *Cadentia* vulgo editi: *cedentia* scripserat Budæus in Commentariis linguæ Græcæ. Nos *scandentia* cum Reg. 1. 2. Paris. et iis codicibus, quos a se visos Turnebus contestatur Advers. xxiv. 19. pag. 831. patrocinante inprimis Aristotele,

a quo hæc accepta sunt Hist. Anim. VI. 24. pag. 763. Porro mox, ubi legebatur olim, *decretum fecere, quo caveretur*, hæc duo postrema vocabula, quæ in Mss. omnibus absunt, ceu glossema supervacuum, fidenter expunximus.

143. CAP. LXX. *At nunc anniculæ fœcunditatem poscuntur: tauri generationem quadrimi. Implent singuli denas eodem anno. Tradunt, si post coitum, &c.*] Præpositionem *ad* addiderunt ii, qui ejusmodi dicendi formulam, *fœcunditatem poscuntur*, parum sibi familiarem, ceu minus concinnam damnarunt: ceteraque mox quæ sequuntur insigni licentia violarunt, sic legendo interpungendoque: *Tauri generationem quadrimi implent: et singulis denæ eodem anno traduntur. Si autem, &c.* quæ dum restituere Pintianus conatur, pæne omnino immutat, contra codicum fidem. Nos eorundem vestigiis, Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. insistentes, sic tantum interpungendum censemus, uti edidimus.

144. Ibid. *Marem fœmina repetit*] In Reg. 1. et 2. legitur, *Larem fœmina repetit*, quomodo Cic. in Verrem Orat. V. 'ad suum larem familiarem redire' dixit. At lectioni receptæ, quam et alii codices exhibent, Aristoteles suffragatur Hist. Anim. VI. 21. pag. 742. Ἐὰν δὲ ἁμάρτῃ τῆς ὁρμῆς, εἴκοσιν ἡμέρας διαλείπουσα, προσίεται πάλιν ἡ θήλεια τὴν ὀχείαν. *Quod si vaccæ errore aliquo taurinæ inscensionis impetus eventum non fuerit assecutus, vicesimo post die coitum illa deintegro repetit.*

145. Ibid. *Plurimum lactis Alpinis*] Ex hoc Plinii loco Columellam castigabis, apud quem perperam *Altinæ* dicuntur, VI. 24. pag. 232. 'Melius,' inquit, 'in hos usus Altinæ vaccæ probantur, quas ejus regionis incolæ Cevas appellant: eæ sunt humilis staturæ, lactis abundantes,' &c. Nam si ab Altino Italiæ oppido, de quo Plinius III. 18. nomen hæ haberent, non Altinæ quidem, sed Altinates dicerentur: uti nominum ratio postulat, et ipse Columella, qui VII. 2. pag. 249. Altinates oves commendat.

146. Ibid. *Stat ira gliscente alternos pedes replicans, spargensque in alvum arenam*] Ab his vocibus novæ periodi duximus initium, contextu verborum alias minime cohærente, cum sic libri editi exhiberent: *Tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira gliscente alternos replicans, spargensque in altum, &c.* Sed et *in alvum* primi rescripsimus, tum admonitu codicum Reg. 1. 2. Paris. &c. tum ex reipsa: prioribus enim pedibus, cum alternis vicibus replicantur ira gliscente, retrorsus arenam ejaculantibus, in ventrem spargi illam manifestum est. Quod autem Chiffl. legit, *alternos replicans orbes*, ex conjectura ingenii additam ab aliquo vocem *orbes* præpostere, ceteri omnes codices, ipsaque res, clamat.

147. Ibid. *Vidimus ex imperio*] A Plinii mente longissime Barbarus aberravit, cum neglecta Mss. codicum, vetustarumque editionum auctoritate, scripsit, *de imperio dimicantes*, quoniam pugnare inter se de regno tauros testatur Maro. Nos Reg. 1. 2. Paris. &c. fidem religiose secuti sumus, ac germanum loci hujus intellectum suo loco primi aperuimus.

148. CAP. LXXI. *Responsa privis*] Ita restituimus secuti vestigia Reg. 1. 2. et Paris. codd. in quibus *prius* legitur. Placet etiam Salmasio in Solin. pag. 440. *privis* legi. Olim *privatis* libri vulgati præferebant.

149. Ibid. *Incedit summotu lictorum*] Addidit de suo Turnebus vocem *strepitus*, legitque, *summoto strepitu lictorum*. Salmas. vocem *lictorum* expungit, pag. 307. in Solin. legitque, *incedit submoto, grexque*. Non vidit uterque *summotu* vel *submotu lictorum*, nihil esse nunc aliud, quam submotione, sive lictoribus submoventibus confluentem hominum multitudinem.

150. Ibid. *Ad Arcturi occasum, id est, a tertio Idus Maias, ad Aquilæ occasum, in X. Kal. Aug.*] Pellicerius in Notis Mss. Pintianum secutus, legendum monet, *ab Arcturi occasu*, astipulante, inquiunt, Varrone, unde locus hic ad verbum sumitur. 'Tempus optimum,' inquit de Re Rust. II. 2. 'ad admittendum, ab Arcturi occasu ad Aquilæ occasum.' Sed utrique hoc latuit, ita mutuatum esse id a Varrone Plinium, ut quod ille paulo crassius ac re minus accurate perpensa, statuisset, iste corrigeret: neque enim, ut Varro, ipso Arcturi occasu, qui incidit in ante diem quintum Idus, sed biduo post, hoc est, tertio Idus, admissuræ pecoris Plinius initium facit. Quare ad Arcturi occasum, hoc est, circiter id tempus dixit, non ab occasu. Sic quod ad Aquilæ occasum spectat, qui finis a Varrone statuitur admissuræ, toto pariter triduo rursum Plinius ab eodem dissidet, uti monuimus: neque necesse est ut *XIII. Kal. Aug.* hic legamus, quanquam ita sensisse scimus eruditum Petavium Var. Dissert. II. 8. pag. 92. sed *in X. Kal. Aug.* ut præ se ferunt Mss. omnes.

151. Cap. LXXIII. *Mutilus quoque utilior*] Ex Chiffl. cod. in quo *mutilus* diserte, aliorumque vestigiis, Reg. 1. 2. et Paris. in quibus *utilius quoque utilior* legitur, editos hactenus libros castigavimus, qui *illis quoque utilior* præferebant. Columella VII. 3. arietem probat intortis cornibus, 'non quia magis,' inquit, 'hic sit utilis, (nam est melior mutilus aries,) sed quia minime nocent intorta potius, quam surrecta et patula cornua.' Pauloque post: 'Mutilum probabimus marem, quoniam est illud incommodum in cornuto, quod cum sentiat se velut quodam naturæ loco capitis armatum, frequenter in pugnam procurrit, et fit in fœminas quoque procacior.'

152. Ibid. *Quas nativas appellant, aliquot modis Hispania: nigri velleris præcipuas habet Pollentia juxta Alpes: jam Asia rutili, quas Erythræas vocant: item Bætica: Canusium fulvi: Tarentum et suæ pulliginis*] Locum hunc, qui vitiosissimus visus est ad hunc diem eruditis, sola fere interpunctione restituta, sanavimus. Ita prius edebatur: *Colorum plura genera: quippe cum desint etiam nomina eis, quas nativas appellant aliquot modis. Hispania nigri velleris præcipuas habet, Pollentia juxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythræas vocant: item Bætica: Canusium fulvi: Tarentum et suæ pulliginis.* In Mss. quidem legitur *canusia rutili*, ex quo Plinii editores *cani asia rutili*, effinxerunt: pro *jam Asia*, uti ex Columella a nobis laudato constat. Dalecampius, *quos nativos* legit, refertque ad colores. Salmasius pag. 316. in Solin. omnia videtur emendando pessumdare: Asiam omittit, de qua Columella tamen, unde Pliniana hæc emanarunt: Canusium substituit, atque eandem vocem, ubi mox sedem habet, codicum omnium securus expungit: aliaque committit, quæ et referre piget, nec refellere otium est. Nos emendationem nostram, et codicum fide, quam servamus integram, et probatissimorum scriptorum auctoritate, et simplici ac peraccommodata ad Plinii verba mentemque interpretatione tuemur. Nativas interim oves appellari scito eas, quarum vellus, quo sponte colore imbutum a natura est, eo ipso in lanificia textiliaque opera adhibetur, nec saturatur alieno.

153. Ibid. *Et quam Salacia scutulato textu commendat in Lusitania*] Libri ante nos editi, *et quam sola ars*, audaci admodum conjectura, contemtuque codicum, quorum nos fidem secuti, secure Salaciam agnoscimus, Imperatoriam urbem cognominatam, nobile Lusitanorum oppidum Plinio IV. 35. Pomponio Melæ, ceterisque. Confirmat egregie hanc lectionem

tum ipsa per se orationis structura, tum vero maxime Strabo lib. III. pag. 144. ubi lanam Hispaniensem laudans, impense texta quædam valde tenuia commendat, 'quæ Salaciatæ,' inquit, 'faciunt:' ὑπερβολὴ δὲ καὶ τῶν λεπτῶν ὑφασμάτων, ἅπερ οἱ Σαλτιῆται κατασκευάζουσιν. Ubi Casaubonus, quinam sint isti Σαλτιῆται, fatetur adhuc se quærere, interimque legere Σεταβῆται. Satis confidenter id quidem. Nos de Salacia hac Pliniana accipimus.—'Et huc forte spectat vox *Salacia* in Notis quæ Tironi ascribi solent, apud Gruterum, pag. 135.' *Ed. sec.*

154. Ibid. *Detrita usu pingitur*] Ita rescripsimus admonitu codicum Mss. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. Dalec. &c. Prius, *tingitur* perperam legebatur. Pingi vestem laneam, pro *intertexi*, familiare esse Latinis scriptoribus, nemini latet.

155. Ibid. *Gausapa patris mei memoria cœpere: amphimalla, nostra: sicut villosa etiam ventralia*] Interpunctione leviter immutata, locum alias maculosum restituimus. Libri olim editi, *qualiter etiam nunc in castris gausape.* Perinde ac si militare stratum, cubileve, gausapis vocabulo apte indicaretur: *Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra: sicut villosa, &c.* Toros tantum ait e stramentis quondam fuisse, atque etiam tum esse sua ætate; Gausapa deinde patris sui memoria, amphimalla, sua, sive, se adolescente; tunicam in modum gausapis, se vidente ac seniore, cum hæc scriberet, cœpisse texi.

156. Cap. LXXIV. *Undulata*] Meliorum codicum admonitu rescripsimus, *Undulata vestis prima e laudatissimis*, cum prius editi præ se ferrent, *primo e lautissimis.* Paulo post, *Acu facere Idæi Phryges*, habet sane Parmensis editio: sed Mss. codices refragantur: in quibus, uti edidimus, *acu facere id Phryges invenerunt.*

157. Ibid. *In Catonis*] Ita Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. quam lectionem stabiliunt ea quæ proxime antea, hoc ipso cap. de Metelli cum Catone simultate et inimicitiis diximus. Editi perperam, *Capitonis:* de quo proinde frustra Budæus inquirit de Asse lib. II. fol. 51. num is Capito sit de quo Horatius in primo Sermonum.

158. Cap. LXXV. *Aversum a Sole*] Eodem sensu Columella dixit loco a nobis laudato, 'Plurimum referre ut pascentium capita sint obversa Soli, qui plerumque nocet animalibus oriente sidere æstatis per emersum caniculæ.' Aversa a Sole intelligit, cum obversa dicit. Florentinus in Geopon. XVIII. 2. pag. 449. Ἑκάστοτε δὲ τὸν ἥλιον κατ' οὐρὰν ἔχειν αὐτὰ προνοητέον. *Prospiciendum, ut Solem in cauda*, hoc est, aversum, *habeant.* Janus Cornarius interpres parum caute legit, κατ' οὐρανὸν, vertitque, *Cavendum ut Solem in cœlo habeant.*

159. Cap. LXXVI. *Ante trimas minus utiliter generant, et in senecta ultra quadriennium*] Adulterinam lectionem librorum editorum negleximus, secuti fidem Mss. Reg. 1. 2. Chiffl. et eorum quos Pintianus vidit. Perperam enim in editis legebatur: *Trimæ minus utiliter generant, et in senecta, nec ultra quadriennium:* cum re ipsa constet trimatum in capris ovibusque (eadem enim fere est pecudis utriusque natura) tempus illud esse potissimum, quo earundem juventæ flos vigeat. Palladius lib. XII. in Novemb. tit. 13. pag. 172. 'Trimæ educare optime possunt,' &c. De provectiore autem ætate, Columella VII. 6. 'Quinquennis,' inquit, 'caper parum idoneus habetur fœminis implendis.—'In Ms. nostro legitur *sterilescunt. Trimos, &c.* pro *sterilescunt. Ante trimas:* absorpta voce *ante* in postrema syllaba vocis antecedentis, *sterilescunt.*' Ed. sec.

160. Ibid. *Incipiunt septimo mense adhuc lactentes*] Dalecampius legit,

adhuc lactantes, hoc est, ut ipse interpretatur, lac præbentes, ac nutrientes. Repugnat huic emendationi Columella, quem Plinius est secutus, VII. 6. pag. 264. 'Est autem caper,' inquit, 'mensium septem satis habilis ad procreandum, quoniam immodicus libidinis, dum adhuc uberibus alitur, matrem stupro supervenit,' &c.

161. Ibid. *In trimatu inutiles*] Pintianus et Pellicerius in notis Mss. *utiles* potius reponendum censent: quoniam, si anniculæ non semper pariunt, in trimatu autem sunt inutiles, in bimatu tantum utiliter capras parere, quod falsum est absurdumque, relinquitur. Verum illi, quod pace tantorum virorum dixerim, non minus a Plinii mente aberrant, quam a codicum omnium fide desciscunt. Sententia hujus loci est, extra legitimum concipiendi tempus, quod quidem, ut de ovibus pronuntiatum est cap. 72. etiam capris statuitur ab Arcturi occasu, seu tertio Idus Maias, ad Aquilæ occasum, seu decimum Kalend. Aug. aliquando anniculas concipere seriore fœtura, Novembri mense, ut pariant Martio: bimis id semper contingere: trimas ad hanc tam seram fœturam esse inutiles: quoniam ii quos illæ ea tempestate concipiunt fœtus, ut in ovibus antea observatum est, minus sint validi.

162. Ibid. *Circaque Syrtes*] Ita Reg. 1. et 2. librique editi post Gelenium. Varro astipulatur, qui de Re Rust. II. 11. Gætulicas nationes caprarum pellibus vestiri docet. Bocharto tamen haud improbabilis visa est Parmensis lectio *circaque Syrias*, parte prima de Anim. II. 51. pag. 625. quod mulieres in Israële caprarum pilos nevisse constat, ex iisque aulæa facta, quibus tabernaculum tegeretur. Non sunt hujus loci capræ Scyriæ, Σκυρίαι αἶγες, de quibus Hippocrates de Morbis Mul. lib. I. tex. 73. pag. 460.

163. Ibid. *Non immolantur*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Parmensis editio, ceteræque ante Gelenium, demta negatione, *Minervæ immolantur*. Sed sane perperam. Nam Varro, quem Plinius nunc transcribit, de Re Rust. I. 2. pag. 48. 'Sic factum,' inquit, 'ut Minervæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam: quod eam, quam læserit, fieri dicunt sterilem: ejus enim salivam esse fructui venenum.'—'Et causam quidem hujus instituti ex integro ejus scriptoris loco pernosces. 'Quædam enim pecudes,' inquit, 'culturæ sunt inimicæ, ac veneno: ut istæ, quas dixisti, capræ. Hæ enim omnia novella sata carpendo corrumpunt, non minimum vites, atque oleas. Itaque propterea institutum diversa de causa, ut ex caprino genere ad alius Dei aram hostia adduceretur, ad alius non sacrificaretur: cum ab eodem odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sicque factum, ut Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde ut capite darent pœnas: contra, ut Minervæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam, quod eam quam læserit, fieri dicunt sterilem: ejus enim salivam esse fructui venenum. Licinius: Hoc nomine etiam Athenis in arcem non jungi, non præterquam semel ad necessarium sacrificium, ne arbor olea, quæ primum dicitur ibi nata, a capra tangi possit.' *Ed. sec.*

164. CAP. LXXVII. *Usque ad octavum annum*] Ita Mss. omnes, vetustæque editiones ante Hermolaum, qui *septimum* rescripsit. Nisi constanti codicum consensioni tantum tribuerem, quantum par est tribui, Hermolao subscriberem, astipulante præsertim Columella VII. 9. pag. 269. 'Fœmina sus,' inquit, 'habetur ad partus edendos idonea usque in annos septem, quæ quanto fœcundior est, celerius senescit.' Et Varrone de Re Rust. II. 4. pag. 82. 'Id fa-

cere dicuntur usque ad septimum annum recte.'

165. Ibid. *Suis fœtus sacrificio die quinto purus est*] Dissidet quidem a Varrone, cujus hæc verba de Re Rust. II. 4. pag. 83. 'Qui a partu decimo die habentur puri, ab eo appellantur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificium idonei dicuntur primum.' Sed ut corruptum Varronis numerum, potius quam Plinii, rear, evanescente paulatim literæ *X.* quæ denarii nota est, parte ima, atque in *V.* sive quinarium degenerante ea, quæ sequuntur, *pecoris die octavo, bovis tricesimo,* numero dierum subbinde crescente, efficiunt. Quanquam et pro *die octavo,* Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. et Dalec. vetus codex, legunt *die sexto.*

166. Ibid. *Caput obliquum in incessu*] Merula in notis ad Ennium, pag. 433. legit *obstipum.* Sed refragantur codices: alioqui ex Columella apparet arbitrii nostri esse utram potiorem lectionem putemus. 'Febricitantium,' inquit VII. 10. pag. 272. 'suum signa sunt, cum obstipæ sues transversa capita ferunt, ac per pascua subito, cum paululum procurrerunt, consistunt, et vertigine correptæ concidunt. Earum notanda sunt capita, quam in partem proclinentur,' &c.

167. Ibid. *Et feri sapiunt palude confundere urinam, in fuga levare*] Interpolator aliquis adjecit de suo voculam in libris editis, sane huic loco alienissimam, *Et feri sapiunt vestigia palude confundere.* Quam vocem nulli plane Mss. agnoscunt. Et vero quid opus est, *vestigia palude confundere?* an forte ne observantibus innotescant? perinde quasi non tutissime sub aquis laterent.

168. Ibid. *Non tota quidem cœna, sed in principio, &c.*] Res ipsa admonuit, ut a libris nunc secure descisceremus, in quibus *notata quidem cœna* legitur. Sententia enim loci est, non tota cœna, quod tolerabilius foret, sed jam in ipso cœnæ principio, et quasi præludio quodam, binos ternosque pariter apros vorari. Juvenalis ea fere conquestio est, Sat. I. 140. 'Quanta est gula, quæ sibi totos Ponit apros, animal propter convivia natum.'

169. CAP. LXXX. *Fictas cera*] Hic locus præter ceteros, interpolantium audacia male habitus est. In Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. *Fictas cera conesius distinguet.* Unde Plinii editores, *fictis cera, nuces visu distinguere.* Nos propius sane ad veterem scripturam accedentes, *fictas cera icones usu distinguente.* Et vero cum *lusisse* præcesserit, *distinxisse* ut sequeretur, sermonis ipsius ductus exegit. Et vox illa *visu* otiosa ac redundans videri potuit. Attigit ex parte aliqua hanc emendationem Salmasius pag. 376. in Solin. secutus codices alios, scribens, *fictas cera icones visu distinguere.* Sed dum icones istas transfert ad humanos vultus, a scriptoris mente, ut quidem reor, longe discedit. Icunculas latrunculorum intelligit, *les pieces des échecs.*

170. Ibid. *Sicut Satyris*] Editi hactenus, *Sicut mitissima Satyris et Sphingibus.* Nos admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. voces illas, *mitissima, et sphingibus,* expunximus: unde efferatiore natura esse etiam satyros, sit loci hujusce sententia.

171. CAP. LXXXI. *Et est alioqui*] Mss. omnes, ac Parmensis editio, *et est aliquod,* tanquam admiretur sic forte Plinius, inveniri in rerum natura animalia, quæ intolerandis nivium rigoribus, quibus cetera perimi consueverint, sustineantur, alanturque.

172. CAP. LXXXII. *Arrosis Lanuvii*] *Lanuvii* rescripsimus, pro *Lavinii,* Ciceronis admonitu de Divin. lib. I. pag. 196. qui initio belli Marsici ex Sisenna refert, 'Lanuvii clypeos, quod aruspicibus tristissimum visum

esset, a muribus esse derosos.' Et lib. II. ejusdem argumenti, pag. 235. ubi id lepide ridet: 'Ante vero Marsicum bellum,' inquit, 'quod clypeos Lanuvii, ut a te est dictum, mures rosissent, maximum id portentum aruspices esse dixerunt: quasi vero quicquam intersit, mures diem et noctem aliquid rodentes, scuta an cribra corroserint: nam si ista sequimur, quod Platonis politiam nuper apud me mures corroserint, debui de Republica pertimescere: aut, si Epicuri de voluptate liber corrosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore.'

173. Ibid. *CC. denariis*] In editis, *CC. nummis*. In Mss. omnibus, *CC.* sine pretii genere. Nos denarii notam, *X.* quæ facile perire potuit, restituendam putavimus, ut esset *CC. X.* hoc est, *ducentis denariis*. Siquidem Val. Max. VII. 6. unde hæc accepta videtur historia, ducentis denariis murem hunc venditum fuisse testatur. Nummum autem, ut diximus cap. 68. apud Plinium, probatosque scriptores, pro sestertio accipi fere oportet. Frontinus quoque adjuvat Stratag. IV. 5. 'Casilini,' inquit, 'obsidente Hannibale, tantam inopiam perpessi sunt, ut C. denariis murem venisse, proditum memoriæ sit,' &c. Scribendum, *CC. denariis*. Excidit enim ibi, ut apparet, librariorum oscitantia, nota centenarii. Vide et Livium lib. XXIII. pag. 235.

174. Cap. LXXXIII. *Elaphum montem*] Scriptum erat in Mss. *Elafum*. Editores *Elatum* confinxerunt. Nos Aristotelem secuti, a quo Plinius hæc mutuatus, Hist. Anim. lib. VI. 29. pag. 771. Ἐν δὲ τῷ ὄρει τῷ Ἐλαφώεντι καλουμένῳ, ὅ ἐστι τῆς Ἀσίας ἐν τῇ Ἀργινούσῃ, οὗ τετελεύτηκεν Ἀλκιβιάδης, ἔλαφοι πᾶσαι τὸ οὖς ἐσχισμέναι εἰσίν. Et mox ex eodem Aristot. *in Poroselene* scripsimus, pro corrupta voce *Proselene*.

175. Ibid. *In Ebuso, in littoribus, cuniculi: juxta scatent in Hispania, &c.*] Vetustorum codicum omnium fidem, et Parmensis editionis auctoritatem secuti sumus: quæ omnia neglexit Hermolaus, ut scriberet: *in Ebuso cuniculi non sunt: scatent, &c.*

176. Ibid. *Et attagenas*] Recte sane Pintianus admonet attageni locum hic esse nullum posse: opportuniorem multo futurum, si uspiam esse debuit, X. 41. Et sane in Mss. *uttagenas* vel *urtagenas* legimus: in Ms. Lugd. *et attigenas*. Id vero, qualecumque est, sequentis vocis *herinaceos* epitheton esse potius, quam animalis per se nomen, orationis structura arguit. Secus enim, *et attagenas, et herinaceos* Plinius, opinor, scripsisset. Numquid igitur *hirtigenas herinaceos*, vel potius, *et in Gnosso herinaceos*, aut tale quidpiam scripserit, peritioribus, aut mage otiosis, excutiendum relinquimus. Nos interim ad majora properamus.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER IX.

Aquatilium naturæ et genera.

I. (I.) ANIMALIUM, quæ terrestria appellavimus, hominum quadam consortione degentia,[1] indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres convenit. Quamobrem prius æquorum, amnium, stagnorumque dicentur.

(II.) Sunt autem complura in iis,[2] majora etiam terrestribus. Causa evidens, humoris luxuria. Alia[3] sors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam late[4] supino, mollique ac fertili nutrimento[a] accipiente causas

CAP. I. 1 Vet. Dalec. *quodam consortio degentium;* Parm. *quodam consortio degentia.*—2 Ed. Paris. 1514. *in his.*—3 Eadem editio, *luxuria alia, &c.*—4 Ed. princeps, Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *lato.* Mox, pro *nutrimento,* quod exhibent codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum Edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *incremento* legitur in Tolet. *accremento* edd. Paris. 1514. Basil. 1616. Gronov. et Lugd. 1562. Laurentius Theodorus Gronovius, Joannis F. Gronovii pronepos, cujus editio noni hujus libri prodierat Lugd. Bat. an. 1778. legit ita: *tam lato, supino, m. ac f. elemento.* De-

NOTÆ

[a] *Nutrimento*] Ita Reg. 1. 2. Colb. perperam, *accremento.* 1. 2. Paris. vet. Dalec. &c. Editi

genitales[b] e sublimi,[5] semperque pariente natura,[a] pleraque etiam monstrifica[6] reperiuntur, perplexis, et in semet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu convolutis seminibus, atque principiis: vera ut fiat[7] vulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ ulla, et in mari esse, præterque multa, quæ nusquam alibi. Rerum quidem,[c] non solum animalium simulacra esse,[8] licet intelligere intuentibus uvam, gladium, serras: cucumim vero et colore et odore similem: quo minus[9] miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. (III.) Plurima autem[a] et maxima in Indico mari animalia, e quibus balænæ quaternum jugerum,[b] pristes[c] du-

[a] *Quæ vivunt pendentes in aëre. In mari autem tam late fuso, in tam molli ac fertili piscium nutrimento, quod accipit genitalia semina e cœlo, cum semper ibi pariat natura, &c.*

inde in Chiffl. *accipienti.*—5 Edd. Paris. 1514. et Parm. 1576. *sublimi*, omissa præpositione *e.*—6 Ed. Paris. 1514. *monstrifera.*—7 Ita codd. Harduini et Tolet. cum edd. recentt. *ut versa sit* Vet. Dalec. *ut vera fiet* edd. ante Harduin. Mox, Paris. 1514. *quid nascatur.*—8 Vet. Dalec. *inesse;* verbum *esse* deest in ed. Parm. 1576.—9 Editio princeps, Paris. 1514. et Theodor. Gronov. *quo quis;* Basil. 1616. *quo magis.*

NOTÆ

[b] *Causas genitales*] Plinius II. 3. 'Quoniam inde' (e cœlo) 'deciduis rerum omnium seminibus innumeræ, in mari præcipue, ac plerumque confusis, monstrificæ gignantur effigies.' Vide quæ ibi diximus.

[c] *Rerum quidem*] Pleraque, inquit, mare gignit ad similitudinem eorum quæ in terra reperiuntur, sive animalium, sive etiam rerum ceterarum. Ludunt operam Rondeletius et Aldrovandus, dum solicitius investigant, ea piscium quorumnam sint nomina, uva, gladius, serra, cucumis: quæ a ceteris scriptoribus ne sunt appellata quidem. Neque enim reapse illis nominibus pisces denotantur: sed similitudines modo aliquæ rerum terrestrium, quas mare quoque ipsum progenerat, sive has aliqui pisces quadam sui parte, seu marini potius frutices, cujusmodi sunt pulmones, ac stellæ, seu conchæ denique repræsentent. Animadversionem hanc nostram maxime adjuvant ea quæ sequuntur: 'Quo minus miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis:' in quibus certe similitudo tantum aliqua capitis equini intelligenda est.

[a] *Plurima autem*] Hæc Solinus a Plinio, cap. 52. pag. 81.

[b] *Quaternum jugerum*] Quantum terræ spatium quædam oppida non occupant: quatuor quippe jugerum longitudo est fere millenum pedum:

cenum cubitorum: quippe ubi locustæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque[d] in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa solstitia maxime visuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc dejectæ montium jugis procellæ ab imo vertunt maria, pulsatasque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: et alias[1] tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo, quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa fronte direxerit: aliter sparsis[2 e] non erat evadere:[a] non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur.[3] Cadara[4] appellatur Rubri

[a] *Alioqui sparsæ naves non potuissent evadere.*

Cap. ii. 1 Cod. Dalec. *et alia.*—2 'Quidam *aliter spissos* legunt.' *Dalec.* Mox, Theodor. Gronov. *non erat evadere, qui non voce;* unum exemplar. ap. eund. *non erant.* Vet. Dalec. *non erat e. qui non, &c.* Vox *qui* non legitur in edd. Basil. 1616. Lugd. 1562. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—3 Dalecampius legit, *cum vocem ... terreantur nec n. r. turbentur.* Ed. Paris. 1514. *hæc* pro *nec.*—4 'Vulgatæ edd. omnes atque Massarius habent pessime *Cadara.*' Ita annotat Th. Gronov. scribens *Cydara,* de quo promontorio jam egit Plinius vi. 24. *Cydara* Editio princeps, Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *Cadara* Lugd. 1562. Paris. 1514. Basil. 1616. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

(quoniam ccxl. pedes jugerum unumquodque obtinet, ex Plinio xviii. 3.) latitudo dimidia. De balænarum ingenti mole vetustos scriptores sancti quoque Patres secuti multa ὑπερβολικῶς prodiderunt, quæ Bochartus collegit, parte prima de Animal. i. 7. p. 51. Compertissimum sane est, tum ex maritimarum urbium Annalibus, tum ex eorum relatu, qui ad balænarum piscationem se conferunt, majores illos cetos in Europa saltem, plerumque quinquaginta, raro admodum centum pedum, aut cxx. mensuram excedere.

[c] *Pristes*] Neque ex Æliani historia, neque ex Plinii relatu, qualis sit Pristis, poteris cognoscere. At Nonius, cap. 13. n. 13. 'Pristis,' inquit, 'navigii genus a forma pristium marinarum, quæ longi corporis sunt, sed angusti. Claudius Rerum Roman. lib. xii. Quinque pristes, navigium ea forma a marina bellua dictum est.' Cetaceus piscis est Indici maris, quem nonnulli 'Vivellam' vocant: rostro longissimo, osseo, utrimque aculeato, serræ aut rastri modo. Iconem Rondeletius exhibet, xvi. 15. Nos genuinum servamus in Cimelio Parisiensi nostro.

[d] *Anguillæ quoque*] Solinus cap. 52. pag. 81.

[e] *Aliter sparsis*] Si sparsæ naves fuissent, et a se invicem disjunctæ, nisi agmen stipassent, ac densis simul ordinibus incessissent, fuissent illæ haud dubie adverso thynnorum irruentium agmine victæ et obrutæ.

maris peninsula[f] ingens. Hujus objectu vastus efficitur sinus, duodecim dierum et noctium remigio enavigatus Ptolemæo regi,[g] quando nullius auræ[5] recipit afflatum. Hujus loci quiete præcipua ad immobilem[6] magnitudinem belluæ adolescunt. Gedrosos,[7] qui Arabin[h] amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti[i] prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere,[8] ossibus tecta[j] contignare, ex quibus multa quadragenum[b] [9] cubitorum longitudinis reperta. Exeunt et pecori similes belluæ ibi in terram, pastæque radices fruticum remeant: et quædam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depascuntur sata.

III. (IV.) Maximum animal in Indico mari pristis, et balæna est:[1] in Gallico oceano[a] physeter, ingentis colum-

[b] *Quadringentorum.*

—5 ' Mss. *quoniam nullius ante.* Lego: *quoniam nullius auræ r. afflatum, hujus,' &c.* Dalec.—6 Basil. 1616. *immobilium.*—7 *Gedrosi* Paris. 1514. *Cedrosii* Parm. 1576. *Gadrusos* Arrian. *Gedrusos* Plin. lib. VI. *Gedrosii qui Arabin* cod. Dalec. *Arabin* etiam Regg. Brot. 1. 2. Editio princeps, et Harduin. ad Plin. lib. VI. 25. Mox, *præfecto* cod. Dalec. et Paris. 1514. ' Perperam in Vet. Cod. legitur mutato sensu, *Gedrosi præfectis prodidere;* quam lectionem defendit Massarius.' *Th. Gronov.*—8 Vet. Dalec. *se facere.*—9 Cod. Dalec. *quadragenum.* Paulo post, in eodem, *et ibi in terram.*

CAP. III. 1 Hæc verba: *Maximum a. in I. m. p. et b. est,* cap. præcedenti

NOTÆ

[f] *Peninsula*] In latere Arabiæ meridionali.

[g] *Ptolemæo regi*] Philadelpho.

[h] *Qui Arabin* [*Arbin*] Sive Cophetem, ut diximus VI. 25.

[i] *Præfecti*] Inprimis Nearchus, de quo in Auctorum Syllabo dicemus. Hunc pariter secuti, Strabo lib. XV. pag. 726. et Arrianus in Indicis, pag. 567. et 568.

[j] *Ossibus tecta*] Balænarum costis, quæ sunt interdum vicenum binum pedum, Cantabri hodieque, quos Bascos vocant, hortos suos sepiunt.

[a] *In Gallico oceano*] Gallici oceani ducere initium hic videtur, ut diximus, IV. 35. a Lusitaniæ ora: id enim mare ingenti φυσητήρων copia refertum auctor est Strabo lib. III. pag. 145. Plinius ipse tamen, ubi accuratissime situs et nomina marium ac terrarum persequitur, IV. 33. sub finem, Gallicum oceanum Sequana amne ac Pyrenæo monte determinat. In Rubro mari navigantes pestem hanc avertunt tintinnabulorum strepitu, quæ a prora pendent. A Nearchi classe depulsi fugatique sunt tubarum fragore, ut idem Strabo prodidit, lib. XV. pag. 725. et Arrianus

næ modo[b] se attollens, altiorque navium velis diluviem[c] quandam eructans. In Gaditano Oceano arbor[d] in tantum vastis dispansa ramis,[2] ut ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparent et rotæ[e] appellatæ a similitudine, quaternis distinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque[f] claudentibus.

IV. (V.) Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium[1] legatio ob id missa, visum, auditumque in quodam specu concha canentem Tritonem,[a] qua noscitur forma: et Nereidum falsa non est,[2] squamis modo hispido corpore, etiam qua humanam effigiem habent.[a] Namque hæc[3] in eodem

[a] *Et Nereidum forma non est commentitia: sed squamis hispidum tantum illæ corpus habent, etiam qua parte humanam effigiem referunt, hoc est, pube tenus.*

adjecta sunt in edd. Paris. 1514. et Parm. 1576.—2 Editio Basil. 1616. *dispensa ramis.*

CAP. IV. 1 *Olesiponensium* Parm. 1576. et Basil. 1616. *Olyssiponensium* Gronov.—2 Cod. Dalec. Theodor. Gronov. et aliæ quædam vett. edd. *falsa opinio non est.* Mox, pro *etiam qua*, quod legitur in Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et recentt. *in qua* habet Basil. 1616. *etiam quo* Paris. 1514. *etiam in quo* Vet. Dalec. et Parm. 1576.—3 *Unaque hæc* Pintian. Mox, cod. Dalec.

NOTÆ

in Indicis, pag. 567. Rondeletius XVI. 14. physeterem ait a Narbonensibus *Peis mular*, ab Italis *Capidolio*, *Sedenette* a Santonibus appellari.

[b] *Columnæ modo*] Hæc Solinus ex Plinio, cap. 52. pag. 81. Strabo lib. III. pag. 145. non ipsum physeterem attollere se sublimem ait, sed spiritum tantum emittere, quem cum efflat, eminus intuentibus species quædam nubis in columnæ formam coactæ videatur. *Φυσητήρων ἀναφυσησάντων, φαίνεταί τις νεφώδους ὄψις κίονος, κ. τ. λ.*

[c] *Diluviem*] Hoc est, aquarum nimbos ejaculans, partim ut mergat, partim ut prospectu ademto præda potiatur.

[d] *Arbor*] Quæ sit ea porro, necdum compertum.

[e] *Et rotæ*] Rotas Ælianus Hist. Anim. XIII. 20. ait esse gregales, maxime prope Athon Thraciæ montem: spinis horrere prælongis: strepitu perterritas circumvolvi, atque in altum deprimi: unde reversiones in orbem iterum facientes emergant, magnoque impetu resiliant.

[f] *Utrimque*] Utroque modioli latere, adverso scilicet, et averso. Rotæ modiolum vocant, cui sunt affixi radii.

[a] *Tritonem*] Nereides et Tritones humanam speciem præ se ferre, nec fabulam esse, quindecim amplius exemplis ac testimoniis, tum vetustis, tum recentibus, Scaliger comprobat, in Comment. ad Arist. de Hist. Anim. lib. II. pag. 232. et 233. His adde quæ de marinis hominibus refert Al-

spectata littore est, cujus morientis etiam gannitum[b] tristem accolæ audivere longe. Et Divo Augusto legatus Galliæ[c] complures in littore apparere exanimes Nereidas scripsit. Auctores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Gaditano oceano marinum hominem,[d] toto corpore absoluta similitudine: ascendere navigia[4] nocturnis temporibus, statimque degravari, quas insederit, partes: et si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunensis provinciæ littus[e] simul trecentas[5] amplius belluas reciprocans destituit oceanus, miræ varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore: interque reliquas[6] elephantos, et arietes, candore tantum[f] cornibus assimulatis,[7] Nereidas vero multas. Turranius

cantum pro *gannitum;* Vet. Dalec. *gemitum;* Chiffl. *canitum.*—4 Ita Paris. 1514. aliæque vetust. edd. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ascendere eum navigia* Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *insideret, partes: et si d. permaneret.*—5 Chiffl. et Paris. 1514. *contra Lugdunensis p. l. insularum trecentas;* al. *contra Lugdiniensis, &c.* cod. Dalec. *contra litus insula Lugdunensis provinciæ.* 'Sine auctoritate recentt. edd. habent, *in insula simul trecentas.*' Brotier. Ita Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. Th. Gronov. Miller. Bipont. et Franz.—6 Basil. Paris. 1514. Junt. et Theodor. Gronov. *inter reliquas.* Mox, *tumore tantum* cod. Dalec.—7 Ita codd. Dalec. item Vet. ejus-

NOTÆ

drov. de Monstris, pag. 26.

[b] *Gannitum*] Festus: 'Gannitio, canum querula murmuratio.'

[c] *Legatus Galliæ*] Nempe Lugdunensis. Idem Legatus, Rector, et Proprætor dictus, apud Tacit. Annal. I. II. et III.

[d] *Marinum hominem*] Qualem Marinum Monachum superiore sæculo captum in Norvegia ferunt: episcopi quoque habitu visum alterum in Polonia, anno 1531. Utriusque iconem exhibet Rondelet. XVI. 20. et 21. Plura exempla vide apud Maiolum, Colloq. II. pag. 36.

[e] *Littus* [*in insula*] Ignobilem fuisse hanc insulam necesse est, quæ proprio nomine caruerit. Pintianus *impulsas* legi mallet: sed codices refragantur.

[f] *Candore tantum*] Apparet, inquit, species quædam cornuum in marinis hisce arietibus: dignosciturque ea ex candore quodam, qui videlicet frontem eorum, eo præcipue in loco, notet atque distinguat. Ælianus, de iisdem Hist. Anim. XV. 2. Ἄρρην κριὸς λευκὴν τὸ μέτωπον ταινίαν ἔχει περιθέουσαν, κ. τ. λ. *Mas aries frontem sic alba vitta redimitam habet, ut hanc vel Lysimachi, vel alterius cujuspiam regum Macedoniæ, diadema dixeris.* In Corsico Sardooque freto plurimos esse idem auctor affirmat. Meminit arietum inter marinas belluas Oppian. Halieut. I. 372. et V. 32.

prodidit expulsam belluam in Gaditana littora, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem CXX. maximi dodrantium[b g] mensura, minimi semipedum. Belluæ,[h] cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ, apportata ex oppido Judææ Joppe, ostendit inter reliqua miracula in[8] ædilitate sua M. Scaurus, longitudine pedum XL. altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.[9]

V. (VI.) Balænæ et in nostra[1] maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conspici eas tradunt, condi autem statis[2] temporibus[a] in quodam sinu placido et capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas,[b] infestam his belluam, et cujus imago nulla repræsentatione exprimi possit alia, quam carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos[c] earum, aut

[b] *Pollicum novem.*

dem, Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. et Th. Gronov. *assimilatis* Paris. 1514. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *vero multas. Turanius vero prodidit, expulsam, &c.* cod. Dalec. Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. et al. quædam vett. cum Th. Gronov. *vero multas Turranius prodidit: expulsam, &c.* Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—8 Vocab. *in* deficit in Paris. 1514.—9 'Utrum Plinius spinam dorsalem, vel aliud os significare hac demonstratione velit, haud patet: videtur mihi spinam dorsalem, seu vertebram intelligendam esse, lectionemque Plinii, quæ *sesquipedalem* ponit, præferendam esse Solini lectioni, habenti *semipedalem.*' Th. Gronov.

CAP. V. 1 *Balænæ in nostra* ed. Paris. 1514.—2 'In vulgatis omnibus legitur *statis*, ratio et vetus codex suadent, ut scribatur *æstatis*, quoniam eo tempore ad frigidiora loca veteribus incognita, redeant, ubi pariunt, uti ex relationibus Itinerariorum constat.' *Th. Gronov. æstatis* etiam cod. Dalec.

NOTÆ

[g] *Dodrantium*] Dodrans, partes sunt pedis tres quartæ, ut loquitur Columel. v. 1.

[h] *Belluæ*] Solinus iisdem verbis cap. 34. p. 64. Sed in ossium mensura a Plinio, quem transcripsit, discrepat. Spinæ crassitudinem semipedalem tantum agnoscit, (nisi mendum librarii esse dixeris,) quam sesquipedalem Plinius facit.

[a] *Statis temporibus*] Vide Notas et Emend. num. 1.

[b] *Orcas*] Festus: 'Orca genus marinæ belluæ maximum, ad cujus similitudinem vasa ficaria orcæ dicuntur: sunt enim teretes, atque universi specie.' A Santonibus *Espaulars* nominari scribit Rondelet. XVI. 13. ubi iconem earum exhibet: quam ex eo quoque expressit Aldrov. de Cetis lib. I. p. 697.

[c] *Ac vitulos*] Hoc est, catulos: ut

fœtus,[3] [d] vel etiamnum gravidas lancinant morsu, incursuque [e] ceu Liburnicarum rostris fodiunt.[a] Illæ [4] ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, et pondere suo oneratæ, tunc quidem et utero graves, pariendive pœnis invalidæ,[b] solum auxilium novere in altum profugere, et se toto defendere oceano. Contra, orcæ occurrere laborant, seseque opponere et caveatas [f] angustiis [c] [5] trucidare, in vada urgere, saxis illidere. Spectantur ea prælia, ceu mari ipsi [6] sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque, quantos nulli turbines volvant. Orca et in portu Ostiensi [7] visa est, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum,[g] invitata naufragiis tergorum [h]

[a] *Factoque in balænam impetu, instar navis Liburnicæ, cujus similitudinem orcæ referunt, rostris fodiunt.*

[b] *Ob dolores a recenti partu imbecillæ.*

[c] *Angustiis quibusdam, quasi caveis, inclusas, unde egredi non liceat.*

Mox, *et capaciore gaudentes* Tolet.—3 Ita codd. Dalec. Harduini, Reg. Brot. 1. et Chiffl. cum edd. recentt. *et fœtas*, vel *fetas*, edd. ante Harduin. Mox, *lacerant* pro *lancinant* edd. Paris. 1514. et Parm. 1576. *laciniant* Basil. 1616. et Th. Gronov. Deinde, *incussæque seu* Gronov. *incussæque ceu* Lugd. 1562. et Basil. 1616. *incursuque seu* Paris. 1514.—4 *Illa* margo edd. Dalec. et Gronov.—5 Tolet. *et incautas angustiis;* Pintian. *et impactas angustiis;* Chiffl. *et cavetas angustiis;* cod. Dalec. *et cavatas angustiis;* Vet. Dalec. *et caventes angustias*, al. ap. Dalec. *circumdatas angustiis;* Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Basil. 1616. Elz. et Gronov. *et cautium angustiis;* Th. Gronov. *et cautium augustiis.*—6 Gronov. *seu mari ipso;* al. vett. ante Harduin. *ceu mari ipso.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *ventis: fluctus.* Deinde, cod. Dalec. *quanti nullo turbine volant;* duo exemplaria ap. Th. Gronov. *quantos ulli turbines volvunt;* al. vett. ante Harduin. *quantos nulli turbines volvunt.* Paris. 1514. et Parm. 1576. *volvant.*—7 *Hostiensi*

NOTÆ

diximus VIII. 1. Et forsan hic *catulos* rectius legatur.

[d] *Aut fœtus*] Ita Mss. omnes: Editi, *et fœtas.* 'Fœta' porro, et quæ peperit est, et quæ fert uterum. Sic Virgilius: 'Loca fœta furentibus Austris.' Festus: 'Gravida est quæ jam gravatur conceptu. Prægnans veluti occupata in generando quod conceperit.'

[e] *Incursuque*] Vide Notas et Emend. num. 2.

[f] *Et caveatas*] Vide Notas et Emend. num. 3.

[g] *Portum*] Quem Nero successor absolvit, ut nummi ejus testantur, cum epigraphe, AVG. PORT. OST.

[h] *Tergorum*] Coriorum. Nonius cap. 4. n. 469. 'Tergora dicuntur coria.' Virgil. Æneid. I. 'Tergora diripiunt costis.'

advectorum[8] e Gallia, satiansque se per complures dies, alveum in vado sulcaverat, attumulata[9] [i] fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo posset: et dum saginam persequitur, in littus fluctibus propulsa, emineret[10] dorso multum supra aquas carinæ vice inversæ.[d] Prætendi[11] jussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus: profectusque ipse[12] cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milite e navigiis assultantibus, quorum[e] unum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum unda.

VI. Ora balænæ[a] habent in frontibus: ideoque summa aqua natantes,[1] in sublime nimbos efflant.

(VII.) Spirant autem confessione omnium et paucissima alia[2] in mari, quæ internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac

[d] *Instar carinæ inversæ.* [e] *Navigium.*

Paris. 1514.—8 Paris. 1514. et Parm. 1576. *evectorum.*—9 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *accumulata* edd. ante Brotier. Mox, *et arena in tantum* Dalec. Paulo post, *prosequitur* Paris. 1514. Parm. 1576. Lugd. 1562. et Th. Gronov. *fluctibusque propulsa* Paris. 1514.—10 Paris. 1514. Parm. 1576. Dalec. et Th. Gronov. *eminente.* Mox, *super aquas* cod. Dalec.—11 *Protendi* Parm. Paris. 1514. et Chiffl. Mox, cod. Dalec. *inter oras portus.*—12 'Suspicor legendum esse, *præfectusque ipse;* vix enim credibile est, Cæsarem Claudium ipsum debellasse hoc animal, verum alicui ex præfectis ejus hoc opus mandasse, eumque e longinquo cum Pop. Rom. pugnam hanc aspexisse.' *Th. Gronov.*

CAP. VI. 1 Cod. Dalec. Paris. 1514. et Parm. 1576. *annatantes.*—2 'Erronee in vulgg. *Spirant a. c. omnium, et paucissima alia:* ibi delendum est comma, vocabulo *et* hoc loco significante 'etiam.' Porro, pro *alia* legendum est *animalia,* ut vetus codex docet.' *Th. Gronov.* Chiffl. *alta,* i. e. educata. Mox, Editio princeps, *interiorum viscerum.* Deinde, pro *quoniam* Paris. 1514. habet

NOTÆ

Attumulata [*accumulata*] Obruta, 'ventorum flatu congeriem arenæ accumulantium,' ut Plinii verbis utar IV. 2. In quibusdam Mss. *attumulata,* perperam. Elzevir. editio, *accumulata fluctibus arena,* inepto glossemate.

[a] *Ora balænæ*] Ora vocat fistulas tabulatas, quibus aquæ nimbos in sublime jactitant. Aristot. Hist. Anim. I. 5. pag. 39. Ἔχει δ' ὁ μὲν δελφὶς τὸν αὐλὸν διὰ τοῦ νώτου· ἡ δὲ φάλαινα ἐν τῷ μετώπῳ. *Habet delphin in dorso fistulam: balæna in fronte.*

per vices recipere existimant, quorum hæc opinio est:[3] nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia[4] fuisse Aristotelem[b] video, et multis persuasisse doctrinæ indaginibus.[a c] Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam et pulmonum[5] vice aliis possunt alia spirabilia[b] inesse viscera, ita volente natura: sicut et pro sanguine est multis[6] alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum[c] quis miretur, qui etiam reddi ab his[d] eum cernat; et in terras quoque tanto spissiorem naturæ partem[7] penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa vivunt, ceu talpæ?[d 8] Accedunt apud me certe efficacia,[9] ut credam etiam omnia in aquis spirare[e] naturæ suæ sorte: primum sæpe annotata piscium æstivo calore quædam anhelatio, et alia[f] tranquillo[10] velut oscitatio:[g] ipsorum

[a] *Erudita indagatione.* [b] *Quibus spirare animalia possint.* [c] *Aërem.*
[d] *Respirari ab aquis aërem: qui et in terras quoque penetret, quæ pars totius naturæ spississima est: ut in talpis apparet, quæ defossæ sub terra vivunt, atque adeo spirant.*

quum.—3 'Legendum suspicor: *ac per vices recipere, quorundam opinio est.*' Th. Gronov. In quibusdam edd. deest voc. *hæc.*—4 Editio princeps, *in summa qua sententia.* Mox, eadem Ed. pr. et Cod. Dalec. *doctrinam.*—5 Paris. 1514. *quum et pulmonem.*—6 Editio princeps et Paris. 1514. *multus*, improbante Th. Gronovio.—7 Editio princeps *artem* pro *partem.*—8 Gronov. *seu talpæ.*—9 *Accedit a. m. certæ efficaciæ* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *Accedunt a. m. certæ efficaciæ* Vet. Dalec. et Parm. 1576. *Accedunt a. m. certe efficaciæ* Editio princeps. Mox, Paris. 1514. *ut credam omnia*, omisso *etiam.* Paulo post, Editio princeps, *semper annotata.*—10 Dalec. *et alias in tranquillo.*

NOTÆ

[b] *Aristotelem*] Hist. Anim. VIII. 2.

[c] *Doctrinæ indaginibus*] Ἐπιχειρήμασι καὶ ἀποδείξεσι.

[d] *Reddi ab his*] Vapore scilicet ab aquis vi Solis excitato. Cic. de Nat. Deor. II. 27. 'Aër enim oritur ex respiratione aquarum, et earum quasi vapor habendus est.'

[e] *In aquis spirare*] Concedit in hanc sententiam aperte Ausonius, cum de barbo pisce ita cecinit: 'Tibi contigit uni Spirantum e numero non illaudata senectus.' Pliniana tamen argumenta, de piscium respiratione, sane videntur ad rem conficiendam parum idonea.

[f] *Et alia*] Ita Mss. omnes. Rectius forte *alias*, hoc est, reliquis temporibus: præcedit enim, *æstivo calore.*

[g] *Oscitatio*] Non magis aër ad id videtur, quam aqua deberi.

quoque, qui sunt in adversa opinione, de somno piscium confessio: quis enim[h] sine respiratione somno locus? Præterea bullantium[11] [i] aquarum sufflatio, Lunæque[j] effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia est, quod esse auditum[12] et odoratum[k] piscibus, non erit dubium:[l] ex aëris utrumque materia. Odorem quidem non aliud, quam infectum aëra, intelligi possit.[13] Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiæ[m] non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo[n] genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis a fronte, delphinis a dorso. Et vituli[14] [o] marini,

—11 *Præterea bulientium* Editio princeps. Mox, Chiffl. *aquarum sufflutio.*—12 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Super o. esse auditum* vett. ante Harduin.—13 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *posse* Gronov. et al. Mox, Vet. Dalec. *de his opinentur;* Paris. 1514. *de his opinent.*—14 *At vituli* Editio princeps, Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. et Th. Gronov.

NOTÆ

[h] *Quis enim*] Quasi vero pulmonis affectio somnus sit, non capitis. Aristotelem voluit, credo, paraphrasi illustrare, cum ait, dormire delphinos extanti rostro, uti respirent liberius, Hist. Anim. VIII. 2. pag. 860.

[i] *Bullantium*] A bullis tamen haud recte colligas aërem ita in aquis esse, ut sit distinctus. Efficitur inde sane, motu spumam cieri, et calore concepto aërescere aquam, et in ampullas ire. Quin et ex aquis bullantibus contrarium Philosophus efficit, de Respiratione cap. 3. pag. 720. pisces nimirum non spirare: quod cum ea quæ spirant, in aquis suffocata moriuntur, bullæ fiunt, spiritu vehementer exeunte: quemadmodum fit, si quis testitudines, aut ranas, vi sub aquis detineat. Longe autem disparem piscium conditionem esse, satis intelligitur.

[j] *Lunæque*] Quid porro istud ad aërem? perinde quasi aut in pleniluniis commodior multo spiratio sit; aut Lunæ efficientia pertinere ad corpora nequeat, nisi spirent ea.

[k] *Et odoratum*] Accipi vero odorem naribus, auribus sonum, per aquam perinde atque per aërem, sunt qui ex eo argumento suadere velint, quod vel e mediis aquis ad superiora visus feratur, nam æqua fere proportione ut videndi, sic audiendi pariter odorandique sensum obire in aquis partes suas posse.

[l] *Non erit dubium*] Libro sequente, cap. 89. De piscium auditu multa Kircherus, in Musurgia Univers. I. 2. pag. 13.

[m] *Branchiæ*] Hæc Plinius ex Arist. de Part. Anim. IV. 13. et Hist. Anim. VIII. 2. Branchiæ sunt in piscibus secundum cervicem, follium instar, hiantes partes, quibus anhelitum reddere ac per vices recipere existimantur. Gallis, *les ouïes.*

[n] *Hæc duo*] Arist. Hist. Anim. I. 5. pag. 39. totidem verbis.

[o] *Et vituli*] De his dicetur cap. 15.

quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra. Item testudines, de quibus mox plura.[p]

VII. (VIII.) Velocissimum[a] omnium animalium, non solum marinorum, est[1] delphinus, ocyor volucre, acrior telo,[b] ac nisi multum[c] infra rostrum os illi foret, medio[2] pæne in ventre, nullus piscium celeritatem ejus evaderet. Sed affert[d] moram providentia naturæ, quia nisi resupini[e] atque conversi non corripiunt: quæ causa præcipue velocitatem eorum ostendit.[3] Nam cum fame[f] conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum[4] continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant:[g] tantaque vi exiliunt, ut plerumque[h] vela navium transvolent. Vagantur[i] fere conjugia:[5] pariunt catulos[j] decimo mense, æstivo

CAP. VII. 1 Verbum *est* deficit in Ed. pr. Mox, in eadem et Paris. 1514. *sed ocyor v. acrior telo;* plurimæ edd. ante Harduin. *ocyor v. ocyor telo;* codd. Harduini et Dalec. ut in textu.—2 Chiffl. *a medio.*—3 Editio princeps, *offendit.* Mox, cod. Dalec. Ed. pr. Paris. 1514. Parm. 1576. et Th. Gronov. *concitati.*—4 Ed. pr. Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *diu spiritum.* Mox, Chiffl. *ut arcu missi;* Editio princeps, *ut aërem emissum . . . emittant.*—5 Chiffl. *transvolento aguntur fere conjugia;* cod. Dalec. *trans-*

NOTÆ

Græci φώκας vocant.

p *Mox plura*] Cap. 12.

a *Velocissimum*] Arist. Hist. Anim. IX. 74. pag. 1164.

b *Acrior telo*] Ita Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Editi perperam, *ocyor.*

c *Ac nisi multum*] Arist. Hist. Anim. VIII. 5. pag. 877. et Solinus cap. 12. pag. 32. Vel unus hic oris situs satis declarat delphinum non esse eum, quem Galli *Marsouin* vocant, ceu maris suem: quanquam ita visum Rondeletio XVI. 8. et Aldrov. de Cetis cap. 7. pag. 700. aliisque.

d *Sed affert*] Arist. loc. cit. et de Part. Anim. IV. 13. pag. 1045. totidem verbis.

e *Resupini*] Arist. ὕπτιοι, *inversi, supini.* Igitur, antequam inverterentur ii, pars ea, quæ in sublime vertitur, os scilicet, quod medio illis pæne in ventre, prona erat.

f *Nam cum fame*] Arist. Hist. Anim. IX. 74. pag. 1164.

g *Emicant*] Quod et urinatores faciunt, inquit Philosophus, fundo quanto possunt nixu, pedibus propulso: id quod ipsi pueri tanto impetu faciunt natantes in amnibus, lacubusque, ut pæne toto etiam a pedibus corpore exsiliant.

h *Ut plerumque*] Arist. et Solin. locis cit. Ælian. Hist. Anim. XII. 12. Albertus M. de Animal. VIII. 5. 2. pag. 277.

i *Vagantur*] Conjugia hoc loco, uti monuimus VIII. 35. sunt paria ipsa, marisque cum fœmina conjugationes, quas Græci συζυγίας appellant. Vide Notas et Emend. num. 4.

j *Pariunt catulos*] Arist. Hist. Anim. VI. 9. pag. 683. Oppian. Ha-

tempore, interim[6 k] et binos: nutriunt uberibus,[1] sicut balæna: atque etiam gestant fœtus[m] infantia infirmos. Quin et adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter; decem annis putantur ad summam magnitudinem pervenire: vivunt et tricenis:[n] quod cognitum præcisa cauda[o] in experimentum. Abduntur[7 p] tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua non queunt.[8] Solent in terram[q] erumpere incerta de causa: nec statim[9 r] tellure tacta moriuntur, multoque ocyus fistula clausa. Lingua est[s] his contra naturam aquatilium mobi-

volent vento. Agunt vero conjugia; Editio princeps et Paris. 1514. *transolent vento. Agunt vere conjugia;* Massar. *transvolent saltu. Agunt fere conjugia;* Vet. Dalec. *transvolent. Juncti vero agunt conjugia;* Elz. Gronov. Th. Gronov. et al. ante Harduin. *transvolent. Agunt fere conjugia.* Solin. *Vagantur fere conjuges.* Alii pro *fere* legunt *vera.* Vide Not. et Emend. n. 4.—6 Cod. Dalec. aliudque exemplar ap. Th. Gronov. *interdum.*—7 *Adduntur* idem exemplar ap. Th. Gronov.—8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Al. *nequeunt.*—9 Ita Chiffl. Editio princeps, Venett. Rom. Brix. Parm. Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Theod. Gronov. et recentt. *et statim* Paris. 1514. Lugd. 1562. Ald. Dalec. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, pro *clausa* Paris. 1514. ha-

NOTÆ

lient. I. 660. Solinus loc. cit. et Albertus M. de Animal. VI. 2. 1. pag. 200. Delphinos viviparum animal, non oviparum esse, Plinius obiter indicat. Dicet aperte cap. 15.

k *Interim*] Ἐνίοτε, *interdum.* Familiaris Plinio locutio, ut constabit ex Indice.

l *Nutriunt uberibus*] Auctores antea memorati, et Ælian. Hist. Anim. X. 8. aliique innumeri prope, quos Bochartus affert de Animal. I. 7. pag. 46. et 47.

m *Gestant fœtus*] Arist. loc. cit. Καὶ εἰσδέχονται δὲ τὰ τέκνα μικρὰ ὄντα, *gestant quoque catulos, dum parvi existunt.* Solinus legisse nunc videtur, *ore gestant:* sic enim reddit: 'Teneros in faucibus receptant.'

n *Vivunt et tricenis*] Arist. et Solinus laudati. Sed multo liberalior Albertus M. scribens loc. cit. 'Jam expertum est delphinum vixisse per centum et XXX. annos, et alium per centum et XX. Et sciebatur hoc per amputationem caudæ eorum in juventute.'

o *Præcisa cauda*] A piscatoribus scilicet, ut quos ita reddidissent mari, captos deinde agnoscerent, et temporis spatium eo indicio intelligerent.

p *Abduntur*] Habent hæc pariter auctores proxime appellati.

q *Solent in terram*] Arist. Hist. Anim. IX. 74. p. 1164.

r *Nec statim*] Vide Notas et Emend. num. 5.

s *Lingua est*] Solinus cap. 12. pag. 32.

lis, brevis atque lata,[10] haud differens suillæ. Pro voce gemitus[t] humano similis, dorsum repandum, rostrum[11] simum. Qua de causa[u] nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini[1] tantum amicum animal, verum et musicæ arti, mulcetur symphoniæ[a] cantu, et præcipue hydrauli sono.[b] Hominem non expavescit, ut alienum: obviam navigiis venit,[2] alludit exultans, certat etiam, et quamvis plena præterit vela.[a] Divo Augusto[3c] principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cujusdam puerum,

[a] *Et quamvis plenissima vento vela, ipse cursu prætervolat.*

bet *obturata.*—10 Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *brevis et lata.*—11 Voc. *rostrum* deest in Ed. pr.

CAP. VIII. 1 Chiffl. *hominis.* Mox, Ed. princeps, Venett. Paris. 1514. et al. antiq. *musica arte mulcetur;* Vet. Dalec. *musica arte mulcentur;* Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov. *musicæ arti, mulceturque.*—2 Vet. Dalec. et Paris. 1514. *evenit;* unde Dalecampius legit, *is venit.* Deinde, Paris. 1514. *præteriit vela.*—3 Eadem editio, *Divo autem Augusto.* Mox, quædam edd. vett. et Th. Gronov. *invectum.* Paulo post, cod. Dalec. *Puteolis in ludo literarum stantem;* Chiffl. *Puteolis in ludum literarium*

NOTÆ

[t] *Pro voce gemitus*] Solinus loc. cit. Ambo ex Arist. Hist. Anim. lib. IV. p. 490. Ἀφίησι δὲ καὶ ὁ δελφὶς τριγμὸν, καὶ μύζει, ὅταν ἐξέλθῃ ἐν τῷ ἀέρι. *Stridet ac gemit, cum in aërem exit.*

[u] *Qua de causa*] 'Quam ob causam, inquit, datum illis nomen Simonis est: quod mirum est ab omnibus illis agnosci: quoniam cum quodam cantu quo mulcentur, vox illa profertur, elata posteriore syllaba vocis, 'Simon, Simon.'' *Ed. sec.*—Solini paraphrasis: 'Certum habet vocabulum, quo accepto vocantes sequuntur; nam proprie Simones nominantur.'

[a] *Symphoniæ*] Solinus loc. cit. et Ælianus Hist. Anim. II. 6. Symphonia porro musicum hoc loco instrumentum est: unde symphoniaci servi in Divinatione Ciceronis in Verrem, n. 51. qui tibicines ab Asconio Pedianno esse existimantur, in eum locum, p. 56. symphonia vero ipsa tibia, classicum, lyraque est. Vide Du-Cangium in Glossario, verbo *symphonia.*

[b] *Hydrauli sono*] Hydraulum, Græcis ὑδραυλὶς et ὑδραυλικὸν ὄργανον, musicum instrumentum est huic simile, quod vulgo vocamus *Orgues*, id est, organum: sed in hoc, vento ad inflandos canales plumbeos vel æreos tantum utimur, in hydraulicis vero etiam aquæ motu et pressionibus coacta anima fistulas replet, et sonos elicit.

[c] *Divo Augusto*] Narrant pariter hanc historiam Solinus cap. 12. pag. 32. Ælian. Hist. Anim. VI. 15. Gellius VII. 8. p. 418. ex Apionis Ægyptiacorum libro quinto, qui se id vidisse scriptis testatus est.

ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat,[4] allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mæcenatis, et Fabiani,[5] [d] et Flavii Alfii, multorumque esset literis mandata. Quocumque diei tempore inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: pastusque e manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos[6] [e] velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis et mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret)[7] desiderio expiravit.

Alius intra[8] [f] hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti, simili modo ex hominum manu vescens, præbensque[9] se tractandum, et alludens natantibus, impositosque portans, unguento perunctus a Flaviano proconsule

itantem.—4 Chiffl. et cod. Dalec. *quem obiter ferebat.*—5 Ita Parm. 1576. Pintian. al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. et recentt. *Flaviani* Ald. Junt. Paris. 1514. Lugd. Erasmi, Gronov. et Elz.—6 Codd. Dalec. et Chiffl. *pennæ aculeos.*—7 Margo edd. Dalec. et Gronov. *dubitarit.*—8 *Alius inter* cod. Dalec. et Editio princeps. Mox, *Diaritis* Editio princeps.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Basil. 1616. et recentt. *hominis manu v. ferensque* Vet. Dalec. Editio princeps, et Venett. *hominum manibus v. ferensque* Paris. 1514. Mox, *et alludens nantibus* codd. Dalec. et Chiffl. *et alludens nautibus* Edi-

NOTÆ

[d] *Et Fabiani*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[e] *Pinnæ aculeos*] Sic Apion apud Gellium: *τὰς ἀκάνθας περιστέλλων.* Concoquere vero hoc non quennt Rondeletius, ceterique, qui Marsuinum delphinum esse contendunt. Non os modo, uti diximus, negant delphino esse multum infra rostrum, atque in medio pæne ventre: non dorsum modo repandum negant: sed negant etiam in dorso fistulam, quam esse ei in capite volunt: negant in spina dorsi extare aculeos, quæ tamen *cultellata spina*, vel *pinna*, dicitur, VIII. 38. atque adeo insignes notas delphinis adimunt, quibus summi ac diligentes in naturæ investigatione viri, Aristoteles, Plinius, ceterique, secerni eos dignoscique voluere: ut nobis interim delphinum obtrudant, non qualem natura adumbravit, sed qualem libido arbitriumque finxit.

[f] *Alius intra*] Oppian. Halieut. v. 453. et Solinus loc. cit.

Africæ, et sopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatusque[g] similis exanimi, caruit hominum conversatione, ut injuria fugatus, per aliquot menses: mox reversus in eodem miraculo fuit. Injuriæ potestatum in hospitales,[10 h] ad visendum venientium, Hipponenses in necem ejus compulerunt.[b]

Ante hæc similia de puero in Iasso[11 i] urbe memorantur, cujus amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in littus avide sequitur, in arenam invectus expiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone[j] Neptuni[12] sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. In eadem urbe[k] Iasso Hegesidemus[13] scribit et alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequitantem, cum repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinumque causam[14] leti fatentem non reversum

[b] *Injuriæ quas inferebant suis hospitibus Magistratus Romani, qui eo ad visendum conveniebant, &c.*

tio princeps.—10 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. 'Recte Harduinus divisim, *in hospitales*, cum antea voce duplicata legeretur, *inhospitales*.' Gesner. *in hospites* al. ap. Dalec.—11 *Asiæ* cod. Dalec. *Ialiso* Parm. et sic infra. *Iaso* Chiffl. et Athenæus.—12 *Neptuno* Chiffl.—13 *Egesidemus* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec. *Hermam*.—14 Editio prin-

NOTÆ

[g] *Fluctuatusque*] Solini paraphrasis: 'Pro exanimi jactitatus aliquantisper.' Plinius IV. 22. 'Delos diu fluctuata,' &c.

[h] *In hospitales*] Ita divisim legendum, non, ut prius, *inhospitales*, conjunctim. Potestates autem Romani homines nunc appellantur, magistratu ac dignitate præditi: hospitales vero Hipponiatæ, qui eos hospites suscipiebant, a quibus ii contumeliose, atrociter, injurioseque habiti. Sic Juvenal. Sat. X. 100. 'Prætextam sumere mavis, An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas.' Apud Ughell. Ital. Sacr. tom. VII. p. 1342. 'Innocentius Episcopus servus servorum Dei Dilectis filiis, Potestati, Consilio, necnon Communi Civitatis Adriæ, et universo populo Adriensis Diœcesis, Salutem et Apostol. Bened.' Laudat Ulpianus Junii Gracchani librum 'de Potestatibus,' ut in Auctorum Indice dicemus. Hinc Italicum *Podesta*. Vide Meursii Glossarium, verbo Ποτεστάτος, et Du-Cangium pariter in Glossario.

[i] *In Iasso*] Narrant hanc historiam Duris libro nono historiarum, apud Athen. lib. XIII. pag. 606. Ælian. Hist. Anim. VI. 15. Solinus loc. cit. &c. Vide Notas et Emend. num. 7.

[j] *Babylone*] Vide Notas et Emend. num. 8.

[k] *In eadem urbe*] Solinus loc. cit. et Plutarch. de Solert. Anim. pag. 984.

in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem[1] et Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec[15] modus exemplorum. Eadem Amphilochi[16 m] et Tarentini de pueris delphinisque narrant. Quæ faciunt, ut credatur Arionem quoque[n] citharœdicæ artis[o] interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæstus, eblanditum, ut prius caneret[17] cithara, congregatis cantu delphinis, cum se jecisset in mare, exceptum ab uno Tænarium[p] in littus pervectum.

IX. Est provinciæ Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera[1 a] appellatum, ubi cum homine delphini[b]

ceps: *relatum Delphinum causam.*—15 *Neci* Chiffl. unde Dalecampius conj. *Ne hic.*—16 *Amphilogii* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. et Basil. 1616.—17 Editio princeps: *nautis minari p. ad i. e. q. e. caneret*, omissis vocibus, *ut prius.* Mox, cod. Dalec. *jecisset, in mari exceptum.* Deinde, pro *Tænarium*, quod exhibent codd. Harduini, cum edd. quibusdam antiq. Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. et recentt. *Tænarum* legitur in edd. Dalec. Elz. et Gronov.

CAP. IX. 1 *Latena* cod. Dalec. *Laterna* Vet. ejusdem, Editio princeps, et

NOTÆ

[1] *Hoc idem*] Totidem verbis, laudato etiam Theophrasto, Gellius VII. 8. pag. 418. Ex Theophrasti Ἐρωτικῷ, quod ab Athenæo laudatur, loco proxime appellato, nobis id acceptum videtur.

[m] *Amphilochi*] Vel Amphilochii: gentis enim id, ut apparet, non oppidi, nomen est, scribente Cæsare de Bell. Civ. lib. III. pag. 181. 'Ætolia, Acarnania, Amphilochis, per Cassium Longinum et Calvisium Sabinum receptis.' De Argo nihilominus Amphilochico in Acarnaniæ ora Plin. IV. 2. quod Argos Amphilochum a Livio appellari diximus.

[n] *Arionem quoque*] Τὸν Ἀρίονα. Rem narrant multo prolixius Herod. I. 24. pag. 9. Oppian. Halieut. v. 450. Tzetzes Chiliad. I. 393. et e nostris Gellius XVI. 19. pag. 914. Hygin. fab. 194. Denique Solinus cap. 7. pag. 22. 'Est et Tænaron promontorium adversum Africæ,' inquit, 'in quo fanum est Methymnæi Arionis, quem delphine eo advectum imago testis est, ad effigiem casus et veri operis expressa ære. Præterea tempus signatum: Olympiade enim undetrigesima, qua in certamine Siculo idem Arion victor scribitur, id ipsum gestum probatur.' At non citharœdum modo, sed et martyrem laude insignem a delphino depositum apud urbem Nicomediæ Helenopolim Philostorgio proditum est, Hist. Eccl. lib. I.

[o] *Citharœdicæ artis*] De hac forma loquendi dicemus in Notis ad librum XXV. num. 1.

[p] *Tænarium*] A Tænaro promontorio Peloponnesi. Hactenus editi, *Tænarum*, male.

[a] *Latera*] A castello adjacente no-

societate piscantur. Innumera vis mugilum[c] stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, æque molem[d] ponderis nullo modo toleratura,[2] etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione[3] [e] in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur,[a] locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertere piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis hujus avida,) totusque populus e littore quanto potest clamore conciet

[a] *Etiamsi non ingenti solertia tempus captarent, quo maris æstus reciprocat. Simili astu in quandam profunditatem aquarum confestim mugiles tendunt, quam vicinus stagno gurges efficit, &c.*

Paris. 1514. *Lutera* Chiffl. *Laterra* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. et Th. Gronov. Paulo post, cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *statuto tempore.* Deinde, Editio princeps, *stagnum mare erumpit.*—2 ' Manuscriptus, *æque moles ponderis nullo modo toleratura.* Lego, *aquæ molis pondera ullo modo toleratura.*' Dalec. *quæ molem ponderis ullo modo tolerent* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. et Th. Gronov. *quæ molem ponderis nullo modo tolerent* Editio princeps et Paris. 1514. Lectionem nostram exhibent codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Vide Not. et Emend.—3 ' *Simul ergo omnes* Quidam. *Simul itaque omnes* alii. *Subtili ratione omnes* alii.' *Dalec.* Mox, pro *efficitur,* Editio princeps et Paris. 1514. *efficere;* Vet. Dalec. *effecere;* cod. Dalec. *affigitur;*

NOTÆ

men habet. Mela II. 5. pag. 39. ' Ledus flumen, castellum Latera:' hodie *le château de Latte,* et *la Tour de Latte.* Nemo porro miretur id a Plinio in agro Nemausiensi poni, cum sit jam in Magalonensi pago: quippe Plinius ipse III. 5. oppida XXIV. Arecomicorum Nemausiensibus attributa prodidit. Stagnum id porro in mare angusto ore devolvitur, infra Montempessulanum.

[b] *Delphini*] Similem societatem piscandi delphinorum cum homine, in Eubœa, describit Oppian. Halieut. v. 425.

[c] *Mugilum*] *Des Mulets:* cujus generis pisces stagnum id hodieque optimos plurimosque alit.

[d] *Æque molem*] Etsi, inquit, in egressu eruptioneque sua mugiles non observarent naturali quadam solertia comitantis æstus reciprocationem, qua non parum eorum impetus adjuvatur; nihilominus tantam molem ponderis retia non tolerarent. Vim mugilum, vel si æstus absit, convellendis perrumpendisque retibus per se sufficere, ita omnino significat. Vide Notas et Emend. num. 9.

[e] *Simili ratione*] Vide Notas et Emend. num. 10.

Simonem[f] ad spectaculi[g] eventum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro vero tardius ex adverso referente.[4] Sed tum[5] quoque improviso in auxilium advolant. Properare[6] apparet acies, quæ protinus disponitur in loco, ubi conjectus est pugnæ:[b h] opponunt sese[7] ab alto; trepidosque in vada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisque sublevant: mugilum[8] nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, et occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam[i] differunt.[c] Opere prælium fervet, includique retibus se fortissime urgentes gaudent: ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia, natantesve homines, ita sensim elabuntur, ut exitum[j] non aperiant.[9] Saltu, quod est alias blandissimum his, nullus conatur evadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante vallum

[b] *Ubi pugnam futuram conjiciunt.*
[c] *Vesci iis, quos interemere, post victoriam differunt.*

Dalecampius vero legit, *affunditur*. Deinde, Basil. 1616. *festinat.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *desideria Aqu. flatu, voce prosequente: Austro vero t. ex adv. reflante.* Al. ap. Dalec. *regerente.*—5 *Et tum* Chiffl. et sic Rondel.—6 *Propere* Gronov.—7 Ita codd. Harduini, ut conj. Pellicer. et Rondel. item Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ‘Manuscriptus, *conjecta est pugna.* Pintian. *in loco. Ubi conserta est pugna, opponunt sese.* Lego, *ubi exitus est*, vel, *ubi trajectus est, pugnant opponentes.* Vet. et Chiffl. *pugna. Opponunt,’ &c.* Dalec. Edd. vulgg. ante Harduin. *in loco, ubi conjectus est, pugna opponente sese;* Editio princeps: *in loco, ubi conjecta est pugna opponente sese;* Paris. 1514. *in loco, ubi conjecta est pugna opponunt sese.*—8 Paris. 1514. *at mugilum.* Mox, in eadem editione, *Operæ prælium.*—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ut exitus non appareat* Th. Gronov. et edd. ante Harduin. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *qui est alias validissimus.* Deinde,

NOTÆ

[f] *Simonem*] Vocem eam, *Simon*, quantum contendere clamore possunt, ingeminando, delphinos evocant.

[g] *Ad spectaculi*] Vide Notas et Emend. num. 11.

[h] *Conjectus est pugnæ*] Vide Notas et Emend. num. 12.

[i] *Cibos in victoriam*] Infra: ‘Peracta captura, quos interemere, diripiunt.’

[j] *Ut exitum*] Solita vi, inquit, ac celeritate, dum extra retia se recipiunt, delphini utuntur, sed tam leniter sensimque inter piscantium cymbas ac retia elabuntur ipsa, ut nullum eadem via inde exitum clausis mugilibus patefaciant.

præliatur.[10] Ita peracta captura, quos interemere,[11] [k] diripiunt. Sed enixioris[12] operæ, quam in unius diei præmium, conscii sibi, opperiuntur in posterum:[d] nec piscibus tantum, sed intrita[1] panis e vino satiantur.

X. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mucianus[1] tradit, hoc differunt, quod ultro, neque inclamati[a] præsto sint, partesque e manibus accipiant, et suum quæque cymba e delphinis[2] socium habeat, quamvis noctu, et ad faces.[b] Ipsis quoque[c] inter se publica est societas. Capto a rege Cariæ, alligatoque in portu, ingens[3] reliquorum convenit multitudo, mœstitia quadam quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum jussit. Quin et parvos[d] semper aliquis grandior comitatur, ut custos. Conspectique[e] sunt jam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.[4]

[d] *Sed probe sibi conscii, majorem a se commodatam operam, quam ut unius diei præmio contenti esse debeant, &c.*

Paris. 1514. *ni sumitantur.*—10 *Egressi protinus ante vallum præliantur* Paris. 1514. *Egressus p. a. malum præliatur* Editio princeps, Venett. et Parm.—11 Pintian. *æquo interim jure.*—12 *Sed ut enixioris* Vet. Dalec. Mox, Tolet. *præmii.* Deinde, Editio princeps et Paris. 1514. *ut conscii .... sed interjectu p. ac vino, &c.* Parm. et Vet. Dalec. *conscii .... sed interjectu panis e vino, &c.* cod. Dalec. *conscii .... sed intritu panis e vino, &c.*

Cap. X. 1 *Latio sinu Mutianus* Editio princeps; *Iasio sinu Consul Mutianus* Paris. 1514. Mox, *inclamanti* Editio princeps, Venett. et Vet. Dalec.—2 Codd. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *quemque cubantes cum delphinis.* Mox, codd. Dalec. et Paris. 1514. *socium habeant.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in portu delphino ingens* edd. ante Harduin. et Th. Gronov.—4 Editio princeps et Paris. 1514. *ne laceretur a belluis.*

NOTÆ

[k] *Quos interemere*] Vide Notas et Emend. num. 13.

[1] *Sed intrita*] Pane cum vino in mortario pistillis contrito: inde *intritæ* nomen, quod apud Columellam et Celsum frequens.

[a] *Neque inclamati*] Contenta voce appellati.

[b] *Et ad faces*] Ælian. Hist. Anim. II. 8.

[c] *Ipsis quoque*] Petita hæc historia est ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 74. pag. 1163. Similem quoque narrat Ælian. Hist. Anim. V. 6.

[d] *Quin et parvos*] Arist. loc. cit. et Solinus cap. 12. pag. 32.

[e] *Conspectique*] Ælian. Hist. Anim. XII. 6. ex Aristotele: et Albertus M. de Animal. VIII. 5. 2. pag. 277.

XI. (IX.) Delphinorum[f] similitudinem habent, qui vocantur tursiones.[1 g] Distant et tristitia quidem aspectus: abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris[h] canicularum maleficentiæ[i] assimulati.

XII. (X.) Testudines[a] tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant, atque insulas[1] Rubri præcipue maris his navigent cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectæ in summa pelagi antemeridiano tempore[2 b] blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas[c] libere

CAP. XI. 1 Chiffl. *tursicines.* Mox, in eodem codice, *aspectans .... maleficentia adsimulati;* edd. ante Harduin. *assimilati;* Basil. 1616. *assimilari.*

CAP. XII. 1 Edd. vett. ante Harduin. *atque inter insulas.* Mox, Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *navigant;* Regg. Brot. Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. al. antiq. et Th. Gronov. *navigent.*—2 Editio princeps, *aut meridiano tempore.* 'Pessime legunt alii *tempore.* Amant enim testudines maxime calorem solis sicut omnia amphibia; quo lucente ad superficiem maris plerumque natant testudines, et fluitantes dormiunt. Male quoque legitur *blandito;* legendum est, *tepore blandido,* hoc est, calido aëre, vento parum perflante.'

NOTÆ

[f] *Delphinorum*] Expressum hoc videtur ex Arist. Anim. VI. 10. pag. 682. Ὁμοίως δὲ τῷ δελφῖνι καὶ ἡ φώκαινα. Tursionem φώκαιναν Gaza vertit: et sane recte. Sic enim multo ante illum Albertus M. de Animal. VI. 2. 1. pag. 200. 'Phocæne,' inquit, (sic enim legendum, non uti corrupte scribitur, 'Cocave') 'qui Latine tyrsio vocatur, et delphino parvo multum assimilatur, licet non sit ejusdem speciei cum ipso. Tyrsio autem dictus, præcipue in mari Bosphoro invenitur,' &c.

[g] *Tursiones*] Quos vulgus in Gallia *Marsouins* vocat, ceu maris sues. Vide Notas et Emend. num. 14. De tursione condiendo præcepta tradit Apicius IV. 2. cujus lemma, 'Patina piscium,' &c.

[h] *Rostris*] Caniculæ rostra cum habeant tursiones, a veris delphinis vel hac parte certe plurimum distant.

[i] *Maleficentiæ*] Atque idcirco inter bestias Ponti maleficas reponitur ab Aristotele φώκαινα, uti dicemus cap. 20.

[a] *Testudines*] Ab hoc loco ad ea verba, *Ferunt et pastum,* descripsisse Plinius Agatharchidem videtur, qui hæc totidem verbis refert, cap. 19. apud Photium in Bibl. cod. 250. pag. 1349.

[b] *Tempore*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. aliique omnes Mss. Quibusdam tamen magis placet, *tepore,* legi. De testudinum porro captura, vide Rondelet. XVI. 3. et Furner. Hydrogr. cap. 30. pag. 187.

[c] *Quæ voluptas*] Hæc pariter Arist. Hist. Anim. VIII. pag. 868.

spirandi in tantum fallit oblitas sui, ut Solis vapore[d] siccato cortice,[3 e] non queant mergi, invitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt et pastum[f] egressas noctu, avideque saturatas lassari:[4 g] atque ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu. Tum adnatare,[h] leviterque, singulis ternos:[a 5] a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum injici supinæ, atque ita e terra[i] a pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt stato tempore[6] anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari[j] conchyliis

[a] *Tum vero testudinum venatores adnatare leniter, pro singulis testudinibus captandis ternos.*

Th. Gronov. Alii ap. Dalec. etiam *tepore.*—3 'Ratio suadet ut legatur: *solis calore siccato cortice*, licet vulgatæ legant *vapore;* nam 'vapor' est exhalatio aquarum, quæ exsiccare nequit testudinum testam seu corticem, corpus circumdantem.' *Th. Gronov.* Vid. Aristot. Hist. Anim. VIII. 2.—4 Editio princeps, Vet. Dalec. Venet. et Paris. 1514. *avideque s. laxari;* tria exemplaria ap. Th. Gronov. *avidæque s. lassari.* Mox, pro *remeaverint*, quod servant codd. Harduini et Chiffl. cum Ed. pr. Venett. et recentt. *remearint* Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et Th. Gronov.—5 Editio princeps: *proditur stertentium sonitu. Tum anatare leviterque a singulis capi ternas;* Paris. 1514. *per distertentium sonitu tumque leviter capi. Adnatare enim singulis ternas;* Gronov. et al. ante Harduin. *prodi stertentium sonitu tumque leviter capi. Adnatare enim singulis ternos.* 'Harduinus hic maxime errat, dum legit, *Tum adnatare leviterque singulis ternos*, et paulo infra, *atque ita e terra a pluribus trahi;* hic enim de captura in mari, non vero in terra agitur. Nam vocabulum *leviter* pertinet ad articulum præcedentem, *leviter capi.* Verosimilius dixisset *leniter*, hoc est, absque ullo rumore.' *Th. Gronov. atque ita ad terram* edd. omnes ante Harduinum.—6 Cod. Dalec. et ed. Paris. 1514. *statuto*

NOTÆ

[d] *Solis vapore*] Hoc est, calore, ut diximus II. 40.

[e] *Siccato cortice*] Phædrus quoque superficiem testudinis corticem vocat, II. 6. Sic Martialis lib. X. conchæ corticem.

[f] *Ferunt et pastum*] Arist. loc. cit.

[g] *Lassari*] Defatigari, ob terrestre iter scilicet, nimiamque cibi saginam, somno mox lassitudinem hanc utique subsequente.

[h] *Tum adnatare*] Leviter autem idcirco adnatant, ne sono aquarum expergefactæ testudines, priusquam vincula iis injecerint, immergantur. Vide Notas et Emend. num. 15.

[i] *E terra*] E littore.

[j] *In mari*] Arist. Hist. Animal. VIII. 3. pag. 867. Αἱ δὲ χελῶναι αἱ θαλάττιαι τά τε κογχύλια νέμονται, κ. τ. λ. Conchylium hoc loco Plinius, et alias non semel, pro quolibet con-

vivunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram [k] egressæ, herbis. Pariunt ova,[7] avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa [l] extra aquas, et cooperta terra, ac pavita [m] pectore et complanata, incubant noctibus. Educunt fœtus [8] [n] annuo spatio. Quidam oculis, spectandoque ova [9] foveri ab iis putant: fœminas [o] coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat aversæ. Troglodytæ [10] cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adjuvant: Chelyon id vocatur,[11] [p] eximiæ testudinis, sed raræ: nam-

tempore.—7 Ita ex codd. Harduinus et recentiores, cum antea legeretur: *egressæ, in herbis pariunt ova.* Paulo post, margo edd. Dalec. et Gronov. *defodiunt e. a. et cooperiunt terra pavita p. et c. incubantes.*—8 *Educant fœtus* edd. ante Harduin. 'Legendum censeo, *Educunt*, vel, *Excludunt*, ut patet ex Aristot. qui Hist. Anim. v. 33. ait: ἐκλέπεται δὲ τὰ ὠὰ τῷ ὑστέρῳ ἔτει· quod Gaza vertit, *fœtumque sequente anno excludunt*, cum melius dixisset, *ova sequenti anno decorticantur.*' Th. Gronov.—9 Ita codd. Harduini, et edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *spectando quoque ova* edd. ante Harduin. Mox, *Fœminæ coitum, &c.* Th. Gronov. *Fœminam coitum* ceteræ edd. ante Harduin. qui lectionem nostram e codd. suis restituit. Deinde, pro *aversæ*, ed. Paris. 1514. habet *adversæ.*—10 *Trogloditæ* Gronov.—11 *Celtium genus id vocatur* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Basil. 1616. Dalec. Elz. et Gronov. *Celotium id vocatur* Editio princeps.

NOTÆ

chæ genere universe, nec pro eo solum quod purpureum succum ex se fundit, accepit. Sic infra de polypis cap. 46. 'Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas,' &c. Sic apud Græcos κογχύλιον, pro omni testaceorum genere. Unde apud Athen. lib. III. pag. 85. Epicharmus: Ἄγε δὲ παντοδαπὰ κογχύλια, λεπάδας, κ. τ. λ.

[k] *In terram*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[l] *Eaque defossa*] Arist. pariter Hist. Anim. v. 28. pag. 634. de marina pariter, ac terrena testudine.

[m] *Ac pavita*] *Terra pavita*, vel *terra, eaque pavita*, libentius legerim: terra enim, non ova, pavitur testudinis pectore, ac complanatur.

[n] *Educunt fœtus*] Hoc est, excludunt. Editi hactenus libri perperam, *educant*, contra codicum Mss. fidem: contra Philosophum ipsum, qui tamen loc. cit. hoc de terrestri testudine, non de marina scribit: ἐκλέπεται δὲ τὰ ὠὰ τῷ ὑστέρῳ ἔτει. *Sequenti anno ova excluduntur.* Quid quod nec marinæ etiam testudinis ova tam diuturna incubatione egere, sed dierum solum quadraginta, auctor est Plutarch. de Solert. Animal. pag. 982. Ælianus quoque Var. Hist. I. 6.

[o] *Fœminas*] Oppian. Halieut. I. 522. Αἱ δὲ μέγα τρομέουσι, καὶ ἐχθαίρουσι χελῶναι Ὃν γάμον.

[p] *Chelyon id vocatur*] Quid χέλυον sit, diximus VI. 34. Vide Notas et Emend. num. 17.

que scopuli[q] præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant,[12] ut sacras, adorant. Sunt et terrestres, quæ ob id in operibus Chersinæ[r] vocantur, in Africæ desertis, qua parte maxime sitientibus arenis squalent, roscido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud[s] ibi animal provenit.

XIII. (XI.) Testudinum putamina secare in laminas, lectosque[a] et repositoria[1 b] his vestire, Carvilius[2 c] Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.

XIV. (XII.) Aquatilium tegumenta[1] plura sunt. Alia corio et pilis[2] integuntur, ut vituli, et hippopotami. Alia

[c] Alii legunt *Celetum*, vel *Celetinum*, vel et *Celtium genus*. Massarius vult legi *Chelone*. Herm. Barbarus vero *Chelytium*, ἀπὸ τοῦ χελύος, quæ vox et *testudinem* et *pectora* significat, quasi magnas et pectorosas intelligi voluisset Plinius. Postea vero eidem placuit, sed æque absurde, ut legatur *Celetum*, ut dicerentur Celetes testudines a 'celeritate,' cum remigio pedum celerrimæ sunt in aquis; uti Celetes equites dicebantur, qui soli agebant, et equi qui Celetes. Mihi vero videtur *Chelyon* scribendum esse, quoniam *Chelyon* testudinum coria a Plinio VI. 29. laudantur.' *Th. Gronov.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *eximiæ magnitudinis*. Deinde, Vet. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *namque quasi scopuli, &c.* omissis vocibus, *sed raræ*.—12 Chiffl. *ad quos adnant*.

CAP. XIII. 1 Cod. Dalec. *et repositorium*.—2 *Carbilius* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. et Gronov.

CAP. XIV. 1 *Aquatilium tegmenta* Editio princeps.—2 Ita codd. Dalec. Regg. Brot. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov. *et pilo* quædam edd. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et

NOTÆ

[q] *Namque scopuli*] Rarius visuntur, inquit, etsi pretiosiora sint harum testudinum, quam ceterarum operimenta: quoniam præacutos inter scopulos cautesque versantur, ubi eas capere parum tutum sit adnatantibus Chelonophagis.

[r] *Chersinæ*] Hoc est, τῶν χερσίνων, terrestrium testudinum cortices sive testæ, in laminas sectiles.

[s] *Neque aliud*] Et idcirco creditur eas illic roscido humore vivere.

[a] *Lectosque*] Hinc Martial. XII. 67. 'Gemmantes prima fulgent testudine lecti.'

[b] *Repositoria*] Repositoria quæ dicantur, docebimus XXXIII. 49.

[c] *Carvilius*] Ita Mss. omnes, et inscriptiones vetustæ apud Gruterum: non *Carbilius*, ut in editis. De eo rursum XXXIII. 51. ubi vixisse is dicitur ante Syllana tempora: non ipso Neronis principatu, uti ex cap. 84. libri decimi sexti hujus operis Pliniani perperam intellecto, Bochartus colligit de Animal. VI. 8. pag. 1094.

corio tantum, ut delphini: cortice, ut testudines: silicum duritia, ut ostreæ et conchæ: crustis, ut locustæ: crustis et spinis, ut echini: squamis, ut pisces:[3 d] aspera cute, ut squatina,[e] qua lignum et ebora poliuntur: molli, ut muræ-næ: alia nulla, ut polypi.

XV. (XIII.) Quæ pilo[f] vestiuntur animal pariunt, ut pristis,[g] balæna, vitulus.[1] Hic parit[h] in terra: pecudum more secundas[i] partus reddit.[a] Initu canum modo cohæret:[2] parit nonnunquam[j] geminis plures: educat mammis[k]

[a] *Dum parit, secundas emittit, quibus fœtus obvolvitur.*

Franz. Mox, pro *integuntur*, Paris. 1514. *teguntur*.—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ut alii fere pisces*. Mox, alii pro *molli* legunt *lævi*. Denique, Paris. 1514. *Polypus*; Editio princeps, *Polypes*.

CAP. XV. 1 Editio princeps, *ut pistrix, &c.* Rondel. *animal pariunt pristis et balæna, et quæ pilo vestiuntur, ut vitulus*.—2 Vulgatæ edd. habent: *Hic parit in terra pecudum more: secundo partus reddit initu. Canum more cohæret*. Probe observat Harduinus hic mendum latere, ideoque legit, *Hic parit in terra, pecudum more secundas partus reddit. In initu canum modo cohæret*. At pace tanti viri aio, eum acu rem non tetigisse. Videtur mihi, quoniam Aristot. Hist. Anim. VI. 12. scribat, χωρίον καὶ τὸ γάλα προΐεται ὥσπερ πρόβατον, atque ex hoc loco sua descripserit Plinius, legendum esse: *Hic parit in terra: pecudum more secundinas partu reddit. Init canum more et cohæret*.' Th. Gronov. *Canum more* edd. vett. *Secundos partus reddit: initu canum* codd. Dalec. Regg. Brot. Rezzon. et Editio princeps. Dalecampius legit, *Secundas partu reddit, &c.* Vet. Dalec. habet: *Secundas cum partu reddit. Canum modo, &c.* Lectionem nostram ex codd. restituit Brotier. Mox, pro, *parit nonnunquam*, quod servant codd. Harduini, Editio princeps, Venett. et al. antiq. item edd. Har-

NOTÆ

[d] *Ut pisces*] Neque enim aquatilia omnia piscium nomine censenda sunt: latiusque illud nomen, quam istud posterius patet.

[e] *Ut squatina*] *Squatum* Isidorus vocat, hunc Plinii locum transcribens. Verba referemus XXXII. 53.

[f] *Quæ pilo*] Arist. Hist. Anim. I. 7. pag. 56. Ὅσα μέντοι ἔχει τρίχας, ἅπαντα ζωοτοκεῖ. *Quæ pilos habent, omnia pariunt animal*. Hoc vero signum est, non causa.

[g] *Ut pristis*] Arist. Hist. Anim. VI. 10. pag. 681. Ζωοτοκοῦσιν ἔτι δὲ πρίστης καὶ βοῦς, καὶ φάλαινα, καὶ δελφίς.

[h] *Hic parit*] Arist. Hist. Anim. VI. 11. pag. 685. Ælian. Hist. Anim. IX. 9. Oppian. Halieut. I. 688. Vide Notas et Emend. num. 18.

[i] *Secundas*] Albertus M. de Animal. VI. 2. 1. pag. 200. de Vitulo marino: 'Generat animal ex utero suo, et fœtus ejus exit cum secundina ex ipso, sicut in animalibus generantibus sibi similia,' &c.

[j] *Parit nonnunquam*] Vide Notas et Emend. num. 19.

[k] *Educat mammis*] Arist. et Oppianus loc. cit.

fœtum. Non ante[1] duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur[m] difficulter nisi capite eliso. Ipsis in sono[3 n] mugitus: unde nomen[o] vituli. Accipiunt[p] tamen disciplinam, voceque pariter et visu populum salutant: incondito fremitu, nomine vocati, respondent. Nullum animal[q] graviore somno premitur. Pinnis,[4] quibus in mari utuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum[r] etiam detractas corpori sensum æquorum retinere tradunt, semperque æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse, somnosque allicere subditam capiti.

(XIV.) Pilo carentium[s] duo omnino animal[5] pariunt, delphinus ac vipera.[t]

duin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et parit nonnunquam* Th. Gronov. *et parit nunquam* Ald. Junt. Lugd. 1562. et deinceps edd. usque ad Harduinum. —3 *Ipsi in somno* Paris. 1514. *Ipsis in somno* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Parm. 1576. Elz. Gronov. et al. vett. *Ipsis in sono* Venett. Parm. Rom. Brix. et al. ante Herm. Barbarum. Mox, Paris. 1514. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *unde n. vituli accipiunt. Tenent disciplinam, &c.* Cod. Dalec. *unde n. vituli accipiunt. Tamen disciplinam.* Deinde, codd. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *condito fremitu.*—4 *Pennis* Editio princeps et Paris. 1514. et paulo post in iisdem *pennæ.*—5 Cod. Dalec. *et animalia;* Paris. 1514.

NOTÆ

[1] *Non ante*] Arist. Oppian. et Ælian. totidem verbis locis cit.

[m] *Interficiuntur*] Arist. pag. 686. Oppian. Halieut. v. 391.

[n] *Ipsis in sono*] Vide Notas et Emend. num. 20.

[o] *Unde nomen*] Cujus nominis rationem sequuntur adhuc gentes plurimæ. Nam Gallis quoque dicitur, *Veau de mer.*

[p] *Accipiunt*] Ælian. Hist. Anim. XII. 56. ex Eudemo, Diodorus Bibl. lib. III. pag. 155. Refert et Fr. Lopez de Gomara e recentioribus auctoribus rerum Mexicanarum, vitulum marinum Indicum, quem *Manati* maris accolæ nuncupant, cicurem factum, ad nomen vocatum respondere: ac denos dorso homines gestitare, cum sit molis eximiæ. Visum a se alterum Bononiæ Aldrovandus ait, qui vocem pro Christianis Principibus rogatus ederet: pro Turcis, negaret: tomo de piscibus, de Cetis lib. I. pag. 725. quo nempe modo et allatrare canes, et simias arridere ac subsultare ad quædam nomina cogimus.

[q] *Nullum animal*] Oppian. Halieut. I. 408. Hinc illud Juvenal. Sat. III. 238. 'Eripiunt somnum Druso, vitulisque marinis.'

[r] *Pelles eorum*] Observasse se Rondeletius profitetur XVI. 6. idque sæpenumero, corio vitulorum aëris ac ventorum mutationes præsignificari: austrinis enim pilos inhorrescere, ac surrigi: borealibus ita desidere, ut nullos esse omnino credas.

[s] *Pilo carentium*] Aquatilium, inquit, quæ pilo carent, duo omnino

XVI. Piscium sunt species septuaginta[a] quatuor,[1] præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis alias dicemus.[b] Nunc enim naturæ tractantur insignium.[c]

XVII. (XV.) Præcipua magnitudine thynni:[d] invenimus[1] talenta quindecim[e] pependisse. Ejusdem caudæ latitudi-

etiam, *animalia*. 'Menda his verbis inesse, suspicor cum Pintiano ac Rondeletio. Vix enim credibile est Plinium scripsisse *duo*, licet Harduinus hanc lectionem probet. Auctorem enim haud latuit, præter delphinum, balænas, pristes, et alios squalos quoque vivos excludere fœtus. Neque etiam comprehendo, quomodo *vipera*, quæ serpentum genus est, et de qua demum X. 62. loquitur, in conspectum hic prodeat. Massarius vult legi: *Pilo carentium, quæ omnino animal pariunt, delphinus, cartilaginea et vipera.* Ego vero Plinianam lectionem retinerem, dummodo, loco *viperæ*, *balæna* ponatur, quæ duo animalia hic exempli gratia proferuntur.' *Th. Gronov.*

CAP. XVI. 1 'Massarius hunc numerum quoque statuit. Harduinus [ed. 1.] audacter ait, legendum esse, *centum quadraginta quatuor.*' Th. Gronov. 'Majorem numerum habet Plinius infra XXXII. 53.' *Brotier. septuaginta quatuor* edd. vett. item Harduin. 2. 3. Bipont. et Franz.

CAP. XVII. 1 Cod. Dalec. Editio princeps, Venett. et Massarius, *thynnum*

NOTÆ

animal pariunt. Aquatilia, ut ante monuimus, quadam ratione piscibus opponit. Inter aquatilia recenset ea, quæ vel fistulis in aqua, vel etiam in aquis versantur, et in terra pariter spirant, quibus branchiæ non sunt: cujusmodi ea sunt, de quibus egit hactenus, delphinus, balæna, pristis, vitulus, ac testudo, uti cap. 7. Plinius ipse præmonuit. De piscibus proprie appellatis, quibus branchiæ sunt, mox deinde sermonem instituit, quem sic auspicatur: 'Piscium species,' &c. Hunc orationis Plinianæ ductum ac seriem si curiosius observassent, Pintianus, Rondeletius XVI. 11. Aldrov. de Cetis lib. I. pag. 672. aliique, nec temere erroris notam Plinio inussissent: nec sibi in emendando contextu, qui maculæ est omnis expers, crucem ipsi fixissent.

[1] *Ac vipera*] Viperam accenset aquatilibus, vel quod in littore coire cum muræna vulgo existimata est, vel quod vulvam habet cartilagineorum piscium vulvæ plane similem.

[a] *Septuaginta* [*centum quadrag.*] Vide Notas et Emend. num. 21.

[b] *Alias dicemus*] Lib. XXXII. cap. 53.

[c] *Insignium*] Non sola magnitudine, ut Salmasius putat, pag. 1134. in Solin. ubi hæc connecti jubet cum prioribus subsequentis proxime capitis verbis, in hunc modum: *Nunc enim naturæ tractantur insignium præcipua magnitudine. Thynnum, &c.* Tractantur enim hoc libro, virtute magis, indole, ac dote aliqua insignes, quam mole.

[d] *Thynni*] Thynnus Gallis *un thon*: genus quoddam sturionum est.

[e] *Talenta quindecim*] Talentum centum et viginti pondo Romana continet, ex Vitruvio: qua de re Budæum consule de Asse lib. II. pag. 57. Igitur talenta quindena libræ sunt omnino mille et octingentæ. Malim ego tamen talentum Atticum et commune, 60. librarum, nunc signari: qua æsti-

nem duo cubita[2] [c] et palmum. Sunt et in quibusdam amnibus, haud minores: silurus[3] [d] in Nilo, esox in Rheno,[e] attilus [f] in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum jugis extractus. Atqui hunc minimus piscis[4] appellatus clupea,[g]

invenimus. Rond. ex Aristot. *thumni: invenimus.*—2 'Ita Mss. Reg. et editio princeps. Nec emendandum fuit, *quinque cubita*, ut habet Aristoteles, Hist. Anim. VIII. 34. Sed potius ex Plinio emendandi Aristotelis libri. Cl. Massarius, qui teste Cl. Rezzonico, thynnum diligenter contemplatus est, observavit nullam esse hujus thynni et caudæ proportionem.' *Brotier. duo cubita* etiam Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Basil. 1616. Elz. et Gronov. *quinque cubita* Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Bipont. et Franz.—3 Editio princeps, *minor est silurus.*—4

NOTÆ

matione talenta quindecim libras nongentas obtinebunt.

[c] *Duo* [*quinque*] *cubita*] Vide Notas et Emend. num. 22. Latitudinem porro caudæ διάστημα Philosophus appellavit: quasi caudæ furcam. Palmus hoc loco σπιθαμὴ est, seu palmus major, mensura videlicet digitorum duodenum: quam Latini alio nomine dodrantem vocant, quod a pedis longitudine quarta pars desideratur. Hæc palmi majoris mensura bis repetita cubitum Romanum constituit, qui ex viginti quatuor hujusmodi digitis conficitur.

[d] *Silurus*] Pannonii Danubii accolæ nunc *Arciam* vocant. Vide Notas et Emend. num. 23.

[e] *Esox in Rheno*] Ita Mss. omnes, non *exos*, ut quidam finxere. Hesychio: ἴσοξ, ἰχθὺς ποιὸς κητώδης. Isocen Isidorus pariter vocat Orig. XX. 2. Offendimus et nos eam vocem apud Flodoardum Hist. Rem. Eccl. II. 8. 'Tum in Dei et in ipsius Sanctæ Helenæ nomine laxantes rete, gemino ditati gaudent esoce.' Fiebat ea in Matrona Galliæ amne piscatio. Item apud Sulp. Sever. de Virtut. B. Martini, III. 13. 'Ad primum jactum reti permodico immanem esocem Diaconus extraxit.' Glossæ Latinæ Saxonicæ, quas laudat Du-Cangius, in Glossaria, esocem Salmonem interpretantur. Verius multo, ut quidem remur, eum esse quem modo Lucium Latini, *Brochet*, appellitant, cujus generis piscium maxima est in Rheno copia, et præcipua bonitas, probat Aldrov. de Piscibus V. 39. pag. 630. De Salmone inferius, ceu nusquam antea de eo delibata oratione, agitur cap. 32. Et Notæ Tironis apud Gruterum, pag. 182. 'Piscina, Esox, Esocina.'

[f] *Attilus*] Accolis Padi *Ladano*, et *Adello*, vulgo appellatus, inquit Salvianus, in Catalogo piscium: *Adilo*, Rondel. lib. XIV. cap. ult. figura, sapore, pretio, a sturione diversus: nusquam alibi quam in Pado visus.

[g] *Clupea*] Pisciculus obscuri nominis, atque adeo longe diversissimus ab eo qui μέγας ἰχθὺς, Κλουπαῖα καλούμενος, a Callisthene laudatur, Rerum Gallicarum lib. III. diciturque Araris Galliarum amnis incolæ: qui crescente Luna albus sit, decrescente ni-

venam quandam ejus in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, ubicumque est, omne animal appetens, equos natantes[5] sæpe demergens. Præcipue[h] in Mœno Germaniæ amne protelis boum[i] et in Danubio marris extrahitur,[j] porculo marino simillimus:[k]

Vox *piscis* deest in ed. Paris. 1514.—5 Editio princeps, Paris. 1514. et margo edd. Dalec. et Gronov. *equos innatantes.* Mox edd. ante Harduin. *sæpe demergens, præcipue in M. G. a. prope Lisboum. Et in D. Mario extrahitur.* Paris. 1514. *propter Lisboum.* Cod. Dalec. Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *protelis boum, Et in D.* Chiffl. *Germania eadem ne protelis boum. Et in D. mari, &c.* Ed. pr. et Paris. 1514. etiam, *mari.* Vet. Dalec. *in Æno Germaniæ amne prope Visbium.* Alii ap. Dalec. *Rhenon Germaniæ amne prope Ubios.* 'Paulus Jovius legit, *Mœnim amnem propter Lisboum*, sed putat dein cum Hermolao Barbaro legendum esse, *Œnum flumen.* Dalecampius minus recte notat Plinii tempore *Mœnum flumen Germaniæ* haud notum fuisse, qui, si Melam diligentius perlegisset, III. 3. invenisset, *Mœnim* in Rhenum excurrentem. Vetus Parisina editio [1514.] habet, *in Rheno Germaniæ propter Lisboum.* Barbarus legit *Visbium*, non *Lisboum.* Verum cunctas has lectiones suspicor erroneas, quas aliis corrigendas relin-

NOTÆ

grescat, cuique alia accidant, quæ Stobæus narrat, Serm. 242. de Morbis, pag. 793. Vide Notas et Emend. num. 24.

[h] *Præcipue*] Vide Notas et Emend. num. 25.

[i] *Protelis boum*] Protelum est jugatorum boum, sive aratrum, sive quid aliud trahentium, continuus uno tenore ac ductu conatus. Usi hac voce veteres apud Nonium, cap. 4. pag. 349. Lucilius, Cato, Lucretius. Plinius ipse rursum XVIII. 48. 'Protelis binis ternisque arant.' Hinc verbum 'protelare,' de quo Lexica consulenda. Vide Notas et Emend. num. 26.

[j] *Marris extrahitur*] Hoc est, instrumento ferreo. Vide Notas et Emend. num. 27.

[k] *Porculo marino simillimus*] Piscis hujusce nomen, Mœni, Danubii, Borysthenisque incolæ, quod Plinius non addidit, expressit Albertus M. hunc Plinii, ut quidem videtur, locum transcribens, de Animal. III. 1. cap. 1. p. 119. 'In animalibus quibusdam,' inquit, 'neque os, neque spinam habentibus, sicut est piscis Huso vocatus, qui nullum omnino habet os aut spinam, nisi in capite: et hic piscis abundat in Danubio, et est magnus, habens rostrum magnum, sicut sturio.' Quæ Alberti oratio non modo illius piscis nomen indicat, qui *Huso* Germanis dicitur, sed et marini porculi appellatione, ob rostri suilli similitudinem, sturionem nostrum olim signasse Latinos innuit: quod et Aldrovandus approbat, de Piscibus, IV. 11. p. 533. Idem Albertus lib. XXIV. p. 654. 'Huso est piscis non squamosus, in figura sturionis, &c. Hunc piscem sturio confricando se ad eum agitat, ita quod sæpe simul capiuntur.' Vide quæ dicturi sumus XXXII. 19. Quem vero Husonem illi vocant, is est fortassis quem Anchoraginem Cassiodorus appellat, Epist. XII. 4. 'Destinet carpam Danubius, a Rheno veniat anchorago exormis,' &c.

et in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus[6][l] spinisve intersitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas[m] vocant, rostro delphini et cauda, magnitudine autem XV. cubitorum.[7] In eodem[n] esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert vermes branchiis binis,[8][o] sexaginta cubitorum, cœruleos, qui nomen a facie[p] traxerunt. His tantas[q] esse vires, ut elephantos ad potum venientes,[9] mordicus comprehensa manu eorum, abstrahant.[a]

XVIII. Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari[1][a] Pontum verno tempore gregatim, nec

[a] *Proboscide correptos elephantos in amnem abstrahant.*

quam.' *Th. Gronov.*—6 Editio princeps, *in illis ossibus.*—7 *XVI. cubitorum* Chiffl.—8 Paris. 1514. *brachiis binis.* Mox pro *sexaginta cubitorum* quod habent Regg. Brot. Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. et al. vett. *VI. cubitorum* legitur in edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—9 Chiffl. *ad potus venientes.*

CAP. XVIII. 1 *Intrant e mediterraneo mari* Isidor. In hoc capite et seqq.

NOTÆ

[l] *Nullis ossibus*] Solini paraphrasis cap. 15. p. 33. 'Apud Neuros nascitur Borysthenes flumen, in quo pisces egregii saporis, et quibus ossa nulla sunt, nec aliud quam cartilagines tenerrimæ.' Is est Huso quem modo diximus. Piscis nomen non addidit hoc loco Plinius, ut qui nec apud Pomponium Melam II. 1. p. 26. unde accepit locum, id invenisset. 'Alit Borysthenes,' inquit, 'lætissima pabula, magnosque pisces, quibus et optimus sapor, et nulla ossa sunt.' Quare nec illud Plinii transcriptor Solinus expressit. Tamen a glutino, quod præbet, ichthyocolla nominatur, XXXII. 24.

[m] *Platanistas*] Πλατανιστάς.

[n] *In eodem*] In Gange scilicet. Ita etiam Solinus, cap. 52. pag. 81. At Phile, p. 118. et Ælian. Hist. Anim. V. 3. in amne Indo: ambo Ctesiam Gnidium secuti.

[o] *Branchiis binis*] Vide Notas et Emend. num. 28.

[p] *Nomen a facie*] Pisces sunt ipsi quidem: sed a similitudine vermium vermes et ipsi appellati: non a colore cœrulei, ut Solinus putavit, cum hunc Plinii locum ita reddidit, 'cœruleos nomine et colore.' Auctor Ctesias in Excerptis apud Photium, pag. 153.

[q] *His tantas*] Solinus, et alii, locis citatis.

[a] *Intrant e magno mari*] Magno mari Propontidem ipsam, ceteraque mediterranea maria, nunc signari docet Arist. Hist. Anim. VIII. 16. pag. 922. et Isidor. Orig. XIII. 16. 'Mare magnum est, quod ab occasu ex oceano influit, et in meridiem vergit, deinde ad septemtrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cetera

alibi[b] fœtificant. Cordyla [2] [c] appellantur partus, qui fœtas [b] redeuntes in mare autumno comitantur: Limosæ vero,[d] aut e luto [3] pelamides incipiunt vocari: et cum annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim[e] cæsi, cervice et abdomine commendantur, atque clidio,[4] [f] recenti duntaxat, et tum quoque gravi ructu: [c] cetera parte plenis pulpamentis sale asservantur. Melandrya [g] vocantur, cæsis quercus [5]

[b] *Matres.* [c] *Vel sic quoque gravem edentibus ructum cient.*

pro *intrant,* Nic. Heinsius ubique *iterant* legit. Vid. Advers. p. 237.—2 *Cordilla* Editio princeps, et Paris. 1514. Mox, *comitatur* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. et al. ap. Th. Gronov.—3 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *Limosæ vero a luto* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Ald. Lugd. Erasmi al. ante Harduin. qui ex codd. suis recepit: *Limosæ vere, aut e luto.* Th. Gronov. *Limosæ, vero a luto.* Vid. Nott. Varr. Mox, *post incipiunt* Dalec.—4 Parm. 1481. et Paris. 1514. *atque edulio.*—5 Pro *quercus,* quod servant

NOTÆ

maria in comparatione ejus minora sunt. Istud est mediterraneum,' &c. Gregatim, ac veluti composita acie, modo octonos, modo etiam sexdenos incedere a freto Gaditano ad Pontum usque thunnos, observant hodieque nautæ, non sine voluptate, ut auctor est Furnerius Hydrogr. lib. IV. pag. 183. Vide et Basilium in Hexaëm. Homil. VII. p. 92.

[b] *Nec alibi*] Arist. Hist. Anim. lib. V. citante Athenæo lib. VII. pag. 319. Solinus pariter cap. 12. p. 32.

[c] *Cordyla*] In Indice hujus libri, *Cordylæ.* Metri forte causa *Cordyllæ* Martiali III. 2. et XIII. 1. At Hesychio, Σκόρδυλα, θαλάσσιος ἰχθὺς, ἔνιοι κορδύλη. Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 712. Σκορδύλας ait appellari, easdemque a Byzantinis Αὐξίδας ex eo, quod diebus paucis augentur.

[d] *Limosæ vero* [*vere*] Hoc est, verno tempore. Thynnulus, inquit, cum primum æstate nascitur, usque ad ver proximum, *cordyla* dicitur: inde *pelamis* usque ad exactum annum: insequenti vero anno, *thynnus.* Ita Sostratus de Animal. II. apud Athen. lib. VII. pag. 303. Vide Notas et Emend. num. 29. Dicitur porro πηλαμὶς vel πηλαμὺς, ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, id est, *a luto* in quo nascitur, ut ait Festus: vel παρὰ τὸ ἐν τῷ πηλῷ μύειν, *quod in cœno se occultat.*

[e] *Hi membratim*] Thynni scilicet, sive orcyni. 'Gadibus,' inquit Athenæus lib. VII. pag. 315. 'Saliuntur orcynorum juguli τὰ κλείδια. Saliuntur et ex iis pulpamenta, quæ Melandrya vocant: οἱ λεγόμενοι μελανδρύαι ἐξ αὐτῶν ταριχεύονται. Hicesius pinguia eorum abdomina, τὰ ὑπογάστρια, gustus suavitate aliis partibus multum antecellere judicat: magis tamen palato sapere jugulos, τὰ κλειδία.' Eadem ferme repetit, l. VIII. p. 357. ex Diphilo Siphnio Medico, libro de his quæ offeruntur ægris et sanis.

[f] *Clidio*] Jugulo, ut diximus. Inepte Parmensis, *edulio.*

[g] *Melandrya*] Græci μέλαν δρυὸς appellant intimam quercus partem, et ipsam medullam: inde τόμοι μελανδρύαι, qui ex interiore pulpa orcy-

assulis[h] simillima. Vilissima[i] ex his, quæ caudæ proxima,[j] quia pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce[k] circa caudam exercitatissima.[6] Pelamides in apolectos[7][l] particulatimque consectæ, in genera cybiorum[m] dispartiuntur.

XIX. Piscium genus[a] omne præcipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa,[b] multitudo amnium dulces

codd. Harduini, et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quernis* legitur in Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1514. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. 'Legendum: *ceteræ partes pulpamentis et sale asservantur, Melandrya vocantur, cæsis quernis assulis simillimæ.* Vid. P. Jovium de Pisc. Rom. cap. 6.' *Th. Gronov.*—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. *exercitissima* Gronov. et al. vett. 'Massarius vult legi, *præstantissima;* ego vero, quod magis cum literis convenit, *exquisitissima.*' Th. Gronov.—7 *Apalector* Editio princeps. Mox, cod. Dalec. *in genera ciborum.*

NOTÆ

ni, hoc est, thynni majoris fiebant, ut ex Athenæo docuimus. Xenocrates, de alimento ex aquatilibus, apud Oribas. II. 58. 'Ceteræ thynni partes Melandryæ dicuntur, propter similitudinem quam cum nigricantibus quercus radicibus habent.'

[h] *Quercus assulis*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. non ut editi, *quernis.* Sunt autem assulæ, teste Festo, frusta lignorum excussa securibus.

[i] *Vilissima*] Quia minus pinguia, inquit Athenæus lib. III. pag. 121.

[j] *Caudæ proxima*] Τῆς θυννίδος τὸ οὐραῖον vocat idem Athenæus lib. VII. pag. 303. Describit hæc οὐραῖα ibidem Archestratus Gastronomiæ peritissimus. Uræon appellat Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 21. Grammatici Græci τὰ οὐραῖα μέρη τῶν ἰχθύων, sed proprie e thynnorum cauda. Unde Persius Sat. V. 182. 'Rubrumque amplexa catinum Cauda natat thynni.' At vero ὡραῖον aliud est Athenæo: quanquam ex thynno et illud concinnari solitum.

[k] *At in alio pisce*] Ut in xiphia, seu gladio, de quo Archestratus apud Athen. lib. VII. pag. 314. Ἀλλὰ λάβε ξιφίου τέμαχος, Βυζάντιον ἐλθὼν, Οὐραίου τ' αὐτὸν τὸν σφόνδυλον. *Tu xiphiæ, advectus Byzantia littora, pulpam Accipe, quæ caudæ sit proxima vertebra.*

[l] *In apolectos*] Igitur ἀπόλεκτοι τόμοι grandiores erant pelamydum partes, quæ in cybia deinde quadrata particulatim concidebantur. Apolectos XXXII. 53. pelamidum generis maxima Plinio est: nunc pro frustis illis, in quæ, dum sale conditur, dividi oportet, dispari vocis illius acceptione usurpatur.

[m] *In genera cybiorum*] Cybia salsamenti frusta sunt, quæ digiti crassitudine fuisse Suidas ait. Ex magnis pelamidibus fieri cybia tradunt Hicesius de Alimentorum Materia lib. II. apud Athen. lib. III. pag. 118. et Diocles Carystius, pag. 120.

[a] *Piscium genus*] Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 713.

[b] *Causa*] Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 949. Ambrosius in Hexaëm.

inferentium aquas. Amiam[c] vocant, cujus incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis[d] hæc[1] et pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæque ducibus, et primi omnium[e] scombri,[2] quibus est in aqua sulfureus color, extra qui ceteris. Hispaniæ cetarias[f] hi replent,[3] thynnis non commeantibus.[a]

XX. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, præter vitulos[g] et parvos delphinos. Thynni dextra[h] ripa intrant, exeunt læva. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant,[1] utroque[i] natura hebete. Est in euripo

[a] *Cum thynnorum penuria est, ad Hispaniæ littora non commeantium.*

CAP. XIX. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Parm. 1481. Venett. Vet. Dalec. Paris. 1514. al. et edd. post Harduin. *hæ* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, *et pelamidibus* Dalec. *in ponto* unum exemplar ap. Th. Gronov.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *primis omnium scombris.* Mox, Vet. Dalec. *est in aquis;* Paris. 1514. al. *et in aquis s. c. e. qui cæteri.*—3 Vet. Dalec. *his replent.* Mox, Codd. Dalec. *non raro commeantibus.*

CAP. XX. 1 Paris. 1514. *cernunt.*—2 Editio princeps, Venett. Vet. Dalec.

NOTÆ

v. 10. Pisces, qui maria quoque alia incolunt, non aqua salsa, sed dulci, quæ intra salsam contineatur, ali, ex Theophrasto atque Aristotele probat Ælian. Hist. Anim. IX. 64. et Rondelet. I. 13.

[c] *Amiam*] Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 713. Amiæ Plinius solus Latinorum scriptorum meminit. Oppian. Halieut. II. 554. ait esse paulo thynno minorem: adversus delphinos facto impete sæpe dimicare, morsu victos lacerare, &c. Vide Notas et Emend. num. 30. Amia porro nomine Latino caret. A popularibus suis *Byza* vocari, scribit Rondelet. VIII. 9.

[d] *Cum thynnis*] Arist. Hist. Anim. VIII. 16. pag. 922.

[e] *Et primi omnium*] Arist. pag. 925. Scomber piscis notissimus, *Maquereau.*

[f] *Cetarias*] Cetariæ, sive cetaria, ut Papias ait, loca sunt juxta mare, lacu stagnante, in quibus cete, thynni, aliique pisces tenentur, juxtaque saliuntur. Vivaria sive piscinas recte appellaveris. Nonnius cap. 1. n. 244. 'Cetarii,' inquit, 'genus est piscatorum, quod majores pisces capit, dictum ab eo, quod cete in mari majora sunt piscium genera: quod Virgilius, immania cete.' Horatius II. Sat. 5. 44. 'Plures annabunt thunni, et cetaria crescent.' Vivaria thynnorum posterior ætas 'Tunnarias' appellavit: qua de voce Glossarium Du-Cangii consule.

[g] *Præter vitulos*] Vide Notas et Emend. num. 31.

[h] *Thynni dextra*] Arist. loc. cit. pag. 924. Plutarch. de Solert. Anim. pag. 979. Ælian. Hist. Anim. IX. 42. Solinus cap. 12. pag. 32.

[i] *Utroque*] Sed magis tamen lævo;

Thracii Bospori, quo Propontis Euxino jungitur, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, a vado ad summa perlucens, juxta Calchedonem in latere[2] Asiæ. Hujus aspectu repente territi, semper adversum[3] Byzantii promontorium, ex ea causa appellatum Aurei cornus,[4] [j] præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Calchedonis[5] penuria[k] mille passibus[6] [l] medii interfluentis euripi. Opperiuntur[m] autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes Portum Byzantium[n] capiuntur.[7] Bruma[o]

et Massar. *littore.*—3 Cod. Dalec. *semper adversus.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Chrysoceras* Vet. Dalec. *Auricornu* Editio princeps, Parm. Brix. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. al. ante Harduin.—5 *Chalcedoniis* Vet. Dalec. *Chalcedone* cod. Dalec.—6 Ita codd. Regg. *mille passuum* Harduin. ex codd. et edd. antiq. eumque secuti recentt. *M. P.* codd. Dalec. Chiffl. Editio princeps, et Venett. *DC. P.* Vet. Dalec. et Paris. 1514. *D. pass.* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. et Th. Gronov. Sic legit Hermolaus Barbarus. Gyllius vero aliter opinatur, de Bosp. Thrac. III. 7. legens *M. pass.* quia Dionys. Halic. multa loca inter insulam Βλάβην et Ciconium numerat.' *Th. Gronov.* Mox, Vett. Dalec. *medio interfluente euripo.*—7 Ed. ante Harduin. *intrantes Pontum, Byzantii capiuntur.* Margo edd. Da-

NOTÆ

εὐωνύμῳ ἀμβλυωπεῖν dixit Athenæus lib. VII. pag. 301. ex Aristotele. Æschylus quoque apud Ælianum loc. cit. et Athenæum lib. VII. pag. 303.

[j] *Aurei cornus*] Huic promontorio, inquit, nomen erat, Promontorium aurei cornus, τοῦ χρυσοῦ κέρατος. Sinus enim, non promontorium, fuit ipsum aureum cornu, ut Strabo docet lib. VII. pag. 320. hæc eadem narrans, quoniam in plures minores sinus quasi ramos laciniatim ille divideretur, a cervini cornus specie ita dictum testatus. Vide Notas et Emend. num. 32.

[k] *Calchedonis penuria*] Idcirco Calchedonem cæcorum urbem appellatam esse Strabo refert, quod omissa in oppositum littus navigatione, ubi tanta piscationis opportunitas erat, deteriora loca occupassent. A Calchedone tamen nomen pelamis habet, Calchedonia dicta, quam inter cibos exquisitissimos laudat in primis Gellius VII. 16. pag. 434.

[l] *Mille pass.*] Vide Notas et Emend. num. 33.

[m] *Opperiuntur*] Non ad thynnos privatim Aristoteles hæc contraxit, sed de gregalibus in universum tradidit Hist. Anim. VIII. 16. pag. 923. uti et ea, quæ mox subjungit, 'Bruma non vagantur.... Multi in Propontide æstivant,' &c.

[n] *Portum Byzantium*] Vide Notas et Emend. num. 34.

[o] *Bruma*] Arist. loc. cit. p. 924. Plutarch. de Solert. Animal. p. 979. Ælian. Hist. Animal. lib. IX. pag. 42.

non vagantur: ubicumque[8] deprehensi, usque ad æquinoctium, ibi hybernant. Iidem sæpe navigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et passuum millia a gubernaculis spectantur,[9] ne tridente quidem in eos sæpius jacto territi. Quidam eos, qui hoc e thynnis faciant, pomphilos[10] [p] vocant. Multi in Propontide æstivant: Pontum non intrant. Item soleæ, cum rhombi[11] intrent: nec sepia est, cum loligo reperiatur. Saxatilium,[q] turdus et merula desunt: sicut conchylia, cum ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Ægæo. Intrantium[r] Pontum[12] soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus. Sed hi soli[s] Istrum amnem subeunt: ex eo[13] subterraneis[t] ejus venis in Adriaticum mare

lec. et Gronov. *linquentes Pontum, Byzantii, &c.* Alii, *exeuntes ponto.*—8 Chiffl. *ubi eum.*—9 Ita Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *non separantur* Editio princeps, Venett. Parm. 1481. Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov.—10 Harduin. et al. *pompilos.* Mox, Chiffl. *æstuant.* Deinde, Vet. Dalec. *intrant item soleæ;* unde Dalecampius legit, *Pontum item non intrant soleæ.*—11 Editio princeps, *rumbi.* Mox, cod. Dalec. *nec sepia est.* Verbum *est* deest in edd. Th. Gronov. et al.—12 Editio princeps, *portum.* Mox, Rondel. *non r. thrisiæ.*—13 Chiffl. *in Istrum mare s. et ex eo;* Cod. Dalec. *in Istrum a. s. et ex eo.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *itaque et illi subeuntes e mari, nec unquam descendentes,* ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 12. *ita et illi descendentes, &c.* Paris.

NOTÆ

[p] *Pomphilos*] Πομφύλους vocat Ælianus Hist. Anim. II. 15.

[q] *Saxatilium*] Colum. VIII. 16. 'Rursus optime saxosum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet quod in petris stabulentur, saxatiles dicti sunt, ut merulæ, turdique, nec minus melanuri.' Utrumque piscem Romæ esse notissimum, atque hunc *tordo,* illum *merlo* vocari etiamnum, tradit Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 222. Apud Latinos Gallosque, uti apud Græcos κόσσυφος, idem avis piscisque nomen est, merula, *merle.* Turdum appellant Galli *vielle,* teste Rondel. VI. 6.

[r] *Intrantium*] Arist. Hist. Anim. VIII. 16. pag. 923. Οἱ δὲ τριχαῖοι μόνοι τῶν ἰχθύων εἰσπλέοντες μὲν ἁλίσκονται, ἐκπλέοντες δὲ οὐκ ὁρῶνται. Trichiæ, inquit, soli piscium, abeuntes in Pontum aut capiuntur, aut absumuntur a reliquis piscibus; reverti enim nulli videntur. Vide Notas et Emend. num. 25.

[s] *Sed hi soli*] Arist. loc. cit.

[t] *Subterraneis*] Cautior videri Plinius, quam Philosophus, voluit. Vidit enim hunc temere, loc. cit. Argonautarum fabulæ subscripsisse, qui ex Istro in Adriaticum creduntur navigasse. A quo flumine cum in

defluunt: itaque et illic[u] descendentes, nec unquam subeuntes e mari visuntur.[a] [14] Thynnorum[v] captura est a Vergiliarum exortu[w] ad Arcturi occasum:[x] reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore[15] aliquo evocati, aut pleniluniis. Pinguescunt[y] et in tantum, ut dehiscant. Vita[z] longissima his biennio.

XXI. Animal est[a] parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se et thynno,[1] et ei qui gladius[b] vocatur, crebro delphini magnitudinem[c] excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoque infestat dolore, ut in naves[2] sæ-

[a] *Nec unquam ascendentes e mari Adriatico in Istrum cernuntur.*

1514. *ita et illic descendentes, &c.* Basil. 1616.—14 Vet. Dalec. *in mari visuntur.* —15 Editio princeps, *nisi tempore.*

CAP. XXI. 1 *Hoc et thyno* cod. Dalec. 'Perperam expunxit Pintianus vocabulum *se;* Plinius enim se bene explicat. Animalculum enim supra memoratum affigit se ipsum corpori thynnorum gladiorumque sub pinnis pectoralibus, exsugens sanguinem, ut quoque observavit Boccone in verme ab eo descripto.' *Th.Gronov.*—2 Editio princeps, *ut naves,* omissa præpositione *in.*

NOTÆ

Adriaticum mare nullum duci alveum ipse Plinius agnoverit III. 18. ad subterraneos meatus nunc confugit, haud sane, credo, veriores.

[u] *Itaque et illic*] Ubi Ister in Adriaticum influere credebatur.

[v] *Thynnorum*] Arist. Hist. Animal. VIII. 20. pag. 931.

[w] *Vergiliarum exortu*] Initio æstatis, die ab æquinoctio verno XLVIII. Plinius XVIII. 59.

[x] *Ad Arcturi occasum*] Scilicet vespertinum, qui incidit in diem quartum Nonas Novembris, ut auctor est Plinius ipse XVIII. 74. Arist. μέχρι Ἀρκτούρου δύσεως τὸ ἔσχατον, *ad extremum Arcturi occasum.*

[y] *Pinguescunt*] Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 711.

[z] *Vita*] Arist. pag. 712. Thunnus ille tamen, quem nongentarum librarum, eumque vetulum fuisse Plinius dixit cap. 17. provectiorem multo ætate fuisse necesse est.

[a] *Animal est*] Totidem verbis Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 953. Oppian. Halieut. II. 506. Athen. lib. VII. pag. 302. Asilus id animal dicitur, Græcis οἶστρος, quem Rondeletius αὐτόπτης depingit de Insectis cap. 8.

[b] *Et ei qui gladius*] Græcis ξιφίας. A mucronato rostro nomen accepit, ut tradit Ælian. Hist. Anim. XII. 64. Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 127. eum esse piscem ait qui a Liguribus *Emperador:* Romæ *pesce spada* vocatur: quanquam hoc postremum nomen et ad alios præterea pisces transferatur.

[c] *Delphini magnitudinem*] Etsi magnitudinem delphini, inquit, gladius interdum excedat, minimo tamen vermiculo infestatur ita, ut in naves sæpe exsiliat, evictus doloris acerbitate. Vide Notas et Emend. num. 36.

penumero exsiliant. Quod et alias faciunt aliorum vim timentes,[3] mugiles maxime, tam præcipuæ velocitatis, ut transversa navigia interim superjactent.

XXII. (XVI.) Sunt et in hac[d] parte naturæ auguria, sunt et piscibus præscita.[1] Siculo bello,[e] ambulante in littore Augusto, piscis e mari ad pedes ejus exsiliit: quo argumento vates respondere,[f] Neptunum patrem adoptante[g] tum sibi Sex. Pompeio,[2] (tanta erat navalis rei gloria,)

—3 Cod. Dalec. *aliorum timentes*, omisso *vim*. Paulo post, margo edd. Dalec. et Gronov. *interim supertrajiciant*. Alii ap. Dalec. *interim trajectent*.

CAP. XXII. 1 Codd. Dalec. Colb. 1. 2. Paris. et Salmant. *Sunt et piscibus præscita in hac parte naturæ auguria*. Tolet. et Chiffl. *Sunt et piscibus præscita*. Editio princeps et Paris. 1514. *Sunt et piscibus præscita, in hac parte auguria*. —2 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. et Pintian. item Vet. Dalec. edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vates respondere, N. p. adoptantem eum s. S. Pompeio repudiato* Editio princeps et Paris. 1514. *vates, spondere N. p. adoptato tum s. S. Pompeio* Gronov. et al. ante Harduin. *vates spondere, N. p. adoptanto tum sibi S. Pompeio* Th. Gronov. Mox, *gloria repudiato sub pedibus, &c.* cod. Dalec.

NOTÆ

[d] *Sunt et in hac*] Vide Notas et Emend. num. 37.

[e] *Siculo bello*] Suetonius in Augusto, cap. 96. 'Pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in littore piscis e mari exsiluit, et ad pedes jacuit.'

[f] *Vates respondere*] Sicuti piscis, inquit, maris alumnus ac partus, ad Augusti pedes exsilierat, ita et Sex. Pompeium, qui propter insignem rei navalis gloriam Neptunum patrem sibi tunc asserere videbatur, sub pedibus ejus mox futurum, vates responderunt. Vide Notas et Emend. num. 38.

[g] *Adoptante*] Neptuni certe filium appellari se Sex. Pompeius sustinuit, tanquam a Neptuno adoptatus scilicet, εἰσποιούμενος ἄρα τῷ Ποσειδῶνι, inquit Appianus Bell. Civil. lib. v. pag. 729. Cum victus scilicet Octavianus Cæsar navali prælio, Siciliæ potiundæ spem abjecisset, Neptuni filium Sex. Pompeius se esse credidit, Καὶ τοῦ τε Ποσειδῶνος υἱὸς ὄντως ἐπίστευεν εἶναι.—' Testatur hoc etiam nummus antiquus, in quo caput S. Pompeii nudum pingitur, cum delphino et tridente: epigraphe, NEPTVNI. hoc est, 'Neptunius,' ob peritiam rei navalis: quemadmodum postea Diocletianus a prudentia 'Jovius,' a fortitudine bellica Maximianus 'Herculius' est cognominatus. Est hic nummus ap. Patin. in Fam. p. 219. et in Museo nostro.' *Ed. sec.*— Porro, ut id obiter dicamus, in cladem hanc Augusti, ludendique simul libidinem, extat sat elegans Epigramma, inter cetera a Pithœo collecta, pag. 78. 'Postquam bis classe victus naves perdidit, Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.—' Ratum fuisse nihilominus illud vatum omen, sed non in bello Siculo, testantur ipsius Augusti nummi: in quibus Neptuni expressa effigies, qui sinistra tridentem teneat, dextra palmam porrigat, orbem pede dextro

'sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.'

XXIII. Piscium fœminæ[h] majores quam mares. In quodam[i] genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis[j] et chanis.[1 k] Omnes enim ovis gravidæ capiuntur. Vagantur gregatim fere cujusque generis squamosi. Capiuntur[2 l] ante Solis ortum: tum maxime piscium fallitur visus. Noctibus, quies:[m] et illustribus[3 n] æque, quam die, cernunt.[a] Aiunt et si teratur[o] gurges,[4] interesse capturæ: itaque

[a] *Nocte quiescunt: nox si illustris fuerit, æque tum, atque interdiu cernunt.*

CAP. XXIII. 1 Chiffl. *sicut arachines,* omissis vocibus, *et chanis.* Editio princeps, *sicut Arasthynis.* Paris. 1514. *sicut in erythrinis et Chromibus;* Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *sicut in erythrinis et Channis.*—2 Cod. Dalec. *V. g. fere. Cujusque g. squamosi capiuntur.* Mox, Dalec. *nam tum maxime.* Editio princeps, *oleo maxime falluntur.* Th. Gronov. *tum maxime fallitur piscium visus.*—3 *Noctibus quidem illustribus* Gronov. et al. ante Harduinum.—4 Ita edd. Harduini 1. 2. 3. et recentt. *si iteretur* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Parm. 1576. et al. vett. 'Patet ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 19. in fine, legendum esse, *si teratur gurges;* et porro, *ita plures secundo jactu capi;* non

NOTÆ

premat, cum epigraphe, CÆSAR. DIVI F. aliique cum tropæo navali.' *Ed. sec.*

[h] *Piscium fœminæ*] Arist. Hist. Anim. V. 5. pag. 527.

[i] *In quodam*] Arist. Hist. Anim. VI. 12. pag. 688. iisdem fere verbis.

[j] *Erythinis*] Aristoteli ἐρυθρινὸς, rubellio Plinio XXXII. 49. a rubore. Item Apicio X. 7. Oppiano Halieut. I. 97. ἐρυθῖνος. Nobis rubellus, Parisiensibus, *Rouget:* communi aliis quoque piscibus vocabulo. Italis, *Phragolino.*

[k] *Et chanis*] Χάννη Aristoteli, quasi hiatula, παρὰ τὸ χαίνειν, quia semper sit ore hiante. Massiliensibus *Serran* vocari, scribit Salvianus, et post illum Aldrov. de Pisc. I. 10. pag. 52. De channe rursum ex Ovidio XXXII. 54.

[l] *Capiuntur*] Hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 954.

[m] *Noctibus, quies*] Opportunum, inquit, capturæ piscium tempus, ante Solis ortum est: quoniam obscuris noctibus, nusquam vagi, quiescant: illustribus, nihilo minus quam interdiu cernant. Vide Notas et Emend. num. 39.

[n] *Et illustribus*] Hoc est, serenis, in quibus aliqua micat, vel a stellis, vel a Luna lux. Tegulas illustres dixit festive Plautus in Rudente I. 1. quod iis vento dejectis lux sese per rimas in intimas ædes insereret: 'Ita omnes de tecto deturbavit tegulas: Illustriores fecit, fenestrasque indidit.' Aliunde hæc porro Plinius, quam ex Aristotele: ne quis perperam accepta a Plinio verba Philosophi calumnietur.

[o] *Si teratur*] Si fundus verriculis excitetur, plures eodem verriculo

plures secundo tractu capi quam primo. Gustu olei maxime, dein modicis [p] imbribus [5] gaudent, alunturque. Quippe et arundines, [q] quamvis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: et alias ubicumque pisces in eadem aqua assidui, si non affluat,[r] exanimantur.[6]

XXIV. Prægelidam [a] hyemem omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromes,[1] [b] sciænæ,[c] pagri.[d] Cum asperæ [e] hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his [f] mensibus jacent spelun-

vero ut in vulgatis editionibus, quæ habent: *si iteretur gurges, interesse capturæ: itaque plures secundo tractu trahi.*' Th. Gronov. Paris. 1514. *trahi* pro *capi.*—5 Massar. *immodicis imbribus.*—6 Ita codd. Harduini, et Chiffl. item edd. Parm. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *si non affluat* Herm. Barb. *si non affluant* Editio princeps et Paris. 1514. *nisi affluat* cod. Dalec. *nisi appluat* edd. al. ante Harduin. ' Patet ex Aristot. VIII. 19. legendum esse *nisi pluat*, non vero *nisi appluat*, aut *si non affluat*, ut quidam volunt.' *Th. Gronov.*

CAP. XXIV. 1 *Choramis* Chiffl. *Corami* Editio princeps. *Coracini* Paris. 1514.

NOTÆ

altero jactu, quam priore, capientur: *τριβομένου τοῦ βυθοῦ, ἁλίσκεσθαι πλείους ἐν τῷ αὐτῷ βόλῳ τὸ δεύτερον, ἢ τὸ πρῶτον.* Arist. Hist. Anim. VIII. 21. pag. 934. Vide Notas et Emend. num. 40.

p *Dein modicis*] Vide Notas et Emend. num. 41. Eadem cum Plinio docet Albertus M. de Animal. VII. 2. 1 pag. 229.

q *Quippe et arundines*] Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 948.

r *Si non affluat*] Hoc est, nisi novæ recentesque subinde aquæ euripis accedant. Vide Notas et Emend. num. 42.

a *Prægelidam*] Arist. iisdem verbis, Hist. Anim. VIII. 25. pag. 950. Ælian. Hist. Anim. IX. 7. Inter eos qui lapidem in capite habent asellum Plinius annumerat XXXII. 38.

b *Chromes*] Χρωμὶς Latinum nomen non habet: piscatoribus nostris pariter ignota. Suspicatur tamen Rondeletius v. 21. eum esse piscem qui in ora Liguriæ *Castagno*, a castaneæ colore, vocetur.

c *Sciænæ*] Σκίαινα Græcorum a nostris eadem, vim vocis secutis, præsertim vero a Colum. VIII. 16. Umbra est appellata: Umbrinam Romanum vulgus appellat: Galli *Maigre*. De ea Rondeletium consule v. 9. Hippol. Salvianum fol. 115. Umbella est Xenocrati apud Oribas. II. 58.

d *Pagri*] Πάγρος vel φάγρος, Latinis pagrus et phager: in toto Galliæ Narbonensis littore *Pagre*, teste Rondel. ejus oræ incola, v. 15.

e *Cum asperæ*] Arist. loc. cit. non multos piscium, sed multos ex capitonibus, hac cæcitate affici a frigore scripsit.

f *Itaque his*] Ex Arist. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 930. hæc Plinius accepit, usque ad ea verba, ' Fluviatilium silurus,' &c.

cis [2] conditi, sicut in terrestrium genere retulimus.[g] Maxime hippurus[h] et coracinus[3] [i] hyeme non capti, præterquam statis diebus paucis, et iisdem semper: muræna[4] et orphus,[j] conger,[k] percæ,[5] [l] et saxatiles omnes. Terra quidem,[m] hoc est, vado maris excavato condi per hyemes torpedinem, psettam,[n] soleamque tradunt.

XXV. Quidam [a] rursus æstus impatientia, mediis fervoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus,[b] aselli,[c] auratæ.[d]

Mox, *scienæ* Gronov. *schiena* Chiffl.—2 Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. et Th. Gronov. *jacent in speluncis.*—3 Paris. 1514. *Coracini.* Vet. Dalec. *coracinus hieme, non capti præterquam, &c.*—4 *Item muræna* Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. et Th. Gronov. 'Pessime in quibusdam edd. legitur *munera.*' Th. Gronov.—5 Editio princeps, *perge.* Mox, pro *psettam*, eadem editio, *piestam;* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. al. et Gronov. *psittam.* Gr. ψῆττα.

NOTÆ

[g] *Retulimus*] Libro sup. cap. 54. et 55. ubi de ursis Ponticisque muribus.

[h] *Hippurus*] Ἵππουρος Græcis, Hispanis *Lampugo*, inquit Rondel. VIII. 19. nostris undis piscis incognitus.

[i] *Coracinus*] A nigro colore, quem cum corvo communem habet, nomen sortitum esse auctor est Oppian. Halieut. I. 133. Κορακῖνον ἐπώνυμον αἴθοπι χροιῇ. Romæ, *Pesce Corvo*, vocari scribit Hippol. Salvianus pag. 118. In Gallia Narbonensi *Corp* et *Corbeau*, Rondel. V. 8. Vide inferius cap. 32.

[j] *Et orphus*] Kirano pag. 50. 'Orphus, piscis marinus comestibilis.' Ὀρφὸς Athenæo lib. VII. pag. 315.

[k] *Conger*] *Congre* Massiliensibus ex Rondel. XIV. 1. et Aremoricis. Græcis, γόγγρος.

[l] *Percæ*] *Perche de mer.* Alia enim fluviatilis est.

[m] *Terra quidem*] Arist. loc. cit. et Theophrastus, 'De iis quæ ob frigora latent,' apud Athen. lib. VII. pag. 314. Ælianus item Hist. Anim. XII. 6.

[n] *Psettam*] Ψῆττα Aristoteli, quem Rhombum a Romanis dici Athenæus testatur, lib. VII. pag. 330. Gallis *Turbot*, in oceano maximus.

[a] *Quidam*] Arist. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 933. Communem tamen tribus illis, glauco, asello, auratæ, fecisse æstatis latebram: numerum vero sexaginta dierum privatim glauco assignasse videtur.

[b] *Ut glaucus*] Γλαῦκος a colore dictus. Romani *Lechiam* vocant. De eo multa Athenæus lib. VII. pag. 295. Rondel. VIII. 16. varia glauci genera ac nomina describit VIII. 16. 17. et 18. sed ex conjectura ingenii tantum, haud satis tuta. Lupo omnino similis esse dicitur a Xenocrate, apud Oribas. II. 58.

[c] *Aselli*] De hac aselli latebra per æstatem, Caniculæ metu, multa Oppian. Halieut. I. 151. Ælian. Hist. Anim. IX. 38. Athen. lib. VII. pag. 315.

[d] *Auratæ*] Ælianus Hist. Anim. XIII. 28. ceterique Græci a superciliis aureis χρύσοφρυν nuncuparunt.

Fluviatilium silurus[e] Caniculæ exortu sideratur, et alias semper[1 f] fulgure sopitur. Hoc et in mari[g] accidere cyprino[2] putant. Et alioqui[3 h] totum mare sentit exortum ejus sideris: quod maxime in Bosporo apparet. Alga[4 i] enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa.

XXVI. (XVII.) Mugilum[j] natura ridetur, in metu capite abscondito, totos[1] se occultari credentium. Iisdem tamen[k] tanta salacitas,[2] ut in Phœnice, et Narbonensi provincia,

CAP. XXV. 1 Ita codd. omnes Harduini et Chiffl. vocem *semper* omittunt Gronov. et edd. vett. Mox, cod. Dalec. *fulgore sopitur.*—2 Idem codex et Editio princeps, *Cyprio.*—3 *Et alioquin* Gronov. Mox, Paris. 1514. *totum mare sentire.*—4 *Algæ* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. XXVI. 1 Paris. 1514. *toto.*—2 Codd. Dalec. Chiffl. Editio princeps,

NOTÆ

Rondel. v. 2. putat esse eum quem Provinciales et Hispani *Dorada* vocant. Negat Bellonius aut Gallicæ oræ veterum auratam esse cognitam, aut cum Dorada quicquam habere commune.

[e] *Fluviatilium silurus*] Philosophi verba hæc sunt Hist. Anim. VIII. 25. pag. 956. Γλάνις ὑπὸ κύνα μάλιστα ἀστροβλής τε γίνεται, καὶ ὑπὸ βροντῆς νεανικῆς καροῦται. *Glanis sideratur sub canicula potissimum, et a forti tonitru consopitur.* Sic Plinius Glanim Aristotelis Siluri voce non semel reddit. Glanim Albertus quoque a nobis inferius laudandus interpretatur silurum, et piscem fluvialem vocat. Ipseque alias Aristoteles et Strabo, glanis habita mentione, nusquam vero nominato siluro, eosdem existimasse videri possunt. Glossæ denique: *Silurus*, γλάνις.

[f] *Et alias semper*] Ita Mss. omnes. Vexatur sideratione, inquit, in exortu Caniculæ: validis vero tonitruis, fulgure, anno toto. Arist. ὑπὸ βροντῆς νεανικῆς καροῦται. Desiderata hactenus in editis vox ea *semper*. Salmasius in Solin. pag. 1314. *semper per fulgura sopitur.*

[g] *Hoc et in mari*] Vide Notas et Emend. num. 43.

[h] *Et alioqui*] Arist. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 934. De ea re dictum II. 40. Dicetur et lib. XVIII. 68.

[i] *Alga*] Vide Notas et Emend. num. 44.

[j] *Mugilum*] Arist. Hist. Anim. VIII. 5. pag. 874. quem citat et Athenæus lib. VII. pag. 308. Galli *Mulets* vocant. Itali, *cephali:* Narbonenses, *cabots*, quasi capitatos: κέφαλος enim mugilum omnium commune nomen est Galeno lib. III. de Aliment. Facult. aliisque: Aristoteli species quædam singularis est, quæ communi κεστρέως nomine cum ceteris continetur. Ausonius mugilem *Capitonem* vocat.

[k] *Iisdem tamen*] Locus hic est ex Arist. Hist. Anim. V. 4. pag. 531. ubi cur coitus tempore fœminæ mares sequantur, contraque rursus mares partus tempore fœminas, explicatur. Habent eadem Ælian. Hist. Anim. XI. 36. et Oppian. Halieut. lib. IV.

coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad branchias religata[3] emissum in mare, eademque linea retractum, fœminæ sequantur ad littus, rursusque fœminam mares partus tempore.

XXVII. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser,[l] unus omnium squamis ad os[m] versis, contra quam[n] in nando meant,[a] nullo nunc in honore[o] est:[1] quod quidem miror, cum sit rarus inventu.[p] Quidam eum[q] elopem vocant.

XXVIII. Postea præcipuam auctoritatem fuisse lupo,[r] et asellis,[s] Cornelius Nepos, et Laberius poëta mimorum,[1]

[a] *Contra quam in natando ceteri pisces omnes meant.*

et Paris. 1514. *facilitas.*—3 Gronov. *relegata.*

CAP. XXVII. 1 Ita Regg. Brot. et Editio princeps; *contra aquam nando meat: nullo in honore est* Dalec. Elz. et Gronov. *contra aquam nando meat, nullo nunc in honore est* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. Th. Gronov. *contra quam in nando meant, nullo in honore est* Chiffl. aliique codd. ap. Harduin. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *natando* pro *nando* cod. Dalec.

CAP. XXVIII. 1 Paris. 1514. *minorum.*—2 Chiffl. *colliri;* Editio princeps,

NOTÆ

[l] *Acipenser*] Vide Notas et Emend. num. 45.

[m] *Squamis ad os*] Quærit Nigidius Figulus apud Macrob. Saturn. II. 12. pag. 364. 'Cur alii pisces squama secunda, acipenser adversa sit.'

[n] *Contra quam*] Vide Notas et Emend. num. 46.

[o] *Nullo in honore*] Refert hunc Plinii locum Sammonicus apud Macrob. Saturn. II. 12. pag. 364.

[p] *Rarus inventu*] Cicero de Fato, Macrobio referente: 'Allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur,' &c.

[q] *Quidam eum*] Apionem Grammaticum signat, qui in libro de Apicii luxu, Athenæo teste, lib. VII. pag. 364. Elopem eundem cum Acipensere esse tradidit. In eadem hæresi videtur fuisse Lucilius scribens, 'Surrenti Ellopa fac emas.' Contra Colum. VIII. 16. et Ovidius, Pamphylio mari tantum Elopa tribuentes, certissime illum ab acipensere, nostri quoque maris incola, distinxerunt. Ovidio et Columellæ subscribit Archestratus apud Athenæum, qui acipenserem nostrum γαλεὸν a Græcis, non ἔλλοπα vocari existimat: ipse denique Plinius XXXII. 54.

[r] *Lupo*] Gallis *Lubin*, inquit Hippolytus Salvianus, fol. 108. Bellonius, *un Bar.* D. Ambrosius in Hexaëm. V. 2. luporum teneritudinem mire commendat.

[s] *Et asellis*] Asellus in Gallia, *Merlu*, quasi maris Lucius, ut plerisque placere intelligo. Vide tamen Notas et Emend. num. 47.

tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati,[t] a candore mollitiaque carnis. Asellorum duo genera: callariæ,[2] [u] minores: et bacchi,[v] qui non nisi in alto capiuntur, ideo [3] prælati prioribus. At in lupis,[4] [w] in amne capti præferuntur.

XXIX. Nunc scaro [a] datur principatus, qui solus [b] piscium dicitur ruminare, herbisque [1] vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio [c] maxime frequens. Promontorium Troa-

coliri; Paris. 1514. *collyri.* 'Perperam in nonnullis edd. comma post *callariæ* omnino neglectum, aut male positum est post *minores.* Mira mutatio literarum harum vocum in diversis edd. occurrit: alia habet *callarias,* alia iterum *collyri,* vel *coliri.* Athenæus *Gallarides* ponit, VII. 8. Non minus discrepat orthographia *Bacchi,* pro quo alii *Brachi,* alii *Banchi* legunt. Athenæus vero, VIII. 14. scribit, *Bacchus,* Βάκχος. Quoniam vero neutros pisces apud Aristot. reperire potui, incertus sum de vera orthographia. Optima lectio mihi videtur *callariæ* et *bacchi.* Massarius quoque probat *bacchi* legi, nominisque originem tribuit Asino Libero patri, s. Baccho dicato.' *Th. Gronov.* Editio princeps, et Chiffl. *brachi;* Franz. *bachi.*—3 Vet. Dalec. Venett. et Paris. 1514. *ideoque.*—4 *At e lupis* Vet. Dalec. 'Sunt, qui hisce in verbis mendum statuunt, volentes legere: *At ex lupis, qui in amne capti, præfertur;* et Massarius ponit: *At lupi in amne capti præferuntur;* quæ lectio quidem toleranda est, attamen Plinianam non rejiciendam opinor.' *Th. Gronov.*

CAP. XXIX. 1 'Pintianus pro *herbis* legere malit *algis,* afferens locum ex Aristot. ubi tamen non negatur algam esse herbam marinam. Videtur Pintianus in Botanicis minime versatus fuisse, hinc et nescivisse, quid esset *alga* aut *fucus.*' Th. Gronov. Mox, *atque non aliis piscibus* Editio princeps et

NOTÆ

[t] *Lanati*] Martial. XIII. 89. 'Laneus Euganei lupus excipit ora Timavi, Æquoreo dulces cum sale pastus aquas.'

[u] *Callariæ*] Γαλλαρίαν vocat Dorion, libro de piscibus, apud Athen. lib. VII. pag. 312. Archestratus pag. 316. Καλλαρίαν. Ὀνίσκον sive asellum minorem, idem Dorion, pag. 315. Κλαρίας per syncopen, Oppiano Halieut. I. 105.

[v] *Et bacchi*] Βάκχος, inquit Athenæus lib. VIII. pag. 356. εὔχυλος, πολύχυλος, εὔτροφος. *Multi bonique succi bacchus est, et copiosi alimenti.*

[w] *At in lupis*] Ita Mss. omnes: sensusque est, e lupis optimos esse qui in fluviis capiuntur. Sic Archestratus apud Athenæum lib. VII. pag. 311. inter exquisitos pisces, lupos recenset qui in Gæsone amne enatarent. Vide quæ dicturi sumus cap. 54.

[a] *Nunc scaro*] Quid scarus sit, adhuc ambigitur, quamvis alii aliter conjiciant: sed neque in ullius adhuc Latini nominis possessionem venit: nedum vulgare nosse in promtu est.

[b] *Qui solus*] Oppian. Halieut. I. 134. Tzetzes Chiliad. VI. vs. 340. Ælian. Hist. Anim. II. 54. post Arist. Hist. Anim. II. 21. pag. 279. et VIII. 5. pag. 877. Ovidius quoque breviter in Halieut. 'Ut scarus, egestas solus qui ruminat herbas.'

[c] *Mari Carpathio*] Sic Colum. mox laudandus. Archestratus in Gastro-

dis[d] Lecton sponte nunquam transit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius[2] [e] præfectus classis, inter Ostiensem et Campaniæ oram sparsos disseminavit. Quinquennio fere cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inveniuntur[3] Italiæ in littore, non antea ibi[f] capti. Admovitque sibi gula sapores piscibus satis,[a] et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romæ parere miretur.

Proxima est mensa jecori[4] duntaxat[g] mustelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus[5] Rætiæ Brigantinus[h] æmulas marinis[i] generat.

[a] *Piscibus in mare sparsis ac disseminatis.*

Chiffl.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. et Vet. Dalec. Venett. Parm. Rom. Brix. et al. antiq. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Optatus e libertis ejus* Gronov. et al. ante Harduin. Massarius sequentia notat: 'Vetus lectio, *Optatus ditius præfectus classis;* ut forte aperuerint *d* literam in *e* et *l*, scripserintque *Elitius*, ac deinceps *Elipertius*. Macrobius hunc non *Elipertium*, sed *Octavium* pro *Optatum* tantummodo nominat, ut æstimandum sit.' *Optatus ditius præfectus, &c.* etiam Editio princeps. Mox, *inter Hostiensem* Paris. 1514.—3 Ita Editio princeps, Venett. Parm. Rom. Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *reperiuntur* Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. Mox, pro *antea*, quod ex codd. recepit Harduin. *ante* habent Gronov. et al.—4 *Proxima est his mensa pecori* Editio princeps. *Proxima est his mensa pecoris* Tolet. et Salmant. *Proxima est mensa pecori* cod. Dalec. *Proxima est his in mensa pecoris* Vet. Dalec. *Proxima est his mensis generis mustelarum* quædam editiones vett. *Proxima est his mensa generis, &c.* Gronov. Th. Gronov. et al. ante Harduin. 'Mire hic variant lectiones, alia loco *generis* ponit *jecori*, alia vero *pecori*, uti perperam vetus Veneta editio: *jecori* legi posse, quodammodo verosimile est; at nulla est causa, cur *generis* vocabulum rejiciatur, quoniam non omnes pisces, qui mustellarum nomen habent, hic laudentur, verum unica tantum species.' *Th. Gronov.*—5 Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *inter Alpes quoque lacus.* Mox, cod. Dalec. et Editio princeps, *muræmis* pro *marinis.* Ita etiam Venett. probante Massario.

NOTÆ

nomia, ex Epheso peti jubet.

[d] *Troadis*] Ibi scaros frequentes capi docet Ennius, e cujus Phagesiis hæc citat Apuleius Apolog. I. 'Scarum præterii, cerebrum Jovi' pæne supremi: Hectoris ad patriam hic capitur, magnusque, bonusque.'

[e] *Optatus Elipertius*] Vide Notas et Emend. num. 48.

[f] *Non antea ibi*] Ævo certe Columellæ nulli ibi fuerunt: 'Scarus,' inquit VIII. 16. 'qui totius Asiæ Græciæque littoribus, Sicilia tenus frequentissimus exit, nunquam in Ligusticum, nec per Gallias enavit ad Ibericum mare.'

[g] *Jecori duntaxat*] Vide Notas et Emend. num. 49.

XXX. Ex reliqua nobilitate, et gratia maxima est et copia mullis,[a] sicut magnitudo modica: binasque libras[b] ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. Septemtrionalis tantum hos, et proxima occidentis parte gignit oceanus.[1 c] Cetero eorum genera plura.[d] Nam et alga[e] vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne: barba gemina[f] insigniuntur inferiori labro. Lutarium[2 g] ex iis vilissimi generis appellant.

CAP. XXX. 1 'Valde dubium est, quænam lectio hic admittenda. In vetustissimo codice continuato sensu absque commatibus aut punctis legitur: *et proxima occidentis parte gignit oceanus;* et in aliis extat, *et proxima occidentis parte non gignit oceanus;* quod æque erroneum censeo. Hinc legere mallem: *et proxima occidentis pars gignit. Oceanus cetera eorum genera plura.*' Th. Gronov. *non gignit oceanus* Paris. 1514. aliæque edd. usque ad Harduin. *non* deest in Ed. pr. Venett. Rom. Parm. et Brix. Pro *cetero* Editio princeps et cod. Dalec. habent *cetera.* Mox, idem codex Dalecampii: *plura. Alga .... carne et barba.* 'Veneta editio habet, *barba gemina insigni utuntur,* quæ lectio minime vituperanda, haud tamen præferenda vulgari, quam sequimur.' *Th. Gronov. insigni utuntur* etiam Editio princeps.—2 'Nonnulli perperam pro

NOTÆ

[h] *Brigantinus*] Hodie Constantiensis, ab urbe Constantia. Olim Brigantinus, a Brigantiis populis, quos Vindelicis proximos facit Strabo.

[i] *Æmulas marinis*] Vide Notas et Emend. num. 50.

[a] *Mullis*] Gallis plerumque mullus *Surmulet* appellatur. Quibusdam etiam, *Rouget, Barbet, Mulet de mer.* Burdegalensibus, *Barbeau.*

[b] *Binasque libras*] Martial. XI. 50. 'Nunc ut emam grandemve lupum, mullumve bilibrem.' Trilibrem agnoscit, Horat. II. Sat. 2. 'Laudas insane, trilibrem Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est: Ducit te species, video.' Quadrilibrem etiam idem Martial. X. 31. 'Mullus tibi quatuor emtus Librarum, cœnæ pompa caputque fuit.' Seneca XCV. Ep. 426. mullum ingentis formæ narrat oblatum Tiberio Cæsari, quem quatuor pondo, et ad selibram fuisse aiebant. Denique Macrob. Saturn. II. 12. pag. 364. 'Plinius Secundus temporibus suis negat facile mullum repertum, qui duas pondo libras excederet: at nunc et majoris ponderis videmus, et pretia hæc insana nescimus.'

[c] *Gignit oceanus*] Vide Notas et Emend. num. 51.

[d] *Genera plura*] Quemadmodum purpurarum genera plura Plinius cap. 61. pabulo et solo discreta facit: ex eodem capite nunc mullorum pariter genera discernit: ut aliud sit lutense, quod putri limo; aliud algense, alga enutritum; aliud quod piscium carne vescatur.

[e] *Nam et alga*] Arist. Hist. Anim. VIII. 5. pag. 872. Ælian. Hist. Anim. II. 41. Oppian. Halieut. III. 435.

[f] *Barba gemina*] Hinc *barbatuli* Ciceroni in Paradoxis, *barbati* Varroni de Re Rust. III. cognominantur.

[g] *Lutarium*] Qui in marinis stagnis, cœnosisque littoribus lutum olet,

Hunc semper[h] comitatur sargus nomine[i] alius piscis, et cœnum fodiente eo,[j] excitatum devorat pabulum. Nec littoralibus[3][k] gratia. Laudatissimi[l] conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella a colore mulleorum[4][m] calceamentorum datum putat. Pariunt ter anno.[n] His certe toties fœtura apparet. Mullum expirantem[o] versicolori[5] quadam et numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem,[6]

Lutarium legunt *Elutarium.*' Th. Gronov.—3 Chiffl. *Nec litoralis his.* Mox, Paris. 1514. *conchlium sapiunt.*—4 Chiffl. *molleorum;* codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *molliorum.*—5 Editio princeps et Venett. *versicoloris.*—6 Alii ap.

NOTÆ

quod luto vivat. Majores ii sunt marinis, sed deterioris notæ.

[h] *Hunc semper*] Arist. loc. cit. pag. 876.

[i] *Sargus nomine*] *Sparalon* Rondeletio v. 3. Deceptum interim Festum puto, qui, Lucilii versu perperam intellecto, sargum Ægyptii maris duntaxat incolam facit: cum sit assiduus mulli comes, qui in nostro mari, ut diximus, frequens invenitur.

[j] *Fodiente eo*] Mullo videlicet.

[k] *Nec littoralibus*] Sed saxatilibus potior gratia, et in alto degentibus, ut ex Seneca discimus Nat. Quæst. III. 18. pag. 871. Vide Notas et Emend. num. 52.

[l] *Laudatissimi*] Non qui conchyliorum carne vescantur: fieri enim istud non potest, ut testa conchyliorum diffracta carnem vorent: sed qui inter edendum, eandem odoris saporisque gratiam, quam conchylia, referant.

[m] *A colore mulleorum*] Rectius, opinor, Isidorus, quam Fenestella, mulleis nomen a pisce inditum, cujus rubentes squamæ sunt. Unde Oppian. Halieut. I. 130. rosei coloris facit: Τρίγλης τε ῥοδόχροα φῦλα νέμονται. Purpureos igitur fuisse mulleos oportet, genus scilicet illud calceorum, ut ait Festus, quibus Reges Albanorum primi, deinde Patricii usi sunt, quos putant a mullando, id est, suendo, dictos. Effigiem mulleorum exhibet Sirmondus noster, ex nummo Anthemii Aug. in notis ad Sidonium, in Paneg. Anthemii, vs. 13.

[n] *Ter anno*] Et a tergemino partu Græcum nomen τρίγλη, ut docet Oppian. Halieut. I. 590. Τρίγλαι δὲ τριγόνοισιν ἐπώνυμοί εἰσι γονῆσι. Ælianus item Hist. Anim. X. 2.

[o] *Mullum expirantem*] Seneca Plinio præivit, Natur. Quæst. III. 17. pag. 871. 'Parum videtur recens mullus, nisi qui in convivæ manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, et observatur morientium color, quem in multas mutationes mors, luctante spiritu, vertit.' Et cap. 18. 'Nihil est, inquis, mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animam agenti, rubor primum, deinde pallor suffunditur: quam æque variatur, et incerti inter vitam et mortem coloris est,' &c.

utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus,[7] [p] in sociorum garo [q] (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos [r] præcellens [8] putavit, atque e jecore [s] eorum alecem [t] excogitare provocavit: id enim est facilius dixisse, quam quis vicerit.[9]

XXXI. Asinius [1] Celer [a] e consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe unum mercatus octo millibus [b] num-

Dalec. *pallentem.*—7 Reg. Hard. 1. et Editio princeps, *ad omne luxus ingenium majus.* Paris. 1514. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *ad omnem luxum ingenio mirus;* vet. cod. ap. Dalec. *ad omnem luxum ingenio magnus.* Cod. Dalec. etiam *majus* pro *mirus;* unde ille legi jubet *magister.* Mox, Editio princeps, *sotiorum garonam ea quoque, &c.* 'Joannes Langius sibi persuasit, non *sociorum* legendum esse, sed *asosiorum*, vel *asotorum*, quod delicatis præcipue in usu esset, ac 'gari' illud cognomen apud Plinium, Martialem, Senecam, aliosque corruptam esse. Non autem credit Nonnius de Re Cib. III. 44. hoc mendum in totos auctorum libros irrepsisse. Ego vero nequeo Langio, neque Nonnio, aut Dalecampio assentire possum, sed lectionem *sociorum* probo, eo quod illud vocabulum derivem a 'societate,' qua juncti et devincti erant cetarii atque gari confectores.' *Th. Gronov.*—8 Hippolytus Salvianus conj. *siccari eos præcellenter.*—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. *provocare excogitavit, &c. quam quod vicerit.* Pro *vicerit* Editio princeps habet *vixerit.*

CAP. XXXI. 1 *Afinius* Basil. 1616. Mox, Vet. et cod. Dalec. *Claudio principe;* Editio princeps, *nomine Claudio principe.* Deinde, Chiffl. *mercatus R. VIII. multum;* cod. Dalec. *mercatus Romæ, &c.* ut vulgo. Vid. Not. Varr. Editio princeps, *mercatus octo millibus nulliusque reputatione;* Paris. 1514.

NOTÆ

[p] *Ad omne luxus ingenium mirus*] In Reg. 1. *majus.* In Reg. 2. *ingeniorum majus.* Forte, *ad omne luxus ingenium natus;* vel, *ad omnem luxum ingeniorum majus.*

[q] *Sociorum garo*] De eo dicemus opportunius XXXI. 44.

[r] *Necari eos*] Vide Notas et Emend. num. 53.

[s] *E jecore*] Mulli jecur quantopere a gulosis ob voluptatem expeteretur, refert Galenus de Facult. Alim. III. 27. pag. 371. tomo VI.

[t] *Alecem*] Quod γαρέλαιον appellabant. Describitur id a Galeno loc. cit. De alece plura XXXI. 44.

[a] *Asinius Celer*] Extraordinarium gessisse Consulatum oportet: quo anno, incompertum.

[b] *Octo millibus*] Macrob. Saturn. III. 12. pag. 364. 'Septem millibus nummum.' Tertull. de Pallio, sub finem, pag. 119. sex tantum sestertia, seu sex nummum sestertiorumve millia numerat. Monetæ Gallicæ sex millia nummum efficiunt libras, ut aiunt, sexcentas: septem, septingentas: octingentas, octo. Tertulliani lectio forte potior ac sincerior cuipiam videri possit: quod eo alludere Juvenal. videtur, Sat. IV. 15. 'Mullum sex millibus emit, Æquantem paribus totidem sestertia libris.' Sed et Tiberio Principe tres mulli XXX. millibus nummum veniere, auctore Sueton. in Tiberio cap. 34. ut jam merito cum eodem vate indignari liceat, vs. 25. 'Hoc pretio squamæ?

mum: quæ reputatio aufert transversum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxus[2] coquos emi singulos pluris quam equos, quiritabant. At nunc coci[3] triumphorum[c] pretiis parantur, et coquorum[4] pisces. Nullusque prope jam mortalis æstimatur pluris, quam qui peritissime censum domini mergit.

(XVIII.) Mullum LXXX. librarum in mari Rubro captum Licinius Mucianus prodidit. Quanti mercatura[d] eum luxuria, suburbanis littoribus inventum? [a]

XXXII. Est et hæc natura, ut alii alibi pisces principatum obtineant: coracinus[e] in Ægypto: zeus,[f] idem faber appellatus, Gadibus:[1] circa Ebusum salpa, obscœnus alibi,[g] et qui nusquam[h] percoqui possit, nisi ferula[i] verbe-

[a] *Quanti emtura mullum hunc fuisset nostrorum hominum luxuria, si in littoribus Urbi proximis inventus esset?*

mercatus octo millibus mullus æque reputatione.—2 Cod. Dalec. *juribus.* Mox, in eodem codice, *equos queritabant;* Paris. 1514. *equos querebantur.*—3 *Adhuc coci* Paris. 1514. *Et nunc coci* Editio princeps. Meursius de Luxu Rom. monet legendum, *Adhuc coci trium horum preciis parantur.*—4 Vet. Dalec. Editio princeps, Venett. et Paris. 1514. *et equorum.*

CAP. XXXII. 1 Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *qui faber appellatur Gadibus;* Paris. 1514. *idem faber appellatur Gadibus;* Editio princeps, *idem*

NOTÆ

potuit fortasse minoris Piscator, quam piscis, emi.'

[c] *Triumphorum*] Vide Notas et Emend. num. 54.

[d] *Quanti mercatura*] Quanta, inquit, emturis eum nepotibus et gulosis, si littoribus suburbanis inventus fuisset?

[e] *Coracinus*] De Niloticis coracinis, Athenæus lib. VII. pag. 309. et 312. His nomen ait inditum esse quod assidue pupillas movent, nec cessant unquam, παρὰ τὸ κόρας κινεῖν. Martial. XIII. 85. 'Princeps Niliacis raperis, coracine, macellis: Pellææ prior est gloria nulla gulæ.' Corvum marinum vocat Marcellus Empir. c. 8. pag. 69. Vide XXXII. 24.

[f] *Zeus*] Colum. XVIII. 16. pag. 310. 'Non enim omni mari omnis potest esse: ut helops, qui Pamphylio profundo, nec alio pascitur: ut Atlantico faber, qui et in nostro Gadium municipio generosissimis piscibus annumeratur, eumque prisca consuetudine Zeum appellamus.' Athenæi χαλκεὺς lib. VII. p. 318. qui περιφερὴς et κυκλοειδὴς, *rotundus* et *orbiculatus*, est, ab hoc Atlantico Columellæ fabro longe discrepat. Rondel. XI. 19. Gallis *Dorée*, ab aureo laterum colore; Massiliensibus, *Truie*, a suum grunnitu, quem edit, dum capitur, ait appellari.

[g] *Salpa, obscœnus alibi*] Σάλπας βδελυρὰς, obscœnas, appellat Epicharmus

ratus: in Aquitania salmo[2] [j] fluviatilis marinis omnibus [k] præfertur.

XXXIII. Piscium alii[l] branchias multiplices habent, alii simplices, alii duplices. His aquam[m] emittunt[1] acceptam ore. Senectutis[n] indicium squamarum duritia, quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius et Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum[o] ortu existunt, squamis conspicui crebris atque præacutis, clavorum caligarium[p] effigie: nec amplius, quam circa eum mensem, visuntur.

faber appellatur Gadibus circa Ebusum, &c.—2 Editio princeps, *sarmo.*

CAP. XXXIII. 1 Ita codd. omnes, Editio princeps, Venett. Ald. Junt. Lugd. 1562. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *remittunt* Paris. 1514. Th. Gronov. et al. Mox, *acceptam in ore* cod. Dalec.

NOTÆ

apud Athen. lib. VII. pag. 321. Archestratus ibidem, malum piscem: Σάλπην δὲ κακὸν μὲν ἔγωγε Ἰχθὺν εἰς αἰεὶ κρίνω, κ. τ. λ. Et Ovidius in Halieutico, 'merito vilissima salpa.' Pingitur a Rondel. v. 23.

[h] *Qui nusquam*] Neque in Ebuso, neque alibi: nam et Mitylene capi auctor est Archestratus, loco cit. Pellicerius in notis Mss. emendat, *nunquam:* male.

[i] *Nisi ferula*] Est enim insigni duritia, ut testatur Diphilus Siphnius apud Athen. lib. VIII. pag. 356.

[j] *Salmo*] Gallis *Saumon.* Hujus piscis Latinorum soli, Plinius et Ausonius meminere: Græcorum, nemo: neque enim mediterraneum mare ex oceano subit.

[k] *Marinis omnibus*] Salmonibus nimirum, ut recte Hippolytus Salvianus de Hist. Aquat. lib. I. fol. 101. non piscibus in universum omnibus, ut Dalecampius censuit. Vulgatum est e mari salmones subire amnes: visosque proxime fontes ipsos Rheni a viris non sublestæ fidei accepimus.

[l] *Piscium alii*] Expressum hoc ex Arist. Hist. Anim. II. 16. pag. 222. Καὶ πάλιν τὰ μὲν, ὀλίγα βράγχια ἔχει· τὰ δὲ, πλῆθος βραγχίων, κ. τ. λ. Alii, inquit Plinius, multas habent branchias: alii utrimque unicam: alii duas. *Multiplices* pro 'multis' dixit, sese, ut ita loquar, superequitantibus: *duplices* pro 'geminis,' non pro compositis, ut Scaliger existimavit, in Comment. ad Arist. pag. 223. Minimus porro branchiarum numerus, singularum; maximus octonarum est.

[m] *His aquam*] Arist. loc. cit. pag. 216. de branchiis: ᾗ τὸ ὕδωρ ἀφίασι, δεξάμενοι κατὰ τὸ στόμα.

[n] *Senectutis*] Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 350.

[o] *Vergiliarum*] De harum exortu dixi cap. 20. Hos vero pisces Rondeletius, de Pisc. Lacustr. 5. incolis ait *Pigo* vocari: squamis tegi maximis, quarum e medio existant acuti ac veluti crystallini aculei: succo et sapore cyprinis nostris assimiles, quos *Carpes* appellamus. E Latinis Græcisque scriptoribus uni Plinio cogniti, ac ne nominati quidem.

[p] *Clavorum caligarium*] Caliga mi-

XXXIV. (XIX.) Miratur et Arcadia[1] suum exocœtum,[a] appellatum ab eo, quod in siccum somni causa exeat. Circa Clitorium[b] vocalis hic traditur, et sine branchiis:[c] idem aliquibus adonis dictus.[d]

XXXV. Exeunt in terram, et qui marini mures[e] vocantur, et polypi,[1] et murænæ. Quin et in Indiæ[f] fluminibus certum genus piscium,[g] ac deinde resilit: nam in stagna et

CAP. XXXIV. 1 Paris. 1514. *Archadia.*
CAP. XXXV. 1 Pal. ap. Dalec. *myri vocantur et Polypi.* Chiffl. *polypi.*—

NOTÆ

litaris, solea fuit sine obstragulo, (sutores Galli *empégne* hodie obstragulum vocant:) habenis alligata pedi, multis minutisque clavis inferne suffixa. Si clavos demas, similes sunt caligæ calceis PP. Capucinorum. Clavos soleis suffigendi mos transiit ad rusticos. Huc pertinet illud Juvenal. Sat. III. 247. conquerentis se in magna populi frequentia premi: 'Planta mox undique magna Calcor, et in digito clavus mihi militis hæret.' Effigiem caligæ clavatæ exhibet Nigronius noster in calce operis singularis de Caliga veterum. Gruteri inscriptio p. 279. DECVRIONES ET NVMERVS MILITVM CALIGATORVM.

[a] *Exocœtum*] Ἀπὸ τοῦ ἔξω κοιτᾷν, quod extra aquas et in sicco dormiat, ut ait Theophr. in fragm. de piscibus in sicco degentibus, pag. 282. Habet, inquit Plinius, quemadmodum mare, ita et undique a mari remota Arcadia, suum quoque exocœtum, marino parem. Est enim Exocœtus marinis piscibus annumerandus, teste Clearcho Peripatetico, libro quem de Aquatilibus inscripsit, apud Athen. lib. VIII. pag. 332. Oppiano Halieut. I. 158. et Æliano Hist. Anim. IX. 36. Quem vero Plinius hic laudat, non is natura, sed similitudine indolis exocœtus est: proprio nomine Ποικιλίας a colorum varietate dictus: a morum affinitate, Arcadicus exocœtus, quod pariter ac marinus in sicco dormiat, uti ex Pausania discimus lib. VIII. pag. 487. atque ex Philostephano mox a nobis laudando.

[b] *Circa Clitorium*] Nempe in Aroanio amne, obscurioris nominis, qui in Clitorium influit, ut auctor est Pausanias loc. cit. et Philostephanus Cyrenæus, Callimachi familiaris, in libro quem inscripsit περὶ τῶν παραδόξων ποταμῶν. Sonum horum piscium negat se Pausanias audivisse ullum, quamvis experiundi causa eo sæpius se contulisset. Vocales tamen Clitorii amnis pisces laudat Mnaseas Patrensis, apud Athen. lib. VIII. pag. 331.

[c] *Et sine branchiis*] Vide Notas et Emend. num. 55.

[d] *Adonis dictus*] Quemadmodum marinus Exocœtus, Oppiano, et Æliano locis cit.

[e] *Marini mures*] De his quoque Theophrastus, loco proxime citato. Describuntur ab Oppiano, Halieut. I. 174.

[f] *In Indiæ*] Theophr. loc. cit.

[g] *Piscium*] Quasi vero quicquam in eam rem valeat similitudo nominis sideri attributi. Confert hanc Pisci-

amnes transeundi plerisque[2] evidens ratio est, ut tutos fœtus edant, quia non sint ibi qui devorent partus, fluctusque minus sæviant. Has intelligi ab iis[3] causas, servarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci, uberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

XXXVI. (XX.) Marinorum alii sunt plani, ut rhombi,[1] soleæ,[h] ac passeres, qui a rhombis[i] situ tantum corporum differunt. Dexter[j] resupinatus est illis, passeri[k] lævus. Alii longi, ut muræna, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum[1][l] quoque fiunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas:[2]

2 Chiffl. *nam stagna et amnes transeunt. In plerisque;* Pintian. *nam stagna et amnes transeunt plerique. Evidens, &c.* Editio princeps et Paris. 1514. *nam stagna et amnes transeundi plerisque, &c.* cod. Dalec. *nam in stagna et amnes transeunt. Plerisque.* Mox, *ut tutos* Chiffl. et paulo post in eodem et cod. Dalec. *ibi qui devorent,* ut in textu nostro; Ald. Junt. Lugd. 1562. al. vett. ante Harduin. *ut tuto . . . . ibi, quæ, &c.*—3 Ita codd. Harduini, et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et Franz. *ab his* edd. vett. et Gronov. Mox, Editio princeps, *temporum vis, magis, &c.* Vet. Dalec. *temporum vices, magis quis miretur, si reputet.*

CAP. XXXVI. 1 *Rumbi,* et mox *Rumbis* Editio princeps. Mox, Massarius videtur cum aliis velle legere, *alii marinorum piscium longi sunt ut muræna,* improbante Th. Gronovio.

CAP. XXXVII. 1 *Dein pennarum* Editio princeps.—2 Eadem editio, *supra quinas,* improbante Massario; et mox, pro *nullæ, mille.* Cod. Dalec. *nonnullis binæ, &c.* Gronov. et edd. vett. ante Harduin. *quibusdam binæ, quibusdam tri-*

NOTÆ

um capturam in mensem Paiphi, sive Octobrem is, qui menses Ægyptios carmine Græco descripsit, quod integrum retulimus in Notis et Emend. ad librum sextum num. 87.

[h] *Soleæ*] Dorion præivisse Plinio videtur, apud Athen. lib. VII. p. 330. Τῶν δὲ πλατέων βούγλωττος, ψῆττα, κ. τ. λ. *Planorum piscium sunt solea, passer, &c.* Græcis Βούγλωττος, Varroni Lingulaca, a linguæ similitudine: Latinis ceteris Solea, a figura soleæ quæ solo pedis subjicitur. Tota Gallia, *Sole.* Romæ, *Linguata.*

[i] *Rhombis*] Gallis, *Turbots,* ut diximus cap. 24.

[j] *Dexter*] Si passerem, inquit, ita erigas in latus, ut maxilla inferior humum spectet, supina pars læva erit; prona vero, dextra: contra in rhombis, soleisque, quibus eodem modo in latus erectis supina pars dextra erit; prona, sinistra.

[k] *Passeri*] Στροῦθοι Aristoteli: Dorioni, libro de piscibus, apud Athen. ceterisque Græcis ψῆτται. Passerum nomine Rondeletius et Bellonius tria quatuorve piscium genera ac nomina comprehendi aiunt, *la Limande, le Flez, la Plie, le Carlet.*

[l] *Ideo pinnarum*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. I. 6. pag. 44.

quibusdam[m] binæ, aliquibus nullæ. In Fucino[3] tantum lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino,[n] longis et lubricis, ut[4] anguillis et congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec branchiæ.[o] Hæc omnia[p] flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra.[5] In sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis[q] aliqua non habent pinnas,[6] ut pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis[r] pinnarum vicem præstant.

XXXVIII. (XXI.) Anguillæ[a] octonis vivunt annis. Durant[b] et sine aqua[1] senis diebus Aquilone spirante: austro, paucioribus. At hyemem[2 c] eædem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida:[d] ideo circa Vergilias[e] maxime

næ, aliquibus nullæ. Th. Gronov. *quibusdam trinæ, aliquibus nullæ.*—3 *In Eucino* Basil. 1616.—4 Editio princeps et Paris. 1514. *longis at Lombricis et ut.* Mox, Th. Gronov. ex Aristot. H. A. II. 13. legit, *quibus et branchiæ integræ.*—5 Eædem edd. *ut serpentes terræ in sicco, &c.*—6 Editio princeps et Paris. 1514. *pennas* hic et ubique pro *pinnas.* Mox, Editio princeps: *latitudine et quæ mollia appellantur, natant ut polypi, &c.*

CAP. XXXVIII. 1 *Durant et sine aquis* cod. Dalec.—2 *At hieme* Editio prin-

NOTÆ

m *Quibusdam*] Vide Notas et Emend. num. 56.

n *Binæ omnino*] Arist. loc. cit.

o *Quibus nec branchiæ*] Non omnino branchiis carere murænas, sed non ita expressas, absolutasque eas, et articulatas habere, ut cetera his prædita, Aristoteles tradidit Hist. Anim. II. 16. pag. 216. *οὐδὲ τὰ βράγχια διηρθρωμένα ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἰχθύσιν.*

p *Hæc omnia*] Arist. de Partib. Anim. IV. 13. et Hist. Anim. I. 6. pag. 44.

q *Et e planis*] Arist. locis citatis.

r *Pedes illis*] Pinnis mollia quoque carere perperam ex Aristotele Plinius tradidisse videtur. Is enim Hist. Anim. I. 6. pag. 46. et pedibus ea scribit, et pinnis natare: pedes, cum nant, vice pinnarum fungi in aqua: in terra quoque pedum vice pinnas ad ingrediendum.

a *Anguillæ*] Arist. Hist. Anim. VIII. 5. p. 880. et ex Aristot. Athen. lib. VII. pag. 298.

b *Durant*] Arist. pag. 879. Aquis extractæ, inquit, et quinque et sex dies vivunt: pluresque etiam Aquilone spirante; Austro, pauciores.

c *At hyemem*] Videntur, ut diximus, calore interire citius, ab Austro, et ab æstate. Etiam et a frigore, inquit: quoniam impatientes sunt vehementium mutationum, præsertim vero si in exigua aqua alantur. Sic Arist. pag. 880. Vide Notas et Emend. num. 57.

d *Nec in turbida*] Arist. pag. 878. et ex Arist. Athenæus loc. cit.

e *Circa Vergilias*] Περὶ Πλειάδα, circa exortum Vergiliarum: verum in Strymone privatim amne anguillas

capiuntur, fluminibus tum præcipue turbidis. Pascuntur[f] noctibus. Exanimes[g] piscium solæ non fluitant.[3]

(XXII.) Lacus est Italiæ Benacus[4] in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cujus emersus annuo tempore[h] Octobri fere mense, autumnali sidere,[i] ut palam est, hyemato lacu,[5] fluctibus glomeratæ volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis[j] ejus fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium[6] globi reperiantur.

XXXIX. (XXIII.) Muræna quocumque mense[1][k] parit, cum ceteri pisces stato pariant. Ova ejus[l] citissime crescunt. In sicco littore[m] lapsas vulgus[n] coitu serpentium

ceps; et paulo post in eadem, *fluminibus tamen præcipue, &c.*—3 Hæc ultima clausula, *Exanimes, &c.* non legitur in codice Dalecampii.—4 Quidam e Ptolemæo scribunt *Bænacus.*—5 Pintian. *hiemante lacu.*—6 Editio princeps et tres aliæ edd. ap. Th. Gronov. *milium.*

CAP. XXXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. antea legebatur *tempore.* Mox, cod. Dalec. *pisces statuto tempore pariunt.* Parm. 1576. *crescunt in sicco littore;* Junt. Lugd. 1562. al. vett. et Th. Gronov. *crescunt in sicco. Littore, &c.* τὸ *littore* additamentum librariorum putat Pin-

NOTÆ

tum capi, Philosophus ait, quoniam eo tempore conturbatur aqua, ventis adversis excitato cœno.

[f] *Pascuntur*] Arist. pag. 881. *Plus,* inquit, *nocte pascuntur: interdiu in profunda secedunt.* Νέμονται δὲ μᾶλλον τῆς νυκτός· τὴν δ' ἡμέραν εἰς τὰ βαθέα ὑποχωροῦσι.

[g] *Exanimes*] Arist. pag. 879. negat eas quoque fluitare, causamque subjicit, quia ventre exiguo sunt: neque enim aqua implentur, ut fluitent: et quia carent pinguedine: pinguia enim fluitant. Vide Rondelet. de Pisc. Fluviatil. cap. 23.

[h] *Annuo tempore*] Hoc est, stato anni tempore.

[i] *Autumnali sidere*] Vergiliarum scilicet, quarum occasus, qui circiter initium Novembris incidit, hyemem inchoat: ut dictum est II. 47.

[j] *Excipulis*] Glossæ Philoxeni: *Excipulum,* ἐκδοχεῖον. Ut decipula, sive decipulum, ad decipiendas aves, aut feras, comparatum est: ita excipulæ excipiendis piscibus fabricantur.

[k] *Quocumque mense*] Vide Notas et Emend. num. 58. Muræna nomen piscum retinet, *Mourene.* Non esse Lampetram, erudite probat Hippol. Salvianus p. 60.

[l] *Ova ejus*] Neque ova modo murænæ celerius, quam ceterorum piscium, crescunt, quod verissime dictum a Plinio iterum repetitur cap. 74. sed et ipsas murænulas exclusas celeriter ex parvo adolescere scribit Philosophus Hist. Anim. V. 11. pag. 544. et apud Athen. lib. VII. pag. 312.

[m] *In sicco littore*] Rectius forte, *in sicca littora.*

[n] *Vulgus*] Vulgique opinionem secuti, Sostratus in libris de Animal.

impleri putat. Aristoteles smyrum[2] [o] vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muræna varia et infirma sit, smyrus unicolor et robustus, dentesque extra os[p] habeat. In Gallia[3] septemtrionali murænis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formam Septemtrionis,[q] aureo colore fulgent, duntaxat viventibus, pariterque cum anima extinguuntur. Invenit in hoc animali documenta sævitiæ Vedius Pollio[r] eques Romanus ex amicis divi

tianus. Pro *lapsas* Paris. 1514. Parm. 1576. aliudque exemplar ap. Th. Gronov. exhibent *elepsas*.—2 Ita codd. *myrum* edd. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Bipont. et Franz. *myrinum*, et paulo post *myrinus* Paris. 1514. et Parm. 1576. *zinirum* et *zinirus* Editio princeps.—3 Parm. 1576. *habeat in Gal-*

NOTÆ

apud Athen. lib. VII. pag. 312. Oppian. Halieut. I. 555. Ælian. Hist. Anim. I. 50. et IX. 66. Basilius in Hexaëm. Homil. VII. pag. 94. Ambrosius Hom. V. 7. Cautius Nicander, in Theriac. pag. 59. hoc ipsum referens, adjunxit, εἰ δ' ἔτυμον, *si vera est fama*. Negat autem esse veram Andreas Medicus, libro de iis quæ falso creduntur, apud Athen. loc. cit. Vide Plinium XXXII. 5.

[o] *Aristoteles smyrum* [*myrum*] Vel *smyrum*, ut in Mss. legitur. Hesychio autem μῦρος. Neque tamen hujus sententiæ auctor Aristot. Hist. Anim. lib. V. 11. pag. 544. sed narrator tantum. Recitat, non judicat. Nec smyrum in murænarum genere marem esse, suo testimonio ipse confirmat: verum sic dici circumferrique prodidit: *Differt*, inquit, *a muræna smyrus .... Aiunt autem, hanc esse fœminam, illum marem.* Φασὶ δὲ, τὸν μὲν ἄῤῥενα, τὴν δὲ θήλειαν εἶναι. Dorio apud Athenæum loc. cit. diversi inter se generis ea fecisse videtur: smyrum testatus percurrentibus carnem spinis carere: sed totum edulem, ac ultra modum tenerum esse. Dividi autem in duo genera: meliores esse, qui nigrescant.

[p] *Extra os*] Non intus tantum, ut muræna. Arist. loc. cit.

[q] *Septemtrionis*] Sidus intelligit, quod a figura, quia simile plaustro videtur, antiqui Græcorum ἅμαξαν, id est, *plaustrum*, dixerunt: nostri a bobus junctis septemtriones appellarunt: ait enim Varro triones rusticorum vocabulo boves vocari.

[r] *Vedius Pollio*] De eo referunt eadem Dio lib. LIV. pag. 536. Tacitus Annal. I. pag. 10. Tertull. lib. de Pallio, sub finem, pag. 119. Quibus omnibus præivit Seneca de Ira III. 40. pag. 599. 'Quemadmodum,' inquit, 'fecit Divus Augustus, cum cœnaret apud Vedium Pollionem. Fregerat unus ex servis ejus crystallinum. Rapi eum Vedius jussit, nec vulgari quidem periturum morte. Murænis objici jubebatur, quas ingens piscina continebat.... Evasit e manibus puer, et confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, nec esca fieret. Motus est novitate crudelitatis Cæsar: et illum quidem mitti, crystallina autem omnia coram se frangi jussit, comple-

Augusti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi, spectare non poterat.[4] Ferunt aceti gustu præcipue eas in rabiem[s] agi. Tenuissimum[5] his tergus:[t] contra anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius[6] prætextatos: et ob id mulctam his dici[u] non institutam.

XL. (XXIV.) Planorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, ut raiæ,[1 a] pastinacæ,[b] squatinæ,[c] torpedo: et quos bovis, lamiæ, aquilæ,[d] ranæ nomi-

lia.—4 Ita codd. Dalec. et Reg. Brot. 1. item Editio princeps, Paris. 1514. et Parm. 1576. *spectari non poterat* Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et Franz.—5 '*Lævissimum* Massar. nihil mutandum censeo.' *Dalec.*—6 *Verius* Paris. 1514. Mox, *prætextatus .... multam his dici* Editio princeps; *prætextatus .... mulctam his dicit* Basil. 1616. *prætextatos; .... mulctam his dicit* edd. vett. ante Harduin. qui lectionem nostram ex codd. restituit; sed pro *institutam* rectius legi conjectabat, *institutum.*

CAP. XL. 1 Chiffl. *rapæ;* Editio princeps, *rape.*—2 *Græcia appellat* Editio

NOTÆ

rique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus,' &c. Vide eundem de Clement. I. 18. pag. 626. In Augusti nummis, apud Goltzium, tab. 74. ΟΥΗΔΙΟΣ ΠΟΛΛΙΩΝ.

[s] *In rabiem*] Murænarum generi accidere, ut rabie vexentur, sævissimeque tum persequantur squamosos pisces, plurimosque mandendo consumant, auctor est Colum. VIII. 17.

[t] *Tergus*] Hoc est, ut alibi diximus, corium: tergus a tegendo dictum, ut ait Varro de Ling. Lat. lib. IV. Tergora, et terga distinguuntur: quod tergora coria sunt: terga vero dorsa: quanquam neque hoc discrimen perpetuum est.

[u] *Mulctam his dici*] Vide Notas et Emend. num. 59. Non dicebatur mulcta, inquit, vetere instituto prætextatis: quoniam, cum delinquebant, anguillarum coriis, loco mulctæ, verberabantur: itaque non in ære, sed in cute solvebant. Isidorus in Glossis: 'Anguilla est qua coërcentur in scholis pueri, quæ vulgo scutica dicitur.'

[a] *Raiæ*] Gallis, *la Raie.* Harum plura genera affert Rondeletius, XII. 13. Nos plura de iis dicemus opportunius XXXII. 53. ubi quid sit Batis aperiemus. Accepit hæc porro Plinius ab Arist. Hist. Anim. V. 5. pag. 527. et 528.

[b] *Pastinacæ*] Hanc quoque Galli Raiam vocant, propter similitudinem. Describitur a Rondeletio XII. 1.

[c] *Squatinæ*] Gallis *Angelot*, et *Ange de mer.* De eo Rondeletius XII. 21.

[d] *Bovis, lamiæ, aquilæ*] Bovem et aquilam, inter raiarum genera censent Hippol. Salvianus pag. 147. et Rondeletius XII. 8. et 13. Bovem describit egregie Oppianus Halieut. II. 141. Galenus tom. II. in Explic. vocum Hippocr. pag. 89. Βοῦς θαλάσσιος·

nibus Græci appellant.[2] Quo in numero sunt squali[3] quoque,[e] quamvis non plani. Hæc Græce in universum σελάχη[f] appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito:[4] nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea[5] appellare libeat. Omnia autem carnivora[6 g] sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus.[h] Et cum ceteri[i] pisces ova pariant, hoc genus solum, ut ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam[j] vocant.

XLI. (XXV.) Est parvus admodum piscis assuetus petris, echeneis[k] appellatus: hoc carinis adhærente naves

princeps et Parm. 1576.—3 'Massar. et Turn. *galei.* Squalorum meminit et infra cap. 74. et Columel. VIII. 17. quare nihil mutandum videtur.' *Dalec.*—4 Vet. Dalec. *Hæc Græcia* (ita quoque Editio princeps) *in universum selache appellat. Aristot. primus hoc nomen eis imposuit.* Edd. ante Harduin. etiam *selache.* Editio princeps, *primo h. n. eis imposuit.*—5 Codd. Dalec. et Chiffl. *nisi si cartilaginea;* Editio princeps, Paris. 1514. et Parm. 1576. *nisi carthilaginata.*—6 Cod. Dalec. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. et Parm. 1514. *carnosiora.*

NOTÆ

σελαχώδης ἐστὶν ὁ ἰχθὺς οὗτος. Aquilam, idem Oppianus I. 642. Quod vero lamiam in galeorum censu ponit Rondeletius XIII. 12. haud facile quidem ei assentior: tum quia sunt galei longi, non plani, cujusmodi lamiam esse Plinius apertissime docet: tum quia cartilagineis postea squalos accensens, quamvis non plani sint, lamiam his adjungere tum debuit, cum sit causa par. E raiarum potius aliquo genere esse censuerim.

e *Squali quoque*] Sive Galei, *Chiens de mer.* Vide Notas et Emend. num. 60. De squalis seu galeis, Rondeletius XIII. 2.

f Σελάχη] Σελάχη quare appellentur, nusquam nos Aristoteles docuit, quamvis primus auctor ac fabricator nominis. Galenus de Alim. Facult. III. 36. pag. 398. ἀπὸ τοῦ σέλας ἔχειν, nomen accepisse ait, quod noctu cutis eorum splendeat.

g *Carnivora*] Carnivora, inquit, sunt cartilaginea omnia. Vide Notas et Emend. num. 61.

h *Diximus*] Cap. 7.

i *Et cum ceteri*] Arist. totidem verbis Hist. Anim. VI. 8. pag. 672.

j *Quam ranam*] Marinam scilicet, πλὴν βατράχου, inquit Philosophus, tum loco cit. tum II. 14. pag. 230. ut male scripsisse Gazam βάτου, hoc est, *raia*, inde constet: et de Generat. Animal. III. 3. ubi Philosophus hujusce rei causam explanat.

k *Echeneis*] Arist. Hist. Anim. II. 17. pag. 237. Ἔστι δὲ ἰχθύδιόν τι τῶν πετραίων, ὃ καλοῦσί τινες ἐχενηΐδα, κ. τ. λ. Remoram Latini vocant. Oppianus, Halieut. I. 223. inter squamosos pisciculos reponit, oblonga porrectaque specie, cubitali longitudine, colore autem ferrugineo, formaque anguillis assimili. Quibus signis Lampetram nostram graphice omnino descripsit, cui et eam vim inesse ut naves remoretur, clavo adhærens, experientia

tardius ire creduntur, inde nomine[1] imposito:[1] quam ob causam amatoriis[m] quoque veneficiis infamis est, et judiciorum ac litium mora: quæ crimina una laude pensat, fluxus gravidarum utero sistens,[2] partusque continens ad puerperium. In cibos[n] tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles,[o] ita posita pinnarum similitudine.[3] Mucianus muricem esse,[p] latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice concha,[4 q] utroque latere sese colligen-

Cap. xli. 1 'Ex Aristot. H. A. ii. 14. et Plin. xxxii. 1. patet hoc nomen esse *remora*, quod vocabulum incuria aut errore in textu Pliniano hoc loco omissum est, ideoque substituendum.' *Th. Gronov.*—2 Dalec. *utique sistens.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *arbitrantur, inquit Aristot. ita disposita, &c.* Locus Aristotelis est Hist. Anim. ii. 14. 'Massarius vult legi: *Pedes eum habere arbitrantur ex Aristotele, ita posita p. similitudine;* mallem legere, *Pedes eum non habere, arbitratur Aristoteles, i. p. p. multitudine.*' Th. Gronov. *similitudine* habent etiam codd. Harduini et Dalec. item Editio princeps, Venett. Parm. Rom. Brix. Tarvis. Paris. 1514. Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *multitudine* Junt. Lugd. 1562. et al. deinceps usque ad Harduin.—4 Ita Par. Hard. et Colb. 1. 2. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et Franz. *sed simplice, concha utroque, &c.* edd. vett. et Gronov. etiam

NOTÆ

sua Cardin. Turnonius, et Pellicerius Ep. Monspeliensis, comprobarunt, Rondeletio *αὐτόπτῃ* referente xiv. 4. Ælianus Hist. Anim. xii. 45. eandem, quam Oppianus, remoram describit.

[1] *Inde nomine*] Ἀπὸ τοῦ ἔχειν νῆας. Lucanus vi. 675. 'Non puppim retinens, Euro tendente rudentes, In mediis Echeneis aquis.'

[m] *Amatoriis*] Arist. Καὶ χρῶνταί τινες αὐτῷ πρὸς δίκας καὶ φίλτρα. Plinius xxxii. 50. 'Venerem inhibet echeneis.'

[n] *In cibos*] Arist. loc. cit.

[o] *Aristoteles*] Vide Notas et Emend. num. 62.

[p] *Muricem esse*] Alterum illud echeneidos genus est, e testaceorum seu concharum genere. Cassiod. Var. i. 35. 'Forte incumbente austro, remigiisque juvantibus meatus navium, echeneis morsus inter undas liquidas alligavit: aut Indici maris conchæ simili potentia labiis suis navium dorsa fixerunt: quarum quietus tactus plus dicitur retinere, quam exagitata possint elementa compellere. Stat pigra ratis tumentibus alata velis, et cursum non habet cui ventus arridet: sine anchoris figitur, sine anchoris alligatur: et tam parva animalia plus resistunt, quam tot auxilia prosperitatis impellunt.'

[q] *Sed simplice concha*] Qualem describit Rondeletius de Testaceis ii. 34. pag. 101. accuratiusque aliquanto Fabius Columna de purpura cap. 20. pag. 44. Vide Notas et Emend. num. 63.

te: quibus inhærentibus,[r] plenam ventis stetisse navem,[a] portantem[s] a Periandro,[5 t] ut castrarentur nobiles pueri:[u] conchasque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem[6] esse, et crassitudine[v] quinque digitorum naves morari: præterea hanc esse vim ejus asservati in sale, ut aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

XLII. (XXVI.) Mutant colorem candidum mænæ,[a] et fiunt æstate nigriores.[1] Mutat et phycis,[b] reliquo tempore

[a] *Neque rugoso, neque rotundo ore, neque anguloso aut clavato rostro, ut in purpuris, sed simplice ac lævi concha, utroque latere molliter introrsus sese replicante, hiatu modico interjecto: quæ latera duo cum navim admomordissent, stetit illa, quamvis plenissimis vento velis, &c.*

Th. Gronov. *sed sic concha* Reg. Hard. 1. 2.—5 Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Parm. 1. 2. 3. Rom. 1. 2. Brix. Tarvis. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. *portantem nuntios a Periandro;* sic et aliæ edd. usque ad Harduin. qui *τὸ nuntios,* codices suos secutus, expunxit. Mox, cod. Dalec. *pueri: conchas quæ id præstiterint.* Paris. 1514. et Parm. 1576. *præstiterunt.*—6 'Non conveniunt vett. codd. neque auctores vett. circa magnitudinem echeneidis: alii volunt *pedalem;* alii, *semipedalem;* alii vero, *sesquipedalem.*' Th. Gronov. *sexquipedalem* Paris. 1514.

CAP. XLII. 1 *Mutant colorem candidum merulæ, et fiunt, &c.* Editio princeps. 'Fere in omni ed. hic proferuntur *mænæ,* attamen non dubitavi ex veteri codice Veneto, [Ed. pr.] licet alias vitiosissimo, nunc vero cum Aristot. conveniente, legere *merulæ,* pisces hodieque nobis ignoti.' *Th. Gronov. Mutant colorem candidæ hieme mænæ* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Ald. Parm. 1576. aliæque deinceps edd. *eadem fiunt æstate, &c.* Pintian.

NOTÆ

[r] *Inhærentibus*] Conchæ lateribus sive labris, navi annexis.

[s] *Portantem*] Vide Notas et Emend. num. 64.

[t] *A Periandro*] Cypseli F. Corinthiorum tyranno.

[u] *Nobiles pueri*] Trecenti primorum Corcyræorum liberi, quos ad Alyattem Sardium regem Periander mittebat: ut narrat Herod. III. 48. pag. 180. et post eum Laërtius in Periandro, aliique multi.

[v] *Crassitudine*] Crassitudo hæc quinque digitorum, navium, non piscis ipsius crassitudo est. Ejusmodi est Juvenalis illud Sat. XII. 59. 'Digitis a morte remotus Quatuor, aut septem, si sit latissima tæda.'

[a] *Candidum mænæ*] Arist. Hist. Anim. VIII. 34. p. 990. ubi causam ejus rei aperit. Ælianus item Hist. Anim. XII. 48. De Mæna recte sensit Rondeletius v. 13. esse piscem eum qui, servatis prisci nominis vestigiis, *Menola* hodie Liguribus et Romanis vocetur. Vide Notas et Emend. num. 65.

[b] *Et phycis*] Arist. pag. 990. *Φυκὶς,* et Ælian. loc. cit. Vide Notas et Emend. num. 66. Ἀπὸ τοῦ φυκίου, *ab alga,* non qua vescitur, sed ex qua nidificat, nomen habet. Piscis est

candida, vere varia. Eadem piscium sola[c] nidificat ex alga, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo,[1 d] sane perquam similis volucri hirundini: item milvus.[e]

(XXVII.) Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna,[f] linguaque ignea per os exerta,[g] tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari sesquipedanea fere cornua, quæ ab his nomen traxit.[h] Rursus draco marinus[i]

CAP. XLIII. 1 Rondel. *hirundini, piscis ex argum. appell. lucerna ling. ign. per os exer. tr. no. relucet. Item milvus subit in summa maria. Attollit, &c.* Chiffl. *milvus subit in s. m. p. e. a. a. luc. linguaque per os exer. tranquillat.* Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *hirundini. CAP. XXVII. Item milvus subit, &c.*—2 *Attollit Cornuta e mari* Massar. item Ed. princeps, Paris. 1514. al. et Th. Gronov. Mox, *sesquipedalia* cod. Dalec. *semipedalia* Rondel.

NOTÆ

percis simillimus: unde et a venditoribus perperam *Perche* nominatur.

[c] *Piscium sola*] Ita Plutarchus de Solertia Animal. pag. 981. Nihilominus Guill. Pellicerius, Rondeletio ita referente VI. 10. etiam gobiones et hippocampos ova in alga ponere et parere animadvertit. Neque vero hanc esse dotem unius phycidis propriam Aristoteles affirmavit, sed credi ita vulgo testatus est, *ὥς φασιν*, inquit. Vide Notas et Emend. num. 67.

[d] *Volat hirundo*] Gallis, *Arondelle de mer.* Rondelet. X. 1. Hausit ex Arist. Plinius, loc. cit. pag. 990. Ælianus item Hist. Anim. IX. 52. Volatus causam modumque describit Oppianus Halieut. I. 428.

[e] *Item milvus*] Milvago dicitur ab ipso Plinio XXXII. 6. Græcis *ἴρηξ*, et *ἱέραξ*, sive *accipiter*, quoniam accipitris genus est milvus inter aves. Vide Notas et Emend. num. 68.

[f] *Lucerna*] De hoc pisce nihil adhuc compertum. Nec Salviano enim Rondeletioque assentimur, qui hunc ipsum milvum esse volunt, de quo proxime dictum est: cum hos ipsa Plinianæ orationis structura coarguat.

[g] *Per os exerta*] Miror, cum immobilem, palatoque inhærentem piscibus linguam non semel Aristoteles tribuerit, solam Lucernam tam facile exerere illam posse. Forte quod hiante sit, apertoque ore, eo habitu a cernentibus noctu videtur, perinde ac si linguam reapse exerat.

[h] *Nomen traxit*] Cornuta enim dicitur, ab ipsis cornibus: *Pesce Forca* Romanis appellatus, ut scribit Rondeletius X. 10. A cetacea cornuta, de qua XXXII. 53. longe diversa. Jus in cornutam qua arte concinnari oporteat, docet Apicius X. 3.

[i] *Draco marinus*] Draconem marinum minus proprie appellat, quem serpentem marinum potius, cum Aristotele, debuit dicere. Diversi namque pisces sunt, *ὁ δράκων*, de quo XXXII. 53. et *ὁ θαλάσσιος ὄφις*. De serpente marino narrat hæc ipsa Albertus M. de Animal. VI. 3. p. 261. Aristotele scilicet præeunte Hist. Anim. IX. 50. pag. 1085. *Ὁ δ' ὄφις ὁ*

captus, atque immissus in arenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat.

XLIV. (XXVIII.) Piscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera:[j] Inprimis[1] quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, et cetera ejus generis. His caput inter pedes et ventrem: pediculi[2] octoni omnibus. Sepiæ et loligini pedes duo ex his[k] longissimi et asperi, quibus ad ora[3] admovent cibos, et in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: cetera, cirri,[1] quibus venantur.[4]

XLV. (XXIX.) Loligo[m] etiam volitat, extra aquam se efferens, quod et pectunculi faciunt sagittæ modo. Sepiarum[n] generis[1] mares varii et nigriores, constantiæque majoris.[2] Percussæ[o] tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina

CAP. XLIV. 1 *Primum* Editio princeps.—2 Eadem editio, *et in ventre pediculi.* Parm. 1576. *et in ventre: pediculi.*—3 Parm. 1576. *ad hora.* Mox, *et in fluctu se, &c.* Chiffl.—4 *Cæteri cirri cum quibus* Paris. 1514. et Parm. 1576. *Cetera cirri cum quibus* Editio princeps. Al. ap. Th. Gronov. *Ceteri curti quibus.* Ille vero legendum putavit: *Ceteri cirri, quibus vehuntur.* Lectionem nostram exhibent codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

CAP. XLV. 1 Chiffl. *generi.*—2 'Legere mallem *consistentiæque majoris,* quia duriore carne gaudent, quæ in fœminis mollior existit.' *Th. Gronov.*

NOTÆ

θαλάσσιος . . . . ἐὰν φοβηθῇ καὶ ἀφεθῇ εἰς τὴν ἄμμον, καταδύεται ταχὺ, τῷ ῥύγχει διατρυπήσας. De serpente marino Rondeletius XIV. 7.

j *Sunt autem tria genera*] Piscium videlicet sanguine carentium. Expressum hoc caput totidem verbis, ex Arist. Hist. Anim. IV. 1. pag. 400. et 2. pag. 402. *Mollia* μαλάκια sunt: *contecta crustis tenuibus,* μαλακόδερμα: ὀστρακόδερμα denique *testis conclusa duris.*

k *Pedes duo ex his*] Pedes a pediculis distinguit. Pedum numero promuscidas complectitur: præter quas pediculi octoni loligini sepiæque sunt. Hoc cum minime Hippol. Salvianus animadverteret, immerito non simplicem, sed geminum errorem errare hoc loco Plinium criminatus est.

l *Cetera, cirri*] Ita Mss. omnes. Vide Notas et Emend. num. 69.

m *Loligo*] Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 21. 'Loligo dicta, quod subvolat, litera commutata, primo voligo.' Major loligo, ὁ τεῦθος, Gallis *Calmar.* Minor, ἡ τευθὶς, *Casseron.* Rondelet. XVII. 4. et 5. De loligine volante pariter Ælian. Hist. Anim. IX. 52.

n *Sepiarum*] Arist. Hist. Anim. IV. 2. pag. 413. Sepia, *une Seche.*

icto mare fugit. Ambo autem, ubi sensere[p] se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine[q] his est, infuscata aqua absconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni[a] majores, quam pelagii:[1] omnes brachiis,[b] ut pedibus ac manibus, utuntur: cauda vero,[c] quæ est bisulca et acuta, in coitu. Est polypis[d] fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dextram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui[e] in caput, quod prædurum est sufflatione[f]

CAP. XLVI. 1 Cod. Dalec. Paris. 1514. et Parm. 1576. *pelagici.* Mox, Editio princeps, *et omnibus brachiis;* Parm. 1576. *et omnes brachiis.*—2 Vet.

NOTÆ

[o] *Percussæ*] In sepiarum genere, inquit, mares opem ferunt fœminæ a tridente percussæ. Hæc ex Aristotele desumta Hist. Anim. IX. 1. pag. 966.

[p] *Ubi sensere*] Non ita plane Aristoteles, sed ubi terrentur, ὅταν φοβηθῇ, hoc enim habent perfugium, ut intercepto conspectu se subtrahant, Hist. Anim. IV. 2. pag. 410. Ælianus item lib. Hist. Anim. I. 34. Oppian. Halieut. III. 156. Igitur cum *se apprehendi* dixit, intellexit, se peti a piscatoribus, insidias sibi parari.

[q] *Pro sanguine*] Pro bile potius, aut excremento, inquit Rondeletius XVII. 2. natura enim sanguinem, vel id quod pro sanguine est, nutrimenti causa, servat diligenter, nec in quolibet metu effundit. Hæc ille multo copiosius.

[a] *Terreni*] Littoris accolæ, qui ad terram propius seu littus accedunt. Arist. Hist. Anim. III. 2. pag. 414. Εἰσὶ δὲ πολὺ μείζους οἱ πρόσγειοι τῶν πελαγίων. Neque id de polypis in universum, sed illo privatim genere, quod maxime supernatet, ceterisque magnitudine antecellat, Philosophus retulit. Polypus Gallis *Poupe*, per syncopen, detorto a Latina voce nomine. Rondelet. XVII. 6.

[b] *Omnes brachiis*] Arist. Hist. Anim. IV. 2. pag. 403. Brachia Ovidius Met. IV. flagella vocat: alii, cirros, pedes, crura, crines.

[c] *Cauda vero*] Τὴν ἐσχάτην τῶν πλεκτάνων, *brachiorum* seu *crinium postremum*, Aristoteles vocat, loc. cit. Plinius nunc caudam, alibi crinem, ut cap. 74. 'Polypi crine uno fœminæ naribus adnexo:' ubi de piscium coitu agit. Nunc vero caudam, ut dixi, quemadmodum Aristoteles ipse paulo post οὐροπύγιον, ubi cauda esset, si a natura haberet.

[d] *Est polypis*] Arist. loc. cit.

[e] *Natant obliqui*] Arist. pag. 404. ubi necessitatem explicat hujus obliqui natatus, a situ oculorum petitam.

[f] *Quod prædurum est sufflatione*] Ita Mss. omnes: quanquam rectius fortassis: *quod prædurum, ut sufflatione, viventibus.* Firmum, inquit, ac solidum polypis est, dum vivunt, caput, distentu, flatu quodam, tumefactuque. Aristotelis reddita nunc verba,

viventibus.[a] [2] Cetero[3] per brachia velut acetabulis[g] dispersis, haustu[h] quodam adhærescunt: tenent supini,[i] ut avelli non queant.[b] Vada[j] non apprehendunt: et grandibus minor tenacitas. Soli mollium[k] in siccum exeunt, duntaxat asperum; lævitatem odere. Vescuntur[l] conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium[c] [4] frangunt: itaque

[a] *Quod prædurum est, et quasi flatu distentum, dum vivunt.*

[b] *Ceterum per tota brachia habent polypi caliculos sparsos, qui sunt instar acetabulorum, quibus veluti hauriunt suguntque ea quibus adhæserint.*

[c] *Sive brachiorum.*

Dalec. et Paris. 1514. *est suffocatione viventibus;* Editio princeps, *est sufflatione juvantibus;* al. ap. Dalec. *inflatione viventibus;* Dalecampius legit: *est, et tanquam inflatum, viventibus.* '*Sufflatione viventibus*] Alii legunt, *suffocatione:* utrasque lectiones improbo, licet priorem Massarius probet. Ex Aristot. Hist. Anim. IV. 1. liquet legendum esse in Plinio: *quod prædurum et sufflatum viventibus.*' Th. Gronov.—3 *Ceterum* cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. Mox, Paris. 1514. *acceptabilis disparsis haustu quodamodo cui adhærescunt, tenent spinis, ut, &c.* Editio princeps, etiam, *acceptabilis disparsis.* Vet. Dalec. *acetabulis dispersis, eo hausto quodammodo adhærescunt;* Parm. 1576. *acetabulis dispersis, eo hausto quodamodo cui adhærescunt, &c.* codd. Dalec. *a. d. eo haustu quodam, cui adhærescunt, &c.* ' Pessimæ habent nonnullæ edd. *acceptabulis.*' Th. Gronov. Vet. Dalec. *tenentque supini;* Dalec. *tenentque dum non supini.*—4 Cod. Dalec. *complexu crurum.* Legere mallet Th. Gronov. *compressu den-*

NOTÆ

e loco citato, hæc sunt: Τὴν δὲ κεφαλὴν, ἕως ἂν ζῇ, σκληρὰν ἔχει, καθάπερ ἐμπεφυσημένην. *Caput polypus habet, quoad vixerit, durum, tanquam flatu distentum.* Usus ea voce superius quoque Plinius VIII. 58. in melium natura explicanda: ' Sufflatæ cutis distentu,' inquit, ' ictus hominum et morsus canum arcent.'

[g] *Acetabulis*] Sunt acetabula vascula ea, quæ oxybapha Græci dixerunt. Forma eorum rotunda, nulla marginis latitudine, paulatim se undique contrahens, calicis instar, descendebat in imum. Eadem forma, sed majori capacitate, cotyla fuisse deprehenditur: unde κοτυληδόνας Græci denominarunt ea, quæ cavam illam decrescentis subinde rotunditatis speciem æmulantur: cujusmodi sunt cavi orbes, seu orbiculares illæ, per polyporum brachia sparsæ, quibus adhærent, exhauriunt, sorbentque lacunulæ.

[h] *Haustu*] Cap. 48. ' suctu.'

[i] *Tenent supini*] Philosophi verba hæc sunt, pag. 404. Ἅπτεται δὲ καὶ κατέχει ταῖς πλεκτάναις ὑπτίαις. *Prehendit autem polypus, retinetque, brachiis supinis, incurvatisque.*

[j] *Vada*] Si quid lubrici offenderint, non possunt hærere, seu retinere: neque si quid cedentis, ac soluti, qualis arena est. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν ἄμμον ἐμπέσῃ, οὐκ ἔτι δύναται κατέχειν. Arist. loc. cit.

[k] *Soli mollium*] Arist. Hist. Anim. IX. 59. pag. 1097. et 1098.

[l] *Vescuntur*] Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 871. Οἱ δὲ πολύποδες μάλιστα κογχύλια συλλέγοντες, καὶ ἐξαιροῦντες τὰ σαρκία, τρέφονται τούτοις· διὸ

præjacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui[m] brutum habeatur[5] animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina erosa[6] carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem[n] mutat ad similitudinem loci, et maxime in metu. Ipsum brachia[o] sua rodere falsa opinio est. Id enim a congris[7] [p] evenit ei: sed renasci, sicut colotis[8] [q] et lacertis[r] caudas, haud falsum.

XLVII. Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur

tium loco *crinium*. Mox, *ita quæ præjacentibus* Basil. 1616.—5 Ita Paris. 1514. Parm. 1576. Dalec. Elz. Gronov. et recentt. *habetur* Junt. Lugd. 1562. quædam al. vett. et Th. Gronov. Mox, *ad manus* Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. Deinde, cod. Dalec. *adnatet*.—6 Cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *rosa*. Mox, *annatant seque pisculos, &c*. Paris. 1514. *adnatantesque . . . . eam venatur* Editio princeps.—7 '*Cancris Paguris*. Aristot.' *Dalec*.—8 Chiffl. *colcitis;* Vet. Dalec. *colubris*, astipulante Aristot. *colcotis* Paris. 1514. *coloris* Basil. 1616. *colchotis* Editio princeps et Parm. 1576. 'E Plinio XXIX. 4. Aristot. Hist. Anim. IX. 1. Ælian. Nat. Anim. III. 17. patet lectionem *colotis* haud immutandam.' *Th. Gronov*. Mox, pro *caudas*, quod servant codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *caudam* exhibent Ald. Junt. Lugd. 1562. Frankf. 1582. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et Th. Gronov.

NOTÆ

καὶ τοῖς ὀστράκοις οἱ θηρεύοντες γνωρίζουσι τὰς θαλάμας αὐτῶν.

[m] *Et cum alioque*] Arist. Hist. Anim. lib. IX. pag. 1094. et 1095. Albertus de Animal. VIII. 3. pag. 263.

[n] *Colorem*] Arist. et Alb. laudati. Basil. in Hexaëm. Homil. VII. pag. 94. Vide Plutarch. Quæst. Natur. pag. 916. 'Cur colorem mutet polypus.'

[o] *Ipsum brachia*] Inde parœmia apud Hesych. pag. 777. Πολύποδος δίκην, αὐτὸς ἑαυτὸν καταφαγών. In ea fuere hæresi Ælianus Hist. Animal. I. 27. Oppian. Halieut. II. 250. ut existimarent, quemadmodum ursi, dum hybernis mensibus latent, ac pedum suctu vivunt, ut Plinius ait VIII. 54. ita etiam polypos hyberno tempore, dum in specubus maris conduntur, pedum arrosione ali. Refellit hoc Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 871. et Plutarch. de Solert. Animal. pag. 978.

[p] *A congris*] Arist. pag. 871. ὑπὸ τῶν γόγγρων. Ut frustra sint, qui legi *a cancris*, aut aliter, malint.

[q] *Sicut colotis*] Colotes, sive galeotes, stellio Græcorum est, ut dicetur XXIX. 28. Sicut colotis, inquit, et lacertis caudas abscissas renasci, sic brachia polypis corrosa, certum est.

[r] *Et lacertis*] Arist. Hist. Anim. II. 20. pag. 278. Κέρκοι δὲ ἀποτεμνόμεναι τῶν τε σαύρων καὶ τῶν ὄφεων, φύονται. *Tum lacertorum, tum serpentium caudæ abscissæ redintegrantur.*

nautilos, ab aliis pompilos.[1 s] Supinus[t] in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile naviget.[2] Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura,[a 3 u] ceteris subremigans brachiis, media cauda,[v] ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum[w] ludens imagine,[b] et,[4] si quid pavoris interveniat, hausta[x] se mergens aqua.

XLVIII. (XXX.) Polyporum generis est ozæna,[1 a] dicta a

[a] *Qua membrana in veli morem extenta, dum aura spirat.*
[b] *Navium Liburnicarum similitudinem quandam exhibet.*

CAP. XLVII. 1 *Naupilos, ab aliis Pompilos* Parm. 1576. *nautilos, ab aliis polypi ovum* Rondel. ex Aristot.—2 Dalec. *facile enaviget.*—3 Cod. Dalec. et Parm. 1576. *in auras;* Editio princeps, *in aras.* Mox, Chiffl. *media se cauda ut g. regit;* cod. Dalec. *media secando ut g. se regit;* Editio princeps, *media secando, ut g. se erigit;* Parm. *media cauda ut g. dirigit;* Basil. 1616. *media ut g. se regit.* 'Lego, *maria sulcando;* nulla enim polypo cauda est.' *Dalec.*—4 Conjunctio *et* non habetur in Chiffl.

CAP. XLVIII. 1 'In Elencho capitum libri noni, qui primum Plinii librum supplet, legitur, *de Onigena;* et in aliis edd. *ozæna,* quas lectiones maxime vitiosas opinor, uti et in veteri Parisina editione [1514.] legitur *onizæna,* qualia nomina, sicut nec *ozæna,* apud ullum auctorem zoographum reperio. Vix dubitandum est quin ex Aristot. [Hist. Anim. IV. 1.] pleraque de polypis

NOTÆ

[s] *Ab aliis pompilos*] Recte, an secus sentientibus, non decernit. Interim vide Notas et Emend. num. 70. Plinius in Indice hujus libri, Navigatorem Polypum vocat. Philosophus Hist. Anim. IX. 61. pag. 1099. hunc polypum ait, tum natura, tum actionibus suis, a ceteris ejus generis differre: ita ut polypus non sit, quia concham habet: neque concha sit, quia polypus est: navigat autem, id quod neque concha, neque polypus facit. Iconem exhibet Rondelet. XVII. 9. pag. 517. Ex argumento Galli Triremim piscem eum vocant, *la Galere.*

[t] *Supinus*] Vide Notas et Emend. num. 71.

[u] *Velificante in aura*] Infra cap. 52. 'Per summa æquorum velificant,' hoc est, ceu velis passis, navigant.

[v] *Media cauda*] Medio cirro.

[w] *Liburnicarum*] Liburnica, genus est navis velocissimæ, a Liburnis inventoribus cognominata, ut alibi diximus.

[x] *Hausta*] Mari testam implens. Καταδύνει τῆς θαλάσσης, μεστώσας τὸ ὄστρακον. Arist. Hist. Anim. VI. 61. pag. 1100.

[a] *Ozæna*] Est pusillus polypus olens: ὄζολις, ὀσμυλία, et ὄζαινα ex odoris argumento cognominatus. Julius Pollux. II. 4. Ὀσμυλία ἰχθύων τι γένος, ἡ ἀπὸ πολλῶν ὄζαινα καλουμένη· πολύπουδος δέ ἐστιν εἶδος, κ. τ. λ.

gravi capitis odore, ob hoc maxime murænis[b] eam consectantibus.[2] Polypi binis mensibus conduntur.[c] Ultra bimatum[d] non vivunt. Pereunt[e] autem tabe semper, fœminæ[f] celerius, et fere a partu. Non sunt prætereunda et L. Lucullo proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger e comitibus ejus prodidit: avidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes[3] brachia eorum, ultroque escam ex prædante capere. Carent conchæ visu, omnique sensu alio, quam cibi et periculi. Insidiantur[g] ergo polypi apertis: impositoque lapillo extra[4] corpus, ne palpitatu[h] ejiciatur: ita securi grassantur, extrahuntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ.[i] Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, et sorbet acetabulis, ac numeroso suctu dum trahit,[j] cum in

häuserit Plinius, unde legerem *bolitæna;* cujus porro mentionem facit Aristot. IX. 37.' *Th. Gronov.* Editio princeps, *onzena.* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *ozena.*—2 Chiffl. *conjactantibus.*—3 Basil. 1616. *præcedentes.* Mox, Editio princeps, *escam ex præda accipere.*—4 Vet. Dalec. *apertis imposito lapillo intra.* Paulo post, cod. Dalec. *et ita securi.*—5 Editio princeps, Venett. Parm. 1. 2. et Paris. 1514. *acceptabulis;* Basil. 1616. *atebulis.* Mox, pro *suctu, dum trahit,* quod servant Reg. Hard. 1. Par. ejusdem, alius codex ap. Dalec.

NOTÆ

[b] *Murænis*] Harum pugnam cum polypis describit egregie Oppian. Halieut. II. 260. Objectis polyporum carnibus attrahi murænas olfactu, et facile capi, idem prodidit III. 198.

[c] *Conduntur*] Latent in profundis pelagi recessibus, tempestatum metu. Oppian. Halieut. II. 241. Athenæus lib. VII. pag. 317. ex Aristot.

[d] *Ultra bimatum*] Arist. Hist. Anim. IX. 59. pag. 1095.

[e] *Pereunt*] Arist. loc. cit. et Athenæus.

[f] *Fœminæ*] Arist. Oppianus expressius vix annuum illas spatium excedere contestatur Halieut. I. 551. et Ælian. Hist. Anim. VI. 28.

[g] *Insidiantur*] Similem astum, quem polypis Plinius, cancris Basilius attribuit Homil. VII. in Hexaëm. pag. 90.

[h] *Ne palpitatu*] Sensus est, solertissime polypos, non concharum corpori, sed extra corpus, hoc est, qua parte carne vacat sensuque concha, lapillum imponere: sic enim fieri, ne tactu lapilli illius excita motu palpitatuque suo illum ejiciat.

[i] *Discuneatæ*] Apertæ ac patentes, quasi immisso cuneo, ut ligna diducta fiunt et hiantia adactis cuneis.

[j] *Dum trahit*] Dum naufragos uri-

naufragos urinantesve impetum cepit. Sed si invertatur, elanguescit vis: exporrigunt enim se resupinati.[6] Cetera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt videri. Carteiæ[7][k] in cetariis assuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, (mire omnibus[l] marinis expetentibus odorem quoque eorum, qua de causa et nassis illinuntur,) convertit in se[8] custodum indignationem assiduitate furti. Immodicæ his[m] sepes erant objectæ:[9] sed has transcendebat per arborem:[n] nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumvasere noctu, concitique custodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muria obliti, odore diri.[10] Quis ibi polypum expectasset, aut

et edd. recentt. *suctu detrahit* legitur in Ald. Junt. Lugd. 1562. Frankf. 1582. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et Th. Gronov. *succo detrahit* Editio princeps. *succo detrahit eum. In* Paris. 1514. Parm. 1576. et Colon. Agrip. 1524.—6 *Sed si invertatur, elanguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati* margo edd. Dalec. et Gronov. *resupinati. Cætera quæ idem, &c. populari, mire omnibus marinis, &c. illinuntur, convertit in se* Pintian. *resupinati, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur. Cetera, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. Vide Not. et Emend. n. 73. *mirum omnibus... qua de causa et maria,* omissis *Cetera, &c.* usque ad *populari,* Editio princeps.—7 'Alii legunt *Carteiæ,* alii *Cartaiæ.* Legendum reor, *Spartariæ.*' Th. Gronov. *Certeiæ* Junt. Lugd. 1562. Mox, Editio princeps, Paris. 1514. Venett. Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. et Th. Gronov. *assuetus quidam polypus exire, &c.* Deinde Vet. Dalec. *in lacus mercatorum.* Massar. *in cupas labra eorum.*—8 Gronov. et al. ante Harduin. *salsamenta populari convertit in se.* Vide supra n. 6. et Not. et Emend. 73.—9 Ita omnes codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *indignationem a. furti immodici. Sepes erant objectæ* edd. vett. ante Harduin. *i. a. furti immodici. Salpes erant objectæ* Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov. *i. a. f. i. Salpes erant objectæ* Editio princeps et Colon. Agrip. 1524. *his oblectæ* Paris. 1514. Pro *indignationem* Th. Gronov. conj. *indagationem.*—10 Cod. Dalec. *dein colos, &c.* Editio princeps, *deinde c. m. oblitus o. dirus;* Basil. 1616. *deinde c. m. obliti o. dixi;*

NOTÆ

nantesve in altum trahit, acetabulis numerosoque suctu exsorbet, hausto sanguine. Vide Notas et Emend. num. 72.

[k] *Carteiæ*] In Bætica. Vide III. 3. Puteolis idem accidisse narrat Ælian. Hist. Anim. XIII. 6. De cetariis egimus cap. 19. Lacus dolia sunt quibus salsamenta continentur, *des cuves.*

[l] *Mire omnibus*] Vide Notas et Emend. num. 73.

[m] *Immodicæ his*] Vide Notas et Emend. num. 74.

[n] *Per arborem*] Oppian. Halieut. I. 310. polypum ozænam scribit circum arbores reptare solitum, easdemque scandere, et fructus edere.

ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque et afflatu[o] terribili canes agebat,[11] nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clavarum modo incussos,[12] ægreque multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput ejus, dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebii verbis utar) 'barbas,[p] quas vix utroque brachio complecti esset, clavarum modo torosas: longas pedum tricenum:[13] acetabulis, sive caliculis urnalibus,[q] pelvium modo: dentes magnitudini respondentes.' Reliquiæ asservatæ[14] miraculo pependere pondo DCC. Sepias quoque et loligines ejusdem magnitudinis expulsas in littus illud, idem auctor est. In nostro mari[r] loligines quinum cubitorum capiuntur, sepiæ binum. Neque his bimatu longior vita.

XLIX. Navigeram similitudinem et aliam in Propontide visam sibi prodidit Mucianus: concham esse[a] acatii modo[1][b] carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium,[c] animal sepiæ simile, ludendi societate

Vet. Dalec. *deinde c. m. oblitus o. diri;* al. ap. Dalec. *d. c. muriæ oblitu: odor dirus.* Pintian. *odore viri.*—11 Alii ap. Dalec. *canes abigebant.*—12 Dalec. *percussos.* Nic. Heinsius Adv. II. 12. p. 298. malit *incussis.*—13 Gronov. et al. ante Harduin. *XXX.* Mox, Editio princeps, Venett. et Paris. 1514. *acceptabilis sive calliculis urnalibus, &c.*—14 Gronov. *asservato.*

CAP. XLIX. 1 Editio princeps, *achati modo;* Paris. 1514. *achatii modo.* Suspicatur Th. Gronov. legendum esse *acanthi modo carinatam.* Mox, Editio princeps: *prora sostrata: in hac, &c.* Paris. 1514. *p. rostrata: in hanc.* De-

NOTÆ

[o] *Et afflatu*] Odore: vel aqua olente, per fistulam emissa.

[p] *Barbas*] Crines, cirros, brachia, flagella.

[q] *Urnalibus*] Qui urnam capacitate adæquarent. Urna, dimidia amphora est. De amphora porro dicemus XIV. 5. Urceos pariter urnales dixit Cato de Re Rust. cap. 13.

[r] *In nostro mari*] Arist. Hist. Anim. IV. 2. pag. 405. Igitur de Ionio mari id accipiendum.

[a] *Concham esse*] Concham esse dixit, non cochleam, ut multi falso retulerunt.

[b] *Acatii modo*] Acatium genus est actuarii navigii, hoc est, quod remis, nec tantum velis agitur.

[c] *Nauplium*] De Nauplio Muciani nihil adhuc comperti. Hallucinatur Aldrov. de Testac. III. 3. pag. 259. et alii, qui nautilum esse putant, de quo cap. 47. dictum est. Habet enim nautilus concham adhærentem sibi: nauplio nulla est, nisi ascititia et quasi ex commodato: ille polypi, hic simile sepiæ est. Solus ille, iste cum comite, per summa æquorum navi-

sola.[a] Duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim vectorem demissis palmulis[d] ferire,[2] ut remis.[b] Si vero flatus invitet,[3] easdem in usu[e] gubernaculi porrigi, pandique buccarum sinus[c] [4] [f] auræ. Hujus[g] voluptatem esse, ut ferat: illius, ut regat: simulque eam[h] descendere in duo sensu carentia:[d] [5] nisi forte tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causa est.

L. Locustæ[a] crusta fragili muniuntur, in eo genere quod

[a] *Idcirco solum, ut cum socio ludat.*
[b] *Nam tranquillo mari nauplius qui vehit, demissis brachiis, ceu remis, ferire, &c.*
[c] *Conchæ nauplium deferentis sinum.*
[d] *Simulque hanc voluptatem percipi a duobus sensu carentibus animalibus.*

inde *nautilum* pro *nauplium* conj. Th. Gronov.—2 Basil. 1616. *demissus p. ferire;* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *demissis p. ferre.*—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *ut remis. Si v. flatu invitet* Franz. *ut remissi vero flatus invitant* cod. Dalec. *ut remis. Si v. flatus invitent* edd. ante Harduin. Mox, pro *usu* Dalec. conj. *usum.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *concharum sinus* edd. vett. et Gronov. *conchæ sinum* Dalec.—5 Th. Gronov. e quibusdam exempl. citat, *in duo sensus carentia;* sed in voce *sensus* forsan erravit. 'Vet. lect. Massarii: *incluso sinu, fluctu hausto, territam visu. Id n. ubi constat rumore navigantium; &c.* Vetustum meum sic habet: *territam visu forte tristi. Id enim ubi constat.* Parmense vero: *territam visu. Id enim ut constat rumore,' &c.* Dalec. Th. Gronovius legit: *incluso sinu: fluctu hausto: tertio visu forti tristi (id enim constat) omine, &c.* Paris. 1514. *tertium visu.* Colon. Agrip. 1524. *id enim ubi constat rumore;* Paris. 1514. etiam *rumore;* pro quo Editio princeps habet *eum;* Basil. 1616. *omne.*

Cap. L. 1 Chiffl. *exigunt renovatione tergorum;* Paris. 1514. *exeunt revoca-*

NOTÆ

gat. Denique aliam a superioribus navigeram hanc similitudinem esse, Plinius diserte admonet.

[d] *Palmulis*] Palmula pars est remi extrema in palmæ modum protenta. Hujus vicem præstare nauplii brachia, usus ea voce translata, significat.

[e] *In usu*] Ita Mss. Forte, *in usum.*

[f] *Buccarum sinus*] Hoc est, os conchæ ipsius vento, seu auræ, obvertitur. Vide Notas et Emend. num. 75.

[g] *Hujus*] Conchæ.

[h] *Simulque eam*] Aut quædam voluptas, inquit, duo hæc bruta animalia simul pertingens, hujuscemodi spectaculi causa est: aut humana forte miseria: quandoquidem observatum est, qui hoc viderint navigantium, sævissimis mox tempestatibus conflictari. Vide Notas et Emend. num. 76.

[a] *Locustæ*] Alterum nunc tractare incipit piscium genus sanguine carentium, ex iis tribus quæ proposuerat, cap. 44. eorum nempe, quæ crustis intecta tenuibus appellavit, Græci μαλακόστρακα: vulgus, crustacea. In his Locusta Aristoteli Hist. Anim.

caret sanguine. Latent[b] mensibus quinis. Similiter cancri,[c] qui eodem tempore occultantur, et ambo veris[d] principio senectutem anguium more exuunt renovatione tergorum.[1] Cetera in undis[2] natant: locustæ reptantium modo fluitant;[e] si nullus[f] ingruat metus, recto meatu; cornibus, quæ sunt propria rotunditate[3] præpilata,[g] ad latera porrectis: iisdem erectis in pavore oblique in latera procedunt. Cornibus[h] inter se dimicant. Unum hoc animalium, nisi vivum[4] ferventi aqua incoquatur, fluida carne[i] non habet callum.

(XXXI.) Vivunt[j] petrosis locis: cancri, mollibus.[k] Hy-

tione tergorum.—2 *Cæterum in aquis* Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. et Th. Gronov.—3 Editio princeps, Venett. Parm. 1. 2. Paris. 1514. Parm. 1576. et Colon. Agrip. 1524. *quæ sunt rotunditate*, omisso *propria*. 'Ratio suadet, ut legatur, *quæ sunt prope rotunda et præpilata;* nam antennæ astacorum sunt quidem fere rotundæ, sed paulum attamen compressæ, et ad quamvis incisuram, quæ innumerabiles existunt, pilis tenuissimis hispidæ sunt, ut notat Basterus.' *Th. Gronov.* Mox, Editio princeps, *idem e. in p. oblique ad latera;* Paris. 1514. *iisdem e. in p. obliquæ ad latera;* plurimæ etiam edd. vett. *ad latera.*—4 *U. h. animal, nisi virium* Editio princeps; *U. h. animal, nisi vivum* Venett. 2. 3. Rom. Parm. 1. 2. al. vett. Mox, edd. vett. interpungunt: *carne. Non, &c.* 'Maxime me torserunt hæc verba: *fluida carne. Non habet callum*, neque intelligenda sunt sic conjuncta. Bene dixit Auctor, crustacea, nisi in fervidam aquam viva injiciantur, dum coquuntur, ea carnem fluidam habere, nec consistentiam acquirere. Secundo quoque certum est hæcce animalia *non habere callum*, quod proprie est cutis incrassata et indurata: quod quoniam cuti careant, etiam habere nequeunt. Unde suspicor *cartilaginem* dicendum, et legendum esse, *Unum h. animal, nisi vivum*

NOTÆ

VIII. 23. pag. 944. *κάραβος*. Narbonensibus, *Langoûte*. De ea Rondeletius XVIII. 2.

[b] *Latent*] Arist. loc. cit.

[c] *Similiter cancri*] Καρκῖνοι, qui strictiore vocis usu cancri nominantur: *Cancres*.

[d] *Et ambo veris*] Arist. iisdem verbis loc. cit. et v. 16. pag. 568. Theophr. item de Animalibus quæ latent, apud Athen. lib. III. pag. 105.

[e] *Fluitant*] Per summa æquorum natant.

[f] *Si nullus, &c.*] Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 870. Βαδίζει δὲ κατὰ φύσιν μὲν εἰς τὸ πρόσθεν, ὅταν ἄφοβος ᾖ, καταβάλλων τὰ κέρατα πλάγια, κ. τ. λ. Et Ælian. Hist. Anim. IX. 25.

[g] *Præpilata*] Pilorum instar, sive hastilium, in mucronem acuta.

[h] *Cornibus*] Ita Arist. et Ælianus, locis citatis.

[i] *Fluida carne*] Laxa, molli, ut recte Dalecampius, atque uda carne: quæ non habet solidam, duramque pulpam.

[j] *Vivunt*] Locustæ nimirum. Arist. Hist. Anim. V. 16. pag. 585. Γίνονται δὲ οἱ μὲν κάραβοι ἐν τοῖς τραχώδεσι καὶ πετρώδεσιν.

[k] *Cancri, mollibus*] Arist. οἱ ἀστα-

eme[1] aprica littora[5] sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia ejus generis hyeme læduntur, autumno et vere pinguescunt, et plenilunio[m] magis, quia noctem[6 n] sidus tepido fulgore mitificat.

LI. Cancrorum genera,[a] carabi,[b] astaci,[c] maiæ,[1 d] paguri,[e] heracleotici, leones,[f] et alia ignobiliora.[g] Carabi[h] cauda a ceteris cancris distant. In Phœnice ἱππεῖς[i] vocan-

f. a. i. fluidam carnem habere, non cartilaginem.' Th. Gronov. Editores vero Th. Gronovii in erratis legi jubent: .... *carne. Non habet cartilaginem.*— 5 Cod. et Vet. Dalec. cum Venett. et Paris. 1514. *loca* pro *littora.*—6 Ita tacite edidit Brotier e conjectura Harduini, cum antea in omnibus edd. legeretur *nocte.* Mox, *fulgore mitificatur* margo edd. Dalec. et Gronov.

CAP. LI. 1 Editio princeps, *tacineæ* pro *maiæ;* Paris. 1514. *mænæ.*—2 Edd.

NOTÆ

κοὶ, ἐν τοῖς λείοις. Non igitur de universo genere ea vox *cancri* accipienda videtur: sed privatim, de astacis.

[1] *Hyeme*] Arist. pag. 586.

[m] *Et plenilunio*] Ut de testaceis, ostreis nimirum, conchyliisque, lunari potestate ea augeri minuique dixit II. 41. ita nunc crustaceis quoque evenire admonet. Alias hujus incrementi causas affert Joan. Picus Mirand. contra Astrolog. III. 6. et 14.

[n] *Quia noctem*] Vide Notas et Emend. num. 77.

[a] *Cancrorum genera*] Nunc cancrorum nomen latiore paulo significatu accipit: ut locustas etiam, sive καράβους, astacos, squillasque complectitur. De cancris tamen marinis duntaxat hic sermo est.

[b] *Carabi*] Locustæ sunt, de quibus sup. cap.

[c] *Astaci*] Nostris, *Ecrevisses de mer.* Rondelet. XVIII. 3.

[d] *Maiæ*] Maías Arist. vocat Hist. Anim. IV. 3. pag. 417. cancrorum genus maximum, καρκίνων μέγιστον γένος. Et arridet sane magnitudini nomen. *Graceolas* Veneti vocant: Ligures *Araneas,* inquit Scaliger ad eum Philosophi locum: Galli ob similitudinem aranei, *Araignées de mer.*

[e] *Paguri*] Proxima magnitudine post maias, sunt πάγουροι, et Ἡρακλεωτικοὶ, inquit Arist. loc. cit. qui paulum oppido inter se differunt. Hos Veneti, quorum in mari cancrorum ingens copia, *Cancros poros* vocant, corrupta voce pro paguris.

[f] *Leones*] Maximus scilicet astacus marinus, Leo appellatur, ut probat Gyllius, libro de Massil. Pisc. cap. 73. et 74. Vide Notas et Emend. num. 78.

[g] *Et alia ignobiliora*] Qualis qui ursus cognominatus est, aliique, de quibus Rondelet. XVIII. 17.

[h] *Carabi*] Locustæ. Arist. Hist. Anim. IV. 3. pag. 421. Ἔχει δ' ὁ κάραβος καὶ κέρκον. *Caudam etiam locusta habet.* Pauloque post: Ὁ δὲ καρκίνος μόνος τῶν τοιούτων ἀνοῤῥοπύγιον. *Solus ex his cancer sine cauda est.*

[i] *In Phœnice ἱππεῖς*] Cancros Equites Gaza vertit, cum locum Aristotelis redderet, unde hæc ad verbum accepta, Hist. Anim. l. IV. p. 418. Meminit horum Nierembergius de Mirac. Terræ Promissæ cap. 92. pag. 487.

tur,[2] tantæ velocitatis, ut consequi non sit. Cancris[j] vita longa, pedes octoni,[k] omnes in obliquum[l] flexi.[3] Fœminæ[m] primus pes duplex, mari simplex. Præterea[n] bina brachia denticulatis forcipibus.[4] Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus majus.[5] [o] Universi[p] aliquando[6] congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regressi[7] circumeunt, apparetque tritum iter.

vett. ante Harduin. *hippæ vocantur.* 'Scribendum videtur non *hippæ*, sed *hippees*, vel *hippeis* ex Aristot. Hist. Anim. IV. 2.' *Dalec.* Vox ἱππεῖς, vel *hippeis*, deest in Editione principe. Mox, Chiffl. *ut consequi non possint.*—3 Cod. Dalec. *omnes in obliquo flexu.*—4 Harduin. 2. 3. Bipont. et Franz. *forficibus;* edd. vett. Harduin. 1. Th. Gronov. et Miller. *forcipibus.*—5 'Mallem textum Plinii supplere vocabulo: *omnibus plerumque majus;* quia sic ratio suadet, et docetur ab Aristot.' *Th. Gronov.*—6 *Universi ubi aliquando* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Lugd. 1606. Basil. 1616. Gronov. Elz. Th. Gronov. et al. ante Harduin. *ubi* non agnoscunt codd. Harduini et Dalec. item Ed. pr. Venett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—7 Editio princeps et Paris. 1514. *egressi.*—8 *Pinnocheræ*

NOTÆ

negatque pusillam castaneam mole excedere.

[j] *Cancris*] De locustis id privatim Aristot. Hist. Anim. v. 16. pag. 587. Sed, uti monuimus, ampliore significatu cancrorum nomen Plinius accipit.

[k] *Pedes octoni*] Quod de octonis pedibus, binisque præterea brachiis denticulatis forficibus traditur, *cancris pariter locustisque* congruit, τοῖς καρκίνοις, καὶ τοῖς καράβοις. Arist. Hist. Anim. lib. IV. pag. 419. Scholiastes Nicandri, in Theriac. pag. 28. Ὀκτὼ γὰρ πόδας ἔχουσιν οἱ καρκίνοι.

[l] *Omnes in obliquum*] Nec cancrorum modo, sed crustaceorum omnium universe, commune id vitium est.

[m] *Fœminæ*] Hæc nota, Arist. teste, pag. 442. τῶν καράβων, *locustarum*, sexum distinguit, non item cancrorum. Nulla enim re differre cancros mares a fœminis, præterquam operculo, tum loco proxime citato, pag. 435. tum v. 7. p. 535. ipse testatur. Quin etiam adversatur, præter Aristotelem, res ipsa, cùm nihil discrepet inter cancros mares ac fœminas primi pedis, ut observatum est a plerisque, forma.

[n] *Præterea*] Arist. Hist. Anim. lib. IV. pag. 420.

[o] *Omnibus majus*] *Locustis et cancris*, καράβοις καὶ καρκίνοις. Aristot. loc. cit. pag. 432. et de Partib. Anim. IV. 8. pag. 1030.

[p] *Universi*] *Cursores*, δρομίας, quoniam longius errant, atque vagantur, cancros hujusmodi vocat Ælianus, Hist. Anim. VII. 24. in sinu quodam Thracii Bospori narrans singulatim congregari eos, advenientes ceteros interim opperiri: quandoquidem vehementes fluctus e Ponto prorumpant, qui illisi angustiis contrario occursu subeuntes cancros subverterent: demumque simul conserto agmine aquis relictis, terreno itinere angustias eas superare.

Pinnotheres[8] [q] autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus injuriæ. Huic solertia est inanium ostrearum testis se condere: et cum accreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore[r] etiam retrorsum[9] pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, ut arietes, adversis cornibus incursantes. Contra serpentium[s] ictus medentur.[10] Sole Cancri[t] signum transeunte, et ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur, in sicco.

Ex eodem genere[u] sunt echini, quibus[v] spinæ pro pedibus. Ingredi est his,[11] in orbem volvi: itaque detritis sæpe aculeis inveniuntur. Ex his echinometræ[w] appellantur,

Editio princeps; *Pinnotheras* Paris. 1514. Mox, Editio princeps, Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *injuriæ. Hujus solertia, &c.*—9 Chiffl. *Cancri in p. et retrorsi.*—10 Paris. 1514. *mordentur.* Vet. Dalec. *medentur sole. Cancri, &c.* Mox, Editio princeps, *cum examinatum sint.*—11 *Ingredi mos est his* Editio princeps. *Ingredi ex his* Franz.—12 Gronov.

NOTÆ

[q] *Pinnotheres*] Πιννοθήρης. Aristot. Hist. Anim. IV. 4. pag. 448. et V. 14. pag. 576. Καρκίνιον dicitur. Oppiano Halieut. I. 320. Æliano Hist. Anim. VII. 31. καρκινάς. Nostri *Bernard l'hermite* cognominant. Iconem Rondeletius exhibet XVIII. 12.

[r] *Cancri in pavore*] Hæc iisdem verbis Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 870. de polypodum fuga in metu, eorundemque inter se certamine: quibus mores cancrorum hac parte similes esse pronuntiat.

[s] *Contra serpentium*] De ea medicina uberius XXXII. 19.

[t] *Sole Cancri*] In locis, opinor, calidioribus, ferventiore tum Sole. Florentinus in Geopon. auctor est, ocimum mansum, et in Sole positum, scorpiones generare. Astipulatur et Plinius ipse XX. 48. ubi vide quæ dicturi sumus. At quanto citius ex animali corrupto, animalculum id sumat ortus sui initia? Cautio tamen adhibita a Plinio est, ut id ad communem vulgi opinionem referret, nec se publicæ famæ vadem præstaret. Huic sententiæ subscribit Ovid. Met. XV. et ante eum Nicander in Theriac. vs. 926.

[u] *Ex eodem genere*] Eorum nempe, quæ crusta tenui obducta dicuntur: egit enim hactenus de crustatis: etsi echini inter testacea, hoc est, duris munita testis ab Aristotele reponuntur Hist. Anim. lib. IV. Verum, ut Rondeletius animadvertit XVIII. 29. pag. 577. ad utrumlibet genus referri perinde potest. Et sane si horum integumentum propius inspicias, non durum illud, neque siliceum, sed fragile potius, crustæ tenuioris modo, esse fateare.

[v] *Echini, quibus*] Hæc ex Arist. Hist. Anim. IV. 4. pag. 458. Echini hi nostris *Herissons de mer.* Iconem apud Rondelet. vide, loc. cit.

[w] *Echinometræ*] Dissidet vero nunc

quorum longissimæ spinæ, calyces[12] minimi.[a] Nec omnibus idem vitreus color.[13] Circa Toronem[14][x] candidi nascuntur, spina parva. Ova omnium[y] amara, quina numero. Ora in medio[z] corpore in terram versa. Tradunt[a] sævitiam maris præsagire eos, correptisque opperiri[b] lapillis, mobilitatem pondere stabilientes. Nolunt volutatione[15][c] spinas atterere: quod ubi videre nautici, statim pluribus ancoris navigia infrænant.

[a] *Corpora minima.*

calices.—13 'Qualis nunc color a Plinio *vitreus* appelletur, me latet; suspicor legendum esse *viridis color*, quoniam candidum admiratur.' *Th. Gronov.*—14 *Circa Turonem* Editio princeps.—15 Dalec. legit: *correptis ore lapillis mobilitatem pondere stabilientes, quia nolunt, &c.* Dalec. Gronov. et quædam aliæ edd. ante Harduin. *correptisque operari lapillis, &c.* Nostram lectionem exhibent omnes codd. item Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. ante Dalecampium. Edi-

NOTÆ

ab Aristotele Plinius. Is enim pag. 455. spinas longissimas, non echinometris, sed alteri echinorum generi attribuit, quod parvum appellat, hoc est, cui minimus calyx: γένος μικρὸν, ἀκάνθας ἔχον μεγάλας καὶ σκληράς. Maximos autem calyces, seu ampliora corpora, echinometræ, quasi echinorum matres, tum ex ipso nomine, tum ex Aristotele, videntur sibi vindicare, pag. 454. αἱ ἐχινομῆτραι καλούμεναι, μεγέθει πάντων μέγισται.

[x] *Circa Toronem*] Τορώνην Macedoniæ. Arist. pag. 455.

[y] *Ova omnium*] Arist. pag. 456. et 457. Ovorum porro nomine, non ea nunc significari videntur, unde fœtus excluditur: sed annexæ corpori testæve intus, velut carunculæ quædam ovorum specie: ideoque non simpliciter ova Aristoteles, sed τὰ ὠὰ καλούμενα, *quæ ova appellant*, non uno in loco nominavit. Flava ea sunt, orique grata, etiamsi salsa ea et subamara sunt.

[z] *Ora in medio*] Arist. pag. 456.

[a] *Tradunt*] Plutarch. de Solert. Anim. pag. 979. Oppian. Halieut. II. 225. Ælian. Hist. Anim. VII. 33. Cassiodorus inprimis eleganter Var. Ep. III. 48. 'Echini, qui sunt mella carnalia, costatilis teneritudo, croceæ deliciæ divitis maris, dum futuras tempestates agnoverint, loca mutare cupientes, (quia illis pro levitate corporis nandi nulla fiducia est:) lapillos, quibus pares possint esse, complexi, quadam ancorarum ponderatione librati, scopulos petunt, quos fluctibus vexandos esse non credant.'

[b] *Opperiri*] Vide Notas et Emend. num. 79.

[c] *Nolunt volutatione*] Vehementiore scilicet, agitante eorum corpora, ac volvente fluctu, atque ad saxa violentius allidente. Alias enim, ut superius dictum, ingredi est his in orbem volvi: ideoque detritis sæpe aculeis inveniuntur.

(XXXII.) In eodem genere[d] cochleæ, aquatiles, terrestresque, exserentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentesque oculis carent: itaque[16] corniculis prætentant iter.

(XXXIII.) Pectines[e] in mari ex eodem genere[f] habentur, reconditi et ipsi[g] in magnis frigoribus, ac magnis æstibus:[17] unguesque[h] velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris jam[a] testæ murices, et concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis,[1] [b] in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum[c] elatis, lævibus, rugatis,[d] denticulatis,[e] striatis:[f] vertice muri-

tio vero princeps et Paris. 1514. *mobilitatemque* habent.—16 Codex Dalec. Editio princeps et Paris. 1514. *ideoque*.—17 Chiffl. *ac magnis æstatibus*. Mox, Editio princeps: *in tenebris, habentes etiam mandantium more*.

CAP. LII. 1 Cod. Dalec. *limatis*.—2 Editio princeps: *lenibus, jugatis, d.*

NOTÆ

[d] *In eodem genere*] Tenui crusta seu operculo obductorum. Hæc sunt ex Aristot. Hist. Anim. IV. 4. pag. 442.

[e] *Pectines*] Κτένες Græcis dicuntur: nostris vulgo, *Coquilles de Saint Jacques*. Duplici testa striata constant, uti ex Athenæo liquet, lib. III. pag. 93. et sunt ex utraque parte auriti.

[f] *Ex eodem genere*] Eorum scilicet, quæ leviorem testam gerunt, nec tam firmam quam murices. Iterum cap. 74. a durioris testæ conchis pectines sejungit: inter testacea tamen ab Aristotele censentur.

[g] *Et ipsi*] Quemadmodum cancri ac locustæ, de quibus cap. 50. Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 17. pag. 928.

[h] *Unguesque*] De his onychibus, ab unguis similitudine, ut Varroni aliisque placuit, cognominatis, iterum Plinius, tum cap. 87. hujus libri, tum XXXII. 53. quibus in locis dactylos quoque vocari tradit. Athenæus lib. III. pag. 90. solenas, aulos, donacas, onychasque, diversas esse voces ejusdem conchylii cum Plinio credit.

[a] *Firmioris jam*] Nunc illud describit genus sanguine carentium, quod fuit ex iis tertium, quæ attigerat cap. 44. eorum nempe, quæ sunt testis conclusa duris. Muricum nomine purpuræ inprimis censentur, et buccina.

[b] *Lunatis*] In Lunæ cornuum similitudinem curvatis.

[c] *In dorsum*] Utraque testa, superiore et inferiore, plurimum cava, ut concha tota ad rotundam proxime formam accedat.

[d] *Rugatis*] Quæ quibusdam veluti verrucis aut rugis sunt asperæ.

[e] *Denticulatis*] In ambitu serratis; testæ margine in dentium formam

catim[g] intorto,[2] margine[h] in mucronem emisso, foris effuso,[i] intus replicato.[j] Jam distinctione[k] virgulata,[3] crinita,[l] crispa: cuniculatim,[m] pectinatim divisa:[n] imbricatim[o] un-

stellatis, v. m. in toto.—3 Cod. Dalec. *ungulata.* Deinde, *crispata, cuniculatim* Editio princeps; *crispa, claviculatim* Vet. Dalec. *crispa, canaliculatim reticulata in obliquum* cod. Dalec. *crispa, canaliculatim, pectinatim, imbricatim undata* Gronov. et al. ante Harduin. 'Cum Aldrovando Hermolaus legit *cuniculatim.* Vetus mea Parisina editio atque Harduinus habent quoque *cuniculatim.* Hasce lectiones Kleinius improbat. Mallem legere cum alia Lugdunensi editione *canaliculatim*, quia aculei cochlearum concharumque veri sunt canales, per quos linguam extendit vermis. Harduinus docet in codd. præstantissimis addi vocabulum *divisa;* quam lectionem ex Aristot. Hist. Anim. IV. 4. etiam probarem, cum exinde etiam elucescit, per verba, *canaliculatim et pectinatim divisa,* Plinium respexisse ad orificium cingentes mucrones, seu aculeos in purpuris, qui pectinum ad instar quandoque dispositi et intus pervii sunt.' *Th. Gronov.* Lectionem nostram exhibent codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, pro *expansa,* Editio princeps habet *spansa;* pro *densata,* eadem Ed. pr. Venett. Vet. Dalec. Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *prædensata;* pro *sinuata,*

NOTÆ

secto, seu ita laciniato, ut varios mucrones referat. Nostris, *Dentelé.*

f *Striatis*] Galli *Canelé,* striatum vocant. Stria, est virgata in convexa conchæ parte eminentia illa, quæ est inter canaliculos sulcosque, qualis in eo columnarum genere, quod inde striatum dicitur. Striæ porro aliæ tenues, similesque lineolis: aliæ magis extantes. Aliæ glabræ, seu læves: asperiores aliæ. Aliæ coloris unius: aliæ multiplicis. Aliæ denique simplices: aliæ mixtæ, sibique reticulatim implexæ.

g *Vertice muricatim*] Turbinatim convoluto conchæ vertice, nec sine aculeis. Iconem vide in Murice Marmoreo Rondeletii de Testaceis II. 7. pag. 76.

h *Margine*] Ejusdem marmorei muricis, quem Rondeletius exhibet loco cit. ceterorumque complurium, margo in acumen, seu mucronem desinit.

i *Foris effuso*] Cum diducta et hiante concha, explicat sese foris uterque margo, neque introrsus revolvitur.

j *Intus replicato*] Utroque latere conchæ sese introrsus colligente, ut in Muciani murice dictum est, cap. 41.

k *Jam distinctione*] Etiam in variis, inquit, concharum generibus, discrimina quædam testarum observanda sunt. Nam quædam sunt virgatæ, sive scutulatæ, qua de voce egimus VIII. 73. Virga enim in vestibus, similibusque, sunt viæ transversim decussatimque ductæ. Quare virgata vestis et scutulata eadem.

l *Crinita*] Aliis segmenta sive lineolæ, modo crinium instar, porrectæ: modo cincinnorum more, crispæ.

m *Cuniculatim*] Subintellige, divisa: Aliæ sunt, inquit, e striatis, partim intorto meatu, subterranei cuniculi instar: partim recto, ut in pectinibus, in quibus liræ paulatim devolvunt se in mucronem.

n *Pectinatim divisa*] Vide Notas et Emend. num. 80.

o *Imbricatim*] Cum testa ad undarum sese attollentium similitudinem distincta est: quæ distinctiones, ceu

data, cancellatim[p] reticulata: in obliquum, in rectum expansa: densata, porrecta, sinuata: brevi nodo[4 q] ligatis, toto latere connexis, ad plausum[r] apertis, ad buccinum[5] recurvis. Navigant ex his[s] Veneriæ,[6 t] præbentesque con-

Editio princeps *limulata*.—4 ' Non comprehendo, quomodo Rumphius voluerit legi *brevi modo*, et hæc verba de cochleis dicta velit. Hæc et sequentia de bivalvibus intelligenda esse mihi videntur.' *Th. Gronov.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *buccinam* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Elz. Gronov. et Th. Gronov. ' Fischerus atque Kleinius volunt legi, *ad buccinum recurvis*. Sed minime in eadem cum illis opinione versor. Quid per *buccinum* intelligendum sit, explanat Plinius cap. 61. Cum vero buccini talis in modum elongatis atque excurvatis umbonibus instructæ nullæ conchæ mihi cognitæ sunt, opinor *ad buccam recurvis* legendum esse.' *Th. Gronov.*—6 Ita codd. omnes Harduini; item Editio princeps, Venett. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et al. deinceps. *Neritæ* Vet. Dalec. Paris. 1514. et Massarius. ' Errant ii, qui legunt, *præbentes concavam sibi partem et alteram auræ opponentes*, quoniam alteram valvam non habent cochleæ: neque sic operculum Neritæ appellari potest, quoniam illud corpori animalis appressum est, et latet, adeo ut aura illud tangere nequeat. Legere itaque mallem, dictitante natura: *Navigant ex his Venereæ* (vel *Neritæ*, quod mihi perinde est,) *prementesque* (sc. limaces) *concavam sui partem, et auræ opponentes*. Per vocabulum *prementes* intelligo ' innitentes, immorantes in testæ cavitate,' dum se auræ opponunt, cujus flatu velificant, seu protruduntur.' *Th. Gronov.* Mox, pro *sui*, Vet. Dalec.

NOTÆ

quædam piscium squamæ, cum aliæ aliis insideant imbricum modo, imbricata inde concha nominatur. Iconem imbricatæ conchæ Rondeletius exhibet de Testac. I. 18. pag. 20.

p *Cancellatim*] Secta lineolis testa, in transversum compactis, ad retis similitudinem, vel cancellorum: cancellis ipsis modo oblique ductis, a conchæ capite ad marginis latus: modo rectis, a summo vertice ad marginem imum: iisdem modo densioribus, sive pressioribus, et quadratis: modo porrectioribus, et oblongis: modo in arcum toto conchæ corpore sinuatis.

q *Brevi nodo*] Aliarum, inquit, testæ brevi admodum nodo colligantur: aliæ latere toto, ac latiore margine cohærent. Prioris generis sunt conchæ vulgares: posterioris pectines, solenesque multi: cujusmodi is est cujus iconem exhibet Fabius Columna, lib. de Purpura, cap. 11. pag. 30.

r *Ad plausum*] Sic apertis hiantibusque labris, ut ad plausum edendum natæ factæque, si inter se illidantur, videri possint: aliæ recurvæ, ut ad buccini sonum ore ciendum aptæ videantur. Infra idem Plin. cap. 61. buccinum ait esse minorem concham, ad similitudinem ejus conchæ, qua buccini sonus editur.

s *Navigant ex his*] Ex omnibus concharum generibus, quæ sunt appellata hactenus, solæ Veneriæ appellatæ navigant: sunt enim eæ bifores, et partem sui concavam auræ opponunt.

t *Veneriæ*] Hunc esse Muciani muricem, de quo Plinius cap. 41. censet Rondeletius de Testac. II. 34. p. 101. Alii ὠτάρια potius, sive οὖς Ἀφροδίτης, *Aurem Veneris*, de qua Hesychius,

cavam sui partem, et auræ opponentes, per summa æquorum velificant.[7] Saliunt[u] pectines, et extra volitant, seque et ipsi[v] carinant.

LIII. (XXXIV.) Sed quid hæc tam parva commemoro, cum populatio morum[1] atque luxuria non aliunde major, quam e concharum genere proveniat? Jam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri[2] mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

(XXXV.) Sed quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia,[a] margaritas? Parum scilicet fuerat in

Chiffl. Editio princeps, Venett. et Paris. 1514. habent *sibi*. Deinde, *et alteram auræ* Vet. Dalec. et quædam edd. ante Harduin. *alteram* non habent Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Basil. 1616. Dalec. Elz. Gronov. et recentt.—7 Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1616. al. et Th. Gronov. *per s. æquora velificant.*

CAP. LIII. 1 Legere mallet Th. Gronov. *petulantia morum.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Vet. Dalec. Venett. Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. 'Perperam addunt nonnulli *ventri.*' Th. Gronov. Hanc vocem non agnoscunt edd. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Basil. 1606. Elz.

NOTÆ

pag. 714. *οἱ ἁλιεῖς ὄστρεόν τι οὕτω καλοῦσιν.* Nos genus esse buccinorum aliquod, seu muricum, ne suspicemur, in Plinii verbis a nobis proxime antea explicatis, satis esse argumenti credimus. Vide Notas et Emend. num. 81.

[u] *Saliunt*] Arist. Hist. Anim. IV. 4. pag. 439.

[v] *Seque et ipsi*] Id est, ex suis testis carinam sibi parant, sicuti ea Muciani concha, de qua cap. 49. et Veneriæ, de quibus proxime: pectines enim pariter concavam sui partem auræ opponentes, per summa æquorum velificant.

[a] *Purpuras, conchylia*] Colorum hæc esse scito, non dissimilium concharum nomina; nam ex iisdem conchis, nullo discrimine, purpureos colores, conchyliatosque fieri, dicetur cap. 60. Porro purpuram rubere certum est: conchyliis glaucum colorem Plinius attribuit eadem sect. Et XXI. 22. in conchylio tres colorum species enumerat: primum cum malva, quæ quidem purpurea non est, sed *ὑποπόρφυρος, ad purpureum inclinans.* Tertium cum viola, sed serotina: in quo ab ianthino differt, qui tempestivæ violæ similis est. Atque hic substitit conchylium. Nam in purpura laus fuit summa, ut nigricans esset aspectu: rubeus color nigrante deterior fuit. Aliter alii purpurarum genera describunt. Purpuram illi statuunt aliam esse rubram, aliam violaceam, sive cœruleam, quæ et conchylium appelletur. Alia deinde esse generis utriusque discrimina, dilutiore scilicet, aut saturo magis colore. Quin et saturi coloris non sim-

gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore[3] a fœminis juxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque cum vellere? Non recte[b] recipit hæc[4] nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta[c] ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est,[5] nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur: adeo per totum corpus, anima hominis quæsita[6 d] maxime placent.

LIV. Principium ergo culmenque[a] omnium rerum pretii,[1] margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus,[2] inter illas belluas tales tantasque, quas diximus,[b] per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in insulas petuntur, et admodum paucas.[3] Fertilissima[c] est Taprobane et Stoidis,[4]

Gronov. et Th. Gronov.—3 Editio princeps, Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *toto corpore.*—4 Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *hic.* Mox, *Esto, si, &c.* Paris. 1514. et Basil. 1535.—5 *Parum sit* Editio princeps, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. Mox, Paris. 1514. et Colon. Agrip. *nisi qui vescimus, periculis etiam, &c.* Pintian. *nisi queis vescimur, &c.*—6 Vet. Dalec. et Colon. Agrip. 1524. *animæ hominis periculo quæsita;* Cod. Dalec. et Editio princeps, *animæ hominis quæsita;* Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *anima hominis periculo quæsita.* Hæc vox *periculo* abest a plurimis edd.

CAP. LIV. 1 Editio princeps, *Principium namque columen o. r. pretio;* cod. Dalec. *P. ergo columenque o. operum pretium.* Chiffl. habet etiam, *columenque.*—2 Gronovius, *mittit. Oceanus.* Paulo post, duo exemplaria ap. Th. Gronov. *quas dicimus.*—3 Vet. Dalec. *ardoribus. Eæ quoque ab Indicis insulis*

NOTÆ

plicem modum esse: alium excelsum, floridum, ac vegetum; profundum alterum, obscurum, ac nigricantem. Sed hæc omnis purpura in usu demum esse desiit: neque quisquam est hominum, qui parandæ, ut olim, modum sciat.

[b] *Non recte*] A vestibus, inquit, velleribusque tingendis, quantopere abhorreant maria ipsa et undæ, vel ex eo intelligi potest, quod nos haud aliter quam ab omni veste nudos, recte ac commode in natatu recipit, admittitque pars hæc naturæ, hoc est, aquarum elementum ipsum.

[c] *Esto, sit tanta*] Ita Mss. omnes. Mavult tamen Pintianus *tanti*, eodem fere intellectu: ut sit sententia: constet sane tot laboribus, periculisque, hæc, quam venter init cum mari, societas: tantine dorsi quoque vestitus emendus?

[d] *Quæsita*] Acquisita vitæ salutisque dispendio.

[a] *Culmenque*] In quibusdam Mss. *columen*, quod idem cum culmine. Principium autem pro principatu dici, dignum animadversione est.

[b] *Quas diximus*] Cap. 2.

[c] *Fertilissima*] Solinus c. 53. p. 84.

ut diximus[d] in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam[e] in Persico sinu maris Rubri.

Origo atque[f] genitura conchæ,[5] [g] est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi[h] genitalis anni stimulaverit[6] hora,[a] pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea niti, partumque concharum esse margaritas, pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici:[7] si vero turbidus, et fœtum sordescere: eundem pallere, cœlo minante conceptum:[8] ex eo quippe constare, cœlique eis[9] [i] majorem societatem esse, quam maris: inde nubilum[j] trahi colorem,

[a] *Has ubi excitaverit anni tempestas ea, qua cuncta gignuntur.*

p. et a. paucis; Paris. 1514. *ardoribus, atque I. q. in insulas p. et a. paucis;* Colon. Agrip. 1524. *ardoribus, a. Indicis quoque insulis petunt et a. paucis;* Editio princeps et tres aliæ ap. Th. Gronov. *Indicis quoque insulis, &c.* 'Hanc lectionem, *Indis quoque in insulas petuntur et admodum paucas,* defendere conatur Massarius. Mallem legere, *Indicis quoque in insulis petuntur et admodum paucæ.* Theophrastus enim, cui Plinius sua debet, tradit in libro de Lapid. 'Fert eas Indica regio, et insulæ quædam in Erythræo mari.'' *Th. Gronov.* —4 Ita codd. Harduini, item Vet. Dalec. Venett. Paris. 1514. Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Miller. Bipont. et Franz. *Toidis* Junt. Lugd. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. Dalec. Elz. et Gronov. *Troadis* Editio princeps; *Torois* Parm. 1. 2.—5 *Origo autem atque g. conchæ* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. '*O. a. g. concha*] Conjecturam hanc Harduini recipere non dubitavi.' *Gesner.*—6 Editio princeps et Junt. Lugd. 1562. exhibent *stillaverit.* 'Manuscriptus: *genitalis amnis* (leg. *annus*) *cumulaverit, ora pandentes se* (leg. *ceu*) *quadam,*' *&c.* Dalec. *ora* habet etiam Editio princeps. Mox, Paris. 1514. *inplere* pro *impleri.* Deinde, pro *niti* duo exemplaria ap. Th. Gronov. exhibent *initi.*—7 Pintian. *candore conspici;* et paulo post, *pallescere* pro *pallere.*—8 Gronov. *conceptam.*—9 Chiffl. *cœli quietis.* 'Ejeci *que* post *cœli,* sententiæ molestum. Harduinus pro eo *quoque* conj. eadem sen-

NOTÆ

[d] *Ut diximus*] Lib. VI. cap. 24. et 28.

[e] *Circa Arabiam*] Ælian. Hist. Anim. x. 13.

[f] *Origo atque*] Vide Notas et Emend. num. 82.

[g] *Conchæ*] Nostris vulgo dicitur, *Nacre de perle,* ceu perlarum, hoc est, margaritarum, mater.

[h] *Has ubi*] Hæc iisdem verbis Solinus loc. cit. Hora porro genitalis, verna ipsa tempestas est. Nam, ut ille cecinit, 'Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt,' &c.

[i] *Cœlique eis*] Solini paraphrasis: 'Magis de cœlo, quam de mari partus habent.' Vide Notas et Emend. num. 83.

[j] *Inde nubilum*] Nubilum ex nubilo cœlo, ex sereno candidum trahi

aut pro claritate matutina serenum. Si tempestive[k] satientur, grandescere et partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro jejunii modo minui. Si vero etiam tonuerit,[10][l] pavidas ac repente compressas, quæ vocant physemata,[m] efficere, speciem modo[n] inani inflatam[11] sine corpore:[b] hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit: itaque et purgantur[12] a peritis. Miror ipso tantum eas[13] cœlo gaudere,[o] Sole rubescere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipuum[p] custodiunt pelagiæ, altius mersæ,[14] quam ut penetrent ra-

[b] *Aëre instar bullæ plenam, non solido compactam corpore.*

tentia.' *Gesner.*—10 *Si vero et tonuerit* edd. ante Harduin. qui e codd. suis, aliisque duobus, Dalec. et Chiffl. lect. nostram restituit, eumque secuti recentt.—11 Quidam ap. Dalec. *specie modo inani inflata;* Vet. Dalec. *speciem modo inanem et inflatam;* Parm. *speciem earum inanem et inflatam;* Chiffl. *specie modo inani inflatas.* Pro *modo* Paris. 1514. *verum* habet; Editio princeps, *verum modo;* al. ap. Th. Gronov. *et vero.*—12 Editio princeps, *constare cute .... itaque expurgantur.*—13 Ita codd. Harduini et Dalec. item Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *eos* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et al. ante Harduin. *eis* Editio princeps, Paris. 1514. aliaque ap. Th. Gronov.—14 '*Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ*] Vetus codex habet, *Quare præcipuum custodiunt pelago altius mersæ.* Neutræ hæ lectiones mihi placent, et ambæ erroneæ videntur. Suspicor legendum esse: *Quare præcipue custodiuntur pelago altius mersæ, quam ut penetrent radii.* Plinius hic agens de mutatione coloris per radios solares, verbis hisce annuere videtur, pulcherrimas margaritas esse eas, quæ profundius in pelago sub aquis reperiuntur, ubi custoditæ sunt a radiis solaribus, et quorsum radii haud penetrant.' *Th. Gronov.* Vet. Dalec. Paris. 1514. et Colon.

NOTÆ

colorem. Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. fol. 53. 'De matutino fit clarior unio rore: Ros vespertinus fœtus solet edere fuscos.' Hæc omnia Solinus ut intelligeret, corrupit.

[k] *Si tempestive*] Solinus paraphrastes: 'Quanto magis de rore hauserint, tanto magis proficit lapidum magnitudo.'

[l] *Si vero etiam tonuerit*] Hæc Solinus, ut cetera, ex Plinio. Vide Notas et Emend. num. 84.

[m] *Physemata*] Flatus, sive bullas, φυσήματα.

[n] *Speciem modo*] Similitudinem tantum margaritæ aliquam, solo aëre plenam ac bullantem.

[o] *Eas cœlo gaudere*] Scilicet, margaritas. Sic Mss. omnes: non *eos*, ut editi. Unde et mox *pelagiæ*, et *altius mersæ*, et *flavescunt illæ.*

[p] *Quare præcipuum*] Candorem subintellige. Solini paraphrasis, cap. 53. pag. 85. 'Conchis ipsis inest sensus: partus suos maculari timent:

dii. Flavescunt[q] tamen et illæ senecta, rugisque torpescunt:[r] nec nisi in juventa[15] constat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisque adhærescunt: nec his avelli[16] queunt, nisi lima. Quibus una[s] tantum est facies, et ab ea[17] rotunditas, aversis planities,[c] ob id tympania nominantur. Cohærentes vidimus[18] in conchis, hac dote unguenta circumferentibus.[d] Cetero[19] in aqua[t] mollis unio, exemtus protinus durescit.

LV. Concha ipsa[a] cum manum videt,[1] comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque, si præveniat, acie sua abscindit, nulla justiore pœna:

[c] *Quibus una tantum est facies, eaque rotunda, et ab altera parte sunt planæ, &c.*
[d] *Videmus tympanias hujuscemodi margaritas cohærentes in conchis, quæ conchæ ob eam laudem circumferendis unguentis destinantur.*

Agrip. 1524. *pelago altius mersæ.*—15 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *nisi juventa* edd. vett. et Gronov.—16 Cod. Dalec. *nec iis evelli;* edd. vett. ante Harduin. *nec iis evelli;* codd. Harduini, Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nec his avelli.*—17 In quibusdam vett. edd. *facies, ab ea,* omisso *et.* Mox, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *ob id tympana nominantur.*—18 Edd. ante Harduin. *videmus.* Mox, pro *unguenta,* Dalec. *inventa;* id est, hac laude excogitata ab iis, qui circumferunt et vendunt; quasi natura gemellæ sint.—19 *Ceterum* cod. Dalec.

CAP. LV. 1 Chiffl. *vidit;* Dalec. *sentit;* nam visu caret.—2 Dalec. *marini*

NOTÆ

cumque flagrantioribus radiis excanduit dies, ne fucentur lapides Solis calore, subsidunt in profundum, et se gurgitibus ab æstu vindicant.' Sic Athenæus lib. III. pag. 94. Ἡ μὲν οὖν ἐμβύθιος πίννα, κ. τ. λ. *Pinnarum,* inquit, *quæ in alto degunt, clarissimi sunt uniones, puriores, grandiores:* (hæ sunt quas Plinius 'pelagias' vocat:) *contra illarum, quæ per summa æquora fluitant, et sursum evehuntur, minores, colorisque nubili, quia Solis radiis percutiantur.*

[q] *Flavescunt*] Solinus loc. cit.

[r] *Rugisque torpescunt*] An potius, *turpescunt?*

[s] *Quibus una*] Sunt eæ veluti dimidio orbe sectæ: atque idcirco τυμπάνια ex similitudine appellantur. Tympanorum enim formam referunt, quæ a nostris dicuntur *des Tymbales.*

[t] *Cetero in aqua*] Solinus cap. 53. pag. 85.

[a] *Concha ipsa*] Hæc omnia totidem ferme verbis Isidorus Characenus refert apud Athen. lib. III. pag. 94. Ælianus item Hist. Anim. X. 20. Id vero fabulis accenset Rondeletius de Testac. I. ult. quod careant visu conchæ. Sed nimirum videndi vocabulo usus est Plinius paulo licentius, pro verbo sentiendi.

et aliis munita suppliciis: quippe inter[b] scopulos major pars invenitur: sed in alto[c] quoque comitantur marinis canibus:[2] nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt,[3][d] sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine et vetustate[e] præcipuas, esse veluti duces, miræ ad cavendum solertiæ: has urinantium cura peti: illis captis, facile ceteras[4] palantes retibus includi. Multo deinde obrutis[5] sale[f] in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam[g] corporum, hoc est, uniones, decidere in ima.

LVI. Usu atteri non dubium est, coloremque indiligentia mutare.[1] Dos omnis in candore,[a] magnitudine, orbe, læ-

cancs.—3 *Quidam tamen tradunt* Editio princeps; et paulo post in eadem *mare* pro *miræ;* Colon. Agrip. 1524. *mire.*—4 Paris. 1514. *ceteris.*—5 *Multo d. obrutas* Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Parm. 1. 2. 3. Rom. 1. 2. Brix. 1496. 1498. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. al. ante Harduin. quod retinuit etiam Th. Gronov. *M. d. obrutis* Harduin. 1. 2. 3. et edd. recentt. Mox, *rosa carne* Chiffl. Deinde pro *ima,* Editio princeps habet *via.*

CAP. LVI. 1 Ita codd. Harduini, Delec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non est dubium, c. i. mutari* quædam edd. vett.

NOTÆ

[b] *Quippe inter*] Solinus loc. cit.

[c] *Sed in alto*] Procopius quoque, de Bello Pers. I. 4. pag. 13. refert canes marinos assiduos esse concharum assectatores: cum fame urgentur, circumspicere, num quid edule se prope offerat, quicquid est obvium deglutire, mox ad concham reverti, contemplandi sola voluptate: piscatorem quendam, tempus aucupatum, quo unionem amasii sui præsidio destitutum videret, ad eum captandum recta contendisse, dum consumenda interim præda canis distineretur: hunc vero, furto mox agnito, ad piscatorem celeri commeasse cursu: qui se jam teneri sentiens, in littus, quanta vi maxima potuit, prædam ejaculatus est: ipse a cane captus interiit. Κύνα θαλάσσιον, peculiarem, ut credo, marium illorum piscem, appellat.

[d] *Quidam tradunt*] Megasthenes apud Arrian. in Indicis, pag. 525. Ælian. Hist. Anim. XV. 8. Solinus cap. 53. pag. 85.

[e] *Et vetustate*] Vide Notas et Emend. num. 85.

[f] *Obrutis sale*] Ælianus loc. cit. Vide Notas et Emend. num. 86.

[g] *Nucleos quosdam*] Græci λίθους et ὀστᾶ vocant. Chares Mitylenæus lib. VII. Histor. Alex. apud Athen. lib. III. p. 93. ὀστᾶ λευκά. Tertullianus de Cultu Fœmin. I. 5. pag. 152. 'concharum vitia, et verrucas.'

[a] *Dos omnis in candore*] Hinc ab albedine et candore margaritæ ipsæ apud vetustos scriptores *Albæ* appellatæ. Suidas: ἄλβα, οἱ μάργαροι. Lam-

vore, pondere, haud promtis[b] rebus, in tantum ut nulli[2] duo[c] reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos[3] non est, ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud, quam margaritæ.[d] Et in candore ipso magna differentia: clarior[e] in Rubro mari repertis: Indicos specularium[f] lapidum squama assimulat,[4] alias magnitudine præcellentes. Summa laus coloris est exaluminatos[5 g] vocari. Et procerioribus sua gratia est, elenchos[h] appellant fastigata[a 6 i]

[a] *In cacumen desinente.*

non dubium est, c. i. mutari aliæ ante Harduin.—2 Quatuor exemplaria ap. Th. Gronov. *in tantum nulli,* omisso *ut.*—3 *Nam apud Græcos* Paris. 1514. Mox, *nec apud barbaros* Editio princeps et Colon. Agrip. 1524.—4 *Clarior in Rubro mari repertus Indicus specularium lapillum squamas assimilat* Gronov. et aliæ quædam edd. ante Harduin. *repertis. Indico* Tolet. aliique codd. ap. Harduin. *repertus. Indicus, &c.* Th. Gronov. et al. vett. *assimulat* Editio princeps et Basil. 1535. Mox, pro *præcellentes,* quod ex codd. suis et Chiffl. edidit Harduinus, *præcellens* legitur in edd. vett. et Gronov. *præcellentibus* Dalec. 'Expressi lectionem Harduini ex codd. neque tamen contemnenda videtur Geleniana: *Clarior i. r. m. repertus* (intell. unio) *Indicus s. l. s. a. a. m. præcellens.*' Gesner.—5 Editio princeps, *exaluminatus.*—6 Ita codd. Harduini, item Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Miller. Bipont. et Franz. *fastigiata* Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Dalec. Gronov. Elz. et al. ante Harduinum. Mox, Dalec. *vel alabas-*

NOTÆ

pridius in Elagabalo: 'Albas in vicem piperis piscibus et tuberibus conspersit.' Cassiodorus Ep. IX. 6. 'Assurgit Indici maris de albarum candore fama locupletior.'

[b] *Haud promtis*] Cum tot dotes in unione uno haud ita sint inventu faciles.

[c] *Nulli duo*] Non est, inquit, reperire duos ita inter se pares ac similes, nullum ut in iis discrimen agnoscas. Vide Notas et Emend. num. 87.

[d] *Quam margaritæ*] Chares Mitylenæus loc. cit. Προσαγορεύουσι μαργαρίτην, appellant, inquit, margariten, ii apud quos hæc concha nascitur. Barbarum ergo vocabulum est, non Græcum.

[e] *Clarior*] Vide Notas et Emend. num. 88.

[f] *Specularium*] De iis dicemus XXXVI. 45.

[g] *Exaluminatos*] Qui summa candoris claritate alumen æmulantur. Alumen optimum censetur, cum candidissimum est, auctore Diosc. V. 5. 123. Sic Plin. XXXVI. 31. amiantum quoque laudat alumini simile.

[h] *Elenchos*] Hac voce usus pariter Juvenalis Sat. VI. 457. 'Cum virides gemmas collo circumdedit, et cum Auribus extensis magnos commisit elenchos.' Gallis Elenchus, *Perle en pointe.*

[i] *Fastigata*] Hoc verborum ambitu figuram ἀπιοειδῆ, vel στρομβοειδῆ,

longitudine, alabastrorum[j] figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, et binos[k] ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ ejus nomina, et tædia, exquisita perdito nepotatu:[7 b l] siquidem cum id fecere,[m] crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, et collisu ipso margaritarum. Cupiuntque jam[8] et pauperes, 'lictorem fœminæ[n] in publico unionem esse'

[b] *Succedunt et alia ejus luxuriæ nomina, quæ nos tædet audire, perditissimis excogitata moribus.*

trorum figura, vel in pleniorem orbem desinente; Editio princeps, *a. f. in pleniore orbe.*—7 Chiffl. *Subeuntque l. e. n. et tædia exquisita perditione potatu;* Vet. Dalec. *Subeunt l. e. n. et fastidia exquisito perditi nepotatu;* Turneb. habet *perditione nepotatu;* Basil. 1535. *perditione portatu;* Paris. 1514. *proditore;* Editio princeps, *perditione potatus;* edd. al. vett. ante Harduinum, *perditiore portatu.* Mox, *cum id ferere* Paris. 1514. *etiam id facere* Editio princeps. Deinde, *seu sono* Gronov.—8 Ita codd. Regg. Brot. et Dalec. cum Ed. pr. *Affectantque jam* edd. fere omnes ante Brotier. Mox, cod. Dalec. *et pauperes lictorem, dictitantes unionem esse in publico;* al. ap. Dalec. *et*

NOTÆ

hoc est, *piri formam*, vel *turbinis*, conique describit. Fastigare porro vox est non Plinio modo, sed et Melæ Pomponio, Solino, Capellæ, Sidonio, aliisque familiaris.

[j] *Alabastrorum*] Ἀλάβαστρα Græcis proprie vascula sunt, qua forma nunc describuntur, ex lævi lubricoque lapide, quem onychem proprio vocari nomine, (unguis enim lævorem refert,) Plinius idem XXXVI. 12. testatur, servandis unguentis potissimum destinata. Quæ quoniam ægre capi retinerique manibus possent, sua lubricitate perfacile elabentia, gens illa sic appellavit: privandi enim vim apud eos α particula habet: verbo autem λαβέσθαι, accipi sumive significatur: recteque ideo apud Matthæum, Magdalena obtulit alabastrum unguenti: vasculum scilicet ex lævi illo lubricoque lapide. Hinc alabastrites quoque lapis idem dictus est, quod ex eo præcipue hujuscemodi vascula fierent.

[k] *Et binos*] Seneca de Benef. VII. 9. 'Video uniones non singulos singulis auribus comparatos: jam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Junguntur inter se: et insuper alii binis superponuntur. Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.'

[l] *Perdito nepotatu*] Vide Notas et Emend. num. 89.

[m] *Cum id fecere*] Cum binos ternosque auribus appendere.

[n] *Lictorem fœminæ*] Appetunt, inquit, tenuioris quoque fortunæ mulieres unionem: vulgo jactitantes, fœminis in publico id illum præstare, quod Magistratibus, quod Consuli ac Prætori lictores. Ut enim ex lictore digniores viros adesse obvius quisque intelligit, e viaque decedit: ita ex unione dignosci nobiles fœminas: tum salutari, discedi, assurgi: cum unio nimirum fulgore et splendore suo turbam quasi summoveret.

dictitantes. Quin et pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis,[9][o] sed totis socculis[p] addunt. Neque enim gestare jam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est.

In nostro mari reperiri solebant, crebrius circa Bosporum[q] Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas[r] appellant. At in Acarnania quæ vocatur[10] pinna[s] gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci. Namque et Juba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto,[t] hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini[11] similem.[u] Conchæ non tales ad nos afferuntur

pauperes lictores fœminæ, &c.—9 Editio princeps, *a stragulis;* Salmasius, *obstrigillis.*—10 *At Arcadia quæ vocantur* margo edd. Dalec. et Gronov. *At in Carnania quæ vocatur* Paris. 1514. Vide Nic. Heins. Adverss. II. 1. pag. 200. —11 Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *in carne ipsa esse.*—12 *Nec in A.*

NOTÆ

[o] *Obstragulis*] Obstragula sunt corrigiæ, sive habenæ, quæ decussatæ supra pedem, atque inter digitos ductæ, soleam continebant, obstabantque, ne decideret. Ea enim forma caligæ fuit, ut diximus cap. 33. Harum corrigiarum loco nunc aliud perpetuum ex corio successit obstragulum, sutoribus Gallis, *Empégne.* Vide Notas et Emend. num. 90.

[p] *Totis socculis*] 'Socci,' inquit Papias, 'non ligantur: sed intromittuntur.' A Plinio caligis socculi opponuntur. Non solæ, inquit, corrigiæ caligarum unionibus interstinctæ sunt: sed totum jam calceorum integumentum iis oneratur, ac tegitur.

[q] *Circa Bosporum*] Hoc pariter Ælianus ex Juba Hist. Anim. XV. 8.

[r] *Myas*] Μύες Athenæo dicuntur, lib. III. pag. 86. Dioscoridi II. 7. μύακες.

[s] *Pinna*] Græcorum appellationem Latinitas servavit: ab iis enim πίννη et πίννα dicitur. Duabus grandibus patula est conchis. Iconem Rondeletius exhibet de Testac. I. 48. Gallis communi vocabulo, *Nacre.*

[t] *Pectini insecto*] Hoc est, secto et inciso margine extremo, ut in pectinibus. Androsthenes dum scribit apud Athen. lib. III. pag. 93. Οὐ διέγλυπται δέ· ἀλλὰ λεῖον τὸ ὄστρακον ἔχει καὶ δασύ. *Concha, non striata, sed lævis et spissa:* tum ille non Arabicas conchas describit, sed Indicas, ut prius ipse præfatur. Quod insectum pectinum modo Plinius vocat XVI. 38. id Theophr. εὔσχιστον appellat.

[u] *Grandini similem*] Qui magnitudine grandinem haud excedat: vel potius, grandini porcorum similem. Sic enim Androsthenes loc. cit. Ἡ δὲ λίθος γίνεται ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ ὀστρέου, ὥσπερ ἐν τοῖς ὑείοις ἡ χάλαζα. Nempe ut in carne suum grando, id est, grana compacta, et satis dura per carnem sparsa, (lepram Galli vocant:) ita in conchis quibusdam uniones efficiuntur ex humore crasso et viscoso, puro tamen illo, neque infecto sordibus, qui alimenti redundantia quædam sit.

Nec in Acarnania autem laudati[12] reperiuntur, enormes,[v] et feri,[w] colorisque marmorei. Meliores circa Actium,[13] sed et hi parvi: et in Mauritaniæ maritimis. Alexander polyhistor et Sudines senescere eos putant,[14] coloremque expirare.

LVII. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimusque jam in extremis etiam marginibus velut concha[1] exeuntes: et in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc[a] ævi semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia[b] parvos atque decolores nasci certum est: quoniam

ante laudati Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. Mox, pro *enormes, et feri, colorisque marmorei,* quod ex codd. suis, Dalecampianis, et Chiffletiano recepit Harduinus, edd. ante illum fere exhibent, *enormes fere, colorisque, &c.* Dalecampius legit, *enormes, et feri, marmoreique coloris.* 'Alii legunt, *enormes et feri;* alii iterum, *enormes et fere marmori.* Massarius vero legit, *enormes fere, coloresque marmori;* quæ omnes lectiones mihi non arrident: sed vellem legi, *informes, et fere coloris marmorei.* Per colorem marmoreum intelligitur albus, qualem illud habet, quod *marmor di Carara* audit, in Italia ac ubique maxime æstimatum sua albedine atque consistentia.' *Th. Gronov.* Paris. 1514. et Colon. Agrip. habent etiam, *et feri.* Editio princeps, *inormes, et fere concolores marmori.* Habent item *inormes,* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1535. 1616. et Th. Gronov.—13 *Meliores esse circa Actium* Editio princeps.—14 Eadem editio, *senescere eas putant.*

CAP. LVII. 1 Codd. Dalec. Editio princeps, Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *velut e concha.*

NOTÆ

[v] *Enormes*] Non qui minime rotundi sint, et læves, ut vult Dalecampius: sed qui laudatissimorum unionum magnitudinem excedant. Sequitur enim: 'Meliores circa Actium, sed et hi parvi.'

[w] *Et feri*] Ita rescripsimus ex omnium Mss. fide, cum prius legeretur, *Enormes fere.*

[a] *Pondus ad hoc*] Solinus cap. 53. pag. 85. In uncia sunt scrupula vel scriptula quatuor et viginti, ex Volusio Mæciano, pag. 875. Semuncia in scriptula duodecim divisa est. Igitur quæ scrupulo uno semunciæ pondus superant margaritæ, eæ non decem pondo fuerunt, ut Salmasius putat, pag. 1170. et 1172. sed tredecim scrupulorum. Hæc de pondere Plinius: de magnitudine Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. 'Quanto rorantis fuerit plus aëris haustum, Tanto majorem sentit roratio baccam: Ultra seminucem sed crescere nulla putatur.' Perperam legisse in Plinio *seminuce* videtur.

[b] *In Britannia*] Solinus loc. cit. Ælianus item Hist. Anim. xv. 8. Marbodæus loc. cit. horum unionum laudem amplificat: 'Gignit et insignes antiqua Britannia baccas.'

divus Julius[c] thoracem, quem Veneri Genitrici in templo ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.[d]

LVIII. Lolliam[e] Paulinam, quæ fuit Caii principis[f] matrona, ne serio quidem, aut solenni[1] cærimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spira,[g] auribus, collo, monilibus,[2] digitisque: quæ summa quadringenties[h] sestertium colligebat: ipsa confestim parata mancupationem[3][i] tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitæ opes, provinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare[j] M. Lollius infamatus regum mu-

CAP. LVIII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Colon. Agrip. 1524. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ac solenni* plurimæ edd. ante Harduinum.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps et recentt. *spiris, a. c. manibus* Gronov. et al. ante Harduin. *spiris, a. c. monilibus* Salmant. et Tolet. *crinis spira, &c.* conj. Nic. Heinsius Advers. III. 2. p. 411.—3 Ita codd. Harduini et aliorum, cum edd. recentt. *ipsa confestim parati mancupationem* Chiffl. *mancupationem* etiam Turneb. id est, pretium. Gronov. et al. ante Harduin. *ipsam confestim paratam*

NOTÆ

[c] *Divus Julius*] Quem Tranquillus ait cap. 4. 'Britanniam petiisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferens, interdum sua manu pondus exigeret.'

[d] *Voluerit intelligi*] Subjecta, inquit Solinus, inscriptione, quæ id testaretur.

[e] *Lolliam*] De qua Tacitus Annal. XII. pag. 172.

[f] *Caii principis*] Germanici F. scilicet: qui perductam a marito conjunxit sibi, brevique missam fecit, inquit Suetonius in ejus Vita cap. 25. Dio quoque lib. LIX. pag. 648.

[g] *Spira*] Hoc est, evolutorum crinium orbe. Vide Notas et Emend. num. 91.

[h] *Quadringenties*] Hoc est, quadringenties centena millia sestertium. Monetæ nostræ, libræ sunt Gallicæ 4000000. æstimato, ut suo loco ostensuri sumus, sestertio assibus duobus; denario, octonis. Si tot onusta gemmis fuit, minima fuit pars ipsa sui.

[i] *Mancupationem*] Hoc est, legitimam solennemque earum gemmarum emtionem, aut venditionem: qua de mancipatione plura dicemus opportunius XXXIII. 13. Vide Notas et Emend. num. 92.

[j] *Hoc fuit quare*] Solinus cap. 53. pag. 85. hæc totidem verbis. Fuit hic Lollius C. Cæsaris Augusti F. rector. Gubernatorem in Gallia consuetudo loquendi vocat. Tacitus Annal. III. pag. 85. Suetonius in Tiberio cap. 12. Velleius Paterculus lib. II. ubi de congressu Caii Cæsaris cum rege Parthorum: 'Prior Parthus apud

neribus in toto Oriente, interdicta amicitia a Caio Cæsare Augusti filio, venenum biberet, ut neptis ejus quadringenties sestertio operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte,[4] quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur[5] illorum fercula,[k] et ex altera parte Lolliam, unam imperii[6] mulierculam accubantem: non illos[l] curru detractos, quam in hoc vicisse malit?

Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt. Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra, Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cum exquisitis quotidie[m] Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo[n] quid astrui magnificentiæ posset,[7] respondit, 'una se cœna centies sestertium[o] absum-

nuncupationem. Mox, *tribulis probare* Editio princeps.—4 Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *ex alia parte.*—5 Paris. 1514. *ut imaginetur.* —6 Dalec. *imperatori.* Mox, *non illis currus* Vet. Dalec. *non illos currui* Editio princeps; *non illos currus defractos, quam hujus CCCC. HS. malit?* Pintian.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bi-

NOTÆ

Caium in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epulatus est. Quo tempore M. Lollii, quem veluti moderatorem juventæ filii sui Augustus esse voluerit, perfida et plena subdoli ac versuti animi consilia per Parthum indicata, Cæsaris ira evulgavit, cujus mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.' Ingenti nempe ille pretio Caii gratiam Asiæ regibus venditabat. Hoc Lollio Consule, anno Urbis DCCXXXIII. Lepido collega, annum ætatis quartum et quadragesimum egisse se Horatius admonet, in fine libri Epistolarum primi: 'Me quater undenos sciat implevisse Decembres, Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.'

[k] *Fercula*] Pompæ triumphalis fercula: quo nomine continentur simulacra Deorum, spolia hostium, coronæ, machinæ, et id genus alia, quæ gestari tum solent.

[l] *Non illos*] Satius, inquit, fuerat, Fabricium, Curiumque, triumphales currus devictis hostibus non ascendisse, quam victoriis illis tam insigni luxuriæ fores aperuisse. Vide Notas et Emend. num. 93.

[m] *Cum exquisitis quotidie*] Antonii et Cleopatræ sumtuosa convivia describit luculenter Sopater Rhodius Belli Civ. III. apud Athen. lib. IV. pag. 147.

[n] *Quærente eo*] Hæc totidem ferme verbis Macrobius Saturn. II. 13. pag. 370.

[o] *Centies sestertium*] Hoc est, centies centena millia sestertium: Gallicæ monetæ libræ sunt 1000000. Nos

turam.' Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo judicium agebatur, magnificam alias cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemque expostulanti. At illa corollarium[p] id esse, et consumturam[q] eam cœnam[8] taxationem confirmans, solamque se centies sestertium cœnaturam, inferri mensam secundam jussit. Ex præcepto ministri unum tantum vas ante eam posuere aceti, cujus asperitas[r] visque in tabem margaritas resolvit. Gerebat auribus cum maxime singulare illud, et vere unicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum obsorbuit.[9] Injecit alteri manum L. Plancus,[10] [s] judex sponsionis ejus, eum quoque paranti[11] simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine

pont. et Franz. *possit* Gronov. et al. ante Harduin.—8 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Fulv. Ursin. App. ad Ciaccon. p. 88. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *id esse, consumturamque se ea cœna* Gronov. et al. ante Harduin. *quidem esse, et consumturam eam cœnam* cod. Dalec. Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *solamque sexcenties, &c.*—9 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. Hoc quoque verbo usus est Plaut. Mil. Glor. III. 1. Edd. ante Brotier constanter, *absorbuit.*—10 *L. Plancius* edd. quædam vett.—11 'Mutavi *paranti*, ut vulgo legitur, in *parante*, obscuritatis evitandæ causa, ut ne duplex dativus jungeretur τῷ *injecit.*' Gesner. *eumque parenti* Editio princeps; *parenti* habent etiam Paris.

NOTÆ

millionem unum vocamus.

p *Corollarium*] Corollarium apud Ciceronem non semel, et apud Tranquillum, pro munusculo sumitur, ultra legitima præmia exhibito, et quodam quasi additamento debitæ mercedis. Unde corollarium hic pro re leviore et appendicula usurpatur.

q *Et consumturam*] Hoc est, taxatam prius, æstimatamque pecuniæ summam, ea cœna absumendam esse. Vide Notas et Emend. num. 94.

r *Cujus asperitas*] Hanc vim aceto quoque Vitruvius attribuit VIII. 3. 'Margaritæ,' inquit, 'nec minus saxa silicea, quæ neque ferrum, neque ignis potest per se dissolvere, cum ab igne sunt percalefacta, aceto sparsa dissiliunt, et persolvuntur.'—'Simile est quod Horatius refert, II. Sat. 3. 239. 'Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ, Scilicet ut decies solidum exsorberet, aceto Diluit insignem baccam.'' *Ed. sec.*

s *L. Plancus*] Munatius Plancus Macrobio loc. cit. De eo dicemus XIII. 5.

t *Omine rato*] Sic Turnebus et Fulvius Ursinus legendum ante nos viderunt, ex Mss. non, ut vulgo, *homine irato.* Sententia loci est, firmum certumque exitii omen id Antonio factum esse: Actiaco enim bello paulo post ab Augusto superatus est. Supra

rato.[12 t] Comitatur[13] fama[u] unionis ejus parem, capta illa tantæ quæstionis[a] victrice regina dissectum, ut esset in utrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabunturque[1] etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius[a] tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne triumviratu[2 b] suo nimis superbiat Antonius, pæne histrioni comparatus, et quidem nulla sponsione ad hoc producto, quo magis[c] regium fiat:[3]

[b] *Sponsionis factæ cum Antonio.*

1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov.—12 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Turneb. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *omine ei rato* Fulv. Ursin. App. ad Ciac. p. 88. nam paulo post ab Augusto superatus est. Edd. vett. ante Harduin. *homine irato.*—13 Ita Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Committatur* Chiffl. *Comitetur* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. Lugd. Erasmi, Lugd. 1606. Parm. 1576. Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Th. Gronov. al. ante Harduin. Mox, pro *capta*, quod servant codd. item Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Ald. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. al. *facta* exhibent Paris. 1514. Parm. 1576. et Th. Gronov. Denique, Vet. Dalec. *victa* pro *victrice:* Chiffl. *utriusque* pro *utrisque.*

CAP. LIX. 1 *Non ferente hanc palmam, spoliabaturque* Editio princeps; *N. f. t. h. p. spoliabanturque* Basil. 1616.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. Tolet. et Salmant. item Editio princeps, Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ne in triumviratu* edd. plurimæ ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *productus, quo id magis regium erat* Paris. 1514. Colon. Agrip. 1527. et Basil. 1535. *producto, quo magis refugium fiat* cod. Dalec. Turn. Chiffl. et Editio princeps; *producto, quo id magis regium erat* Th. Gronov. et al. vett. *producto: quod id magis regium erat* Dalec.

NOTÆ

cap. 49. 'tristi navigantium omine.'

[u] *Comitatur fama*] Nec minor est, inquit, fama alterius ejus unionis, qui fuit ei par, quem Cleopatra diluit aceto, &c. Macrob. loc. cit. 'Ipse autem unio, cujus fuerit magnitudinis, inde colligi poterit, quod qui superfuit, postea victa regina, et capta Ægypto, Romam delatus, desectusque est: et factæ ex una margaritæ duæ, impositæque simulacro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.'

[a] *Clodius*] Valer. Max. IX. 1. n. 2. pag. 418. Horat. II. Sat. 3. 239. Tertull. de Pallio, sub finem, pag. 119.

[b] *Ne triumviratu*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. aliique omnes. Editi mendose, *ne in Triumviratu.*

[c] *Quo magis*] Non sponsione ulla inductus, inquit, ut Antonius et Cleopatra, exhibuit convivis uniones Clodius, sed, quod magnificentius magisque regium merito censeatur,

sed ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis[4] quoque absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem usum venisse, Alexandria in ditionem[5] redacta: primum autem cœpisse circa Syllana tempora minutas et viles, Fenestella tradit manifesto errore, cum Ælius Stilo[d] Jugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat.

LX. Et hoc tamen[e] æternæ prope possessionis est: sequitur hæredem, in mancipatum[1][f] venit, ut prædium aliquod. Conchylia et purpuras[a] omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pæne etiam margaritis pretia fecit.

(XXXVI.) Purpuræ vivunt annis plurimum septenis.[2][g] Latent, sicut murices,[h] circa[3] Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque[4] attritu lentorem[i]

[a] *Conchyliatas vestes, et purpureas.*

Elz. et Gronov.—4 Editio princeps: *placere, ne s. h. s. s. u. conviviis;* Junt. Lugd. 1562. *placuere, ne s. h. scire, &c.* Mox, pro *quoque absorbendos,* quod testantur codd. Harduini et Chiffl. servantque edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ad absorbendos* exhibet Colon. Agrip. 1524. *absorbendos* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Gronov. *in deditionem.*

CAP. LX. 1 Editio princeps: *s. h. mancipatum,* omissa præpositione; et paulo post in eadem, *a quibus.* Mox, Chiffl. *pæne et margaritis.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *senis* ex Aristot.—3 Cod. Dalec. *contra.*—4 Chiffl. *mutuumque.* Mox, Basil. 1616. *attritu leniorem.* [1] Massarius pro *ceræ* vult legere *cerei,* hoc est, favi, eo quod Aristot. loquatur de purpurarum favagini-

NOTÆ

in palati tantummodo gloriam.

[d] *Ælius Stilo*] De eo in Auctorum Syllabo dicemus.

[e] *Et hoc tamen*] Miratur eadem fere, quæ margaritis, facta esse conchyliis purpurisque pretia: cum tam diversa sit harum rerum inter se conditio. Nam diu gemmæ perdurant: fugax contra, et caducus purpurarum et conchyliorum color: vestibus earum succo infectis, nullo non horæ momento aliquid de nitore suo remittentibus.

[f] *In mancipatum*] In alterius transit potestatem, venditur, et alienatur. De mancipatione rursum dicemus XXXIII. 13.

[g] *Septenis*] Arist. Hist. Animal. V. 14. pag. 571. *circiter senis,* ζῇ γὰρ ἡ πορφύρα περὶ ἔτη ἕξ. Et apud Athenæum idem lib. III. pag. 89.

[h] *Sicut murices*] Sive buccina. Arist. Hist. Anim. VIII. 17. pag. 928. Vide Notas et Emend. num. 95.

[i] *Lentorem*] Quiddam emittunt ex sese, instar ceræ lentum ac ductile.

cujusdam ceræ salivant. Simili modo et murices. Sed purpuræ[j] florem illum tinguendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est[5] in candida vena, unde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Vivas capere[k] contendunt, quia cum vita succum[6] eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores cum testa vivas[7][l] frangunt, ita demum rorem eum exspuentes.

Tyri[m] præcipuus hic Asiæ: in Meninge, Africæ, et

bus.' *Th. Gronov.*—5 *Liquor is nimirum est* Dalec. Mox, in eodem, *nigricantis rosæ color.* Alii pro *rosæ* legunt *violæ.*—6 Cod. Dalec. *cum vita sua succum;* quæ voces non habentur in Tolet.—7 'Tolet. et Chiffl. *cum terra vitis;* legendum, *cum testis,* ex Aristot. Hist. Anim. v. 4.' *Dalec. minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tirii. Præcipuus* vulgg. edd. ante Harduin. *cum tapetis f. i. d. r. eum excipientes Tyrii. Præcipuus* Paris. 1514. Lectionem nostram ex codd. recepit Harduin. eumque secuti Miller. Bipont. et

NOTÆ

Hæc explanatius Aristoteles, a quo ista manarunt, Hist. Anim. v. 14. pag. 567. 'Purpuræ,' inquit, 'verno tempore eundem in locum congregatæ, *faciunt id quod favaginem vocant,* ποιοῦσι τὴν καλουμένην μελίκηραν. Quemadmodum e folliculis alborum cicerum multis, in unum compactis.' Negat deinde ex eo favo fieri purpuras: sed id esse eis ceu purgamentum quoddam.

[j] *Sed purpuræ*] Ex Arist. pag. 569. Purpuræ porro tres sunt partes: quarum superior τράχηλος, *cervix:* media μήκων, seu *papaver:* ima dicitur πυθμήν. Flos non toto sparsus purpuræ corpore, sed inter partem primam et mediam positus, in ipsis faucibus est. Florem hunc Plinius modo etiam rorem, modo succum vocat. Vitruv. VII. 13. 'Purpuream saniem:' Pliniusque ipse cap. 62. Lucanus x. 123. 'virus:' 'Strata jacent: Tyrio quorum pars maxima succo Cocta diu virus non uno duxit aëno.'

[k] *Vivas capere*] Vide Notas et Emend. num. 96.

[l] *Cum testa vivas*] Majoribus purpuris, inquit, succum floremve illum auferunt, concha testave prius detracta: unde his jam necatis illum liceat colligere. Minores vero purpuras diversa ratione, vivas cum testis frangunt: ea enim vi succum hæ suum exspuunt, evomuntque. Vide Notas et Emend. num. 97. Nunc omnis purpurarum usus, tum propter operarum inscientiam, tum propter impensam, molestiamque laboris, penitus exolevit: maxime vero ob fuci copiam, quo nunc infectores purpuram elegantem inficiunt, minore impensa ac labore, lucro non mediocri.

[m] *Tyri*] Florem hunc, inquit, succumve Tyri præcipuum habet Asia: in Meninge insula, et Gætulo Oceani

Gætulo littore oceani: in Laconica,[n] Europæ. Huic[o] fasces[8] securesque Romanæ viam faciunt: idemque[b] pro majestate pueritiæ[p] est. Distinguit[q] ab equite curiam: Diis advocatur[r] placandis: omnemque vestem[s] illuminat:

[b] *Idem ros succusve purpureus.*

Franz. Mox, *et Getulo* Paris. 1514. et Gronov.—8 *Hinc fasces* Venett. et

NOTÆ

littore, Africa: in Laconica, Europa. Lepidum est, et relatu jucundum, neque alienum hoc loco, quod de purpuræ origine refert Cassiodorus Var. Ep. I. 2. 'Cum fame canis avida,' inquit, 'in Tyrio littore projecta conchylia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum defluentia ora ejus mirabili colore tinxerunt. Et ut est mos hominibus occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditantes, fecerunt principibus decus nobile,' &c. Refert hoc ipsum Julius Pollux, haud paulo uberius I. 4. Baphia Phœniciæ inprimis laudantur in Cod. Theod. lib. x. tit. 20. de Murilegulis lege 18.

[n] *In Laconica*] Laconicas purpuras mire prædicat Pausanias in Lacon. pag. 202. Horatius quoque II. Od. 18. 'Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ.' Cassiodori ævo Hydruntina purpura in maxima commendatione fuit. Vide Var. Ep. I. 2.

[o] *Huic*] Purpureæ Consulum prætextæ. Simili sententia Cassiodorus Var. Ep. I. 2. de purpura: 'Color nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea regnantem discernit, dominum conspicuum facit: et præstat humano generi, ne de conspectu Principis possit errari.' Vide quæ dicenda sunt x. 24.

[p] *Pueritiæ*] Pertinent hæc haud dubie ad nobilium puerorum vestes, quibus purpura prætexebatur: unde vestes illæ prætextæ dictæ, et qui his utebantur, Prætextati. Vide Notas et Emend. num. 98. Hanc vestem Juvenalis intellexit, Sat. XII. 39. 'Vestem Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam.'

[q] *Distinguit*] Non id in eam sententiam accipiendum est, ut in Senatoria tunica purpuram fuisse voluerit, in equestri non fuisse: fuit enim in omni tunica purpura. Sed de lato clavo purpureo loquitur, qui Senatorem ab Equite, purpureum quidem clavum, sed angustum gestante, distingueret. Hunc latum clavum, purpuram latiorem appellat, XXXIII. 7. Vide quæ diximus libro superiore cap. 73.

[r] *Diis advocatur*] Assumitur a Sacerdotibus, cum sacra peragunt Diis placandis. Cic. ad Attic. II. 9. pag. 54. 'Vatinii strumam Sacerdotii διβάφῳ vestiant,' hoc est, purpura *bis tincta.*

[s] *Omnemque vestem*] Prætextam, latum clavum, chlamydem, paludamentum, trabeam.—'Excogitavere Tyrum deducti a Romanis coloni inscriptionem, quæ legitur in nummis Antonini Soæmiadis filii, quem Elagabalum vocant, et Juliæ Aquiliæ Severæ, et Juliæ Mæsæ: TYRIORVM: cujus sententia hæc est: 'TYRus Imperatoriam ORnat Vestem Murice.' Jactant se Tyrii, quod purpuram ex

in triumphali,[t] miscetur auro. Quapropter excusata et purpuræ sit insania. Sed unde conchyliis pretia, quis virus grave in fuco, color austerus in glauco, et irascenti similes mari?[c] 9

Lingua purpuræ[u] longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia:[v] tanta duritia aculeo est. Aquæ dulcedine[10] necantur, et sicubi flumen[w] immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis vivunt, saliva sua. Conchæ[x] omnes celerrime crescunt, præcipue purpuræ: anno magnitudinem implent.

LXI. Quod si hactenus transcurrat expositio,[a] fraudatam profecto se luxuria[1] credat, nosque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: ut tanquam in

[c] *Sed unde conchyliato colori pretium? cujus gravis est odor, dum lana eo colore tingitur, color austerus vergens in glaucum, &c.*

[a] *Quod si hactenus de purpuris dicendi finem faciam, et ad alia transcurrat oratio, &c.*

Parm. 2. 3. *ut fasces* Editio princeps. Mox, Paris. 1514. *in pueritia est.*—9 Editio princeps: *quis v. g. in succo c. a. in glauco irascenti, &c.*—10 Ita codd. Dalec. Reg. Brot. 1. et Editio princeps; *Aqua dulci* Venett. Parm. Rom. Brix. Ald. Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Lugd. Erasmi, Parm. 1576. Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Basil. 1616. Elz. Gronov. et al. ante Brotier. Mox, Paris. 1514. *enecantur, et sicubi flumini immerguntur;* Vet. Dalec. et Venett. *necantur et s. flumini immerguntur.* 'Hæc et sequentia de purpuris habet Plinius ab Aristotele Hist. Anim. VIII. 20. unde liquet, probandam esse lectionem, quæ habet, *flumen immergitur.*' Th. Gronov.

CAP. LXI. 1 Paris. 1514. *protinus se luxuria;* Editio princeps, *profecto se*

NOTÆ

murice Tyrio Antoninus Imp. ceteris prætulerit. Sic laudat Horat. II. Ep. 2. 'Vestes Gætulo murice tinctas.'' *Ed. sec.*

[t] *In triumphali*] Vide quæ de toga picta et triumphali diximus libro sup. cap. 74. Ea auro pingebatur, purpureo primum rore tincta.

[u] *Lingua purpuræ*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 571. et de Part. Anim. II. 17. pag. 908. quæ extant apud Athen. quoque, lib. III. pag. 89. Ea lingua aquam illæ exspuunt fistulæ modo. Vide Fab. Columnam de Purpura, pag. 17.

[v] *Reliqua conchylia*] Hoc est, alias conchas, atque adeo testas sui generis, καὶ τὸ αὐτῆς ὄστρακον, Arist.

[w] *Et sicubi flumen*] Hoc est, non in fluminibus modo, sed in mari etiam, qua intrant, commiscenturque salo flumina. Hæc ex Arist. Hist. Anim. VIII. 25. p. 959.

[x] *Conchæ*] Arist. Hist. Anim. lib. v. pag. 573.

vita frugum noscitur[2] ratio, sic omnes, qui istis gaudent, præmia vitæ suæ[a] calleant. Concharum[b] ad purpuras et conchylia (eadem enim est materia, sed distat temperamento)[3] duo sunt genera. Buccinum minor[4] concha,[c] ad similitudinem ejus[d] qua buccini sonus editur:[5] unde et causa nomini, rotunditate[e] oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim[f] procurrente rostro, et cuniculi latere introrsus tubulato,[6] [g] qua proferatur lingua.

luxuriæ.—2 *Quamobrem prosequemur e. o. ut t. in victu f. noscatur* Editio princeps; *Q. prosequemur .... invictu f. noscitur* Paris. 1514. *in victu* habent etiam codd. Dalec. et Chiffl. Mox, *præmio vitæ* codd. Dalec. et Chiffl. Deinde Rondel. legit: *calleant. Ad purp. &c. temperamento. Concharum præcipua duo sunt genera: succinum, &c.* Vet. Dalec. *purpurea et conchyliata.*—3 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *eadem quidem est materia* Gronov. et al. neque hæc uncinis ibi inclusa sunt.—4 Rondel. *major.*—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ejus buccini, quo sonus editur* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Editio princeps: *caniculata pr. r. et caniculi l. i. tabulata;* Paris. 1514. *calliculatim pr. r. et calliculi l. i. tabulato;* Cod. Dalec. *claviculatim pr. r. et canaliculi l. i. tubulato;* Th. Gronov. conj. etiam *canaliculi.* Chiffl. *caniculato pr. r. et canicula l. i. tubulato.* Dalec. *itinere* pro *latere.*

NOTÆ

[a] *Præmia vitæ suæ*] Quæ sit natura præmiorum, quibus vita luxuriosa gaudet. Eadem fere sententia 'pretia vivendi' dixit alter Plinius Epist. I. 12.

[b] *Concharum*] Purpurei, inquit, conchyliatique colores, duplici concharum genere, buccini videlicet, et purpuræ, continentur. Eadem enim harum concharum materia est: sed diversa tamen roris, sive succi, temperatura. Purpuræ autem et conchylii vocibus colores dispares, non dissimiles conchas, nunc signari, sæpe antea monuimus.—'Novum genus purpuræ ex conchis oceani deprehendit ætas nostra, de quo consulenda Historia Regia Scientiarum, anni 1711. pag. 168.' *Ed. sec.*

[c] *Minor concha*] Vide Notas et Emend. num. 99.

[d] *Ad similitudinem ejus*] Ejus scilicet conchæ, hoc est, tubæ qua buccini sonus editur. Nam et concha pro tuba dicitur. Idem cap. 52. alias dixit esse conchas ad plausum apertas, alias ad buccinum recurvas, hoc est, ad buccini sonum. Est enim buccinum non instrumentum modo, tubæ simile, quo signum datur, sed et sonus ipse, a quo id buccino nomen; nam *bou bou* reddit. Idem Plinius XI. 10. de apibus: 'Donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo.' Sive buccinus porro masculino genere, ut aiunt, seu neutro buccinum dicatur, perinde est. Vide Notas et Emend. num. 100.

[e] *Rotunditate*] Iconem buccini sive muricis Rondeletius expressit ad unguem de Testac. II. 12. pag. 81.

[f] *Cuniculatim*] Excavato, intortoque meatu, cuniculi seu tubuli instar. Arist. κοχλιοειδῶς.

[g] *Tubulato*] Pervio, fistulatoque introrsus, in tubuli morem, ex quo

Præterea clavatum[h] est[7] ad turbinem usque, aculeis in orbem septenis fere, qui non sunt buccino: sed utrisque[i] orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonnisi petris adhæret, circaque scopulos legitur.

(XXXVII.) Purpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera[j] plura, pabulo et solo discreta. Lutense putri limo, et algense enutritum alga, vilissimum utrumque:[k] melius tæniense, in tæniis maris[l] collectum:[8] hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius:[9] calculense[m] appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis:[n] et longe optimum purpuris dialutense,[o] id est, vario soli ge-

—7 *Præterea cavatum est* Editio princeps; *P. clavata est* Dalec. sc. 'purpura.' —8 Ita ex codd. edidit Harduin. eumque secuti sunt recentt. Margo edd. Dalec. et Gronov. *vilissimum utrumque: melius tæniense*, (ita etiam Editio princeps,) *in tæniis* (*tænarii* Editio princeps) *maris et ora* (alii, *maris et litore*) *collectum.* Codd. Dalec. et Chiffl. habent *in tænii maris collectum.* Paris. 1514. *tenarii.* Ceteræ edd. usque ad Harduin. *vilissimum. Utrisque melius Teniense, in Tenei maris ora collectum.*—9 Editio princeps, *dilucidius.* Mox, pro *calcu-*

NOTÆ

exerere ac proferre linguam purpuræ valeant. Effigiem vide apud Rondelet. de Testac. II. 2. pag. 64.

[h] *Clavatum*] Genus illud, inquit, cui peculiare purpuræ nomen est, aculeis quibusdam, ceu clavis ordine positis, munitur, in orbem fere septenis.

[i] *Sed utrisque*] Purpurarum, inquit, et buccinorum incrementum singulis annis per orbes patet: Arist. Hist. Anim. V. 14. pag. 571. Ἔστι δὲ καὶ ἡ πορφύρα καὶ ὁ κήρυξ ἀμφότερα μακρόβια ... καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν φανερά ἐστιν ἡ αὔξησις τοῖς διαστήμασι τοῖς ἐν τῷ ὀστράκῳ τῆς ἕλικος. Orbium appellatione Plinius anfractus illos significat, in purpura claviculis asperos, quibus testa circumducitur. Ἕλικας Græci appellant: uti et flexuras illas in capitibus columnarum, quas Vitruvius *volutas* vocat. Negat tamen Fabius Columna, opere singulari de Purpura, pag. 15. certum ætatis purpurarum aut buccini duci ex eorum orbium numero argumentum posse: totidem a se deprehensos in exiguis ejusdem generis testis, quot in maximis, orbes fuisse.

[j] *Earum genera*] Uti mullorum genera fecit partim pabulo, partim solo discreta, hujus libri cap. 30.

[k] *Vilissimum utrumque*] Et lutense, quod in luto semper hæret, et algense, quod in alga.

[l] *Tæniense, in tæniis maris*] Sunt porro tæniæ, candidæ in mari cautes longo tractu fasciam imitantes. De quibus Plinius III. 1. 'Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant.' Vide Notas et Emend. num. 101.

[m] *Calculense*] Vide Notas et Emend. num. 102.

[n] *Aptum conchyliis*] Conchyliato colori. Conchylio et purpura colores signari, antea monuimus.

[o] *Dialutense*] A libero vagoque

nere pastum. Capiuntur autem purpuræ parvulis rarisque[10] textu veluti nassis[p] in alto jactis. Inest iis esca, clusiles[q] mordacesque conchæ, ceu mitulos[r] videmus:[11] has semineces, sed redditas mari avido hiatu revivescentes appetunt purpuræ,[12] porrectisque linguis infestant: at illæ aculeo exstimulatæ claudunt sese, comprimuntque mordentia:[13] ita pendentes aviditate sua[s] purpuræ tolluntur.

LXII. (XXXVIII.) Capi eas post Canis ortum, aut ante[a] vernum[1] tempus, utilissimum: quoniam cum cerificavere,[b]

lense appellatur a c. m. m. aptum, quod ex codd. recepit Harduin. *calculosæ appellantur a c. m. m. apto* legitur in edd. vett. *cauculosæ appellantur a cauculo m. m. aptum* Editio princeps. Mox, eadem editio, *optimum purpuris dilucense;* Paris. 1514. *optimo purpuris dialutense;* Dalec. *optime p. dialutense.* Deinde, pro *pastum*, cod. Dalec. habet *pastu.*—10 Pro *rarisque* Paris. 1514. habet *conchis;* Editio princeps, *rarisque conchis.* ' Hæc cuncta prodidit Ælian. Nat. Anim. VII. 34. ex quo opinor locum Plinii sic legendum esse, *parvulis conchis, raroque textu nassis in alto jactis.* Ælian. pro *conchis ceu mitulis* habet *strombos.*' Th. Gronov.—11 Editio princeps, *conchæ ceu multas videmus;* Paris. 1514. *conchæ quales videmus;* Gronov. *seu mutilos, &c.*—12 Paris. 1514. *appetunt eas purpuræ.*—13 Dalec. *mordentes.* Mox, *ita deest* in Editione principe.

CAP. LXII. 1 Gronov. *aut vernum.* Mox, Editio princeps, *quoniam tunc ex aëris temperie habent succos, &c.* Th. Gronov. et al. vett. *quoniam cum fœtificavere, fluxos habent succos, sed, &c.* Dalec. Elz. Gronov. &c. ante Harduin.

NOTÆ

victu, ultimo huic generi factum nomen, haud male, opinor, Dalecampius conjecit: quandoquidem διαλυτὸν Græcis est *dissolutum.* Quanquam Salmasius pag. 1133. hanc conjecturam inter nugas et hariolationes ponit, mavultque ipse *Dislocense* scribere, quod non uni loco additum est et alligatum. Sed non impellet viri fides auctoritasque in eam mentem, ut in Latino sermone receptam hanc vocem putem fuisse, vel hanc vim esse illius. *Dialucense* legitur in Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c.

[p] *Veluti nassis*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 569. κύρτους vocat, hoc est, *vasa piscatoria.* Scaliger et Gaza, *nassas.*

[q] *Clusiles*] Quæ ut hiatu facile diducunt sese, sic etiam facile claudunt, comprimuntque.

[r] *Ceu mitulos*] Alii *mutilos* scribunt: Gallis, *des Moules.* Græcorum τελλίνας ea voce signari a Romanis, Athenæus est auctor lib. III. pag. 85. Τὴν τελλίναν λεγομένην ἴσως δηλοῖ, ἣν Ῥωμαῖοι μύτλον ὀνομάζουσιν. Unde *mutilos* scribi, vel *mytilos*, satius forsan fuerit. De his plura XXXII. 31.

[s] *Aviditate sua*] Hinc illa parœmia Apollodori Atheniensis, apud Athen. lib. III. pag. 89. Λιχνότερα τῶν πορφυρῶν, *Edaciores purpuris:* cujus Erasmus quoque meminit Chil. II. Cent. 3. Adag. 83.

[a] *Aut ante*] Vide Notas et Emend. num. 103.

[b] *Cum cerificavere*] Hoc est, ut su-

fluxos habent succos. Sed id tinguentium officinæ ignorant, cum summa vertatur in eo. Eximitur postea vena,[2] quam diximus:[c] cui addi salem necessarium, sextarios[d] ferme in libras centenas: macerari triduo justum: quippe tanto major vis,[3] quanto recentior. Fervere in plumbo[e] singulasque[f] amphoras[g] centenas, ad quingentenas[4] medicaminis[a] libras æquari, ac modico vapore[b] torreri, et ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas adhæsisse[5] venis necesse est, decimo ferme die liquata cortina,[h] vellus elutriatum[6][i] mergitur in expe-

[a] *Liquoris purpurei.* [b] *Calore.*

quoniam cum fœtificavere, fluxos habent succos. Sed, &c. Cod. Dalec. *retificavere;* Chiffl. et Vet. Dalec. aliique codd. ap. Harduin. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cerificavere.*—2 *Exuuntur postea avena* Editio princeps.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *major vis tanto* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita omnes codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *singulas aquæ amphoras centenas atque quingentenas* Editio princeps; *singula aquæ amphora tentenas ad quinquagenas* aliud exemplar ap. Th. Gronov. *singulisque aquæ amphoris centenas, atque quinquagenas* edd. vett. ante Harduin.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *hausisse* Vet. Dalec. *hæsisse* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1535. 1616. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Lugd. 1606. Elz. Gronov. et Th. Gronov. Mox, *die liquatis in cortina* Vet. Dalec.—6 Editio princeps, *elicriatum;* alii

NOTÆ

perius dictum est cap. 60. cum 'lentorem cujusdam ceræ salivarunt.' Vide Notas et Emend. num. 104.

[c] *Quam diximus*] Cap. 60.

[d] *Sextarios*] Uncias viginti salis in libras purpurei succi centenas.

[e] *In plumbo*] In vase plumbeo, seu cortina plumbea: ne forte ænea, ferreave, suos colores illinant.

[f] *Singulasque*] Singulæ, inquit, centenæ amphoræ, ejus succi sale conditi, ita decoqui debent, ut ad quingentenas medicaminis libras redigantur: sive ad amphoras sex, et amphoræ quadrantem. Vide Notas et Emend. num. 105.

[g] *Amphoras*] Volusius Mæcianus: 'Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, congios octo, sextarios quadraginta octo.' Amphora igitur libras obtinet octoginta.

[h] *Liquata cortina*] Non modo vas ipsum, nunc cortina est, ut persæpe alias Plinio, Catonique: sed quod ipso etiam vase continetur. Liquatæ autem huic cortinæ, hoc est, igne domitæ, emollitæque adeo, ac resolutæ, ut nihil carnis, durive, supersit uspiam, opponi videtur immatura viridisque illa, cujus mentio mox habetur, cortina. Pertinebit huc forte etiam, quod alibi Plinius ait: 'Hæc omnia pariter decoquebant, decies defervescente cortina.'

[i] *Vellus elutriatum*] Elutriare lin-

rimentum: et donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color[7] nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusque mergitur carminata,[j] donec omnem ebibat saniem.[c] [k] Buccinum per se[1] damnatur, quoniam fucum remittit.[8] Pelagio admodum alligatur,[9] nimiæque ejus nigritiæ dat austeritatem illam nitoremque, qui quæritur, cocci.[m] Ita permixtis viribus alterum altero excitatur,[n] aut astringitur. Summa medicaminum in L. libras[10] [o] vellerum, buccini ducenæ: pelagii, CXI.[d] Ita fit amethysti color[p] eximius

[c] *Liquorem.* [d] *Mensura liquoris ad tingendas quinquaginta lanæ libras, libræ buccini ducentæ: purpuræ pelagiæ, centum ac decem.*

ap. Dalec. *elutum*, vel *elutatum.*—7 *Rubus color* Parm. 1. 2.—8 Editio princeps, *succum remittit.*—9 *Pelagio ad modum alligatur* Dalec. *P. admodum allegatur* Basil. 1616.—10 Editio princeps, Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Frankf. 1582. Dalec. Lugd. Erasmi, Basil. 1616. Elz. et Gronov. *in libras*, omisso *L.* Mox, edd. ante Harduinum fere omnes, *buccini ducenta;* Paris. 1514. *buccino ducentæ;* Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Bipont. Miller. et Franz. *buccini ducenæ.* Deinde, pro *pelagii, CXI.* quod servant edd. Regg. Brot. 1. 2. omnes item Harduini et aliorum, cum Venett. 2. 3. 4. 5. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. Tarvis. Venett. 1496. 1497. 1499. Brix. 1498. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Gronov. et al. *pelagio CXI.* exhibent Editio princeps et Paris. 1514. *pelagii, CX.* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

tea, dixit D. Laberius in Staminariis, hoc est, eluendo purgare.

[j] *Carminata*] Varro de Ling. Lat. lib. VI. pag. 75. 'Carminari dicitur tum lana, cum caret eo quod in ea est nequam.' Nostris, *de la laine cardée.*

[k] *Ebibat saniem*] Pulcherrima ebrietate rubeat, ut loquitur Cassiodorus Var. Ep. I. 2. ubi de purpura ille multa pereleganter.

[l] *Buccinum per se*] Succus e buccino, inquit, solo, seu minore concha, improbatur, quia tincturam remissiorem, seu minus hærentem velleri facit, minusque diuturnam. Si vero addatur et purpura, quæ pelagia etiam dicitur, et magnitudine distat a buccino, tunc lanæ color alligatur, ut elui deinde non possit. Id enim esse 'colorem alligari,' Plinius ipse docet XXXII. 22. ubi de alga marina: 'Tingendis etiam lanis ita colorem alligat, ut elui postea non possit.'

[m] *Cocci*] Hoc est, cocco similem. De cocco dicetur cap. 65.

[n] *Excitatur*] Pelagio admixto buccinum excitatur, quia fit illustre, vegetum, vividum, perenne: buccino pelagium astringitur, quoniam ea mixtura austerius fit, minusque floridum.

[o] *In L. libras*] Vide Notas et Emend. num. 106.

[p] *Amethysti color*] Qualis in amethysto gemma, de qua XXXVII. 40. 'Perlucent omnes violaceo colore ... Indicæ absolutum felicis purpuræ co-

ille. At Tyrius pelagio primum[11] satiatur, immatura viridique cortina: mox permutatur in buccino.[e] Laus ei summa, in colore[12] sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu[13 q] refulgens. Unde et Homero[r] purpureus dicitur sanguis.

LXIII. (XXXIX.) Purpuræ usum[a] Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta et latiore clavo[b] Tullum Hostilium e regibus primum usum, Etruscis devictis, satis constat. Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit, 'Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum[c] venibat: nec multo post rubra[1] Tarentina.[d] Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille[e] non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinther[2] ædilis curulis primus in prætexta

[e] *Non admodum percocto, domitoque igni medicamine: mox idem Tyrius color immutatur in succo buccini, quo rursum tingitur.*

—11 Editio princeps, *prius.* Mox, Parm. 1. 2. *buccina.*—12 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Parm. 1. 2. Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *color* Gronov. et al. ante Harduin.—13 Editio princeps, *ideoque suspectu;* Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Parm. 1576. et Th. Gronov. *idemque aspectu.*

CAP. LXIII. 1 Editio princeps, *rubea.*—2 *Hac Lentulus Stinter* Paris. 1514. *Ac Publ. Lentulus Spinter* Editio princeps. Mox, *prætexti u. improbabatur*

NOTÆ

lorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota.' Nostri hunc colorem clarum violaceum vocant, *violet clair.*

[q] *Suspectu*] Si sublimem paulum aspexeris. Aspicere est adversum spicere, hoc est, tueri. Suspicere, sursum positum contueri. Vide quæ de hac voce dicturi sumus XXI. 22.

[r] *Unde et Homero*] Iliad. P. 360. αἵματι πορφυρέῳ. Quod et Maro secutus, in Æneide: 'Purpuream vomit ille animam.'

[a] *Purpuræ usum*] De his abunde egimus VIII. 74.

[b] *Et latiore clavo*] Purpura latiore assuta mediæ tunicæ circa pectus: ea fere forma, qua sunt Sacerdotalia pallia, quæ a summo Pontifice Archiepiscopi aliique accipiunt. Vide Notas et Emend. num. 107.

[c] *Denariis centum*] Monetæ Gallicæ, libris omnino quadragenis.

[d] *Tarentina*] Nunc quoque Tarenti aiunt extare vestigia vetustarum officinarum, in quibus olim purpura lanæ inficerentur, ingentesque testarum acervos conspici, rei indices minime obscuros. Vide Fab. Columnam de Purpura cap. 1. pag. 19.

[e] *Denariis mille*] Libris Francicis, quadringentis.

usus improbabatur: qua purpura quis[3] non jam, inquit, tricliniaria[f] facit?' Spinther ædilis fuit Urbis conditæ anno DCXCI.[4][g] Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis[h] tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pæne commodiores purpuræ tinguuntur.

LXIV. In conchyliata[1] veste cetera eadem, sine buccino:[i] præterque jus[j] temperatur aqua et, pro indiviso,[k] humani potus excremento: dimidia[l] et medicamina adduntur.[a][2]

[a] *Prætereaque succus purpuræ temperatur aqua, et æqua portione humano lotio: sed succi pelagii mensura dimidia adjici ad priorem debet.*

Basil. 1616. *prætexta u. improbatur.*—3 Editio princeps, *qua purpura vigebat quis.*—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Spinter.... anno DCC.* edd. fere omnes ante Harduin. *Spinter.... DC.* Editio princeps. Fromundus ad Senecæ Nat. Quæst. I. 72. mavult legendum esse, *anno sexcentesimo nonagesimo*, si Sigonii Fasti inspiciantur, aut, *primo et nonagessimo*, si Dionis, quod ei magis arridet, quia Cicero consul tum fuit.

Cap. LXIV. 1 Editio princeps, *Inconchyliata.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. 'Budæus: *prætérque vis temp. &c.* Turneb. *prætérque ejus temperatura*, [ita Editio princeps,] *et quæ pro indiviso* (sic Ms.) *humani potus excremento remedia et medicamina, &c.* Alii, *prætereaque in ejus temperatura pro infuso humani potus excremento medicamina adduntur.* Lego: *buccino, prætérque ejus temperaturæ* [ita Paris. 1514.] *aqua pro inv. humani potus excremento, ea dimidia tantum medicamina,' &c.* Dalec. *æque pro inviso* Paris. 1514.

NOTÆ

[f] *Tricliniaria*] De his egimus VIII. 74.

[g] *Anno DCXCI.*] Vide Notas et Emend. num. 108.

[h] *Quæ bis*] Ovid. Art. Am. III. 170. 'Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.' Martialis IV. 4. 'Quod bis murice vellus inquinatum.' Cic. ad Attic. II. 9. pag. 54. 'Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ vestiant.' Et Epist. Fam. II. satis facete: 'Curtius noster δίβαφον cogitat, sed eum infector moratur.'

[i] *Sine buccino*] Hoc est, ad conchyliatam vestem pelagiæ purpuræ buccini vena, seu flos, sive succus, non admiscetur: cetera sunt paria.

[j] *Jus*] Purpurei succi decoctum. Græci ζέμα vocant. Democriti nomine quæ Physica appellantur, in codicibus nostris Mss. Εἶτα λαβὼν ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὸ ζέμα, βάλε εἰς λεκάνην προβαλὼν τὴν πορφύραν, καὶ ἐπιχέεις τὸ ζέμα τῇ πορφύρᾳ, ἕα βρέχεσθαι νυχθήμερα ἕν. Idem ibi οὔρου, hoc est, *lotii*, et ὕδατος parem fere modum temperando ei juri adhibet.

[k] *Et pro indiviso*] Prætereaque, inquit, eo etiam differt a purpuræ confectione conficiendi conchylii ratio, seu conchyliati coloris, quod decoctio corpusque medicaminum ejus temperetur, secus atque in purpura monstratum est, aqua et humano lotio, pro indiviso, hoc est, æquis utriusque portionibus adhibitis, nulloque inter lotii et aquæ modum discrimine. Vide Notas et Emend. num. 109.

[l] *Dimidia*] Sententia est, si in libras vellerum quinquaginta ducenæ

Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata,[b] [m] tantoque dilutior,[3] [n] quanto magis vellera esuriunt.

(XL.) Pretia medicamento [o] sunt quidem pro fertilitate littorum viliora: non tamen usquam pelagii centenas libras quinquagenos [4] nummos [p] excedere, et buccini centenos, sciant qui ista mercantur immenso.

LXV. Sed alia e fine [a] initia: juvatque ludere impendio, et lusus geminare miscendo, iterumque [1] [b] et ipsa adulte-

[b] *Imminuta.*

aqua et pro inviso Junt. Lugd. 1562. *et quæ pro indiviso* Editio princeps. *præterque jus temperatur aqua pro inviso humani potus excremento: dimidia et medicamina adduntur* Gronov. et plurimæ edd. ante Harduin. *dimidii medicamenta* Editio princeps.—3 Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. *dilucidior.* Mox, pro *esuriunt*, Editio princeps *exhauriunt.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *pelagias centenas l. quingenos.* Vox *centenas* deest in Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Basil. 1616. Elz. Gronov. aliisque edd. ante Harduinum.

CAP. LXV. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sed alia sunt e fine initia: j. l. i. et lusus g. m. iterum* Gronov.

NOTÆ

buccini, pelagiæ vero purpuræ medicaminis libræ requiruntur centum et decem, ut dictum est c. 62. addi nunc dimidiatum adhuc pondus oportere, quinque librarum supra quinquagenas.

[m] *Saturitate fraudata*] Color satur Latinis plenus ac vehemens est: nostri *oneratum* vocant, *couleur chargée.* Huic dilutus opponitur.

[n] *Dilutior*] Medicaminum enim saturitate intendi vellerum colores, siti vero remitti, dilutosque evadere, consentaneum rationi est. Quidam *dilucidior* legunt, sed errore haud levi.

[o] *Medicamento*] Purpuræ pelagiæ, buccinique flori vel succo.

[p] *Quinquagenos nummos*] Sestertios videlicet. Ridet hominum luxuriam profusosque sumtus, qui tam ingenti pretio pannum purpureum emerent, libram nempe, uti dictum est, cap. sup. denariis centum: cum centenæ floris ipsius vel succi purpuræ pelagiæ libræ, quo vellera tingebantur, quinquagenos nummos, sive denarios circiter tredecim, vix omnino excederent: buccini, centenos sestertios, sive denarios quinque et viginti. Vide Notas et Emend. num. 110.

[a] *Sed alia e fine*] Sed vellere sic imbuto, adeo non hic ars substitit, non hic luxuriæ industriæque finis, ut initium quoddam hoc visum sit aptissimum novi excogitandi luxus. Substerni commode arbitrantur hunc colorem, qui per se absolutissimus est, pretiique jam immodici, alteri rursum tincturæ. Amethystinam purpuram, de qua sup. cap. 62. Tyrio iterum colore inficiunt: nec conchyliata placet, nisi eodem insuper Tyrio saturetur. Sic lusum ars, luxuria sumtus geminat.

[b] *Iterumque*] Vide Notas et Emend. num. 111.

rare adulteria naturæ : sicut testudines[c] tinguere, argentum auro confundere, ut electra[d] fiant: addere his[e] æra, ut[2] Corinthia.

(XLI.) Non est satis abstulisse gemmæ[f] nomen amethystum : rursum absolutum[3] inebriatur Tyrio,[g] ut sit ex utroque nomen[h] improbum, simulque luxuria duplex : et cum confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant.[a] Pœnitentia hoc primum debet[4] invenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata,[5] votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, et gemina demonstrata via luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus.[6] Quin et terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tinguere, ut fieret hysginum.[7] [i] Coccum[j] Galatiæ

[a] *Et cum conchyliatum colorem fecere, induci tum melius rursum Tyrium arbitrantur.*

et al. ante Harduin. *Sunt alia nec habent finem vitia : j. l. i. et lusus g. m. iterum* Venett. Paris. 1514. et Vet. Dalec. *S. a. sunt in finem vitia j. l. i. et lusus g. m. iterum* Editio princeps ; *et luxus g. m. iterum* Dalec. *iterumque* Chiffl.—2 Editio princeps non agnoscit particulam *ut.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ablutus* Dalec. *absolutus* edd. ante Harduinum. Deest in Ed. pr. Mox, *improbum Tyriamethystus* Vet. Dalec. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Parm. 1576. et Th. Gronov. *Tyriamethystus* non legitur in Editione principe, Ald. Junt. Lugd. 1562. Gronov. al. et recentt.—4 Chiffl. *hoc primo debet ;* Editio princeps, *hoc primum diebus.*—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inde ratione nata* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. ante Harduin. *inde ratio est nata* Vet. Dalec. Mox, Editio princeps, *e v. pro portentuosis ingeniis.*—6 Paris. 1514. *et color . . . . leviorque dictus.*—7 Paris. 1514. *byssinum;* Editio princeps, *bisschirium ;* Vet.

NOTÆ

[c] *Sicut testudines*] Similis, inquit, luxuries hominum animos invasit testudinibus tingendis : superinducto putaminibus earum colore, in operibus intestinis. Ea de re Plinius paulo uberius, XVI. 84.

[d] *Ut electra*] De eo electri genere dicetur XXXIII. 23.

[e] *Addere his*] Auro argentoque. De Corinthio ære XXXIV. 3.

[f] *Abstulisse gemmæ*] Et communicare cum purpura, quæ amethystina nuncupatur.

[g] *Tyrio*] Tyrius color qua fieret arte, dictum est cap. 62.

[h] *Ex utroque nomen*] Tyriamethystus, ex Tyrio et amethystino colore.

[i] *Ut fieret hysginum*] Fuit ergo color hysginus e coccino purpureoque, seu Tyrio, mixtus. Nomen traxisse ab ὕσγη videtur, quæ Suidæ herba est tingendis adhiberi solita lanis. Ὕσγη, inquit, tomo II. pag. 1014. εἶδος βοτάνης· καὶ ὑσγινοβαφὴς χιτὼν, ὁ ὑπὸ τῆς ὕσγης βεβαμμένος. Atque idcirco fortassis Pausanias in Phoc.

rubens granum,[8] ut dicemus[k] in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude[l] est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano[9 m] languidus succus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti.[10] Abunde tractata est ratio, qua se virorum juxta fœminarumque forma[11] credit amplissimam fieri.

LXVI. (XLII.) Concharum generis et pinna[n] est. Nascitur[o] in limosis subrecta[1] semper,[p] nec unquam sine comite, quem pinnoterem[q] vocant, alii pinnophylacem.[r] Is est

Dalec. *bisbyssinum.*—8 *Galaciæ r. gramen* Editio princeps; *Galatiæ r. gramen* codd. Dalec. et Chiffl. cum ed. Paris. 1514. *Galaciæ r. granum* Basil. 1616. —9 Codd. Dalec. et Chiffl. cum Editione principe et Paris. 1514. *anniculo gramini.*—10 Th. Gronov. et quædam vett. *nec senescenti.*—11 Editio princeps, *quia se virorum fœminarumque justa forma.*

CAP. LXVI. 1 Cod. Dalec. et Editio princeps, *subjecta;* Basil. 1616. *sub-*

NOTÆ

scripsit coccum tinctile Galatis ὕσγην nominari, quod Tyrio colori substerni id soleret, ut color hysginus pararetur: adjecta fortassis etiam ὕσγη βοτάνη.

j *Coccum*] A Dioscoride κόκκος βαφικὴ, hoc est, *granum infectorium.* De eo uberius XVI. 12. XXII. 3. XXIV. 4. Coccum rubens, Græcis φοινικοῦν, *puniceum. L'écarlate.* Vide XVI. 12.

k *Ut dicemus*] Locis proxime appellatis.

l *In maxima laude*] Vilissimum contra Hispanum esse scribit Dioscorides IV. 48. Ἐσχάτη δὲ πασῶν ἡ ἐν Ἱσπανίᾳ. Sed de κόκκῳ βαφικῇ somnolenter admodum is tractavit, uti suo loco monebimus. Contra Petronius in Sat. 'Hesperium coccum laudabat miles, eadem Quæsitus tellure nitor certaverat ostro.' De minio Hispano loquitur.

m *Anniculo grano*] Cocco.

n *Et pinna*] Nostris, *Nacre.*—'Tamen viri Gallice periti concham eo nomine aiunt designari, non piscem; pisci nullum nomen inditum ea lingua esse.' *Ed. sec.*—Iconem vide apud Rondelet. de Test. I. 48.

o *Nascitur*] Rem hanc totam eleganti carmine, totidem ferme verbis ac Plinius, cecinit Oppian. Halieut. II. 186. Cicero quoque de Nat. Deor. lib. II. pag. 100. Plutarchus de Solert. Anim. pag. 980. Ælianus Hist. Anim. III. 29. aliique: et ante eos Aristot. Hist. Anim. V. 14. Sed id verumne sit omnino, dubitat Busbequius Epist. Turc. lib. IV. pag. 303.

p *Subrecta semper*] Vide Notas et Emend. num. 112.

q *Pinnoterem*] Vel πιννοτήρης, ut scribit Athenæus lib. III. pag. 89. ex Chrysippo Solensi: hoc est, *pinnæ custos:* vel πιννοθήρας, ut Plutarchus loc. cit. ab observanda pinna, vel a pabulo pinnæ venando: nisi mendum ei voci subest.

r *Pinnophylacem*] Oppianus loc. cit. aliique.

squilla[2] parva:[s] alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, et ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index,[3] morsu levi significat. Illa compressu,[t] quicquid inclusit, exanimat,[4] partemque socio tribuit.

LXVII. Quo magis[a] miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Novit torpedo[b] vim suam, ipsa non torpens: mersaque[c] in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes[1] obtorpuere[d] corripiens. Hujus jecori[e] teneritas nulla præfertur. Nec minor[f] solertia ranæ,[g] quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub

repta. Mox, pro *pinnophylacem* Editio princeps habet *pilophilarem.*—2 *Id est scylla* Editio princeps; *Id est squilla* Chiffl. et Paris. 1514. Mox, Editio princeps, *alibi c. eclapsis pandit, &c.* Paris. 1514. *aliubi c. dapis, &c.*—3 Editio princeps, *speculatus judex.*—4 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Vet. Dalec. cum edd. recentt. *Illa ore compresso* Editio princeps, Venett. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. Paris. 1514. ceteræ ante Harduinum. Mox, *incluserit* cod. Dalec. Paris. 1514. *examinat* pro *exanimat.*

CAP. LXVII. 1 Editio princeps, *pisces qui secuti supernatantes;* cod. Dalec.

NOTÆ

[s] *Is est squilla parva*] Latinum nomen apud nos quoque retinet.

[t] *Illa compressu*] Vide Notas et Emend. num. 113.

[a] *Quo magis*] Reliquum deinceps caput expressum plane totidem verbis ex Philosopho lib. Hist. Anim. IX. 48. pag. 182.

[b] *Novit torpedo*] Refert hoc et Plutarchus de Solert. Anim. pag. 978. Eleganti vero carmine cecinit Oppian. Halieut. II. 62. Torpedo nostris *Torpille:* Aremoricis, *Tremble.* Iconem Rondeletius habet XII. 19. Carmen XLVI. de torpedine non inelegans Claudianus.

[c] *Mersaque*] Vide Notas et Emend. num. 114.

[d] *Obtorpuere*] Vim hanc torpedinis, emittendi halitus, qui stuporem rebus cunctis afferat contactu, expertum se testatur V. Cl. D. Redi, apud Denysium, in Disceptationibus Acad. anni 1672. pag. 199. Cum enim is manu torpedinem prehendisset, brachium sibi torpere, non sine vehementi dolore, sensit.

[e] *Hujus jecori*] Rondeletius tamen torpedinem damnat in cibis. Laudat Galenus multis in locis: molli carne ac tenera esse scribit de Facult. Alim. III. 36. p. 398. tom. VI. At non torpedo hic tota, sed jecur modo commendatur.

[f] *Nec minor*] Arist. loc. cit. Oppian. Halieut. II. 86. Ælianus Hist. Anim. IX. 24. E nostris Cicero de Nat. Deor. pag. 101.

[g] *Ranæ*] Italis *Martino piscatore*, et *Diavolo di mare*, inquiunt Rondelet. et Salvianus. Cetera apud alias gentes nomina ab iisdem require.

oculis cornicula[2] turbato limo exerit,[h] assultantes pisciculos pertrahens,[3] donec tam prope accedant, ut assiliat. Simili modo squatina, et rhombus,[i] abditi pinnas[4 j] exertas movent specie vermiculorum: itemque quæ vocantur raiæ.[5 k] Nam pastinaca[l] latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ hujus, quod tardissimi[6] piscium hi mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur.

(XLIII.) Scolopendræ[7 m] terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt,[n] donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes[o] marinæ[8] simili in periculo glutiunt amplius[p] usque ad in-

piscium qui securi natantes; Chiffl. *piscium qui securi super nantes.*—2 Paris. 1514. *cornicula est.* Mox, pro *turbato limo*, Petavius mallet, *terebrato limo.*—3 Ita Regg. Brot. 1. 2. et Editio princeps; *assultantibus pisciculis pertrahens;* Paris. 1514. *assultantes pisciculos protrahens;* edd. fere omnes ante Brotier. *assultantes pisciculos attrahens.* Mox, Chiffl. *ut assiliant.*—4 Editio princeps, *et rumbus addici primas.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *itemque vocatur raia* Paris. 1514. *itemque quæ vocatur raia* vett. edd. ante Harduin. *ratiæ* Editio princeps. 'Massarius videtur velle legere *rana*, cujus opinionem improbo.' *Th. Gronov.*—6 Quædem edd. vett. et Th. Gronov. *tardissimum.*—7 *Scolopendriæ* Editio princeps.—8 Cod. Dalec. *τὸ marinæ* non

NOTÆ

[h] *Exerit*] Et quasi escam præternatantibus pisciculis objicit.

[i] *Et rhombus*] Qui Aristoteli loc. cit. *ψῆττα.* Nostris *Turbot.*

[j] *Pinnas*] Non tam pinnæ dici, quam virgulæ, radii, aut vermiculi, debent. Aristoteli *ῥαβδία*, loc. cit.

[k] *Quæ vocantur raiæ*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Editi, *quæ vocatur raia*, mendose. Diversa raiarum genera significat, de quibus Rondeletius XII. 13.

[l] *Nam pastinaca*] Arist. loc. cit. Hæc raiæ simillima est: quam ob similitudinem Galli raiam vocant: Græci *τρυγόνα.* Iconem ejus exhibet Rondeletius XII. 1.

[m] *Scolopendræ*] Hæc totidem verbis Arist. Hist. Anim. II. 17. pag. 237. et IX. 51. pag. 1086. Oppian. Halieut. II. 424. Ælianus Hist. Anim. VII. 35. Albertus M. de Anim. VIII. 3. pag. 261. scolopendras depingit describitque Rondeletius de Insect. cap. 2. pag. 108.

[n] *Evomunt*] Triplicem describit astum adversus hamos: primum, scolopendræ, quæ evomit: alterum, vulpis, quæ erodit: tertium, glanidis, qui esca spoliat.

[o] *At vulpes*] Arist. Hist. Anim. IX. 52. p. 1087. Ælian. Var. Hist. I. 43. Oppian. Halieut. III. 144. Ab cauda, quæ similitudinem ensis refert aliquam, nomen traxit apud Monspelienses, teste Rondeletio XIII. 10. pag. 387. ubi ejus effigiem exhibet.

[p] *Glutiunt amplius*] Hoc est, ut ait

firma lineæ, quæ facile[q] prærodant. Cautius qui glanis[r] vocatur: aversos[9] mordet hamos, nec devorat, sed esca spoliat.

(XLIV.) Grassatur aries,[10 s] ut latro. Et nunc grandiorum navium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi voluptas invitet,[11] expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusque annatans mergit.

LXVIII. (XLV.) Equidem et his[1] inesse sensum arbitror, quæ neque animalium, neque fruticum, sed tertiam quandam ex utroque[2] naturam habent: urticis dico, et spongiis. Urticæ noctu vagantur,[a] noctuque mutant.[3 b] Carnosæ[c]

agnoscit. Mox, Vet. Dalec. *usque ad infima, &c.*—9 *Clantius qui et G. v. adversos* Editio princeps; *Glavius qui et G. v. aversus* Paris. 1514. *Glaucus et qui g. v. aversos* Vet. Dalec.—10 Editio princeps, *spolia grassatur aries.*—11 Eadem editio, *voluptas inuit.* Mox, Paris. 1514. *juxta aquam.*

CAP. LXVIII. 1 *Siquidem ex his* Editio princeps.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *nec animalium, nec fruticum, sed tertium ex utroque* Gronov. et al. ante Harduin. *neque a. nec. f. sed tertia quadam ex utroque natura habentem* Chiffl. *quandam ex utroque* etiam Editio princeps.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *mutantur* Ald. Junt. al. usque ad Harduin. *natant* Editio princeps. 'Legere

NOTÆ

Albertus de Anim. VIII. 3. pag. 262. 'Magnam partem hamorum, et filorum retis, aliquando glutit, et glutita masticat, et abscindit ea dentibus: et cum sic sibi viam evasionis præparaverit, tunc evomit interanea, ut scolopendra.'

q *Quæ facile*] Forte, *qua:* hoc est, qua parte.

r *Cautius qui glanis*] Cautius, inquit, hoc est, meliore consilio glanis in mari, quam priores, scolopendræ, ac vulpes, hamos non devorat, sed obliquo morsu spoliat esca. Vide Notas et Emend. num. 115.

s *Aries*] Ab iis arietibus de quibus diximus cap. 4. qui sunt belluarum generis, hunc arietem forma discrepare Plinius significat XXXII. 53. ubi genera piscium enumerans: 'Ut a belluis ordiamur,' inquit, 'arbores, physeteres,... arietes, musculi, et alii piscium forma arietes.' Nisi alios ibi intelligat ab isto de quo nunc sermo est, et ab iis de quibus cap. 4. diversos: quod vix reor.

a *Noctu vagantur*] Vide Notas et Emend. num. 116.

b *Noctuque mutant*] Sedem videlicet, rimasque saxorum, in quibus gignuntur, quove evagatæ se recipere consueverunt. Non omnes tamen urticæ vagantur, ut Plinii fert interpretatio: sed unum tantummodo genus earum. Nam si Aristoteli credimus Hist. Anim. V. 15. pag. 577. *Genus duplex urticæ est: aliæ cavis adhærent petris, nec unquam ab iis absolvuntur:*

frondis his natura: et carne[d] vescuntur.[4] Vis pruritu[e] mordax, eademque quæ terrestris urticæ. Contrahit ergo[f] se quam maxime rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complectensque devorat. Alias marcenti[5] similis, et jactari se passa fluctu algæ vice,[a] contactos pisces,[g] attrituque petræ scalpentes pruritum, invadit. Eadem noctu[h] pectines et echinos perquirit:[6] dum admoveri sibi manum sentit, colorem mutat et contrahitur. Tacta[7] uredinem mittit,[b] paulumque si fuit intervalli, absconditur. Ora ei in radice[i] esse traduntur:[8] excrementa[j] per summa tenui fistula reddi.

[a] *Instar algæ.* [b] *Tacta urit et pruritum ciet.*

mallem *noctuque venantur,* aut *pascantur* ex Aristot. Hist. Anim. I. 1.—4 Cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *ut carne vescantur.* 'Massarius legit, *carnosæ frondis iis natura ut carne vescantur,* quod improbo.' *Th. Gronov.*—5 *Alias marcentis* Chiffl. *Alias mercanti* Paris. 1514. Mox, Chiffl. *contractos piscium,* et Dalec. *contactos pisces a. petras s. ob pruritum.*—6 Basil. 1616. et al. *persequitur.* Mox, cod. Dalec. *cum admoveri;* alii ap. Dalec. *et dum admoveri;* Editio princeps, *eum admoveri.*—7 *Tacta* Chiffl. Mox, *paulumque si fuerit* cod. Dalec. *parumque si fuit* Editio princeps.—8 Dalec. *Os ei in r. esse traditur;* Chiffl. *Ora ei in radices, &c.* Editio princeps, *ora et radices.*

NOTÆ

aliæ plana et littora amant, quæ absolvunt sese, et sedem mutant. Τῶν δὲ κνιδῶν δύο γένη· αἱ μὲν οὖν ἐν τοῖς κοίλοις οὐκ ἀπολύονται τῶν πετρῶν· αἱ δ' ἐπὶ τοῖς μείζοσι καὶ ἐπὶ τοῖς πλαταμῶδεσιν ἀπολυόμεναι μεταχωροῦσιν.

[c] *Carnosæ*] Arist. Hist. Anim. lib. IV. p. 461. Σαρκῶδες τὸ σῶμα πᾶν ἐστιν αὐτῆς. *Toto corpore carnosa urtica est.* Hoc illud esse callosum esculentum, quod Burdegalæ vocant *Cubalsaut:* aliamque his esse in Aremoricis scopulis naturam, scribit Scaliger, Exercit. 219. pag. 698. Harum, quæ solutæ sunt, et vagantur, effigiem exhibet Rondel. XVII. 19. et 20. Gallis plerumque, *Orties de mer.*

[d] *Et carne*] Pisciculis, qui ad eas allapsi fuerint. Arist. Hist. Anim. VIII. 3. pag. 866. et loc. cit. pag. 462.

[e] *Vis pruritu*] Diphilus Siphnius, apud Athen. lib. III. pag. 90. Ælianus Hist. Anim. VII. 35.

[f] *Contrahit ergo*] Adhærescitque simul saxo: unde præternatantes pisciculos fronde sua, hoc est, brachiis, stringit. Arist. Hist. Anim. IV. 5. p. 462.

[g] *Contactos pisces*] In Mss. *piscium.*

[h] *Eadem noctu*] Arist. loc. cit.

[i] *Ora ei in radice*] Arist. tum loc. cit. tum Hist. Anim. VIII. 3. pag. 866. unde hæc ipsa sumuntur, ἐν μέσῳ os habere urticam, hoc est, *in sui medio,* non semel testatur. Sed nimirum frondis vocabulo, quo non semel in hujus aquatilis descriptione Plinius abutitur, haud male nunc radices respondere videntur, idem-

LXIX. Spongiarum[a] tria genera accepimus: spissum ac prædurum et asperum, tragos[b] id vocatur: spissum[1] et mollius, manon:[c] tenue densumque,[d] ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur[e] omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum[f] inesse his apparet, quia ubi[2] avulsorem sensere, contractæ multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Vivere esca,[g] manifesto conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronem[3][h] vesci illis avulsas etiam aiunt, et ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipue, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt[i] manæ,[4] sed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo[j] autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, et densæ circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideo

CAP. LXIX. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *accipimus: s. ac p. et a. t. id vocatur: minus spissum* Gronov. et al. ante Harduin. *minus* deest etiam in Ed. pr. Mox, in eadem, *imanos t. d. ex q. penicilli achillium;* Paris. 1514. *manæ, tenue, &c.* Chiffl. *manos, &c.*—2 Junt. Lugd. 1562. al. et Th. Gronov. *quia si.*—3 *Circa Turonem* Editio princeps. *Circa Toronem v. illis. Avulsas, &c.* Junt. Lugd. 1562. al. et Th. Gronov. *avulsæ* Basil. 1616.—4 *Maximæ sunt mancæ* Editio princeps; *M. sunt manæ* Paris. 1514. Ald. Junt.

NOTÆ

que significare ac medium, sive os ipsum.

j *Excrementa*] Arist. Hist. Anim. VIII. 3. pag. 866. quanquam idem Philosophus sibi contradicens in quarto, pag. 463. negat ullum ei excrementum esse: at os tamen habet, et pascitur.

a *Spongiarum*] Accepta hæc sunt ex Philosopho Hist. Anim. v. 15. pag. 578.

b *Tragos*] Τράγοι καλοῦνται, *hirci.* Arist.

c *Manon*] Μανὸν, *rarum.* Vide Notas et Emend. num. 117.

d *Tenue densumque*] Nostris, *éponge fine.*

e *Nascuntur*] Arist. loc. cit.

f *Intellectum*] Sensum, τὴν αἴσθησιν dixit Aristot. tum loc. cit. pag. 579. tum 1. 2. unde hæc ad verbum excerpta.

g *Vivere esca*] Arist. pag. 580.

h *Circa Toronem*] Arist. loc. cit.

i *Maximæ fiunt*] Reliquum deinceps caput expressum ex eodem Aristot. pag. 581. sed ita solerter ingenioseque redditum, ut nisi omnia exactiore diligentia inter se conferantur, discrepare interdum a Philosophi sententia Plinius videatur: sed minus cautis, nec satis Græce peritis.

j *In profundo*] Omnino, inquit Philosophus, quæ in profundis tepidisque locis sunt, mollissimæ: vento enim et frigore, sicut et alia plantarum genera, indurantur, et crescere prohibentur.

optimæ in gurgitibus. Viventibus [k] idem, qui madentibus,[5] nigricans color. Adhærent[1] nec parte, nec totæ:[6] intersunt enim fistulæ quædam inanes, quaternæ fere aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt et aliæ,[m] sed superne concretæ.[a] Et subesse[n] membrana quædam radicibus earum intelligitur. Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium[o] genus est earum, quæ aplysiæ[7] vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, et reliqua densitas spissa.[p]

LXX. (XLVI.) Canicularum maxime multitudo[a] circa eas[b] urinantes gravi periculo infestat.[1] Ipsi[2] ferunt[c] et nubem

[a] *Obturatæ.*

Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov.—5 *Idemque mandentibus* codd. et Vet. Dalec. cum ed. Paris. 1514. *idem qui mandentibus* Chiffl. 'Aristot. Hist. Anim. v. 16. ait *illotis vivisque;* hinc legerem, *Viventibus idem qui illotis.*' Th. Gronov.—6 Paris. 1514. *nec in parte nec totæ;* Editio princeps et Basil. 1616. *nec parte, nec toto.*—7 *Appliciæ* Editio princeps, et mox in eadem, Venett. et Parm. *erui non possunt.*

CAP. LXX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1.

NOTÆ

[k] *Viventibus*] Arist. Ἄπλυτοι δὲ ὄντες καὶ ζῶντες, εἰσὶ μέλανες. *Et nisi laventur, et dum vivunt, nigræ sunt.*

[l] *Adhærent*] Arist. ἡ δὲ πρόσφυσίς ἐστιν οὔτε καθ' ἕν, οὔτε κατὰ πᾶν. Quæ Gaza Plinium secutus sic reddidit, *Adhærent nec parte, nec totæ.* Sed rectius fideliusque, opinor, sic ea vertisset: *Adhærent neque ex una parte, neque ex omni.* Nam quæ nec totæ, nec parte adhærent, qualiter tandem adhæreant, non satis intelligo.

[m] *Sunt et aliæ*] Fistulæ videlicet, seu meatus: quorum nulli sunt ad superiora pervii, præter quaternos aut quinos: quæ causa fuit, cur existimarent aliqui, his meatibus eas cibum capere. Hæc Arist. loc. cit.

[n] *Et subesse*] Arist. pag. 581. 'Hærent,' inquit, 'neque una tantum parte, neque omnibus: intervenientibus scilicet fistulis inanibus: atque ambiuntur ad radicem quasi membrana: plurimis tamen partibus hærent.' Περιτέταται δὲ ὥσπερ ὑμὴν περὶ τὰ κάτω, κ. τ. λ.

[o] *Pessimum omnium*] Ἀπλυσίαι, ab α, ut vocant, privativo, et πλύνω, *lavo.* Vide Notas et Emend. num. 118.

[p] *Et reliqua densitas spissa*] Hoc est, cetero corpore solido sunt: sive, *reliquum omne densum est,* τὸ δ' ἄλλο, πυκνόν ἐστι πᾶν.

[a] *Multitudo*] Ita Mss. omnes. Editi libri, *multitudine . . . infestantur.*

[b] *Circa eas*] Spongias nimirum, de quibus dictum est proxime. Urinantes autem, piscatores intellige, ex illa vetere apud Gruterum epigraphe, pag. 354. FORTVNATO. PISCAT. VENATORI. et in sequentibus *Corporis Piscatorum Venatorum* haud semel fit mentio.

[c] *Ipsi ferunt*] Narrant ipsi urinantes, inquit, præter caniculas, nubem

quandam crassescere super capita, animalium[d] planorum piscium[3] similem, prementem eos, arcentemque a reciprocando:[b] et ob id stylos præacutos lineis annexos[c] habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant:[4] caliginis et pavoris, ut arbitror, opere. Nubem enim et nebulam (cujus nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam[5] comperit quisquam.[d] At cum caniculis[6][e] atrox dimicatio. Inguina,[f] et calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adversas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem æque ac terret. Et sors[7] æqua in gurgite: ut ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, ademta ratione contra eundi, dum conetur emergere:

[b] *Prohibentem, ne retrogrediantur ad summum æquor, et ex imo mari surrigant sese.* [c] *Filis e lino brachiis adalligatos.*

[d] *Quod de ea nube id referant urinantes, facit, ut arbitror, caligo et pavor: non veri animalis conspectus: nam qui nubem et nebulam (quo nomine id malum appellant) inter animalia reponeret, nemo fuit.*

2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *C. m. multitudine c. e. u. g. p. infestantur* Gronov. et al. ante Harduin. *Cuniculorum maxime multitudo c. eos u. g. p. infestat* Editio princeps; *Can. maxime multitudo c. eas u. g. p. infestat* Paris. 1514. *maxima multitudo c. eas u. g. p. infestat* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535.—2 *Ipsis* Vet. Dalec. Mox, cod. Dalec. *quandam animalium crassescere, &c.*—3 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *super c. planorum piscium* edd. vett. ante Harduin. *quorundam piscium* Vet. Dalec. Mox, Editio princeps, *perimentem eos;* Dalec. *prementem eas.* Deinde, Vet. Dalec. *lignis* pro *lineis.*—4 Editio princeps, *quia nihil p. i. non recedunt.* Mox, Dalec. *haud pavore, sed caligine, ut arbitror, apertæ.*—5 Cod. Dalec. et Editio princeps, *animalia haud ultra;* Chiffl. *a. haud ulla;* Paris. 1514. *a. illa haud ultra.*—6 *At caniculis,* omisso *cum,* cod. Dalec. *Hæc cum caniculis* Vet. Dalec. *ut canicul.* Chiffl. *Aut cum cuniculis* Editio princeps.—7 *Et frons* Editio princeps, Venett. et Parm. *Et infrons*

NOTÆ

etiam quandam instare capitibus suis, quæ speciem similitudinemque referat animalium e planorum piscium genere: quæque ipsos urinantes premat. Vide Notas et Emend. num. 119.

[d] *Animalium*] Vide Notas et Emend. num. 120.

[e] *At cum caniculis*] Nunc ad caniculas, unde digressa erat, redit oratio.

[f] *Inguina*] Plinii caniculam esse galeum canem, de quo Rondeletius XIII. 5. p. 377. vel hæc nota demonstrat: nam calces, inguina, poplitesque ita avide appetit, ut non urinantes modo, sed et qui in littore sedent, ejus morsus vehementer formident: ea esca enim allecta sæpe in terram exsilit. Monspeliensibus *Cagnot,* ceu parvus canis, et *Milandre* vocatur.

et salus omnis in sociis: funem illi religatum ab humeris ejus trahunt: hunc[g] dimicans, ut sit periculi signum, læva quatit: dextra apprehenso stylo in pugna est: modicus alias tractus.[e 8] Ut prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repente rapiat,[9 h] absumi spectant. Ac sæpe jam subducti, e manibus auferuntur, si non trahentium opem,[10] conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adjuvere. Protendunt quidem tridentes alii: sed monstro [11] solertia est navigium subeundi, atque ita e tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum [12] hoc malum insumitur.

(XLVII.) Certissima est securitas vidisse planos pisces:[i] quia nunquam sunt, ubi maleficæ bestiæ: qua de causa [13] urinantes sacros[j] appellant eos.

LXXI. Silicea testa [1] inclusis fatendum est nullum esse sensum,[a] ut ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, ut holothuriis,[2 b] pulmonibus, stellis.[c] Adeoque nihil[d] non

[e] *Lente alioqui ex aqua attrahitur.*

Chiffl. *Et fors* Paris. 1514. Mox, *ut ad summum* Editio princeps.—8 Codd. et Vet. Dalec. *alias tractatus.*—9 Ita codd. Harduini, Editio princeps, et edd. recentt. *vi repente rapiant* Gronov. et al. ante Harduin. *ut repente rapiant* Paris. 1514.—10 Paris. 1514. *si non t. ope.* Mox, eadem et Colon. Agrip. 1524. *ipsi se adjuvere;* Vet. Dalec. *ipse adjuverit.*—11 Cod. Dalec. *et monstri;* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *sed monstri.*—12 Cod. Dalec. *ad depeculandum.*—13 Gronov. et al. ante Harduin. *qua causa.*

CAP. LXXI. 1 *Scilicet a testa* Chiffl. *Scilicet testa* c̄od. Dalec.—2 Chiffl.

NOTÆ

[g] *Hunc*] Funem læva quatit, ut socios admoneat periculi ingruentis.

[h] *Repente rapiat*] Tractus ille scilicet, alias modicus. Ita Mss. Editi, *rapiant.*

[i] *Planos pisces*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Animal. IX. 49. pag. 1084. Vide Notas et Emend. num. 121.

[j] *Sacros*] Fuit hæc multis aliis piscibus communis appellatio, ut videre est apud Athen. lib. VII. et Oppian. Halieut. I. 185.

[a] *Nullum esse sensum*] Videtur hic Plinius ab Aristotele dissidere, qui non sensum ostreis ac reliquis testatis omnino adimit, de Gener. Anim. III. 11. pag. 1110. sed ea, si cum moventibus se sponte sua animalibus conferantur, plantarum similitudinem referre testatur: sentiendi vero indicium alia ex his nullum exhibere, alia obscurum.

[b] *Holothuriis*] Arist. de Hist. Anim. II. 1. pag. 16. inter ea quæ non adhærescunt quidem, sed neque moventur, ostrea numerat, et τὰ καλούμενα ὁλοθούρια. Horum geminam speciem

gignitur in mari, ut cauponarum[e] etiam[3] æstiva animalia, pernici molesta saltu, et quæ capillus maxime celat, existant, et circumglobata escæ sæpe extrahantur: quæ causa[f] somnum[4] piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam vero[g] ipsis innascuntur,[5] quo in numero chalcis[h] accipitur.

olothris.—3 Vet. Dalec. *in mari ut caupo. Nam etiam;* Editio princeps et Paris. 1514. *in mari ut campo. Nam etiam.* Scal. *conopeorum.* Mox, Chiffl. *ut quæ .... esca;* Paris. 1514. et Basil. 1535. *aut quæ .... escæ;* Editio princeps, *atque capillus .... et circumglobata, sæpe scatent, extrahunturque;* Basil. 1535. etiam *sæpe extrahuntur.*—4 Cod. Dalec. *somnium.*—5 Paris. 1514. *nascuntur.* Mox, Editio princeps, *Chalchris accipitur.*

NOTÆ

exhibet Rondeletius de Insect. cap. 19. et 20.

[c] *Pulmonibus, stellis*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 575. Ὁ δὲ καλούμενος ἀστὴρ, καὶ οἱ καλούμενοι πλεύμονες. Plinio XXXII. 53. halipleumones, hoc est, pulmones marini. Iconem vide apud Rondel. de Insect. cap. 28. Stellarum diversi generis cap. 11. et seqq.

[d] *Adeoque nihil*] Hoc illud est, quod antea dixit, cap. 1. 'Vera ut fiat opinio vulgi, quicquid nascatur in parte naturæ ulla, et in mari esse:' hoc est, ejus similitudinem quandam, ob eamque nomen commune. Sunt enim, inquit, et in mari pulices, quo nomine æstiva cauponarum animalia plerumque signantur. Sunt et marini pediculi, quæ vox ea vulgo notat animalcula, quæ capillus celat: quanquam marini pulices ac pediculi a terrestribus ejusdem nominis animalculis, ortu, forma, indole, toto denique propemodum genere discrepant: solo conveniunt nomine aut colore: ψύλλοι et φθεῖρες pariter appellati ab Arist. Hist. Anim. IV. 10. pag. 501. Vide ejusdem libri cap. 19. et cap. 26. pag. 630. Pediculi marini effigiem exhibet Rondel. XVIII. 28.

[e] *Ut cauponarum*] Ita Mss. omnes. Scaliger *conopeorum* legit: quod sint conopea dicta, quæ adversum culicum morsus, τῶν κωνώπων, tendi solebant. Sed Aristoteli ψύλλοι sunt, hoc est, *pulices:* non κώνωπες, qui *culices* vocantur.

[f] *Quæ causa*] Arist. Hist. Anim. IV. cap. 10. pag. 501.

[g] *Quibusdam vero*] Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 957. *Chalcis,* inquit, *valido morbo corripitur: pediculi sub branchiis orti eam interimunt. Cujusmodi morbo nullus præterea tentatur piscis.* Τῇ δὲ χαλκίδι νόσημα ἐμπίπτει νεανικόν· φθεῖρες ὑπὸ τὰ βράγχια γιγνόμενοι πολλοὶ, ἀναιροῦσιν, κ. τ. λ.

[h] *Chalcis*] Colum. VIII. 17. ubi de esca piscium, præberi præcipit 'tabentes haleculas, et salibus exesam chalcidem, putremque sardiniam:' prorsus ut congeneres hi pisces esse videantur. Nec congeneres modo, sed plane similes, atque easdem esse χαλκίδας καὶ σαρδίνους auctor est Epænetus, libro de piscibus, apud Athen. lib. VII. pag. 328. De fluviatili, credo, chalcide Columella: de marina egit Epænetus. Itaque sardinæ nostræ chalcides antiquorum sunto.

LXXII. (XLVIII.) Nec venena cessant[a] dira, ut in lepore:[b] qui in Indico mari etiam tactu[c] pestilens, vomitum dissolutionemque stomachi protinus creat: in nostro offa informis,[d] colore tantum lepori similis: in Indis, et magnitudine, et pilo,[e] duriore tantum: nec vivus[1] ibi capitur. Æque pestiferum[2] animal araneus,[f] spinæ in dorso aculeo noxius.[3] Sed nullum[4] usquam execrabilius, quam radius, super caudam eminens trygonis,[5][g] quam nostri pastinacam appellant, quincunciali[h] magnitudine. Arbores infixus radici[6][i] necat: arma, ut telum,[7] perforat: vi ferri,[j] et veneni malo.

CAP. LXXII. 1 Vet. Dalec. Editio princeps, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *tantum vivus.* Dalec. *et pilo, duriore tantum, &c.*—2 *Atque pestiferum* Editio princeps.—3 'Legere mallem: *pinnæ in dorso aculeis noxius,* hoc est, noxius aculeis tribus pinnæ in dorso anteriore, nam trachini omnes in dorso habent duas pinnas, quarum anterior parva tribus radiis aculeatissimis ac venenatis, ut volunt piscatores, instructa est, hisce tangentes reluctatione corporis lædunt.' *Th. Gronov.*—4 *Sed nihil* Dalec.—5 *Trigonis* Paris. 1514. et aliæ quædam vett. *strigonis* Editio princeps. Mox, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *quin conchylii magnitudine;* Editio princeps. *quin conchylia magnitudine.*—6 Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *affixus radici;* Pintian. *infixus radicitus.*—7 Ita codd. Harduini, item Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *arma* deest in aliis quibusdam vett. *carnem, ut telum* al. ap. Dalec. Mox, *ut ferri* Editio princeps; *et ferri* Colon. Agrip. 1524. *vi ferri et v. mali* cod. Dalec.

NOTÆ

[a] *Cessant*] Nec desunt, inquit, magis venena in mari, quam cetera quæ terra gignit.

[b] *Ut in lepore*] Lepus marinus, λαγωὸς θαλάσσιος, Rondel. XVII. 11. hunc esse ait, quem Monspelienses *Imbriago* vocant. De eo longe plura dicentur XXXII. 3.

[c] *Etiam tactu*] Ælianus Hist. Anim. XVI. 19. et II. 45.

[d] *Offa informis*] In qua neque oculos, neque pinnas, neque alia membra cernas apte distincta, ut in aliis piscibus.

[e] *Et pilo*] Hæc totidem verbis Ælianus loc. cit. Spinosum esse, semperque surrectum leporis marini pilum affirmat: quem si quis contigerit, eum periculose lædi.

[f] *Araneus*] Vide Notas et Emend. num. 122.

[g] *Trygonis*] Τρυγὼν Græce dicitur, quam D. Ambrosius in Hexaëm. IX. 48. Turturem Latine reddidit: Celsus VI. 9. et Plinius, pastinacam. De ea diximus cap. 67. Insanabilem aculei pastinacæ ictum esse scribit Ælianus Hist. Anim. I. 56. et II. 36. et 50.

[h] *Quincunciali*] Uncia pars est pedis duodecima.

[i] *Infixus radici*] Vide Notas et Emend. num. 123.

[j] *Vi ferri*] Oppianus hæc eleganter expressit Halieut. II. 482.

LXXIII. (XLIX.) Morbos[k] universa genera piscium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus sentire.[1] Verum ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere præpingues alii capiantur.

LXXIV. (L.) Quonam modo generent, desiderium et admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu[1] ventrium coëunt, tanta celeritate ut visum fallant: delphini,[m] et reliqua cete, simili modo, et paulo diutius.[1] Fœmina[n] piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem[2] ejus rostro pulsans: sub partum mares fœminas similiter, ova vescentes[o] earum. Nec satis[p] est generationi per se coitus, nisi editis ovis, interversando[q] mares vitale[3] asperserint virus.[a] Non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine: alioqui[r] replerentur maria et stagna, cum singuli[4] uteri innumerabilia concipiant.

[a] *Genitale semen.*

CAP. LXXIII. 1 'Quis non videt, quin ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 19. caput hoc mutuarit Plinius, neque mecum leget: *Morbos pestilentiales universa piscium genera, &c. accipimus non sentire.*' Th. Gronov.

CAP. LXXIV. 1 Cod. Dalec. *sed paulo diutius;* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Parm. 1576. al. ante Harduin. *paulo diutius,* omissa conjunctione *et.* —2 Editio princeps, *venerem;* et paulo post in eadem, Paris. 1514. et cod. Dalec. *sub partu.* Mox pro *fœminas,* quod exhibent Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fœminam* legitur in edd. vett.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inter se versando mares et fœminæ vitale* edd. vett. ante Harduin. *inter se versantes mares et fœminæ* Vet. Dalec. *nisi editis a fœmina ovis ante se versando mares vitale* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. Hist. Anim. VI. 13.—4 Dalec. *singularum.* Mox, Editio princeps, *innumerabilia*

NOTÆ

[k] *Morbos*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 955. ubi *νοσήματα λοιμώδη* vocat. Communes popularesque morbos Plinius intelligit, qui contagio per genera sæviunt, lateque vulgantur: *ἐπιδημίους* Græcis nominatos.

[l] *Pisces attritu*] Ventrium commissione. Arist. Hist. Anim. V. 5. pag. 526. et 532.

[m] *Delphini*] Hos Oppian. Halieut. I. 580. scribit hominum more adversos coire: pudenda iis esse humanis similia: virile non semper esse conspicuum, sed intus latere: Veneris tantum in usus nudari et exeri.

[n] *Fœmina*] Arist. pag. 530.

[o] *Ova vescentes*] Et ex iis quæ reliqua sunt, pisces generantur: *ἐκ δὲ τῶν παραλειπομένων γίνονται οἱ ἰχθύες.* Arist.

[p] *Nec satis*] Hist. Anim. VI. 12. p. 689.

[q] *Nisi e. o. interversando*] Vide Notas et Emend. num. 124.

[r] *Alioqui*] Arist. loc. cit.

(LI.) Piscium ova in mari crescunt, quædam summa celeritate, ut murænarum,[s] quædam paulo tardius.

Plani piscium,[t] quibus cauda non obest,[u] aculeique, et testudines[5] [v] in coitu superveniunt: polypi crine uno[w] fœminæ[6] naribus[x] annexo: sepiæ et loligines linguis,[y]

pariant ova.—5 Ita codd. Harduini, Vet. Dalec. et Colon. Agrip. 1535. cum edd. recentt. *quibus cauda non est, aculeatique, ut testudines* Pintian. Gronov. Th. Gronov. et al. ante Harduin. 'Hæc verba maxime torserunt Interpretes, neque sensum comprehendere potuerunt, mendaque in illis quæsiverunt, quæ non insunt: hinc legere nonnulli, sed pessime: *quibus cauda non obest, aculeique ut testudines et raiæ superveniunt.* Pintianus æque perperam loco *testudines* legit *pastinacæ.* Harduinus vero cum Gelenio lectionem *ut testudines* adoptat, quia Aristoteles eas inter animalia enumerat, quæ coitu superveniunt. Ego totam lectionem, uti se habet, probo. Plinius hic agit de planis illis piscibus, quos descripsit cap. 40. his omnibus non est cauda radiata et expansilis, neque eis aculeati radii in pinnis adsunt; qui tali cauda, atque radiis aculeatis non instructi sunt, coitu superveniunt more testudinum, de quibus actum est cap. 12.' *Th. Gronov. a coitu superineunt* Dalec.—6

NOTÆ

[s] *Ut murænarum*] Diximus cap. 39.

[t] *Plani piscium*] Ut raia, pastinaca, et alii, de quibus cap. 40.

[u] *Quibus cauda non obest*] Vide Notas et Emend. num. 125.

[v] *Et testudines*] Vide Notas et Emend. num. 126.

[w] *Polypi crine uno*] Hujuscemodi polypi coitus, qui, ut certus exploratusque nunc a Plinio traditur, incompertus ac dubius admodum Aristoteli esse videtur. Is enim, cum vulgatiorem eorum retulisset complexum Hist. Anim. v. 6. pag. 533. passis nimirum conjunctisque flagellis, ita ut acetabula inter se continuentur, subjecit, Φασὶ δέ τινες καὶ τὸν ἄῤῥενα ἔχειν αἰδοιῶδές τι ἐν μιᾷ τῶν πλεκτανῶν, κ. τ. λ. *Aiunt nonnulli marem habere nonnihil simile genitali in uno ex brachiis, quod duo maxima acetabula continet: id protendi quasi nervosum, medium usque brachium, quod nari fœminæ totum inseratur.* Hanc vero crinis seu brachii insertionem idem Philosophus de Gener. Anim. I. 15. pag. 1056. complexus tantum gratia fieri asseverat: negat id instrumentum esse ad generationem utile.

[x] *Naribus*] Arist. τὸν μυκτῆρα τῆς θηλείας pariter vocat.

[y] *Linguis*] Hoc est, ore: unde mox sequitur: 'ore et pariunt.' Arist. loc. cit. Αἱ δὲ σηπίαι καὶ αἱ τευθίδες νέουσιν ἅμα συμπεπλεγμέναι, τὰ στόματα καὶ τὰς πλεκτάνας ἐφαρμόττουσαι καταντικρὺ, κ. τ. λ. *Sepiæ autem et loligines complexæ, commisso inter se utrimque ore et brachiis, contrariis natatibus simul feruntur. Aptant etiam nares naribus: tum etiam natant, nunc prorsum, nunc rursum, &c.* Est porro in ore sepiarum linguæ vice caro fungosa. Verum de coitu partuque sepiarum dissidet a Philosopho Plinius: neque enim ore parere sepias ille dixit, sed ea corporis parte, quæ in ventre fistula dicitur: quæque simplex in mare, in femina duplex est: qua et coire eas nonnulli dicunt: Ἐκτίκτει δὲ κατὰ τὸν φυσητῆρα καλούμενον, καθ' ὃν ἔνιοι καὶ ὀχεύεσθαί φασιν αὐτάς.

componentes inter se brachia, et in contrarium nantes: ore et pariunt.[7] Sed polypi[z] in terram[8] verso capite coëunt. Reliqua mollium[a] tergis, ut canes: item locustæ, et squillæ: cancri, ore.[9] [b] Ranæ superveniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare[10] apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos[11] [c] vocant, oculis tantum et cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque, semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur quæ fuere:[d] naturæ perinde[12] occulta ratione, cum omnibus annis id eveniat.

Et mituli[e] et pectines[13] sponte naturæ in arenosis pro-

Paris. 1514. *polypi crino uno feminæ;* cod. Dalec. omittit *τὸ fœminæ.* Mox, Petavius omissum vellet *linguis.* pro quo Dalecampius legit *fistulis.*—7 Vet. Dalec. *nantes pariunt ore.* Margo edd. Dalec. et Gronov. *fistula eædem.*—8 *Sed polypi in terra* Editio princeps.—9 *Reliqua mollium t. ut c. item l. et schillæ cancri ore* Editio princeps; *Reliqua mollium* etiam Colon. Agrip. 1535. Gronov. et recentt. *Reliqua mollia, &c.* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *Crustaceorum mollia, tergis ut canes: ita locustæ et squillæ. Cancri ore, &c.* margo edd. Dalec. *Crusta molli testa ut canes* al. ap. Dalec.—10 Editio princeps, *mari.*—11 Eadem editio, *quas crinos,* et paulo post, *cauda fundente.*—12 Edd. vett. ante Harduin. *quæ fuere naturæ perinde;* cod. Dalec. *quæ fuere naturæ proinde.*—13 *Et vituli pectines* Editio

NOTÆ

[z] *Sed polypi*] Qui subjacet polypus, verso est in terram capite: alter superveniens altero situ se habet: passis enim flagellis acetabula sua singula singulis fœminæ applicat, et sic adhærescit.

[a] *Reliqua mollium*] Non eorum quæ mollusca vocantur, vix enim ullum est insigne, præter tria laudata, polypum, loliginem, sepiam: sed eorum quæ molli crusta teguntur. Hæc enim Philosophi nunc verba reddunt a Plinio, quæ ille statim subjunxit iis quæ de sepiarum loliginumque coitu proxime retulimus, pag. 534. Τὰ δὲ μαλακόστρακα ὀχεύεται, οἷον κάραβοι, καὶ ἀστακοὶ, καὶ καρίδες, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὥσπερ καὶ τὰ ὀπισθουρητικὰ τῶν τετραπόδων, κ. τ. λ. Quod ex Arist. repetit Athenæus lib. III. pag. 105.

[b] *Cancri, ore*] Hoc est, partibus anterioribus; κατὰ τὰ πρόσθια ἀλλήλων συνδυάζονται, inquit Arist. pag. 535. quod genus coitus ab eo quo copulantur canes differre palam est.

[c] *Quas gyrinos*] Γυρίνους. Vide Notas et Emend. num. 127. Sunt autem hæc, opinor, de abortu ranarum aliquo fortassis accipienda: cum sit usu et experientia comprobatum, ab ovis verno tempore excludi ranas: easdem in aquis calidioribus, tum hyeme, tum æstate versari: accedente autem vere, non modo recentes ranarum fœtus, sed veteres etiam ranas natantes conspici.

[d] *Quæ fuere*] Mss. *Quæ fuere natæ, proinde occulta ratione, &c.*

veniunt. Quæ durioris testæ sunt, ut murices, purpuræ, salivario lentore:[14] [f] sicut acescente[15] humore [g] culices: apuæ, spuma maris [h] incalescente,[i] cum admissus est imber. Quæ vero [j] siliceo[16] tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo, aut spuma circa navigia diutius stantia,[17] [k] defixosque palos, et lignum maxime. Nuper compertum [l] in ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ [m] atterunt se scopulis: ea strigmenta

princeps; *Et mytuli et pectines* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1616. al. vett. et Th. Gronov.—14 Editio princeps, *salivariæ sentore.*—15 Cod. Dalec. *crescente*; Editio princeps et Paris. 1514. *arescente;* Chiffl. *accrescente.* Mox, *atque spuma* Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Gronov. et al. ante Harduin. *A parva spuma* Editio princeps; *Apua spuma* Vet. Dalec. codd. ejusdem et Chiffl. *Aphuæ spuma* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov.—16 *Quæ v. silicio* Basil. 1616.—17 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum Ed. pr. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *stante* vulgg. ante Harduinum. Mox, *sed ligno maxime* Pintian. ex Aristot.

NOTÆ

[e] *Et mituli*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 572. Αἱ δὲ κόγχαι, καὶ χῆμαι, καὶ σωλῆνες, καὶ κτένες, ἐν τοῖς ἀμμάδεσι λαμβάνουσι τὴν σύστασιν. *Conchæ, et chamæ, ungues, et pectines in arenosis constitutionem suam nanciscuntur.* Mitulos paulo ante, ut purpuras, idem favificare dixit: quod ex ipso repetit Athenæus lib. III. pag. 89.

[f] *Salivario lentore*] Qui folliculis seu favis continebatur iis, de quibus diximus cap. 60. quique iisdem solutis decidens in terram, et cum cœno mixtus, minutis ille purpurillis fit procreandis aptissimus. Hæc ex Arist. loc. cit. pag. 567. Eadem habet et Plutarch. de Solert. Anim. pag. 980.

[g] *Acescente humore*] Ex aceto culices. Vide Notas et Emend. num. 128.

[h] *Apuæ, spuma maris*] Apua nostris *Anchois* rectius, quam *Anchoie.* Ita quidem appellari scribit Petr. Quiqueranus, Ep. Senec. de Laud. Provinc. lib. II. fol. 42. In oceani Gallici Normannico littore, vulgo *Menuise.* Vide Notas et Emend. num. 129.

[i] *Incalescente*] Vide Notas et Emend. num. 130.

[j] *Quæ vero*] In duo genera dividit testata: priora, quæ durioris testæ: altera, quæ siliceo tegmine: quæ Philosophus conjunxit, cuncta ὀστρακόδερμα communi nomenclatione circumscribens.

[k] *Diutius stantia*] Rectius id, veriusque, ex omnium Mss. fide, quam *stante*, ut omnes editi. Ad navigia enim id pertinet.

[l] *Nuper compertum*] Aristoteli certe id incompertum, qui plane negat, de Gener. Animal. III. 11. pag. 1113. semen ullum ostrea genitale emittere.

[m] *Anguillæ*] Athenæus lib. VII. pag. 298. ex Arist. et Oppian. Halient. I. 516. coire anguillas aiunt corporibus inter se complicatis: ventrisque attritu lentorem in arenam distillantem excipi limo, in quo de-

vivescunt:[18] nec alia est[n] earum procreatio. Piscium diversa[o] genera non coëunt, præter squatinam et raiam: ex quibus nascitur priori parte[p] raiæ[19] similis, et nomen ex utroque compositum apud Græcos[q] trahit.

Quædam tempore anni[20 r] gignuntur, et in humore, ut in terra: vere pectines, limaces, hirundines: eadem tempore[s] evanescunt.[21] Piscium lupus[t] et trichias[u] bis anno parit, et saxatiles omnes. Mulli ter,[v] ut chalcis: cypri-

de Gen. Anim. lib. III. cap. ult. *lignos maxime* alii ap. Dalec.—18 Editio princeps, *his fœtificum l. m. e. a. a. se s. ea s. virescunt;* Gronov. et al. ante Harduin. *iis.... viviscunt.*—19 Editio princeps, *priore parte ranæ.* Mox, Th. Gronov. *nomen.... apud Græcos Rhinobati trahit,* ex Aristot. Hist. Anim. VI. 11.—20 *Quædam tepore anni* Dalec. ex Aristot. Hist. Anim. VI. 15. Mox, *et in terra* Gronov. et al. vett. ante Harduinum.—21 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *Vere p. l. hirudines, eodem tempore evanescunt* edd. vett. ante Harduin. 'In scriptis, *eædem autumni tempore evanescunt;* vel, *eodem tempore viviscunt.* Lego: *vere pectines, limaces, hirundines:* (nimirum 'gignuntur,' quod ex superioribus subintelligitur:) *eædem autumno eviescunt.*' Nic. Heins. Advers. III. 9. p. 460. 'Observata dictitant, legendum esse, *autumnali tempore;* nam eodem vere non evanescunt, sed per totam æstatem in paludibus sat magna in copia occurrunt hirudines.' *Th. Gronov. eædem autumni tempore* Vet. Dalec. *eodem tempore viviscunt* al. ap. Dalec. *Vere p. climacesque*

NOTÆ

inde innumeræ anguillæ procreentur. Strigmenta porro sordes sunt quæ ex corporibus raduntur.

[n] *Nec alia est*] Hoc est, non ex semine veroque coitu fit. Sic Arist. Hist. Anim. VI. 15. pag. 704.

[o] *Piscium diversa*] Acceptum hoc ex Arist. Hist. Anim. VI. 9. p. 680.

[p] *Priori parte*] Hoc est, anteriores partes raiæ habet, posteriora squatinæ: *καὶ τὰ ἔμπροσθεν, βάτου· τὰ δ' ὄπισθεν, ῥίνης· ὡς γινόμενος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἰχθύων.* Arist. loc. cit.

[q] *Apud Græcos*] *Ῥινόβατος,* quasi Squatinoraia. Hujus piscis e veteribus soli Plinius et Aristoteles meminere.

[r] *Tempore anni*] Certo, inquit, statoque anni tempore partus quidam in aqua, ut in terra, fiunt: vere pectines, &c. Vide Notas et Emend. num. 131.

[s] *Eadem tempore*] Ut statis temporibus gignuntur, sic statis pariter diebus evanescunt.

[t] *Piscium lupus*] Arist. Hist. Anim. V. 11. pag. 542. et 543. Ælian. Hist. Anim. X. 2. et Athen. lib. VII. pag. 310.

[u] *Et trichias*] Hallucinari dicemus eos, qui trichias veterum sardinas esse nostras autumant, in Notis et Emend. num. 35.

[v] *Mulli, ter*] Arist. loc. cit. mullum solum ter parere, chalcidem semel, affirmat. At VI. 13. pag. 693. de lacustrium fluviatiliumque partu agens, chalcidem ter parere tradidit. Diversa ergo videtur esse marina chalcis a fluviatili lacustrive apud Aristotelem. De mullo consentit Oppian. Halieut. I. 590.

nus[w] sexies, scorpiones[22 x] bis, ac sargi vere et autumno. Ex planis squatina bis:[y] sola autumno, occasu Vergiliarum.[23] Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Junio.[z] Salpæ[a] autumno: sargi,[24 b] torpedo,[c] squali,[d] circa æquinoctium:[e] molles vere:[f] sepia[g] omnibus mensibus. Ova ejus,[h] glutino atramenti ad speciem uvæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu,[i] alias sterilescunt. Polypi[j] hyeme coëunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino,[b k] tanta fœcunditate, ut multitudinem ovorum

[b] *Cirro uno, qui pampini in morem torquetur, emissa.*

hirundines eodem t. evanescunt Editio princeps.—22 Eadem Ed. pr. *et trachias .... omnes. nulli ter ut calcis cyprinis exigeri scorpenæ.* Chiffl. etiam, *scorpenæ.*— 23 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *Squatina sola bis autumno, et Vergiliarum occasu* Gronov. et al. ante Harduin. *autumno et Julio Vergil.* Vet. Dalec. —24 Editio princeps, *spargi;* Paris. 1514. et Vet. Dalec. *spari;* Basil. 1616. *sarchi.* [i] Aristot. Hist. Anim. v. 11. copulatim hæc tradit; ait enim μετοπώρου δὲ ὀλίγοι, οἷον σάλπη, καὶ σάργος. Unde patet legendum esse continuato sensu, *et sargi,* absque intermedio puncto, male quoque ab aliquibus legi

NOTÆ

[w] *Cyprinus*] Arist. Hist. Anim. VI. 13. pag. 693. quinquies aut sexies anno parere cyprinum tradit: quinquies Oppian. Halieut. I. 592.

[x] *Scorpiones*] Arist. Hist. Anim. v. 11. pag. 543. ubi et de sargis. Et Athenæus lib. VII. pag. 320. et 321.

[y] *Squatina bis*] Vere scilicet, et autumno. Sola tamen iis autumni diebus præcise, in quos Vergiliarum occasus incidit. Vide Notas et Emend. num. 132.

[z] *Aprili, Maio, Junio*] Arist. pag. 546. Vide Notas et Emend. num. 133.

[a] *Salpæ*] Arist. loc. cit. et Hist. Anim. VI. 16. pag. 708. Athenæus quoque lib. VII. pag. 321.

[b] *Sargi*] Ita Mss. omnes. Frustra Rondel. *Spari* reponit. Etsi de sargo jam ante Plinius: non enim autumnum, ut prius, sed magis præcise autumni æquinoctium ejusdem feturæ assignat.

[c] *Torpedo*] Arist. Hist. Anim. VI. 9. pag. 680. Αἱ δὲ νάρκαι περὶ τὸ φθινόπωρον. *Torpedo circa autumnum parit.*

[d] *Squali*] De his egimus cap. 40. Vide Notas et Emend. num. 134.

[e] *Circa æquinoctium*] Autumnale. Arist. loc. cit. αἱ δὲ νάρκαι περὶ τὸ φθινόπωρον.

[f] *Molles vere*] Arist. Hist. Anim. v. 11. pag. 549.

[g] *Sepia*] Arist. pag. 548.

[h] *Ova ejus*] Arist. pag. 549. Horum ovorum effigiem depinxit Rondeletius XVII. 3. Juncta racematim dixit Oppianus Halieut. I. 548. Ἀρηρότα δ' ἀλλήλοισι Βοτρυδὸν, κ. τ. λ.

[i] *Afflatu*] Atramentum eis afflat, aspergitque, quo solidescunt: καταφυσᾷ τὸν θόλον, καὶ γίνεται τὰ ὠὰ στιφρά.

[j] *Polypi*] Arist. loc. cit. et Athen. lib. VII. pag. 317.

[k] *Pampino*] Hoc est, cirro, sive crine uno, qui pampini instar, seu

occisi non recipiant cavo capitis,[25 l] quo prægnantes tulere. Ea excludunt[m] quinquagesimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ,[n] et reliqua tenuioris crustæ, ponunt ova super ova, atque ita incubant. Polypus[o] fœmina modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno[26 p] parit inter arundines, aut sicubi enata alga: excludit[q] quintodecimo die. Loligines[r] in alto conserta ova edunt, ut sepiæ.[s] Purpuræ,[t] murices, ejusdemque generis,[c 27] vere pariunt. Echini ova[28 u] pleniluniis habent hyeme: et cochleæ[v] hyberno tempore nascuntur.

Durioris pariter testæ.

spari, aut *sarchi.*' Th. Gronov. Mox, pro *squali*, Turneb. *squatinæ;* vel, *squati ῥῖναι*, ex Aristot.—25 Vet. Dalec. *cranio capitis.* Mox, Editio princeps, *quæ prægnantes eo excludunt, tulere quinquagesimo, &c.* Basil. 1616. etiam *quæ* pro *quo.*—26 *Sepia et in terreno* Gronov. et al. vett. ante Harduin. *Sepia in terra* Editio princeps. Mox, Basil. 1616. *aut s. enalat.*—27 Paris. 1514. *ejus denique generis;* et sic margo edd. Dalec. et Gronov.—28 *Echini et cochleæ ova* Editio princeps. Mox, pro *hyberno tempore* Th. Gronov. legit *verno tempore*, e cap. 60. ubi de purpuris atque muricibus loquitur Plinius.

NOTÆ

claviculæ vitium, torquetur ac flectitur, vibrata et emissa. Vide quæ de hac voce 'pampinus' dicturi sumus XVI. 63. Cirros Latini polyporum capillamenta vocant.

l *Cavo capitis*] Tanta ovorum multitudo est, inquit Philos. Hist. Anim. v. 17. pag. 587. ut his exemtis vas impleatur longe majus, quam sit caput ipsius, in quo ea continebantur.

m *Ea excludunt*] Arist. pag. 588.

n *Locustæ*] Arist. pag. 590.

o *Polypus*] Arist. pag. 591. et Athenæus lib. VII. pag. 317.

p *Sepia in terreno*] Arist. juxta terram, inter arundines, algasque, *πρὸς τὴν γῆν, περὶ τὰ φυκία, καὶ καλαμώδη.*

q *Excludit*] Arist. pag. 589.

r *Loligines*] Arist. pag. 592.

s *Ut sepiæ*] Non in alto edunt ova, ut sepiæ: littoralem enim hæ vitam agunt, non pelagiam: sed conserta ova edunt, ut sepiæ: hoc est, ad speciem uvæ cohærentia, ut proxime antea dictum est.

t *Purpuræ*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 570.

u *Echini ova*] Non vernis tantum, inquit, autumnalibusve, quod minus mirum videri queat: sed hybernis quoque pleniluniis ova echini habent: atque adeo tempore nullo carent, ut testatur Aristotelis locus, unde hæc sumi videntur Hist. Anim. v. 11. pag. 550.

v *Et cochleæ*] Marinæ scilicet: nec tamen nasci tunc cochleas, sed prægnantes gravidasque, hoc est, cum ovis eo tempore cerni, Aristoteles tradidit, pag. 551. *Κύοντες δὲ φαίνονται καὶ οἱ κοχλίαι πάντες ὁμοίως τὴν αὐτὴν ὥραν.*

LXXV. Torpedo [a] octogenos fœtus habens invenitur: eaque intra se parit ova præmollia, in alium locum uteri [1] transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut sola [b] piscium et animal pariant et ova concipiant. Silurus [c] mas solus omnium edita [d] custodit ova, sæpe et quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Ceteræ [e] fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit.

LXXVI. Acus,[f] sive belone, unus piscium dehiscente propter multitudinem [1 g] utero parit. A partu [h] coalescit [2]

CAP. LXXV. 1 Editio princeps, *habent: inveniuntur ea quæ intra .... in altum locum vere.*

CAP. LXXVI. 1 'Legendum aliis videtur, *propter magnitudinem*, videlicet 'ovorum,' suffragante Aristot. de Gener. Anim. III. 4.' *Dalec.*—2 *A partu callescit* Vet. Dalec. Venett. et Paris. 1514. *aperto quale sit* Editio princeps;

NOTÆ

[a] *Torpedo*] Hæc ex Arist. Hist. Anim. VI. 8. p. 677.

[b] *Ita fit, ut sola*] Arist. p. 672. De cartilagineis supra cap. 40.

[c] *Silurus*] De Glani hæc omnia Arist. Hist. Anim. VI. 13. p. 696. et 698. eoque fluviatili pisce: quem silurum quoque appellari posse Plinius putavit: quanquam a siluro, de quo dictum est cap. 17. diversus est, ut Ælianus docet: ipseque Plinius alibi eosdem inter se distinxit. Athenæus quoque glanis et siluri seorsum meminit. Plinium secutus est Albertus M. de Anim. VIII. 3. pag. 262. 'Piscis fluvialis,' inquit, 'quem glanin quidem Græci, nos autem silurum vocamus,' &c.

[d] *Omnium edita*] Hoc est, non sua tantum, quod et alii piscium mares faciunt: sed etiam aliorum promiscue, quod silurus solus. Arist. pag. 698.

[e] *Ceteræ*] Arist. p. 696. In minorum piscium genere, inquit, vel tertio die prodeunt pisciculi: *τῶν δ' ἐλαττόνων ἐνίων, καὶ τριταίων ὄντων, ἤδη ἰχθύδιά ἐστι.*

[f] *Acus*] Βελόνη Græcis acus est, Gallis vulgo *Aguilles*, Lutetiæ *Orphies*, inquit Hippol. Salvianus, fol. 68. Vulgus Narbonense, a tubæ similitudine, *Trompette* vocat, teste Scaligero in Arist. pag. 691. post Rondelet. VIII. 4.

[g] *Propter multitudinem*] *Propter magnitudinem* potius agnoscerem, nisi codicum fides obstaret, tum ex Æliano, Hist. Anim. IX. 60. tum maxime ex Arist. Hist. Anim. VI. 16. p. 711. testante disertis verbis, non tam multa, quam magna, belones utero ova contineri: *ἴσχει δὲ οὐχ οὕτω πολλὰ, ὡς μεγάλα.* Refert hoc quoque Plutarchus de Garrul. p. 509.

[h] *A partu*] Ubi pepererit, vivit tamen, coalescente rima, quam sub ventre habet, et sumine, ut Cæciliæ serpentes: *ὥσπερ οἱ τυφλίναι ὄφεις· ὅταν δὲ τέκῃ, ζῇ, καὶ συμφύεται πάλιν ταῦτα.* Arist. p. 691.

vulnus: quod et in cæcis serpentibus[3] tradunt. Mus marinus[i] in terra scrobe effosso[4] parit ova, et rursus obruit terra:[5] tricesimo die refossa aperit, fœtumque in aquam ducit.

LXXVII. (LII.) Erythini[j] et chanæ[1] vulvas habere traduntur: qui trochos[2][k] appellatur a Græcis, ipse se inire. Fœtus omnium aquatilium[3][l] inter initia visu carent.

LXXVIII. (LIII.) Ævi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum[m] villa est Campaniæ, haud procul Neapoli: in ea in Cæsaris piscinis[1][n] a Pollione

A partu calescit Colon. Agrip. 1524.—3 'Quidam emendant, Cæciliis serpentibus, ex eodem Aristot. lib. VI.' *Dalec.* Ita legitur in Colon. Agrip. 1524. —4 Paris. 1514. *in terras scrobe effossa;* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *in terra scrobe effossa;* Basil. 1616. *in terra scrobe effuso.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Vet. Dalec. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et rursus obruit terra; rursus tricesimo* Basil. 1535. *et obruit terra; rursus tricesimo* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Gronov. et al. vett. *tricessima* Editio princeps. 'Licet omnes, quotquot hactenus vidi, edd. legant *tricesimo,* omnesque commentatores hanc lectionem probaverint, nihilominus vitiosam statuo, et scribendum opinor *trecentesimo.* Capite enim 12. docet Auctor 'testudinem educere fœtus annuo spatio,' ex auctoritate Aristot. Hist. Anim. v. 33.' *Th. Gronov.*

CAP. LXXVII. 1 *Erichini et canæ* Editio princeps.—2 'Apud nullum auctorem præter Plin. reperi piscem *trochum,* at sæpius ap. Aristot. legi τριχίαν, seu *sardam* Gazæ. Gesnerus autem in Catal. Piscium opinatur *trichiam* veterum omnino alium piscem esse, quam *sardam,* quam Plin. XXXII. 53. docet esse 'palamidem longam.' Ex adducto Aristot. pro *trochos* legerem *trichias.* Quæ Plinius hoc loco trochis tribuit, Ovidius in Halieut. channæ ascripsit.' *Th. Gronov.*—3 Ita Regg. Brott. *Aquatilium omnium fœtus* edd. omnes ante Brotier.

CAP. LXXVIII. 1 *Cæsariis piscinis* Editio princeps.—2 Ita edd. vett. et

NOTÆ

[i] *Mus marinus*] De quo egimus, cap. 35. De emyde, sive testudine lutaria, refert eadem Philosophus, Hist. Anim. v. 28. pag. 634. et post eum jam antea Plinius cap. 12.

[j] *Erythini*] De utrisque diximus cap. 23.

[k] *Qui trochos*] Pliniusne hallucinatus sit, si piscem hic credidit τρόχον, cum terrestre animal Aristoteles ita nominasse videatur, terrestrem mustelam, hyænamque simul appellans de Gener. Anim. III. 6. an piscem ei cognominem signare voluerit, cum sit is scriptoribus aliis incognitus, haud satis est proclive statuere.

[l] *Aquatilium*] Arist. Hist. Anim. VI. 13. p. 695.

[m] *Pausilypum*] Hodie *Posilipo monte.*

[n] *In Cæsaris piscinis*] Quæ fuerant Vedii Pollionis, de quo dictum est cap. 39. Is enim, ut refert Dio Cassius lib. LIV. hæredem ex maxima bonorum parte Augustum esse voluit.

Vedio conjectum piscem sexagesimum post annum expirasse scribit Annæus Seneca,[o] duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere etiam tunc[2] viventibus. Quæ mentio piscinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. (LIV.) Ostrearum vivaria[p] primus omnium Sergius Orata[q] invenit in Baiano, ætate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus[r] pensiles invenerit balineas,[1] ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus[s] optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit, quando eadem aquatilium[2] genera aliubi atque aliubi meliora, sicut lupi[t] pisces in Tiberi amne inter

Harduin. 1. *genere tunc* tacite Harduinus in edd. 2. 3. et sic Miller. Bipont. et Franz.

CAP. LXXIX. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *invenit balineas* Ald. Junt. Lugd. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Gronov. et al. vett. ante Harduin. *invenit balneas* Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. Mox, *illas* pro *villas* Chiffl.—2 Editio princeps et

NOTÆ

[o] *Annæus Seneca*] In iis libris qui interciderunt. Non minorem porro admirationem habet, quod refert Gesnerus, captum in stagno Sueviæ, prope Elbrein, anno 1447. piscem ingentem, cui sub pinnis annexus annulus cum hac inscriptione: 'Primus ego piscis quem in hoc stagnum injecit Fridericus II. Imp. V. Octob. MCCV.' Sic ille annos ducentos vixerit, et XLIV.

[p] *Ostrearum vivaria*] Descripsit hæc Macrobius a Plinio Saturn. II. 11. pag. 361. Plinius a Columella, qui aliquanto elegantius VIII. 16. pag. 309. 'Jam enim,' inquit, 'celebres erant deliciæ popinales, cum ab mari deferrentur vivaria, quorum studiosissimi, velut ante devictarum gentium Numantinus et Isauricus, ita Sergius Orata et Licinius Muræna captorum piscium lætabantur vocabulis.' Vide et Varr. de Re Rust. III. 3. pag. 98.

[q] *Orata*] Vel, uti apud Cic. scribitur de Orat. lib. I. pag. 312. 'Sergius Aurata,' quod ei pisces, qui auratæ vocantur, carissimi fuerint, inquit Macrob. e Varrone. Aliter tamen Festus: 'Orata,' inquit, 'genus piscis appellatur a colore auri, quod rustici orum dicebant: ut auriculas, oriculas. Itaque Sergium quoque quendam prædivitem, quod et duobus annulis aureis et grandibus uteretur, Oratam dicunt esse appellatum.'

[r] *Ut qui primus*] Macrobius loc. cit. post Val. Max. IX. 1. p. 417. et Senec. Ep. 90. ad Lucilium.

[s] *Is primus*] Val. Max. et Macrob. loc. cit.

[t] *Sicut lupi*] Colum. loc. cit. 'Fastidire docuit fluvialem lupum, nisi

duos pontes, rhombus Ravennæ, muræna [3] in Sicilia,[u] elops Rhodi:[v] et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica[w] serviebant littora, cum Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti in extremam Italiam [4] petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset[x] inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundisio compascere [5] in Lucrino.

LXXX. Eadem ætate prior Licinius [1] Muræna reliquorum piscium vivaria invenit: cujus deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensii:[2] [a] Lucullus [b] exciso etiam monte juxta Neapolim majore impendio, quam villam exædificaverat,[3] euripum et maria admisit: qua de causa Magnus Pompeius Xerxen[c] togatum eum appellabat. Quadragies[d] H-S. piscinæ a defuncto [4] illo venire pisces.

Colon. Agrip. 1524. *aquatilia.*—3 Editio princeps, *rumbus R. muræna;* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. al. vett. *r. R. muræna;* Codd. Dalec. Chiffl. et Harduin. item Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *r. R. muræna.* Mox, *censura peragratur* Paris. 1514.—4 Cod. Dalec. et Editio princeps, *in extrema Italiæ;* Vet. Dalec. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *in extrema Italia.* Mox, cod. Dalec. *Brundisio.* Deinde, Editio princeps et Paris. 1514. *ostreas: ac velitis. Sed esset, &c.*—5 Editio princeps, *compescere.*

CAP. LXXX. 1 *Lucinius* Chiffl. Paulo post, Editio princeps, *ejus deinde.*—2 Cod. Dalec. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *Philippus, Hortensius.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ædificaverat* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

quem Tiberis adverso torrente defatigasset.' Horat. II. Sat. 2. 'Unde datum sentis, lupus hic, Tiberinus, an alto Captus hiet? Pontesne inter jactatus, an amnis Ostia sub Tusci?' Hæc quoque Varro et Macrob. locis cit.

[u] *Muræna in Sicilia*] Athenæus lib. I. pag. 4. et lib. VII. pag. 313. ex Archestrato Gastronomo.

[v] *Elops Rhodi*] Colum. loc. cit. pag. 310. Ælian. Hist. Anim. VIII. 28.

[w] *Britannica*] Cujus oræ ostrea esse dulcissima, Plinius auctor est XXXII. 21.

[x] *Ac ne lis esset*] Ne certaretur, inquit, utra alteris præstarent, Britannicane Brundisinis, an versa vice; excogitatum est utrumque ostreorum genus, post diuturnam famem ab advectione longinqua, simul in Lucrino vivario pascere, ut eosdem inde sapores referrent. Vide XXXII. 21.

[a] *Philippi, Hortensii*] Varro et Columella locis ante laudatis. Macrobius a Cicerone piscinarios idcirco appellatos tradit.

[b] *Lucullus*] Varro de Re Rust. III. 17. pag. 113.

[c] *Xerxen*] Velleius Paterculus II. 33. pag. 13.

[d] *Quadragies*] Hoc est, quadragies

LXXXI. (LV.) Murænarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius [1] [e] ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris dictatoris sex millia [f] numero murænarum mutua [2] appendit. Nam permutare quidem pretio noluit,[3] aliave merce. Hujus villam intra quam modicum [g] quadragies piscinæ vendiderunt.[4] Invasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos [h] in parte Baiana piscinam habuit Hortensius orator, in qua [5] murænam adeo dilexit, ut exanimatam [i] flesse credatur. In eadem villa, Antonia [j] Drusi,

Franz. *Quadraginta sestertiis pisc. a defuncto* Budæus, Vet. et cod. Dalec. *Quadringentis ipsius pisc. a defuncto* Massar. *Sestertium quadringentis e piscina ipsius defuncto* Hotom. de Re Num. pag. 243. *Quadraginta M. ipsi defuncto* Paris. 1514. *Quadraginta e piscina defuncto* Editio princeps; *Quadraginta sestertii, &c.* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *Tricies piscinæ a defuncto* edd. aliæ vett. Vide Not. Var. item Not. et Emend. n. 135.

CAP. LXXXI. 1 *C. Curtius* Editio princeps; *C. Hirrus* Chiffl. et Paris. 1514. *C. Hirtus* Vet. Dalec. *C. Hirius* edd. ante Harduin.—2 'Ita bene codd. Regg. 1. 2. Sic etiam Varro de R. R. III. 17. 'mutua dedisse in pondus.'' *Brotier.* Ita quoque margo edd. Dalec. et Gronov. *Mutuo* al.—3 Editio princeps *voluit.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. Tolet. et Salmant. item Bud. de Asse, Hotom. de Re Num. p. 279. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inter quam modicum XI. millibus piscinæ vendiderunt* Paris. 1514. *modicam quadragies piscinæ vendiderunt* Editio princeps et Colon. Agrip. 1524. *modicam quadragies piscinæ vænierunt* aliæ vett. ante Harduin. 'In veteri mea editione legitur: *Hujus villam, inter quam modicum XI. millibus piscinæ vendiderunt,* quæ lectio mihi vitiosa videtur, et suspicor verba quædam e loco suo posita esse, atque legendum: *Hujus villam, intra quam modicæ piscinæ, quadragies sextertio venierunt.* In alia editione, *intra jam modicum quadragies piscinæ vendiderunt.*' Th. Gronov.—5 Hæ voces, *in qua,* de-

NOTÆ

centena millia sestertium. Monetæ Gallicæ, libræ sunt, ut vocant, 400000. Vide Notas et Emend. num. 135.

[e] *C. Hirrius*] Ita Varro de Re Rust. III. 17. et Inscriptiones Gruteri. In libris Mss. *Hirrus,* in editis *Hirius:* utrobique mendose.

[f] *Sex millia*] Vide Notas et Emend. num. 136.

[g] *Intra quam modicum*] Hoc est, modico post temporis spatio, non longa operosaque cura, compensato piscinæ damno ex sublatis sex illis millibus murænarum. Id enim velle Varro videtur, cum ait, uno tempore et millia sex murænarum Cæsari data esse mutuo, et villam venisse quadragies. Refert hoc et Macrob. Saturn. II. 11. pag. 362. Vide Notas et Emend. num. 137.

[h] *Apud Baulos*] Varro loc. cit. 'Q. Hortensius familiaris noster, cum piscinas haberet magna pecunia ædificatas ad Baulos.... minus laborabat, ne servus æger, quam aquam frigidam biberent sui pisces.'

[i] *Ut exanimatam*] De Crasso hoc ipsum narrant Porphyrius de Abstin. lib. III. pag. 106. Tzetzes Chiliad.

murænæ, quam diligebat,[6] inaures addidit: cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. (LVI.) Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus[1] [k] in Tarquiniensi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est,[2] distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albæ,[1] quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ,[3] [m] quibus nobilitas. Quin et saginam[n] earum commentus est, sapa[4] et farre, aliisque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta sit,[5] ut octoginta quadrantes[o] caperent singularum calices. Auctor est M. Varro.

LXXXIII. (LVII.) Piscium genera[a] etiamnum a Theo-

sunt in Paris. 1514.—6 Editio princeps, *quam jam diligebat.*

CAP. LXXXII. 1 *Luppinus* Chiffl. *Lupinus* Editio princeps.—2 Vet. Dalec. Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *actum est.*—3 Editio princeps, *Soritanæ.*—4 Paris. 1514. *commentatus est, sappa;* Codd. Dalec. Chiffl. Tolet. et Salmant. *commentatus est, sapa;* et sic Editio princeps, et Basil. 1535. Mox, Editio princeps, *generibus, cochleæ q. a. caveam implerent.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. item Editio princeps, Paris. 1514. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *perducta est* Colon. Agrip. 1524. *perductæ* edd. vett. ante Harduin. *perducta* simpliciter tantum, omisso τῷ *sit*, Ursin. Not. ad Varr. de R. R. III. 15. *perductas ut, &c. calices, auctor est, &c.* Vet. Dalec.

NOTÆ

VIII. Hist. 174. vs. 151. et Macrob. pag. 361.

[j] *Antonia*] De ea dixi VII. 18.

[k] *Hirpinus*] Egimus de eo nomine VIII. 78.

[l] *Ut essent albæ*] Albulas appellat Varro de Re Rust. III. 14. pag. 108. 'Genera cochlearum,' inquit, 'sunt plura: ut minutæ albulæ, quæ afferuntur e Reatino: et maximæ, quæ de Illyrico apportantur: et mediocres, quæ ex Africa afferuntur.... Ex Africa, quæ vocantur Solitanæ .... Hæ in fœtura pariunt innumerabilia,' &c.

[m] *Solitanæ*] Ita Mss. Reg. Colb. ceterique, non *Iolitanæ*, ut quidam fingunt, ab Iol, sive Cæsarea Africæ oppido. De his rursum XXX. 15. A promontorio Solis, quod in Africa esse vidimus v. l. nomen sortitæ videntur.

[n] *Quin et saginam*] Reliquum caput expressum ad verbum ex M. Varrone loc. cit.

[o] *Quadrantes*] Quadrans est quatuor cyathorum mensura: cujusmodi cyathos sedecim pinta, ut aiunt, Parisiensis continet, metiente Budæo.

[a] *Piscium genera*] Quæ hoc capite integro continentur, ea totidem verbis recitant Theophrastus de Pisci-

phrasto mira produntur: circa Babylonis[b] rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere.[1] Quosdam inde exire ad pabula pinnulis[2] gradientes, crebro caudæ motu, contraque venantes refugere in suas cavernas, et in iis adversos stare:[3] capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobionum,[4c] branchias ut ceteris piscibus. Circa Heracleam, et Cromnam,[d] et Lycum, et multifariam in Ponto[5] unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cavernasque faciat[6] sibi in terra, atque in his vivat, etiam reciprocis amnibus siccato littore. Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos approbant.[7] Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exi-

Cap. LXXXIII. 1 Vet. Dalec. *produntur circa B. rigua. Decedentibus f. i. c. a. hebetes remanere.* Cod. Dalec. *cavernas aquas habentes remanere quosdam, &c.* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *cavernas aquas hebetes, &c.* Editio princeps, *cavernas aquas habentibus, &c.*—2 Editio princeps, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *pennulis;* Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *pinnis.*—3 Editio princeps, *et in his obversos stare;* Paris. 1514. *et iis obversos stare;* edd. al. vett. ante Harduin. *et in iis obversos stare.*—4 Ita codd. Regg. Brot. et Chiffl. et Editio princeps; *gobiorum* ceteræ edd. ante Brotier.—5 Codd. et Vet. Dalec. *Cromnam et Lycum amnem esse multifaria. In Ponto, &c.* Chiffl. *Crenam* legit, cetera ut in vulgg. *Toronem et Lycum amnem esse multifaria* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *et Cronam et multifariam* Editio princeps. 'Quoniam hic de Ponto agatur, non vero de fluminibus, suspicor legendum esse: *extremas fluctuum aquas.*' Th. Gronov.—6 Dalec. *faciet.*—7 Idem, *motuque demum corporis vivere eos probari;* Editio

NOTÆ

bus in sicco degentibus, et Auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1155. et 1156. quem Theophrastum ipsum esse suspicati alias sumus.

[b] *Circa Babylonis*] Ælianus id quoque Hist. Anim. v. 27. ex Theophrasto. Id incredibile visum olim Senecæ Quæst. Natur. III. 17. Prodigii instar expiandum Livio lib. XLII. et Juvenali Sat. XIV. 63. Exemplis tamen quamplurimis rem confirmant, præter antiquos, Leonicenus, Majolus, Casaubonus, Guillandinus, Scaliger, Nierembergius, aliique quos laudat Jac. Sachs in Gammarol. pag. 123.

[c] *Gobionum*] Gobio, sive gobius, (isto enim nomine Martialis appellat, Juvenalis illo, utroque Plinius hoc uno capite,) Græcis κωβιὸς, unde et Græco more *cobio* a Plinio nominatur XXXII. 53. Gallis *Goujon*, ut ait Hippol. Salvianus fol. 214. aliique.

[d] *Et Cromnam*] Athenæus lib. VIII. pag. 331. hoc ipsum ex Theophrasto describens, 'Circa Tion' dixit, cui Cromna pagus proximus fuit.

guis branchiis, quo fieri non indigos[8] [e] humoris:[a] propter quod et anguillas diutius vivere exemtas aquis. Ova autem in sicco maturari, ut testudinum.[f] Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones,[g] non nisi patinarum calore[9] vitalem motum fatentes. Est in his quidem, tametsi mirabilis, tamen aliqua ratio.[10] Idem tradit in Paphlagonia[h] effodi pisces gratissimos cibis, terrenos, altis scrobibus, in his locis ubi nullæ restagnent[11] aquæ, miratusque[i] et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis, arbitratur, ceu vero in nullis reperiantur[12] pisces. Quicquid est hoc, certe minus

[a] *Quam ob causam negat eos egere humore.*

princeps, *motum d. c. vivere eos approbant.*—8 Ita ex codd. suis emendavit Harduin. eumque secuti sunt recentt. *quod fieri non indigo* edd. omnes ante Harduin. *idque fieri non indigis* Vet. Dalec.—9 Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *in glacie piscium quosdam;* Vet. Dalec. *in glacie.* Theophr. *piscis.* Mox, pro *calore* Editio princeps habet *colore.*—10 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *In his q. tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio* edd. vett. *Est in* etiam Ed. pr. *tamen* deest in cod. Dalec.—11 Codd. Dalec. et Chiffl. *in his l. in quibus n. restagnent;* Editio princeps, *in h. l. ubi n. restagnent,* ut in textu; *in iis l. ubi n. stagnent* Paris. 1514. *in his l. ubi n. stagnent* ceteræ vett.—12 Ita codd. omnes ap. Brotier. Harduinus ex codd. suis edidit: *miratusque et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse;* eumque secuti sunt Miller. Bipont. et Franz. *miraturque et ipse, gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse* Gronov. *Miratur et ipse, gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse* Editio princeps, Paris. 1515. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. Mox, Vet. Dalec. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *cum nonnulli reperiantur;* Chiffl. *seu nullis reperiantur;* Junt. Lugd. 1562.

NOTÆ

[e] *Quo fieri non indigos*] Quam ob rem, inquit, fiunt non indigi humoris: hoc est, ob exiguas branchias, humore non indigere pisces illos Theophrastus tradit: sicuti anguillas etiam, exiguarum similiter branchiarum ratione, humoris minus indigas, diutius extra aquas vivere: quod etiam testari Philosophum diximus cap. 38. Vide Notas et Emend. num. 138.

[f] *Ut testudinum*] De quorum ovis diximus cap. 12.

[g] *Maxime gobiones*] Athenæus lib. VIII. p. 331. ex Theophrasto.

[h] *In Paphlagonia*] Athenæus loc. cit.

[i] *Miratusque*] Theophrastus, inquit, terrenos pisces illos sine coitu nasci miratus, aliam ex eo vim subterranei humoris ejus, unde proveniunt, esse conjecit, quam puteorum: tanquam scilicet coitu tantum puteales pisces nascerentur omnes. Sed cum satis constet recentibus in puteis pisces statim inveniri, non diversam, sed

admirabilem talparum facit vitam[13] subterranei animalis, nisi forte vermium terrenorum et his piscibus natura inest.[14]

LXXXIV. (LVIII.) Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedente miraculo:[i] quippe detegente eo[j] musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, jam parte corporis viventes, novissima effigie etiamnum terrena.

LXXXV. (LIX.) Nec de anthia[l] pisce sileri convenit, quæ plerosque adverto credidisse. Chelidonias insulas diximus[k] Asiæ, scopulosi maris, ante promontorium sitas:

Parm. 1576. Basil. 1535. Ald. Frankf. 1582. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. Th. Gronov. et al. vett. *cum in nonnullis reperiantur.* Lectionem nostram exhibent Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—13 *Quicquid est hoc, certe m. admirabile t. f. vita* edd. ante Harduin. *Quicquid est hoc, c. m. admirabilem t. f. vitam* Vet. Dalec. et Chiffl. et sic legit Pintian.—14 ‘ Varie hæc verba in diversis edd. leguntur: alia legit, *et his piscibus,* [ita etiam cod. Dalec. Colon. Agrip. et Basil. 1535.] alia, *et iis piscibus,* [ita Vet. Dalec. et Paris. 1514.] nonnullæ iterum, *et piscibus est.* Verum maxime mihi placet lectio quæ habet, *nisi forte* (sc. vita) *vermium terrenorum et piscibus inest;* [ita plurimæ edd. ante Harduin.] significante vocabulo *et* hoc loco ‘ etiam.’’ *Th. Gronov.* Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. habent etiam, *est* pro *inest.*

Cap. LXXXIV. Epigraphe hujus capitis in vulgg. edd. est, *De muribus Nili;* pro quo Th. Gronov. legeret, *De musculis Nili.*—1 Dalec. *exedens miracula;* edd. ante Harduin. *excedentem miracula.* ‘ Nonnulli hoc loco legunt: *omnia excedente miraculo,* quod vitiosum opinor, quoniam *excedens* respiciat ad v. *inundationem:* ideo legere mallem: *omnia excedens miracula.* Paulo inferius pro *detegente,* quod alii in *deturgente* [ita Vet. Dalec. Venett. Parm. Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524.] et *decidente* [ita cod. Dalec. et Ed. pr.] mutant, legerem *recedente,* sc. Nilo intra suos limites.’ *Th. Gronov.*

Cap. LXXXV. 1 *Nec de Anchia* Editio princeps. *Nec de anthia p. silere* Chiffl. Mox, Paris. 1514. *itaque plerosque adverto credidisse apud Chalcedonias insulas, quas diximus Asiæ scopulos in mari;* Editio princeps, *itaque plerosque adverto credidisse Chelidonias insulas, quas diximus Asiæ scrupulos, in mari;* Al. ap. Th. Gronov. *quæ plerosque adverto credidisse Chelionias insulas scrupulosi maris;* Al. ap. eund. *quæ plerosque adverto credidisse Chelidonias insulas Asiæ, scopulos in mari.* Deinde Vet. Dalec. *ante Tauri promontorium.* Supra, v. 35.

NOTÆ

similem eandemque utrique humori, contra Theophrastum, vim esse apparet. Vide Notas et Emend. num. 139.

j *Detegente eo*] Hæc petita ex Diodoro, Mela, Ovidio. Vide Notas et Emend. num. 140. Et nos animalcula vidimus e ligno putri pariter inchoata, jam parte corporis viventia, novissima earum parte adhuc lignea et sensus experte.

k *Diximus*] Libro v. 35.

ibi frequens hic piscis et celeriter capitur[1] uno genere. Parvo navigio, et concolori veste, eademque hora[2] per aliquotdies continuos piscator enavigat certo spatio, escamque projicit. Quicquid ex eo mittitur,[3] suspecta fraus prædæ est: cavensque quod timuit, cum id sæpe factum est, unus aliquando consuetudine invitatus anthias[4] escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor spei, conciliatorque capturæ.[5] Neque enim est difficile, cum per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem et aliquos invenit, paulatimque comitatior, postremo greges adducit[6] innumeros, jam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, et e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos[7] in esca jaculatus hamum, singulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens,[8 m] ita ne ceteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus ceteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege.[9 n] Ferunt discordem socium duci[o] insidiatum[10] pulchre noto, cepisseque malefica voluntate: agnitum in macello a socio,[11] cujus injuria erat: et damni[12] for-

dixit: 'contra Tauri promontorium.'—2 Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. *eademque ora.* Mox, *escam projicit* Editio princeps.—3 Q. *ex eo mutetur* Editio princeps, et Paris. 1514. Mox, cod. Dalec. *cavetque quod minuit. Cum, &c.*—4 Paris. 1514. *anthiar.*—5 Quatuor exemplaria ap. Th. Gronov. *captura.*—6 Chiffl. *abducit.*—7 Editio princeps non agnoscit τὸ *digitos;* sed mox legit, *humum, s. involvit potius;* Colon. Agrip. *hamum, s. involvit potius;* Vet. Dalec. *h .s. inuncat verius.*—8 Pro *rapiens* Vet. Dalec. et Paris. 1514. habent *abscedens;* Editio princeps, Venett. et Parm. *absens.* Chiffl. *conatur absens.*—9 Ita codd. Harduini et Dalec. item Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ne capiatur. Parcit piscator, fugituro in reliquum gregem* vulgg. ante Harduin.—10 Vet. Dalec. *duci socii insidiatum.* Mox, *cepisse malefica,* omisso τῷ *que* Th. Gronov. et al. vett.—11 *Marcello sotio* Editio princeps.—12 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1.

NOTÆ

[1] *Capitur*] Anthiarum capturam, paulo aliter quidem, sed eleganti carmine describit Oppian. Halieut. III. 305. et seqq.

[m] *Conatu rapiens*] Anthiam scilicet: mox enim idem Plinius subjicit, 'centonibus raptum.'

[n] *Fugituro in reliquum grege*] Capto, inquit, anthia illo qui prior escam appetiit, aufugeret in posterum grex omnis. Vide Notas et Emend. num. 141.

[o] *Duci*] Hoc est, conciliatori anthiæ.

mulam[p] editam, condemnatumque[b] addidit Mucianus æstimata lite.[13q] Iidem anthiæ,[r] cum unum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur extendente, ut præcidi possit. At inter sargos,[s] ipse qui tenetur ad scopulos lineam terit.

LXXXVI. (LX.) Præter hæc claros sapientia auctores video mirari stellam in mari: ea figura est:[a] parva[1] admodum caro intus, extra duriore callo.[b] Huic tam[2] igneum[c] fervorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multo[3] memorabilius dixerim id, cujus experiendi quotidie occasio est.

[b] *Aiunt e duobus piscatoribus discordem ab altero socium duci anthiarum insidiatum esse, quem pulchre nosset, cepisseque maligna voluntate: agnitum piscem in macello a socio, cui erat hæc illata injuria: et actionem datam de damno, condemnatumque, &c.*

2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *dati damni* edd. ante Harduinum. Nic. Heins. Advers. I. 6. p. 65. emend. *rati damni.* Mox, Editio princeps, *dictam formulam editam condemnatumque;* Vet. Dalec. Venett. et Paris. 1514. *formula ex edicto condemnatum.*—13 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *æstimata lite decem libris* omnes edd. ante Harduin.—14 *Idem anthiæ* Editio princeps, et paulo post in eadem, *qui tenet.*

CAP. LXXXVI. 1 *Ea stellæ figura est parva* Vet. Dalec. *Ea f. est. Parva* cod. Dalec. *ea figura est parva, &c.* edd. ante Harduin.—2 *Huic tamen* Editio princeps.—3 Vet. Dalec. et Chiffl. *multoque.* Mox, pro *dixerim id,* Th. Gronov. et quædam vett. *duxerim id;* cod. Dalec. *dixerim. Id genus experiendi, &c.*

NOTÆ

[p] *Et damni formulam*] Usque adeo certis formularum cancellis actiones omnes inclusæ erant, inquit Brisson. de Formul. lib. v. pag. 386. ut ipsæ formularum nomine sæpenumero appellentur. Ita legis Aquiliæ actio 'Damni formula,' appellatur. Vide Notas et Emend. num. 142.

[q] *Æstimata lite*] Vide Notas et Emend. num. 143.

[r] *Iidem anthiæ*] Eadem de anthiis narrant Plutarch. de Solert. Anim. pag. 977. et Phile cap. de Scaris, pag. 134. Ipsum anthiam, qui captus est, spinis dorsi serratis lineam secare ait Oppian. Halieut. III. 133.

[s] *At inter sargos*] Numenius in Halieut. apud Athen. lib. VII. pag. 321.

[a] *Ea figura est*] Facies ejus stellas pictas repræsentat, inquit Philos. Hist. Anim. v. 14. pag. 575. *τὴν δὲ μορφὴν ὅμοιόν ἐστι τοῖς γραφομένοις.* Plura earum genera depingit Rondeletius de Insect. cap. 11. 12. &c. Vide Notas et Emend. num. 144.

[b] *Duriore callo*] Inter *ὀστρακόδερμα,* seu *durioris testæ* pisces ab Aristotele numeratur: ab Æliano Hist. Anim. IX. 22. inter *μαλακόστρακα,* seu *molli crusta* contectos.

[c] *Huic tam igneum*] Arist. loc. cit. iisdem verbis.

LXXXVII. (LXI.) Concharum e genere sunt dactyli[d] ab[1] humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgere claro, et quanto magis humorem habeant,[2] lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste,[3] decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miraremur[4][e] etiam in corpore.

LXXXVIII. (LXII.) Sunt et inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil et lupus[1][f] mutuo odio flagrant: conger et muræna,[g] caudas inter se prærodentes. Polypum[h] in tantum locusta pavet, ut, si juxta vidit,[2] omnino moriatur. Locustam conger,[i] rursus polypum congri la-

CAP. LXXXVII. 1 Præpositio *ab* deest in Ed. pr.—2 Ita codd. Harduini et al. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *lumine, alio fulgore clarere, et q. m. h. habent* edd. ante Harduin. *lumine alio, fulgure clarere, &c.* cod. Dalec. *fulgore claro* Chiffl. *habeant. Lucere* Vet. Dalec. Mox, cod. Dalec. *lucere in ora cernentium;* Chiffl. *lucere in ora mandentium;* tria exemplaria ap. Th. Gronov. *ludere in ore, &c.*—3 Th. Gronov. et edd. quædam vett. *et veste.* —4 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Cod. Dalec. *miraretur;* unde Dalecampius legit *miramur.* Edd. ante Harduin. *miremur.*

CAP. LXXXVIII. 1 *Mulgi et lupus* Paris. 1514. Mox, *caudam* cod. Dalec. —2 Ita codd. Harduini, et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *viderit* Editio princeps, Venett. Parm. Rom. Ald. Paris. 1514.

NOTÆ

[d] *Dactyli*] De his dictum est sup. cap. 51.—'Cur autem ab humanorum potius unguium, quam digitorum similitudine appellentur, cum oblonga conchæ figura digitum magis referat, quam unguem, et δάκτυλος Græce digitus sit, exponit D. Reaumur, in Hist. R. Acad. Sc. anni 1712. p. 116. Rondeletius dactylos Gallice vocat, *des Couteaux:* Pictones, *des Couteliers:* a cultri sive cultelli oblongi similitudine.' *Ed. sec.*

[e] *Quam miraremur*] Quæ admirabilis, inquit, merito sit in solido etiam corpore: quanto magis in fluido dactylorum succo convenit admirari?

[f] *Mugil et lupus*] Arist. Hist. Anim. IX. 3. pag. 1013. Ælian. Hist. Anim. V. 48.

[g] *Conger, et muræna*] Prærodi congri caudam a muræna, non ex diverso, scribit Aristoteles. Hæc igitur Plinius aliunde: a Nigidio fortasse.

[h] *Polypum*] Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 869. et Ælian. Hist. Anim. X. 38. Locustas, inquiunt, polypi vincunt: adeo ut si eodem in reti sese prope esse senserint, moriantur locustæ metu. Locustam alias ut polypus voret, describit Oppian. Halieut. II. 390.

[i] *Locustam conger*] Subintellige, pavet, ut locusta polypum. Vide Notas et Emend. num. 145.

cerant. Nigidius auctor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus[3] concordes esse. Omnes autem vivere, quibus caudæ sic amputentur. At e contrario amicitiæ exempla sunt (præter illos,[4] de quorum diximus[k] societate) balæna et musculus:[l] quando prægravi superciliorum pondere obrutis ejus oculis, infestantia magnitudinem[5] vada prænatans demonstrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. ante Harduin.—3 Codd. Dalec. et Chiffl. et Editio princeps, *æstatis mensibus.*—4 Editio princeps, *præter illa.* Mox, Paris. 1514. *Balænæ musculus quandoque.* Chiffl. et Editio princeps etiam *quandoque.*—5 Vet. Dalec. *sistentia magnitudinem;* Editio princeps, *infestantia magnitudine.*

NOTÆ

j *Nigidius*] Aristotelis hæc quoque sunt Hist. Anim. IX. 3. pag. 1013.

k *De quorum diximus*] Ut de pinnæ et pinnophylacis societate dictum est cap. 66. De concha et nauplio cap. 49.

l *Balæna et musculus*] Hoc miraculum multo uberius dicendo exornat Plutarchus de Solert. Anim. pag. 980. et 981. Oppianus item Halieut. v. 71. et Ælian. Hist. Anim. II. 13. E Latinis Claudianus: 'Sic ruit in rupes amisso pisce sodali Bellua, sulcandas qui prævius edocet undas, Immensumque pecus parvo moderamine caudæ Temperat, et tanto conjungit fœdera monstro.' Rondeletius musculum describit XVI. 11.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM IX.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. i. *Condi autem statis temporibus*] Ita Reg. 1. receptaque hactenus lectio: quanquam in quibusdam Mss. legitur, *æstatis temporibus:* quod vereor ut verum sit. Scimus enim in Cantabrico Oceano, non æstate, sed ab ineunte Octobri, usque ad Decembrem exactum, sive, ut Plinius loquitur, usque ad brumam, balænas omnino non conspici.

2. Ibid. *Incursuque ceu Liburnicarum*] Nihil hac voce potuit excogitari hoc loco aptius, ut mirari subeat a Gelenio immutatam esse, ut scriberet, *incussæque:* refragantibus vetustis codicibus, impressisque libris.

3. Ibid. *Et caveatas angustiis trucidare*] In editis vulgo legitur, *et cautium,* cujus vocis nullum in codicibus manu exaratis vestigium extat. Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. et vet. Dalec. *et cavatas.* Chiffl. *et cavetas.* Reg. 2. et Tolet. *et incautas.* Nobis *caveatas* magis arrisit, qua voce, haud plane absimili sententia, usum esse Plinium vidimus, iv. 15.

4. Cap. vii. *Vagantur fere conjugia*] Ex probatissimorum codicum vestigiis ita rescripsimus, quantumvis fere editi habeant *agunt fere conjugia.* In Reg. 1. Colb. 1. 2. et Paris. *aguntur.* In R. 2. *agantur.* Sed Parmensis editio mendo haud paulo graviore, *agunt vere conjugia,* quod est sane falsissimum: tum quod non vere coëunt: tum quod conjugia, ut diximus, conjugationes sunt maris cum fœmina, simul enatantium. Sic viii. 35. de aspidibus: ‘ conjugia,’ inquit, ‘ ferme vagantur.’ Transcriptor item Solinus cap. 12. pag. 32. de delphinis: ‘ Quoquo,’ inquit, ‘ conjuges evagantur.’ Aristotelis verba quæ nunc expressit, e libro nono petita sunt cap. 74. pag. 1164. Διατρίβουσι δὲ μετ' ἀλλήλων κατὰ συζυγίας οἱ ἄρρενες ταῖς θηλείαις. *Versantur inter se conjugatim mares cum fœminis.* Lib. vi. cap. 16. pag. 706. brevius συνδυάζονται.

5. Ibid. *Nec statim tellure tacta moriuntur: multoque ocyus fistula clausa*] Barbarus, contra omnium exemplarium fidem, scripserat quidem, *et statim tellure tacta.* Nos Regiorum codd. 1. et 2. Colbert. 1. et 2. Paris. Chiffl. et Tolet. auctoritatem cum

Pintiano secuti sumus, et, quod certius multo est, Philosophi ipsius Hist. Anim. VIII. 2. pag. 860. scribentis, captum delphinum in retibus celeriter strangulari, spirandi facultate ademta: extra aquas vero multo tempore vivere, submurmurantem ac gementem, sicuti spirantium animantium alia: Καὶ ἔξω δὲ ζῇ πολὺν χρόνον μύζων καὶ στένων, κ. τ. λ. Et certe, si multo ocyus moriuntur, ut Plinius mox subjungit, fistula obturata, sequitur profecto non statim tellure tacta eosdem interire.

6. Cap. VIII. *Et Fabiani*] Ex Solino cap. 12. pag. 32. ita rescripsimus, cum Pintiano, et, quod certius adhuc longe est, ex ipso Indice operis hujus, cum prius *Flaviani* perperam legeretur: quod paulo mox Flavianus scilicet Proconsul Africæ appellatur, huc eum quoque advehendum amanuenses putarunt.

7. Ibid. *In Iasso*] Habent quidam codices, *Iaso*. Ælianus quoque ἐν Ἰάσῳ, sed mendose. Rectius Athenæus, ἐν Ἰασῷ. Ἰασὸς enim, sive Ἰασσὸς, oxytonum, insula Cariæ est, oppidumque, de quo v. 29. Ἴασος, proparoxytonum, Peloponnesi civitas, ex Stephano.

8. Ibid. *Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit*] Delicias facit Solinus, qui hunc Plinii locum sic intellexit, ut puerum Babylonem nomine vocitatum scribat. Salmasium miror magis eo Solini testimonio Plinium velle sic emendare, pag. 185. in Solin. neglecta omnium librorum fide: *Puerum Alexander Magnus, Babylonem nomine, Neptuni sacerdotio, &c.* Non venit in mentem scilicet nomen ei puero Dionysium fuisse, ut auctor est Athenæus lib. XIII. pag. 606. Haud absimilem errorem jam alias in Solino deprehendimus VIII. 64. Is enim cum Plinium transcriberet, Opuntemque in eo legeret, quæ Locrorum civitas est, equi nomen id esse credidit.

9. Cap. IX. *Æque molem ponderis nullo modo toleratura*] Interpolatam librorum editorum lectionem, quæ erat hujuscemodi, *quæ molem ponderis ullo modo tolerent*, nostrorum codicum fide, Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. &c. restituimus, eo plane modo quo dudum ante nos restituendam scripsit Rondeletius XVI. 8. admonitus ab V. Cl. Guill. Pellicerio, Monspeliensi Episcopo.

10. Ibid. *Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur*] Ex interpretatione hujus loci quam attulimus apparet nihili esse Vossii conjecturam, in Observ. ad Melam p. 179. legentis: *In altum protinus tendunt, quod vicino gurgite affligitur.*

11. Ibid. *Totusque populus ... clamore conciet Simonem ad spectaculi eventum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, &c.*] Libri omnes manu exarati, sine præpositione *ad*, *spectaculi eventum* præ se ferunt. Quamobrem legendum ita interpungendumque censemus: *Clamore conciet Simonem. Spectaculi eventum celeriter delphini exaudiunt desiderari.* Vel, ut Pellicerio visum est in notis Mss. *Spectaculo convenientium celeriter delphini, &c.*

12. Ibid. *Ubi conjectus est pugnæ: opponunt sese ab alto*] Sic Pellicerius restituebat hunc locum, attestante Rondeletio, loc. cit. cum prius esset interpolata lectio: *ubi conjectus est, pugna opponente sese, &c.* Vossius in Melam, pag. 179. legebat: *ubi conspectus est pugnæ: opponunt sese, &c.* Pellicerio favent nostri codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. quorum ex fide paulo ante *Properare apparet* rescripsimus, ubi *propere* legebatur. Mox idem Pellicerius, ut auctor est Rondeletius, legi censebat oportere: *cibos in victoriam differunt operæ. Prælium fervet, &c.* Sed codices adversantur ei censuræ.

13. Ibid. *Ita peracta captura, quos*

interemere, diripiunt] Pellicerio in notis Mss. haud improbabilis visa est Pintiani conjectura legentis, *æquo interim jure:* quoniam de Euboicis piscatoribus non diversa admodum memoriæ prodidit Ælianus, Hist. Anim. II. 8. ex æquo cum delphinis solitos scilicet partiri pisces, quos consimili eorundem opera ceperint, testatus. Nobis receptam lectionem, codicum omnium auctoritate firmatam, convellere religio est, cum præsertim manifestum sit referri hæc oportere ad superiora: 'Et occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt:' quæ parta utique *peractaque captura, quos interemere, diripiunt.*

14. Cap. XI. *Tursiones*] Ex iis quæ de tursione diximus, apparet vanam esse conjecturam nescio cujus Pliniomastigis, hallucinatum diligentem oppido scriptorem calumniantis, quasi piscem nobis integrum pro frusto piscis obtulerit. Quoniam videlicet sit auctor Athenæus lib. VII. p. 310. Θυρσίωνα a Romanis vocari partem quandam salitam caniculæ piscis, qui Græcis καρχαρίας dicitur: Τοῦτο τοῦ ἰχθύος μέρος ἐστὶ, καὶ ὁ ὑπὸ Ῥωμαίων καλούμενος θυρσίων, ἥδιστος ὢν καὶ τρυφερώτατος. Pars caniculæ piscis thursio est Romanis: inde, inquiebat conviciator ineptus, ac pessimus ratiocinator, Plinius piscem integrum, caniculæ similem somniavit. Et conjecturæ huic tamen Pellicerius ipse favere in notis Mss. videtur.

15. Cap. XII. *Tum adnatare, leviterque, singulis ternos*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Interpolatæ hactenus editiones omnes: *tumque leviter capi: adnatare enim singulis ternos.* Quid quod et *leniter*, magis fortassis arrideat, quam *leviter*, legi? Mox eorundem codicum admonitu, *e terra* rescripsimus, etsi editi habent *ad terram.*

16. Ibid. *In terram egressæ, herbis. Pariunt ova, &c.*] Codicum eorundem auctoritate, corruptæ lectionis vitia hoc loco sanavimus, quæ erat hujuscemodi: *In terram egressæ, in herbis pariunt ova, &c.* Accedit Aristotelis locus Hist. Anim. VIII. 3. pag. 867. ad verbum nunc a Plinio redditus: Αἱ δὲ χελῶναι αἱ θαλάττιαι τά τε κογχύλια νέμονται· ἔχουσι γὰρ τὸ στόμα ἰσχυρότερον πάντων.... καὶ ἐξιοῦσα τὴν πόαν νέμεται.

17. Ibid. *Chelyon id vocatur*] Impressi libri exhibent, *Celtium genus id vocatur.* Sed vox *genus* glossema est, quod a Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliisque optimis codicibus abest. Nos sinceram lectionem ex iisdem eruimus: *chelyon id vocatur:* qua de voce nos egimus VI. 34.

18. Cap. XV. *Hic parit in terram: pecudum more secundas partus reddit. In initu canum modo cohæret*] Male interpunctus hic locus in editis ad hunc diem libris: *Hic parit in terra pecudum more: secundo partus reddit initu. Canum modo, &c.* Nostram emendationem defendunt Aristotelis verba, de marino vitulo, quæ nunc Plinius reddit, e libro sexto Hist. Anim. cap. 11. p. 685. Καὶ τίκτει ζῶα, καὶ χόριον, καὶ τὸ γάλα προΐεται. Et V. 2. p. 525. Καὶ συνέχονται ἐν τῇ ὀχείᾳ πολὺν χρόνον, ὥσπερ καὶ αἱ κύνες. Defendunt præterea et libri Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c.

19. Ibid. *Parit nonnunquam geminis plures*] Pintianum secuti, vel ipsum potius Aristotelem, mendum e vulgata lectione sustulimus: *Parit nunquam.* Philosophi verba Hist. Anim. VI. 11. p. 685. Τίκτει δ' ἓν ἢ δύο· τὰ δὲ πλεῖστα, τρία. *Parit singulos, aut binos: cum plurimum, ternos.*

20. Ibid. *Ipsis in sono mugitus*] Vetusti omnes ante Hermolaum codices, tum editi, tum manu scripti, ita præferunt, uti edidimus: ipse *in somno* reposuit, contra Aristotel. VI. 11. p. 687. Ἀφίησι δὲ ὁμοίαν φωνὴν βοΐ: quæ verba sic Albertus verius quam elegantius transtulit, de Animal. lib. VI.

p. 200. ubi de vitulo marino: *Vox autem sua est sicut tauri.*

21. Cap. xvi. *Piscium sunt species centum quadraginta quatuor*] Centenarii notæ neglectus, quæ librariis incautis excidit, trajectusque quinquagenarii, plane effecit, ut contra ipsius Plinii mentem in libris omnibus *LXXIV.* tantum legatur: cum ipse disertis verbis asseveret species piscium esse clxxiv. lib. xxxii. 51. quo loco singula nominatim appellaturum se nunc pollicetur, qui numerus plane colligitur ex cxliv. piscibus, et xxx. crustaceis.

22. Cap. xvii. *Quinque cubita et palmum*] Librariorum culpa factum putamus in Pliniano contextu, id quod sæpe accidisse multis exemplis docuimus, ut quinarii nota V. perperam divisa, in binarium hoc loco transierit: exhibent enim libri fere omnes, *duo cubita.* Verum Aristoteles refragatur, quem Plinius ad verbum nunc transcribit: Ἤδη δὲ, inquit ille Hist. Anim. viii. 34. p. 991. εἰλήφθη γέρων θύννος, τοῦ σταθμὸς μὲν ἦν τάλαντα πεντεκαίδεκα: τοῦ δ' οὐραίου τὸ διάστημα πέντε πηχέων ἦν καὶ σπιθαμῆς. *Jam captus fuit vetulus thynnus, cujus pondus erat talentum quindecim: caudæ distantia quinque cubitorum, et palmi.*

23. Ibid. *Silurus*] Silurum hunc Plinii, sturionem nostrum esse, *l'éturgeon,* Jovius credidit, et Hippolytus Salvianus de Hist. Aquat. fol. 244. aliique, haud tolerabili errore. Hic enim silurus Plinianus e fluviatilium piscium numero haud dubie est: sturio, mari in flumina subiens, inter marinos nulla controversia accensetur. Accedit, quod silurus grassatur, ubicumque est, omne animal appetens, equos natantes sæpe demergens: sturio contra dentibus caret: estque os ei sub rostro eo situ, vix ut pisciculos corripere ipsos valeat, rapinis majoribus multo ineptior. Quin inter viliores vulgi epulas a D. Ambrosio in Hexaëm. Homil. v. 5. a Juvenale Sat. iv. et xiv. aliisque siluri habentur: sturiones contra locum in delicatiore ganea haud postremum obtinent. Equidem silurum piscem, si in Europa quidem, extraque Nilum reperitur, eum esse existimo, quem *Arciam,* vel *Hacchia* dixi a Pannoniis nominari. Forma ejus, his referentibus, ingentis cujuspiam gobionis esse videtur: cauda fere anguillæ. Et quod opinionem hanc nostram summopere adjuvat, ore tam lato est, ut totum hominem perfacile capere possit: unde etiam vernacula voce iidem *Voratricem hominum* belluam hanc cognominarunt. Non squamis, sed molli cute, nigraque, anguillæ instar obducitur, subalbidis tamen maculis distincta: quadringentas interdum libras pondere excedit: lautioribus mensis non admittitur, vile plebis pabulum. Quæ siluro veterum tam apte conveniunt, ut in piscem alium cadere vix ea possint. Iconem illius, sub glanidis nomine, exhibet Aldrovandus ex Gesnero, et Salviano lib. v. de piscibus, p. 569.

24. Ibid. *Minimus piscis appellatus clupea*] Bochartus in Geogr. parte secunda i. 42. pag. 751. clupeam esse credit, quam Galli *Alosam,* Etruria vero parum diverso nomine *Chieppam,* divitum mensis, etsi spinulis nimium abundat, maxime nunc expetitam, nominant: adductus præcipue illo Ennii apud Apuleium in Apologia carmine: 'Omnibus ut Clupea præstat mustela marina.' Atqui 'Clupeæ' illic est scribendum, non 'Clupea:' locumque, non piscem, vox illa significat. Clupeæ, inquit Ennius, (id in ora Africæ clarum olim oppidum fuit, Pomponio, Plinio, aliisque auctoribus:) præfertur ceteris omnibus piscium generibus mustela marina. Quibus enim in locis qui pisces excellant, tunc Ennium persequi, sequentes post illum deinde versus apertissime indicant. Accedit quod ingloria prorsus a Plinio mentio clu-

peæ habetur, cum minimus piscis appellatur: ideoque etsi recens Etruscorum vox priscæ videatur alludere, (persimilis enim est 'clupeæ' et 'chieppæ' nomenclatura:) cum tamen nullis aliis fulciatur hujuscemodi opinio rationibus, ad eam non protinus me accedere, non inficior: cum sententiæ meæ inprimis fautores habeam, Pellicerium in notis Mss. et Hippol. Salvianum de Hist. Aquatil. fol. 104.

25. Ibid. *Præcipue in Mœno Germaniæ amne protelis boum, et in Danubio marris extrahitur porco marino simillimus*] Ab his vocibus, *præcipue in Mœno*, novæ orationis initium facimus: quanquam libri impressi ad superiora, hoc est, ad silurum hæc referant: sed perperam: neque enim silurus in Mœno ullus, sed in Nilo, Danubiove, ut diximus. Deinde ipsa orationis structura declarat, recenseri hoc loco pisces præcipua magnitudine insignes, ac primum quidem nomine proprio maxime notos, Nili, Rheni, Padique incolas: tum deinde Mœni, Danubii, Borysthenisque, hoc est, extra fines Romani orbis positos innominatos quosdam laudari: vocemque *extrahitur*, ad horum amnium piscem pertinere: ac loci demum sententiam eam esse, ut in Danubio marris, sic in Mœno protelis boum extrahi piscem eum, qui porculo marino simillimus sit.

26. Ibid. *Protelis boum*] Plurimum operæ ac negotii Rhenano exhibuit vulgata lectio, *prope Lisboum*, sedes Lisboi oppidi ubique inquirenti. Nos extremam hujus loci curationi manum imposuimus, ex codicibus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Lugd. aliisque, in quibus *protelis boum* diserte scribitur, quemadmodum ante nos scribi oportere vidit Pellicerius, attestante Turnebo, in Comment. ad orat. Cic. in Rullum, ubi id se edoctum ab eo summo viro fatetur. Hos deinde secutus est Salmasius, in Solin. pag. 1314. et 1318. Habet autem aliquid simile Ælius Lampridius in Heliogab. pag. 109. 'Pisces,' inquit, 'ex vivariis suis bubus traxit.'

27. Ibid. *Marris extrahitur*] Nihil occurrit aptius, quod hic afferri posset, sive ad structuram orationis locique sententiam maxime spectarem, sive auctoritatem sequerer codicum, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Lugd. &c. et editionum omnium paulo vetustiorum, quæ *mari* incredibili consensu exhibent. *Mario* primus excogitavit Gelenius, quod hoc loco reponeret, idque piscis nomen esse voluit. Pellicerius in Notis Mss. hoc commentum approbat. Salmasius vocem importunam plane expungit, pag. 1314. securus codicum, et librorum vetustiorum. Alii *major* legunt, quos inter idem Pellicerius, teste Rondeletio de Pisc. Fluviatil. cap. 8. Nullus tamen, nisi interpolatus, codex a nostris discedit. Quovis ego pignore contenderim, attente explorata orationis totius serie, instrumentum hic aliquod potius designari, quod, ut paulo ante diximus, protelis boum respondeat, quam piscis nomen. Μάῤῥον scimus Hesychio esse ἐργαλεῖον σιδηροῦν: Marram, instrumentum ferreum rusticum, Columellæ, Plinio, Juvenali, Papiæ: de quo nos uberius dicturi sumus XVII. 35. num. 4.

28. Ibid. *Vermes branchiis binis, sex cubitorum*] *Brachia* Solinus dixit, cap. 52. pag. 81. 'Hi bina habent brachia, longitudinis cubitorum non minus senum:' quod sane mirum: quis enim brachia vermibus affinxit unquam? Atque ea etiam ait fuisse longitudinis cubitorum non minus senum: prodigiosum, et incredibile. Sed neque hoc Plinius, neque, qui Plinio Statiove præivit, Ctesias hoc somniavit. Vermium longitudinem, non branchiarum, Ctesias septem circiter cubitorum esse definiit, in Excerptis apud Photium, in Bibl. cod.

73. pag. 153. Moderatius Plinius, *sex cubitorum:* sic enim restituendum censuimus, tum ex re ipsa, tum ex Solini vestigiis: quam lectionem sinceram depravarunt librarii, in *sexaginta cubitorum* id commutantes.

29. Cap. xviii. *Limosæ vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari*] Ita rescripsimus, admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. ipsiusque, quod majus est, Aristotelis. Nam de cordylis in Ponto genitis, sic ille Hist. Anim. vi. 16. pag. 712. 'E Ponto,' inquit, 'una cum fœtis thynnis autumno exeunt, *vere autem intrant, jam pelamides existentes.*' εἰσπλέουσι δὲ τοῦ ἔαρος, ἤδη οὖσαι πηλαμίδες. Editi hactenus libri, *Limosæ vero a luto.*

30. Cap. xix. *Amiam*] Hujus piscis nomen apud Albertum M. obiter restituendum est de Animal. vi. 2. 3. pag. 206. 'Piscis etiam qui amia (in vulgatis 'demos') vocatur, in uno die crescit, ita quod apparet incrementum ejus.'

31. Cap. xx. *Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, præter vitulos, et parvos delphinos*] Dissentire Aristoteles videtur, cujus verba hæc sunt Hist. Anim. viii. 16. pag. 922. Ἔξω γὰρ φωκαίνης (alii φαλαίνης legunt, sed perperam) καὶ δελφῖνος, οὐδέν ἐστιν ἐν τῷ Πόντῳ, καὶ ὁ δελφὶς μικρός. *Nam præter phocænam* (quem tursionem esse diximus, sect. 11.) *et delphinum, nullum maleficum animal est in Ponto: sed et parvus est ibi delphinus.* Pro phocænis Plinius φώκας seu vitulos marinos reposuit: et recte quidem: nam etiamnum hodie in Ponto esse vitulos marinos certissimum est: ut Aristotelicam idcirco potius, quam Plinianam lectionem immutandam esse, merito Rondeletius pronuntiaverit xvi. 9. pag. 474. aut a Philosopho Plinium jure discessisse.

32. Ibid. *Aurei cornus*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. Editi perperam, *Auricornu.* Aurei porro cornus ei loco appellationem inditam putamus, a quæstuosa pelamidum captura: maximum enim earum proventum et Byzantiis pariter et populo Romano inde contigisse, auctor est Strabo lib. vii. pag. 320.

33. Ibid. *Mille pass. medii interfluentis Euripi*] Barbarus *D. pass.* rescripserat, contra omnium codicum fidem, editionumque vetustarum. Nos ex iisdem, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. *mille* reposuimus: neque enim hic arctissimæ freti illius signantur angustiæ, ut v. 42. sed quod inter Calchedonem et Byzantium paulo laxius ejusdem euripi spatium interfluit.

34. Ibid. *Nec nisi intrantes portum Byzantium capiuntur*] In editis hactenus libris legitur: *Nec nisi intrantes Pontum, Byzantii capiuntur*, quæ lectio mire torsit summorum virorum ingenia. Nam si exierunt e Ponto, ut proxime ante dictum est, quomodo intrantes Pontum, Byzantii, quod a Ponto abest, capiuntur? Itaque alii *Propontidem* rescripserunt. Pintianus vocem *Pontum*, ceu nimis molestam, expungit, legitque, *nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Nos ope codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. ceterorumque, in quibus scribitur, *nec nisi intrantes pontum Byzantium capiuntur*, levissima literulæ unius immutatione, *portum Byzantium*, restituimus: quam esse sinceram lectionem præstamus: fit enim in Byzantii portu captura: ut proxime antea Plinius ex Aristotele prodidit, *Omnis captura Byzantii est.*

35. Ibid. *Intrantium Pontum soli non remeant trichiæ*] Ludunt operam Rondeletius, et Aldrovandus, cum trichias veterum esse *sardinas* nostras volunt: neque enim hæ amnes subeunt, quemadmodum subire Istrum trichiæ narrantur, ab Aristotele, Plinioque.

36. Cap. xxi. *Et ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem exce-*

denti] Litem hic Plinio movent eruditi, Pellicerius in notis Mss. Pintianus in Observ. Plinianis, Hippolytus Salvianus de Aquatil. Hist. pag. 128. quasi fœde lapsus sit in Aristotelici loci interpretatione : neque enim Philosophus delphini magnitudinem gladium excedere, sed in exsiliendo imitari celeritatem dixit : *τοῦτο δὲ ποιεῖ αὐτοὺς ἐξάλλεσθαι, οὐκ ἔλαττον τοῦ δελφῖνος.* Scripsit ita sane Philosophus : quid tum ? annon potuit istud *ἔμβλημα* inserere Plinius, de magnitudine gladii piscis, ne mutuari omnia ex Aristotele uno videretur, quod ab aliis accepisset auctoribus ? Certe ad cetorum potius similitudinem, quam piscium, crebro Xiphias accedere, ob vegrandem corporis molem, cecinit Oppianus Halieut. III. 544. *Ἀμφί τε Μασσαλίην ἱερὴν πόλιν, ἀμφί τε Κελτοὺς, Κεῖθι γὰρ ἔκπλαγοί τε, καὶ ἰχθύσιν οὐδὲν ὁμοῖοι Ἄπλατοι ξιφίαι μεγακήτεες ἐννεμέθονται.* Hoc est, interprete Lippio : *Massiliam juxta sacram, Celtasque potentes, Hic gladii immanes et vasto corpore degunt, Qui superant reliquos ingenti mole natantes.*

37. Cap. XXII. *Sunt et in hac parte naturæ auguria*] Ea verba desiderantur plane in codd. Reg. 1. 2. Chiffl. et Tolet. In Colb. 1. 2. Paris. et Salmanticensi Pintiani legitur, *Sunt et piscibus præscita in hac parte naturæ auguria.*

38. Ibid. *Vates respondere Neptunum patrem, adoptante tum sibi Sex. Pompeio*] Interpolatum hunc locum ab editoribus eo modo : *Vates spondere, Neptunum patrem, adoptato tum sibi, &c.* fide codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. vet. Dalec. aliorumque, suo nitori restituimus, secuti etiam Pintianum.

39. Cap. XXIII. *Noctibus, quies : et illustribus, &c.*] Totidem plane apicibus ac literis locum hunc repræsentant codices Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Corruperant sic editores, *Noctibus quidem illustribus, &c.* Emendationi nostræ Philosophus astipulatur Hist. Anim. VIII. 25. p. 954. unde hæc fere mutuatus Auctor : *τῆς μὲν γὰρ νυκτὸς ἡσυχάζουσι.*

40. Cap. XXIV. *Si teratur gurges*] Aptius multo id verbum tum rei explicandæ, tum menti Aristotelis interpretandæ, qui *τριβομένου βυθοῦ* scripsit, quam quod erat in libris editis, *iteratur.* In Mss. *si iteretur*, literula una, ut exploratum apertumque est, præpostere repetita.

41. Ibid. *Dein modicis imbribus gaudent*] Legunt Massarius et Dalecampius, *De immodicis imbribus gaudent :* ac patrocinari sibi credunt Aristotelem, qui lib. Hist. Anim. VIII. 24. pag. 946. *pisces* ait *juvari imbribus, τοῖς δὲ ἰχθύσιν συμφέρουσιν αἱ ἐπομβρίαι, annuisque pluviis*, cap. 25. pag. 948. *ἐπομβρίοις ἔτεσιν.* Sed præterquam quod ipsa refragatur orationis structura, in qua hæc vocula *dein* apposite significat eam rem alteram qua pisces juvantur : ut pluvia iis sane prosit, tamen immodicam equidem jure perhorresco : cum Philosophus ipse eo loci, pag. 951. nimiis imbribus magnam mugilum et capitonum multitudinem interire asseveret.

42. Ibid. *In eadem aqua assidui, si non affluat, exanimantur*] *Nisi appluat*, scribere Hermolaus maluit, quam *si non affluat*, quo modo scribendum nos esse defendimus, ex omnium exemplarium vetustiorum fide, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. vet. Dalec. Parm. edit. &c. Quid quod Aristoteles ipse, cujus mentem Plinius nunc expressit, *aquam* piscibus postulat *fluentem semper ac refluentem* Histor. Anim. VIII. 7. pag. 878. *ὕδωρ ἀπορρέον ἀεὶ καὶ ἐπιῤῥέον.*

43. Cap. XXV. *Hoc et in mari accidere cyprino putant*] Plinium Dalecampius arguit, quod *in mari* de suo adjecerit : cum id tantum ab Aristotele proditum sit, Hist. Anim. VIII. 25. pag. 956. postquam de siluro fluviatili egit, *Πάσχει δέ ποτε τοῦτο καὶ κυ-*

πρῖνος, ἧττον δέ. *Patitur hoc etiam cyprinus, sed minus.* Et certe Dorion apud Athenæum lib. VII. pag. 309. inter lacustres et fluviales cyprinum recenset: quem a Gallis *Carpam* vocari agnoscimus: quo genere et fluvii et stagna præsertim nostra refertissima sunt. Sed de cyprino marino Aristotelis verba Plinius intellexit, ab aliquo alio fortassis scriptore admonitus hæc ita sane accipienda esse. Marinum enim cyprinum agnoscit et Oppian. Halieut. I. 101. et 592. Athenæus quoque Aristotelis cyprinum marinum esse significat, loc. cit. lingua eundem carere, &c.

44. Ibid. *Alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa*] *Alga* rescripsi pro *algæ*, ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 634. ubi de maris subversione ab exoriente canicula: ἡ γὰρ ἰλὺς ἐπάνω γίνεται, καὶ ἐπιφέρονται οἱ ἰχθύες. Paulo post, ex Mss. fide, *omniaque ab imo versa*, cum editi minus sincere *ab imo versa omnia* exhiberent.

45. Cap. XXVII. *Acipenser*] Ita scribi id nomen oportet, non, ut quidam, *accipenser*. Martial. XIII. 91. 'Ad Pallatinas acipensera mittito mensas.' Sturionem nostrum hunc esse arbitratur Rondeletius lib. XIV. cap. ult. quem laudant deinde ac sequuntur Scaliger in Arist. lib. II. pag. 223. et Aldrov. de Pisc. IV. 9. pag. 524. Verum acipenser et rarus inventu, et marinus tantum, et squamis ad os obversis: quæ in sturionem cadere nullo modo possunt, ut vel adversarii ipsi confitentur. Sturionem a veteribus porculum marinum appellatum esse superius indicavimus: et cur ita suspicaremur, satis argumenti fuit.

46. Ibid. *Contra quam in nando meant*] Hunc locum summa fide restituimus, ex auctoritate probatissimorum codicum, Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. ac Chiffletiani ipsius, referente Dalecampio. Interpolarunt editores, qui scripsere, *contra aquam nando meat*. Salmasius ex Mss. pag. 1315. in Solin. *contra quam in nando meat*, quanquam *meant* in omnibus Mss. legitur: ac dum illud explicare nititur, miris involvit ambagibus. Nostram emendationem atque interpretationem egregie Plutarchus adjuvat de Solert. Animal. pag. 979. ubi semper adversum undas et fluctus natare pisces admonet: cavere ne, vento secundum caudam incidente, squamæ elatæ corpus nudum exhibeant, ac sensu aliquo doloris afficiant: itaque proram suorum corporum semper adversam undis statuere: sic enim scissum a fronte mare branchias constringere, molliterque per summam dorsi superficiem defluere, squamas deprimere leniter, neque cum horrore erigere. Hoc vero, inquit, toti commune est piscium generi, præter elopem: is enim suapte natura secundo vento et fluxu natat, neque sibi a flatu metuit, ne squamas arrigat, cum earum commissuræ non sint, ut ceteris, versus caudam consertæ. Τοῦτο μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, κοινόν ἐστι τῶν ἰχθύων, πλὴν τοῦ ἔλλοπος. Τοῦτον δέ φασι κατ' ἄνεμον καὶ ῥοῦν νήχεσθαι, μὴ φοβούμενον τὴν ἀναχάραξιν τῆς λεπίδος, ἅτε δὴ μὴ πρὸς οὐρὰν τὰς ἐπιπτυχὰς ἐχούσης. Ex quibus apparet vitiosam esse saltem receptam hactenus in contextu Pliniano lectionem, qua contra aquam meare acipenser dicebatur.

47. Cap. XXVIII. *Et asellis*] Cum Merlucium nostrum Asellum interpretor, id eruditorum magis consensui tribuo, quam exploratæ satis apertæque veritati. Asellos enim cap. 25. dixit ex Aristotele Plinius æstate latere: latebræque argumentum esse, quod nonnisi longo post tempore capiantur: Σημεῖον δὲ δοκεῖ εἶναι τοῦ τὸν ὄνον φωλεῖν πλεῖστον χρόνον, τὸ διὰ πλείστου ἁλίσκεσθαι χρόνου. At a nostris piscatoribus toto ferme anno merlucii capiuntur. Neque cetera

merlucio conveniunt, quæ de asello scribit Aristoteles, citante Athenæo lib. VII. pag. 315. Nam neque os habet apertum et hians, neque solitarius est, sed gregalis: neque alias denique notas habet, quas ὄνῳ tribuit idem Philosophus Hist. Anim. IX. 48. pag. 1084. Et Merlucium tamen interpretantur Hippolytus Salvianus, Rondeletius, Scaliger, aliique. Aldrovandus id nomen esse vult callariæ, hoc est, aselli minoris: majoris, *Capelan*: alterumque agnoscit idem aselli minoris genus in Oceano Britannico, qua Normanniam Galliæ provinciam alluit, frequens ac vile, *le Merlan*.

48. CAP. XXIX. *Optatus Elipertius*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. vetustæque editiones omnes ante Gelenium, qui ingeniosius, ut puto, quam verius, ex voce *Elipertius*, excogitavit *e libertis ejus*. Octavium porro, mendose, ut videtur, Macrobius hunc appellat, lib. II. Saturn. cap. 12. pag. 365. ubi hunc Plinii locum transcribit.

49. Ibid. *Proxima est mensa jecori duntaxat mustelarum, quas .... lacus Rhætiæ Brigantinus, &c.*] Extremam huic loco medicinam nos denique primi fecimus, cum varie tentatus esset ab eruditis, irrito omnium conatu. Plinii editores scripserunt: *Proxima est his mensa generis mustelarum*, contra omnium exemplarium scilicet fidem: nam in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Salmant. vet. Dalec. aliisque constanter legitur, *Proxima est mensa pecori duntaxat mustelarum*. Nec sibi magnopere displicere hanc lectionem Pintianus fatetur: quod ea vox *pecus* marinis etiam animalibus tribuatur ab Horatio I. Od. 2. 7. 'Omne cum Proteus pecus agit altos Visere montes.' Suspicatur Pellicerius in notis Mss. pro *pecori*, permutatis duntaxat literis, *precio* agnoscendum: essetque sententia, scaris proximum sibi in mensa locum vindicare mustelas, vulgari emtorum æstimatione potius, quam ipsa dignitate saporis. Nos ad vetustos codices accedente proxime indubitata conjectura, literulæ unius immutatione suum orationi Plinianæ lumen reddimus: ut sit sententia, e mustelis non quamlibet partem, sed jecur maxime palato sapere, atque in mensis probari: ut abdomine superius thunnos, moxque mullos jecore, torpedinemque, cap. 67. ita jecinore pariter mustelas ait nunc placere. Et sane in hoc ipso Brigantino seu Constantiensi lacu frequens est hodieque copia piscium, quos Germani *Truesch* vocant, genus haud multum truttis absimile: quorum jecinora a cauponibus, ceu præcipuas mensarum delicias, eximi adhuc viventium: rursumque ipsas vivario reddi ad dies quatuordecim, vulnere nempe consuto, Gesnerus scribit de Aquatil. lib. IV. pag. 710. Et sunt eæ haud dubie Plinii mustelæ lacustres æmulæ marinis, jecore gratæ in cibis. Ex dictis porro labascit eruditorum complurium conjectura, ex hoc loco colligentium Plinianam mustelam plane esse Lampetram nostram, quoniam secundos in mensis honores mustelæ adjudicet. Nam præterquam quod in Brigantino lacu lampetra est omnino nulla, jecore tantum lampetras palato sapere, nemo vel paulum modo eruditus, vel admodum delicatus dixerit. Suffragatur autem nostræ emendationi vox *duntaxat*, ut non tota mustela, vel alia sui parte, præterquam jecore, lauta sit: idque res, ut diximus, ipsa poscit: siquidem mustela ea, quam diximus Germanorum *Trusch* esse, quam Itali *Botetrissam*, Lugdunenses et Lucernini *Lotam*, jecoris bonitate, suavitate, magnitudine eximia, et coloris gratia præcellit. Priori porro hujus sententiæ parti, *proxima est mensa*, similis illa est e XIV. 3. 'Ante eum Rhæticis uvis prior mensa erat.'

50. Ibid. *Æmulas marinis*] Ita Mss.

omnes, librique impressi. Mustelam marinam Ennius agnoscit illo versiculo, quem paulo antea retulimus in his ipsis Notis et Emend. num. 24. Frustra sunt, qui *murænis* hoc loco reponunt.

51. Cap. xxx. *Septemtrionalis tantum hos, et proxima occidentis parte gignit oceanus*] Hæc sincera codicum omnium lectio, Reg. 1. 2. &c. vetustarumque editionum, Parm. Venet. Brix. aliarumque ante Gelenium, cui miror cur in mentem venerit negationem adjicere, *non gignit oceanus*, cum res ipsa conjecturam coarguat: sunt enim mulli frequentes tum in Hollandia, tum toto Gallico Oceano, qua Britanniam, quaque occidentem spectat.

52. Ibid. *Nec littoralibus gratia*] Chiffl. cod. *Nec littoralis his gratia:* quæ lectio, ut minus nobis arrideat, defendi tamen utcumque potest Archestrati testimonio, apud Athenæum lib. vii. pag. 325. scribentis mullos optimos Erythris littorales capi, Εἰν Ἐρυθραῖς ἀγαθὴ θηρεύεται αἰγιαλῖτις. *Gratus, Erythræo capitur qui littore, mullus.* Et de piscibus in universum pronuntiat Aristot. Hist. Anim. viii. 16. pag. 920. præstantiores esse littorales, quam qui in alto degunt. Sed mullorum fortasse peculiaris habita olim ratio est.

53. Ibid. *Necari eos præcellens putavit*] Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 238. ex ingenii conjectura suspicatur legi oportere, *siccari eos præcellenter.* Verum receptam lectionem non codices modo confirmant, sed quod certius est, ipse Seneca, unde Plinius hæc mutuatus. Is enim de mullis agens Nat. Quæst. iii. 17. pag. 871. 'Alios,' inquit, 'necant in garo et condiunt vivos. Et sunt qui fabulas putent, piscem vivere posse sub terra.... Quam incredibile illis videretur, si audirent natare in garo piscem: et cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in deliciis fuit, et oculos ante, quam gulam pavit?'

54. Ibid. *At nunc coci triumphorum pretiis parantur*] Ita quidem Mss. omnes. At quid si *trium horum* legas, seu *trium equorum?* ut eleganti παρονομασίᾳ Plinius utatur in hanc sententiam: conquestos esse prioris ævi homines, singulos coquos pluris quam singulos equos emi: nunc trium equorum pretio coquos, trium coquorum pretio pisces comparari.

55. Cap. xxxiv. *Circa Clitorium vocalis hic traditur, et sine branchiis*] Hallucinatum Plinium Dalecampius suspicatur, raptimque et cursim apud scriptorem Græcum, qui βρόγχον scripsisset, βράγχια legisse. Clearchus enim Peripateticus, apud Athen. lib. viii. pag. 332. auctor est in Arcadia pisces vocem edere, etsi gutture careant, οὐκ ἔχοντας βρόγχον. Verum æquior multo suspicio est, scripsisse Clearchum, οὐκ ἔχοντας βράγχια. Etenim non habere βρόγχον, seu *guttur*, universo prope piscium generi commune est: branchiis carere, ac sonum nihilo minus edere, plane singulare: namque ut cetera animantia vocem gutture, sic pisces stridorem illum branchiis emittunt, quem Philosophus τρισμὸν vocat.

56. Cap. xxxvii. *Quibusdam binæ*] In libris omnibus editis additur quoque, *quibusdam trinæ:* sed cum hæ voces neque in Mss. Reg. 1. 2. aliisque, neque apud Aristotelem extent, neque paulo post a Plinio repetantur, cum singula hujus divisionis membra explanat, addititias esse censuimus, et glossema sapere: quamobrem intrepide expunximus.

57. Cap. xxxviii. *At hyemem eadem in exigua aqua non tolerant*] Ita Mss. omnes, quos frustra Pintianus solicitat, ac Pellicerius in Notis Mss. cum ille vocem hanc *hyemem* expungendam censet, nec *tolerant*, sed *durant* legi oportere: iste, *æstatem aut hyemem*, Plinium scripsisse existimat.

Receptam hactenus lectionem non exemplaria modo vetusta, non ipsa interpretatio nostra confirmat, sed et Aristoteles loco ibi appellato, ita scribens: *Καὶ τὰς μεταβολὰς δ' οὐχ ὑπομένουσι τὰς ἰσχυρὰς .... ἀπόλλυνται γὰρ ἀθρόαι πολλάκις· ἀποπνίγονται δὲ, ἐὰν καὶ ὀλίγῳ ὕδατι τρέφωνται.*

58. Cap. xxxix. *Muræna quocumque mense parit*] Sic restituimus secuti fidem omnium Mss. cum prius editi legerent: *quocumque tempore:* quoniam fortassis *πᾶσαν ὥραν* Philosophus dixerat, ut refert Athenæus lib. vii. pag. 312.

59. Ibid. *Mulctam his dici*] In editis, *dicit*, mendose. Nos *dici* tum ex re ipsa, tum ex codd. Mss. Reg. 1. 2. Colb. 2. Paris. scribimus. Privatim certe *dicendi* verbum mulctis esse dicatum, Gellius edocuit xi. 1. pag. 578.

60. Cap. xl. *Squali quoque*] Non *squali*, sed *galei* legendum hic esse admonent Massarius, Turnebus, et Hippolytus Salvianus, fol. 84. quod Philosophi locus is, quem nunc Plinius haud dubie reddit, id poscere videatur. Sic enim ille lib. v. pag. 528. *Σελάχη δέ ἐστι τά τε εἰρημένα, καὶ βοῦς, καὶ λάμια, καὶ αἰετὸς, καὶ νάρκη, καὶ βάτραχος· καὶ πάντα τὰ γαλεώδη.* Sed frustra monent: nam et repugnant codices universi, et galei ipsi sunt qui nunc squali vocantur, quasi squalidi, id est, horridi, asperique: sunt enim omnes aspera cute.

61. Ibid. *Omnia autem carnivora sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus*] Sunt qui *carnosiora* hoc loco rescribant: perperam. Suffragatur enim huic lectioni Aristoteles viii. 5. pag. 872. *Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσι σαρκοφάγοι μόνον· οἷον τά τε σελάχη, κ. τ. λ.* Maxime vero de Part. Animal. iv. 13. p. 1045. quem locum transcribere nunc Plinius videtur: *Τὰ μὲν γὰρ κατ' ἀντικρὺ ἔχει τὸ στόμα, καὶ εἰς τὸ πρόσθεν· τὰ δ' ἐν τοῖς ὑπτίοις, οἷον δελφῖνες καὶ τὰ σελαχώδη· καὶ ὕπτια στρεφόμενα λαμβάνει τὴν τροφὴν .... πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ζωοφάγα ἐστίν. Aliis enim os ante, et pronum est: aliis infra parte supina, ut delphinis, et cartilagineo generi: quamobrem hæc, nisi conversa resupinentur, cibum corripere nequeunt .... nam omnia id genus carnivora sunt.*

62. Cap. xli. *Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine*] Scripserit ita sane in aliquo opere, ex iis quinquaginta quæ De animalibus edidit, quod incuria temporum intercideret. Verum idem se ipse retexuit Hist. Anim. ii. 17. pag. 237. scribens se hujus sententiæ non auctorem, sed narratorem esse, hoc familiari Atticismo usus: *Τοῦτο δ' ἔνιοί φασιν ἔχειν πόδας, οὐκ ἔχον· ἀλλὰ φαίνεται, διὰ τὸ τὰς πτέρυγας ὁμοίας ἔχειν ποσίν. Non defuere qui falso ei pedes ascripserint, decepti pinnis, quæ pedum præ se ferunt speciem.* Quibus ex verbis pariter paulo post *pinnarum similitudine* apud Plinium scripsimus, ut est in editione Parmensi, ceterisque omnibus, tum editis voluminibus, tum Mss. ante Dalecampium, qui *multitudine* reposuit, nimium sane confidenter.

63. Ibid. *Sed simplice concha*] Ita Colb. 1. 2. et Paris. At Reg. 1. et 2. *sed sic concha:* minus quidem sincere, ut remur. Nam simplicem concham apposite vocat, quæ nec aspero ore sit, neque anguloso, sive muricato, more purpurarum.

64. Ibid. *Portantem a Periandro*] Libri hactenus editi, *portantem nuntios a Periandro:* sed abest vox ea *nuntios* a codicibus omnibus Mss. et adjectitium glossema sapit: eam idcirco merito induximus.

65. Cap. xlii. *Mutant colorem candidum mænæ*] Libri impressi, *candidæ hyeme mænæ:* sed vox illa *hyeme* optimorum codicum fide delenda, scribendumque *candidum*. Et quod certius adhuc est, ex Aristotele, sic scribente de mænis: *Ἐκ λευκοτέρων, πά-*

λιν ἐν τῷ θέρει καθίστανται, καὶ γίνονται μέλανες. *Ex albidioribus fiunt æstate nigriores*, Hist. Anim. VIII. 34. p. 991.

66. Ibid. *Phycis*] Piscem qui Romæ *Tenca marina*, et *Pesce Fico* vocatur, veterum φυκίδα esse vult Rondeletius VI. 10. Negat Hippol. Salvianus fol. 232. aitque hunc piscem esse callariam veterum, non phycidem. Neutri nos subscribimus: non Rondeletio, cujus conjecturam egregie convellit Salvianus, et eum secutus Aldrov. de Piscib. I. 8. pag. 42. Non Salviano ipsi, qui nullo idoneo ductus argumento Plinium reprehendit, quod callariam asellorum generis esse voluerit cap. 28. cum sit auctores ea in re Græcos secutus, ut vidimus.

67. Ibid. *Eadem piscium sola nidificat ex alga*] Id etiam expressit Ovidius in Halieutico I. 121. 'Atque immunda chromis, merito vilissima salpa, Atque avium dulces nidos imitata sub undas.' Vel, ut magis placet, 'Atque avium Phycis nidos imitata sub undas.' Hic enim postremus versiculus artificioso verborum ambitu phycidem depingit: adeo ut Plinium Hippolytumque Salvianum hallucinatos esse vel inde appareat: illum, quod Ovidii verba XXXII. 54. referens, nidificationem hanc chromidi ascribit, nisi locus in mendo cubet: hunc, quod Plinium oscitationis arguens, de Hist. Anim. p. 228. Ovidium dicat affirmare, non chromin, sed salpam nidulari sub undis.

68. Cap. XLIII. *Volat hirundo .... Item milvus. Subit in summa maria, piscis ex argumento appellatus lucerna*] Has voces, *subit in summa maria*, ad milvum pertinere Rondeletius perperam arbitratus est, repugnante ipsa orationis serie; milvique natura, quem ita extra aquam exsilire auctores produnt, ut æque volare, atque hirundo, jure existimetur. Ælian. Hist. Anim. IX. 52. Οἱ γε μὴν ἱέρακες ὑπὲρ τὴν ἅλμην φέρονται ὀλίγον, ὡς μόλις ὅτι μὴ νήχονται, ἀλλὰ πέτονται, καταγνῶναι. *Accipitres supra summam aquam maris tollere se solent, ut statuere difficile sit, natentne, an volitent.* Oppian. Halieut. I. 435. Ἴρηκες δ' αὐτῆς ἅλμης σχεδὸν ἠερέθονται, Ἄκρον ἐπιψαύοντες ἁλὸς πόρον, ὅσσον ἴδεσθαι Ἀμφω νηχομένοισι καὶ ἱπταμένοισιν ὁμοῖοι. Ubi Lippius interpres: *At milvi radunt summam lati æquoris undam: Hos nanti similes dices, similesque volanti.*

69. Cap. XLIV. *Cetera, cirri quibus venantur*] An potius, *quibus natant?* Nam verba hæc Aristotelis nunc Plinius videtur reddere: Τοῖς δὲ πτερυγίοις ἃ ἔχουσι περὶ τὸ κύτος, νέουσιν. *Pinnis alvum circumdantibus, natant.* Longiores sane duos pedes Aristoteles proboscidas appellavit, quibus, ut ait Plinius, ad ora admovent cibos: breviores ceteros, modo πλεκτάνας, modo pedes.

70. Cap. XLVII. *Ab aliis pompilos*] Pellicerius in notis Mss. Rondeletius XVII. 9. et Scaliger in Arist. Hist. Anim. lib. IV. p. 415. legendum putant, *ab aliis polypi ovum.* Aristotelis verba, unde hæc accepta sunt, sic hodie extant in libris editis Hist. Anim. IV. 2. p. 415. Ἔτι δ' ἄλλοι δύο ἐν ὀστρείοις, ὅ, τε καλούμενος ὑπό τινων ναυτίλος, καὶ ὁ ναυτικὸς, ὑπ' ἐνίων δὲ ᾠον πολύποδος. Verum in Aristotelis castigatissimo codice veriorem hujus loci lectionem reperit Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 162. Ὅ τε καλούμενος ὑπό τινων ναυτίλος, καὶ ὁ πόντιλος ὑπὸ ἐνίων· ἔστι δὲ οἷον πολύπους. *Hic quidem vocatus ab aliquibus nautilos, pontilos ab aliis: est autem velut polypus.* Polypodi igitur similis est, sed non polypi ovum. Et sane in Plinii contextu *pontilos* lubens rescripsissem, si exemplaria faverent ulla: nec subesse mendum in Græca voce, ulla suspicio foret. Hanc Aristotelici loci castigationem, qua parte οἷον πολύπους, pro ᾠον πολύποδος scribitur, confirmat Athenæus l. VII. p. 317. scribens, Ὁ δὲ ναυτίλος καλούμενος, φη-

σὶν Ἀριστοτέλης, πολύπους μὲν οὐκ ἔστιν· ἐμφερὴς δὲ κατὰ πλεκτάνας, κ. τ. λ. *Qui vero nautilos dicitur, inquit Aristoteles, polypus quidem non est: sed brachiis tamen polypi similis est.* Oppianus item Halieut. I. 338. Ἔστι δέ τις γλαφυρῷ κεκαλυμμένος ὀστράκῳ ἰχθὺς, Μορφὴν πουλυπόδεσσιν ἀλίγκιος, ὃν καλέουσι Ναυτίλον, κ. τ. λ. Ubi expressisse ex Plinio narratiunculam de nautilo Oppianum putes, adeo similis ac plane gemina utraque descriptio est. Locum tu consule. Describitur et a Callimacho apud Athen. lib. VII. p. 318.

71. Ibid. *Supinus in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, &c.*] Immo *pronus*, inquit Dalecampius. Quod ille sane non pronuntiasset, si Ælianum audisset, de polypi hujus navigatione disputantem Hist. Anim. IX. 34. et Oppianum, loc. cit. Nam cum ex vado maris sese ille polypus navigator paulatim subrigit, omnino sane *Summas defertur in undas Pronus, neu pontum capiat, plenusque gravetur:* Ἀνὰ δ' ἔρχεται ἄκρον ἐς ὕδωρ Πρηνὴς, ὄφρα μή μιν ἐνιπλήσειε θάλασσα. Atque, ut Aristoteles ait apud Athen. ἐφ' ἑαυτὸν ἔχων τὸ ὄστρακον, pronam habens ac sibi impositam ceu pro tegumento testam, ut facilius emergat, et ea inani naviget. Ubi vero in summo æquore est, στρέφει τὴν κόγχην ὑπτίαν, concham tum invertit supinam, qua tanquam scapha navigando fertur.

72. Cap. XLVIII. *Dum trahit*] In editis, *detrahit:* haud ita recte. Secuti nos sumus Reg. 1. et Paris. ac vetustum Dalecampii codicem.

73. Ibid. *Carteiæ in cetariis assuetus exire e mari in lacus . . . . atque ibi salsamenta populari, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur*] Luxatum horum verborum ordinem sensit ante nos Pintianus, cum paulo ante extra ordinem transposita sic legerentur: *Exporrigunt enim se resupinati: mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur.* Nos vero ea suæ sedi reddidimus, secuti codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Salmant. &c. Atque id sane res ipsa exigit: sic enim apertissime cupediæ ratio interposita est, cur tam difficili aditu ad salsamenta illa in cetariis polypus ille ingens adreperet. Nam Aristoteles quoque Hist. Anim. IV. 8. pag. 841. retulit piscatores, cum e cavernis latebrisque educere pisces volunt, earum ora illinere ταριχηραῖς ὀσμαῖς, hoc est, salsamentariis odoribus, sive nidore salsamentorum.

74. Ibid. *Assiduitate furti. Immodicæ his sepes, &c.*] Ita rescripsimus admonitu codicum omnium, Reg. 1. 2. &c. In editis antea: *assiduitate furti immodici. Sepes, &c.*

75. Cap. XLIX. *Buccarum sinus*] Ita Mss. plane omnes: quanquam editi: *concharum sinus.*

76. Ibid. *Simulque eam descendere in duo sensu carentia*] Eam voluptatem scilicet, ut diximus in prioribus notis. Hunc Plinii locum nec Barbarus intellexit, nec Pintianus: cum voculam hanc, *eam*, ad nauplium ille, iste ad concham retulit.

77. Cap. L. *Quia nocte sidus tepido fulgore mitificat*] *Noctem* ego quidem libentius legerim. Magis enim congruere rei videtur, tepido fulgore plenilunii noctem, quam locustas, mitificari.

78. Cap. LI. *Heracleotici, leones, et alia*] Confidenter nimium hac voce, *leones*, erasa, *fluviales* ex Aristotele Pintianus rescribit: haud animadvertens a Philosopho paulisper Plinium discedere, ut in solo cancrorum marinorum genere dicendo habitet: a fluviatilibus volumine hoc toto supersedeat.

79. Ibid. *Tradunt sævitiam maris præsagire eos, correptisque opperiri lapillis, &c.*] Ita libri omnes tum manu

exarati, tum vero etiam impressi ante Dalecampium, qui *operari* rescripsit: falsoque credidit, lapillos ab echinis ore corripi, non spinis. Ei sententiæ, præter Ælianum, ipsa experientia adversatur.

80. Cap. lii. *Pectinatim divisa*] Vocem hanc postremam, quæ oscitantia librariorum exciderat, admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. Tolet. ac Salmant. restituimus: ac paulo ante, *cuniculatim*, ex eorundem fide, pro *canaliculatim*.

81. Ibid. *Veneriæ*] Ita Mss. omnes. Sed interpolatores *Neritæ* maluerunt. Νηρίτης buccino similis est, auctore Arist. Anim. Hist. iv. 4. pag. 452. Testam ei latam esse ac levem, εὐρεῖαν καὶ κούφην, docet Oppianus Halieut. i. 331. Quare cum Nerites Aristotelicus ille non e biforibus conchis, sed de turbinatorum genere sit, qui possit concavitatem habere navigationi idoneam, quæ opponatur auræ, partemque alteram minime concavam, viderint qui *Neritas* hoc loco nobis obtrudunt.

82. Cap. 54. *Origo atque genitura conchæ est haud multum ostrearum conchis differens*] Oriri gignique margaritam e concha ostrearum conchis persimili, hujus loci sententia esse videtur. Quare legendum opinor, *haud multum ostrearum conchis differentis*; vel, *origo atque genitura* (margaritæ scilicet) *concha est haud multum ostrearum conchis differens*. Quod ad rem ipsam attinet, ostreo quoque similem hanc concham facit Chares Mitylenæus Hist. lib. vii. apud Athen. lib. iii. p. 93. Pectini similem Procopius de Bello Pers. i. 4. p. 13.

83. Ibid. *Cœlique eis majorem societatem esse, quam maris*] Libentius agnoverim, *cœli quoque eis*: ut sit sententia, vel ex eo probe intelligi, cœlo etiam ipsi plus debere eas, quam mari. Ex hoc Plinii loco hausisse Ammianus videtur lib. xxiii. pag. 261. 'Idque indicium est,' inquit, 'ætherea potius derivatione, quam saginis pelagi hos oriri fœtus, et vesci, quod guttæ matutini roris iisdem infusæ claros efficiunt lapillos et teretes,' &c.

84. Ibid. *Si vero et tonuerit, pavidas ac repente compressas . . . . speciem modo, &c.*] Dissentit quidem a Plinio Isidorus Characenus in descriptione Parthiæ, laudatus ab Athenæo lib. iii. pag. 93. frequentia scilicet tonitruum imbriumque vi adjuvari concharum partus asseverans. Sed Plinio Ammianus astipulatur loc. cit. 'Concussæ vero,' inquit, 'sæpissime metu fulgurum inanescunt aut debilia pariunt, aut certe vitiis defluunt abortivis.' Et Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. 'Quod si celsa micent tonitru convexa corusco, Conchæ diffugiunt subita formidine clausæ: Sic intercepto conceptio deperit haustu, Et fit abortivum, quod cœperat inde creari.'

85. Cap. lv. *Et magnitudine et vetustate præcipuas, esse veluti duces*] Quid si *venustate* legas? Id enim in his æque regium est. Et Ælianus, qui hæc quoque ex iisdem hausit Græcorum fontibus, Hist. Anim. xv. 8. concharum ducem ait esse tum coloris pulchritudine, tum magnitudine præstantem: διαπρεπῆ καὶ τὴν χρόαν, καὶ τὸ μέγεθος.

86. Ibid. *Multo deinde obrutis sale . . . . erosa carne omni . . . . uniones decidere in ima*] Mss. *obrutas*. Verum *obrutis* scribi oportere vel ipsa per se structura orationis admonet. Quod porro ad rem ipsam attinet, inanis est conjectura Salmasii, pag. 1172. in Solin. existimantis properantem in legendo Plinium hallucinatum esse: cumque a Græco scriptore acciperet, quod apud Arrianum legitur, τοὺς ἁλόντας περιορᾷν κατασαπῆναί σφισι τὴν σάρκα, τῷ δὲ ὀστέῳ εἰς κόσμον χρῆσθαι, *captis conchis Indos carnes earum sinere putrescere: osse ad ornatum uti*: aliud agentem pro τοὺς ἁλόντας somniasse

τοὺς ἁλισθέντας: nihilque verius esse pronuntiat: quoniam nihil de sale Megasthenes apud Arrianum. Perinde quasi omnia ex Megasthene Plinium necesse sit accepisse: ac non id quod Arrianus prætermisit, ex eo potuerit fonte haurire, ex quo Ælianus, qui loc. cit. totidem verbis eadem narrat: Τοὺς δὲ ληφθέντας, ἐν πιθάκναις λέγονται ταριχεύειν· ὅταν δὲ ἡ σὰρξ μυδήσῃ, καὶ περιῤῥύῃ, καταλείπεται ἡ ψῆφος. *Captas in parvis doliis sale condiunt: ubi cum caro contabuerit, defluxeritque, unio solus relinquitur.*

87. Cap. lvi. *Ut nulli duo reperiantur indiscreti*] Male Solinus cap. 53. pag. 85. ‘ Nunquam duo simul,’ inquit, ‘ reperiuntur: unde unionibus nomen datum.’ Quod pariter Solino credidit Isidorus Orig. xvi. 10. et Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. ‘ Unio dictus ob hoc, quod ab una nascitur unus, Nec duo, vel plures unquam simul inveniuntur.’ Male, inquam, isti. Supra enim Plinius: ‘ Cohærentes videmus in conchis.’ Infraque rursus: ‘ Vidimusque jam in extremis etiam marginibus, velut concha exeuntes, et in quibusdam quaternos, quinosque.’ Etiam ad vicenos in unica concha procreatos esse scribit Ælianus Hist. Anim. xiii. 26.

88. Ibid. *Et in candore ipso magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos specularium lapidum squama assimulat*] Vitiosa interpunctione aliisque mendis laborabat hic locus in libris impressis: *Clarior in Rubro mari repertus Indicus specularium lapidum squamas assimilat.* Nos ex fide codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. atque ex re ipsa restituimus: est enim ab Indico unione secundus is qui in Rubro mari gignitur: Ἄριστος δὲ ἄρα ὁ Ἰνδικὸς γίνεται, καὶ ὁ τῆς θαλάττης τῆς ἐρυθρᾶς, inquit Ælianus Hist. Anim. xv. 8.

89. Ibid. *Perdito nepotatu*] Ita rescripsimus ex codicibus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. quomodo fere legendum Turnebus et Pintianus viderunt, cum in editis vulgo legatur, *perditiore portatu.* Vox *nepotatus* pro luxurie, veteribus familiaris. Tranquillus in Caligula cap. 37. ‘ Nepotatus sumtibus omnium prodigorum ingenia superavit.’

90. Ibid. *Nec crepidarum tantum obstragulis*] Sic Paris. codex aliique, et libri impressi omnes. Salmasii in Solin. cap. 56. conjectura est, legi *obstrigillis* oportere. Sed nullius ea momenti. Aliæ enim caligæ fuerunt, alii obstrigilli calcei. Caligarum forma fuit ea quam diximus: solea nimirum, habenis simplicibus pedi alligata. Obstrigilli calcei, teste Isidoro xix. 34. de variis calceamentorum generibus, similes fuere nostris, ‘ per plantas consuti, quorum ex superiore parte corrigia trahitur, ut constringantur.’

91. Cap. lviii. *Spira, auribus, collo, monilibus, digitisque*] Codices Mss. sic legunt, non *spiris*, ut editi. Ac paulo post, *monilibus*, tum libri manu exarati, tum vetusti omnes ante Hermolaum, quem hujus vocabuli vice, *manibus* reposuisse miror, cum sequatur proxime, *digitisque.*

92. Ibid. *Ipsa confestim parata mancupationem tabulis probare*] Hunc locum emendavimus secuti vestigia codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. in quibus legitur, *Ipsa confestim paratam aucupationem tabulis probare.* In editis perperam, *ipsam confestim paratam nuncupationem, &c.* Budæus, fol. 37. hoc loco *aucupationem* agnoscit: lucrum ea voce, quod nullus, opinor, paulum modo probatus Latinitatis auctor agnoverit, signari testatus.

93. Ibid. *Non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit*] Hunc locum ut intelligeret Pintianus, neglecta codicum omnium auctoritate, corrupit, sic scribens: *Non illos currus defractos, quam hujus* $\overline{CCCC}$ *HS. malit.* Sed illum refellit egregie Turnebus

Advers. x. 9. pag. 294. Neque vero aliud quicquam ea loquendi formula, *in hoc vicisse*, significat, quam in hunc luxum, morumque corruptionem, summorum Imperatorum ac ducum victorias demum recidisse, perinde ac si ob hoc vicissent.

94. Ibid. *Et consumturam eam cœnam taxationem confirmans, solamque se centies HS. cœnaturam*] Sic Mss. omnes, uti ante nos Fulvius Ursinus animadvertit, cum prius legeretur in editis, *consumturamque se ea cœna.* Mox item Budæum secuti, lib. I. fol. 27. et eorundem exemplarium auctoritatem, *solamque se centies*, rescripsimus: ubi editi perperam, *solamque sexcenties*, id etiam ipsa postulante orationis structura. Et infra, *Quo magis regium fiat*, ex fide codicum Reg. 1. 2. &c. neglecta impressorum lectione, *quod id magis regium erat.* Deinde, *convivis quoque*, voculam hanc *quoque* addidimus, ex iisdem, et Chiffl.

95. Cap. lx. *Sicut murices*] Verba Arist. hæc sunt: *φωλοῦσι δὲ αἱ πορφύραι, καὶ οἱ κήρυκες, ὑπὸ κύνα περὶ ἡμέρας τριάκοντα.* Unde satis constat Græcorum *κήρυκας, buccina* a Gaza et Scaligero redditos, recte quoque murices dici Plinium existimasse. Nam mox quoque idem: *simili modo et murices.* Aristoteles vero v. 14. p. 567. *Κηριάζουσι γὰρ καὶ οἱ κήρυκες, favificant quoque et ceryces.*

96. Ibid. *Vivas capere contendunt*] Animadvertere in transcursu lubet, quam sit futilis, pace viri dixerim, Bocharti conjectura de Animal. v. 9. pag. 726. locum hunc sic emendantis: *Vivas captas contundunt.* Eo nimirum ille argumento ducitur, quod Arist. loco proxime citato, pag. 569. purpurarum infectores ait dare operam, ut viventes frangant: nam, si priusquam fregeris, exspirarint, florem simul cum vita evomunt. Verum id Philosophus non de quibuslibet purpuris prodidit, sed de minoribus duntaxat, de quibus mox quoque Plinius, *Minores cum testis frangunt.* Nunc de omnibus in universum, vivas pronuntiat capi oportere: nec de majoribus æque, atque de minoribus statuendum.

97. Ibid. *Minores cum testa vivas frangunt, ita demum rorem eum exspuentes. Tyri præcipuus hic Asiæ: in Meninge, Africæ, &c.*] Locum hunc sic editores interpolarant: *Minore trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrii. Præcipuæ hic Asiæ, &c.* Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. *Minores cum terra vitis*, et mox, *exspuentes:* quibus ex vestigiis, maxime vero ex Aristotele, atque ex re ipsa, locum integritati suæ reddidimus: sequentemque periodum ita scribi curavimus et distingui. *Tyri præcipuus, &c.* Philosophi verba sunt, loc. cit. *Τὰς μὲν οὖν μικρὰς κατὰ τῶν ὀστράκων κόπτουσιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον ἀφελεῖν· τῶν δὲ μειζόνων περιελόντες τὸ ὄστρακον, ἀφαιροῦσι τὸ ἄνθος. Minores cum testis suis tundunt, neque enim facile flos aufertur: at majoribus testa exutis detrahunt.*

98. Ibid. *Pro majestate pueritiæ*] Ita Mss. omnes. Miror adeo Hermolaum reponere voluisse, *ad majestatem imperii:* de qua jam Plinius abunde his verbis egit antea, 'Huic fasces securesque Romanæ viam faciunt.'

99. Cap. lxi. *Buccinum minor concha*] Ita Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. ceterique omnes: quorum auctoritate posthabita, Rondeletius *major* reponit: quanquam idem fatetur inter buccinorum genera parvum reperiri, quod sit fortasse Plinii buccinum. Archippi versum, apud Athen. lib. III. pag. 80. qui patrocinari Plinio videtur, corruptum pariter exclamat. Sed vereor ut quantum est hominum eruditorum assensum obtineat.

100. Ibid. *Ad similitudinem ejus, qua buccini sonus editur*] Descivere a Mss. omnium fide libri impressi, qui

hunc locum sic repræsentant: *ad similitudinem ejus buccini, quo sonus editur.* Multo sane rectius Reg. 1. 2. aliique omnes, quos secuti sumus. Ut buccinum proprie hujuscemodi concharum sit sonus, uti tubarum classicum.

101. Ibid. *Tæniense, in tæniis maris collectum*] Editi hactenus libri: *Teniense, in Tenei maris ora collectum:* sed cum vox hæc *ora* absit a Mss. omnibus, nec Tenei maris apud alios scriptores mentio ulla sit, Turnebi conjecturæ favemus, legentis Advers. IX. 5. pag. 255. *in tæniis maris:* quod et Salmasius deinde probavit, Turnebo tamen non appellato, pag. 1133. in Solinum. Sed Barbarum mirari subit, an a tæniis, hoc est, a diadematis, vocem traheret hoc genus purpuræ, dubitasse: Plinio ipso scribente: 'Earum plura genera, pabulo' tantum' et solo discreta.' Hoc duplex purpuræ genus, et quod in cautibus maris, sive tæniis, et quod in arenis habitat, sive calculis, quod Plinio Calculense idcirco vocatur, signasse Oppianus videtur Halieut. I. 314. Πολλὰ μὲν ἐν πέτρῃσι, τὰ δ' ἐν ψαμάθοισι νέμονται. *Multa quidem in petris, quædam pascuntur arenis.*

102. Ibid. *Calculense appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis*] Corruptum haud dubie locum sic exhibent impressi ad hunc diem libri: *Calculosæ appellantur a calculo maris, mire apto, &c.* cum in Mss. omnibus, Reg. 1. 2. &c. legatur, *mire aptum, &c.*

103. Cap. LXII. *Capi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus, utilissimum*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. Editi perperam, *aut vernum tempus,* perinde ac si post vernum tempus captura adhuc tempestiva foret. Manarunt hæc ex iis Philosophi verbis Hist. Anim. V. 14. pag. 569. Ἁλίσκονται δὲ τοῦ ἔαρος, ὅταν κηριάζωσιν· ὑπὸ κύνα δὲ οὐκ ἁλίσκονται· ἀλλὰ κρύπτουσιν ἑαυτὰς, καὶ φωλεύουσιν. *Capiuntur vere, quo tempore favos facere incipiunt: sub canicula autem, non: sese enim tunc condunt ac latent.*

104. Ibid. *Cum cerificavere*] Editi, *fortificavere.* Verum ex Reg. 1. 2. Chiffl. et aliis exemplaribus, atque adeo ex ipso Aristotele, *cerificavere* reponimus: Ὅταν δὲ κηριάζωσιν αἱ πορφύραι, τότε χείριστον ἔχουσι τὸ ἄνθος. *Cum favos construunt, deterrimus flos est.* Quanquam rectius forsan *favificare* a Gaza, quam a Plinio *cerificare* redditum videri possit: defendere tamen et hoc quoque licet, cum cera et melle constet favus: ut ex utroque perinde repeti ea translatio commode possit. Supra quoque Plinius: 'Lentorem cujusdam ceræ salivant.'

105. Ibid. *Singulasque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras æquari*] Omnino contra Scriptoris mentem locus hic interpolatus est in libris impressis: *Singulisque aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari.* Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. *singulasque amphoras centenas atque quingentenas, &c.* cujus e lectionis antiquæ vestigiis sinceram expressimus. Et certe amethystino colori tingendo, non itidem ut conchyliato, aqua miscetur.

106. Ibid. *In L. libras*] Librarum numerus velleribus lanæ deest in omnibus exemplaribus: singulis enim vellerum libris tot tribuere medicaminum, fide omni prorsus indignum est. Ideoque *in L. libras,* repetita priore sequentis vocis litera, rescripsimus: perfacile enim et proclivi admodum lapsu simplices hujuscemodi numerorum notæ intercidere potuerunt. Atque e contrario, cum in libris omnibus, *Pelagii CXI. Ita fit, &c.* scriptum reperiamus, *CX.* maluimus: ex voce enim sequenti, iota illud accrevisse conjecimus, erasimusque.

107. Cap. LXIII. *Latiore clavo*] Quid clavus sit in re vestiaria Romanorum, res est eruditorum hominum

disputationibus jactata pridem. Dirimere litem locus hic debuit: ex quo intelligitur latum clavum, æque ac prætextam purpura constitisse: clavatamque vestem esse μεσοπόρφυρον, sicut prætextam περιπόρφυρον. Ut Mesoleucos gemma Plinio dicitur XXXVII. 63. quam mediam distinguit candida linea: sic μεσοπόρφυροι clavatæ sunt tunicæ purpura in medio illuminatæ. Archippus apud Pollucem VII. 14. pag. 340. laticlavias vestes πλατυπόρφυρα ἱμάτια vocat. Lexicon Græco-Lat. Πορφύρα ὑφασμένη, *clavus*. Sosipater, pag. 19. *Hic clavus, id est, impurpurata vestis:* id est, ἐμπόρφυρος ἔσθης, καὶ ὁ ἧλος. Hinc latam purpuram alii vocant clavum latum in veste. Plinius XXXIII. 6. 'Vulgoque purpura latiore tunicæ usos invenimus etiam præcones.' Tertull. de Pallio cap. 4. 'Cum latioris purpuræ ambitio,' &c. Juvenalis Sat. I. 106. 'purpuram majorem' appellat: 'Quid confert purpura major Optandum?' Ubi recte vetus Scholiastes laticlavium exponit. Glossæ veteres in Persium Sat. I. laticlaviam tunicam, purpureum vestimentum fuisse aiunt. Rectius purpuratum dixissent. Optime omnium Acro ad illud Horat. I. Sat. 5. 36. 'Prætextam, et latum clavum.' 'Latum clavum,' inquit, 'purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum: Græci τὸν κολοβίωνα vocant.' Usum ejus retinent Principes, injicientes vesti a cervice ad pectus indumentum ex purpura, vel pellibus pretiosis maris Pontici, vel aliis, dum regio habitu prodeunt in publicum. Latus autem clavus in tunica Senatoria non erat insertus eodem loco, quo angusti clavi, nempe ad latus dextrum, vel sinistrum, sed in media tunicæ parte. Horat. I. Sat. 6. 18. 'Et latum demisit pectore clavum.' Ad quem locum Acro: 'Demisit pectore, media parte corporis.' Tunica igitur Senatoria apud Romanos purpuram palmi latitudine ut plurimum in medio habebat. In Dalmaticis Diaconorum nostrorum, veterem angustorum clavorum morem remansisse, Rubenius docet de Re Vestiaria cap. 8. ubi de eo argumento multa erudite disputat.

108. Ibid. *Anno DCXCI.*] Inter corruptæ lectionis vitia, haud sane levissimum istud est, quod contra Chronologiæ rationes hoc loco irrepserat; habent enim exemplaria ante nos omnia, *anno DCC.* Mss. *anno DC.* tum pauxillo spatio interposito, *Cicerone Consule.* Excidisse in eo spatio, librariorum incuria, denarii notam, ac deinde vocis sequentis priores literas duas, cum bis ponerentur, primum ad numerum annorum signandum, deinde ad Ciceronis nomen efformandum, priore loco positas, ceu spurias, inductas esse ac deletas, haud abs re conjicimus: cum is ipse annus *DCXCI.* plane incidat, ex Pliniana Livianaque Chronologia, quam sequimur, in Ciceronis Consulatum: qui se Consule P. Lentulum Ædilem curulem fuisse ipse prodidit, tum in Orat. post reditum ad Quir. tum de Officiis lib. II. Idem quoque Sallustius tradit in Bello Catilin.—'Nihilominus mihi nunc religio est omnium exemplarium testimonio reluctari, et anno alteri, quam septingentesimo ab Urbe condita opinari Plinium affixisse Consulatum Ciceronis. Favent fortassis huic Plinii calculo argumenta alia, quæ nos alio loco ac tempore, si Deus dederit, indagabimus.' *Ed. sec.*

109. Cap. LXIV. *Jus temperatur aqua, et pro indiviso humani potus excremento*] Vehementer hic locus eruditorum torsit ingenia. Budæus legit, *Præterque vis temperatur:* Turnebus, et Pellicerius in Notis Mss. *Præterque ejus temperatura.* Libri impressi vulgo, *Jus temperatur aqua pro inviso humani potus excremento.* Alii, *pro*

indiviso humani potus experimento. Nos, ne apice quidem immutato, sincerissimam hujus loci lectionem repræsentavimus, ex fide Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. vet. Dalec. ceterorumque. Atque ut iis quæ obscuriora videntur lucem aliquam afferamus, primum quidem *Jus* Plinius vocat *τὸ βάμμα*, medicamen scilicet, quod in aheno coquitur tingendis lanis. *Ζέμα* et *ζωμὸν* Græci quoque nuncupant. Deinde *pro indiviso*, locutio est non Plinio modo rursum XVI. 59. XVII. 1. et XVIII. 10. sed et scriptoribus aliis familiaris. Frontinus, de limitibus agrorum: 'Est et pascuorum,' inquit, 'proprietas pertinens ad fundos, sed in commune: propter quod ea compascua multis locis in Italia communia appellantur: quibusdam provinciis, pro indiviso.'

110. Ibid. *Quinquagenos nummos*] Non *in libras*, scilicet singulas, uti libri hactenus editi repræsentant, sed *in centenas libras*, ut habent Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Locum hunc porro interpretes alii omnes perperam acceperunt.

111. Cap. LXV. *Et lusus geminare miscendo, iterumque et ipsa adulterare adulteria naturæ*] Ita hunc locum interpunximus, ex Mss. proxime laudatis: cum prius editi legerent, *Et lusus geminare miscendo iterum, et ipsa, &c.* Nec *luxus* mihi tantopere arridet, ut a Mss. fide discedam, qui *lusus* exhibent: quanquam et ea vox defendi potest, quoniam mox sequitur: 'Et gemina demonstrata est via luxuriæ, ut color alius operiretur alio.' Sed improbatur plane Salmasii conjectura, pag. 1133. in Solin. vocem hanc *iterum* in *utrumque* commutantis, interpretantisque luxum geminari, miscendo pelagium buccinumque: cum aliud longe Plinius intellexerit: mixto jam scilicet pelagio buccinoque, ut fieret amethystina purpura, quemadmodum dictum est cap. 62. adjici rursum alterum colorem, nempe Tyrium, qui amethystum operiret: sic lusus artis geminari: sic adulteria ipsa naturæ adulterari iterum.

112. Cap. LXVI. *Nascitur in limosis subrecta semper*] Ita Reg. 1. 2. &c. Vetus Dalec. cod. *subjecta*, mendose. Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 572. *Αἱ δὲ πίνναι ὀρθαὶ φύονται ἐκ τοῦ βύσσου ἐν τοῖς ἀμμώδεσι καὶ βορβορώδεσιν· ἔχουσι δ' ἐν αὐταῖς πιννοφύλακα, αἱ μὲν καρίδιον, αἱ δὲ καρκίνιον· οὗ στερισκόμεναι διαφθείρονται θᾶττον. Pinnæ autem subrectæ enascuntur ex bysso in sabuletis et cœno: habent intra se custodem, aut squillam, aut cancellum: quo amisso celerius pereunt.* Quia nimirum est veluti promus condus, cujus societate soluta, et hospitis vita solvitur. Est autem hoc loco byssus, veluti lana quædam mollis, qua pinnæ alligatæ semper rectæ stant.

113. Ibid. *Illa compressu quicquid inclusit, exanimat*] Sincerior multo ea lectio est codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. quam editorum librorum, *illa ore compresso.* Sic enim Tullius de Nat. Deor. lib. II. pag. 100. 'Pinna admonita ab squilla, morsu comprimit conchas.' Vox *ore* in Mss. abest.

114. Cap. LXVII. *Mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens*] Ita Mss. omnes. At quid si *versaque* legas? Ea enim vox, pro inversa resupinaque, quo situ commodius ad corripiendos supernatantes pisces se habeat, videtur haud aspernanda Pellicerio in Notis Mss. At nihil est opus sic resupinari torpedinem: cum pisciculos, qui supernatando obtorpuere, fugæ captandæ jam impotes, arripere commode, ut libuerit, possit.

115. Ibid. *Cautius, qui glanis*] De glani marino: nam de fluviatili, qui silurus dictus est, cap. 17. alia est fortassis ratio: Aristoteles paulo aliter quam Plinius: nam si minor glanis est, inquit Hist. Anim. IX. 54.

pag. 1088. minusque usu exercitatus, facile hamo capitur: sed si peritus, et hamivorus est, morsu dentis sui durissimi rumpit hamum: *τῷ δὲ ὀδόντι τῷ σκληροτάτῳ συνδακὼν, διαφθείρει τὰ ἄγκιστρα.* Prope est sane ut suspicer, aliunde Plinium, quam ex Aristotele, hæc hausisse, atque alio de pisce locutum: priorem enim hujus loci vocem, propriam esse piscis appellationem Barbarus credidit, et *Glanius, Glaucus*ve scribendum. Certe in Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. *Clautius, qui glanis, &c.* apertissime legitur. Nos, cum Pintiano, exactiore diligentia æstimandum putamus, qua arte huic loco, si ulla est opus, facienda medicina sit.

116. Cap. lxviii. *Urticæ noctu vagantur, noctuque mutant*] Ita quidem Mss. Reg. 2. Paris. et alii. At Reg. 1. *noctu aguntur:* ut merito corruptus hic locus censeri possit: quoniam *noctu vagari*, et *noctu mutare*, insignis tautologiæ vitio carere minime videatur. Quamobrem sincerius credo lectum iri ex Aristotele Hist. Anim. I. 2. pag. 16. *Noctu aluntur*, vel *pascuntur:* *Τούτων γάρ τινες νύκτωρ ἀπολυόμεναι νέμονται.* *Urticæ quædam*, inquit, *a saxis absolutæ, noctu pascuntur.* Sed hæc conjectura modo est, non *κυρία δόξα.*

117. Cap. lxix. *Spissum et mollius, manon*] Genus hoc a raritate, non absoluta quidem, sed majore, quam in superiori genere, nomen traxit. Frustraque Gelenius voculam *minus* huic sententiæ addidit, quæ ab omnibus Mss. abest, librisque vetustis, ita scribens: *Minus spissum et mollius, manon.*

118. Ibid. *Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quæ aplysiæ vocantur*] Ita sane Mss. omnes. Nihilominus, quoniam non de omnibus spongiis, sed de hoc tantum aplysiarum genere dixit Aristoteles, constare inter omnes, longo eas tempore vivere: continenti forte oratione legendum: *Vivere constat longo tempore pessimum omnium genus earum, &c.* Arist. Hist. Anim. v. cap. 15. pag. 582. *Ὁμολογεῖται δὲ μάλιστα παρὰ πάντων τοῦτο τὸ γένος . . . πολυχρόνιον εἶναι.*

119. Cap. lxx. *Ipsi ferunt*] Risu digna prorsus Rondeletii et Dalecampii interpretatio, hæc verba referentium non ad urinantes, sed ad caniculas ipsas: in quibus post diuturnam meditationem, nubem commenti sunt membranam esse nescio quam, quæ totum contegeret canicularum oculum: cum ne de caniculis quidem nunc sermo sit, qui nunc paulisper intermissus, mox revocabitur, ut ipsa per se orationis textura declarat: ac si foret, legere oportuisset, *Ipsæ ferunt*, et mox *prementem eas:* et obscuritatis vitio adhuc non parum laborasset oratio, quæ nunc est per se planissima: nec *super capita*, sed *super oculos*, ut Dalecampius admonet, dici debuisset.

120. Ibid. *Animalium*] Hanc vocem, contra omnium exemplarium fidem, vetustarumque editionem, temere Frobenius prior expunxit.

121. Ibid. *Certissima est securitas vidisse planos pisces*] Aristotelis verba sunt: *Ὅπου δ' ἂν ἀνθίας ὁραθῇ, οὐκ ἔστι θηρίον· ᾧ καὶ σημείῳ χρώμενοι, κατακολυμβῶσιν οἱ σπογγεῖς, καὶ καλοῦσιν ἱεροὺς ἰχθῦς τούτους.* Quæ Plinius dum ferme ex verbo reddit, anthiam e planorum piscium genere fuisse indicat: quanquam vulgo aliter statuunt, qui de piscium natura scriptis aliquid ediderunt. Non nostri maris, sed Lycii in Asia piscem esse Plinius admonet cap. 85.

122. Cap. lxxii. *Araneus*] Araneum cum dracone marino eundem perperam faciunt Rondeletius, Salvianus, Dalecampius. Nam et utrumque Plinius, ceu diversos inter se, in piscium recensione numerat xxxii. 53. et forma ipsa discrepantes ostendit. Araneum enim aculeo unico

spinæ in dorso noxium: draconem marinum, (quem nostri vocant, *une vive*,) multis aculeis armatum prodit, ut est, in branchiis, et eos quidem, ut scimus, pestiferos ac venenatos.

123. Ibid. *Arbores infixus radici necat*] Pintianus legendum *radicitus* putat, non *radici*. Verum et radici si infigatur, arbores necare scribit pariter Oppianus Halieut. II. 490. Nicander quoque in Theriac. pag. 59.

124. Cap. LXXIV. *Nisi interversando mares vitale asperserint virus*] Libri editi, *nisi inter se versando mares et fœminæ:* sed, ut Pintianus recte conjecit, ab emendatore aliquo inconsiderate adjectæ sunt eæ voces, quas in editione nostra detraximus: neque enim illas agnoscunt Reg. 1. 2. Chiffl. aliique: neque Aristoteles ipse, a quo hæc emanarunt: *Eorum enim*, inquit, *ovorum non omnia fœcunda fiunt, sed ea tantum quæ mas genitali semine circumasperserit: a partu enim mas fœminam sequens, semen suum ovis inspergit, &c.* Καὶ τούτων δὲ οὐ γίνεται τὰ πολλὰ γόνιμα, ἀλλ' ὅσα ἂν περιῤῥάνῃ ὁ ἄῤῥην τῷ θορῷ, κ. τ. λ.

125. Ibid. *Quibus cauda non obest, aculeique*] Etsi prisca codicum, qui penes me sunt, fides obstat, tamen secutus auctoritatem editionis Parm. Venet. 1. 2. Brix. ceterarumque, ante Frobenium, qui maluit: *Quibus cauda non est, aculeatique:* scripsi intrepide, *Quibus cauda non obest, aculeique:* ut Philosophi mentem sequatur interpres. Is enim Hist. Anim. v. 5. pag. 527. e planis piscibus caudatos etiam, dummodo nulla impediantur caudæ fœmineæ crassitudine, cujusmodi sunt raiæ, et pastinacæ, coire supervenientes testatur. Τὰ δὲ πλατέα καὶ κερκοφόρα, οἷον βάτος, καὶ τρυγὼν, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐ μόνον παραπίπτοντα, ἀλλὰ καὶ ἐπιπίπτοντα τοῖς ὑπτίοις ἐπὶ τὰ πρανῆ τῶν θηλειῶν· ὅσοις ἂν μὴ ἐμποδίζει τὸ οὐραῖον, οὐδὲν ἔχον πάχος. *At lati et caudati, ut raia, pastinaca, et alia talia, non solum mutuo admotu, sed etiam ineunte a tergo mare fœminam, quibus scilicet grandior cauda impedimento non est.* In dorso autem aculei non minus, quam caudæ crassitudo supervenientibus maribus impedimento fore videntur.

126. Ibid. *Et testudines*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. Libri editi, *ut testudines.* Pintianus, *ut pastinacæ*, satis audacter id sane, contra omnium exemplarium fidem, et contra ipsummet Arist. Hist. Anim. v. 3. p. 525. scribentem, testudines tam marinas, quam terrestres, æque ac pastinacas, ranasque, in coitu supervenire: Τὰ μὲν γὰρ ἐπιβαίνοντα, καθάπερ τὰ ζωοτόκα, οἷον χελώνη, καὶ ἡ θαλαττία, καὶ ἡ χερσαία.

127. Ibid. *Quas gyrinos vocant*] Hesychius, pag. 227. Γύρινον, τὸ ἐκ τοῦ βατράχου παιδίον. Suidas: Γυρῖνοι, οἱ μικροὶ βάτραχοι. Et Aratus apud eundem: Οἷον πατέρες βοόωσι γυρίνων. Nicandro in Theriac. pag. 44. γερύνων τοκῆες βάτραχοι appellantur: et in eum locum, Scholiastes pag. 29. Γέρυνες, ἤγουν τὰ γεννήματα τῶν βατράχων, ἤτοι οἱ μικροὶ, καὶ ἀδιάπλαστοι βάτραχοι. Quibus testimoniis, ut eam rem par est auctoritate decidi, defenditur Plinius adversus Dalecampium et Rondeletium: quorum ille negat carnes hasce minimas pari, e putri limo generari asseverans; iste gyrinos negat appellari veros ranarum fœtus: id sponte natis proprium nomen esse vult, ac peculiare.

128. Ibid. *Sicut acescente humore culices*] Hoc verborum ambitu acetum intelligit, ut et XI. 41. scribens: 'Rursus alia genera culicum acescens natura gignit:' quo loco Aristotelem, ut ibi dicturi sumus, expressit. Culices autem eo loci κώνωπες Philosophi vocantur. Quod si diversum aliquod ab iis genus a Plinio nunc exprimitur, legendum videretur, *arescente humore:* nam τὰς ἐμπίδας, culices muliones, qui ex ascaridibus fiunt in

limo puteorum, frequentiores gigni autumno docet Arist. v. 18. pag. 601. quia eo tempore humor plus defit. Mss. hic variant, aliis *acescente*, aliis *acrescente*, aliis demum *accrescente* repræsentantibus.

129. Ibid. *Apuæ, spuma maris*] Sincerissima hæc lectio est, quam exhibent codices Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. ubi libri impressi perperam, *atque spuma maris*. Adstipulatur Aristoteles, lib. VI. hist. cap. 14. pag. 701. *Ὅσα δὲ μηδὲ ὠοτοκεῖ, μήτε ζωοτοκεῖ, ἅπαντα γίνεται, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἰλύος, τὰ δ' ἐκ τῆς ἄμμου, καὶ τῆς ἐπιπολαζούσης σήψεως· οἷον καὶ τῆς ἀφύης ὁ καλούμενος ἀφρὸς γίνεται ἐκ τῆς ἀμμώδους γῆς . . . . . Γίνεται δὲ καὶ ἐνιαχοῦ, ὁπόταν ὕδωρ πολὺ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γένηται, ἐν τῷ ἀφρῷ τῷ γιγνομένῳ ὑπὸ τοῦ ὀμβρίου ὕδατος. Quæcumque autem nec ovum, nec animal pariunt, cuncta hæc nascuntur, aut ex limo, aut ex arena, putredineque supernatante, sicut illud, quod Apuæ spumam vocant, ex terra arenosa nascitur . . . . Nascitur interdum quoque, cum copiosus imber cœlo descenderit, in spuma illa quæ pluvia aqua provenit, unde etiam spuma dicitur. Ἀφρῖτιν* hoc aphyæ genus, a spuma maris, unde nascitur, Oppianus appellat Halieut. I. 770. *Ἀφύαν*, quasi ortu careat, quoniam sine parentibus gignatur, reliqui Græci dixerunt. De ejus originatione vocis, vide Athen. lib. VII. pag. 324.

130. Ibid. *Spuma maris incalescente*] Forte rectius, *invalescente :* cum nulla sit caloris in hujuscemodi pluvia apud Aristotelem mentio.

131. Ibid. *Quædam tempore anni gignuntur, et in humore, ut in terra: Vere pectines, &c.*] Pintianus ait recte facere, qui *tepore* legant: quoniam loco cit. apuas scribit Aristoteles opacis tepidisque locis oriri. Verum et de apuis superius jam facta mentio: et alia longe scriptoris mens est: qui cum hactenus de modo coitus piscium egisset, ad ejusdem coitus tempora commonstranda transfert orationem. Adjuvat hanc interpretationem, quod sequitur proxime : *ut in terra: vere pectines, &c.* Sic enim legendum, ex fide codicum Reg. 1. 2. Paris. &c. non ut impressi habent : *et in terra.* Et mox : *eadem tempore evanescunt:* hoc est, ut diximus, statis temporibus : ubi libri editi corrupte, *eodem tempore evanescunt.* Eodem enim, quo gignuntur, tempore ea interire, ratione prorsus carere videtur. Denique familiaris Plinio hæc locutio est: nam et X. 42. de avibus, 'Mutant,' inquit, 'vocem coloremque tempore anni.'

132. Ibid. *Squatina bis: sola autumno, occasu Vergiliarum*] Huic loco miras offudit tenebras indiligentia librariorum, qui permutatis verbis sic omnia pessumdedere *usquatina sola bis, autumno et Vergiliarum occasu.* Perinde quasi bis autumno fœtura squatinæ foret, primum ineunte eo, deinde Vergiliarum occasu, quem incidere alias diximus in diem XLIV. post æquinoctium autumnale. Cum tamen cartilaginea senos menses ferre utero Aristoteles testetur : atque adeo inter duos squatinæ partus majus videatur exigi temporis intervallum, quam quo autumni finis in occasu Vergiliarum ab ejus initio distat. Sed disertis verbis idem Philosophus geminum squatinæ partum, vere alterum, alterum autumno assignat, Hist. Anim. VI. 9. pag. 680. *Ῥίνη δὲ καὶ τοῦ μετοπώρου πρὸς δύσιν πλειάδος χειμερινὴν, τὸ ὕστερον· πρῶτον, τοῦ ἔαρος.* Itaque spreta librorum impressorum lectione locum edidimus plane ad fidem Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c.

133. Ibid. *Aprili, Maio, Junio*] Aristotelis hæc verba sunt: *Τίκτουσι δ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἰχθύων ἐν τρισὶ μησὶ, Μουνυχιῶνι, Θαργηλιῶνι, Σκιῤῥοφοριῶνι.* Quos menses cum tribus illis, Aprili, Maio, Junio, respondere Plinius asseverat, egregie patrocinatur Peta-

vianæ Græcorum mensium constitutioni, cum annus est intercalaris, quam in omni genere doctrinæ summus ille vir explicat, in Uranol. Variarum Dissert. VI. 2. pag. 226. Suffragatur eidem Plutarchus, in Timol. pag. 249. ubi sic ait: Λήγοντι μηνὶ Θαργηλιῶνι, πρὸς τὰς τροπὰς συνῆπτεν τὸν καιρόν. *Desinente mense Thargelione*, nempe Maio, *ad solstitium vergebat annus.* Prorsus ut mirari subeat, cur diligens alioqui Plinii imitator Gaza, in hac mensium nomenclatura, diversus a Plinio abierit, verba Philosophi ita vertens: *Pariunt pisces plurima sui parte, mensibus his tribus, Martio, Aprili, Maio.*—' At in Græcis scriptoribus nihil est difficilius extricatu, quam est ordo mensium Atticorum, consentiunt eruditi. Nos alias Deo donante Tractatum peculiarem edemus, De mensibus Græcorum, quem jam pridem affectum habemus.' *Ed. sec.*

134. Ibid. *Squali circa æquinoctium*] Frustra convellere hanc lectionem contendunt Turnebus et Pellicerius in notis Mss. ut *squati* legant: Conjiciunt enim se in magnas ambages, id si obtinuerint, aut Plinium crassissimæ arcessunt incuriæ; nam cur squatinæ partus temporibus jam indicatis, rursus sub squati voce, tanquam squatus a squatina differat, de iisdem statim disserat?

135. Cap. LXXX. *Quadragies HS. piscinæ a defuncto illo veniere pisces*] Budæus legit, *quadraginta sestertiis.* Massarius et Hotomannus, *sestertium quadringentis.* Barbarus *XL. M.* ex Macrobio Saturn. II. 11. pag. 362. qui Varronis testimonio utitur, quod extat hodieque de Re Rust. III. 2. pag. 77. *Nos* $\overline{XL}$. *sest. piscinæ, &c.* hoc est, *quadragies.* In Reg. 1. Colb. 1. 2. *XL.* unde in Paris. *quadraginta.* Sed perire facile potuit, librariorum inscitia, tractus ille lineæ, quo *quadragies* a *quadraginta* differunt. Insigne sane piscium istud pretium fuit, sed non indignum Luculli luxuria: grandique ideo ære venditatos Columella testatur, *sestertium quadragies*, non quadringentis, quorum summa non excedit libras 40000. multo minus, quadraginta tantum sestertium millia, quibus vix libræ 4000. continentur.

136. Cap. LXXXI. *Sex millia numero murænarum mutuo appendit*] Ita Mss. omnes; Varro tamen, a quo hæc sumi videntur, plurimum de numero eo detrahit, de Re Rust. III. 17. pag. 113. ubi de Hirrio agens: ' Uno tempore,' inquit, ' memini hunc Cæsari duo millia murænarum mutua dedisse in pondus: et propter piscium multitudinem quadragies HS. villam venisse.' Sed in Varronis contextu legunt alii *sex millia*, ex Macrobio, recte.

137. Ibid. *Hujus villam intra quam modicum quadragies piscinæ vendiderunt*] Sic restituimus ex codd. Reg. 1. 2. Paris. et Budæi cod. Quanquam et vetusta lectio, *intra quam modicam*, defendi quoque possit, hoc intellectu: ut villa intra quam modicam sit ea, quæ ne permodicæ quidem par sit. Ita Quintilianus: ' Hortensii,' inquit, ' scripta tantum intra famam sunt:' hoc est, fama ipsius minora, inferioraque. Mox codicum omnium auctoritatem secuti, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. Salmant. aliorumque, *piscinæ vendiderunt* rescripsimus, pro *venierunt. Pisces* pro *piscinis* reponere Pintianus magno contendit opere, sed incassum. Non enim piscinas, alveosque nudos, aut aquas sine piscibus veniisse intelligendum est: cum piscinarum, immo et villarum pretia, ex piscium numero et æstimatione crescerent, ut ex Canio liquet, de quo Cicero de Offic. lib. III.

138. Cap. LXXXIII. *Quo fieri non indigos humoris*] In editis libris, *quod*

fieri non indigo. In Mss. *quo fieri non indigo.* Nos sinceram inde lectionem eruimus.

139. Ibid. *Miratusque et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse, quam puteis, ceu vero in nullis reperiantur pisces*] Locum hunc sic interpolarant Plinii editores: *Miraturque et ipse gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis arbitratur, cum in nonnullis reperiantur pisces.* Nos accurate ac diligenter secuti sumus vestigia exemplarium Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. quanquam nec omnino ipsa quoque mendi videntur expertia. Nec Vossium moror, qui in Annot. ad Melam, pag. 181. contrario plane sensu legit: *ceu vero in illis reperiantur pisces:* cum libri omnes *nullis* præ se ferant. Eorundem porro codicum admonitu, et Chiffletiani, editionumque vetustarum, mox scripsimus, *minus admirabilem talparum facit vitam:* quanquam haud pœnitenda lectio Hermolai: *minus admirabile talparum facit vita.*

140. Cap. lxxxiv. *Quippe detegente eo musculi reperiuntur, &c.*] Ita Reg. 1. 2. Paris. et alii Mss. uti sect. sup. ut subintelligendum videatur, *detegente terras.* Parmensis editio, aliæque vetustæ, *deturgente.* Alii *decedente* malunt, ut sup. cap. ‘ Eodemque Lyco amne decedente.’ Mela de Nilo i. 9. pag. 12. ‘ Glebis etiam infundit animas, ex ipsaque humo vitalia effingit. Hoc eo manifestum est, quod ubi sedavit diluvia, ac se sibi reddidit, per humentes campos, quædam nondum perfecta animalia, sed tum primum accipientia spiritum, et ex parte jam formata, ex parte adhuc terrea, visuntur.’ Accepit hoc ex Diodoro Bibl. lib. i. pag. 8. Carmine descripsit Ovid. Met. i. 422. ‘ Sic ubi deseruit madidos septemfluus agros Nilus, et antiquo sua flumina reddidit alveo, Æthereoque recens exarsit sidere limus; Plurima cultores versis animalia glebis Inveniunt, et in his quædam modo cœpta per ipsum Nascendi spatium; quædam imperfecta, suisque Trunca vident numeris: et eodem corpore sæpe Altera pars vivit, rudis est pars altera tellus,’ &c.

141. Cap. lxxxv. *Fugituro in reliquum grege*] Libri omnes editi ita præ se ferunt, *Parcit piscator fugituro in reliquum gregem.* Sed interpolata haud dubie est ea lectio, quam, summotis prioribus vocibus, *Parcit piscator,* ceu spuriis et suppositiis, integritati suæ reddidimus. Neque vero eas Mss. ulli agnoscunt, non Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. neque vetus Dalecampii codex.

142. Ibid. *Et damni formulam*] Ita Mss. proxime laudati. Alii, *et dati damni.* Sane *dare damnum* in Lege Aquilia crebro usurpatur, teste Brissonio De Verborum Juris Signif.

143. Ibid. *Æstimata lite. Iidem anthiæ, cum unum hamo teneri viderint, &c.*] Addunt libri editi, *æstimata lite decem libris.* Sed corrupta haud dubie hæc litis æstimatio est: nulla enim in Mss. librarum mentio est: quæ ad pondus, non ad pretium, omnino pertinent. Libentius multo agnoverim: *æstimata lite HS. D. M.* (hoc est, sestertium quingentis millibus) *Anthiæ, cum unum, &c.* pretio litis ex voce *iidem,* quam omnes libri exhibent, utcumque conflato.

144. Cap. lxxxvi. *Ea figura est: parva admodum caro intus, extra duriore callo*] Locum hunc præpostera interpunctione corruptum, tum ex Mss. tum ex Philosopho, atque ex re ipsa, sanavimus: Neque enim *figura est parva admodum,* ut prius legebatur: sed *parva admodum caro intus;* callo duriore ac spissiore carnem obtegente.

145. Cap. lxxxviii. *Polypum in tantum locusta pavet, ut, si juxta vidit,*

omnino moriatur. Locustam conger: rursus polypum congri lacerant] Priore *pavendi* verbo, ut monuimus, non *lacerandi*, quod sequitur, subintellecto, supervacua est hujus loci emendatio, quam contra codicum omnium fidem Pintianus excogitavit, cum legendum censuit, *Locustæ congrum.* Sic Arist. Hist. Anim. VIII. 4. p. 869. unde hæc ad verbum desumta: Οἱ δὲ κάραβοι τοὺς γόγγρους· οἱ δὲ γόγγροι τοὺς πολύποδας κατεσθίουσι. *Locustæ congros, congri polypos devorant.*

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER X.

Volucrum naturæ.

I. (I.) SEQUITUR natura avium, quarum grandissimi, et pæne bestiarum generis, struthiocameli [a] Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt:[1] ad hoc demum datis pennis, ut currentem adjuvent: cetero non sunt volucres, nec a terra tolluntur. Ungulæ iis cervinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, et comprehendendis [2] lapidibus utiles, quos in fuga [b] contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi [c] sine delectu devorata mira natura: sed non minus stoliditas,[3] [d] in tanta reliqui

CAP. I. Codd. et Vet. Dalec. *celeritate vincunt.* Mox, Chiffl. *datis pinnis.* —2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *bisulcæ et comprehendendis* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Cod.

NOTÆ

[a] *Struthiocameli*] *L'Autruche.* De eo multa ex veterum scriptis collegit Bochartus parte secunda de Animal. II. 16. p. 245.

[b] *Quos in fuga*] Ælianus Hist. Anim. IV. 7. Manuel Phile de Propr. Anim. pag. 26.

[c] *Concoquendi*] Ælianus Hist. Anim. XIV. 7.

[d] *Stoliditas*] Id vero Diodorus Bibl. lib. II. pag. 133. non stoliditati aut ignaviæ ascribendum putat, quasi latere se in tuto tum putet: sed quoniam partem corporis hanc habet

corporis altitudine, cum colla frutice occultaverunt,[4] latere sese existimantium. Præmia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibusdam habita vasis,[5e] conosque bellicos et galeas adornantes pennæ.[f]

II. (II.) Æthiopes, atque Indi, discolores maxime et inenarrabiles ferunt aves, et ante omnes nobilem Arabia phœnicem, haud scio an fabulose,[a] unum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilæ[b] narratur magnitudine, auri fulgore circa colla,[c] cetero purpureus,[1] cœruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis fauces,[2 d] caputque plumeo apice honestante.[3] Primus atque diligentissimus[4] togatorum de eo prodidit Manilius, senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem extitisse qui viderit vescentem: sacrum[e] in Arabia Soli esse,[5] vivere

Dalec. *sed non minor stoliditas.*—4 Ita codd. Harduini, et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *occultaverint* Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, *latere sese, &c.* Chiffl.—5 'Melius, *propter a. quibusdam habita pro vasis.*' Pintian.

Cap. II. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cetera purpureus* Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *faces* Chiffl. *faciem* Venett. Parm. 1. 2. 3. Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. et al. ante Harduin. —3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. recentt. *honestate* Chiffl. *cohonestante* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *diligentissime.* Mox, in eodem codice, *doctrinis. Auctor is est neminem, &c.*—5 Vet. Dalec. *in Arabiæ*

NOTÆ

infirmissimam, qualecumque salutis præsidium hac occultatione capitis parare se ipsa sibi existimat.

e *Pro quibusdam habita vasis*] Ova struthiocameli, argento excepta inclusaque, quæ poculorum vicem præberent, non semel a se visa narrat Nierembergius x. 33. p. 219.

f *Adornantes pennæ*] Qui mos hodieque durat, et olim in usu fuit, uti ex Theophrasto colligitur Hist. Plant. IV. 5. Τῶν στρουθῶν πτερὰ, ἃ παρατίθενται παρὰ τὰ κράνη. Hæ vero pennæ tam ex alis, quam ex cauda velluntur.

a *An fabulose*] Fabulæ originem causamque Plinius ipse aperit XIII. 9. ubi de ea dicturi sumus opportuniore loco. Extat de Phœnice Claudiani carmen XLV. non invenustum.

b *Aquilæ*] Hæc Plinius summa fide ab Herodoto mutuatus lib. II. 73. p. 117. ubi se tamen vidisse phœnicem, nisi pictum, negat. Transcribit hæc Solinus cap. 33. pag. 63. a Plinio, sed ita ut omnia transcribendo misceat.

c *Circa colla*] Solinus, *citra colla:* mendose.

d *Cristis fauces*] Vide Notas et Emend. num. 1.

e *Sacrum*] Tacitus Annal. VI. pag. 142.

annis quingentis sexaginta,[6] [f] senescentem casiæ thurisque surculis construere nidum, replere odoribus, et superemori.[7] Ex ossibus deinde et medullis ejus nasci primo ceu vermiculum: inde fieri pullum: principioque justa funera[8] [g] priori reddere, et totum deferre nidum prope Panchaiam [h] in Solis urbem, et in ara ibi deponere. Cum hujus alitis vita magni conversionem [i] anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti.[9] Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intraverit. Et fuisse ejus conversionis annum prodente se, P. Licinio, Cn. Cornelio coss. ducentesimum quintumdecimum.[10] [j] Cornelius Valerianus phœnicem devolavisse in Ægyptum tradidit,[11] Q. Plau-

solo esse.—6 Ita cod. Par. Brot. Vet. Dalec. Venett. Harduinus in priore sua editione, *annis DXL.* in altera, *annis DIX.* ita Miller. Bipont. et Franz. *annis DXI.* alii ap. Dalec. *annis DCLX.* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *casia thurisque surculis* Gronov. et aliæ vett.—7 Cod. Dalec. *ac superemori.*—8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *funeri* edd. vett. et Gronov. *funerea* Salmas.—9 Codd. Dalec. *eodem reverti.*—10 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Dalec. item Vet. Dalec. Venett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *M. Cornelio consulibus CCXXV.* alii ap. Dalec. *M. Cornelio consulibus. Cornelius, &c.* edd. vett. et Gronov.—11 Ita codd. Harduini et al. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *devolasse in Æ. tradit* edd. ante Harduinum. Codex Dale-

NOTÆ

[f] *Annis quing. sexaginta* [*DXL.*] Vide Notas et Emend. num. 2.

[g] *Justa funera*] Ita Mss. omnes: non *funeri*, ut editi. 'Prima adulto cura sepeliendi patris,' inquit Tacitus Annal. VI. pag. 143. 'neque id temere: sed sublato myrrhæ pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere: hæc incerta, et fabulosis aucta.'

[h] *Panchaiam*] Vide quæ diximus in Notis et Emend. libro sexto, num. 108. ad ea verba, 'Introrsus Candei,' &c. Panchaiæ iterum mentio facta superius, VII. 57.

[i] *Magni conversionem*] Hinc de Phœnice vates quidam, 'Magnum solus qui computat annum.' Illud inter omnes Astronomos convenit, conversiones Solis et Lunæ fieri post annos quingentos et XXXII. quam periodum Dionysianam vocant, ducto cyclo Lunæ, hoc est, periodo annorum 19. per cyclum Solis, qui est annorum 28. Existent enim tum anni 532. quibus exactis creditum fuit, reverti ad eundem hebdomadæ annique diem novilunia pleniluniaque. Hæc anni magni conversio.

[j] *Cn. Cornelio Coss. CCXV.*] Vide Notas et Emend. num. 3. Fuere hi porro Consules ante Ciceronem, annis amplius XXX.

tio,[k] Sex. Papinio coss. Allatus est et in Urbem, Claudii principis[l] censura, anno Urbis DCCC.[m] et in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum[12 n] esse nemo dubitaret.

III. (III.) Ex his quas novimus, aquilæ maximus honos, maxima et vis. Sex earum genera: Melanaëtos[a] a Græcis dicta, eademque Valeria,[1 b] minima magnitudine,[c] viribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: ceteræ, ut dicemus,[d] fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conversatur autem in montibus. Secundi[e] generis pygargus, in oppidis mansitat et in campis, albicante cauda. Tertii[f] morphnos, quam Homerus[g] et perc-

campii: *tradidit, quodque Plautio, Sex. Papinio consuli allatus esset in urbem, &c.* Chiffl. etiam *devolavisse.*—12 Cod. Dalec. *sed quæ falsa.*

CAP. III. 1 Chiffl. *eadem in Valeria.*—2 Ita ex codd. Brotier; *clangem* Reg.

NOTÆ

[k] *Q. Plautio*] Qui annus Tiberii obitum proxime antecessit. Vide Notas et Emend. num. 4.

[l] *Claudii Principis*] Visum esse Romæ phœnicem Claudii principatu refert et Suidas, verbo Φοῖνιξ, tomo II. pag. 1095. et Sex. Aurel. Victor in Cæsaribus et in Epitome.

[m] *Anno Urbis DCCC.*] Varronis Liviique Chronologiam sequitur, a qua nusquam aberrat. Censuram hoc anno gessisse Claudius cum L. Vitellio legitur in Fastis Consularibus, lustrumque fecisse LXXIV.

[n] *Sed quem falsum*] Vide Notas et Emend. num. 5.

[a] *Melanaëtos*] Μελαναετὸς, vel, ut Arist. unde hæc sumuntur pleraque, Hist. Anim. IX. 41. pag. 1070. μελαναιετὸς, a nigro colore, qui totam avem inficit. Gallis, *Petit Aigle noir.* Quidam falconis genus esse arbitrantur, quod a venatoribus Hierofalcus appellatur, sive Gryps Falco, *Gerfault.* Sed hanc avem alii negant Aristoteli fuisse notam: quibus et nos assentimur.

[b] *Eademque Valeria*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[c] *Minima magnitudine*] Desumta hæc ad verbum ex Arist. loc. cit.

[d] *Ut dicemus*] Cap. 4.

[e] *Secundi*] Arist. p. 1069. Habet id genus a cauda albicante nomen, παρὰ τὸ ἔχειν πυγὴν ἀργὴν καὶ λευκήν. Unde et Gallis, *Jean le Blanc*, teste Bellonio de Avib. II. 11. Aliis, *l'oiseau S. Martin.* Alterum ab isto pygargi genus aluisse se domi vivum idem Aldrovandus testatur, pag. 205. cujus iconem exhibet pag. seq.

[f] *Tertii*] Arist. iisdem verbis, loc. cit. Μόρφνη, a pennarum maculis aquila hæc cognominatur. Ea est, quam nostri *Sacrum* vocant, *Le Sacre.*

[g] *Homerus*] Iliad. Ω. 315. Αὐτίκα δ' αἰετὸν ἧκε τελειότατον πετεηνῶν Μόρφνον, θηρητῆρ', ὃν καὶ Περκνὸν καλέουσιν. Περκνὸν Grammatici *nigrum* interpretantur.

non vocat, aliqui et clangam,[2] [h] et anatariam,[i] secunda magnitudine et vi : huicque vita circa lacus. Phemonoë [3] [j] Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ alias, carentique lingua : eandem [4] aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit et Bœus.[5] [k] Ingenium est [l] ei, testudines raptas frangere e sublimi jaciendo : quæ sors [6] interemit poëtam Æschylum,[m] prædictam fatis (ut ferunt) ejus diei ruinam secura cœli fide [n] caventem.[a] Quarti [7] generis est percnopterus :[o] eadem oripelargus,[p] vulturina specie, alis minimis, reliqua [q] magnitudine antecellens, sed imbellis et degener, ut quam verberet corvus.[8] Eadem [r] jejunæ semper aviditatis, et querulæ murmuratio-

[a] *Cum prædixissent fata ruinam illi eo die rei cujuspiam exitiosam fore, in agro securus cœlo fidens, declinare vim fati conabatur.*

1. a κλαγγῇ. Cod. Dalec. *clangum;* Chiffl. *clanug.* Edd. ante Brotier *plancum.* —3 *Phæmonoë* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Pintian. *eandemque.*—5 Ita emend. Harduin. quem secuti sunt recentt. *Consentit et poëta* Chiffl. *Consentit et Boëtius* edd. antiq. *Consentit et Boëthius* Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et al. ante Harduin.—6 Codd. Dalec. *quæ fors.* Paulo post, Chiffl. *ei diei.*—7 Codd. Dalec. *caventem. Item quarti.* Paulo post, Chiffl. *eadem nari per lacus;* Vet. Dalec. *eadem moratur per lacus.* Deinde, margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *reliquas m. antecellens.*—8 Cod. Dalec.

NOTÆ

[h] *Aliqui et clangam*] Vide Notas et Emend. num. 7.

[i] *Anatariam*] Quoniam, ut mox Plinius idem ait, circa stagna anates appetit, et aquaticas aves : ideo νηττοφόνος dicitur ab Æliano Hist. Anim. v. 33.

[j] *Phemonoë*] Diximus de ea, in Auctorum Syllabo. Sed fabulis accensenda ducimus, quæ illa de hoc aquilarum genere prodidit.

[k] *Et Bœus*] Vide Notas et Emend. num. 8.

[l] *Ingenium est*] Ælianus Hist. Anim. VII. 16.

[m] *Æschylum*] Ælianus loc. cit.

[n] *Secura cœli fide*] Cum se, inquit, didicisset a vate admonitus, rei alicujus ruina e sublimi interiturum, declinari vim fati putavit posse, si se in apertum campum committeret, cœloque salutem crederet. Narrat id eleganter Val. Max. IX. 12. p. 455.

[o] *Percnopterus*] Nomen habet a pennarum colore nigro. Nondum apud nostros in certam alicujus nominis possessionem venit.

[p] *Oripelargus*] Quasi montanam ciconiam dixeris. Vide Notas et Emend. num. 9.

[q] *Reliqua*] Hoc est, si alas exemeris, reliquo corpore ceteris antecellit.

[r] *Eadem*] Arist. Hist. Anim. IX. 41. pag. 1071.

nis. Sola aquilarum exanima[9] fert corpora: ceteræ, cum occidere, considunt. Hæc facit, ut quintum genus γνήσιον[10 s] vocetur, velut verum, solumque incorruptæ[t] originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos,[u] clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visoque in mari pisce,[v] præceps in eum ruens, et discussis pectore aquis rapiens. Illa,[11] quam tertiam[w] fecimus, circa stagna aquaticas aves appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. Spectanda[x] dimicatio, ave ad perfugia littorum tendente, maxime si condensa arundo sit: aquila inde ictu abigente alæ,[12] et cum appetit, in lacus cadente: umbramque suam nanti sub aqua a littore ostendente: rursus ave in diverso,[13] et ubi minime se credat expectari, emergente. Hæc causa[y] gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur,

utpote quam v. corvus.—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *exanimata.* —10 Gronov. et al. vett. *gnesion.*—11 *Illam* Chiffl.—12 Codd. Dalec. et Chiffl. *in dejectu abigente alia.* Mox, *et quum impetit in latus* cod. Dalec. *et cum appetat, in lacus* Chiffl.—13 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *diversa* Gronov. et al. vett. Mox, Vet. Dalec.

NOTÆ

s Γνήσιον] Ex Arist. p. 1072. Galli, *Aigle Royale, Aigle dorée,* hoc est, Chrysaëton, vocant. Mansuetam hanc a se visam, et ad venandum edoctam scribit Scaliger in Arist. p. 248. Depingitur ab Aldrov. Ornithol. II. p. 110.

t *Solumque incorruptæ*] Alia namque genera, inquit Philosophus, mixto et adulterato coitu aquilarum accipitrumque, ac minutiorum quoque avium procreantur.

u *Haliæetos*] Hoc est, Aquila marina: unde et apud nostros avitum nomen retinet, *Aigle de mer,* et *Orfraye:* teste Bellonio II. 7. cui subscribit Bochartus parte secunda de Animal. II. 5. p. 188. Hæc porro Plinius ex Arist. Hist. Anim. IX. 43.

v *In mari pisce*] Qui nempe sublimius natet, et in aquæ summo. Quanquam nec eventu semper bono grassatur: quippe onere interdum mergitur, quod ferre nequeat. Cum enim in majores paulo pisces unguium mucronem infixit, nec tollere in sublime potest, pondere ipsa victa, una cum præda pessumit, abrepta ad imum maris fundum, quo se piscis recipit vi doloris actus.

w *Illa, quam tertiam*] De haliæeto id Philosophus prodidit, Hist. Anim. IX. 45. p. 1079. De utroque genere recte id affirmari monet Aldrovandus Ornithol. II. 8. p. 213.

x *Spectanda*] Arist. loc. cit. et Ælianus, Hist. Anim. V. 33.

y *Hæc causa*] Arist. loc. cit.

respersu pennarum hostem[14] obcæcantes. Sæpe et aquilæ[z] ipsæ non tolerantes pondus apprehensum, una merguntur. Haliæetus[a] tantum implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit adversos intueri Solis radios, et si conniventem humectantemque[15] [b] animadvertit, præcipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cujus acies firma contra stetit,[16] educat. Haliæeti suum genus[c] non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem, quod ex iis natum est, in ossifragis[d] genus habet,[17] e quibus vultures progenerantur minores: et ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adji-

se credat spectari.—14 Codd. Dalec. et Chiffl. non agnoscunt τὸ *hostem.*—15 Cod. Dalec. *flectentemque;* Vet. Dalec. *flentem;* Pintian. *nictantem.*—16 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *steterit* Gronov. et al. ante Harduin.—17 Codd. Dalec. *est, ossifragi genus habent.* Regg. Brot. et Editio princeps, *ossifragi excipiunt.*

NOTÆ

[z] *Sæpe et aquilæ*] Aristot. Hist. Anim. IX. 41. p. 1071.

[a] *Haliæetus*] Arist. libro citato, cap. 45. pag. 1078. iisdem ferme verbis, et Albertus M. de Anim. VIII. 2. 6. p. 259. Lucanus item eleganti carmine IX. 902.

[b] *Humectantemque*] Plinius XI. 54. de oculis: 'Ardent,' inquit, 'incenduntur, humectant, connivent.' Frustra est Pintianus, qui *nictantem* mavult. Plinius alter in Panegyr. 'Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum,' &c.

[c] *Haliæeti suum genus*] Haliæetus, inquit, qualis proxime ante descriptus est, clarissima oculorum acie, non ex sui generis mare et fœmina progeneratur: sed ex coitu cum diversi generis aquila: nam quod ex haliæeto mare ac fœmina gignitur, id imbecillius est, et a paterna desciscit indole degener: in ossifragis ideo locum habet. Igitur parentibus nequior proles, mox datura etiam est progeniem vitiosiorem, vultures nempe minores, fœcundos illos quidem, ex quibus alii magni, sed iidem steriles, gignantur. Sic auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1157. et Albertus M. loc. cit. p. 258.

[d] *In ossifragis*] Diosc. II. 58. φίνις et ὀσσίφραγος. Aliis, φήνη. 'Ossifragus,' inquit Alb. loc. cit. p. 259. 'de genere est aquilarum parvarum, comedens carnem: et comesta ducit ossa in altitudinem; ut cadentia super saxa frangantur; et tunc descendens comedit medullam: et propter hoc vocatur ossifragus. In oculis autem ossifragi est albedo multa permixta pupillæ, et ideo est debilium oculorum acies ista.' Minor est haliæeto: sed ab aquila γνησίῳ parum distat: immo major ipsa dicitur ab Arist. Hist. Anim. VIII. 6. p. 883. eademque colore cinereo: τὸ μέγεθος ἀετοῦ μείζων· τὸ δὲ χρῶμα σποδοειδές. Nostrorum aliqui, communi cum haliæëto nomine, *Orfraye* vocant.

ciunt genus aquilæ, quam barbatam[e] vocant: Tusci vero ossifragam.[f]

IV. Tribus primis, et quinto aquilarum generi inædificatur[1 a] nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gangitem:[2 b] ad multa[c] remedia utilis, nihil igne deperdens. Est autem[d] lapis iste prægnans,[3] intus, cum quatias, alio velut in utero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant[e] in petris et arboribus: pariunt et ova[f] terna:[4] excludunt[g] pullos binos: visi sunt et tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo empore ipsis cibum negavit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœ-

CAP. IV. 1 Dalec. *generi infertur.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *gagiten*, vel *gāgiten*, codd. Reg. Hard. 1. et Par. Hard. *gagatem* Venett. Parm. 1. 2. 3. Rom. Brix. Ald. Junt. Basil. et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec. *ad m. r. nihil inde deperdens*, omissa voce *utilis.*—3 Chiffl. et Pintian. *ipse prægnans.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. et edd. recentt. *pariunt ova*

NOTÆ

[e] *Barbatam*] Hanc eandem esse cum Oppiani Harpe, existimat Aldrov. Ornithol. II. 11. p. 223. Verum ab harpe milvum nihil discrepare auctor est Tzetzes, Chiliad. V. vs. 413. Ἰκτῖνος ὄρνις τίς ἐστιν, ὅνπερ καλοῦμεν ἅρπην, Ἁρπάζων τὰ νεόττια τὰ τῶν ἀλεκτορίδων.

[f] *Ossifragam*] Nihil Hermolaum moror, qui ossifragam ab ossifrago, nullo veterum advocato teste, distinguit. Quam Plinius ossifragam, hunc Albertus ossifragum appellavit.

[a] *Inædificatur*] Aliunde scilicet asportatus, nido inædificatur, inseritur.

[b] *Gangitem*] Vide Notas et Emend. num. 10.

[c] *Ad multa*] De his remediis dicetur, XXXVI. 39. Plura Marbodeus affert de Lapid. Pret. cap. 27. fol. 27. In usus magicos expetitum lapidem hunc fuisse admonet Lucanus VI. 676. 'Quæque sonant fœta tepefacta sub alite saxa.'

[d] *Est autem*] Solini paraphrasis, c. 37. p. 67. 'Aëtites,' inquit, 'alterum lapidem intrinsecus cohibet, cujus crepitu sonorus est, cum movetur: quamlibet tinnitum illum, non internum scrupulum facere, sed spiritum, scientissimi dicunt.' Sic Priscianus in Periegesi, p. 393. 'Hic aëtites est, sonitum cui spiritus addit Arcanum crepitans: prægnantibus utilis ægris.'

[e] *Nidificant*] Arist. Hist. Anim. IX. 41.

[f] *Pariunt et ova*] Musæus apud Plutarch. in Mario, p. 426. de aquila: Ὡς τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλεγίζει. *Excludit binos, edit terna, educat unum.* Refert hoc ipsum ex Musæo carmen Aristot. Hist. Anim. VI. 6. p. 664.

[g] *Excludunt*] Accepta hæc ad verbum ex Philosopho loc. cit. Transcripsit et Albertus M. de Anim. VI. 1. 6. p. 196. Vide et Basil. in Hexaëm. Homil. VIII. p. 106.

tus raperentur. Ungues quoque[h] earum invertuntur diebus his,[5] albescunt inedia pennæ,[6] ut merito partus suos oderint. Sed ejectos[i] ab his cognatum genus ossifragi[7] excipiunt, et educant cum suis. Verum adultos[j] quoque persequitur parens, et longe fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioqui[8] unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primo deponunt: expertæque pondus, tunc demum abeunt.[9] Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, utaduncitas aperirii non queat. A meridiano autem tempore operantur, et volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavæ sedent. Aquilarum pennæ[k] mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant unquam[l] solam[10] hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis consuetudo judicavit.

terna Gronov. et al. ante Harduin.—5 Cod. Dalec. *invertuntur. Diebus iis, &c.* Edd. ante Brotier habent etiam *iis.*—6 Chiffl. *pinnæ.*—7 Ita codd. Dalec. et Chiffl. et edd. antiquiss. *ossifragæ* Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—8 *Et alioquin* Dalec. Elz. Gronov. al. ante Harduin.—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. *tunc demum avehunt.*—10 *Negatumque solam* cod. Dalec. Paulo post, Chiffl. *Jovis consuetudo indicavit.*

NOTÆ

[h] *Ungues quoque*] Arist. loc. cit. et Albertus.

[i] *Sed ejectos*] Arist. tum loc. cit. tum IX. 44. p. 1077. Id vero Albertus loc. cit. nullo ait certo experimento constare: solo rumore ac fama prodi.

[j] *Verum adultos*] Quæ deinceps sequuntur, ad ea verba, 'Aquilarum pennæ,' &c. expressa ad verbum ex Arist. Hist. Anim. IX. 41. p. 1072. et 1073.

[k] *Aquilarum pennæ*] Ælianus, Hist. Anim. IX. 2. Albertus quoque de Animal. VIII. 1. 3. p. 248. expertum se profitetur, pennas plures anserinas, ab aquilina una absumtas. Alii ceteras quidem citius aiunt interire: ab aquilinis devorari negant, aut occulto ingenitoque dissidio interteri. Manuel Phile de Propr. Anim. p. 24. aquilæ pennas ait etiam sagittis insertas, aliarum volucrum in pharetra pennas exedere: Πτερὸν δὲ πᾶν ἔφθειρεν ἡ τούτου πτέρυξ, Ἂν ὁ πτερωτὴς τῶν βελῶν τοῦ τοξότου λαθοῦσαν αὐτὴν εἰς φαρέτραν ἐμβάλῃ.

[l] *Negant unquam*] Quod se supra nubes attollat volatu, et supra fulminum sedes.

v. (iv.) Romanis eam legionibus C. Marius[a] in secundo consulatu suo proprie dicavit. Erat et antea prima cum quatuor aliis: lupi,[b] minotauri,[c] equi, aprique[d] singulos[1] ordines anteibant. Paucis ante annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis[e] unquam hyberna esse castra,[2] ubi aquilarum non sit jugum.

Cap. v. 1 Cod. Dalec. *lupis, minotauris, equis, apris, quæ (sub. signa.)*— 2 Idem codex, *non fere apud legiones unquam hiberna esse castra;* Vet. Dalec. *non fere apud legiones hibernatum esse in castris;* Editio princeps, *non f. legiones unquam hibernasse castris;* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non f. legionis unquam hibernasse castra.* Lectionem nostram ex codd. Regg. 1. 2.

NOTÆ

[a] *C. Marius*] Bello Cimbrico, ut auctor est Sallustius in Bello Catilinario, sub finem, p. 48.

[b] *Lupi*] Complexus est ea versibus Guill. Brito: 'Vexilla coruscant Imposita aëreo conto, longeque micanti Lumine perstringunt acies: non illa Draconum Ora: nec informis Minoia probra juvenci, Nec qui sopitis lupus insidiator oberrat, Nec qui sanguineos minitans sus exerit ungues,' &c. A Petro Diac. Chron. Casin. iv. 37. vel, ut alii volunt, 39. inter vexillarios Ecclesiæ Romanæ recensentur, 'Aquiliferi,' 'Leoniferi,' 'Lupiferi,' 'Draconarii,' &c. Sed et elephantos quintanæ legionis fuisse insignia, post bellum a Cæsare gestum in Africa, scribit Appianus de Bellis Civ. lib. ii. p. 488.

[c] *Minotauri*] Vegetius de Re Milit. iii. 6. p. 67. 'Tutissimum,' inquit, 'in expeditionibus facienda nesciri. Ob hoc veteres Minotauri signum in legionibus habuerunt: ut quemadmodum ille in intimo et secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis consilium semper abditum esset.' Habet eadem pariter Festus, verbo 'Minotaurus.' Quæ porro forma Minotauri sit, ex Neapolitanorum nummis intelliges, in quibus Minotaurus excusus, corpore quidem taurino, facie tamen barbaque promissa hominis, etsi cornua in capite, auresque bubulæ sunt.—'Nisi forte, quod vocis illius hoc loco situs admonere videtur inter lupos et equos, verius est, minotauros nihil aliud hic esse, quam tauros minores: sed veras taurorum, uti luporum et equorum effigies. Nam in nummis Neapolitanorum symbola ea mera sunt roboris, quo in eo tractu rusticani pollent, et quo utuntur in aranda cum bobus tellure.' *Ed. sec.*

[d] *Aprique*] Vel porci. Festus: 'Porci effigies inter militaria signa quintum locum obtinebat: quia confecto bello, inter quos pax fieret, cæsa porca fœdus firmari solebat.'

[e] *Non fere legionis*] Aquilarum par unum in exercitu Cassii et Bruti, cum Philippis castra haberent, visum est argenteis aquilarum signis insidere, ut Appianus refert, de Bell. Civil. lib. iv. p. 647.

Primo et secundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, sed etiam cum cervis[f] prælia. Multum pulverem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est: acrior est[g] cum dracone[3] pugna, multoque magis anceps, etiamsi in aëre. Ova hic consectatur aquilæ aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidat.[4]

VI. (V.) Est percelebris[1][h] apud Seston urbem aquilæ gloria: educatam a virgine retulisse gratiam, aves primo, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremo, in rogum accensum ejus injecisse sese, et simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant Heroum,[i] in eo loco fecere, appellatum Jovis et virginis, quoniam illi Deo ales ascribitur.

VII. (VI.) Vulturum prævalent nigri.[j] Nidos[k] nemo at-

recepit Brotier.—3 Cod. Dalec. *acrior cum dracone.*—4 Ita codd. Harduini, cum edd. vett. item Lugd. Erasmi, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *illa se explicat, ut s. decidant* Vet. Dalec. et Pintian. *ita se implicans, ut s. decidat* codd. Dalec. et Chiffl. *ita se i. u. s. decidant sæpe* al. ap. Dalec. *ita se i. u. s. decidant* Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. et al. vett. ante Harduin.

CAP. VI. 1 *Semper celebris* cod. Dalec. *Est percelebre* Chiffl. et mox in eodem, *gloria esse ductam.*

NOTÆ

[f] *Cum cervis*] Etiam cum tauris, referente Æliano Hist. Anim. II. 39. Cum ansere, caprea, lepore, tauro, si Philen audimus, de Anim. Propr. p. 22.

[g] *Acrior est*] Describit hanc Aquilæ cum dracone pugnam Nicander in Theriacis, pag. 32. Multo vero elegantius Maro Æneid. XI. 751.

[h] *Est percelebris*] Recitat hoc ipsum ex Phylarcho Tzetzes, Chiliad. IV. Hist. 134. vs. 288. Ælianus item Hist. Anim. II. 40. et VI. 29. Miracula obsequii relatæque ab aquila gratiæ collegit ex diversis veterum scriptis Aldrov. Ornithol. lib. I. pag. 48. et 49.

[i] *Heroum*] Ἡρῷον Græcis monumentum est, seu fanum, heroi inprimis positum. Posteriore ævo Græcia pro monumento seu sepulcro accepit. Falluntur qui hic Heræum malunt, quod Junonis templum sonat. Vide Rhodigin. XVII. 18. pag. 791.

[j] *Nigri*] Hos etiam laudat Ælianus Hist. Anim. II. 46.

[k] *Nidos*] Arist. Hist. Anim. VI. 6. pag. 663. et IX. 15. pag. 1043. Albertus vero de Animal. VI. 1. 6. pag. 195. his refragatur, scribens: 'Aris-

tigit:[1] ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverso orbe advolare, falso: nidificant[l] enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernuntur, fere bini.[m] Umbricius aruspicum in nostro ævo peritissimus, parere tradit ova tredecim:[2][n] uno ex iis reliqua ova nidumque lustrare, mox abjicere. Triduo autem[o] ante advolare[3] eos, ubi cadavera futura sunt.

VIII. (VII.) Sanqualem[1][p] avem, atque immussulum, augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum[q]

CAP. VII. 1 Cod. Dalec. *attingit.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. *ova tria* edd. vett. et Gronov.—3 Ita Editio princeps. *Triduo autem ante aut biduo volare* edd. vett. ante Harduin. Verba, *aut biduo* desunt in Vet. Dalec. *antea volare* servant omnes codd. Harduini item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *eo* pro *eos* Pintian.

CAP. VIII. 1 Ita codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sangualem* codd. Dalec. et Chiffl. cum edd. vett. ante Harduin. *Suquale* Festus. Mox, codd. Dalec. et Chiffl. *Romani magnæ quæstioni.*

NOTÆ

toteles dicit, quod nunquam invenitur nidus vulturis: sed hoc non est verum in terra nostra, in qua sæpissime multi nidi inveniuntur eorum.... Poëta asserit, quod vultur in Græcia non pullificat: sed quod venit ab alia terra remota,' &c. In Pyrenæis montibus deprehendi quotidie vulturum nidos Scaliger affirmat, in Comment. ad Arist. pag. 663. In Italia a Nipho visum refert Aldrov. Ornithol. III. 1. pag. 245.

[l] *Nidificant*] Arist. libro sexto modo citato.

[m] *Fere bini*] Arist. pag. 663. Τίκτουσι δὲ δύο ὠὰ οἱ γύπες. *Pariunt ova bina vultures.*

[n] *Ova tredecim*] Vide Notas et Emend. num. 11.

[o] *Triduo autem*] Huc Plautus allusit in Truculento: 'Vide ut jam quasi volturii triduo Prius prædivinant, quo die esuri sient.' Ægyptii, teste Horo Hierogl. I. 11. non triduo tantum, sed septiduo integro, vultures prælii locum aiunt ante designare. Atque hæc, ut saltem ex parte vera, maxime mirantur ii quoque Patres, qui in Hexaëmeron scripserunt, Basilius, Eustathius, Ambrosius. Quibus Albertum addimus, de Animal. VIII. 2. 6. pag. 260. Cum vulturibus ideo comparari hæredipetæ solent. Quo sensu Seneca, Ep. 95. 'Ægro aliquis assidet: probamus: at hoc si hæreditatis causa facit, vultur est, cadaver expectat.' Et Martial. VI. 62. pag. 336. 'Cujus vulturis hoc erit cadaver?' Vide Notas et Emend. num. 12.

[p] *Sanqualem*] Sanqualis et immussulus, inquit Scaliger in Arist. lib. II. pag. 250. notæ nobis aves solum de nomine. *Sanqualem* scribunt Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. aliique; *sangualem*, editi.

[q] *Immussulum*] Festus: 'Immusculus avis genus, quam alii regulum, alii ossifragam dicunt. Immustulus ales ex genere aquilarum est, sed

aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, et sanqualem[2] ossifragæ. Massurius sanqualem[r] ossifragum[3] esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquam albicet cauda. Quidam post Mucium augurem visos non esse Romæ confirmavere: ego (quod veri similius)[4] in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. (VIII.) Accipitrum genera sedecim[s] invenimus: ex iis ægithum[t] claudum altero pede prosperrimi[1] augurii nuptialibus negotiis et pecuariæ rei. Triorchem[u] a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoë[2] dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia[v] etiam ex eo

—2 Chiffl. *sangualem ossifragi;* Gronov. et al. vett. *sangualem ossifragæ.*— 3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sangualem ossifragam* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Gronov. et edd. ante Harduin. *quod verisimilius est: τὸ est* deest in codd. Dalec.

CAP. IX. 1 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *novimus. Ex iis circon prosperrimi* Vet. Dalec. *invenimus: ex iis circon claudum, &c.* edd. vett. et Gronov. *invenimus: ex iis Ægythum* Chiffl.— 2 *Phœmonoë* Gronov. et al. ante Harduin. Paulo post, *ex eo* non legitur in

NOTÆ

minorum virium, quam aquilæ: quæ volucris raro, et non fere, præterquam vere, apparet, quia æstum algoremque metuit. Appellatur autem ita, quod subito et inexpectata se immittat.'

[r] *Sanqualem*] Festus: 'Sanqualis avis appellatur, quæ in Commentariis Auguralibus Ossifraga dicitur, quia in Sanci Dei tutela est.' Moxque Paulus: 'Sanqualis porta appellatur proxima ædibus Sanci.' Sic enim hæc loca restituenda sunt. De nomine et sacello Dei Sanci diximus VIII. 74. Quamobrem sanqualis quasi *Sanci ales* esto.

[s] *Sedecim*] Vide Notas et Emend. num. 13. Differentias accipitrum, quales in hodierno aucupio agnoscuntur, diligenter et accurate Budæus explicat, in Annotat. ad Pandectas, pag. 162.

[t] *Ex iis ægithum*] Vide Notas et Emend. num. 14. Ægithi quæ sit facies, nusquam Plinius, nusquam Philosophus describit: haud levi sane rei literariæ incommodo. Sic enim ægithus solo nomine erit huic nostræ ætati cognitus.

[u] *Triorchem*] Is est, quem Gallorum aucupia *Milan* appellitant: quem Latine perperam vulgus scriptorum milvum interpretatur. Nam ἰκτῖνος Græcorum *milvus* noster est, quem *Regalem Milanum* vocant, ut monet Scaliger, in Comment. ad Arist. pag. 248. Buteoni color niger est, milvo fulvus. De numero testium, suffragatur Plinio Aldrovandus, qui se totidem in dissecto buteone deprehendisse scribit. Τριόρχης et κράτιστος τῶν ἱεράκων Aristoteli est.

[v] *Familia*] Buteonum familia, quæ gentis Fabiæ fuit. Ex ea Buteo declamator apud Senecam Patrem, Controv. 13. pag. 123. aliique, apud Livium et Plutarchum.

cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. Epileum[3] [w] Græci vocant, qui solus omni tempore apparet: ceteri hyeme abeunt. Distinctio [x] generum ex aviditate. Alii non nisi ex terra rapiunt avem:[4] alii non nisi circa arbores volitantem: alii sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque et columbæ novere ex iis pericula, visoque considunt, vel subvolant, contra naturam ejus auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in oceano accipitres totius Massæsyliæ[5] [y] humi fœtificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus.

X. In Thraciæ parte [a] super Amphipolim [1] homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex sylvis et arundinetis excitant aves: illi supervolantes deprimunt. Rursus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi [2] excipere eos: et cum tempus sit capturæ, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. Simile quiddam [b] lupi ad Mæotim[3] paludem faciunt.

cod. Dalec.—3 Ita codd. Harduini, Salmant. Tolet. Lugd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Epilæum* Chiffl. *Epilæon* cod. Dalec. *Æsulona* Gronov. et edd. vett. *Epileion* vetusta duo exemplaria ap. Turneb.—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *columbam,* ex Aristot.—5 *Masæsyliæ* codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Massyliæ* Ald. Junt. Basil. Lugd. al. ante Harduin.

Cap. x. 1 Hermolaus Barbarus aliique *Cepropolin* legunt ex Aristot. ix. 36.—2 Cod. Dalec. *ibi.*—3 Codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ad Mæotin;* Gronov. et al. vett. *apud Mæotin.*

NOTÆ

[w] *Epileum*] Vide Notas et Emend. num. 15. Nostris, *l'émerillon.*

[x] *Distinctio*] Hæc totidem verbis Arist. Hist. Anim. ix. 47. p. 1080. Multo vero elegantius et accuratius Budæus hæc genera accipitrum persequitur, in Annot. ad Pandectas, p. 162.

[y] *Massæsyliæ*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[a] *In Thraciæ parte*] Iisdem plane verbis hæc recitat Auctor libri De Mirab. Auscult. pag. 1162. Περὶ δὲ τὴν Θρᾴκην τὴν ὑπὲρ Ἀμφιπόλεως, κ.τ.λ. Porro hæc de circo, qui accipitrum generis est, et ab Eustathio in Odysseam Υ. pag. 1734. εἶδος ἱέρακος vocatur, Phile refert de Propr. Anim. cap. de circis, p. 56. Vide et Ælian. Hist. Anim. ii. 42.

[b] *Simile quiddam*] Arist. loc. cit. pag. 1081. Stephanus de Urb. pag. 407. et Ælian. Hist. Anim. vi. 65. Irridet Albertus, et fabulam putat. Non tamen superat fidem aut retia lupos lacerare, odore solicitatos: aut iisdem parcere, si pabulum sibi relictum sentiant.

Nam nisi partem a piscantibus suam accepere, expansa[4] eorum retia lacerant. Accipitres[c] avium non edunt corda. Nocturnus[d] accipiter cymindis[5] vocatur, rarus etiam in sylvis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentesque sæpe prehenduntur.[6]

XI. (IX.) Coccyx[e] ex accipitre videtur fieri,[f] tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui,[1] nisi perquam paucis diebus: ipse quoque modico[2] tempore æstatis visus non cernitur postea. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quam colore, ac rictu[3 g] columbi potius. Quin

—4 Vet. Dalec. *expassa.*—5 Chiffl. *cypindis;* Aristot. *hyberis.*—6 Chiffl. *internecium . . . . prenduntur.*

CAP. XI. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *mutante, q. t. n. apparet, ut nec quidem reliqui,* ex Aristot.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ipseque modico* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Chiffl. *ac victu;* cod. Dalec. *ac visu;* alii ap. Dalec. *aspectu.* Mox, *Quin et absumitur* edd. vett. ante Harduin. item Harduin. 1. 2. in Nota, et in ordine Bipont. et Franz. *Quin et*

NOTÆ

[c] *Accipitres*] Id Plinius accepit ex Arist. Hist. Anim. IX. 15. pag. 1043. Negat autem id esse verum Albertus M. VIII. 2. 3. p. 254. In Alberti sententiam concedit Aldrovandus Ornithol. lib. IV. pag. 290. qui corda avium ab accipitre depasta, quæ ipse porrexerat, vidisse testatur: et Scaliger ad Arist. lib. II. p. 249. Agebat fortassis tum avem eam vehementior fames.

[d] *Nocturnus*] Hæc sunt ex Aristotele accepta Hist. Anim. IX. 17. pag. 1046. In Aquilarum genere censeri ab eodem Philosopho videtur, cap. 41. pag. 1072. accipitris magnitudine, pag. 1046. De eo multa Eustathius in Iliad. Ξ. pag. 986. Bellonio II. 37. *Faucon de nuit.*

[e] *Coccyx*] Latinis cuculus, Gallis, *Coucou.* Expressa hæc sunt ad verbum ex Arist. Hist. Anim. VI. 6. pag. 666. Expressit ex eodem Philosopho Albertus M. de Animal. VI. 1. 6. pag. 196. et 197.

[f] *Videtur fieri*] Falsa hæc animos hominum, jam ab ipsis Aristotelis temporibus, insedit opinio, cuculum esse spurium saltem accipitris genus: hoc uno edita in vulgus argumento, quoniam accipitrem eum cui similis est, nusquam capi aiunt, cum cuculus apparet. Sed hanc opinionem multis convellit argumentis Philosophus, loc. cit. quibus adde quæ de upupa dicturi sumus, cap. 44.

[g] *Ac rictu*] Alii *ritu,* hoc est, moribus: alii *victu* legunt. Nos *rictu* defendimus. Est autem rictus pars illa rostri intima, quæ oculis propior est, et carne vestitur, qua rostrum maxillis et collo committitur. Hæc in diversis avibus diversi coloris esse solet. In cuculo luteus rictus est. Favet huic lectioni Albertus de Anim. VI. 1. 6. pag. 196.

et sumitur[h] ab accipitre, si quando una apparuere: sola omnium avis a suo genere interemta. Mutat autem[i] et vocem: procedit vere, occultatur Caniculæ ortu: semperque[j] parit in alienis nidis, maxime palumbium, majori ex parte singula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Causa[k] subjiciendi pullos putatur, quod sciat se invisam cunctis avibus, nam minutas[4] quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui[5] trepidum animal. Educat ergo[l] subditum[6m] adulterato fœta nido. Ille avidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit: illa gaudet ejus specie, miraturque sese ipsam, quod talem pepererit: suos comparatione ejus damnat, ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat[n] ipsam quoque jam volandi potens. Nulla tunc[o] avium[7] suavitate carnis comparatur illi.

XII. (X.) Milvi[p] ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam et famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam ex funerum

sumitur in ordine Harduin. 1. 2. et Miller.—4 Vet. Dalec. *minutæ;* et sic legunt alii ex Aristot. *minuta* cod. Dalec.—5 Gronov. et al. ante Harduin. *alioquin.*—6 Dalec. *subdititium.*—7 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Nulla tamen avium* cod. Dalec. *Nulla tum avium* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

[h] *Quin et sumitur*] Arist. pag. 667.

[i] *Mutat autem*] Arist. Hist. Anim. IX. 75. pag. 1166.

[j] *Semperque*] Arist. Hist. Anim. lib. VI. pag. 667. et IX. 37. pag. 1065. aliique permulti, quos laudat Bochartus parte secunda de Animal. I. 12. pag. 88.

[k] *Causa*] Arist. locis citatis.

[l] *Educat ergo*] Curruca scilicet, *la Fauvette*, Græcis ἐπιλαΐς, vel ὑπολαΐς, aut alia quælibet avis, cujus in nido cuculus ova parit. Sic Arist. pag. 668. Τίκτει δὲ καὶ ἐπὶ τῇ τῆς ὑπολαΐδος νεοττείᾳ· ἡ δὲ ἐκλέπει καὶ ἐκφέρει. Sic auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1150.

[m] *Subditum*] Sive subdititium: Aristoteli, ὑποβολιμαῖον.

[n] *Donec corripiat*] Aliunde hæc clausula, quam ex Philosopho, derivata.

[o] *Nulla tunc*] Arist. lib. VI. pag. 668.

[p] *Milvi*] Ἰκτίνους Græci, nostri *Milanos regales* vocant: etiam *milvios* Latini, inprimisque Phædrus I. 31.

ferculis, nec Olympiæ[q] ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus: in cœlo monstrante natura, quod opus esset[r] in profundo. Milvi et ipsi[s] hybernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur[t] autem et a solstitiis affici podagra.

XIII. (XI.) Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. Aut enim aduncos ungues[a] habent, aut digitos,[b] aut palmipedum[c] in genere sunt, uti anseres[1] et aquaticæ fere aves. Aduncos[d] ungues habentia, carne tantum vescuntur ex parte magna.

XIV. (XII.) Cornices et alio pabulo: ut quæ duritiam[1] nucis[e] rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegu-

CAP. XII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quo opus esset* Vet. Dalec. *quid opus esset* Gronov. et al. vett. ante Harduin.

CAP. XIII. 1 Chiffl. *ut anseres.*

CAP. XIV. 1 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *pabulo. Atque duritiem* Gronov. et al. ante Harduin. ‘Vet. Chiffl. et Pintian. *pabulo, ut quæ* ....

NOTÆ

[q] *Nec Olympiæ*] Pausanias in Eliac. prior. Ælian. Hist. Anim. II. 47. Antigonus in Hist. Mirab. cap. 10. ex Theopompo.

[r] *Quod opus esset*] Quod adhiberi opus esset in mari: nempe temonem sive clavum, quem cum nautæ huc illuc contorquent, ut milvi caudam, navim quo lubet impellunt.

[s] *Milvi et ipsi*] Arist. Hist. Anim. VIII. 21. p. 935.

[t] *Traduntur*] Festivo stylo ac simplici Albertus de Animal. XXIII. 24. pag. 641. ‘Milvus,’ inquit, ‘avis est nota, magnitudine accipitris, rufa pennis, aduncorum unguium ... Hæc avis guttosa est, et podagram patitur, et ideo timida est: et propter hoc latet aliquando ... Circa solstitia latet frequentius, quia tunc magis est podagricus, et guttosus.’

[a] *Aduncos ungues*] Nostris, *la liaison crochue.* Digiti ipsi earum avium, *les serres.* Hæ fere carnivoræ sunt: aquila, accipiter, milvus, cornix, picus, aliæque, quibus aduncum pariter rostrum est.

[b] *Aut digitos*] Teretes scilicet ac rotundos: quales sunt oscinibus, et iis quæ grana vescuntur. Ut enim Plinius idem scribit, cap. 21. in secundo ordine (nempe digitatarum avium) oscines sunt alitesque: illarum generi cantus oris; his magnitudo differentiam dedit.

[c] *Palmipedum*] Στεγανόποδες Græcis dicuntur, quæ planos, et ad palmæ similitudinem pedes habent.

[d] *Aduncos*] Arist. Hist. Anim. VIII. 6. pag. 882.

[e] *Ut quæ duritiam nucis*] Hinc illud cornicis consilium apud Phædrum II.

lasve jaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, a quibusdam[f] tamen laudata. Ab Arcturi sidere[g] ad hirundinum adventum notatur eam in Minervæ lucis templisque raro, alicubi[2] omnino non aspici, sicut Athenis.[h] Præterea[i] sola hæc etiam volantes pullos aliquamdiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium.

XV. Ceteræ omnes ex eodem genere[j] pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut et corvi: qui et ipsi non carne tantum aluntur,[1] sed robustos[k] quoque fœtus suos fugant

jaciant. Lego, *ut quæ duritie nucem,' &c.* Dalec.—2 Cod. Dalec. *alibi.*
CAP. XV. 1 Cod. Dalec. *tantum alunt.*—2 Vet. Dalec. *non plus quam bina;*

NOTÆ

6. 'Aquila in sublime sustulit testudinem, Quæ cum abdidisset cornea corpus domo, Nec ullo pacto lædi posset condita, Venit per auras cornix, et propter volans: Opimam sane prædam rapuisti unguibus, Sed nisi monstraro quid sit faciendum tibi, Gravi nequicquam te lassabis pondere. Promissa parte, suadet ut scopulum super Altis ab astris duram illidat corticem, Qua comminuta facile vescatur cibo. Inducta verbis Aquila, monitis paruit,' &c.

[f] *A quibusdam*] Qui cornicis auguria e re consulentium maxime esse censebant, præsertim cum læva essent: id enim cornici, ceu dotem aliquam eximiam concessam a Divis narrat Phædrus, dum sic compellari pavonem a Junone fingit: 'Tibi forma, vires aquilæ, luscinio melos, Augurium corvo, læva cornici omina.' Quod et Maro confirmat Ecl. I. 'Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset, Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.' Et Cicero de Divin. I. 85. 'Cornicem a læva ratum,' hoc est, prosperum et certum facere augurium scripsit. Denique Petrus Blesensis Ep. 65. 'Qui de jocundo gloriantur hospitio, si a sinistra in dexteram avis sancti Martini volaverit,' &c. Sic cornicem scilicet Galli veteres appellabant. Vide Glossarium Du-Cangii verbo 'Avis.'

[g] *Ab Arcturi sidere*] Ab Arcturi exortu matutino, qui in Attica Nonis Septemb. ut auctor est idem Plinius XVIII. 74. ad hirundinis visum, qui VIII. Kalend. Martii notatur cap. 65. ejusdem libri.

[h] *Sicut Athenis*] In arce, ἐν ἀκροπόλει, nunquam aspici, auctor est Aristot. apud Ælian. Hist. Anim. v. 8. Apollonius Hist. Comm. cap. 8. Antigonus Hist. Mirab. cap. 12.

[i] *Præterea*] Arist. Hist. Anim. VI. 6. p. 665. Basilius quoque in Hexaëm. Homil. VIII. p. 106.

[j] *Ceteræ o. ex eodem genere*] Nempe quæ sunt aduncis unguibus, πάντες, ὡς εἰπεῖν, οἱ γαμψώνυχες, inquit Arist. loc. cit.

[k] *Sed robustos*] Arist. Hist. Anim. IX. 40. p. 1064. Ælian. Hist. Anim. II. 49.

longius. Itaque parvis[1] in vicis non plus bina[2] conjugia sunt: circa Cranonem[m] quidem Thessaliæ singula[n] perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diversa in hac ac supradicta[3] alite quædam. Corvi ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maxime,[o] antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt[p] cum plurimum quinos. Ore eos[q] parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque[r] gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quam in Ægypto ibim:[s] sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corvi in auspiciis[t] soli videntur intellectum habere significationum suarum. Nam cum Mediæ[4][u] hos-

et mox in eodem Vet. *ita singula.*—3 Edd. ante Harduin. *et supradicta.*—

NOTÆ

[1] *Itaque parvis*] Arist. pag. 1068. ἐν τοῖς μικροῖς χωρίοις, *in parvis regionibus*, non bina conjugia, quæ quaternis constare corvis oportet, sed binos omnino corvos degere ait solere. Ælianus item ex ipso, loc. cit.

[m] *Circa Cranonem*] Auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1163. Stephanus item, p. 384. ex Callimacho in Mirabilibus et Theopompo.

[n] *Singula*] Conjugia nimirum: corvus mas, et fœmina: δύο κόρακες μόνοι, inquit Stephanus.

[o] *Siti maxime*] Ælian. Hist. Anim. I. 47. Phile de Propr. Animal. et Eratosthenes in Καταστερισμοῖς, pag. 14. ubi Aristotelem laudat auctorem, ἐν τοῖς περὶ θηρίων. De ea re iterum XXIX. 13.

[p] *Corvi pariunt*] Arist. Hist. Anim. IX. 40. p. 1068.

[q] *Ore eos*] Arist. de Gener. Anim. III. 6. id tanquam fabulosum ridet, ac refellit.

[r] *Ideoque*] Recte id Plinius monet fabulis accensendum. Repetit iterum nihilominus XXX. 44.

[s] *In Ægypto ibim*] Id vero de ibi, quod Plinius negat esse verum, et merito, Ægyptios credidisse, auctor est præter Aristotelem loc. cit. Ælianus Hist. Anim. X. 29. Plinii quoque interpres Solinus de Ibi idem asseverat c. 32. p. 61.

[t] *Corvi in auspiciis*] Vanitas augurum auspicia corvorum fausta a dextra, a læva infausta jactabat. Euclio senex infelix apud Plautum in Aulul. IV. 3. 'Non temere est, quod corvus cantat mihi nunc ab læva manu, Semel radebat pedibus terram, et voce crocibat sua.'

[u] *Nam cum Mediæ*] Quo tempore, inquit Philosophus Hist. Anim. IX. 40. p. 1069. οἱ Μηδείου ξένοι *Mediæ* cujusdam *hospites* in Pharsalo interiere, reliquere corvi terram Atticam, et Peloponnesum, quasi sensu quodam

pites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt.[5] Pessima[v] eorum significatio, cum glutiunt vocem velut strangulati.

XVI. Uncos ungues et nocturnæ aves habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo[a] funebris, et maxime abominatus publicis præcipue auspiciis, deserta incolit: nec tantum desolata, sed dira etiam et inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis,[1] sed gemitu.[b] Itaque in urbibus[c] aut omnino in luce visus,[2] dirum ostentum est. Privatorum domibus insidentem plurimum[3] scio non fuisse feralem. Volat nunquam quo libuit,[4] sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sex Palpelio Histro,[5][d] L. Pedanio coss. propter quod Nonis Martiis Urbs lustrata est eo anno.

XVII. (XIII.) Inauspicata est et incendiaria avis, propter quam sæpenumero[e] lustratam Urbem in Annalibus

4 *Nam quum Medi* cod. Dalec.—5 Vet. Dalec. *advolaverunt.*

CAP. XVI. 1 Cod. Dalec. *aliquo vocali.*—2 Pintian. *in luco visus.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Parm. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *plurimis* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *quo libet.*—5 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Palpellio Istrio* Chiffl. *Papellio Istro* Gronov. et edd. vett. ante Harduin.

NOTÆ

perciperent rerum vicissitudines: ὡς ἐχόντων αἴσθησίν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως.

[v] *Pessima*] Ut corvi singultu ac voce præsagiant tempestatem, dicetur XVIII. 87.

[a] *Bubo*] Nostris *Hibou, Chat-huant,* et *Grand Duc.* Græcis βύας. Similem esse noctuæ scribit Arist. Hist. Anim. VIII. 6. p. 883. magnitudine tamen haud inferiorem aquila.

[b] *Sed gemitu*] Hinc illud Senecæ Herc. Fur. III. 686. 'Hic vultur, illic luctifer bubo gemit.' Et Virgil. Æneid. IV. 462. 'Seraque culminibus ferali carmine bubo Visa queri, et longas in fletum ducere noctes.'

[c] *Itaque in urbibus*] Inter prodigia bubonem visum captumve sæpius commemorat Julius Obsequens de Prodig. c. 106. 107. &c.

[d] *Palpelio Histro*] Imp. Claudii principatu suffectum ii et honorarium gessere Consulatum. Vide Notas et Emend. num. 17.—'Quo anno Consulatum hi gesserint, incompertum est.' *Ed. sec.*

[e] *Sæpenumero*] Julius Obseq. cap. 99. 'C. Sergio Galba, M. Scauro Coss. avis incendiaria, et bubo, in Urbe visæ.' Et cap. 111. 'C. Lælio, L. Domitio Coss. avis incendiaria visa, occisaque.' De lustrationibus veterum dicemus XXV. 59.

invenimus, sicut L. Cassio,[f] C. Mario coss. quo anno et bubone viso lustrata est. Quæ sit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse quæcumque apparuerit carbonem ferens[g] ex aris vel altaribus. Alii spinturnicem[1 h] eam vocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aves, qui se scire diceret, non inveni.

(XIV.) Cliviam[i] quoque avem[2] ab antiquis nominatam animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis[3 j] appellatur avis, quæ aquilarum ova frangat.

(XV.) Sunt præterea complura genera depicta in Etrusca disciplina, sed ulli[k] non visa:[4] quæ nunc defecisse mirum est, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

XVIII. (XVI.) Externorum de auguriis peritissime scripsisse Hylas[1] nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trigonem,[2 l] cornicem, a cauda[m]

Cap. XVII. 1 '*Spintharigem*, σπινθάριγα' in quibusdam exemplaribus corrupte σπίνδασις.' *Dalec.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ita quoque legit Nic. Heinsius ad Catull. XXV. 5. Vid. Advers. p. 639. *Clivinam quoque avem* Gronov. et al. vett.—3 Chiffl. *subter;* alii codd. *super.*—4 Pro *sed ulli non visa*, quod servant omnes codd. Harduini, Tolet. et Pintian. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *seculis non visa* exhibent edd. ante Harduin.

Cap. XVIII. 1 Chiffl. *illas ac.*—2 Ita Reg. Brot. 1. et Editio princeps;

NOTÆ

[f] *L. Cassio*] Primus hic fuit C. Marii Consulatus, quo L. Cassium Longinum collegam habuit, anno Urbis DCXLVII. ut quidem Fasti habent.

[g] *Carbonem ferens*] Id frequenter milvo contingebat, arreptis extis e focis sacris, simul ut carbones auferret. Extat fabula, qua narratur, cum nidum ablato sic igne milvus incendisset, exprobratam ei a matre Deorum iram et ultionem, disturbatis sacris. Et de corvo Plutarchus: Σκήνη Ῥωμύλου ἐκαύθη, κοράκων κρέα ἐς αὐτὴν ἐκ βωμοῦ τινος ἔμπυρα ἐμβαλλόντων. *Ædes Romuli usta est, corvis carnes ignitas ex ara quadam in eam proji-cientibus.*

[h] *Spinturnicem*] Ἀπὸ τοῦ σπινθῆρος, *a scintilla*, sive *igniculo*, quem avis deferret, quæcumque ea esset, incendiaria ea, sive bustuaria dicebatur.

[i] *Cliviam*] Vide Notas et Emend. num. 18.

[j] *Subis*] Ita Reg. 2. In Reg. 1. et Chiffl. *subter*. In Colb. 1. 2. et Paris. *super*.

[k] *Sed ulli*] Ita Mss. omnes. Frustra editi, *sæculis non visa*.

[l] *Trigonem*] In Reg. 1. 2. ac Chiffl. *trygonem*. Solo nomine nota avis hæc est.

de ovo exire: quoniam pondere capitum perversa ova posteriorem partem corporum fovendam[3] matri applicent.

XIX. (XVII.) Noctuarum[n] contra aves solers dimicatio. Majore circumdatæ[o] multitudine, resupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum,[1] rostro et unguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio[2 p] quodam naturæ, bellumque partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis cubare,[3] et novem voces[q] habere tradit Nigidius.

XX. (XVIII.) Sunt et parvæ aves uncorum unguium, ut pici:[a] Martio[b] cognomine insignes, et in auspiciis[1 c] magni. Quo in genere[d] arborum cavatores scandentes in sub-

trygonam Chiffl. *trogonem* edd. ante Brotier.—3 Vet. Dalec. *magis fovendam.*

CAP. XIX. 1 Parm. *collectæque in arcum.*—2 Vet. Dalec. *consortio.*—3 Chiffl. *subare.*

CAP. XX. 1 'Ita bene Editio princeps. In codd. Regg. *in auspicatis.* Male Rhenanus et recentiores, *in auspicatu*, quæ vox ne certæ quidem est Latinitatis.' *Brotier. in auspicatu* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in*

NOTÆ

[m] *A cauda*] Negat hoc esse de bubone verum Albertus M. lib. XXIII. p. 616. de aliis item negare jure possumus, cum Aldrov. Ornithol. VIII. 7. p. 548.

[n] *Noctuarum*] E Gallis sunt qui *Cheveches* appellitent: ut Scaliger, pag. 251. in Arist. alii communi cum bubone nomine, (eodem enim genere continentur,) *Hibous.* Auriculas e pinnulis non habent: bubo habet. Græcis γλαὺξ *noctua* est.

[o] *Majore circumdatæ*] Albertus M. de Animal. lib. XXIII. p. 643.

[p] *Collegio*] Societate, consortione, communione, affinitate.

[q] *Et novem voces*] Vox noctuæ propria, *Tou, tou:* unde noctua dicitur tutubare. Hinc jocus apud Plaut. Menæch. IV. 2. 90. 'ME. Egon' dedi? PE. Tu, tu istic, inquam. Vin' afferri noctuam, Quæ, Tu, Tu, usque dicat tibi? nam nos jam nos defessi sumus.'

[a] *Ut pici*] Picus, ut recte monet Albert. lib. XXIII. pag. 644. non avis species est, sed genus: quo sub genere Martii continentur.

[b] *Martio*] Quia Marti sacri, ut ait Plutarch. in Quæst. Rom. pag. 268. Hi vulgo in Gallia *Piverds* appellantur.

[c] *In auspiciis* [*auspicatu*] Ita cum Rhenano scribimus. In Mss. *auspicatis.* Editi *auspiciis* exhibent. Plautus in Asin. II. 1. 12. inter auguria prospera hæc recenset: 'Picus et cornix est ab læva; corvus porro ab dextera. Consuadent.'

[d] *Quo in genere*] Varia picorum genera Philosophus enumerat Hist. Anim. IX. 13. p. 1039. et cum eo satis accurate Scaliger. In his genus unum est, quod formicis vescitur, et cossis arborum. Hos ut venetur, arbores usque eo excavat, ut eos sæpe dejiciat. Unde δρυοκολάπτης dicitur, seu *arborum cavator*, quia τὰς δρῦς κολάπ-

reptum felium modo: illi vero et supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt.[a] Pullos in cavis[e] educant avium soli.[2] Adactos[f] cavernis eorum a pastore cuneos,[3] admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebius auctor est, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, statim exilire, cum crepitu[4 g] arboris, cum insederit clavo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in auguriis, a rege,[h] qui nomen huic avi dedit. Unum eorum præscitum transire non queo. In capite prætoris urbani Ælii Tuberonis,[5 i] in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates, 'exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, prætori.' Et ille avem protinus concerpsit: nec multo post implevit prodigium.[j]

XXI. (XIX.) Vescuntur et glande in hoc genere,[k] pomis-

[a] *Scandunt arbores ac latenter subrepunt, felium more, sed et pici supino contra arborem ventre, &c.*

auspiciis edd. ante Harduinum omnes.—2 Vet. Dalec. *arborum soli.*—3 *Adductus c. e. a p. cuneus* cod. Dalec.—4 Idem codex, Chiffl. Reg. Hard. 1. et Colb. 1. 2. *cum strepitu.* Mox, hæc verba, *clavo aut cuneo,* desunt in Vet. Dalec.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *L. Tuberonis* edd. ante Harduinum. Mox, Parm. *ut manu apprehenderetur.*

NOTÆ

τει, *quercus* rostro *excavat.* Sic præter Arist. Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1151. et Plutarch. loc. cit. p. 269.

[e] *Pullos in cavis*] Subintellige, in cavis arboribus. 'Nidificant in arborum concavitatibus,' inquit Albert. de Anim. VIII. 2. 2. pag. 254.

[f] *Adactos*] Ælian. Hist. Anim. I. 45. et Albertus de Animal. lib. XXIII. pag. 644. Hanc vulgi fidem Plinius ipse elevat XXV. 5.

[g] *Cum crepitu*] Ita Reg. 2. cum libris impressis. At Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *cum strepitu.*

[h] *A rege*] Pico Saturni F. Rege Latinorum, quem augurem fuisse, et habuisse domi picum, per quem futura nosceret, ex Pontificalibus libris Servius prodidit, in hunc Virgilii locum Æneid. VII. 'Ipse Quirinali lituo,' &c.

[i] *Ælii Tuberonis*] Vide Notas et Emend. num. 19.

[j] *Implevit prodigium*] Val. Max. V. 6. quemadmodum is prodigium impleverit, explanat: 'Nam decem et septem milites suæ familiæ,' inquit, 'eximiæ fortitudinis viros, Cannensi prælio amisit. Respublica procedente tempore ad summum imperii fastigium excessit.'

[k] *In hoc genere*] Avium nempe uncos ungues habentium.

que multæ, sed quæ carne[1] tantum non vivunt, excepto milvo:[1] quod ipsum in auguriis dirum est. Uncos ungues[m] habentes omnino non congregantur, et sibi quæque prædantur.[2] Sunt autem[n] omnes fere altivolæ, præter nocturnas; et magis majores. Omnibus[o] alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris[p] raro consistunt, curvatura unguium prohibente.

XXII. (XX.) Nunc de secundo genere[q] dicamus, quod[1] in duas dividitur species, oscines,[r] et alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit: itaque præcedent et ordine: omnesque reliquas in his[2] pavonum genus, cum forma, tum intellectu ejus et gloria.[a]

Gemmantes[s] laudatus[t] expandit colores, adverso maxi-

[a] *Et omnes alias aves in alitum genere præcedet pavonum genus, tum quod præstantiore forma sit, tum quod videatur eam intelligere, eaque gloriari.*

Cap. XXI. 1 Pro, *sed quæ carne*, unum exemplar ap. Dalec. exhibet *reliquæ carne.*—2 Vet. Dalec. *sed sibi quæque prædatur.*

Cap. XXII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *de secundo ordine dicamus, qui* Gronov. et al. ante

NOTÆ

[1] *Excepto milvo*] Milvus, inquit, excipitur, etsi carne tantum non vivat: ipsum enim glande vesci, pomisque, cum alio genere alimenti familiari non destituitur, in auguriis dirum est. Sunt hæc accepta ex Arist. Hist. Anim. VIII. 6. pag. 882. ita scribente: *Avium uncungues omnes carnivoræ sunt: fruges autem etiam si quis frustillatim in os indiderit, nequeunt deglutire. Talia aquilarum genera omnia, et milvi, &c.* Τῶν δὲ ὀρνίθων ὅσοι μὲν γαμψώνυχοι, σαρκοφάγοι πάντες εἰσί· σῖτον δὲ, οὐδ' ἐάν τις ψωμίζει, δύνανται καταπιεῖν· οἷον τά τε τῶν ἀετῶν γένη πάντα, καὶ ἰκτῖνοι, καὶ ἱέρακες, κ. τ. λ.

[m] *Uncos ungues*] Arist. Hist. Anim. I. 2. pag. 20. Γαμψωνύχων δὲ, οὐδὲν ἀγελαῖον.

[n] *Sunt autem*] Arist. Hist. Anim. II. 15. pag. 213.

[o] *Omnibus*] Arist. de Part. IV. 12. pag. 1042.

[p] *In petris*] Arist. loco proxime citato, et Hist. Anim. IX. 41. pag. 1075.

[q] *Nunc de secundo genere*] Nempe digitatarum avium. Superius enim, cap. 13. (quem locum a Plinio respici, certissimum est,) tria distinxit volucrum genera: uncunguium, digitatarum, et palmipedum. De uncunguibus hactenus: nunc de digitatis. Vide Notas et Emend. num. 20.

[r] *Oscines*] Oscines ore, alis alites auspicium faciunt. Cicero Epist. ad Famil. VI. 6. 'Non igitur ex alitis volatu, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, tibi auguror.' Vide Festum, verbo 'Oscines.'

[s] *Gemmantes*] Apud Phæd. lib. III. Juno ad pavonem: 'Sed forma vin-

me Sole, quia sic fulgentius radiant. Simul umbræ quosdam repercussus ceteris, qui et in opaco[3] clarius micant, conchata quærit cauda:[b] omnesque in acervum contrahit pennarum, quos spectari gaudet, oculos.[u] Idem cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec renascatur iterum cum flore,[4] [v] pudibundus ac mœrens quærit latebram. Vivit annis[w] XXV. Colores[x] incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus[y] non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malevolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem[a] cibi gratia Romæ primus occidit

[b] *In conchæ morem curvata umbram affectat, quæ incidens in ceteros colores, facit ut ii vel in opaco clarius micent.*

Harduin.—2 Chiffl. *præcedunt et ordine, omnesque reliquas. In his.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *qui in opaco* edd. vett. et Gronov.—4 Vet. Dalec. et Pintian. *donec r. alia cum flore.*

NOTÆ

cis, vincis magnitudine: Nitor smaragdi collo præfulget tuo, Pictisque plumis gemmeam caudam explicas.'

[t] *Laudatus*] Hinc apud Ovid. Met. XIII. 802. 'Laudato pavone superbior.'

[u] *Oculos*] Sic orbes illos vocat, quos in pavonum caudis natura posuit. Insertos Argi centum oculos poëtæ fabulantur. Ovidium consule Met. I. 616.

[v] *Cum flore*] Verno tempore, cum se arbores induunt in florem.

[w] *Vivit annis*] Arist. Hist. Anim. VI. 7. pag. 671. et Albertus M. de Animal. VI. 1. 6. p. 197.

[x] *Colores*] Arist. et Albertus, modo laudati. Athen. lib. IX. pag. 397.

[y] *Ab auctoribus*] Aristotelis nomen cur porro dissimulat, a quo hæc de pavone et ansere totidem verbis traduntur Hist. Anim. I. 2. pag. 28. Parcit nimirum Philosophi famæ, rem haud satis probatam adeo confidenter pronuntianti. Enimvero cur verecundum anserem Philosophus dixerit, nulla satis probabilis ratio nunc occurrat: quæ inverecundum probent, plurimæ: quas Scaliger attigit in eum Philosophi locum, pag. 29. Tamen Albertus M. de Anim. I. 1. 4. pag. 9. Aristoteli suffragatur: 'Non enim animalia,' inquit, 'principium suarum operationum habent virtutem, sed quandam naturæ inclinationem ad virtutis similitudinem. Sic turtur et palumbus imitantur castitatem: anser autem, et catus, verecundiam,' &c.

[a] *Pavonem*] Varro, de Re Rust. III. 6. pag. 101. 'Primus hos (pavones) Q. Hortensius augurali adjiciali cœna posuisse dicitur, quod protinus factum tam luxuriosi, quam severi boni viri laudabant.' Hunc Varronis locum refert et Macrob. Saturn. II. 9.

orator Hortensius, aditiali[b] cœna sacerdotii. Saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius[c] Lurco, exque eo quæstu reditus sestertium sexagena millia habuit.[1]

XXIV. (XXI.) Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis[d] in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque[e] castrensi vigilia ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu[1] laterum.[f] Imperitant suo generi, et regnum in quacumque sunt domo exercent. Dimicatione[g] paritur hoc quoque

CAP. XXIII. 1 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *reditus is sexagena millia habuit* Chiffl. *reditus sestertia sexagena, &c.* cod. Dalec. *reditus is sestertium, &c.* Vet. Dalec. *reditus sestertium sexaginta M. habuit* Gronov. et al. vett.

CAP. XXIV. 1 'Merula super Enn. pag. 589. *plosu.*' Dalec.—2 Alii ap.

NOTÆ

pag. 352. Hortensii factum, Ælian. Hist. Anim. v. 21. et Tertull. de Pallio, sub finem, pag. 119.

[b] *Aditiali*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Alii *adjiciali* legunt: Barbarus *adipali.* Affluentem lautamque cœnam significari ea voce plerique omnes consentiunt Eruditiores, ab aditu sacerdotii, vel adeundo sacrificio. Meminit Suetonius in Claudio, cap. 9. sumtuum quæ facere eum oportuit, 'pro introitu novi sacerdotii.'

[c] *M. Aufidius*] Ad verbum accepta hæc sunt ex Varrone, loc. cit. Refert eadem pariter et Tertull. ante laudatus. Efficit porro Gallicæ monetæ hæc summa sexagenum millium nummum, sive sestertium, libras 6000.

[d] *Quos excitandis*] Hinc ἀλέκτωρ apud Græcos *gallus* vocatur, quod nos ἐκ τοῦ λέκτρου, *e lecto* excitet, inquit Athen. lib. IX. pag. 374.

[e] *Quartaque*] Nocturnæ in castris excubiæ, ut jam ante monuimus, in quaterna dividebantur horarum spatia, ita ut prima, secunda, tertia, quartaque vigilia diceretur.

[f] *Plausu laterum*] Alii *plosu* malunt: quoniam in vet. Gloss. *Plosus*, ὁ τῆς φωνῆς βόμβος. *Plausus*, τίναγμα καὶ σύγκρουσις τῶν χειρῶν, ποδῶν, πτερῶν, κ. τ. λ.

[g] *Dimicatione*] Extat hujus loci paraphrasis non inconcinna, Joannis Passeratii, in eo carmine quod de Gallo inscripsit: 'Scilicet in gallos solis audacia gallis Insita Pergameæ renovat spectacula scenæ. Namque ubi magnanimos campo irritavit aperto Bilis amara duces, agnataque misit in arma, Unguibus, et rostris, repetito et verbere pennæ, Pendentem exercent pugnam: rapit impetus ambos: Fit sonitus crebro assultu: volat acta per auras Pluma, nivis ritu,

inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis sæpe commorientibus.[2] Quod si palma[h] contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægreque servitium patitur. Et plebs tamen[i] æque superba, graditur ardua cervice, cristis celsa:[3] cœlumque sola volucrum aspicit crebro, in sublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus[j] ferarum generosissimis. Jam[4] ex his quidam ad bella tantum et prælia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum,[k] ac Tana-

Dalec. *nec finis sæpe, nisi commorientibus.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *expleto jamque certamine superbe g. a. c. c. celsis.*—4 Cod. Dalec. *leonibus domi-*

NOTÆ

statque atro pulvere cœlum. Quin adeo ignescunt stimulis discordibus iræ, Viribus exhaustis, ut sæpe occumbat uterque, Sternaturque pari per mutua vulnera leto. Et quisquam humana miretur clade parari Imperium, proceresque animas impendere sceptris, Cum tanti exigua surgant de corte tumultus? Nulla quies pugnæ, rabido mora nulla furori. Nunc capitis rubros apices, nunc tempora figunt: Lumina nunc fodiunt nigro stillantia tabo. Gallinæ interea tacita formidine mussant, Quem fortuna sibi regem velit esse virumque. Alter ut inferior cessit, tenebrasque petivit, Multa gemens, solio regni quod pulsus aviti: Laude tumens alter, primos sublimis in ungues Erigitur, victorque suum canit ipse triumphum.'

[h] *Quod si palma*] Ælian. Hist. Anim. IV. 29.

[i] *Et plebs tamen*] Passeratius: 'Principio crista insignis, paleaque rubenti, Et gressu intrepido, calcaribus aspera duris Crura movet, ravisque oculis procul omnia lustrat. Picta micat variis fulgoribus ardua cervix. Ostentat validum pectus, fortesque lacertos: Præliaque infesti meditatur acumine rostri. Aspiciant vasti qualem si forte leones, Tunc oblita sui domitrix vis illa ferarum, Terga fugæ mandat sylvis tectura pudorem, Demittitque jubas, et caudam subjicit alvo.'

[j] *Leonibus*] Vide quæ diximus VIII. 19.

[k] *Rhodum*] Colum. VIII. 2. pag. 280. 'Græci, quoniam procera corpora, et animos ad prælia pertinaces requirebant, præcipue Tanagricum gallorum genus, et Rhodium probabant: nec minus Chalcidicum, et Medicum, quod ab imperito vulgo litera mutata Melicum appellatur,' &c. Petr. Quinqueranus de Laud. Prov. lib. II. fol. 38. 'Rhodii quidem generis,' inquit, 'mihi gallus unus semestris erat allatus, et ille quidem non exiguo auro redemtus: ceterum in ea ætate tam magnanimus, animoque ad prælia comparato, ut ne liceret quidem cani cortem intrare, nisi male mulctari vellet: vulgarium vero gallorum quoscumque assequebatur, occidit.'

gram.[5] [1] Secundus est honos habitus Melicis,[m] et Chalcidicis,[6] ut plane dignæ aliti tantum honoris præbeat Romana purpura.[n] Horum sunt tripudia[o] solistima. Hi magistratus[7] [p] nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Romanos impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maxime terrarum imperio imperant,[8] extis etiam fibrisque haud aliter quam opimæ victimæ Diis grati. Habent ostenta et præposteri[9] eorum vespertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Bœotiis[q] nobilem illam adversus Lacedæmonios præsa-

nis ferarum jam.—5 Harduinus e codd. emend. *aut Tanagram*, quod receperunt Miller. Bipont. et Franz.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ac Chalcidicis* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *perhibeat R. purpura* codd. Dalec. et Chiffl.—7 *Hi magistros* Chiffl. Mox, cod. Dalec. *ac referant: hi f. R. i. ac retinent, j. a. ac prohibent, v. toto*, omissa voce *omnium*.—8 Vet. Dalec. *maximo t. i. imperant;* cod. Dalec. *maxime t. i. imperitabant.* Mox, pro *extis, &c.* Vet. Dalec. exhibet, *ex iis etiam fibræ sunt, &c. gratæ.* Alii ap. Dalec. pro *victimæ* habent *victoriæ*.—9 Cod. Dalec. *Habent ostenta ex se et præposteri.*

NOTÆ

[1] *Tanagram*] De gallis Tanagræis, præter Columellam modo laudatum, Varro de Re Rust. III. 9. Pausan. lib. IX. pag. 574. Proverbio jactabant veteres, *ἀλεκτρυόνα ἀθλητὴν Ταναγραῖον, gallum pugilem Tanagræum.* Vide Suidam.

[m] *Melicis*] Medicos appellat Varro, loc. cit. pag. 103. et pag. 105. 'Gallinas medicas, quia ex Media propter magnitudinem erant allatæ.' Sed imperitum vulgus, ut ait Columella, loc. cit. post Varronem, litera mutata Melicos appellavit.

[n] *Romana purpura*] Consulum Magistratus. Sic Ovid. de Pisone: 'Cum tua bissenos numeraret purpura fasces.' Et Fast. I. 'Jamque novi præeunt fasces, nova purpura fulget.' Vide quæ diximus IX. 60.

[o] *Tripudia*] Festus: 'Puls potissimum dabatur pullis in auspiciis, quia ex ea necesse erat aliquid decidere, quod Tripudium faceret, id est, terræ pavium: pavire enim ferire est.' Solistimum vero dicebant ab imo solo, quod offa ex ore cadens feriebat, ut Cicero refert de Divin. lib. I. pag. 168. Hoc genere augurii maxime usi Romani, ut prælii eventum conjectarent: nam si avide cibum oblatum pulli appeterent, auspicatum fuit.

[p] *Hi magistratus*] Horum, inquit, auspiciis magistratus nostri reguntur: sine quibus nihil militiæ, nihil domi agunt.

[q] *Bœotiis*] Acceptum hoc a Cic. de Divin. lib. I. pag. 187. 'Cum apud Lebadiam,' inquit, 'Trophonio res divina fieret, gallos gallinaceos in eo loco sic assidue canere cœpisse, ut nihil intermitterent: tum augures dixisse Bœotios, Thebanorum esse

givere victoriam, ita conjecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis:[a] lumbis[b] adustis candente ferro, aut imis cruribus:[1][c] mox ulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami[d] omnibus annis spectaculum gallorum publice editur, ceu[2] gladiatorum. Invenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido,[e] Q. Catulo coss. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

XXVI. (XXII.) Et anseri vigil[1][f] cura, Capitolio[g] testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob causam[2] cibaria anserum[h] censores inprimis locant.

CAP. XXV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *calcaribus* e Varr. de R. R. lib. III. Mox Chiffl. *facilius ita pinnescunt.*—2 Gronov. *seu.*

CAP. XXVI. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Pintian. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Est et anseri vigil* Gronov. et al. ante Harduin. —2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *Quamobrem* edd.

NOTÆ

victoriam: propterea quod avis illa victa silere soleret: canere, si vicisset.' Hæc Tullius ex Callisthene, quæ iterum repetit lib. II. pag. 234.

[a] *Quod duobus fit modis*] Horum neuter hodie in usu est, inquit Aldrov. Ornithol. XIV. 17. pag. 348.

[b] *Lumbis*] Ad clunes, qua parte conquiniscunt coëuntes, ferro candente applicito, inquit Arist. Hist. Anim. IX. 79. pag. 1173.

[c] *Aut imis cruribus*] Varro loc. cit. pag. 103. 'Gallos castrant, ut sint capi, candenti ferro inurentes ad infima crura, usque dum rumpatur: at quod extat ulcus, oblinunt figlina creta.' De calcaribus id Columella accepit, loc. cit. 'Semimares capi, qui hoc nomine vocantur, cum sint castrati, libidinis abolendæ causa. Nec tamen id patiuntur amissis genitalibus, sed ferro candente calcaribus inustis: quæ cum ignea vi consumta sunt, facta hulcera dum consanescunt figulari creta liniuntur.'

[d] *Pergami*] Et Leges Atticæ lib. I. tit. 1. pag. 4. Ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους. *Galli gallinacei publice committuntur in Theatro, uno quotannis die.*

[e] *M. Lepido*] Anno Urbis DCLXXVI. ante Ciceronis Consulatum sexto decimo, ut quidem Fasti habent.

[f] *Et anseri vigil*] Nec minus, inquit, anser vigil, quam gallinacei, quos nocturnos vigiles antea appellavimus.

[g] *Capitolio*] Colum. VIII. 13. de ansere: 'Clangore prodit insidiantem, sicut etiam memoria tradidit, in obsidione Capitolii, cum adventu Gallorum vociferatus est, canibus silentibus.' Res est historicis decantata. Vide Livium lib. V. pag. 102. Ælian. Hist. Anim. XII. 33. Virgil. Æneid. VIII. 'Galli per dumos aderant,' &c.

[h] *Cibaria anserum*] Cic. pro Sex.

Quin et fama amoris, Ægii dilecta [i] forma pueri Olenii,[3] et Glauces [j] Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore et aries [k] adamasse proditur. Potest et sapientiæ videri intellectus his esse.[a] Ita comes [4] perpetuo adhæsisse Lacydi [l] Philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis,[5] non noctu, non interdiu digressus.

XXVII. Nostri sapientiores, qui eos jecoris bonitate [a] novere. Fartilibus [b] in magnam [c] amplitudinem crescit: exemtum quoque [d] lacte mulso augetur. Nec sine causa

[a] *Possunt videri et hæ alites intelligere quibus hominibus insit sapientia.*

vett. et Gronov.—3 *Argis dilecta forma pueri nomine Oleni* Gronov. et al. ante Harduin. '*pueri generi Œnii* Theophrast.' *Dalec.* Mox, *quam ex eodem t. et a. amasse* Chiffl.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *intellectus ita iis esse. Comes* codd. Dalec. et Pintian. *intellectus iis esse. Ita comes* edd. vett. et Gronov.—5 Chiffl. *balineis.*

NOTÆ

Roscio, num. 56. 'Anseribus cibaria publice locantur.' Aug. de Civit. II. 22. 'Solus collis Capitolinus remanserat, qui etiam ipse caperetur, nisi saltem anseres, Diis dormientibus, vigilarent. Unde pæne in superstitionem Ægyptiorum, bestias avesque colentium, Roma deciderat, cum anseri solennia celebrarent.' Vide et Plutarch. in Quæst. Rom. pag. 287. 'Cur Censores, ubi magistratum acceperunt, nihil prius habent locatione alimentorum pro sacris anseribus?'

[i] *Ægii dilecta*] Vide Notas et Emend. num. 21.

[j] *Et Glauces*] Ælian. Hist. Anim. V. 29.

[k] *Quam eodem tempore et aries*] Ælian. loc. cit. et Plut. de Solert. Anim. pag. 972.

[l] *Lacydi*] Λακύδης Laërtio, in ejus Vita, pag. 111. Obiisse dicitur ibidem anno 4. Olymp. CXXX. Addit Ælian. Hist. Anim. VII. 41. mortuo anseri a Lacyde non minus splendide, quam filio, fratrive, justa funera esse persoluta.

[a] *Jecoris bonitate*] Athen. lib. IX. pag. 384.

[b] *Fartilibus*] Saginatis avibus, ficu præsertim, ut mos antiquus obtinuit: unde illud Horatii II. Sat. 8. 88. 'Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi.' In vetere inscript. apud Gruter. pag. 580. ANTIGONUS. DRVSI AVIVM. FARTOR.

[c] *In magnam*] In tantam quidem, ut anserem ipsum superare interdum videretur. Martialis XIII. 58. pag. 708. 'Aspice quam tumeat magno jecur ansere majus: Miratus dices: Hoc, rogo, crevit ubi?'

[d] *Exemtum quoque*] Ut igitur jecur anserum delicatius fieret, vivos ficis potissimum saginabant: deinde ex iis recens mactatis exemtum jecur lacte mulso immergebant. Dissimile

in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus[1] vir consularis, an M. Seius[2][e] eadem ætate eques Rom. Sed (quod constat) Messalinus Cotta,[f] Messalæ oratoris filius, palmas[3] pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cujusque palma cum fide. Mirum in hac alite, ad Morinis[4][g] usque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita ceteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur[h] quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: mollior, quæ corpori proxima:[5] et e Germania[i] laudatissima. Candidi ibi, verum minores, gantæ[6]

[1] Cap. xxvii. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Scipio an Metellus* cod. Dalec. *Scipio Metellus* Gronov. et edd. vett.—2 Ita Harduinus e Varr. R. R. iii. 10. cum edd. recentt. *an M. Seseius* codd. Harduini, Chiffl. Parm. et Venett. *an M. Sestius* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. al. ante Harduin.—3 Cod. Dalec. *plantos.* —4 Parm. *a Thurinis.*—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *molliorque, quæ corpori quam proxima* Gronov. et edd. vett.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin.

NOTÆ

est quod in suibus factitatum, M. Apicii invento, dictum est superius viii. 87. 'Adhibetur et ars jecori suum, sicut anserum, inventum M. Apicii, fico arida saginatis, ac satie, necatis repente mulsi potu dato.' Etiamnum Judæi Pragenses non ficis quidem, sed oryza, triticoque, quod in lacte sit et mulsa coctum, farciunt anserum jecora, obesantque.

[e] *An M. Seius*] Vide Notas et Emend. num. 22.

[f] *Messalinus Cotta*] In Valeriam gentem translatus, majoribus clarus, sed animo dissimilis, prono ad severitatem, ut Tacitus auctor est Annal. iv. pag. 105. et alibi sæpe. Gessit Consulatum Augusto imperante, anno Urbis dccli. De eo Ovid. ex Ponto iv. 16. 41. 'Te tamen in turba non ausim, Cotta, silere, Pieridum lumen, præsidiumque fori. Maternos Cottas, cui Messalasque paternos Maxima nobilitas ingeminata dedit.'

[g] *A Morinis*] Vide Notas et Emend. num. 23.

[h] *Velluntur*] Colum. viii. 13. 'Præstat anser ex se pullos atque plumam: quam non, ut in ovibus lanam, semel demetere, sed bis anno, vere et autumno, vellere licet,' &c.

[i] *Et e Germania*] Non hæc de Germania vetere accipienda sunt, quæ Rheno Danubioque clauditur, sed de Germania Provincia, quæ in primam dividebatur olim, ubi Moguntiacum, et Argentoratum, et secundam, quæ Tungris et Agrippina insignis erat. Argumento est, quod a Plinio mox subjicitur: magni criminis reos peragi solitos Præfectos

vocantur.[j] Pretium plumæ eorum, in libras denarii quini.[k] Et inde crimina plerumque auxiliorum [7] præfectis,[l] a vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eoque deliciæ processere, ut sine hoc instrumento [8] durare jam ne virorum quidem cervices possint.

XXVIII. Aliud reperit[m] Syriæ pars, quæ Commagene [1] vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinnamo nive multa obrutum, ac rigore gelido maceratum,[2] ad usum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.[3] [n]

XXIX. Anserini generis sunt chenalopeces: et [1] [o] quibus lautiore sepulas non novit Britannia, chenerotes,[p] fere an-

1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ganzæ* Gronov. et al. ante Harduin.—7 Vet. Dalec. et cod. ejusdem, *auxilium.*—8 Dalec. *ut sine hoc stramento.*

CAP. XXVIII. 1 *Comagene* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *obruere ac r. g. macerare.*—3 *Commagum* Chiffl. *Comagenum* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

Auxiliorum, qui in ripa Rheni adversus Germanos, pro Galliarum defensione, excubabant, quod totas interdum cohortes ad anserum aucupia dimittebant, vacuis interim præsidiis ac stationibus.

[j] *Candidi ibi .... gantæ vocantur*] Sic Reg. 1. 2. Paris. et Chiffl. Editi, minus recte, *ganzæ*. Vet. Gloss. *Ganta*, χηναλώπηξ, hoc est, *vulpanser*. Adso, in vita Sancti Walberti cap. 5. 'Anseres agrestes, quas a candore vel sonitu vocis more rustico Gantas vocant.' Gantas pariter et alii nuncupant, quos laudat V. Cl. Du-Cangius in Glossario, et 'Gantes,' et 'Gantulas.' Menagio tamen in Origin. linguæ Ital. pag. 430. magis arridet 'Ganza.' Hodie certe Belgæ plerique anseres *Ganz* vocant: Hispani, *Ganso*.

[k] *Denarii quini*] Monetæ nostræ, asses sunt omnino quadrageni.

[l] *Auxiliorum Præfectis*] De his militum auxiliariumque cohortium Præfectis crebra in Notitia Imperii mentio.

[m] *Aliud reperit*] De hoc dicturi sumus opportuniore loco, XXIX. 13.

[n] *Commagenum*] In Mss. *Commagum*.

[o] *Chenalopeces*] Quos Latine vulpanseres possis appellare. Quod genus id avium sit, disceptant inter se scriptores. Bellonius III. 5. *Oyes Nonnettes*, aut *Cravants*, vocari a Gallis putat. Aldrovandum vide Ornithol. XIX. 19. pag. 159. Hesychius, pag. 971. χηνέλοπες, ὄρνεα ποιά· ὅπερ ἔνιοι χηναλώπεκες.

[p] *Chenerotes*] Χηνέρωτες. Forte ii sunt χῆνες μικροὶ, parvi anseres, de quibus Arist. Hist. Animal. VIII. 15. pag. 919. quos et suaves esse in cibis, et ab Adriatici sinus accolis Padanis, apud quos frequens est horum copia, Pavaros vocari, auctor est Scaliger in eum locum.

sere[2] [q] minores. Decet tetraonas [r] suus nitor, absolutaque nigritia,[3] in superciliis cocci rubor. Alterum eorum [s] genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. Nec ulla ales, excepto struthiocamelo, majus corpore implens pondus,[4] in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, et septemtrionalis regio. In aviariis[5] [t] saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu revocato. Proximæ eis[6] sunt, quas Hispania aves tardas appellat, Græcia otidas,[u] damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplo sequitur.

XXX. (XXIII.) Inducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (ut diximus) [a] cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet a mari Eoo.[b] Quando [c] proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum

CAP. XXIX. 1 '*Penelopes* Vet. prave.' *Dalec.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cerenotes vero ansere* Chiffl. *cherenotes feræ anseres* Pintian. *chenerotes, fero ansere* Gronov. et al. vett.—3 Chiffl. *absolutamque nigritiam.*—4 Dalec. *implet pondus.*—5 Chiffl. *In vivariis.*—6 *Proximæ his* Chiffl.

NOTÆ

[q] *Fere ansere*] Vide Notas et Emend. num. 24.

[r] *Decet tetraonas*] Bellonio v. 11. *Coq de bois*, aut *Faisan bruyant:* cui appellationi stabiliendæ prolixam concertationem instituit Aldrovandus Ornithol. XIII. 6. pag. 59. Tetraonum, cum pavonibus, phasianis, Meleagridibus, Numidicisque, mentio apud Suetonium in Caligula cap. 22.

[s] *Alterum eorum*] Tetraonum. Id esse avium genus, quas Galli *Outardes* vocant, primæ commendationis in deliciis epularum, sunt qui arbitrentur: falso, ut arbitror.

[t] *In aviariis*] Aviaria proprie esse nantium volucrum, quæ stagnis piscinisque lætantur, ex Columella discimus VIII. 1.

[u] *Græcia otidas*] Ab otide, seu potius oto, de qua cap. 33. diversa penitus hæc avis est: sed mihi adhuc incomperti nominis. Vide Notas et Emend. num. 25.

[a] *Ut diximus*] Libro IV. cap. 18. et VII. 2.

[b] *A mari Eoo*] Nam extrema in parte montium Indiæ ab oriente Pygmæos statuit idem Plinius loco citato libri septimi.—'Sunt et in Thracia, IV. 18.' *Ed. sec.*

[c] *Quando*] Arist. Hist. Anim. IX. 14. p. 1040. ex quo Plinius: a Plinio Solinus cap. 10. p. 28. Plura veterum de gruibus testimonia, quibus hæc corroborentur, quæ Plinius affert, congessit Bochartus, parte secunda de Animal. I. 11. pag. 76. et seq.

alte:[1] ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos[2] habent, et qui gregem voce contineant. Excubias[d] habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens[3] indiligentiam coarguat. Ceteræ[e] dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto providet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciviunt, gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Certum est,[f] Pontum transvolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criumetopon, et Carambin: mox saburra stabiliri.[g] Cum medium transierint, abjici lapillos[h] e pedibus: cum attigerint continentem, et e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, cum scriberet turdos paulo ante cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quam grues: cum hæc nunc ales[i] inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.[4]

XXXI. Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quo se referant, incompertum[j] adhuc est. E longinquo venire non

Cap. XXX. 1 *Quando proficiscuntur confertim volant, ad p. alta* Vet. Dalec. —2 Chiffl. *agmine, per vicesque acclamantes dispositos.*—3 Vet. Dalec. *qui lassatis somno decidens;* Chiffl. *qui lassatus, &c.*—4 Vet. Dalec. *velit tetigisse.*

NOTÆ

[d] *Excubias*] Solinus loc. cit. Plutarch. de Solert. Anim. p. 967. Basil. in Hexaëm. Homil. VIII. p. 106.

[e] *Ceteræ*] Arist. loc. cit.

[f] *Certum est*] Solinus iisdem ferme verbis, loc. cit.

[g] *Mox saburra*] Solini paraphrasis: 'Sub quodam militiæ eunt signo: et ne pergentibus ad destinata vis flatuum renitatur, arenas devorant: sublatisque lapillulis ad moderatam gravitatem saburrantur.'

[h] *Abjici lapillos*] Solinus: 'Cum contra medium alveum adventasse se sciunt, scrupulorum sarcina pedes liberant: ita nautæ prodiderunt, compluti sæpe ex illo casu imbre saxatili. Arenas non prius revomunt, quam securæ sedis suæ fuerint.' Rectius dixisset, quam continentem attigerint. Vide Notas et Emend. num. 26.

[i] *Cum hæc nunc ales*] De grue loquitur, non de ciconia. Inter mensarum delicias, grues Melicas, ex insula Melo advectas, numerat Gellius VII. 16. Adde Horat. II. Sat. 8. 86. 'Mazonomo pueri magno discerpta ferentes Membra gruis.'

[j] *Incompertum*] Albertus M. de Animal. XXIII. de ciconiis, p. 618. 'Quod autem,' inquit, 'non est com-

dubium, eodem quo grues modo: illas hyemis,[k] has æstatis[l] advenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæque[1] sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiva et serva, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cum discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quamvis ultra citrave pervolent, nunquam tamen advenisse usquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen[m] vocant[2] in Asia patentibus campis, ubi congregatæ inter se commurmurant,[n] eamque quæ novissima[3] advenit, lacerant,[o] atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augustas[4] non temere visas ibi. Sunt qui ciconiis[p] non inesse linguas[5] confirment. Honos iis[q] serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eademque legibus pœna,[6] quæ in homicidam.

Cap. xxxi. 1 Pintian. *cunctatæ.* Mox, *et serva* obrepsisse suspicatur Pintianus. Deinde, *seu lege* Gronov.—2 *Pythonen vocant* Vet. Dalec.—3 Vet. Dalec. *novissimo.*—4 *Augusti* Gronov. et al. vett.—5 Chiffl. *linguam;* et paulo post in eodem, *ut in T. capitali.*—6 Cod. Dalec. *eadem legibus pœna.*

NOTÆ

pertum ubi lateant, est, quia se valde occultant in desertis paludum, et cavernarum: sicut et cetera latentia.'

[k] *Illas hyemis*] Grues nimirum. Vide Notas et Emend. num. 27.

[l] *Has æstatis*] Nempe ciconias. Namque, ut Maro cecinit Georg. II. 319. 'Vere rubenti Candida venit avis longis invisa colubris.' Ciconia scilicet: quæ idcirco Petronio dicitur in Satir. p. 206. 'Avis exul hyemis, titulus tepidi temporis.'

[m] *Pythonos comen*] Πύθωνος κώμην, quasi *Pythonis,* sive *serpentis, pagum* dixeris. Hæc Solinus transcripsit a Plinio, plane ad verbum cap. 40. p. 71. Albertus vero loc. cit. fabulosa censet: 'Quod autem quidam,' inquit, 'vulgariter loquentes dicunt has aves hyeme recedere in partes Orientis, et in Asia esse campum in quo se expectant, et illam quæ ultimo veniens aciem retardat, dilacerare.... mendacium esse certum est triplici ratione,' &c.

[n] *Inter se commurmurant*] Glotorare ciconias dixit auctor poëmatii de Philomela: 'Glotorat immenso de turre ciconia rostro.'

[o] *Lacerant*] Solinus, *lancinant.*

[p] *Sunt qui ciconiis*] Solinus loc. cit. 'Aves istas ferunt linguam non habere.' Sed falli eos Plinius subobscure indicat: nos certo edocti experimento graviter hallucinari eos liquido affirmamus.

[q] *Honos iis*] Totidem verbis hæc narrat Auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1152. et Solinus loc. cit. aliique, quos citat Bochartus, parte secunda de Animal. II. 29. p. 329.

XXXII. Simili anseres quoque et olores ratione commeant: sed horum volatus cernitur: liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aëra, quam si recta fronte impellerent: a tergo sensim dilatante se cuneo [a] porrigitur agmen, largeque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos [b] eosdem repetunt: genitricum [1] [c] senectam invicem educant. Olorum morte [d] narratur flebilis cantus, (falso,[2] ut arbitror,) aliquot experimentis. Iidem mutua [e] carne vescuntur inter se.

CAP. XXXII. 1 Dalec. *genitorum.*—2 Ejusdem codex, *falsis.*

NOTÆ

[a] *Dilatante se cuneo*] Ut formam literæ Græcorum majusculæ, quam Λάμβδα vocant, volantium agmen referat. Cuneus, ut nemo ignorat, de multitudine pugnantium dicitur, in cunei formam redacta, quæ cuncta in acie primo angustior, deinde latior procedit, auctore Vegetio.

[b] *Ciconiæ nidos*] Gaspar Heldelinus, in Encomio Ciconiæ, in Amphith. Sap. Socr. p. 442. 'Ciconia primo protinus adventu veterem nidum repetit: quem si quidem salvum et incolumem invenit, collectis hyberno situ sordibus, statim repurgat, instauratque: sin sæviore aliqua ventorum tempestate dejectum cernit, ramentis illico ex agris palustrique ulva comportatis, possessionem sedis novo nido occupat.' Cetera ibi vide: vix enim dici quicquam accuratius in illud argumentum potest. Vide etiam Ælian. Hist. Anim. III. 23.

[c] *Genitricum*] Arist. Hist. Anim. IX. 20. p. 1048. et Solinus loc. cit.

[d] *Olorum morte*] Aristotelem sugillat, qui experimentis aliquot cantum olorum certissime comprobatum scribit libro cit. cap. 16. p. 1045. Res est ea discrepantibus inter se scriptorum sententiis dudum agitata: quam veritati demum asseruit, vindicato cycnorum cantu, exemplisque recentibus confirmato, Thomas Bartholinus, singulari opere de Cycno, a § 44. ad 54. Inter Passeratii carmina extat unum sat venustum, de olore sive cycno, Kal. Jan. anni 1596.— 'Verum, ut ingenue dicam, quod sentio, dedisse vatibus aliis occasionem fingendæ fabulæ de canora cycni voce, illud Virgilii in Ecl. IX. 29. videtur: 'Vare, tuum nomen... Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.' Et illud vs. 35. 'Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores.' At non sunt ibi cycni, sive olores, alites: sed ipsi sunt vates, qui 'cycni' et 'olores,' propter candorem: et 'arguti' iidem, sive 'cantantes,' propter poësim. Unde ab Horatio 'arguti poëtæ' dicuntur, II. Ep. 2. 90. 'Qui minus argutos vexat furor iste poëtas?' Alioquin enim id diceret Virgilius, quod nemo ante ipsum prodidit: cycnos enim in vita canere; cum in morte tantum, Plinio quidem teste, flebilis eorum cantus narretur, aliquot experimentis; sed (ut recte censet) falsis.' *Ed. sec.*

[e] *Iidem mutua*] Arist. Hist. Anim.

XXXIII. Verum hæc commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcumque enim supradictas magnitudo et vires corporum invitare videri possint.[1] Coturnices ante [f] etiam semper adveniunt, quam grues: parva avis, et cum ad nos venit, terrestris potius, quam sublimis. Advolant et hæ simili modo, non sine periculo navigantium, cum appropinquavere terris. Quippe velis sæpe incidunt,[2] [g] et hoc semper noctu, merguntque navigia. Iter est his per hospitia certa. Austro [h] non volant, humido scilicet et graviore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium illa conquestio labore expressa. Aquilone [i] ergo maxime volant ortygometra [j] duce. Primam earum [k] terræ appropinquan-

CAP. XXXIII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *possunt* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

IX. 2. p. 1007.

[f] *Coturnices*] Gallis, *des Cailles*. Ad nos ineunte vere veniunt. In mutatione locorum prævertere coturnices gruibus, docet etiam Arist. Hist. Anim. VIII. 15. p. 916.

[g] *Sæpe incidunt*] Vide Notas et Emend. num. 28.

[h] *Austro*] Aristotelis hæc verba sunt, Hist. Anim. VIII. 15. pag. 918. Ἐὰν δὲ νότος, χαλεπῶς ἔχουσι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πτητικοί· ὑγρὸς γὰρ καὶ βαρὺς ὁ ἄνεμος, διὸ καὶ οἱ θηρεύοντες ἐπιχειροῦσι τοῖς νοτίοις· οὐ πέτονται δὲ διὰ τὸ βάρος· πολὺ γὰρ τὸ σῶμα· διὸ καὶ βοῶντες πέτονται· πονοῦσι γάρ. *Austrum flantem moleste ferunt, propterea quod minus habiles sunt ad volandum: est quippe ventus et humidus et gravis: itaque aucupes captant ex Austro venandi occasionem: nequeunt autem volare ob gravitatem: corpulentæ enim valde sunt: idcirco cum clamore volant, quia laborant.* Habet hæc etiam Solinus c. 11. p. 30.

[i] *Aquilone*] Arist. loc. cit. et Solinus.

[j] *Ortygometra*] Ὀρτυγομήτρα, quasi *coturnicomater*, sic dicta, quod ceteris major, ac pro corporis mole veluti reliquarum mater, videatur. Gallis, *Roi des Cailles*, et *Mère des Cailles*. Fridericus II. de Arte Venandi I. 9. 'Ralli terrestres, qui dicuntur duces coturnicum.' Hesychius: Ὀρτυγομήτρα, ὄρτυξ ὑπερμεγέθης. Ex ipso esse coturnicum genere eam quæ ortygometra dicitur, quod recte ducat aciem, ait Albertus lib. XXIII. p. 619. Nihilominus, a Plinio et Aristotele, e coturnicum genere aperte eximitur: cum Philosophus scribat, coturnices hinc abeuntes ducibus uti glottide, ortygometra, oto, et cychramo: e quibus ortygometra palustrium avium similis sit.

[k] *Primam earum*] Solinus loc. cit.

tem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum solicitant:[1] abeuntque una persuasæ[3] glottis, et otus, et cychramus.

Glottis[m] prælongam exserit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione avide profectam,[4] pœnitentia in volatu, cum labore scilicet, subit: reverti incomitatam piget, et sequi: nec unquam plus uno die pergit:[5] in proximo hospitio deserit. Verum invenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus[6 n] perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu[o] is eas excitat, admonetque itineris. Otus[7 p] bubone minor est, noctuis major, auribus plumeis eminentibus: unde et nomen illi: quidam Latine asionem vocant: imitatrix alias avis ac parasita, et quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, ut noc-

Franz. *velis sæpe insidunt* Elz. Gronov. et al. ante Harduin.—3 Vet. Dalec. *per sua signa.* Mox, pro *otus, et cychramus* quod servant codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *otus, et cenchramis* legitur in cod. Dalec. *otis, et cychramus* Venett. Parm. Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. et al. vett.—4 Cod. Dalec. *provectam.*—5 Vet. Dalec. *peragit.*—6 Vet. Dalec. *Cenchramis.*—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

[1] *Comitatum solicitant*] Hoc est, ut Solinus recte interpretatur, non e suo genere, quod Dalecampius existimavit, sed de externo comites ducesque requirunt, ut illud discrimen, quod ab accipitre ingruit, amoliantur a se. Itaque persuasæ abeunt una glottis, et ceteræ, quæ nunc recensentur. Sunt hæc porro accepta ex Arist. loc. cit. Ὅταν δ' ἐντεῦθεν ἀπάρωσιν, ἥ τε γλωττὶς συναπαίρει, καὶ ἡ ὀρτυγομήτρα, καὶ ὁ ὠτὸς, καὶ ὁ κύχραμος, κ. τ. λ.

[m] *Glottis*] Γλωττὶς, quam *ligulam* Latine possis appellare. Quæ sit ea, nondum satis constat. Arist. loc. cit. Καὶ ἡ γλῶττὶς, γλῶτταν ἐξαγομένην ἔχουσα μέχρι πόῤῥω.

[n] *Cychramus*] Eam esse aviculam Bellonius putat v. 21. quam Galli *Proyer* et *Prayer* appellitant, quod frequens sit ea in pratis: alaudarum proxime similitudinem refert. Hortulanum potius, *l'Ortolan*, signari ea voce censet Aldrov. Ornithol. XIII. 24. p. 176.

[o] *Itaque noctu*] Arist. loc. cit.

[p] *Otus*] Arist. totidem verbis loc. cit. Bellonius II. 31. ait esse *le Moyen Duc*, et *Hibou cornu*: plumas enim, quas circa aures asio surrectas habet, cornua Galli vocant. Vide Notas et Emend. num. 29.

tuæ, intenta in aliquo,[q] circumeunte alio.[8] Quod si ventus agmen adverso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture arena repleto, stabilitæ volant.[9] Coturnicibus[r] veneni semen[10 s] gratissimus cibus: quam ob causam eas damnavere mensæ, simulque comitialem propter morbum despui suetum,[11 t] quem solæ[u] animalium sentiunt, præter hominem.

XXXIV. (XXIV.) Abeunt[a] et hirundines hybernis mensi-

Franz. *Otis* edd. vett. et Gronov.—8 Chiffl. *intentam in aliquem circumeunte alio;* cod. Dalec. *intenta in aliquem circumeunte alio.*—9 Ita eodd. Dalec. et Chiffl. a Gronov. et al. citati; non variant tamen edd. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—10 Alii ap. Dalec. *veratri semen.*—11 Cod. Dalec. *despui suetæ.*

NOTÆ

[q] *Intenta in aliquo*] Interim dum venatorem alterum saltatione imitatur, atque in ea re tota est, ab altero venatore circumvenitur, ἀντορχούμενος ἁλίσκεται, περιελθόντος θατέρου τῶν θηρευτῶν, inquit Philos. et post illum Athen. lib. IX. p. 391.

[r] *Coturnicibus*] Habet hæc Solinus, usque ad finem capitis, iisdem verbis, c. 11. p. 30.

[s] *Veneni semen*] Sive id veratrum est, hoc est, elleborum, ut ait Galenus, de Theriaca ad Pison. I. 4. pag. 935. Καὶ ὁ ἐλλέβορος τῶν μὲν ὀρτύγων ἐστὶ τροφὴ, τοὺς δὲ ἀνθρώπους διαφθείρει κακῶς. Sive cicutam intelligit, ut Sextus Empiricus, Pyrrhon. Hypot. I. 14. p. 12. τὸ γοῦν κώνειον πιαίνει τοὺς ὄρτυγας. Sive napellum, vel aconitum, quo vesci impune coturnices scribit Avicenna, cap. de napello. Solum tamen elleborum, veneni nomine Plinium nunc intellexisse arbitror. Sic Didymus in Geopon. lib. XIV. Οἱ ὄρτυγες ἐλλέβορον ἐπινεμόμενοι, τοὺς ἐσθίοντας εἰς κίνδυνον ἐμβάλλουσι κατατεινομένους ἰλιγγιῶντας. *Coturnices, quæ elleboro pascuntur, eos a quibus comestæ fuerint, in tantum discrimen agunt, ut distendantur, convellanturque, ceu correpti vertigine.* Nunc tamen certe maxime expetuntur in mensis. Si tamen pastæ eæ elleboro fuerint, comitialem eo cibo morbum allici pluribus exemplis Schenckius docet Observ. Med. lib. I. p. 133.

[t] *Despui suetum*] Dicemus de eo more veterum opportuniore loco, XXVIII. 7.

[u] *Quem solæ*] Aristoteles hominem vel solum, vel omnium maxime comitiali morbo esse obnoxium, in puerili ætate, affirmat Problem. IX. 49. pag. 731. De coturnicibus consentit Aloisius Mundella Medicus, aliique non pauci, quos laudat Aldrov. Ornithol. XIII. 22. pag. 162. Aiunt et alii alia animalia eo morbo tentari: Hippocrates de Morbo Sacro, text. 13. pag. 338. capras et oves: equos Absyrtus, &c. Nos vidimus et e quadrupedibus vaccas, et ex volucribus curruca, *les fauvettes*, et ex iis quæ sermonem imitantur humanum, aves merulis similes, quas Galli *Sansonnets* vocant.

[a] *Abeunt*] Arist. Hist. Anim. VIII. 15. p. 916.

bus, sola carne[b] vescens avis ex iis quæ aduncos ungues non habent: sed in vicina abeunt, apricos[1] secutæ[c] montium recessus: inventæque jam sunt ibi nudæ atque deplumes.[d] Thebarum[e] tecta subire negantur, quoniam urbs illa sæpius capta sit: nec Bizyæ[2][f] in Thracia, propter scelera Terei.[g] Cæcina Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus,[h] comprehensas in Urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes, illito victoriæ colore.†[i] Tradit et Fabius Pictor in Annalibus suis, cum obsideretur præsidium Romanum a Ligustinis,[3] hirundinem a pullis[j] ad se allatam: ut lino ad pedem ejus alligato nodis significaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

Cap. xxxiv. 1 *Africos* Chiffl. aliique codd. ap. Harduin. 'Codex Ms. *Africo*, id est, abeunt Africo, nisi forte scribendum *Africæ*, quia sequitur: 'inventæ jam sunt ibi.'' *Laet.*—2 *Bizicis* Chiffl. *Biziæ* Gronov. et edd. vett. —† *illita victoria colore* Pint.—3 *Ligusticis* Vet. Dalec. et mox in eodem, *cum epistola ad se;* codex Dalec. *epistolam ad se;* unde Dalecampius legit, *a pullis ad se allatam, ut lino pro epistola*, i. e. epistolæ loco.

NOTÆ

[b] *Sola carne*] Arist. Hist. Anim. viii. 6. p. 884.

[c] *Apricos secutæ*] Hoc est, cavernas montium ad Solem apertas, vel tutas saltem a frigore. Refert Athan. Kircherus, tom. ii. Mundi Subterr. lib. viii. p. 88. id se multis experimentis verum didicisse. Vide Notas et Emend. num. 30.

[d] *Deplumes*] Cujusmodi hirundinibus Eutropii depile caput, tineaque exesum, Claudianus confert in Eutrop. i. 118. 'Vel qualis gelidis pluma labente pruinis Arboris immoritur trunco brumalis hirundo.'

[e] *Thebarum*] Solinus cap. 10. pag. 28. Sed vide Notas et Emend. num. 31.

[f] *Nec Bizyæ*] Plinius idem iv. 18. 'Intus Bizya, arx regum Thraciæ, invisa hirundinibus.' Stephano, Βιζύη.

[g] *Scelera Terei*] De hac re egimus iv. 18.

[h] *Quadrigarum dominus*] Vide Notas et Emend. num. 32.

[i] *Illito victoriæ colore*] Ad significandam amicis victoriam illius diei Circensem, factionis victricis illiniebat hirundinibus colorem. Monuimus alias quatuor olim factiones extitisse, Russatorum, Prasinorum, Albatorum, et Venetorum, coloribus inter se distinctas, a quibus et cognomina ipsa eæ traxerunt. De Felice Russato auriga diximus vii. 54.

[j] *A pullis*] Hoc est, a nido extractam, ubi pullos fovebat. Intelligebant enim obsessi milites Romani, remeaturam hirundinem, cum abire libera sineretur, in eundem nidum, qui in præsidio obsesso fuit, ubi ipsi qui obsidebantur nodorum numerum annotarent.

XXXV. Abeunt[k] et merulæ, turdique, et sturni simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, visi sæpe ibi, quo hybernum pabulum petunt:[1] itaque in Germania hyeme maxime turdi cernuntur. Verius turtur[2] [1] occultatur, pennasque[m] amittit. Abeunt et palumbes,[n] quonam et in iis incertum. Sturnorum[o] generi proprium[3] catervatim volare, et quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus velox[p] celeritas: quibus ex causis[q] neque rapinæ ceterarum alitum obnoxia est. Ea demum[4] sola avium nonnisi in volatu pascitur.

XXXVI. (XXV.) Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbæ: semestres, ut hirundines: trimestres, ut turdi et turtures: et quæ, cum fœtum eduxere, abeunt, ut galguli, upupæ.

XXXVII. (XXVI.) Auctores sunt,[r] omnibus annis advolare Ilium ex Æthiopia aves, et confligere ad Memnonis[s]

CAP. XXXV. 1 Vet. Dalec. *nisi spe cibi, quo, &c. petant.*—2 *Vere turtur* cod. Dalec. 'Quod haud dubio melius.' *Laet.*—3 Chiffl. *prius.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Eadem demum* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

[k] *Abeunt*] Arist. Hist. Anim. VIII. 21. p. 937. Merula Gallis, *un Merle:* turdus, *une Grive.*

[l] *Verius turtur*] Non proprie, inquit, memoratæ modo aves occultantur: quoniam ibi sæpe conspiciuntur, ubi victum quæritant: at turtur verius occultatur, pennasque amittit. Vide Notas et Emend. num. 33.

[m] *Pennasque*] Hoc est, plumas: Nam et Arist. loc. cit. pag. 735. πτεροῤῥύει ἐν τῇ φωλείᾳ dixit, *in latibulo plumis spoliatur:* et turturem Plinius merulis, turdis, sturnisque opponit, qui nec occultantur, nec plumam amittunt.

[n] *Abeunt et palumbes*] Arist. Hist. Anim. VIII. 15. p. 917.

[o] *Sturnorum*] Gallis, *des étourneaux.*

[p] *Flexuosi volatus velox*] Sunt aliæ aves permultæ, quæ et flexuose volent, et celeritate valeant: sed flexuosum volatum quæ tanta velocitate expediant, sunt omnino nullæ: idque non uno modo, sed multiplici: flexuoso, anfractuoso, retorto, perplexo.

[q] *Quibus ex causis*] Solinus cap. 10. p. 28.

[r] *Auctores sunt*] Hæc totidem verbis Solinus cap. 40. p. 71. et Ælian. Hist. Anim. V. 1.

[s] *Ad Memnonis*] Juxta Ilium, ex Martiano, lib. VI. cap. de Phrygia, p. 221.

tumulum, quas ob id Memnonidas[t] vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Æthiopia circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides[a] in Bœotia. Africæ hoc est[b] gallinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quæ novissimæ sunt peregrinarum avium in mensas receptæ propter ingratum virus.[a][c] Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. (XXVII.) Seleucides[d] aves vocantur, quarum adventum ab Jove precibus impetrant Casii montis incolæ, fruges eorum locustis vastantibus. Nec unde veniant, quove abeant, compertum, nunquam conspectis, nisi cum præsidio earum indigetur.[1]

[a] *Injucundum saporem.*

CAP. XXXVII. 1 'Mss. omnes hoc loco, et *Mennonis tumulum*, et *aves Mennonidas*, et *regiam Mennonis* habent; tamen edd. vetustæ habent, *Memnonis, Memnonidas.*' Harduin. 'Bene cod. Reg. 1. *ad Memnonis tumulum, &c.* Perperam Cl. Harduinus e cod. Reg. 2. *Mennonis.* Teste Æliano, v. 1. Memnonides aves sunt nigræ, et accipitribus similes.' *Brotier.* Harduinum sequuntur Miller. Bipont. et Franz.

CAP. XXXIX. 1 Vet. Dalecampii, *præsidio earum indigent.*

NOTÆ

[t] *Memnonidas*] Describit eas Ælianus loc. cit.

[a] *Meleagrides*] De his fabulam narrat Ælianus Hist. Anim. IV. 42. Quæ sint porro Meleagrides, statuere haud proclive est. Vide Notas et Emend. num. 34.

[b] *Africæ hoc est*] Ex Varrone ista sunt de Re Rust. III. 9. p. 104. 'Gallinæ Africanæ sunt grandes, variæ, gibberæ, quas Meleagridas appellant Græci: hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt e culina, propter fastidium hominum.'

[c] *Ingratum virus*] Ingratum saporem. Sola igitur raritas, et pretium augebat, et mensis admovebat. Hinc Varro loc. cit. 'Veneunt propter penuriam magno:' et Petronius in Sat. pag. 339. 'Atque Afræ volucres placent palato, Quod non sunt faciles.'

[d] *Seleucides*] Genus hoc avium fabulosum esse censet Aldrov. Ornithol. X. 5. pag. 629. Sed immerito. Dalecampius genus Elorii quoddam esse arbitratur. Recte negat Aldrov. idem, quod ἐλώριος ex ardearum genere est, et pisce vescitur. Galenus, tomo VII. de Locis Affect. VI. 3. pag. 512. ὀρνίθια vocat, aviculas popularibus suis probe cognitas. Suidam exscripsisse ex Plinio putes, quæ habet de ave Seleucide, tom. II. pag. 725. Σελευκὶς, ὄρνεόν ἐστιν εὔπεπτον, καὶ ἀκόρεστον, καὶ πανοῦργον, καὶ τὰς ἀκρίδας χανδὸν λαφύσσον. Ut ut est, a Seleucia Pieriæ, quæ in Syria Antiochia est, ubi et mons Casius, nomen sortitæ videntur: neque sunt hujus orbis nostri.

XL. (XXVIII.) Invocant[e] et Ægyptii ibes suas contra serpentium adventum: et Elei Myiagron[1 f] Deum, muscarum multitudine pestilentiam afferente: quæ protinus intereunt, quam litatum est ei Deo.[2 g]

XLI. (XXIX.) Sed in secessu avium et noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta[h] insula non est: etiam[1] si qua invecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat: tanquam genera frugum fruticumve, sic et animalium, non nasci, translatitium:[i] invecta emori, mirum. Quid est

CAP. XL. 1 Vet. Dalec. *et Cyrenaici Achorem;* Chiffl. *et Elitini Sacorem.* —2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *postquam litatum est ei Deo* cod. Dalec. et Pintian. *qua litatum est illi die* edd. vett. et Gronov.

CAP. XLI. 1 Cod. Dalec. *et etiam.*—2 Parm. *sic et animalium non nasci,*

NOTÆ

[e] *Invocant*] Solinus cap. 32. p. 61. Diodorus Bibl. lib. I. p. 78. Plutarchus de Iside, p. 381. Phile de Ibi, p. 48. Eusebius Præpar. lib. II. pag. 49. Sed uberius Mela, a quo hæc Plinius, III. 8. pag. 61. 'De serpentibus,' inquit, 'memorandi maxime, quos parvos admodum, et veneni præsentis, certo anni tempore, ex limo concretarum paludum emergere, in magno examine volantes Ægyptum tendere, atque in ipso introitu finium, ab avibus quas ibidas appellant, adverso agmine excipi, pugnaque confici traditum est.' Avium formam Cicero describit, de Nat. Deor. lib. I. p. 43. 'Ægyptii nullam belluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt: velut ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aves excelsæ cruribus rigidis, corneo proceroque rostro: avertunt pestem ab Ægypto, cum volucres angues ex vastitate Libyæ vento Africo invectas interficiunt atque consumunt. Ex quo fit ut illæ nec morsu vivæ noceant, nec odore mortuæ.' Ex Herodoto id omnes acceperunt, II. 75. p. 117.

[f] *Elei Myiagron*] Μυΐαγρον, seu *muscarum venatorem.* Jovem Ἀπόμυιον vocant alii. Clemens Alex. in Protrept. pag. 24. Ἀπομυίῳ Διὶ θύουσιν Ἠλεῖοι, Ῥωμαῖοι δὲ Ἀπομυίῳ Ἡρακλεῖ. Solinus cap. 1. p. 2. 'Hercules,' inquit, 'Myiagrum Deum dicitur imprecatus,' scilicet ne muscis in sacellum suum esset ingressus: qua de re cap. seq. Mss. quidam hoc loco *Myiacoren* legunt, ut arbitror, mendose.

[g] *Quam litatum est ei Deo*] Tauro scilicet immolato, ut dicetur XXIX. 34. Vide Notas et Emend. num. 35.

[h] *In Creta*] Solinus cap. 11. p. 30. Ælian. Hist. Anim. v. 2.

[i] *Translatitium*] Vulgare est, et frequenter accidit: neque enim *tralatitium* idem est, atque importatum aliunde, ut Budæus existimavit. Porro hunc locum, interpunctione emendata, non parum illustravimus.

illud unius generis saluti[2] adversum? quæve ista[3] naturæ invidia? aut qui terrarum dicti avibus[4] termini? Rhodus[j] aquilam non habet. Transpadana Italia juxta Alpes Larium lacum appellat, amœnum arbusto agro,[5] [k] ad quem ciconiæ non permeant:[6] sicuti nec octavum citra lapidem[7] ab eo, immensa,[8] alioqui finitimo, Insubrium tractu examina graculorum[l] monedularumque,[m] cui soli avi[n] furacitas argenti aurique præcipue mira est. Picus Martius in Ta-

translatitiorumque invecta mori. Mirum quidem est illud unius generis aliti; Vet. Dalec. *animalium nasci: translatitiorum invecta mori mirum. Quid e. i. u. g. aliti;* Chiffl. *Quod illud est, &c.*—3 Vet. Dalec. *quænam est iis.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *dicati avibus* Gronov. et edd. ante Harduin.—5 'Miror Pintianum reposuisse adversus fidem membranarum veterum, *arbustato agro.* Lego per parenthesin: *T. I. j. A.* (*L. l. appellant*) *a. arbusto agro.*' Nic. Heinsius. Vid. Adv. II. 9. p. 269. *agrum* pro *agro* Vet. Dalec. *arbustato agro* alii etiam ap. Laet. 'Arbustare' usurpat Plin. XVII. 35.—6 Vet. Dalec. *transmeant.*—7 Ita codd. Regg. Dalec. Ambrosian. Rezzon. et Editio princeps; *circa lapidem* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—8 'Ita codd. Regg. 1. 2. Rezzon. et Editio princeps. Perperam interpungunt recentiores editiones: *ab eo. Immensa, &c.*' Brotier. *ab eo. Immensa* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, Chiffl. *argenti aurique*

NOTÆ

[j] *Rhodus*] Suetonius in Tiberio, c. 14. agens de ostentis, quæ Tiberio præsagirent principatum: 'Ante paucos, inquit, quam revocaretur, dies, aquila, nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus ejus assedit.' In eam rem extat elegans inprimis epigramma in Anthologia, lib. I. tit. 60. ab Apollonida vate scriptum: Ὁ πρὶν ἐγὼ Ῥοδίοισιν ἀνέμβατος ἱερὸς ὄρνις, Ὁ πρὶν Κερκαφίδαις αἰετὸς ἱστορίῃ, Ὑψιπετῆ τότε ταρσὸν ἀνὰ πλατὺν ἠέρ' ἀερθεὶς, Ἤλυθον, ἠελίου νῆσον ὅτ' εἶχε Νέρων, Κείνου δ' αὐλίσθην ἐνὶ δώμασι, χειρὶ συνήθης Κράντορος, οὐ φεύγων Ζῆνα τὸν ἐσσόμενον. *Cercaphidis non visa Jovi sacrata volucris, Quam Rhodos ex sola noverat historia, Expandi celeres quo non prius aëre pennas, Dum præsens colitur Solis in urbe Nero, Tecta sedens super ipsa: Jovem non vito futurum, Inter regales ludere sueta manus.*

[k] *Arbusto agro*] Hoc est, consito arboribus ad usum maritandarum vitium. Unde Plinius idem XVII. 35. 'Transpadana Italia, cornu, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros.' Res arbustiores dixit alicubi Tertullianus, hoc est, feliciores.

[l] *Graculorum*] *Choucas rouges*, a rostro puniceo sic appellati. Vide quæ dicturi sumus de graculi nomine XI. 35.

[m] *Monedularumque*] *Chouettes.* Vide Notas et Emend. num. 36.

[n] *Cui soli avi*] Nam, si lubet cum Ovidio ludere Met. VII. 'Mutata est in avem, quæ nunc quoque diligit aurum, Nigra pedes, nigris velata monedula pennis.'

rentino agro negatur esse. Nuper, et adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ [o] appellantur. Proprium his calvescere omnibus annis, cum serantur [p] rapa. Perdices [q] non transvolant Bœotiæ fines in Attica: [r] nec ulla avis [s] in Ponto, insula [9] [t] qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. [u] In Fidenate agro juxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romæ [v] in ædem Herculis in foro Boario nec muscæ, nec canes [w] intrant. Multa præterea similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cum Theophrastus tradat invectitias esse in Asia [x] etiam columbas, et pavones, et corvos, [10] et in Cyrenaica [y] vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oscines: fere [1] mutant colorem vocemque tempore anni, [a] ac repente fiunt aliæ: quod in

præcipua; margo edd. Dalec. etiam *præcipua.*—9 Cod. Dalec. *in Ponti insula;* et mox in eodem, *infestat sacratam ei, &c.*—10 Cod. Dalec. *et cervos.*

CAP. XLII. 1 Cod. Dalec. *Alia admiratio. Oscines fere.* Mox, Chiffl. *ut*

NOTÆ

[o] *Variæ*] Ποικιλίδες, quod partem aliquam plumarum albicantem habeant. Nostræ sunt eæ picæ vulgares.

[p] *Cum serantur*] Augusto mense, uti dicturi sumus XVIII. 35.

[q] *Perdices*] Solinus cap. 7. pag. 23. Athen. lib. IX. p. 390.

[r] *In Attica*] Forsan rectius, *in Atticam.*—' *In Attica.* Hoc est, fines Bœotiæ, qua attingit Atticam regionem: in Atticum solum non transmeant.' *Ed. sec.*

[s] *Nec ulla avis*] Solinus cap. 19. p. 38. Antigon. Caryst. cap. 134.

[t] *Insula*] Leuce, de qua egimus IV. 27.

[u] *Ædem*] Ex superioribus subintellige *transvolat.*

[v] *Romæ*] Solini paraphrasis cap. 1. pag. 2. 'Suo quoque numini Hercules instituit aram.... Hoc sacellum Herculi in Boario foro est, in quo argumenta et convivii, et majestatis ejus remanent. Nam divinitus illo neque canibus, neque muscis ingressus est. Etenim cum visceratione sacricolis daret, Myiagrum Deum dicitur imprecatus: clavam vero in aditu reliquisse, cujus olfactu refugerunt canes: id usque nunc durat.' Fuit hæc ædes Herculis Victoris, sive Triumphalis, Forumque Boarium, in octava Urbis regione.

[w] *Nec canes*] Plutarch. in quæst. Rom. pag. 285.

[x] *In Asia*] Mosis tamen ævo Syriam totam πολυτρήρωνα fuisse, ex Sacris Paginis plane conficitur.

[y] *In Cyrenaica*] Ea de re dictum superius VIII. 83.

[a] *Tempore anni*] Vide quæ de hac

grandiore alitum genere grues tantum:[b] hæ enim[2] senectute nigrescunt. Merula[c] ex nigra rufescit,[3] canit æstate, hyeme balbutit,[d] circa solstitium[e] muta.[4] Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur duntaxat maribus. Turdis color[f] æstate circa cervicem varius, hyeme concolor.[g]

XLIII. Lusciniis[h] diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus[1] sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in novissimum[2] digna miratu ave. Primum tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicæ[3] scientia modulatus editur sonus: et nunc continuo[i] spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo,[j] nunc distinguitur conciso,[k] copulatur[l] intorto, promittitur[m] revocato, infuscatur[n] ex inopinato:[4]

tempore anni.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *eæ enim* Gronov. et al. ante Harduin.—3 *Merulæ ex nigra ruffescunt* Chiffl. *Merula ex nigra rubescit* cod. Dalec.—4 Cod. Dalec. *circa s. mutat.*

CAP. XLIII. 1 Cod. Dalec. *garrulis.*—2 Vet. Dalec. aliique vett. *novissimis.*—3 Chiffl. *musica.*—4 Cod. Dalec. *promitur, revocatur, infuscatur ex inopi-*

NOTÆ

loquendi forma diximus, in Notis et Emend. libri superioris, num. 131.

[b] *Grues tantum*] Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 352. Solin. cap. 10. pag. 28.

[c] *Merula*] Arist. Hist. Anim. IX. 75. pag. 1168. Nostris, *Merle noir.*

[d] *Balbutit*] Arist. Τοῦ δὲ χειμῶνος παταγεῖ, καὶ φθέγγεται θορυβῶδες, *hyeme strepit, et tumultuose voculatur.*

[e] *Circa solstitium*] Æstivum scilicet, quo tempore latet, ut ait Arist. Hist. Anim. VIII. 21. pag. 736. et pennas amittit, et silet.

[f] *Turdis color*] Arist. Hist. Anim. VIII. 75. pag. 1168.

[g] *Concolor*] Hoc est, unius coloris, qui proxime ad sturni colorem accedat. Arist.

[h] *Lusciniis*] Arist. iisdem verbis loc. cit.

[i] *Et nunc continuo*] Id carmine expressit haud invenusto vates non ignobilis: 'Nunc ceu rudis, aut incerta canendi Projicit in longum, nulloque plicabile flexu Carmen init, simili serie, jugique tenore Præbet iter liquidum labenti in pectore voci.'

[j] *Variatur inflexo*] Variat sonum inflexo spiritu, cum præsertim cantus crispatur, *il fredonne.*

[k] *Conciso*] Cæsim variato cantu, sive sibilis intercisis, eodem intervallo nihilominus continuatis.

[l] *Copulatur*] Cum multiplices vocis modulos tremulo gutture, ac veluti contorto crebrius spiritu, ingeminat: Galli vocant, *Roulemens:* quidam, *roulades.*

[m] *Promittitur*] Non jam emittens foris, sed intus revocans spiritum, ac veluti resorbens, sibilum interim edit

interdum et secum ipse murmurat:[5 o] plenus,[p] gravis, acutus, creber, extentus: ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quæ exquisitis tibiarum tormentis[6 q] ars hominum excogitavit: ut non sit dubium hanc suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis.[a] Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique.[7] Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitam, spiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliæ juveniores,[8 r] versusque quos imitentur accipiunt. Audit discipula[s] intentione magna, et reddit, vicibusque reticens.[9] Intelligitur emendatæ correptio,[10] et in docente

[a] *Similem dicendi suavitatem præmonstratam in Stesichoro aliquando fore, efficaci auspicio, cum in ore ejus, qui tum infans esset, luscinia cecinit.*

natu.—5 Chiffl. *memorat.*—6 Dalec. *tibiarum instrumentis.*—7 Cod. Dalec. *artes esse plures singuli s. c. nec idem omnibus, sed suas cuique.*—8 Ita Chiffl. Par. Brott. Regg. Brott. Colb. 1. 2. Rezzon. Editio princeps, Venett. et al. *juniores* edd. plurimæ ante Brot. 'Ea quoque voce usus est Varro, teste Servio.' *Brotier.* Extat etiam in quibusdam codd. Livianis, lib. v. cap. 10. ubi consule Drakenb. ap. Apul. Met. VIII. p. 167. et ap. Plin. Epist. IV. 8. ubi vide Beroald. et Cortium.—9 Ita codd. Ambrosian. 2. Reg. Brot. 1. a manu sec. Rezzon. et Editio princeps. *vicibusque reticent* Regg. Brott. 2. 3. Reg. Brot. 1. a m. pr. edd. vett. item Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *vicibusque recitant* Vet. Dalec. Dalecampius vero legit *vicibusque recitet.*—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum Edd. Har-

NOTÆ

una contentione perpetuum, ac longiuscole productum. Sic paulo ante cap. 29. de tetraonibus: *moriuntur spiritu revocato.*

n *Infuscatur*] Obscuriorem vocem assimulat, ut aliam avem canere potius, quam lusciniam, putes.

o *Murmurat*] *Il gazouille.* Satis eleganter idem poëta: 'Ex inopinato gravis intonat, et leve murmur Turbinat introrsus,' &c.

p *Plenus*] Nunc æquabili vocis sono, nunc gravi ac summissiore, nunc acuto, elatoque utitur, *il contrefait le fausset.* Nunc eosdem sonos celeritate maxima devolvit, nunc eosdem protrahit longius. Cum lubet, summum vocis sonum affectat, *le dessus:* medium, *la taille:* imum, *la basse-contre.*

q *Tormentis*] Hoc est, instrumentis, quibus excogitandis, concinnandisque apte hominum torquentur ingenia.

r *Juveniores* [*juniores*] Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Juveniores.*

s *Audit discipula*] Docentem magistram, discipulamque æmulantem audivisse se Aristoteles ipse narrat

quædam reprehensio. Ergo servorum illis pretia sunt, et quidem ampliora, quam quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex,[t] candidam alioquin, quod est prope invisitatum,[11] venisse, quæ Agrippinæ Claudii principis conjugi dono daretur. Visum jam sæpe, jussas canere cœpisse, et cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transversas arundines aqua, foramen inspirantes, linguæque[u] parva[12] aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ tamque artifices argutiæ a quindecim diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere, aut satiatas. Mox æstu[v] aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur et color. Postremo[w] hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ ceteris avibus. Pariunt vere[x] primo cum plurimum sena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam[a] simul colo-

duin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *correctio* edd. vett. et Gronov.—11 'Bene *invisitatum* Reg. 1. Sic quoque Tacitus, Hist. II. 50. 'Avem invisitata specie.' Vide quæ ibi annotavi.' *Brotier. inusitatum* edd. ante Brotier. —12 'Vet. et Parm. *aquas fronde harundinea, quasi foramine, inspirantis linguæ, ut parva;* nisi quod hic habet, *in translabias;* manuscriptus, *transversas arundine aqua foramine inspirantes linguæque parva.* Lego, *addita transversim in os arundine, tanquam foramine inspirantes linguæ parva.*' Dalec.

NOTÆ

Hist. Anim. IV. 9. pag. 498. Id quoque notat Plutarchus de Solert. Animal. pag. 973.

[t] *Sestertiis sex*] Sive sestertium sex millibus. Monetæ nostræ, libræ sunt omnino sexcentæ.

[u] *Linguæque*] In his arundinibus ex arte incisis, quid lingua seu ligula sit, tralatitium est. Nostris, *la Languette.*

[v] *Mox æstu*] Arist. loc. cit. pag. 1168. 'Æstate procedente,' inquit, 'aliam mittit vocem: non amplius omnimodam, neque celerem, neque contentam, sed simplicem: colorem quoque alium induit.' Ælian. Hist. Anim. XII. cap. 28.

[w] *Postremo*] Arist. tum loc. cit. tum V. 9. pag. 541.

[x] *Pariunt vere*] Arist. Hist. Anim. V. 9. pag. 541. *θέρους ἀρχομένου, æstatis initio.*

[a] *Nam formam*] Ficedulæ nostræ, *Becfigues,* ficuum tempore apparent, quod iis vescuntur: discedunt post autumnum: ac tum demum prodeunt pari, sive mesangiæ nostræ, quæ et a *nigro capitis* quasi velamine, *μελαγκόρυφοι* Græcis, nostris quoque *Mesanges Nonnettes* nuncupatæ sunt. Festus: 'Melancoryphi genus avium, quæ Latine vocantur atricapillæ, eo quod summa eorum capita nigra sint.'

remque mutant: hoc nomen[b] autumno: non habent postea: melancoryphi vocantur.[1] Sic et erithacus[c] hyeme, idem phœnicurus[2] æstate. Mutat et upupa,[d] ut tradit Æschylus[e] poëta, obscœna alias pastu[3][f] avis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

XLV. Œnanthe[g] quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu ejusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus[h] utrumque. Chlorion[i] quo-

Cap. XLIV. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont et Franz. *Hoc nomen nonnisi autumno habent: postea melancoryphi vocantur* Gronov. et al. vett. Vide Nott. Varr. Cod. Dalec. *notantur* pro *vocantur*; quæ voces vix distingui possunt in codd. antiquis.—2 Aristot. IX. 49. *phœnicurgus.* —3 'Τὸ *pastu* redundare videtur.' *Dalec.* Vide Not. et Emend. n. 38.

NOTÆ

Hinc ea in animis vulgi insedit opinio, quam Aristoteles ipse sequitur, Hist. Anim. IX. 75. pag. 1169. ex eoque Plinius hausit, alteram harum avium certo anni tempore alterius formam induere. Discessit ab hac hæresi Alexander Myndius, qui apud Athen. lib. II. pag. 65. parorum species duas agnoscit, alteram quæ ficuum tempore *συκαλὶς* vocetur: alteram parum sive mesangiam atri capitis, *αἰγίθαλον μελαγκόρυφον.*

[b] *Hoc nomen*] Vide Notas et Emend. num. 37.

[c] *Sic et erithacus*] Arist. loc. cit. Item Geoponicon auctor XV. 1. pag. 405. Καὶ ἐρίθακος, καὶ οἱ καλούμενοι φοινικοῦροι θερινοί. Sed similis est hic error priori, et simili ex causa ortus. Gallorum aucupes erithacum vocant *Gorge Rouge*, ut Bellonius refert, VII. 9. eumque secutus Aldrov. Ornith. XVII. 30. pag. 741. Phœnicurum, eodem Bellonio teste, *Rossignol de muraille.* Subscribit et Aldrov. cap. 32. pag. 746.

[d] *Mutat et upupa*] Arist. iisdem verbis, Æschylum quoque laudans, loc. cit. Et Geopon. auctor loc. cit. Ὁ ἱέραξ καὶ ὁ ἔποψ μεταβάλλει, *Accipiter et upupa invicem transformantur.* Sed hæc haud magis similia veri, quam quæ de melancorypho jactata vidimus. Accipiter vere apparet, recedit æstate: quo tempore apparet upupa. Hæc Gallis *Hupe* dicitur. Bellonium vide VI. 10. Aldrov. Ornith. XVII. 11. pag. 792.

[e] *Æschylus*] Hujus versus de upupa recitat Arist. Hist. Anim. IX. cap. 75. pag. 1167.

[f] *Obscœna alias pastu*] Vide Notas et Emend. num. 38.

[g] *Œnanthe*] Totidem verbis Arist. loc. cit. Οἰνάνθη. Parram Plinius ipse appellat XVIII. 69. sed faciem nusquam describit: Aristoteles quoque nomine solo contentus. Ne Bellonio assentiar VII. 12. existimanti esse avem eam, quæ Gallis *Cublanc* dicitur, multa deterrent. Parræ recinentis omen ceu infaustum Horatius memorat III. Od. 27.

[h] *Ipsis diebus*] Ipso die quo Sirius oritur, occultat sese œnanthe, seu parra: ipso die, quo Sirius occidit, prodit.

[i] *Chlorion*] Χλωρίων Aristoteli Hist.

que, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa solstitia[j] procedit.

(XXX.) Merulæ[k] circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquam[l] aliubi, candidæ nascuntur. Ibis[m] circa Pelusium tantum nigra est, ceteris[n] omnibus locis candida.

XLVI. (XXXI.) Oscines,[o] præter exceptas,[p] non temere fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.[q]

XLVII. (XXXII.) Eo maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria, quique[a] navigant,[t] novere. Ipsa avis[b] paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte ma-

Cap. XLVII. 1 Cod. Dalec. *qui maria quoque navigant.*—2 Ita Reg. Brot.

NOTÆ

IX. 28. pag. 1058. Chlorion, χλωρὶς, et χλωρεὺς, aves sunt nomine solo affines, genere dispares, apud Arist. Hist. Anim. IX. 2. p. 1002. et cap. 20. pag. 1048. Chlorionem totum esse luteum, magnitudine turturis, docet Philosophus: vixque adeo Scaligero assentior, chlorionem affirmanti eam esse aviculam quam Galli *Verdier* vocant: est enim ea turture haud paulo minor: Vireonem appellat Plinius XVIII. 69.

j *Circa solstitia*] Æstiva: περὶ τὰς τροπὰς τὰς θερινάς. Arist. et Ælian. Hist. Anim. IV. 47.

k *Merulæ*] Arist. Hist. Anim. IX. 25. pag. 1057. Auctor Mirab. Auscult. pag. 1151. Solinus cap. 7. pag. 22. Ælianus item ex Sostrato Hist. Anim. V. 27.

l *Nec usquam*] Nunc aliubi multis in locis reperiri experientia docuit. Bellonius de Avibus VI. 25. in Sabaudia, Arverniaque esse frequentes ait.

m *Ibis*] Aristot. Hist. Anim. IX. 35. pag. 1063. et Solinus cap. 32. pag. 61.

n *Ceteris*] Ceteris Ægypti nimirum locis. Est enim Ægypti peculiaris avis illa. Atque ita Arist. 'Ibes,' inquit, 'in Ægypto duum sunt generum: candidæ aliæ, aliæ nigræ. Cetera in terra Ægypti, ἐν μὲν οὖν τῇ ἄλλῃ Αἰγύπτῳ, albæ sunt, in Pelusio non sunt: contra in illa non sunt nigræ: in Pelusio sunt.' Utrumque ibidum genus describit Herod. II. 76. pag. 118.

o *Oscines*] Arist. Hist. Anim. V. 9. pag. 539.

p *Præter exceptas*] Luscinias intelligit, de quibus extremo cap. 43. 'Pariunt,' inquit, 'vere primo cum plurimum sena ova.'

q *Vitales*] Βιωσίμους, qui spem vitæ habeant.

a *Maria, quique*] Et maria, inquit, novere, sunt enim tum tranquilla: et qui navigant, sedato enim mari utuntur. Vide Notas et Emend. num. 39.

b *Ipsa avis*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Animal. IX. 21. pag.

jore, tantum purpureis et candidis admixta pennis,[2] collo gracili[c] ac procero. Alterum genus[d] earum magnitudine distinguitur et cantu.[3] Minores[e] in arundinetis canunt. Halcyonem[f] videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum[g] occasu, et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant[h] bruma, qui dies halcyonides[i] vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime.[j] Faciunt autem[4][k] septem ante brumam diebus nidos, et totidem sequentibus pariunt.

1. et Editio princeps, *purpureas candidis admixta pennis* Chiffl. unde Dalecampius conjectabat, *purpura candidis admixta pennis.* Edd. vulgg. ante Brotier, *purpureis et candidis admixtis* (vel *admistis*) *pennis.* Franz. *admixis.* Vide Nott. Varr.—3 Pintianus conj. *Alterum genus eorum m. d. nec canunt.*—4 'Ante hanc periodum verba, *In reliquis partibus est quidem mitius pelagus. Siculum utique tractabile;* inserunt vulgatæ edd. quæ Harduinus optimo jure delet.' *Franz.* Gronov. et al. vett. exhibent: *Siculo maxime. In reliquis .... tracta-*

NOTÆ

1050. ubi iisdem plane verbis majorem describit *halcyonem*, ἀλκυόνα, quam Scaliger in lib. VIII. Arist. pag. 892. Gallis *Martinet pescheur* ait appellari, post Bellonium IV. 25.

[c] *Collo gracili*] Vel collum pro rostro καταχρηστικῶς dixisse Plinium necesse est, quod paulo sane durius esse non inficior: aut certe hallucinatum esse: rostrum enim procerum halcyoni, et gracile esse, non collum, tum res ipsa monet, effigiesque quam Bellonius exhibet loc. cit. tum Arist. quem alioqui Plinius ad verbum hoc loco transcribit: τὸ δὲ ῥύγχος, ὑπόχλωρον μὲν, μακρὸν δὲ καὶ λεπτόν. Quod si hæc ab aliis hausit scriptoribus, nec temere ab iis utraque colli rostrique proceritas halcyoni attributa est, labascit eorum conjectura, quos diximus existimasse halcyonem nunc appellari, *Martinet pescheur.*

[d] *Alterum genus*] Alterum, inquit, genus halcyonum a superiore distat et magnitudine et cantu: sunt enim minores eæ, et in arundinetis canunt: Bellonio IV. 26. *Rousseroles.* Vide Notas et Emend. num. 40.

[e] *Minores*] Arist. Hist. Anim. VIII. 7. pag. 892.

[f] *Halcyonem*] Arist. Hist. Anim. V. 9. p. 541. Indicat vel hæc avis raritas non esse halcyonem, quæ vocetur *Martinet pescheur*, a Scaligero Bellonioque.

[g] *Vergiliarum*] Harum occasum incidere alias monuimus in diem XLIV. post æquinoctium autumnale.

[h] *Fœtificant*] Arist. totidem verbis loc. cit. pag. 539.

[i] *Halcyonides*] Ἀλκυόνειοι ἡμέραι, Aristoteli: Halcyonei Columellæ XI. 2. pag. 372. De hac re Basilius eleganter in Hexaëm. Homil. VIII. pag. 105. Allusit ad hos dies in Casina Plaut. in Prolog. vs. 26. 'Tranquillum est: Halcedonia sunt circa forum.'

[j] *Siculo maxime*] Vide Notas et Emend. num. 41.

[k] *Faciunt autem*] Arist. loc. cit.

Nidi earum admirationem habent pilæ figura,[l] paulum eminenti, ore perquam[m] angusto,[5] grandium spongiarum similitudine:[n] ferro[o] intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma[p] arida maris. Nec unde[q] confingantur, invenitur. Putant ex spinis aculeatis:[r] piscibus enim vivunt. Subeunt[s] et in amnes. Pariunt[t] ova quina.

XLVIII. Gaviæ[u] in petris nidificant: mergi et in arboribus. Pariunt plurimum[v] terna: sed gaviæ æstate, mergi incipiente vere.

bile. Faciunt autem, &c. Vide Not. et Emend. n. 41.—5 Cod. Dalec. *paululum eminentiore perquam angusta.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *magnitudine* pro *similitudine.*

NOTÆ

[l] *Pilæ figura*] Nidum ait esse rotundum ut pilam: sed in collum produci, et cucurbitam hortensem. Sic Aristotelis verba rectissime intellexit, scribentis loc. cit. Ἡ δὲ νεοττία παρομοία ταῖς σφαίραις....τὸ δὲ σχῆμα παραπλήσιον ταῖς σικύαις. Conferri hæc possunt cum iis quæ de halcyonis nido Plutarchus quoque commemorat de Solert. Anim. pag. 983. et Ælian. Hist. Anim. IX. 17.

[m] *Ore perquam*] Ostiolum, inquit, Philos. angustum habet, quantum satis sit ad ingressum pusillum: adeo, ubi subvortatur mare, ut ne tum quidem ingrediatur.

[n] *Similitudine*] Tum quia *magnitudine maximas spongias vel superat, vel adæquat:* τὸ δὲ μέγεθος αὐτῶν ἐπὶ τῆς μεγίστης σπογγιᾶς μεῖζον. Tum quia *cavernas intus habet, ut spongiæ:* τὰ δὲ κοῖλα παραπλήσια ἔχει τοῖς τῶν σπόγγων. Vide Notas et Emend. num. 43.

[o] *Ferro*] Quia non est dura nidi materia, sed recedens mollitia quadam lenta, non acuto ferro, sed obtuso, frangitur potius, quam scinditur. Sic Aristot. Καὶ κόπτοντι μὲν σιδηρίῳ ὀξεῖ οὐ ταχὺ διακόπτεται· ἅμα δὲ κόπτοντι, καὶ ταῖς χερσὶ θραύοντι, ταχὺ διαθραύεται, ὥσπερ ἡ ἁλοσάχνη.

[p] *Ut spuma*] Sic Aristotelis ἁλοσάχνην vocat, quam alii spumam maris, alii florem vocant: in globos rotundos formata in littus ejicitur, colore subcinereo.

[q] *Nec unde*] Hoc est, ex qua materia. Arist. Ἀπορεῖται δὲ ἐκ τίνος συντίθησι τὴν νεοττίαν.

[r] *Spinis aculeatis*] Hoc est, *ex spinis aculeati piscis*, sive belones appellati, ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης. De belone diximus IX. 76. 'Acus sive belone,' &c. Et XXXII. 53. 'Belone, quos aculeatos vocamus.'

[s] *Subeunt*] Arist. loc. cit.

[t] *Pariunt*] Arist. tum loc. cit. tum Hist. Anim. v. 9. pag. 540.

[u] *Gaviæ*] Gavias mergosque pariter in maritimis cautibus nidificare scribit etiam Philosophus Hist. Anim. v. 9. pag. 540. Addit Plinius etiam in arboribus mergos. Gavia, λάρος Aristoteli, nostris *Mouette* et *Mauve*, de qua Bellonius III. 13. et 14. Mergus, αἴθυια, *Plongeon de mer.* Idem III. 24.

[v] *Pariunt plurimum*] Aristot. loc. cit.

XLIX. (XXXIII.) Halcyonum nidi figura reliquarum quoque solertiæ admonet:[1] neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt.[2] Hirundines[a] luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ[3] multa aqua pennis pulverem spargunt. Ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu[b] summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresque[c] circumagi docent, et foris saturitatem emittere. Alterum genus[d] hirundinum est rusticarum et agrestium, quæ raro in domibus,[e] diversos figura, sed eadem materia,[f] confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum qua peritia et occultandis habiles pullis, et substernendis[4] molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem[g] continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadem juxta[5] oppidum Copton insula est sa-

CAP. XLIX. 1 Cod. Dalec. *nos admonet.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sunt* non legitur in edd. vett. et Gronov.—3 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *madefactum;* Dalec. *madefactis, &c. aspergunt.*—4 Dalec. *substratis.*—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *In eadem Ægypto juxta*

NOTÆ

[a] *Hirundines*] Accepta hæc ad verbum ex Aristot. Hist. Anim. IX. 10. pag. 1028. Eadem fere et Basil. Homil. VIII. in Hexaëm. pag. 104.

[b] *In fœtu*] Arist. loc. cit.

[c] *Adultioresque*] Matres, inquit, ita pullos adultiores robustioresque avertunt, ut extrema pars alvi extra nidum sit, et ita docent foras alvum ex alto nido dejicere, διδάσκουσι τοὺς νεοττοὺς προΐεσθαι.

[d] *Alterum genus*] Illud est quod in his regionibus ad templorum nostrorum fenestras, ac parietes, ingenti numero vere nidificare cernimus.

[e] *In domibus*] Interius scilicet, ubi habitant homines, ut verbis utar Alberti de Animal. VIII. 1. 2. pag. 247. ubi primum hirundinum genus nidificat: alterum enim 'in parietibus murorum exterius.'

[f] *Eadem materia*] Luto.

[g] *Molem*] Tanquam aggerem, Nilo coërcendo. Dissidet a Plinio Thrasyllus in Ægyptiacis, laudatus a Plutarcho, in eo libello, quem de Fluminibus inscripsit pag. 1159. Namque is murum hunc Chelidonium (sic enim appellat) factum ait ex lapidibus, qui collotes dicti, quos hirundines colligant, ex iisque murum ducant.

cra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea et stramento rostrum[h] ejus firmantes,[a] continuatis per triduum[6] noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaque militia[b][7] illis cum anno redit semper. Tertium est[i] earum genus, quæ ripas excavant,[8] atque ita internidificant. Harum pulli[j] ad cinerem ambusti,[c] mortifero faucium malo, multisque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos,[k] migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis[d] attingat.

L. In genere vitiparrarum[1][a] est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inveniri non possit

[a] *Procurrentem insulæ cuneum.*
[b] *Labor, ministerium,* λειτουργία.
[c] *Cremati et in cinerem redacti.*
[d] *Nilus exundans.*

Gronov. et edd. vett.—6 Vet. Dalec. *rostro firmantes cont. triduo.*—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Ea militia* edd. vett. et Gronov.—8 Cod. Dalec. *genus. Excavant ripas.* Mox, Vet. Dalec. *atque in terra nidificant;* alii vett. ap. eundem, *intro nidificant;* alii, *in terram fœtificant.*

Cap. L. 1 'Gaza, *ripariarum;* Gesn. *parorum,* id est, agithalorum.' *Dalec.*

NOTÆ

[h] *Rostrum*] Procurrentem insulæ cuneum, eo quod in acumen desinat, qua parte Nilum excipit, ex similitudine quadam rostrum vocat. Sic calceorum rostra dixere olim prominentes, et ultra pedum longitudinem prosilientes extremas calceorum partes, quæ desinunt fere in acumen. Quæ vero nunc rostra Plinius, scriptores alii linguas appellant. Festus: 'Lingua est promontorii genus, non excellentis, sed molliter in planum devexi.' Familiaris hæc vox Pacuvio apud Gellium, Livio, Ammiano. Sic Ovid. Met. XIII. tria Siciliæ promontoria linguas vocat: 'Tribus hæc excurrit in æquora linguis.' Ligulas Cæsar Bell. Gall. lib. III. aliique appellant loca hujuscemodi in longum a continente in mare exporrecta. Non placet igitur merito Rhenani conjectura, contra Mss. omnium fidem hic *clostrum* legentis. De voce *militiæ*, quæ mox occurrit, vide Gothofredum, in Cod. Theod. lib. XII. tit. 1. de Decurion. leg. 63. pag. 413.

[i] *Tertium est*] Nostris *Hirondelles de rivage.* Internidificare, est certis discretos spatiis nidos construere.

[j] *Harum pulli*] Ea de re opportunius dicemus XXX. 12.

[k] *Non faciunt hæ nidos*] Scilicet ut domesticæ, ac sylvestres, nec luto construunt, nec stramento roborant: sed in riparum cavis, illatis tantum eo plumis stramentisve nidulantur.

[a] *In genere vitiparrarum*] Vide Notas et Emend. num. 43.

aditus. Acanthyllis[2] [b] appellatur, eadem figura ex lino [c] intexens. Picorum alicui suspenditur [d] surculo [3] primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos [4] [e] quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperent. Jam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, camerare ab imbri, aut fronde [5] protegere densa. In Arabia cinnamolgus [6] [f] avis appellatur: cinnami surculis [g] nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. In Scythis avis magnitudine otidis,[h] binos [7] parit, in leporina pelle semper in cacumi-

Gronov. et al. ante Harduin. *in genere parrarum.*—2 Ita Harduin. ex Aristot. IX. 19. eumque secuti sunt recentt. *Agatillis* codd. Harduini et Chiffl. *Argatilis* Gronov. et al. vett.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aliquis suspendit in surculo* edd. vett. et Gronov. Mox, Vet. Dalec. *caluthi* pro *cyathi.*—4 *Gangulos* Chiffl.—5 Cod. Dalec. *cameramque ab imbri fronde;* Gronov. *cameraque ab imbri, aut fronde.*—6 'Ita codd. Regg. 1. 2. et Editio princeps. Perperam Cl. Harduinus, *Cinnamologos.*' Brotier. Chiffl. *cinnamologus;* alii ap. Dalec. *cinamomus.* Vide Aristot. Hist. Anim. IX. 13.—7 Dalec. *bina*, sub. 'ova.' Vide Nott. Varr.—

NOTÆ

[b] *Acanthyllis*] Ab ave superiore, generis nempe vitiparrarum, hæc diversa est. Vide Notas et Emend. num. 44.

[c] *Ex lino*] Ex lini surculis.

[d] *Picorum alicui suspenditur*] Nidus scilicet: quæ vox ex superiori clausula subintelligenda est. Hoc ipsum de galgulo affirmat Aldrovandus Ornithol. XII. 39. pag. 856. confirmatque jactatum sermone vulgi proverbium, ambiguo illudens, 'Galguli nidum a nemine visum esse, quin suspensus is fuerit.'

[e] *Galgulos*] Galgulus nostris *Loriot*, de quo Bellonius VI. 11. Sed is vireonem cum galgulo male confundit. Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Gaugulos* habent. At XXX. 28. iidem *galgulum* exhibent. Vide quæ ibi dicturi sumus.

[f] *Cinnamolgus* [*cinnamologos*] Ita Mss. omnes, et Albertus ex Avicenna de Animal. VIII. 2. 4. pag. 255. Solinus item cap. 33. pag. 63. A legendo cinnamo nomen invenit. Arist. Hist. Anim. IX. 20. pag. 1049. κιννάμωμον ὄρνεον vocat, quæ avis cinnamomum alicunde afferat, ad nidum in Arabia instruendum. Phile quoque de Propr. Anim. pag. 58. et Ælian. Hist. Anim. II. 34.

[g] *Cinnami surculis*] Quod solida fide Plinius recitat, hoc una vulgi opinione constare Herodotus et Aristoteles testantur, Atticismo illo familiari, φασί.

[h] *Magnitudine otidis*] At facie fortassis, ut patria, dispar. Otides Hispanas laudavit jam paulo superius cap. 29. De Scythicis illis accepit a Philosopho Hist. Anim. IX.

nibus ramorum suspensa. Picæ cum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova transgerunt alio.[8] Hoc in his avibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendisque ovis, miro traditur modo. Namque surculo super bina ova imposito ac ferruminato[9] [i] alvi glutino, subdita cervice medio, æqua utrimque[10] libra deportant alio.[a]

LI. Nec vero [a] iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis gravitate prohibitæ sublime petere. Merops [b] vocatur, genitores suos [c] reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori[1] [d] subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

Perdices [e] spina et frutice sic muniunt receptaculum, ut

[a] *Nam surculo ligneo super ova duo imposito, eoque cum ovis alligato excrementi ope ex alvo vice glutini, subdita deinde inter ova duo cervice, æquo utrimque gemini ovi pondere ea deportant alio.*

8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *transferunt alio* edd. vett. et Gronov.—9 Hæc verba *ac ferruminato* desunt in quibusdam codd.—10 Vet. Dalec. *cervice, media æque utrimque.*

CAP. LI. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *inferne cyaneo, superne;* Vet. Dalec. *superne c. superiori;* cod. Dalec. *superne c. priori.* Mox, *defossis altitu-*

NOTÆ

42. pag. 1076. Ἐν δὲ Σκυθίᾳ ὀρνίθων γένος ἐστὶν αἱ ὠτίδες. Τοῦτο τίκτει δύο νεοττούς· οὐκ ἐπικάθηται δὲ, ἀλλ' ἐν δέρματι λαγωοῦ ἢ ἀλώπεκος ἐγκρύψασα, κ. τ. λ. Quo respiciens Albertus M. lib. XXIII. pag. 613. otidem hanc aquilonarem aquilam interpretatur: 'Quod autem Plinius dicit,' inquit ille, 'Aquilam aquilonarem in vulpis pelle ova involvere, et sic sub Sole in ramis arborum suspendere, donec maturata Solis calore exeant, et non ea fovere aquilam, sed cum calore Solis et pellis pulli exierint, ad ea tunc primum redire, jam expertus sum esse falsissimum: quoniam in Livonia,' &c. Aquilarum certe mores ei Philosophus ipse attribuit, in custodiendis ovis, pullisque.

[i] *Ac ferruminato*] Vide Notas et Emend. num. 45.

[a] *Nec vero*] Arist. Hist. Anim. VI. 1. p. 639.

[b] *Merops*] Arist. p. 640. Describitur hæc avis a Bellonio IV. 27. In Creta frequens est: rara in Italia: in Galliis nulla: quare et vernaculo caret nomine.

[c] *Genitores suos*] Ælianus Hist. Anim. XI. 30. Vide Notas et Emend. num. 46.

[d] *Primori*] Alarum extrema parte subrutila.

[e] *Perdices*] Arist. Hist. Anim. VI. 7. p. 670. Quas a rufis pedibus Galli cognominant, *Perdrix rouges.* Nam de aliis dicetur c. 69.

contra feras[2] [f] abunde vallentur. Ovis stragulum molle[3] [g] pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: neve cui frequentior conversatio sit suspecta, transferunt alio. Illæ quidem et maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis [h] frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc [i] inter se dimicant mares desiderio fœminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem [j] et coturnices[4] Trogus, et gallinaceos [k] aliquando: perdices vero [l] a domitis [a] feros, et novos, aut victos,[5] iniri promiscue. Capiuntur quoque pugnacitate ejusdem libidinis, contra aucupis indicem [m] exeunte in prælium duce totius gregis.[b] Capto

[a] *A cicuribus.*

[b] *Capiuntur quoque dum pugnant ex eadem libidine: contra perdicem, quo auceps utitur ad alliciendas alias, exeunte in prælium duce totius gregis.*

dine Chiffl.—2 Cod. Dalec. et Chiffl. *feram.*—3 Gronov. et al. ante Harduin. *molli.* Paulo post, Pintian. *neve cui frequentiore conversatione sint suspecta;* codd. Dalec. et Chiffl. *ne cui, &c.*—4 *Inquit et coturnices* Vet. Dalec.—5 Vet.

NOTÆ

[f] *Contra feras*] Accipitrem et aquilam. Arist. Hist. Anim. IX. 12. pag. 1033.

[g] *Ovis stragulum molle*] Ita Mss. omnes, non *molli.* Solini paraphrasis c. 7. p. 24. 'Ovis stragulum pulvis est: ad quæ clanculo revertuntur, ne indicium loci conversatio frequens faciat.'

[h] *Intemperantia libidinis*] Propterea quod in venerem propensiores sunt, ne fœmina incubet, mares ova provoluta conterunt, si repererint. Adversus quam impressionem arte fœmella utitur: aufugit enim, &c. Ita Arist. p. 1034. Scaligero interprete, et ex Arist. Ælianus Hist. Anim. III. 16. Solinus hunc Plinii locum aut parum intellexisse videtur, aut ambigue reddidisse, loco cit. 'Plerumque fœminæ transvehunt partus, ut mares fallant, qui eos affligunt impatientius sæpissime adulantes.'

[i] *Tunc*] Post fœminarum fugam, dum eæ ovis incubant, ὅταν ἐπωάζει, mares vociferantur, et congredientes inter se pugnant. Vocant eos tum cœlibes. Victus in pugna victorem sequitur, a quo solo initur. Arist. p. 1035. et Ælian. loc. cit.

[j] *Id quidem*] Arist. p. 1036.

[k] *Et gallinaceos*] Arist. loc. cit. et Ælian. Hist. Anim. IV. 16.

[l] *Perdices vero*] Arist. loc. cit. et Berytius in Geopon. XIV. 11. p. 389.

[m] *Contra aucupis indicem*] Primum posuit inter marem et fœminam propter ova naturam discordem: deinde inter feras perdices pugnam propter fœminas: post, inter cicures et feros: nunc inter gregem et cicurem, ex zelotypia. Aucupis indicem vocat, quo auceps utitur ad indicandos aliarum perdicum nidos. *Venatorem,* θηρευτὴν Philosophus vocat, p. 1036. *Illicem* scribi ab illiciendis perdicibus

eo[n] procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum[o] fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam[6 p] exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares steterint fœminæ, aura ab his[q] flante prægnantes fiunt: hiantes[r] autem exerta lingua per id tempus æstuant. Concipiunt et supervolantium afflatu,[7 s] sæpe voce[t] tantum audita masculi. Adeoque vincit libido etiam fœtus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, cum sensit fœminam aucupis[u] acceden-

Dalec. *domitos a feris et ovantibus et victos.*—6 Pintian. legendum putat, *concentum fœminæ, capiuntur, contra aucupem fœminæ.* Mallet tamen, commutato ordine verborum, *concentum fœminæ, capiuntur fœminæ, contra aucupem exeuntes, &c.* Vid. Nott. Varr. item Not. et Emend. n. 47.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *concipiuntque sup. olfactu* alii ex Aristot. de Gener. Anim. III. 1. *concipiuntque sup. afflatu*

NOTÆ

Turnebus mallet Advers. XXIV. 38. p. 851. refragantibus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. et quantum est ubique exemplarium. Venationis hujusce modum narrat uberrime et pereleganter Ælianus loco proxime laudato.

n *Capto eo*] Viminea nempe cavea, qua cicur includitur. Arist. ἐν ταῖς πηκταῖς ἁλόντος τούτου.

o *Circa conceptum*] Circa coëundi concipiendique tempora: παρὰ τὸν τῆς ὀχείας καιρὸν, Arist. περὶ τὰς ὀχείας, Clearchus apud Athen. lib. IX. p. 389.

p *Contra aucupum fœminam*] Contra fœminam *venatricem*, θηρεύουσαν, qua auceps abutitur ad alliciendas alias. Vide Notas et Emend. num. 47.

q *Aura ab his*] Arist. Hist. Anim. V. 5. p. 532. et Ælian. Hist. Anim. XVII. 15. At Albertus de Anim. VI. 1. c. 3. p. 192. agens de perdicibus: 'Aliquando,' inquit, 'cum fœmina vertit anum ad masculum, et flaverit ventus a mare ad fœminam, dicuntur concipere: ego tamen non credo quod illa conceptio fœcundet, nisi forte ad ovum, et non ad pullum: sed ad pullum exigitur receptio seminis,' &c.

r *Hiantes*] Arist. loc. cit.

s *Afflatu*] Alii eadem sententia legunt *olfactu*. *Si perdix femina*, inquit Arist. Hist. Anim. VI. 3. p. 651. *affletur odore masculi, concipit*: ἐὰν γὰρ καπαπνευσθῇ τοῦ ἄῤῥενος, κυΐσκεται.

t *Sæpe voce*] Arist. Hist. Anim. V. 5. p. 532. et Clearchus apud Athen. lib. IX. p. 389. et Varro de Re Rust. III. 11. 'Perdices, quæ, ut Archelaus scribit, voce maris audita concipiunt.'

u *Fœminam aucupis*] Nempe venatricem, ut diximus, quæ marem ad se nititur allicere. Arist. Hist. Anim. IX. 12. p. 1037. Sæpe etiam, inquit, Scaligero interprete, fœmina incubans, ubi marem ad venatricem fœminam accedere perceperit, surgit, et occurrens subsistit, ut ineatur, abstrahatque illum a venatrice. Vide Notas et Emend. num. 48.

tem ad marem, recanat revocetque,[8] et ultro præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium sæpe cæcæ metu[v] sedeant. Si ad nidum[w] is cœpit accedere, procurrit ad pedes ejus fœta,[9] prægravem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit,[c] fracta[x] aut ala aut pedibus: procurrit[10] iterum, jam jam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diversum abducat a nidis. Eadem pavore[11][y] libera ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit.[d] Perdicum vita[z] ad sedecim[12] annos durare existimatur.

LII. (XXXIV.) Ab his columbarum[a] maxime spectan-

[c] *Vel procurrens, vel subsultim volans, nec procul abscedens ab aucupe.*
[d] *In sulco resupina perdix gleba se terræ operit, quam pedibus apprehendit.*

Gronov. et al. ante Harduin.—8 Dalec. *ad femin. aucupis accedentem marem, recinat revocetque.*—9 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta* Gronov. et al. ante Harduin.—10 Cod. Dalec. *ut fracta ala aut pedibus, ac procurrit.*—11 *Eadem jam pavore* Gronov. et al. vett.—12 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ad sexdecim* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[v] *Cæcæ metu*] Hoc ipsum refert Arist. loc. cit. Sed ibi nihil de metu: coëundi cupiditate id fieri tradit. Vocem hanc tamen constantissime libri omnes agnoscunt. Quid si *initu* legas?

[w] *Si ad nidum*] Arist. loc. cit. p. 1034. Plutarch. de Solert. Anim. p. 971. Non inelegans hujus loci Soliniana paraphrasis, c. 7. p. 24. 'Si quis hominum,' inquit, 'ubi incubant, propinquabit, egressæ matres venientibus sese sponte offerunt, et simulata debilitate, vel pedum, vel alarum, quasi statim capi possent, gressus fingunt tardiores. Hoc mendacio solicitant obvios, et eludunt, quoad provecti longius a nidis avocentur.' Habet hæc quoque Callimachus de Avibus, apud Athen. l. IX. p. 389.

[x] *Cadit, fracta*] Rectius forsan: *cadit ut fracta.*

[y] *Eadem pavore*] Vide Notas et Emend. num. 49.

[z] *Perdicum vita*] Etiam ultra sedecim, πλείω ἔτη ἢ ἑκκαίδεκα, perdicum vitam Philosophus producit Hist. Anim. VI. 5. p. 662. Annis tamen quindecim idem circumscribit IX. 11. p. 1031. Fœminis, quam maribus, longius vitæ spatium, apud Athen. lib. IX. p. 389.

[a] *Ab his columbarum*] Accepta hæc maxima ex parte ex Arist. Hist. Anim. IX. 11. p. 1030. et 1031. Cecinit has columbarum laudes, ac Plinianam de iis orationem poëtica paraphrasi illustravit Joannes Passeratius, vates quondam nobilis, singulari de columba carmine.

tur [1] simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, et neutri nota [b] adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi cœlebs [c] aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt: quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sævique [d] rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio,[2] et circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique [e] sobolis æqualis: sæpe et ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti [f] solatia et ministeria ex mare. Pullis primo [g] salsiorem terram collectam[3] gutture [h] in ora inspuunt, præparantes tempestivitatem cibo. Proprium generis [i] ejus et turturum, cum bibant, colla[4] non resupinare, largeque bibere jumentorum modo.

(XXXV.) Vivere palumbes [j] ad XXX. annum, aliquos ad XL. habemus auctores,[5] [k] uno tantum incommodo unguium,[l] eodem et argumento senectæ, qui citra perniciem recidun-

Cap. LII. 1 *Ab iis col. gesta spectantur maxime* Parm. *Aves col. &c.* cod. Dalec.—2 Vet. Dalec. *osculatio.*—3 Pintian. ex Aristot. *colliquatam*, id est, præmansam.—4 Vet. Dalec. *collum.*—5 Chiffl. *reliquas et XL. h. auctores;*

NOTÆ

[b] *Et neutri nota*] Addit his Phile de Propr. Anim. p. 52. si contra accidat, adulterum aliorum unguibus discerpi, quem vivere nefas arbitrentur. Vide præterea Ælian. Hist. Anim. III. 44.

[c] *Nisi cœlebs*] Arist. loc. cit. Ælian. Hist. Anim. III. 5.

[d] *Sævique*] Catullus Carm. LXIX. columbam ait 'Oscula mordenti solitam decerpere rostro.'

[e] *Amor utrique*] Arist. p. 1029. et Albertus M. de Anim. VIII. 2. 3. p. 253.

[f] *Parturienti*] Auctores proxime appellati, et Ælianus Hist. Anim. III. 45.

[g] *Pullis primo*] Arist. et Ælianus loc. cit.

[h] *Collectam gutture*] Atque adeo præmansam. Arist. loc. cit. ἧς διαμασσησάμενος, εἰσπτύει τοῖς νεοττοῖς διοιγνὺς τὸ στόμα, προπαρασκευάζων πρὸς τὸν τροφήν. *Permansam, eorum os aperiens, inspuit, sic præparans ad cibum.*

[i] *Proprium generis*] Arist. p. 1030. et Alexander Myndius apud Athen. l. IX. p. 394.

[j] *Vivere palumbes*] Nostris, *Ramiers.*

[k] *Habemus auctores*] Aristotelem inprimis, tum Hist. Anim. VI. 5. p. 662. tum IX. 11. p. 1031. βιοῖ δὲ φάττα, ὥς φασι, καὶ τετταράκοντα ἔτη. Albertus astipulatur, de Anim. VIII. 2. 3. p. 253.

[l] *Unguium*] Arist. loco proxime citato.

tur. Cantus, omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, præterque in clausula gemitu:[6] hyeme mutis,[m] a vere[n] vocalibus. Nigidius putat, cum ova incubet,[7] sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium.[8][o] Columbæ[p] et turtures[9] octonis annis vivunt.

(XXXVI.) Contra passeri minimum vitæ, cui salacitas[q] par. Mares[r] negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium.

Verum columbis inest quidam et gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, varietatemque dispositam: quin etiam ex volatu quæritur[10] plaudere in cœlo, varieque sulcare.[11] Qua in ostentatione, ut vinctæ,[12][s] præbentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum[13] humeris eliditur:[a] alioqui soluto volatu[t] in multum

[a] *Impeditis in eo strepitu ciendo pennis, qui strepitus nonnisi ipsis alarum humeris excitatur, &c.*

cod. Dalec. *aliquos ad XL. Aristoteles auctor est.*—6 Vet. Dalec. *præterquam in clausulæ gemitu.* Chiffl. habet etiam, *et clausulæ.* Mox, pro *a vere,* quod ex conj. recepit Harduin. *habere* servant codd. *vere,* omissa præpositione, edd. ante Harduin.—7 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. et Chiffl. *cum ora incubant* Vet. Dalec.—8 Cod. Dalec. *solstitia.*—9 Chiffl. *ut turtures.*—10 Cod. Dalec. *varietatemque oppositu, quæ etiam in vol. creditur;* Vet. Dalec. *creduntur.*—11 Vet. Dalec. *aëremque sulcare.*—12 Chiffl. *ut vinctæ.*—13 Gronov. et al. ante Har-

NOTÆ

[m] *Hyeme mutis*] Arist. Hist. Anim. IX. 76. p. 1170. Alexander Myndius apud Athen. lib. IX. p. 394. hyeme palumbes vocem negat edere, nisi sereno tranquilloque cœlo.

[n] *A vere*] Hoc est, cum ver incipit, ὅταν ἔαρ γένηται. Prius libri editi, *vere.* Mss. *habere.* Nos *a vere.* Non sunt isthæc porro pugnantia cum iis quæ scribit idem XVIII. 68. ut Dalecampius existimavit.

[o] *Post solstitium*] Vide Notas et Emend. num. 50.

[p] *Columbæ*] Arist. Hist. Anim. IX. 11. p. 1031.

[q] *Cui salacitas*] Eam ob rem Veneris currum trahi passeribus fabulantur. Terpsicles apud Athen. lib. IX. p. 391. eos qui passeribus vescuntur, ait in Venerem esse præcipites.

[r] *Mares*] Accepta hæc sunt ab Arist. Hist. Anim. IX. 11. p. 1032.

[s] *Ut vinctæ*] Dum ita se ostentant, inquit, quasi vinctæ ac minus expeditæ, ab accipitre facile rapiuntur: impeditis tum pennis in eo strepitu plausuque ciendo quo maxime gaudent: qui strepitus nonnisi agitatione crebra nodi illius excitatur, qui humeri vicem obtinet, qua parte alæ corpori proxime committuntur. Vide Notas et Emend. num. 51.

velociores. Speculatur occultus fronde latro, et gaudentem in ipsa gloria rapit.

(XXXVII.) Ob id cum iis habenda[14] est avis, quæ tinnunculus[u] vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum ut visum vocemque ejus fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntque,[v] si in quatuor angulis defodiantur[15] in ollis novis oblitis, non mutare sedem columbas: (quod auro[16] insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus:[b]) multivaga alioqui[17] ave. Est enim ars illis inter se blandiri et corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin et internuntiæ[a] in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum Decimo Bruto mittente.[b] Quid vallum, et vigil

[b] *Quod quidam ut obtinerent, aureo cultro secuere alarum articulos: aliter enim, si ferrum adhiberetur, non essent innoxia vulnera.*

duin. *ipsis pennis alarum.* Mox, Vet. Dalec. *eliditur. Alioqui soluto volatu multo veloviorem speculatur.* Gronov. *alioquin soluto.* Deinde, *velociores speculatur* Chiffl.—14 Chiffl. *his habenda.*—15 Vet. Dalec. *pulli defodiantur.*—16 Chiffl. *quod et auro.*—17 Gronov. *alioquin.*

NOTÆ

[t] *Soluto volatu*] Quando scilicet, ut Maro cecinit Æneid. v. 216. 'Aëre lapsa quieto Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas.' Tunc enim prædonem sæpe prætervolat. Unde Phædrus I. 31. 'Columbæ sæpe cum fugissent milvium, Et celeritate pennæ vitassent necem.'

[u] *Quæ tinnunculus*] Galli *Crecerellam* vocant. De ea Bellonius II. 23. A Græcis κεγχρίδα dici quidam autumant.

[v] *Feruntque*] Mutuatus id Plinius a Columella VIII. 8. pag. 295. ubi de columbis: 'Ea avis,' inquit, 'tam fastidiosa est, ut sæpe sedes suas perosa, si detur evolandi potestas, relinquat .... Id ne fiat, vetus est Democriti præceptum. Genus accipitris tinnunculum vocant rustici: fere in ædificiis nidos facit. Ejus pulli singuli fictilibus ollis conduntur, stipatisque opercula supponuntur: et gypso lita vasa in angulis columbarii suspenduntur: quæ res avibus amorem loci sic conciliat, ne unquam deserant.'

[a] *Quin et internuntiæ*] Factitatum id sæpius historici meminerunt, quorum ex annalibus excerpsit exempla quamplurima Bochartus parte secunda de Animal. lib. I. pag. 15. Hodieque Aleppi in Syria ministerio earum sic utuntur, pedibus epistolis alligatis.

[b] *Bruto mittente*] Ad Brutum ab Hirtio missas scribit Frontinus Strateg. III. 13. Fuere fortasse redditæ mutuo, et acceptæ.

obsidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cœlum eunte nuntio?[c] Et harum amore insaniunt multi: super tecta exædificant turres iis, nobilitatemque singularum et origines narrant, vetere[1] jam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompeianum denariis quadringentis[d] singula paria venditavit,[2 e] ut M. Varro tradit.[3] Quin et patriam nobilitavere, in Campania grandissimæ provenire existimatæ.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit.

(XXXVIII.) Omnibus animalibus reliquis certus et uniusmodi, et in suo cuique genere incessus est: aves solæ vario meatu feruntur et in terra, et in aëre. Ambulant aliquæ, ut cornices: saliunt aliæ,[1] ut passeres, merulæ: currunt, ut perdices, rusticulæ:[f] ante se pedes jaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentesque[a] raro intervallo[g] quatiunt, aliæ crebrius, sed et primas[b] duntaxat[h] pennas: aliæ et tota latera pandunt:[c 2] quædam vero majore ex parte compressis volant, percussoque semel, aliquæ et

[a] *Interim dum pendent in aëre.* [b] *Summas.*
[c] *Totis explicatis alis latera nudant.*

CAP. LIII. 1 Gronov. *veteres.*—2 Vet. Dalec. *vendicavit.*—3 Cod. Dalec. *ut M. Varro tradidit.*

CAP. LIV. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *saliunt aliquæ* edd. vett. et Gronov.—2 Vet. Dalec. *et totas*

NOTÆ

[c] *Per cœlum eunte nuntio*] Hunc locum spectavit Joan. Dousa, cum in obsidione Leidensi simili functas officio columbas carmine commendaret: 'Quid vigil obsidio, quid arces, Aut valla prosunt, per spatia invii Eunte cœli nuntio?'

[d] *Quadringentis*] Monetæ Gallicæ libræ sunt centum et sexaginta.

[e] *Venditavit*] Varroniana vox, pro 'vendidit.' Sunt autem hæc ex ipso Varrone depromta de Re Rust. III. 7. sub finem.

[f] *Rusticulæ*] Quæ Latinis Rusticula, Aristoteli σκολόπαξ est: Galli *Beccassam*, a magnitudine rostri, vocant.

[g] *Raro intervallo*] Ut milvi, qui passis alis feruntur, potius quam volant.

[h] *Primas duntaxat*] Extremas alas. Sic idem superius cap. 51. 'Pennarum primori subrutilo' pro alarum extremitate dixit.

gemino ictu aëre feruntur, velut inclusum [i] eum prementes, ejaculantur [3] sese in sublime, in rectum, in pronum. Impingi [j] putes aliquas, aut rursus ab alto [4] [k] cadere has, illas salire.[l] Anates solæ, quæque sunt ejusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque e vestigio cœlum petunt, et hoc etiam ex aqua. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapsæ solæ evadunt. Vultur, et feræ graviores, nisi ex procursu,[m] aut altiore cumulo [5] [n] immissæ, non evolant: cauda reguntur.[o] Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ vescuntur ea quæ [6] rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut e contrario semper in volatu silent. Subrectæ,[p] pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam et resupinæ [q] feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

LV. (XXXIX.) Plurimum volant, quæ apodes,[1] quia careant usu pedum: ab aliis cypselli [2] [r] appellantur, hirundi-

alas tendunt.—3 Vet. Dalec. *feruntur velut i. e. exprimentes. Jaculantur.*—4 Chiffl. *ablati.* Mox, *illos prosilire* Vet. Dalec.—5 Vet. Dalec. *tumulo;* et mox in eodem et Chiffl. *reguntur aliæ: circumspectant aliæ, flectuntque colla.*—6 *Nec ullæ vescuntur ea quæ* Chiffl. *Nec nullæ* cod. Dalec.

CAP. LV. 1 Vet. Dalec. *apodes vocantur.*—2 Gronov. et al. ante Harduin. *ab aliis cypseli.*

NOTÆ

[i] *Velut inclusum*] Sic illæ in volando comprimunt alas, percusso prius semel iterumve aëre, ut ipsum posthæc aërem inclusum alis premere ac coërcere videantur: et vel sic ejaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum.

[j] *Impingi*] Perdices.

[k] *Ab alto*] Alaudas.

[l] *Illas salire*] Coturnices.

[m] *Nisi ex procursu*] Nisi cursu prius aliquantum producto, et porro tenus continuato.

[n] *Altiore cumulo*] Ita libri Mss. omnes. Cumulum pro tumulo sive aggere dixit. Ita Maro 'cumulum' de attollente se fluctu: 'Insequitur cumulo præruptus aquæ mons.'

[o] *Cauda reguntur*] Huc pertinet illud quod de milvis antea dixit cap. 12. 'Videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus.'

[p] *Subrectæ*] Subrectæ, cum cœlum petunt: pronæ, cum ab alto cadunt.

[q] *Quædam et resupinæ*] Inversæ. Nocturnam avem, quam Galli *Fresaye* vocant, inversam aiunt, hoc est, pedibus in cœlum conversis volare. Quod sequitur, 'in eadem natura,' in eodem aëre intellige.

[r] *Ab aliis cypselli*] Arist. Hist. Anim. IX. 38. pag. 1087. Οἱ δ' ἄποδες, οὓς καλοῦσί τινες κυψέλλους, κ. τ. λ. Nostris, *des Martinets.* De his Aldrov. Ornithol. XVII. 10. pag. 698.

num specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt, quæ toto mari cernuntur: nec unquam tam longo naves, tamque continuo cursu recedunt a terra, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera residunt et insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut jacent.

LVI. Et ingenia[s] æque, varia, ad pastum maxime.

(XL.) Caprimulgi[t] appellantur grandioris[1] merulæ aspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis: qua injuria uber emoritur, caprisque[u] cæcitas, quas ita mulsere, oboritur. Platea[2 v] nominatur, advolans ad eas, quæ se in mari mergunt, et capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem[w]

CAP. LVI. 1 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *grandiores*.—2 *Pelecan* Aris-

NOTÆ

[s] *Et ingenia*] Avium scilicet universe, non modo apodum. Ut ad volandum, inquit, sic æque ad pastum varia sunt volucrum ingenia. Hinc enim initium duci novæ sectionis oportuit, nec divelli ea a sequentibus, ut pessime factum est hactenus: cohærent enim cum iis quæ mox de caprimulgis plateisque dicuntur, quarum pastu nihil est admirabilius.

[t] *Caprimulgi*] Hæc totidem verbis Philosophus Hist. Anim. IX. 39. pag. 1067. Albertus item de Anim. VIII. 2. 5. pag. 258. Non habet in Gallia nomen hæc avis: habet in Italia, *Calcabotto*, ita referente Aldrov. Ornithol. VIII. 9. pag. 567. ubi veram hujus effigiem depictam refert. Vide Notas et Emend. num. 52.

[u] *Caprisque*] Id se ab expertis hominibus didicisse scribit Albertus, loc. cit.

[v] *Platea*] Ciceroni, a quo hæc emanarunt, Platalea dicitur de Nat. Deor. lib. II. pag. 100. 'Legi etiam scriptum,' inquit, 'esse avem quandam, quæ Platalea nominetur: eam sibi cibum quærere advolantem ad eas aves, quæ se in mari mergerent: quæ cum emersissent, piscemque cepissent, usque eo premere earum capita mordicus, dum illæ captum amitterent: id quod ipsa invaderet.' Aristoteli, πελεκᾶν, Hist. Anim. VIII. 15. Non ea avis, quæ Gallis *le Pelican*, quam avem, cujusmodi vulgo pingitur, fabulosam esse plerique arbitrantur: sed diversa penitus, nobis adhuc haud satis comperta.

[w] *Eadem*] De Platalea hæc quoque Cicero loc. cit. 'Eademque hæc avis scribitur conchis se solere complere, easque cum stomachi calore concoxerit, evomere, atque ita eligere ex iis quæ sunt esculenta.' De Pelecane idem Arist. Hist. Anim. IX. 14. pag. 1041. aliique, quos laudaturi sumus in Notis et Emend. num. 53. Hinc apud Hebræos, Psal. CII. 7. avis ea קאת appellatur, a vomitu קָא vel קִיא.

cum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.[3 x]

LVII. (XLI.) Villaribus[a] gallinis et religio[b] inest. Inhorrescunt[c] edito ovo, excutiuntque sese, et circumactæ purificant, ac festuca aliqua sese et ova lustrant.

(XLII.) Minimæ avium cardueles[d] imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus et ore pro manibus. Est quæ[1] boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus[e] appellata, alioqui parva.[2] Est quæ equorum quoque hinnitus, anthus[f] nomine, herbæ pabulo[g] adventu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se ulciscens.[h]

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes.[1] India hanc[i] avem mittit,

tot. *Platalæa* Cicero; *Erodius* Plutarch.—3 Vet. Dalec. *excreans;* alii ap. Dalec. *excutiens.* Dalecampius legit, *testis exuens,* quomodo et hoc Gaza apud Aristot. transtulit.

CAP. LVII. 1 Hæ voces, *Est quæ,* desunt in cod. Dalec.—2 Gronov. *alioquin parva.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *imitatur, equumque fugat advolans ad hunc* ex Aristot.

CAP. LVIII. 1 Vet. Dalec. *reddunt psittaci, et quidem sermocinantes;* Pin-

NOTÆ

x *Excernens*] Rostro separans carnem a testa, inquit Albertus de Anim. lib. VIII. pag. 255.

a *Villaribus*] Villaticas appellant alii, Varro, et Columella.

b *Et religio*] Festivum id sane: quasi pulvere eo, quem motu excitant, venerem excutiant, seseque lustrent. Subest ratio nimirum aptior, quæ erudite magis quam eleganter ab Alberto M. explanatur de Animal. VI. 1. 1. pag. 191. et 192.

c *Inhorrescunt*] Mutuatus hæc Plinius ab Aristotele, apud quem extant ea totidem verbis Hist. Anim. VI. 3. pag. 650. Vide quæ de purificationum ritibus dicturi sumus, XXV. 59.

d *Cardueles*] *Chardonnerets.*

e *Taurus*] Bellonio miror in mentem venisse, ut scriberet IV. 4. taurum hunc Plinianum ardeam esse stellarem, quam Galli *Butorium* vocant: quam sane inter parvas aves, qui vel a longe viderit, nemo censuerit reponi merito posse.

f *Anthus*] Ἄνθος Aristoteli Hist. Anim. VIII. 6. pag. 886. unde hæc emanarunt. Bellonio VII. 23. Scaligero in Arist. pag. 1005. et Aldrovando, lib. XVII. pag. 750. *Bruant.* Vide Notas et Emend. num. 54.

g *Herbæ pabulo*] Neque herba tantum, sed vermibus etiam seminibusque vescitur.

h *Se ulciscens*] Equum a pastu abigens, a quo ipse, nisi parem hinnitum opponeret, pelleretur. Arist. Hist. Anim. IX. 2. pag. 1005.

i *India hanc*] Ex Plinio hausit Solinus cap. 52. pag. 81. ex Solino Apu-

sittacen[j] vocat,[2] viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice distinctam. Imperatores salutat, et quæ accipit verba, pronuntiat: in vino præcipue lasciva. Capiti ejus[k] duritia eadem, quæ rostro. Hoc,[3] cum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cum devolat, rostro se excipit, illi innititur, levioremque se ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, generi[1] picarum[1] est. Adamant verba quæ loquantur. Nec discunt tantum, sed diligunt:

tian. *reddunt psittaci: quidam etiam, &c.* Vid. Nott. Varr.—2 Chiffl. *septagen vocat.*—3 *Hæc* codex Dalecampii.

CAP. LIX. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *loquacitas,*

NOTÆ

leius Florid. lib. II. pag. 14. hanc Psittaci iconem: 'Psittacus,' inquit, 'Indiæ avis est: instar illi minimo minus quam columbarum. Sed . . . color psittaco viridis, et intimis plumulis, et extimis palmulis, nisi quod sola cervice distinguitur. Enimvero cervicula ejus circulo miniato, velut aurea torqui, pari fulgoris circumactu cingitur, et coronatur.' Unum hoc psittacorum genus veteres agnoverunt: nos et alia, quæ describit Aldrov. Ornith. XI. 12. et aliunde, quam ex Indiis, ad nos advecta. Psittaci mores ingeniumque descripsit pereleganti carmine Joannes Passeratius, Kal. Jan. MDXCII.

j *Sittacen*] Σίττας Hesychio; Βίττακος Ctesiæ in Indicis, apud Photium in Bibl. cod. 73. pag. 144. Notum illud Psittaci Χαῖρε Καῖσαρ, seu *Cæsar ave*, apud Martialem: at non ita obvium est festivum illud Philippi Epigramma de eo argumento, in Anthol. I. 60. *Ψιττακὸς ὁ βροτόγηρυς, ἀφεὶς λυγοτευχέα κύρτον, Ἦλυθεν εἰς δρυμοὺς ἀνθοφυεῖ πτέρυγι. Αἰεὶ δ' ἐκμελετῶν ἀσπάσμασι Καῖσαρα κλεινὸν, Οὐδ' ἀν' ὄρη λήθην ἤγαγεν οὐνόματος. Ἕδραμε δ' ὠκυδίδακτος ἅπας οἰωνὸς, ἐρίζων, Τίς φθῆναι δύναται δαίμονι, Χαῖρ', ἐνέπειν. Ὀρφεὺς θῆρας ἔπεισεν ἐν οὔρεσιν, ἐς δέ σε, Καῖσαρ, Νῦν ἀκέλευστος ἅπας ὄρνις ἀνακρέκεται. Psittacus ut caveam volucris facunda reliquit, Et petiit pluma versicolore nemus: Cæsaream lingua meditatus sæpe salutem, Et per aperta memor nominis hujus erat. Accurrunt volucres aliæ, vocemque secutæ Doctoris properant dicere: Cæsar, ave. Thressa feras olim traxit lyra: sed tibi, Cæsar, Omnis sponte sua fausta precatur avis.*

k *Capiti ejus*] Apuleiana hæc est hujus loci paraphrasis, loc. cit. 'Rostri prima duritia: cum in petram quampiam concitus altissimo volatu præcipitat, rostro se velut ancora excipit. Sed et capiti eadem duritia, quæ rostro. Cum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clavicula caput tunditur, imperium magistri ut persentiscat: hæc ferula discenti. Discit autem statim pullus usque ad duos ætatis suæ annos,' &c.

l *Generi picarum*] Quo de genere Persius: 'Quis expedivit psittaco suum Χαῖρε, Picasque docuit verba nostra conari?'

meditantesque[m] intra semet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quærentesque mirum[2] in modum hilarari, si interim[3 n] audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamvis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verum addiscere alias negant posse, quam quæ ex genere earum sunt, quæ glande[o] vescantur: et inter eas[p] facilius, quibus quini[q] sunt digiti[4] in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis[r] duobus vitæ annis. Latior[s] iis est lingua: omnibusque in suo[5] cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quanquam id pæne in omnibus contingit. Agrippina Claudii[6 t] Cæsaris turdum habuit (quod nunquam ante)[7] imitantem sermones hominum. Cum hæc proderem, habebant et Cæsares juvenes[8 u] stur-

certo generi Gronov. et edd. vett.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quærentes mirum* al.—3 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *si iterum*.—4 Chiffl. *sint digiti*. Paulo post, *nisi* non legitur in codd. Harduini et Dalec.—5 *Latiores linguæ omnibus in suo* codd. Dalec. et Pintian.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Agrippina conjux Claudii* Gronov. et al. vett. ante Harduin.—7 Chiffl. *nunquam antea*.—8 'Bene cod. Reg. 1. *hominum. Cum h. proderem habebant et Cæsares juvenes*. Et sic etiam Cl. Rezzonicus e Mss. Ambrosian. Cæsares juvenes sunt Titus et Domitianus, qui literarum laudem tunc affectabant. Perperam interpungebant recentiores editiones, quasi hæc prodidisset Plinius sub principatu Claudii principis, et ad Cæsares juvenes Britannicum et Neronem essent referenda.' *Brotier*. Gronov. et al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *hominum, cum hæc*

NOTÆ

[m] *Meditantesque*] Insigne hujus rei exemplum Plutarchus affert de Solert. Anim. pag. 973.

[n] *Si interim*] Interdum.

[o] *Quæ glande*] Hæ sunt picæ glandulariæ, quas appellare consuevere nostrates, *des Geais*: quos vulgus scriptorum graculos falso vocat, uti dicemus XI. 35.

[p] *Et inter eas*] Vide Notas et Emend. num. 55.

[q] *Quibus quini*] Ut in quibusdam gallinis animadvertimus, super quatuor digitos transverso uno: quod Plinius observat hujus libri cap. 77. post Columell.

[r] *Nisi primis*] Vide Notas et Emend. num. 56.

[s] *Latior*] Arist. Hist. Anim. II. 15. pag. 213. et Solinus cap. 52. p. 81.

[t] *Agrippina Claudii*] Conjux.

[u] *Cæsares juvenes*] Britannicus Claudii filius, et Nero privignus. Extant utriusque Cæsaris nummi apud Occonem: Britannici, Græcus: Latinus, Neronis.—'Nondum in mentem Romanis venerat, e duobus pluribusve Cæsaribus aliquem appellare

num,[v] item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, et assidue nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secreto, et ubi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quæ condita velit, ac cibis [9] blandiente.

LX. (XLIII.) Reddatur et corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia.[1] Tiberio principe ex fœtu supra Castorum ædem [a] genito pullus,[2] in oppositam sutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is mature sermoni assuefactus, omnibus matutinis evolans in Rostra, in forum versus,[3] Tiberium, dein Germanicum et Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum Rom. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio mirus.[4] Hunc sive æmulatione vicinitatis,[5] manceps

proderem. Habebant, &c.—9 Tolet. *velit addivis;* Pintian. *velit addisci, alioqui balbutiente;* Salm. *velit aliquo;* Dalecampius legit, *ac cibo;* Vet. Dalec. *velit edisci, aliquo blandiente;* Parm. *velit addisci aliquo.*

CAP. LX. 1 Vet. Dalec. *attestata, non solum conscia.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chifflet. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *genitus pullus* Gronov. et al. vett. Mox, cod. Dalec. *in appositam.*—3 Vet. Dalec. *in rostra, forum versus;* et sic Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Lectionem nostram exhibent Regg. Brott. et Editio princeps, aliæque edd. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *officio meritus.*—5 Vet. Dalec. *incita-*

NOTÆ

primum, aliumve secundum. Hunc morem primi deprehendimus in nummis Fl. Julii Constantii et Fl. Julii Constantis fratrum. Illius nummus est ex argento, cujus effigiem in cera expressam habemus: D. N. CONSTANTIVS PBEAC. Caput cinctum gemmis. 'Dominus Noster Constantius Primus BEAtissimorum Cæsarum.' Est ille nummus in Museo P. Bessieres, Carmelitæ, Parisiis. Istius ex ære minimo, apud P. Chamillart. FL. CONSTANTI SBEAC. In aureo autem e Gaza Regia; FL. CONSTANTI SBEACAES. Capite laureato. 'FLavio CONSTANTI Secundo BEAtissimorum CAEsarum.' .)(. PRINCIPI IVVENTVTIS. Stat ipse in isto aureo numismate, inter duo signa militaria. Infra, SIS.' *Ed. sec.*

[v] *Sturnum*] Statius in Psittaco Melioris Sylv. lib. II. 'Auditasque memor penitus demittere voces Sturnus.'

[a] *Castorum ædem*] Regione Urbis octava, ex P. Victore.—'Germanicus et Drusus Cæsares, qui postea hic appellantur, ille Neronis Drusi Germanici Imp. qui frater Tiberii; iste, Tiberii ipsius filius fuit.' *Ed. sec.*

proximæ sutrinæ,[a] sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis ejus posita calceis macula,[6] exanimavit: tanta plebei [b] consternatione, ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemtus sit, funusque innumeris aliti celebratum exequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros, præcedente tibicine, et coronis omnium generum, ad rogum usque, qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundum lapidem, in campo Rediculi [7] [c] appellato, fuit. Adeo satis justa causa populo Romano visa est exequiarum, ingenium avis, aut supplicii de cive Romano,[b] in ea urbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus: [8] Scipionis [d] vero Æmiliani post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo,[9] nemo vindicaverat mortem. Hoc gestum M. Servilio,[e] C. Cestio coss. a. d. v. Kalend.[10] April. Nunc quoque erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Rom. cornix e Bætica,[11] primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, et alia [12] crebro addiscens. Necnon et recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena [13] [f] regione Asiæ corvorum opera

[a] *Qui domum proximam conduxerat, ut in ea sutrinam faceret.*

[b] *Aut in avis illius nece, cui tantum fuit ingenium, satis justa causa visa est esse supplicii sumendi de cive Romano.*

tus pro *vicinitatis.*—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *imposita calceis macula* edd. vett. et Gronov.—7 *Ridiculi* Parm. *Ridiceuli* Chiffl.—8 Codd. Dalec. et Chiffl. et Vet. Dalec. *deduxerat funus.*—9 Hæc verba, *ab eo,* delet Pintianus.—10 Edd. vett. et Gronov. *ad V. Kal.* Lectionem nostram restituit Harduinus. —11 Tolet. et Pintian. *a Bætica.*—12 Gronov. et al. ante Harduin. *alia atque alia.*—13 Vet. Dalec. *in Troezena.*—14 Cod. Dalec. *venantis. Equo devehebat,*

NOTÆ

[b] *Tanta plebei*] Antiquo more, pro *plebis.* Ita Mss.

[c] *Rediculi*] Festus: 'Rediculi fanum extra portam Capenam fuit: quia accedens ad Urbem Hannibal, ex eo loco redierit quibusdam perterritus visis.'

[d] *Scipionis*] Africani minoris, qui non sine veneni ab uxore dati suspicione in lecto mortuus est repertus, ut scribit Velleius.—'Africani sequentis, ut Plinius appellat alibi.' *Ed. sec.*

[e] *M. Servilio*] Horum Consulum meminit Tacitus Annal. VI. pag. 144. Gessisse magistratum anno 22. Tiberii principatus, ibi dicuntur.

[f] *In Erizena*] Ita Reg. 2. At Reg.

venantis, eo quod devehebat[14] in sylvas eos insidentes corniculis[g] humerisque: illi vestigabant agebantque, eo perducta consuetudine, ut exeuntem sic comitarentur et feri.[h] Tradendum putavere[i] memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluvia aqua durabat,[15] sed quæ attingi non posset: ita descendere paventem expressisse tali congerie, quantum poturo[j] sufficeret.

LXI. (XLIV.) Nec Diomedeas[a] præteribo aves: Juba cataractas[1 b] vocat: eis esse dentes,[c] oculosque igneo co-

&c. Vet. Dalec. *considentes humeris. Atqui corniculos (cuniculos) illi vestigabant.* Pro *insidentes*, quod servant codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *considentes* legitur in edd. ante Harduin.—15 Cod. Dalec. *aquam dabat.* Mox, in eodem codice, *quantum potui;* Vet. Dalec. *quæ poturo.*

CAP. LXI. 1 Ita codd. Regg. Brot. *catarractas* edd. ante Brotier. Mox, Vet. Dalec. et Chiffl. *et eis.* Dein, Cod. Dalec. *cetero candidas.*

NOTÆ

1. Colb. 1. 2. et Paris. *in Eriza.* Frustra Salmasius *in Eresia*, ab Ereso urbe Lesbi, pag. 547. in Solin. legi putat oportere. Vide quæ de Eriziis sive Ereziis diximus v. 32.

g *Corniculis*] Hoc est, galearum apicibus. Inter alia enim galearum militarium insignia, etiam cornicula fuere, hoc est, similitudo cornuum ære vel ferro expressa, ad terrorem. De his multa Spanhemius de usu Numism. pag. 367. Ab illis corniculis, Comœdiæ Plautinæ nomen, 'Cornicularia,' crediderim esse factum, in qua miles insignem corniculis galeam gestitans traducebatur, apud Varron. de Ling. Lat. lib. IV. Ab unico fortasse corniculo, quo galeam insignem haberet, Monoceroti Cratero cognomen fuit. At cave Salmasio idcirco credas, in Solin. pag. 547. Cornicularii munus et officium, cujus frequens in Notitia Imperii mentio, et apud alios scriptores, ab his corniculis apicibusve galearum nomen traxisse: cum a corniculis, hoc est, ab atramentariis habuerint: nostri vocant, *des cornets:* qua de re Du-Cangium in Glossario vide.

h *Et feri*] Corvos aucupio miros, qui et perdices et corvos quoque feros caperent, plurimos refert Aldrovandus Ornith. lib. XII. pag. 702. petitis ex Annalium memoria exemplis.

i *Tradendum putavere*] Tradidit certe Plutarchus de Solert. Anim. pag. 967. Tradidit et Ælianus Hist. Anim. II. 48. ex iisdem, ut apparet, fontibus, ex quibus hausisse et Plinium simile veri est.

j *Quantum poturo*] Alibi, *quantum potui sufficeret.*

a *Nec Diomedeas*] Quæ de Diomedis avibus narrantur a Plinio, hæc iisdem fere verbis transcripsit ab ipso Solinus cap. 2. pag. 16.

b *Cataractas* [*catarractas*] Forte ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν καταῤῥάσσειν ἐν τῷ θηρεύειν τὰ ὄρνεα, *quod ex alto cum impetu decidant, quando aves venantur.*

c *Eis esse dentes*] Solinus: 'ignei

lore, cetero candidis,[d] tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere.[e] Scrobes excavare rostro, inde crate[f] consternere, et operire terra, quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Alvum exoneraturas subvolare semper, et contrario flatu. Uno hæ in loco[g] totius orbis visuntur, in insula, quam diximus[h] nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum similes.[i] Advenas barbaros clangore infestant, Græcis tantum adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: unde origo fabulæ,[j] Diomedis socios in earum effigies mutatos.

LXII. (XLV.) Non omittendum est, cum de ingeniis disserimus, e volucribus hirundines esse indociles,[k] e terrestribus mures:[l] cum elephanti jussa faciant, leones jugum subeant, in mari vituli,[m] totque piscium genera mitescant.

NOTÆ

oculi, ora dentata.' Cave existimes, ut oculos, sic dentes pariter ignei coloris esse.

[d] *Candidis*] Alibi, *candidas*.

[e] *Alterum cogere*] Solinus: 'Alterum insequi, ut urgeat tarditatem.'

[f] *Inde crate*] Solini paraphrasis: 'Surculis inversum superpositis, imitantur texta cratium.'

[g] *Uno hæ in loco*] Quæ deinceps sequuntur, usque ad finem capitis, habet quoque Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1156.

[h] *Quam diximus*] Lib. III. cap. 29.

[i] *Fulicarum similes*] Fulica Gallis, *Poule d'eau*, et *Diable de mer*. De fulicis Bellonius III. 25. et 26. Manuel Phile pag. 28. genus esse ardearum significat: sed falso, ut arbitror. Solinus: 'Forma illis pæne, quæ fulicis.' Putant esse avem eam, quæ in Diomedeis duntaxat insulis hodique vivit, et *Artenna* dicitur. Vide Aldrov. Ornith. lib. XIX. pag. 58.

[j] *Origo fabulæ*] De qua Strabo lib. VI. pag. 284.

[k] *Esse indociles*] Albertus M. de Animal. lib. XXIII. pag. 641. de hirundine: 'Et hanc avem,' inquit, 'et murem dicunt esse indomabilia: sed ego vidi sæpe domitas, et ad manum volantes, sicut advolant aliæ aves.'

[l] *Mures*] Murem solutum, ad herum heramque rediisse cum revocaretur, omnino cicurem factum, vidisse se, Scaliger scriptis prodidit in Comment. ad Arist. Hist. Anim. lib. I. pag. 24. Et nos e manu esitantes vidimus. Adde his quæ de Alpino mure dicturi sumus ad cap. 85.

[m] *In mari vituli*] Huc pertinent ea quæ de vitulo marino dicta sunt IX. 15. Vide et Diodor. Sicul. Bibl. lib. III. pag. 155.

LXIII. (XLVI.) Bibunt[n] aves suctu : ex his,[1] quibus longa colla, intermittentes, et capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio[o] solus morsu bibit. Idem est[p] proprio[2] genere, omnem cibum aqua subinde tinguens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Commagene.[3][q] Rostra iis,[r] et prælonga crura rubent.

LXIV. (XLVII.) Hæc quidem[s] et hæmatopodi,[1] multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Ægypto. Insistit ternis digitis. Præcipue ei pabulum muscæ. Vita in Italia paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge vescuntur, altivolæ carne tantum. Inter aquaticas, mergi soliti sunt devorare,[1] quæ ceteræ reddunt.

LXVI. Olorum similitudinem onocrotali[a] habent: nec

Cap. LXIII. 1 Vet. Dalec. *suctu cæteræ et ex iis;* Parm. *cæteræ. Sed ex iis.* Mox, Chiffl. *infundentibus sibi.*—2 Cod. Dalec. *bibit, idem e proprio;* Parm. *Idem e proprio.* Dalec. legit, *idem proprio.*—3 *Comagine* Gronov. et al. ante Harduin.

Cap. LXIV. 1 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *emantopodi* Chiffl. *himantopodi* Gronov. et al. ante Harduin.

Cap. LXV. 1 Chiffl. *solita ut devoravere.*

NOTÆ

[n] *Bibunt*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 9. pag. 902.

[o] *Porphyrio*] Arist. loc. cit. Avis est his terris nec visa, nec cognita: ut Bellonius testatur IV. 28. et Aldrov. Ornithol. XX. pag. 437. De eo Auctor libri, qui 'Kirani Kirani dum' falso inscribitur, pag. 51. 'Porphyrius avis pluvialis, quæ in fluminibus abundat.' Forte *fluvialis.*

[p] *Idem est*] Hoc est, comedit ritu ac more singulari. Hæc omnia totidem ferme verbis refert de porphyrione Polemon Commentariorum suorum lib. V. apud Athen. lib. IX. pag. 388.

[q] *In Commagene*] Alexander Myndius, Hist. Avium II. Libycam avem esse prodidit, teste Athenæo, loc. cit.

[r] *Rostra iis*] Aristoteles, apud Athen. loc. cit.

[s] *Hæc quidem*] Et crura quidem, inquit, ut porphyrioni, sic etiam hæmatopodi rubent: unde ei nomen, a colore pedum sanguineo. Peregrina hæc quoque avis est, neque cœli hujus.

[a] *Onocrotali*] Latinis hæc avis Truo dicebatur, auctore Festo. Et forma, qualis a Plinio pingitur, et patria, quæ Gallia septemtrionali oceano proxima dicitur, eas aves esse declarat, quas nostri *Pelicans* vocitant: in Aremorico maxime mari frequentes: sunt enim ex iis quædam etiam can-

distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri[1] [b] genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram alvum [2] ruminantis more refert.[3] Gallia hos septemtrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio [c] Germaniæ saltu invisitata[1] [d] genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus. In ceteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

(XLVIII.) Phalerides [e] in Seleucia Parthorum, et in Asia, aquaticarum laudatissimæ: rursus Phasianæ [f] in Colchis geminas ex pluma aures submittunt, subriguntque. Numidicæ [g] in parte Africæ Numidia, omnesque jam in Italia.[2]

CAP. LXVI. 1 Dalec. *ventris* pro *uteri*.—2 Parm. *inferam in alvum*.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *more fertur* cod. Dalec. *modo defert* Vet. Dalec. *modo refert* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXVII. 1 Ita codd. Regg. Brot. Reg. Hard. 1. et Chiffl. *inusitata* Reg. Hard. 2. Par. al. ap. Harduin. item edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—2 Vet. Dalec. *omnique jam in Italia.*

NOTÆ

dore olorum simillimæ, cujusmodi arefactam unam in Museo nostro Parisiensi asservamus: genus universum cibo inexplebile, et altero illo veluti utero, supra fidem capace, in faucibus ipsis donatum a natura. Fabulosa, ut diximus, ales ea est, quam Pelicani quoque nomine pictores adumbrant, elicito e sinu sanguine rostri acie, pullos ad vitam revocantem.—'Frustra sunt Bochartus parte secunda de Anim. II. 21. pag. 275. et Aldrovand. XIX. et XX. qui aliam avem signari nunc a Plinio putant.' *Ed. sec.*

[b] *Alterius uteri*] Alterius alvi, sive ingluviei, a vera alvo, de qua mox, discretæ: ruminantium more.

[c] *In Hercynio*] Solinus cap. 20. p. 40.

[d] *Invisitata* [*inusitata*] Ita Reg. 2. Paris. &c. Reg. 1. et Chiffl. *invisitata.*

[e] *Phalerides*] In Suessionum et Bellovacum agro frequentes, *Piettes* vulgo nomen habent, si Bellonium audimus, III. 16. Vide Notas et Emend. num. 57.

[f] *Phasianæ*] *Des Faisans.* A Phasi Colchorum amne, sic appellatæ: vel quod illic abundant: vel quod inde ab Argonautis primum advectæ. Martial. XIII. 72. cui titulus, 'Phasianus:' vel potius, 'Phasiana avis:' 'Argoa primum sum transportata carina: Ante mihi natum nil nisi Phasis erat.'

[g] *Numidicæ*] Hæc Afra avis Horatii, Numidica Columellæ VIII. 2. quæ

LXVIII. Phœnicopteri[h] linguam[i] præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen[j] maxime Ionius celebratur,[1] vocalis alias,[k] captus vero obmutescens, quondam existimatus[2] inter raras aves. Jam et in Gallia Hispaniaque capitur, et per Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces,[l] aves Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax,[m] luteo rostro, niger:[n] et præcipuo[3] sapore lagopus:[o] pedes leporino villo nomen

CAP. LXVIII. 1 Cod. Dalec. *celeber.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *æstimatus* Pintian. *extimatus* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *rostro niger et præcipuo* Chiffl. *luteo rostro et præcipuo* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec.

NOTÆ

gallinæ rusticæ (*Gelinottam* vocamus) similis est, teste Varrone de Re Rust. III. 9. pag. 103.

[h] *Phœnicopteri*] Avem hanc Martialis intellexit III. 58. 'Nomenque debet quæ rubentibus pennis.' Et XIII. 71. cui titulus, 'Phœnicopterus:' 'Dat mihi penna rubens nomen: sed lingua gulosis Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?' Palustrem avem hanc esse, λιμναῖον, constat ex Aristoph. in Avibus, pag. 553. Nili accolam, ex Heliod. lib. VI. pag. 268. Rob. Constantinus in Supplem. Linguæ Lat. avem esse scribit magnitudine ciconiæ, oblongo collo, rostro, cruribus: cui et pars alarum puniceo colore rutilet: capi in Flandria, et Gallia Narbonensi: Gallos idcirco *Flamant* nuncupare, non a colore flammeo. Constantinum secuti sunt Bellonius IV. 8. Scaliger Exerc. 233. Aldrovand. Ornithol. lib. XX. p. 321.

[i] *Linguam*] Cerebellis etiam phœnicopterum dapes refertas exhibuisse palatinis suis Elagabalum, scribit Lampridius, p. 108.

[j] *Attagen*] Horatio, et Martiali, 'Attagen Ionicus.' Italis *Francolino* dici Bellonius ait v. 6. Nos gallinam rusticam appellamus, *Gelinotte de bois.* Glossæ: *Gallina rustica*, ἀτταγήν.

[k] *Vocalis alias*] Hæc pariter Socrates apud Athen. lib. IX. pag. 388. et Ælian. Hist. Anim. XV. 27.

[l] *Phalacrocoraces*] Omnino hæ sunt aves eæ, quas *Cormorans* vocamus, ut visum Bellonio III. 7. Bocharto parte secunda de Animal. p. 296. Aldrov. Ornithol. lib. XIX. p. 267. et Anatomicis Parisiensibus. Qui nunc phalacrocoraces, iidem Corvi aquatici appellantur a Plinio XI. 47. qui naturaliter calvent.

[m] *Pyrrhocorax*] Vox ea igneum corvum sonat. E Germanis nonnulli corvum Alpinum nominant. Depingitur ab Aldrovand. Ornithol. XII. 8. p. 769.

[n] *Niger*] Voculam hanc ex Mss. addidimus, quam res ipsa poscebat.

[o] *Lagopus*] Bellonio V. 17. *Perdrix blanche de Savoye.* Crebras reperiri in Vapincensi Delphinatus agro, affirmat Nic. Chorier Hist. Delphin. l. I. pag. 65. et a loci incolis vocari *Jalabres.*

ei hoc dedere, cetero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam [4] vesci facile, quando nec viva mansuescit, et corpus occisæ statim marcescit. Est et alia [p] nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu [q] cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Ægypti et ibim [5] Egnatius [r] Calvinus præfectus earum prodidit.

LXIX. (XLIX.) Venere in Italiam Bebriacensibus [s] bel-

pedes leporini villi nomen hoc, &c.—4 Vet. Dalec. *terram, in qua nascitur, eam.* Mox, Chiffl. *vita* pro *viva.*—5 *Ibin* cod. Dalec. *Egypti ibin M. Egnatius,* omisso *et,* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

[p] *Est et alia*] Hanc Aldrovandus Ornith. lib. XIII. pag. 146. eam esse suspicatur, quam Damascenam perdicem, sive Syriacam, Bellonius appellat v. 16.

[q] *Tinctu*] Intinctu: *à la sausse jaune.*

[r] *Et ibim Egnatius*] Ita scribimus, ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Prius, *ibin M. Egnatius.* Egnatium hunc ceterorum scriptorum, quod quidem sciam, nemo laudat.—'Ex hac Egnatia gente fuit, qui in nummis classi præfectus sub Augusto fuisse dicitur apud Patinum, in Famil. pag. 103. C. EGNATIVS. CN. F. CN. N. et multo antea sub Romulo, Egnatius Mecenius, de quo Plinius XIV. 14. denique qui multo postea imperium obtinuit, Licinius Egnatius Gallienus Augustus. Est nummus illius præ ceteris celebratissimus, haud felicius a nobis hactenus, quam ab aliis expositus; quod nemini tunc veniebat in mentem, primas tantum ibi exprimi totidem fere vocum literas. Aureus est in Thesauro Regio, GALLIENAE AVGVSTAE. Caput Gallieni est herba cinctum, quam gramen vocant: vultus virilis et gravis. Cur corona detur graminea, Plinius docebit XXII. 4. .)(. VBIQVE PAX. Victoria in bigis. Prioris tituli sententia hæc est: 'GALLIENO Augusto Edua AVGusta, Urbis Servatori, Triumphalem Arcum Erexit.' Posterioris hic sensus est: 'Victoria BIsuntina QUietem Eduæ Peperit, Augusti X.' decennalibus. Bisuntini sunt, quos hodie vocamus, *les Besançonnois, dans la Franche-Comté:* quorum nummus argenteus etiam sæculo XIII. inscribitur BISVNTIVM. Primus ille annus Gallieni fuit, ut Decennalia significant: et prima ea simplexque victoria, cum bigæ pictæ sint, non quadrigæ. Nec minus ingeniose inscriptus alter nummus ejusdem Egnatii Gallieni est, argenteus, in Museo nostro: DEAE SEGVSANO. Dea stat expansis manibus intra triumphalem currum. Sententia est: 'Decuriones Eduæ Augustæ Edicto Senatus Egnatio Gallieno Urbis Servatori Arcum Nobilissimum Obtulerunt.'' *Ed. sec.*

[s] *Bebriacensibus*] Bebriacum, vel, ut Plutarchus scribit, in Othone, p. 1070. Βητριακὸν, oppidulum fuit Cremonæ vicinum, πολίχνη πλησίον Κρεμῶνης, ubi a Vitellianis Otho superatus est. Meminit et Suetonius in Othone, cap. 9. p. 97. Nunc pagus

lis civilibus trans Padum et novæ aves [t] (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam supra dicto [1 u] porphyrionem mittunt. Ibi et buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item bibiones: [2 v] sic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegasos [a] equino capite volucres, et gryphas [b] aurita [1] aduncitate rostri fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem et tragopana,[2 c] de qua [d] plures affirmant, majorem aquila, cornua in temporibus cur-

Cap. LXIX. 1 Vet. Dalec. *supra dictis.*—2 Ita Regg. Brot. et Hard. *vipiones* edd. ante Brotier. Mox cod. Dalec. *sic vocant.*

Cap. LXX. 1 Chiffl. *grypas aurita;* Vet. Dalec. *gryphas auritos.*—2 Ita omnes codd. Harduini, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Equidem et tragopanadem* Gronov. et al. ante Harduin. Vide Not. Varr.—

NOTÆ

est, cui nomen *Caneto*, via quæ a Cremona Veronam ducit, duodecimo fere lapide, teste Cluverio Ital. Antiq. lib. I. p. 261.

[t] *Et novæ aves*] Sive nomen spectes, sive formam, et magnitudinem, seu denique saporem, eas esse intelliges, quas posterior ætas in Gallia *Perdices griseas* appellavit. Novæ certe aves dicuntur, quod scriptoribus aliis ante hæc tempora fuerant prorsus incognitæ.

[u] *Supra dicto*] Cap. 63.

[v] *Bibiones* [*vipiones*] Ita Reg. 1. In Indice tamen, et in Reg. 2. *Bibiones.* Originem habere videtur ea vox a Græca πιπίων, vel a pipiendo. Alias Pipiones sunt turturini, columbinique pulli, in vet. Gloss. Τριγόνισσα, περιστερὰ, *Pipio.* Plinius Valer. v. 41. 'Turtures, et pipiones.' Hinc nostri *Pigeons* deflexa paululum voce finxere. De pipionibus Lampridius in Alex. Severo, pag. 128. et Alexander Iatrosoph. Passionum lib. I.

[a] '*Pegasos*] Fabulosi sunt ii sane, sed in nummis antiquis vel regionem significant velocissimis equis abundantem; vel celerem et impigrum in exequendis rebus animum principis. Est ap. D. de Surbeck nummus ære minimo sic inscriptus: IMP. GALLIENVS AVG. CON. 'Imperator Gallienus Augustus Conservator Omnium Narbonensium.' Caput laureatum. Retro, Equus alatus, quem Pegasum vocant, alacritatis symbolum. Titulus sive superscriptio est: ALACRITATI. Sententia est: 'ALACRITas Augusti Tutatur Imperium.'' *Ed. sec.*

[b] *Et gryphas*] In Reg. 1. et Chiffl. *grypas.* Γρῦπας Græci vocant. Veras esse aves Philostratus existimat, qui eas describit de Vita Apollonii III. 14. pag. 152.

[c] *Et tragopana*] Solinus cap. 30. p. 57. Vide Notas et Emend. num. 58.

[d] *De qua*] Subintellige, de qua ave. Conflatum huic avi nomen ex Pane et τράγῳ, hoc est, *hirco*, videtur, quasi Panem cornibus hircinis referret. Solinus *arietinis* dixit, pro hircinis.

vata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phœniceo. Nec Sirenes[e] impetraverint fidem: licet affirmet Dino,[3] Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent.[4] Qui credit[5] ista, et Melampodi profecto aures lambendo[f] dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuet:[a] vel quæ Democritus[g] tradit, nominando aves, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit,[h] intellecturus sit alitum colloquia: quæque de una ave galerita[i] privatim commemorat, etiam sine his immensa vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero[j] scopes, avium genus: neque harum satyricos motus, cum insidentur,[k] plerisque[6] memoratos, facile conceperim mente: neque

[a] *Et is non neget aures lambendo Melampodi dedisse dracones ut intelligeret sermones avium.*

3 Cod. Dalec. *affirmet licet Dinon.*—4 Vet. Dalec. *lacerant.*—5 *Qui credat* Chiffl. et mox in eodem codice: *et M. p. augures lambendo .... non abnuat.*—6 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cum assidientur plerique* Chiffl. *cum incedunt plerisque* Vet. Dalec. *cum insident, plerisque*

NOTÆ

[e] *Sirenes*] De quibus Ovid. Met. v. 553. 'Pluma pedesque avium, cum Virginis ora geratis.' Errant cum Vossio, in Etymol. qui Sirenes existimant superne mulierum effigiem, piscium inferne prætulisse. Hæc enim Nereidum facies est, non Sirenum. De Sirenum porro fabula Servius consulendus in Æneid. v.

[f] *Aures lambendo*] Referunt hoc de Melampode scriptores plurimi: Apollod. Bibl. lib. I. Scholiastes Apollonii in Argon. lib. I. Scholiastes Pindari in Pyth. IV. aliique. Vaticinandi peritiam a serpentibus vel sic inspirari, veterum opinio fuit. Hinc Anticlides apud Homeri Scholiasten in Iliad. H. de Heleno et Cassandra narrant, 'cum illis angues meatus sensuum linguis suis expurgassent, divinandi scientiam esse consecutos.' In eam rem plura Bochartus collegit de Animal. lib. I. p. 21.

[g] *Vel quæ Democritus*] Recitat hæc quoque Gellius ex Plinio X. 12. pag. 503. sed fabulosa arbitratur, neque ingenio digna Democriti.

[h] *Quem quisquis ederit*] Philostr. Vita Apoll. III. 3.

[i] *Galerita*] *Alouette hupée:* et *Cochevis.*

[j] *Ab Homero*] Odyss. E. 66. Σκῶπες. Describuntur ab Alexandro Myndio, Callimacho, et Metrodoro, apud Athen. lib. IX. p. 391. facie et moribus persimiles otis, sive asionibus, de quibus cap. 33. Forte ii sunt quos *Petits Ducs* nominamus.

[k] *Cum insidentur*] Cum ab aucupibus circumsedentur: quorum saltationes dum aves eæ gestiunt imitari, intentæ in aliquo ex iis, ab altero fa-

ipsæ jam aves noscuntur.[7] Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

LXXI. (L.) Gallinas saginare Deliaci[a] cœpere: unde pestis exorta, opimas aves et suopte corpore[b] unctas devorandi. Hoc primum antiquis cœnarum interdictis[c] exceptum invenio jam lege C. Fannii cos. XI. annis ante[d] tertium Punicum bellum, 'ne quid volucre[1 e] poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altilis:'[f] quod deinde caput translatum per omnes leges ambulavit.[a] Inventum-

[a] *Et quidem quæ non esset altilis: quod legis ejus edictum in alias posterius latas sumtuarias leges insertum deinde est.*

Gronov. et al. ante Harduin.—7 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. 'quod melius judico.' *Laet. nascuntur* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXXI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Fulv. Ursin. ap. Ciacc. p. 94. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *volucrum* edd. ante Harduin.

NOTÆ

cile capiuntur, uti de asione Plinius loc. cit. de ipsa scope narrat Metrodorus proxime laudatus. Vide Notas et Emend. num. 59.

[a] *Deliaci*] Deliacorum gallinariorum Columella meminit VIII. 2. et Cic. Academ. lib. IV. pag. 51. ait Deli fuisse complures, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent, &c. Varro item, de Re Rust. III. 9.

[b] *Et suopte corpore*] Probe adipatas: ut ascititio adipe non sit opus, cum abundet proprius, e saginа natus.

[c] *Cœnarum interdictis*] Hoc est, legibus de cœnarum et sumtuum modo. Meminit hujus interdicti Tertullianus in Apolog. cap. 6. pag. 6. 'Quonam illæ leges abierunt, sumtum et ambitionem comprimentes? quæ centum æra, non amplius, in cœnam subscribi jubebant, nec amplius quam unam inferri gallinam, et eam non saginatam.' Et Macrobius Saturn. II. 13. pag. 367. 'Fannia lex sumtibus modum fecit assibus centum,' &c.—'Vide Festum, verbo 'Centenariæ cœnæ:' et Gellium XI. 24. *Exceptum* porro hoc loco nominatim cautum ac statutum intellige: quo significatu vox ea tum apud alios scriptores occurrit, tum apud Plinium ipsum, XIV. 3. et alibi passim.' *Ed. sec.*

[d] *XI. annis ante*] Anno Urbis conditæ DLXXXXIII. Vide Notas et Emend. num. 60.

[e] *Ne quid volucre*] Ita Mss. omnes: non, ut editi, *volucrum*.

[f] *Altilis*] Altile dicitur, quod alendo saginatur: unde gallina altilis, et altiles aves, quæ saginatæ sunt. Glossæ: *Altiles*, σιτισταί. Papias: 'Altilis ab alendo dicitur: i. e. pinguis gallina, eo quod alatur.' Idem: 'Altilia dicuntur volatilia saginata studio.'

que diverticulum est, in fraude[2] earum,[g] gallinaceos quoque pascendi lacte addito[h] cibis: multo ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in cervice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes[i] spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno[3] dilatatæ repositoria[j] occupent.[b] Dedere et Parthi[k] cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio[c] quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis.

LXXII. Aviaria[1] primus instituit, inclusis omnium generum avibus, M. Lænius[m] Strabo[1] Brundisii equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coërcere, quibus rerum natura[2] cœlum assignaverat.

(LI.) Maxime tamen insignis est in hac memoria, Clodii Æsopi[n] tragici histrionis patina, HS. centum[o] taxata:[3]

[b] *Ut dividantur in plagulas oblongas scissa dorsi cute, ut ab uno pede dilatatæ, non lances mado, sed et repositoria occupent, quibus sustinentur lances.*
[c] *In hoc gallinarum delectu.*

Mox, pro *poneretur* cod. Dalec. *proponeretur.*—2 Cod. Dalec. *est, fraudem.* Mox, cod. Dalec. *lacte addito: multo, &c.* Vet. Dalec. *lacte addito cibis, &c.* 'Bene editio princeps, *lacte addito cibis.* In Mss. Regg. 1. 2. *lacte additis cibis;* unde in recentioribus editionibus emendatum: *lacte madidis cibis.*' Brotier. *lacte madidis cibis* Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ut divaricentur in t. et a pede una;* alii, *distendantur in t. ut a pede imo.*

CAP. LXXII. 1 *Marcus Lælius Strabo* Gronov. et aliæ edd. ante Harduin. *M. Levius Strabo* Reg. Hard. 1.—2 Ita codd. Harduini cum edd. recentt. *quibus rebus natura* Chiffl. *quibus natura* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. '*centum HS.* ex auctore XXXVI.

NOTÆ

[g] *In fraude earum*] Nam de gallinis tantum latæ leges agere videntur, non item de gallinaceis.

[h] *Lacte addito* [*madidis*] Mss. omnes, *lacte additis,* forte, *lacte addito cibis.*

[i] *Ut clunes*] Galli *coxas* vocant.—Martial. III. 60. 'Cereus immodicis turtur te clunibus implet.'

[j] *Repositoria*] De hac voce dicemus XXXIII. 49.

[k] *Dedere et Parthi*] Est quædam in arte coquorum, ut in Parthorum moribus, luxuries.

[l] *Aviaria*] Ὀρνιθῶνας, *des volieres.*

[m] *M. Lænius*] Vide Notas et Emend. num. 61.

[n] *Clodii Æsopi*] De ipso Æsopi filio hæc prodidit Val. Max. IX. 1. 2. p. 418.

[o] *HS. centum*] Vide Notas et Emend. num. 62. Sestertia centum,

in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, HS. senis [4] [p] singulas coëmtas: nulla alia inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reveritus illos opimos, et voce meritos: dignus prorsus filio, a quo devoratas diximus [q] margaritas. Non sit tamen (ut verum fatear) facile [5] inter duos judicium turpitudinis: nisi quod minus [r] est [6] summas rerum naturæ opes, quam hominum [7] linguas, cœnasse.

LXXIII. (LII.) Generatio avium simplex videtur esse, cum et ipsa sua habeat miracula, quoniam [a] et quadrupedes ova gignunt, chamæleones, lacertæ, et quæ diximus [b] inter serpentes.[1] Pennatorum [c] autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris sola [d] ex his supra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi natura, ut fœcun-

17. hoc est, 15000. aureis.' *Budæus. sexcentis HS. taxata* Gronov. et al. vett.—4 'Perperam recentiores edd. *HS. sex.*' Brotier. Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nummis sex* edd. ante Harduin. *in his VI.* Chiffl. *millibus sex* Vet. Dalec. Hott. de Re Num. pag. 258. *nummis sexcentis.*—5 Chiffl. *Non sic tamen ut verum facere.*—6 Vet. Dalec. *sed quidem minus est.*—7 Vet. Dalec. *avium;* ut et Hott. ex ingenio, de Re Num. p. 259.

CAP. LXXIII. 1 Chiffl. *item serpentes.*—2 Ita codd. Harduini, item edd

NOTÆ

sive centum sestertium millia, adæquant monetæ nostræ libras, seu florenos, ut vocant, 10000. Incredibile prorsus figlinæ patinæ pretium.

[p] *HS. senis*] Sestertiis sex, sive sestertium sex millibus: monetæ nostræ libris 600. Vide Notas et Emend. num. 63.

[q] *Diximus*] Lib. IX. 59.

[r] *Nisi quod minus*] Levius, inquit, scelus videtur, rerum naturæ opes, quantæ quantæ sunt, cœna absorbere unica, quod ab Æsopi filio factitatum diximus superiore libro: quam quod nunc admissum a patre narramus, qui nulla alia suavitate inductus, avium linguas humano sermone vocalium cœnare voluit, quam ut in his humanarum linguarum similitudinem aliquam manderet: ut enim illud filii factum luxuriæ sit, profusique sumtus, habet certe patris exemplum adjunctam ad ea scelera crudelitatis notam.

[a] *Quoniam*] Id primum, inquit, mirandum occurrit, quod eadem avium et quadrupedum nonnullarum generatio sit. Vide Notas et Emend. num. 64.

[b] *Et quæ diximus*] Et crocodilos, inquit, et scincos, hippopotamosque, de quibus fortuitu fere ac temere in serpentium tractatione egimus VIII. 37. Nam de crocodilo inprimis ibi: 'Parit ova, quanta anseres,' &c.

[c] *Pennatorum*] Arist. Hist. Anim. IX. 1. p. 639.

[d] *Cenchris sola*] Quæ tinnunculus appellata superius cap. 52. Κεγχρὶς Aristoteli, loc. cit.

diores essent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt struthiocameli,[e] gallinæ, perdices. Soli coitus[2 f] avibus duobus modis: fœmina humi considente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia[g] sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridi:[h] alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi.[1] Intus autem[i] omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis[j] lutei plus quam albi, idque ipsum magis luridum[2] quam ceteris. Piscium unus[k] color, in quo[3] nil candidi.[l] Avium ova ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta,[m] piscium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere fastigio cacuminata. Exeunt[n] a rotundissima sui

Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *perdices, sali. Coitus* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXXIV. 1 'Alii locum hunc ita ex Aristot. legunt: *Alia punctis distincta, ut meleagridi, et phasianis: alia rubri coloris, ut cenchridi.*' Dalec. *meleagridum* Chiffl.—2 Parm. *lividum; alveum* alii ap. Dalec.—3 Pintian. ex

NOTÆ

[e] *Struthiocameli*] Ad ova amplius vicena nonnunquam parere struthionem Afrum, auctor est Arist. Hist. Anim. IX. 22. p. 1052. De gallinis dicetur cap. 74. Perdices parere interdum sedecim, scribit Athen. l. IX. p. 390. ex Arist. nimirum Hist. Anim. VI. 5. p. 662.

[f] *Soli coitus*] Vide Notas et Emend. num. 65. Accepta porro hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. V. 2. p. 521. et 522.

[g] *Ovorum alia*] Arist. Hist. Anim. VI. 2. p. 643. totidem ferme verbis. De corticis ovorum differentiis agitur: post, de humorum diversitate.

[h] *Ut meleagridi*] Discedere a Philosopho videtur, qui ut meleagridi, sic etiam phasianis, ova punctis distincta attribuit: Τῶν δὲ, κατεστιγμένα, οἷον τὰ τῶν μελεαγρίδων, καὶ φασιανῶν· τὰ δὲ τῆς κεγχρίδος ἐρυθρά ἐστιν ὥσπερ μίλτος. Sed patrocinatur ei Albertus de Animal. VI. 1. 1. p. 189. ubi 'phasiani ova rubea' esse scribit.

[i] *Intus autem*] Arist. p. 642.

[j] *Aquaticis*] Avibus, quæ circa amnes, lacus, et stagna rimantur. Hæc sunt pariter ex Arist. loc. cit. et de Gener. Anim. III. 1. p. 1097. Albertus item exscripsit de Animal. lib. VI. p. 189.

[k] *Piscium unus*] Arist. de Gener. Anim. III. 1. p. 1098.

[l] *Nil candidi*] Nihil quod candido ceterorum ovorum humori, sive albumini, proportione respondeat, si colorem spectes: quanquam, si naturam consideres, tota constant albumine: nam quod ex vitello cetera ova alimentum capiunt, id ova piscium ex humore, in quo semper degunt, abunde trahunt: ex albumine piscis corporatur.

[m] *Ex frigore lenta*] Viscosa.

[n] *Exeunt*] Arist. Hist. Anim. VI.

parte, dum[4] pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscumque emergunt portionibus. Quæ oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius[o] Flaccus. Fœminam edunt,[p] quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus[q] ovis a cacumine inest, ceu gutta[5] eminens in putamine.

(LIII.) Quædam omni[r] tempore coëunt, ut gallinæ, et pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex iis juvencæ[6 s] plura, quam veteres, sed minora, et in eodem fœtu[t] prima ac novissima. Est autem[u] tanta fœcunditas, ut aliquæ et sexagena pariant,[7] aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, ut effœtæ moriantur.

Aristot. Hist. Anim. VI. 10. *unicolor, in quo plus.* Mox Chiffl. *ex frigore levia.* —4 Cod. Dalec. *cacuminata exeunt, a. r. s. parte. Dum, &c.*—5 Gronov. *seu gutta.*—6 Pintian. ex codd. *juvenes.* Mox, Gronov. *minora et in eodem.*—7 'Aliquid hic vel a Plinio, vel a librariis omissum: nempe, *ante incubitum,* ut recte vidit eruditus Petavius. Aliter quæ tanta fœcunditas, si sexagena ova pariant? Id quoque postulat Aristoteles Hist. Anim. VI. 1. πρὸ ἐπωασμοῦ.'

NOTÆ

2. p. 643. et 645. Albertus de Anim. VI. 2. p. 189. 'In descensu,' inquit, 'ovum quando exit a gallina, induratur quasi per congelationem.' Id vero esse falsum, atque in ipso utero, antequam edatur, ovum durescere, experimentis constare haud dubiis aiunt, quæ Harveus recitat, Exercit. X. de Ovi cortice, p. 28. sed ita tamen, ut ad concretionem corticis absolutam aërem ambientem conferre nonnihil ipse fateatur.

[o] *Horatius*] Lib. II. Sat. 4. 'Longa quibus facies ovis erit, illa memento Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis, Ponere,' &c.

[p] *Fœminam edunt*] Sic Columella VIII. 5. p. 288. 'Cum deinde quis volet quamplurimos mares excludi, longissima quæque, et acutissima ova subjiciet: et rursus cum fœminas, quam rotundissima.' Vide Notas et Emend. num. 66.

[q] *Umbilicus*] Perinde atque in humano fœtu, sic et in ovo umbilicum inesse et appellari ὀμφαλόν: ac vicissim uti ex ovo pullus excluditur, hominem quoque ex ovo fingi, et parem omnino utriusque partus conditionem esse pluribus docet Hippocrates de Nat. Pueri, tex. 4. p. 136. et tex. 36. p. 158. Quam sententiam probari recentioribus intelligo: a nobis certe maximopere.

[r] *Quædam omni*] Arist. Hist. Anim. VI. 1. p. 637. plane ad verbum.

[s] *Ex iis juvencæ*] Arist. c. 3. p. 650. Albertus VI. 3. p. 191.

[t] *Et in eodem fœtu*] In eodem partu, inquit, quæ primo exeunt, et quæ postremo, minora sunt quam quæ intermedia.

[u] *Est autem*] Arist. Hist. Anim. VI. 1. p. 637. et 638.

Adrianis[8] [v] laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam et [w] undecies: in Ægypto [x] vero etiam[9] brumali mense. Hirundines,[y] et merulæ, et palumbi, et turtures bis anno pariunt: ceteræ aves fere semel.[z] Turdi [a] in cacuminibus arborum luto nidificantes[10] pæne contextim, in secessu generant. A coitu diebus decem [b] ova maturescunt in utero. Vexatæ [11] [c] autem gallinæ et columbæ penna evulsa, aliave simili injuria, diutius. Omnibus ovis [d] medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certe gutta ea salit,[12] [e] palpitatque. Ipsum animal [f] ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in

Brotier.—8 *Hadrianis* Gronov. et edd. vett.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in Ægypto etiam* Gronov. et edd. vett.—10 Pintian. e codd. *nidos ædificantes.*—11 Codd. Dalec. et Chiffll *Vexatis.*—12 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *certe ea salit.* Pintian. e codd. *certe gutta salit,* omisso *ea,* Gronov. et al. ante Harduin.—

NOTÆ

[v] *Adrianis*] Ab Adria Italiæ urbe nomen habent. Vide Notas et Emend. num. 67.

[w] *Quædam et*] Arist. Hist. Anim. v. 12. p. 552. et Albertus de Anim. vi. 5. p. 195.

[x] *In Ægypto*] Arist. Hist. Anim. vi. 1. p. 638. aliquantoque expressius c. 5. ejusdem libri, p. 661.

[y] *Hirundines*] De hirundine et merula, Arist. Hist. Anim. v. 12. p. 552. De palumbis et turturibus vi. 1. p. 638. et post eum Albertus loc. cit.

[z] *Fere semel*] Verno tempore. Arist. p. 639. et Albertus l. vi. p. 188.

[a] *Turdi*] Turdi, inquit Philosophus, Hist. Anim. vi. 1. p. 640. a quo hæc Plinius mutuatur, in excelsis arboribus e luto, sicut hirundines, nidos faciunt, serie quadam inter se cohærentes, et ita continuato opere, ut speciem catenæ præbeant.

[b] *A coitu diebus decem*] Hoc de gallinæ ovis Philosophus prodidit Hist. Anim. vi. 3. p. 651. Columbina enim, ac minorum avium, paucioribus absolvuntur.

[c] *Vexatæ*] Lucem affert Aristoteles, de Columbis hæc scribens, p. 652. *Columbæ,* inquit, *si molestiæ quidpiam intervenerit, aut circa nidum, aut penna avulsa, aut aliter vexatæ, ægre aliquid tulerint, continent ova, partumque differunt.* Εὰν γάρ τι ἐνοχληθῇ ὑπό τινος, ἢ περὶ τὴν νεοττείαν, ἢ πτερὸν ἐκτιλθῇ, ἢ ἄλλο τι πονήσῃ, ἢ καὶ δυσαρεστήσῃ, κατέχει καὶ οὐ τίκτει, μελλήσασα.

[d] *Omnibus ovis*] Arist. Hist. Anim. vi. 4. p. 653. et Albertus de Anim. vi. 4. p. 193. Verum ille, *in albugine,* ἐν τῷ λευκῷ: iste pariter *in albo ovi* sedem huic guttæ statuit. Prius nimirum in vitello fuit, quam in albumine deprehenderetur, ut Volcherus animadvertit, ab Harveo citatus, Exerc. xvi. p. 50.

[e] *Gutta ea salit*] Quasi animata, πηδᾷ καὶ κινεῖται, ὥσπερ ἔμψυχος. Arist.

[f] *Ipsum animal*] Sic Arist. p. 655.

luteo est.[13] Omnibus intus[g] caput majus toto corpore: oculi compressi capite majores. Increscente[h] pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo[i] die, si moveatur ovum, jam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit: ita positus,[j] ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. Vitellus[k] paulatim deficit. Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua[l] animalia. Quædam gallinæ[m] omnia gemina[14] ova pariunt, et geminos inter-

13 Ita codd. Harduini, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Cibus ejus in luteo est* Gronov. et edd. vett. *Cibus ejus in luto est* Chiffl.—14

NOTÆ

et Albertus loc. cit. Contra Hippocrates, lib. de Natura Pueri, tex. 41. p. 161. ex luteo pullum creat, alit albumine. Γίνεται δὲ ἐκ τοῦ χλωροῦ τοῦ ὠοῦ τὸ ὄρνεον· τροφὴν δὲ καὶ αὔξησιν ἔχει τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῷ ὠῷ. Neque cum Hippocrate, neque cum Aristotele Harveo convenit, Exercit. 52. p. 164. Ex albumine solo formari ait, alique fœtum, donec grandescat: vitellum partim grandiori, partim excluso jam pullo alendo esse.

g *Omnibus intus*] Albert. loc. cit. Fabis grandiores oculos, et nigriores, Philosophus esse scribit.

h *Increscente*] Arist. p. 656.

i *Vicesimo*] Arist. p. 557. post Hippocr. loc. cit. p. 162. Varro de Re Rust. III. 9. Columella VIII. 5. p. 288. 'Die undevigesimo animadvertat, an pulli rostellis ova percuderint, et auscultetur si pipiant,' &c.

j *Ita positus*] Arist. loc. cit. et Albertus p. 194.

k *Vitellus*] Arist. p. 658. ita deficere scribit, ut decimo post die, quam pullus exclusus est, si dissecetur, etiam tum circa intestinum, vitelli residuam partem invenias: quod et Harveus probat loc. cit.

l *Contra quam reliqua*] Quæ scilicet in capita nascuntur, uti dicturus est cap. 84. Verum ut Philosophi mentem Plinius hoc loco sit assecutus, equidem vereor: avesque incaute dixisse, pro ovis, non exigua suspicio est. Aristoteles enim de Gener. Anim. III. 2. p. 1098. ovum docet esse altera parte acutius, in qua sit principium genitale maris: hac parte ovum utero adhærere: exire eam ob rem partem acutam ovi postremo: quod enim adhæret, id exire novissimum convenit. Ac paulo post, pag. 1099. 'Partus,' inquit, 'ovorum contra atque animalium evenit: animal enim versum in caput, suumque principium nascitur: at ovum quasi in pedes conversum exit: τῷ δὲ ὠῷ γίνεται ἡ ἔξοδος οἷον ἐπὶ πόδα: cujus rei causa, inquit, quod diximus, est, quod ovum ea parte, qua principium continetur, adhæret.' Exire autem pullos ab ovis in capita, Harveus significat, Exerc. XXII. p. 72. et ex veteribus Columella, loco proxime cit. Albertus de Anim. c. 5. p. 195. aliique.

m *Quædam gallinæ*] Arist. Hist. Anim. VI. 4. 659. Εἰσὶ δ' ἔνιαι ἀλεκτορίδες, αἳ πάντα δίδυμα τίκτουσιν, κ. τ. λ.

dum excludunt, ut Cornelius Celsus[n] auctor est, alterum majorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena[o] quina incubanda subjici vetant. Parere a bruma[p] incipiunt. Optima[q] fœtura ante vernum æquinoctium. Post solstitium[r] nata non implent magnitudinem justam, tantoque minus, quanto serius provenere.[15]

LXXV. (LIV.) Ova incubari[a] intra decem dies[1] edita utilissimum: vetera aut recentiora infœcunda. Subjici impari[b] numero debent. Quarto die[c] postquam cœpere incubari,[2] si contra lumen cacumine ovorum apprehenso una manu, purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituenda. Et in aqua[d] est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est, plena, subjici volunt. Concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi[e] datur initium post novam Lunam, quia prius inchoata non proveniant. Celerius excluduntur calidis

Quædam gallinæ gemina, omisso *omnia*, cod. Dalec.—15 Vet. Dalec: *serius pervenire.*

CAP. LXXV. 1 Vet. Dalec. *infra decem dies.*—2 Idem codex, *incubare.*—

NOTÆ

quæ ex Aristotele transcripsit Albertus de Anim. VI. 1. 5. pag. 194.

[n] *Cornelius Celsus*] Libris de Re Rust. qui interciderunt.

[o] *Plus vicena*] Varro de Re Rust. III. 9. p. 103. 'Quæ velis incubet, negant plus XXV. oportere ova incubare, quamvis propter fœcunditatem pepererit plura.'

[p] *Parere a bruma*] Varro loc. cit. Colum. VIII. 5. pag. 286.

[q] *Optima*] Varro loc. cit.

[r] *Post solstitium*] Iisdem verbis Columella loc. cit.

[a] *Ova incubari*] Columella loc. cit. pag. 287. 'Aptissima sunt ad excludendum recentissima quæque. Possunt tamen etiam requieta supponi, dum ne vetustiora sint, quam decem dierum.'

[b] *Subjici impari*] Varro de Re Rust. III. 9. pag. 104. Columella paulo explanatius loc. cit. pag. 288. 'Numerus ovorum, quæ subjiciuntur, impar observatur, nec semper idem: nam primo tempore, id est, mense Januario quindecim, nec unquam plura subjici debent: Martio novemdecim, nec his pauciora: unum et viginti Aprili,' &c.

[c] *Quarto die*] Ex Varrone loc. cit. pag. 103.

[d] *Et in aqua*] Varro totidem verbis loc. cit.

[e] *Incubationi*] Varro et Colum. locis citatis.

diebus. Ideo æstate[f] undevicesimo educunt[3] fœtum: hyeme, XXV. Si incubitu[g] tonuit,[4] ova pereunt: et accipitris audita voce vitiantur. Remedium[h] contra tonitrus,[5] clavus ferreus sub stramine ovorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem[i] et citra incubitum sponte naturæ gignunt,[6] ut in Ægypti fimetis. Scitum[7] de quodam reperitur,[8] Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra fœtum ederent ova.

LXXVI. (LV.) Quin et ab homine[j] perficiuntur. Julia Augusta,[1][k] prima sua juventa Tiberio Cæsare ex Nerone

3 Idem codex, *diebus ideo æ. u. educente.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Si incubitu tonuerit* Pintian. ex codd. *Si incubatu tonuerit* Gronov. et edd. vett.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tonitruum* cod. Dalec. *tonitrum* Gronov. et al. vett.—6 Vet. Dalec. *sponte natura gignit.*—7 *Scriptum* Vet. Dalec.—8 Ita codd. Harduini, Tolet. et Pintian. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quodam potore reperitur* Gronov. et edd. vett. Mox, Vet. Dalec. *donec ab eo cooperta.* Deinde, pro *ederent* Chiffl. habet *edere.*

CAP. LXXVI. 1 'Ita codd. Regg. 1. 2. et Editio princeps. Frustra Cl. Harduinus in altera sua editione emendavit: *Livia Augusta.* Julia quidem Augusta est et ipsa Livia, quæ in Juliorum nomen transiit, ut videre est apud Tacitum Annal. v. 1. At non mutanda veterum librorum scriptura.' *Brotier.* '*Livia* hic legi oportere, non *Julia*, probatiores vetustioresque Mss. codices admonent, vetustæque editiones; Romana, Joh. Andrea Episcopo Aleriensi editore a. 1470. Parm. a. 1476. Tarvisina 1479. Venet. 1483. Brix-

NOTÆ

[f] *Ideo æstate*] Albertus de Anim. VI. 3. pag. 191.

[g] *Si incubitu*] Arist. de Hist. Anim. VI. 2. p. 647. *Cœlo tonante, quæ foventur ova, corrumpuntur.* Ἐὰν δὲ βροντήσῃ ἐπωαζούσης, διαφθείρεται τὰ ὠά. Albertus item, loc. cit.

[h] *Remedium*] Columella, loc. cit. pag. 289. 'Plurimi,' inquit, 'infra cubilium stramenta graminis aliquid, et ramulos lauri, nec minus allii capita cum clavis ferreis subjiciunt: quæ cuncta remedia creduntur esse adversus tonitrua, quibus vitiantur ova, pullique semiformes interimuntur, antequam toti partibus suis consummentur.'

[i] *Quædam autem*] Quæ nunc afferuntur a Plinio, ea totidem verbis extant, tum apud Arist. Hist. Anim. VI. 2. pag. 644. tum apud Albertum de Animal. VI. 1. 1. pag. 189. Nunc quoque pervulgatum est et in confesso morem hunc hodieque esse Ægyptiæ gentis, ut verno tempore, multo stercore fimoque congesto ingentem veluti furnum construant, in quem tota vicinia longe lateque ova conferat: ubi Solis et stercoris putrescentis vapore animentur, suoque tempore pullos edant.

[j] *Quin et ab homine*] Albertus M. loc. cit.

[k] *Julia Augusta*] Livia nempe Dru-

gravida, cum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur [2] tepor. Nec falso augurata proditur.[3] Nuper inde[l] fortasse inventum, ut ova in calido loco imposita paleis igne modico foverentur, homine versante, pariterque et stato die illinc erumperet [4] fœtus. Traditur quædam ars gallinarii cujusdam, dicentis quod ex quaque[m] esset.[5] Narrantur[n] et mortua gallina mariti earum visi succedentes invicem, et reliqua fœtæ more facientes, abstinentesque se a cantu. Super omnia est anatum ovis[o] subditis atque

iensis, 1496. Veneta, 1519. aliæque: et Suetonius ipse proxime appellatus, ubi Plinium describit.' *Harduin. Ed. sec.*—2 Vet. Dalec. *interimeretur.*—3 *Nec Augusta falsa proditur* Pintian. ex Tolet. 'Habent et *Augusta* veteres.' *Dalec. proditur imperatoris inde feta. Sed inventum* Vet. Dalec.—4 Vet. Dalec. *pariter nocte ac die, illinc erumpere.*—5 Vet. Dalec. *quoque esset*, sub. 'ovo.'

NOTÆ

silla, quæ Tiberio Neroni, Tiberii Cæsaris patri primum, deinde Augusto nupsit, et Julia Augusta dicta est, matrimonio Augusti. Sueton. in Tiber. cap. 14. 'Prægnans Livia, cum an marem editura esset variis captaret ominibus, ovum incubanti gallinæ subductum, nunc sua, nunc ministrarum manu per vices usque eo fovit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius Mathematicus præclara spopondit: etiam regnaturum,' &c.

[l] *Nuper inde*] Haud longe disparem modum tradit Albertus loc. cit.

[m] *Quod ex quaque*] Qui cum ovum inspexerat, quæ id gallina peperisset, dicere solebat, uti refert de gallinariis Deliacis Cic. Acad. lib. IV. pag. 51. et pag. 64.

[n] *Narrantur*] Arist. Hist. Anim. IX. 75. pag. 1166. Ælian. Hist. Anim. IV. 29. Guill. Brito, Ord. Minor. in Vocabulario Ms. laudatus a Du-Cangio in Notis ad Niceph. Bryen. pag. 219. 'Gallus gallinaceus dicitur, qui quasi gallina nutrit pullos, quia mulieres solent ei deplumare ventrem, et fricare cum urtica, quia taliter urticatus libentissime cubat super pullos, et nutrit eos sicut mater, et gracillat sicut gallina.' Exornat hunc Plinii locum paraphrasi poëtica Passeratius vates haud ignobilis, Carmine de Gallo: 'An sobolis referam studium, raptæque dolorem Conjugis, ante suos possit quam excludere pullos? Maternas functura vices ut cura mariti Succedat fœtæ, desertisque incubet ovis? Ecquænam est priscæ major pietatis imago?'

[o] *Anatum ovis*] Cicero de Nat. Deor. lib. II. pag. 100. 'Quin etiam anatum ova gallinis sæpe supponimus: ex quibus pulli orti primum aluntur ab iis, ut a matribus, deinde eas relinquunt,' &c.

exclusis admiratio, primo[6] non plane agnoscentis fœtum: mox incertos incubitus[7] solicite convocantis: postremo lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

LXXVII. (LVI.) Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interdum gemina: pennis nigris,[1] [p] ore rubicundo, digitis imparibus,[q] aliquando et super quatuor digitos transverso uno. Ad rem divinam, luteo rostro pedibusque, puræ non videntur: ad opertanea[r] sacra, nigræ. Est et pumilionum[s] genus non sterile in his, quod[2] non in alio genere alitum, sed quibus certa[3] fœcunditas rara, et incubatio ovis noxia.

LXXVIII. (LVII.) Inimicissima autem omnium generi pituita,[t] maximeque inter messis[1] et vindemiæ tempus. Medicina in fame, et cubitus[2] in fumo,[u] utique si ex lauro, aut herba sabina[v] fiat: penna per transversas inserta nares, et per omnes dies mota:[3] cibus, allium[w] cum farre, aut

—6 Vet. Dalec. *admiratio prima.*—7 Idem vet. *mox incerti concubitus.*

CAP. LXXVII. 1 Ita al. ap. Laet. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *primis nigris* Gronov. et edd. ante Harduin. *pinnis, cætera rubicundæ* Vet. ap. Laet.—2 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *minus quod* Chiffl. *in iis, quod* Gronov. et al. vett.—3 Cod. Dalec. *contra;* Vet. Dalec. *certo.*

CAP. LXXVIII. 1 Cod. Dalec. *inter messes.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cubatus* Gronov. et edd. vett.—3 Cod. Dalec. *emota.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd.

NOTÆ

[p] *Pennis nigris*] Vide Notas et Emend. num. 68.

[q] *Digitis imparibus*] 'Nec paribus ungulis,' inquit Colum. VIII. 2. pag. 281. 'generosissimæque creduntur, quæ quinos habent digitos,' &c.

[r] *Opertanea*] Quæ Bonæ Deæ fiebant, in operto, hoc est, in abdito, non sub dio.

[s] *Est et pumilionum*] Vide Notas et Emend. num. 69.

[t] *Pituita*] *La pepie.* Palladius I. 27. pag. 21. 'Pituita gallinis nasci solet, quæ alba pellicula linguam vestit extremam. Hæc leviter unguibus vellitur,' &c.

[u] *Cubitus in fumo*] 'Vitanda pituitæ pernicies erit,' inquit Columella VIII. 5. pag. 290. 'quæ ne fiat, gallinaria semper fumigabimus,' &c.

[v] *Herba sabina*] De hoc remedio iterum XXIV. 61.

[w] *Cibus, allium*] Palladius loc. cit. 'Item allii mica trita cum oleo faucibus inseratur.' De hoc remedio iterum XX. 23.

aqua perfusus, in qua maduerit[4][x] noctua, aut cum semine vitis albæ[y] coctus; et quædam alia.[z]

LXXIX. (LVIII.) Columbæ[a] proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere[b] bina ova: ita natura moderante, ut aliis crebrior[c] sit fœtus,[1][d] aliis numerosior. Palumbes[e] et turtures[2] plurimum terna: nec plus quam bis vere[f] pariunt:[3] atque ita,[g] si prior fœtus corruptus est: et quamvis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt.[4][h] Tertium quod irritum est, urinum[i] vocant. Palumbes incubat[j] fœmina post meridiana in matutinum, cetero mas. Columbæ marem semper[k] et fœminam pariunt, priorem

Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in qua laverit* Gronov. et al. ante Harduin. Paulo post, *ac quædam alia* Chiffl.

CAP. LXXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *partus* Gronov. et edd. vett.—2 *Palumbes et turtur* cod. Dalec. *Palumbis et turturi* Chiffl.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nec plus quam bis fere pariunt* Gronov. et edd. vett.—4 Regg. Hard. 1. 2. Chiffl. et Dalec. *educant*. Mox, cod. Da-

NOTÆ

[x] *Maduerit*] Ita Reg. 1. 2. Chiffl. &c. Editi, *laverit*.

[y] *Vitis albæ*] Uvam quoque, quam Græci σταφυλὴν ἀγρίαν vocant, Columella in cibis misceri jubet, et Palladius locis cit.

[z] *Et quædam alia*] Quæ refert Columella loc. cit.

[a] *Columbæ*] Arist. Hist. Anim. VI. 3. pag. 652.

[b] *Pariunt fere*] Arist. Hist. Anim. VI. 5. pag. 660.

[c] *Aliis crebrior*] Ut aliis creber tantum sit fœtus, aliis etiam numerosus. Hoc est, quemadmodum Philosophus eleganti usus Atticismo docet, aliæ multum, ut columbæ: aliæ multa, ut gallinæ, pariant: αἱ μὲν, τῷ πολλάκις, ὥσπερ αἱ περιστεραί· αἱ δὲ, τῷ πολλὰ, ὥσπερ αἱ ἀλεκτορίδες, Hist. Anim. VI. 1. pag. 639.

[d] *Fœtus*] Ita Mss. omnes: non *partus*, ut editi.

[e] *Palumbes*] Arist. loc. cit.

[f] *Quam bis vere*] Vide Notas et Emend. num. 70.

[g] *Atque ita*] Iterum, inquit, pariunt, cum prior fœtus periit. Τίκτει δὲ τὰ δεύτερα, ὅταν τὰ πρότερα γεννηθέντα διαφθαρῇ. Arist. loc. cit.

[h] *Plus duobus educunt*] Hoc est, excludunt fovendo. Vide Notas et Emend. num. 71.

[i] *Urinum*] Οὔρινον. Non ab οὐρὰ, quod *caudam*, neque ab οὖρος, quod *ventum* sonat; sed ab οὖρον, quod *urinam*: unde et κυνόσουρα vocantur a Philosopho, ceu *canis urina*.

[j] *Palumbes incubat*] *Palumba ab sero diei incipiens, totam noctem usque ad jentandi tempus incubat: reliquum temporis, palumbus*, inquit Arist. Hist. Anim. VI. 7. pag. 670. Τῶν δὲ φαττῶν ἡ μὲν θήλεια ἀπὸ δείλης ἀρξαμένη, τήν τε νύκτα ὅλην ἐπωάζει, καὶ ἕως ἀκρατίσματος ὥρας· ὁ δὲ ἄῤῥην, τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου.

[k] *Marem semper*] Si voluit interpretis munere defungi, *sæpe* dicendum fuit, non *semper*: ὡς ἐπιπολὺ,

marem, postridie fœminam.[1] Incubant[m] in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt vicesimo die.[5] [n] Pariunt a coitu quinto.[o] Æstate quidem interdum[6] binis mensibus terna educunt[p] paria:[7] nam decimo-octavo die excludunt, statimque concipiunt. Quare inter pullos sæpe ova inveniuntur, et alii provolant, alii erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres[q] fœtificant. Et ipsæ autem[r] inter se (si mas non sit) fœminæ æque saliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia[s] Græci vocant.

(LIX.) Pavo[t] a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non amplius, intermittens binos dies ternosve parit, et ter

lec. *Tertium irritum est, Urinum vocat.*—5 *Excludunt XXV. die* cod. Dalec. —6 In eodem codice non legitur *interdum.*—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *terna edunt paria*

NOTÆ

inquit Arist. VI. 5. pag. 661. Albertus item de Anim. lib. VI. pag. 195. 'ut frequentius.'

[1] *Postridie fœminam*] Post triduum, si Aristotelem unum audimus, scribendum fuit: *καὶ τεκοῦσα, μίαν ἡμέραν διαλείπει τὰ πολλὰ, εἶτα πάλιν τίκτει θάτερον. Frequenter die uno interjecto alteram parit.* Plinio tamen suffragatur Albertus M. de Animal. VI. 1. 5. pag. 195. 'Columbæ,' inquit, 'ut frequentius simul pullificant marem et fœminam: et quando ovant, primo ut frequentius ovant ovum masculinum, et sequenti die fœmininum: et quando exeunt ova, ut frequentius primo die exit masculinum, et sequenti die fœmininum, vel citius, sed tamen post masculinum,' &c.

[m] *Incubant*] Arist. et Albert. loc. cit.

[n] *Excludunt vicesimo die*] Vide Notas et Emend. num. 71.

[o] *Quinto*] Quinto post coitum die. Albertus loc. cit. septimo tantum.

[p] *Terna educunt*] Ita Mss. omnes. Impressi, *edunt.*

[q] *Quinquemestres*] Aliunde hoc quam ex Aristotele, qui sexto tantum mense fœturæ tempus columbis assignat: *ἓξ μηνῶν ὀχεύει, καὶ ὀχεύεται.* Albertus loc. cit. 'Columba nata in Aprili ... incipit ovare in autumno ejusdem anni, si fuerit locus calidus, et copiosa habuerit pascua.'

[r] *Et ipsæ autem*] Arist. Hist. Anim. VI. 2. pag. 646. et ex eo Athenæus lib. IX. pag. 394. Albertus quoque de Anim. VI. 4. pag. 192.

[s] *Hypenemia*] Ὑπηνέμια, quasi subventanea. Quidam enim, ut ipse ait, cap. 80. vento putant ea generari. De iis ibi rursum dicemus.

[t] *Pavo*] Arist. Hist. Anim. VI. 7. pag. 671. Ælianus, Hist. Anim. V. 32. Colum. VIII. 11. pag. 301. Sed de ovorum numero a Plinio dissident.

anno,[u] si gallinis subjiciantur incubanda.[8] Mares ea frangunt desiderio incubantium.[v] Quapropter noctu et in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: et nisi molli [w] strato excepta, franguntur. Mares singuli [x] quinis sufficiunt conjugibus. Cum singulæ aut binæ fuere, corrumpitur salacitate [y] fœcunditas. Partus excluditur diebus ter [z] novenis, aut tardius tricesimo.[9] [a]

Anseres in aqua [b] coëunt, pariunt vere: aut si bruma coivere, post solstitium, quadraginta prope.[c] Bis anno,[10] [d]

Gronov. et al. ante Harduin.—8 Chiffl. *incubando*.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. vett. ante Dalecampium, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aut tardius vicesimo* Dalec. Elz. et Gronov. Mox, '*Coëunt a bruma post quadragesimo prope die* (*Kal. Mart.* Colum.) *pariunt, et incubant, usque ad solstitium* ex Colum.' *Dalec.* Deinde, *quadragesimo* codd. Dalec. Tolet. et Salm. *diebus quadraginta* Vet. Dalec.—10 '*Ter anno* Colum. Varro, et

NOTÆ

[u] *Et ter anno*] Colum. VIII. 11. pag. 301. Palladius I. 28. pag. 22. satis eleganter: 'Si ova pavonum gallinis supponantur, excusatæ matres ab incubatione tribus vicibus per annum fœtus edunt.'

[v] *Desiderio incubantium*] Impatientia nempe libidinis, uti de perdicibus dictum est cap. 51. Causam tamen aliam affert Albertus de Anim. VI. 4. pag. 193. 'Pavo mas,' inquit, 'etiam tempore quo fœmina fovet ova, utitur ea ad coitum: et ideo locum in quo cubat pava ova sua, abscondit a pavone: quia coëundo super eam frangit ova. Dixit tamen mihi quidam valde expertus circa pavones, quod ex zelo pavonis contingit fractura ovorum: pugnant enim tunc pavo et pava pro incubatione ovorum, ex nimia ovorum dilectione: sicut etiam pro pullis ducendis pugnant grus masculus et grus fœmina,' &c.

[w] *Et nisi molli*] Columellæ verba haud satis exacta fide reddidit. Sic enim ille, VIII. 11. pag. 300. 'Fere pavones, cum ad nocturnam requiem venerunt, perticis insistentes, enituntur ova: quæ quo propius ac mollius deciderint, illibatam servant integritatem,' &c. Scribere igitur Plinium oportuit: *In excelso cubant: quare nisi molli strato excepta ova franguntur.* Redundat enim vocula, *aut:* cum semper in excelso cubent, et pariant.

[x] *Mares singuli*] Columella loc. cit. pag. 299. et Palladius, loc. cit.

[y] *Corrumpitur salacitate*] Id vero quo modo contingat, disces ex Columella loc. cit.

[z] *Diebus ter*] Varro de Re Rust. III. 9. pag. 104.

[a] *Aut tardius tricesimo*] Vide Notas et Emend. num. 73.

[b] *Anseres in aqua*] Columella VIII. 14. pag. 304.

[c] *Quadraginta prope*] Germana hæc atque indubitata hujus loci lectio est, cum de numero fœtus avium singularum, non de partus tempore, sermonem institui apertissimum sit. Neque est quod ex Varrone aut Columella refingi quis velit ea quæ de anseribus

si priorem fœtum gallinæ excludant: alias plurima ova sedecim:[11] paucissima, septem.[12] Si quis surripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non[e] excludunt. Incubanda[f] subjici utilissimum novem, aut undecim. Incubant fœminæ[g] tantum tricenis diebus: si vero tepidiores sint, vigintiquinque. Pullis eorum[h] urtica contactu mortifera, nec minus aviditas,[13] [i] nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu sæpe conantes avellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubitu[14] subdita radix earum.[j]

(LX.) Ardeolarum[k] tria genera: leucon,[l] asterias,[m] pel-

Constant.' *Dalec.*—11 'Colum. *duodecim.*' Dalec.—12 'Varro, *qui hoc minus, septem, qui hoc plus, quindecim.*' Dalec.—13 Dalec. *nimiaque herbarum aviditas.* —14 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont.

NOTÆ

a Plinio nunc produntur, ut legat scilicet, *quadragesimo die;* cum ab aliis ea hausisse scriptoribus liquido constet.

d *Bis anno*] Etiam ter anno, si Columellam audimus, loc. cit. 'Singulæ,' inquit, 'ter anno pariunt, si prohibeantur fœtus suos excludere, quod magis expedit, quam quod ipsæ suos fovent: nam et a gallinis melius enutriuntur,' &c.

e *Aliena non*] Columella, loc. cit. pag. 305. 'Negatur anser aliena excludere ova, nisi subjecta sua quoque habuerit.'

f *Incubanda*] Ex Varrone, de Re Rust. III. 10. pag. 105.

g *Incubant fœminæ*] Columell. loc. cit. 'Pullis autem formandis excludendisque XXX. diebus opus est, cum sunt frigora: nam tepidis XXV. satis est.' Sic Varro pariter loc. cit.

h *Pullis eorum*] Colum. loc. cit.

i *Aviditas*] 'Voraces enim sunt natura,' inquit Varro, loc. cit. 'quo temperandum iis, qui propter cupiditatem sæpe in pascendo, si radicem prenderunt, quam educere velint e terra, abrumpunt collum: perimbecillum enim id, ut caput molle.' Ita fere et Colum. loc. cit.

j *Radix earum*] Urticarum. Colum. loc. cit. Palladius I. 30.

k *Ardeolarum*] Ardea, sive ardeola, ἐρωδιὸς, *un Heron*, a prisco vocabulo *Airo*, quo Fridericus Imp. usus de Venat. I. 4. Hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. IX. 2. pag. 1006.

l *Leucon*] Λευκὸν, *album*. Hoc genus est, quod Itali *Garzam* vocant, qua ave nihil est candidius. In Aremoricæ littoribus frequens. *Heron blanc.*

m *Asterias*] Ἀστερίας, ceu *stellaris*, non a punctis, sed quia volatu stellas petere videatur: unde et ardea. Hinc poëta, 'supra volat ardea nubem.' Hunc, ab insita pigritia, ὀκνὸν, *ignavum*, esse cognominatum, Aristoteles tradit. Nostris, *Butor*, *Heron*

los.[n] Hi in coitu[o] anguntur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt gravidæ. Aquila tricenis[p] diebus incubat, et fere majores alites: minores vicenis, ut milvus et accipiter. Singulos fere[q] parit, nunquam plus ternos: is[15] qui ægolios[16] vocatur, quaternos,[r] corvus aliquando[s] et quinos: incubant totidem[t] diebus. Cornicem[u] incubantem mas pascit. Pica novenos:[v] melancoryphus[w] supra vicenos[17] parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas major parvis.[x] Hirundini[y] cæci primo pulli, et fere omnibus quibus numerosior fœtus.[18] [z]

et Franz. *ab incubatu* Gronov. et al. ante Harduin.—15 Hæc clausula, usque ad *corvus*, deest in codd. Dalec.—16 '*Ægornos* Chiffl. Aristoteles *Ætolium* vocat, si emendata sint exemplaria: eumque milvorum generi videtur attribuere.' *Dalec.*—17 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *supra XX.* Gronov. et edd. vett. Mox, *nec alias in pluribus tanta fœcunditas, major tamen in parvis* Vet. Dalec. ex Aristot. de Gener. Anim. IV. 4.—18 Ita codd. Harduini Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *partus* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

paresseux. Aucupes *Vac* appellant, a voce quam emittit.

[n] *Pellos*] Πέλλος, *fuscus*, sive *niger*. Ardea cinerea est, *Heron cendré*. De ea Bellonius IV. 2.

[o] *Hi in coitu*] Πέλλοι nimirum, sive cinereæ ardeæ. Arist. enim totidem verbis loc. cit. Τούτων ὁ πέλλος χαλεπῶς εὐνάζει τε καὶ ὀχεύει, κ. τ. λ. Negat tamen id esse verum Albertus M. Hist. Anim. lib. XXIII. pag. 614. visas a se sæpius coire ardeas contestatus, nec tale quicquam expertum.

[p] *Aquila tricenis*] Arist. Hist. Anim. VI. 6. pag. 664.

[q] *Singulos fere*] Aquila scilicet. Vide Notas et Emend. num. 74.

[r] *Is qui ægolios vocatur, quaternos*] Abest hæc clausula a Mss. omnibus, quos quidem penes me habui: sed quoniam ex ipso illo Aristotelis contextu accepta est, unde cetera, quæ nunc tractantur, emanarunt, haud temere expungendam censuimus. Αἰγώλιος porro avis esse nocturna putatur, quam Galli vocant, *Fresaye*. Gazæ nimium credidit Aldrovandus, qui Ornithol. lib. V. pag. 400. αἰγώλιον, *ululam*, interpretatus est.

[s] *Corvus aliquando*] Arist. loc. cit. pag. 665.

[t] *Incubant totidem*] Hoc est, vicenis, ut de milvo proxime dictum est: Arist. loc. cit. ἐπωάζει περὶ εἴκοσιν ἡμέρας.

[u] *Cornicem*] Aristot. Hist. Anim. VI. 7. pag. 670.

[v] *Pica novenos*] Arist. Hist. Anim. IX. 19. pag. 1047.

[w] *Melancoryphus*] Arist. Hist. Anim. IX. 22. pag. 1052.

[x] *Major parvis*] Quam alitibus grandioribus.

[y] *Hirundini*] Arist. de Gener. Anim. IV. 6. pag. 1129.

[z] *Numerosior fœtus*] Ita Mss. om-

LXXX. Irrita ova,[a] quæ hypenemia diximus,[b] aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere:[c] nec columbæ tantum, sed et gallinæ,[d] perdices, pavones, anseres, chenalopeces. Sunt autem[e] sterilia, et minora, ac minus jucundi saporis, et magis humida. Quidam et vento[f] putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria[g] appellantur. Hæc autem vere tantum fiunt,[1] incubatione derelicta, quæ alii[h] cynosura[i] dixere. Ova aceto[j] macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos transeant. Servari ea[k] in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus, utilissimum. Sale exinaniri[l] creduntur.

CAP. LXXX. 1 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Hæc autem vere tantum. Urina fiunt* Gronov. et al. *Urina autem vere tantum fiunt* Chiffl. '*Vere: æstate urina fiunt ab incubatione* Aristot.' *Dalec.*

NOTÆ

nes, non, ut editi, *partus.*

[a] *Irrita ova*] Ex Aristot. Hist. Anim. VI. 2. pag. 647. totidem plane verbis.

[b] *Diximus*] Cap. superiore. Hesychio, pag. 936. Ὑπηνέμια ὠὰ, τὰ δίχα τοῦ ὀχευθῆναι γεννώμενα.

[c] *Aut pulvere*] Ita Mss. omnes. Pulveris apud Philosophum mentio nulla. Generari ova hujusmodi prodidit, si suaviter et titillatorie attrectentur: similem titillationem, quæ maris ineuntis affert imaginem, volutatione in pulvere creari, vel apud alios scriptores legit, vel ipse animadvertit: aut vocis hujus Græcæ ψηλαφώμεναι, qua Philosophus usus est, ignoratio, quod vix tamen arbitror, hominem raptim hæc scribentem in transversum egit.

[d] *Et gallinæ*] Arist. loc. cit. Id quoque in psittaco expertum se scribit Harveus, Exerc. IV. pag. 13. De vulturibus quoque Basilius, in Hexaëm. Homil. VIII. pag. 106. Majori etiam miraculo ovis illis vulturum fœcundis.

[e] *Sunt autem*] Arist. loc. cit.

[f] *Quidam et vento*] Arist. iisdem verbis.

[g] *Zephyria*] Ζεφύρια et ὑπηνέμια ab aliquibus dicta, inquit Philosophus loc. cit. quod verno tempore aves excipere auras solent, et sic vento concipere. Quod mendacium solida fide Albertus credidit, de Animal. VI. 3. pag. 191. et de Lusitanis equabus alii ausi sunt prodere.

[h] *Quæ alii*] Reg. 1. Colb. 1. 2. *quo alii.*

[i] *Cynosura*] Egimus de ea voce cap. sup.

[j] *Ova aceto*] Experimento scimus id comprobatum.

[k] *Servari ea*] Varro de Re Rust. III. 9. pag. 104. Colum. VIII. 6. pag. 292.

[l] *Sale exinaniri*] Columella, loc. cit. 'Alii salibus integris adoperiunt: alii muria tepefacta durant: sed omnis sal, quemadmodum non patitur putrescere, ita minuit ova, nec sinit plena permanere,' &c.

LXXXI. (LXI.) Volucrum animal parit vespertilio[m] tantum, cui et membranaceæ[n] pinnæ uni. Eadem sola[o] volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos[p] volitat[r] amplexa infantes, secumque portat. Eidem coxendix una[q] traditur, et in cibatu culices[r] gratissimi.

LXXXII. (LXII.) Rursus[s] in terrestribus ova pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coëunt[t] complexu, adeo circumvolutæ sibi ipsæ, ut una existimari biceps possit. Viperæ mas[u] caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium[v] eadem sola intra se parit ova unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die[w] intra uterum catulos excludit: deinde singulos singulis diebus parit, viginti fere[x] numero. Itaque ceteræ, tardi-

CAP. LXXXI. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ubera admovens: geminos volitat* Gronov. et al. ante Harduin. *ubera admovens: parens geminos, &c.* codd. Dalec. et Chiffl. *parit hæc geminos. Volitat* Pintian. Mox, Chiffl. *secumque portat.*

NOTÆ

[m] *Vespertilio*] Νυκτερὶς, *Chauve-souris.*

[n] *Membranaceæ*] Membranæ coriaceæ pennarum vice.

[o] *Eadem sola*] Macrobius Saturn. VII. 16. pag. 638.

[p] *Parens geminos*] Neglectam a librariis priorem vocem *parens*, ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. restituimus.

[q] *Coxendix una*] Pes unico constat osse, sine ullo poplite, suffraginumve flexu, qualis in ceteris avibus.

[r] *In cibatu culices*] Albertus de Anim. lib. XXIII. pag. 644. 'Cibus ejus (vespertilionis) est muscæ et culices: comedit autem et carnes,' &c.

[s] *Rursus*] Arist. Hist. Anim. v. 4. et 29.

[t] *Coëunt*] Aristot. totidem verbis, Hist. Anim. v. 4. pag. 526. Circumvolutæ ita serpentes funium simul intortorum speciem exhibent, apud Charasium, lib. de Experimentis circa Viperam.

[u] *Viperæ mas*] Nicander in Theriac. pag. 28. Ælianus Hist. Anim. I. 24. Prudentius in Hamartigenia, carmine non ineleganti, vs. 585. aliique. Huic tamen fabulæ fidem derogant Philostratus, aliique complures: omnesque hodie eruditi. Coitum in viperis, ut in ceteris animantibus, genitalium partium opera fieri, atque emissione receptuque seminis, asseverant. Qua de re vide eundem Charasium in Echiosophio, pag. 216. et, qui ei præivit, Aldrovandum de Serpent. lib. I. pag. 119.

[v] *Terrestrium*] Arist. Hist. Anim. v. 29. pag. 635.

[w] *Tertia die*] Arist. loc. cit.

[x] *Viginti fere*] Nonnunquam et XXV. Charasio teste, loc. cit. pag. 57.

tatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente.[y] Ceteræ serpentes contexta ova [1 z] in terra incubant, et fœtum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas et fœmina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

LXXXIII. (LXIII.) Bipedum solus [a] homo animal gignit. Homini tantum [b] primi coitus pœnitentia, augurium scilicet vitæ a pœnitenda origine. Ceteris animalibus stati [1] per tempora anni concubitus: homini (ut dictum est[c]) omnibus horis dierum noctiumque. Ceteris satietas [2] in coitu, homini prope nulla. Messalina [d] Claudii Cæsaris conjux, regalem existimans [3] palmam, elegit in id certamen nobilissimam e prostitutis ancillam [e] mercenariæ stipis, eamque nocte ac die [4] superavit, quinto atque vicesimo [5] concubitu. In hominum genere [f] maribus [6] diverticula Veneris exco-

CAP. LXXXII. 1 Gronov. *contecta ova.*

CAP. LXXXIII. 1 Cod. Dalec. *Ceteris animalibus statuti.*—2 *Ceteris satias* Chiffl.—3 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *hanc regalem existimans* Vet. Dalec. *regalem hanc existimans* Chiffl. *hoc regalem existimans* Gronov. et edd. vett. Mox, Vet. Dalec. *vilissimam e prostitutis.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *die ac nocte* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. *quinto ac vicesimo* edd. ante Brotier.—6 Tolet. et Salmant. *genere manibus.* Mox, *omnia scelera naturæ*

NOTÆ

[y] *Occisa parente*] Sic Arist. loc. cit. Herod. III. 108. pag. 205. aliique. Creditum id scilicet veteribus: negat recentiorum experientia, qua de multa Charasius, in Echiosophio, pag. 216. et Aldrov. pag. 125.

[z] *Contexta ova*] Vide Notas et Emend. num. 75.

[a] *Bipedum solus*] Aristot. Hist. Anim. v. 1. pag. 514.

[b] *Homini tantum*] Eo pertinet, ut arbitror, illud problema undecimum sectionis quartæ, pag. 703. apud Arist. Διὰ τί οἱ νέοι, ὅταν πρῶτον ἀφροδισιάζειν ἄρχωνται, αἷς ἂν ὁμιλήσωσι, μετὰ τὴν πρᾶξιν μισοῦσιν; *Cur adolescentes, cum primum concumbere incipiunt, quibuscum fuerint congressi, eas re peracta odio habeant.*

[c] *Ut dictum est*] Lib. VII. c. 4.

[d] *Messalina*] Sex. Aurel. Victor, in Claudio. In nummis, VALERIA MESSALINA. AVGVSTA. 'Meretricem Augustam' Juvenalis appellat, Sat. VI. 118.

[e] *Ancillam*] Ancilla mercenariæ stipis, scortum est, quæstum corpore faciens.

[f] *In hominum genere*] Plinius ipse VII. 1. de homine: 'Uni animantium luctus est datus, uni luxuria, et quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra.'

gitata, omnia scelere naturæ : fœminis vero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quam feræ sumus? Viros avidiores[g] Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiodus prodidit.

Coitus aversis[7] [h] elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus aversa[i] genitalia. Cameli etiam[j] solitudines, aut secreta certe petunt :[8] neque intervenire datur sine pernicie.[k] Coitus tota die :[l] et his tantum ex omnibus,[9] quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit.[10 m] Aver-

cod. Dalec.—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aversus* Gronov. et al. ante Harduin. —8 Cod. Dalec. *certa petunt.*—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Coitus tota die est tantum iis ex omnibus* Gronov. et edd. vett.—10 Vet. Dalec. et Chiffl. *antecedit.*—11 ' Al.

NOTÆ

g *Viros avidiores*] Aristot. sect. 4. probl. 26. p. 705. *Διὰ τί ἐν τῷ θέρει οἱ μὲν ἄνδρες ἧττον δύνανται ἀφροδισιάζειν· αἱ δὲ γυναῖκες μᾶλλον· καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος λέγει· Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τε ἄνδρες.* Vide et problem. 29. p. 707. et Hist. Anim. 9. p. 539.

h *Coitus aversis*] Ita Mss. omnes : editi prave, *aversus.* Ita coëuntia, admotis inter se clunibus, Græci *πυγηδὸν, ὄπισθεν συνιόντα* vocant, ut Arist. a quo hæc fere accepta, Hist. Anim. v. 2. p. 520. Solinus, c. 27. p. 50. 'Coëunt aversi (leones) : nec hi tantum, sed lynces, et cameli, et elephanti, et rhinocerotes, et tigres.' Camelum, lyncem, leonem, dasypodem reddere retrorsum urinam, atque adeo habere aversa genitalia, quorum officia duo sunt, coëundi, urinamque reddendi, docet Arist. Hist. Anim. II. 9. p. 180. Idem nihilominus, licet in *ὀπισθουρητικοῖς* camelum censeat, a mare tamen ait superiniri fœminam, et ab elephante quidem ambulantem, ac discedentem, ut de vaccis mox dicetur Hist. Anim. v. 2. p. 524. Igitur in utroque hoc genere aversa quidem fœmina est : mas non item. Philosopho subscribit Albertus de Animal. v. c. 1. p. 176.

i *Quibus aversa*] Aristot. p. 520. *ὀπισθουρητικὰ* vocat, quæ retro urinam reddunt.

j *Cameli etiam*] Arist. p. 524.

k *Sine pernicie*] Præterquam armentario, *ἀλλ' ἢ τῷ βόσκοντι.* Arist. Albertus etiam de Anim. VI. 3. p. 207. et l. v. p. 176.

l *Coitus tota die*] Camelis scilicet : *διημερεύει τὸ μὲν ὀχεῦον, τὸ δ' ὀχευόμενον.* Vide Notas et Emend. num. 76.

m *Olfactus accendit*] Tralatitium est, quod Herodotus refert, lib. III. p. 198. de Œbare equisone, qui naribus Dariani equi admota manu, qua prius equæ genitalia attrectarat, ad odoris sensum, hinnitu a mare tum edito, regnum Dario peperit. Vide Notas et Emend. num. 77.

tuntur[n] et canes, phocæ, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohærent. Supradictorum plerisque fœminæ priores superveniunt,[o] reliquis mares. Ursi autem, ut dictum est,[p] humanitus[q] strati,[11] herinacei stantes ambo inter se complexi: feles[r] mare stante, fœmina subjacente: vulpes in latera[s] projectæ,[12] maremque fœmina amplexa. Taurorum cervorumque fœminæ vim non tolerant:[t] ea de causa ingrediuntur in conceptu.[13][u] Cervi vicissim[v] ad alias transeunt, et ad priores redeunt.[14] Lacertæ,[w] ut ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu[15] Venerem novere.

Omnia animalia quo majora[16] corpore, hoc minus fœ-

humi, vel *humo tenus strati;* sed puto *humanitus* recte retineri; quia scribit Plin. 'ut dictum est;' dixerat autem VIII. 54. ursus coire, non vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque.' *Laet.* Mox, Cod. Dalec. *stantes. Ita inter se.*—12 Vet. Dalec. *vulpes in latere projectæ.*—13 Ita codd. Harduini Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in coitu* edd. vett. et Gronov.—14 Hæc, *et ad priores redeunt,* desunt in cod. Dalec.—15 Codd. Dalec. et Chiffl. *circumflexu.*—16 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quo majore*

NOTÆ

n *Avertuntur*] Arist. p. 525.

o *Superveniunt*] Ut mares invitent ad coitum.

p *Ut dictum est*] Lib. VIII. 54.

q *Humanitus*] Hominum more humi strati: ita tamen, ut non hominum more, applicatis mutuo complexu supinis sexus utriusque partibus coëant: sed peculiari decumbentes more, maris supinis ad pronas fœminæ. Sic Arist. Hist. Anim. v. 2. p. 522. *Αἱ ἄρκτοι παρακεκλιμέναι . . . πρὸς τὰ πρηνῆ τῶν θηλειῶν τὰ ὕπτια τῶν ἀῤῥένων.*

r *Feles*] Arist. p. 523. *Οἱ δ' αἴλουροι οὐκ ὄπισθεν συνιόντες, ἀλλ' ὁ μὲν ὀρθὸς, ἡ δὲ θήλεια ὑποτιθεῖσα ἑαυτήν. Feles a tergo non ineunt, sed mari stanti substernit se fœmina.*

s *Vulpes in latera*] At dispari longe modo coire Philosophus admonet, Hist. Anim. VI. 34. p. 781. *ἡ δὲ ἀλώπηξ ὀχεύεται μὲν ἀναβαίνουσα,* nempe more canum: neque enim est *ὀπισθουρητική.* Verum Plinio subscribit Albertus M. de Anim. v. 1. p. 176. 'Vulpes,' inquit, 'coëunt projicientes se super terram, et sic se sibi mutuo applicantes.'

t *Vim non tolerant*] Patiuntur quidem, sed non sustinent ob impetus contentionem: non morantur; verum subtrahunt sese a coitu, et ambulando genituram excipiunt, Arist. Hist. v. p. 522. et VI. 21. p. 742. et c. 29. p. 768. et Albertus M. loc. cit.

u *In conceptu*] Ita Mss. omnes. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. etsi in editis, *in coitu,* legitur.

v *Cervi vicissim*] Arist. Hist. Anim. VI. 29. p. 768. *Mutat mas fœminas, neque unius tantum consuetudine utitur, &c.* *Μεταλλάττει δὲ ὁ ἄῤῥην, καὶ οὐ πρὸς μιᾷ διατρίβει, κ. τ. λ.*

w *Lacertæ*] Aristot. Hist. Anim. v. 4. p. 526. et Albertus loco citato.

cunda sunt. Singulos[x] gignunt elephanti, cameli, equi: acanthis[y] duodenos, avis minima. Ocyssime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo majus est animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur,[z] quibus longiora sunt vitæ spatia. Neque crescentium[a] tempestiva ad generandum ætas. Quæ solidas[b] habent ungulas, singulos: quæ bisulcas, et geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea numerosiora in fœtu. Sed superiora[c] omnia perfectos edunt partus, hæc[d] inchoatos: in quo sunt[e] genere leænæ, ursæ: et vulpes informia[f] etiam magis, quam supradicta, parit: rarumque est videre parientem.[17] Postea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea,[g] et figurant. Pariunt plurimum quaternos.

Cæcos autem[h] gignunt canes, lupi, pantheræ, thoës. Canum plura genera.[i] Laconicæ[j] octavo mense utrimque

Gronov. et al. vett.—17 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *leænæ, vulpes, ursæ. Informes hæ etiam magis quam supradicta pariunt* Pintian. *ursa parit r. e. v. parientem* codd. Dalec. et Chiffl. *leænæ, ursæ, et vulpes. Informia, &c.* Gronov. et al. *leænæ et ursæ et vulpes; informia etiam magis quam supradicta, ursæ pariunt: rarumque est videre parientes*

NOTÆ

[x] *Singulos*] De elephanto Arist. Hist. Anim. v. 13. p. 566. De camelo vi. 26. p. 765. De equo c. 22. p. 743.

[y] *Acanthis*] Ἀκανθὶς, quæ Latinis *carduelis* dicitur, *le Chardonneret.*

[z] *Diutius gestantur*] Cum gestari utero dicit, de terrestribus se loqui, non etiam de alitibus, quæ ex ovis nascuntur, haud obscure notat.

[a] *Neque crescentium*] Dum crescunt, inquit, non est tempestiva ea ad generandum ætas. Discedere ergo nunc videtur ab eorum sententia, quos arbitrari dixit viii. 38. crescere crocodilum quamdiu vivat.

[b] *Quæ solidas*] Hujus rei causam Albertus affert de Anim. xviii. 2. 5. p. 520.

[c] *Sed superiora*] Quæ solidas habent ungulas.

[d] *Hæc*] Quæ pedes digitatos habent.

[e] *In quo sunt*] De leæna Aristot. Hist. Anim. vi. 31. p. 776. ac Plinius ipse viii. 17. De ursis Arist. c. 30. p. 774. et Plinius viii. 54.

[f] *Et vulpes informia*] Vide Notas et Emend. num. 78.

[g] *Omnia ea*] Leænæ, ursæ, vulpes.

[h] *Cæcos autem*] Aristoteles Hist. Anim. vi. 35. p. 782. et de Gener. Animal. ii. 6. p. 1085.

[i] *Plura genera*] Differunt locis primum: quæ digerit carmine Oppianus Cyneget. i. 370. Lippio interprete: ‘ Pæones, Ausonii, Cares, Thracesque, et Iberi, Arcades, Argivi, Lacedæmonii, Tegeatæ, Sauro-

generant.[k] Ferunt sexaginta diebus, et plurimum tribus.[18] [l] Ceteræ canes et semestres coitum patiuntur. Implentur[m] omnes uno coitu. Quæ ante justum tempus concepere, diutius cæcos[n] habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur[o] in urina attollere crus fere semestres: id est signum consummati virium roboris; fœminæ[p] hoc idem sidentes. Partus duodeni,[q] quibus numerosissimi: cetero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant,[r]

alii.—18 Vet. Dalec. et Chiffl. *septuaginta d. et p. tribus mensibus.*—19 Ita

NOTÆ

matæ, Celtæ, Cretes, Magnetes, Amorgi, Atque ad littoreas Ægypti quotquot arenas Custodes pecoris: Locri, glaucique Molossi.' Alii deinde sagaces ex his, alii cursores sunt: est et mixtum ex utroque genus: est et pastorale, quos *Matinos* vulgus vocat, lupis et furibus inimicum. Sunt et Melitæi catelli, qui sciuri magnitudinem vix excedant. Sunt et aliæ differentiæ, quas Scaliger satis accurate persequitur, in Aristotelis l. VI. p. 735.

[j] *Laconicæ*] Aristot. Hist. Anim. VI. 20. p. 735. A nostris cursoribus maximis differunt hæ cauda tantum, quam villosam gerunt; auribusque, quas demissiores habent.

[k] *Utrimque generant*] Hoc est, tam mares quam fœminæ. Aristot. ὀχεύει καὶ ὀχεύεται.

[l] *Et plurimum tribus*] Excedunt, inquit, sexagesimum diem, uno vel altero, tribus ad summum diebus. Arist. p. 736. Κύει δὲ ἡ μὲν Λακωνικὴ ἕκτον μέρος τοῦ ἐνιαυτοῦ· τοῦτο δέ ἐστιν ἡμέραι ἑξήκοντα, κἂν ἄρα μιᾷ ἢ δυσὶν ἢ τρισὶ πλειόνας ἡμέρας, καὶ ἐλάττους μιᾷ. Plinius VIII. 62. 'Gerunt uterum sexagenis diebus.'

[m] *Implentur*] Arist. p. 735.

[n] *Diutius cæcos*] Si recto ac suo tempore sint geniti, duodecim tantum dies visu carent: aliæ XVII. aliæ XIV. Aristot. p. 736. et 737.

[o] *Existimantur*] Arist. p. 735. et 740. Albertus de Animal. VI. 2. p. 210. 'Habent,' inquit, 'signum potentiæ coëundi, quod elevant plus crus in mingendo: hoc autem post sex aut octo menses, ut in pluribus, facere consueverunt: et universaliter postquam vigorescunt coëundi potentia.'

[p] *Fœminæ*] Arist. p. 740. Albertus loc. cit. 'Quædam tamen catula visa est elevare crus in mingendo, eo quod multum habuit de calore masculo, et siccitate.'

[q] *Partus duodeni*] Arist. p. 740. 'Ego tamen vidi,' inquit Albertus loc. cit. 'catulam proferre simul novemdecim: et eadem alia vice protulit octodecim: et tertia vice protulit quatuordecim: et erat nigra magna corpore, et erat de genere canum qui Matini vocantur.'

[r] *Quod prodigiosum putant*] Sed falso putant: Nam 'sæpe visum est,' inquit Albertus, loc. cit. 'quod catula aliqua non peperit nisi unum solum: et hoc accidit parvis valde catellis qui sunt in sinibus dominarum nutriti, quia in uteris suis plures tenere non possunt: et cum plures concipiunt, frequenter moriuntur.'

sicut omnes mares,[s] aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in ceteris alternant.[19 t] Ineuntur[u] a partu sexto mense. Octonos[v] Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus labore salacitas.[20 w] Vivunt Laconici[x] annis denis, fœminæ duodenis: cetera genera quindenos annos, aliquando et vicenos:[21] nec tota sua ætate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium[y] et ichneumonum reliqua, ut canum.[z] Vivunt annis senis.[22 a]

Dasypodes[b] omni mense pariunt, et superfœtant, sicut lepores. A partu statim[c] implentur. Concipiunt, quamvis ubera[d] siccante fœtu. Pariunt vero cæcos.[23 e] Ele-

codd. Harduini, Tolet. et Salmant. *alternant, si ineant opportuno et recto mense. Ineuntur, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—20 ‘ Perperam in recentioribus editionibus, *laboris alacritas.* In Editione principe, *laboris salacitas.* In codd. Regg. 1. 2. *labores salacitas.*’ Brotier. Pint. ex Aristot. *a labore salacitas.*—21 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *XV. annos, aliquando XX.* Gronov. et edd. vett. *XV. annos, aliquando et XX.* Chiffl.—22 ‘ Puto hic errorem esse librariorum, qui *senis* pro *denis* scripsere. Vita enim felium, *les chats,* vulgo est annorum denum, et quandoque etiam longior.’ *Brotier.*—23 *Pariunt non cæcos* edd. ante Harduin. ‘ Negatio vide-

NOTÆ

[s] *Sicut omnes mares*] Albertus de Anim. XVIII. 2. 6. p. 521. ‘ Animalia,’ inquit, ‘ quæ multos faciunt filios, permixtim faciunt mares et fœminas: et in uno sexu omnes facere, non est eis naturale.’

[t] *In ceteris alternant*] Vide Notas et Emend. num. 79.

[u] *Ineuntur*] Coitum repetunt, πάλιν ὀχεύεται. Arist. p. 736.

[v] *Octonos*] Subintellige catulos. Arist. p. 740.

[w] *Labore salacitas*] Vide Notas et Emend. num. 80.

[x] *Vivunt Laconici*] Arist. p. 741. et Hist. Anim. v. 13. p. 566.—‘ Ita canis Ulyssem herum agnovit post annos viginti, quam profectus erat Ulysses ad bellum Trojanum, Homero quidem teste, Odyss. P. 327.’ *Ed. sec.*

[y] *Felium*] Arist. Hist. Anim. VI. 35. p. 783. ubi feles sunt αἴλουροι, animal in domibus frequens.

[z] *Ut canum*] Tot pariunt, quot canes: οἱ δὲ αἴλουροι καὶ ἰχνεύμονες τίκτουσιν ὅσαπερ καὶ οἱ κύνες. Arist. loc. cit.

[a] *Vivunt annis senis*] Arist. loc. cit. Scimus tamen experientia vivere feles ad annos etiam quindenos.

[b] *Dasypodes*] Arist. Hist. Anim. VI. 33. p. 780. De dasypode diximus VIII. 81.

[c] *A partu statim*] A partu coitum statim repetit. Arist. loc. cit. Καὶ τεκοῦσα εὐθὺς ὀχεύεται.

[d] *Quamvis ubera*] Etiam dum lactat fœtum: ἔτι θηλαζομένη, inquit Philos. loco citato.

[e] *Pariunt vero cæcos*] Vide Notas et Emend. num. 81.

phanti, ut diximus,[f] pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli[g] duodecim mensibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu. Equas autem post tertium diem,[24][h] aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier[i] septimo die[25] concipere facillime creditur. Equarum[j] jubas tondere præcipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem:[26] comantes enim gloria superbire. A coitu[k] solæ animalium currunt ex adverso Aquilone Austrove,[27] prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicumque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes.[28][l] Nec impedit partus quosdam ab opere, falluntque gravidæ. Vicisse Olympia[m] prægnantem Echecratidis[29] Thessali invenimus. Equos, et canes, et sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem[30] blandiri diligentiores tradunt. Equas

tur abundare, ex Aristot. Hist. Anim. VI. 33.' *Dalec.*—24 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *post tertium annum* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *admittere putant* Dalec.—25 *Et equa septimo die* Vet. Dalec. et Chiffl. *septimo* etiam codd. Dalec. et Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Et mulier septima die* Gronov. et al. ante Harduin.—26 Chiffl. *coitum patiantur humilitate.*—27 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Aquilonem Austrumve* codd. Dalec. et Chiffl. *Aquilonum Austrorumve* Gronov. et al.—28 Ita codd. Harduini et Chiffl. *volentes* Gronov.—29 Margo edd. Dalec. et Gronov. *Echecratis;*

NOTÆ

[f] *Ut diximus*] Plane modo hoc ipso cap. et VIII. 10. Hæc Plinius rursum ex Arist. Hist. Anim. V. 13. pag. 566.

[g] *Cameli*] Arist. loc. cit.

[h] *Post tertium diem*] Vide Notas et Emend. num. 82.

[i] *Et mulier*] Neque in quadrupedibus tantum, inquit, tam prope ab enixu repetitus coitus fœcundus est: sed et in hominum genere, mulier, postquam peperit, facillime concipere creditur. Vide Notas et Emend. num. 83.

[j] *Equarum*] Xenophon de Re Equestri, pag. 939.

[k] *A caitu*] Id quoque ab iis fieri, cum vento sunt gravidæ, Maro cecinit, Georg. III. post Arist. Hist. Anim. VI. 17. pag. 718.

[l] *Etiam nolentes*] Significantes etiam se nolle. Namque, ut ait Varro, de Re Rust. II. 7. 'Quoad satis sit admitti ipsæ significant, quod se defendunt.' Vide Notas et Emend. num. 84.

[m] *Vicisse Olympia*] Forma loquendi, qualis illa Horatii I. Epist. 1. 'Magna coronari contemnat Olympia,' ut dicturi sumus uberius XXXV. 40. n. 32. De equis Thessalicis, vide Tzetzem, Chiliad. IX. vs. 865.

domitas LX. diebus[31] equire, antequam gregales: sues tantum coitu spumam ore fundere: verrem, subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere usque in maciem:[32] fœminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso.[a] Aviditas coitus putatur et cibis[33] [n] fieri: sicut viro eruca,[o] pecori cæpa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere,[p] ut anseres: apros vero tarde, et cervos, nec nisi ab infantia educatos, mirum est. Quadrupedum[34] prægnantes[q] Venerem arcent, præter equam[r] et suem. Sed superfœtant[s] dasypus et lepus tantum.

LXXXIV. (LXIV.) Quæcumque[a] animal pariunt, in ca-

[a] *Si genitalia aspergantur aceto.*

al. ibid. *Echecratidæ.*—30 Pintian. *post meridianum.* Mox, *blandiri diligentius* cod. Dalec. *eblandiri, diligentiores, &c.* Nic. Heinsius Adv. II. 8. p. 267.—31 Cod. Dalec. *XL. diebus.*—32 Vet. Dalec. *usque ad maciem.* Mox, *in tantum afferri* Chiffl. Deinde, in eodem codice et Tolet. *ut hominem lancinent.*—33 Cod. Dalec. *ex cibis.*—34 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *educatos. Mirum est quadrupedum* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[n] *Et cibis*] Vel certis cibis, ut cæpa et eruca: vel pabulo bono et ubere, ut ait Arist. Hist. Anim. VI. 20. pag. 748.

[o] *Viro eruca*] De ea re dicetur XIX. 44.

[p] *Non concipere*] De avium genere solo id pronuntiat, quarum exemplum in anseribus statuit. Nam de quadrupedibus sensisse aliter autumo, cum ipse VIII. 80. scripserit, simias, quæ inter feras haud dubie sunt, catulos suos ostentare, quos domi pepererint.

[q] *Quadrupedum prægnantes*] Notum est, quod Macrobius refert Saturn. II. 5. pag. 341. quid Populia M. filia responderit 'miranti cuidam quid esset quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes fieri vellent,' sed pudet referre.

[r] *Præter equam*] Arist. Hist. Anim. VII. 5. pag. 823. Equam tamen Absyrtus non excipit in Geopon. Affirmat enim, si prægnans sit, Venerem arcere.

[s] *Sed superfœtant*] Causam cur superfœtent animalia, quæ numerosos fœtus edunt, Albertus explicat de Animal. XVIII. 2. 4. pag. 519.

[a] *Quæcumque*] Hoc multo expressius Philosophus, unde Noster hausit, Hist. Anim. VII. 10. pag. 836. Omnia, inquit, animalia caput primum superne habent: aucta autem et exiturientia deorsum obvertuntur: natura enim suapte omnia in caput ex-

pita gignunt circumacto sub enixum fœtu: alias in utero porrecto.[1] Quadrupedes[b] gestantur extensis ad longitudinem cruribus, et ad alvum suam applicatis: homo[c] in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus ante diximus,[d] gigni putant, ubi mulier non ex mare, verum ex semetipsa[e] tantum conceperit: ideo nec animari,[f] quia non sit ex duobus: altricemque habere per se vitam illam, quæ satis arboribusque contingat.

(LXV.) Ex omnibus, quæ perfectos fœtus, sues tantum et numerosos[2] edunt: item plures,[g] contra naturam[h] solidipedum, aut bisulcorum.

LXXXV. Super[1] cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquam sub auctore Aristotele et Alexandri Magni militibus. Generatio eorum[i] lambendo constare, non coitu, dicitur: ex una genitos CXX. tradiderunt: apud Persas[j] vero, prægnantes et in ventre parentis repertas.[2] Et salis[k] gustatu fieri prægnantes opinantur.

CAP. LXXXIV. 1 Chiffl. *alia in utero porrecta.*—2 Codd. Harduini, *sues tantos et numerosos;* Parm. *vel tantos;* unde Harduin. conjectabat, *sues dentatos.* Pintian. *sues tantum unum, et duos edunt, item plures.*

CAP. LXXXV. 1 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Supra* Gronov. et edd. ante Harduin. Mox, *quanquam auctore* cod. Dalec. omisso *sub:* et paulo

NOTÆ

eunt: obliqua autem, aut in pedes, præter naturam. Vide et Albertum de Anim. VIII. 7. pag. 295.

b *Quadrupedes*] Arist. pag. 835.

c *Homo*] Arist. loc. cit.

d *Ante diximus*] Lib. VII. 13.

e *Ex semetipsa*] Etiam in virgine igitur gigni molam posse arbitratus est. Vide quæ diximus VII. 13.

f *Nec animari*] Nec esse verum animal, organicis partibus instructum.

g *Item plures*] Hoc est, plures fœtus, partusve. Vide Notas et Emend. num. 85.

h *Contra naturam*] Nam, uti superius dictum est cap. 83. 'quæ solidas habent ungulas, singulos; quæ bisulcas, et geminos pariunt:' idque anno semel. Sues vero et bis anno pariunt, et numerus fœcunditatis ad vicenos, ut animadversum a Plinio VIII. 77.

i *Generatio eorum*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. VI. 37. pag. 786.

j *Apud Persas*] Arist. pag. 787. modestius locutus, dissectis e matris utero fœtibus, fœminei sexus, *tanquam prægnantes, οἷον κύοντα,* visas esse ait.

k *Et salis*] Arist. loc. cit. Ælianus Hist. Anim. IX. 3.

Itaque[1] desinit mirum esse, unde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus[m] illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem[3] proveniunt: et jam inde fugaverunt incolas. Proventus eorum[n] siccitatibus: tradunt etiam[4] obituris vermiculum in capite[o] gigni. Ægyptiis[p] muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes[q] ambulant, ceu Alpini[5 r] quoque. Cum diversi generis[6] coivere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas[7] ore parere (ut creditur vulgo) Aristoteles negat:[s] neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco

post in eodem codice, *militibus, generatio e. l. c. n. c. dicatur.*—2 Parm. *prægnantes in utero Venerem patientis parentis repertas.* Chiffl. *in prægnantis ventre parientis.*—3 *Plurimi itaque ad Troadem* cod. Dalec. *Plurimi ita ad Troada* Chiffl.—4 Ita codd. Harduini, Pintian. et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *siccitatibus tradunt et jam* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *seu Alpini* Gronov. et al. omisso *quoque.*—6 *Quum diversi quæque generis* cod. Dalec. *Quum diversi quoque generis* Vet. Dalec.—7 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *lacertam*

NOTÆ

[1] *Itaque*] Arist. pag. 786. Refert Childreyus Anglus de Mirabilibus Naturæ in Anglia, laudatus in Ephem. Erud. 1667. pag. 113. murium infinita multitudine populatas messes in Essexia Angliæ provincia, anno 1580. iterumque anno 1648.

[m] *In quibus*] Arist. pag. 787.

[n] *Proventus eorum*] Theophr. in Fragm. de Animal. quæ repente apparent: *Squalido*, inquit, *aëre potius, quam pluvio mures in arvis nascuntur: læduntur enim imbribus:* ἐν τοῖς αὐχμοῖς μᾶλλον, ἢ ἐν ταῖς ἐπομβρίαις· πολέμια γὰρ αὐτοῖς τὰ ὕδατα.

[o] *Vermiculum in capite*] Theophr. loc. cit. Τίκτεται γὰρ καὶ τούτων ἐν τῇ κεφαλῇ σκώληξ, καὶ φθείρονται, κ. τ. λ.

[p] *Ægyptiis*] Arist. Hist. Anim. VI. 37. pag. 788.

[q] *Iidem bipedes*] Ægyptii scilicet, ut Theophr. monet loc. cit. ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ δίποδάς φασι μῦας γίνεσθαι, κ. τ. λ. Bipedum in Libya murium meminit Herod. lib. IV. pag. 286.

[r] *Ceu Alpini*] Georg. Hieron. Velschus, tom. I. Miscell. Curios. sive Ephem. German. Observ. 160. pag. 338. ait se murem Alpinum aluisse domi anno 1660. adeo cicurem, ut in pedes posteriores erectus ad mensam staret, cibumque ex manibus caperet. Demortui anatomen eo loci accurate describit.

[s] *Aristoteles negat*] Diximus cap. 83.

enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per se[t] catuli erumpunt.[8]

LXXXVI. (LXVI.) Anguem ex[a] medulla hominis spinæ gigni, accipimus[1] a multis. Pleraque enim occulta et cæca origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere:

(LXVII.) Sicut salamandra, animal lacerti figura,[b] stellatum, nunquam, nisi magnis imbribus, proveniens, et serenitate deficiens.[2 c] Huic tantus rigor, ut ignem[d] tactu restinguat,[3] non alio modo, quam glacies. Ejusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani

Gronov.—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *catuli per sese erumpunt* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXXXVI. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *accepimus* Gronov. et al. vett.—2 Codd. Dalec. et Chiffl. *et serenitate desinens.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. *tactum exstinguit* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

[t] *Itaque per se*] Quoniam in terram lacertæ pariunt, ex ovis sponte in terra fœtus excluditur, inquit Philos. Hist. Anim. v. 28. pag. 635.

[a] *Anguem ex*] Fabulæ proximum id esse putat Ælianus Hist. Anim. I. 51. Ovid. Met. xv. 389. ut Plinius, ex aliorum tantum relatu prodit: 'Sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro, Mutari credant humanas angue medullas.'

[b] *Lacerti figura*] Vel minoris crocodili, ut ait Scholiastes Nicandri in Theriac. pag. 38. a quo accurate describitur: *ζῶον ὅμοιον σαύρᾳ, τετράπουν, βραχύκερκον . . . . οἱ δὲ, ὡς ἔστι ζῶον τετράπουν, μήτε δέρμα, μήτε λεπίδας ἔχον, βραχὺ δὲ ὂν ὡς ἡ σαῦρα· ἔοικε δὲ τῷ χερσαίῳ κροκοδείλῳ.* Theophr. lib. de signis pluviar. p. 418. inter alia signa id ponit, *si lacerta, quam Salamandram vocant, appareat: ἡ σαῦρα φαινομένη, ἣν καλοῦσι Σαλάμανδραν.*

[c] *Deficiens*] In Mss. *desinens.*

[d] *Ut ignem*] Arist. Hist. Anim. v. 18. pag. 604. Nicand. in Theriac. pag. 59. Ælianus Hist. Anim. II. 31. Negat autem Sextius Niger id esse verum, apud Plinium XXIX. 23. Aëtius media incedit via, Serm. XIII. cap. 52. pag. 263. 'Salamandra,' inquit, 'animal simile est stellioni, asperius, et scabrum magis quam lacerta venenata. Penetrat autem hoc animal per ignem ardentem, nihilque læditur, dissecta et discedente ab ipso flamma. Si vero per tempus aliquod in igne immoretur, consumto frigido in eo humore, exuritur.' Visa Romæ dicitur anno 1667. salamandra advecta ex India, quæ conjecta in flammas, repente in tumorem inflata, salivæ vim magnam evomuit, quam lacteam saniem Plinius hic appellat: ea sanie vicinos carbones extinctos, in quos se illa receperat: qui ubi rursum concipiebant ignem, ejusdem iterum salivæ vomitu extinguebantur. Quod cum sæpius, toto duarum horarum spatio, ea fecisset, extracta demum ab illo discrimine est, ac novem deinde menses amplius superstes fuit.

contacta, toti defluunt[e] pili: idque quod contactum est colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. (LXVIII.) Quædam vero[1] gignuntur ex non genitis, et sine ulla simili origine, ut supra dicta: et quæcumque tempus anni[f] generat.[2] Ex iis quædam nihil gignunt, ut salamandræ.[g] Neque est iis genus masculinum fœmininumve sicut neque[h] in anguillis, omnibusque quæ nec animal, nec ovum ex sese generant. Neutrum est[i] et ostreis genus, et ceteris adhærentibus vado vel saxo. Quæ autem per se[j] generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu,[3] sed imperfectum et dissimile, et ex

CAP. LXXXVII. 1 *Quædam ergo* Chiffl.—2 Pintian. ex Aristot. *tepor generat.* 'Lego, *quæcunque anni tempus.*' Dalec. Cod. Dalec. *statutum tempus, &c.* Gronov. et al. vett. *et quæcumque æstas aut ver, tempusque anni statum, &c.* —3 Parm. *ea coitu.* Paulo post Chiffl. *ac dissimile.*—4 Ita codd. Harduini

NOTÆ

De ea plura in Ephemerid. Eruditorum, an. 1667. pag. 94. Sed quæ ejus facies esset ac forma, haud ibi expressum. Unde Cassiodorus acceperit, esse 'subtile ac parvum animal, lumbricis associum, flavo colore vestitum,' Var. Ep. III. 47. fatemur adhuc nobis latere.

[e] *Toti defluunt*] Hoc est, ex toto corpore. De ea re dicetur opportuniore loco XXIX. 23.

[f] *Quæcumque tempus anni*] Quid ea loquendi forma valeat, *tempus anni*, diximus in Notis et Emend. ad IX. 79. num. 135. Vide Notas et Emend. num. 86.

[g] *Ut salamandræ*] Salamandram non esse id lacerti genus, quod Galli *Muronem*, et *Surdum*, *Blandam* Narbonenses vocitant, vel hoc argumento, ceu validissimo telo, efficitur. Nam et murones nostros parere, et in iis mares fœminasque notari, Bellonius, Dalecampius, Bochartus, et Aldrovandus, qui in contraria sunt hæresi, ipsi confitentur. Accedit eo, quod nec stellatus muro sit, sed tæniis oblongis virgatus: nec serenitate plane desinat: nec ea vi veneni sit, quanta salamandram esse Plinius prodidit XXIX. 23. Sed et Indici orbis solique adeo peculiaris ea salamandra fuit, quam Romæ visam diximus, ut ducere spiritum, nisi humo ex India simul asportatæ insideret, non potuerit: ubi in solum dejecta est Italum, expirarit. Plane ut jam in orbe nostro solicitius indagandum minime videatur, quæ salamandra sit: nisi forte in Pamphylia Ciciliæque montuosis, ubi extitisse quondam Plinius asseverat, XI. 116.

[h] *Sicut neque*] Arist. Hist. Anim. IV. 11. pag. 508.

[i] *Neutrum est*] Arist. loc. cit.

[j] *Quæ autem per se*] Hoc est, sponte, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, non ex coitu, sed ex putri materia. Arist. Hist.

quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscæ.[k] Id magis declaravit natura[4] eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, et privatim dicato opere[1] narranda. Quapropter ingenium prædictorum, et reliqua subtexetur[5] edissertatio.[6 m]

LXXXVIII. (LXIX.) Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein gustatus: reliquis superatur a multis. Aquilæ clarius cernunt: vultures sagacius odorantur: liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium[1] in sublime tendente sermonem exaudiunt: et si de iis loquare, intelligereetia m dicuntur, et profugere. Auditus cui[n] hominum primo negatus est, huic et sermonis usus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, ut non iidem sint et muti. In marinis[o] ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se dicuntur solenes.[2 p] Ideo et silentium in mari piscantibus.

LXXXIX. (LXX.) Pisces quidem[q] auditus nec membra habent, nec foramina: audire tamen eos palam est: ut patet,

et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *declarant naturæ* Gronov. et al. vett.—5 Vet. Dalec. et Editio princeps, *ut ingenium pr. ita et r. subtexet.*—6 Ita codd. Regg. Brott. Colb. Chiffl. Paris. et Editio princeps. *dissertatio* edd. ante Brotier.

CAP. LXXXVIII. 1 *Præterea voce hominum* Vet. Dalec. *P. voce omni, &c. tendentes* Chiffl.—2 Chiffl. *dicuntur solere;* Pintian. *dicuntur. Solent ideo;* Gronov. et al. ante Harduin. *mergere se solent.*

NOTÆ

Anim. v. 1. p. 518.

[k] *Ut vermiculos muscæ*] Atque ut pediculi lendes, inquit Philos. loc. cit. ex quibus neque parentum genus instauratur, neque aliud animal. Sed falsum id videtur: nam pediculi gignuntur ex lendibus.

[l] *Dicato opere*] Libro sequente.

[m] *Edissertatio* [*dissertatio*] In Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. *edissertatio.*

[n] *Auditus cui*] Totidem verbis Arist. Hist. Anim. IV. 9. pag. 496. Causam Albertus inquirit de Animal. v. 2. 2. p. 171.

[o] *In marinis*] Hoc de neritis, quod genus concharum esse diximus, Arist. iisdem verbis Hist. Anim. IV. 8. pag. 485.

[p] *Dicuntur solenes*] Σολῆνες, qui et ungues, et digiti marini vocantur. Vide Notas et Emend. num. 87.

[q] *Pisces quidem*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. IV. 8. pag. 479.

cum[1] plausu congregari feros ad cibum assuetudine in quibusdam vivariis spectetur:[2] et in piscinis Cæsaris[r] genera piscium ad nomen venire, quosdamque singulos.[3] Itaque produntur[s] etiam clarissime audire mugil, lupus, salpa, chromis, et ideo in vado[t] vivere.

XC. Olfactum[a] iis esse manifeste patet: quippe non omnes eadem[b] esca capiuntur: et prius, quam appetant, odorantur. Quosdam et speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli, piscator expellit, veluti sui cadaveris[1] agnitionem fugientes.[c] Conveniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, ut sepiam ustam, et polypum: quæ

CAP. LXXXIX. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ut paret cum &c. assuetudine spectetur* cod. Dalec. *utpote cum, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *assuetum* Tolet. *consuetudine* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quosdam singulos.*

CAP. XC. 1 Chiffl. *velut sui cadaveris.* Mox, *agnitione* Pintian.—2 Cod.

NOTÆ

[r] *In piscinis Cæsaris*] Huc illud pertinet Martial. IV. 30. cui titulus: 'Ad piscatorem, ut fugiat sacros pisces Baianos:' 'Sacris piscibus hæ natantur undæ, Qui norunt dominum, manumque lambunt Illam, qua nihil est in orbe majus. Quid quod nomen habent, et ad magistri Vocem quisque sui venit citatus?' Et X. 30. 'Piscina rhombum pascit, et lupos vernas. Natat ad magistrum delicata muræna: Nomenculator mugilem citat notum, Et adesse jussi prodeunt senes mulli.' Lupum quidem marinum in Caroli IX. Regis Christianiss. piscina juxta Regiam Luparæ enutritum, ad vocem *Lupule, Lupule,* clamantium, et ad eorum manus, qui panis frustula projicerent, accurrere solitum, vidisse se testatur Feder. Morellus, in notis ad Homil. VII. S. Basilii in Hexaëm.

[s] *Itaque produntur*] Arist. pag. 479. ex eoque totidem verbis Ælianus Hist. Anim. IX. 7.

[t] *In vado*] Quo metu capti, fugatique strepitu, secedunt.

[a] *Olfactum*] Hæc de olfactu piscium omnia ex Arist. sunt depromta Hist. Anim. IV. 8. p. 481.

[b] *Non omnes eadem*] Sed familiare quisque alimentum habet, ad quod adnatat: salpa ad stercus et porrum, polypus ad oleam, &c. Vide Rondelet. IV. 10.

[c] *Fugientes*] E speluncis videlicet: unde accidit, ut in piscatorum retia facile incidant, in ipsis spelæi faucibus prædam expectantium. Eodem plane sensu, totidemque ferme verbis allici eo salsamento pisces dixit Aristoteles loc. cit. etsi hujus mentem haud esse Plinium assecutum falso criminatur Hippolytus Salvianus de Aquatil. p. 66. et post eum Dalecampius.

ideo conjiciuntur in nassas.[2] [d] Sentinæ quidem navium odorem procul fugiunt: maxime tamen piscium sanguinem. Non potest [e] petris avelli polypus: idem cunila[3] admota[f] ab odore protinus resilit. Purpuræ [g] quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus cervini odore serpentes [h] fugantur, sed maxime styracis: origani,[4] [i] aut calcis, aut sulfuris formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non advolant.

(LXXI.) Tactus sensus [j] omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam et ostreis; et terrestrium, vermibus quoque.[5]

XCI. Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse: cur enim alios alia sapores appetant?[1] in quo vel præcipua naturæ architectæ vis.[2] [k] Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt,[3] [l] alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt,

Dalec. *coguntur in massas;* Vet. Dalec. *coguntur in nassas.* Dalecampius legit, *congeruntur in nassas.*—3 Chiffl. *cunicula.* Mox, verba *ab odore* desunt in codd. Dalec.—4 Parm. *fungantur. Sed maxime styracis, origani.* 'Apud Aristot. *styracis et calcis* non leguntur.' *Dalec.*—5 Cod. Dalec. *alius ostreis. Nam et terrestrium vermibus quoque existimaverim.* Codd. Harduini et Chiffl. etiam, *et terrestrium.* Gronov. et al. ante Harduin. *et terrestribus.*

CAP. XCI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *appetunt* Gronov. et edd. vett.—2 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *architectique vis* cod. Dalec. *architectatio* margo edd. Dalec. et Gronov. *naturæ architectio. Alia, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Vet. Dalec. *alia l. pendant;* Pintian. *alia l. prendant.* 'Lego *suspendant.*' Dalec.

NOTÆ

[d] *Conjiciuntur in nassas*] In retia immittuntur, ob nidoris causam. Arist. Τοὺς δὲ πολύπους φασὶν ὀπτήσαντας εἰς τοὺς κύρτους ἐντιθέναι, οὐδενὸς ἄλλου χάριν, ἢ τῆς κνίσσης. Polypos assatos *aiunt se in retia non ob aliam, quam nidoris causam, indere.*

[e] *Non potest*] Arist. p. 483.

[f] *Cunila admota*] Eo cuniculæ genere, quod Aristoteles κόνυζαν, pharmacii barbare, ut solent, *pollicariam,* pro *pulicaria,* quod pulices necat, ut dicetur XX. 64.

[g] *Purpuræ*] Arist. p. 484.

[h] *Serpentes*] Ita Mss. omnes: verum nec serpentes modo, ut jam dictum est superius VIII. 50. sed et maxima pars insectorum, ut recte admonet Arist. loc. cit. p. 483.

[i] *Origani*] Reliqua ex Arist. pag. 483.

[j] *Tactus sensus*] Arist. pag. 484.

[k] *Architectæ vis*] Opificis naturæ solertia. Ita rescripsimus ex Mss. Reg. 1. 2. et Paris. Prius, *architectio,* barbare.

[l] *Ruunt*] Rostri latitudine eruunt, fodiunt, ut anates: et e quadrupedi-

sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant,[m] tellurem scabere non cessent.

XCII. (LXXII.) Venenis capreæ,[n] et coturnices (ut diximus[o]) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ovis, spectanda quidem draconum arte: aut enim solida hauriunt, si jam fauces capiunt, quæ deinde in semet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extussiunt:[1 p] aut si tenerior est catulis adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ,[a] ita sensim vehementerque præstringunt, ut amputata parte, ceu ferro,[q] reliquam quæ amplexu tenetur sorbeant. Simili modo[r] avibus devoratis solidis, contentione plumam excitam[2 s] revomunt.[b]

XCIII. Scorpiones terra vivunt. Serpentes,[a] cum occa-

[a] *Ova quæ circumvoluto in spiram corpore apprehenderunt.*
[b] *Magna contentione plumam e gutture aut ingluvie revocatam vomunt.*

CAP. XCII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *excutiunt* Gronov. et al. ante Harduin. 'Quidam, non recte, *ejiciunt.*' Dalec. Mox, Chiffl. *est catulis adhuc ætas.*—2 Chiffl. *reliqua.*—2 Vet. Dalec. *contritione plumas et cetera ossa.* 'Ms. *contione pluri, et cita, et ossa.* Prave: lego, *coctione perfecta plumas in ossa.*' Gronov. et edd. vett. *danti plumas et ossa revomunt.*

NOTÆ

bus limum cœnumque ruunt sues. Vide XI. 60.

[m] *Pendeant*] Ut galguli, de quibus cap. 50. qui pedibus dependentes capere somnum dicuntur: et apes, quarum examen, pedibus per mutua nexis, ramo frondente pendet, ut Maro cecinit Æneid. VII. 66.

[n] *Venenis capreæ*] De capris Lucretius IV. 642. 'Præterea nobis veratrum est acre venenum: At capris adipes, et coturnicibus auget.'

[o] *Ut diximus*] Nempe de coturnicibus, hujus libri cap. 33.

[p] *Extussiunt*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Minus sincere editi, *excutiunt.*

[q] *Ceu ferro*] Ita solerter, ut ferro sive cultro amputatam ovi partem existimes. Hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. VIII. 8. p. 898.

[r] *Simili modo*] Arist. loc. cit.

[s] *Plumam excitam*] Vide Notas et Emend. num. 88.

[a] *Serpentes*] Quamobrem viperas quidam sic venantur, inquit Philos. Hist. VIII. 8. pag. 897. imposito nimirum in sepibus vino: ebriæ enim capiuntur. Juvenalis Sat. VI. 429. 'Tanquam alta in dolia longus Deciderit serpens, bibit, et vomit.'

sio est, vinum præcipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. Eædem[1] minimo[b] et pæne nullo cibo, cum asservantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viventes. Ideoque nullum[2] interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor,[3] quæ aviditatem naturali sale[4][c] augent. In quo genere[d] omnia magis exitialia, si suum genus edere, antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum[e] et satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit:[5] et quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas.[6]

(LXXIII.) Unum animal digitos habentium herba alitur, lepus: sed et fruge solidipedes, et e bisulcis[7][f] sues omni cibatu et radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum[g] dentium carnivora sunt omnia. Ursi et fruge,[h] fronde, vindemia, pomis vivunt, et apibus, cancris etiam, ac formicis.[8] Lupi, ut diximus,[i] et terra in fame. Pecus

CAP. XCIII. 1 *Edunt* cod. Dalec. Vet. Dalec. *Eædem minimi, et pæne nullius cibi.*—2 *Ideo nullum* Gronov.—3 Cod. Dalec. *caloris vim, neque sanguinis, neque sudoris.*—4 ' Vet. *naturali sale;* alii, *naturalem sola.* Ego nihil muto, naturalique incitamento interpretor, et tanquam aviditatis stimulo, non arte quæsito, sed fame sponte oblato condimento.' *Dalec.*—5 ' Ms. *exprimit:* prave: sic tamen Chiffl.' *Dalec.*—6 Cod. Dalec. *his dies vel hora.*—7 Vet. Dalec. *lepus: herba, et f. s. et bisulci.*—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et formicis* Gronov. et edd. vett.—

NOTÆ

[b] *Eædem minimo*] Arist. loc. cit. ad verbum.

[c] *Naturali sale*] Ita Mss. omnes. Naturale incitamentum, et quasi stimulum aviditatis, hac loquendi forma intelligit.

[d] *In quo genere*] Sic Arist. Hist. Anim. IX. 33. p. 988. et Albertus M. de Animal. VII. 2. 5. p. 236. morsum animalis tum maxime docent perniciosum fore, si aliud pariter venenatum prius voraverit, ut si vipera scorpionem. Auctor libri de Mirab. Auscult. Τοὺς ἐν Νάξῳ σφῆκάς φασιν, ὅταν φάγωσι τοῦ ἔχεως, (προσφιλὴς δ' αὐτοῖς ἡ σὰρξ, ὡς ἔοικεν, ἐστὶν,) ἐπειδάν τινα κεντήσωσιν περιωδύνους οὕτως ποιεῖν, ὥστε χαλεπωτέραν φαίνεσθαι τῆς πληγῆς τῶν ἔχεων.

[e] *Sphingiorum*] De his VIII. 30. De Satyris, eodem libro, cap. 80.

[f] *Et e bisulcis*] Arist. cap. 9. pag. 903. Etiam cicuta, quæ homini venenum est, ali sues, docet Ælianus Hist. Anim. IV. 23.

[g] *Serratorum*] Arist. loc. cit. pag. 900.

[h] *Ursi et fruge*] Arist. loc. cit.

[i] *Lupi, ut diximus*] Lib. VIII. cap. 34.

potu[j] pinguescit: ideo sal[k] illis aptissimus:[9] item veterina,[l] quanquam et fruge et herba: sed ut bibere, sic edunt.[10 m] Ruminant[n] præter jam dicta, sylvestrium cervi, cum a nobis aluntur:[o] omnia autem jacentia potius quam stantia, et hyeme magis quam æstate, septenis fere mensibus. Pontici quoque[p] mures simili modo remandunt.

XCIV. In potu autem,[1 q] quibus serrati dentes, lambunt: et mures hi vulgares, quamvis ex alio genere[r] sint. Quibus continui[s] dentes, sorbent: ut equi, boves. Neutrum ursi, sed aquam quoque morsu vorant.[t] In Africa major pars ferarum æstate non bibunt inopia imbrium: quam ob causam[u] capti mures Libyci, si bibere,[2] moriuntur. Orygem[v] perpetuo sitientia Africæ generant, et natura loci

9 Cod. Dalec. *et aptissimum.*—10 Ita ex codd. Reg. 1. et Chiffl. edidit Harduinus, cum antea legeretur *secedunt.* Harduinum secuti sunt Miller. Bipont. et Franz.

CAP. XCIV. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *In potu quibus* Gronov. et al. ante Harduin. omisso *autem.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller.

NOTÆ

j *Pecus potu*] Arist. Hist. Anim. VIII. 11. p. 907.

k *Ideo sal*] Quo siti collecta plus bibant, inquit Philos. Hist. Anim. VIII. 13. p. 909.

l *Item veterina*] Arist. p. 907.

m *Sic edunt*] Modus aquæ, inquit, et qualitas efficit, ut et libentius edant, et plus proficiant: adeo ut pastiones ipsis sint inutiles, nisi potus fuerit accommodatus. Vide Notas et Emend. num. 89.

n *Ruminant*] Arist. Hist. Anim. IX. 80. pag. 1177. totidem verbis: et Albertus M. de Anim. VIII. 5. 4. pag. 279.

o *Cum a nobis aluntur*] Domi scilicet diutius ruminant: cum aluntur foris, multo minus: herba enim tenerior quam fœnum, quo duriore pastu domi aluntur.

p *Pontici quoque*] Arist. loc. cit.

q *In potu autem*] Ex Arist. Hist. Anim. VIII. 9. p. 902.

r *Quamvis ex alio genere*] Hoc est, quamvis non sint iis dentes serrati. Arist. p. 902. ἔνια δὲ τῶν καὶ μὴ καρχαροδόντων, οἷον οἱ μῦες.

s *Quibus continui*] Arist. pag. 902.

t *Morsu vorant*] Arist. mordent, vel mandunt. Nam κάπτειν *mordere* est, qua voce is utitur: sicut κάμπτειν *vorare.*

u *Quam ob causam*] Quoniam bibere non assueti, propter τὸ ἀσύνηθες, veniunt in vitæ discrimen. Arist. Hist. Anim. VIII. 33. p. 985. Albertus M. lib. de Anim. VII. 2. 4. p. 235. 'Mus etiam Libyæ, quando bibit aquam, moritur: eo quod bibere non consuevit.'

v *Orygem*] De eo VIII. 79.

potu carentem,[3] et mirabili modo ad remedia sitientium. Namque Gætuli latrones eo[4] durant[w] auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arbore, occultatique earum[5] ramis, in prætereuntia desiliunt, atque e volucrum sede[x] grassantur. Feles quidem quo silentio, quam levibus[6] vestigiis obrepunt avibus! quam occulte speculatæ[7] in musculos exsiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

XCV. (LXXIV.) Ergo et alios quosdam sensus esse, quam supra dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam[a] his bella amicitiæque, unde et affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores et aquilæ:[b] corvus et chloreus,[1 c] noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus et milvus,[d] illo[e] præripiente huic cibos: cornices atque noctua:[2 f] aquilæ

Bipont. et Franz. *si biberint* Gronov. et edd. vett.—3 Vet. Dalec. *sitientem Africa generat, ex natura loco potu carente;* cod. Dalec. *sitientem Africa generat, ex naturali loco potu carente.*—4 Cod. Dalec. *latrones cum eo.* Mox, Vet. Dalec. *in corpore earum.*—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Incidunt.... arbore oc. ejus* cod. Dalec. *Incidunt.... arbore oc. earum* Chiffl. *Incidunt.... arborum oc. earum* Gronov. et al. ante Harduin. —6 Vet. Dalec. *quam lenibus.*—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *occulto speculatu* Gronov. et al. vett.

CAP. XCV. 1 Turneb. ex Aristot. *pipra et chloreus;* Chiffl. *choreus;* Gronov. et al. ante Harduin. *cornus et chlorio.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cornices et noctua*

NOTÆ

[w] *Durant*] Sitim utcumque levant.

[x] *Atque e volucrum sede*] Ex arboribus, in quibus nidi sunt avium.

[a] *Sunt enim quædam*] Arist. Hist. Anim. IX. 2. pag. 1007.

[b] *Olores et aquilæ*] Atque ita quidem, ut e pugna victor sæpe discedat olor, κρατεῖ δ' ὁ κύκνος πολλάκις. Arist. loc. cit. Describit hanc pugnam Papinius Thebaid. III. 525.

[c] *Corvus et chloreus*] Vide Notas et Emend. num. 90.

[d] *Corvus et milvus*] Cic. de Nat. Deor. lib. II. pag. 101. 'Milvo est quoddam bellum naturale cum corvo: ergo alter alterius, ubicumque nactus est, ova frangit.'

[e] *Illo*] Milvo scilicet, qui cum valentior et unguibus et volatu sit, subtrahit a corvo quicquid tenet. Arist. pag. 1001.

[f] *Cornices atque noctua*] Arist. pag. 999. Phile, pag. 72. Ælian. Hist. Anim. III. 9. Quod enim interdiu minus acute cernit noctua, cornix meridie arrepta ejus ova devorat:

et trochilus,[3] [g] (si credimus) quoniam rex [h] appellatur avium: noctuæ,[i] et ceteræ[4] minores aves. Rursus cum terrestribus, mustela et cornix:[j] turtur [k] et pyralis, ichneumones vespæ [l] et phalangia aranei.[5] Aquaticæ, et gaviæ.[6] [m] Harpe [n] et triorches accipiter. Sorices [o] et ardeolæ, invi-

Gronov. et al. vett.—3 'Orchilus in quibusdam Aristot. codd.' *Turneb.*—4 Cod. Dalec. *atque ceteræ.*—5 Parm. *ichneumones et vespæ phal. et aranei;* cod. Dalec. *ichn. vespæ, phal. et aranei.* 'Nihil muto, accipioque *vespas* dictas *ichneumonas* et *araneos* vocatos *phalangia.*' Dalec.—6 Ita Harduin. ex codd.

NOTÆ

contra noctua noctu illius: nam cornix interdiu, noctua valentior noctu est. Hinc natum adagium, apud Suidam et Apostolium, Ἄλλο γλαῦξ, ἄλλο κορώνη· ἐπὶ τῶν ἀλλήλοις μὴ συμφωνούντων. *Aliud noctua, aliud cornix sonat: de iis quibus inter se minus recte convenit.*

[g] *Aquilæ et trochilus*] Arist. pag. 1005. Καὶ τροχίλος αἰετῷ πολέμιος.

[h] *Quoniam rex*] Sic trochilum ostendit esse eam, quem *Regulum* vulgus vocat, *le Roitelet:* eique aquilam inimicam esse, ex zelotypia, quia rex avium dicitur. Quasi vero aquila id sciat? quis porro eam doctrinæ hanc particulam docuit? Caute igitur ac dubia fide Plinius præfatur, 'si credimus.' Regaliolum Suetonius vocat in Julio cap. 81. *Regaviolum,* βασιλίσκον, Glossarium vetus, quasi regem avium.

[i] *Noctuæ*] Arist. p. 1000. ut interdiu aviculæ noctuam circumvolent, vellicentque ac morsicent, egregie describit.

[j] *Mustela et cornix*] Quod hujus ova et pullos mustela vorat. Arist. pag. 1000. Sane mustelam omnibus avibus inimicam esse scimus.

[k] *Turtur, et*] Arist. pag. 1001. τρυγὼν καὶ πυραλίς. Quæ sit autem pyralis, nondum compertum. Qui igniariam, incendiariamve nuncupant, non intelligunt ea augurum artisque nomina, non generis aut formæ avium esse, ut ante monuimus cap. 17. Deinde e terrestrium esse genere, non volucrum, hanc pyralim, Plinius haud obscure significat, scribens, 'Rursus cum terrestribus, mustela et cornix, turtur et pyralis,' &c. quæ terrestria volucribus bellum indicant, recensere nunc videtur, nón quæ aves avibus inimicæ. Vox hæc πυραλὶς ad *vermem* æquivoca est, et ad *papilionem.*

[l] *Ichneumones vespæ*] De his opportunius XI. 24.

[m] *Et gaviæ*] Quæ de mari cibum petunt, dissidere inter se Philosophus ait, p. 1001. ὡς βρένθος καὶ λάρος, *ut dissident brenthus et gavia.* Vide Notas et Emend. num. 91.

[n] *Harpe*] Qui milvus, ἰκτῖνος, Tzetzæ, ut diximus cap. 3. hujus libri. At milvum Plinius ab harpe secernit cap. seq. Aristotelis locum, unde hæc accepta sunt, vitio laborare præposteræ interpunctionis, ex Plinii contextu intelligimus.

[o] *Sorices*] Arist. pag. 1003. ἵππον et ἐρώδιον ait inter se dissidere: illum ardeolæ ova fœtusque absumere. Quid ἵππος ille sit, incompertum.

cem fœtibus insidiantes. Ægithus [p] avis minima cum asino. Spinetis enim [7] se scabendi causa atterens, nidos ejus dissipat: quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova ejiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans ulcera ejus rostro excavat. Vulpes et nisi: [q] angues, [r] mustelæ [8] et sues. Æsalon [s] vocatur parva avis, [9] ova corvi frangens, cujus pulli [t] infestantur a vulpibus. Invicem hæc catulos ejus ipsamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur, velut adversus communem hostem. Et acanthis [u] in spinis vivit: idcirco asinos et ipsa odit, flores spinæ devorantes. Ægithum vero [v] anthus [10] in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id veneficiis [11] infament. Dissident thoës ac leones. Et minima æque [w] ac maxima. Formicosam [x] arborem erucæ ca-

eumque secuti sunt recentt. *aquaticæ, anates et gaviæ.*—7 Codd. Dalec. *Spinis enim.*—8 Ita Turneb. ex Aristot. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Vulpes milvi, angues, et mustelæ, &c.* Vet. Dalec. *Vulpes et Mili angues, &c.* Chiffl. *Vulpes et Nili angues, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—9 Quidam ap. Dalec. *prava avis.*—10 Margo edd. Dalec. et Gronov. *acanthis.*—11 Cod.

NOTÆ

[p] *Ægithus*] Arist. pag. 1003. Phile pariter, p. 72. Καὶ τοὺς ὄνους αἴγιθος ἐχθροὺς ἂν κρίνοι. Vide Notas et Emend. num. 92.

[q] *Vulpes et nisi*] Nisus est, qui Græcis κίρκος vocatur, ut ex hoc Plinii loco liquido apparet: nam κίρκον Philosophus appellat. Est autem κίρκος Eustathio, pag. 1126. εἶδος ἱέρακος, accipitris genus: nostri, ut quidem arbitror, hac tempestate *épervier* nuncupant: marem peculiari appellatione, *Mouchet.* Vide Notas et Emend. num. 93.

[r] *Angues*] Angues odere, inquit, mustelæ et sues. Arist. pag. 1006.

[s] *Æsalon*] Quæ parva avis dicitur, eademque corvo minor ex Pliniana oratione intelligitur, ea esse non potest, quæ a nostris aucupibus *émerillon* appellatur, ut Dalecampio visum, Scaligero, et Bocharto. Hæc porro de æsalonis et corvi vulpisque inimicitiis, totidem verbis Philosophus, loc. cit. pag. 1007. et ex eo Ælianus Hist. Anim. II. 51.

[t] *Cujus pulli*] Æsalonis videlicet, non corvi: nam corvus et vulpes amici.

[u] *Et acanthis*] Arist. pag. 1008. Carduelis est, *le Chardonneret.*

[v] *Ægithum vero*] Arist. pag. 1008. Καὶ ἄνθος καὶ αἴγιθος πολέμιοι. Λέγεται δὲ ὅτι αἰγίθου καὶ ἄνθου αἷμα οὐ συμμίσγεται. *Aiunt ægithi et anthi sanguinem non commisceri.* Fortassis, quia sanguis alterius pinguioris sit naturæ.

[w] *Et minima æque*] Nec maxima solum animalium, inquit, inter se dissident: sed et æque minima, ut formicæ et sorices. Corrumpit hujus lectionis venustatem vetustamque auctoritatem Bochartus parte prima

vent.[12 y] Librat araneus se filo in caput serpentis[13 z] porrectæ sub umbra arboris suæ, tantaque vi morsu cerebrum apprehendit, ut stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortem est.

XCVI. Rursus amici pavones[a] et columbæ: turtures, et psittaci: merulæ, et turtures:[1 b] cornix[c] et ardeolæ, contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe et milvus contra triorchin.[2] Quid, non et affectus indicia[3] sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt,[d] quæ Arcadia narrat de domino a dracone servato, et agnito voce draconi.[4 e] De aspide miraculum Phylarcho reddatur:[5 f] is enim auctor est, cum ad mensam cujusdam ve-

Dalec. *ideo veneficiis.*—12 Codd. Dalec. Regg. Brot. et Chiffl. et Vet. Dalec. *urucæ cavent;* Editio princeps, et al. ante Brotier, *sorices cavent.*—13 Margo edd. Dalec. et Gronov. *in caput lacertæ* ex Aristot. Hist. Anim. IX. 30.

CAP. XCVI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *merulæ et turdi* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita Regg. Brot. et Editio princeps. *contra triorchim* codd. Dalec. *contra triorchem* Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—3 Cod. Dalec. *quin et effectus indicia.*—4 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. Miller. Bipont. et Franz. *et agnita voce draconis* Chiffl. *agnita voce hominis* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Vet. Dalec. *a Philarcho traditur;* Gro-

NOTÆ

de Animal. p. 846. dum legit, *et minima quæque.*

x *Formicosam*] Ubi formicæ nidulantur.

y *Erucæ* [*sorices*] *cavent*] Sic libri quidem impressi: at Mss. omnes: *urucæ cavent*, forte pro *erucæ*, vel *uricæ*, uti dicemus in Notis et Emend. ad lib. XI. num. 38.

z *In caput serpentis*] Quam mira celeritate os pariter filo impediat lacertularum, ac deinde mordeat, describit Philosophus Hist. Anim. IX. cap. 63. pag. 1106. Ut stelliones vicissim araneas vorent, dicetur XI. 31.

a *Amici pavones*] Id quoque Sappho apud Ovid. Heroid. Epist. XXI. 37. ' Et variis albæ junguntur sæpe columbæ, Et niger a viridi turtur amatur ave.' Variam avem pavonem appellat: psittacum, viridem. De turturis et psittaci concordia rursus idem Ovid. Amor. II. 6. in mortem psittaci: ' Omnes, quæ liquido libratis in aëre cursus, Tu tamen ante alias, turtur amice, dole. Plena fuit vobis omni concordia vita,' &c.

b *Merulæ et turtures*] Vide Notas et Emend. num. 94.

c *Cornix*] Arist. pag. 1008. Ælianus Hist. Anim. V. 48.

d *Dicta sunt*] Lib. VIII. 22.

e *Agnito voce draconi*] Hoc est, de domino voce agnito a dracone. Vide Notas et Emend. num. 95.

f *Phylarcho reddatur*] Penes aucto-

niens in Ægypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemtum: illam reversam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, et necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam.[6]

XCVII. (LXXV.) Somni quæstio non obscuram conjectationem habet. In terrestribus, omnia quæ conniveant,[1 g] dormire manifestum est. Aquatilia[h] quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen existimant:[2] non oculorum argumento, quia non habent genas:[i] verum ipsa quiete[3] cernuntur placida, ceu soporata, neque aliud quam caudas[j] moventia,[4] et ad tumultum aliquem expavescentia.[5] De thynnis[k] confidentius affirmatur: juxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem[l] piscium in vado, ut manu sæpe tollantur. Nam delphini,[m] balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque[n] dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur somno per aliquot menses:

nov. et edd. ante Harduin. *Philarcho reddatur.*—6 Vet. Dalec. *in tectum reversam*, omisso *id.*

CAP. XCVII. 1 Cod. Dalec. *quæ contuentur;* Vet. Dalec. *quæ cor habent.* 'Priori lectioni astipulatur quod sequitur, 'non oculorum argumento.'' *Dalec.*—2 Cod. Dalec. *dormire tamen æstimant.*—3 Vet. Dalec. *in ipsa quiete.* Mox, *seu soporata* Gronov.—4 Vet. Dalec. *alio quam caudis se moventia;* Chiffl. *in vulgata lectione legitur, caudis.*—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *expaventia* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

rem Phylarchum, inquit, sit hujus miraculi fides.

g *Quæ conniveant*] Aristot. Hist. Anim. IV. 10. p. 499. Vide Notas et Emend. num. 96.

h *Aquatilia*] Arist. pag. 500.

i *Genas*] Hoc est, *palpebras*, βλέφαρα, quibus connivemus. Vide quæ dicturi sumus XI. 57. et 58.

j *Quam caudas*] In Mss. *caudis.* Forte, *caudis se moventia.*

De thynnis] Aristot. pag. 502. 'Thynnorum speculatores,' inquit, 'retibus cingunt dormientes, quod vident capi posse per quietem, cum albuginem oculorum semiapertam ostendunt.' Igitur id vel oculorum aliqua nictatione fit, aut versatione orbium.

l *Plani autem*] Arist. pag. 502.

m *Delphini*] Aristot. pag. 504. dormire hos ait fistula ab aquis extante, per quam et respirent, δι' οὗ καὶ ἀναπνέουσι.

n *Insecta quoque*] Arist. pag. 504. apes in exemplum affert.

deinde longior in dies vigilia. Somniat statim [o] infans: nam et pavore expergiscitur, et suctum imitatur. Quidam vero nunquam: [p] quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem [q] somnium,[1] invenimus exempla.[r] Magnus hic [s] invitat locus, et diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraque. Et si exemplis agatur, profecto paria fiant. A vino [t] et a cibis proxima, atque in redormitatione[2] vana esse visa, prope convenit. Est autem somnus [u] nihil

CAP. XCVIII. 1 Chiffl. *somnum.* Mox, in eodem codice, *hic in vita locus.*— 2 *Autumno et a cibis proxima, atque in redormitione* Chiffl. *redormitione* etiam

NOTÆ

[o] *Somniat statim*] Negat Arist. loc. cit. p. 505. infantem ante quartum quintumve annum insomnia efficere. Affirmat disertis verbis idem Anim. Hist. VII. 13. p. 845. de infantibus ante XL. diem, quos et ridere ac flere inter dormiendum ait, uti experientia quotidiana comprobatum abunde est. Negat idem alibi rursus, sub finem libri de insomniis, pag. 696. sed frustra negat. Suctu enim per quietem seipsos imitantur, et rident, vixdum anniculi.

[p] *Quidam vero nunquam*] Ex humorum crassitudine, hebetudine, immobilitate, quibus spiritus non offeruntur.

[q] *Contra consuetudinem*] Qui enim nunquam somniarunt, ac deinde præter consuetudinem somniant, valetudinem in iis fuisse mutatam, vel ad morbum, vel ad mortem, ait Arist. loc. cit.

[r] *Exempla*] Suetonius de Nerone in ejus Vita, cap. 46. 'Terrebatur ad hæc evidentibus portentis somniorum ... nunquam antea somniare solitus.' Tertullianus de Anima, hoc ipsum de Nerone, ex Suetonio; de Thrasymede, ex Theopompo, recitat. De Thrasymede eodem, et de Cleone, Plutarchus de Defectu Oracul. pag. 437.

[s] *Magnus hic*] Habet in eam rem multa eleganter ac erudite Lactantius de Opificio Dei cap. 18. pag. 580. quæ tu, si vacat, consule. De toto hoc argumento Macrobium consule in Somn. Scip. I. 3. pag. 10. cui capiti lemma: 'Quinque esse genera somniandi.' Aristotelem quoque de Divin. per Somn. cap. 1. pag. 697. et 698.

[t] *A vino*] Vide Notas et Emend. num. 97.

[u] *Est autem somnus*] Lucretium, ni fallor, sequitur, qui IV. 914. somni causas scrutatus, ita cecinit: 'Principio somnus fit, ubi est distracta per artus Vis animæ, partimque foras ejecta recessit, Et partim contrusa magis concessit in altum. Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque. Nam dubium non est, animai quin opera sit Sensus hic in nobis: quem cum sopor impedit esse, Tum nobis animam perturbatam esse putandum est, Ejectamque foras: non omnem: namque jaceret Æterno corpus perfusum corpore leti. Quippe ubi nulla latens animai pars remaneret In membris, cinere ut multa latet

aliud, quam animi in medium sese recessus. Præter hominem[v] somniare equos, canes, boves, pecora,[w] capras, palam est. Ob hoc creditur et in omnibus[3] quæ animal pariant.[x] De iis quæ ova gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verum ad insecta transeamus: hæc namque restant[4] immensæ subtilitatis animalia.

cod. Dalec.—3 Vet. Dalec. *et omnia.*—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Voces, *hæc namque,* non habentur in edd. Gronov. et al. ante Harduin. ubi *τὸ transeamus* hunc librum claudit, et liber undecimus initium capit ab his, *Restant immensæ, &c.* Edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. hunc librum ita ad finem perducunt: *transeamus: hæc namque r. i. s. animalia: quando aliqui ea neque spirare, et sanguine etiam carere prodiderunt.*

NOTÆ

obrutus ignis, Unde reconflari sensus per membra repente Possit, ut ex igni cæco consurgere flammam,' &c.

[v] *Præter hominem*] Arist. iisdem verbis Hist. Anim. IV. 10. pag. 590.

[w] *Pecora*] *Oves, πρόβατα.*

[x] *Quæ animal pariant*] Et quæ sint quadrupeda, *πᾶν τὸ τῶν ζωοτόκων, καὶ τετραπόδων γένος.* Arist. loc. cit.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM X.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. ii. *Cristis fauces, caputque plumeo apice honestante*] Editi libri, *faciem.* Mss. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. *faces.* Solinus paraphrastes, ‘ cristatis faucibus.’

2. Ibid. *Vivere annis DXL.*] Hæc sincera lectio codicum proxime laudatorum, et Colb. 1. 2. denique Solini ipsius: ac Senecæ Herodotique sententiæ congruentior, qui annis quingentis Phœnicis ævum circumscribunt. Chæremonis mendacium haud ferendum, septem annorum millia vivere affirmantis, apud Tzetzem, Chiliad. v. Hist. 6.—‘ In libris editis legitur *DCLX.* In Ms. Parisiensi, *DLX.* qui numerus ab amanuensibus perperam positus videtur pro *DIX.* Nam hic numerus est Senecæ Herodotique sententiæ,’ &c. *Ed. sec.*

3. Ibid. *Cn. Cornelio Coss. CCXV.*] In hæc paucula verba geminus error irrepserat, a nobis nunc primum animadversus. Alter in prænomine Cornelii Consulis, quem falso Marcum editi libri appellant, qui vere Cneius Corn. Lentulus fuit, anno Urbis dclvii. cum P. Licinio Crasso Consul, ut disertis verbis Plinius ipse testatur xxx. 3. Et vero Cneium nominant codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Alter error fuit, quod cum Manilius prodidisset, quotus his Consulibus esset annus magnæ hujus conversionis, interciderit hic annorum numerus, quem ex eorundem Mss. fide restituimus: nempe *ducentesimum et decimum quintum:* quæ verba agnoscunt etiam editiones omnes ante Dalecampium: qui ea (incertum quo consilio) ex contextu in marginem transvexit.

4. Ibid. *Q. Plautio, Sex. Papinio Coss.*] De his Consulibus Tacitus Annal. vi. pag. 147. At idem biennio ante venisse phœnicem prodit, Paulo Fabio, L. Vitellio Coss. Plinio tamen, aut Valeriano potius, Dio astipulatur, et Solinus. Quare vereor ut contra tot testimonia stare Taciti unius auctoritas possit. ‘ Christi reditum ad vitam, ante postremum imperii Tiberii annum Phœnix visa, uti Dion et Plinius testantur, orbi significasse, a quibusdam certe credita

est,' inquit Mariana Hist. IV. 1. pag. 137. Horum porro Consulum nomina Solinus egregie depravavit, cum ex Q. Plautio, Sextoque Papinio, Plautium Sextium, Publiumque Apronium confinxit. In Fastis omnibus, Q. Plantius Plautianus, Sex. Papinius Gallienus recte appellantur.

5. Ibid. *Sed quem falsum esse nemo dubitaret*] In vet. cod. Dalec. *sed quæ falsa esse:* interpolatore perperam existimante, ad acta, de quibus proxime antea dictum est, verba hæc referri oportere, cum ad phœnicem pertineant, quem Plinius falsum fuisse vel eo argumento approbat, quod non post annos quingentos, sed post pauciores multo Romam sit allatus. Sic Tacitus loc. cit. pag. 142. 'Paulo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum, avis Phœnix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum, et Græcorum, multa super eo miraculo disserendi...Unum in terris: priores-que alites, Sesostride primum, post Amaside, dominantibus: dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse.....Inter Ptolemæum ac Tiberium minus CCL. anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc Phœnicem, neque Arabum e terris credidere,' &c.

6. Cap. III. *Melanaëtos a Græcis dicta, eademque Valeria*] Sic forte appellata, inquit Hermolaus, quoniam viribus præcipua sit. Verum cum in Mss. omnibus, Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. aliisque legatur, *eadem in Valeria,* loci nomen id esse, regionis, aut viæ, potius quam volucris, equidem existimaverim.

7. Ibid. *Aliqui et plancum*] In Mss. corrupta hæc vox est, quam ex Arist. Hist. Anim. IX. 41. pag. 1070. editores Plinii aptissime refinxerunt. Sic enim ille: Ἕτερον δὲ γένος ἀετοῦ ἐστιν, ὃ πλάγκος καλεῖται, δεύτερος μεγέθει καὶ ῥώμῃ, κ. τ. λ.

8. Ibid. *Consentit et Bœus*] Hermolaus *Boëthus* emendarat, cum prius *Boëtius* legeretur: nos Pintianum secuti, aliaque testimonia luculentiora nacti, *Bœus* reposuimus, uti a nobis uberius explanatum erit in Auctorum Indice. Fuit et eo nomine poëtria mulier Βοιὼ appellata, teste Pausania lib. X. pag. 617.

9. Ibid. *Oripelargus*] Chiffl. cod. *nari per lacus:* prorsus inepte. Sunt enim hæc ad verbum expressa ex Philosopho loc. cit. p. 1071. Ἔστι δ' ἕτερον γένος περκνόπτερος ... ὀρειπελαργὸς καλεῖται, καὶ γυπαιετός.

10. Cap. IV. *Gangitem*] Libri omnes editi *Gagatem* habent. At Reg. 1. et Paris. *Gagiten* pro *Gangiten.* Et sane gagatem nihil igne deperdere nemo prodidit, et falsum experientia docet: nam et accenditur facile, et igne consumitur. Neque vero de gagate id Plinius tradit XXXVI. 34. ubi ejus virtutes enumerat. De Gangite vero Nicander in Theriac. pag. 3. Ἄλλοτε δ' ἀζαλέην καίων ἐγγαγγίδα πέτρην, Ἣν οὐδὲ κρατεροῖο πυρὸς περικαίνυται ὁρμή. *Aut flammis gangitem etiam committere petram Arentem, rapido quæ non consumitur igne.* Ubi recte quidem vetus Scholiastes ἐγγαγγίδα πέτρην, τὴν Γαγγῖτιν λίθον exponit: sed, ut Rhodiginus animadvertit XIII. 20. pag. 596. et, qui Rhodiginum transcripsit, Salmasius, pag. 251. in Solin. male deinde gangitem ille cum gagate confundit, scribens, ἐν Γάγγαις γὰρ τῆς Λυκίας εὑρίσκεται, κ. τ. λ. Servius tamen, ad eum Virgilii versum Æneid. I. 'Ætheria quos lapsa plaga Jovis ales aperto,' &c. Hunc lapidem Gagatem vocat pag. 207. 'Aquila,' inquit, 'per naturam nimii est caloris: adeo ut et ova, quibus supersedet, possit coquere, nisi admoveat gagaten lapidem frigidissimum, ut testatur Lucanus: 'Fœta tepefacta sub alite saxa.'"

11. Cap. VII. *Parere tradit ova tre-*

decim] Ita reposuimus ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 2. Paris. Chiffl. ubi libri impressi perperam edunt, *ova tria.*

12. Ibid. *Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura sunt*] Conjectoris alicujus additamentum fuit ea vox, *aut biduo*, quam his, *triduo autem*, attextam deinde vidimus in libris impressis: in Mss. nusquam agnovimus: quamobrem censuimus expungi oportere.

13. Cap. IX. *Accipitrum genera sedecim*] In eum numerum consentiunt Mss. omnes. Aristoteles tamen Hist. Anim. IX. 47. pag. 1080. decem tantum commemorat: quorum quidem nomina cui quæque nostrorum accipitrum generi accommodari oporteat, statuere haud in promtu est, ut recte Budæus admonet in Annot. ad Pandectas, pag. 162. tum quia nomine tenus ab Aristotele Plinioque indicata, nec ullis, quibus discerni queant inter se, notis distincta sunt; tum quia scriptorum ea de re ingens inter se disceptatio dissensioque est. Decem eorum, quorum Philosophus meminit, nomina hæc sunt: *τριόρχης, αἰσάλων, κίρκος, ἀστερίας, φασσοφόνος, πέρνης, λεῖος, πέρκος, σπιζίας, φρυνολόχος. Buteo, æsalo, circus, asterias, palumbarius, pernes, lævis, percus, spizias, rubetarius.*

14. Ibid. *Ex iis ægithum claudum altero pede*] Hæc Philosophi verba nunc reddit, ex Hist. Anim. IX. 22. pag. 1052. Ὁ δ' αἴγιθος, εὐβίοτος καὶ πολύτεκνος· τὸν δὲ πόδα χωλός ἐστι. Et sane Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Salmant. Chiffl. ceteraque omnia fere exemplaria hic *ægithum* agnoscunt. Quo digna plagis audacia eorum videatur esse, qui, spreta codicum omnium fide, *ex iis circon*, rescribere, expuncta legitima voce *ægithum*, maluerunt: et quæ ad unam avem pertinent, ad alteram temere transferre. Ægithus, ut in prioribus Notis indicavimus, de nomine nobis solummodo est cognitus. 'Circum' Glossæ Philoxeni falconem vocant: Κίρκος, *Falco:* est autem Falco accipitris genus, nostris *un Faucon*, cujus adversæ species a V. Cl. Du-Cangio fere enumerantur, in Glossario, verbo *Falco.*

15. Ibid. *Epileum Græci vocant, qui solus omni tempore apparet*] Grassata hoc loco maxime est emendandi prurigo: cum enim *Epileum* Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Lugd. Chiffl. Tolet. Salmant. aliaque omnia habeant, *Æsalona* pro *Epileo* substituere haud veriti sunt: cum de æsalone Plinius alio loco, ceu diversi plane ab accipitre generis, agat, inter parvas aves, et corvo inferiores magnitudine, cap. 95. Philosophum secutus scilicet. Et vero cum inter accipitris species λεῖος a Philosopho censeatur, quidni ceu subalternum genus quoddam fuerit ἐπιλεῖος, quemadmodum sub triorche ὑποτριόρχης *subbuteo* ibidem nominatur? Eum esse certe quem nostri vocant *Emerillon*, ex ea duntaxat nota nunc effici volumus, quam Plinius affert, quod omni videlicet tempore apparet: quanquam et de buteone id quoque Philosophus asseverat Hist. Anim. VIII. 6. pag. 882.

16. Ibid. *Masæsyliæ*] Sincera hæc lectio est codicum omnium Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. ubi editi *Massyliæ* habent. Sed sunt diversæ regiones, ut in quinto diximus.

17. Cap. XVI. *Palpelio Histro, L. Pedanio Coss.*] In libris hactenus editis, *Papellio Istro.* Rectius Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Palpellio Histro.* At in Inscriptionibus vetustis, apud Gruterum, pag. 447. Sex. Palpelio. P. F. Vel. Histro. leg. Ti. Clavdi. Cæsaris. Avg. Pro. Cos. Unde Consulatu honorario functum Claudii temporibus intelligimus. De Pedanio quoque mentio ibidem, pag. 448.—'Sed suspectæ nobis haud immerito inscriptiones eæ sunt.' *Ed. sec.*

18. Cap. xvii. *Cliviam quoque avem*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. In editis perperam *Clivinam*. Non fuit id porro nomen singularis unius cujuspiam alitis, sed cujuslibet potius, quæ in auspiciis fieri aliquid prohiberet. Auctor ita sentiendi Festus: 'Clivia,' inquit, 'auspicia dicebant, quæ fieri aliquid prohibebant: omnia enim difficilia clivia vocabant: unde et clivi loca ardua.'

19. Cap. xx. *In capite Prætoris urbani Ælii Tuberonis*] Depravata lectio est librorum impressorum, *L. Tuberonis*, quam tum ex fide codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. tum ex Valerio Max. sanavimus, qui v. 6. pag. 275. Ælium Prætorem vocat. Hinc locum Varronis quoque emendamus, apud Nonium, cap. 12. n. 3. verbo, 'Picumnus:' 'Pedius Pætus,' inquit, (lege, 'Ælius Pætus') 'cum esset Prætor urbanus, et sedens in sella curuli jus diceret populo, picus Martius advolavit, atque in capite ejus sedit.'

20. Cap. xxii. *Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas dividitur species*] Ita Mss. omnes: quanquam impressi libri: *Nunc de secundo ordine, qui*, maluerunt. Mox præpostere admodum distracta verba hæc: *Omnesque reliquas in his pavonum genus, &c.* ut ab iis novum capitis initium institueretur, ad anteriora revocavimus, attexuimusque, id quod ipsa orationis structura postulabat, superiori sententiæ.

21. Cap. xxvi. *Ægii dilecta forma pueri Olenii*] Erat hic locus in libris omnibus gemino mendo vitiatus: *Argis dilecta forma pueri nomine Oleni.* Neque enim Argis, sed Ægii prope Sicyonem, res gesta narratur: neque Oleni nomen ei puero fuit, sed ex Oleno, juxta Patras Achaiæ oppido, genus ortusque: nomen Amphilochus fuit. Hæc diserte Ælianus Hist. Anim. v. 29. Ἐν Αἰγείῳ τῆς Ἀχαΐας παιδὸς Ὠλενίου γένος, ὄνομα Ἀμφιλόχου, ἠράσθη χήν. Θεόφραστος λέγει τοῦτο. Σὺν τοῖς Ὠλενίων φυγάσιν ἐφρουρεῖτο ἐν Αἰγείῳ ὁ παῖς· οὐκοῦν αὐτῷ ὁ χὴν δῶρα ἔφερε. Quare vocem hanc *nomine*, ceu spuriam adulterinamque, expunximus: *Ægii, Oleniique*, restituimus.

22. Cap. xxvii. *An M. Seius*] In Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. et edit. Parm. *Seseius:* unde Barbarus *Sessium*, Frobenius deinde *Sestium* finxit. *Seius* ex Varrone de Re Rust. iii. 10. p. 105. scribendum fuit. 'Anserum greges,' inquit, 'Scipio Metellus et M. Seius habent magnos aliquot.' Ac paulo post: 'Seius ita greges comparavit anserum,' &c.

23. Ibid. *Mirum in hac alite a Morinis usque Romam pedibus venire*] Constans hæc omnium librorum lectio est, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. Lugd. &c. Et vero etsi rem miram profitetur auctor narrari a se, quæ haud ita facile fidem obtentura esset, nisi quotidiano constitisset usu, haud tamen incredibile nobis videri id debet, cum e Cadurcensi Aquitaniæ agro sciamus, in mediam usque Hispaniam gallorum Indicorum, perinde atque ovium, greges abigi. Neque audiendi sunt, qui, expuncto ex his voculis iota uno, sic locum efferri jubent: *Mirum in hac alite, amor nisusque Romam pedibus venire:* cum eam emendationem nec codices ulli ferant, nec structura orationis ipsa patiatur. Eos vero plane nihil moror, qui Plinii textum integrum quidem intactumque esse voluerunt: sed Morinos Italiæ populos esse, juxta Circeios, vel *Civita Vecchia*, otiose æque atque infeliciter somniarunt.

24. Cap. xxix. *Anserini generis sunt chenalopeces: et . . . . chenerotes, fere ansere minores*] Ita rescripsimus ex Mss. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. et vet. Dalec. In editis, *fero ansere.* At ferum anserem nec dixisse Plinium puto, nec certo quenquam novisse. Chenalopeces ansere minores, χηνὸς

βραχυτέρους facit Ælianus pariter Hist. Anim. v. 30. Quamobrem ad utrumque genus, chenalopecum, et chenerotum, referri hæc clausula percommode potest.

25. Ibid. *Proximæ eis sunt quas Hispania aves tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis*] Bellonius v. 3. Aldrovand. Ornithol. XIII. 12. p. 85. et Anatomici Parisienses, avem hanc tardam Hispaniæ putant eam esse quam Gallia appellat *Outarde*. Sed hos ab errore tam gravi, tum res ipsa, tum eruditi viri Petri Quiquerani Ep. Senec. debuit auctoritas revocare, ita scribentis de Laud. Provinciæ lib. II. fol. 36. 'Sane earum avium, quæ nobis vulgo appellantur Stardæ, non alia ditior orbis provincia . . . Omne certatim scribentium vulgus, docti indoctique, otides esse putant quas testimonio C. Plinii Hispania Tardas appellat: sed errore manifesto . . . . Pranduntur stardæ cum adolescunt, præcipua gulæ voluptate, eoque magis, quo ævi minus: cum tamen Plinius damnatas in cibis otidas scribat . . . Nostri quidem pro Stardarum adolescentium commendatione parati sunt in arenam descendere, qui adeo fervide earum venationi incumbunt, ut perfacile equorum gravissimos morbos, qui ex tam pertinaci cursu contrahuntur, negligant, dum destinata præda potiantur. Neque enim hæ aliter capiuntur, quam lassatæ contentissimo, et nullatenus remittente equorum cursu: id vero facillima opera, cum gallinacei magnitudinem æquant: cum anserum, non item: eum modum cum excessere, incassum insumitur equorum sudor,' &c. Hæc me ab Aldrovandi et Lexicographorum opinione argumenta deterrent, faciuntque simul, ut quid non sit potius, quam quid sit Avis tarda, pronuntiem.— 'Nobis nunc de otide, quod et de malo punico, placet affirmare; quod cum ævo Plinii pariter inter esculenta non reciperetur, ipso teste, XII. 7. postea in deliciis fuit. Nam et de otide scribit Synesius Ep. 4. p. 165. Ἤδη δέ τις καὶ ὠτίδα ἔδωκεν, ὄρνεον ἐκτύπως ἡδύ. Ἴδων ἂν ἄγροικος ἐπείποι ταῶν. *Jam et otidem quædam mulier attulit, avem suavitate inprimis exquisitam, quam si quis rusticus videat, pavonem esse dixerit.*' Ed. sec.

26. Cap. XXX. *Abjici lapillos*] A Plinio Aristotelem dissidere Scaliger existimat: et negare grues pro libramento lapillos auferre, cum ita scribat Hist. Animal. VIII. 15. p. 917. Τὸ δὲ περὶ τοῦ λίθου, ψεῦδός ἐστι· λέγεται γὰρ ὡς ἔχουσιν ἕρμα λίθον, ὃς γίνεται χρήσιμος πρὸς τὰς τοῦ χρυσοῦ βασάνους, ὅταν ἐκπέσῃ. Sed virorum summorum inter se dissidium quod non invenit Scaliger, ipse fecit, cum Græca sic transtulit: *De lapide quod aiunt, falsum est eum eas pro libramento habere: esseque utilem ad auri indicium, cum deciderit.* Reddere enim in hunc modum oportuit, *De lapide quod aiunt falsum est: ferunt enim habere eas pro libramento lapillum: qui utilis sit ad auri indicium, cum deciderit.* Ut duo attigisse Philosophus videatur: et pro libramento scilicet lapillos assumi, et his esse vim ex eo auri probandi, cum deciderint: quorum de altero nihil moveat, quia exploratum id experientia sit, alterum tantum falsum esse pronuntiet, quia inexpertum: quanquam id Ælianus asseverat Hist. Anim. III. 13.

27. Cap. XXXI. *Eodem quo grues modo: illas hyemis, has æstatis advenas*] Bochartus, parte secunda de Animal. I. 11. p. 78. æstatis advenas a Plinio grues putat appellari, quas hyemis esse advenas interpretati sumus. Et ille quidem eam ob rem succenset Theocriti Scholiastæ, scribenti in Idyll. X. sementis initio, hoc est, autumno, grues apparere, ἀρχομένου γὰρ σπόρου αἱ γέρανοι φαίνονται. Sed immerito, cum faveat ipse Hesiodus in Oper. vs. 448. Φράζεσθαι δ' εὖτ' ἂν

γεράνου φωνὴν ἐπακούσῃς, Ὑψόθεν ἐκ νεφέων ἐνιαύσια κεκληγυίης· Ἥ τ' ἀροτοῖό τε σῆμα φέρει, καὶ χείματος ὥρην Δεικνύει ὀμβηροῦ. *Observa vero, cum vocem gruis audieris alte in nubibus quotannis clangentis: quæ et arationis signum affert, et hyemis tempus indicat imbriferi.* Ubi Bochartus addit, *gruis migrantis:* sed cur potius, quam *adventantis?* Affirmari enim utrumque perinde potest. Nam gemina gruum, ut de aliis avibus sileam, migratio est: et cum e frigidis locis discedunt, et cum ex calidis: illa circa autumnale æquinoctium, hyemis metu: ista, circa vernum, gravioris æstus impatientia. Ex locis frigidis, Mæmacterione mense, hoc est, autumno, migrationem faciunt grues, ut Philosophus docet, Hist. VIII. 15. p. 916. Tunc Pontum et Scythicas regiones relinquunt, perque hunc cœli tractum meant, ut Ægyptum et Libyam petant: nam, ut idem ait, p. 913. ab ultimis orbis regionibus ad ultimas transvolant: Τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐσχάτων, ὡς εἰπεῖν· οἷον αἱ γέρανοι ποιοῦσι. Μεταβάλλουσι γὰρ ἐκ τῶν Σκυθικῶν εἰς τὰ ἕλη τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου, ὅθεν ὁ Νεῖλος ῥεῖ.

28. Cap. XXXIII. *Velis sæpe incidunt*] Prius, *insidunt*, haud ita sincere. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. et Paris. *incidunt:* Solinus quoque scribens cap. 11. p. 30. 'Cum globatæ vehementius properant, festinationem hanc plerumque exitium afferre navigantibus: accidere enim noctu ut in vela incidant, et præponderatis velorum sinubus alveos vertant, mergantque.' Adversatur his tamen Albertus M. de Animal. lib. XXIII. p. 619. 'De hac,' inquit, 'multi credunt, quod recedens trans mare vadat: sed mendacium esse convincitur: quia etiam trans mare in hyeme non invenitur. Latet ergo, sicut aves ceteræ, quæ superfluitates viscosas digerunt.'

29. Ibid. *Otus*] Sic rescripsimus, tum ex Indice hujus libri, tum ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. tum denique ex ipso Aristotele, qui ubique ὠτὸν, ut Suidas ὦτον, appellat, p. 399. et Athen. lib. IX. p. 390. Namque ab otide, de qua sup. cap. diversissima avis ea est. Tamen et hoc loco *otis* editi libri habent, et Oppianus Cyneg. II. 406. ὠτίδας has ipsas vocat: Ὠτίδες, αἷσι τέθηλεν ἀεὶ λασιώτατον οὖας. Eruditis viris, Anatomicis Parisiensibus, otum sive asionem existimantibus eam avem esse, quæ Domicella Numidica nuncupatur, *Demoiselle de Numidie*, ne prorsus assentiamur, facit hujus avis cum bubone dissimilitudo tanta, quanta oti cum bubone similitudo est.

30. Cap. XXXIV. *Sed in vicina abeunt, apricos secutæ montium recessus*] Hanc lectionem, librorum omnium editorum auctoritate stabilitam, tuemur adversus quosdam Mss. in quibus *Africos* legitur, non *apricos:* cum proxime antecedat, *in vicina abeunt.* Hæc enim Philosophi verba nunc Plinius reddit, ex Hist. Anim. VIII. 21. pag. 935. Οἱ δὲ πορρωτέρω ὄντες τῶν τοιούτων, οὐκ ἐκτοπίζουσιν, ἀλλὰ κρύπτουσιν ἑαυτούς· ἤδη γὰρ ὠμμέναι εἰσὶ πολλαὶ χελιδόνες ἐν ἀγγείοις ἐψιλωμέναι πάμπαν. *Quæ vero longius absunt, non mutant locum, sed seipsas abdunt. Visæ enim sunt hirundines in cavernis multæ, plumis nudatæ penitus.* Et quanquam a Peloponnesi incolis audisse se Kircherus testatur de Mundo Subterr. lib. VIII. p. 88. hirundinum ingentem multitudinem quotannis ex Ægypto Libyaque una cum ciconiis mare transmeare, experientia tamen edocuit, eas, quæ in propioribus Boreæ plagis degunt, tam dissitas peregrinationes non obire: sed vel in montium et antrorum cavis, vel in imis lacubus, aliisque locis, quæ sors obtulerit, hyeme latere. Scefferus Upsalensis, referente Hevelio, in Ephemeridibus Eruditorum, anni 1677. p. 22. visas a se affirmat ineunte autumno hirundines, quæ sese in lacus, ranarum more, immergerent abderentque, a

piscatoribus sæpe inde extractas, cum ignis vapore modico foverentur, revixisse. Elegans est recentioris Poëtæ Jo. Moireau, e Congr. Oratorii, de eo argumento carmen, nec ubique obvium: cujus lemma HIRUNDINES POLONICÆ: versus postremi hujusmodi:

Non tamen externos soles, tractusque remotos
Quærit, et Arctoum longinquo sidere frigus
Mutat hirundo fugax: aliter mens docta saluti
Consuluit, motusque dedit natura sagaces.
Namque inter sese pennis per mutua nexis,
Et pedibus, tepido subeunt humore paludes,
Ingentesque lacus, fundo qua scilicet imo
Subsedit calor, et venas tepefacta calentes
Laxat hians tellus. Hic blandi tempora veris
Expectant: donec rigidi inclementia cœli,
Et Borea spirante furens desæviat Arctos.
Interea penitus vitalis deficit humor
In speciem; nullo pulsantur corpora motu;
Hybernosque tenet sub aquis mors annua menses.
Ast ubi purpureis patefecit cornibus annum
Taurus, et infestæ fugerunt frigora brumæ,
Ilicet emergunt. Videas pennata refundi
Agmina, et innumeras undis enare volucres.
Nempe catervatim pennis hyberna relinquunt
Hospitia, antiquasque domos, et cognita nidi
Tecta petunt, dulcesque volant rediviva per auras,
Insuetumque sibi repetunt examina cœlum.
Quinetiam has funda piscator verberat undas
Si quis, et immoto scrutetur in æquore pisces,
Retia rara trahens, cæcis deprensa latebris
Plurima piscantem numero frustratur inani,
Luctantesque plagas sopita fatigat hirundo.
Illas exanimes si quis sub tecta reportat,
Admovitque focis, tepidum vel sicubi volvunt
Ædibus in mediis subjecta hypocausta vaporem,
Vita redit, primi redeunt in corpora sensus:
Jamque volant: sed enim penetrabile frigus adurens,
Insuetusque calor tabentia membra resolvit,
Atque vaporiferis gravis e fornacibus æstus.

Quod vero Plinianam hanc loquendi formam, 'sequi montium recessus,' improbat Scaliger, in eum Philosophi locum, 'quod duces tantum mobiles,' inquit, 'sequimur,' vereor ut Grammaticis peritioribus animadversionem hanc suam approbet. Nam 'opportunitatem loci secutos' Cicero laudat de Offic. I. 35. aliaque possent proferri similia, quæ Plinium Latinitatis auctorem inprimis nobilem a calumnia vindicarent.

31. Ibid. *Thebarum tecta subire negantur*] Excedit omnem fidem quod huic narrationi paraphrastes Solinus addit, ita scribens, cap. 10. pag. 28. de hirundinibus: 'Et Thebas, quod illa mœnia sæpius capta sunt, negan-

tur subire. Nam inter cetera habere illas quiddam præscium, inde noscitur, quod lapsura non petunt culmina, et aspernantur peritura quoquomodo tecta.' Sed quod est a Plinio dictum alibi de muribus, id transcriptor Solinus, vel ut miraculum amplificaret, vel ut dissimularet furtum, ad hirundines transtulit. Nos certe Thebas his invisas haud aliam ob causam suspicamur, quam quod sæpe quassata tormentis bellicis mœnia, cum traherent ruinam, nidis sæpissime perniciem visa sunt attulisse.

32. Ibid. *Quadrigarum dominus comprehensas in urbem secum auferens*] Legit Rhenanus: *aurigam nido vivas:* Sed neque codices suffragantur ulli, neque ipsa orationis structura eam emendationem recipit.

33. Cap. xxxv. *Verius turtur occultatur, pennasque amittit*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Vet. cod. Dalec. *Vere:* ambigue scriptum nam si pro verno tempore accipias, falsum. Arist. enim Hist. viii. 6. p. 888. Τρυγὼν δὲ τοῦ θέρους (φαίνεται). τοῦ γὰρ χειμῶνος ἀφανίζεται· φωλεῖ γάρ. *Turtur æstate apparet: hyeme non comparet: latet enim.* Et cap. 21. pag. 936. Καὶ ἥγε τρυγὼν ὁμολογουμένως μάλιστα πάντων φωλεῖ. *Ac turtur quidem nemo dubitat, quin maxime omnium lateat.*

34. Cap. xxxviii. *Meleagrides*] Quid Meleagrides proprie sint, haud satis constat. Africanarum gallinarum generi, quod multiplex est, Varro, Columella, et Plinius ascribunt. Circa Mercurii promontorium in Africa reperiri, auctor est Scylax, pag. 50. alibi vero nusquam, nisi inde exportatas. Gallopavones nostros, gallinasque Indicas, Salmasius pag. 872. ait esse Meleagridas Græcorum, 'nec fas esse ullo modo super hoc ambigere:' Scaligerum increpat, qui dubitet. Affirmat tamen ipse Scaliger in notis ad Varron. de Re Rust. pag. 245. 'Aliæ sunt,' inquit, 'gibberæ Numidicæ, aliæ Meleagrides: Gibberæ Numidicæ sunt, quas nos Pullas Guineæ dicimus: Meleagrides notum est esse nostras gallinas Indicas, ut vulgo loquimur.' Hos sequitur Aldrov. Ornithol. lib. xiii. pag. 37. aliique. Præivit omnibus Bellonius, v. 10. Verum Gallinis Indicis nulla competit nota ex iis, quas in Meleagridibus describendis refert Athen. lib. xiv. pag. 655. ut cuivis constabit, rem paulo attentius contemplanti: et, quod caput est, veteribus eæ prorsus fuisse videntur incognitæ, cum ab occidentali India, sive America, fuerint ad nos primum allatæ. Meleagridem Africanæ similem ait esse Colum. viii. 2. pag. 280. Africanam, sive Numidicam, rusticæ gallinæ (Gelinottam vocamus) Varro de Re Rust. iii. 9. pag. 103. Quam porro dispar, Indicæ gallinæ, rusticæque facies, vel cæci, credo, norunt.

35. Cap. xl. *Quam litatum est ei Deo*] Accedit hæc lectio proxime ad vetustos codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. in quibus diserte scribitur: *qua litatum est ei Deo:* non ut ab editoribus interpolatum deinde est: *qua litatum est illi die.* Itaque *protinus quam* dixerit sane Plinius paulo audacius: ut *statim quam* ab aliis dictum meminimus.—'Neque vero nunc semel: nam et xv. 18. hæc eadem locutio iterum: 'In cinere laxivio tingunt protinus quam detraxere vicibus,' libris omnibus consentientibus.' *Ed. sec.*

36. Cap. xli. *Graculorum, monedularumque*] Errant qui graculum veterum a monedula genere toto differre putant. Sub genere summo, nempe corvino, corvus, cornix, et graculus, continentur. Graculorum summus genus Aristoteli κολοιὸς est, Hist. Anim. ix. 31. pag. 1061. cujus tergemina species: unus enim est κορακίας, cui a ceteris scriptoribus Græcis communis toti generi nomenclatio, κολοιὸς

attribuitur, uti dicemus XI. 35. Alter λύκος dicitur. Tertius, e corvino genere minimus, βωμολόχος, ceu scurra dictus, quæ Latinorum monedula est, furacissimum animal, concinnum, et elegans, haud tanta nigredine, sed quod maxime cicuretur, et colludat. Gallis *Chouette:* atque ex ea ave ductum in his regionibus verbum istud est, quod in eos conjici solet, qui monedulas furtis imitantur. Monedulæ porro nomen augurum potius arbitratu factum a monendo putem, quoniam ex oscinum genere avis ea fuit, quam a moneta, ut quidam putavere, cum Alberto M. de Anim. XXIII. pag. 642. quoniam amantissima sit monetæ monedula. Iconem ejus exhibet Bellonius VI. 5. p. 286.

37. CAP. XLIV. *Hoc nomen autumno: non habent postea: Melancoryphi vocantur*] Eadem sententia, sed non pari fide, libri hactenus editi sic eum locum exhibent: *Hoc nomen nonnisi autumno habent: postea melancoryphi vocantur.* Nobis a codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliorumque auctoritate discedere religio fuit.

38. Ibid. *Obscena alias pastu*] Vox hæc *pastu* redundare Dalecampio videtur: Pastu enim, inquit, ea avis obscœna non est, sed nido, quem e stercore præcipue humano conficit. Plinium a calumnia defendit Albertus M. de Anim. VIII. 2. 4. pag. 255. 'Quam nos upupam vocamus,' inquit, 'ex industria naturali materiam nido suo congruam colligit, stercus hominis, quia virtutem quandam habet theriacæ contra venenum: et est medicina sibi contra venenum, sicut et leopardo et leoni.' Leopardos certe eo pastu sibi adversus venena mederi vidimus VIII. 41. ex Aristotele, Plinio, Solinoque: quos idem Albertus sequitur de Anim. VIII. 2. 2. pag. 251.

39. CAP. XLVII. *Maria, quique navigant, novere*] Fuit qui ex conjectura sic reponendum censeret: *maria qui-qui navigant:* minus recte.

40. Ibid. *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, et cantu*] Ratus est Pintianus huic loco mendum subesse, atque hoc pacto legi oportere: *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, nec canunt.* Quam emendationem scriptoris sensus ipse confutat. Nam de minore halcyone, quæ vocalis est, nunc se agere aperte significat, qui prius majorem, collo gracili ac procero insignem, notavit. Quanquam nec major ipsa ita est ἄφωνος, nihil ut omnino dicat: aliquid enim in explicatione alarum, dum alio migrare vult, exprimit, si quidem ea avis est, quam 'Martinetum piscatorem' vocant.

41. Ibid. *Siculo maxime*] His verbis ista proxime subjunguntur in libris pæne omnibus: *In reliquis partibus est quidem mitius pelagus. Siculum utique tractabile.* Sed hæc, cum nec Plinianam orationem redoleant, sed glossema potius frigidum sapiant superiorum vocum, intrepide eradenda censuimus: cum præsertim orationis seriem, perquam incommode huc inserta, abrumpere videantur.

42. Ibid. *Grandium spongiarum similitudine*] Dalecampius in margine rescribit, *magnitudine*, ex Aristotele: frustra est. Perinde quasi similitudinis vocabulo, adjecta inprimis voce *grandium spongiarum*, haud satis ille feliciter magnitudinem indicarit: vel sola magnitudine contineri eam similitudinem existimandum sit, quod falsum esse liquet ex iis quæ diximus in prioribus Notis.

43. CAP. L. *In genere vitiparrarum*] Laborarunt in hac Charybdi satis infeliciter eruditi plerique. In libris editis ante Hermolaum, Parmæ, Venetiis, alibique, *In genere viteriparum* legitur. Rhenanus et Gaza *ripariarum* malunt. Hermolaus, *in genere item ripariarum*, ex Aristotele, inquit, ad verbum. At ne leve quidem ejus rei vestigium apud Philosophum ex-

tat ullum. Sed Gazæ nimirum interpretationem secutus est, ut dicemus inferius: non Aristotelis verba, mentemque: et sane longe aliter ripariæ, de quibus antea proxime dictum est, nidos struunt. Aldrovandus post Gesnerum, *in genere parorum*, emendat, hoc est, mesangiarum: sed diversa pariter iis est nidorum structura. Nos qui vestigiis veterum codicum religiose seduloque insistimus, quibus incorruptæ lectionis semina scimus plerumque contineri, cum in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliisque scribi diserte vidimus, *in genere vitiparrarum;* a qua lectione haud multum abludunt editiones vetustæ, modo laudatæ, quæ priores vocis hujus syllabas agnoscunt; parras aves, de quibus Horatius, Festusque, etiam *vitiparras* dictas esse, haud immerito suspicati sumus. Nam cum eadem œnanthe sit, quæ parra, uti docuimus in Notis ad cap. 45. atque a vitis flore nomen œnanthe sortita sit, quam Gaza idcirco *vitifloram* reddidit; cur non et eadem, similem ob causam, *viteparra*, aut *vitiparra*, potuerit appellari?

44. Ibid. *Acanthyllis*] In libris hactenus editis, *Argatilis*. In Mss. omnibus, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. tum hoc loco, tum in libri hujus Indice, *Agatillis*. Nos ex Aristotele, *Acanthyllis*. Sic enim ille IX. 20. p. 1049. Τεχνικῶς δὲ καὶ ἡ τῆς ἀκανθυλλίδος ἔχει νεοττία· πέπλεκται γὰρ ὥσπερ σφαῖρα λινῆ, ἔχουσα τὴν εἴσδυσιν μικράν. *Artificiosus acanthyllidos quoque nidus est: intextus enim est perinde atque pila linea, angusto aditu.* Quem Philosophi locum dum Gaza redderet, multa peccavit: 'Solerti,' inquit, 'ingenio argatilis in ripariarum genere suum instruit nidum.' Primum, ex depravato Plinii codice, in Aristotelis Græca transfundit errorem, pro acanthyllide 'argatilin' scribens. Deinde scite admodum emendatum a se Plinii locum, de quo dictum est annotatione proxima, *in genere ripariarum*, pro confesso haberi vult. Sed cum rem sic habere, uti vult, dederim, quid tum propterea? Num continuo acanthyllidem sequitur ex eo ipso genere ripariarum esse? Num inserere de suo, sine neglecti muneris noxa, interpres hoc loco potuit, *Argatilis in ripariarum genere?* Illud nimirum est, quod, uti diximus, Hermolaum impulit in fraudem, ratum ea verba scilicet Aristotelis esse, quæ erant ex Gazæ penu depromta. Atqui haud obscuris argumentis, ripariis, parrisque disparem esse acanthyllidem Plinius, Philosophusque statuunt: cum illas nimirum aiunt in cavis riparum nidos non facere, sed invenire: istas ex musco arido in pilæ figuram: hanc denique ex lino eadem forma contexere. Prorsus ut mirari subeat, non id modo a Gaza non animadversum, sed et eodem abreptum errore Bellonium lib. ult. cap. ult. argatilin cum riparia hirundine eandem plane ac geminam putasse.

45. Ibid. *Ac ferruminato*] Non agnoscunt has voces probatissima exemplaria, Reg. 1. 2. nec quæ Rhenanus vidit.

46. Cap. LI. *Genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo*] Expressit hæc Plinius ad verbum ex Philosopho Hist. Anim. IX. 20. pag. 1048. ubi et formam avis similiter describit: Ἡ δὲ ἰδέα τοῦ ὄρνιθος τῶν πτερῶν ἐστι, τὰ μὲν ὑποκάτω, ὠχρόν· τὰ δ' ἐπάνω, ὥσπερ τῆς ἀλκυόνος, κυάνεον· τὰ δ' ἐπ' ἄκρων τῶν πτερυγίων, ἐρυθρά. *Quod ad formam avis attinet, pennæ inferiores pallidæ, superiores cæruleæ, ut halcyoni: alarum extrema, rubra.* Qui igitur Dalecampio venit in mentem, uti quasi damnata Plinii in interpretando fide ac diligentia, scribentis: *pallido intus colore pennarum, superne cyaneo*, ipse rescriberet: *inferne cyaneo, superne subrutilo?*

47. Ibid. *Contra aucupum fœminam*]

Totidem plane apicibus lectionem quam edidimus, repræsentant Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. quibus major est habenda fides, quam Pintiano contra scriptoris mentem, ex Aristotele sic emendanti: *Rursus circa concentum fœminæ capiuntur, contra aucupem fœminæ exeuntes, ut rixando abigant eum.* Aliud enim est, quod Philosophus eo loco, quem Pintianus respicit, Hist. IX. 12. p. 1036. aliud quod Plinius narrat: quem non ex uno Aristotele, sed ex multiplici lectione et experimento rerum, suum opus concinnasse scimus.

48. Ibid. *Fœminam aucupis accedentem ad marem*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Paris. &c. Fœminæ fortassis incontinentiam notare voluit, cum eo verborum contextu uti maluit, quam isto, *ad fœminam aucupis accedentem marem:* quanquam vel sic Aristoteles, quem sequi videtur: *ὅταν τῇ θηρευούσῃ θηλείᾳ αἴσθηται προσέχοντα τὸν ἄῤῥενα.*

49. Ibid. *Eadem pavore libera, ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit*] Id vero non de matre, sed de pullis ipsis refert Solinus cap. 7. pag. 24. 'Nec in pullis,' inquit, 'studium segnius ad cavendum: cum enim visos se persentiscunt, resupinati glebulas pedibus attollunt, quarum obtentu tam callide proteguntur, ut lateant etiam deprehensi.' Rectius multo Plinius, qui pullos hanc artem occultandi sese a matribus edoceri significat, dum a venatoribus nihil sibi insidiarum strui sentit: ac prolis institutioni, maternæque vacat curæ. Ita Plutarchus de Solert. Anim. pag. 971. *Ἄλλην δὲ πανουργίαν ὁμοῦ μετὰ τοῦ φιλοστόργου πέρδικες ἐπιδεικνύντες, τοὺς μὲν νεοττοὺς ἐθίζουσι, μηδέπω φεύγειν δυναμένους, ὅταν διώκωνται, καταβάλλοντας ὑπτίους ἑαυτοὺς, βῶλόν τινα ἢ συρφετὸν ἄνω προΐσχεσθαι τοῦ σώματος, οἷον ἐπηλυγαζομένους.*

50. Cap. LII. *Post solstitium*] Vetus cod. Dalec. et Paris. item Parm. editio, aliæque vetustæ, *post solstitia.* Reg. 1. et 2. Paris. *cum solstitio.* Avibus squalores æstumque conferre etiam ad partus, maxime vero palumbis, auctor est Arist. Hist. Anim. VIII. 24. pag. 946.

51. Ibid. *Ut vinctæ*] Frobenius primum *ut vinctæ* scripsit: quæ potior nobis visa lectio est, quam ea, quæ codicibus Mss. prioribusque editionibus continetur, *ut victæ.*

52. Cap. LVI. *Caprimulgi*] Existimat Scaliger in Comment. Arist. p. 251. et 1068. caprimulgum esse avem eam inauspicatissimi ominis, quæ Gallis *Effraie* et *Fresaie* vocatur, asioni noctuæque similem aspectu, vastissimo oris hiatu fœdam. Sed parum acute profecto in ea re conjecit. Nam quæ caprimulgus Aristoteli, Plinio, Albertoque describitur, ea merulæ facie, sed major paulo, cuculo eadem minor agnoscitur: hoc est, tam asioni similis est, quam est ovis ovo. Philosophi hæc verba sunt: *Ὁ δὲ καλούμενος αἰγοθήλας ἐστὶ μὲν ὀρεινὸς, τὸ δὲ μέγεθος κοττύφου μὲν μικρῷ μείζων, κόκκυγος δ' ἐλάττων.*

53. Ibid. *Eadem cum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit*] Platea nimirum, sive Platalea. Hanc avem qui cum onocrotalo confundunt, de quo cap. 66. nugas agunt. Onocrotalum septemtrionalis mittit oceanus: Plateam Aristoteles Strymonis ac Danubii incolam facit. Devoratas testas e ventre platea revomit, ejusdem stomachi calore coctas: onocrotalus, ex falso utero, hoc est, prolobo, sive ingluvie quadam, antequam in veram alvum descenderint. Evomit rejicitque foras platalea, quæ voraverat, eaque deinde extra os humi abjecta excernit rostro: onocrotalus ex ingluvie modo non exspuit, sed in os ipsum, ruminantium more, iterum mandenda revocat. De Pelecane seu Platea, eadem referunt, præter Aristotelem,

Auctor libri de Mirab. Ausc. p. 1151. Ælianus Hist. Anim. III. 20. Antigonus Carystius cap. 47. Phile cap. 8. p. 34.

54. Cap. LVII. *Anthus*] Affinitate quadam vocis ac similitudine deceptus Phile videtur, qui de anthia pisce loqui Philosophum putavit, lib. de propr. anim. pag. 74. scribens, ἵππον ἰχθὺς ἀνθίας μισεῖ. Anthum equi vocem et horrere simul, et inter fugiendum imitari scribit Antoninus Liberalis in Metam. c. 7.

55. Cap. LIX. *Et inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus*] Imprudenter admodum, ea quæ mox afferuntur a Plinio, de picarum genere maxime docili, ad psittacos transtulit Solinus cap. 52. p. 81. et Solinum secutus Apuleius Florid. lib. II. p. 14. 'Verum ad disciplinam,' inquit, 'humani sermonis facilior est psittacus qui glande vescitur: et cujus in pedibus, ut hominis, quini digituli numerantur,' &c.

56. Ibid. *Ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitæ annis*] Abest vox ea *nisi* a Mss. quos quidem vidi, omnibus. Sed eandem et Solinus agnoscit, et res ipsa exigit: cum sit tenerior ætas multo ad discendum aptior: 'Inter nobiles et ignobiles,' inquit Solinus loc. cit. ad psittacos perperam, ut diximus, hæc Pliniana referens, 'discretionem digitorum facit numerus: qui præstant, quinos in pedes habent digitos.... Dum in pullo est, atque adeo intra alterum ætatis suæ annum, quæ monstrata sunt, et citius discit, et retinet tenacius: major pullo, est et obliviosus, et indocilis.'

57. Cap. LXVII. *Phalerides*] Nugantur qui a Phalero Atheniensium portu cognominatas aves istas volunt. Non agnovit hanc originationem vocis Scholiastes Aristophanis in Avibus, pag. 568. hæc solum scribens: Ἡ δὲ φαληρὶς ὄρνεόν ἐστι λιμναῖον εὐπρεπές. Neque e Græcia primum, sed ex Asia, Seleuciaque Parthorum in Italiam asportatas, Plinius auctor est. Φαλαρίδας vocat Aristoph. in Acharn. IV. 1. p. 413. et Varro de Re Rust. III. 11. Colum. VIII. 15. pag. 306. phalerides recenset inter eas aves, quæ stagna et paludes rimantur.

58. Cap. LXX. *Et tragopana, de qua plures*] Ita Mss. omnes: non, ut editi, *tragopanadem*, adjecta syllaba ex sequenti clausula, *de qua plures, &c.*

59. Ibid. *Cum insidentur*] In editis perperam, *cum insident*. In Reg. 1. 2. et Paris. *cum insidentur:* quæ germana lectio. Mox etiam, *neque ipsæ jam aves noscuntur*, rescripsimus, pro *nascuntur:* iis enim quas minime notas putavit, eas quæ confessæ sunt, statim opponit.

60. Cap. LXXI. *Lege C. Fannii Consulis, XI. annis ante tertium Punicum bellum*] Hinc Macrobium emendamus Saturn. II. 13. pag. 367. apud quem corruptus annorum numerus legitur: 'Fannia lex,' inquit, 'lata est anno post Romam conditam, secundum Gellii opinionem, quingentesimo octogesimo octavo.' Scriptum erat per literarum compendium, DLXXXXIII. Librarii deinde, ut alias sæpe advertimus, denarii nota postrema, in quinarium versa, DLXXXVIII. perperam rescripserunt. Nihil tamen definimus.

61. Cap. LXXII. *M. Lænius Strabo Brundisii equestris ordinis*] In editis hactenus libris, *M. Lælius*, mendose. In Reg. 1. *Levus*. At Varro, a quo hæc emanarunt, de Re Rust. III. 5. 'Diceris,' inquit, 'longe vicisse archetypon inventoris nostri ὀρνιθοτροφείων M. Lænii Strabonis, qui Brundisii hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aves, quas pasceret objecto rete,' &c. Mox etiam ex vestigiis Mss. codicum rescripsimus cum Pintiano, *quibus rerum natura cœlum assignaverat*. In e-

ditis, *quibus natura.* In Mss. *quibus rebus natura.* Familiaris locutio scriptori nostro, *natura rerum.*

62. Ibid. *HS. centum*] Hanc nostram emendationem non Tertullianus solum suo calculo comprobat, Æsopi patinam centum millium fuisse scribens de Pallio, pag. 119. subintelligi enim oportet *sestertium*, sive *nummum:* sed et Plinius ipse disertis verbis 'sestertiis centum' stetisse hanc ipsam patinam admonet XXXV. 46. atque ita se hoc loco scripsisse ipsemet contestatur. Scripserat nimirum, *sest. centum:* unde *sexcentum* librarii, eruditi deinde *sexcentis HS.* imprudenter confecerunt.

63. Ibid. *HS. sex*] Ita rescripsimus ex vestigiis codicum, Paris. in quo *hisvi;* Reg. 1. et Chiffl. in quibus *in hisvi* legitur. Imperite admodum fecerunt, qui *nummis sex* hactenus edi passi sunt, cum vix ea summa vel pullo gallinaceo coëmendo par esse queat.

64. Cap. LXXIII. *Quoniam et quadrupedes ova gignunt*] Hanc lectionem frustra solicitat Pintianus, cum eam codicum omnium constans consensio tueatur: ipsaque scriptoris mens conjecturam hominis confutet, scribentis, *Quin et quadrupedes:* quæ scriptura si genuina foret, luxata oratio penitus, nec suo loco posita hæc clausula videretur.

65. Ibid. *Struthiocameli, gallinæ, perdices. Soli coitus avibus duobus modis*] Effugit hactenus eruditorum perspicacitatem id quod huc irrepsit vitium, cum hic locus sic ederetur: *struthiocameli, gallinæ, perdices, sali. Coitus avibus, &c.* Impulit in fraudem ea lectio Theodorum Gazam, Dalecampium, aliosque: ratos nimirum ea voce avem signari: cum tamen nec tale in Latio nomen, nec in rerum natura volucre ullum fuerit. Inde cupiditas investigandi, quæ Latinæ demum Græca vox responderet. Aptior occurrit Gazæ nulla, quam Græcorum αἴγιθος: hanc enim a fœcunditate Philosophus laudat, IX. 22. p. 105. ὁ δ' αἴγιθος πολύτεκνος. At de ægitho Plinius cap. 95. quasi tum primum de eo sermonem instituat, retenta etiam voce Græca, ceu ea Latio ignota ave. Adde quod Mss. omnes, quos quidem vidi, locum hunc, cujusmodi a nobis est editus, repræsentant, *soli* non *sali.* Et id poscere quidem loci sententia videtur: quadrupedibus enim multiplices coituum modos competere significat, avibus tantum duos.

66. Cap. LXXIV. *Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem*] A Columella Plinioque dissidere hac in parte Philosophum Scaliger existimat, quod hæc illius verba nunc ita legantur Hist. Anim. VI. 2. p. 643. Ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα τῶν ὠῶν, θηλέα· τὰ δὲ στρογγύλα, καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ, ἄῤῥενα. *Ex oblongis et acutis fœminæ generantur: ex iis quæ obtusum mucronem habent, mares.* Verum Philosophi permutata verba, depravatamque sententiam transcriptorum vitio, sensit jamdudum Albertus de Animal. VI. 1. p. 189. 'Dicit autem Aristoteles,' inquit, 'quod ova longa acuti capitis producunt mares avium: rotunda autem, et habentia in loco acuti anguli rotunditatem, producunt fœminas. Et hoc est falsum omnino, et vitium fuit ex scriptura perversa, et non ex dictis Philosophi: propter quod dicit Avicenna, quod ex rotundis et brevibus ovis producuntur mares et galli: ex longis autem et acutis ovis producuntur gallinæ: et hoc concordat cum experientia quam nos in ovis experti sumus, et cum ratione,' &c.

67. Ibid. *Adrianis laus maxima*] Arist. Hist. Anim. VI. 1. pag. 638. scribit Ἀδριανικαῖς, mendose pro Ἀδριαναῖς, vel Ἀδριατικαῖς. Nam ab Adria urbe Italiæ, Ἀδριανὸς et Ἀδριατικὸς formatur, Stephano teste, pag. 24. qui et ipse gallinas Adrianas laudat,

quæ bis die pariunt, et sunt minimæ inter aves: Καὶ τὰς ἀλεκτορίδας δὶς τίκτειν τῆς ἡμέρας, τῷ δὲ μεγέθει πάντων εἶναι μικροτέρας τῶν ὀρνίθων. Sic 'Adrianus ager apud Plinium III. 18. Sed graviter hallucinatum Albertum constat, qui de Anim. VI. 1. pag. 188. Hadrianas gallinas ab Hadriano Rege dici putavit, et maximas esse easdem credidit. Legisse apud Plinium mihi videtur, *Hadrianis laus maximis*, pro *Adrianis laus maxima*.

68. Cap. LXXVII. *Crista erecta, interdum et gemina: pennis nigris, ore rubicundo*] Ita Mss. omnes, librique editi ante Dalecampium, qui *primis nigris* rescripsit. Columella veteri lectioni patrocinatur VIII. 2. p. 281. 'Eæ sint,' inquit, 'rubicundæ vel fuscæ plumæ, nigrisque pennis,' &c. Quo auctore, libentius postea in Pliniano contextu, *colore rubicundo*, agnoverim, quam *ore*, si codex paulo vetustior suffragetur. Columellæ Varro quoque præivit de Re Rust. III. 103. 'Eligat oportet fœcundas, plerumque rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta ampla.'

69. Ibid. *Est et pumilionum genus non sterile in his .... sed quibus certa fœcunditas rara, &c.*] Censet Dalecampius has esse Adrianas, de quibus superius dictum est, cap. 74. Ego longe dispares esse pronuntio: nec minus inter se natura ipsa, quam Plinii oratione sejunctas. Adrianarum enim a fœcunditate prima commendatio est: harum a fœcunditate nulla dos propria: sola humilitas insignes facit. Colum. VIII. 2. p. 282. 'Pumiliones aves, nisi quem humilitas earum delectat, nec propter fœcunditatem, nec propter alium reditum nimium probo,' &c.

70. Cap. LXXIX. *Nec plusquam bis vere pariunt*] Antea legebatur, *quam bis fere:* quam lectionem esse corruptam deprehendimus, tum ex Reg. 1. 2. Paris. &c. tum, quod certius est, ex ipso Arist. Hist. Anim. VI. 5. p. 660. scribente, ἐν τῷ ἔαρι, οὐ πλεονάκις, ἢ δίς.

71. Ibid. *Nunquam plus duobus educunt*] In Reg. 1. 2. et Chiffl. *educant*, utraque probabili lectione. Arist. enim loc. cit. Ἀλλ' ἐξάγει τε, inquit, καὶ οὐδέποτε δυσὶ πλέον νεοττεύει. *Nunquam amplius binis educunt et alunt.* Ἐξάγειν est *educere*, sive fovendo excludere: νεοττεύειν, *alere* sive *educare* in nido natos jam fœtus.

72. Ibid. *Excludunt vicesimo die*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. impressique libri. Dalec. codex, *XXV. die*, mendose. Arist. enim loc. cit. pag. 661. ἐκπέπτεταί τε καὶ ἐκλέπεται ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν τὸ γεννώμενον πρότερον τῶν ὠῶν. *Intra vicesimum diem absolvitur, et excutitur a pullo quod ovum prius editum fuerit.* Albertus M. de Anim. VI. 5. p. 195. excludi ait XXI. die.

73. Ibid. *Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius tricesimo*] Non video quamobrem Dalecampio venerit in mentem *vicesimo* scribere, contra fidem omnium librorum, ut ipse fatetur: et quod majus est, contra Aristotelem, cujus hæc verba ex Hist. Anim. VI. 7. pag. 671. Plinio nunc redduntur: καὶ ἐκλέπει ἐν τριάκονθ' ἡμέραις, ἢ μικρῷ πλείοσιν. *Tricenis, aut paulo pluribus excludit diebus.* Et apud Athen. lib. IX. pag. 397. ἐπωάζει ἡμέρας τριάκοντα. Denique contra ipsius scriptoris sensum: nam si crescit, ut crescere par est, cum oratione numerus, post ter novenos dies, si tardius partus excluditur, tricesimo saltem die debet excludi. Albertus quoque VI. 6. 196. diebus XXX. anseres ait ova cubare.

74. Ibid. *Singulos fere parit, nunquam plus ternos*] Ad aquilam hæc pertinent, non ad milvum, ut censuit Pintianus, qui hunc locum ut intelligeret, depravavit, verbis partim transpositis, contra omnium exemplarium fidem, partim etiam nonnullis mutatis, in hunc modum: *minores*

vicenis, ut accipiter et milvus. Sed hic binos fere parit, &c. Nec refert quod idem Plinius, cap. 4. libri hujus, binos excludi pullos ab aquila dixit, ternos interdum : hoc enim ipsum et nunc confitetur quandoque contingere, qui fere tamen ac plerumque singulos tantum edi pronuntiat.

75. Cap. lxxxii. *Ceteræ serpentes contexta ova in terra incubant*] Locum hunc tum ope codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. sanavimus, in quibus *contexta* scribitur, non, ut editi habent, *contecta :* tum, quod multo est certius, ex ipsis Philosophi verbis, quæ nunc a Plinio redduntur, ex Hist. Anim. v. 29. p. 636. *Ceteræ serpentes*, inquit, *ova edunt inter se continua cohæsione ad muliebris monilis modum.* Οἱ δ' ἄλλοι ὄφεις ὠοτοκοῦσιν ἔξω· τὰ δ' ὠὰ ἀλλήλοις συνεχῆ ἐστιν, ὥσπερ αἱ τῶν γυναικῶν ὑποδερίδες, κ. τ. λ. Agglutinantur nimirum inter se, globulorum modo, quibus preces numeramus. Addit Philosophus eas, cum pepererint, ova in terram deponere, atque ibi fovere : alteroque anno excludere.

76. Cap. lxxxiii. *Coitus tota die: et his tantum ex omnibus, quibus solida ungula*] Hæc sincera est lectio codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Depravata hactenus editorum, *Coitus tota die est tantum iis, &c.*

77. Ibid. *In quadrupedum genere mares olfactus accendit*] In quibusdam Mss. *antecedit*, quod ne orationis quidem ipsa structura patitur. Id certe Plinius significare voluit, quod Columella vi. 26. 'Quod si admissarius iners in Venerem est, odore perfricatur detersis spongia fœminæ locis, et admota naribus equi.' Et cap. 23. Elicitur cupiditas odore genitalium admoto naribus.'

78. Ibid. *In quo sunt genere leænæ, ursæ : et vulpes informia etiam magis quam supradicta, parit : rarumque est videre parientem*] Sincerissima est ea lectio codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. et Salmant. referente Pintiano. Depravata hactenus in libris impressis eo modo: *In quo sunt genere leænæ, ursæ, et vulpes. Informia etiam magis, quam supradicta, ursæ pariunt : rarumque est videre parientes.* Cum in Mss. vox hæc postrema *ursæ* absit : et *parit*, et *parientem* mox legatur, non *pariunt* aut *parientes.* Stabilitur porro hæc emendatio ipsis Philosophi verbis, quæ Plinius totidem Latinis reddidit : sic enim ille Hist. Anim. vi. 34. de vulpe : Τίκτει δὲ ὥσπερ ἡ ἄρκτος, καὶ ἔτι μᾶλλον ἀδιάρθρωτον· ὅταν δὲ μέλλει τίκτειν, ἐκτοπίζει οὕτως, ὥστε σπάνιον εἶναι τὸ ληφθῆναι κύουσαν, κ. τ. λ. Et vero quod animal parere Plinius ait informia magis quam supradicta, id in his quæ supra dicta sunt, censeri ac contineri non debet : nova igitur in vulpe instituenda, non revocanda de ursis jam ante memoratis, oratio fuit.

79. Ibid. *In ceteris alternant*] His verbis libri editi subjungunt hanc sententiam, *si ineant opportuno et recto mense*, quam et abesse vidimus in codd. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. desiderari etiam in suis Pintianus testatur : idcirco ceu spuriam, nec Plinianam, erasimus.

80. Ibid. *Propria in eo genere maribus laboris alacritas*] Ingenti confidentia Pintianus, neglecta omnium codicum fide, rescribit, *Major post laborem salacitas.* Cum nihil aliud Plinius hoc loco velit, quam quod Philosophus Hist. Anim. vi. 20. pag. 741. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν Λακωνικῶν διὰ τὸ πονεῖν τοὺς ἄῤῥενας μᾶλλον, μακροβιώτεραι αἱ θήλειαι τῶν ἀῤῥένων. *In genere Laconum*, inquit, *mares quam fœminæ laboriosiores : itaque idcirco hæ longæviores maribus sunt.*

81. Ibid. *Pariunt vero cæcos*] In libris quidem plerisque legitur, *Pariunt non cæcos:* quod falsum esse, tum res ipsa et experientia clamat, tum Aristoteles, cujus verba Plinius nunc

transcribit. Sic enim ille de dasypode Hist. Anim. VI. 33. p. 781. Τίκτει δὲ τυφλὰ, inquit, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν πολυσχιδῶν. *Parit cæcos, sicut pleraque eorum, quæ pedes in multa fissos habent.* Librarios impulit in errorem affinitas duarum literarum *u* et *n*, quæ transverso superne compendii causa apice in Mss. frequentius insigniuntur: sed ut diversa signent: priore *vero*, posteriore *non* indicante.

82. Ibid. *Equas autem post tertium diem, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant*] Ita Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. editionesque omnes vetustæ ante Frobenium, qui insigni audacia, *Post tertium annum*, rescripsit, ex Aristotele, credo, Hist. Anim. VI. 22. pag. 755. quem hac in parte graviter hallucinatum esse Scaliger recte admonet, in eum locum.

83. Ibid. *Et mulier septimo die concipere facillime creditur*] Ita libri omnes tum manu exarati, tum etiam impressi, quorum auctoritate spreta, contra mentem scriptoris, emendant, *et asina*: quoniam id de asina quoque Plinius affirmavit VIII. 69.

84. Ibid. *Desinunt admittere, etiam nolentes*] Nos ita scribendum censuimus, tum ex Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. aliisque Mss. tum ex mente scriptoris. Nam *volentes*, ut habent libri editi, nullam habet probabilem sententiam.

85. Cap. LXXXIV. *Sues tantum et numerosos edunt: item plures*] In Mss. legitur, *sues tantos et numerosos*. Parmensis, *vel tantos*. Unde subiit aliquando animum conjectura, legi *sues dentatos* posse: quoniam tales nasci circa brumam Nigidius tradidit, auctore Plinio VIII. 77. Ad sues certe referri hæc oportere ex Arist. constat de Gener. Anim. IV. 6. pag. 1129. unde hæc maximam partem emanarunt. Verum defendi egregie posse receptam lectionem, interpretatio nostra evincit: neque Pintianum esse audiendum, qui locum ita refingendum pronuntiat: *Sues tantum unum, et duos edunt, item plures*: quod sane frigidum emendandi genus nobis videtur. Aliud enim est numerosos, aliud plures fœtus edere: est illud quidem multos, istud multum parere, ac sæpius.

86. Cap. LXXXVII. *Quæcumque tempus anni generat*] In editis hactenus: *quæcumque æstas, aut ver, statumque tempus anni generant*. Nos voces intermedias, quas nulli Mss. agnoscunt, ceu supposititias erasimus.

87. Cap. LXXXVIII. *Dicuntur solenes*] Erat hic locus in libris hactenus editis corruptissimus: *Sed ad sonum mergere se solent*. In Reg. 1. 2. Paris. Tolet. *mergere se dicuntur solent*. In Chiffl. *mergere se dicuntur solere*. Nos *solenes* rescripsimus, ex Aristotele, quem Plinius hoc loco transcribit, Hist. Anim. IV. 8. pag. 485. Δοκοῦσι δὲ οἵ τε σολῆνες, ἄν τις ψοφήσῃ, καταδύεσθαι καὶ φεύγειν κατωτέρω, κ. τ. λ. *Videntur tamen digiti marini, sive solenes, et subire, et penitus fugere, ubi senserint ferrum admoveri.* De horum solenum sensu iterum Plinius XI. 52. 'Et solenes fugiunt admota ferramenta.'

88. Cap. XCII. *Contentione plumam excitam revomunt*] Nos ita rescribendum censuimus, ex vestigiis codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. in quibus *pluma et cita* legitur: Vulgo editi libri, *plumas et ossa*. Parm. *et cetera ossa*.

89. Cap. XCIII. *Sed ut bibere, sic edunt*] Nullo plane sensu prius legebatur, *secedunt*. Nos Reg. 2. et Chiffl. secuti sumus, maxime vero Aristotelis verba, quæ nunc mira quadam nec imitabili brevitate redduntur a Plinio. Μάλιστα δὲ, inquit Hist. Anim. VIII. 11. pag. 907. πιαίνεται τῷ πότῳ· ὡς γὰρ ἂν πίνῃ τὰ ὑποζύγια τὸ ὕδωρ, οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἔχει τῆς τροφῆς. *Potu maxime pinguescunt,*

et ut cujusque aquæ usus obtigerit, ita jumenta ad fruendum pabulo afficiuntur.

90. Cap. xcv. *Corvus et chloreus*] Frobenius, spreta codicum omnium fide, editionumque vetustarum auctoritate, Parm. Venet. Brix. &c. *Chlorio* reposuit, quam diversam esse avem alibi notavimus. Ab hac ave, quæ χλωρεὺς dicitur, turturem interfici Aristoteles significat Hist. Anim. ix. 2. pag. 1002. Τρυγὼν καὶ χλωρεὺς, inquit, ἀποκτείνει γὰρ τὴν τρυγόνα ὁ χλωρεύς. Et apud Philen, pag. 72. τὴν τρυγόνα χλωρεὺς odisse dicitur. Quæ testimonia impulere aliquando animum, ut duo suspicarer: alterum, magnam esse avem oportere, quæ turturem interficiat: eamque esse fortasse, de qua Scaliger in eum Philosophi locum: quam in Taurinis Liguribus reperiri ait, vulgoque *Clorin* appellari, celeri adeo volatu, ut assequi ea ægie falco possit. Alterum, non *corvus et chloreus*, sed *turtur et chloreus* hic legendum esse. Verum, cum omnes plane refragentur codices, alibique Philosophus, nempe pag. 999. inimicitias exercere scribat aves duas, quæ πίπρα et χλωρεὺς appellentur, quæque invicem ova edant, τὰ γὰρ ὠὰ κατεσθίουσιν ἀλλήλων, nihil ausus sum immutare, veritus ne πίπραν Aristotelicam corvi nomine jure Plinius reddendam putarit, cum nobis ea prorsus, vel ipsa quoque appellatione, ignota sit: nam *Pipo* Gaza reddere maluit: fortassis, quoniam ardeæ genus est πιπῶ apud Hesychium, et pugnax avis. Πιπῶ, inquit, ὄρνεον πολεμικὸν, ὥς τινες, ἐρωδιός.

91. Ibid. *Aquaticæ, et gaviæ*] In editis: *Aquaticæ, anates et gaviæ*. Sed vocem *anates* nulli omnino Mss. agnoscunt: Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. &c. Aristoteles, a quo hæc accepta mutuo, ut diximus in prioribus notis, ait aves eas quæ e mari cibum petunt, dissidere inter se, ὡς βρένθος καὶ λάρος, *ut dissident brenthus et gavia*. Ex hoc interpolato Plinii loco Gaza βρένθον interpretatur *anatem*. At Hesychius κόσσυφον, *merulam*.

92. Ibid. *Ægithus avis minima cum asino*] Perperam apud Ælianum Hist. Anim. v. 48. αἰγίθαλος, quæ parus est, scribitur. Ἀκανθὶς alii nullis idoneis conjecturis ducti reponunt, nam de ipsa posterius. Interim ægithi faciem, formamque, nec ullo in loco Philosophus describit, nec Plinius: magno rei literariæ detrimento: quare solo nomine cognita avis est. Ridendi sunt qui nullis, ut sæpe, conjecturis ducti, eam esse ægithum contendunt, quam Galli *Linotte* vocant: cum tamen αἴγιθος claudus sit, χωλὸς, teste Philosopho ix. 22. pag. 1052. Horum tamen conjectorum aciem ducit Bellonius vii. 16. Cur salum Gaza αἴγιθον verterit, unde ei errandi ansa oblata, superius diximus, in his ipsis Notis, num. 65.

93. Ibid. *Vulpes et nisi: angues, mustelæ, et sues*] Literulæ unius immutatione integram huic loco sanationem attulimus. Sic enim prius legebatur: *Vulpes et Nili angues, mustelæ et sues*. Verum de Niso sive circo locutum esse Plinium, Aristotelica plane verba demonstrant, quæ nunc a Plinio transcribuntur, ex Hist. Anim. ix. 2. pag. 1003. ubi cum vulpem et circum bellum gerere invicem dixit, mox subdit, mustelæ ac suillo generi cum serpente inimicitias esse: Καὶ ἀλώπηξ δὲ καὶ κίρκος... Et pag. 1006. ὄφις δὲ γαλῇ καὶ ὑτ πολέμιον. Phile quoque pag. 72. Πάλιν ἀλώπηξ δυσμενῆ κίρκον κρίνει. Et Ælianus Hist. Anim. v. 48.

94. Cap. xcvi. *Merulæ et turtures*] In libris editis, *merulæ et turdi*. Verum Reg. 1. Paris. et Chiffl. *merulæ et turtures*: et quod multo est certius, ipsemet Arist. loco proxime citato, pag. 1008. καὶ κόττυφος, inquit, καὶ τρυγών.

95. Ibid. *Agnito voce draconi*] Ex fide Mss. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. locum hunc restituimus: in his enim legitur: *agnito voce draconis:* quod cum primi Plinii editores haud satis intelligerent, *agnita voce hominis* rescripserunt. Errorem detegit Plinius ipse eo loco, quem nunc respicit, VIII. 22. ubi draconem ait domino suo 'circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, subvenisse.'

96. CAP. XCVII. *Quæ conniveant*] Dalecampio magis placet, *quæ contuentur:* ingenti sane errore, codicumque probatiorum contemtu. Aristoteles certe, a quo hæc sumuntur, receptam lectionem egregie tuetur. Sic enim ille Hist. Anim. IV. 10. pag. 499. Ὅτι ὅσα πεζὰ καὶ ἔναιμα, πάντα καθεύδει καὶ ἐγρηγορεῖ, φανερὸν ποιοῦσι κατὰ τὴν αἴσθησιν· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει βλεφαρίδας, μύοντα ποιεῖται τὸν ὕπνον. *Quæ humi degunt, et sanguine concreta sunt, hæc omnia dormire ac vigilare sensu ipso manifestum est. Quæcumque enim palpebris prædita sunt, ea connivent omnia, dum somnum capiunt.*

97. CAP. XCVIII. *A vino et a cibis proxima, &c.*] In quibusdam Mss. legitur *autumno:* sed plane, ut quidem videtur, contra scriptoris mentem: qui XXVIII. 14. ex Aristotele et Fabiano tradit, circa ver et autumnum plurimum somniari.